BOGOMIL ŠOBAN
KNJIGOVEŽA
ZAGREB
NIKOLIČEVA ULICA 9

3/4.33 Uver Šoban 40 Lin.

BERKELEY
LIBRARY
UNIVERSITY OF
CALIFORNIA

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

MJESEČNIK

GLASILO PRAVNIČKOGA DRUŠTVA

UREDILI:

Dr. EDO LOVRIĆ
KR. SVEUČ. PROFESOR

Dr. IVO POLITEO
ODVJETNIK

GODIŠTE LVIII.

ADVOKAT
VLADIMIR PRESEČKI
SAMOBOR KRAJ ZAGREBA
TELEFON BR. 12
4021

ZAGREB 1932.

Tiskara »Merkantile« (Jutriša i Sedmak) Zagreb, Ilica 35.

Digitized by Google

MAIN LIBRARY

Digitized by Google

K1
M57
v. 58

SADRŽAJ

I.

RASPRAVE I DRUGI ČLANCI

Stefanović Jovan dr.: Dvodoumni sistem u modernim ustavima 1, 97, 145, 196 252 293
Ivšić Milan dr.: Biološko-sociološki solidarizam 18
Socijalizam Karla Marksa (»marksizam«) 217
Eisner Bertold dr.: Ženevske konvencije o čeku 33, 125, 174
Žilić Franjo dr.: Da li privatna tužba mora biti predana u zakonskom roku nadležnomu sudu 63
Hribar Mijo dr.: Suvišan prolaz bez gospodujućih nekretnina 68
Vinković Zvonimir dr.: Akademija medjunarodnoga prava u Haagu 70
Mogan Julije dr.: Najnovija pomorsko-pravna pitanja pred comité maritime internationale 106
Vragović Aleksa dr.: Važnije izmjene krivičnoga zakonika novelom od 9. listopada 1931 111
Katurić Jovan dr.: Može li odvjetnički pripravnik u krivičnim stvarima pred redovitim sudovima biti branitelj . . 117
Peručić Špiro: Novi čehoslovački stečajni red, red poravnanja i red pobijanja 120
Jeremić Stojan dr.: Zakonski prijedlozi o zaštiti zemljoradnika i o visini kamata 153
Pravni odnosi u žitnom režimu 350
Muha Miroslav dr.: Nadležnost redovnih sudova za rješavanje sporova o vlasništvu i posjedu nekretnina zemljišnih zajednica 162
Nekoliko pitanja iz oblasti novih krivičnih zakona 334
Zastupnici stranaka po novom gradjanskom parbenom postupniku 557
Polak Milan dr.: Zemljišno-knjižna provedba upisa, ustanovljenih u toku ostavinske rasprave, po službenoj dužnosti 171
Milić Ivo dr.: O osiguranju tražbina protiv nasljednika na pripalo mu nasljedje 172
Werk Hugo dr.: O Francu Kleinu — O jeziku i duhu zakona 193
Andrassy Juraj dr.: Japansko-kineski sukob 207
† Dr. Josip Belobrk 429
Peta skupština kongresa pravnika u Dubrovniku 506
Milobar Franjo dr.: Samo dva originarna tipa demokracije 245
Svjetska ekonomska kriza i svjetska ekonomska monetarna konferencija 389, 533

Digitized by Google

Maurović Ivan dr.: Nekoliko napomena k II. osnovi čekoslovačkoga općega gradjanskoga zakonika 265
Krmpotić Josip dr.: Nadležnost redovnih sudova za rješavanje sporova o vlasništvu i posjedu nekretnina zemljišnih zajednica 271
Perić Živojin: Smanjena poslovna sposobnost u srpskom privatnom pravu 307
Dolenc Metod dr.: Krivično-pravna odgovornost za tiskovne delikte 317
Jeremić Stojan dr.: Pravni odnosi u žitnom režimu . . . 350
Tomašić Dinko dr.: Nacrt az jednu studiju o osnovima društvene organizacije 364
Miličić Ante: Nadležnost suda za dozvolu odnosno obavu ovrhe 401
Žic Nikola: Lastovski statut 411
Živić Ivan: Fideikomisarna supstitucija i agrarna reforma . 414
Ćulinović Franjo dr.: Determinizam i krivično pravo 424, 457
Šestan Rajko dr.: Ugovor o službi po zakonu o radnjama od 5. studenoga 1931. 437
Vuković Mihajlo dr.: Unifikacija zrakopolvnoga prava . 450
Zaštita zemljoradnika u slučaju ovršnoga zakupa 454
Gorničić Josip: Obrisi automobilskoga prava 464
Boremović Arsen: Da li mogu sudski pripravnici sa položenim sudačkim ispitom izricati presude 482
Rudžić M. dr.: Pouzdanje u zemljišnu knjigu i ovršna sticanja 486
Katurić Jovan dr.: O akuzatornom načelu (načelu optužbe) 490
Belić Matija dr.: Usmena oporuka i § 52. zakona o javnim bilježnicima 503
Fischer Alfred dr.: Zakon o prinudnom poravnanju van stečaja u praksi 546
Kolar Gjuro: Aktuelno pitanje imisija 568

II.

OCJENE i PRIKAZI

Pitamic Leonidas: Some Nations on the State and ist international Phases, priopćio dr. Andrassy Juraj . 73
Popovici Andrei: The politikal status of Bessarabia, priopćio dr. Andrassy Juraj 73
Vuković Ivo: Željezničko-saobraćajna uredba, priopćio Gorničić Josip 75
Kušej Gorazd dr.: Članci u ljubljanskoj reviji »Čas« o odnošaju izmedju prirodnoga i pozitivnoga prava, priopćio dr. Andrassy Juraj 430
Žilić Franjo dr. i Šantek Miroslav dr.: Zakon o zaštiti zemljoradnika uz tumač popraćen rješidbama viših sudova, priopćio dr. Polak Milan 431
Korošec Viktor dr.: Die Erbenhaftung nach römischem Recht, priopćio dr. Milić Ivo 513

Digitized by Google

Krbek Ivo dr.: Upravno pravo. II. knjiga: Organizacija javne uprave, priopćio dr. Katičić Matko 517
Žilić Franjo dr. i Šantek Miroslav dr.: Zakon o zaštiti zemljoradnika uz tumač popraćen rješidbama viših sudova, priopćili Žilić-Šantek 521

III.

PRAVOSUDJE.

a) Gradjansko.

1. Rješidbe stola sedmorice A.

1. Ravnatelj tvrtke, koji je za nju sklopio ugovor, po § 155. sl. c) grpp. zavržan je svjedok. Protuslovni iskazi svjedoka tužitelja i tuženoga medjusobno se po § 160. grpp. pobijaju. — 2. Pogodba se imade tumačiti po §§ 6. i 194. o. g. z. na temelju isprave, koja je o njoj sastavljena, a nema se njezin smisao dokazivati svjedocima (12. lipnja 1931. br. 2473) 83

Rastavljenoj ženi dosudjeni alimentacioni obroci dospijevaju u roku od 14 dana za ovršno utjerivanje — i prije minuloga roka, ustanovljenoga za podignuće tužbe kod duhovnoga suda na rastavu od stola i postelje (16. listopada 1931. br. 4.626) 86

U parnici razvrgnuća zajednice nekretnina imade se tužitelju dosuditi sav parbeni trošak, a jedino trošak same diobe imadu stranke snositi po § 839. o. g. z. u razmjeru svojih dijelova (15. listopada 1931. br. 3.939) 87

Okolnost, da je stranka zastupana u parnici po odvjetniku, nije zapreka, da joj se podijeli siromaško pravo — § 164. grpp. (11. veljače 1932. br. 6.674/1931.) 140

Uzdržavanje unuka po djedu i babi (19. studenoga 1931. br. 5.640) 141

Supruzi, koju suprug svojevoljno napusti, ima se dosuditi mjesečna alimentacija definitivna, a ne privremena, a slijedom toga supruga nema podnašati tužbu na rastavu pred duhovnm sudom. U stvari alimentacije ne će se sud u izvanparbenom postupku držati mnijenja vještaka, već može i sam sud odrediti supruzi visinu alimentacije (3. prosinca 1931. br. 5187) 141

Samo medju protokoliranim trgovcima statuira neprigovoreni prihvat fakture sa zaporkom plativosti i utuživosti forum contractus (19. lipnja 1931. br. 2.997) 282

Tužitelj, čijemu je tužbovnomu zahtjevu udovoljeno pod uvjetom, ako tuženi ne položi odlučne prisege, nema prava poslužiti se utokom po § 345. gr. p. p. protiv rješidbe druge molbe, kojom je prvostepena osuda ukinuta, te odredjena nadopuna rasprave (4. travnja 1929. br. 1.663) 283

Digitized by Google

Zakon o zemljišnim knjigama nije ništa izmijenio u pogledu postojećih naredjenja o realnoj podsudnosti (11. veljače 1932. br. 4.065/31.) 284
Platežnim nalogom može se odlučiti o opravdanosti predbilježbe prava zaloga. Utok protiv toga nije dopušten. Naknada troška predbilježbe ne može se naložiti platežnim nalogom (4. ožujka 1932. br. 1.246) 284
Tužitelj na priznanje prava vlasništva nekretnina, stečenih dosjelošću, ne mora biti posjednikom još u času tužbe (13. svibnja 1932. br. 2.274) 287
Uložna knjižica je samo potvrda o uloženom novcu; ona je po svojoj naravi nepotpuni papir na donosnika, pa se ne može smatrati novcem, te ju vjerovnik nije dužan primiti pod platež svoje tražbine (9. srpnja 1932. br. 4.491) 379
Pitanje o roditeljskoj dužnosti uzdržavanje djece (7. studenoga 1931. br. 4.936) 380
Nadležnost za rješenje spora o raskinuću ugovora o uzadruženju (4. svibnja 1932. br. 5.966/1931.) 523
Nagodba pred kaznenim sudom je izvršni naslov u smislu § 438. gradj. parb. postupnika (18. kolovoza 1932. br. 5.703) 523
Uvjeti za dosudjenje naknade po § 1.042. o. g. z. — za davano uzdržavanje (1. rujna 1932. br. 4.470) 524
U parnici na platež odvjetničkoga troškovnika, nastaloga u zastupanju stranke pred sudom, nema mjesta saslušanju vještaka o primjerenosti troškovnika (9. rujna 1932. br. 3.287) 524
Tužba za naknadu po § 1042 o. g. z. zastaruje u redovitom zastarnom roku od 30 godina po § 1.479. o. g. z., a ne u kraćem roku od 3 godine po§§1.480. i 1.489. o. g. z. (29. rujna 1932 br. 3.128) 573

2. Rješidbe banskoga stola.

Zastara otštetne tužbe po § 399. o. g. z. — Zastarni rok po § 1.489. o. g. z. vrijedi samo za tužbe o štetama predvidjenim u XXX. poglavlju drugoga dijela o. g. z. (7. listopada 1931. br. 27.791) 87
Nema zakonskoga uporišta, da se s naslova naknade štete sudbenim putem dosude lični troškovi, prouzročeni upravnim postupkom (27. kolovoza 1931. br. 88.617/gr.) 187
Da li su kotarski sudovi kao malični sudovi nadležni za postupak i proti državnomu eraru (10. veljače 1932. br. 1.309 i 31. kolovoza 1930. br. 27.547/30.) 188, 234
Preboj parbenoga troška je dopušten i u onim izlučnim parnicama, koje se vode po maličnom postupku (13. siječnja 1931. br. 43.706 1930. i 17. veljače 1932. br. 4.101) . . . 280
§ 1. sl. b) mal. post. ne proteže se i na parnice, kojima je predmet novčana tražbina, izražena u stranoj valuti (3. veljače 1932. br. 2.473|32-33—II—9705/31.) 281
Ustanova § 14. zakona o prinudnom poravnanju van stečaja se odnosi samo na razlučna prava, stečena ovršnim putem (15. rujna 1932. br. 29.163) 525

Digitized by Google

Kupac ne može i zadržati kupljenu stvar i uskratiti platež kupovnine radi prikrate preko polovice prave vrijednosti (5. kolovoza 1931. br. 29.044/gr.) 574

3. Odluke sudbenoga stola u Zagrebu.

Tužba smetanja posjeda je neumjesna medju zajedničarima (ortacima) vlasnosti (4. veljače 1932. br. 1289/gr. S. 9/1932.) 285

Posjedniku, kojemu netko svijesno zadira u posjedovnu sferu glede njegova dvorišta i vrijedja opravdani interes istoga kao vlasnika, pristoji po § 339. o. g. z. i § 1. zakona o smetanju posjeda tužba smetanja posjeda (— datum ispušten — br. 18.856/gr. S. 79/1932.) 286

b) Kazneno.

1. Rješidbe stola sedmorice A.

Kasacioni sud kao revizioni sud ne može po § 2. k. z. primijeniti na djelo optuženika zakona, koji nije bio na snazi u dobi izricanja prvostepene osude. — On bi to mogao učiniti samo izričući presudu po § 354. k. p. (8. travnja 1932. br. 54/I. Krz. 1932.) 380

I ako nisu tuženi urednik i štampar, može se pisac članka neovisno od toga progoniti. — § 89. k. z. i kolektivna odgovornost po zakonu o štampi (14. travnja 1932. br. Krz. 2130/76) 526

2. Rješidba stola sedmorice B.

U krivičnim djelima, počinjenim štampom, samo onda dolazi do primjene odgovornost lica u smislu čl. 33. zakona o štampi (bez obzira na subjektivnu krivnju), ako nema nijednoga lica, koje bi odgovaralo na temelju subjektivne krivnje (3. veljače 1932. — broj nije naveden) 525

3. Rješidba vrhovnoga suda u Sarajevu.

Prijedlog ovlaštenoga lica, za krivični progon ima se podnijeti u roku od 3 mjeseca, računajući od dana, kojega je oštećeni saznao za krivično djelo i za učinioca, pa makar je djelo bilo počinjeno već za vrijeme važenja staroga kaznenoga zakona, ako je došlo do sudjenja, kada je novi krivični zakon dobio obaveznu snagu (26. veljače 1932. Kpp. A 285/32.—2) 188

c) Trgovačko-mjenbeno:

Rješidbe stola sedmorice A.

Tražbina protiv javnoga trgovačkoga društva može se utužiti protiv društva i članova, ali ne protiv samoga pojedinoga člana društva (11. veljače 1932. br. 7140/31.) 88

Roba se smatra predanom u vlasnost primaoca odnosno kupca po § 344. al. 1. trgov. zakona onim časom, kada je po predatelju uručena otpremniku odnosno vozaru (3. prosinca 1931. br. 5.623) 189

Digitized by Google

d) Pomorsko.

Rješidba stola sedmorice A.

Kod zabrane po § 409. gradj. parb. postupnika zasvjedočena je pogibelj već time, što je predmetom zabrane inozemni brod zatečen u domaćoj luci (16. lipnja 1932. br. 1820) 527

e) Upravno.

1. Rješenje državnoga savjeta.

O pravnoj naravi gradskoga statuta obzirom na osobu pojedinca (18. ožujka 1932. br. 8.403 1932.) 381

2. Presude upravnoga suda u Zagrebu.

O nadležnosti šumskih direkcija imovnih općina u pitanjima pravoužitništva (3. svibnja 1931. br. 3.582/1931. T. 951/1930.) 89

Poreska vlast nema na zakonu osnovanoga razloga, da ne prihvati u poreskoj ispravi iskazanu procjenu najma stana kućegospodara i besplatnoga stana pazikuće bez pravilno obavljene parifikacije, a tako i iskazanu i potpisima stanara potvrdjenu stanarinu (23 prosinca 1931. br. 15.949 T. 319 1931.) 143

3. Presuda upravnoga suda u Dubrovniku.

Paušalno plaćena općinska taksa na robu, uvezenu u područje općine, nije takov podatak, koji bi sam po sebi bio dovoljan za tvrdjenje faktično učinjenoga prometa (22. ožujka 1932. br. T. 433/1931.) 287

4. Rješenje gradskoga načelstva u Zagrebu.

Može li žena državna činovnica steći zavičajno pravo nezavisno od svojega muža po § 11. zakona od 30. travnja 1880. o uredjenju zavičajnih odnošaja u Hrvatskoj (— datum i broj izostavljen — iz godine 1932.) 433

f) Stališko.

Rješenje stola sedmorice A.

Vršenje odvjetništva po javnim bilježnicima (21. travnja 1932. br. 367) 382

IV.

Društvene vijesti 91, 234, 288, 382, 576

V.

Literatura . . 92, 143, 191, 239, 288, 383, 433, 528, 578

VI.

Svaštice 95, 192, 241, 291, 385, 434, 528, 580

VII.

Pravila Pravničkoga društva u Zagrebu 242

Digitized by Google

MJESEČNIK
GLASILO PRAVNIČKOGA DRUŠTVA

Uredili:

GOD. LVIII. Dr. Edo Lovrić, kr. sveuč. prof. ZAGREB, 1932.
SIJEČANJ-VELJAČA Dr. Ivo Politeo, odvjetnik BROJ 1. i 2.

Dvodomni sistem u modernim ustavima

Piše dr. Stefanović Jovan, sveučilišni profesor u Zagrebu.

(Nastavak)

VI. — Većina država sa dvjema skupštinama napustila je sasvim nedemokratske sisteme rekrutovanja Gornje skupštine, i prihvatila je za to isključivo sistem izbora. To još ne znači, da se članovi Gornjih skupština u svim tim državama rekrutuju na isti način. Izborni sistemi, koje one primjenjuju, nisu uvijek isti; a često puta se i za rekrutovanje jedne iste Gornje skupštine pribjegava konbinaciji raznih izbornih sistema.

U nekojima od ovih država za rekrutovanje svih članova Gornje skupštine primijenjen je sistem posrednih izbora, bilo čisto prikrivenih, bilo u konbinaciji sa otvorenim posrednim izborima. U drugima opet nalazimo primjenu konbinacije neposrednih i posrednih izbora. U trećima, najposlije, nalazimo primjenu čisto neposrednih izbora. U ovim zadnjim državama podrijetlo Gornje skupštine najviše se približilo podrijetlu Donje skupštine. U njima pretstavnički i demokratski značaj Gornje skupštine izražen je najpotpunije. Razlike izmedju Gornje i Donje skupštine ima — kako ćemo vidjeti — i u tim državama; i ona je onda posljedica bilo specijalnih uslova, koji se traže za pasivno i za aktivno biračko pravo, bilo specijalnog načina obnavljanja Gornje skupštine.

Na primjenu sistema posrednih izbora kod rekrutovanja svih članova Gornje skupštine nailazimo danas u Francuskoj, u Nizozemskoj, u Danskoj i u Švedskoj. Samo, dok je u Francuskoj i u Nizozemskoj primijenjen isključivo sistem prikrivenih posrednih izbora, dotle je u Danskoj i u Švedskoj primijenjena konbinacija posrednih otvorenih i posrednih prikrivenih izbora.

U Francuskoj kod izbora Senata sudjeluju sva ostala pretstavnička tijela, centralna i lokalna, bilo preko svih svojih članova, bilo preko svojih izaslanika. Članove francuskoga Senata biraju tako lica, neposredno ili posredno, koja nisu izabrana specijalno radi te, već radi jedne druge funkcije. Zato smo i rekli, da je ovdje primijenjen sistem prikrivenih, a ne otvorenih posrednih izbora.

Jedan isti izborni sitem primijenjen je za rekrutovanje svih članova francuskoga Senata tek zakonom od 9. XII. 1884. Prije toga se

Digitized by Google

svi senatori nisu birali na isti način: U smislu ustavnoga zakona od 24. II. 1875., manji dio senatora, — 75 od 300, koliko ih je svega bilo, — bili su birani doživotno; i to prve je izabrala sama Ustavotvorna skupština prije svojega raspuštanja, a kasnije, u slučaju upražnjenja senatorskih mjesta ove skupine, nove doživotne senatore birao je sam Senat. Tako je za rekrutovanje jedne četvrtine senatora bio primijenjen sistem kooptacije, koji je specijalna vrsta prikrivenih posrednih izbora.[1]) Što se tiče ostalih 225 senatora, njih je ustavni zakon podijelio izmedju departmana i kolonija, s tim da ih u svakoj od tih jedinica bira jedan specijalni birački kolegij, u koji su ulazili: (1) svi narodni poslanici dotičnoga departmana; (2) svi članovi departmenske skupštine; (3) svi članovi arondismanskih (sreskih) skupština dotičnoga departmana; (4) po jedan delegat svakog općinskog odbora u departmanu. Tako su kod izbora većega dijela Gornje skupštine sudjelovali: Donja skupština, sve departmanske (oblasne) i sve arondismanske (sreske) skupštine, i svi općinski odbori, ali ovi zadnji ne neposredno, već posredno, preko svojih delegata. Ovako organizovani prikriveni posredni izbori ujedno su i dvo- i trostepeni: Oni su dvostepeni, kada je u pitanju biranje preko članova Donje skupštine i departmanskih i arondismanskih skupština; a trostepeni su, kada je u pitanju biranje preko delegata općinskih odbora. Senatori ove kategorije su birani na devet godina, a obnavljaju se djelimično, po trećina svake tri godine.

Zanimljiva značajna crta ovog izbornoga sistema bila je ta, da su svi općinski odbori, bez obzira na veličinu općine, koje su oni pretstavljali, sudjelovali u jednakoj mjeri kod izbora senatora: svaki preko jednoga delegata. Ovo je navodno učinjeno, da bi se pokraj skupštine pretstavnika pojedinaca, dobio takav Senat, koji bi pretstavljao općine, te najstarije i najvažnije socijalne skupine. Medjutim, pravi razlog ovome treba tražiti — kako opravdano primjećuje Duguit — na drugoj strani: Ustavotvorna skupština, čija je većina bila monarhijski raspoložena, izglasala je republikanski ustav, jer je na to bila prisiljena silom okolnosti. Namjeru je pak imala da republiku pretvori u monarhiju, čim to prilike budu dozvolile. Zato je smatrala potrebnim, da u Senatu obezbijedi konservativno i monarhijsko raspoloženje. Mislila je pak, da će to postići, ako glavni uticaj kod senatorskih izbora bude osiguran mnogobrojnim seoskim općinama, za koje je bila uvjerena, da će najduže sačuvati konservativni značaj. Medjutim, ove njene nade nisu se ispunile. Već poslije prve djelimične obnove, dakle 1879. godine,

[1]) Ovo je bilo učinjeno, da bi se u Senatu održao uticaj i duh Ustavotvorne skupštine. Sistem kooptacije za rekrutovanje Gornje skupštine bio je u Francuskoj još jednom primijenjen: konzularnim ustavom od godine VIII. Samo što je po tome ustavu on bio primijenjen za rekrutovanje čitave Gornje skupštine, a ne samo jednoga njenoga dijela. No, izmedju sistema kooptacije po ustavu od godine VIII. i sistema kooptacije po ustavu od 1875., postojala je još i ova razlika: Po ustavu od godine VIII. Senat nije bio slobodan, da za svoje članove bira koga hoće; za svako upražnjeno mjesto odredjivali su se kandidati, tako da je izbor bio ograničen na te kandidate. Jednog kandidata predlagalo je zakonodavno tijelo, jednoga tribunat, a jednoga prvi konzul. Sličnog ograničenja po ustavu od 1875. nije bilo. Godine X. sistem je bio izmijenjen u toliko, što je u buduće sve kandidate predlagao prvi konzul, i što se svi senatori nisu više rekrutovali putem kooptacije. Izvjestan broj senatora postavljao je prvi konzul izravno. Carskim ustavom od godine XII. sistem kooptacije napušten je sasvim u korist sistema direktnog imenovanja.

Digitized by Google

Senat je u većini bio republikanski raspoložen. Razumljivo je, da su odmah iza toga činjeni pokušaji, da se izmijeni način rekrutovanja Senata, i do te izmjene je i došlo 1884. godine.

Ali, ova izmjena nije izvršena izravno putem revizije ustava. Ustavotvorna skupština odlučila je samo, da će odredbe ustavnoga zakona od 24. II. 1875., a koje govore o sastavu Senata, imati u buduće značaj i snagu običnih zakonskih propisa. Ovom dekonstitucionalizacijom je omogućeno, da se reorganizacija Senata izvrši običnim zakonodavnim putem. I ovo je učinjeno zakonom od 9. XII. 1884: Prije svega, ukinuti su doživotni senatori, koji su se rekrutovali putem kooptacije. U buduće ,svi senatori imali su da se biraju po departmanima i kolonijama, kako je to bilo do te godine samo sa njihovom većinom. Dotadanja doživotna senatorska mjesta podijeljena su izmedju većih departmana i kolonija i — kako su doživotni senatori, koji su se na tome položaju zatekli u času reforme, imali svoja mjesta da zadrže — ona su se njima dodjeljivala putem kocke postepeno, već kako su se upražnjivala. Zatim, zakonom od 1884. izvedena je još jedna reforma: Napušten je sitem, po kome su kod izbora Senata sve općine sudjelovale u istoj mjeri. U buduće se broj općinskih delegata u izbornom tijelu mijenja prema zakonskom broju članova općinskog odbora. Samo što taj broj ne stoji u srazmjeri niti prema broju članova općinskog odbora, niti prema broju stanovnika općine.[2]) Podjela delegata izmedju općina izvršena je nesumnjivo na štetu velikih gradova, što se naročito opaža kod Pariza, čiji općinski odbor šalje za senatorske izbore svega 30 delegata.[3]) »Ovaj ilogizam reforme od 1884. učinjen je u ostalom namjerno — kažu Barthélemy i Duèz —, god. 1884. radilo se o tome, da se većina u senatorskom izbornom tijelu dâ osrednjim općinama, velikim palankama sa četiri do pet hiljada stanovnika, a koje su sjedišta osrednje buržoazije, dok su male seoske općine ostale pod konservativnim uticajem nepokretnoga vlasništva, a veliki gradovi pod

[2]) stanovništvo općine:	broj članova općinskog odbora:	broj delegata za senatorske izbore:
do 500	10	1
od 501 do 1.500	12	2
od 1.501 do 2.500	16	3
od 2.501 do 3.500	21	6
od 3.501 do 10.000	23	9
od 10.001 do 30.000	27	12
od 30.001 do 40.000	30	15
od 40.001 do 50.000	32	18
od 50.001 do 60.000	34	21
preko 60.000	36	24
općinski odbor Pariza bira		30

[3]) Pariz sa preko tri milijuna stanovnika šalje 30 delegata, a Saint-Denis i Levalois, sa svega 160.000 stanovnika, 48 delegata. Tako, u izbornoj jedinici Seine Paris ima svega 147 senatorskih birača, dok predgradja, sa polovicom pariskoga stanovništva, imaju 800 birača; dakle šest puta više od Pariza. U izbornoj jedinici Seine ima općina, koje imaju, srazmjerno svome stanovništvu, 59 puta više delegata, nego Pariz. Sličnu pojavu nalazimo po čitavoj Francuskoj. Na pr. Marseille, sa svojih 550.000 stanovnika, daje 24 delegata, dok ostali dio departmana, sa 250.000 stanovnika, daje 313 delegata, dakle 13 puta više. Jedanaest gradova (osim Pariza), sa po preko 100.000 stanovnika, a koji svi zajedno imaju preko dva milijuna stanovnika, daju 264 delegata za senatorske izbore; dok 370 općina, od kojih svaka ima manje od 100 stanovnika, daju zajedno 370 delegata. (Barthélemy—Duez: op. cit., str. 423).

Digitized by Google

uticajem radikalizma, naprednjačkih ideja i radničkih klasa« (op. cit. str. 424).

Poslije svjetskog rata, zakonom od 17. X. 1919., broj senatora povećan je od 300 na 314, s tim da 14 novih senatora biraju tri departmana Alzara i Lorena. U pogledu razlike izmedju rekrutovanja Skupštine i rekrutovanja Senata možemo još spomenuti, da se za poslaničku sposobnost traži 25, a za senatorsku 40 godina starosti.

Sistem čisto prikrivenih posrednih izbora kod rekrutovanja Gornje skupštine primijenjen je takodjer i u Nizozemskoj na ,osnovu ustava od 30. XI. 1887. Dok članove Donje skupštine, kojih ima sto na broju, biraju neposredno birači, dotle članove Gornje skupštine, kojih ima 50 na broju, biraju provincijske skupštine (U čl. 81.—83.). Izmedju dviju skupština postoji još i ta razlika, što se članovi Donje skupštine biraju na četiri godine i što se obnavljaju integralno, dok se članovi Gornje skupštine biraju na šest godina, a obnavljaju se po pola svake treće godine.

Danska i Švedska su prihvatile za rekrutovanje svojih Gornjih skupština — rekli smo — konbinaciju prikrivenih i otvorenih posrednih izbora; samo što ova konbinacija nije sasvim jednaka u obima državama. Što se tiče Danske, ona je od donašanja ustava od 1849. pa do danas prošla, u pogledu rekrutovanja svoje Gornje skupštine, kroz tri faze: Po samom ustavu od 1849., Gornja skupština (L a n d s t i n g) bila je u cijelosti sastavljena od članova, biranih po sitemu otvorenih posrednih izbora. Birači su birali birače drugoga stepena, a ovi članove L a n d s t i n g-a. Sistem cenza je bio primijenjen samo za pasivno izborno pravo: senatorsku sposobnost imali su samo gradjani, stari 40 godina, koji su plaćali ustavom predvidjen iznos u ime poreze. — Ustavnom revizijom od 1886. otišlo se u pogledu rekrutovanja L a n d s t i n g-a unazad: Prije svega, kreirano je 12 senatorskih mjesta, koja je kralj popunjavao imenovanjem. Zatim, pošto je za rekrutovanje ostalih senatora zadržan sistem otvorenih posrednih izbora, sitem cenza proširen je, u izvjesnoj mjeri, sa pasivnog i na aktivno izborno pravo. Najnovijom ustavnom reformom od 1920. Danska je napustila sistem djelimičnog imenovanja senatora i vratila se u cijelosti posrednim izborima, i to ukidajući cenz kako za aktivno, tako i za pasivno izborno pravo. Ali se zato svi senatori ne biraju više putem istih posrednih izbora. Većina članova Gornje skupštine (najviše 59) bira se putem otvorenih posrednih izbora: birači biraju povjerenike, a ovi senatore. Ostali pak (svega 19) biraju se putem prikrivenih posrednih izbora: Bira ih naime tijelo, koje je satavljeno od svih onih lica, koja su na dan raspisa senatskih izbora bili članovi Gornje skupštine (U čl. 36.). Kako je ovaj izborni sistem primijenjen za rekrutovanje manjega dijela Gornje skupštine, to u danskoj konbinaciji prevladjuje sistem otvorenih posrednih izbora.

Izmedju danske Skupštine i danskog Senata razlika ne leži samo u tome, što se Skupštna rekrutuje po sistemu neposrednih, a Senat po sistemu posrednih izbora. Razlike nalazimo još i u pogledu aktivnog i pasivnog biračkog prava, i u pogledu načina obnavljanja jedne i druge skupštine. Za aktivno i pasivno biračko pravo kod skupštinskih izbora traži se starost od 25 godina; dok se za aktivno i pasivno izborno

Digitized by Google

pravo kod senatskih izbora traži starost od 35 godina (U čl. 30. i 34.). Zatim, članovi Skupštine biraju se na četiri godine i obnavljaju se integralno; članovi pak Senata biraju se na osam godina, s tim da se oni, koje biraju birački povjerenici, obnavljaju po pola svake četiri godine, a oni, koje biraju članovi Senata, integralno po isteku mandata od osam godina (U čl. 33. i 39.).

U Švedskoj, na osnovu organskoga zakona o B i k s d a g-u od 22. VI. 1866., članove Gornje skupštine biraju članovi provincijskih skupština zajedno sa drugostepenim biračima onih gradova, koji u tim skupštinama nisu pretstavljeni. Ovdje nalazimo jednu specijalnu konbinaciju prikrivenih i otvorenih posrednih izbora. Članovi provincijskih skupština nisu birani specijalno radi izbora senatora, dok su naprotiv drugostepeni birači gradova, koji nisu pretstavljeni u provincijskim skupštinama, birani naročito i isključivo radi te misije. — Izmedju izbornih sistema švedskih skupština nalazimo još i ove razlike: Za člana Donje skupštine mogu biti birani svi oni, koji imaju aktivno biračko pravo; ne traže se nikakvi specijalni uslovi. Za člana pak Gornje skupštine može biti birano samo ono lice (muško ili žensko), koje je staro 35 godina i koje je, ili koje je bilo za vrijeme zadnje tri godine vlasnik nekretnina, čija je poreska vrijednost od bar 50.000 kruna; ili koje plaća, odnosno koje je plaćalo za isto vrijeme porezu na godišnji prihod od 3.000 rixdaler-a. Ovaj uslov senatori moraju ispunjavati kako u času izbora, tako i za sve vrijeme trajanja mandata. Prema tome, za senatorsku sposobnost primijenjen je u Švedskoj sistem cenza. Najposlije, za razliku od Donje skupštine, članovi Gornje skupštine se biraju na osam godina i obnavljaju se po osmina svake godine.

VII. — Na primjenu konbinacije posrednih i neposrednih izbora kod rekrutovanja Gornje skupštine nailazimo danas u Belgiji, Grčkoj i Irskoj. U ovim državama, sistem neposrednih izbora konbinovan je sa sistemom prikrivenih, a ne sa sistemom otvorenih posrednih izbora.

Na osnovu ustavne reforme od 15. X. 1921, jedan dio članova belgijskoga Senata biraju neposredno birači po provincijama (U čl. 53. t. 1.), i to oni isti birači, koji biraju i članove Skupštine. Tako se tu, u pogledu aktivnoga biračkoga prava ne pravi nikakva razlika izmedju skupštinskih i senatskih izbora, kao što se to čini — kako ćemo vidjeti — u Čehoslovačkoj i u Poljskoj. Razlika se, naprotiv, pravi u pogledu pasivnog izbornoga prava: za poslaničku sposobnost dovoljna je starost od 25, dok se za senatorsku sposobnost traži starost od 40 godina (U čl. 56.). Ali, ovo nije sve; putem neposrednih izbora za senatore mogu biti birana samo lica, koja pripadaju jednoj od 21 kategorije, koje ustav nabraja.[4]) No ovo nabrajanje kategorija nije limitativno. Zakonima se mogu ustanovljavati nove kategorije; što pak znači, da se sena-

[4]) Te su kategorije: (1) ministri i bivši ministri; — (2) članovi i bivši članovi Skupštine i Senata; — (3) lica, koja imaju diplome visokih škola, čija se lista odredjuje zakonom; — (4) bivši viši oficiri vojske i mornarice; — (5) članovi i bivši titularni članovi trgovačkih sudova; — (6) lica, koja su vršila bar deset godina od države plaćenu funkciju svećenika; — (7) titularni članovi i bivši takvi članovi koje kraljevske akademije, i profesori i bivši profesori visokih škola, čija se lista utvrdjuje zakonom; — (8) bivši provincijski guverneri; članovi i bivši članovi »stalnih deputacija«; bivši sreski komesari; — (9) članovi i bivši članovi provincijskih savjeta, koji su na taj položaj bili birani bar dva puta; — (10) gradonačelnici i bivši gradonačel-

Digitized by Google

torska sposobnost može proširivati običnim zakonodavnim putem. Samo što se za izglasavanje ovakih zakona traži većina od dvije trećine glasova. Što se tiče broja neposredno biranih senatora, belgijski ustav propisuje: da on ima da bude jednak polovici broja članova Skupštine; a broj ovih odredjuje se prema broju stanovništva (U čl. 54.).

Pokraj neposredno biranih, belgijski Senat ima i posredno birane članove: Jedne biraju provincijske skupštine (U čl. 53. t. 2.), a druge sâm Senat (U čl. 53. t. 3.). Ove zadnje biraju prema tome svi oni senatori, koji su izabrani putem neposrednih izbora, i senatori, koje su izabrale provincijske skupštine. Svaka provincijska skupština bira po jednoga senatora na 200.000 stanovnika, s tim da ostatak od preko 125.000 daje pravo na još jednoga senatora. Broj pak senatora, koje bira sam Senat, jednak je polovici senatora, koje biraju provincijske skupštine. Od senatora ovih zadnjih dviju kategorija za razliku od onih, koji se biraju na neposredan način, ustav traži jedino, da su stari 40 godina. Od njih se dakle ne traži, da pripadaju jednoj od naprijed spomenutih kategorija. Ustav jedino propisuje: da provincijske skupštine ne mogu birati za senatore svoje članove, niti lica, koja su to bila za vrijeme izborne godine, kao i za vrijeme dviju prethodnih godina (U čl. 56. ter.).

Belgijski senatori svih triju kategorija biraju se na četiri godine i obnavljaju se integralno (U čl. 55.). Moramo medjutim primijetiti, da je belgijski ustav primijenio kod rekrutovanja Senata, ali u vrlo maloj mjeri, i sistem, po kome se članstvo toga tijela stiče na osnovu dostojanstva ili funkcije. Na ovaj način senatorima postaju kraljevi sinovi odnosno, ako ovih nema, belgijski prinčevi one grane kraljevske porodice, koja je pozvata da vlada. Oni to postaju, kada navrše 18 godina života, ali pravo glasa u Senatu stiču tek nakon navršenih 25 godina života (U čl. 58.). Kako je broj senatora ove vrste minimalan, mi smo

nici, kmetovi i bivši kmetovi općina, koje su sreska mjesta, i općina sa preko 4000 stanovnika; — (11) bivši generalni guverneri i podguverneri belgijskoga Konga; kao i članovi i bivši članovi kolonijalnoga savjeta; — (12) bivši generalni direktori, direktori i generalni inspektori raznih ministarstava; — (13) vlasnici i uživaoci nekretnina, koje se nalaze u Belgiji, i čiji katastralni prihod iznosi bar 12.000 franaka, kao i gradjani, koji plaćaju državi u ime neposredne poreze bar 3.000 franaka godišnje; — (14) lica, koja su bila, u svojstvu delegiranog administratora, direktora, ili u kojem drugom svojstvu za vrijeme od pet godina na čelu kojeg belgijskog akcionarskoga trgovačkoga društva, čiji je kapital oslobodjen u iznosu od bar milijun franaka; — (15) šefovi industrijskih preduzeća, u kojima stalno rade bar 100 radnika; kao i šefovi zemljoradničkih preduzeća od bar 50 hektara; — (16) lica, koja su bila kao direktori, ili u nekom drugom svojstvu, za vrijeme od tri godine na čelu kojega belgijskoga kooperativnoga društva, koje ima, i to od prije pet godina, bar 500 članova; — (17) lica, koja su u svojstvu efektivnih članova vršila za vrijeme od pet godina funkcije pretsjednika ili sekretara jednoga društva za uzajamno osiguranje, ili jedne federacije takvih društava, a koja imaju, i to već od prije pet godina, bar 1.000 članova; — (18) lica, koja su u svojstvu efektivnih članova vršila, za vrijeme od pet godina, funkcije pretsjednika ili sekretara jednoga profesionalnoga, industrijskoga ili zemljoradničkoga udruženja, a koje ima već pet godina bar 500 članova; — (19) lica, koja su za vrijeme od pet godina, vršila funkcije pretsjednika trgovačke ili industrijske komore, koja ima već pet godina bar 300 članova; — (20) članovi industrijskog i radničkog savjeta; članovi provincijskih zemljoradničkih odbora; članovi zanatlijskih izbornih sudova, koji su na to mjesto bili birani bar dva puta; — (21) izabrani članovi savjetodavnih vijeća, ustanovljenih pri ministarstvima. — (U čl. 56. bis.).

Digitized by Google

i Belgiju uvrstili u onu kategoriju država, u kojima se Gornje skupštine rekrutiraju u cijelosti putem izbora.

U konbinaciji neposrednih i prikrivenih posrednih izbora, a koju je za rekrutovanje Senata primijenio grčki ustav od 1927, neposredni izbori nesumnjivo prevladjuju. Zato se i može reći za grčki Senat, da on ima skoro isto toliko pretstavnički značaj, koliko i Skupština. Naime, u smislu toga ustava (čl. 59.) Senat je sastavljen od 120 članova, od kojih najmanje $^9/_{12}$ bira narod, a najviše $^1/_{12}$ mogu birati Skupština i Senat na zajedničkoj sjednici, i to početkom skupštinske periode. Sistem prikrivenih posrednih izbora ovdje je primijenjen — vidi se — za rekrutovanje vrlo maloga broja senatora. — Inače, izmedju skupštinskoga i senatskoga izbornoga sistema nalazimo tu još i ove razlike: Za poslaničku sposobnost traži se 25, a za senatorsku 40 godina starosti; osim toga, ustav propisuje, da se zakonom imaju odrediti i specijalni uslovi, koje će morati ispunjavati oni senatori, koje biraju Skupština i Senat na zajedničkoj sjednici. Najposlije, poslanici se biraju na četiri godine i obnavljaju se integralno, dok se senatori biraju na devet godina i obnavljaju po trećina svake tri godine. Izuzetno, senatori, koje biraju Skupština i Senat na zajedničkoj sjednici, obnavljaju se integralno, početkom svake skupštinske periode.

Konbinaciju neposrednih i prikrivenih posrednih izbora kod rekrutovanja Gornje skupštine nalazimo i u Irskoj, na osnovu ustava od 1922. Samo što je ovdje ta konbinacija specijalne vrste: Mjesto da se za rekrutovanje jednoga dijela senatora primijeni sistem neposrednih, a za rekrutovanje drugoga dijela sistem prikrivenih posrednih izbora, kako je to učinjeno u Belgiji, ovdje je za rekrutovanje svih senatora primijenjen jedan isti izborni sistem; samo što ovaj sadržaje u sebi ujedno i primjenu sistema neposrednih i primjenu sistema prikrivenih posrednih izbora. Sve senatore biraju istina birači neposrednim putem; ali, njihova sloboda biranja ograničena je ustanovom kandidatske liste, tako da se za senatore mogu birati jedino lica, koja ta lista sadržaje. A ta lista odredjuje se, možemo reći, putem prikrivenih posrednih izbora: Skupština bira dva puta, a Senat jedan puta onoliki broj kandidata, koliko ima da se izabere senatora. Osim ovih, u kandidatsku listu ulaze još i sva ona lica, koja su ma kada bili članovi Senata, i koja izvijeste pretsjednika vlade, da žele biti na toj listi. Ovo važi i za senatore, čiji mandati ističu u času izbora. Tako se većina senatorskih kandidata odredjuje putem prikrivenih posrednih izbora, preko Skupštine i Senata, a izmedju ovih se onda senatori biraju putem neposrednih izbora. Izuzetno, čist sistem prikrivenih posrednih izbora, i to u formi kooptacije, primjenjuje se onda, kada se koje senatorsko mjesto isprazni prije redovnih senatorskih izbora: U tom slučaju novoga senatora na upražnjeno mjesto bira sam Senat. Samo, kako se senatori biraju na dvanaest godina, i kako se obnavljaju po četvrtina svake tri godine, od Senata izabrani senator ostaje na tome položaju samo do isteka tekuće trogodišnje periode. Nakon toga, i ovo se senatorkso mjesto popunjava redovnim putem, samo što mandat na to mjesto izabranoga senatora ne ističe nakon 12 godina, već u momentu, kada bi istekao mandat senatora, koji je to mjesto upraznio smrću ili ostavkom (U. čl. 30.—34.).

Digitized by Google

Izmedju skupštinskih i senatskih izbora po irskom ustavu postoji još i ta razlika: da se prilikom ovih zadnjih država ne dijeli na izborne jedinice, već formira čitava jednu jedinstvenu izbornu jedinicu. Najposlije, za poslaničku sposobnost traži se 21, a za senatorsku 35 godina života (U. čl. 15. i 31.).

VIII. — U nekim ustavima novijega datuma nalazimo kod rekrutovanja Gornje skupštine primjenu čisto neposrednih izbora. To je slučaj, prije svega, sa ustavima Čehoslovačke, Poljske i Portugalije; a, zatim, i sa ustavima Islanda i Norveške, premda bi se na prvi pogled moglo pomisliti, da je u ovim zadnjim dvjema državama primijenjena kombinacija neposrednih i posrednih izbora. U svim ovim državama, pretstavnički i demokratski značaj Gornje skupštine najjače je izražen. I s obzirom na to, Gornje skupštine tih država najbliže su Donjim skupštinama. Medjutim, izvjesne razlike izmedju jednih i drugih ipak postoje; što je i potrebno, da se ne bi dobile dvije apsolutno identične skupštine. Te razlike odnose se ili na broj skupštinskih članova, ili na pasivno, a eventualno i na aktivno izborno pravo; ili na način skupštinskog obnavljanja.

Na sve ove razlike izmedju Gornje i Donje skupštine nailazimo u čehoslovačkom ustavu od 29. II. 1920. Po broju svojih članova je čehoslovačka Skupština dva puta veća od Senata. Dok Skupština ima 300 (U. § 8.), dotle Senat ima samo 150 članova (U. § 13.). Već ovo bi bilo dovoljno, pa da se izmedju mentaliteta jedne i druge pojave izvjesne razlike. No čehoslovački ustav napravio je razliku izmedju Skupštine i Senata i u pogledu aktivnog i pasivnog izbornog prava: Od skupštinskih birača traži se 21 (U. § 9.), a od senatskih 26 godina starosti (U. § 14.). Tako birači kod jednih i drugih izbora nisu apsolutno isti; u senatskim izborima ne sudjeluje jedan dio skupštinskih birača, i to onaj najmladji. Zatim, za poslaničku sposobnost traži se 30 (U. § 10.), a za senatorsku 45 god. starosti (U. § 15.). Najposlije, razlika je načinjena i u pogledu trajanja mandata: Mandat poslanika traje šest (U. § 8.), a senatora osam godina (U. § 16.); ali se zato i jedni i drugi obnavljaju integralno.

Razliku izmedju Skupštine i Senata u pogledu aktivnog i pasivnog izbornog prava nalazimo i u poljskom ustavu od 17. III. 1921. Od skupštinskih birača traži se, da su navršili 21 (U. čl. 12.) (kao i u Čehoslovačkoj), a od senatorskih 30 godina starosti (U. čl. 36.), (u Čehoslovačkoj 26). Ovome treba dodati, da poljski ustav sadrži razliku i u pogledu vršenja aktivnog biračkog prava: dok se od skupštinskih birača za to jedino traži, da su stekli domicil u izbornoj jedinici u oči dana obnarodovanja izbornog raspisa u Službenim novinama, dotle se od senatskih birača traži, da su domicil u izbornoj jedinici stekli godinu dana ranije. Od ovoga su izuzeti premješteni državni činovnici, kolonisti, koji mijenjaju domicil, koristeći se agrarnom reformom, i radnici, koji mijenjaju mjesto rada. Zatim, što se tiče pasivnog izbornoga prava: za poslaničku sposobnost poljski ustav traži 25 (čl. 13.) (čehoslovački 30), a za senatorsku 40 godina starosti (čl. 36, al. 2.) (čehoslovački 45). Skupština i Senat razlikuju se i u Poljskoj, kao i u Čehoslovačkoj, i po broju njihovih članova: Broj članova Senata iznosi samo četvrtinu broja članova Skupštne, pošto po ustavu: na jednaki broj stanovnika broj senatorskih

Digitized by Google

mandata ima da iznosi četvrtinu broja poslaničkih mandata (čl. 36.). Najposlije, razliku ovdje nalazimo i u pogledu veličine izbornih jedinica: za skupštinske izbore one su manje, pa prema tome i mnogobrojnije; za senatorske one su veće (vojvodine), pa prema tome i malobrojnije. Uslijed ovoga, proporcionalni sistem, koji je propisan i za jedne i za druge izbore, primijenjen je kod senatskih izbora u potpunijoj mjeri. — Za razliku od čehoslovačkog, poljski ustav ne pravi nikakvu razliku izmedju Skupštine i Senata u pogledu trajanja mandata. Isto ne pravi razliku izmedju njih niti u pogledu načina njihova obnavljanja. Oba zakonodavna tijela biraju se na pet godina, a obnavljaju se integralno, uvijek zajedno, pošto ustav propisuje: da perioda Senata počinje i svršava u isto vrijeme, kada i perioda Skupštine (čl. 36. al. 3.).

Portugalski ustav od 21. VIII. 1911., za razliku od čehoslovačkoga i poljskoga, ne pravi nikakvu razliku izmedju Skupštine i Senata u pogledu aktivnoga biračkog prava. Senatore biraju oni isti birači, koji biraju i poslanike. Razlika postoji samo u pogledu pasivnog izbornoga prava: Dok se za poslaničku sposobnost traži 25, za senatorsku se traži 35 godina starosti. (U. čl. 7. § 3.) Zatim, portugalski ustav, kao i čehoslovački, pravi razliku i u pogledu trajanja mandata. Nasuprot pak i čehoslovačkom i poljskom, on tu razliku proširuje i na način obnavljanja dvaju zakonodavnih tijela. Naime. članovi Skupštine biraju se na tri godine i obnavljaju se integralno (U. čl. 22.), dok se članovi Senata biraju na šest godina i obnavljaju se po pola svaki put, kada se vrše opći izbori za Skupštinu (U. čl. 24.).

Sistem neposrednih izbora kod rekrutovanja Gornje skupštine primijenjen je — rekli smo — još u Islandu i u Norveškoj, iako bi se na prvi pogled moglo misliti, da je tu primjenjena jedna kombinacija neposrednih i posrednih izbora. — Po ustavu Islanda od 28. II. 1920., obje skupštine zajedno (pod imenom A l t i n g) imaju svega 40 članova; i to Donja 26, a Gornja 14. Oni se biraju na ovaj način: Od 40 članova, njih 34 biraju birači neposredno, po izbornim jedinicama. Kod ovih izbora, i za aktivno i za pasivno biračko pravo traži se starost od 25 godina (i to za gradjane oba spola). Na ovaj način izabrani članovi A l t i n g - a obnavljaju se integralno, a mandat im traje četiri godine. Ostalih šest članova A l t i n g - a biraju se takodjer na neposredan način; samo što se kod ovih izbora traži i za aktivno i za pasivno biračko pravo starost od 35 godina. Osim toga, prilikom izbora ove šestorice čitava država formira jednu jedinstvenu izbornu jedinicu. Na ovaj način rekrutovani članovi A l t i n g - a biraju se na osam godina, a obnavljaju se po pola svake četiri godine. — Kako se sada svi članovi A l t i n g - a, rekrutovani na ova dva načina, dijele na dvije skupštine? U Gornju skupštinu ulaze. prije svega, ona šestorica, koje je izabrala čitava zemlja na osam godina. Kako pak Gornja skupština treba da bude sastavljena od 14 članova, to je potrebno da se od ostalih 34, biranih po izbornim jedinicama, izdvoje za tu skupštinu još osmorica. Ove biraju svi ti članovi A l t i n g - a izmedju sebe. Ostatak od 26 formira onda Donju skupštinu (U. čl. 26.). I baš zato, što se jedan dio Gornje skupštine bira na ovaj način, moglo bi se pomisliti da je tu sistem neposrednih izbora kombinovan sa sistemom posrednih izbora. Medjutim, tako u stvari nije; pošto su i onu osmoricu izabrali neposredno birači, baš kao i ostale pretstavnike, koji ostaju u Donjoj skupštini. Birači su izabrali na

Digitized by Google

neposredan način sve članove A l t i n g - a; oni su samo ostavili ovima samima da odluče, koji će izmedju njih ući u Gornju, a koji u Donju skupštinu. Zato je — mislimo — ispravno reći: da je islandska Gornja skupština rekrutovana putem neposrednih izbora, baš kao i Donja. Razlika pak izmedju jedne i druge leži, prije svega u tome, što se kod izbora jednoga dijela članova Gornje skupštine, i to manjeg, traži veća starost i za aktivno i za pasivno izborno pravo, nego kod izbora članova Donje skupštine. Zatim, što se taj dio Gornje skupštine bira tako, da cijela država formira jednu jedinstvenu izbornu jedinicu, dok to nije slučaj kod izbora Donje skupštine. Najposlije, što je mandat ovih članova Gornje skupštine duži od mandata članova Donje skupštine, i što se oni obnavljaju parcijalno, a ne integralno. Čak i raspuštanje A l t i n g - a, kada ono uslijedi, ne odnosi se na ove članove Gornje skupštine.

Ono, što se dogadja prilikom izbora većine članova islandske, dogadja se prilikom izbora svih članova norveške Gornje skupštine. U smislu ustava od 1814., revidiranog 1869., norveški birači biraju neposredno i pod istim uslovima članove i jedne i druge skupštine, ali ne odredjujući sami, koji će ući u sastav jedne, a koji u sastav druge skupštine. To odredjuju sami izabrani pretstavnici. Naime, birači biraju izvjestan broj pretstavnika (150) za parlamenat, S t o r t h i n g; kako se pak ovaj ima da podijeli u dvije skupštine, L a g t h i n g i A d e l s t h i n g, to ovi izabrani pretstavnici biraju izmedju sebe jednu četvrtinu, koja onda formira A d e l s t h i n g, Gornju skupštinu, a ostatak od tri četvrtine formira L a g t h i n g, Donju skupštinu (U. čl. 73.). Ne bi se moglo reći, da po ovom sistemu Gornja skupština bira Donju, pošto su u istini članove i jedne i druge izabrali neposredno birači. Zatim, kod odredjivanja članova Gornje skupštine ne sudjeluju samo budući članovi Donje, već i budući članovi Gornje skupštine. Moglo bi se jedino reći, da kod izbora članova Gornje skupštine sudjeluju budući članovi i jedne i druge skupštine, i da je njihov izbor ograničen na lica sa kandidatske liste, koju sastavljaju birači i koja sadržaje samo njihova imena.

§ 3. Uloga i vlasti Gornje skupštine u federalnim državama.

I. — Ako sada sa proučavanja raznih sistema rekrutovanja Gornje skupštine, hoćemo da predjemo na proučavanje njenih vlasti, u odnosu prema vlastima Donje skupštine, i na njenu ulogu u državi, potrebno je, da se opet izdvoje za sebe Gornje skupštine federalnih, a za sebe Gornje skupštine jedinstvenih država. To zato, što u federalnim državama Gornja skupština ima, pokraj onog općeg poziva toga tijela, a koji se odnosi na usavršavanje zakonodavnoga rada i na sprečavanje prevlasti parlamenta, još i jedan specijalni poziv. Najčešće, ovaj zadnji smatra se i njenim glavnim pozivom. On bi imao da bude: zaštita posebnih država, njihove autonomije i njihovih atribucija, od centralne, federalne vlasti. Ovu pak zaštitu Gornja skupština bi imala da osigura: sudjelujući efikasno u vršenju centralne vlasti, specijalno u donašanju centralnih, federalnih zakona. Kažemo »sudjelujući efikasno«, jer štititi autonomiju i atribucije posebnih država ona može samo tako i samo onda, ako je nemoguće donašanje centralnih zakona bez njene privole. Ovo znači, da je za vršenje ovoga po-

Digitized by Google

ziva potrebno, da Gornja skupština u federaciji ima, bar u pogledu zakonodavstva, onoliku vlast, koliku ima i Donja, koja pretstavlja čitav narod federacije. Nije li ovo slučaj, Gornja skupština ne može da vrši ovaj svoj poziv, i onda i sam federalni značaj države dolazi u pitanje. U cilju istraživanja federalnoga značaja jedne države, nije toliko važno obazirati se na obim decentralizacije i autonomije, koliko na to: da li autonomne jedinice sudjeluju kao takve efikasno ili ne kod vršenja centralne državne vlasti, specijalno kod vršenja centralnoga zakonodavstva. Nema li ovog ili ovakog sudjelovanja, nema ni glavne značajne crte federalne državne forme. Tu onda može biti govora samo o slabijoj ili jačoj decentralizaciji i autonomiji, ali ne i o federaciji.

Zato se postavlja pitanje: da li Gornje skupštine država, koje se danas smatraju federalnima, ispunjavaju spomenuti uslov za postojanje federalne forme? Što se tiče odgovora na ovo pitanje, Gornje skupštine tih država mogu se podijeliti na dvije skupine: U prvu spadaju one, koje taj uslov ispunjavaju; koje se čak, u pogledu svojih vlasti, izdižu nad Donjim skupštinama. One onda nesumnjivo mogu da, sudjelujući efikasno u vršenju centralne vlasti, štite i brane autonomiju posebnih država, koje pretstavljaju. Drugo je sasvim pitanje, da li one to faktično čine. — U drugu pak skupinu spadaju one Gornje skupštine ove kategorije država, koje taj uslov ne ispunjavaju; čije su vlasti, prema vlastima Donje skupštine, slabe ili gotovo nikakve. Ove onda i ne mogu da vrše funkciju zaštitnika autonomije posebnih država.

U prvu skupinu spada nesumnjivo Senat Sjedinjenih država, kao najčišći primjer federalne Gornje skupštine. Već kod donašanja zakona uloga Senata stvarno je veća od uloge Skupštine, i ako su oni u pravnom pogledu, po slovu ustava, u vršenju zakonodavne vlasti ravnopravni. Za donašanje zakona potrebna je saglasnost Skupštine i Senata; ali, što se tiče definitivne fizionomije zakona, nju u praksi daje prije Senat, nego Skupština. Naročito ako su u pitanju zakoni, koji se odnose na trgovinu i industriju. Ako izmedju Skupštine i Senata ne može da dodje do saglasnosti o nekom zakonskom prijedlogu, pribjegava se zajedničkoj »slobodnoj konferenciji«; a u njoj prevladjuje najčešće stanovište Senata. Razlog ovomu prvenstvu Senata Sjedinjenih država u zakonodavstvu treba tražiti ne toliko u ljudima, koji se u njemu nalaze, koliko u njegovom podrijetlu. Ono je stvarno isto toliko demokratsko, koliko i podrijetlo Skupštine, pošto članove i jednog i drugoga tijela biraju isti birači. Težnja Gornje skupštine, da se uzdigne nad Donjom, normalna je pojava i onda, ako po slovu ustava njihove vlasti nisu jednake; samo ako se njoj ne može prigovoriti, da je manje demokratska od Donje skupštine. Tim je lakše onda razumjeti ovu pojavu u Sjedinjenim državama, gdje već sam ustav daje Senatu iste vlasti u zakonodavstvu, kao i Skupštini.

Istina je, da ustav daje Skupštini prvenstvo u pogledu inicijative, kada su u pitanju zakoni, koji se odnose na poreze, pošto oni mogu poteći samo od Skupštine, a ne i od Senata (čl. I., sekc. 7, al. 1.); ali, i ove zakone Senat može, kada dodju pred njega, mijenjati

Digitized by Google

putem amandmana, kao što to može činiti i sa svim drugim zakonskim prijedlozima Skupštine. Ovo je jedino ograničenje vlasti Senata prema vlastima Skupštine; za sve ostale predmete, pa i financijske prirode, pravo inicijative pripada isto tako Senatu, kao i Skupštini. Tako n. pr. pravo inicijative u pogledu državnih rashoda pripada Senatu kao i Skupštini, i ako u praksi i prijedlozi ove vrste dolaze prvo pred Skupštinu. Kako Senat ima pravo amandmana prema svim prijedlozima Skupštine, to se može reći: da je djelimično prvenstvo Skupštine kod finansijskih pitanja u pogledu inicijative bez velikoga stvarnoga značaja. Može se čak ustvrditi, da se u praksi često dolazi i do obrnutoga posljetka: naime, da se prvenstvo Skupštine pretvori u njenu potčinjenost. Ovo je onda posljedica onoga sistema, koji u praksi služi za otstranjivanje nesaglasnosti izmedju Skupštine i Senata po predmetima finansijske prirode. Kada se pojavi ovaka nesaglasnost, i kada se ona nije mogla da otstrani niti nakon ponovnoga glasanja u objema skupštinama, sporno pitanje se upućuje jednomu mješovitomu odboru, sastavljenomu od jednakoga broja senatora i poslanika. Ovaj odbor — u kome stvarno prevladjuje uticaj senatora — sastavlja o spornom pitanju izvještaj, koji Senat i Skupština ne mogu mijenjati, već samo u cijelosti ili prihvatiti ili odbaciti. U ovom drugom slučaju bira se novi mješoviti odbor, i izvještaj ovoga obično onda prihvaćaju oba zakonodavna tijela.

Ali ono, što amerikanskom Senatu osigurava prvenstvo u Kongresu, nije toliko njegovo stvarno prvenstvo u zakonodavstvu, koliko njegove izvršne atribucije. Uslijed ovih zadnjih Senat Sjedinjenih država javlja nam se ne samo kao zakonodavni, već i kao izvršni federalni organ. Tako je pretsjedniku republike potreban prethodni pristanak Senata za imenovanje ambasadora, punomoćnik ministara, konzula, sudaca vrhovnoga suda i ostalih funkcionera Sjedinjenih država, za čije postavljanje nije ustavom drukčije propisano. (U. čl. II., sekcija 2, al. 2.). Prema tome, za postavljanje činovnika Sjedinjenih država potreban je u načelu pristanak Senata. Ustav medjutim dozvoljava Kongresu, da imenovanje nižih činovnika prenese u cijelosti putem zakona bilo na pretsjednika republike, bilo na sudove, bilo na ministre. Ali granicu izmedju viših i nižih činovnika nije ustav odredio; ovo znači, da je kod ovoga pitanja ostavljena Kongresu potpuna sloboda rješavanja. — Pravilo, po kome je za postavljanje činovnika Sjedinjenih država, bar onih najviših, potreban pristanak Senata, važi i za ministre. No u praksi, prilikom postavljanja ministara Senat ostavlja pretsjedniku republike gotovo apsolutnu slobodu. Ovo je u logici amerikanskog sistema vlade, po kome ministri nisu drugo do neka vrst pretsjednikovih sekretara za pojedine resore, koji rade po njegovim uputstvima i pod njegovim nadzorom, i kome su oni odgovorni. — Od pravila, po kome je za imenovanje visokih činovnika potreban pristanak Senata, otstupa se u jednom slučaju i pod jednim uslovom: Naime, ako se jedno činovničko mjesto, za čije je popunjenje potreban pristanak Senata, upraznì, kada Senat nije na okupu, ustav daje pretsjedniku republike pravo, da ga popuni on sâm, ali samo privremeno, pošto pretsjednikovo imenovanje važi u ovakom slučaju najdalje do kraja iduće sesije Senata. (U. čl. II., sekc. 2., al. 3.)

Digitized by Google

U pogledu ove važne izvršne atribucije amerikanskoga Senata pitanje se postavilo: da li pretsjednik republike može bez pristanka Senata opozivati one činovnike, koji su postavljeni sa pristankom toga tijela? Za ovaj opoziv ustav ne traži izričito pristanak Senata. I, premda bi se iz duha ustava moglo izvesti, da je pristanak Senata i za to potreban, u praksi, sve do 1867. godine, postupalo se obratno. Te godine donijet je zakon (tenure of office act), po kome činovnik, koji je imenovan sa pristankom Senata, ima pravo, da ostane na svome položaju, sve dok u istoj formi, t. j. sa pristankom Senata, nije imenovan njegov zamjenik. Po ovome, opoziv više nije bio moguć, sve dok Senat nije dao svoj prećutni pristanak, odobravajući imenovanje nasljednika. Ovaj zakon je ukinut 1887. god. i praksa se vratila staromu sistemu, po kome pretsjednik može opozivati te činovnike i bez prethodnoga pristanka Senata.

Senatu Sjedinjenih država osigurava prvenstvo u Kongresu i njegova uloga kod sklapanja medjunarodnih ugovora. Ustav propisuje: da pretsjednik republike ima vlast, da sklapa mdejunarodne ugovore »po mišljenju i sa pristankom Senata«. Prema ovome, pretsjednik nije slobodan ni u prvoj fazi sklapanja ugovora, u fazi pregovaranja. Njemu je potrebno, da za vrijeme pregovaranja traži mišljenje Senata; ovo tim prije, što će kasnije za ratifikaciju biti potreban njegov pristanak. Zato on s vremena na vrijeme izvješćuje Senat o toku pregovora, a ovaj mu daje svoje savjete. Uloga Senata mnogo je važnija u drugoj fazi, u fazi ratifikacije. Da bi ugovor definitivno vezao Sjedinjene države, potrebno je, da ga Senat odobri, i to ne običnom, već kvalifikovanom većinom od dvije trećine prisutnih članova. Prema tome, kod sklapanja medjunarodnih ugovora Donja skupština Kongresa ostaje po strani, bez ikakvog uticaja, bar u pravnom pogledu. (U. čl. II., sekc. 2, al. 2). Ravnopravnost obiju skupština javlja se tek, kada je u pitanju objava rata, pošto je za objavu rata potreban pristanak i Skupštine i Senata. (U. čl. I., sekc. 8, al. 12.).

Koji je razlog bio, da se Senatu Sjedinjenih država povjeri ovolika vlast? Razlog tome treba svakako tražiti u težnji ustavotvoraca, da se ograniči vlast pretsjednika republike, koja bi bez toga bila i suviše velika. Ona je dosta velika i pokraj tog ograničenja; veća od vlasti šefa ma koje druge države sa pretstavničkim režimom. Sve ove specijalne, izvršne atribucije Senata, mogle su biti povjerene i Donjoj skupštini; to medjutim nije učinjeno iz dva razloga: Prvi je više praktičnoga značaja i leži u tome, što je Senat malobrojniji od Skupštine, pa prema tome i sposobniji za vršenje tih atribucija. Drugi — a koji je svakako važniji od prvoga — leži u tome, što su posebne države pretstavljene u tome tijelu po načelu jednakosti, tako da je kod vršenja tih atribucija svim posebnim državama osigurana jednaka uloga. Išlo se dakle zatim, da se poveća što više vlast onoga tijela, koje pretstavlja te države. Sve to u nadi, da će preko njega, jakog i moćnog, biti bolje osigurana njihova autonomija .

Sa ulogom Senata ustavotvorci iz 1787. god. htjeli su da idu još i dalje: Kako bi omogućili tome tijelu direktniji uticaj kod odredjivanja pretsjednikove politike, oni su imali namjeru, da mu povjere i

Digitized by Google

ulogu pretsjednikovoga savjetovanoga organa. Htjelo se stvoriti nešto, što bi odgovaralo ujedno i Privatnom savjetu i Domu lordova tadanje Engleske. U početku Senat je i vršio ovu savjetodavnu funkciju, ali je nje sasvim nestalo već početkom XIX. stoljeća. Naprotiv, on je uvijek vršio svoja prava, koja se odnose na imenovanje činovnika i na sklapanje medjunarodnih ugovora. Može se čak reći bez pretjerivanja, da je on u početku svoje egzistencije držao više do svoje izvršne, nego li do svoje zakonodavne funkcije, smatrajući sebe u prvom redu izvršnim, a tek u drugom redu zakonodavnim organom. Ova pojava je razumljiva, ako se uzme u obzir, da je Senat u početku imao svega 26 članova. Ovako malobrojan, on je ličio više na izvršni organ, nego na zakonodavnu skupštniu. Tek kasnije Senat je počeo da uzima ozbiljnije i svoju zakonodavnu funkciju, i da ju vrši sa mnogo pažnje i aktivnosti.

Tako je danas Senat u ustavnom životu Sjedinjenih država »vlast, koja može da ispravlja i obuzdava s jedne strane demokratsku prenagljenost Skupštine, a s druge monarhijsku ambiciju pretsjednika.« (Bryce: La République américane, I, str. 175—176.). Ovako moćno pretstavničko tijelo posebnih država svakako može da brani i štiti autonomiju jedinica, koje ono pretstavlja. Drugo je pitanje, da li Senat to faktično i čini. Prije bi se moglo reći da njegov rad i njegove težnje idu u protivnom smjeru. Briga Senata oko zaštite autonomije posebnih država je opadala postepeno, ali stalno, tako da je danas njegov rad baš isto toliko centralistički, koliko i rad Skupštine. On pristaje bez velikih, a često i bez ikakvih teškoća, na zakone, kojima se povećavaju atribucije federalne vlasti na štetu vlasti posebnih država. Dok je nekada Senat bio smatran pretstavnikom interesa posebnih država, danas se on smatra, u prvom redu, pretstavnikom i čuvarem interesa vlasničke klase; interesa financijskih, industrijskih, trgovačkih i poljoprivrednih vlasničkih klasa, koje se ne podudaraju ni malo sa granicama posebnih država. U koliko ima još uvijek izvjesne zaštite autonomije posebnih država, nju nalazimo danas ne u Senatu, već kod sudova, kojima je priznato pravo, da ispituju materijalnu ustavnost svih zakona, i da odbiju primjenu onih, za koje nadju, da su protivuustavni.

Tako se danas ne može više reći: da je ustanova Gornje skupštine u Sjedinjenim državama neophodna radi zaštite autonomije posebnih država, pošto ona ulogu zaštitnika te autonomije stvarno ne vrši. Pitanje Gornje skupštine, njene potrebe i njene uloge, postavlja se zato u Sjedinjenim državama skoro pod istim uslovima, kao i u jedinstvenim državama. Ovo važi, u glavnom, i za ostale federalne države, u kojima su vlasti i uloga Gornje skupštine iste ili veće od vlasti i uloge Donje skupštine. U načelu, jednake vlasti u zakonodavstvu imaju obje skupštine u Meksiku, u Argentini, u Braziliji, u Kanadi i u Australiji. Izuzetno se i u tim državama, u pogledu inicijative, javlja jače ili slabije prvenstvo Donje skupštine, kada su u pitanju svi ili samo neki zakoni financijske prirode. To prvenstvo pripada Donjoj skupštini u Argentini još i za zakone o rekrutovanju trupa (U. čl. 44.): u Braziliji za odredjivanje suvozemne i pomorske

Digitized by Google

vojne snage i za pretresanje svih vladinih prijedloga (U. čl. 29.); u Meksiku za zakone, koji se odnose na zajmove i na rekrutovanje vojske (U čl. 70.). — No zato su, s druge strane, Gornjim skupštinama većine ovih država povjerene, kao i u Sjedinjenim državama, izvjesne izvršne atribucije. Tako je u Meksiku pristanak Senata potreban za imenovanje ministara, diplomatskih agenata, generalnih konzula, vrhovnih financijskih činovnika i viših oficira; za ratifikaciju medjunarodnh ugovora; za prelaz vojske preko državnih granica; za prelaz stranih četa preko državnoga teritorija i za boravak stranih ratnih brodova u državnim vodama preko mjesec dana. Pristanak meksikanskoga Senata je potreban također i za neke akte federalne vlasti prema posebnim državama. On je nadležan i za rješavanje političkih sukoba, koji se javljaju izmedju dviju vlasti jedne posebne države, ako mu se jedna od njih za to obrati, ili ako su uslijed sukoba nastali neredi. Najposlije, meksikanskomu Senatu dato je još i pravo, da konstatuje i izjavi, da su zakonodavna i izvršna vlast jedne posebne države prestali da funkcionišu i da je uslijed toga potrebno, da se u toj državi imenuje privremeni guverner, koji će sazvati birače saglasno ustavnim propisima dotične države. Guvernera postavlja onda federalna izvršna vlast, ali sa pristankom Senata, odnosno, ako Senat nije na okupu, sa pristankom stalnog odbora (U. čl. 72. B.). Moramo medjutim primijetiti, da su, s druge strane, i meksikanskoj Skupštini povjerene neke specijalne funkcije, koje ona vrši bez pristanka Senata. Tako ona rješava o demisiji pretsjednika republike i članova vrhovnoga suda, kao i o dopustu pretsjednika republike. Preko jednoga svoga odbora ona nadzire rad računskoga suda; imenuje šefove i druge činovnike toga suda; pregledava završni državni račun i odobrava godišnji budžet rashoda. (U. čl. 72. A.). — U Braziliji privola Senata je potrebna za imenovanje članova vrhovnoga federalnoga suda i diplomatskih agenata (U. čl. 48. tač. 12.). — U Argentini pristanak Senata je potreban za imenovanje svih federalnih sudaca, diplomatskih agenata i viših oficira, kao i za proglašenje opsadnoga stanja u slučaju spoljašnjega napada (U. čl. 86., tač. 5., 10., 16. i 19.). Ako se koje činovničko mjesto, za čije je popunjenje potreban pristanak Senata, upraznì, kada Senat nije na okupu, po ustavima Argentine (čl. 86., tač. 22.) i Brazilije (čl. 48., tač. 12.), kao i po ustavu Sjedinjenih država, pretsjednik republike popunjuje ga sâm privremeno, dok Senat ne donese o tome odluku. Po ustavu pak Meksika (čl. 74. III.) dozvolu za imenovanje u tom slučaju daje »stalni odbor«, sastavljen od pretstavnika i Skupštine i Senata (15 poslanika i 14 senatora), a koji se bira na kraju svake sesije.

U gore spomenutim federalnim državama postoji — rekli smo — u načelu ravnopravnost izmedju skupština, kada je u pitanju vršenje zakonodavne vlasti. Za donašanje zakona potreban je pristanak i jedne i druge. Izuzetno, u Južno-afričkoj federaciji te ravnopravnosti izmedju skupština nema, pošto je tu donašanje zakona bez privole Senata moguće: ako Senat odbaci dva puta, i to u dvjema raznim sesijama, zakonski prijedlog, koji je izglasat u Skupštini, generalni guverner može, za vrijeme druge sesije, sazvati obje skupštine na zajedničku sjednicu. Ova onda rješava definitivno o spornom zakon-

Digitized by Google

skom prijedlogu, i to većinom prisutnih. U ovom slučaju Skupština se nalazi prema Senatu u podredjenom položaju, pošto sudbina spornoga zakona zavisi mnogo više od Skupštine, nego od Senata. To dolazi otuda, što na zajedničkoj sjednici članovi Skupštine čine sami za sebe veliku većinu (121 poslanik prema 40 senatora). Ovome treba još dodati, da zakone financijske prirode, koje mora prvo izglasati Skupština, Senat ne može mijenjati, već samo u cijelosti prihvatiti ili u cijelosti odbaciti. Ovo zadnje ograničenje vlasti Senata nalazimo još i u Australiji.

U kategoriju moćnih federalnih Gornjih skupština spadao je nesumnjivo i B u n d e s r a t carske Njemačke. Samo što njegova moć nije imala za cilj toliko zaštitu autonomije i interesa posebnih njemačkih država, koliko hegemoniju Pruske, koja je u tome tijelu imala presudni uticaj, naročito u pogledu revizije ustava. U zakonodavstvu ravnopravnost izmedju obiju skupština postojala je i u Njemačkoj, kako u pogledu inicijative, tako i u pogledu donašanja zakona, pošto je za to bio potreban pristanak i jedne i druge. Čak ova ravnopravnost bila je tu potpunija, nego li u federalnim državama, koje smo ranije spomenuli. Vidjeli smo, da se u tim državama od te ravnopravnosti obično otstupa u korist Donje skupštine, kada je u pitanju inicijativa za sve ili samo za neke zakone financijske prirode, a u nekima i za neke druge zakone, koji su u tijesnoj vezi sa državnim financijama. U carskoj Njemačkoj nije bilo izmedju skupština niti ove razlike; prava i jedne i druge bila su ista i u pogledu zakona ove vrste. Nije se htjelo, da se zavodjenjem ovake nejednakosti ometa prevlast Pruske, koja je imala da se izražava naročito preko Gornje skupštine.

Iz istoga su razloga toj skupštini bile povjerene i neke važne specijalne atribucije. Dok se u većini federalnih država to čini, da bi se svim posebnim državama osigurao što jači uticaj kod vršenja federalne vlasti po načelu ravnopravnosti, dotle je u predratnoj Njemačkoj to učinjeno, da bi se osigurala prevlast jedne posebne države. Tako je za postavljanje izvjesnih federalnih činovnika bio potreban ili pristanak ili mišljenje B u n d e s r a t-a, dok je neke on sam i postavljao. Zatim, B u n d e s r a t je bio nadležan za donašanje uredaba radi primjene zakona (U. čl. 7., t. z.). Tako je on s jedne strane sudjelovao kod donašanja zakona, a s druge strane propisivao je sam uredbe radi njihova izvršivanja. Dalje, njegov pristanak bio je potreban za objavu napadnoga rata (U. čl. 11.). Što se tiče medjunarodnih ugovora, pristanak B u n d e s r a t-a bio je potreban za njihovo zaključivanje, a pristanak R e i c h s t a g-a za njihovu ratifikaciju (U. čl. 11. i n f i n e). Prema ovome, kod sklapanja medjunarodnih ugovora uloga B u n d e s r a t-a bila je veća od uloge R e i h s r a t-a: Bez njegove privole nije se moglo pristupiti niti potpisivanju ugovora. Pristanak B u n d e s r a t-a bio je također potreban, da bi se R e i c h s t a g mogao raspustiti prije isteka njegove periode (U. čl. 24.). Prvenstvo Bundesrat-a, a preko njega prvenstvo Pruske, bilo je naročito izraženo kod revizije ustava: Prijedlog za reviziju ustava smatrao se odbačenim, ako je protiv njega palo u B u n d e s r a t-u 14 glasova (U. čl. 78.). Tako je svaku reviziju mogla onemogućiti manjina ovoga tijela: 14 od 58 glasova. A kako je u njemu sama Pruska raspolagala

Digitized by Google

sa 17 glasova, to je ona sama mogla onemogućiti svaku reviziju ustava, U koliko se pak htjelo dirati u prava posebnih država prema federaciji, a koja su im bila samim ustavom zagarantovana, bio je potreban izričiti pristanak zainteresovanih posebnih država (U. čl. 78., in fine).

Najposlije, Bundesrat je bio nadležan i za rješavanje sukoba izmedju posebnih država, u koliko oni nisu bili privatnopravnog značaja. Za sukobe pak izmedju raznih organa jedne iste posebne države on je bio nadležan, samo ako ustav dotične države nije sam odredio vlast, koja će za to biti nadležna, i ako se jedna od zainteresovanih strana njemu obratila. Ali u ovom slučaju poziv Bundesrat-a nije bio, da riješi sukob u svojstvu suda, već da samo prijateljski posreduje, kako bi se došlo do sporazuma. Nije li u ovome uspio, sukob se rješavao putem jednoga federalnoga zakona (U. čl. 76.). Na sličnu atribuciju Gornje skupštine naišli smo već u Meksiku; samo što, za razliku od bivšega njemačkoga Bundesrat-a, meksikanski Senat rješava sukobe ove vrste sâm, u svojstvu suda. — Možemo još spomenuti, da je intervencija njemačkoga Bundesrat-a bila potrebna i kada se u jednoj posebnoj državi dogodio slučaj »otkaza pravosudja«, a koji se nije mogao riješiti zakonitim putem. Bundesrat je bio tada nadležan za preduzimanje potrebnih pravnih mjera protiv vlade one posebne države, koja je u pitanju (U. čl. 77.).

U Švajcarskoj federaciji obje skupštine potpuno su ravnopravne i u pogledu zakonodavstva, i u pogledu financija, i u pogledu egzekutive. Tu Gornja skupština nema onih specijalnih atribucija, koje je imao Bundesrat carske Njemačke, odnosno koje imaju Senati Sjedinjenih država i mnogih drugih država sa federalnom formom. Zato švajcarsko Kantonsko vijeće i nema onu moć i onu ulogu u federaciji, koju ima amerikanski Senat, odnosno koju je imao bivši njemački Bundesrat. Moglo bi se čak reći, da i u zakonodavstvu Švajcarske federacije Donja skupština igra stvarno, ako ne i pravno, važniju ulogu od Gornje. To dolazi otuda, što se političari prvoga reda nalaze u njoj. Oni se, naime, daju radije birati u Donju skupštinu, pošto članovi ove, u nezavisnijem položaju prema kantonima, uživaju veću slobodu kretanja prilikom rješavanja federalnih državnih problema. No osim toga ulogu švajcarskoga Kantonskoga vijeća u zakondavstvu umanjuje i institucija referenduma. Ono, što se u ostalim federalnim državama očekuje od Gornje skupštine, ovdje se očekuje od samoga naroda, koji može da spriječi stupanje u život svakoga zakona, koji je izglasat u objema skupštinama. Što se tiče pak revizije ustava, za nju je uvijek potreban pristanak većine birača, koji su pristupili glasanju, a kraj toga i većine kantona. Tako je tu zaštita interesa i autonomije kantona povjerena samom narodu. — Moramo još primjetiti: da je uloga Gornje skupštine u Švajcarskoj drugostepena i kod izbora vrhovnih izvršnih organa. Istina je, da izvršnu vlast vrši direktorij od sedam članova, koje biraju obje skupštine zajedno; ali, kako je Kantonsko vijeće malobrojnije od Narodne skupštine, to je i njegova uloga prilikom izbora direktorija manja od uloge Skupštine.

(Nastavit će se)

Digitized by Google

Biološko-sociološki solidarizam

Napisao dr. Ivšić Milan, profesor Ekonomsko-komercijalne visoke škole u Zagrebu.

Izmedju gospodarskoga liberalizma (individualizma), koji je postavio interese i koristi pojedinca nad interese društva i svoga bližnjega, i socijalizma, koji traži, da svaki čovjek postane samo dio neke goleme socijalne mašine, javljaju se u gospodarskom razvoju i t. zv. »srednje linije«, medju kojima zauzima najvažnije mjesto pokret, poznat pod imenom »solidarizam«.

Solidarizam ističe, da u svijetu ne postoje samo pojedinačni interesi, koji zbrajanjem daju zbir nekih socijalnih interesa, nego da su interesi pojedinca najuže isprepleteni s interesima svih drugih ljudi. U solidarizmu vlada načelo: naša korist, sreća, zdravlje, bogatstvo i znanje uvjetuju korist, sreću, zdravlje, bogatstvo i znanje svakoga drugoga. — Zdravlje i poštenje roditelja uvjetuje zdravlje i poštenje njihove djece. — Čestita okolina stvara čestitog pojedinca, kaošto i obratno, zlo društvo djeluje nepovoljno i na najboljega pojedinca. Tuberkuloza radničkih klasa širi otrovne bakcile i u pluća djece kapitalističkih bogatuna. — Luksusni život jednih stvara jal i zlobu drugih.

No ipak uza sve to, što solidarizam traži povezanost interesa, ne traži on nipošto niveliranje tih interesa; taj pokret pretpostavlja, da u društvu mora da postoje klase, diferencijacije socijalne, materijalne i intelektualne. No baš uslijed toga, što te diferencijacije postoje i što će uvijek postojati, traži solidarizam, da izmedju tih diferenciranja postoji najuža i najčvršća povezanost u cilju »općega dobra«.

Solidarizam je prema tome socijalni pokret — kako u praksi tako i u teoriji —, koji zabacuje gospodstvo jačih (»hipertrofiju individualističkog načela«), kao što i gospodstvo socijalističke države (»hipertrofiju i apsolutizam socijalnoga načela«).

Cilj je zato solidarizmu uspostava ravnovjesja izmedju klasa, koje sačinjavaju državu.

No takova ravnoteža ne traži nipošto poništavanja privatne svojine. Solidarizam prihvaća njezino načelo, i ako ne prihvaća prava te svojine u duhu rimskoga prava »jus utendi, fruendi et abutendi«. Svojina, ukoliko je ona posljedak rada i privatne inicijative, mora da nosi vazda socijalni značaj; ona ima jednako da služi i vlasniku i nevlasniku. — Prema tome prihvaća se danas kao općenito načelo, da društvo imade pravo dići (»izvlastiti«) privatnu svojinu, gdje ona dolazi u sukob s općim interesom (»izvlazba radi javne korisnosti« ili »izvlazba radi socijalne korisnosti«.)

Za realizaciju ideja solidarizma postavljena su načela reda legislativnoga i moralnoga. — Ta su načela zastupale u biti posve protivne struje: Liberalni ekonomiste su tvrdili, da će se solidarizam, t. j. interesi sviju klasa, najbolje realizirati »zakonom slobodne konkurencije«. Nasuprot toj ideologiji tražili su kolektiviste jednakost sviju ljudi u ime nekog višeg socijalnog zakona, zakona socijalne pravde.

Digitized by Google

Ipak niti liberalni ekonomiste a niti kolektiviste nisu svojom ni praksom a ni teorijom postavili kakovih viših moralnih načela solidarizmu. Zato je nastao novi pokret, koji je pod pojmom »solidarizma« zastupao nova načela, kojih ne nalazimo više niti u ekonomskom liberalizmu a niti u kolektivizmu. Taj novi pokret dao si je po svojoj solidarističkoj ideologiji i ime »solidarizam«.

*

Solidarizam poput drugih ideoloških vodilica ljudskoga društva zastupa sam u sebi veliku socijalnu ideju: uzajamnost u radu, u žrtvama i u odgovornosti. Začetak se toj ideologiji nalazi u kršćanskom načelu »ljubavi bližnjega« kao i u načelu kooperatista »jedan za sve, svi za jednoga«.

Na osnovu ovih moralnih načela traži solidarizam logično i sve dalje posljedice tih osnovnih načela kako po kršćansko - religioznoj tako i po humanitarno-laičkoj ideologiji.

Solidarizam kao laička ideologija ima svoj osnov u biologiji. Po toj ideologiji hoće humanitarci da prenesu biološke zakone na socijalni život čovječanstva. Drugim riječima solidaritet ima da vlada u ljudskom društvu isto onako kaošto i u čovječjem organizmu. Epidemičke bolesti jednoga kraja, jedne klase, prijete opasnošću drugomu kraju kao i drugoj klasi. U interesu će stoga biti i bogatih klasa, da se epidemičke bolesti suzbijaju, da se radnički stanovi raskužuju, da se izgradjuju nove zdrave radničke četvrti i t. d.

No laički je solidaritet proširio svoju djelatnost ne samo na područje higijene, već je svoja načela nastojao aplicirati na samu ekonomiju. Već je prvi Marx i nehotice u svome »Kapitalu« iznio najočitiji primjer solidariteta ekonomskih interesa: radnik uslijed preniske nadnice ne može da troši proizvedenu robu; uslijed toga nastaje kod radničke klase ne samo potrošnja ispod količine proizvedene robe, nego se pojavljuju i kod samih kapitalista krize uslijed »hiperprodukcije robe«. Zato propadanje i mizerni život radnikâ izaziva i propast kapitalista.

No zakon solidariteta, po laičkoj ideologiji, ne vlada samo na nekom izvjesnom teritoriju i medju izvjesnim klasama. On je i internacionalna pojava. Ekonomska i socijalna propast jednoga naroda vuče za sobom najkobnije posljedice i za susjedne narode, — isto tako kaošto i napredak jednoga naroda uvjetuje napredak i kod susjeda. Po zakonu internacionalnoga solidariteta osvećuje se stoga prije ili kasnije svakome narodu njegova imperijalistička težnja za uništenjem susjeda. Imperijalizam Rimljana, da unište Kartagu, povukao je za sobom slabljenje samoga rimskoga carstva. — Na tom je načelu izgradio svoju teoriju i J. B. Say »o medjunarodnoj izmjeni dobara« (»échange international«).

Ekonomski i sociološki solidaritet postoji stoga kao postulat i mimo našeg svijesnoga sudjelovanja. Čovječanstvo napreduje ondje, gdje postoji solidaritet, kaošto i propada ondje, gdje toga solidariteta nema. Solidaritet se pojavljuje ne samo na najnižem stupnju društva, nego još snažnije, što se društvene funkcije umnažaju i specijaliziraju.

Činjenica je zato neoboriva, da društvo, kako u svojim najprimitivnijim formama tako jošte više u svojim savršenim formama, može

Digitized by Google

kao cjelina samo utoliko da napreduje, ukoliko će postojati sklad izmedju pojedinih društvenih funkcija. Taj sklad mora da postoji i ondje, gdje bi se naoko činilo, da postoje posvema protivni individualistički interesi.

Po zakonu solidarizma sve su ljudske radnje spontano povezane medjusobno kao uzrok i posljedica. Nijedno djelo ne može prema tome da postoji samo za sebe, a niti da se njime postizava kakov osamljen cilj. Primjerice: Isušivanjem močvarnih krajeva ubijaju se klice tropskoj malariji; pučanstvo se time jače množi, a i svaki pojedinac doživljava dulji vijek. Ali paralelno postizava se time i ekonomski cilj, jer isušivanjem močvarnih krajeva dobiva pučanstvo i veće površine plodne zemlje. — Isto tako razvitak industrije u jednom kraju stvara ne samo proizvodnju industrijske robe nego i jača potrošnju svih artikela, pa prema tome stvara mogućnost i razvoja jače i specijalizirane poljoprivrede.

*

Iz ovoga svega, što je rečeno, stoji, da danas ne postoje u biti stvarni prigovori solidarizmu niti sa strane desničara (individualista), niti sa strane ljevičara (socijalista). Jedina je razlika izmedju jednih i drugih, što se razilaze u polaznoj točci svoga shvaćanja. — No pristaše čistoga solidarizma, kako smo već napomenuli, nisu se zadovoljili samo »činjenicama« reda solidarističkoga. Oni su išli za tim, da se na osnovu tih »općih činjenica« stvori faktično solidaristično zakonodavstvo kao i solidarističke moralne obaveze.

Kao temeljni moralni zakon solidarizma postavili su već prvi solidariste načelo: »altruizam iz vlastitog interesa«. Medjutim to načelo uključuje protuslovlje samo u sebi, jer nema morala »iz interesa«, nego postoji jedino moral »iz dužnosti«. Moral se »iz interesa« propovijeda sam od sebe, pa zato to i nije nikakav moral, budući da ne uključuje nikakvih obaveza. Uostalom nije ni istina, da medjusobna ovisnost ljudi dovodi vazda do altruizma, jer se zakon i egoizma ispoljava i te u kakoj mjeri.

Bilo je zato potrebno, da se solidarizam postavi na jače načelo, nego što je »altruizam iz vlastitog interesa«. Bilo je i potrebno, da se iz raštrkanih ideja reda biološkoga, sociološkoga, religioznoga, moralnoga, juridičkoga, ekonomskoga, formulira i sistem solidaristične doktrine. — Na žalost, kaošto na mnogim drugim znanstvenim područjima tako ni u solidarizmu nije se moglo još izgraditi jedinstvene doktrine. Postojalo i postoji bezbroj idejnih naziranja. Svaki je pisac zastupao »svoju teoriju« bez ikakova kontinuiteta na svoje pretšasnike.

Ipak se, uza sva brojna idejna naziranja može ideologija solidarizma da svrsta u četiri glavne skupine: solidarizam biološko-sociološki, pravni, zadružni i kršćanski.

Od svih ovih skupina zasebno mjesto zauzima biološko-sociološki solidarizam.

Pretstavnici su ove skupine: August Comte (»Cours de Philosophie Positive«), Herbert Spencer (»Principles of Sociology«), Schäffle (»Bau und Leben des sozialen Körpers«), Worms (»Organisme et Société), Durkheim (»Les Règles de la Méthode sociologique«, »Division du Travail social«), Lilienfeld (»Gedanken

Digitized by Google

über die Sozialwissenschaft der Zukunft«), Tarde (»La Logique sociale«, »Les lois sociales«, »Psychologie économique«).

Polazna je točka svim ovim solidaristima, da svedu svijesno ili nesvijesno načela solidarizma bilo u red bioloških, bilo u red čisto sociooloških nauka.

Za biologe, svi ljudi čine jedno tijelo isto tako, kaošto su udovi tijela sastavni njegovi dijelovi. Ta se jedinstvenost očituje u vremenu, prostoru, činu, radu, kao i u cijelom medjusobnom socijalnom životu.

Promatranje ove uzajamnosti čini predmet zasebne znanosti, koju je August Comte nazvao »sociologijom«.[1]) Razlika je samo izmedju Comte-a i drugih biologa ta, što Comte svrstava sociologiju u red najviših filozofskih znanosti, dok je biolozi svrstavaju u red bioloških znanosti.

*

Radi povezanosti ideja ove skupine sociologa i biologa, kao i radi njihova diferenciranoga naziranja mi ćemo da redom prikažemo tipična njihova naziranja pogledom na solidarističku doktrinu.

I. AUGUST COMTE.

August Comte (1798.—1857.) svrstava prvi sociološke ideje, koje su živjele svijesno i nesvijesno i koje su bile rasijane po različitim religiozno-moralnim skupinama: u filozofiji Platona i Aristotela, u mistici crkvenih otaca i kanonista, u državnoj politici Machiavellia, Dantea, francuskih državnika i kraljeva, u pjesničkoj literaturi Goethea, Schillera i romantika. Sistem svih tih sociooloških ideja naziva Comte »sociologijom« ili, kako je on još radije naziva »psysique sociale« ili i »politique positive«, »philosophie positive«.[2])

Po Comte-u je sociologija završna znanost svih predjašnjih ljudskih znanosti. Ona se stoga i mogla izgraditi tek onda, nakon što su se prethodno izgradile sve druge znanosti.

Svojom naučnom metodom zasnovao je Comte načela historičke ekonomske škole, jer je postavio historičnu analizu za osnovicu studija pozitivne znanosti. On traži, da metoda sociologije bude induktivna,

---

[1]) »L'ensemble de la nouvelle philosophie (»sociologie«) fait ressortir la liaison de chacun à tous sous une foule d' aspectes divers de manière à rendre involontairement familier le sentiment intime de la solidarité sociale étendue à tous les temps, à tous lieux.«

[2]) Najznatnija su Comte-ova djela: »Cours de Philosophie Positive«, 6 T. 1830.—1842.; — »Système de Politique Positive ou Traité de Sociologie instituant la Religion de l' Humanité«. 4 T. 1851.—1854. — Kondenzirani prikaz Comte-ove sociologije dao je Christian Cherfils u svom djelu: »Système de Politique Positive ou Traité de Sociologie d' Auguste Comte«, Paris 1912.

Za komparativno proučavanje Comte-a prema drugim sociolozima važna su još djela: Arhille Loria: Problemi sociali contemporanei, Milano 1895. — Zbir Loriinih predavanja na sveučilištu u Padovi izašao je i u njemačkom prijevodu od dra. Heissa pod naslovom: Die Soziologie, ihre Aufgabe, ihre Schulen und ihre neuesten Fortschritte, Jena 1901. — Prikaz toga djela iznio je dr. L. Rotter u »Mjesečniku«, 1928., str. 438—443. — Squillace: I problemi constituzionali della sociologia, Palermo 1906. — Id: Die soziologischen Theorien, Übers. v. Eisler, Leipzig 1911. — A. Schatz: L' individualisme économique et social, Paris 1907. — Dr. Aleš Ušeničnik: Sociologija, Ljubljana 1910.

Digitized by Google

pa prema tome bazirana na izvjesnim pozitivnim činjenicama. Zato se i činjenice povjesno-društvenoga, ekonomskoga i religioznoga života imadu istraživati putem induktivne analize, da se može stvoriti sintetički pozitivni zaključak.

U izlaganju studija čovječanstva razlikuje Comte »socijalnu statiku« od »socijalne dinamike«.

Socijalna statika ima da istražuje cio društveni život u stanju ravnoteže. Taj će studij u prvome redu imati da obuhvaća probleme i uvjete ljudskoga života. Dva su osobita tipa toga života: 1. obitelj, kao fizička stanica cijeloga ljudskoga društva; — i 2. industrijska asocijacija (kooperacija). Kao elementarni aksiom socijalne statike ima da bude načelo, da se ljudsko društvo sastavlja od obitelji a nipošto od individua (»la société humaine se compose de familles et non d'individus«). I najmanje društvo, koje čini obitelj, sačinjava prema tome pravi elemenat sociološke nauke, a nipošto pojedinac. — Po sebi je razumljivo, da će se pojedine obitelji udruživati u klase, u rodove i u plemena. — Ipak studij obitelji kao i svih viših izvedenih društvenih forma spada daleko više u biologiju nego li u sociologiju, koja imade u prvome redu da promatra društvo u njegovoj cjelini. Za sociološko je promatranje pojedinac puka apstrakcija.

Već samo ovo Comte-ovo promatranje socijalne statike, u kojoj familija a ne pojedinac čini osnovku ne samo sociološkoga nego i biološkoga promatranja, dostaje, da se vidi, kako Comte skida s piedestala onoga obožavanoga »Individua« liberalne škole, pred kojim ima svaki da se pokloni i koji je dosljedno tome jedini pokretač ljudskomu društvu.

No Comte je kao sociolog daleko jači u promatranju socijalne dinamike. Društvo je živi organizam; ono se neprestano razvija i nikada ne miruje. Zato će i studij te dinamike biti od većega značenja i za samu pozitivnu znanost nego li studij socijalne statike.

U socijalnoj dinamici promatra Comte dva odlučna čimbenika. Jedan su čimbenik neugodni osjećaji, kaošto su vječno nezadovoljstvo, smrt i porast ljudstva.

Nezadovoljstvo je za imućnije klase ono, što je glad za sirotinju; ono tjera na posao, ono tjera na gibanje i na razvoj kulturni i ekonomski, samo da se ubije dosadna dokonica. Isto tako glad, golotinja, zima, tjera siromaka čovjeka, da radi, da proizvodi, da si gradi kuće, da izradjuje odijelo i obuću. — I kad ne bi bilo svih tih neugodnih osjećaja kako kod onoga bogatuna tako i kod siromaka, bile bi imućne klase jošte neplodnije nego što su danas, dok bi siromašne klase postale parasiti prirodnih vrela bogatstva. — Tako su zaslugom upravo toga neugodnog osjećaja stvorena velika djela i umjetnička i socijalna i ekonomska. Silom toga zakona ne miruje čovječanstvo u svome progresu, nego mora neprestano da koraca naprijed...

Smrt. — Iako bi se na prvi pogled činilo, da smrt razara napredak, civilizaciju a i samo društvo, ipak je sa stajališta socijalne dinamike smrt uvjet svakome napretku. Bez smrti ne bi moglo biti onoga neprestanoga toka novih bića i stvaranje novih ideja; nastala bi stagnacija fiziološka i duševna, a time bi bio isključen i onaj neprestani boj

Digitized by Google

izmedju konzervativnih i naprednih ideja. Bio bi isključen boj oko onoga Turgenjevskoga problema »Otaca i djece«. Zato smrt, s gledišta socijalne dinamike, ne smije da je vezana na one sentimentalne i pijetetne osjećaje prema umirućim starcima, pa makar nekoć možda i zaslužnim nosiocima kulturnoga progresa, nego treba da je gledana kao sretni usud, koji uklanja nemoćne starce, te »parasite« ljudskoga društva.

P o r a s t p u č a n s t v a. — Pod utjecajem Malthusove teorije vidi i Comte u porastu pučanstva neko »neprijatno stanje«. No ipak i to neprijatno stanje služi Comte-u u socijalnoj dinamici sredstvom za pospješavanje čovječanskog razvoja. Po fiziološkom množanju pučanstva nastupa rod za obiteljima; nastupaju rodovi i plemena za rodom; dolaze brojna djeca iza roditelja; — dolazi skrb i briga za život većega broja čovječanstva na mjestu, gdje je nekad živjelo rijetko pučanstvo. Po naglom porastu pučanstva nastanjuju se pusti predjeli, obradjuje se i neplodno zemljište, razvija se u cijelom gospodarskom procesu intenzitet radnje.

Dok tako svi ti »neprijatni osjećaji« utječu na razvoj ljudskoga društva, to je po Comte-u još moćniji čimbenik socijalnoga razvoja čisto psihički čimbenik, a to je »i d e j a č o v j e k a«. Pod »idejom« uzima Comte svaku misao, svaki razvoj i svaki napredak ljudskoga duha. A socijalni napredak nije ništa drugo nego otsjev napretka te »ideje«.

Comte razlikuje tri stadija duševnoga (»idejnoga«) progresa: t e o l o š k i, m e t a f i z i č k i i p o z i t i v n i. Ovim duševnim fazama odgovaraju i tri sociološke faze: v o j n i č k a, l e g a l n a i i n d u s t r i j a l n a. — U prvoj fazi vode riječ svećenici i ratnici, u drugoj filozofi i pravnici, a u trećoj pozitivni naučnjaci i industrijalci.

Prvotna je vjera čovječanstva bila po Comte-u fetišizam. Ta je vjera stvorila prvu umjetnost, prvo orudje, a razvila i prvu trgovinu. Fetiš je l o k a l n i bog, zato je ta vjera vezala čovjeka uz zemlju, — a odatle i razvoj poljoprivrede. Iz te ideologije o obožavanju lokalnoga fetiša nastaju takmičenja, zatim i borbe izmedju lokalnih (»nacionalnih«) fetiša, — a odatle i ratovi.

Tako se iz teološkoga naziranja prve faze čovječanstva stvara socijalna forma m i l i t a r i z m a.

No fetišizam povlači za sobom i p o l i t e i z a m, koji nastaje odatle, što je lokalni fetiš podjarmio sebi kojega susjednoga fetiša, fetiša pobijedjenoga plemena. — Politeizam je stoga usko vezan sa sistemom ropstva, t. j. sa sistemom obožavanja najmanje dvaju fetiša, fetiša pobjeditelja — gospodara i pobijedjenog — roba.

No iz toga politeizma se razvija opet monoteizam s razom individualne slobode i raskidanja ropskog odnosa. Kao prelaznu fazu od politeizma do monoteizma čini ekonomsko-socijalna faza kmetstva.

Ovaj paralelizam izmedju r a z v o j a d u h a i d r u š t v a mogao je Comte dosljedno da razvije samo do 14. stoljeća. Poslije toga vremena ova je pojava obrnuta: industrijsko-materijalni razvoj utječe na razvoj ideje, estetike, znanosti, pa i samoga militarizma. — No već ni za predjašnjih perioda čovječanstva ne može se apsolutno utvr-

Digitized by Google

diti činjenica, da se napredak socijalni i politički, dakle i same civilizacije, paralelno razvijao s napretkom ideje. Znakovi su se socijalne dekadence ukazivali često upravo u doba duševnoga cvata, na pr. u Ateni za doba Perikla, kao što i kasnije u Italiji za doba Leona X., a u Engleskoj za doba Miltona.

Comte je bez sumnje u izvodjenju ideje kao začetnika socijalnog razvoja bio fasciniran pojavama svoga vremena: Watt svojim duhom (»idejom«) stvara parni stroj; Adam Smith svojom idejom o slobodi proizvodnje i trgovine čini pravu revoluciju u gospodarskom životu; francuski filozof Rousseau svojom teorijom o narodnom suverenitetu stvara političke revolucije i ruši apsolutizam država isto tako, kao što i Kant svojom »kritikom uma« unosi nove poglede u filozofsku nauku.

Iako se nauka Comte-ova o »intelektualnom promatranju« cijeloga razvoja društva nije mogla održati radi jednostranosti; iako je i on sam »ideju« sveo na p o z i t i v n u z n a n o s t, gdje je industrija kruna i završna faza socijalnoga razvoja, ipak je sociološko promatranje Comte-ovo imalo nedogledni utjecaj na cio razvoj društva tokom 19. stoljeća.

Bio je već to Karlo Marx, koji je »e contrario«, na osnovu Feuerbachova materijalističkog tumačenja svega razvoja, stvorio svoj socijalistički sistem društva. Po Marxu je naime čovječja ideja, misao, religija i kultura otsjev materijalnoga razvoja jedne epohe.[3])

II. HERBERT SPENCER.

Već je August Comte u svojoj »sociologiji« isticao veliko značenje biologije za sociologiju. Prije njega su to jednako činili Platon, Toma Akvinski, Bacon, Hobbes, Rousseau, Hegel i dr. No prvi, koji je u detaljima studirao i aplicirao biološke zakone na društvo, bio je Herbert S p e n c e r.[4])

Po Spenceru je društvo nešto »nadorganskoga«, što ima mnoge sličnosti sa životinjskim i bilinskim organizmom. Istina, ljudsko društvo nema tako osjetljivih organa i tako istančane jedinstvene svijesti kao pojedino fizičko biće, ali je u društvu ta svijest razlivena u pojedine njegove dijelove.

Spencerova se filozofija bitno razlikuje od Comte-ove u tumačenju podrijetla društvenih pojava. Dok je po Comte-u »um« (»ideja«) pokretalo svega razvoja, to po Spenceru stvaraju razvoj društva impulsi čuvstava i strasti. Ti su impulsi izražaj ne našega duševnoga bića nego fizioloških zakona. Zato ne psihologija i logika nego fizika i biologija imaju da tumače sve pojave socijalnoga života. A sama sociologija kao znanost nije ništa drugo nego historičko i biološko proučavanje različitih socijalnih oblika i podražaja. Temeljni je zakon sociologije prema tome ne statika nego dinamika, t. j. z a k o n e v o l u c i j e, po kojem se društvo isto tako formira i razvija kao i biološki organizam.

Prema tim osnovnim načelima istražuje H. Spencer i dalje zakone za život društva:

3) Isp. Ušeničnik: Sociologija, str. 7—10, Ljubljana 1910

4) Za naučno promatranje Spencerova sistema od važnosti su osobito njegova dva djela: »Principles of Sociology«, 1885.-1896.; — »The Study of Sociology«, 1873.

Digitized by Google

Društvo se sastoji iz bića, koja su pravi organizmi; za te organizme, za njihovo integriranje i diferenciranje vrijede samo biološki zakoni. Zato je i samo društvo emanacija tih bioloških zakona.

Iz toga je i shvatljivo, da će biti i mnogo sličnosti i analogije izmedju tih organizama i samoga društva. I u društvu nalazimo općenite zakone organskoga razvijanja — diferenciranja, koje se očituje u rastu i u posebnim funkcijama svakoga pojedinca. Postoji istovremeno i organsko (»socijalno«) integriranje, koje se očituje u medjusobnoj zavisnosti pojedinih članova društva. Ta je zavisnost to jača, što se društvo više diferencira.

Odatle proizlazi prirodni zakon biološke solidarnosti: Svi moraju raditi u interesu cjeline, kaošto je i solidarnost pojedinih dijelova u najužoj vezi s interesom cjeline. Istina, u društvu kao i u pojedinačnom organizmu mogu uginuti pojedini dijelovi, no cjelokupni organizam kao i cjelokupno društvo ne mora za to da ugiba; — ono može da živi i da se razvija i dalje.

Aplicirajući Spencer biološke zakone i pojave organizma na ljudsko društvo govori i o socijalnim organima, o socijalnoj eksodermi, mesodermi, endodermi, o hranidbi i t. d. Eksodermi pojedinačnoga organizma odgovara u društvu vojnički i sudački stalež, — mesodermi trgovački, a endodermi poljoprivredno-industrijalni; živčanom sustavu odgovara u društvu državna vlast.

Iako Spencer priznaje važnost i psiholoških pojava za tumačenje socijalnih činjenica, ipak su za njega odlučni jedino biološki zakoni. Pored biologije od najvećega je još značenja za Spencera studij etnologije.

Nastranosti su Spencerove doktrine, što hoće da biološke zakone primijeni na silu sociologiji. Jer i ako postoji izmedju pojedinačnoga organizma i društva izvjesna sličnost (»analogija«), to je još daleko, da iz toga izvedemo zakon jednakosti (»identičnosti«). Uza sve, naime, sličnosti izmedju pojedinačnog organizma i društva postoje i bivstvene razlike, koje se ni u kom slučaju ne mogu rastumačiti isključivo biološkim zkonima. Tako da spomenemo samo nešto: U organizmu služe pojedine česti isključivo cjelini, dok same za sebe nemaju nikakova cilja. Nasuprot tome česti društva: pojedinac, obitelj, skupina i t. d. imaju i te kakov svoj zasebni cilj; taj se cilj može kod svih jedinica smatrati upravo prvotnim, dok je društveni cilj tek drugotan; u izvjesnm prilikama mogu te jedinice i zasebno egzistirati bez obzira na veće društvo, na pr. Robinzon na svome otoku, Eskimosi na ledenjacima. — Sve radnje pojedinaca u društvu imaju tek sekundarno da služe cjelini. — No i samom je društvu, isto tako prvotni cilj »skupni interes«, a tek u drugi red dolazi interes svakoga pojedinog člana.

Biološki su zakoni prema tome svojstveni svima živim bićima, dok su socijalne pojave svojstvene samo čovječjem društvu. Zato i biologija nije sociologija, kao što ni sociologija nije biologija. — Kad bi se stoga htio promatrati »socijalni« život »socijalno« i najsavršenijih životinja, na pr. pčela, mravi, ipak su sve te životinjske skupine kao i njihov »socijalno« savršeni život daleko od socijalno-

Digitized by Google

političkih, nacionalnih, ili internacionalnih pojava čovječjega društva. Zato je i apsurdno izvoditi sve socijalne pojave jedino iz bioloških pojava. To je i razlog, zašto i sam Spencer izbjegava kulturno-historičke pojave društva, koje ne može nikako da protumači biološkim zakonima organizma.

Zasluga je ipak Spencerova, da je upotrebom analogije bioloških zakona pojedinačnog organizma sveo u socijalni red i sve djelovanje ljudsko. Time je on puno pridonio solidarističkomu shvaćanju društva protivu teorije apsolutnog i egoističkog liberalizma i individualizma. Stoga je Spencerov utjecaj ne samo na biološku sociologiju nego i na socijalne zakone ekonomske znanosti trajan.

III. ALBERT SCHÄFFLE.

Učenici su Spencerovi: Worms, Lilienfeld, Novikov, Espinas, Mallock i dr. pošli u aplikaciji bioloških zakona na razvoj društva još i dalje. Ti biolozi nalaze u društvu i sve organe: pluća, staničje, srce, želudac, mozak i t. d. Ipak biološko-organsku analogiju nije nijedan pisac tako razgradio, kao što je to učinio njemački sociolog dr. Albert Schaffle u svojem djelu »Bau und Leben des sozialen Körpers«[5]).

Za Schäfflea- priča Menenije Agripe nije samo zgodna i invenciozna anegdota, nego je to pravi izražaj realnosti. Društvo čini jedan jedinstveni »organizam« u punom značenju te riječi. Prema tome sve akcije društva odgovaraju adekvatno fiziološkim funkcijama našega tijela. Kao što mora da postoji solidaritet izmedju tih funkcija, ne će li da nastupi fiziološko poremećenje (bolesti i smrt), tako i funkcije ljudskoga društva moraju da se solidarno vežu. Svima tima funkcijama odgovara adekvatno jedna od funkcija čovječjega tijela: gospodarskoj proizvodnji odgovara hrana tijela; kolonizaciji = reprodukcija; kapitalizaciji = skupljanje masti; dvotračnom željezničkom putu = skup arterija i vena; telegrafskom i telefonskom prometu = živčani ustroj; vladi = čovječji mozak; burzi = srce; policiji = bakcili i krvna tjelešca (»phägocytes«).

Taj se detaljizirani socijalno-biološki paralelizam nije mogao nikako da naučno održi. A i sam Schäffle bi ostao u nepotpunoj slici, kada bismo njegovu organsku nauku o društvu gledali isključivo sa stajališta biologije. Schäffle se nasuprot trudio, da svojom naukom dade sintezu socijalne psihologije i socijalne psihofizike.

Sociologiju dijeli Schäffle na opću, koju on naziva »filozofijom posebnih socijalnih znanosti«, i na posebnu. U jednoj i u drugoj sociologiji istražuje morfologiju, fiziologiju, psihologiju, evoluciju društva i države. Za njega kao i za Hegela država ne reprezentira samo organizaciju pučanstva s auktoritetom na izvjesnom teritoriju, nego je država neka posebna »ličnost«. Po njemu je i narod (»narodni duh«) stalan sustav s cijelim povjesnim radom duha, nagomilana i kroz gene-

[5]) Dr. Albert Schäffle se vrsta po svom literarnom radu podjednako medju ekonomičare kao i medju sociologe. Dok je u svome djelu »Bau und Leben des sozialen Körpers« (1875.—1878.) razvio organsku i biološku teoriju društva, to je u svojem manjem djelu »Die Quintessenz des Sozialismus« (1875.) prikazao najpreciznije doktrinu socijalizma. — Od drugih njegovih djela važno je, da se spomene »Abriss der Soziologie« (1906.).

Digitized by Google

racije predavana. Taj »narodni duh« stvara u svakoj generaciji posebno modifikovan i mnogostrano raščlanjen sustav duševnih energija i napona sila, koje su nad svim aktivnim elementima narodnoga tijela združene i koje ujedinjuju te elemente sve do kolektivne sile duha.

Društvo se stvara po Schäffle-u djelovanjem »socijalne psihe«. koja se odrazuje u idejama, čuvstvima i težnjama. Nitko od ljudi nije posvema samostalan i nitko se ne može posvema otrći od utjecaja drugih i njihovih ideja. Isto tako nema nikoga, koji ne bi svojim radom kao i svojim idejama utjecao na druge, pa makar to bio i najneznatniji član ljudskoga društva. Nitko se duševno ne obogaćuje sam po sebi, a niti ne ispoljava svoje duševnosti sam za sebe; svi mi nosimo ili krivnju ili zaslugu za socijalno stanje svoje dobe. — Tim se putem stvara kolektivna duševna svojina sviju vrednota i radnja, znanosti i umjetnosti. Što je u početku bilo samo želja, postaje kasnije socijalni nagon i socijalno poimanje. Tako nastaje ljudska ćud, mnijenje i volja. Ljudsko mnijenje nije ništa drugo nego sud masa, a ljudska volja nije drugo nego zahtjev te mase na podlozi suda. Svako vrijeme stvara svoj duševni smjer: razvija se jezik, ustaljuje pravo, usavršuje tehnika, poboljšava gospodarstvo, stvara kultura. Društvo može da napreduje kao i da nazaduje; ono baštini stvorena dobra, no i ostavlja ih u nasljedstvo budućim naraštajima. Baštini od prošlosti, a ostavlja budućnosti.[6])

IV. ANTROPOLOZI: (Lamarck, Darwin i Weismann).

Kaošto Spencer napušta Comte-ov intelektualizam, a da ne nastupa ni u kakov borbeni stav protiv njegovih izvoda, tako i »antropolozi«: Lamarck, Darwin i Weismann, razvijaju teoriju biološko-antropološke evolucije, a da ne obaraju premise svojih pretšasnika. Aplikacijom biološke evolucije na čovjeka stvaraju tek znatan preokret u biološkoj sociologiji.

Lamarck vidi u okolini, u prilagodjivanju i nasljedovanju najmoćnije faktore ne samo evolucije čovječjega duha, nego i samoga fizičkoga života.

Darvin prihvatajući predjašnje čimbenike, što ih je postavio za razvoj društva Lamarck, pridodaje još ovima kao najmoćniji čimbenik prirodnu selekciju (»izbor«), koja se ispoljava u »zakonu borbe za opstanak«.

Weismann zadržava jedino selekciju i borbu za opstanak kao osnovicu evolucije zabacujući posvema Lamarckovo naziranje. Istina, po njemu niti selekcija a niti borba za opstanak nisu čimbenici evolucije, nego tek njezina sredstva, da se čovječji rod po sebi ne degeneriše.

Aplikacija nauke tih antropologa na ljudsko društvo odgovara daleko više tendenciji individualističke doktrine u ekonomici nego li solidarizmu. Zato su oni za razvoj solidarističke nauke od manjega značenja. Osim toga je nauka antropologa i odviše jednostrana, a da bi se mogla općenito prihvatiti kao kakov zakon sociologije. Jer iako je skrb čovjeka za fizičko samodržanje i nadživljenje snažni čimbenik u evoluciji

[6]) Isp. Schäffle: Soziologie, str. 54 i sl.

Digitized by Google

napretka cijeloga društva, to se nipošto ne može dopustiti, da se cijeli društveni napredak sastoji jedino u životinjskom zakonu »borbe za opstanak« ili — u prenesenom zakonu liberalne ekonomike — »u slobodnoj konkurenciji«. U svakom čovjeku postoji uz čovjeka-životinju ujedno i altruističko duhovno biće sa sviješću o pravdi i odgovornosti za svaki pojedini čin. Svega toga ne može da imade samo čovjek-životinja. — Uostalom, ako se prihvati i taj zakon čovjeka-egoiste, vidimo, da se i taj čovjek-egoista udružuje iz egoizma upravo kao i onaj, koji se udružuje iz altruizma. — Zakon je stoga asocijacije općenit za svakoga. Prema tome, tumačio se postanak društva bilo u cilju »borbe za opstanak«, bilo u cilju realizacije »općih interesa«, dolazi se konačno do istoga posljetka — s tom jedinom razlikom, što je »solidarizam interesa« ograničen u prvom slučaju na užu skupinu, dok je u drugom slučaju solidarizam općenit.

V. GABRIEL TARDE.

Medju t. zv. »antropološkim filozofima« zauzima posebno mjesto francuski psiholog Gabriel T a r d e.[7])

Glavni je cilj Tarde-ov, da rehabilitira socijalnu ulogu individua, jer je ta bila iskarikirana kako od ekonomista klasičara tako i od njihovih protivnika.

Napose je oštra Tarde-ova kritika protiva ekonomista klasičara, i to iz poglavita dva razloga:

1. Što su samovoljno odvojili unutrašnju duševnu stranu fenomena od njihove spoljašnje i materijalne strane. Oni su se bavili više proizvodima nego li proizvadjačima i potrošačima. Za njih je proizvadjač pretstavljao jedino utrošak motorne snage, potrošač nabavku te snage, a radnik samo jedan dio te radne snage. U nauci klasičara nije prema tome bilo govora o predodžbama i o osjećajima gospodarskih subjekata; oni su te pojmove svrstali pod pojmove gospodarskih objekata: kredita, usluge i rada. Logično, politička je ekonomija za njih samo znanost o bogatstvu bez ikakova obzira, tko to bogatstvo stvara i tko ga troši.

2. Što klasičari nisu bili nikakovi psiholozi ili su u tom bili smiješni do skrajnosti. Smatrali su ljudsko srce jednostavnim i fazonskim. Duša je ljudska izašla u njihovim djelima ili osakaćena ili podložna zakonima mehanike, matematike i geometrije. Njihov »homo oeconomicus« — biće najegoističnije — bio bi čovjek bez ičega čovječanskog u sebi, bio bi automat i bez srca i bez uma, a podvrgnut jedino fizičkim zakonima.

Proti ovom klasičnom naziranju o čovjeku, koji izolovan od svake skupine, ne bi imao nikakovih osjećaja i svijesti o gradjanstvu,

---

[7]) Gabr. T a r d e, profesor u Collège de France, pobudio je svojim naučnim radom opću internacionalnu pažnju, a napose time, što u svojim djelima udružuje pravnika, biologa, sociologa i filozofa. Glavna su njegova djela: »Phychologie économique«, 2 vol. 1902.; — »Les transformations du droit«, 1903. (IV éd.); — »Les lois de l'imitation«, étude sociologique, 1930. (IV. éd.); — »La logique sociale«, 1904. (III. éd.); — »Les lois sociales«, esquise d'une sociologie«, 1902. (III. éd.); — »La criminalité comparée«, 1888. (IV. éd.); — »L'opinion et la foule« 1904. (II. éd.). — O Tardeovu naučnom radu napisane su studije od Bougle-a, Worms-a, Mahaim-a, Gusti-a i dr.

Digitized by Google

o narodu, o religioznoj i kulturnoj zajednici, Tarde traži socijalnu misiju za svakoga pojedinca. Svi pojedinačni osjećaji imaju da udružuju individue u društvo i da odredjuju njegov socijalni cilj. Zato, po sudu Tarde-ovu, treba unijeti u nauku klasičara više sociologije; treba gledati u ljudskom društvu »interspiritualna« djela kao protkana socijalna stanja našega uma. Gledamo li tako cio ljudski život, to je već tim prosudjivanjem oboren sav historijski materijalizam Marksov.

U studiju sociologije razlikuje Tarde dvije psihološke smjernice: Jedna je p s i h o l o g i j a i n d i v i d u a l n a, t. j. studij samoga sebe, potpuno izolovana od sebi sličnih; to bi bio studij individualnih naših potreba: hrane, odijevanja i t. d. — Druga je p s i h o l o g i j a i n t e r c e r e b r a l n a i l i i n t e r p s i h o l o š k a; to je studij fenomena u nama dobivenih kroz drugoga — »ja«, t. j. po nama sličnima.

Individualna je psihologija uvijek isprepletena s interpsihološkom — osim u ranoj mladosti ili u stanju divljaštva. Tako se na pr. individualna potreba za hranom specificira pod utjecajem interpsihologije: negdje za hranom kruha, a negdje za hranom riže. Prema tome i životne potrebe ulaze u ekonomski život ne apstraktno nego obilježene po značaju društva.

Iz tih razloga uvodi Tarde u samu političku ekonomiju tri osnovna motora a i veze, koje ujedinjuju pojedince. Te su veze:

a) I m i t a c i j a, bilo izravna: roditelja po djeci, učitelja po učeniku, govornika po slušaču — bilo neizravna: izmedju ljudi, koji se ne poznaju, — što više, koji ne pripadaju ni istomu socijalnomu milieu-u. Po zakonu imitacije nastupa socijalna pojava, da se na isti način govori, osjeća i radi.

b) I n v e n c i j a u najširem značenju te riječi. Invencija je u uskoj vezi sa svakom ekonomskom željom ili njezinim zadovoljenjem, na pr. potreba za pušenjem radja iznašašćem duhana te tehnike njegove prerade.

c) O p o z i c i j a, t. j. sukobi u sudovima i željama medju pojedincima ili medju skupinama, n. pr. u slučajevima slobodne konkurencije, krize, staleške grupacije i t. d.

Posljedice su ove Tarde-ove metode vrlo zanimljive. Njegovom analizom socijalnoga života dobivamo posebnu ekonomsku psihologiju, gdje svaka akcija pojedinca iskače u posvema drugom svijetlu nego li po opisivanju klasičara.

Istina, Tarde će se često u svojim zaključcima naći skupa i s klasičarima i s njihovim epigonima. Tako on analizom subjektivnoga značaja u teoriji o vrijednosti dolazi do sličnih zaključaka kao i austrijska psihološka škola. Isto tako u kapitalu, koji nije drugo po Tarde-u nego akumulacija ljudskih iznašašća, gleda on prvotno i najdragocjenije vrelo bogatstva. — U drugom redu slaže se Tarde sa sociolozima-biolozima ističući socijalnu potrebu intelektualne aristokracije, koja jedina može da stvara i proširuje iznašašća. Time se on i nehotice postavlja u borbeni stav sa socijalizmom, koji ne priznaje nikakove intelektualne a ni socijalne aristokracije.

No pored svih tih veza i s klasičarima i s biolozima Tarde-ova je nauka solidaristička. Svojom psihološkom analizom rada pojedinca kao i skupine zaključuje Tarde, da ljudstvo ide k odredjenoj i koordi-

Digitized by Google

niranoj heterogenosti, s kojom se usporedo sve više razvija individualitet. Stvara se jedinstvo po zakonu imitacije nižih po višima; stvara se demokracija. Po zakonu se imitacije razvija i snaga pojedinčeva do svoga punoga cvata — do najčišćeg individualizma kao i do najsavršenijeg razvoja socijalnog duha.

Tarde-ova je posebna zasluga, što je sociologiju kao i pojave, koje ona proučava, sveo u red psiholoških znanosti i izvukao je iz reda čisto biološko-životinjskih znanosti. Psihološkom analizom je pokazao početak i vezu iznašašća, inicijative i imitacije medju ljudima. — Sve socijalne pojave imaju svoje zajedničko podrijetlo u inteligenciji genijalnih ljudi. Prema tome svaki socijalni čin ima svoju socijalnu oznaku po imitaciji, kao što i svoju individualnu oznaku po privatnoj inicijativi i duhu iznašašća.

Time je Tarde zabacio realizam i misticizam socijalno-biološki; zamijenio je u sociologiji ideju evolucije s idejom kauzalnih veza i pojedinačne volje. Pojedinac nije jednostavni proizvod ni bioloških a ni socijalnih čimbenika. Pojedinac je morao u sebi ponajprije rezumirati sve predjašnje i sadašnje socijalne utjecaje, morao je reagirati protiva njih, da je mogao postati originalno središte moći i polazna točka k novoj socijalnoj orijentaciji.

VI. EMIL DURKHEIM.

Zasebno mjesto u pokretu biološko-sociološkog solidarizma zauzima Emil Durkheim.[8])

Durkheim razlikuje dvije vrsti solidarizma:

1. Solidarizam, koji nastaje uslijed sličnosti. Takav se solidarizam nalazi na najnižem stupnju kod atoma anorganskih bića (mehanički solidarizam).

2. Daleko je savršeniji solidarizam, koji nastaje razlikom tjelesa i njihovih akcija. Taj se solidarizam osniva na podiobi rada. On postoji kako u pojedinom živom organizmu tako i u cijelom ljudskom društvu. Podioba rada, ili kako je zove Durkheim »diferencijacija rada«, ima daleko veće značenje moralno nego li ekonomsko. Medju ljudima će biti medjusobna borba za život to manja, a istodobno i medjusobna socijalna povezanost to veća, što će biti podioba rada veća. Razlog je tome, što svaki pojedinac imade svoj specijalni cilj, po kojem je on nužno u socijalnoj vezi sa skupinom svih ostalih.[9])

Po specijalizaciji svakoga pojedinca izgradjuje se svijest u svakom čovjeku, koja se odvaja od kolektivne svijesti. Kolektivna svijest po Durkheimu ne znači zapravo ništa. No po specijalizaciji nastaje nu-

8) Od zasebnoga su značenja njegova djela: »De la Division du Travail-social«, 1902. (II. éd.); — »Les Règles de la Méthode sociologique«, 1904. (III. éd.).

9) »Grâce à elle (c-à-d. division du travail), les rivaux ne sont pas obligés de s' éliminer mutuellement, mais peuvent coexister les uns à côté des autres... Si nous nous spécialisons, ce n'est pas pour produire davantage, mais c'est pour vivre dans les conditions nouvelles d'existence qui nous sont faites«. — U članku »Note sur la Définition du Socialisme« (»Revue philosophique«, 1893., pp. 510—511) ističe Durkheim i moralni cilj društva »Socialiser la vie économique, c'est en effet subordonner les fins individuelles et égoïstes qui y sont encore prépondérantes, à des fins vraiment sociales, partant morales. C'est, par conséquent, y introduire une moralité plus haute.«

Digitized by Google

žno ne samo svijest svakoga pojedinca nego i medjusobna ovisnost iste kategorije rada od druge, — to što radja sindikatima.

Durkheimova je teorija o utjecaju »podiobe rada« na solidarizam provedena ipak jednostrano. Dok je Tarde ekstremistički svadjao sve socijalne zakone na zakon »imitacije«, dakle na »sličnost radnje«, to je Durkheim sveo tu »sličnost« u red samo anorganskih tjelesa, a da mu nije uspjelo pokazati jači utjecaj diferencijacije na solidarizam. Svagda i svagdje pojavljuje se svijest solidarizma p o n a j p r i j e medju organizmima, koji bilo u kojem pogledu očituju kakovu sličnost: ili u jeziku, ili u rasi, ili u vjeri ili u načinu proizvodnje. Tek u drugom redu stvara se usporedo s diferencijacijom koncentracija (»solidarizam«). Diferencije, koje postoje izmedju kasta, staleža, običaja, nošnje, jezika, stvorile su ponajprije koncentraciju unutar tih skupina; po vremenu zatrpavaju se sve više jarci i ruše se zidovi, koji odjeljuju medju se te pojedine skupine. — Nastaje ipak drugo pitanje, da li će se ikada posvema izravnati sve dojakošnje opreke i realizirati apsolutni solidarizam, ili ne će li već tokom njihova slivanja nastajati nove diferencijacije, koje nikada ne će dopustiti apsolutno jedinstvo? . . .

Prema tome ne stoji tvrdnja Durkheimova, d a će d i f e r e n c i j a (»p o d i o b a r a d a«) d o v e s t i i k a d a d r u š t v o d o j e d i n s t v a (s o l i d a r i z m a); no isto tako ne može ni da se održi njegova tvrdnja, da će se diferencijama ublažiti borbe za životni opstanak pojedinaca. Povijest nam jasno dokazuje, da su uvijek baš diferencije u jeziku, u rasi, u vjeri, u kulturi, u odgoju, stvarale najkrvavije medjusobne sukobe. Zato je obratno istina, da nije put k jedinstvu diferencijacija nego d u h o v n o j e d i n s t v o. U tom smislu govori i švajcarski filozof S é c r e t a n (»La Civilisation et la Croyance«). Istu je ideju razvio i sociolog Alfred F o u i l l é riječima: »Solidarnost postoji, gdje je jedna snažna ideja, gdje je priznanje potpune identičnosti izmedju ljudi i gdje postoji ideal potpuna jedinstva«.[10])

Prema tome se može i ekonomsko jedinstvo da postigne najbolje ondje, gdje opstoji već otprije bilo kakov solidaritet interesa.

No isto se tako i moralna svijest može da razvija ondje, gdje postoji ideja nekoga jedinstva. Svijest ne činiti drugome zla bit će najsnažnija onda, kada se u nama probudi spoznanje, da smo mi sami ti »drugi«. A svijest odgovornosti počiva upravo na ponetraciji bića i akcija jednih s drugima. Na tom zakonu se osniva i ona velika zadrugarska deviza: »Svi za jednoga, jedan za sve«.

*

Iz ovoga prikaza odjelitih nazora sociologa, filozofa i biologa možemo da izvedemo zaključna načela biološko-sociološkoga solidarizma:

1. Po biolozima r e c i p r o č n a o v i s n o s t i j e d i n s t v o (»s o l i d a r n o s t«) s v i j u d i j e l o v a t i j e l a č i n i b i t n u z n a č a j k u n a š e g a ž i v o t a. Te recipročnosti nema u anorganskim tjelesima; nje nestaje i smrću, koja nije drugo nego prekinuće veza organa ljudskoga tijela. Kod lješine su dijelovi tijela posvema indiferentni

[10]) Isp. njegovo djelo »La Propriété sociale et la Démocratie«. U tom djelu izlaže ujedno i ideju, da bi privatna svojina morala biti neka vrsta socijalnog suvlasništva.

Digitized by Google

jedan prema drugome, zato se moraju nužno i raspadati i stvarati novo tijelo anorganskoga carstva.

2. Solidarnost je tim veća, što se neko tijelo nalazi na višem biološkom stupnju. Homogena tjelesa ne razlikuju se nipošto od drugih agregata. Može ih se rasjeći na dvoje, na troje, a ipak svaki dio nastavlja svoj život neovisno od drugoga; što više množanje i pomladjivanje tih jednostaničnih tjelesa nastaje upravo podiobom (»anatomijom«). Nasuprot, kod sastavljenih tjelesa separacija bilo kojega dijela prouzročuje smrt ili bar znatno ugrožuje normalno funkcioniranje drugih dijelova.

3. Po Durkheimu solidarnost će biti to veća, što je izmedju pojedinih dijelova veća diferencijacija. Dijelovi društva to su više ovisni jedan o drugoga, što se više razlikuju i što je u njih veća savršenost.

4. Biološki zakoni postoje ne samo u pojedinom organizmu, nego i u cijelom društvu.

5. Aplikacijom znanosti na društvo stvara se zasebna »sociološka znanost«, koja prema području, što ga ta znanost obradjuje, može da bude sociologija mehanička, antropoetnološka, geografska, biološka, psihološka, nacionalno-ekonomska, juridička i t. d.

*

Svedu li se pako osnovna načela biološko-sociološkoga solidarizma na savremeni socijalni i ekonomski život, to možemo da dademo slijedeći zaključak:

Bezuvjetno stoji, da postoji najuža zajednica izmedju sociologije i ekonomskoga života, kaošto i izmedju sociologa i ekonomista. Sociološki razvoj po Comte-u nije drugo nego razvoj »ideje« (intelekta), koja se po tehničkim iznašašćima najsnažnije ispoljava u cijelome gospodarskome procesu. Nije se stoga čuditi, ako se vrhunac tehničkih iznašašća usredotočuje upravo u današnjem industrijalizmu.

Ideologija biologa i antropologa (Spencera, Lamarcka, Darwina i dr.) suočuje se na toliko i toliko mjesta s ekonomskom borbom čovjeka za njegovo životno samoodržanje. Materijalističko se naziranje samoga gospodarskoga procesa, u dobrom dijelu, povezalo s fiziološko-biološkim funkcijama čovjeka-životinje, a napustilo posvema psihičko-socijalne njegove sfere.

Ipak je i biološko-sociološki solidarizam u mnogome pridonio savremenoj ideji ekonomskoga solidarističkoga naziranja, koje bi naziranje baš u današnjem poremećenju duhova imalo da služi osnovnom smjernicom za razrješavanje savremene svjetske ekonomske krize.

Provede li se naime ma samo i sumarna analiza te krize, to je zapaziti bitnu njezinu razliku od svih prijašnjih kriza teritorijalnih i staleških. Savremena ekonomska kriza nije nipošto kakovo sporadično poremećenje ekonomskih odnosa pojedine nacije prema naciji, a niti pojedinoga kontinenta prema kontinentu, a niti pojedine privredne grane prema drugoj grani. To poremećenje ima svoje mnogo dublje uzroke čisto neekonomske naravi — uzroke općega duševnoga poremećenja. Duh čovjeka, duh naroda, duh diplomacije udaljio se od

Digitized by Google

duha medjusobnog povjerenja i solidarizma. I zato je samo pomanjkanje solidarizma moralo da stvori jazove izmedju naroda i naroda, izmedju kontinenta i kontinenta, izmedju agrarnih i industrijalnih država, izmedju proizvadjača i potrošača, izmedju kapitalista i radnika. — Rad čovjeka, naroda i država, namjesto da je povezan moralnim zakonima solidarizma, postao je odvojen, izoliran i predmetom plijena ekonomski i intelektualno jačega.

Raskid svih moralnih načela je morao nužno da dovede čovječanstvo do ekonomske katastrofe, kao što je morao i u društvenom redu da dovede do katastrofe svih spontanih solidarističkih zakona. Hoće li stoga čovječanstvo da izadje iz savremene svjetske krize, to se mora vratiti prirodnome zakonu ekonomskoga i duševnoga solidarizma.

Ženevske konvencije o čeku[1)]

Napisao dr. Bertold Eisner, pretsjednik senata vrhovnog suda u Sarajevu.

Nastojanja oko izjednačenja čekovnoga prava idu usporedo sa nastojanjima oko izjednačenja mjeničnoga prava. Ali dok se je na drugoj Haškoj medjunarodnoj konferenciji za izjednačenje mjeničnog i čekovnog prava, održanoj 1912. godine, uspjelo postići sporazum o konvenciji o unificiranom mjeničnom zakonu, došlo je u pogledu čeka samo do usvojenja projekta o unificiranom čekovnom pravu u obliku

1) Ovaj izvještaj je izradjen po izvještaju, koji sam kao delegat naše države na ženevskoj medjunarodnoj konferenciji za izjednačenje mjeničnoga i čekovnoga prava o drugoj sesiji te konferencije predložio ministarstvu inostranih poslova. Izvještaju dodaju se tekstovi unificiranoga čekovnoga zakona, rezerva i konvencija o rješavanju nekih sukoba zakona o čeku na francuskom jeziku i u prevodu na našem jeziku.

U izvještaju upotrebljavaju se ove kratice:

Comptes rendus = Comptes rendus de la Conference Internationale pour L' unification Du Droit En Matiere De Lettres De Change, Billets A Ordre Et Cheques (Službeni dokumenat društva naroda, kojim se objavljuje materijal o medjunarodnoj konferenciji za izjednačenje mjeničnog i čekovnog prava održanoj u Ženevi, i to u dva svesa. Prvi svezak (cit. Comptes rendu I.) izdan kao sl. dok. No. C. 294. M. 142. 1930. II. Genève 1930.) sadržaje materijal o prvoj sesiji (mjenično pravo), t. j. primljene Konvencije, izvještaj redakcione komisije i zapisnike o sjednicama (Procès-verbal), a drugi svezak (cit. Comptes rendus II.) izdan kao službeni dokumenat No. C. 294. M. 137. 1931. II. B. (Genève 1931.) materijal o drugoj sesiji (čekovno pravo).

Doc. Prep. = Documents Prèparatoires (Službeni dokumenat Društva naroda No. C. 234. M. 83. 1929., II., kojim se objavljuje pripremni materijal za ženevsku konferenciju).

Réponses = Službeni dokumenat Društva naroda No. C. 628. M. 249. 1930., II., kojim se objavljuju odgovori pojedinih vlada na questionnaire o pitanjima čekovnoga prava (Réponses présentées par les Gouvernements au questionnaire concernant le chèque.

Č. Z. = Čekovni zakon.

H. R. = Haške rezolucije o čekovnom pravu.

M. Z. = Mjenični zakon.

u. Č. Z. = Unificirani čekovni zakon usvojen na ženevskoj konferenciji.

u. M. Z. = Unificirani mjenični zakon usvojen na ženevskoj konferenciji.

Digitized by Google

rezolucija, dakle nije na toj konferenciji došlo do definitivnih zaključaka u pogledu unificiranja čekovnoga prava.[2])

Kada je poslije svjetskoga rata Društvo naroda, odnosno njegov Ekonomski komitet preuzeo nastavak rada na izjednačenju mjeničnog i čekovnog prava, išao je i tu rad na izjednačenju čekovnoga prava usporedo s radom na izjednačenju mjeničnoga prava. U pogledu jednoga i drugoga izradili su pravni eksperti Društva naroda projekte, i to projekat unificiranoga zakona i projekat konvencije. (Projekti o čeku otštampani su u Doc. Prep. str. 73 i slijed.). Ovi projekti imali su da služe kao podloga za diskusiju na Međunarodnoj konferenciji za izjednačenje mjeničnog i čekovnog prava, koja je od Društva naroda sazvana u Ženevi za 13. svibnja 1930.

U prvoj sesiji ove konferencije (održanoj od 13. svibnja do 7. srpnja 1930.) svršena je materija mjeničnoga prava. U ovoj sesiji, u kojoj su bile zastupane 32 države, usvojene su tri konvencije, naime: 1. konvencija o unificiranom mjeničnom zakonu, kojom su se države ugovornice obvezale, da će usvojeni unificirani zakon o mjenici (Aneks I. konvencije) sa eventualnim izmjenama, dopuštenim im usvojenim rezervama (Aneks II. konvencije), uvesti u svojim zemljama kao svoj nacijonalni zakon; 2. konvencija o taksama, kojom su se države ugovornice obvezale, da će izmijeniti svoje zakone tako. da valjanost mjenične obveze bude nezavisna od ispunjenja zakonskih propisa o taksama i 3. konvencija o rješavanju nekih sukoba zakona o mjenici.

Sve tri konvencije potpisale su 25 država (23 na samoj konferenciji, a 3 naknadno), medju njima i naša Kraljevina, dočim je Velika Britanija potpisala samo konvenciju o taksama.

Pošto sam svoj izvještaj Ministarstvu inostranih poslova o ovoj sesiji Ženevske konferencije objavio,[3]) pozivat ću se, gdje ustreba, na

---

Samo sa imenom pisca citiraju se slijedeća djela:

Dr. Milan F. Bartoš, Mjenični zakon i čekovni zakon sa obrazloženjima (Beograd 1929.);

Dr. Juraj Vrbanić, Čekovno pravo (Zagreb 1929.);

Dr. Dragutin Janković, Komentar mjeničnog zakona i zakona o čeku (Beograd 1930.);

Dr. Ernest Čimić, Mjenični i čekovni zakon sa tumačenjima (Zagreb 1930.);

Dr. Dušan Mišić, Čekovno pravo (Beograd 1931.);

Dr. Milorad Stražnicky, Tumač zakona o čeku (Zagreb 1931.);

Jacques Bouteron, Le Chèque (Paris 1924.);

Dr. Milan Škerlj, Das Jugoslavische Scheckgesetz u »Zeitschrift für Ostrecht« III. god. sv. 5. str. 684 i slijed. (sistematski prikaz, kojemu je dodan prevod teksta) citira se »Škerlj Ostr.«, a komentar mjeničnog i čekovnog zakona od istog pisca citira se »Škerlj kom.«.

Svoj izvještaj o prvoj sesiji Ženevske konferencije objavljen u Arhivu, knjiga XXI. (god. 1930.), str. 245 i siljed., 351 i slijed., 424 i slijed., 495 i slijed i u separatnom otisku (kod Geze Kona, Beograd 1931.) pod naslovom »Ženevska konferencija za izjednačenje mjeničnog prava« citiram po separatnom izdanju kraticom »Ženevska konferencija o mjenici«.

[2]) O ovome projektu vidi naročito: Deuxiéme Conférence de la Haye pour l' unification du droit en matière de lettre de change, de billet à ordre et de chèque. Actes et Documents La Haye 1912.; Franz Klein, »Die Hager Beschlüsse über das einheitliche Scheckrecht« u »Festgabe für Geh. Justizr. Prof. Dr. Riesser« (Berlin 1913.) str. 31 i slijed. Felix Mayer, Das Weltscheckrecht svez. II. (Berlin 1913.) i Bouteron passim.

[3]) Taj izvještaj naveden je u primjedbi 1. pri kraju.

Digitized by Google

njega, da bi na ovaj način izbjegao ponavljanju onoga, što je već izloženo.

Pretresanje projekta o čeku odloženo je za jednu drugu sesiju, U cilju bolje pripreme ove druge sesije primile su države, koje su bile zastupane na konferenciji, zaključnim protokolom (Acte final t. V.) obvezu, da će projekte o čeku ponovno ispitati i svoje primjedbe dostaviti generalnom sekretaru Društva naroda. Da se olakša ovo ispitanje, nabrojeno je u zaključnom protokolu 21 pitanje, na koja su vlade, po saslušanju zainteresovanih krugova, imale dati odgovor (Comptes rendus I. str. 30.).

22 države, medju njima i naša Kraljevina odgovorile su na ovaj questionnaire, a pored njih još i Medjunarodna trgovačka komora. Svi ti odgovori odštampani su u dokumentu Društva naroda No C. 628. M. 249. 1930. II. (Réponses, t. zv. plava knjiga). Naknadno stigli su još odgovori Francuske, Brazilije i Portugalske.

Druga sesija Ženevske konferencije za izjednačenje mjeničnog i čekovnog prava održana je od 23. veljače do 19. ožujka 1931. U ovoj sesiji je bilo zastupano 30 država po redu, kako su nabrojene u zaključnom protokolu: Austrija, Belgija, Velika Britanija, Danska, Dancig, Ekvador, Njemačka, Španjolska, Finska, Francuska, Grčka, Madjarska, Italija, Japan, Letonija, Luksenburg, Mexiko, Monako, Norveška, Nizozemska, Peru, Poljska, Portugalska, Rumunija, Švedska, Švajcarska, Čehoslovačka, Turska, Benecuela i naša država.[4]) Pored toga su prisustvovala dva posmatrača Sjedinjenih država sjeverne Amerike i kao eksperti dva delegata Medjunarodne trgovačke komore i zamjenik generalnoga sekretara Medjunarodnog instituta za izjednačenje privatnoga prava u Rimu.

Rad na konferenciji je bio u ovoj drugoj sesiji, kojoj je kao i prvoj predsjedao dr. J. Limburg, član nizozemskoga državnoga savjeta, jednako udešen kao i u prvoj sesiji.

S obzirom na to mogu u tom pogledu uputiti na svoj već spomenuti izvještaj o prvoj sesiji konferencije,[5]) i ograničiti se na to, da ovdje spomenem samo slijedeće:

I ovaj put se je radilo samo u plenarnim sjednicama, kojih je bilo 36. Isto tako su i ovaj put zaključci konvencije bili upućeni posebnomu redakcijonomu komitetu,[6]) koji je redigovao tekst na konferenciji usvojenog unificiranoga zakona o čeku, rezerva, konvencija i t. d., a uz to spremao još i jedan izvještaj (Rapport) kao obrazloženje teksta. Po redakcijonom komitetu spremljeni tekst bio je u plenumu konferencije podvrgnut drugomu i trećemu čitanju. Isto tako je spre-

[4]) Našu delegaciju sačinjavali smo ja i gosp. dr. Ivan Subotić, šef otsjeka u Ministarstvu inostranih poslova, kao moj zamjenik. Pri drugom i trećem čitanju projekta konvencija učestvovao je sam dr. Subotić, pošto sam se zbog prešnih poslova morao vratiti na svoju dužnost u Ministarstvu pravde.

[5]) Str. 14 i slijed.

[6]) Članove redakcione komisije sačinjavali su: državni podsekretar u talijan. Ministarstvu inostranih poslova Giannini šef talijanske delegacije, kao pretsjednik, b. ministar pravde Dr. Ekeberg, delegat Švedske, prof. Percerou, šef francuske delegacije, minist. savjetnik Krassovski, šef njemačke delegacije i prof. Sulkovski, šef poljske delegacije. Ovi su vršili istu funkciju u prvoj sesiji. Izvještaj redakcione komisije redigovali su Percerou i Ekeberg.

Digitized by Google

mljeni izvještaj bio podnijet plenumu konferencije na prihvat, odnosno da u njemu učini izmjene i dopune, koje bi našao za potrebne.

Kao u pogledu mjenice tako su i u pogledu čeka na konferenciji usvojene: 1. konvencija o unificiranom čekovnom zakonu, kojim se države ugovornice obavezuju, da će unificirani zakon o čeku (Aneks I. konvencije) sa eventualnim izmjenama, dopuštenim usvojenim rezervama (Aneks II. konvencije), uvesti u svojim zemljama kao nacijonalni zakon; 2. konvencija o taksama, koja je sasvim jednaka konvenciji o taksama zaključenoj u pogledu mjenice, i 3. konvencija o rješavanju nekih sukoba zakona o čeku.

Sve tri konvencije su na samoj konferenciji potpisale 20 država, naime: Njemačka, Austrija, Belgija, Danska, Dancig, Ekvador, Španija, Finska, Francuska, Italija, Luksenburg, Monako, Norveška, Nizozemska, Poljska, Portugalska, Švedska, Čehoslovačka i Turska; Velika Britanija je potpisala, kao i prošli put, samo konvenciju o taksama. Prema tome od država, koje su bile zastupane na konferenciji, nisu na njoj potpisale konvencije: Grčka, Madjarska, Japan, Letonija, Rumunjska, Švajcarska, Venecuela i naša Kraljevina. Od strane naše Kraljevine su medjutim naknadno sve tri konvencije potpisate. Ratifikacije tih konvencija imaju se izvršiti do 1. rujna 1933.

Tekst svih spomenutih konvencija kao i zaključnoga protokola (Acte final) je sadržan u Comptes rendus II. str. 18. i slijed.

Pošto su opće klauzule pomenutih konvencija jednake općim klauzulama u konvencijama o mjenici, smatram, da nije potrebno, da ih ovdje ponavljam, već je dovoljno da u tom pogledu uputim na svoj spomenuti raniji izvještaj.[7]) S toga ću se ovdje ograničiti na to, da prikažem materijalni sadržaj konvencija, t. j. propise unificiranoga zakona o čeku (Aneks I. konvencije o čeku), a s njime u vezi rezerve (Aneks II. konvencije o čeku), kao i materijalne propise konvencije o rješavanju nekih sukoba zakona o čeku. Pri tome ću se, kao što sam to učinio u svojem ranijem izvještaju o mjeničnoj materiji, obazirati na naš čekovni zakon, da bi se na osnovu toga moglo prosuditi, kakove bi izmjene u našem sadanjem čekovnom zakonu pomenute konvencije za sobom povlačile.

I. UNIFICIRANI ZAKON O ČEKU, USVOJEN NA ŽENEVSKOJ KONFERENCIJI

(Aneks I. konvencije o čeku)

Naš sadašnji čekovni zakon od 29. studenoga 1928., koji je dobio obaveznu snagu 19. prosinca 1929., usvojio je, sa nekoliko izmjena, rezolucije o čeku, donesene na drugoj Haškoj konferenciji za izjednačenje mjeničnog i čekovnog prava od 1912. god.

Pošto je projekat pravnih eksperata Društva naroda, u glavnom, takodjer usvojio Haške rezolucije, a sama Ženevska konferencija je neka otstupanja projekta eksperata odbacila i vratila tekst Haških rezolucija, nisu razlike unificiranoga zakona o čeku, usvojenoga na Ženevskoj konferenciji, od našega sadašnjega čekovnoga zakona tako zamašne.

[7]) Str. 16 i slijed

Digitized by Google

Ženevska konferencija je nastojala, da t. zv. mjenbeni dio čekovnoga prava što više dovede u sklad sa unificiranim zakonom o mjenici, usvojenim u prvoj sesiji.

Tome se ima pripisati, da su u ženevski unificirani zakon o čeku ušli i propisi, kojih nema u Haškim rezolucijama, ni u našem čekovnom zakonu, kao što su propisi o dimiciliranju čeka (čl. 8.), o blanko čeku (čl. 13.), o postdatiranom čeku (čl. 24.) i o dužnosti trasata, koji isplati indosirani ček, da ispita pravilnost lica indosamenata (čl. 35.).

Dok Haške rezolucije i naš čekovni zakon samo upućuju na propise mjeničnoga zakona, koji bi imali da vrijede i za ček, Ženevska konferencija je sve te propise prenijela u unificirani čekovni zakon. Time se je htjelo konvenciju u čeku učiniti neodvisnom od konvencije o mjenici i na ovaj način omogućiti pristup i državama, koje ne bi htjele ujedno primiti i konvenciju o mjenici.

Valja još spomenuti, da državama ugovornicama ostaje sloboda, da u svojim nacijonalnim zakonima donose propise o svima pitanjima, koja nisu uredjena u unificiranom čekovnom zakonu. To izrično ističe izvještaj redakcijone komisije (Comptes rendus II str. 89 pod br. 6 sl. A).

Materija unificiranoga čekovnog zakona je razdijeljena u deset glava. Prva glava sadržaje propise o izdanju i obliku čeka (čl. 1 do 31), druga propise o prenosu čeka (čl. 14 do 24), treća propise o avalu (čl. 25 do 27), četvrta propise o podnošenju čeka rada isplate i o plaćanju čeka (čl. 28 do 36), peta propise o precrtanom čeku i o čeku za obračunavanje (čl. 37 do 39), šesta propise o regresu zbog neisplate (čl. 40 do 48), sedma o umnožavanju čeka (čl. 49 i 50), osma propise o preinačenim čekovima (čl. 51), deveta propise o zastarelosti (čl. 52 i 53), a deseta opća naredjenja (čl. 54 do 57).

Što se tiče pojedinih propisa unificiranoga zakona valja istaći slijedeće:

Glava I. — Izdanje i oblik čeka.

Čl. 1

U pogledu ovoga člana, koji govori o sastojcima čeka, a koji odgovara §-u 1 našega Č. Z., pojavilo se je prije svega pitanje napomene pokrića kao bitnoga sastojka čeka (t. zv. Guthabenklausel).

Naš čekovni zakon predvidja takove napomenu kao bitni sastojak čeka (§ 1 br. 2). Od stranih zakona predvidjaju takovu klauzulu samo još austrijski (§ 2), madjarski (§ 1) i njemački čekovni zakon (§ 1). — Korist od takove napomene vidi se u tome, što se na ovaj način izdavaocu čeka obraća naročita pažnja na njegovu gradjansko-pravnu i krivičnu odgovornost, ako on izda ček bez pokrića.

Pošto su se pretstavnici naših privrednih krugova u svojim mišljenjima izjavili za to, da se ovaj propis našega čekovnoga zakona zadrži, stavila je naša delegacija prijedlog, da se takav propis unese u unificirani zakon, ili da se barem usvoji rezerva, koja bi države ugovornice koje bi takav propis smatrale potrebnim, ovlastila, da ga u svojim nacijonalnim zakonima zadrže. Sličan prijedlog je stavila i austrijska delegacija.

Medjutim za taj prijedlog je glasalo samo 5 delegacija, a protiv 20, medju njima i madjarska delegacija, iako madjarski zakon pred-

Digitized by Google

vidja tu klauzulu. — Odbijanje ovoga prijedloga je obrazloženo time, da velika većina današnjih zakona ne poznaje takovu klauzulu i da joj ne pripada takova važnost, da bi se moglo opravdano učiniti od nje zavisnom valjanost čeka. (V. izvještaj redakcione komisije u Comptes rendus II str. 91 pod br. 8).

Jednakim razlozima odbijano je i na Haškoj konferenciji unošenje takova propisa.

Ovdje valja spomenuti, da su se u odgovorima na questionnaire od država, čiji čekovni zakoni predvidjaju ovu klauzulu, osim naše samo još dvije, t. j. njemačka i austrijska vlada, izjavile za tu klauzulu, dočim se madjarska vlada izjavila izrično protiv, a čehoslovačka, da ne polaže naročito važnost na to, da se ona unese (Réponses str. 26, 32, 38 i 54).

Izvještaj redakcijone komisije ističe, da države, koje polažu važnost na tu klauzulu, mogu ipak u svojim nacijonalnim zakonima propisati potrebu takve klauzule i naročitom kaznenom sankcijom osigurati udovoljenje ovomu propisu, ali dakako ne od toga učiniti zavisnom i valjanost čeka (Spomenuto mjesto izvještaja redakcijone komisije pri kraju).

Na prijedlog naše i austrijske delegacije zamijenjena je riječ »ordre«, koja je upotrijebljena u projektu eksperata, sa riječju »mandat«. To je učinjeno samo zato, da se tekst unificiranoga čekovnoga zakona izjednači sa tekstom unificiranoga mjeničnoga zakona, ali se time nije mislilo prejudicirati spornomu pitanju o pravnoj naravi čeka. Izvještaj redakcijone komisije to izrično ističe (Comptes rendus II str. 90 pod br. 12).

Upotrijebljeni izraz »pur et simple« je, kako to izvještaj redakcijone komisije ističe (Comptes rendus II str. 90 pod br. 13), identičan s izrazom »sans conditions«. Tome odgovara dakle u § 1 br. 2 našeg Č. Z. upotrijebljeni izraz »bezuslovni uput«.

Kako se ima prema tome shvatiti napomena aviza, koja se često nalazi na čekovima, o tome će biti govora kod čl. 28.

U spomenutom questionnaire je medju ostalim bilo i pitanje, ne bi li trebalo propisati, da se cijeli tekst čeka ima pisati rukom, da se na ovaj način spriječi krivotvorenje čekova.

Medjutim su se sve države izjavile protiv toga, da se u tom pogledu metne kakav propis u čekovni zakon. I pretstavnici naših privrednih krugova su se protiv toga izjavili. Prema tome je ostalo, da samo potpis izdavaoca čeka mora bit vlastoručan, dočim ostali tekst može biti napisan kojim god mehaničkim sredstvom (Izvještaj redakcijone Komisije u Comptes rendus II str. 90 pod br. 16).

U vezi sa čl. I usvojene su dvije rezerve, naime rezerva, kojom se države ugovornice, čije zakonodavstvo ne propisuje označenje »ček« u slogu čeka kao bitno i naznačenje mjesta izdanja čeka (tako francusko i belgijsko zakonodavstvo), ovlašćuju, da za šest mjeseci po stupanju na snagu konvencije o čeku odlože primjenu propisa br. 1 i 5 čl-a I unificiranoga zakona o stavljanju označenja »ček« u slog čeka i o naznačenju mjesta plaćanja na čeku (čl. 1 aneksa II o rezervama), i rezerva, kojom se države ugovornice ovlašćuju, da za obaveze primljene na njihovom području propišu, koji akt može zamijeniti vlastoručni

Digitized by Google

potpis na čeku (čl. 2 aneksa II o rezervama, koji odgovara čl. 2 aneksa II konvencije o mjenici).

Posljednja rezerva omogućuje našemu zakonodavstvu, da održi posebne propise o potpisivanju nepismenih i slijepih lica (§ 23 br. 17 našeg Č. Z. u vezi sa §§ 98 i 99 našega M. Z.).

Čl. 2

U pogledu ovoga člana, koji odgovara čl. 3 našega čekovnoga zakona, valja naročito spomenuti rješenje pitanja o mjestu plaćanja.

U pogledu toga imao je čl. 2 Haških rezolucija slijedeće propise: »Ako nema naročitog označenja, mjesto označeno pored imena trasatovoga smatra se kao mjesto plaćanja i ujedno kao mjesto prebivanja. Ček, na kojem nije označeno mjesto plaćanja, smatra se da je plativ u mjestu svojega izdanja«. (Doc. Prep. str. 46).

Projekat pravnih eksperata Društva naroda usvojio je ovaj propis bez izmena (Doc. Prep. str. 24 čl. 2).

Naprotiv § 3 našega Čekovnog zakona ovdje otstupa od Haških rezolucija. Po njemu vrijedi doduše takodjer u slučaju, ako mjesto plaćanja nije naročito označeno, mjesto navedeno pored imena trasata kao mjesto plaćanja. Ali ako nije ni to navedeno, onda nema po njemu dalje prezumcije, već je u takvom slučaju ček zbog nedostajanja bitnog sastojka nevaljan.

Ovomu rješenje našega Čekovnog zakona se je u našoj pravnoj literaturi s pravom prigovorilo.[8])

Na Ženevskoj konferenciji bila je samo manjina delegacija za to, da se zadrži propis projekta pravnih eksperata, po kojem bi se u slučaju, ako nije naročito naznačeno mjesto plaćanja niti navedeno kakvo mjesto pored imena trasatovoga, imalo mjesto izdanja smatrati kao mjesto plaćanja. Većina pak smatrala je, da takav propis nije celishodan niti odgovara pravoj volji stranaka.

Prema gledištu većine unijet je u unificirani zakon propis, da se u slučaju, ako nije naročito naznačeno mjesto plaćanja, niti navedeno kakvo mjesto pored imena trasatovoga, ček ima smatrati plativim u mjestu glavnoga sjedišta trasata (établissement principal, Hauptniederlassung).

Ali da se vodi računa i o gledištu manjine usvojena je rezerva (čl. 3 aneksa II o rezervama), koja ovlašćuje države ugovornice, da mogu u svojim nacijonalnim zakonima preuzeti mjesto ovog p r o p i s a, s p o m e n u t i p r o p i s projekta eksperata (V. izvještaj redakcijone komisije u Comptes rendus II str. 91 pod br. 22).

Ovom prilikom rasčišćeno je jedno pitanje, koje se pojavilo u

[8]) Tako M i š i ć, str. 60 i slijed.

V r b a n i ć str. 19 misli, da u slučaju, ako nije naznačeno mjesto plaćanja niti kakvo mjesto pored imena trasatovoga, mjesto izdanja vrijedi kao mjesto plaćanja. Protiv toga s pravom Škerlj kom. prim. No 6 ad § 2., str. 228. Da je u takvom slučaju ček nevaljan, smatraju osim Škerlja još i Bartoš prim. No 1. sl., a k §-u 1., Č i m i ć str. 237 pod br. 1., Mišić str. 60 i S t r a ž n i c k y str. 29 pod IV. J a n k o v i ć str. 146 opet misli, da bi u takvom slučaju imalac čeka mogao da, analogno propisu § 16. stav. 2 M. Z., sam označi uz ime trasatovo mjesto trasatovoga stanovanja ili domicila.

J a n k o v i ć previdja, da § 23. br. 4. našeg Č. Z. izrično isključuje primjenu § 16. st. 2. M. Z. Tako ispravno i B a r t o š cit. mj. kao Mišić str. 61.

Digitized by Google

praksi, naime što ima da vrijedi, ako je pored imena trasatovoga naznačeno više mjesta. Propisuje se, da je u takovom slučaju ček plativ u mjestu, koje je kao prvo spomenuto (stav 2 rečenica 2).[9])

Čl. 3

U ovome članu, koji odgovara §§ 2 i 4 našega čekovnog zakona, riješena su dva važna pitanja, naime pitanje, na koga se može vući ček, t. j. tko može biti čekovni trasat, i pitanje pokrića čeka.

Što se tiče pitanja, tko može biti trasat, Haške rezolucije (čl. 5) postavljaju doduše pravilo, da ček ima biti vučen samo na bankara, ali one od toga ne čine zavisnom valjanost čeka, već prepuštaju nacijonalnim zakonima, da propisuju gradjansko-pravne i kaznene posljedice za slučaj, da je ček vučen na nebankara. Pored toga Haške rezolucije zadržavaju za države ugovornice i pravo, da mogu dopustiti vučenje čeka i na nebankara (Doc. Prep. str. 46).

Naš čekovni zakon propisuje u §-u 2, da ček, koji je plativ u našoj zemlji, može biti vučen samo: na protokolisane (registrovane) firme, koje se u vidu obrta bave bankarskim poslovima, zatim na poštansku štedionicu, banke javnopravnih tijela i druge zavode, koji su po svojim statutima ovlašćeni preuzimati tudji novac. Za čekove, plative van zemlje, dopušta naš zakon, da budu vučene na svako lice, koje po zakonu mjesta može biti trasat. Po § 3 isprave vučene na druga nego gore spomenuta lica ne vrijede kao ček. Dalje predvidja § 24 kaznenu sankciju (novčanu kaznu) za onoga, koji trasira ček na druga lica.

Projekat eksperata Društva naroda (čl. 5), otstupajući od Haških rezolucija, postavlja kao načelo, da ček mora biti bezuslovno vučen na bankara i da stoga ček, koji je vučen na nebankara, ne vrijedi kao ček.

Konferencija se je vratila, poslije duge rasprave o ovom pitanju, gledištu Haških rezolucija, da ček treba doduše bit vučen samo na bankara, ali da vučenje čeka na nebankara ne utiče na njegovu valjanost, t. j. da i ček, koji je vučen na nebankara, vrijedi kao ček, a da pripada nacijonalnom zakonu, da gradjansko-pravnim, kaznenim i fiskalnim sankcijama spriječi izdavanje čekova na nebankare (Izvještaj redakcijone komisije u Comptes rendus II, str. 92 pod br. 25 i 28).

Gledištu onih delegacija, koje su smatrale, da bi trebalo barem u internom saobraćaju isključiti izdavanje čekova vučenih na nebankare, medju kojima se je našla i naša delegacija, učinjena je koncesija utoliko, što je usvojena rezerva (čl. 4 aneksa II o rezervama), kojom se svaka država ugovornica ovlašćuje, da u pogledu čekova, izdanih i

9) To tvrde i za naš sadašnji Č. Z. Vrbanić cit. mj. i Janković str. 146. Protiv toga mišljenja Škerlj kom. cit. mj. i Stražnicky str. 20 pod 5 sl. Po njihovu mišljenju je ček u takovom slučaju nevaljan.

U izvještaju redakcijone komisije ističe se, da je naznačenje mjesta plaćanja od važnosti, ne samo što se time utvrdjuje mjesto, gdje se ček ima podnijeti radi isplate i gdje se ima dignuti protest u slučaju neisplate čeka, nego što se time i odredjuje vrst novca, u kojoj treba ček isplatiti. Tako će se ček, koji glasi na franke, isplatiti u francuskim francima, ako je mjesto plaćanja jedno mjesto u Švicarskoj, ali da to ne vrijedi za mjesto, koje se po zakonu ima smatrati kao mjesto plaćanja, u slučaju, ako sam izdavalac nije naznačio mjesto plaćanja. Ovo mjesto vrijedi doduše kao mjesto, gdje se ima podnijeti ček radi isplate i dignuti protest radi neisplate, ali ne odredjuje valutu. Ona se u takvom slučaju ima prema prilikama pojedinoga slučaja utvrditi (Comptes rendus II. 91 pod br. 23).

Digitized by Google

plativih na njezinom području, propiše, da takvi čekovi ne vrijede kao čekovi, ako su vučeni na nebankare (V. izvještaj redakcijone komisije u Comptes rendus II str. 92 pod br. 27).

Prema tome može se i po Ženevskoj konvenciji zadržati razlikovanje izmedju internih (domaćih) i medjunarodnih čekova, koje razlikovanje poznaje § 2 današnjega našeg čekovnog zakona. Ali dok naš sadašnji čekovni zakon smatra sve čekove plative u našoj zemlji, bez obzira gdje su izdani, kao interne i čini njihovu valjanost odvisnom od toga, da budu vučeni na bankara, moći će se po Ženevskoj konvenciji tako postupati samo sa čekovima izdanim i plativim u našoj zemlji.

Što se tiče pitanja, tko se ima smatrati bankarom, prepušteno je nacijonalnomu zakonu, da odredi, tko se ima smatrati bankarom, i da izvjesna lica i ustanove izjednači s bankarima. Alj je ovo ovlašćenje ograničeno utoliko, što je propisano, da se s bankarima mogu izjednačiti samo takva lica i takve ustanove, čiji obrt (profesija) je blizak obrtu bankara (Čl. 54 unificiranoga zakona, čl. 27 aneksa II o rezervama, izvještaj redakcijone komisije u Comptes rendus II str. 92 pod br. 26 i str. 112 pod br. 112).

Prema tome se mogu u tom pogledu potpuno zadržati propisi §-a 2 našega čekovnog zakona.[10])

Što se tiče pitanja pokrića, rješenje, koje daje o tome Ženevski unificirani zakon, slaže se sa gledištem Haških rezolucija i našega čekovnog zakona.

U čl. 3 Ženevskog unificiranog zakona se propisuje jednako kao i u čl. 4 Haških rezolucija, odnosno § 4 našega čekovnog zakona, da se ček smije trasirati samo na lice, kod kojeg izdavalac čeka ima pokriće, kojim može, prema izričnom ili prećutnomu sporazumu, raspolagati putem čeka, ali valjanost čeka nije učinjena odvisnom od uvaženja ovoga propisa, već je prepušteno nacijonalnim zakonima, da gradjansko-pravnim, kaznenim i fiskalnim sankcijama prinudjavaju izdavaoce čekova na postupanje po tom propisu (Izvještaj redakcijone komisije u Comptes rendus II str. 92 pod br. 28).

Takvih sankcija predvidja zaista naš čekovni zakon u §-u 4 stav 2 (gradjansko-pravnu) i u §-u 25 (kaznenu).[11])

Ovdje valja još spomenuti, da je prvobitno bila p r e d v i d j e n a n a r o č i t a rezerva, koja je imala državama ugovornicama dati ovlašćenje da smiju propisati spomenute gradjansko-pravne, kaznene i fiskalne sankcije. Ali je konferencija poslije ovu rezervu a tako i uopće sve rezerve ove prirode kao suvišne zabacila, polazeći sa gledišta, da se samo po sebi razumijeva, da samo nacijonalno zakonodavstvo može propisati takve sankcije (Izvještaj redakcijone komisije u Comptes rendus II, str. 92 pod br. 30).

Bilo je još pitanje, da li bi trebalo u unificirani zakon unijeti i propis o tome, u kojem času bi trebalo, da bude pokriće, t. j. da

[10]) O pitanju sposobnosti obvezati se čekom nema propisa u unificir. ček. zakonu. Čl. 2. konvencije o rješavanju nekih sukoba zakona (v. o toj konvenciji pod III.) propisuje, da o tome vrijedi nacijonalni zakon. Naš Č. Z. (§ 23. br. 17) upućuje u tom pogledu na § 97. M. Z.

[11]) Propisima § 25. našeg Č. Z. prigovara M i š i ć. str. 80 i slijed. I Š k e r l j Ost. str. 688 prim. 11 priznaje, da stilizacija §-a 25. nije spretna.

Digitized by Google

li bi pokriće imalo biti već u času izdanja čeka ili bi bilo dovoljno, da bude u času prezentacije čeka.

Konferencija je smatrala, da se rješenje ovoga pitanja ima prepustiti nacijonalnim zakonima, pa je u ovom smislu usvojena rezerva (Čl. 5 aneksa II o rezervama).[12])

Čl. 4

Ovaj član propisuje u suglasju sa propisom čl. 11 Haških rezolucija, da se ček ne može akceptirati i da se izjava o akceptu na čeku ima smatrati kao da nije ni napisana.

U pogledu izjave o akceptu naš čekovni zakon predvidja u §-u 9 drugo rješenje, naime da takva izjava nema čekovnopravnog učinka, t. j. da bi ipak mogla imati učinak po općem gradjanskom, trgovačkom ili procesnom pravu. (Tako motivi projekta našeg Č. Z., u obrazloženju §-a 9 projekta).

Naša delegacija je predložila jednaki propis za unificirani zakon, ali ga konferencija nije smatrala za celishodan i stoga taj prijedlog nije prihvatila (Comptes rendus II, str. 194 i slijed.).

U vezi sa pitanjem akcepta pojavilo se je na Ženevskoj konferenciji i pitanje uvodjenja potvrdjivanja čeka, koje je danas u raznim oblicima (certification, confirmation, visa) uobičajeno u nekim zemljama.

Po svojem pravnom učinku akceptu najbliža je certisikacija čeka, koja je uobičajena u Sjedinjenim državama sjeverne Amerike. Ovu potvrdu stavlja banka, na koju je ček vučen na čeku riječima »good« ili »certified«, zadužujući pri tome račun izdavaoca čeka iznosom, na koji glasi ček. Ako je certifikacija tražena od samoga izdavaoca čeka, ima ona za posljedicu, da banka, koja je stavila certifikaciju, odgovara solidarno sa izdavaocem za isplatu čeka, a ako je certifikacija tražena od imaoca čeka, smatra se, da je time sama banka preuzela odgovornost za isplatu čeka, a izdavalac i indosanti, da su oslobodjeni od dalje odgovornosti.

U Njemačkoj je opet uvedeno dekretom od 31 kolovoza 1916, potvrdjivanje čekova od strane Reichsbank, ako je ček na nju vučen. Potvrdom čeka (Bestätigungsvermerk) postaje Reichsbank obaveznom za isplatu ne samo imaocu čeka nego i izdavaocu čeka i indosantima, ali se ček mora u roku od deset dan podnijeti radi isplate.

U Francuskoj opet je uobičajeno vidiranje čeka naročito kod čekova vučenih na Francusku banku. Vidiranjem čeka od strane trasata potvrdjuje on samo, da postoji za ček raspoloživo pokriće (od toga se to zove »la visa de disponibilitè«), ali trasat time ne preuzima nikakovu naročitu obavezu.[13])

[12]) Po našem Č. Z. pokriće mora da postoji u vrijeme izdanja čeka. To proizlazi iz §§ 4. i 25. stav 1. Č. Z., v. Janković str. 156. Skerlj Ostr. str. 688 No. 11, Kom. prim. No. 2. K § 4., str. 232. Čimić str. 239, i Mišić str. 74. Protivnog mišljenja Stražnicky str. 34 i 35 pod II. br. 7. i str. 189 pod VI. br. 1.

[13]) O certifikaciji. i o čekovima sa vizom v. pobliže Bouteron str. 331 i slijed: zatim Mišić str. 36 i slijed. i Stražnicky str. 56 i slijed. pod IV. i V. O Bestätigungsvermerk njemačke carevinske banke v. Lessing. Schekgesets. (2. izd. 1926.), str. 139 i slijed.

Jednaka potvrdjivanja daje austr. narodna banka (austr. naredba od 26. listopada 1918., d. z. l. br. 382)

Digitized by Google

Većina bila je protivna tome, da se u sam unificirani zakon unese propis o potvrdjivanju čekova, nego je bila samo za to, da se rezervom omogući državama ugovornicama, u kojima je to uobičajeno, da tu ustanovu održe, a ostalim da je uvedu, ako to smatraju za celishodno.

Prema tome je usvojena rezerva (Čl. 6 aneksa II o rezervama), kojom se države ugovornice ovlašćuju ,da u svojim nacijonalnim zakonima dopuštaju takvo potvrdjivanje čeka, i da odrede njegove pravne poslijedice, s time da takvo potvrdjivanje ne smije u nikojem slučaju imati učinak akcepta.

I pretstavnici naših privrednih krugova, a naročito naša Narodna banka izjavili su se u svojim mišljenjima dostavljenim povodom pomenutog questionnaire o čeku za to, da se takvo potvrdjivanje čeka i kod nas dopusti.

Pomenuta rezerva će dati tako našemu zakonodavstvu mogućnost, da o ovim željama vodi računa.

Čl. 5. i 6.

U ovim članovima sadržani u propisi o raznim vrstama čeka s obzirom na korisnika. Ovi propisi odgovaraju u glavnom propisima § 5. našega čekovnog zakona.

U unificiranom zakonu je u tom pogledu sistem bolje izgradjen. U njemu dolazi jasno do izražaja, da izmedju čeka na ime (t. zv. nominativnoga čeka) i čeka po naredbi faktično ne postoji nikakva razlika, jer je i prvi prenosiv indosamentom (vidi i § 7. stav 1. našega č. z.).[14]) Dalje se izrično spominje t. zv. rekta-ček, t. j. u pogledu kojega je napomenom »ne po naredbi« zabranjeno prenašanje indosamentom, koji je dakle prenosiv samo cesijom po gradjanskom pravu (vidi § 7. stav 2. našega Č. Z.). Pored toga uvedena je jedna nova vrsta čekova, naime čekovi vučeni za tudji račun (t. zv. komisijoni-ček), koji u mnogim zemljama već danas dolaze u praksi.

Što se tiče čekova vučenih od trasanta na samoga sebe kao trasata, unificirani zakon ih zabranjuje, osim ukoliko bi bili vučeni izmedju pojedinih etablismana (filijala) istoga trasanta.

Ali usvojenim rezervama ovlašćuju se države, da takve čekove neograničeno dopuštaju, a s druge strane, da, ukoliko ih dopuštaju, mogu zabraniti, da budu vučeni na donosioca kao korisnika (čl. 8. i 9. aneksa II. o rezervama). To daje mogućnost, da se održi propis stava 5. §-a 5. našega čekovnoga zakona.

Najzad je, na zahtjev talijanske delegacije, usvojena rezerva, kojom se države ugovornice ovlašćuju predvidjeti u pogledu čekova plativih na njihovom području sasvim neprenosive čekove, t. j. predvidjene sa klauzulom »neprenosivi« (čl. 7. aneksa II. o rezervama). Ovi,

[14]) Pošto unificirani čekovni zakon poznaje samo čekove sa napomenom ili bez napomene »po naredbi«, dakle ne poznaje čekove po naredbi kao posebnu vrst, ne može po njemu biti pitanje, koje Škerlj Ostr. str. 693 No. 25 i kom str. 235 op. 7. nabacuje za naš čekovni zakon, naime, da li je valjan ček, koji glasi po naredbi i na donosioca. Dok Škerlj smatra čekove s takovom klauzulom nevaljanima, smatra ih Stražnicky str. 41 pod 3. valjanima, i to kao čekove na donosioca.

Digitized by Google

za razliku od rekta-čeka, glase doduše na donosioca, ali mogu biti isplaćeni samo donosiocu, koji ih je primio sa ovom klauzulom.

Čl. 7.

Propis ovoga člana, koji je primljen na prijedlog naše delegacije i delegacija nordijskih država, odgovara §-u 3. posljednji stav našega čekovnog zakona, kojim se propisuje, da se kamatna klauzula na čeku ima smatrati, kao da nije ni napisana.

Čl. 8.

Ovaj član predvidja domicilirane čekove, koje naš čekovni zakon ne poznaje (v. § 23. našeg Č. Z.), ali sa ograničenjem, da domicilijat može biti samo bankar. Medjutim se usvojenom rezervom države ugovornice ovlašćuju, da dopuštaju, da se smiju i nebankari naznačiti kao domicilijati (čl. 10. aneksa II. o rezervama).[15])

Čl. 9. do 12.

U ove članove preuzeti su, pošto su udešeni za ček, propisi unificiranoga mjeničnog zakona o označenju mjenične svote (čl. 6.), o samostalnosti mjeničnih obveza, t. j. da nevažnost jednog potpisa ne utiče na važnost ostalih potpisa (čl. 7.), o mjeničnoj odgovornosti lica, koje potpisuje mjenicu kao zastupnik, a nije za to ovlašćeno ili je prekoračio granice ovlašćenja (čl. 8.), i o odgovornosti trasata za isplatu mjenice. Naš čekovni zakon predvidja izrično, i to jednaki propis u §-u 6. u pogledu odgovornosti trasata, a uostalom, prema njegovu već spomenutomu načelnomu gledištu, upućuje u § 23. pod br. 1., 2., 3. i 10., na odnosne propise našega mjeničnoga zakona.

Čl. 13.

Kao što je unificirani mjenični zakon prihvatio blanko-mjenicu, tako unificirani čekovni zakon u ovom članu predvidja pod jednakim uslovima, blanko-ček.

Naš čekovni zakon ne poznaje blanko-ček (§ 23. br. 4. našega Č. Z.).[16])

---

15) U izvještaju redakcijone komisije se ističe, da ovo domiciliranje nije jednako naznačenju platišta (Zahlstelle), koje je uobičajeno u nekojim zemljama (v. Comptes rendus II., str. 94 pod br. 45.). Naznačivanje platišta je često naročito u čekovnom prometu Njemačke i Amerike. Na poledjini čeka naznačuju se filijale trasata-banke izvan pravoga mjesta plaćanja, pa ček i druge banke izvan toga mjesta, kod kojih se ček može bez troškova naplatiti.

Razlika platišta od domiciliranih čekova je u glavnom u tome, što se protest ne može dignuti na mjestu platišta, nego se protest mora i kada su naznačena platišta. dignuti na mjestu plaćanja. Vidi o tome pobliže Lessing cit. djelo str. 102 i slijed., i Mišić str. 62. U našoj pravnoj literaturi je sporno, da li se može naznačiti mjesto plaćanja različito od mjesta, navedenog pored imena trasatovoga. To smatra dopuštenim Škerlj kom. str. 227 op. 6., a nedopuštenim Stražnicky str. 19 pust. IV., 4 M.

16) Beisser, Scheck und Wechsel (1906.), str. 8 i 9 misli za austr. čekovni zakon, koji takodjer ne poznaje blanko-ček, da bi se naknadnomu ispunjenju čekovne svote (stavljanje datuma protivilo bi se zakonu) moglo prigovoriti samo u granicama exceptio doli. Naprotiv Škerlj Ostr. str. 694 No. 27 i kom. str. 264 primj. br. 5 k § 23., smatra, da se naknadnomu ispunjenju može neograničeno prigovoriti. Takav prigovor po njegovom mišljenju ne bi imao samo onaj, koji je svoj potpis stavio, kada je blanko-ček već bio ispunjen. I Stražnicky str. 121 pod VI. smatra blanko-ček apsolutno nevaljanim.

Digitized by Google

Ali pošto rezerva usvojena u vezi s ovim članom (čl. 11. aneksa II. o rezervama) ovlašćuje države ugovornice, da čl. 13. unificiranoga zakona o blanko-čeku ne unesu u svoje nacijonalne zakone, može naše zakonodavstvo i nadalje isključiti blanko-ček, ako bi se to smatralo za celishodnije.

Glava II. — Prenos čeka.

Čl. 14. i 15.

Propisi ovih članova, koji govore o tome, koji se čekovi mogu prenašati idosamentom, zatim tko može indosirati ček i u čiju se korist ček može indosirati, najzad da indosamenat mora biti bezuslovan, a ne smije biti djelimičan, slažu se sa propisima §§ 7. i 8. našega čekovnoga zakona, osim u slijedećem:

a) Izrično se spominje da se ček može indosirati i na trasanta kao i na svakoga drugog obveznika, a da oni mogu ponovo indosirati, dočim naš čekovni zakon o tome ne govori. Ali proizlazi a contrario iz propisa posljednjeg stava §-a 8. našega Č. Z., da to vrijedi i po njemu.

b) Jednako propisu čl. 12. stav 3. unificiranog mjeničnog zakona propisuje se u čl. 15. stav 4, da indosamenat na donosioca vrijedi kao blanko-indosamenat, dočim se po našem čekovnom zakonu takav indosamenat ima smatrati kao ništavan.

c) Umjesto propisa stava 4. §-a 8. našeg čekovnog zakona postoji u unificiranom čekovnom zakonu propis čl. 20., o kojem će poslije biti govora.

d) Jednako kao naš čekovni zakon (§ 8. posljedni stav) predvidja čl. 15. unificiranoga zakona, da indosamenat na trasata, izuzetno, vrijedi, ako trasat ima više radnja (preduzeća), a indosamenat je učinjen u korist druge radnje, a ne one, na koju je ček vučen. Ali dok je po našem čekovnom zakonu jednako kao i po Haškim rezolucijama (čl. 9.) ovdje uslov, da se ta druga radnja nalazi u mjestu različnom od mjesta, na koje je ček bio vučen, ne postoji po Ženevskom unificiranom zakonu takav uslov.

Čl. 16. do 19.

U ove članove preuzeti su propisi čl. 13., 14., 15. i 16. stav 1. unificiranog mjeničnoga zakona, koji govore o načinu indosiranja i obliku indosamenta, o pravima, koja daje indosamenat, o odgovornosti indosanta, o isključenju ove odgovornosti i o legitimaciji imaoca mjenice (§ 11, 12., 13., 14. i 15., stav 1. i 2. našega mjeničnoga zakona). Posljednji propis preuzet je, dakako, ukoliko dolaze u pitanje čekovi prenosivi indosamentom.

Naš čekovni zakon upućuje u § 23. pod br. 4. na odnesne propise našeg M. Z.

Čl. 20.

Haške rezolucije o čeku (čl. 9., stav 4.), a po njima i naš čekovni zakon (§ 8., stav 4.) sadržavaju propis, da svaki, osim trasata, koji stavi svoj potpis na poledjini čeka, izdatoga na donosioca, odgovara kao avalista trasatov.

Projekat eksperata Društva naroda je bio taj propis preuzeo, ali ga je konferencija odbacila i umjesto njega primila propis § 15., stav 2.

Digitized by Google

njemačkoga čekovnoga zakona,[17]) po kojem indosamenat napisan na čeku na donosioca čini indosanta odgovornim po propisima o čekovno-pravnom regresu; ali ipak ne pretvara ček na donosioca u ček po naredbi.

To znači da indosant na čeku na donosioca takodjer odgovara imaocu čeka za isplatu i da u slučaju, ako se na čeku na donosioca nalazi više indosamenata, a jedan od slijedećih indosatara iskupi ček, ovome pripada pravo regresa protiv indosanata, koji mu prethode, ali imalac čeka nema svoju formalnu legitimaciju dokazati neprekidnim nizom indosamenata, kao što je to potrebno kod čeka po naredbi, već ga sam posjed čeka legitimira (vidi izvještaj redakcione komisije u Comptes redus II., str. 97. pod br. 64).

Čl. 21. do 23.

U ove članove preuzeti su, sa potrebnim izmjenama, propisi čl. 16., stav 2., 17. i 18. unificiranoga mjeničnoga zakona, koji govore, u kojem je slučaju imalac mjenice, koju je predjašnji imalac bio izgubio ili koja mu je bila ukradena ili na drugi protupravni način uzeta iz posjeda, dužan da vrati mjenicu, zatim o prigovorima mjeničnog dužnika protiv imaoca mjenice i o prokura-indosamentu (§§ 15., 16., stav 1. i 17. našega mjeničnoga zakona).[18])

Naš čekovni zakon upućuje na ove propise u § 23. pod br. 4.

Član 21. primjenjuje propis čl. 16., stava 2. unificiranoga mjeničnoga zakona i na čekove na donosioca (vidi izvještaj redakcijone komisije u Comptes rendus II. tsr. 97. pod br. 65.), dočim naš čekovni zakon predvidja takav propis samo za čekove po naredbi.

U vezi sa čl. 21. usvojena je na zahtjev poljske delegacije rezerva (čl. 12. aneksa II. o rezervama), kojom se države ugovornice ovlašćuju, da ne primjenjuju čl. 21. unificiranoga zakona na čekove na donosioca.[19])

Čl. 24.

Haške rezolucije, a isto tako i naš čekovni zakon nemaju propisa o t. zv. postindosamentima. Ni projekat eksperata Društva naroda nije takav propis bio predvidio.

Medjutim na konferenciji se je zaključilo, da se u tom pogledu predvidi propis jednak čl. 20., stav 1., rečenica 2. i stav 2. unificiranoga mjeničnoga zakona (§ 19. reč. 2. našeg M. Z.), t. j. da postindosament ima samo učinak ustupljenja i prezumciju stava 2. u korist poštenoga postindasatora.[20])

---

17) Lessing, cit. djelo. str. 185.

18) O značaju izraza »mauvaise foi«, u čl. 21. v. moj izvještaj »Ženevska konferencija o mjenici« str. 23 k čl. 16. i primj. 12. na istoj strani. O značaju formule »a moins que le porteur en aquerant la lettre, n'ait agi sciemment au detriment du debiteur« u čl. 22., vidi isti izvještaj str. 23 i 24 k čl. 17.

19) Ovu je rezervu tražila poljska delegacija pozivajući se na to, da se propis čl. 21., ukoliko se odnosi na čekove na donosioca, ne slaže sa propisima nekih zakonodavstava o vindikaciji papira od vrijednosti.

20) O post-indosamentu po našem Č. Z. v. Škerlj Kom. prim. br. 5 č. k § 23. Č. Z., str. 265.

Digitized by Google

Glava III. — Aval.

Čl. 25. do 27.

Ovi članovi ponavljaju propise čl. 30. do 32. unificiranoga mjeničnoga zakona o avalu (= §§ 29. do 31. našega mjeničnoga zakona) sa jednim odstupanjem.

Naime dok po propisu čl. 30. stav 2. unificiranoga mjeničnoga zakona aval može dati svako treće lice pa i svaki, koji je već potpisao mjenicu, dakle i trasat, dotle po čl. 25. stav 2. unificiranoga čekovnoga zakona trasat ne može biti avalista, što odgovara naročitomu položaju trasata čeka.

Naš čekovni zakon sadržaje propis, koji odgovara čl. 25., u §-u 10., a u § 23. pod br. 5. upućuje na ostale propise mjeničnoga zakona o avalu.

Jednako kao upogledu mjeničnog avala je usvojena i u pogledu čekovnog avala rezerva (čl. 13. aneksa II. o rezervama), kojom se države ugovornice ovlašćuju dopustiti davanje avala sa čekovnopravnim učinkom separatnim aktom.

Glava IV. — Podnošenje čeka radi isplate i plaćanje čeka.

Čl. 28.

U ovome članu riješena su tri pitanja, naime:

1. da li ček mora bezuslovno biti plativ po vidjenju;
2. pitanje postdatiranih čekova;
3. pitanje o t. zv. aviziranim čekovima.

Ad 1. Suglasno sa Haškim rezolucijama (čl. 19.) i našim čekovnim zakonom (§ 11.) propisuje se i ovdje, da ček mora biti plativ po vidjenju. Ali dok Haške rezolucije, a po njima i naš čekovni zakon zauzimaju gledište, da isprava, u kojoj bi dospjelost bila drukčije naznačena, nije ček, dotle Ženevski unificirani zakon, prema prijedlogu projekta eksperata Društva naroda, rješava, da se takova napomena ima smatrati, da nije ni napisana.

Naša delegacija kao i poljska su predložile, da se konferencija vrati gledištu Haških rezolucija, koji dosljednije i bolje odgovara volji stranaka, ali većina nije ovaj prijedlog prihvatila, polazeći sa gledišta, da se čekovnom prometu mora dati što veća sigurnost i stoga slučajevi ništavosti čeka svesti na minimum (Comptes rendus II, str. 207. i slijed. i izvještaj redakcijone komisije u Comptes rendus II., str. 99. pod br. 78.).

Ad 2. U čekovnom saobraćaju se često nailazi na t. zv. postdatirane čekove, t. j. čekove sa kasnijim datumom izdanja, nego što je stvarni dan izdanja.

U većini slučajeva je razlog izdanju takovih čekova taj, što izdavalac čeka u momentu stvarnog izdanja još ne raspolaže potrebnim pokrićem kod trasata, a računa time, da će to imati na dan, koji je na čeku naznačen kao dan izdanja.

U mnogim slučajevima je opet nastojanje za izigravanjem taksenih propisa razlog izdavanju takovih čekova, jer u većini država postoji manja taksa za čekove nego za mjenice.

Digitized by Google

U zemljama sa većim čekovnim prometom osjeća se pojava postdatiranih čekova, kojim se ček pretvara u kreditnu ispravu, kao nepoželjna zloupotreba uloge čeka.

S obzirom na to je bilo u pomenuti quaistionnaire, na koji su vlade zastupane na Ženevskoj konferenciji imale dati odgovor, unijeto i pitanje, da li bi unificirani čekovni zakon trebao, da vodi računa i o ovoj pojavi. Većina država se je izjavila za to, da bi trebalo u unificiranom zakonu predvidjeti i zakonska sredstva za suzbijanje takovih čekova.

Naš čekovni zakon predvidja u § 24. novčanu kaznu od 2% od čekovne svote (minimum 200 D., a dvostruku u slučaju namjernoga postupanja) kao sredstvo za suzbijanje ove vrsti nepravilnih čekova. Pored toga došle bi kod nas u obzir i kazne po taksenom zakonu.

Njemačko zakonodavstvo odlučilo se za jače sredstvo. Naime njemački zakon od 28. ožujka 1930. propisuje, da se u slučaju, kada se ček podnese radi isplate prije dana, koji je na čeku naznačen kao dan izdanja, ima dan podnošenja smatrati kao dan izdanja čeka. Dakle kod postdatiranih čekova smatra se faktično izdanje čeka odlučnim, a ne dan, koji je na čeku naznačen kao dan izdanja, i s toga ima po tome zakonu imalac čeka pravo tražiti isplatu čeka, čim ga primi, bez obzira na dan, koji je naznačen na čeku kao dan izdanja.

Ove propise usvojila je konferencija za unificirani zakon o čeku smatrajući ih kao najcelishodnije za suzbijanje postdatiranih čekova. U izvještaju redakcione komisije se još naročito ističe, da državama ugovornicama ostaje pravo, da u svojim nacionalnim zakonima pored toga još predvidjaju i naročite sankcije (gradjansko-pravne, kaznene, fiskalne) protiv izdavaoca postdatiranih čekova (Comptes rendus II., str. 100 pod br. 79.).[21])

Ad 3. U čekovnom prometu je jako raširen običaj čekovnog aviza, t. j. sporazuma izmedju izdavaoca čeka i bankara-trasata, da trasat ne će isplatiti prezentirani ček, dok ne dobije izvještaj (avis) od izdavaoca čeka, da ga smije isplatiti. Aviziranje čekova, koje je uobičajeno naročito kod čekova vučenih izmedju raznih zemalja, ima da dade zaštitu od lažnih čekova, koji se često pojavljuju. Na postojanje takvog ugovora upućuje se često na samom čeku klauzulom avize.

Na konferenciji je bilo predloženo (od strane belgijske delegacije), da se u unificiranom zakonu o ovoj praksi vodi računa izričnim propisom, jer postoji bojazan, da bi se inače ček s takvom klauzulom, s obzirom na propis § 1. br. 2. unificiranog zakona (= § 1. br. 2. našega čekovnoga zakona »bezuslovni uput da se plati«), mogao smatrati kao ništavan.

Nakon duge rasprave konferencija je odbila taj prijedlog, polazeći sa gledišta, da su ovdje u pitanju odnosi izmedju izdavaoca čeka i trasata, koji nemaju nikakova utjecaja na čekovno-pravne odnose, i s toga ovo pitanje ne sprada u okvir čekovnoga zakona. — Konferen-

[21]) Za sva ostala pitanja ostaje odlučan dan, koji je na čeku naznačen kao dan izdanja. Prema tome se od toga dana računa rok za podnošenje čeka radi isplate pa s toga i zastarni rok. To se u izvještaju redakcione komisije izrično ističe (Comptes rendus II. cit. mjesto). — Rok za notifikaciju računa se od dana protesta, odnosno izjave, koja zamjenjuje protest.

Digitized by Google

cija je jedino pristala, da se unese u izvještaj kao njezino gledište slijedeće:

»Smatralo se je, da unificirani zakon nema izričnim propisima voditi računa o dosta raširenoj praksi, po kojoj izdavalac čeka izvještava trasata o izdanju čeka na njega, da se tako što uspješnije obezbijedi saglasnost izmedju izdanoga čeka i isplate po njemu. Ali treba biti rečeno, da unificirani zakon svojim propisima ne zabranjuje ovu praksu. Razumije se, da takovo utanačenje, sve da se ono na čeku spomene, n. pr. stavljanjem riječi »po primljenom izvještaju« (aprés avis), nikako ne dira u propis čl. 1. br. 2., a isto tako ostavlja netaknutim prava imaoca čeka. (Comptes rendus II., str. 215. i slijed. i izvještaj redakcione komisije u Comptes rendus II., stra. 100. pod br. 80. i 81.).

Čl. 29.

Što se tiče rokova za podizanje čeka radi isplate, Haške rezolucije (čl. 14.) ostavile su odredjenje ovih rokova nacionalnim zakonima, ograničujući se na to, da predvide jedan minimalni rok od deset dana.

Naš čekovni zakon se ovdje nije držao Haških rezolucija. Naš zakon predvidja u § 12. rokove od 5, 15, 20, 40 i 60 dana, i to 5 dana za čekove izdane i plative u istom mjestu naše zemlje, 15 dana, ako su mjesta izdanja i plaćanja različna, ali jedno i drugo u našoj zemlji, 20 dana, ako je ček izdan u drugoj evropskoj zemlji, 40 dana, ako je ček izdan izvan Europe, ali na obalama Sredozemnog ili Crnog mora, a 60 dana, ako je izdan u kojoj drugoj zemlji izvan Europe.

Projekat eksperata Društva naroda (čl. 14.) držao se je Haških rezolucija, osim što je minimalni rok skratio na osam dana. — Na konferenciji se je pokazalo, da je s obzirom na razne prilike u pojedinim zemljama, ovdje skoro nemoguće postignuti izjednačenje. Nakon što je bilo više predloženih formula zabačeno, usvojeno je najzad jedno pravilo za zajednički zakon. Ali u isto doba usvojena rezolucija će imati za posljedicu, da će faktično ovdje ostati nejednakost zakona.

U unificiranom zakonu predvidjaju se ovi rokovi za podnošenje čekova radi isplate: osam dana za čekove izdane i plative u istoj zemlji, dvadeset dana za čekove izdane u jednoj, a plative u drugoj zemlji istoga dijela zemaljske kugle (Europa, Afrika, i t. d.), a četrdeset dana za čekove izdane u jednom, a plative u drugom dijelu zemaljske kugle. Pri tome je za čekove izdane u Europi, a plative u jednoj od zemalja na obalama Sredozemnog mora ili obratno, primljeno, da su izdane i plative u istom dijelu zemaljske kugle.

Usvojenom rezervom (čl. 14. aneksa II. o rezervama) opet ovlašćuju se države ugovornice: 1. produžiti rok predvidjen u unificiranom zakonu za čekove izdane i plative u istoj zemlji;[22]) 2. produžiti rok predvidjen za čekove izdane u jednom, a plative u drugom dijelu zemaljske kugle, a isto tako i rok predvidjen za čekove izdane u jednoj,

[22]) U izvještaju redakcione komisije ističe se, da se, držeći se minimalnoga roka od osam dana, mogu predvidjeti razni rokovi za čekove izdane i plative na istom mjestu i čekove, kod kojih su mjesto izdanja i mjesto plaćanja doduše u zemlji, ali su različita. (Comptes rendus II. str. 101 pri kraju i 102 pod br. 83). Medjutim obzirom na spomenuti minimalni rok, ovo razlikovanje nema praktične vrijednosti.

Digitized by Google

a plative u drugoj zemlji istog dijela zemaljske kugle, ali izuzev Europu„ i najzad 3. da se više država ugovornica može medjusobno sporazumjeti o izmjeni (t. j. produženju ili skraćenju) rokova predvidjenih za čekove izdane u jednoj, a plative u drugoj zemlji istoga dijela zemaljske kugle, što se tiče čekova izdanih i plativih na njihovu području.

Ovaj posljedni propis, koji je usvojen na prijedlog naše delegacije, omogućuje na ovaj način naročite sporazume izmedju država, koje medju sobom stoje u užim gospodarstvenim odnosima.

Čl. 30.

Propis ovog člana, koji odredjuje rok za podnošenje čeka radi isplate u slučaju, ako mjesto izdanja i mjesto isplate imaju razne kalendare, slaže se sa § 13. našega čekovnoga zakona, a odgovara čl. 37. stav 2. unificiranog mjeničnoga zakona (§ 36. stav 2. našega mjeničnoga zakona).

Čl. 31.

Propis ovog člana o podnošenju čeka zavodu za obračunavanje odgovara §-u 12. posl. stav našega čekovnoga zakona.

U vezi sa ovim propisom usvojena je rezerva (čl. 15. aneksa II. o rezervama), po kojoj pripada nacionalnomu zakonodavstvu, da odredi, koje se ustanove imaju smatrati kao zavodi za obračunavanje. Ova rezerva daje podlogu propisu § 23. br. 6. našega čekovnog zakona.

Čl. 32.

Ovaj član uredjuje važno pitanje opoziva (revokacije) čeka.

Haške rezolucije (čl. 17.) su bile usvojile načelo, da se ček može opozvati tek, kad je protekao rok, koji je odredjen za podnošenje čeka radi isplate. Za slučaj, da nije došlo do opoziva, Haške rezolucije daju trasatu pravo, da smije isplatiti ček i poslije izminuća roka za podnošenje čeka radi isplate. Haške rezolucije predvidjele su osim toga još i protivljenje isplati čeka u slučaju, ako je ček bio izgubljen ili ukraden. Naime po Haškim rezolucijama mogu izdavalac ili imalac čeka obavjestiti trasata, da je ček izgubljen ili da je prevarnim načinom došao u ruke trećega lica. Trasat, koji je dobio takovu obavijest, može valjano isplatiti ček samo takvu imaocu, koji mu dokaže, da je pravilnim putem došao do čeka.

Naš čekovni zakon je ovdje u više pravca odstupio od Haških rezolucija.

§ 15. našega čekovnog zakona je usvojio pomenuto načelo o opozivanju čeka, ali nije usvojio propise o protivljenju čeka u slučaju, ako je ček izgubljen ili ukraden. U tom pogledu vrijede po našem čekovnom zakonu jedino propisi o amortizaciji (§ 23. br. 15.). Dalje predvidja naš čekovni zakon mogućnost opoziva čeka i prije izminuća roka za podnošenje radi isplate za nominativni ček i ček po naredbi, ako je izdavalac takav ček neposredno dostavio trasatu s naredjenjem, da ga isplati imenovanomu licu, a opoziv stigne trasatu prije nego je izvršio ovo naredjenje.

Najzad je naš čekovni zakon pretvorio pravo, koje daju Haške rezolucije trasatu, da isplati ček poslije proteka roka za podnošenje, ako nije bilo opoziva, u dužnost prema izdavaocu, da to učini, ukoliko medju njima ne postoji drugi sporazum.

Digitized by Google

Projekat eksperata Društva naroda ne sadržaje nikakav propis o pitanju opoziva čeka, nego samo preporuke za nacionalno zakonodavstvo. U primjedbama eksperata se ističe, da spomenuti propisi Haških rezolucija, s obzirom na raznolikost zakonodavstva u tom pogledu, nisu naišli na odobrenje svih eksperata, i da su se stoga eksperti ograničili na spomenute preporuke (Doc. Prep. str. 26.).

Ovako raznolikost zakonodavstva pokazala se je i na konferenciji kao velika smetnja postignuću zajedničkih propisa u ovom pitanju.

U današnjim zakonima postoji tri sistema, naime anglo-američki sistem, po kojem je pravo opoziva čeka neograničeno, kakav sistem važi i u nordijskim državama Europe; zatim francuski sistem prelaza pokrića, čija je posljedica neopozivost čeka, i sistem sredine izmedju ova dva ekstrema, t. j. sistem neopozivosti čeka, dok teče rok za podnošenje čeka radi isplate, i opozivost poslije proteka ovog roka. Posljednji sistem, koji važi u većini zakona europskoga kontinenta, usvojile su i Haške rezolucije, a po njima i naš čekovni zakon.[23])

Nakon duge rasprave uzeti su doduše pomenuti propisi Haških rezolucija kao pravilo unificiranoga zakona, ali je u isto vrijeme usvojena rezerva (čl. aneksa II. o rezervama), kojom je državama ugovornicama ostavljeno, da ili dopuste neograničeno pravo opoziva čeka ili zabrane opoziv čeka i poslije izminuća roka za njegovo podnošenje radi isplate.

Prvobitno je u unificirani zakon, na prijedlog naše i češke delegacije, kojemu se je pridružila i talijanska delegacija, unijet i spomenuti propis našega čekovnog zakona o opozivu nominativnoga čeka i čeka po naredbi prije izminuća roka za podnošenje radi isplate. Ali na drugom čitanju je taj propis izbačen s obrazloženjem, da se ovdje radi o jednom pitanju općega, a ne čekovnoga prava, i da stoga takav propis ne spada u unificirani zakon, medjutim da ostaje svakoj državi ugovornici slobodno unijeti ga u svoj nacionalni zakon (Comptes rendus II., str. 235, 236, 248 i 353 i izvještaj redakcione komisije u Comptes rendus II. str. 103 pod br. 89.[24])

Što se tiče pitanja izgubljenih i ukradenih čekova, većina je nakon duge rasprave odbila, da se preuzme spomenuti propis čl. 17. Haških rezolucija o pravu protivljenja isplati čeka u takvim slučajevima (Comptes rendus II., str. 236 i slijed.).

Umjesto toga je konferencija zaključila, da se propis čl. 21. o valjanom sticanju izgubljenoga ili ukradenoga čeka od strane savjesnoga imaoca, koji je bio prvobitno predvidjen samo za čekove po naredbi (vidi primjedbe na čl. 21. do 23.) protegne i na čekove na donosioca, a s druge strane, da se preuzme propis čl. 40. stav 3 unificiranoga mjeničnoga zakona (§ 39. stav 3. našeg M. Z.), po kojem je trasat, koji isplati mjenicu oslobodjen, ako pri tome nema s njegove strane ni zle namjere ni velike nemarnosti.

---

23) Pobliže o ovom pitanju Bouteron str. 281 i slijed., vidi i Mišić str. 120 i slijed.

24) Propis § 15. stav 1. br. 2 našeg Č. Z. preuzet je iz austr. Č. Z. (§ 13.). Iz motiva austr. Č. Z. vidi se, da je ovaj propis unijet s obzirom na običaje poštanske štedionice, po kojim se razmak čekovne manipulacije od predaje čeka mjestu za primanje pošt. čekova do isplate upotrebljuje za omogućavanje izdavaocima čekova, da isprave pogrješke, koje su im se desile pri ispunjenju čekovnoga formulara.

Digitized by Google

Preuzimanjem čl. 40. stav 3 unificiranoga mjeničnoga zakona mislilo se je vlasniku izgubljenoga ili ukradenoga čeka dati onu zaštitu, koju ima u vidu spomenuti propis čl. 17. Haških rezolucija o protivljenju isplati, a da se izbjegne zloupotrebama, koje bi mogao imati za posljedicu propis Haških rezolucija, jer bi na ovaj način trasat, kojemu je bilo javljeno, da je ček izgubljen ili ukraden, bio prisiljen, da ispita legitimaciju lica, koje mu podnosi ček radi isplate, i da uskrati isplatu, ako mu se u pogledu legitimacije podnosioca pojavljuje kakova osnovana sumnja.[25])

Medjutim prilikom drugog čitanja našlo se je, da se ovdje paralelizam izmedju čeka i mjenice ne može provesti i da preuzimanje spomenutoga propisa čl. 40. stav 3. unificiranoga mjeničnoga zakona moglo takodjer imati neželjene posljedice. S toga je najzad i ovaj propis brisan i ostala jedino usvojena rezolucija, da pripada nacionalnim zakonim, da predvide potrebne mjere za slučaj, da je ček izgubljen ili ukraden (.l. 16. stav 2. aneksa II. o rezervama), a to odgovara i našemu čekovnomu zakonu.

Čl. 33.

Propis ovoga člana odgovara §-u 14. stav 1. našega čekovnoga zakona.

Konferencija nije bila za to da se u unificirani zakon unese i propis jednak onome stavu 2., §-a 14. našega čekovnoga zakona, polazeći sa gledišta, da ne spada u čekovni zakon regulirati posljedice otvorenoga stečaja, ali da ipak nema zapreke, da države ugovornice unesu takav propis u svoje nacionalne zakone, ako bi to smatrale za potrebno.[26])

Čl. 34.

Propis ovoga člana o potvrdi isplate i o djelomičnoj isplati čeka odgovara § 16. našeg čekovnog zakona. Ali dok naš čekovni zakon, suglasno sa Haškim rezolucijama (čl. 18.), postavlja načelo, da imalac čeka može odbiti djelomičnu isplatu, dotle je unificirani čekovni zakon usvojio, prema prijedlogu projekta eksperata, obratno načelo.

Konferencija je smatrala, da razlozi, koji su bili odlučni za takvo uredjenje djelimične isplate u unificiranom mjeničnom zakonu (čl. 39 stav 2 un. M. Z. = § 38 stav 2 našeg M. Z.), naime niteres garanata, govore za jednaki propis u pogledu čeka (izvještaj redakcione komisije u Comptes rendus II, str. 103 pod br. 95).

Čl. 35 i 36

U čl. 35 unešen je u pogledu čeka po naredbi propis §-a 40 stav 3 unificiranoga mjeničnoga zakona (§ 39 stav 3 našega M. Z.) o dužnosti onoga, koji isplati mjenicu, ispitati pravilnost niza indosamenata, a u čl. 36 je ušao propis čl. 41 unificiranoga mjeničnoga zakona o isplati mjenice, koje glase na stranu valutu (§ 40 našeg M. Z.).

Prvoga propisa nema u našem čekovnom zakonu, a u pogledu dru-

[25]) Vidi izlaganja nizozemskog delegata Scheltema u Comptes redus II., str. 250 i 251.

[26]) Vidi izjavu pretsjednika konferencije u Comptes redus II., str. 253 i izvještaj redakcione komisije u Comptes rendus II., str. 193 pod br. 90.

Digitized by Google

goga upućuje § 23 br. 6 našega čekovnoga zakona na § 40 našega M. Z.).[27])

Spomenuto je već prije (u primjedbama k čl. 32), da je prvobitno bio preuzet i ostali dio čl. 40 stav 3 unificiranoga mjeničnog zakona, ali da je taj propispri konačnoj redakciji izbrisan.

U vezi sa propisom čl. 36 usvojena je rezerva (čl. 17 aneksa II o rezervama), kojom se države ugovornice ovlašćuju, da za čekove plative na njihovom području, a isto tako za čekove izdate na njihovom području izmijene učinak klauzule, predvidjene u čl. 36 o efektivnoj isplati čeka u stranoj valuti, ako u izvanrednim prilikama, u kojima se nalazi njihova valuta, to smatraju potrebnim. Ova je rezerva potpuno jednaka rezervi čl. 17 aneksa II konvencije o mjenici.

Glava V. — Precrtani ček i ček za obračunavanje

Čl. 37 do 39

U ovim članovima sadržani su propisi o precrtanim čekovima (chèque barré) i o čekovima za obračunavanje (obračunski ček, Verrechnungsscheck).

Haške rezolucije (čl. 19 i 20) predvidile u obje vrsti čeka, ali su u isto doba državama ugovornicama ostavile slobodu, da u svojim nacionalnim zakonima uvedu samo jednu od ovih vrsti čeka, ili da ni jednu od njih ne uvedu.

Naš čekovni zakon uveo je oba ta tipa čeka (§§ 17 i 18).[28])

Projekat eksperata Društva naroda predvidio je samo precrtani ček (čl. 18), a preporučio je, da države, koje poznaju samo obračunski ček (tako naročito Njemačka, Austrija), njega zamjenjuju precrtanim čekom (Doc. Prep. str. 27).

Prema ovoj preporuci stavljeno je u spomenutom questionnaire medju ostalim i pitanje, da li bi se precrtani ček i ček za obračunavanje mogli svesti na jedan tip.

Iz odgovora stiglih na ovu tačku kestionera moglo se je razabrati, da se ovdje ne može postići unifikacija.

I zaista je na konferenciji posljedak duge rasprave o ovom pitanju bio taj, da se je vratilo rješenje Haških rezolucija, t. j. da su u uni-

---

[27]) Protiv preuzimanja čl. 41. unificiranoga mjeničnoga zakona u unificirani čekovni prigovoreno je to, da se propis toga člana o tečaju, po kojem imalac mjenice može tražiti isplatu u domaćoj valuti u slučaju zakašnjenja isplate od strane mjeničnog dužnika (vidi o tome moj izvještaj »Ženevska konferencija o mjenici« str. 29 primjedbe k čl. 41.), ne može primijeniti na čekovnoga trasata, koji nije čekovni dužnik. Ali je konferencija smatrala, da je takav propis potreban i za ček, i to za rješenje slijedećih pitanja:

a) da li iznos, koji nudi trasat, odgovara tome, što se ima isplatiti po čeku, i da li stoga imaocu čeka pripada pravo regresa; — b) koji iznos ima da nadoknadi garant u slučaju, ako ček ne bude isplaćen od strane trasata (vidi izvještaj redakcione komisije u Comptes rendus II., str. 104 i 105 pod br. 99., vidi još i izvještaj o čl. 41. unificiranoga mjeničnoga zakona u Comptes redusu I., str. 140 pod br. 97.).

[28]) O precrtanom čeku i čeku za obračunavanje po današnjim zakonima vidi pobliže Bouteron str. 304 i slijed.; vidi o tome i Mišić str. 28 i slijed. Pobliže o čeku za obračunavanje, koji se najviše upotrebljava u Njemačkoj, vidi Lessing cit. djelo, str. 173 i slijed.

Digitized by Google

ficiranom zakonu predvidjene obje ove vrsti čeka, a usvojenom rezervom (čl. 18 aneksa II o rezervama) ostavljena državama ugovornicama sloboda, da dopuste samo precrtani ček ili samo obračunski ček. Ali je pri tome ipak postignut jedan napredak, naime utoliko, što se po toj rezervi ona vrst čeka, koja je pripuštena u jednoj, a nije pripuštena u drugoj od država ugovornica, ne će u toj drugoj državi smatrati nevaljanom, već po učinku jednakom onoj vrsti, koja je pripuštena u toj drugoj državi. Tako bi se n. pr. precrtani ček, koji je bio vučen iz Pariza na Berlin, gdje se prizna samo obračunski ček, imao u Berlinu smatrati kao obračunski ček, a obratno bi se iz Berlina na Pariz vučeni obračunski ček imao u Parizu smatrati kao precrtani ček.

Pored toga na Ženevskoj konferenciji su propisi o precrtanom čeku u mnogome poboljšani.

Prije svega propisi o precrtanom čeku sadržani u čl. 19 Haških rezolucija podijeljeni su sada u dva člana. Čl. 37 govori o obliku precrtaja općega i posebnoga, a čl. 38 o učinku jednoga i drugoga načina precrtaja.

Propisi čl. 37 odgovaraju propisima čl. 14 stav 2 do 5 i 7 čl. 19 H. R., odnosno § 17 stavova 1, rečenica druga, 2, 4 i 6 našeg čekovnoga zakona. Razlika izmedju jednih i drugih propisa satoji se ovdje samo u tome, što Haške rezolucije, a po njima naš čekovni zakon, samo zabranjuje izbrisanje precrtaja ili imena banke označenoga kod posebnoga precrtaja, t. j. ovo izbrisanje ima za posljedicu kaznu (čl. 24 br. 4 našega Č. Z.), ali ipak vrijedi, dočim se po čl. 37 Ženevskog unificiranoga zakona takovo precrtanje ima smatrati, kao da nije ni učinijeno.

Propisi čl. 38 o pravnom učinku općega precrtaja i posebnoga precrtaja razlikuju se od odnosnih propisa stavova 1, 6 i 8 čl. 19 H. R., odnosno stavova 1 rečenica prva, 5 i 7 našega čekovnoga zakona u slijedećem:

a) Dok se po Haškim rezolucijama i po našem čekovnom zakonu ček sa općim precrtajem može isplatiti samo kakovoj banci, a ček sa posebnim precrtajem samo označenoj banci, može se po čl 38 Ženevskog unificiranoga zakona ček sa općim precrtajem isplatiti i klientu trasata, a ček sa posebnim precrtajem i klientu označene banke, ak je ona i trasat.

To znači veliko olakšanje u čekovnom prometu, a da se time cilj precrtaja ne izigrava.

b) Dalje propisuje čl. 38 Ženevskog unificiranoga zakona, da bankar smije pribavljati precrtane čekove samo od svoga klienta ili kojega drugoga bankara i da smije samo za njih naplatiti ček, zatim da se ček u slučaju, ako ima na njemu više posebnih precrtaja smije isplatiti samo onda, ako tih precrtaja ima samo dva, a jedan od njih sadržaje ovlašćenje za ustanovu za obračunavanje na naplatu čeka.

Ni jednoga ni drugoga propisa nema u Haškim rezolucijama, odnosno u našem čekovnom zakonu. Oni su unijeti u svrhu davanja što veće zaštite protiv zloupotrebe sa čekovima. Pri tome je riješeno pitanje, da li se posebnim precrtajem može označiti više mjesta radi naplate

Digitized by Google

na taj način, što je dopušteno, da se označi banka, kojoj će se isplatiti, a pored nje još i zavod za obračunavanje kao inkasant (izvještaj redakcione komisije u Comptes rendus II, str. 106 pod br. 106).

Propis čl. 38 o obračunskom čeku razlikuje se samo po svojoj stilizaciji u nekoliko od propisa čl. 20 Haških rezolucija, odnosno § 18. našega čekovnog zakona, a po sadržini se s njima potpuno slaže.

Glava VI. — Regres zbog neisplate.

Čl. 40 i 41

Propisi ovih članova, koji govore o tome, protiv koga ima regres i koji su uslovi regresa, razlikuju se od odnosnih propisa § 19 našega čekovnoga zakona samo utoliko, što se u stavu 2 čl. 41 propisuje, da se u slučaju, ako je podnošenje radi isplate uslijedilo posljednji dan roka za podnošenje radi isplate, protest može podignuti prvi radni dan iza izminuća roka za podnošenje čeka radi isplate.

Haške rezolucije (čl. 23 stav 2) su bile ostavile državama ugovornicama, da smiju takav propis predvidjeti u svojim nacionalnim zakonima, ali u našem nije to učinjeno. Ženevska konferencija usvojila ga je kao propis unificiranoga zakona.

Propis stava 2 br. 2 §-a 19 našega Č. Z. o unašanju izjave trasata, koja zamjenjuje protest, u registar protesta, može se održati na osnovu usvojene rezerve (čl. 21 stav 2 aneksa II o rezervama), koja ovlašćuje države ugovornice, da propišu unašanje pomenutih izjava kao i uvjerenje zavoda za obračunavanje (§ 19 stav 2 br. 3 našega Č. Z.) u registar protesta (Jednak čl. 8 stav 2 aneksa II konvencije o mjenici).

Pored toga usvojene su u vezi sa čl. 40 još i slijedeće rezerve:

a) Ovlašćene su države ugovornice, da pravo na regres ne čini zavisnim od podnošenja čeka radi isplate i od podignuća protesta ili njemu ravne konstatacije neisplate čeka (čl. 19 aneksa II o rezervama);

b) državama ugovornicama ostavljeno je pravo, da u pogledu čekova, plativih na njihovom području propišu kao uslov za vršenje prava regresa podignuće formalnoga protesta, isključivši drugi način utvrdjenja neisplate (čl. 21 stav i aneksa II o rezervama);

c) rezerva, kojom se propisuje, da pitanje o tome, da li imalac čeka ima posebna prava na pokriće, kao i svako drugo pitanje o odnosu, na kojem je izdan ček, ostaju izvan okvira unificiranoga zakona (čl. 19 aneksa II o rezervama).

Ova posljednja rezerva, koja odgovara rezervi iz čl. 16 ankesa II konvencije o mjenici vodi računa o francuskom zakonodavstvu.[29])

Bila je od francuske delegacije predložena još i rezerva o tome, da bi se svakoj državi ugovornici priznalo pravo, da propiše, da se na samom čeku ima zabilježiti učinjeni protest sa njegovim datumom, što bi imao potpisati protestni organ, dalje da bi se izjava trasata, koja ima da zamijeni protest, imala napisati na samom čeku sa datumom učinjene izjave i njegovim potpisom. No Francuska delegacija je taj

[29]) O »provision« po francuskom pravu vidi moj izvještaj »Ženevska konferencija o mjenici« str. 38, 39, primj. 32. Osim u ovoj primjedbi citirane literature vidi još i Bouteron str. 319 i slijed.

Digitized by Google

prijedlog povukla i zadovoljila se je time, da se u izvještaju ističe, da takovo pravo pripada državam ugovornicama i bez naročite rezerve (Rapport No 118).

Uostalom drugi dio predložene rezerve je suvišan s obzirom na propis čl. 40 br. 2 unificiranoga zakona.

Čl. 42 do 47

U ove članove su preuzeti, sa potrebnim izmjenama, propisi unificiranoga mjeničnoga zakona o izvještavanju prednika o neisplati, o napomeni »bez troškova« o solidarnoü odgovornosti obvezanika, o regresnoj svoti, o predaji isprave u slučaju isplate i o prebrisanju indosamenata (§§ 45, 46, 47, 48 stav 1, 49 i 50 unificiranoga mjeničnoga zakona = §§ 44, 45, 46, 47 stav I, 48 stav I i 49 našeg M. Z.).

Naš čekovni zakon upućuje na ove propise u § 23 pod br. 7.

U suglasju sa rezervama, usvojenim u konvenciji o mjenici, usvojene su ovdje slijedeće rezerve:

1. U vezi sa čl, 42 usvojena je rezerva, kojom se države ugovornice ovlašćuju, da održe il uvedu sitem davanja notifikacije preko javnog organa, koji je po nacionalnom zakonu pozvan, da podiže protest (čl. 22 aneksa II o rezervama odgovara čl. 12 aneksa II konvencije o mjenici).

2. U vezi sa čl. 45 i 46 o regresnoj svoti usvojene su dvije rezerve, naime:

a) ovlašćenje za države ugovornice, da u pogledu čekova izdanih i plativih na njihovu području zamijene kamatnu stopu od 6%, predvidjenu u unificiranom zakonu, zakonskom kamatnom stopom, koja važi na njihovu području (čl. 23 aneksa II o rezervama, koji odgovara čl. 13 aneksa II konvencije o mjenici);

b) ovlašćenje za države ugovornice, da u svom nacionalnom zakonu dopuste proviziju (droit de cammission), koju unificirani zakon isključuje (čl. 24 aneksa II o rezervama, koji odgovara čl. 14 aneksa II konvencije o mjenici). To omogućuje održati naše propise o proviziji (§§ 23 br. 7 našega Č. Z. u vezi sa §§ 47 stav 1 br. 4 i 48 stav 1 br. 4 našega M. Z.).

Čl. 48

U ovaj član unijet je propis čl. 54 unificiranoga mjeničnoga zakona o višoj sili sa izmjenom, što se ovdje ne govori o akceptiranju i što je rok od 30 dana skraćen na 15 dana. Posljednje je učinjeno s razloga, što je funkcija čeka, da služi kao sredstvo plaćanja u kratkom roku (izvještaj redakcione komisije u Comptes rendus II, str. 110 pod br. 123). Naš čekovni zakon upućuje i ovdje na mjenični zakon (§ 23 pod br. 8).[30])

Čl 49 i 50

Propisi ovih članova o duplikatima odgovaraju §§ 20 i 23 pod br. 9 (upućivanje na § 64 M. Z.) našega čekovnog zakona sa slijedećim izmjenama:

[30]) O rezervi čl. 28. aneksa II. koja se faktično odnosi na gornji član, vidi kod čl. 55.

Digitized by Google

a) Dok naš čekovni zakon, u suglasju sa Haškim rezolucijama (čl. 26), dopušta izdavanje duplikata, samo ako je ček izdan u jednoj zemlji (državi), a plativ je u drugoj, dopušta čl. 49 izdavanje duplikata i onda, kada je ček izdan u jednom dijelu iste zemlje, a plativ je u drugom prekomorskom dijelu iste zemlje ili obratno, ili ako je ček izdan i plativ u prekomorskom dijelu jedne zemlje.

Ovo proširenje je učinjeno na zahtjev delegacija država, koje imaju prekomorske zemlje (Comptes rendus II, str. 305).

b) Ukoliko naš čekovni zakon upućuje na mjenični zakon, umjesto toga unijet je, prema načelnomu stajalištu Ženevskog unificiranoga zakona, u čl. 50 odnosni propis mjeničnoga zakona.

Čl. 51

Spomenuto je već prije, da je u čl. 10 prenešen čl. 7 unificiranoga mjeničnoga zakona o samostalnosti pojedinih obveza (vidi primjedbe k čl. 9 do 12). Pošto je tako u taj član ušao i propis o tome, da lažnost jednoga potpisa ne utiče na važnost ostalih potpisa (§ 68 našega M. Z.), ostao je samo propis o preinačenju isprave, koji odgovara čl. 69 našega M. Z., a na koji upućuje § 23 br. 10 našega Č. Z.

U vezi sa ovim članom se je pojavilo pitanje, tko bi imao da snosi štetu od iskupa lažnoga ili preinačenoga čeka.

U tom pogledu je naša delegacija predložila, da se unese u unificirani zakon propis jednak propisu sadržanom u § 23 br. 10 našega Č. Z. — Jednake prijedloge stavile su talijanska i čehoslovačka delegacija.

Ali većina se je izjavila protiv toga, da se takav propis unese u unificirani zakon, nego da bi ovo pitanje imali urediti nacionalni zakoni (Diskusija o ovom pitanju u Comptes rendus II, str. 306 i slijed. i izvještaj redakcione komisije str. 111 pod br. 127).

Čl. 52 i 53

U ove članove unijeti su propisi čl. 70 i 71 unificiranoga mjeničnoga zakona o zastarelosti. Oni odgovaraju §§ 78 i 83 našega M. Z., na koje upućuje § 23 br. 12 našega Č. Z.

Pri tome je tekst čl. 70 unificiranoga mjeničnoga zakona utoliko popravljen, što se pored regresa protiv indosanata i trasanta spominje i regres protiv ostalih obvezanika. Time se htjelo reći, da i za obvezu avaliste vrijedi isti rok zastarelosti.[31])

U vezi sa ovim članovima usvojene su dvije rezerve, naime:

a) rezerva, kojom se države ugovornice ovlašćuju, da za slučaj gubitka čekovnog prava ili zastarelosti predvide tužbu protiv izdavaoca čeka, koji nije dao pokriće, odnosno tužbu protiv istog zbog neopravdanog obogaćenja ili protiv indosanta, koji se je obogatio (čl.

[31]) Od strane njemačke delegacije je bilo predloženo, da se propiše i to, da propisi o zastari vrijede i za zastaru zahtjeva radi naknade štete zbog propuštanja notifikacije i zbog povrede propisa o precrtanom čeku i o čeku za obračunavanje. Medjutim je konferencija bila mišljenja, da zastaru ovih zahtjeva ima da uredi nacionalno zakonodavstvo (izvještaj redakcione komisije u Comptes rendus II, str. 111 pod br. 128 i 129).

Digitized by Google

25 aneksa II o rezervama, koji odgovara čl. 15 aneksa II konvencije o mjenici);

b) rezerva, kojom se ostavlja nacionalnim zakonima, da odredjuju uzroke prekida i obustave zastarelosti čekovno- pravnih zahtjeva (čl. 26 aneksa II o rezervama, koji odgovara čl. 17 aneksa II konvencije o mjenici).

Prvom rezervom daje se podloga propisima §§ 22 stav 2 (tužba iz osnovnog posla) i 23 br. 13 našega Č. Z., koji posljednji upućuje na § 85 našega M. Z. (tužba zbog neopravdanog obogaćenja); a druga rezerva daje podlogu propisu § 23 br. 12 našega Č. Z., u koliko upućuje na §§ 79 do 82 i 84 našega M. Z. (o prekidu i obustavi zastarelosti).

Čl. 54

U ovom članu se propisuje, da se pod riječi »bankar« u unificiranom zakonu imaju podrazumijevati i one ustanove i lica, koja su po zakonu izjednačena s bankarima.

U vezi sa ovim članom je usvojena ujedno i rezerva, kojom se države ugovornice ovlašćuju, da odrede, tko se ima smatrati bankarom i koja se lica i ustanove, s obzirom na prirodu njihovih poslova, izjednačuju s bankarima (čl. 29 aneksa II o rezervama). O njoj je već bilo govora u primjedbama k članu 3.

Ta rezerva daje podlogu za propise § 2 našega Č. Z., u kojima se propisuje, tko se ima smatrati bankarom i koje se ustanove u pogledu primjene čekovnoga zakona izjednaćuju s bankarima.

Čl. 55 do 57

U ove članove unijeti su propisi čl. 72 do 74 unificiranoga mjeničnoga zakona, koji govore o utjecaju praznika na mjenična činjenja i mjenične rokove, o računanju rokova i o neuvaženju dana početka. Ovi propisi odgovaraju propisima §§ 100 i 101 našega mjeničnoga zakona, na koje upućuje § 23 br. 17 našega čekovnoga zakona.

U vezi sa članom 55 je usvojena:

a) rezerva, kojom se svak država ugovornica ovlašćuje, da u pogledu preduzimanja činjenja po čekovnom zakonu izvjesne radne dane proglase za ravne praznicima (čl. 27 aneksa II o rezervama, koji odgovara čl. 18 aneksa II konvencije o mjenici);

b) rezerva, kojom se svaka država ugovornica ovlašćuje, da izda izuzetna naredjenja od opće važnosti o produženju rokova za isplatu i za preduzimanja činjenja potrebnih za održavanje regresa (čl. 28 aneksa II o rezervama).

Rezerva iz čl. 28 odgovara po sadržini rezervi iz čl. 22 aneksa II konvencije o mjenici. Ova posljednja rezerva shvaćena je, kao da dopušta otstupanja od propisa čl. 54 unificiranoga mjeničnoga zakona o višoj sili. Ovo shvaćanje, koje sam zastupao u svome izvještaju o prvoj sesiji Ženevske konferencije i koje su zastupali i drugi koji su izvijestili o toj sesiji[32]), ima svoj oslonac u izvještaju same redakcione komisije

[32]) Vidi moj izvještaj »Ženevska konferencija o mjenici« str. 41 pod br. 10 i Krassowski (bio je njemački delegat na konferenciji) »Die Genfer Abkommen über die Vereinheitlichung des Wechselrechts« u Zeitschrift für ausländisches und internationales Privatrecht«, IV. pod str. 787.

Digitized by Google

o toj rezervi (Comptes rendus I, str. 144 pod br. 123 i str. 154 pod br. 180).

Iz toga bi proizišlo, da bi u slučaju, ako bi se u jednoj zemlji izdao jedan moratorij, mogao u drugoj time tangiranoj zemlji na osnovi spomenute rezerve općom uredbom produžiti rok za isplatu predvidjen u § 54 u M. Z., što bi bila jedna vrst obrane od moratorija druge zemlje.

Medjutim na sadašnjoj sesiji o čeku primljena je odnosna rezerva ne u vezi sa čl. 48 o višoj sili nego, kako se iz gornjega vidi, u vezi sa čl. 55 o utjecaju praznika na mjenična činjenja i na mjenične rokove. Po izlaganjima izvještaja redakcione komisije o toj rezervi (Comptes rendus II, str. 112 pod br. 136) bi se moralo zaključiti, da se je tom rezervom samo htjelo staviti van sumnje pravo država ugovornica, izdavati, u slučaju nužde, moratorij.

Medjutim na samoj konferenciji nije ovo shvaćanje došlo do izražaja, nego je čl. 28. aneksa II. o rezervama primljen bez rasprave jednostavno kao pandan čl. 22 anekse II konvencije o mjenici.

II. REZERVE USVOJENE U VEZI SA UNIFICIRANIM ZAKONOM O ČEKU.

(Aneks II, konvencije o čeku).

U pogledu čeka usvojeno je 31 rezerva, kojima se države ugovornice ovlašćuju, da u svojim nacionalnim zakonima odstupaju od propisa unificiranoga zakona, ili da se izvjesna pitanja izluče iz unificiranoga zakona za samostalno rješenje u nacionalnim zakonima.

Broj rezerva, usvojenih u pogledu čeka, prelazi za osam broj rezerva, usvojenih u pogledu mjenice. To znači, da je rezultat unifikacije u pogledu čeka skromniji. Ali se pri tome ne smije smetnuti s uma, da je priličan broj ovih rezerva usvojen jedino na zahtjev pojedinih delegacija, pa će se prema tome takovim rezervama koristiti samo one države, u čiju je korist dotična rezerva usvojena.

O svim usvojenim rezervama, izuzevši rezerve iz čl. 30 i 31, bilo je već govora u vezi sa odnosnim članovima unificiranoga zakona, naime o rezervama iz čl. 1 i 2 u vezi sa čl. 1, o rezervama iz čl. 3 u vezi sa čl. 2, o rezervama iz čl. 4 i 5 u vezi sa čl. 3, o rezervi iz čl. 6 u vezi sa čl.4, o rezervi iz čl. 7 u vezi sa čl. 5, o rezervi iz čl. 11 u vezi sa čl. 13, o rezervi iz čl. 12 u vezi sa čl. 21, o rezervi iz čl. 13 u vezi sa čl. 25, o rezervi iz čl. 14 u vezi sa čl. 29, o rezervi iz čl. 15 u vezi sa čl. 31, o rezervi iz čl. 16 u vezi sa čl. 32, o rezervi iz čl. 17 u vezi sa čl. 36, o rezervi iz čl. 18 u vezi sa čl. 37, o rezervama iz čl. 19, 20 i 21 u vezi sa čl. 40, o rezervi iz čl. 22 u vezi sa čl. 42, o rezervama iz čl. 23 i 24 u vezi sa čl. 45, o rezervi iz čl. 25 u vezi sa čl. 52, o rezervi iz čl. 26 u vezi sa čl. 53, o rezervama iz čl. 27 i 28 u vezi sa čl. 55 i o rezervi iz čl. 29 u vezi sa čl. 54 unificiranoga zakona.

Spomenuto je već i to, koje se od ovih rezerva prikazuju kao ponavljanje rezerva, usvojenih u konvenciji o mjenici.

Prema tome preostaje, da se ovdje govori samo još o rezervama iz čl. 30 i 31.

Rezervom iz čl. 30 ovlašćuju se države ugovornice, da od primjene unificiranoga zakona o čeku potpuno ili djelimično izuzmu poštanske

Digitized by Google

čekove kao i naročite čekove, koje izdavaju emisioni zavodi, javne blagajnice i javni kreditni zavodi, u koliko ove isprave čine predmet posebnoga uredjenja.

Poštanski čekovi uredjeni su u većini država, gdje ta ustanova postoji, posebnim zakonima ili pravilnicima. Ovom rezervom se dakle ostavlja pravo posebnog uredjenja poštanskog čeka. Drugi dio rezerve je donesen na zahtjev talijanske delegacije, da može služiti kao podloga za t. zv. cirkularne čekove (accegni circolari), koji su uobičajeni u Italiji. Njih izdavaju povlašćene banke ili drugi kreditni zavodi na osnovu posebnoga zakona. Značaj je ovih čekova, da je banka u isto doba izdavalac i trasat, da se mogu naplatiti na kasi centrale ili filijale banke i da obveza banke na isplatu nije vezana za nikakav rok. Oni dakle odgovaraju faktično novčanicama.

Najzad propisom čl. 31 obvezuju se države ugovornice, da će priznati naredjenja donijeta od ma koje od država ugovornica na osnovu rezerva iz čl. 1 do 13, 14 stav 1 i 2, 15, 16, 18 do 25, 27, 29 i 30.

Prema tome naredjenja, izdata na osnovu ostalih rezerva, ne moraju se priznati.

Ova rezerva odgovara rezervi iz čl. 23 aneksa II konvencije o mjenici.

III. KONVENCIJA O RJEŠAVANJU NEKIH SUKOBA ZAKONA O ČEKU.

Haške rezolucije, a po njima naš čekovni zakon poznaju samo tri propisa o rješavnju sukoba zakona, naime u pogledu sposobnosti lica, da se obveže čekom, u pogledu oblika čekovne obveze i u pogledu oblika i rokova protesta kao i oblika ostalih činjenja potrebnih za vršenje ili za održavanje čekovnih prava (32 do 34 H. R. i § 23 br. 16 našega Č. Z. u vezi sa §§ 94 do 96 M. Z.).

Konvencija o rješavnju nekih sukoba zakona o čeku, primljena na Ženevskoj konferenciji, je broj takovih propisa znatno povećala.

Čl. 2, koji govori o sposobnosti primati čekovne obveze, ponavlja čl. 2 konvencije o rješavanju sukoba zakona o mjenici. On odgovara §-u 94 našega M. Z. sa dopunom, da svaka država može da ne prizna za valjane obveze svojih državljana, koje bi se imale smatrati valjanima jedino na osnovu propisa stava 2 §-a 94.

Čl. 3 propisuje, da zakon mjesta plaćanja odlučuje o tome, na koja lica mogu čekovi biti vučeni, ali da su u slučaju, ako je po ovome zakonu ček nevaljan zbog lica, na koje je vučen, ipak valjane obveze iz potpisa stavljenih u zemljama, koje ne poznaju takove propise.

Ovaj član ima u vidu rezervu iz čl. 4 aneksa II konvencije o čeku.

Spomenuto je već prije, da države ugovornice mogu na osnovu ove rezerve, izuzetno od propisa čl. 8 unificiranoga zakona, propisati, da nisu valjani na njihovu području izdani i plativi čekovi, koji su vučeni na nebankare, niti na jedno od lica i ustanova izjednačenih s bankarima.

Ako su na čeku, izdanom i plativom u državi, koja se je služila ovom rezervom, stavljeni indosamenti na području države, čiji čekovni

Digitized by Google

zakon ne poznaje takova ograničenja, obveze iz ovih indosamenata važe, iako je ček nevaljan, t. j. imalac takova čeka može ipak tražiti regres od ovih indosanata, ali ne izdavaoca čeka.

Čl. 4, koji govori o zakonu, po kojem se ima prosudjivati oblik čekovnih obveza, ponavlja propise čl. 3 konvencije o rješavnju sukoba zakona o mjenici, s dodakom, da je za valjanost čekovnih obveza dovoljno, ako njihov oblik odgovara zakonu mjesta plaćanja (obrazloženje ovog propisa u Comptes rendus II str. 144 pod br. 142). Propisi ovoga člana, izuzev spomenuti dodatak, odgovaraju sa neznatnim izmjenama §-u 95 našega M. Z.

Čl. 5 govori o tome, koji je zakon mjerodavan za pitanje učinka čekovnih obveza. Po propisu ovoga člana prosudjuje se učinak čekovnih obveza po zakonu zemlje, u čijem je području obveza potpisana. Prema tome je usvojeno ovdje jednako pravilo kao i u čl. 4 stav 2 konvencije o rješavanju sukoba zakona o mjenici u pogledu mjeničnih obveza, osim obveza akceptanta odnosno izdavaoca sopstvene mjenice.

Čl. 6 ponavlja propise čl. 5 konvencije o rješavanju sukoba zakona o mjenici, propisujući da zakon mjesta izdanja isprave odredjuje rokove za podnošenje regresne tužbe u pogledu svih potpisnika.

Po čl. 7 odlučuje zakon mjesta plaćanja:

1. da li ček mora biti plativ po vidjenju, ili da li on može biti plativ na odredjeno vrijeme po vidjenju kao i o učinku postdatiranja čeka;
2. o roku za podnošenje čeka radi isplate;
3. da li ček može biti akceptiran, certificiran, konfirmiran ili vidiran i o učinku takvih napomena;
4. da li imalac čeka može tražiti djelomičnu isplatu čeka i da li je dužan primit djelomičnu isplatu;
5. da li ček može bit precrtan ili imati napomenu »za obračunavanje« ili drugu kakovu napomenu istoga značaja i koji su učinci precrtanja i spomenute napomene;
6. da li imalac čeka ima naročita prava na proviziju i kakova je pravna narav ovih prava;
7. da li izdavalac može opozvati ček ili izjaviti protivljenje protiv isplate čeka;
8. o mjerama, koje treba preduzeti u slučaju, da je ček izgubljen ili ukraden;
9. da li je potreban protest ili jednaka konstatacija za održavanje prava regresa protiv indosanata, izdavalaca i drugih čekovnih obveznika.

Član 8, koji propisuje, da zakon zemlje, u čijem se području ima izvršiti protest ili koje drugo činjenje potrebno za vršenje il održavanje čekovnih prava, odlučuje o bliku i roku protesta kao i o obliku ovih drugih činjenja, odgovara čl. 8 konvencije o rješavanju sukoba zakona o mjenici, odnosno § 96 našeg M .Z., koji (kao što je to već spomenuto) vrijedi i za ček.

Naprijed navedene kolizione norme imaju prije svega u vidu raznolikost zakonodavstva, koja o pitanjima, u njima spomenutim, može postojati izmedju samih država ugovornica s obzirom na usvojene

Digitized by Google

rezerve ili što dotično pitanje nije uopće predmet unificiranoga zakona, ali se time misli i na raznolikost zakonodavstva u saobraćaju izmedju država ugovornica i država, koje nisu pristupile konvencijama o čeku.

Medjutim po propisu čl. 9 konvencije o rješavanju sukoba zakona države ugovornice mogu, ali ne moraju ove kolizione norme primjenjivati i o saobraćaju sa državama, koje nisu primile konvenciju o sukobu zakona.

IV. REZIME.

Iz naprijed izloženoga sadržaja konvencije o čeku i konvencije o rješavanju nekih sukoba zakona o čeku, usvojenih u drugoj sesiji Ženevske medjunarodne konferencije za izjednačenje mjeničnoga i čekovnoga prava, vidi se, da unificirani zakon o čeku u glavnom odgovara našemu čekovnomu zakonu. Što se tiče otstupanja unificiranoga zakona od našega čekovnoga zakona, neka od njih mogu, s obzirom na usvojene rezerve, da ne budu primljena za naš zakon. Od otstupanja, koja bi se morala primiti, protive se samo dva željama naših privrednih krugova. Pretstavnici naših privrednih krugova — kako je to već spomenuto — izjavili su se za to, da bi trebalo i nadalje propisati napomenu pokrića (Guthabenklausel) kao bitni sastojak čeka, a vučenje čeka na bankara kao uslov za valjanost čeka.

Što se tiče napomene pokrića, njezina praktična važnost se sastoji, kako je to već gore (u primjedbama k čl. 1 unificiranoga zakona) spomenuto, samo u tome, što potsjeća izdavaoca na njegovu odgovornost, ako bi ček izdao bez pokrića. Mora se priznati, da zaista nije opravdano, da se za takovu formalnost veže valjanost čeka. Uostalom može se, kako se to ističe u izvještaju redakcione komisije (Comptes rendus II, str. 91 pod br. 18). ova klauzula i nadalje propisati u nacionalnom zakonu, ako se to smatra potrebnim, i ako ne kao bitni satojak čeka. Uvaženje takova propisa može se osigurati gradjansko-pravnim i kaznenim sankcijama.

Što se tiče vučenja čeka na nebankare, po unificiranom zakonu, ne može to utjecati na valjanost čeka, ali svaka država može po usvojenoj rezervi (primjedbe k čl. 3 unificiranoga zakona) u svojem nacionalnom zakonu propisati, da na njezinom području izdani i plativi čekovi nisu valjani kao ček, ako nisu vučeni na bankara ili na lica ili ustanove, izjednačene s bankarima. Razlika od našega sadašnjega čekovnoga zakona ostaje u tome, što je po njemu (§ 2) svaki u našoj zemlji plativi ček, bez obzira, gdje je izdan, nevaljan, ako nije vučen na bankara ili na jednu od ustanova izjednačenih s bankarom. I ovdje može naše zakonodavstvo održati naše dosadašnje propise i, ukoliko ne može kao sankciju propisati nevaljanost čeka, njihovo uvaženje osigurati drugim prikladnim sankcijama.

Prema tome spomenuta otstupanja od našega današnjega čekovnoga zakona nisu od velike praktične važnosti.

Svakako korist od unifikacije čekovnoga prava za čekovni promet ne stoji u nikakvoj srazmjeri sa štetnim posljedicama, koji bi mogla imati izmjena našega sadašnjega čekovnoga zakona u spomenutom pravcu.

(Nastavit će se.)

Digitized by Google

Da li privatna tužba mora biti predana u zakonskom roku nadležnomu sudu?

Napisao dr. Žilić Franjo, Zagreb.

U praksi je sporno pitanje o tom, da li se privatna tužba ima smatrati pravodobno podnesenom (§ 86. k. z.) i onda, ako je podnesena stvarno ili prostorno nenadležnomu sudu.

To je pitanje tim važnije, što je za klevete nadležan i sreski sud (§ 301. od 1 i 2 k. z.) i okružni sud (§ 301. od 3 k. z.), a prema propisu § 86. k. z. započinje postupak kod krivičnih djela, zbog kojih se goni samo po privatnoj tužbi, samo kad je privatni tužilac podnio tužbu u roku od tri mjeseca od dana, kada je saznao za učinjeno krivično djelo i za učinioca.

Dok naime u praksi jedni drže, da je privatna tužba pravodobno podnesena, ako je u zakonskom roku (§ 86. k. z.) podnesena i stvarno i prostorno nenadležnomu sudu, to drugi drže, da mora u zakonskom roku biti podnesena samo nadležnomu sudu.

Tako i dr. M. M. u jednom zagrebačkom dnevniku tvrdi, da sreski sud može istina na prijedlog privatnoga tužioca (§ 378. k. p.) uputiti stvar okružnomu sudu, ako drži, da je za djelo nadležan okružni sud, ali će se blagovremenost predaje tužbe cijeniti prema danu, kojega je tužba stigla okružnomu sudu. To dr. M. M. izvadja iz propisa § 92. od 4 k. p. i propisa § 375. t. 2 k. p., koji da odredjuju sud, komu se ima privatna tužba podnijeti.

U svojoj se raspravi dr. M. M. osvrće samo na slučaj, ako je tužba podnesena sreskomu sudu, a nadležan je za prijavljeno djelo okružni sud, a ne osvrće se na slučajeve, ako je tužba podnesena okružnomu sudu, a nadležan je sreski sud, niti na slučajeve, ako je tužba podnesena prostorno nenadlaženomu sreskomu sudu ili prostorno nenadležnomu okružnomu sudu (sucu pojedincu).

Logično bi slijedilo iz razlaganja dra M. M., da se i u ovim slučajevima blagovremenost predaje tužbe ima cijeniti prema danu, kojega je tužba stigla nadležnomu sudu. — To stanovište nije ispravno.

O tom, komu se ima predati privatna tužba, je odlučan jedino propis § 51. k. p., koji odredjuje, da se kod krivičnih djela, za koja se goni po privatnoj tužbi, privatni tužilac može obratiti usmeno ili pismeno sudu sa zahtjevom, da se postupak započne.

Ovdje zakon odredjuje, da se privatni tužilac ima obratiti sudu za razliku od oficijalnih krivičnih djela, glede kojih prijava može biti podnesena i državnomu tužiocu, te drugim vlastima, kako to slijedi iz § 89. k. p., ali ne odredjuje, da se privatni tužilac ima obratiti n a d l e ž n o m u sudu.

Da je zakonodavac htio, da se privatna tužba ima predati, a da privatni tužilac ne izgubi pravo na gonjenje, u zakonskom roku samo nadležnomu sudu, bio bi to izričito u zakonu i naveo. Da bi to zakonodavac izričito u zakonu naveo, slijedi iz historijskoga razvitka današnjega krivičnog postupka.

Digitized by Google

Osnov današnjega krivičnoga postupka je hrvatski kazneni postupnik od 17. svibnja 1875., koji odgovara u glavnom austrijskom kazneno-procesualnomu redu od 23. svibnja 1873., a koji opet ima svoj osnov u kazneno-procesualnom redu od 29. srpnja 1853. odnosno u onom od 17. siječnja 1850.

Austrijski kazneno-procesualni red od god. 1850. je odredjivao u § 404. izmedju ostaloga i slijedeće: »In Fällen. in welchen das Strafverfahren nur auf Verlangen eines Betheiligten gestattet ist, hat dieser sein Begehren b e i d e m z u s t ä n d i g e n S t a a t s a n w a l t e o d e r G e r i c h t e zu stellen, welches letztere dasselbe an den Staatsanwalt abzugeben hat . . .«

Prema ovomu propisu je morao privatni tužilac svoj zahtjev za progon, a da sačuva svoje pravo gonjenja, predati u zakonskom roku ili nadležnomu državnomu odvjetniku ili nadležnomu sudu. Tu je dakle zakon izričito zahtijevao predaju tužbe n a d l e ž n o m u državnomu odvjetniku ili n a d l e ž n o m u sudu.

No već kazneno-procesualni red od god. 1853. i hrvatski kazneni postupnik nemaju takove odredbe.

Hrvatski kazneni postupnik je odredjivao u § 34., da se kod prestupaka, koje sudovi kazneni po zakonu progoniti mogu samo na zahtijevanje kojega dotičnika, ima taj dotičnik najprije obratiti na odvjetnika državnoga, kojega je rasudi ostavljeno, da li će po zahtjevu dotičnikovu sam predložiti ili ne će, da se povede postupak kazneni. O tom se mora očitovati uz rok od 8 dana. U prvom slučaju može privatni tužitelj u sporazumu s državnim odvjetnikom, u drugom pak slučaju ili sam za sebe ili po kojem punovlasniku začeti postupak kazneni.

Taj propis odgovara posvema propisu § 37. austr. kazneno-formalnoga reda od god. 1853., samo što u ovom potonjem nema rečenice: »O tom se mora očitovati uz rok od 8 dana.«

Austrijsko kazneno procesualni red od god. 1873. ne usvaja više načelo onoga iz god. 1850., po kojem je pravo privatnoga tužitelja supsidijarno, a niti onoga iz god. 1853., koje je kao i hrvatskoga kaznenoga postupnika konkurirajuće s pravom državnoga odvjetnika, već je ovdje pravo privatnoga tužitelja principalno, kao što je usvojio i naš sadašnji krivični postupak (§ 51.), jer se privatni tužitelj ne mora obratiti na državnoga odvjetnika, nego može svoju tužbu predati neposredno sudu (§ 46. austr. k. p.), ali niti jedan od ovih postupnika ne govore više o nadležnom državnom odvjetniku i nadležnom sudu kao onaj iz god. 1850., a kako je to u ovom bilo izričito navedeno, jasno je, da je u ovim potonjima hotice ispušteno. Iz toga slijedi, da je po tim zakonima bila dovoljna za očuvanje roka za privatnu tužbu i predaja privatne tužbe kod nenadležnoga državnoga odvjetnika i nenadležnoga suda. Tako se to tumači i u plenarnoj rješidbi bečkog kasac. suda od 7. prosinca 1897. br. 14650. M. 2170., držeći, da je svejedno, da li je taj nenadležni sud sudbeni stol ili kotarski sud.

Da se privatna tužba smatra pravodobno podnesenom, ako je u zakonskom roku predana i nenadležnomu sudu, slijedi to iz ostalih zakonskih propisa, koji glede toga mogu doći u obzir.

Digitized by Google

Tako § 378. k. p. odredjuje slijedeće: »Sudac (sc. sreski) će, čim primi zahtjev ili prijavu ovlaštenoga lica ili vlasti (§ 375.), ispitati i utvrditi odmah ili po izvršenju izvidjaja, da li je nadležan. Drži li, da je za sudjenje nadležan drugi sreski sudac, uputit će stvar neposredno ovome;...« — Tu ne pravi zakon razlike izmedju krivičnih djela, koja se gone po službenoj dužnosti, od onih, koja se gone po privatnoj tužbi, kako se vidi iz propisa § 375., koji u tekstu citira, a koji se propis odnosi i na djela, koja se gone po privatnoj tužbi (§ 375. t. 2).

Nema pak u zakonu nigdje odredbe, po kojoj bi sada ovakova privatna tužba, koju bi nenadležni sreski sudac neposredno uputio nadležnomu sudu, bila prekasno podnesena, ako bi nadležnomu sreskomu sudu i stigla nakon zakonskoga roka, odredjenoga u § 86. k. z.

To isto slijedi takodjer i iz propisa § 25. k. p., koji se odnosi i na prostornu nenadležnost okružnih sudova (sudaca pojedinaca), te uopće stvarnu nenadležnost sudova, te iz propisa § 279. k. p. i § 433. i sl. k. p., ako se u tečaju postupka nadje, da je za krivično djelo nadležan sudac za mladje maloljetnike, jer zakon ne pravi ovdje nigdje razlike izmedju kažnjivih djela, koja se gone ex offo, od onih, koja se gone po privatnoj tužbi.

A bilo bi i proti duhu zakona, kada bi — recimo — nastao negativni spor o nadležnosti (stvarnoj ili mjesnoj) prvostepenih sudova, pa dok bi jedan i drugi izmedju prvostepenih sudova od sebe odbijao nadležnost u nazočnom sporu i viši sud imao riješiti, koji je od njih nadležan (§ 26. k. p.), da bi privatna tužba bila prekasno podnesena, jer nije pravodobno stigla nadležnomu sudu, kada niti taj sud nije znao, da je nadležan, već je dapače nadležnost od sebe odbijao.

Slijedi to nadalje i iz propisa § 79. k. p., po kojem se zastarjevanje prava na gonjenje prekida svakom sudskom radnjom, dakle i nenadležnoga suda, pa bi bilo nelogično, da je sudskom radnjom nenadležnoga suda zastara prekinuta, a medjutim sama tužba, kada je stigla nadležnomu sudu, prekasno stigla (§ 86. k. z.), te prestalo tužiteljevo pravo na gonjenje. No ni § 86 k. z., koji odredjuje rok, uz koji ima biti predana tužba, ne propisuje, da ima biti predana nadležnomu sudu.

Isto stanovište zastupaju i Šilović-Frank u svojem tumaču krivičnog zakona kod § 86. k. z. na strani 92., gdje vele: »Pita se, što vrijedi, ako je tužitelj podnesao tužbu doduše u otvorenom roku ali stvorno ili prostorno nenadležnomu sudu, koji onda nakon izminuća roka dostavi tužbu nadležnomu sudu? I u ovom slučaju će biti tužba pravodobno podnešena, jer zakonik ne kaže, komu treba podnijeti tužbu. Kako zakonik ostavlja posve neriješeno pitanje, kome treba podnijeti tužbu, to će tužba biti pravodobno predložena, kada je u otvorenom roku podnešena drugoj kojoj vlasti, koja rješava sporove, i ova je, nakon što je uredno zaprimljena, dostavi sudu.«

Nije doduše opravdano ovo posljednje stanovište, da tužba može biti podnesena drugoj kojoj vlasti, koja rješava sporove, a ne sudu, obzirom na naredjenja krivičnoga postupka, jer tužba ima biti predana onomu, koji je za njen prijem ovlašten (§ 86. k. p.), a to je samo sud (§ 51. k. p.) — I dr. Marković u svojem »Učbeniku sudskog krivič-

Digitized by Google

nog postupka« na strani 171 veli: »Zahtjev se stavlja sudu, ma i nenadležnomu, i to usmeno ili pismeno (§ 51 od 1 k. p.)«

Iz citiranih zakonskih propisa slijedi nesumnjivo, da u slučajevima, kada se radi o prostornoj nenadležnosti sudova ili stvarnoj, ako je tužba predana okružnomu sudu, a nadležan je sreski sud, da je tužba pravodobno predana, ako je u zakonskom roku (§ 86. k. z.) predana ovima bez obzira, kada je od ovih sudova stigla nadležnomu sudu.

Nema pak nikakova zakonskoga razloga, da bi zakonodavac samo u slučaju, kada je prijava predana sreskomu sudu, a nadležan je okružni sud, odredjivao pravodobnost iste po danu, kada je od sreskoga suda stigla okružnomu sudu, pri čem bi onda odlučivala fizička mogućnost brzoga rješavanja i uslovi brze otpreme, pa bi u jednom slučaju, jer se hitno rješavalo i dostavilo, bila tužba pravodobno podnesena, a u drugom jednakom slučaju, gdje to nije bilo moguće, bila tužba prekasno podnesena.

Pita se, a što onda znači propis § 92. od. 4 k. p.? Propis § 92. od. 4 k. p. odredjuje, da privatni tužilac i privatni učesnik kao tužilac mogu za krivična djela, za koja su oni ovlašteni pokrenuti postupak i za koja je nadležan okružni sud, predati svoj zahtjev okružnomu sudu sa prijedlogom, da istražni sudac izvrši potrebne izvidjaje.

Ova je ustanova sadržana u glavi osmoj, koja govori o izvidjajima, a § 92. k. p. o tom, tko je ovlašten zahtijevati izvidjaje i od koga, te napose odredjuje, da državni tužilac ima pravo zahtijevati, da istražni sudac, sreski sud ili policijska vlast preduzme izvidjaje radi djela, koja se gone po službenoj dužnosti (§ 89. k. p.), a privatni tužilac i privatni učesnik kao tužilac mogu za djela, za koja je nadležan okružni sud, predati svoj zahtjev okružnomu sudu sa prijedlogom, da istražni sudac izvrši potrebne izvidjaje.

Dok dakle državni tužilac ima pravo zahtijevati, da izvidjaje za djela, koja je on ovlašten goniti, preduzme ili istražni sudac ili sreski sud ili policijska vlast, to privatni tužilac i privatni učesnik kao tužilac mogu zahtijevati, da izvidjaje izvrši samo istražni sudac, a ne mogu to zahtijevati niti od sreskoga suda, a niti od policijske vlasti, a mogu te izvidjaje zahtijevati samo za djela, za koja je nadležan okružni sud, a ne mogu ih zahtijevati u postupku pred sreskim sudom.

Samo to dakle odredjuje § 92. k. p., ali ne propisuje, da se izvidjaji mogu zatražiti samo kod n a d l e ž n o g okružnoga suda. U § 375 k. p. se propisuje tek, na čiji se sve zahtjev pokreće krivični postupak pred sreskim sudom, ali se iz toga propisa ne može zaključiti, da se privatna tužba za kažnjivo djelo, za koje je nadležan sreski sud, ima predati prostorno n a d l e ž n o m u sreskomu sudu.

Intencija pak, koja je zakonodavca vodila, da je u § 378. k. p. odredio, da će sreski sudac, ako drži, da je nadležan za prijavljeno djelo po privatnoj tužbi sudac pojedinac okružnoga suda, obavijesti privatnoga tužioca radi daljega prijedloga, dok to u svim ostalim slučajevima privatne tužbe, ako se i radi o stvarnoj ili prostornoj nenadležnosti sudova, ne odredjuje, jest samo ta, da dade priliku privatnomu tužitelju, da odluči, da li će gonjenje nastaviti i pred okružnim sudom obzirom

Digitized by Google

na razliku izmedju postupka pred sreskim sudom, komu je tužitelj tužbu podnio, držeći da je ovaj nadležan, od onoga pred okružnim sudom.

Dok je naime postupak pred sreskim sudom brz i sumaran, a prema tome i jeftiniji, to se postupak pred okružnim sudom dijeli na pripravni i glavni, prema čemu je kompliciraniji, a i skuplji, pa stoga zakon odredjuje, kada se radi o prostornoj nenadležnosti, da sam sud odmah neposredno ustupi tužbu nadležnomu prostornomu (mjesnomu) sudu, jer u tom slučaju ostaje postupak isti, a tako isto odredjuje i onda, kada se radi o stvarnoj nenadležnosti, prema kojoj okružni sud ustupa tužbu neposredno sreskomu sudu, jer u tom slučaju postaje postupak brži i jeftiniji, što je za privatnoga tužitelja povoljnije.

Pitanje je tek, u kojem roku ima privatni tužilac staviti svoj prijedlog, kada je u smislu § 378. k. p. obaviješten radi daljega prijedloga. Kako zakon ne odredjuje roka, to se ovdje valja poslužiti analogijom legis, da se uzmogne odrediti rok, uz koji je privatni tužilac dužan staviti prijedlog, da se tužba ustupi sucu pojedincu okružnoga suda.

Tri su roka, koja bi mogla doći u obzir i to: redoviti rok, koji vrijedi za pravne lijekove, zastarni rok u smislu § 78. k. z. i rok, odredjen za predaju tužbe, naveden u § 87. k. z. i § 51. k. p.

Nema nikakova opravdanoga razloga uzeti, da bi u navedenom slučaju imao vrijediti rok od 8 dana, koji vrijedi kao redoviti rok za pravne lijekove, jer izmedju jednoga i drugoga nema nikakove analogije, a bilo bi proti duhu zakona, koji je odredio za predaju privatne tužbe rok od tri mjeseca, da se u slučaju § 378. k. p. dade privatnomu tužitelju, da stavi svoj prijedlog u zastarnom roku t. j. u vremenu od pet godina (78. k. z.).

Kako se sama tužba ima predati u roku od tri mjeseca (§ 86. k. z.), a zakon daje to isto pravo i stanovitim licima nakon smrti privatnoga tužitelja (§ 87. k. z. i § 51. k. p.), koji im rok teče od dana smrti privatnoga tužitelja, to se analogno može uzeti, da i privatni tužitelj može u ponovnom roku od tri mjeseca, nakon što je primio obavijest radi prijedloga, staviti prijedlog, da se tužba ustupi okružnomu sudu. To je jedino opravdani rok, koji se analogno gornjim zakonskim ustanovama kao ispravan može uzeti.

Prema tome je zakonsko stanovište slijedeće: Privatna je tužba pravodobno podnesena, ako je u zakonskom roku podnesena stvarno ili prostorno nenadležnomu sudu.

U slučaju prostorne nenadležnosti suda, kao i stvarne nenadležnosti, ako je tužba podnesena okružnomu sudu, a nadležan je sreski sud, sud će neposredno ustupiti tužbu prostorno nadležnomu sreskomu sudu odnosno sucu pojedincu kod okružnoga suda dotično stvarno nadležnomu sreskomu sudu.

U slučaju stvarne nenadležnosti, ako je tužba podnesena sreskomu sudu, a nadležan je okružni sud, sreski će sudac obavijestiti privatnoga tužioca radi prijedloga, a privatni je tužitelj dužan staviti prijedlog, da se tužba ustupi nadležnomu okružnomu sudu u roku od tri mjeseca, od kada je primio obavijest od suda.

Digitized by Google

Suvišan prolaz bez gospodujućih nekretnina

Napisao dr. Hribar Mijo, odvjetnik u Zagrebu.

Ukidanje nužnoga prolaza je normirano u § 5. i 7. zakona o nužnim prolazima od 6. travnja 1906., pak čitajući rješidbu bivše kr. hrvatsko-slavonsko-dalmatinske zemaljske vlade, odjela za unutarnje poslove, od 13. svibnja 1914. br. XIV—323.[1]), a naročito njeno obrazloženje, gdje se kaže: Raspravnim je naime spisima posebice zapisnikom od 14. srpnja 1913. o očevidu provedenom po općinskom odboru, pak vještačkim nacrtom nedvoumno dokazano, da upitni prolaz ne ima da služi neposredno gospodarskim potrebama neke nekretnine, nego da su ga žitelji za svoju udobnost u svrhu prikrate prohoda javnom cestom, a na znamenitu gospodarsku štetu vlasnika opterećene nekretnine otvorili, pak su ovim dvim okolnostima dani bili dostatni pravni uslovi za uporabu pozvanih zakonskih propisa, ma da se u nazočnom slučaju o zemljištu gospodujućem u najužem smislu riječi ne bi moglo govoriti, — izgleda, da ova rješidba te dosadanja praksa i u slučaju § 5. sl. c) cit. zakona pretpostavlja gospodujuće nekretnine i traži za ukidanje suvišnoga prolaza, da za taj prolaz postoje gospodujuće nekretnine, a ovaj slučaj rješava kao per analogiam.

Ovo se stanovište gornje rješidbe, što se tiče samoga zakona i njegove svrhe, ne može odobriti u načinu obrazlaganja, ako se uvaži svrha samoga zakona uopće a napose ustanove § 5. istoga zakona. Što je zakonodavac kod pojedine ustanove mislio i što je s njom postići hotio, najbolje se vidi iz debate parlamentarne kod slaganja osnove pojedinoga zakona.

Tako je u specijalnoj debati citiranoga zakona u saboru kraljevine Hrvatske, Slavonije i Dalmacije u 153. saborskoj sjednici od 30. siječnja 1906. izvjestitelj dr. Josip Šilović kazao: Razlog ovog ograničenja slobodne raspoložbe sa vlastitim vlasništvom jest taj, da se omogući obradjivanje svake čestice. A omogućit će se samo onda, ako bude pristup k svakoj nekretnini moguć.«[2]) — Glede § 5. cit. zakona je isti kazao: »isto tako, kao što je važno u narodno gospodarstvenom i agrikulturnom interesu, da se nuždni prolaz dozvoli, gdje ga treba, isto je tako važno ako ne još važnije načelo, izraženo u § 5. ove osnove. I ono je u interesu obradjivanja, valjanog intenzivnog obradjivanja nekretnina, jer je u njem rečeno, da se suvišni putevi, koji ne služe svrsi, imadu dokinuti.«[3])

Kada se uoči svrha zakona kod dokinuća suvišnoga prolaza, te prikriveno traženje gospodujućih nekretnina prema § 5. c) cit. zakona,

---

1) Prema tumaču zakona od 6. travnja 1906. o nužnim prolazima C. Cavalieri II. izdanje str. 148.

2) Vidi stenografički zapisnik i priloge saboru kralj. Hrvatske, Slavonije i Dalmacije petogodište 1901.—1906. str. 173 prvi stupac.

3) Vidi kao gore str. 175. stupac 2

Digitized by Google

tada se odmah vidi, da se po takovom tumačenju ne može postići svrha zakona.

Uzmimo n. pr. da se radi o ukinuću suvišnoga prolaza, a ovlaštenik ima priliku, da po javnom putu dolazi i svoju svrhu polučuje, što bi mogla administrativna vlast, koja traži, da moraju biti gospodujuće nekretnine, odrediti, ako ovlaštenik izjavi, da suvišnim prolazom vrši samo svoju o s o b n u službenost.

To bi tako izgledalo samo, kada bismo verbalno i bez obzira na svrhu samoga zakona tumačili § 5. sl. c) cit. zakona.

Medjutim se taj propis ima logično tumačiti tako, da se gospodujuće nekretnine traže u slučaju ukidanja prolaza, ako one imadu prikladniji prolaz (a) i drugi prolaz iste vrijednosti, koji čini manje štete (b), dok se svaki prolaz preko nekretnina, ako postoji javni prolaz iste vrijednosti, bez obzira na narav njegovu ima ukinuti.

Da je ovo tumačenje ispravno i da slova a) i b) nisu u § 5. cit. zakona sa sl. c) jedan propis, vidi se iz zapisnika saborske sjednice od 1. veljače 1906. u kojoj je spomenuti izvjestitelj kazao ovo: »Visoki sabore! Ja bi ovdje upozorio na jednu okolnost. Pošto se ovdje govori u prvoj alineji § 5. o ukinuću suvišnih prolaza, kada gospodujuće nekretnine za istu gospodarsku svrhu imaju: a) prikladniji prolaz, b) drugi prolaz iste vrijednosti, koji čini manje štete. i c) ako postoji javan prolaz iste vrijednosti, moglo bi se možda držati, ja upozorujem na to, da se ne bi pod § 5. subsumirao slučaj, kada ljudi upotrebljavaju tudje nekretnine kao prolaz, da prije dodju do javne ceste u grad ili selo, jer tu naravno nema gospodujuće nekretnine i ova se službenost može i mora subsumirati po ustanovama § 5., što jasno proizlazi iz njegove stilizacije. »Gospodujuće nekretnine« odnose se na 1. i 2. točku a) i b) »kad imaju prikladniji prolaz i drugi prolaz iste vrijednosti« dok je ova treća alineja samostalna, u toj rečenici rabi izraz, glagol, postoji javan prolaz iste vrijednosti, dakle u svim slučajevima, kada netko ide preko tudjih nekretnina, da si prikrati put, a imade javan put, taj će se po § 5. suvišan prolaz. jer nanosi štetu vlasniku štete, moći dokinuti. (Glasovi: Dobro!) Predsjednik: Prima li vis. sabor § 5. po predlogu odbora? (Prima) § 5. je primljen.[4])

Prema tome je jasno, da se svaki prolaz preko nekretnina bez obzira na njegovu pravnu narav, u koliko ovlaštenik ima prolaz javni iste vrijednosti, ima po zakonu od 6. travnja 1906. o nužnim prolazima kao suvišan ukinuti.

Ovo sam iznio s razloga, što se iz citirane rješidbe bivše kr. hrv. slav. dalm. zemaljske vlade vidi velika nesigurnost, pak ma da ispravno prosudjuje, ipak nekako okolišavajući svoj judikat obrazlaže.

Do toga je valjda došlo, što je izdan zakon bez debate saborske i što se je krivo čitao § 5. cit. zakona, a to sve pod uplivom prakse austrijske, ma da je naš zakon o nužnim prolazima mnogo dotjeraniji, a po tom i drukčiji od austrijskoga zakona od 7. srpnja 1896. te su u našem zakonu mnoge mane i ograničenja, koja su se pokazala kroz desetgodišnju praksu, uklonjena.

[4]) Vidi kao gore str. 221. stupac drugi.

Digitized by Google

Akademija medjunarodnoga prava u Haagu

Priopćio dr. Vinković Zvonimir, Zagreb.

U Palači mira u Hagu je smještena od svoga početka, 1923. god., Akademija medjunarodnoga prava. Već to u neku ruku otkriva važnost, koju na nju polažu medjunarodni politički krugovi. Svojim devetgodišnjim radom afirmirala se ova institucija tako, da svake godine program predavanja znači dogodjaj u medjunarodnom životu i privlači sve više pažnju pojedinaca, zainteresiranih medjunarodnim pitanjima.

Akademija prema čl. 2. svojega statuta treba da bude: »središte visokih nauka medjunarodnoga javnoga i privatnoga prava te srodnih znanosti u svrhu što lakšega produbljenoga i nepristranoga proučavanja pitanja, koja se tiču medjunarodnih pravnih odnosa« — a ona to zaista i jest. Inicijativa, da se osnuje ovakovo svjetsko središte je dana god. 1907. na drugoj mirovnoj konferenciji u Hagu. God. 1912. votirala je Carnegie-jeva dotacija za medjunarodni mir 40.000 dolara i tek se onda naravno počelo o tome raspravljati na praktičnoj osnovici. Tik pred rat trebala je Akademija početi radom, ali je to rat spriječio, pak je svečano otvorenje uslijedilo tek nekoliko godina iza rata (14. srpnja 1923.). Za ustrojstvo Akademije je značajno, da članovi »Ravnateljstva Carnegie-jeve zaklade za Palaču mira« tvore upravni odbor Akademije. Znanstvenu upravu vodi posebni kuratorij od 12 članova izabran izmedju učenjaka svjetskoga glasa.

Nije moguće u kratkim crtama prikazati sav rad, što ga je Akademija obavila već u ovo nekoliko godina svoga opstanka i ako predavanja traju samo za vrijeme dvaju ljetnih mjeseci svake godine i to tako, da svaki mjesec sačinjava jednu cjelinu, periodu, recimo semestar. Za ilustraciju toga rada dovoljno je spomenuti samo imena nekih predavača: Charles Dupuis, Gaston Jèse, Basdevant, Louis Le Fur, N. Politis, Karl Strupp, Hans Kelsen, Walter Schücking, Hans Wehberg i mnogi drugi.

Ovogodišnje zasjedanje Akademije isticalo se u drugoj periodi naročito izborom predavača. Medju prvima stoji Maurice Bourquin, profesor sveučilišnoga instituta za visoke medjunarodne nauke u Ženevi, inače Belgijanac. Izvrstan predavač, učenjak ogromne erudicije i uopće čovjek osobitih kvaliteta. U 16 sati svoga kolegija, uz dvoranu punu do zadnjega mjesta, predavao je, u skupini: »Načela medjunarodnoga javnoga prava«, o »Općim pravilima mirnodobskoga prava«. Najzanimljivija poglavlja: »Jesu li ugovori i običaji jedini izvori medjunarodnoga prava?«, »Medjunarodni organi«, »Atribucija kompetencija«.

Predavanje Alfreda Verdrossa, profesora bečkoga sveučilišta, o temi: »Medjunarodna pravila o postupanju sa strancima« iskakalo je izmedju ostalih svojom konciznošću. Mala senzacija je bio profesor insbruškog sveučilišta Karl Wolff. Njegovo se predavanje odnosilo na čl. 38. statuta medjunarodnoga sudišta u Hagu i nosilo naslov: »Opća

Digitized by Google

pravna načela primjenljiva na medjunarodne odnose«. Počinje sa vrlo delikatnim pitanjima: »Što je pravo?« »Što je pojam: opće pravno načelo?« i onda dalje. Na prvo pitanje odgovara svojom vlastitom teorijom (izloženom uostalom u knjizi K. Wolff: Grundlehre des Sollens, zugleich eine Theorie der Rechtserkenntnis) i ako vrlo skromno tvrdi, da je u njoj malo toga njegovo. Prema toj teoriji: »le droit est tout ce qui est supponible à un souverain dans le cadre de sa souveraineté«. Može biti ispravna ova teorija toga simpatičnoga, još mladoga, ali svestrano naobraženoga učenjaka, no u svakom slučaju ona daje samo jednu genetičku definiciju prava. Ona, dakle, nije dostatna kao, uostalom, i tolike druge, pa se na pr. za pozitivno medjunarodno pravo postavlja dilema: ili postoji jedan suveren ili medjunarodno pravo još uopće ne postoji... Živa debata razvila se o toj teoriji u seminaru istoga profesora.

Louis Braffort, odvjetnik pri apelacionomu sudištu u Bruxellesu, profesor na pravnom fakultetu u Louvain-u, pravom je romanskom jednostavnošću i bistrinom misli prikazao: »Internacionalizaciju kaznenoga prava«. Vrlo jednostavno: s jedne strane socijalna solidarnost, zajedničko dobro, politički ili državni autoritet, kazneno pozitivno pravo; s druge strane medjunarodna solidarnost, zajedničko medjunarodno dobro, potreba internacionalnoga, zapravo supranacionalnoga autoriteta, potreba kaznenoga medjunarodnoga odnosno naddržavnoga prava i onda dalje, sve sami logični zahtjevi i posljedice.

Talijanska znanost je ove godine bila zastupana dvojicom: Giorgio del Vecchio, prof. pravne filozofije u Rimu: »Društvo naroda gledano sa stanovišta filozofije medjunarodnoga prava«, te Garino Canina, redoviti profesor financijalnih znanosti na visokom institutu ekonomskih i socijalnih znanosti u Turinu: »Medjunarodni problemi zlata«. — Slijede Englez John Colombos, odvjetnik: »Koncepcija medjunarodnoga privatnoga prava prema britanskoj znanosti i praktici«. — Mirkine-Guetzévitch, profesor instituta visokih medjunarodnih nauka pariškoga sveučilišta, podrijetlom Rus: »Utjecaj medjunarodnoga prava na ustavno pravo«; Mégalos A. Caloyanni, Grk, bivši vijećnik visokoga apelacijonoga suda u Kairu te nekadašnji grčki sudac ad hoc pri stalnom sudu medjunarodne pravde: »Ustrojstvo stalnoga suda medjunarodne pravde i njegova budućnost«; Hans Wehberg, Nijemac, profesor medjunarodnoga javnoga prava na sveučilišnom institutu visokih medjunarodnih nauka u Ženevi: »Doprinos mirovnih haških konferencija progresu medjunarodnoga prava«; konačno Holandez V. H. Rutgers, profesor slobodnoga amsterdamskoga sveučilišta: »Sklad pakta društva naroda i pariškoga pakta«, — i Amerikanac Ernest M. Patterson, profesor pensilvanskoga sveučilišta u Philadelphie-ji: »Ekonomske osnovice mira«

Šaroliki predavači, dakle ukrštavanje svih mogućih pravnih škola i nazora. No unatoč svega toga slušač ostaje zapanjen nad svakodnevnim napretkom medjunarodnoga prava. Tamo se predavaju još neobjelodanjeni radovi profesora. Zapanjen je i nad istim posljedicama i mislima, do kojih dolaze pojedini učenjaci i ako pripadaju raznim pravničkim smjerovima i idu raznim putevima. Grandioznost konstrucije medjunarodnoga prava otkriva se tek tamo, u toj Akademiji. Otvaraju

Digitized by Google

se novi vidici, nabacuju se nove misli, razna rješenja problema i nazira se izgled buduće zgrade čovječanstva.

Jedinstvena biblioteka Palače mira otvorena je svakomu slušaču. Sadržava djela medjunarodnoga javnoga i privatnoga prava, internoga (nacionalnoga) prava svih zemalja, diplomatske povijesti te pacifističkoga pokreta, a osim toga zbirku svih izdanja djela Huge Grotius-a. Obasiže oko 100.000 svezaka. Nema djela objelodanjenoga na kojem od poznatijih jezika, a da se ne bi nalazilo u biloiteci. Ima nešto i naših djela zaslugom zagrebačkoga Rotary-kluba.

Prednosti, koje svaki slušač Akademije uživa povrh predavanja i biblioteke, su znatne. U prvom redu slobodan pristup svim javnim zasjedanjima stalnoga suda medjunarodne pravde. Svakomu je od njih omogućeno, da svojim očima vidi cijeli postupak, sve formalno-procesualno pravo medjunarodnoga sudišta te njegovu organizaciju, a osim toga, da se upozna i sa mnogim potankostima iz područja materijalnoga medjunarodnoga prava i nedavne diplomatske prošlosti. Ove godine na pr. mogli su slušači prisustvovati raspravi Francuske, Italije i Čehoslovačke proti Njemačkoj i Austriji, ispad koje se očekivao na cijelom svijetu najvećom napetošću. — I sam doticaj medju slušačima donosi prednosti. Dobar postotak slušača, skoro polovina, jesu sveučilišni docenti, profesori, doktori prava, odvjetnici, suci a naročito diplomati, svih mogućih narodnosti, a to pruža živu i zanimljivu izmjenu misli. »Udruženje bivših i sadašnjih slušača« brine se upravo oko toga i priredjuje zajedničke večere, causerie-je, izlete i dr. Iskaznica slušača Akademije ujedno je i dozvola za pristup u najbolje klubove engleskoga uzora u Hagu, a i inače su slušači svagdje primani s naročitom pažnjom.

Bilo bi poželjno, da se naši ljudi čim više zainteresiraju za tu instituciju.

Upravo radi toga valja progovoriti o plemenitoj inicijativi g. André Gardot-a, odvjetnika u Angers-u i guvernera distrikta francuskih rotarijanaca. Sam nekadašnji slušač Akademije, uvidio je ogromnu važnost, koju igra ovaj zavod u medjunarodnom životu, pak se obratio na sve evropske rotarijanske distrikte time, da osnuju stipendije, koje bi omogućile pojedincima, osobito onima iz zemalja sa slabijom valutom, boravak barem od jedne periode. Ovaj prijedlog je prihvaćen objeručke u rotarijanskim krugovima, pa je primjerice ove godine bilo samo za vrijeme druge periode osam rotarijanskih pitomaca iz raznih zemalja a od toga i jedan iz naše zemlje — pisac ovih redaka. Zagrebački Rotary-klub je osnovao sam na svoju ruku i iz svojih sredstava, dakle bez distrikta kraljevine Jugoslavije, koji u to vrijeme nije ni postojao, obilnu stipendiju, pak je sa svoje strane doprinesao lijep obol tome, da će se omladinski krugovi još više zainteresovati za medjunarodni život. Nema sumnje, da će ova ustanova Rotary-kluba biti poticaj mnogome za dalji rad. — Konačno treba spomenuti, da Rotary-klub u Zagrebu ima u vidu, da popuni zbirku naših djela u biblioteci Palače mira u Hagu, pa će time još više zadužiti našu javnost.

Digitized by Google

Ocjene i prikazi

Leonidas Pitamic: Some Notions on the State and ist International Phases. Washington, 1931. — 48 str.

Bivši profesor državnoga prava na sveučilištu u Ljubljani, a sada poslanik naše države u Washingtonu dr. Leonid Pitamic je izdao pod gornjim natpisom predavanja, što ih je održao u ožujku ove godine na školi za vanjsku službu Georgetown-sveučilišta u Washingtonu. Pogledi i izlaganja dra Pitamica, što se nalaze u toj raspravi, tek su na engleski prevedeni i za tu svrhu dopunjeni odlomci iz njegova djela »Država«, što ga je prije četiri godine izdao na slovenskom jeziku u nakladi družbe sv. Mohorja. To djelo je poznato i u našim pravničkim krugovima (vidi prikaz prof. Franka u »Mjesečniku«, 1929., str. 27-39), i ako ne u onoj mjeri, kako to zaslužuje (zato bi se izdanje hrvatskoga prijevoda moglo toplo željeti).

Gosp. Pitamic je iz toga svoga djela izvadio neke dijelove i obradio ih u obliku predavanja na školi za vanjsku službu Georgetown-sveučilišta, a zatim je ta predavanja objavio u vrlo ukusnom izdanju same škole. Pisac, koji je i prije bio poznat u stranom svijetu svojim djelima i raspravama na stranim jezicima (njemačkom i francuskom te engleskom i češkom), a baš je nedavno sudjelovao u spomen-knjizi za glasovitog profesora Kelsena prinosom »Zur Lehre von der richterlichen Funktion (i to preradjeni ulomak iz spomenutoga djela o državi), ovim je svojim predavanjima i raspravom izašao pred američke znanstvene krugove kao doličan predstavnik naše znanosti.

Kako je već rečeno, pisac je u toj raspravi preveo i donekle dopunio neke ulomke svoje knjige o državi. Rasprava se dijeli na pet poglavlja: I. Pojam države. II. Državno područje. III. Suverenost. IV. Državno medjunarodno pravo. V. Državljanstvo. Prema izvornoj slovenskoj redakciji nalaze se tu u glavnom stilističke izmjene i manje dopune, no i te pokazuju brižljivost, kojom pisac dalje usavršuje svoje, već prije izradjene ideje (takvih sretnih usavršenja nalazimo na str. 6., 10. i t. d.). Kao novi odlomci dodana su neka izlaganja u poglavlju o pojmu države i odlomak u poglavlju o državljanstvu, gdje se kao primjer za piščeve izvode prikazuju neke odredbe našega zakona o državljanstvu u pogledu opcije.

Istup gosp. dra Pitamica na tako vidan način pred američku javnost, te okolnost, da je rasprava izašla u izdanju Georgetown-sveučilišta i da je sam James Brown Scott napisao knjizi predgovor pun hvale i priznanja, mora nas iskreno veseliti, da je on stekao tolik ugled pred najodličnijim znanstvenim forumom Sjedinjenih država. J. A.

Andrei Popovici: The political status of Bessarabia. Washington, 1931. — 288 str.

Rumunjski publicista i diplomata Andrei Popovici je obradio u ovoj studiji, kojom je postigao doktorat Georgetown-sveučilišta u Washingtonu, vrlo mnogo raspravljeno pitanje, je li pripojenje Besarabije Rumunjskoj opravdano. To vrlo delikatno pitanje političke naravi osvijetlio je pisac sa raznih gledišta, zastupajući kod toga otvoreno i sa mnogo uvjerenja rumunj-

Digitized by Google

sku tezu. Ipak već sama činjenica, da se radi o doktorskoj tezi i da je raspravi napisao predgovor jedan od najuvaženijih stručnjaka za medjunarodno pravo James Brown Scott, dovoljno svjedoče, da je djelo napisano stručno i da čuva onu objektivnost, koja je u takovim prilikama moguća.

Nastojanje pisca ide za tim, da opravda činjenicu pripojenja Besarabije Rumunjskoj. Rusi tvrde, da je Rumunjska nasilno zaposjela Besarabiju. Prema tomu ne bi bio njezin posjed Besarabije pravovaljan po načelima medjunarodnoga prava. Pisac nastoji pobiti ruske tvrdnje. U tu svrhu dokazuje dvoje: opravdanost rumunjskih zahtjeva na Besarabiju i pravnu valjanost postupka, kojim se zbilo pripojenje Besarabije Rumunjskoj. Opravdanost rumunjskih zahtjeva dokazuje pisac etnografskim i historijskim argumentima. Besarabija je bila u prošlosti posve rumunjska, te je do godine 1812. pripadala Moldavskoj. Aneksija Besarabije po Rusiji godine 1812. bila je izvršena proti volji pučanstva, a naročito Turska nije imala pravo, da ustupi Besarabiju Rusiji, jer je kao suzeren Moldavske imala dužnost, da brani njezinu teritorijalnu cjelovitost. Pariškim mirom od godine 1856. dobila je Moldavska natrag južni dio Besarabije, ali je taj vraćen Rusiji na berlinskom kongresu, makar je Rusija Rumunjskoj zajamčila njezinu cjelovitost, kada je Rumunjska pomogla svojom vojskom Rusiji u ratu proti Turskoj. Unatoč stoljetnoga ruskoga gospodstva i vrlo jakoga nastojanja ruske vlade, da odnarodi pučanstvo pomoću kolonizacije stranih elemenata i pomoću škola, stanovništvo Besarabije je ostalo u većini rumunjsko. Naročito pisac naglašuje, da Rusija ne može iz prisutnosti znatnijega postotka ruskoga elementa u današnjem sastavu pučanstva Besarabije izvoditi nikakova prava, jer je taj elemenat doveden u namjeri, da se prisilnim državnim mjerama dade ovoj etnografski rumunjskoj pokrajini drugi etnografski biljeg.

Isto tako je zanimljivo piščevo razlaganje o pravnoj valjanosti sjedinjenja Besarabije s Rumunjskom. Glavni mu je posao ovdje utvrditi, da Besarabija u času sjedinjenja s Rumunjskom nije bila sastavni dio ruske države. Tu nalazimo pravnoteoretski zanimljivih pogleda na učinke revolucije i revolucijonarnoga otcjepljenja jednoga dijela države od državne cjeline. Po shvaćanju pisca Besarabija je bila u državnopravnom pogledu odijeljena i nezavisna koli od sovjetske Rusije, toli od Ukrajine, pa je prema tomu mogla slobodno raspolagati svojom sudbinom. Njezino sjedinjenje s Rumunjskom je izvršeno po slobodnoj odluci državnoga vijeća (Sfatul Tarii), koje je po pravu revolucije imalo u ono doba vrhovnu vlast u Besarabiji. Pisac nabraja uvjete, koje je državno vijeće postavilo povodom proglašenja ujedinjenja, a koje je rumunjska vlada održala.

U svim pojedinostima ne ćemo se moći složiti s piscem, ali glavna teza i njezini argumenti mogu se smatrati i objektivno dovoljno uvjerljivima, pa je time pisac uspio, da pred stranim svijetom prikaže opravdanost rumunjskoga stanovišta. Činjenica, da govori za stranu javnost, navela ga je na to, da naglasi analogije s proglašenjem nezavisnosti sjeveroameričkih Sjedinjenih država kao i nepotrebnost plebiscita, koji nije odredjen niti za Alsace-Lorraine-u. U predgovoru je James Brown Scott istaknuo dobre kvalitete rasprave, koja može dobro poslužiti za informaciju o pitanju Besarabije, a uz to daje primjer primjene nekih općih načela teorije medjunarodnoga i državnoga prava na jedan konkretni slučaj. J. A.

Digitized by Google

Željezničko otpremno zakonodavstvo. Nekoliko primjetaba povodom izdanja: Ivo V u k o v i ć, Željezničko-saobraćajna uredba. Zagreb 1931. Tisak: Tipografija d. d. Zagreb.

Priopćio G o r n i č i ć J o s i p, inspektor ministarstva trgovine i industrije i. s. u Zagrebu.

Literatura naša jest, što se tiče pitanja saobraćaja, zaista dosta siromašna. Tek na polju stručne tehnike, ističu se nekoji pisci (Stefanović, Židolović i t. d.). Napose na polju otpremnoga prava, je stanje još nepovoljnije. Trebalo je punih trinaest godina iza sloma, dok je ugledalo svijetlo dana, bar jedno donekle trajno i djelomično (što se tiče teritorija!), uporabivo tumačenje otpremnoga prava; dobiveno neko pomagalo otpremnicima robe uopće, a ostaloj publici interesiranoj kod otpreme osoba i prtljage, kakav takav priručnik.

Mora se pozdraviti nastojanje gosp. Vukovića, pružiti domaćoj javnosti neki vademecum, da se uzmogne orijentirati glede tih ne sasvim svagdanjih problema, da se bar donekle snadje u labirintu propisa, kojih velik dio je podvrgnut trajnim promjenama. Nekako je doduše nerazumljivo za narav same stvari, da se je toga posla, te komplicirane zadaće, morao latiti stvarno laik željezničke upravne i egzekutivne službe, a da se medju brojnim reprezentantima i stručnjacima te discipline nije našao jedan, kojemu se je mogla dati prilika, da se primi tog kod nas još uvijek dosta nezahvalnoga posla. Mora se doduše priznati, da su i u drugim državama, kraj stručnjaka željezničke službe (Ullrich, Röll, Rinaldini i t. d.) i sudbeni krugovi izdavali mjerodavne tumače željezničkih propisa(Loening, Senckpiehl, Röder i t. d.), ali potonje je tek posljedica istančane judikature u tim zemljama, gdje niži, viši, a i najviši sudovi raspolažu sa posebnim senatima, odnosno referentima otpremne struke.

Ali stvar je kod nas bila već suviše dozrela, a da bi se moglo još čekati, dok u stranim jezicima i državama postoji dobar broj pomoćnih knjiga, za ovu granu nacionalne ekonomije.

Posao, kojega se je primio gosp. Vuković, zaslužuje po tom pojačanu pažnju, a razni ispravci, koje će on morati da uvaži kod ponovnog izdanja te knjige, ne umanjuju zasluge i trud uložen kod sastava nazočnog djela.

Prije nego predjem na samo djelo, moram se taknuti nekih historičkih činjenica, koje mi se nehotice namiču, na momente, kod kojih sam bio osobno interesiran za vrijeme, kada se u našim krugovima nije ni promišljalo na kakovu akciju u tom smjeru, na studij tih sada i za mnoge državne financije sudbonosnih prilika. Bilo je to u doba, kada su se pojavile prve izrazite konture zloglasne madjarske prometne politike, koja je oko god. 1895. počela dobivati pogibeljniji značaj za hrvatski narod. Tada su radovi regnikolarnih deputacija počeli obuhvaćati i prometne probleme, te je nastojanjem moje malenkosti prvi put potaknuto pitanje rentabilnosti pruga državnih željeznica, koje su ležale na teritoriju Hrvatske. Kasnije je došlo do rasprava o transportnom porezu, gdje sam ponovno bio u stanju pružiti mjerodavnim, tada opozicionalnim, zastupnicima, neke podatke o eventualnoj visini tog poreza, odnosno participaciji Hrvatske na tom javnom teretu.

Za doba borbe oko željezničarske pragmatike pokazala se je nužda osvijetliti tada postojeći položaj, kojoj zadaći sam se podvrgnuo, da bude moguća u Pešti kakova takova stvarna opozicija, dotično akcija.

Digitized by Google

Ali svedj rastući promet je imperativno tražio od Hrvata, da se prekine sa praksom, koju su Madjari provadjali u Hrvatskoj, a koja se je sastojala u tom, da se što više odstrani autohtoni živalj od poznavanja prometnih prilika. Radi upravo tada nastalih promijenjenih političkih prilika, ostala je doduše moja »prometna politika« torzom, jer joj je manjkao dio o upravnom, a i dio o tarifnom, odnosno otpremnom pravu. Početak je ali bio već učinjen!

Da se bar nešto dade — ut aliquid fecisse videatur, — da se zamaže oči i onako slabo upućenoj u te odnošaje hrvatskoj publici, izdan je bio nešto prije rata (oko polovice god. 1911.) pod auspicijama željezničkoga ravnateljstva u Pešti: »Željeznički poslovni propisnik sa tumačem. Uputa o otpremanju robe i živoga blaga na hrvatsko-slavonskim prugama kr. ug. drž. željeznica«. Ali pisac, znanac mi gosp. M., inače činovnik željezničke slagališne službe, nije kod toga posla bio sretne ruke, jer je velik dio djela, zastario već za nekoliko mjeseci. Bilo je to već sa 1. ožujka 1912. povodom izdanja I. dopunjka tarifu Dio II. za mjesni promet državnih željeznica. Potonji tarif bio je naime glavna podloga spomenutomu izdanju, koje se je uz poslovne propise i citiranje naknadnih ustanova bavilo i tarifnim odredbama. Upitni dopunjak promijenio je svu silu ustanova spomenutoga »tumača« tako, da nije bio više prikladan za praktičnu porabu. Moje nastojanje god. 1913. izdati dotjeranije djelo, nije urodilo željenim plodom, ma da sam naumljenomu izdanju kanio dati mnogo širu podlogu, t. j. uz tumač poslovnomu pravilniku (Betriebsreglement — saobraćajna uredba) i kratku ilustraciju željezničkog upravnoga prava, koncesionalnih odnošaja, te uputu o odvijanju medjunarodnoga prometa tako, da bi knjiga bar deset godina bila prikladna za praksu.

Od tog doba, prošlo je skoro punih 20 godina, a da u tim važnim pitanjima naš elemenat nije imao nikakav priručnik, koji bi ga upućivao u nepoznate mu dosele maksime, te poslužio trgovačkomu i naučenjačkomu svijetu u tom pravcu.

Manjak je to bio velik, a uplivao je kasnije na opće prometne prilike cijele naše države, kako niže dokazujem. Nemojmo se varati! Prometni problemi ne sadržavaju jednu okamenjenu disciplinu, nisu ni studij, koji bi se dao što no riječ preko noći svladati, niti posao, koji bi se mogao rješavati zvučnim frazama, ili površnim proučavanjem na te odnošaje odnosećih se norama. Stručnjaci pako, odnosno neznatan broj istih, koji bi kao u Prahi (Lankaš i t. d.) dorasli situaciji, nisu ovdje došli do riječi, a posljedice toga dosta lakoumnoga postupka nalazimo na žalost u ne malom opsegu još uvijek u privrednom životu naše kraljevine.

Promet, razvitak i propast istoga, od odlučujuće je važnosti za opstanak i procvat pojedinih država. Feničani i Kartažani u starom, Portugal, Venecija i Genova u srednjem vijeku, očiti su dokazi ove teze. Holandiju je iza potisnuća po Engleskoj spasio tek njezin novčani svijet i bogate kolonije u istočnoj Indiji.

Razvitak njemačke trgovačke mornarice prije rata bio je veći, nego si je mogao predstaviti kakav površni motrioc. Ta mornarica gospodovala je osobnim prometom cijeloga svijeta, izuzev nekoje relacije Pacifika. To je gospodstvo bilo jedan od prvih uzroka svjetskomu ratu, kolikogod se taj navod mnogomu može paradoksalnim činiti. Kratak pregled itinerara njemačke pomorske plovidbe (vidi: »Reichskursbuch Mai 1914«), može i laika

Digitized by Google

uputiti u istinitost mojih navoda. Radilo se je još o samom kratkom razmaku, pa bi Njemačka gospodovala i sa robnim prometom svijeta, što je Engleska već dobrano počela ćutiti.

I poratne prilike, porast njemačkoga brodarstva pruža zornu sliku o prosperaciji Njemačke, o rezultatima, koji su proizvod zloglasne pruske discipline i pedanterije sve do ekscesa, — momenti, s kojima ne mogu konkurirati ni brojne engleske, još manje moćne United States Lines.

Spomenuo sam, kako velikim promjenama su podvrgnute prometne maksime. To vrijedi toli za poslovne uzance, koje se radi golemoga broja, ne mogu evidentirati, koli za pozitivne zakonske odredbe regionalnoga značaja, kojih imademo dvije vrsti. Prvo su norme, koje važe unutar teritorija jedne države, a druge, kojih važnost obuhvaća skoro sve države Europe. Po sadržaju, odnosno objektima, imademo opet norme, koje se odnose na osobni promet, i norme, koje uredjuju promet sa robm. Skup pravila, koja su mjerodavna za uredjenje tih odnošaja, prekoračuje znatno niz odredaba, koje uredjuju opće trgovačke odnošaje; pravila, koja su obvezatna za uredjenje poslovnih prilika izmedju trgovaca medjusobno, te onih izmedju trgovaca i potrošača. Već broj otpremnih ugovora, koji se svaki dan sklapaju u svrhu otpreme najrazličitije robe, u najraznijim pravcima, ide u milijune. Specijalni su to ugovori, koji se znatno razlikuju od običnih trgovačkih transakcija; od prodaja iz ruke u ruku, koje se sklapaju većinom bez svjedoka i svakih formalnosti. A upravo kod željezničkoga posla (traffic[1]) postao je broj potonjih formalnosti s vremenom tolik, da se je pokazala goruća potreba, pojednostaviti te forme. Brojni primjeri judikature upućuju nas, da su te formalnosti postale već velikom smetnjom za brzo odvijanje prometa. Neobičan razvitak auto-prometa, koji zabrinjuje — ne bez razloga — i financijalne stručnjake država, a i ostale na željezničkom prometu interesirane krugove, je posljedica najviše jednostavnosti, kojom se odvija taj promet, a brzina kao da dolazi u obzir tek u drugom redu!? Tim porastom o zid pritisnute željezničke uprave trude se, da ujednostave sve na promet odnoseće se forme, bilo da prošire opseg robe, koja se bez dalje formalnosti može preuzeti na otpremu, bilo da kod preuzeća robe na otpremu uvedu sasvim jednostavan postupak. Tako se u novije doba znatno proširuje t. zv. express-promet i to toli u lokalnom, koli u medjunarodnom prometu. Sili na te mjere i jako već razvijen (bar u ljetnim mjesecima!) zračni promet sa raznom vrednijom, odnosno luksusnom robom. S tim prometom željeznica gledom na brzinu ne može nikako, a glede cijene jedva može uzdržati konkurenciju. Razna obranbena sredstva željezničkih uprava, te državne vlasti. da oslabe cestovnu utakmicu, da zaštite promet na željeznicama od svedj rastućeg deficita ,tako su palijativnoga značenja, da ne će moći nikako trajno zaustaviti razorni proces, koji prijeti opstanku željeznica, potrebnih i za zemaljsku obranu.

Pogibelj za narodno gospodarstvo, proizvodnju industrijskih artikula, te dnevni život, ako se za ukinuće svedj rastućeg deficita, odnosno pokriće režijskih troškova povise otpremne stavke za dopremu surovina (ugljen, drvo, sol, kamen, pijesak i t. d.), može zauzeti i katastrofalne dimenzije.

Uredba, koju izdaje i tumači u dosta ograničenom opsegu gosp. Vuković na žalost je već nešto zastarjele naravi. Kako iz samoga »Uvoda«-a

[1]) »Traffic« je engleska riječ, koja je identična sa njemačkom: »Betrieb«, talijanskom: »esercizio« i francuskom: »exploitation«.

Digitized by Google

toj uredbi razabiramo, vrijedi ona od 1. X. 1925., a prema tumaču, kojim se popraćuje izdanje te zakonske odredbe, ista se temelji na ustanovama bernskoga sporazuma od 14. X. 1890., na ustanovama dopunskog sporazuma od 16. VII. 1895., te naknadnom sporazumu, primljenom u Parizu na 16. VI. 1898., i sporazumu u Bernu od 19. IX. 1906. Sve te odredbe vrijedile su za cijeli teritorij nekadašnje Austrougarske monarhije. Za bivšu kraljevinu Srbiju je vrijedio do gornjega termina (1. X. 1925.) u lokalnom prometu pravilnik izdan pod naslovom »Uredba« od 1. I. 1908., a za medjunarodni promet tamo, prije pristupa Srbije bernskom sporazumu, t. zv. istočni pravilnik za promet sa Njemačkom i Austrijom od 1. V. 1898.

Uredba od 1. X. 1925. tek je prema bernskom sporazumu od 23. X. 1924. nešto promijenjeni poslovni propisnik, ili kako sam ga ja radi blagoglasja jezika preveo sa »poslovni pravilnik«, koji je bio izdan god. 1909., a vrijedio je od 1. I. 1910. I ako su tumaču dodane sve — dosta velikim promjenama u mjesnim tarifnim svescima i saveznim tarifima podvrgnute — naknadne ustanove (njem. Zusatzbestimmungen), koje su sadržane u mjesnom tarifu Dio II, od 1. X. 1925.[2]), odnosno poslovnom propisniku od 1. I. 1910., kao i citirane sve načelne rješidbe domaćih vrhovnih sudova (A. i B.), mnoge rješidbe austrijskoga vrhovnoga sudišta, neke rješidbe madjarske kurije, mnogih njemačkih sudova, te par čehoslovačkih sentencija, pokazuju se ipak neke netočnosti, odnosno valjalo je upozoriti na otstupe, koje je uvela egzekutiva, nadzorna vlast države, usvojila strana judikatura, te pravna znanost, koji vrijede kao punovažna pravna pravila (Loening, Röder i t. d.).

Tako već kod § 6. točka 3) rok od dva mjeseca nije baš bezuslovno obvezatan, odnosno mjerodavan za valjanost pojedine (singularne, a ne generalne!) tarifarne odredbe!

Pitanje je to tim važnije, jer je već u prijeratno vrijeme nastala potreba (Rinaldini: »Betriebsreglement sammt Erläuterungen«, str. 23 ... Manz Wien, 1909.) preradbe ustanova, odnosećih se na obnarodovanje tarifa. Poratne prilike, a pogotovo tadašnje stanje na tarifnom polju, postalo je tako zakučasto, promjene kod pojedinih tarifa tako guste, da je i sama točnija evidencija istih donekle zatajila. To stanje traje još sveudilj. Tako sam već ponovno ustanovio, da ni najserioznija strukovna glasila nisu u tom pogledu sasvim besprikorna, t. j. sasvim površno evindentiraju pojedine tarifne publikacije. Izim toga se dogadja, da se jedva izdani tarifi (dopunjci-dodaci, priključci-prilozi) mijenjaju i iza mjesec, dva singularne odredbe reduciraju, ili pako pogoršavaju stanje; jedva izdane polakšice ukidaju se tako, da je uspješan kalkil trgovaca u ne malom broju slučajeva skroz nemoguć, odnosno vrlo dvojben. Obavijesti pako željezničkih organa ne bi poradi velikoga broja singularnih odredaba, odnosno polakšica, po nekim načelnim rješidbama viših sudova bile obvezatne za željezničku upravu!?

[2]) Pod oznakom tarif. dio I., razumijevamo u tim i takovim željezničkim publikacijama sadržane reglementarne odredbe, kojima su dodane naknadne ustanove. Skupa sa potonjima reprezentira dio I. mjerodavno za otpremni posao pravo. Od te publikacije znatno se razlikuje t. zv. dio II., koji sadržaje specijalne reglementarne ustanove za odnosni promet (mjesni, ili savezni!), uz to imade i tarifarni dio, u kojem su nanizane kraj raznih tabula sa izračunanim stavkama i specijalni tarifi za pojedinu vrst ili više sličnih vrsti robe.

Digitized by Google

Pojedine odredbe tarifarne naravi se izdavaju kadšto post festum, — vrijede od već prošloga kojega termina do odredjenoga roka, ili bez oznake termina, t. j. dok cijeli tarif vrijedi. Osobito su te odredbe važne kod saveznih tarifa, koji inače vrijede od dana obnarodovanja, a katkada se do pojedinih svezaka tih tarifa ne može doći ni neposredno iza toga roka. Glede singularnih polakšica je stanje još teže. Sa važnosti od 10. IX. 1931., a snagom do 30. VI. 1932. je izdana na pr. pod 19., a oglašena pod 29. IX. 1931. polakšica za krumpir sa strane naših drž. željeznica, dakle 19 dana iza kako je faktično stupila na snagu. Austrijske savezne željeznice izdavaju takodjer za svoj teritorij isto tako polakšice, koje vrijede od minuloga kojega termina. Poratne prilike dovele su do velike nesigurnosti i sam sustav tarifski, jer je već u nebroj slučajeva i kod većih željezničkih uprava dokazana opstojnost tajnih tarifa, a da se ni strukovni svijet nije suviše skandalizirao nad tim postupkom. Pisac u točki 4. § 6. svoga tumača kao da dobro uvažava situaciju u tom pogledu. Jednostrano pako mijenjanje tarifskih ustanova i u samim saveznim tarifima ne spada medju rijetkosti. (Rumunjska!)

Naplata vozarine, odnosno uzance, koje su se glede toga uvriježile u praksu, postale su iza rata Ahilova peta želj. posla. O frankiranju pošiljaka i postupku, koji se vrši protiv ustanova dapače samog I. Ue. G.[3]) sa strane želj. uprava na štetu stranaka, postoji gotovo cijela literatura. Pisac »Uredbe« ograničuje se na tri kratke primjedbe kod § 69. saobraćajne uredbe. A ipak nije svejedno, pred kojim se će sudom rješavati eventualni sporovi izmedju stranaka i željezničkih uprava, koje ustanove će doći u pretres i kakovo će stanovište u svakom pojedinom slučaju, ili nizu slučajeva zauzeti odnosni sudbeni forum. Nije samo slučajni pojav, da se osobito u posljednje doba radi manjka, gubitka i oštećenja robe, te povrate vozarine, koja se tiče pruga, odnosno postaja naših željeznica, provadjaju parnice pred stranim sudovima u smislu ustanova I. Ue. G.,[3]) te raznih — pleno titulo — saveznih tarifa.[4]) Pravomoćne redovito kondemnatorne rješidbe tih sudova egzekviraju se, odnosno naknade same, plative na temelju istih, uračunavaju se jednostavno kod likvidacije iznosa, koji se uberu na temelju vozarinskih ugovora u inozemstvu i u korist željeznica naše države.

Naša judikatura je na žalost glede te važne grane suvremenoga života, odnosno prava još u povojima. Gosp. Vuković citira u svemu sedam sentencija, izdanih od god. 1907. ovamo do danas po zagrebačkom stolu sedmorice (kasnije A.) i samo dvije, koje je iza sloma izdalo sudište B.! Ali i te presude tiču se samo prometa sa robom. Glede osobnoga prometa nije ništa

[3]) »Internationales Übereinkommen für Güter«. franc. »Convention internationale ... des marchandises« (C. I. M.). Vidi niže opasku 7.

[4]) Iza rata izdavani su radi svedjer mijenjajućih se cijena, odnosno radi fluktuacije valute, za regulaciju prometa izmedju dviju ili više država tarifi bez t. zv. tarifskoga dijela, t. j., uporavljani su kod otpreme pošiljaka mjesni tarifi pojedinih željezničkih uprava. Ti tarifi, koji nisu imali atribute pravih saveznih tarifa, nazvani su po praksi quasi savezni tarifi Takav »savezni tarif« vrijedi još uvijek (od 1. II. 1927.) — studeni 1931. — za promet naše države sa Bugarskom, sa Madjarskom (od 1. IV. 1923.) itd. Upravo radi pomanjkanja tarifskoga dijela kratili su se strani sudovi rješavati sporove, pogotovo kada se je radilo o povrati kirije jer se nisu usudjivali dirati u odredbe mjesnih tarifa pojedinih željeznica. Potonji pako tarifi su bili tada još više komplicirani nego danas, pa i radi toga nije judikatura bila na čistom, u kojoj valuti dotično iznosu valja stranci pružiti naknadu u svakom konkretnom slučaju.

Digitized by Google

citirano. Koliko sam pak razabrao iz saopćenja pokojnoga predsjednika dr. P-a, »uzurpirao« si je — ako se ne varam god. 1908. — stol sedmorice u stvari gubitka jedne mnogo vrijedne prtljage kompetenciju rješavanja toga spora željezničke naravi, te je usprkos prigovora pasivne legitimacije osudio željeznički erar, na naknadu štete. Polazio je sud vjerojatno sa stanovišta, da je taj i takav postupak opravdan već radi toga, jer su se i vansudbene odštete, koje su proizlazile iz otpremnog ugovora, naknadjivale povodom podnesenih reklamacija po zagrebačkom tada poslovodstvu državnih željeznica, dok si je ravnateljstvo u Pešti pridržalo samo reklamacije povratne naravi (refakcije).

Radi posebne naravi prava, koje je kod nas slabo, dotično nikako istančano, po tom s materijalne strane nedotjerano, držim, da mi pripada pravo naučne kritike, koju i onako provadjaju strani strukovni krugovi i kraj svestrano obradjene već materije, bez svakog prigovora sa tangirane strane. Mislim ovdje akciju u Wien-u izlazećega: »Allgemeiner Tarif-Anzeiger«-a, te njemačku strukovnu literaturu (Loening,[5]) Röder, Eger i t. d.).

Velik manjak uvodno citirane edicije sastoji se i u tom, da sama »Uredba« vrijedi samo za teritorij naše kraljevine, dok u prometu sa najbližim susjedima važe u mnogom sa ustanovama Ž. S. U.,[6]) kolidirajući propisi bernskoga sporazuma (kao gore!) od 23. X. 1924., skupa sa naknadnim ustanovama istom od 20. III. 1930., odnosno 1. VII. 1931. (I. i II. dopunjak!), te glede robe, koja se uvjetno otprema, »Prilog« od 1. VII. 1931. Medjutim ni potonjim odredbama ne može se proreći duži život. Tako se, ne bez razloga, dižu od par godina ovamo i sasvim opravdane pritužbe protiv bernskoga sporazuma od 23. X. 1924., osobito onoga dijela, koji se tiče prometa sa robom. Medju glavne točke spada prigovor, da je taj sporazum redigiran suviše pod utiskom poratnih, sasvim nesredjenih prilika i zloporaba, kojima nisu bili daleko ni sami namještenici željezničkih poduzeća. Citiram ovdje kao neki kuriozum rješidbu državnoga suda u Berlinu od 4. VI. 1924. br. I./429/23., koja kaže medju ostalim: »da su tatovi vjerojatno sami željeznički namještenici . . .« (»das höchstwahrscheinlich Bahnangestellte als Diebe in Frage kommen . . .«!?).

Gornja sentencija najbolje je označila situaciju, koja ni u drugim slučajevima nije bila povoljna po tadašnje pravno stanje. Specijalno glede gore citiranoga slučaja moram konstatirati opću reformatio in melius, da je naime u novije doba nastupilo u mnogim odnosima željeznice normalnije stanje, pa otpada mnogi žalac, koji je provejavao sada već zastarjeli sporazum od 23. X. 1924. Otpala je potreba stigmatizacije željezničkoga personala i nastupilo opet doba uzajamnoga povjerenja, koje je prvi preduvjet solidnog otpremnog posla.

Tim povodom su stigle sa interesiranih strana i u strukovnim glasilima svestrano razglabane brojne predstavke tako, da se ni središnji ured u Bernu nije mogao oteti, da zauzme u tom pravcu, svoje pravilima predvidjeno stanovište. Prema tomu se već za god. 1932. očekuju meritorne rasprave u svrhu uredjenja tih odnošaja.

U oči pada osobito različitost tumačenja francuskoga i njemačkoga teksta, koji su oba, skupa sa talijanskim prevodom, autentični i koji daju

[5]) Dr. Loening: »Komentar« str. 615 itd.

[6]) Ž. S. U. = Željeznička saobraćajna uredba, izdana na osnovu zakonskoga ovlaštenja (Vidi: Ivo Vuković, Željezničko-saobraćajna uredba. Uvod!).

Digitized by Google

povoda ozbiljnim dvojbama glede pojedinih dosta važnih odredaba. Tako su kod člana 42. I. Ue. G.[7]) § 1. i 3. stavke: »en vertu du contrat« i »qui naissent du contrat«, prevedene na njemački sa: »Auf Grund des Frachtvertrages« u obim slučajevima. U našem prevodu I. Ue. G.[7]) zakon od 1. X. 1928. Nar. Nov. br. 118., 1928., prevedene su gornje rečenice po francuskom tekstu sa »plaćenih na osnovu vozarinskoga ugovora« i »zasnovanih na vozarinskom ugovoru«!

Nije mi moguće iscrpsti ni približno razne hyatuse upitnoga dijela gosp. Vukovića. Ograničiti ću se na slučaj, koji u svem ispričaje opće nepravilnosti, a i manjke, koji su se uvukli u taj prvijenac naše strukovne literature. Govor je o spomenutoj već judikaturi, koja bez svoje krivnje nije bila uvijek na visini svoje zadaće. Kada je pako tako u tom pogledu, onda ne može biti bolje ni na drugim područjima otpremnoga posla, odnosno glede saobraćajnih problema.

Egzekutivna služba na željeznicama Jugoslavije je iza sloma prilično funkcionirala. Uz asistenciju madjarskih skladišnih manipulanata provedene su prve odredbe na polju otpremnoga prava i niz quasi saveznih tarifa.[4]) U najnovije doba, dok se radi fluktuacije valuta otkazuju brojni savezni tarifi, pokazuje se kod nas neki življi tempo oko uredjenja saveznih tarifa. Ali pri tomu se osobito u talijanskom prometu ne može »Volumé unico«[8]) od 1. I. 1931. sa dva njegova dopunjka — posljednji od 1. IX. 1931., — nikako da utjelove u savezni tarif!?

Na str. 153. Ž, S. U.[6]) pod T. XIV. saopćuje se načelna rješidba stola sedmorice (A.) od 3. XI. 1927. Akoprem nije označeno vrijeme, kada je pošiljka predana na otpremu, ipak se može razabrati, da se radi o vremenu gore spomenutom i desolatnom i o starom poslovnom propisniku (pravilniku) od 1. I. 1910. Citira se naime u tekstu pasus: »Po § 86. str. 1. toč. «. s t a r o g Ž. P. P.[9]) Govor je u upitnom slučaju o gubitku kod pošiljke, koja je tovarena po stranci — trgovcu žitom — u otvorenim kolima i kod koje je (zapisnički!?) ustanovljen kod izdanja pošiljke manjak od 253 kilograma! Po stručnjacima ustanovljeni manjak je mogao iznašati najviše 50 kilo-

[7]) Medjunarodni željeznički sporazum (vidi op. 3) je sadržan u zakonu o medjunarodnoj konvenciji o prevozu robe na željeznicama (odnosno osoba i prtljage!), koji vrijedi od 1. X. 1928. kao punovažno pravilo za otpremu osoba i robe, koja se otprema u bilo koju državu Europe, izuzevši Englesku. Za Rusiju vrijedi taj sporazum uz neka ograničenja, kao ugovorno pravo (Vertragsrecht).

[8]) »Volume unico« je tarifna odredba talijanskih državnih željeznica. Ista sadržaje tarifalne odredbe (polakšice), koje vrijede za mjesni tranzitni i savezni promet u i sa Italijom.

[9]) Ž. P. P. = Željeznički poslovni propisnik. Pod tim naslovom se razumijeva niz zakonskih odredaba, te odredaba egzekutivnih odnosno nadzornih državnih vlasti, koje su vrijedile do 1. I. 1923. i u našoj državi. Vrijedio je dakle sa strane austrijske i madjarske vlade izdani poslovni propisnik (izdan je i hrvatski tekst generalnih ustanova!), odnosno Tarif dio I., kojemu je do 1. I. 1918. izdano sedam dopunjaka (dodataka!). Iza sloma redale su se prema dnevnim potrebama uvijek mijenjajuće se odredbe tomu tarifu dio I., koji je imao medjutim samo njemačko i madjarsko izdanje. U tom tarifu sadržane naknadne odredbe (a i generalne!) su se ticale najviše otpremnih rokova i sličnih zamršenih prilika. Evidencija tih promjena je bila dosta teška, jer iste nisu bile redovito objavljivane radi kratkoće vremena ni u službenim listovima. Ipak mi je uspjelo na temelju zvaničnih raspisa održati tekuće stanje sve do 23. IV. 1923. t. j. prilično do roka, kada je nastupilo već nešto sredjenije stanje u pogledu tih odnošaja

Digitized by Google

grama, kaže rješidba, — dakle niti jedan postotak, koji predvidja u sličnim slučajevima, posljednja izreka t. 1. § 87!? Nije u sentenciji tangirana ni vlastita težina kola, kao jedan od kriterija za manjak robe, t. j. eventualna kriva oznaka težine kola (Eigengewicht). Spominje nadalje rješidba, da je stranci doznačena odšteta za 203 kilograma, a nigdje se ne ističe, kako je došlo do toga i tolikoga manjka!? Mjerodavna je pako bila u prvom redu, po mojem skromnom mnijenju, za cijeli postupak ustanova, sadržana u zadnoj izreci § 86. t. 1., koja je — ali uzgred spomenuto — prema tekstu medjunarodnoga sporazuma od 23. X. 1924. već ispuštena u Ž. S. U.[6]) od 1.I. 1925., odnosno već prije u Ž. P. P.[8]) od 1. I. 1910. i to iza sloma pod pritiskom poratnih prilika.

Citirana ustanova je sadržana u ostalom još uvijek u njemačkoj: »Eisenbahn-Verkehrs-Ordnung« od 16. V. 1928. (§ 86. (1) a) in fine), te glasi: »hierunter ist affallender Gewitchtsabgang, oder der Verlust ganzer Stücke nicht zu verstehen«. Jednaka ustanova sadržana je i u austrijskom reglementu, a i u Čehoslovačkoj (§ 96.). Uza sve to postoji za željeznicu dužnost naknade štete, jer su za konkretni po gosp. Vukoviću citirani slučaj mjerodavne druge maksime, koje imadu punovažnu vrijednost i oslon u pozitivnim zakonskim normama. Pravorjek suda se je mogao ticati samo naravi manjka, — uzroka, t. j. da li je isti posljedica naravskoga gubitka (Gewichtsschwund!) do 1 postotak, ili je pako nastao kod tovarenja robe po t. 3) § 86. Ž. P. P.,[9]) koju okolnost ne dotiču ni slovom pozvani stručnjaci. Mora da je po srijedi sasvim drugi momenat, kojega opstojnost stranka ne treba dokazati ni po zakonu, a ni po postojećoj pravnoj praksi. Pošto jedan postotak od 14.542 kilograma iznaša okruglo tek 145 kilograma, to je manjak te proveniencije uopće isključen. Iznaša li manjak, kako tvrde... stručnjaci, najviše 50 kilograma s naslova naravskoga gubitka na težini, ne imade nikako mjesta naknadi po točki (1) § 87. Ž. P. P.[9]) Pita se, zašto je dakle željeznica isplatila naknadu za 203 kilograma, te je ta naknada po svim trim instancijama dosudjena stranci? Ovdje je napuštena glavna misao vodilica cijeloga procesa, a ta jest, da je manjak nastao s propuštene pažnje željezničkih namještenika, da nije manjku krivo zlo tovarenje (§ 86. (1) 3. staroga Ž. P. P.,[9]) niti kriva oznaka vlastite težine na kolima (Eigengewicht), a niti 1%-ni gubitak po § 87. (kao gore!).

Primijetiti mi je nadalje, da u drugoj alineji cit. po gosp. Vukoviću rješidbe navedena t. 3. st. 1. § 86. staroga željezničkoga poslovnoga propisnika,[9]) nije na mjestu; jer citirana ustanova govori o pogibelji, odnosno propustima, koji bi mogli nastati kod utovarenja i istovarenja robe. Isto tako dovodila bi do krivih zaključaka uporaba st. 2. § 86. staroga željezničkoga poslovnoga propisnika,[9]) jer se ista bavi izjavom stranaka, koja je potrebna ,ako se roba tovari sa izvjesnim manjcima u jednom ili više slučajeva, pri čemu rabi generalna ili specijalna izjava stranke, da priznaje te manjke, te se radi toga odriče svake naknade, koja bi mogla nastati radi tih, ili takovoga manjka.

Uporabiva je bila u konkretnom slučaju u prvom redu norma, sadržana u t. 4. st. (1) § 86. Ž. P. P.,[9]) koja govori o sušenju robe, te st. (1) § 87. in fine, koja predmijeva 1%-ni kalo.

Ali iz svega navedenoga slijedi, da je manjak prouzročen zlom namjerom, da je postojala kažnjiva nemarnost željezničkih službenika, dolus u izrazitoj formi, koji predvidja u starom Ž. P. P.,[9]) a i novoj željezničkoj saobra-

Digitized by Google

ćajnoj uredbi, ustanova § 95. U tom slučaju pripada stranci po pozitivnom pravu neka vrst praesumptio juris et de iure, a i u smislu postojeće sudske prakse naknada za cjelokupnu štetu, koju je ona pretrpjela. Imade se dakle naknaditi iznos, koji otpada na vrijednost manjkajućih 253 kilograma pšenice i to po cijeni i u ekvivalentu, koji je ista imala na dan preuzeća pošiljke na otpremu — dakle ne u kakovoj bezvrijednoj valuti. Nadalje pripada stranci dio kirije, koja je isplaćena za manjkajući dio pošiljke, ujedno i izmakla dobit skupa sa 6%-nim kamatima od dana »dospjetka«, t. j. kada je pošiljka izručena stranci na uputnoj postaji i to po § 283. hrvatskoga trgovačkoga zakona, koji u tom slučaju imade jedini supsidijarnu vrijednost. Govor je naime o trgovačkom poslu na obim stranama, jer se toli željeznica, koli stranka imadu smatrati trgovcima u smislu postojećega pravnog stanja. Kamati teku sve do isplate sveukupne tražbine na postaji ili kod ureda, koji isplaćuje naknadu stranci.

Pravosudje

a) Gradjansko

1. Ravnatelj tvrtke, koji je za nju sklopio ugovor, po § 155. sl. c) grpp. zavržan je svjedok. Protuslovni iskazi svjedoka tužitelja i tuženoga medjusobno se po § 160. grpp. pobijaju.

2. Pogodba se imade tumačiti po §§ 6. i 914. ogz. na temelju isprave, koja je o njoj sastavljena, a nema se njezin smisao dokazivati svjedocima.

Rješidba stola sedmorice od 12. lipnja 1931. br. 2473.

(Osuda kotarskoga suda u Sušaku od 20. kolovoza 1930. br. 11.802-gr P 161-1926 i rješidbe kr. stola sedmorice od 13. siječnja 1931. br. 39.612-1930. II-13.641-1930.).

Kotarski sud u Sušaku u parnici tužitelja A d. d. protiv tuženih B i C osudio je tužene, da plate solidarno tužitelju s naslova kupovnine svotu od 16.547 D 40 para sa 6% kamatima od 3. srpnja 1926. do plateža i parbeni trošak od 2.321 D 20 para.

Razlozi: Glasom točke 1. kupoprodajnoga ugovora d. d. Sušak 18. prosinca 1925. prodala je tužiteljica tuženima svoje nekretnine upisane u grunt. ul. br. 623 p. o. Trsat—Sušak za sporazumno utanačenu kupovninu od D 1,110.000.

Glasom točke 2. ovoga ugovora imali su tuženi isplatiti tužiteljici u gotovom D 650.000, dok su za preostali dug od D 460.000 imali preuzeti na sebe dug, koji je uknjižen na gornjim nekretninama u korist državne hipotekarne banke u Beogradu prema stanju 4. prosinca 1925., ali — kako doslovno stoji u tom ugovoru — »time, da ako bi bilo razlike izmedju ugovorenih D 460.000 i efektivnoga duga te hipoteke ide ta razlika na teret odnosno u korist kupaca.«

Neprijeporno je medju strankama, da su tuženi u izvršenju ovoga ugovora isplatiti tužiteljici u gotovom iznos od D 650.000, te podmirili dug prema državnoj hipotekarnoj banci u Beogradu, ali samo u iznosu od D. 443.452.50, jer se naknadno ispostavilo, da taj dug ne premašuje ovu svotu.

Tužiteljica, pozivajući se na točku 1. kupoprodajnog ugovora, kojim je kupovnina utanačena na D. 1,110.000, tužila je nato tužene, da joj na potpuno podmirenje gornje kupovnine isplate u gotovom još preostali iznos od D. 16.547.40 spp., jer da mirnim putem ne može doći do naplate svoje tražbine.

Digitized by Google

Tuženi su odbili, da ispune ovaj zahtjev tužiteljice braneći se, da su oni sa svoje strane potpuno ispunili obveze preuzete kupoprodajnim ugovorom time, što su tužiteljici ne samo isplatili u gotovom D. 650.000, nego što su i dug prema državnoj hipotekarnoj banci u cijelosti podmirili, pa ako taj dug iznosi za utuženu svotu manje od ugovorenih D. 460.000, to da ta razlika prema točki 2. kupoprodajnog ugovora ide u njihovu korist.

Tužiteljica je naprotiv porekla, da se kupoprodajni ugovor ima tumačiti onako, kako to čine tuženi, i tvrdi, da je prilikom sklapanja ugovora utanačeno bilo, da tuženi imadu u svakom slučaju platiti u točki 1. ugovora naznačenu cijenu od D. 1,110.000, dok da je u točki 2. naznačen samo način i vrijeme, kada i kako će pojedine isplate usliједiti. U dokaz te svoje tvrdnje nudi dokaz preslušanjem svjedoka D i E.

Tuženi pak u dokaz svoje tvrdnje, da su istim ugovorom na sebe preuzeli obvezu, da plate tužiteljici u gotovom D 650.000 i isplate na kupljenim nekretninama uknjiženi dug državnoj hipotekarnoj banci, ma koliko on dana 4. prosinca 1925. iznosio, nude dokaz preslušanjem svjedoka F.

Sud je u svrhu ustanovljenja prave volje stranaka kod sklapanja ugovora odredio preslušanje svjedoka, koje su obje stranke predložile.

Svjedok tuženih F je iskazao doduše, da su stranke kod sklapanja ugovora htjele ustanoviti, da tuženi povrh svote od D. 650.000, koju će platiti tužiteljici u gotovom, podmire još i hipotecirani dug na kupljenim po njima nekretninama tako, da će, bude li dug iznosio manje od predvidjenih D. 460.000, razlika ići u korist tuženih, ali je isti po § 156. sl. b) i f) sumnjiv svjedok, jer je prvotuženome šogor, a drugotuženoj brat.

Tužiteljičini svjedoci D i E suglasno izjaviše, da je volja stranaka bila kupoprodajnim ugovorom fiksirati kupovninu na D. 1,110.000 tako, da tuženi nemaju u nikojem slučaju platiti ni više ni manje od spomenute svote. Svjedok E je povrh toga izjavio, da je kod sklapanja ugovora bilo izričito rečeno, da tužiteljica ima podmiriti onaj dio hipoteciranoga duga, koji bi nadilazio predvidjenu njegovu visinu od ravnih D. 460.000.

Pošto su svjedoci D i E, dakle dva klasična svjedoka, potvrdili navode tužiteljice, a pošto iskaz svjedoka F kao sumnjivoga nije sud mogao uvažiti niti je njegov iskaz mogao suprotstaviti iskazima tužiteljičinih dvaju klasičnih svjedoka (§ 160. grpp.), to je valjalo udovoljiti zahtjevu tužbe i tužene suditi na solidarni platež svote od D. 16.547.40.

Tužiteljici su dosudjeni 6% kamati, tekući od dana 3. srpnja 1926. t. j. od dana dostave tužbe, jer tužiteljica nije ničim dokazala, da je ugovoren posebni rok isplate utužene svote.

Presuda na naknadu parbenoga troška osniva se na propisu § 573. grpp.

Banski stol otputio je priziv tuženih i potvrdio prvomolbenu osudu s ovih razloga: Priziv tuženika valjalo je otputiti i prvomolbenu osudu kao na zakonu osnovanu potvrditi, jer je ista sa dokazalima tečajem rasprave provedenim dovoljno obrazložena i u skladu sa dokaznim materijalom tečajem rasprave doprinešenim.

Prigovor prizivatelja, da je prigodom tumačenja ponude i kupoprodajnog ugovora primijenjen propis §§ 6. i 914. o. g. z. te § 117. gr. p. p. ne stoji.

Iz same ponude, koja je prema vlastitome priznanju parbenih stranaka služila kao temelj samome kupoprodajnomu ugovoru, slijedi nedvoumno, da je kupoprodajna cijena za po tuženicima kupljene nekretnine tužiteljice upisane u gr. uložak br. 623 p. o. Trsat—Sušak fiksirana bila sa 1,110.000 D., koja se je imala platiti tako, da se je u gotovome imalo platiti iznos od 650.000 D., a u ostatak iznos od 460.000 D. imala se je obračunati uknjižena hipoteka državne hipotekarne banke u Beogradu u iznosu od 500.000 D. prema stanju od 4. prosinca 1925. time, da ako bi bilo razlike izmedju ugovorenih 450.000 D. i efektivnoga duga te hipoteke, da ta razlika ide na teret odnosno u korist kupca.

To znači obzirom na fiksirani iznos kupovnine od 1,110.000 D., da se je do toga iznosa kupovnina platiti imala i to u gotovom iznos od 650.0000 D., a iznos od 460.000 D. u ime uknjižene tražbine državne hipotekarne banke u Beogradu, a ako bi bilo razlike izmedju tih ugovorenih 460.000 D. i efektivnoga duga te hipoteke

Digitized by Google

(500.000 D.), tada ta razlika ide na teret odnosno korist tuženika kao kupca, što znači, ako je taj dug veći od 460.000 D. tada to ide na štetu prodavaoca odnosno u korist kupaca, a ako je manji na štetu kupaca.

Da je tome tako ivdi se i iz iskaza preslušanih svjedoka D i E, koji su to posvjedočili, a vidi se to i iz priloga od 23. prosinca 1925., izdanoga pet dana iza ugovora, gdje tužiteljica izrično nakon ustanovljenja te diferencije u utuženom iznosu potražuje od tuženih platež iste, čemu tuženi uopće prigovorili nisu, te je samo platežom te utužene razlike udovoljeno koliko ponudi toliko kupoprodajnomu ugovoru, naime isplati izrično fiksirano kupovnine od 1,110.000 D. — Drugo tumačenje kosi se sa ponudom i ugovorom. Valjalo je stoga tužbi udovoljiti.

Stol sedmorice povodom izvanrednoga previda tuženih je preinačio nižestepene osude, odbio tužitelja s tužbom i prebio parbeni trošak medju strankama s razloga:

Po tužiteljici tvrtki doprinešenim zaključnim pismom od 4. prosinca 1925. i kupoprodajnim ugovorom od 18. prosinca 1925., kojima su tuženi priznali istinitost, ugovorena je za cjelokupne prodane im nekretnine kupovnina od 1,110.000 D, koja se imala isplatiti i to iznos od 650.000 D u ugovorenim rokovima do 30. travnja 1926., dok za preostali iznos od 460.0000 D. kupci preuzimaju u solidarnu platežnu dužnost uknjiženu tražbinu državne hipotekarne banke u iznosu od 500.000 D. prema stanju od 4. prosinca 1925. uz naročiti uglavak, da u slučaju razlike izmedju aproksimativnih 460.000 D. i efektivnoga duga hipoteke ide ta razlika na teret odnosno u korist kupaca. Tužiteljica tvrdi, da hipotekarna tražbina iznosi efektivno 443.452 D 50 p., pa razliku od 16.457 D. 40 p. utužuje s naslova ostatka kupovnine obrazlažući taj zahtjev time, da se pomenuti uglavak o razlici imade razumijevati tako, da u slučaju, ako je efektivni iznos manji od aproksimativnog iznosa, razlika pada na teret kupaca, jer oni imadu tu razliku nadoplatiti, a u slučaju, ako bi efektivni iznos hipoteke nadmašio aproksimativni, da razlika ide u korist kupaca, jer bi tu razliku imala platiti tužiteljica, pošto kupci nisu dužni platiti više, nego što iznosi ugovorena kupovnina od 1,110.000 D.

Ovakovo tumačenje nije osnovano na pravilima, po kojima se imadu tumačiti pogodbe u smislu propisa §§ 6. i 914. ogz. te je u očitom protuslovlju sa sadržajem doprinesenih isprava, jer iz jasnoga i odredjenoga sadržaja uglavka u vezi sa t. 4. ugovora, po kojoj kupci isplatom zadnjeg obroka kupovnine od 350.000 D. i preuzećem hipoteke sa svoje strane potpuno ispunjuju obveze iz tog ugovora, nesumnjivo proizlazi, da sav riziko oko visine hipoteke, kako glede koristi tako i štete, pada na kupce.

Bude li se ustanovilo, da hipoteka iznosi manje od aproksimativno ustanovljenog iznosa od 460.000 D., bit će u korist kupaca, bude li iznosila više, bit će na njihov teret, jer će imati da naplaćuju, dok prodavaocima nisu u pogledu razlike ugovorom pridržana nikakova prava i obveze.

Tužiteljica je za opravdanje svoga tumačenja i u dokaz činjenice, da su ugovarajuće stranke uglavak mislile ugovoriti onako, kako ga ona tumači, ponudila dokaz po svjedocima D. i E., dok je tuženi ponudio protudokaz po svjedoku F. Tim dokazom tužiteljica nije uspjela. Nižestepene osude smatraju svjedoka D. klasičnim, što je očito pogrješno, jer mu je prigovorena završnost i iz kazivanja njegova proizlazi, da je on ravnatelj tužiteljičine tvrtke i kao takav sklopio pogodbu sa kupcima o prodaji i ugovor potpisao, dakle je završan svjedok po § 155. sl. c) grpp., dok se protuslovna kazivanja svjedoka E. i F. medjusobno pobijaju (§ 160. izvpp.). No i u slučaju, kada bi bilo dokazano, da je mimo uglavka u predloženoj ispravi bilo ugovoreno, kako tužiteljica navodi, ne bi to bilo ni od kakove važnosti obzirom na ustanovu § 887. o. g. z., na koju se tuženici pozivaju.

Budući da su osude nižestepenih sudova utemeljene na primjeni zakona očevidno pogriješnoj i pretpostavi takovoj, koja je protivna jasnomu sadržaju spisa, valjalo je povodom izvanrednoga previda tuženika po § 355. grpp. suglasne osude nižestepenih sudova preinačiti i suditi kao u dispozitivnom dijelu ove vrhovne osude.

Izreka o preboju parbenoga troška je opravdana s razloga, što tužiteljica imade za sebe dvije povoljne osude, a trošak protuizvedenza ima nositi sama tužiteljica jer su tuženici uspjeli sa svojim pravnim lijekom.

Priopćio dr. Kraljić Ante, odvjetnik u Zagrebu.

Digitized by Google

Rastavljenoj ženi dosudjeni alimentacioni obroci dospijevaju u roku od 14 dana za ovršno utjeranje — i prije minulog roka, ustanovljenog za podignuće tužbe kod duhovnoga suda na rastavu od stola i postelje.

Rješidba stola sedmorice od 16. listopada 1931., br. 4626.

(Odluka kotar. suda u Grubišnom Polju od 2. svibnja 1930. br. 3597-gr. R. 330-1927., rješenje bans. stola od 22. listopada 1930. br. 18.832-1930.)

Odlukom kotarskoga suda u Grubišnom Polju od 2. svibnja 1930. br. 3597-gr. na temelju odluke od 6. svibnja 1929. br. 3212-gr., rješidbe kr. banskog stola od 18. prosinca 1929. br. 30320-1929., VII. 436-1920., te rješidbe stola sedmorice od 29. ožujka 1930. br. 1737 radi dužnih ovrhovoditeljici R. D. iz M. Z. alimentacionih obroka od 500 D. mjesečno kroz vrijeme počam od 23. studenoga 1927. do uključivo 23. svibnja 1930. dakle točno za dvije i pol godine, ili 30 mjeseci, koji obroci čine ukupni iznos od 15.000 D., troška postupka od 1.479 D., troška utoka 220 D., troška ove molbe, kao i daljih ovršnih troškova dozvoljuje se ovršna javna dražba pokretnina ovršenika S. D. iz M. Z. uz prethodnu pljenidbu, procjenu, uski zatvor i prenos k pohranitelju, kojega će ovrhovoditelj u času ovrhe imenovati, zatim oduzeće gotovine žepnom i kućnom premetačinom, te se obava povjerava ovosudnom izaslaniku, koji je na redu, da istu obavi uz intervenciju ovrhovoditeljičina zastupnika, ili njegova zamjenika, pod stegama §§ 24. i 26. ovrš. zak. od 13. siječnja 1883., i da uspjeh ovomu sudu u roku od 24 sata priopćiti izvoli.

Trošak ove molbe obredjuje se sa 287 D.

Na temelju ove odluke obavljena je ovrha na pokretnine ovršenikove dana 3. svibnja 1930.

Banski stol povodom ovršenikova utoka proti istoj odluci kao i činu obave ovrhe:

uvaživ, da je rješidbom banskoga stola od 18. prosinca 1929. br. 30320-1929., potvrdjenom rješidbom stola sedmorice od 29. ožujka 1930. br. 1737 moliteljici dopitana privremena alimentacija od mjesečnih 500 D. počam od 23. studenoga 1927 pa do pravomoćnoga dovršetka ženidbene parnice jedino pod uvjetom, da moliteljica R D. kod duhovnog suda podigne u roku od 2 mjeseca ženidbenu parnicu na rastavu od stola i postelje, o čemu se ista ima pred kotarskim sudom iskazati pod inakim gubitkom ove cijele privremene alimentacije; — uvaživ, da moliteljica u svojoj ovršnoj molbi od 1. svibnja 1930. br. 3597-gr. ni ne tvrdi, da je spomenutu parnicu podigla, niti je o tom doprinijela kakovi dokaz; — uvaživ, da prema tomu moliteljica u svojoj ovršnoj prošnji nije dokazala pravo vodjenja ovrhe (§ 441. gpp.); — obnašao je povodom utoka ovršenika napadnutu prvosudnu odluku preinačiti, te moliteljicu s molbom, primljenom 1. svibnja 1930. br. 3597-gr., za ovrhu na nepokretnine ovršenika odbiti.

Podjedno se ukida ureda radi (§ 343. gpp.) odluka istoga suda od 4. svibnja 1930 br. 3664-gr. kao i čin provedene dne 3. svibnja 1930. ovrhe, odobrene istom odlukom.

Trošak utoka obredjen je sa 275 D., pa jer je moliteljica svojim postupkom prouzročila i skrivila isti trošak, ima ga naknaditi ovršeniku u roku od 14 dana pod prijetnjom ovrhe.

O tom se obavješćuje kotarski sud uz povratak sa spomenutim izvješćem ovamo podnešenih spisa osim uredovnih prepisa pod (uz privoj pod 2) dvaju primjeraka ove drugostepene rješidbe radi obavjesti stranaka na dalje zakonito postupanje.

Stol sedmorice povodom previdnoga utoka moliteljice proti banskostolnoj rješidbi je riješio:

Povodom previdnoga utoka ovrhovoditeljice preinačuje se pobijano rješenje banskoga stola i uspostavlja prvostepena odluka. Ovršenik S. D. je dužan naknaditi moliteljici trošak previdnoga utoka sa 300 D. za 14 dana pod prijetnjom ovrhe.

Razlozi: Prvostepenom odlukom od 6. svibnja 1929. br. 3212-gr. dozvoljeno je moliteljici privremeno razlučno boravište od supruga joj S. D. i potonjemu naloženo, da joj plaća u ime alimentacije 250 D. mjesečno počevši od 16. studenoga 1929. i to do pravomoćnosti dospjele obroke najednoč, zatim svakoga mjeseca

Digitized by Google

unaprijed uz uslov, da moliteljica za 4 mjeseca nakon pravomoćnosti odluke kod suda zasvjedoči, da je kod nadležnoga duhovnoga suda povela tužbu na rastavu od stola i postelje.

Banski je stol rješenjem od 18. prosinca 1929. br. 30320 prvostepenu odluku preinačio u toliko, da je mjesečni alimentacioni obrok povisio na 500 D. počam od 23. studenoga 1927., a rok za podignuće tužbe na rastavu od stola i postelje skratio na 2 mjeseca, dok je stol sedmorice izvanredne previdne utoke obiju stranaka kao i previdni utok D. S. otputio.

Iz spisa proizlazi nesumnjivo, da je moliteljica svoju ovršnu molbu, primljenu 1. svibnja 1930. br. 3559-gr. predala, dok je još bio otvoren dvomjesečni rok, odredjen joj po propisu naredbe min. pravde od 26. lipnja 1853. br. 122 dzl. i § 59. žen. zakona. — Kada joj je taj rok bio još otvoren, nije bila dužna, da se iskaže, da je tužbu kod duhovnog suda podigla.

Ne stoji dakle navod pobijanoga drugostepenoga rješenja, da moliteljica svoje pravo vodjenja ovrhe nije iskazala po propisu § 441. gpp., jer se nije iskazala, da je podigla tužbu kod duhovnoga suda, pošto tada to nije bila ni dužna.

Valjalo je za to povodom previdnoga utoka moliteljičina preinačiti pobijano drugostepeno rješenje i uspostaviti odluku prvostepenoga suda.

Odluka o naknadi troška moliteljičina previdnoga utoka osniva se na § 573 gpp.

Priopćio dr. Ivo Vedriš, odvjetnik u Grubišnom Polju.

Zastara odštetne tužbe po § 399. o. g. z. Zastarni rok po § 1489. o. g. z. vrijedi samo za tužbe o štetama, predvidjenim u XXX. poglavlju II. dijela o. g. z.

Rješidba banskoga stola u maličnoj parnici od 7. listopada 1931. br. 27.791.

(Osuda kotar. suda u K. od 20. prosinca 1930. br. 28.031/gr.)

Tuženi je počinio smetanje 29. svibnja 1923. te je pravodobno tužen, ali je do konačne odluke, kojom je tuženi sudjen radi smetanja posjeda, došlo tek god. 1930. Tužitelj je po tom podigao odštetnu tužbu radi štete počinjene mu smetanjem, ali je prvi sud tužbu otputio s razloga, što je nastupila zastara odštetne tužbe po § 1489 o. g. z., jer da je šteta počinjena godine 1923. a tužba podignuta tek god. 1930.

Banski stol je ukinuo prvu osudu i udredio novu raspravu, »uvaživ, da tužba na naknadu štete, koja se potražuje na osnovu § 339. o. g. z., kao što je tužba u nazočnoj parnici, ne zastaruje u kraćem zastarnom roku, označenom u § 1489 o. g. z., koji vrijedi samo za tužbu o naknadi štete, predvidjene u XXX. poglavlju drugoga dijela o. g. z., već u redovitom zastarnom roku.«

Priopćio dr. Reiner Vatroslav, odvjetnik u Karlovcu.

U parnici razvrgnuća zajednice nekretnina imade se tužitelju dosuditi sav parbeni trošak, a jedino trošak same diobe imadu stranke snositi po § 839. o. g. z. u razmjeru svojih dijelova.

Rješidba stola sedmorice od 15. listopada 1931. br. 3.939.

(Osuda bans. stola od 29. travnja 1931. br. 12.970.)

Kotarski ud u Jastrebarskom u parnici Š. M. i Z. iz P. proti Š. M. iz P. na razvrgnuće zajednice nekretnina spp. osudio je tuženoga po zahtjevu tužbe, da je dužan platiti tužiteljima parbene troškove, sudbeno sa 3.658 D. 70 p. obredjene, i to u ½ iznosa t. j. svotu od 1.829 D. 35 p. u roku od 14 dana pod prijetnjom ovrhe.

Po razlozima osude dopitano je tužiteljima ½ cjelokupnoga troška, jer i u nekretninama imadu dio od ½.

Banski stol je preinačio u jedino napadnutom dijelu glede parbenih troškova prvosudnu osudu i sudio: Tuženi je dužan tužiteljima naknaditi od efektivnih parbenih troškova u iznosu od 1900 D. 20 p. jednu polovicu sa 950 D. 10 p. u roku od 14 dana pod prijetnjom ovrhe.

Digitized by Google

Razlozi: Prvostepenu osudu napada tuženi samo u dijelu o parbenom trošku, te je u tom pogledu njegov priziv osnovan, jer je parnica o razvrgnuću zajednice vlasnosti dvostrane prirode, pak svaka stranka ima da snosi svoje troškove, dok naknadi imade mjesta samo za efektivne izdatke i troškove, potrebne za podnos tužbe i provedbu parnice, koje obje stranke imadu snositi prema razmjerju suvlasničkih dijelova. Pošto pak napadana osuda pri dosudjenju troškova nije tako postupala, već tuženiku naložila sve (imalo biti polovicu od svih) tužiteljske troškove, to je uvaženjem priziva valjalo samo u tom dijelu prvostepenu osudu preinačiti i tužiteljima dosuditi samo polovicu efektivnih troškova.

S t o l s e d m o r i c e je sudio: Povodom previda tužitelja Š. M. i Z. preinačuje se osuda banskoga stola i uspostavlja osuda prvostepenoga suda time, da tuženi Š. M. imade tužiteljima naknaditi trošak previda sa 130 D. za 14 dana pod prijetnjom ovrhe.

Razlozi: Po propisu § 573. o. g. z. imade stranka, koja u parnici podlegne, platiti parnični trošak, dok trošak same diobe imadu stranke snositi po propisu § 839. o. g. z. u razmjeru svojih dijelova.

Prema tome nije u nazočnom slučaju trošak pravilno obredjen ni po prvostepenom sudu, koji je tužiteljima dopitao polovicu ukupnoga troška, a ni po banskom stolu, koji je tužiteljima dopitao samo polovicu efektivnoga troška, no ipak je valjalo povodom tužiteljskog previda preinačiti osudu banskog stola i uspostaviti osudu prvostepenoga suda, jer su se tužitelji njom zadovoljili, dok bi prema gore istaknutim propisima tužiteljima pripadalo mnogo više. Naknada troška previda osniva se na propisu § 577. grpp.

Priopćio dr. R e n d u l i ć J u r a j, odvjetnik u Jastrebarskom.

b) Trgovačko-mjenbeno

Tražbina protiv javnog trgovačkog društva može se utužiti protiv društva i članova, ali ne protiv samog pojedinog člana društva.

Osuda stola sdemorice od 11. veljače 1932. br. 7140/31.

(Osuda sudbenoga stola u Osijeku od 4. listopada 1930. br. 9912/gr., osuda banskoga stola od 16. rujna 1931. br. 29.775)

U usmeno raspravljenoj parnici t. t. A, tužiteljice, protiv tuženika B, radi 22.250 D 19 p. spp., u kojoj je

s u d b e n i s t o l k a o t r g o v a č k i s u d u Osijeku sudio:

Tužitelj A odbija se sa tužbom i u njoj stavljenim zahtjevom, da mu je B dužan platiti s naslova kontokorentne tražbine saldo iznos od 66.360 K 18 fil. sa 5% kamatima od 16. ožujka 1921. do plaćža tekućima i naknaditi parbene troškove sve to za 14 dana pod prijetnjom ovrhe, već je naprotiv tužitelj A dužan tuženomu B-u platiti sav parbeni sudbeno sa D 3.154 obredjeni trošak, za 14 dana pod prijetnjom ovrhe.

Podjedno se tužitelj A odbija sa zahtjevom, da mu je tuženi dužan priznati opravdanom predbilježbu prava zaloga, ishodjenu odlukom sudbenog stola kao gruntovne oblasti u Osijeku br. 1770/Z na dijelu nekretnina tuženoga B, upisanim u grunt. ul. br. 2963 p. o. Osijek, a

b a n s k i s t o l povodm priziva tužitelja, prvostepenu osudu preinačio i sudio uslovno o položenju domirne priscge dosudjene tužitelju,

s t o l s e d m o r i c e je sudio: Ništovna žalba tuženoga B odbacuje se, no povodom njegovoga previda preinačuje se pobijana osuda banskoga stola i uspostavlja osuda prvostepenog suda. — Tužiteljica t. t. A imade tuženom naknaditi trošak predvidnoga utoka sa 500 D i trošak previda sa 500 D za 14 dana pod pretnjom ovrhe.

Razlozi: Povodom previda tuženoga valjalo je preinačiti pobijanu osudu drugostepenoga suda i uspostaviti osudu prvostepenoga suda, jer u slučaju spora o opstojnosti obveze jav. trg. društva mora vjerovnik najprije tužiti samo društvo i dokazati protiv njega opstojnost svoje tražbine, jer samo dokazom opstojnosti društvene obveze može dokazati i zakonsku u § 88. trg. zak. predvidjenu solidarnu obvezu društvenih članova.

Digitized by Google

Mora se dopustiti, da vjerovnik javnoga trgovačkoga društva može istodobno tužiti i društvo i njegove članove, ali nikako ne može društveni vjerovnik mimo trgovačkoga društva tužiti pojedine članove na ispunjenje obveze društva, kako je to tužiteljica učinila.

Priopćio dr. Aleksa Vragović.

c) Upravno

O nadležnosti šumskih direkcija imovnih općina u pitanjima pravoužitništva.

Presuda upravnoga suda u Zagrebu od 5. svibnja 1931. br. 3582/931.
T 951/1930.

Direkcija šuma gradiške imovne općine je uskratila odlukom od 11. travnja 1930. br. 4893. upis P. P. iz N. Gr. u katastar pravoužitnika.

Proti toj odluci žalio se P. P. nadležnoj banskoj upravi u Zagrebu. Ova se nije upustila u pitanje, da li je uskrata upisa u katastar pravoužitnika opravdana ili nije, nego je opširno obrazloženim rješenjem od 27. listopada 1930 br. 95150/II. poništila navedenu odluku direkcije kao nenadležno donešenu s uputom, da se spis ustupi sreskomu načelstvu N. G. na meritorno rješenje.

Proti tomu rješenju banske uprave podnijela je Gradiška imovna općina po svojem pravnom zastupniku tužbu na upravni sud. U toj tužbi navela je Gradiška imovna općina medju inim slijedeće:

Tuženo rješenje opravdava svoje stanovište novim tumačenjem ustanovâ § 4. zak. od 8. lipnja 1871. i ustanovâ §§ 2. i 14. naputka A), tvrdeći, da je stanovište, koje pridržaje pitanja iz toč. d) naputka A) nadležnosti gospodarstvenih ureda imovnih općina, odnosno sada njihovih direkcija, neosnovano, a naredbe, koje su to stanovište odredjivale, naročito naredbe bivše zemaljske vlade, odjela za unutarnje poslove, od 22. svibnja 1900. br. 11.729. i od 29. veljače 1892. br. 28.507. da nisu ni materijalno ispravne, a niti da odgovaraju današnjoj šumsko-gospodarstvenoj odnosno općoj organizaciji.

S tim i takvim navodima tuženog rješenja se ne mogu suglasiti. Neprijeporno je, da su navedene ustanove zak. od 8. lipnja 1871. i naputka A) tumačene naredbama bivše zemaljske vlade, odjela za unutarnje poslove, od 19. srpnja 1888. br. 23.530. ex 1887., zatim od 29. veljače 1892. br. 28.507., zatim naročito naredbom od 15. lipnja 1896. br. 5587. i naredbom od 22. svibnja 1900. br. 11.729.

Prema naravi tih naredaba jesu one autentično tumačenje odnosnih spomenutih propisa § 4. zak. od 8. lipnja 1871. i §§ 2. i 14. naputka A), pa su se po njima obvezno rješavala sva slična pitanja sve do sada, i to sasma opravdano, jer nakon gornjih naredbi nije uslijedila nikakova naredba ili zakon, kojim bi se gornje autentično tumačenje ukinulo, odnosno izvan kreposti stavilo.

Istina je doduše, da ja nemam više ureda pod imenom gospodarstveni ured, ali imam isti ured pod imenom direkcije, jer odredbom ministarstva šuma i rudnika, generalne direkcije, od 2. lipnja 1925 br. 17.958. nisu gospodarstveni uredi ukinuti, već im je samo promijenjen naziv u direkcije šuma. Promjenom naziva nije dirano i pitanje njegove nadležnosti.

Drugačije stvar stoji n. pr. sa županijskim upravnim odborima. Kod njih nije samo naziv promijenjen, oni su ukinuti, pa je izričito nadležnost za stvari, koje su upravni odbori rješavali, prenešena zakonima na druge upravne organe.

Kada dakle nema govora o tom, da bi predmeti, za koje su bili nadležni gospodarstveni uredi, odnosno nakon 2. lipnja 1925. direkcije šuma, bili predani kojoj drugoj nadležnosti, tada je jasno, da u smislu § 4. zak. od 8. lipnja 1871. i §§ 2. i 14. naputka A) savezno sa spomenutim naredbama jeste po tuženoj rješidbi ukinuta odluka moje direkcije od 11. travnja 1930. br. 4.893. nadležno donesena.

Spomenuta odluka moje direkcije imade značaj pravnoga judikata, jer je naročito u smislu naredbe od 29. veljače 1892. br. 28.507. dozvoljen protiv iste pravni lijek u redovnom tečaju, naravno sada na bansku upravu, a pitanje interesiranosti ne može doći u sumnju, jer su i direkcije imovnih općina odnosno njihovi činovnici državni činovnici, koji se ravnaju u svojim rješenjima samo po zakonima i propisima.

Kako je tuženim rješenjem osporeno pitanje nadležnosti, to se naravno u

Digitized by Google

ostala pitanja opravdanosti odluke moje direkcije ne trebam ni upuštati. — Prava nadležnosti moje direkcije moram čuvati, jer su to posredno i moja prava.

Povodom te tužbe donio je upravni sud u Zagrebu slijedeću presudu:

Tužba Gradiške imovne općine iz N. Gr. protiv rješenja banske uprave u Z. od 27. listopada 1930. br. 95.151. u v a ž a v a s e, te se tužbeno rješenje p o n i š t a v a na osnovi člana 15., 27. i 34. zakona o državnom savjetu i upravnim sudovima od 17. svibnja 1922.

R a z l o z i:

Banska uprava u Z. svojim rješenjem od 27. listopada 1930. br. 95.151. je poništila odluku direkcije šuma gradiške imovne općine u N. Gradiški od 11. travnja 1930. br. 4893. u predmetu pravoužitničtva P. P. iz N. Gradiške s naslova slova d. §-a 1. naputka A) za provedbu §-a 4. zak. od 8. lipnja 1871. s razloga, što da je za rješenje ovoga predmeta nadležno sresko načelstvo, a ne direkcija šuma, obrazlažući to time, što da po § 4. zak. od 8. lipnja 1871. sve sporove oko pravoužitništva rješavaju političke vlasti. a direkcija šuma, koja po §-ima 2. i 14. pomenutoga naputka A) odlučuje o unosima u katastar pravoužitnika samo neosporenih prava, da to nije, osim toga da direkcijama pomenuta nadležnost ne pripada ni po načelima upravnog postupka, jer da one ne mogu donositi odluke u vlastitim stvarima s jedne strane, a s druge strane, da odredbe naredbi bivše zemaljske vlade od 22. svibnja 1900. br. 11.729. odnosno od 29. veljače 1892. br. 28.507. izdane prije nove upravne organizacije i ako materijalno pravno ispravne, sa formalnih razloga ne mogu biti mjerodavne, jer da su prestale funkcije bivših gospodarstvenih ureda i županijskih upravnih odbora. Samo razlikovanje u krajiške zadruge i obitelji, po kome se odredjuje nadležnost u pravoužitničkim sporovima, da nije osnovano ni na kojoj zakonskoj ustanovi.

Naprotiv toga u tužbi, podnesenoj pravovremeno ovomu sudu, osporava Gradiška imovna općina zakonitost tužbenom rješenju s razloga, što da su po priznanju samoga tužbenog rješenja gospodarstveni uredi imovnih općina, koji su samo promjenili ime u direkcije šuma, bili po §§-ima 2. i 14. pomenutog naputka A) nadležni. da odlučuju o naknadnim unosima u katastar pravoužitnika, kao i o naknadnim promjenama.

Sud je razmotrivši tužbu i spis ovoga predmeta našao, da stoji, da po §-u 4. zakona od 8. lipnja 1871. sve sporove o pravoužitništvu imovnih općina imaju da rješavaju državne političke vlasti. To je medjutim bivalo i u slučaju, kada su gospodarstveni uredi rješavali sporove u prvoj, bivši županijski i upravni odbori u drugoj, a bivša zemaljska vlada u trećoj i posljednjoj molbi. A to je slučaj i za sada, kada izvjesne sporove o pravoužitništvu rješavaju direkcije šuma imovnih općina u prvoj, a banska uprava u drugoj i posljednjoj molbi.

Gospodarstveni uredi su bili vršili dvostruki djelokrug i to kao izvršni organi samouprave imovnih općina s jedne strane, a s druge strane su imali značaj javnih ureda, jer su imovne općine u smislu §§-a 6., 10. i 27. zakona od 15. lipnja 1873. odnosno §§-a 3., 4. i 8. zakona od 11. srpnja 1881. javno-pravne ustanove, pošto se dohoci pomenutih imovnih općina imaju da upotrebljuju osim u korist vlastitu i pravoužitnikâ još i u opće javne svrhe, i jer su im činovnici i namještenici u svemu bili izjednačeni sa državnima. Ovi uredi su izmijenili samo ime u direkcije šuma, a preuzeli su stvarnu nadležnost bivših gospodarstvenih ureda u cjelini, dok su im činovnici i službenici ostali državnima.

Županijski upravni odbor, čiju su nadležnost u pogledu pravoužitništva preuzeli prvo oblasni veliki župani (stav posljednji čl. 25. zakona o općoj upravi od 26. travnja 1922.), a sada po §-u 43. zakona od 7. rujna 1929. banske uprave, nisu u smislu propisa zakona od 5. veljače 1886. o županijskim upravnim odborima bili drugo nego organi državne uprave. Kako je prema propisima §-a 27. zakona od 15. lipnja 1873. o imovnim općinama dan državnim vlastima vrhovni nadzor, vodjenje cjelokupnoga gospodarstvenog rukovanja i uprave, ovlaštena je bila najviša državna upravna vlast, kao što je to i sada, da izdaje u spomenutom pravcu i naredbe sa zakonskom snagom, a kako naredbe, o kojima je ovdje riječ, ne stoje u protivnosti sa propisima zakona o sadašnjoj organizaciji državnih upravnih vlasti, jasno je, da su direkcije šuma nadležne, da rješavaju sporove u pogledu pravoužitništva s naslova slova d) §-a 1. cit. naputka A).

Ne stoji navod tužbenoga rješenja, da nije na zakonu osnovano razlikovanje u već spomenutim naredbama u krajiške zadruge i krajiške obitelji, po kome se odredjuje nadležnost u pravoužitničkim sporovima, i to s razloga, što su prema propi-

Digitized by Google

sima pretposljednje alineje §-a 4. i al. 1. §-a 14. odnosno alineje 7. §-a 4. već navedenoga naputka A) o pravoužitničkom pravu potomaka krajiško-zadružnih obitelji rješavale do zaključka katastra pravoužitnika gruntovne, a o pravoužitništvu krajiške obitelji kotarske oblasti. Za sporove nastale po zaključku spomenutoga katastra izmjenjuje se samo nadležnost gruntovnih oblasti, koja je po stavu 1. §-a 14. pomenutog naputka A) prešla na gospodarstvene urede, a od ovih opet na direkcije šuma pomenutih imovnih općina, koje su preuzele u potpunosti nadležnost spomenutih gospodarstvenih ureda, dok je nadležnost bivših kotarskih oblasti ostala neizmijenjena u smislu propisa st. 7. §-a 4.-og rečenog naputka A), koja je nadležnost prešla u cjelini na današnja sreska načelstva (st. 4. čl. 43. zakona od 19. siječnja 1929. o unutrašnjoj upravi).

S ovih je razloga sud tužbu uvažio i tužbeno rješenje poništio kao na zakonu neosnovano.

Odlukom od 29. rujna 1931. br. 12.084/31. oglasio je upravni sud spomenutu presudu pravomoćnom.*

Priopćio dr. U r o i ć Mihovil, odvjetnik u Novoj Gradiški.

Društvene vijesti

O POK. IVANU OKRETIČU, bivšem potpredsjedniku Pravničkoga društva pisali smo u prošlome broju, a sada donosimo doslovce govor, što ga je izrekao u ime našega društva potpredsjednik dr. Hugo Werk nad grobom pokojnika. Dr. Werk rekao je ovo:

Tužni zbore!

Predajemo zemlji izmorene i trudne prolazne ostatke Ivana Okretiča, bivšeg pretsjednika slovenačko-dalmatinsko-istarske kasacije i prvog potpretsjednika Pravničkog društva u Zagrebu.

Okretič nije prošao svoj zemaljski vijek prosječno, nečujno: vidno je izorao svoju brazdu. Vidno i trajno!

Magistrat u punom smislu ove riječi: pravedan prema doli, nezavisan prema gore. Kada se je osnovala Kasacija za slovenačko-dalmatinsko-istarsko pravno područje, bio je pozvan da zauzme vidno mjesto generalnog prokuratora. Rječit, pun znanja i iskustva, vladao je suvereno krivično-pravnim disciplinama i držao generalnu prokuru na zamjerno velikoj visini, da kasnije, kao pretsjednik istoga odjeljenja preuzme njegovo vodstvo.

Čovjek širokih vidika shvaćao je narodno-politička pitanja ta točke gledišta cjeline. U integraciji gledao je snagu i moć Htio je i želio je složnu i moćnu Otadžbinu.

Čovjek koji je imao jedan sami program: beskompromisno vršenje dužnosti u svim prilikama života: vršenje dužnosti ispravnog čovjeka, nezavisnog magistrata i rodoljubnog gradjanina!

Prolazne njegove ostatke predajemo zemlji: odraz njegova jaka duha ostaje s nama, da postane sastavnim dijelom narodne historijske baštine. Njegov uspješni rad oko priznanja jugoslavenskog jezika u uredima nedavne prošlosti, daje mu pravo na trajnu spomen u narodu, iz kojega je nikao, sa kojim je čutio i za koji je radio u svome plemenitom i uzvišenom zvanju.

Opraštajući se u ime Pravničkog društva u Zagrebu sa zaslužnim Pokojnikom, ispunjavam i svoju ćučenu ličnu tužnu dužnost.

Ivanu Okretiču, jednom od tolikih nečujnih ali ipak zaslužnih neimara oslobodjene i ujedinjene Otadžbine: trajan spomen i vječna slava!

*

Sprovodu prisustvovao je veliki broj pravnika i štovatelja pokojnika. Društvo »Pravnik« iz Ljubljane zastupao je dr. Rudolf Sajovic, koji se takodjer s toplim riječima oprostio od pokojnika. Zadnji broj »Slovenskoga Pravnika« posvetio je poseban članak pokojnikovoj uspomeni.

*) Pripominje se, da je i u sličnim predmetima gradiške imovne općine izdao spomenuti upravni sud sukladne presude.

Digitized by Google

Literatura

ŽILIĆ—ŠANTEK: Mališni postupnik od 3. listopada 1876. sa svim izmjenama i dopunama uz tumač, popraćen rješidbama viših sudova. — Zagreb 1931. Tipografija d. d. — Zakon o maličnom postupku je već prešao svoju pedesetgodišnjicu i tečajem toga vremena doživio više preinaka odnosno dopunjenja. Zakonom od 6. veljače 1929. je znatno proširena nadležnost maličnih sudova tako, da sada malične parnice sačinjavaju i kvalitativno i kvantitativno vrlo važnu granu sudovanja. Da se u praksi olahkoti uporaba propisa, koji se tiču maličnoga postupka, potrebno je bilo novo izdanje toga postupnika, u kojemu bi bili skupljeni svi mnogbrojni zakoni, uredbe, naredbe i okružnice, kojim je mališni postupnik tijekom vremena sve do danas nadopunjivan. Toj potrebi je ovim izdanjem maličnoga postupnika potpuno udovoljeno, jer je u ovom izdanju u cijelosti odštampano osim maličnoga postupnika još i nekoliko zakona odnosno naredaba, a osim toga i mnogo drugih zakonskih propisa, koji su u bilo kakovoj vezi sa maličnim postupnikom, tako n. pr. i novi propisi zakona o radnjama (obrtni zakon), u koliko se mogu primjenjivati kod redovnih sudova. — Knjiga je izišla u nakladi Tipografije d. d.; Zagreb, Preradovićev trg br. 9. — Cijena je broširanoj D. 40.

FINANCIJSKI ALMANAH za godinu 1932. — Uredili Stjepko Vrtar, financ. savjetnik, dr. Viktor Kružić, viši financ. tajnik i dr. Zlatko Herkov, financ. pristav. — Zagreb 1932. — Naklada »Financijskoga Arhiva«. U predgovoru (str. 3, i 4.) navodi se, da je izdanje godišnjega Financ. almanaha u obliku džepnoga kalendara preka potreba ne samo za financ. i porezne činovnike, nego i za sve privrednike, pa da se uz to takovim izdanjem podupira i nastojanje financijskoga zakonodavca, da se financijski propisi što više popularizirajn, čime se unapredjuje poreski odgoj porezovnika i diže njihova poreska svijest. Polazeći se te ishodišne točke urednici ovoga almanaha su nastojali, da u njemu dadu kratki pregled svih poreskih, taksenih, trošarinskih, monopolskih i carinskih propisa. Osim toga prikazan je u ovom almanahu točan pregled svih nadleštva financijske struke, pojedinih poreza, taksa itd. U svemu su urednici ovoga almanaha postupali tako, da on posluži u glavnom onima, koji ne mogu plaćati stručnih pravnih zastupnika niti si nabaviti svekolike financijske zakone. — Iza uvoda slijedi: rodoslovlje kraljevskoga doma (str. 5. i 6.), kalendar katolički i pravoslavni i uza nj narodna imena (str. 7.—18.); porezni kalendar za god. 1932., koji sadržaje rokove za uplate raznih poreza i taksa (str. 19.—24.); poštanske tarife (str. 25.—28.); porezi: 1.) zemljarina (str. 33.—36.), 2.) kućarina (str. 36.—45.); 3.) tečevina (porez na prihod od poduzeća radnja i zanimanja — str. 45.—59.); 4.) porez na rente (str. 60.—65.); 5.) porez društveni (porez na dobitak poduzeća obvezanih na javno polaganje računa — str. 65.—67.); 6.) porez službenički (porez na prihod od nesamostalnoga rada i zanimanja — str. 67.—80.); 7.) porez na nečenje (str. 80.—82.); 8.) prometni porez (str. 82.—90.); 9.) kazneni postupak (str. 91.—94.); 10.) osiguranje, prinudna naplata i nenaplativost poreza (str. 94.—100.). Dalje dolazi: trošarina (101.—122.); takse (str. 123.—186.); carine: uvoz (str. 187.—194.), izvoz (str. 195.); monopoli (duhan, sol, žigice, petrolej, papir za cigarete — str. 197.—206.). Iza toga slijedi prikaz organizacije financijske uprave i sjedišta pojedinih nadleštva (str. 209.—238.), te napokon šematizam činovništva državnoga savjeta, glavne kontrole i resora ministarstva financija (str. 239.—382.). — Kako se iz ovoga vidi, sadržaj je ovoga almanaha vrlo obilan i raznolik. Uporabu bi njegovu olahkotio donekle »sadržaj«, a pogotovo »stvarno kazalo«, što je jedno i drugo izostalo, valjda u žurbi, da knjiga, kojoj je i vanjska oprema ukusna, pravovremeno izadje. S obzirom na navedeni sadržaj može se ovom knjigom zaista povoljno služiti financijsko i porezno činovništvo, odvjetnici, te svi privrednici odnosno porezovnici, pa svestranu nabavu ovoga pervijenca u našoj literaturi najtoplije preporučamo, ne bi li se ispunila želja urednikâ tako, »da ih uspjeh ovogodišnjega izdanja potakne na dalnja izdanja, u kojima će pojedine dijelove podrobnije razradjivati«. Dr. L.

J. PERITCH: Conception du droit international privé d'après la doctrine et la pratique en Yougoslavie (Recueil des cours de l' Académie de droit international de La Haye, svezak 28., 1930, str. 299.—446.).

Digitized by Google

J. PERITCH: De la condition juridique des étrangess dans le Royanne de Yougoslavie au point de vue des droits publics (Zeitschrift für Völkerrecht, XVI, 1931, str. 226.—236.).

Profesor beogradskoga pravnoga fakulteta Živojin P e r i ć je predavao god. 1929. na Akademiji za medjunarodno pravo u Haagu, te su njegova predavanja objavljena u zborniku predavanja iste Akademije pod gornjim natpisom. Ipak nije bilo moguće donijeti cijelu opsežnu studiju u samom zborniku poradi ograničenosti raspoloživoga prostora. Zato je profesor Perić dopuštenjem kuratorija Akademije ulomke, koje je morao izostaviti u Recueil-u, sačuvao za publikaciju u znanstvenim časopisima u obliku manjih zaokruženih rasprava. Takva jedna rasprava objavljena je pod drugonavedenim natpisom u njemačkoj smotri »Zeitschrift für Völkerrecht«.

Profesor Perić raspravlja koli u svojoj spomenutoj velikoj studiji, toli u manjoj raspravi materije, o kojima je riječ, svestranošću, kojom se odlikuju i drugi njegovi radovi. Nije moguće zabilježiti sve zanimljive izvode pisca, pa se zato ograničujemo na to, da spomenemo njegov prijedlog o odredjenju opsega i podjeli medjunarodnoga prava. Ono bi se imalo — to je za sada tek sugestija odličnoga pisca, dana na razmišljanje stručnim drugovima — dijeliti na tri grane. Medjunarodno p o l i t i č k o pravo obuhvatalo bi ono, što se danas redovito naziva medjunarodnim javnim pravom. Pod naziv medjunarodno j a v n o pravo opet bi se svrstavali svi odnošaji izmedju države kao javne vlasti i stranaca (medjunarodno upravno, kazneno pravo itd.). Treća bi grana bila medjunarodno p r i v a t n o pravo u svojem dosadanjem opsegu. J. A.

Dr. FRITZ MÜNCH: Ist an dem Begriff der völkerrechtlichen Servitut festzuhalten? (Aus dem Institut für internationales Recht an der Universität Kiel: Erste Reihe, Heft 16) Berlin, Stike, 1931. — 121 str.

Ova rasprava pruža uzoran primjer za obradu jednoga strogo omedjenoga pitanja iz područja medjunarodnoga prava. U vrlo kratkim paragrafima raščinja autor pojedine elemente postavljene si zadaće: imade li se iz privatnoga prava preuzeti pojam služnosti pridržati u medjunarodnom pravu, te koje mu je ovdje značenje. Već je zanimljivo od Rickerta (Zur Lehre von der Definition, 1888.) usvojeno prikazivanje pojma kao »prolazne točke (Durchgangspunkt) sudova, koji se ukrštavaju«, gdje se s jedne strane usredotočuje skup činjenica, a s druge strane od nje proizlazi skup pravnih posljedaka. Raščinivši pojedina mišljenja teoretičara, koja svrstava po po skupinama, pisac ih podvrgava kritici i tako dobiva izlučivanjem neke elemente za svoju logičku konstrukciju. On pristaje uz shvaćanje, da je državno područje objekt, a ne samo (kao što se to osobito počev od Jellineka nauča u državnom pravu) prostor, unutar kojega se očituje nadležnost države (u zadnje vrijeme najizrazitije Verdross). Iz nauke o sukcesiji prihvaća opet shvaćanje, da ugovorni odnošaji izmedju dvije države mogu preći na pravnoga sljednika nekoga područja, ako uz promjenu subjekata još postoji »indentitet« odnošaja (Schoenborn). Inače ga dosadanje konstrukcije ne zadovoljavaju. Za samu svoju konstrukciju polazi pisac od napadno česte pojave, da se medjudržavna služnost javlja u vezi s odredjivanjem novih državnih granica. To ga dovodi do misli, da je služnost neka vrst idealnoga razgraničenja u slučajevima, gdje se granica u prostoru ne može potegnuti na puno zadovoljstvo obiju stranaka. To piscu vrijedi jednako za područje privatnoga kao i za područje medjunarodnoga prava. Zbog toga i stvarnopravni značaj služnosti, jer se njezinim ustanovljenjem izdaje odredba o zemljištu odnosno području. Tako dolazi pisac i do definicije medjudržavne služnosti: tu se radi o medjunarodnim ugovorima, koji pretstavljaju ispravke granice, a dijele pojedinačno temelje za opstanak, što ih područje državama pruža na tipičan način. Pisac ispituje onda praktičnu primjenu te definicije, te u daljem dijelu svoje rasprave obradjuje pojedina pravna pravila, koja vrijede za medjudržavnu služnost, napose glede djelovanja prema trećim državama, glede izvršivanja služnosti i glede njezina prestanka. U završnim razmatranjim drži pisac, da je u sustavu medjunarodnoga prava mjesto služnosti kraj nauke o cesiji, dakle da se služnost obradjuje više s dinamičkoga, nego li sa statičkoga gledišta, a na kraju izlaže političko značenje služnosti u savremenim medjunarodnim odnošajima. J. A.

TEORETSKO-PRAKTIČNI PRIRUČNIK JUGOSLAVENSKOG GRADJANSKOG PARNIČNOG PRAVA. I. dio: g r a d j a n s k i p a r n i č n i p o s t u p a k u t e o r i j i i p r a k s i. Svezak I. Napisao W e r k dr. Hugo, odvjetnik u

Digitized by Google

Zagrebu. — Nakon više godina ustrajnoga rada ugledalo je eto svijetlo ovo omašno djelo (558 stranica!) poznatoga pravnoga pisca dra. Werka. Ovim recima u ovoj rubrici može biti svrha samo, da objavi djelo, dok ćemo opširniju recenziju donijeti u jednome od narednih brojeva. No već sada možemo reći, da djelo spada medju najbolja u našoj pravnoj literaturi. — Knjiga stoji D. 250, a može se dobiti kako u svakoj knjižari tako i kod pisca (Vukotinovićeva ulica).

ZAKON O IZMJENAMA I DOPUNAMA U KRIVIČNOM ZAKONIKU OD 9. X. 1931. Sveučilišni profesor dr. Stanko Frank napisao je tumač gornjemu zakonu, čime je popunjen tumač Krivičnoga zakonika, što ga je bio napisao i izdao zajedno sa bivšim sveuč. prof. dr. Josipom Šilovićem. Iz tumača se vidi, da se dr. Frank dosta kritički odnosi prema krivičnoj noveli. Sa stanovišta teorije njegove su primjedbe u većini opravdane, ali praksa je tražila donesene izmjene a izabrani način bio je najpraktičniji jer najbrži. Knjiga od 68 stranica u 8-ni stoji D 16. pouzećem D. 21, a naručuje se kod Jugoslavenskoga nakladnoga d. d. »Obnova«, Zagreb.

ZAKONSKI PROPISI IZ OBLASTI INDUSTRIJSKE SVOJINE, sa judikaturom Uprave za zaštitu industrijske svojine i vladinim motivima. Knjigu je sastavio i izdao dr. Janko Šuman, sigurno najverziraniji naš stručnjak u oblasti intelektualne svojine. Solidnost i iscrpljivost odlikuju ovu knjigu. Interesenti naći će u njoj sve, što im treba. Knjiga je izašla nakladom Jugoslavenskog nakladnog d. d. »Obnova«. Ima 628 stranica. U ukusnom platnenom tvrdom uvezu stoji D. 160.

NAUK O KONJUKTURAH. — Napisao dr. Aleksander Bilimović, sveučilišni profesor u Ljubljani. — Nauka o konjunkturi kod nas je vrlo slabo obradjena. Spomenemo li radove dra. A. Jovanovića, dra. Velimira Bajkića, dra. J. Butorca i I. Laha, iscrpli smo malone sve, što je napisano na tome području. Izuzevši, dakako, radove autora gornje knjige, koji je dosada u toj struci najplodniji jugoslavenski pisac. Ova knjiga je takodjer prvo sistematsko djelo o tome na našemu jeziku. Knjiga je zanimljiva ne samo po relativnoj novosti svoga sadržaja, već i po svojoj aktuelnosti. Što može biti aktuelnije u ovo doba opće svjetske krize od proučavanja konjunktura? Pisac dobro primjećuje, da današnja kriza nije, doduše, više samo konjunkturna, jer siže dublje i u vezi je s mnogim stalnim pojavama poratnoga gospodarskoga razvoja, ali u koliko ima ona i konjunkturni značaj, da će tu mnogo koristiti sheme o fazama konjunkturnoga ciklusa (koje on u svojoj knjizi navadja). Knjiga je izašla u Zborniku znanstvenih rasprava, što ga izdaje profesorski zbor pravnoga fakultetu ljubljanskoga sveučilišta.

PSIHOANALIZA I INDIVIDUALNA PSIHOLOGIJA. Pisac knjige August Cesarec nije pravnik, ali se sa pravnoga stanovišta ne može ništa prigovoriti ovoj njegovoj knjižici. Vrlo zanimljivo prikazuje istraživanja Freudova i Adlerova, koja su svakako imala utjecaj na nauku o krivičnome pravu. Cijena je knjižici od ravnih 100 stranica D. 20. Izdana je piščevom nakladom a u komisiji tiskare i knjižare »Merkantile«. Zagreb, Masarykova 9.

GOSPODARSTVENA I POLITIČKA KRIZA. Napisao dr. F. E. Smodić. Ova knjižica od 31 stranice sadržaje mnogo ispravnih opažanja. Ona je zanimljiv pregled nastojanja po čitavome svijetu, kako da se izadje iz današnje gospodarstvene i političke krize. Pisac je u tom pogledu pesimista i ne vidi normalnog rješenja problema. Ovaj pesimizam je logički izvod iz njegove točne analize današnjega stanja i krize.

IZLAZ IZ SVJETSKE KRIZE. — Napisao Rudolf Herceg. I pisac ove knjižice, poput dra. Smodića, ne nalazi normalnog rješenja krize. I on traži reorientaciju i reorganizaciju, koja bi se imala provesti po jednoj svjetskoj konstituanti. »Na toj konstituanti utvrdila bi se načela za novo socialno-ekonomsko i nacionalno-kulturno uredjenje svijeta, prema kojima bi trebalo formirati čovječansku politiku, svjetsko gospodarstvo i nacionalnu kulturu.« Pisac prosljedjuje kod toga ideologiju braće Stjepana i Ante Radića, čiji je učenik.

SPOLJNA TRGOVINSKA POLITIKA. Napisao dr. Mijo Mirković, sveuč. docent. Beograd. Ova knjiga je nastavak ranije objavljenoga rada »Trgovina i unutarnja trgovinska politika«. Prve tri glave prve knjige su zajedničke osnove, na kojima je izgradjena unutrašnja i spoljna trgovinska politika. Obje knjige sačinjavaju tako jednu logičnu cjelinu: trgovinsku politiku. Knjiga je izašla nakladom Gece Kona u Beogradu.

Digitized by Google

»PRAVOSUDJE« zove se novi pravnički časopis, koji je počeo izlaziti u Beogradu u siječnju o. g. Časopis je namijenjen sudskoj praksi a uredjuje ga suci gg. Stojan Jovanović i dr. Ivo Matijević, poznati već našim pravnicima sa svojih djela. Prvi broj (na 76 stranica) ima vrlo obilan i znimljiv sadržaj. Obradjuju se u glavnome pitanja, važna za praksu, a daju se i dobre upute za ovu. U tome pravcu treba list da i proslijedi, pa da tako udari granicu izmedju sebe i dosadanjih praničkih listova. Godišnji pretplata je D 120.

»SLOVENSKI PRAVNIK«, glasilo društva »Pravnik« u Ljubljani ima u dvobroju za siječanj i veljaču o. g. ove rasprave: dra. Franca Goršiča o općem upravnom postupku i gradjanskome pravu; prof. Aleksandra Maklecova o zaštitnim propisima u sistemu modernoga prava; dra. Augusta Munde o zaštiti časti po novom krivičnom zakonu; Janka Polca prikaz o pok. Ivanu Okretiču.

»ARHIV« za pravne i društvene nauke u Beogradu donosi u broju za siječanj 1932. ove članke: dra. Ivana Mauroviča o duhu i jeziku zakona (polemika s dr. Dragoljubom Jankovićem); dr. Metoda Dolenca o povraćaju u predjašnje stanje po našem sudskom krivičnom postupku; dra. Josipa Vesela o paušalnim klevetama po zakonu o štampi: Ilije A. Pržića o dvanaestoj skupštini Društva naroda; dra. Aleksandra Jovanovića o reparacijama. Osim toga sudsku kroniku, književni pregled ocjenu i prikaze.

»BRANIČ«, organ Advokatske komore u Beogradu, donosi u broju za siječanj t. g. ove članke: prof. Ž. Perića o običajnome pravu u našoj državi; odvj. pripr. Stanka Trifunovića o §-u 400. gradj zak. kraljevine Srbije; Radivoja Jovanovića o dužničkoj docnji. Zatim brojne rješidbe iz sudske prakse.

»ODVJETNIK«, organ Advokatske komore u Zagrebu, donosi u broju za siječanj t. g. ove članke: Sirota kriza! — Prijedlog dužnika za upravitelja poravnanja. — Odvjetnici i državnici. — Tužbe radi povrata uloška. — Etika nad zakonom. — Zakon o bankama. — Obredjivanje troška po Odvj. komori. — Iz mirovinskoga fonda Adv. komore u Zagrebu. — Popis članova Adv. komore.

2-gi, veljački broj, ima ovaj sadržaj: Odvjetnici i novi javni bilježnici. — Engleski sudovi. — Branilac je samo za okrivljenika. — Dr. Franko Potočnjak. — Otkaz punomoći po odvjetniku. — Odvjetnik Goethe.

Oba broja donose osim toga rješidb eiz stališke judikature, vijesti iz Adv. komore, recenzije o primljenim knjigama itd.

Advokatska komora šalje svoj organ besplatno svakome sudu, koji to od nje zatraži.

SLOVENISCHE VOLKSGERICHTE in der Zeit vom 16. bis zum 18. Jahrhundert. To je njemački prevod rasprave dra. Metoda D o l e n c a, izašle u Radu Jugoslavenske Akademije, svezak 239.

GLASNIK UPRAVE ZA ZAŠTITU INDUSTRIJSKE SVOJINE. Broj ovoga mjesečnika, uredjivanoga po dru. Janku Šumanu, za mjesec siječanj 1932. donosi osim običnih službenih saopćenja još i članak o podjeli suviška prihoda od medjunarodnih taksa.

»RUSKI ARHIV«, časopis za politiku, kulturu i privredu Rusije, donosi XVI.—XVII. knjizi iz god. 1932. izmedju brojnih članaka ove zanimljive za pravnika: M. Kralja o japansko-kineskome konfliktu i SSSR. — V. Arhangelskog o starom i novom načinu života u Sovjetskoj Rusiji. — J. Stalinskoga o novom Staljinovom preokretu. — Borisa Skomorovskog o sovjetskoj privredi.

»LIGA NARODA«, vjesnik Udruženja za promicanje ciljeva Lige naroda u Zagrebu. Uredjuje dr. Ivan Brlić. Broj za siječanj t. g. donosi članke iz pera urednika, Fr. W. Foerstera, dra. Ž. Mažuranića, dra. N. Katičića i dra. L. Rottera.

Svaštice

STALNI ODBOR Kongresa pravnika kraljevine Jugoslavije održao je dne 31. siječnja u Zagrebu prvu sjednicu. Predsjedao je predsjednik Kongresa dr. Ivo Politeo, a prisustvovali su članovi odbora: Blagojević dr. Vidan, Stojadinović dr. Milan i Subotić dr. Ivan iz Beograda; Šilović dr. Josip i Zuglia dr. Srećko iz Zagreba; Sajovic dr. Rudolf iz Ljubljane. Prisustvovali su osim toga kao gosti potpredsjednik Pravničkoga društva u Zagrebu Werk dr. Hugo, izaslanik profesorskoga zbora pravnoga fakulteta u Zagrebu Rastovčan dr. Pavao, izaslanik Sudijskog

Digitized by Google

udruženja u Beogradu Jovanović Stojan, Hönigsberg dr. Lav kao član pripremnog odbora za sveslavenski Kongres u Bratislavi, i napokon generalni tajnik toga kongresa dr. Ćiril Bařinka, odvjetnik u Bratislavi.

Raspravljalo se o tekućim poslovima Kongresa, a najviše o pripremama za budući Kongres odnosno buduću skupštinu Kongresa. Premda su opće, a napose ekonomske prilike vrlo teške, odbor je ipak u većini bio mišljenja, da te prilike ne mogu i ne smiju bit zaprekom održanju skupštine ove godine, — tim manje, što bi bilo šteta prekinuti kontinuitet skupština, koji je jedva obnovljen lanjskom skupštinom u Skoplju. Prema tome je zaključeno, da se počne raditi na tome, da se skupština održi prve polovice listopada o. g. u Dubrovniku. Naglašeno je, da treba posvetiti osobitu pažnju stručnoj pripremi Kongresa, pa da »Spomenica« mora izaći svakako prije skupštine, kako bi članovi došli na nju već pripravljeni. Definitivna odluka, hoće li se Kongres održati u Dubrovniku, donijet će se nakon sporazuma s tamošnjim kolegama pravnicima. Kako dosad pregovori teku, izgleda, da će doći do Kongresa u Dubrovniku. Pravnička društva imaju stalnome odboru Kongresa najkasnije do konca ožujka javiti teme za dnevni red, pa se i pojedinci pozivlju ovim putem, neka stave svojim društvima ili stalnome odboru svoje prijedloge.

KONGRES PRAVNIKA SLAVENSKIH DRŽAVA održat će se u Bratislavi u jeseni god. 1933. Generalni tajnik Kongresa dr. Ćiril Bařinka, odvjetnik u Bratislavi, radi na tome zamjernom marljivošću i ustrajnošću. Pravnici raznih slavenskih država iznesoše već preko 200 prijedloga za dnevni red Kongresa. Dakako da će se izmedju ovih izabrati najviše samo 8—10. Dr. Bařinka je posjetio i sjednicu stalnog odbora Kongresa pravnika kraljevine Jugoslavije, koja je bila održana dne 31. siječnja u Zagrebu, pa je na njoj referirao o dosadanjemu radu za Kongres. Na temelju njegova referata donio je stalni odbor ove zaključke o Kongresu:

»Konstatuje se da Kongres u Bratislavi nije Kongres svih slavenskih pravnika, već Kongres pravnika svih slavenskih država. Dakle državljani potonjih će sudjelovati na Kongresu kao redovni članovi, makar nisu po narodnosti Slaveni (na pr. Nijemci iz Češkoslovenske Republike). Naprotiv slavenski pravnici, koji nisu gradjani nijedne od slavenskih država, moći će sudjelovati samo kao gosti. Obzirom na to, što izgleda, da Rusija, premda stvarno slavenska država, ne će na Kongresu sudjelovati, izjavljuju svi prisutni želju, da se učini još jedan pokušaj za saradnju pravnika svih država, koje sebe smatraju slavenskima. No ako ta želja ne bi mogla da se ostvari, jugoslavenski pravnici ne će praviti od toga pitanje svog učešća na Kongresu.

Budući da bi preobilan program Kongresa, napose kao prvoga, mogao škoditi samome Kongresu, zaključuje se, da na dnevni red Kongresa dodje najviše sedam do osam temata, koja bi doista mogla zanimati sve prisutne pravnike.

Budući da se dosadanja metoda obraćanja na brojne pojedince i udruženja pokazala nepraktičnom, zaključeno je, da će se rad za Kongres koncentrirati kod stalnoga odbora Kongresa pravnika kraljevine Jugoslavije, koji će sabirati gradivo, upite, informacije i sve što je nužno za Kongres i tako podržavati vezu izmedju jugoslavenskih pravnika, kako pojedinaca tako i institucija, te generalnoga tajnika Bařinke. Do konca veljače ili ožujka poslat će stalni odbor shodno rečenome svoje prijedloge generalnome tajniku Kongresa.

Na sjednici je došlo do sporazuma, da referenti na Kongresu govore svaki svojim materinjim jezikom, a tek u slučaju potrebe da se upotrijebi franceski jezik. Resumé-i u štampanome izdanju referata bit će svakako sastavljeni u francuskome jeziku.

Što se tiče predavanja, koja predlaže dr. Bařinka, sjednica ideju takvih uzajamnih predavanja promatra neovisno o Kongresu. Bez obzira na nj stalni odbor potpuno je sporazuman s time, da pravnici jedne slavenske države drže predavanja u drugim slavenskim državama, ali sve to u okviru tehničkih i financijalnih mogućnosti. Načelno se zaključuje, da bi pravnici posjećene države imali platiti predavaču troškove podvoza, hotela i uzdržavanja. Jugoslavenski pravnici izrazuju neobvezatno svoju spremnost, da će učiniti, što im bude moguće, da dočekaju takve pravnike-predavače iz slavenskih država i da im na gornji način omoguće držanje predavanja kod nas. Isto tako spremni su poraditi na tome da nadju kod nas predavače-pravnike, koji bi na jednaki način pošli predavati u ostale slavenske države.«

Digitized by Google

2/4.32

MJESEČNIK

GLASILO PRAVNIČKOGA DRUŠTVA

Uredili:

GOD. LVIII. Dr. Edo Lovrić, kr. sveuč. prof. ZAGREB, 1932.
OŽUJAK Dr. Ivo Politeo, odvjetnik BROJ 3.

Dvodomni sistem u modernim ustavima

Piše dr. Stefanović Jovan, sveučilišni profesor u Zagrebu.

(Nastavak)

II. — Kako pak stoji sa vlastima Gornjih skupština današnje Njemačke i Austrije, koje se takodjer ubrajaju u kategoriju federalnih država? Da li su njihove vlasti ravne vlastima Donjih skupština, i da li, prema tome, i one mogu da sudjeluju u vršenju centralne, federalne vlasti, specijalno u vršenju federalnog zakonodavstva? Po svojim vlastima i atribucijama, današnji njemački Reichsrat zaostaje daleko iza predratnog Bundesrat-a, i to kako u pogledu egzekutive, tako isto i u pogledu legislative. U pogledu egzekutive nadležnosti Reichsrat-a i malobrojnije su i manje važne od nadležnosti bivšega Bundesrat-a. Uredbodavnu vlast ne vrši on, nego federalna vlada; i samo u nekim slučajevima, ustavom predvidjenim, potreban je i njegov pristanak. Osim tih slučajeva, njegov pristanak je potreban još i za administrativne uredbe, koje izdaje pretsjednik Rajha radi primjene federalnih zakona, ako je izvršenje tih zakona povjereno zemljama (U. čl. 77.). Njegov pristanak je potreban takodjer i za ustanovljavanje izvjesnih savjetodavnih vijeća (za federalne željeznice; za plovne rijeke; U. čl. 93 i 98.). Kada su u pitanju važnije stvari, Reichsrat vrši ulogu savjetodavnog organa vlade, i to preko svojih odbora (U. čl. 67.). Kod sklapanja pak medjunarodnih ugovora, njegova uloga je mnogo umanjena: za ugovore o savezu i ugovore, čiji predmeti ulaze u domen federalnoga zakonodavstva, je potreban samo pristanak Reichstag-a. Intervencija Reichsrat-a je potrebna samo, kada je u pitanju sklapanje ugovora o miru ili objava rata, pošto se o ovim pitanjima rješava u formi zakona (U. čl. 45, al. 3. i 4.). Samo što je i tu uloga Reichsrat-a manje važna od uloge Reichstag-a, što je pak posljedica njegove uopće drugostepene uloge kod donašanja zakona.

Inferiornost Reichsrat-a javlja se i u slučaju suspendovanja osnovnih, ustavom zagarantovanih prava. U smislu ustava (čl. 48.) pretsjednik Rajha može odlučiti suspendovanje tih prava u slučaju opasnosti po javni red i sigurnost. O toj odluci on mora odmah izvijestiti Reichstag; i, ako ovaj to zahtijeva, preduzete mjere moraju se obustaviti, a suspendovana osnovna prava uspostaviti. Slično pravo

Digitized by Google

nije dato i Reichsrat-u. Ovo isto važi i za mjere, koje pretsjednik republike naredi protiv zemlje, koja ne vrši one dužnosti, koje joj nameću federalni ustav i federalni zakoni. Nesudjelovanje Reichsrat-a u onom prvom slučaju lakše je razumjeti od njegovoga nesudjelovanja u ovom drugom slučaju, kada su u pitanju zemlje i njihovi odnosi prema federaciji.

Na isključivu ulogu Reichstag-a (Donje skupštine) nailazimo i kada je u pitanju ministarska odgovornost, kako politička, tako i krivična. Vajmarski ustav je prihvatio sistem parlamentarne vlade, — ali s tim, da se politička odgovornost ministara javlja samo pred Reichstag-om, Narodnom skupštinom. To proizlazi iz ustavne odredbe (čl. 54.), po kojoj je kancelaru i ministrima potrebno povjerenje Reicstag-a- i po kojoj oni moraju otstupiti, ako im ovaj izričitim glasanjem izjavi nepovjerenje. Na istu pojavu nailazimo i kod krivične odgovornosti ministara. Za povredu ustava i zakona može kancelara i ministre optužiti samo Reichstag. Isto važi i za krivično optuživanje pretsjednika republike (U. čl. 59.). Prijedlog za optužbu mora potpisati bar stotina poslanika, a izglasati ga mora većina, koja se traži za reviziju ustava. Reichsrat ne funkcioniše ovdje, kako je to slučaj u mnogim državama sa dvjema skupštinama, niti kao kazneni sud, pošto optuženim ministrima, kancelaru i pretsjedniku republike sudi specijalni Državni sud. Jedino kod sastavljanja ovoga suda, a u smislu zakona od 9. VII. 1921., Reichsrat sudjeluje u istoj mjeri kao i Reichstag. Naime, pokraj pet članova, koji su odredjeni samim zakonom — (pretsjednik suda Rajha, koji vrši funkciju pretsjednika Državnoga suda; po jedan član pruskog Vrhovnog administrativnog suda, bavarskog Vrhovnog regionalnog suda i hanzeatskog Vrhovnog regionalnoga suda; jedan njemački odvjetnik-zastupnik), — u sastav Državnoga suda ulaze još deset članova, od kojih polovicu bira Reichstag, a polovicu Rreichsrat.

Kako pak stoji sa vršenjem zakonodavne vlasti? Da li je bar kod donašanja zakona uloga Reichsrat-a jednaka ulozi Reichstag-a? Po vajmarskom ustavu zakonodavni su čimbenici: Reichstag, Reichsrat i biračko tijelo, tako da je sistem pretstavničke vlade konbinovan sa direktnim narodnim sudjelovanjem u zakonodavstvu. Glavna uloga u zakonodavstvu pripada Reichstag-u; sam ustav kaže: da zakone Rajha donosi Reichstag (čl. 68, al. 2.). Njemu podnose zakonske prijedloge njegovi članovi i vlada Rajha; ali ova mora za to tražiti prethodni pristanak Reichsrat-a. Ne dobije li taj pristanak, ona može i mimo toga podnijeti svoj prijedlog Reichstag-u, ali je onda dužna, da zajedno s njime podnese i mišljenje Reichsrat-a. (U. čl. 69.). Ovo je potrebno, da bi Reichstag unaprijed znao, kakve teškoće mogu nastati kasnije kod Reichsrat-a, ako izglasa vladin zakonski prijedlog. Zakonske prijedloge može podnositi Reichstag-u i Reichsrat, i to preko vlade; a ako se vlada sa prijedlogom Reichsrat-a ne slaže, ona ga dostavlja Reichstag-u zajedno sa svojim protivrazlozima. (U. čl. 69, al. 2.). Ovo je opet potrebno, da bi Reichstag znao, kakve teškoće mogu nastati kod pretsjednika Rajha, ako izglasa zakon-

Digitized by Google

ski prijedlog Reichsrat-a. Najposlije, zakonodavna inicijativa pripada i biračima: Zakonske prijedloge može podnositi Reichstag-u, preko vlade, jedna desetina upisanih birača; ako se vlada sa prijedlogom birača ne slaže, ona podnosi Reichstag-u, zajedno sa prijedlogom, i svoje protivrazloge. U slučaju da Reichstag zakonski prijedlog birača odbaci, ili da ga izglasa, ali pošto ga je prethodno izmijenio, primjenjuje se referendum. U ovom drugom slučaju birači imaju da se izjasne ili za prvobitni prijedlog, koji je proizašao iz narodne inicijative, ili za prijedlog koji je izglasao Reichstag. Naprotiv, ako je Reichstag izglasao zakonski prijedlog birača bez ikakvih promjena, referendum se ne primjenjuje (U. čl. 73, al. 3. i 4.). — Van ovoga slučaja, referendum se primjenjuje za svaki zakonski prijedlog, koji je izglasao Reichstag, ako to odluči pretsjednik Rajha u roku od mjesec dana nakon tog izglasavanja; i zatim, ako jedna trećina članova Reichstag-a traži, da se publikacija zakona odloži na dva mjeseca, a u tome roku primjenu referenduma traži jedna dvadesetina birača (U. čl. 73. al. 1. i 2.). Na ovaj drugi način referendum se ne može primijeniti za budžet i za zakone o porezima i plaćama državnih činovnika (U. čl. 73. al. 5.).

Ali, koja je uloga i koja je vlast Reichsrat-a kod donašanja zakona? Vidjeli smo već, da on ima pravo zakonodavne inicijative. Pitanje nam se sada postavlja: da li je neophodan njegov pristanak, da zakon. prijedlog, izglasat u Reichstag-u, postane zakonom. Na ovo pitanje vajmarski ustav daje nam negativan odgovor: Da jedan zakon. prijedlog postane zakonom, pristanak Reichsrat-a nije neophodan. Ustav je dao Reichsrat-u samo pravo suspenzivnoga veta, i on se tim pravom može poslužiti u roku od dvije nedjelje nakon izglasanja zakonskoga prijedloga u Reichstag-u. Posluži li se on tim pravom u ovome roku, dužan je, da u daljem roku od dvije nedjelje, podnese vladi Rajha obrazloženje svoga veta. U ovom slučaju zakonski prijedlog vraća se Reichstag-u na ponovno glasanje. Izglasa li ga ovaj ponovo, ali većinom od dvije trećine, pretsjednik Rajha je dužan, da ga u roku od tri mjeseca ili publikuje — i u tome slučaju on postaje zakonom bez privole Reichsrat-a, — ili podnese narodu na referendum. U ovom drugom slučaju, sudbina zakonskoga prijedloga zavisi od birača. Ako je, naprotiv, Reichstag izglasao po drugi put zakonski prijedlog, ne spomenutom kvalifikovanom, već običnom većinom, pretsjednik Rajha može opet, u istom roku od tri mjeseca, narediti referendum. Učini li on to, sudbina zakonskog prijedloga zavisi opet od birača. U protivnom slučaju, zakonski prijedlog ne postaje zakonom (U. čl. 74.). U svakom slučaju, zakonski prijedlog Reichstag-a može propasti na osnovu odluke birača, samo ako je kod glasnja sudjelovala većina upisanih birača (U. čl. 75.). Ovo znači, da u slučaju neispunjenja ovoga uslova zakonski prijedlog Reichstag-a postaje zakonom, makar se većina od onih birača, koji su pristupili glasanju, i izjasnila protiv njega.

Vajmarskim ustavom dato je prema tome Reichsrat-u pravo suspenzivnoga veta, koje ima pretsjednik Sjedinjenih Država; samo što je ono ovdje konbinovano sa sistemom referenduma, čija primjena

Digitized by Google

zavisi od volje pretsjednika Rajha. Zato vlast današnjega Reichsrat-a u zakonodavstvu zaostaje daleko iza vlasti bivšega Bundesrat-a. Neki pravni pisci poriču mu čak i značaj zakonodavne skupštine. Jasno je onda, da njemačke zemlje danas ne mogu da, preko svoga pretstavničkoga tijela, sudjeluju efikasno u donašnju centralnih zakona. Reichsrat po svome sastavu pretstavlja zemlje; to smo konstatovali ranije. Ali njemu kao pretstavniku zemalja nije data dovoljna vlast, kako bi donašanje centralnih zakona zavisilo isto toliko od njegove volje, koliko i od volje Reichstag-a. Ako se ovoj činjenici, koja je najznačajnija i najvažnija, dodadu još i neke druge, — manje važne, ali takodjer značajne (kao što su: vrlo široka nadležnost Rajha na štetu zemalja; opća formula o prvenstvu prava Rajha nad pravom zemalja; nametanje posebnim zemljama od strane federalnog ustava izvjesnih načela u pogledu njihove organizacije, da spomenemo samo ove), — onda se s razlogom može sumnjati u federalni značaj današnje Njemačke.

Ova se sumnja pojačava, kada se uoči i podredjenost Reichsrat-a kod revizije ustava, jer je i revizija ustava moguća bez njegove privole. Ona se vrši zakonodavnim putem (U. čl. 76.); propisani su samo specijalni uslovi u pogledu kvoruma, većine i primjene referenduma. Prije svega, odluka Reichstag-a o reviziji važi samo onda, ako su kod glasanja bile prisutne dvije trećine zakonskoga broja njegovih članova, i ako su bar dvije trećine prisutnih glasali za reviziju. Prema ovako donesenoj odluci o reviziji Reichsrat ima pravo suspenzivnoga veta; samo što i on donosi svoju odluku većinom od dvije trećine prisutnih. Specijalni kvorum kod njega se ne traži. Izglasa li Reichstag, nakon što je Reichsrat uložio svoj veto, svoju odluku o reviziji ponovo, — razumije se pod uslovima istoga kvoruma i iste većine, kao i prvi put, — ona još uslijed toga ne stupa na snagu. Rreichsrat-u je dato pravo, da u roku od dvije nedelje traži primjenu referenduma. Učini li on ovo, sudbina revizije, koju je izglasao Reichstag, zavisi od birača. Ali i u ovom slučaju odluka Reichstag-a može biti oborena glasanjem birača, samo ako je kod glasanja učestvovala većina upisanih birača. Ako, naprotiv, Reichsrat ne traži primjenu referenduma u spomenutom roku, pretsjednik Rajha mora, u daljem roku od tri mjeseca, ili odluku Reichsrat-a publikovati, ili sam narediti primjenu referenduma.

Ako se iz razloga, koje smo naprijed spomenuli, može sumnjati u federalni značaj vajmarske Njemačke, onda se tim prije i lakše može sumnjati u federalni značaj austrijske republike. Jer, vlast austrijske Gornje skupštine, pretstavnika austrijskih zemalja, još je slabija od vlasti njemačkog Reichsrat-a; tako da su austrijske zemlje, koje bi imale da budu posebne države austrijske federacije, u još manjoj mogućnosti, da sudjeluju kod vršenja centralne državne vlasti, specijalno centralnog zakonodavstva. Ova se situacija nije izmijenila ni nakon ustavne reforme od prosinca 1929., a kojom je — kao što smo već vidjeli — Federalno vijeće zamijenjeno Vijećem zemalja i profesija. Da bi se ovo opazilo, bit će dobro, ako izložimo prvo odnos izmedju vlasti jedne i vlasti druge skupštine, kakav je on bio

Digitized by Google

prije spomenute ustavne reforme. Vidjet ćemo zatim, da li je i u koliko je ovom reformom taj odnos izmijenjen.

Prije ustavne revizije situacija je bila ova: Prije svega, što se tiče egzekutive, uloga austrijskoga Bundesrat-a nije bila nikakva; i u tome pogledu on je zaostajao iza njemačkoga Reichsrat-a, i ako su slabe izvršne atribucije i ovoga zadnjega. U koliko se želilo učešće zakonodavnih skupština u poslovima nezakonodavne prirode, ono je predvidjeno više u korist Narodne skupštine, Nationalrat-a, nego u korist Federalne skupštine, Bundesrat-a. Ovaj zadnji je sudjelovao zajedno sa Nationalrat-om samo kod izbora pretsjednika federacije, kod njegovoga krivičnoga optuživanja i kod objave rata. Ali, ni za ove slučajeve ne bi se moglo reći, da je izmedju obiju skupština postojala apsolutna jednakost. Ona bi postojala, kada bi odluke o ovim pitanjima skupštine donosile svaka za sebe. To medjutim nije bio slučaj, pošto su se one donosile na zajedničkoj sjednici obiju skupština (Bundesversammlung). Na toj sjednici prvenstvo je bilo osigurano Nationalrat-u, pošto je broj njegovih članova bio veći od broja članova Bundesrat-a (U. čl. 38, 65 i 142.).

U pogledu ostalih atribucija nezakonodavne prirode, zapostavljenost Bundesrat-a bila je još veća. Postavljanje ministara nije bilo povjereno, kao u državama sa klasičnim parlamentarizmom, šefu države, bar u formalnom pogledu, nego skupštini, kojoj su oni bili i odgovorni za svoj rad. Tako je po austrijskom ustavu kancelara, podkancelara i ministre birao neposredno Nationalrat (čl. 70.); on ih je mogao u svako doba i opozvati (čl. 74.). U slučaju, da Nationalrat nije bio na okupu, ministre je birao privremeno njegov centralni odbor; a Nationalrat je pristupao definitivnom izboru čim se sastao. Tako Bundesrat nije sudjelovao niti kod postavljanja ministara, niti kod njihovoga obaranja. Njemu je, istina, bilo dato pravo, da članovima vlade postavlja pitanja i da putem rezolucija izražava želje u pogledu vršenja izvršne vlasti (čl. 52.), ali je ovo bilo bez uspješne sankcije, pošto on nije mogao ministre obarati. To je mogao činiti samo Nationalrat. Isto je samo Nationalrat-u bilo dato pravo ustanovljavanja anketnih odbora (čl. 53.). Kod krivične odgovornosti ministara uloga Bundesrat-a je bila takodjer drugoga reda. Prije svega, ministre je mogao krivično optužiti samo Nationalrat (čl, 76. i 142.). Sudio im je pak, kao i pretsjedniku Federacije, Ustavni sud. Kod rekrutovanja članova ovoga suda sudjelovao je i Bundesrat, ali ne u istoj mjeri kao Nationalrat. On je birao polovicu članova toga suda, dok je Nationalrat birao osim druge polovice članova još i pretsjednika i potpredsjednika (U. čl. 144, tač. 3.).

Što je mnogo važnije, vlast austrijskog Bundesrat-a u zakonodavstvu nije bila gotovo nikakva. Njegova uloga kod donašanja zakona je bila neznatnija od uloge njemačkoga Reichsrat-a. U istini zakonodavna vlast pripadala je Nationalrat-u, dok je Bundesrat-u bilo dato samo pravo suspenzivnoga veta, ali koje je manjega značaja od sličnoga prava njemačkoga Reichsrat-a. — Zakonske

Digitized by Google

prijedloge mogli su podnositi Nationalrat-u: njegovi članovi, federalna vlada, Bundesrat preko federalne vlade i 200.000 birača ili polovica birača triju zemalja, opet preko federalne vlade (U. čl. 41.). Koja su bila prava Bundesrat-a prema zakonskim prijedlozima, koje je izglasao Nationalrat? Ovi su se njemu dostavljali preko federalnoga kancelara i, u roku od osam nedjelja nakon te dostave, on je mogao uložiti protiv njih motivisani veto, opet posretstvom federalnoga kancelara. Ako je u ovakvom slučaju Nationalrat izglasao ponovo isti zakonski prijedlog, ovaj je postajao zakonom. Kod ovoga ponovnoga izglasavanja nije se tražila kvalifikovana većina, kao što je to slučaj u Njemačkoj, nego samo prisutnost polovice svih poslanika. Zakonski prijedlog postajao je zakonom i onda, ako je Bundesrat odlučio, da ne uloži veto, ili ako ga je uložio, pošto je gore spomenuti rok istekao (U. čl. 42.). Referendum se ovdje primjenjivao — poslije dovršenoga postupka u objema skupštinama, a prije promulgacije, — ako je to odlučio Nationalrat, ili ako je to zahtijevala većina njegovih članova (U. čl. 43.). Ovome se mora dodati, da je bilo i takvih predmeta, prema kojima Bundesrat-u nije bilo dato niti pravo suspenzivnoga veta. To je bio slučaj sa federalnim budžetom, sa završnim računom, sa federalnim zajmovima i sa raspolaganjem federalnom svojinom (U. čl. 43, toč. 5.). Ovo znači, da je finansijska vlast bila potpuno i isključivo u rukama Nationalrat-a. To je slučaj najpotpunijega uništavanja finansijske vlasti Gornje skupštine.

Situacija se nije mnogo mijenjala niti onda, kada je bila u pitanju revizija ustava. Prilikom donašanja takve odluke u Nationalrat-u tražio se samo pojačani kvorum (½) i kvalifikovana većina (⅔) (U. čl. 44, 1). Prema odluci Nationalrata o reviziji ustava Bundesrat je imao samo pravo suspenzivnoga veta, kao da je u pitanju običan zakon. Izuzetno se izričiti pristanak Bundesrat-a tražio samo za reviziju onih članova ustava (čl. 34. i 35.), koji regulišu sastav Bundesrat-a i izbor njegovih članova. U ovom slučaju, pokraj spomenutih posebnih uslova, koji su bili propisani za reviziju ustava uopće, bilo je još potrebno: da u Bundesrat-u reviziju prihvati većina pretstavnika od bar četiri zemlje (U. čl. 35, tač. 4.). Van ovoga, ravnopravnost izmedju skupština kod revizije ustava javljala se još samo kod prouzročavanja referednuma, jer se referendum morao primijeniti, — pošto je dovršen postupak u objema skupštinama, — bilo na zahtjev jedne trećine članova Natonalrat-a, bilo na zahtjev jedne trećine Bundesrat-a (U. čl. 44, tač. 2.).

Kako vlast austrijske Gornje skupštine nije bila gotovo nikakva, moglo bi se postaviti pitanje: zašto je ona uopće ustanovljena? Vjerojatno zato, što se nije htjelo prekinuti sa tradicijom dviju skupština u federalnom sistemu; a ustav propisuje (čl. 2.), da je Austrija federalna država. No zato bi se ipak u federalni značaj austrijske republike moglo ozbiljno sumnjati, baš uslijed preslaboga sudjelovanja njene Gornje skupštine u vršenju centralne vlasti. Dok je s jedne strane Gornja skupština kreirana, da pretstavlja zemlje, s druge strane uči-

Digitized by Google

njeno je sve, kako bi njen uticaj prilikom upravljanja državnim poslovima bio što slabiji.

Ustavnom revizijom od 1929. izvršene su značajne promjene, ali u pogledu odnosa izmedju vlasti Gornje i vlasti Donje skupštine situacija se nije skoro ni malo izmijenila. Bivši Bundesrat, sastavljen od pretstavnika posebnih zemalja, zamijenjen je novom Gornjom skupštinom, koja ima da bude sastavljena s jedne strane od pretstavnika posebnih zemalja, a s druge strane od pretstavnika profesija. Federalni značaj Gornje skupštine je konbinovan tu sa profesionalnim značajem. Ali zato vlasti ove skupštine nisu veće od vlasti bivšega Bundesrat-a. Donjoj skupštini, Nationalrat-u, ostavljena je i nadalje glavna uloga, kako u pogledu legislative, tako isto i u pogledu egzekutive.

U pogledu egzekutive nestalo je samo one neravnopravnosti izmedju skupština, koja je postojala kod izbora pretsjednika federacije i kod izbora kancelara, podkancelara i ministara. Te neravnopravnosti nestalo je zato, što u smislu revizije pretsjednika federacije ne biraju više obje skupštine na zajedničkoj sjednici, već ga bira neposredno narod; a kancelara, podkancelara i ministre ne bira više Nationalrat, već ih postavlja pretsjednik federacije. Austrija se tako vratila tradicionalnom načinu postavljanja ministara u parlamentarnim državam. Inače je situacija ostala ista kako u pogledu političke odgovornosti ministara, tako i u pogledu njihove krivične odgovornosti i iste odgovornosti pretsjednika federacije. Istina je, da je izmijenjen sastav Ustavnoga suda, ali nije izmijenjena i uloga Gornje skupštine prema ulozi Donje skupštine kod odredjivanja članova toga suda. Danas taj sud čine: pretsjednik, potpredsjednik, 12 članova i 6 zamjenika. Pretsjednika, potpredsjednika, 6 članova i 3 zamjenika postavlja pretsjednik federacije na prijedlog vlade izmedju sudaca, upravnih činovnika i profesora pravnih fakulteta; ostale pak članove i zamjenike imenuje pretsjednik federacije, i to sa jedne kandidatske liste, koja sadržaje po tri kandidata za svako od tih mjesta. Kandidate za tri člana i dva zamjenika odredjuje Donja, a za tri člana i jednoga zamjenika Gornja skupština.

Možemo još spomenuti da u smislu ustavne revizije od 1929. Gornja sukpština ima da sudjeluje u izvjesnoj mjeri kod opozivanja pretsjednika federacije, ali opet ne u jednakoj mjeri, u kojoj kod toga sudjeluje Donja skupština: Po novom članu 60. ustava, alineja 6. pretsjednika federacije može narod opozvati direktnim glasanjem. Ali da do toga glasanja dodje, potrebno je, da prethodno Nationalrat donese rezoluciju u tome smislu, i to pod specijalnim uslovima kvoruma ($^1/_2$) i većine ($^2/_3$), i da zatim to odluče obje skupštine na zajedničkoj sjednici. Prema ovome inicijativa za opoziv pretsjednika pripada samo Donjoj, a ne i Gornjoj skupštini. Gornja skupština sudjeluje samo kod donašnja principijelne odluke o opozivu, a koja je potrebna, da se pristupi narodnom glasanju; ali opet ne u jednakoj mjeri kao Donja skupština, pošto je na zajedničkoj sjednici Gornja skupština pretstavljena sa manjim brojem glasova od Donje.

Kod vršenja pak zakonodavne vlasti, revizijom od 1929. uloga

Digitized by Google

Gornje skupštine nije se ništa izmijenila. Vlast vijeća zemalja i profesija kod donašanja zakona je ostala u glavnom jednaka vlasti bivšega Bundesrat-a. Donašanje zakona je moguće i nakon te revizije bez privole Gornje skupštine. Situacija se nije izmijenila niti u pogledu odlučivanja o reviziji ustava. Na novo zapostavljanje Gornje skupštine nailazimo ipak u dva slučaja: Prvi takav slučaj nalazimo kod donašanja uredaba po nuždi. Naime, ustavna reforma (čl. 18, al. 3, 4, 5), je dala pretsjedniku federacije pravo, da izdaje uredbe po nuždi, ali ne samostalno, već u sporazumu sa stalnim pododborom, koji sastavlja glavni odbor Nationalrat-a. Ove uredbe se podnose u propisanom roku Nationalrat-u, koji onda ima ili da ih zamijeni formalnim zakonima, ili da rezolucijom traži od vlade, da ih odmah stavi van snage. Tako Gornja skupština ne sudjeluje niti kod donašanja uredaba po nuždi, niti kod njihovoga stavljanja van snage. Njeno sudjelovanje javlja se samo u slučaju, kada Nationalrat odluči, da uredbe zamijeni zakonima, i to u mjeri, u kojoj ona uopće sudjeluje kod donašanja zakona, t. j. sa svojim pravom suspenzivnoga veta. — Drugi slučaj novoga zapostavljanja Gornje skupštine nalazimo kod predmeta u kojima je isključeno i njeno pravo suspenzivnoga veta: Prije ustavne revizije od 1929., Gornja skupština nije imala — vidjeli smo — niti pravo suspenzivnoga veta prema federalnomu budžetu, završnomu računu, zakonima o zajmovima i prema raspolaganju federalnom svojinom. Po ustavnom zakonu od 1929. Gornja skupština nema pravo suspenzivnoga veta ni protiv zakona, koji se donosi (u smislu čl. 64, al. 1.) o zamjenjivanju pretsjednika federacije, kada je ovaj spriječen ili kada je na otsustvu.

Bivši austrijski Bundesrat je bio sličan u mnogome na pruski Staatsrat. Kaogod što je austrijski ustav kreirao Bundesrat, da pretstavlja austrijske zemlje, tako je isto i pruski ustav kreirao Staatsrat, da pretstavlja pruske provincije. I zaista, kolikogod je Bundserat bio pretstavnik austrijskih zemalja, toliko je i Staatsrat pretstavnik pruskih provincija. Sam pruski ustav kaže (čl. 31.): da je Staatsrat ustanovljen, da pretstavlja provincije u državnom zakonodavstvu i u državnoj administraciji. Članove austrijskog Bundesrat-a su birali zemaljski sabori, a članove pruskoga Staatsrat-a biraju provincijske skupštine. — Ali ove dvije Gornje skupštine nisu slične samo po načinu svojega rekrutovanja, nego i po svojim vlastima. Vlast pruskoga Staatsrat-a, napose u zakonodavstvu, tako je slaba, da neki poriču tome tijelu i značaj zakonodavne skupštine, i smatraju, da je u Pruskoj primijenjen sistem jedne, a ne sistem dviju skupština. Ali ako bi se stalo na ovo stanovište u pogledu Pruske, onda bi se iz tih razloga, a možda i jačih, moglo zastupati mišljenje, da je i u Austriju primijenjen sistem jedne, a ne sistem dviju zakonodavnih skupština. Kažemo: iz istih, ako ne i iz jačih razloga, jer nalazimo, da su vlasti pruskoga Staatsrat-a, i ako slabe, još uvijek nešto jače od vlasti austrijskoga Bundesrat-a, odnosno Länder- und Ständerat-a.

Po pruskom ustavu zakonski prijedlozi se podnose uvijek Landtag-u, Donjoj skupštini; a mogu ih podnositi: njegovi članovi, vlada,

Digitized by Google

Staatsrat i izvjestan broj birača. Kada zakonske prijedloge podnosi vlada, onda prethodno traži mišljenje Staatsrat-a; i njegovi eventualni prigovori dostavljaju se Landtag-u zajedno sa vladinim zakonskim prijedlozima. Protiv zakonskih prijedloga, koje je izglasao Landtag, Staatsrat ima pravo suspenzivnoga veta (U. čl. 42.). Ovim pravom on se može poslužiti u roku od dvije nedjelje; i u tom slučaju on mora, u daljem roku od dvije nedjelje, podnijeti vladi razloge svoga veta. Zakonski prijedlog vraća se onda Landtag-u na ponovno glasanje, i ako ga on ovoga puta izglasa većinom od dvije trećine, tekst postaje definitivno zakonom. U protivnom slučaju, on postaje zakonom, samo ako Landtag izazove referendum i ako ga prilikom njegove primjene birači izglasaju. — Vidi se iz ovoga, da je veto pruske Gornje skupštine jačega dejstva od veta austrijske Gornje skupštine. To zato, što se kod ponovnog izglasavanja zakonskog prijedloga u pruskom Landtag-u traži kvalifikovana većina, kao i u njemačkom Reichstag-u, dok se u austrijskom Nationalrat-u traži samo pojačani kvorum, a ne i kvalifikovana većina. Zatim, što je još važnije, pravo veta pruske Gornje skupštine nije isključeno u onim slučajevima, u kojima je isključeno pravo veta austrijske Gornje skupštine. Ustav čak propisuje u pogledu donašanja budžeta (čl. 42, tač. 4.), da je pristanak Staatsrat-a neophodno potreban, ako Landtag odluči povećavanje rashoda, koje je vlada predložila, odnosno na koje je ona pristala. U ovome slučaju Landtag ne može niti izazvati referendum. Prema tome, finansijska vlast pruske Gornje skupštine nije sasvim uništena, kao što je to slučaj sa finansijskom vlasti austrijske Gornje skupštine. — Što se tiče revizije ustava, vlast pruskoga Staatsrat-a je ista, kao i kada je u pitanju donašanje običnih zakona. Jedino se kod Landtag-a traži u tom slučaju povećani kvorum (dvije trećine svih članova) i kvalifikovana većina (dvije trećine prisutnih) (U. čl. 30.).

Interesantno je, da pruski Staatsrat može u svako doba izazvati raspuštanje Landtag-a. On može odlučiti, da se pitanje raspuštanja Landtag-a podnese biračima na glasanje (U čl. 14.). Time je Staatsrat-u data mogućnost, da neizravno vrši nadzor nad radom Landtag-a, Pokraj prava suspenzovanoga veta, ovo je pravo Staatsrat-a svakako značajno. Istina je da Landtag može biti raspušten odlukom birača i na prijedlog jedne petine birača; ali, kako je ovaj uslov teško ispuniti, to u praksi prijedlog za raspuštanje dolazi gotovo uvijek od strane Staatsrat-a. Osim toga ovaj može da igra važnu ulogu kod odlučivanja o raspuštanju Landtag-a i na jedan drugi način: Odluku o raspuštanju može donijeti i jedan odbor, sastavljen od ministra predsjednika, predsjednika Landtag-a i predsjednika Staatsrat-a (U čl. 14.). Kako ovaj odbor donosi odluku o raspuštanju većinom glasova, a ovu većinu čine dva glasa, to u slučaju sukoba izmedju vlade i Landtag-a, pred kojim je ova jedino odgovorna za svoj rad, raspuštanje toga tijela zavisi isključivo od volje predsjednika Staatsrat-a. (Svoje raspuštanje može, najposlije, odlučiti i sam Landtag, i to većinom zakonskoga broja svojih članova).

Digitized by Google

U pogledu egzekutive, vlasti pruske Gornje skupštine nisu ništa veće od vlasti austrijske Gornje skupštine. Ministra predsjednika bira sam L a n d t a g; kod njegovoga izbora S t a a t s r a t uopće ne sudjeluje. Sve ostale ministre imenuje ministar-predsjednik (U. čl. 45.). Šefa države nema; Prusku predstavlja njen kabinet (U. čl. 49.) Ministar-predsjednik i svi ministri odgovorni su za svoj rad samo L a n d t a g-u, samo im on može izglasati nepovjerenje i tako ih oboriti (U. čl. 57.). Isto ih samo on može optuživati radi povrede ustava i zakona (U. čl. 58.). Isto samo njemu pripada pravo ustanovljavanja anketnih odbora (U. čl. 25.). Najposlije, L a n d t a g bira sam stalni odbor, čiji je poziv, da brani prava narodnoga predstavništva pred kabinetom, kada skupštine nisu na okupu, kao i u vrijeme izmedju isteka skupštinske periode odnosno raspuštanja i sastanka novoga L a n d t a g-a. (U. čl. 26.).

Najnovija pomorsko-pravna pitanja pred comité maritime internationale

Napisao dr. J u l i j e M o g a n, odvjetnik i sveuč. priv docent.

Gradjanska sudska nadležnost kod sudara brodova. Zabrana na brod.

Comité Maritime Internationale u nastojanju oko unifikacije pomorskoga privatnog prava bavi se u zadnje vrijeme s gornje dvije pravne materije, te se obraća svojim sekcijama u pojedinim državama, da dadu svoja mišljenja. Tako je eto nužno, da se i mi s oba pitanja pozabavimo.

I. Nadležnost kod sudara brodva. — Kako je poznato, postoji o sudaru brodova medjunarodna konvencija, uzakonjena u bivšoj Austriji, a isto i u Hrvatskoj kao ugarsko-hrvatski zak. čl. I. iz god. 1913. o uzakonjenju dviju medjunarodnih konvencija, sklopljenih u Bruselju dana 23. rujna 1919. u predmetu ujedinjenja nekih propisa o sukobu brodova, nadalje o pružanju pomoći i spasavanju.[1])

U konvenciji su sadržane materijalno-pravne ustanove o toj materiji. Medjutim se odmah poslije njezina sklopljenja s pravom tvrdilo, da konvencija o sudaru brodova nije potpuna, ako se gradjanska sudska nadležnost kod sudara brodova ne protegne i na pitanje gradjanske sudske nadležnosti u slučajevima sudara.[2])

Na konferenciji C. I. M. u Amsterdamu god. 1904. podnesen je nacrt konvencije, koji sadržaje slijedeća načela u pogledu medjunarodnoga uredjenja pitanja gradjanske nadležnosti u slučajevima sudara:

Za tužbe je nadležan po izboru tužitelja: s u d d o m i c i l a i l i t r g o v a č k o g a n a s t a n a t u ž e n o g a b r o d o v l a s n i k a; ili

[1]) Vidi moju raspravu u »Mjesečniku« iz god. 1918. br. 7. 8. 9 i 10: »O srazu brodova.«

[2]) Njemački nacionalni odbor javlja Comité-u: »Mais, comme il a été fort bien dit autrefois, la convention sur l'abordage, n'est pas complète sans une entente générale sur la competence civile en matière d'abordage.«

Digitized by Google

sud mjesta sudara, ako se zbio u teritorijalnim vodama država ugovornica, ili sud luke, gdje je brod tuženoga brodovlasnika[3]) registrovan; ili konačno sud mjesta, gdje se na brod tuženoga brodovlasnika polučila zabrana, a to vrijedi i u slučaju, ako se zabrana prije podnesenja tužbe digla ili zamijenila jamčevinom.

Tako nadležni sud može takodjer rješavati tuženikov protutužbovni zahtjev (la demande reconventionelle) s naslova istoga sudara.

U državama, gdje više sudova može biti pozvano, da rješava spor iz sudara, rješavat će se po nacionalnom zakonu, koji će sud in concreto postupati.

Jedan te isti tužitelj ne će moći niti istovremeno niti sukcesivno podijeliti svoju tužbu na više sudova u različnim državama. Iznimka će biti u slučaju, gdje tuženi ne izvrši osude te ne plati svote, na koju je definitivno osudjen; tužitelj će u takvom slučaju moći ili tražiti izvršenje osude u drugoj državi ili pak izravno podnijeti tužbu sudu druge države, nadležnomu po gornjim načelima.

Spomenuti sudovi nadležni su takodjer, da odrede provizorne izvide, što će ih raspravni sud trebati za dokaze.

Zabrana je na brod s naslova sudara moguća u svakoj luci država ugovornica, no može se polučiti jedino dozvolom nadležne vlasti, odredjene nacionalnim zakonima. Ta vlast može naložiti tužitelju, da dade jamčevinu za osiguranje štete, koja bi mogla nastati zabranom. Vlasnik broda moći će takodjer tražiti, da se uz primjerenu jamčevinu digne zabrana. Opravdanje se zabrane provodi po nacionalnim zakonima.

Ovim se odredbama ne mijenjaju zakoni niti načela, što su na snazi u pojedinim državama u pogledu sudara, gdje su interesovani ratni brodovi. To je pridržano nacionalnim zakonima države. Ovo je u kratko sadržaj nacrta konvencije.

Od god. 1904. do sada nije se gotovo ništa dalje radilo u pogledu gradjanske sudske nadležnosti u slučaju sudara. Na zadnjem kongresu C. M. I. u Anversu god. 1930. stvar se opet pokrenula, pa je sada stalni ured Comité-a upravio pojedinim državama odnosno nacionalnim odborima C. M. I. upite o ovoj materiji.

Naše je mnijenje, da treba i gradjansku sudsku nadležnost urediti medjunarodnom konvencijom, jer su prava i dužnosti, što sudarom nastanu, medjunarodno valjano riješeni u istinu tek onda, kada je i pitanje nadležnosti riješeno. Uputno bi bilo, kada bi u konvenciju došla i ustanova, da sudovi država, koje ne izvršuju bez posebnoga ispitivanja rješenja sudova drugih država, u slučajevima sudara treba da ograniče svoja ispitivanja samo na to, nije li presudni sud odredio štogod proti ustanovama konvencija o sudaru brodova i o nadležnosti u slučajevima sudara.

Što se tiče našega domaćega zakonodavstva u pogledu gradjanske sudske nadležnosti u toj materiji, dolaze u obzir uz rijetke poslije-

[3]) »Avant-projet de traite sur la compétence en matière d'abordage« kaže neispravno »le navire défendeur«.

Digitized by Google

ratne norme pravni propisi hrvatski, te propisi u bivšim austrijskim krajevima.

Tu je ponajprije uredba od 16. lipnja 1921., proglašena u »Službenim Novinama« od 24. lipnja 1921. br. 139., kojom se podjeljuje kotarskomu sudu na Sušaku sudbenost u pomorskim stvarima za Primorje hrv.-slav. pravnoga područja.

§ 1. odredjuje: »Sudbenost u pomorskim stvarima, koju je do sada za Primorje, što spada u pravno područje Hrvatske i Slavonije, vršio kotarski sud i sudbeni stol na Rijeci, vršit će kotarski sud na Sušaku.

U drugom stepenu vršit će ovu udbenost banski stol u Zagrebu, a u trećem stol sedmorice u Zagrebu«.

§ 2. — »Naredjenja pomorskih prava, što su ga primjenjivali do sada nadležni sudovi, ostavljaju se i dalje na snazi«.

§ 3. — »U postupku pred ovim sudom primjenjivat će se zakonska naredjenja, koja vrijede za kotarski kao trgovački sud na Sušaku, s tim izuzetkom, da sudac nije vezan na zakonska pravila o dopustivosti, i o uvaženju dokaza, nego ima na temelju savjesnoga ispitivanja dokaza odlučivati po svojem slobodnom uvjerenju. Pismeni se postupak isključuje«.

Prema gradjanskomu sudovniku od 16. veljače 1853., koji vrijedi za Savsku banovinu, dakle za gornju jadransku obalu, bit će u sporovima iz sudara brodova nadležan sud domicila tuženoga ili njegova trgovačkog nastana ili pak sud sjedišta poslovodstva odnosno zastupstva[4]), a za inozemne tužene brodovlasnike takodjer i forum, koji bi po zakonu njihove države bio nadležan proti našemu brodovlasniku (§ 29. točka 9).

Austrijski Jurisdiktionsnorm (§ 51.), koji vrijedi za Dalmaciju i Sloveniju, odredjuje za pomorske stvari nadležnost trgovačkih odnosno trgovačkih i pomorskih sudova. Po tom zakonu bit će kod sudara nadležan takodjer sud domicila ili trgovačkoga nastana ili pak poslovodstva i zastupstva tuženoga, nadalje po načelu reciprociteta forum nadležan u inozemstvu proti našemu brodovlasniku i konačno proti tuženima, koji u našoj državi nemaju domicila niti trgovačkoga nastana, pomorski sud »in dessen Sprengel sich Vermögen dieser Personen oder der mit der Klage in Anspruch genommene Gegenstand selbst befindet« (J. N. § 99.).

Dok mi se čini opravdano, da treba pripustiti sva fora naznačena u spomenutom prednacrtu, držim, da bi trebalo još dodati i forum imovine, te sjedišta stalnoga zastupstva ili organa, kojemu je povjereno poslovodstvo tuženoga. Podesan je takodjer prijedlog stalnoga ureda C. M. I., da sud, pred kojim je zapodjenut parbeni postupak iz sudara, bude takodjer isključivo nadležan za sve sporove u vezi s tim sudarom.

[4]) Prema § 61. gradj. sud. »primati u zapisnik očitovanja prigodom nesreća pomorskih pripada u ovozemstvu, ako se u mjestu luke nalazi sudište prve molbe, naredjeno za izvršivanje sudbenosti trgovačke, ovomu sudištu, a u ostalim mjestima svakomu sudu mjesnomu. Kako se ta očitovanja čine u inozemstvu, ustanovljuje pravo pomorska.«

Digitized by Google

U tim granicama dakle trebala bi da se kreće buduća medjunarodna konvencija.

II. *Zabrana na brod.* — Njemački nacionalni odbor C. M. I. je obrazložio ovako svoj prijedlog, da se medjunarodnom konvencijom uredi i ova materija:

Zabrana na brod usko je vezana s pitanjima, koja se tiču sudara, te ne samo sudara, nego još više privilegija i brodske hipoteke. Stvorila se konvencija o privilegijima i brodskoj hipoteci s nakanom s jedne strane, da se hipotekarni vjerovnici zaštite od nebrojenih privilegija, pa da se tako stvori solidnija podloga za pomorski kredit, a s druge strane s nakanom, da se unificira pravo privilegija na brod. Da se dospije do toga cilja, nije se moglo učiniti drugo, nego ograničiti broj privilegija i ustanoviti njihov medjusobni red. No nije dosta stvoriti jednoobrazno pravo, treba stvoriti u isto vrijeme jednoobrazna sredstva, uspješna i što jednostavnija za izvršenje prava. Treba u granicama mogućnosti zaštititi brodovlasnika od zabrane na kojigod njegov brod u kojemgod kraju svijeta. Povrh toga treba zaštititi vjerovnike i to naročito hipotekarne vjerovnike i osiguratelje pravom svagdje jednakim, koje im zajamčuje zaštitu njihovih interesa proti vjerovnicima, koji u zabrani ne traže drugo, nego da dodju do naplate prodajom broda. Kao što konvencija o sudaru nije potpuna bez konvencije o nadležnosti u pitanju sudara, tako i konvencija o privilegijima i brodskoj hipoteci treba da bude upotpunjena daljom konvencijom o zabrani na brod. Pretresti treba ova pitanja:

1. tko može da izvrši zabranu na brod; — 2. koji su brodovi podvrgnuti zabrani; — 3. gdje se može izvršiti zabrana na brod; — 4. kako se mogu najbolje zaštititi interesi brodovlasnika i vjerovnika poslije zabrane (jamčevina)?

Njemačka je vlada, kako je izjavio na zadnjem kongresu delegat dr. Sieveking, išla tako daleko, da ne će da ratifikuje konvenciju o privilegijima i brodskoj hipoteci, dok se ne prouči i uredi pitanje zabrane. Isti je delegat potaknuo, da sud, koji je zabranu proveo, obavijesti o njoj ex offo sve hipotekarne vjerovnike, upisane u brodskom registru. Nadalje je upozorio, da brodovlasnika treba zaštititi, kako se ne bi tokom jednoga putovanja izvršila na njegov brod zabrana pet ili deset puta; mjesto toga predlaže, da se brodovlasniku u slučaju zabrane dozvoli, da je se oslobodi pologom svote jednake čitavomu limitu odgovornosti u smislu poznate medjunarodne konvencije o ograničenju odgovornosti brodovlasnika, te ako to učini, da onda bude slobodan od svake daljne zabrane u toku putovanja. Konačno je isti delegat nabacio pitanje, može li vjerovnik broda A. polučiti zabranu na brod B. istoga vlasnika?

Iz gornja četiri pitanja vidi se, što bi zapravo trebao da bude sadržaj konvencije, pa će najbolje biti, da ih pojedince analizujemo.

Ad 1. Može li svaki vjerovnik brodovlasnika tražiti zabranu na brod ili je nužno, da je tražbina u direktnoj vezi s t i m brodom? Imade li kakve razlike izmedju domaćih i stranih vjerovnika, te imadu li prvi možda kakvu prednost?

Digitized by Google

Naše zakonodavstvo o zabrani na brod nema nikakvih posebnih ustanova[5]), a važi to i za novi ovršni zakon, koji će doskora stupiti na snagu, te za zabranu na brod vrijede iste pravne norme, koje vrijede za zarbanu na ostale pokretnine. Razlika će biti jedino u tom, što se zabrana može upisati u brodski registar.

Naši zakoni ne poznaju u načelu razlike izmedju domaćih i stranih vjerovnika, te ne daju domaćemu vjerovniku nikakve prednosti za vršenje zabrane.

Dostatno je za zabranu, u koliko postoje ostali preduvjeti, potraživanje proti brodvlasniku, te nije nužno, da se potraživanje odnosi na zaustavljeni brod.

Ad 2. To je pitanje sadržano pod 1., te znači, može li se zabrana vršiti na svaki brod dužnikov ili samo na brod, uz koji je tražbina vezana.

Ad 3. Forum arresti. Zabranu će moći dozvoliti sud, gdje je podnesena tužba o samoj stvari ili pak sud mjesta, gdje se brod nalazi. Očito je, da će i jedan i drugi sud imati pravo i dužnost, da ispita, postoje li svi preduvjeti za zabranu, a uputno je za to, da na potonji sud, ako je stvarno nadležan, predje fakultativno i kompetencija za rješavanje glavne stvari.

Ad 4. Pitanje jamčevine je važno s više gledišta: 1. jamčevina, što će je trebati da položi vjerovnik, koji traži zabranu, 2. jamčevina, koju će trebati da položi brodvlanik, da se oslobodi zabrane, 3. visina jamčevine, vrst njezina (gotov novac, bankovna garancija ili slično). Očito je, da će i kod dozvole zabrane i kod pripuštanja i odredjivanja jamčevine u većini slučajeva sučev kriterij biti odlučan, no moguće je ipak, da se više toga i unaprijed odredi. Učini li se to putem jedne medjunarodne konvencije, očito je, da će se i tim unaprijediti unifikacija pomorskoga trgovačkog prava.

---

[5]) Sr. Weinberger: Prozessrechtliche Beiträge zum österreichischen Seerechte, Graz 1910, str. 93 i 94: »Hat der Gläubiger aber noch keinen Exekutionstitel in der Hand, so kann er zum Schutze seines Pfandrechtes unter den Voraussetzungen des § 381 E.-O. eine einstweilige Verfügung erwirken, insbesodere die Einleitung der Verwahrung des Schiffes. Eine solche Verwahrung richtet sich nach den Bestimmungen der §§ 383, 259 E.-O. Auch hat der Oberste Gerichtshof in der E. vom 12. März 1907, Nr. 3197, dem während eines Prozesses vom Kläger gestellten Begehren um gerichtliche Beschreibung des Schiffes samt Zubehör und Anmerkund des zum Schutze der eingeklagten Forderung nach Art. 191, P. 8. Cod. com. bestehenden gesetzlichen Pfandrechtes im Schiffsregister mit der Begründung stattgegeben, dass das Hofdekret vom 5. November 1819, J.-G.-S. Nr. 1621, auf den gegenwärtigen Fall angewendet werden müsse, da der Schiffsgläubiger gleich dem Vermieter ein Interesse an der Feststellung und Spezialisierung seines Pfandrechtes besitze, welchen Interese eben durch eine solche Beschreibung entsprochen werde, während die blosse Bezeichnung des Schiffes seinem Namen nach dazu nicht hinreichend sei. Für die analoge Anwendung dieses Hofdekretes können wohl diese Gründe als nicht ausreichend angesehen werden. Denn der Zweck der pfandweisen Beschreibung der invecta und illata liegt hauptlächlich in der Erhaltung des Pfandrechtes.

Sr. još austrijski ovršni red: § 252/2 i § 349/1, te uvodni zakon k ovršnom redu čl. VIII. točka 5.

Osnova naše komisije za izradu pomorskoga trgovačkog zakona spominje zabranu (zaustavu) u § 13. osnove zakona o registru brodova, te kaže, da se zabrana bilježi na listu c. brodskoga registra.

Digitized by Google

Važnije izmjene krivičnog zakonika novelom od 9. listopada 1931.

Napisao dr. Aleksa Vragović, sekretar stola sedmorice.

Članom 1. Zakona od 9. listopada 1931. br. 121.300 Z-687, koji je obnarodovan u »Službenim Novinama« od 20. listopada 1931. te je dobio po naredjenju svoga člana 7. obaveznu snagu 21. studenoga 1931. izvršena je 41 izmjena u Krivičnom zakoniku od 27. siječnja 1929. Osim ovih ima se po članu 5. toga zakona svagdje u krivičnom zakoniku zamijeniti izraz »kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca« izrazom »Kraljevina Jugoslavija« a izrazi »oblast« i »oblasni« izrazom »banovina« i »banovinski«. Prema tome se i sam zakonik više ne zove »Krivični zakonik za Kraljevinu Srba, Hrvata i Slovenaca« nego »Krivični zakonik za Kraljevinu Jugoslaviju.

Važnije izmjene provedene tom novelom su ove:

Izmjenom pod 1) člana 1. novele doveden je § 11. k. z. u saglasnost s § 14. k. p. Tom je izmjenom izrečeno i za naš krivični zakonik načelo ubikviteta, po kojem se uzima, da je djelo počinjeno ne samo tamo, gdje je učinilac radio, nego i tamo, gdje je uspjeh nastupio, ili — kod pokušaja — gdje je imao nastupiti. Prema dosadanjem tekstu to je u nauci bilo sporno. U obziru materijalnoga prava ovo je od naročite važnosti kod delikata, kod kojih je učinilac radio u inostranstvu, a posljedica djela je nastupila u ovostranstvu. Na takova će se djela po sadanjem tekstu primijeniti naš krivični zakonik po § 3. al. I. k. z., ako i nema pretpostava §§ 4. i sl. k. z. —

Izmjenom pod 2) otklonjena je jedna pisarska griješka u § 41. k. z., dok je izmjenom pod 3.) otklonjen hijat u § 46. k. z., uslijed kojega se nije moglo suditi na gubitak časnih prava, kada se je zbog zločinstva sudilo (po § 71. ili 72. k. z.) na kazan strogoga zatvora, dok se je naprotiv kod mnogih prestupa uz kazan strogoga zatvora moralo suditi na gubitak časnih prava. O tome sam ja već ranije opširnije pisao.[1])

Novela dodaje u §-u 46. k. z. novu alineju, koja predvidja izricanje gubitka časnih prava kod izricanja strogoga zatvora mjesto robije po §§ 71. i 72. k. z., no dok je u svim drugim slučajevima presudjenje na gubitak časnih prava obligatorno, ovdje je samo fakultativno (»sud može izreći«). Ovo odstupanje od općeg načela ne čini mi se opravdanim. Ako se uz ivjesne prestupe (n. pr. § 314. k. z.) mora izreći gubitak časnih prava, zašto da se kod zločinstava (n. pr. § 316. k. z.) samo može izreći taj gubitak, ako se u oba slučaja sudi na strogi zatvor. Postojanje olakšavne okolnosti (za upotrebu §-a 71.) ne može biti za to razlogom.

Pod br. 4. čl. 1. novele izmijenjen je § 71. br. 4. i 5. k. z. I o potrebi izmjene § 71. br. 4. k..z. već sam ranije pisao.[2]) Provedenom

[1]) »Mjesečnik« od god. 1931. br. 3: Prinosi za reviziju krivičnoga zakonika VII.

[2]) Mjesečnik 1930. str. 530.

Digitized by Google

izmjenom bit će uklonjena u buduće različnost judikature, koja je dosad postojala, jer je po toj izmjeni ovo naredjenje jasno stilizirano, a samu izmjenu naredjenja § 71. br. 4. u materijalnom pogledu, po kojoj sudac može izreći namjesto kazne robije kazan strogoga zatvora najmanje tri mjeseca, a mjesto zatočenja kazan zatvora najmanje jedan mjesec, držim da će svatko odobriti.

Izmjenom broja 5. § 71. k. z. izrečno je stegnuta upotreba tog ublaženja kazni samo na slučajeve, kada je zaprijećena kazan zatvora (odnosno zatvora i novčane kazne) b e z n a z n a č e n j a n a j m a n j e m j e r e z a t v o r a. Prema ranijem tekstu moglo bi se bilo uzeti (napose uporedjenjem br. 5. s br. 4. § 71.), da se br. 5. može primijeniti na svaku kaznu zatvora, ako se cilj kazne može i novčanom kaznom postići. Ne stoji naime navod prof. D o l e n c a,[3]) da prema prvotnom (neizmijenjenom) tekstu krivičnoga zakonika nije bio predvidjen nijedan slučaj kažnjavanja kaznom zatvora sa naznačenjem najmanje mjere (vidi n. pr. §§ 205, 302 k. z. i dr.). Sadanjim je tekstom br. 5. §-a 71. upotreba tog ublaženja nesumnjivo stegnuta samo na djela, za koja je zaprijećena kazna zatvora ili zatvora i novčane kazne no bez naznačenja najmanje mjere zatvora.

Izmjene u glavi XII. k. z. pod br. 6—10 člana 1. novele u vezi su s novim imenom naše države i s novim njenim ustavom. Osim toga jedini je novum, da je u § 100. k. z. umetnuta i kazneno pravna zaštita za izlaganje poruzi ili prezrenju kraljevine Jugoslavije kao cjeline, jer se držalo, da dosadanji propisi u tom pogledu (zak. o zaštiti države i zak. o štampi) nisu bili dostatni.

Izmjenom § 148. k. z. pod br. 12. člana 1. novele izjednačuje se sankcija za krivi iskaz učinjen pred sudom u vanparničnom postupku sa sankcijom za takav iskaz u parničnom postupku, što je opravdano tim više, jer je po I. st. toga paragrafa ta sankcija protegnuta i na krive iskaze pred »upravnim, trgovačkim, izbranim i drugim sudovima«, pa nema razloga za što da bude jedino iskaz pred r e d o v n i m sudom u vanparbenom postupku privilegiran.

Znatne izmjene provedene su pod br. 14.—17. čl. 1. novele, kojima su izmijenjeni §§ 180. i 181. k. z.

Dok je prema ranijem tekstu zakona svaka povreda manja od one opisane u §-u 179, ako je bila zadana nožem ili drugim sredstvom podobnim, da tijelo teško povrijedi ili zdravlje teško naruši, padala pod jednu kaznenu stavku (§-a 180.), prema novom tekstu zakona ima za takve povrede dvije stavke prema tomu, da li je povreda doduše manja od one iz §§ 178. i 179. no ipak još teška, ili pak samo lake prirode.

Tom tekstuacijom onemogućeno je protivurječno tumačenje, koje je postojalo ranije, jer su neki pisci[4]) zastupali mišljenje protivno naprijed navedenomu, da je po tadanjem tekstu zakona pod sankciju § 180. mogla da padne samo povreda iz I. st. tadašnjega § 181. t. j. povreda manja od onih opisanih u §-u 179., no samo ako nije lake prirode. Podjedno su novom redakcijom rasterećeni okružni sudovi,

[3]) Dodatak komentaru

[4]) D o l e n c u svojem komentaru i M u h a u »Mjesečniku« br 3. god. 1931.

Digitized by Google

jer po njoj spadaju povrede lake prirode zadane nožem itd., pred sreske sudove.

No i po ovoj izmjeni ostala je u pogledu opisa djela ista neodredjenost kao i kod ranijega teksta zakona, pa i danas nije u samom zakonu povučena granica izmedju djela iz § 180. st. I. i § 181. st. I. noveliranoga k. z. (I. i II. st. § 181. staroga k. z.). U zakonu nije naime nikako opisana povreda »lake prirode«, pa će tako ostati na sucu, da u svakom konkretnom slučaju uz pomoć liječničkoga nalaza ustanovi, da li je povreda »lake prirode« ili pak — premda manja od one iz § 179. ipak teške prirode. Držim, da bi trebalo, dok zakon statuira dva razna delikta, da ih točno i opiše, odnosno jedan od drugoga razgraniči, a ne da prepusti sucu, da on po svojoj ocjeni primijeni ili jedan ili drugi zakon. Prema shvaćanju jednoga suca bit će neka povreda još lake prirode, dok će drugi isto takovu povredu smatrati teškom u smislu § 180. st. I. k. z. (novi tekst), a kvalificiranje djela ne bi se smjelo prepustiti ocjeni suca. Držim, da bi bilo bolje imati, ako se razgraničenje ne može provesti, jedan opis djela u zakonu t. j. statuiran samo jedan delikt sa dosta širokom stavkom kaznenom, pak prepustiti sucu, da prema svim okolnostima odmjeri kaznu nutar te stavke, a ne kvalifikaciju djela prepustiti ocjeni suca.

Njemačka osnova k. z. (Reichtagsvorlage) ima jedan prosti opis djela (§ 259.: stavka Gefängnis — strogi zatvor — do 3 godine ili novčano, u osobito lakim slučajevima može sud učinioca osloboditi od svake kazne), a osim toga samo tešku povredu (§ 260.); opasnu povredu (§ 261.: ako je obična povreda izvedena na način, koji je podoban da proizvede tešku povredu iz § 260.); te tešku povredu s predumišljajem t. j. izvedenu s namjerom, da se prouzroči baš koja od posljedica § 260. (§ 262.). Po toj sistematizaciji krivičnih djela ne će sudac biti nikad u dvojbi, koji će propis zakona imati primjeniti na čin optuženika. Istu bi se pravnu sigurnost moglo i kod nas postići, ako bi se namjesto opisa datih u § 180. st. I. i u § 181. st. I. nov. k. z. dao samo jedan opis obične povrede tjela i zdravlja.

Izmjenom stavke kaznene § 214. od II. (br. 18 člana 1. novele) djelomično je otklonjena neskladnost u zakonu, na koju sam upozorio u svojem naprijed citiranom članku u »Mjesečniku 1930.«, uslijed koje je kvalificirani delikt §-a 215. bio blaže kažnjiv od običnog delikta §-a 214. (od. II.). No ta grješka je provedenom izmjenom uklonjena samo djelomično t. j. samo u pogledu kazne lišenja slobode, dok je u pogledu novčane kazne ostalo, da se zbog nekvalificiranog delikta (§ 214. od II.) mora učinilac kazniti i novčano, dok se zbog kvalificiranog (§ 215.) samo može kazniti.

Biti će stoga potrebna još jedna izmjena naredjenja § 214. ili 215., da se ukloni sadanje zakonsko stanje, po kojem je kvalificirani delikt blaže kažnjiv od običnoga.

Izmjenama §§ 272 i 273 k. z. (br. 19. i 20. čl. 1. novele) dovedeni su ti paragrafi u sklad s § 287. k. z. Po § 287. k. z. goni se naime zbog javno izvršene obične bludne radnje po službenoj dužnosti, dok

Digitized by Google

se je prema ranijem tekstu §§ 272. i 273. gonilo zbog tamo navedenih bludnih radnja, i ako su javno počinjene, samo po prijedlogu. Izmjena mi se ne čini opravdanom, jer i ako su te radnje i učinjene javno može oštećenik, koji u ovim slučajevima zaslužuje osobiti obzir, imati interesa da se sudskim postupkom ne da stvari još veći publicitet.

U pogledu preljuba (§ 292. k. z.; br. 21. čl. 1. novele) izmijenjen je tekst zakona onamo, da je kaznena stavka snižena na zatvor do 1 godine dana uslijed čega pada i taj delikt u nadležnost sreskoga suda. Nadalje je brisano naredjenje, po kojem se je mogla tužba dići tek po razvedenju odnosno rastavi braka, valjda s razloga, jer je bilo prigovoreno, da se po § 115. o. g. z. može tužba na raspust braka zbog preljuba dići tek po kaznenoj osudi zbog preljuba, što ali ne stoji.[5]) Konačno je novelom isključena kažnjivost za slučaj, da su supruzi prije počinjenoga preljuba bili pravnosnažno rastavljeni od stola i postelje

Izmjenama u glavi XXVI. (br. 22—29 čl. 1. novele) je svrha u prvom redu, da se proširi nadležnost sreskih sudova za sudjenje zbog krivičnih djela protiv časti. S tog je razloga za nekoja djela, koja su ranije po svojoj stavci kaznenoj padala pod nadležnost okružnih sudova, kazan snižena, a da se medju stavkama za razna djela protiv časti uzdrži razmjerje sa težinom djela, smanjene su stavke kazne i za mnoga djela, koja su već ranije padala pod nadležnost sreskih sudova.

Znatne su promjene naredjenja krivičnoga zakonika o kradji i utaji (br. 30—36. čl. 1. novele).

Izmjenom §§ 314. k. z. uvode se za običnu kradju dvije kaznene stavke i to s obzirom na vrijednost ukradene stvari. Ako vrijednost stvari nije veća od 1000 D., kazan je strogi zatvor do godinu dana; — dakle sve te kradje spadaju pod nadležnost sreskoga suda. Ako je vrijednost veća, kazna je strogi zatvor i gubitak časnih prava (kao ranije za svaku običnu kradju). Time je zakon odstupio od svoga općega načela, da se kazna ne čini ovisnom od slučajnog uspjeha djela, kojeg se načela drže i sve moderne osnove kaznenih zakona (kod kradje napose: njemačka, švicarska i talijanska), no time je u velike rasteretio okružne sudove, pa se u tom ima tražiti i ratio ove izmjene.

U §-u 316. k. z. jasnije je stiliziran br. 1. i uklonjena dvojba, što se ima razumijevati pod zatvorenom »prostorijom«. Sada se namjesto izraza »prostorija« navodi: »zgrada, soba, kasa, ormar i drugi zatvoreni prostori«, pa je sada nedvoumno, da ovamo spadaju i »Räume« i »Behältnisse«.

Pod brojem 3. §-a 316. uvršteno je namjesto ranije kvalifikacije »ako je kradju učinio noću«, kvalifikacija »ako je kradju učinio na naročito opasan ili drzak način«. Ranija kvalifikacija »noću« bila je preopćenita i stoga nezgodna. Jer nema razloga, zašto da se n. pr. strože kazni kradja počinjena u kinu u 10 sati na veče od kradje počinjene u istom tom kinu u 5 sati po podne. Sudovi su si pomogli do-

[5]) Vidi rj. vrh. suda u Beču od 4. svibnja 1915. Judikatenbuch br. 224 i dr.

Digitized by Google

duše interpretacijom toga broja §-a 316. tako, da su pod nju svrstavali samo kradje učinjene uz pomoć noći (noćne tame) t. j. pod zaštitom noći, koja olakšava izvršivanje kradja[6]), no svakako je bolje, da je ta točka u ovoj formi ispala iz zakona. Medjutim novi tekst broja 3. §. 316. nije takodjer nimalo sretan. Ne znam, zašto je preuzeta općenita kvalifikacija »ako je kradju učinio na naročito opasan ili drzak način« iz staroga austrijskoga kaznenoga zakona od god. 1852. (§. 179. a. k. z.), kada je nijedna moderna osnova zakona nema. (»Drskost« novog tal. kaz. zakonika tačno je opisana.) Koji je način izvedenja kradje »naročito« opasan, a koji samo opasan? Na to bi pitanje morao odgovoriti zakon, dok uz »naročito« opasan način izvedenja veže strožu stavku kaznenu, što više, dok tom okolnošću kvalificira djelo zločinstvom. Medjutim zakon pušta i ovdje (slično kao kod §§. 180. i 181.) sucu, da on po svojoj ocjeni odluči pravno (ne činjenično) pitanje, da li će djelo kvalificirati kao zločinstvo ili kao prestup, da li će ga kazniti po §. 316. robijom do 10 godina ili pak po §. 320. samo novčano do 3000 D. To (kao i naprijed navedeni slučaj §§. 180. i 181. nov. k. z.) u očitoj je protimbi s osnovnim načelom kvrivičnoga zakonika (§. 1.), po kojem nitko ne može biti kažnjen za djelo, za koje nije zakon, prije nego što je učinjeno, propisao, da će se i kako će se kazniti. Kako će se djelo kazniti, (da li po §. 314. ili 316., odnosno 320. ili 316.), moralo bi biti u zakonu nedvoumno ustanovljeno, a ne bi se to smjelo prepustiti odluci suca.

U §. 320. k. z. otpada po noveli (čl. 1. br. 34) prvi odjelak, pak sada taj paragraf obuhvaća samo djela opisana u ranijem drugom i trećem odjelku, t. j. on obuhvaća sada samo t. zv. »Entwendung« njemačke osnove (§. 336. osnove), koji odgovara donekle §. 248. a) važećega njem. kaz. zakona.

Žaliti je, da je §-u 320. dodana zadnja alineja »Propisi ovog paragrafa ne će se primjenjivati, ako je kradja učinjena na način označen u §. 316.«, koju raniji §. 320. nije imao, a čija je odredba pogotovo nakon novelom provedenoga suženja kruga djela, koja će pasti pod §. 320., suviše stroga.

Njemački važeći kazneni zakon nije imao kod analogne ustanove (§. 248. a) njem. k. z.) takove odredbe, a vrhovni sud i vodeći teoretičari suglasno su uzimali, da se naredjenja o kvalifikaciji kradje nemaju primjenjivati na djela iz §. 248. a) njem. k. z. Osnova novoga njem. zakona učinila je iz te kradje iz nužde odnosno kradje životnih namirnica novi delikt, koji niti ne naziva kradjom »Diebstahl«, nego »Entwendung« (otsvojenje? ili slično), i za koji ne poznaje nikakvih kvalifikatornih okolnosti. I švicarska osnova ima taj »Entwendung«, bez ikakovih kvalifikatornih okolnosti, dok nasuprot kod nas taj »Entwendung«, ako je izveden uz koju od okolnosti, navedenih u § 316. k. z., postaje zločinstvom, t. j. kod nas može postati zločincem i onaj,

[6]) Vidi odluku stola sedmorice od 23. siječnja 1931. br. 8/1 Kre i stola sedmorice odj. B. od 26. lipnja 1930. br. 192/1 Kre, Milanović-Vragović, odluke br. 32 i br. 91.

Digitized by Google

koji gladan ukrade makar samo komad kruha, ako se je kod izvedenja djela našla koja okolnost iz §-a 316.

Inače je novim tekstom §-a 320. otstranjena ranija redakcijska griješka, po kojoj se je za pokušaj utaje iz §-a 320. k. z. kažnjavalo, dok se za pokušaj utaje iz §. 318. (teže djelo) nije kažnjavalo.

Izmjenom §. 321. k. z. (br. 35. čl. 1. novele) protegnuta je blagodat toga paragrafa i na djela iz §. 320. No tu blagodat valjalo je protegnuti iz istih razloga i na djela iz §. 322. a eventualno i iz §. 323.

Isto tako trebalo bi izmijeniti i od. 4. §. 325. Po tom stavu nije pokušaj djela iz §. 314. kažnjiv, ako je djelo počinjeno medju srodnicima ili drugim licima, navedenim u §. 325. i u §. 324. (s obzirom na 5. od. §. 325.), dok nasuprot ostaje kažnjiv pokušaj lakšega djela iz §. 322. Valjalo bi iza riječi »izuzetno od §. 314.« umetnuti riječi »i §. 322.«.

Ja sam u ostalom na te kao i na neke druge redakcijske griješke, koje nisu još ispravljene, već upozorio u svojem članku »Prinosi za reviziju krivičnog zakonika«.[7])

Izmjenom §-a 333. k. z. (prikrivanje i jatakovanje) protegnuta je kažnjivost po tom paragrafu i na prikrivanje onoga, što je razmjenom ili prodajom dobiveno za stvari pribavljene krivičnim djelom, dok je po ranijem tekstu zakona bilo kažnjivo samo prikrivanje stvari, koje su izravno poticale od kažnjiva djela. Nadalje su neke stavke kaznene u tom paragrafu smanjene tako, te padaju dotična djela u nadležnost sreskoga suda.

Novo je umetnuto u taj paragraf naredjenje, po kojem se učinioci djela iz I. i II. odjeljka toga paragrafa gone samo po prijedlogu, ako se djelo od kojega potiče prikrivena stvar goni po prijedlogu ili po privatnoj tužbi. Ovaj mi se umetak ne čini opravdanim. Prikrivanje je sasvim samostalan delikat potpuno nezavisan od delikta, kojim su prikrivene stvari nabavljene pak okolnosti (obiteljski odnos itd.), koje su razlogom, da se potonji delikt kazni samo na privatnu tužbu ili prijedlog, ne govore za privilegiranje djela prikrivača.

Daljim izmjenama provedenim novelom od 9. listopada 1931. (§§. 334., 338. i 365.) provedene su izmjene kaznenih stavaka analogno kao kod kradje i utaje, a to u cilju rasterećenja okružnih sudova.

Kao resume ovoga prikaza mogli bismo kazati: Ova je novela krivičnoga zakonika svakako polučila glavnu zadaću, koju je sebi postavila, a to je rasterećenje okružnih sudova. Uklonila je takodjer neke manjke i redakcijske griješke, koji su u prvotnom tekstu zakona postojali, no nije uklonila sve te griješke,a osim toga su neke izmjene provedene na način, koji ne zadovoljava. Svakako će biti potrebna još jedna dalja (i to znatna) izmjena krivičnoga zakonika, prije nego će se moći smatrati, da je on dobio svoj definitivni oblik.

[7]) »Mjesečnik« Pravničkoga društva, god. 1930. str. 503—510.

Digitized by Google

Može li odvjetnički pripravnik u krivičnim stvarima pred redovnim sudovima biti branilac?

Napisao dr. Katurić Jovan, apelacioni sudac u Novom Sadu.

Izmedju mnogih spornih pitanja, koja su se pojavila prilikom primjene novoga zakonika o sudskom krivičnom postupku kod naših pojedinih sudova u Vojvodini, vrlo važno i aktuelno bilo je i to pitanje, da li odvjetnički pripravnik može biti branilac u krivičnim stvarima pred redovnim kaznenim sudovima i da li može zamjenjivati odvjetnika, kod kojega je na vježbi.

Zakonik o sudskom krivičnom postupku jasno se je izrazio o prvom pitanju u § 58., u kojem taksativno nabraja, tko može biti branilac u krivičnim stvarima u svoje ime, t. j. koga stranka može punovlasno ovlastiti, da ju zastupa u krivičnoj stvari, ali izmedju tih lica ne spominje odvjetničkoga pripravnika, što znači, da odvjetnički pripravnik ne može nikada samovlasno da bude branilac u krivičnim stvarima.

Medjutim po 3. od. § 231. s. kr. p. odvjetničkom pripravniku može disciplinska vlast u slučaju nepristojnoga vladanja pred sudom po prijedlogu presudnoga suda oduzeti za vrijeme od jednog do šest mjeseci pravo, da bude branilac u krivičnim stvarima.*) Iz toga proizlazi, da i odvjetnički pripravnik može vršiti branilačku dužnost, jer da je zakonodavac htio isključiti odvjetničkoga pripravnika kao takvoga da bude uopće branilac u krivičnim stvarima, ne bi ga bio ni ovdje spomenuo.

Uporedjujući ova dva procesualna propisa, reklo bi se na prvi pogled, da su protuslovna, dok u stvari to nije tako. Namjera zakonodavca naprotiv je potpuno jasna, naime da odvjetnički pripravnik ne može biti samostalan branilac u krivičnim stvarima u svoje ime i zbog toga nije spomenut u § 58. s. kr. p., dok naprotiv može da bude branilac u krivičnim stvarima kao zamjenik svoga šefa odnosno kao zamjenik odvjetnika branioca, kod kojega je ubilježen na vježbi. Zato je odvjetnički pripravnik spomenut u 3. od. § 231. s. kr. p.

Tumačenjem pak samoga zakonika o sudskom krivičnom postupku ne bi se još moglo doći do toga zaključka, jer nigdje u zakoniku nema spomena, tko može da zamjenjuje odvjetnika u vršenju njegove branilačke dužnosti. Ali zato zakon o odvjetnicima od 17. ožujka 1929., koji uredjuje izmedju ostaloga i odnošaj izmedju odvjetnika i odvjetničkih pripravnika, koji su kod njega na vježbi, dopunjuje tu prazninu.

*) Odvjetnički pripravnici, spomenuti iz 3. od. § 231. s. kr. p., su svi oni odvjetnički pripravnici, koji su na vježbi kod odvjetnika, a najmanje godinu dana su upisani u imeniku odvjetničkih pripravnika, bez obzira, da li imaju ili ne osposobljenje propisano u § 58. s. kr. p., dok lica, koja su ovlašćena za vršenje branilačkih dužnosti spomenuta u 2. od. § 225. s. kr. p., to su ta ista lica spomenuta u § 58. s. kr. p., dakle i ona lica osposobljena za odvjetnike, javne bilježnike i suce, ako nisu više ubilježena u imeniku odvjetničkih pripravnika.

Digitized by Google

Zakon o odvjetnicima u § 11. stavlja izričito u dužnost odvjetniku, da odvjetničkog pripravnika, koji je kod njega na vježbi zaposli u svim granama odvjetničkoga zanimanja, a jedna od najvažnijih grana odvjetničkoga zanimanja je ta, da odvjetnički pripravnik može zastupati stranku kao zamjenik odvjetnika-branioca i na glavnom pretresu, na kojem ima da se riješi sudbina optužene stranke pronalaženjem materijalne istine.

Kada bi odvjetnički pripravnik bio uopće isključen i kao zamjenik da bude branilac u krivičnim stvarima, došlo bi se do toga kobnog posljetka, da odvjetnički pripravnik pored teorijske spreme, stečene na pravnom fakultetu, ne bi nikada mogao steći i onu praktičnu spremu, koju treba da ima svaki odvjetnik kao branilac u krivičnim stvarima.

§ 26. pak istoga zakona izričito kaže, da odvjetnika može zamjenjivati odvjetnički pripravnik, koji je kod njega na vježbi, u raspravama pred sudovima; kod apelacionoga suda samo onda, ako je položio odvjetnički ispit, a kod kasacionoga suda samo odvjetnik. To znači, da odvjetnički pripravnik bez položenoga odvjetničkoga ispita može zamjenjivati odvjetnika, kod kojega je na vježbi, samo pred sreskim i okružnim sudom (inokosnim ili zbornim), u koliko drugi zakonski propisi drukčije ne naredjuju.

Kako zakonik o sudskom krivičnom postupku ne isključuje izričito, da odvjetnički pripravnik može biti branilac, a po odvjetničkom zakonu odvjetnički pripravnik, koji nije položio odvjetnički ispit, je ovlašćen, da zamjenjuje odvjetnika, kod kojega je na vježbi, u svim krivičnim stvarima pred sreskim i okružnim sudom, to je jasno s obzirom na gore navedeno, da on može biti branilac, ali samo kao zamjenik svoga šefa odvjetnika-branioca, kod kojega je na vježbi, i to u svim krivičnim stvarima pred sreskim i okružnim sudom, no ne može da samostalno vrši branilačku dužnost.

Drukčije stoji tvar sa odvjetničkim pripravnikom, koji je položio odvjetnički, odnosno javno-bilježnički ili sudački ispit, koji potonji ispiti su ravni odvjetnčkom ispitu, jer se ovaj odvjetnički pripravnik smatra kao lice osposobljeno za odvjetnika, javnoga bilježnika ili suca, i kao takov, ako nije u aktivnoj državnoj službi, može da bude po § 58. s. kr. p. branioc u svoje ime u svim krivičnim stvarima pred sreskim i okružnim sudom, a kao zamjenik svoga šefa, kod kojega je na vježbi, i pred apalacionim sudom.

Pred kasacionim sudom medjutim mogu da vrše branilačku dužnost samostalno ili kao zamjenici samo odvjetnici, t. j. lica sa odvjetničkim, javno-bilježničkim ili sudačkim ispitom, ako nisu u aktivnoj državnoj službi i ako su upisana u imeniku odvjetnika.

I ako su okružni sudovi u Novom Sadu, Subotici i Velikom Bečkereku donijeli rješenje, da odvjetnički pripravnici ne mogu biti branioci kod sudova u krivičnim stvarima ni kao zamjenici svojih šefova odnosno odvjetnika, kod kojih su na vježbi, apelacioni sud u Novom Sadu je to pitanje bio riješio na korist odvjetničkih pripravnika.

Tako je apelacioni sud u Novom Sadu u krivičnoj stvari proti R. T. zbog zločina otmice iz § 321. k. z. donio dne 31. svibnja 1930.

Digitized by Google

rješenje pod br. Kža. I. 86/1930., kojim se uvažava žalba odvjetničkoga pripravnika T. Ž. protiv rješenja okružnoga suda u Novom Sadu, kojim je bio odgodjen glavni pretres na trošak nepristupjeloga odvjetnika dra R. D., kojemu je poziv bio redovno uručen, a mjesto njega je na glavni pretres pristupio odvjetnički pripravnik T. Ž. kao zamjenik.

Okružni sud u Novom Sadu je bio motivisao napadnuto rješenje time, da je obrana maloljetnoga optuženika R. T. obvezatna, a da u smislu § 58. s. kr. p. odvjetnički pripravnici ne mogu biti branioci. — Apelacioni sud u Novom Sadu je uvaživši žalbu poništio napadnuto rješenje i naredio prvostepenomu sudu, da odredi dan za glavni pretres i da dalje po zakonu postupa.

Medjutim donošenjem novoga zakona o izmjenama i dopunama u krivičnom zakoniku, zakoniku o sudskom krivičnom postupku, zakonu o štampi i zakonu o izvršivanju kazne lišenja slobode od 9. listopada 1931. br. 121300. situacija se je izmijenila na štetu odvjetničkih pripravnika.

Taj je zakon u 2. članu br. 12. dopunio 1. od. § 384. s. kr. p. time, da pred sreskim sudom može odvjetnika branioca zamjenjivati samo onaj odvjetnički pripravnik, koji je kod njega na vježbi i koji je najmanje godinu dana upisan u imeniku odvjetničkih pripravnika, i ako nema osposobljenja propisanoga u § 58. s. kr. p. To znači, da jedan takav odvjetnički pripravnik može samo tada zamjenjivati svoga šefa, i to samo pred sreskim sudom.

Kada se pak taj dopunjeni propis 1. od. § 384. s. kr. p. dovede u vezu sa § 58. s. kr. p., koji izmedju lica ovlaštena, da budu branioci u krivičnim stvarima, nabraja i lica osposobljena za odvjetnike, javne bilježnike i suce, ako nisu u aktivnoj državnoj službi, naime lica sa položenim odvjetničkim, javno-bilježničkim i sudačkim ispitom, onda je namjera zakonodavca jasna, da odvjetnički pripravnik bez položenih ispita, koji ga osposobljuju za odvjetnika, javnog bilježnika ili suca, ne može ni kao zamjenik svoga šefa da fungira kao branilac u krivičnim stvarima pred okružnim sudom (inokosnim ili zbornim), dok sa položenim odvjetničkim, javno-bilježničkim ili sudačkim ispitom, može ne samo da zamjenjuje svoga šefa, kod kojega je na vježbi, u svim krivičnim stvarima pred sreskim, okružnim i apelacionim sudom, nego da bude branilac i u svoje ime, ako nije u aktivnoj državnoj službi, a upisan je u imeniku odvjetnika.

Prema tomu zakon o izmjenama i dopunama od 9. listopada 1931. br. 121300, dopunivši 1. od. § 384. s. kr. p., izmjenio je propis § 26. zakona o odvjetnicima od 17. ožujka 1929. (i ako ga nije u tom dijelu izričito stavio van snage) samo u toliko, u koliko su prije dana 21. studenoga 1931., kada je dobio obaveznu snagu zakon o izmjenama i dopunama, svi odvjetnički pripravnici bez ikakvoga ograničenja mogli da zamjenjuju odvjetnika, kod koga su bili na vježbi, u svim krivičnim stvarima i pred sreskim i pred okružnim sudom, dok sada samo oni odvjetnički pripravnici, koji su na vježbi kod odvjetnika i koji su najmanje godinu dana upisani u imeniku odvjetničkih pripravnika,

Digitized by Google

mogu fungirati kao branioci u krivičnim stvarima kao zamjenici svoga šefa, i to samo kod sreskoga suda.

Stoga je apelacioni sud u Novom Sadu u krivičnoj stvari protiv S. P. zbog zločina iz 2. od. § 397. k. z. povodom žalbe odvjetničkoga pripravnika P. E. protiv riješenja okružnoga suda u Pančevu od 21. studenoga 1931., kojim odvjetnički pripravnik P. E. bez položenoga odvjetničkoga ispita nije bio pripušten, da zamjenjuje svoga šefa na glavnom pretresu kao branilac, morao odstupiti od svoga prvobitnoga stanovišta i žalbu kao neosnovanu odbiti rješenjem od 4. siječnja 1932. br. Kža. I. 1/1932., budući da je okružni sud pravilno postupao, kada odvjetničkoga pripravnika nije pripustio, da fungira kao branilac u svojstvu zamjenika svoga šefa, kod kojega je bio na vježbi, na glavnom pretresu kod okružnoga suda s razloga, što nije imao osposobljenje propisano u § 58. s. kr. p. Žalbi je pak bilo mjesta, jer se je napadnutim rješenjem zasijecalo u prava trećih lica (§ 329. s. kr. k.).

Novi čehoslovački stječajni red, red poravnanja i red pobijanja

Napisao Špiro Peručić, generalni tajnik zagrebačke burze.

Dne 1. svibnja 1931. bio je obnarodovan zakon od 27. ožujka 1931., Zb. 64, kojim se u Čehoslovačkoj uvadjaju u naslovu spomenuti redovi. Taj je zakon (Čl. XIV.) stao na snagu dneva 1. kolovoza 1931. izuzevši odredbu § 4. reda poravnanja, kojom se utvrdjuje visina najniže ponude postotne kvote, a koja je dobila obaveznu snagu u času obnarodovanja i za sve one postupke za poravnanje, što su bili otvoreni prije, nego je obnarodovan zakon, ali uz uslov, da vjerovnici nisu još prihvatili poravnanje. Tim se propisom htjelo spriječiti, da ne bi zlonamjerni dužnici za legisvakancije predložili poravnanje po odredbama staroga zakona. Nasuprot se imaju dokončati po starim propisima svi oni stječajevi, koji se otvore prije, nego novi zakon dobije obaveznu snagu, a isto tako i postupci za poravnanje, ako su vjerovnici prihvatili poravnanje prije dana, kojega je novi zakon dobio obaveznu snagu.

Zakon se sastoji od 4 dijela, a to su:

A) zakon, kojim se uvode u život (Čl. I.—XIV.);

B) Stječajni red, koji je ovako razdijeljen:

I. Dio. Materijalno stječajno pravo. I.—IV. Glava: Uslovi za otvorenje stječaja i učinci otvorenja (§§ 1.—28.). Pobijanje pravnih djela obavljenih prije otvorenja stječaja (§§ 29.—46.). — Zahtjevi u stječaju (§§ 47.—60.). — Skinuće stječaja (§§ 61.—64.).

II. Dio. Stječajni postupak.

I. Glava. Redovni stječaj. I.—9. Otsjek: — Sudbenost u stječaju (§§ 65.—67.); — Otvorenje stječaja (§§ 68.—76.); Organi stječajnoga postupka (§§ 77.—95.); — Utvrdjivanje stječajne mase (§§ 96.—103.); — Utvrdjivanje traženja vjerovnika (§§ 104.—116.); —

Digitized by Google

Odredbe o imovini stječajne mase i polaganje računa (§§ 117.—125.): — Dijeljenje mase (§§ 126.—140.); — Prinudno poravnanje (§§ 141.—165.); — Drugojačije dokončanje stječajnoga postupka (§§ 141.—165.).

2. Glava. Neznatni stječajevi (§§ 169.—171.).

3. Glava. Zasebne odredbe za stječajeve nad imovinom tečevnih i privrednih zadruga (§§ 172.—187.).

4. Glava. Općenite odredbe o postupku (§§ 188.—193.).

C) Red poravnanja. 1.—12. Otsjek:

Otvaranje postupka za poravnanje (§§ 1.—8.); — Pravni učinci otvorenja postupka (§§ 9.—23.); — Zahtijevi u postupku za poravnanje (§§ 24.—31.); — Organi u postupku za poravnanje (§§ 32.—41.); — Prijavljivanje traženja vjerovnika (§§ 42.—44.); — Ročište poravnanja (§§ 45.—53.); — Sadržaj poravnanja (§§ 54.—56.); — Potvrda poravnanja (§§ 57.—59.); — Pravni učinak poravnanja (§§ 60.—63.); Dokončanje i obustava postupka (§§ 64.—65.); Ništavost i nevaljanost poravnanja; posljedice neispunjenja (§§ 66—69.); — Opće odredbe (§§ 70.—71.).

D) Red pobijanja.

Ovlašćenje na pobijanje pravnih djela (§ 1.): a) zbog namjerna oštećenja vjerovnika (§ 2.); — b) zbog rasipanja imovinom (§ 3.); — c) zbog besplatnih i njima jednakih odredbi (§ 4.); — Dužnikova obližnja lica po rodu, svojti i po poslovnoj vezi (§ 5.); — Prodavanje pojedinih stvari)§ 6.); — Pobijanje i ovrha (§ 7.); — Pobijanje propuštanja (§ 8.); — Tko može pobijati (§ 9.); — Produljenje roka za pobijanje (§ 10.); — Pobijanje izvršivosti traženja (§ 11.); — Protivnik pobijanja (§ 12.); — Tužba radi pobijanja (§ 13.); — Sadržaj zahtjeva pobijanja (§ 14. i 15.); — Traženja protivnika pobijanja (§ 16.); — Ne dopuštenost prebijanja (§ 17.); — Kako se protivnik pobijanja može osloboditi zahtjeva (§ 18.); — Višestruko pobijanje (§ 19.); — Pobijanje, ako se otvori stečaj (§ 20.); — Zabilježba tužbe radi pobijanja (§ 21.).

Uza sve to, što mu je gradja razdijeljena u ta 4 dijela, zakon sačinjava jedinstvenu cjelinu. Ta se činjenica ne smije nikako smetnuti s uma pri tumačenju pojedinih odredbi.

Kako je znano, č. sl. republika sastoji se po versaillskom ugovoru od 28. lipnja 1919. od:

a) tz. historijskih zemalja a to su Češka, Moravska i Šleska, koje su bile dijelovi bivše Austrije; — b) Slovačke i Potkarpatske Rusije, dijelova bivše Ugarske — i c) krajeva t. zv. Gornje Šleske oko Opave i Tešnja, »ustupljenih od Njemačke«.

Naredbom vlade č. sl. republike od 11. ožujka 1920. br. 152 bila je protegnuta valjanost zakona, koji su važili u t. z. historijskim zemljama, spomenutim pod a), na krajeve pod c). Tako su u doba donošenja novoga zakona važili za historijske zemlje i za bivše njemačke krajeve austrijska carska naredba od 10. prosinca 1914. (br. 337 l. d. z.), kojom su bili uvedeni stječajni red, nagodbeni red i red pobijanja, a za Slovačku i Potkarpatsku Rusiju ugarski

Digitized by Google

stječajni red zak. Čl. XVII.:1881. i nagodbeni red od 15. studenoga 1915. br. 4070.

U svojem nastojanju oko izjednačenja prava Čehoslovačka je uvodjenjem spomenutoga zakona od 27. ožujka 1931. dobrano napredovala, jer je na taj način uklonila dvojako (austr. i ugar.) pravo, a ujedno je uvela za čitavu državu pravo pobijanja izvan stječaja, za koje se dotada nije znalo u zakonodavstvu Slovačke i Potkarpatske Rusije.

To je izjednačenje bilo upotpunjeno time, što su zakonom od 16. srpnja 1931. Zb. 120 bile uglavnom izjednačene pristojbe za sve stječajne postupke, a isto tako i za postupke pobijanja.

Pri čitavom tom kodifikatrnom radu poslužila se č. sl. republika bivšim austrijskim pravom. U opširnom obrazloženju zakona nabrojeni su podrobnije razlozi, iz kojih se nije povela tako izdašno za ugarskim pravom. U krajevima bivše Ugarske da su stječajevi naprama onim sprovedenim u austrijskim zemljama trajali mnogo dulje. a da se dijelila kvota mnogo niža. Broj stječajeva, obustavljenih zbog pomanjkanja imovine, u Austriji je bio mnogo manji. Ugarsko da se pravo, jer je starijega postanka, temelji na nekim načelima, što su se preživjela n. pr. prevelika autonomija vjerovnika. Tim, što su austrijski stečajni i nagodbeni red izradjeni ujedno, da je polučena bolja povezanost i skladnost izmedju njih. I napokon da ugarsko zakonodavstvo ne zna za zasebno pravo pobijanja. (Obr., str. 453.—460.).

Na taj je način sačuvan kontinuitet za ona područja, gdje je važilo austrijsko pravo, jer su preuzete uglavnom ne samo sadržina i sistematika austrijskih zakona, nego su i pojedine odredbe golemim dijelom prepisane od slova do slova. Ali se zakonodavac nije zadovoljio time, nego je pabirčeći po stranim pravima preuzeo i otuda neke propise.

Tako se poslužio ugarskim pravom za odredbe §§ 25., 167. stj. r. i §§ 8., 10. i 14. r. por. a noveliranim austr. pravom n. pr. kod odredbi §§ 35., 104. i 153. stj. r. i drugdje još. Odredbe pak 3. glave u II. dijelu č. sl. stj. r. (§§ 172.—187.), kojih u austr. stj. r. nema, odgovaraju sasvim odredbama §§ 1.—15. austr. min. nar. od 21. ožujka 1918. br. 105. l. d. z. dotično odredbama §§ 257.—261. ug. stj. r. i §§ 41.—45. ug. zak. Čl. XXIII. iz god. 1898. Tim se odredbama zasebno propisuje reparacioni postupak u stječajevima nad imovinom zadruga (sa ogr. i neogr. jamčenjem) za slučaj, da se obaveze zadruga ne mogu ispuniti ni na koji drugi način. Jedino je u § 172. (§ 1. austr.) dodan nov stavak (treći), po odredbi kojega istupivši zadrugar ne može u stj. postupku tražiti, da mu se isplati zadružni dio sve dotle. doklegod traje njegova odgovornost kao zadrugara. Usto je izmijenio neke austr. propise n. pr. kod § 142. stj. r. i kod § 94. r. por. Osim toga mnogi su §§ rastavljeni, naročito u redu poravnanja, u više stavaka a potonji sastavljeni u drukčijem sastavu i svrstanju. Tako su odredbe austr. §§ 60. i 61., 11. otsjeka, sastavljene i uvrštene u 9. otsjek kao § 61., jer da se njima utvrdjuju pravni učinci poravnanja; stavak pak 1. § 60. dodan je § 65., 10. glava, kao 2. stavak, jer da je po svojoj sadržini (ako svi interesenti — drugari, baštinici ili puno-

Digitized by Google

moćnici jur. lica — ne privole poravnanju) razlogom, iz kojega se mora oubstaviti postupak za poravnanje.

Ali su i kod sistematskog razdjeljenja gradje izvršene neke izmjene. U II. dijelu stječajnog reda umetnute su kako je već spomenuto, kao nova glava (III.): »odredbe za tječajeve nad imovinom tečev. i privr. zadruga«. U redu poravnanja umetnute su pod novim (5.) otsjekom: »odredbe za prijavljivanje traženja vjerovnika«, a ispuštene su odredbe o »nagodbi trg. društva i druga, ostavštine ili jurist. lica«, što su bile sadržane u 11. otsjeku austr. nagodbenoga reda. Tako je broj otsjeka ostao nepromijenjen.

Kod pregledanja sadržaja novoga zakona udara odmah u oči, da su u stječajnom redu odredbe materijalnoga prava (I. Dio) odvojene od onih formalnog prava (II. Dio). Po tome su propisi austr. §§ 68. i 69. prenešeni u § 1., a odredbe austr. §§ 82. i 126., koje utvrdjuju pravo stječajnog upravitelja na nagradu po propisanom tarifu, sastavljene i uvrštene u § 80.

Najširem je pak reformiranju bio podvrgnut red poravnanja, pri čemu se vodilo računa o opravdanim prigovorima. Najprije su tu uvrštene nove odredbe §§ 42.—44. (5. otsjek) iz razloga, što je poravnanje po § 63. izvršivo, ali ujedno, da se to pouzdanije utvrdi ne samo dužnikova imovina, nego i legitimacija vjerovnika, da smiju sudjelovati u postupku za poravnanje, a navlastito da smiju glasovati o ponudi za poravnanje. Napokon i iz razloga, da se u takvu postupku ne prijavljuju neistinita i ishitrena traženja, a u drugu ruku da dužnik, kad u postupku za poravnanje pripozna koje traženje, ne može ga više poreći u stječajnom postupku, koji bi se poveo nakon postupka za poravnanje (§ 111. stj. r.). U austrijskom je redu poravnanja (§ 3.) bilo taksativno nabrojeno, kad je nagodbeni sud m o r a o, a kad je m o g a o odbiti prijedlog za otvorenje nagodbenoga postupka. Novom je odredbom (§ 4.) oduzeto sudu to ovlaštenje. Ujedno su odredbe toga § proširene na način, da se ne smije otvoriti postupak ne samo, ako je dužnik na bijegu, nego i ako se krije, a osim toga, ako nije ispunio obaveze, što je preuzeo predjašnjim poravnanjem. Nova je i odredba § 67., po kojoj prestaju važiti svi popusti i ostale pogodnosti, što su odobrene u nagodi, ako dužnik za 8 dana, nakon što je pismeno opomenut, ne ispuni obaveze poravnanja. Po austr. redu nije bio dopušten nikakav pravni lijek protiv zaključka, kojim se prihvaća ili odbija prijedlog za otvorenje postupka. Čehoslovački zakon uvadja za oba slučaja utok.

Razumije se od sebe, da su analogno reformirane i odredbe za prinudno poravnanje u stječajnom redu (§§ 141., 165.).

Red pobijanja, koji da se pokazao veoma dobrim, preuzet je skoro od slova do slova izuzevši to, što je austr. § 2. podijeljen i što je od jednoga toga dijela nastao § 3., e da se i vidno iznese zakonodavčeva volja, kako se za pobijanja po § 2. traži namjera oštećenja pri sklapanju pravnih djela, a da za pobijanja po § 3. nije potrebita takva namjera kod dužnika.

Napomenuti je još, da u zakonu ima i izvornih odredbi, kojima se potanje propisuje način utvrdjivanja traženja vjerovnika, dužn-

Digitized by Google

nost dužnikova, da sudjeluje kod toga utvrdjivanja, a ima ih, koje su diktirali socijalni obziri. Sve te izmjene i dopune idu za tim, da to bolje i uspješnije zaštite vjerovnika, a da se postupak sprovede, što je prije i jeftinije moguće, jer to ide na uhar i vjerovnika i dužnika.

Ni u čehoslovačkom zakonu nema definicije za pojam »stječaj«, ali se namjesto toga u obrazloženju razlaže značaj, bit i svrha stječaja.

Stječaj ide za tim, da ukloni nemilu pojavu, što redovno nastane u stječajnom postupku, kada više vjerovnika gone insolventna dužnika: namire se traženja samo onih, što su prvi poveli ovrhu, a ostali ne dobiju ništa i to bez obzira, kad je njihovo traženje nastalo i kakve je prirode to traženje. Takvu posljetku ovrhe doprinosi uvelike i činjenica, što se traženja znatno povećavaju poradi izvršnog troška i što utržak od izvršne prodaje ne dosegne ni iz daleka običnu vrijednost ni pokretnih stvari ni nekretnina, izloženih ovrsi. Nasuprot se u stječajnom postupku uzimaju u obzir traženja svih vjerovnika i podmiruju iz unovčenja čitave dužnikove imovine. Kojim će se redom i u kojoj visini podmiriti vjerovnici, ne zavisi u stječaju od pukog slučaja a niti od toga, da li je vjerovnik već podigao tužbu ili se požurio da zatraži ovrhu: dosta je da su traženja prijavljena. Otvorenje stječaja ograničuje dužnikovo pravo, da raspolaže stječajnom imovinom, a ujedno i način, na koji vjerovnici mogu ostvariti svoja traženja. U stječaju se likvidiraju ujedno sva dužnikova prava i sva njegova dugovanja. A i unovčenje stječajne mase je ekonomičnje u stječajnom postupku nego li u izvršnom.

Propisujući materijalne uslove za otvorenje stječaja (§ 1.), zakon ne razlikuje, da li je dužnik fizičko ili jurističko lice: za obojicu se traži insolventnost, »kada dužnik nije u stanju ispuniti svoje dospjele obaveze« — dakle kada dužnik ne može platiti ili kada je obustavio plaćanja. Za juristička pak lica, a u ta ubraja i ostavštine, odredjuje, da se osim toga ima otvoriti stječaj nad njihovom imovinom, »kada su prezaduženi« t. j. kada pasiva nadmašuju aktiva njihove imovine.

Ta je naročita odredba upogled ostavštine bila potrebita, budući da slovačko (ugarsko) pravo ne priznaje kao česko (austrijsko) ostavštini samostalnost pravna subjekta (haereditas jacens), iako se po odredbi § 83. slovačkog stječajnog reda može otvoriti stječaj nad ostavštinom.

Kod § 51. stječajnog reda izgleda, da se potkrala grieška. U austrijskom zakonu glasi dotična odredba: »U prvi razred idu: .... 4) traženja liječnika, bolesničara i ljekarnika za zvaničan rad ili za dobavljanja, ako su ta traženja nastala u posljednjoj godini prije otvorenja stječaja ili prije smrti zajedničkog dužnika — (a tiču se osobe zajedničkoga dužnika, članova njegove obitelji ili služinčadi, što se upotrebljava u kući, u obrtu ili u gospodarstvu)«. Kod toga se čehoslovački zakonodavac držao doduše austrijskog izvornika, ali je po noveliranom § 61. njemačkog stječajnog reda u razred (I.) privilegiranih traženja uvrstio i traženja veterinara ispustivši ujedno, a da u obrazloženju ni ne natukne, iz kojega razloga, čitav stavak, što smo

Digitized by Google

donijeli u zaporkama. Prvoj se odredbi na uhar veterinara ne može opravdano prigovoriti; nasuprot nam se potonja čini nepriličnom. Iz takve naime stilizacije izlazi, da sva takva traženja uživaju privilegij prvoga razreda bez obzira na naslov, iz kojega su nastala: da li su dotičan rad ili dobavljanja izvršeni za samog dužnika (i spomenute potčinjenike mu) ili za treća njemu u toj smjernici sasvim strana lica, za koja je preuzeo podmirenje dotična troška, iako ga za to ne veže zakon. Teško je predmnijevati, da je to bila zakonodavčeva volja.

Od literature mogu preporučiti: Dr. F. Janka, Konkurs-, Ausgleichs- und Anfechtungsordnung; sa punim obrazloženjem vladina nacrta i sa ostalim parlamentarnim materijalijama; — Dr. J. Voska, Konkursní, vyrovnací a odpurči rády, sa opsežnim komentarom, u češkom izvorniku i njemačkom prijevodu od dr. R. Dočekala, kojima sam se poslužio pri izradjivanju ovoga sažetog prikaza.

Ženevske konvencije o čeku

Napisao dr. Bertold Eisner, pretsjednik senata vrhovnog suda u Sarajevu.

(Nastavak)

DODATAK

Tekst konvencija, odnosno njihovih aneksa.

ANNEXE I.

LOI UNIFORME CONCERNANT LE CHEQUE

Chapitre I. — De la creation et de la forme du cheque.

Article premier.

Le chèque contient:

1. la dénomination de chèque, insérée dans le texte même du titre et exprimée dans la langue employée pour la rédaction de ce titre;

2. le mandat pur et simple de payer une somme déterminée;

3. le nom de celui qui doit payer (tiré);

UNIFICIRANI ZAKON O ČEKU.[1])

(Aneks I. Konvencije o čeku)

Glava prva. — Izdanje i oblik čeka

Član 1. (§ 1. Č. Z.)

Ček sadržaje:

1. označenje, da je ček, napisano u samom slogu isprave i na jeziku, na kome je ona sastavljena;

2. bezuslovni uput, da se plati odredjena svota novaca;

3. ime onoga, koji treba da plati (trasat);

[1]) Prijevod se drži dikcije našega sadašnjega čekovnoga, odnosno mjeničnoga zakona. Kod svakoga člana je u zagradi naznačen odgovarajući § našega čekovnoga zakona. Gdje je prenešen koji propis unificiranoga mjeničnoga zakona, upućuje se na odnosni član unificiranoga mjeničnoga zakona.

Tekst unificiranoga mjeničnoga zakona odštampan je u spomenutom mojem izvještaju »Ženevska konferencija o mjenici«, str. 46. i slijed., gdje su označeni odgovarajući paragrafi našega mjeničnoga zakona kao i odstupanja unificiranoga mjeničnoga zakona od našeg mjeničnog zakona.

Sadržaj same konvencije o čeku i konvencije o taksama v. u br. 1. i 2. ovog časopisa na str. 36.

Digitized by Google

4. l' indication du lieu où le paiement doit s'effectuer;

5. l'indication de la date et du lieu où le chèque est créé;

6. la signature de celui qui émet le chèqe (tireur).

Article 2.

Le titre dans lequel une des énonciations indiquées à l'article précédent fait défaut ne vaut pas comme chèque, sauf dans les cas déterminés par les alinéas suivants.

A défaut d'indication speciale, le lieu désigné à côte du nom du tiré est est réputé être le lieu de paiement. Si plusieurs lieux sont indiqués à côté du nom du tiré, le chèque est payable au premier lieu indiqué.

A défaut de ces indications ou de toute autre indication, le chèque est payable au lieu où le tiré a son établissement principal.

Le chèque sans indication du lieu de sa création est considéré comme souscrit dans le lieu désigné à côté du nom du tireur.

Article 3.

Le chèque est tiré sur un banquier ayant des fonds à la disposition du tireur et conformément à une convention, expresse ou tacite, d'après laquelle le tireur a le droit de disposer de ces fonds par chèque. N'éanmoins, en cas d'inobservation de ces prescriptions, la validité du titre comme chèque n'est pas atteinte.

Article 4.

Le chèque ne peut pas être accepté. Une mention d'acceptation portée sur le chèque est réputée non écrite.

Article 5.

Le chèque peut être stipulé payable:

à une personne dénommée, avec ou sans clause expresse »à ordre«;

4. mjesto, gdje treba platiti;

5. označenje mjesta, gdje je ček izdan i dan, mjesec i godina, kada je izdan;

6. potpis onoga, koji je ček izdao (trasant).

Član 2. (§ 3. Č. Z.)

Isprava, u kojoj ne bi bilo ma kojega od sastojaka pobrojanih u prednjem paragrafu, ne će se smatrati kao ček. Od toga se uzimaju slučajevi, koji su odredjeni u stavovima što dolaze.

Ako nema naročitog označenja, mjesto naznačeno pored imena trasatovog smatra se kao mjesto plaćanja. Ako je pored imena trasatovog označeno više mjesta, ček je plativ u prvom od označenih mjesta.

Ako nema takovih označenja ili uopće nema označenja, ček je plativ u mjestu, u kojem trasat ima svoju glavnu radnju (glavni nastan).

Ček, u kome nije naznačeno mjesto gdje je izdan, smatra se, da je izdan u mjestu, koje je označeno pokraj imena trasantovog.

Član 3. (§ 4. st. 1. Č. Z.)

Ček se trasira na bankara, kod koga trasant ima pokriće, kojim može raspolagati putem čeka prema izrečnom ili prećutnom sporazumu sa istim licem. Medjutim, neodržanje ovoga propisa ne dira u valjanost isprave kao čeka.

Član 4. (§ 9. Č. Z.)

Ček se ne može akceptirati. Izjava o akceptu, koja bi se stavila na ček, smatra se kao da nije napisana.

Član 5. (§ 5. st. 1. do 3. Č. Z.)

Ček se može izdati:

na ime sa ili bez izričnog označenja »po naredbi«;

Digitized by Google

à une personne dénommée, aves la clause »non à ordre« ou une clause équivalente:

au porteur.

Le chèque au profit d'une personne dénommée, avec la mention »ou au porteur«, ou un terme équivalente, vaut comme chèque au porteur.

Le chèque sans indication du bénéficiaire vaut comme chèque au porteur.

Article 6.

Le chèque peut être à l'ordre du tireur lui-meme.

Le chèque peut être tiré pour le compte d'un tiers.

Le chèque ne peut être tiré sur le tireur lui-meme, sauf dans le cas où il s'agit d'un chèque tiré entre differents établissements d'un même tireur.

Article 7.

Toute stipulation d'intérêts insérée dans le chèque est réputée non écrite.

Article 8.

Le chèque peut être payable au domicile d'un tiers, soit dans la localité où le tiré a son domicile, soit dans une autre localité, à condition toutefois que le tiers soit banquier.

Article 9.

Le chèque dont le montant est écrit à la fois en toutes lettres et en chiffres vaut, en cas de difference, pour la somme écrite en toutes lettres.

Le chèque dont le montant est écrit plusieurs fois, soit en toutes lettres, soit en chiffres, ne vaut, en cas de difference, que pour la moindre somme.

Article 10.

Si le chèque porte des signatures de personnes incapables de s'obliger par chèque, des signatures fausses ou des signatures de personnes imaginaires, ou des signatures qui, pour toute autre raison, ne sauraint obliger les personnes qui ont signé le chèque, ou au

na ime sa označenjem »ne po naredbi« ili drugim izrazom, koji to isto znači;

na donosioca.

Ček, koji je izdan na ime sa označenjem »ili donosiocu« ili drugim izrazom, koji to isto znači, smatra se, da se ima platiti donosiocu.

Ček bez označenja kome ga treba platiti, ima se platiti donosiocu.

Član 6. (§ 5. st. 4. i 5. Č. Z.)

Ček se može izdati po naredbi samoga trasanta.

On može biti trasiran na račun trećega lica.

Ček ne može biti trasiran na samoga trasanta, osim ako se radi o čeku trasiranom izmedju raznih radnji (nastana) istoga trasanta.

Član 7. (§ 4. Č. Z.)

Svako odredjivanje kamate u čeku smatra se kao da nije napisano.

Član 8. (čl. 4. u. M. Z.)

Ček može biti plativ kod kojega trećega lica bilo u mjestu prebivanja trasatovog bilo u kojem drugom mjestu, ali pod uslovom da je treće lice bankar.

Čl. 9. (čl. 6. u. M. Z., § 23. br. 1. Č. Z.).

Ako je čekovna svota napisana slovima i brojevima i to različito, onda vrijedi svota ispisana slovima.

Kad je čekovna svota napisana više puta slovima, ili više puta brojevima, onda vrijedi najmanja svota.

Čl. 10 (čl. 7. u, M. Z., § 23. broj 2. Č. Z.).

Ako se na čeku nalaze potpisi lica nesposobnih za obavezivanje čekom ili lažni potpisi ili potpisi izmišljenih lica ili potpisi, koji iz ma kojega drugog razloga ne obavezuju lica, koja su potpisala ček

Digitized by Google

nom desquelles il a été signé, les obligations des autres signatures n'en sont pas moins valables.

Article 11.

Quiconque appose sa signature sur un chèque, comme représentant d'une personne pour laquelle il n'avait pas le pouvoir d'agir, est obligé lui-meme en vertu du chèque et, s'il a payé, a les mêmes droits qu'aurait eu le prétendu représent. Il en est de même du représentant qui a dépassé ses pouvoirs.

Article 12.

Le tireur est garant du paiement. Toute clause par la quelle le tireur s'exonère de cette garantie est réputée non ecrite.

Article 13.

Si un chèque incomplet à l'émission, a été complété contrairement aux accords intervenus, l'inobservation de ces accord ne peut pas être opposée au porteur, a moins qu'il n'ait acquis le chèque de mauvaise foi ou que, en l'acquérant, il n'ait commis une faute lourde.

Chapitre II. — De la transmission.

Article 14.

Le chèque stipulé payable au profit d'une personne dénommée avec ou sans clause expresse »à ordre« est transmissible par la voie de l'endossement.

Le chèque stipulé payable au profit d'une personne dénommée avec la clause »non à ordre« ou une clause equivalente n'est transmissible que dans la forme et avec les effets d'une cession ordinaire.

L'endossement peut être fait même au profit du tireur ou de tout autre obligé. Ces personnes peuvent endosser le chèque à nouveau.

Article 15.

L'endossement doit être pur et simple. Toute condition à laquelle il

ili u čije je ime ček potpisan, to nema nikakvog uticaja na obaveze ostalih potpisnika.

Čl. 11. (čl. 8. u. M. Z., § 23. broj 3. Č. Z.).

Ko se na čeku potpiše kao zastupnik drugoga, a nije bio na to ovlašćen, lično je po njoj čekovno obavezan, i ako plati, ima ista prava, koja bi imao tobože zastupani. To isto važi i za zastupnika, koji je prešao granice svoga ovlašćenja.

Član 12. (§ 6. Č. Z.).

Trasant odgovara za isplatu. Svaka napomena, kojom bi trasant isključivao ovu odgovornost, smatra se kao da nije napisana.

Član 13. (čl. 10. u. M. Z.).

Ako je ček, koji je u vrijeme izdanja bio nepotpun, naknadno ispunjen protivno učinjenom sporazumu, postupanje protivno učinjenom sporazumu, ne može se prigovoriti imaocu čeka, osim ako je ček pribavio zlomisleno ili ako je pri pribavljenju čeka postupio velikom nemarnošću.

Glava druga. — Prenos čeka.

Član 14. (§ 7. Č. Z.).

Ček, koji je odredjen kao plativ u korist imenovanog lica sa ili bez izrečnog označenja »po naredbi«, može se prenijeti indosamentom.

Ček, koji je odredjen kao plativ u korist imenovanog lica sa označenjem »ne po naredbi« ili drugim izrazom, koji to isto znači, prenosiv je samo u obliku i sa dejstvima običnog ustupljenja.

Indosamenat može biti u korist samoga trasata ili ma kojega drugog obaveznika. Ova lica mogu ček ponovo indosirati.

Član 15. (§ 8. Č. Z.)

Indosament mora biti bezuslovan. Svaki uslov, od koga bi on

Digitized by Google

est subordonné est reputée non écrite.

L'endossement partiel est nul.

Est également nul l'endossement du tiré.

L'endossement au porteur vaut comme endossement en blanc.

L'endossement au tiré ne vaut que comme quittance, sauf dans le cas ou le tiré a plusieurs établissements es où l'endossement est fait au benefice d'un etablissement autre que celui sur lequel le chèque a été tiré.

Article 16.

L'endossement doit être enscrit sur le chèque ou sur une feuille qui y est attachée (allonge). Il doit être signé par l'endosseur.

L'endossement peut ne pas désigner le bénéficiaire ou consister simplement dans la signature de l'endosseur (endossement en blanc). Dans ce dernier cas, l'endossement, pour être valable, doit être inscrit au dos du chèque ou sur l'allonge.

Article 17.

L'endossement transmet tous les droits résultant du chèque.

Si l'endossement est en blanc, le porteur peut:

1. remplir le blanc, soit de son nom, soit du nom d'une autre personne;

2. endosser le chèque de nouveau en blanc au à une autre personne;

3. remettre le chèque à un tiers, sans remplir le blanc et sans l'endosser.

Article 18.

L'endosseur est, sauf clause contraire, garant du paiement.

Il peut interdire un nouvel endossement; dans ce cas, il n'est pas tenu

zavisio, smatra se kao da nije napisan.

Djelimični indosament je ništavan.

Isto tako ništavan je indosament na trasata.

Indosamenat na donosioca vrijedi kao blanko indosamenat.

Indosament na trasata vrijedi kao namira (priznanica), izuzimajući slučaj kad trasat ima više radnji (nastana), indosamenat je izvršen u korist radnje, koja se nalazi u mjestu, različnom od onog na koje je ček bio trasiran.

Član 16. (čl. 13. u. M. Z., § 23. br. 4. Č. Z.

Indosament treba da se napiše na čeku ili na listu koji je za nj vezan (alonž). Njega treba da potpiše indosant.

U indosamentu može korisnik biti neoznačen a može i sadržavati samo potpis indosanta (blanko indosament). U posljednjem slučaju indosament, da bi bio punovažan, mora biti napisan na poledjini čeka ili na alonžu.

Član 17. (čl. k4. u. M. Z., § 23. br. 4. Č. Z.)

Indosamentom se prenose sva prava koja proističu iz čeka.

Kad je indosament neispunjen (blanko), onda imalac može:

1. ispuniti blanko indosament bilo svojim imenom bilo imenom drugoga lica;

2. dalje indosirati ček blanko ili na ime drugog lica;

3. prosto predati ček trećemu licu, ne ispunjujući blanko indosament niti stavljajući nov indosament.

Član 18. (čl. 15. u. M. Z., § 23. br. 4. Č. Z.)

Indosant odgovara za isplatu, osim ako nije drukčije napomenuto.

Digitized by Google

à la garantie envers les personnes auxquelles le chèque est ultérieurement endossé.

Article 19.

Le detenteur d'un chèque endossable est considéré comme porteur légitime s'il justifie de son droit par une suite ininterrompue d'endossements, même si le dernier endossement est en blanc. Les endossements biffés sont, à cet egard, réputés non écrits. Quand un endossement en blanc est suivi d'un autre endossement, le signataire de celui-ci est réputé avoir acquis le chèque par l'endossement en blanc.

Article 20.

Un endossement figurant sur un chèque au porteur rend l'endosseur responsable aux termes des dispositions qui régissent le recours; il ne convertit, d'ailleurs, pas le titre en un chèque à ordre.

Article 21.

Lorsqu'une personne a été dépossédée d'un chèque par quelque événement que ce soit, le porteur entre les mains duquel le chèque est parvenu — soit qu'il s'agisse d'un chèque au porteur, soit qu'il s'agisse d'un chèque endossable pour lequel le porteur justifie de son droit de la manière indiquée à l'article 19—n'est tenu de se dessaisir du chèque que s'il l'a acquis de mauvaise foi ou si, en l'acquérant, il a commis une faute lourde.

Article 22.

Les personnes actionées en vertu du chèque ne peuvent pas opposer au porteur les exceptions fondées sur leurs rapports personnels avec le tireur ou avec les porteurs antérieurs, à moins que le porteur, en acquérant le chèque, n'ait agi sciemment au détriment du debiteur.

On može zabraniti, da se ček ponovo indosira; u tom slučaju ne odgovara licima, na koje bude ček docnije indosiran.

Član 19. (čl. 16. st. 1. u. M. Z., § 23. br. 4. Č. Z.)

Ko drži u rukama ček, koji se može prenositi indosamentom, smatra se za njegovog zakonitog imaoca, ako svoje pravo utvrdi neisprekidanim nizom indosamenata, makar da je posljednji indosament blanko. Prebrisani indosamenti smatraju se, da ne postoje. Kad iza blanko indosamenta dolazi drugi indosament, smatra se da je potpisnik pribavio ček blanko indosamentom.

Član 20.

Indosamenat, koji se nalazi na čeku na donosioca čini indosanta odgovornim u granicama propisa o regresu, ali ne pretvara ispravu u ček po naredbi.

Član 21. (čl. 16. st. 2. u. M. Z., § 23. br. 4. Č. Z.).

Ako je kakvo lice lišeno čeka ma kakvim dogadjajem, imalac čeka, bilo to ček na donosioca ili ček prenosiv indosamentom, ako svoje pravo utvrdi onako, kako je označeno u čl. 19., dužan je ček predati, samo ako ga je pribavio zlomisleno ili s velikom nemarnošću.

Član 22. (čl. 17. u. M. Z., § 23. br. 4. Č. Z.).

Lica, protiv kojih je podignuta čekovna tužba, ne mogu naspram imaoca istaći prigovore, koji imaju osnova u njihovim ličnim odnosima sa trasantom ili s kojim ranijim imaocem, osim ako imalac pri pribavljenju isprave nije svjesno postupio na štetu dužnika.

Digitized by Google

Article 23.

Lorsque l'endossement contient la mention »valeur en recouvrement«, »pour encaissement«, »par procuration« ou toute autre mention impliquant un simple mandat, le porteur peut exercer tous les droits découlant du chèque, mais il ne peut endosser celui-ci qu'à titre de procuration.

Les obligés ne peuvent, dans ce cas, invoquer contre le porteur que les exceptions qui seraient apposables à l'endosseur.

Le mandat renfermé dans un endossement de procuration ne prend pas fin par le décès du mandant ou la survenance de son incapacité.

Article 24.

L'endossement fait après le protêt ou une constatation équivalente, ou après l'expiration du delai de présentation ne produit que les effets d'une cession ordinaire.

Sauf preuve contraire, l'endossement sans date est présumé avoir été fait avant le protêt ou avant l'expiration du delai visé à l'alinéa précédent.

Chapitre III. — De l'aval.

Article 25.

Le paiement d'un chèque peut être garanti pour tout ou partie de son montant par un aval.

Cette garantie est fournie par un tiers, sauf le tiré, ou même par un signataire du chèque.

Article 26.

L'aval est donné sur le chèque ou sur une allonge.

Il est exprimé par les mots »bon pour aval« ou par toute autre formule équivalente; il est signe par le donneur d'aval.

Il est considéré comme resultant de la seule signature du donneur d'aval,

Član 23. (čl. 18. u. M. Z. § 23. br. 4. Č. Z.).

Kad se u indosamentu stavi napomena »vrijednost za naplatu«, »za inkaso«, »kao punomoćije« ili ma kakva druga napomena, koja označuje prosto punomoćije, imalac može vršiti sva prava, koja ističu iz čeka, ali ček može indosirati samo u punomoćije.

Obaveznici u takvom slučaju mogu istaći naspram imaoca samo one prigovore, koji bi se mogli na suprot staviti indosantu.

Punomoćije sadržano u indosamentu ne prestaje smrću nalogodavca ili kad docnije nastupi njegova djelatna nesposobnost.

Član 24. (čl. 20. u. M. Z.).

Indosamenat, koji je stavljen poslije protesta ili jednakog utvrdjenja neisplate, ili pošto je protekao rok za podnošenje radi isplate, ima samo dejstvo običnog ustupljenja.

Dok se ne dokaže protivno, nedatirani indosament smatra se da je stavljen prije proteka roka predvidjenog u prednjem stavu.

Glava treća — Aval.

Član 25. (čl. 30. u. M. Z., § 10. Č. Z.).

Isplata čeka može se obezbijediti avalom za cijelu čekovnu svotu ili za njezin dio.

Ovo obezbjedjenje može dati treće lice, osim trasata, pa i lice, koje je već ček potpisalo.

Član 26. (čl. 31. u M. Z., § 23. br. 5 Č. Z.).

Aval se daje na čeku ili na alonžu.

On se izražava riječima »per aval«, »kao poruk« ili ma kojim drugim izrazom, koji znači isto: njega treba avalista da potpiše.

Sam potpis na licu čeka smatra

Digitized by Google

apposée au recto du chèque, sauf quand il s'agit de la signature du tireur.

L'aval doit indiquer pour le compte de qui il est donneé.

A défaut de cette indication il est réputé donné pour le tireur.

Article 27.

Le donneur d'aval est tenu de la même manière que celui dont il s'est porté garant.

Son engagement est valable, alors même que l'obligation qu'il a garantie serait nulle pour toute cause autre qu'un vice de forme.

Quand il paie le chèque, le donneur d'aval acquiert les droits résultant du chèque contre le garanti et contre ceux qui sont tenus envers se dernier en vertu du chèque.

Chapitre IV. — De la présentation et du paiement.

Article 28.

Le chèque est payable à vue. Toute mention contraire est réputée non écrite.

Le chèque présenté au paiement avant le jour indiqué comme date d'émission est payable le jour de la présentation.

Article 29.

Le chèque émis et payable dans le même pays doit être présenté au paiement dans le délai de huit jours.

Le chèque émis dans un autre pavs que celui où il est payable doit être présenté dans un délai, soit de vingt jours, soit de soixante—dix jours, selon que le lieu d'emission et le lieu de paiement se trouvnt situés dans la même ou dans une autre Partie du monde.

A cet égard, les chèques émis dans un pays de l'Europe et payables dans un pays riverain de la Méditerranée ou vice versa sont considérés comme émis et payables dans la même Partie du monde.

se avalom, osim ako nije u pitanju potpis trasanta.

U avalu treba označiti, za koga je dat.

Ako se to ne učini, smatra se da je dat za trasanta.

Član 27. (čl 32. u. M. Z., § 23. br. 5 Č. Z.).

Avalista je tako isto obavezan kao i onaj, za koga je dao aval.

Njegova obveza vrijedi i onda, ako je obveza, za koju je dao aval, ništavna iz ma koga drugog razloga, osim zbog formalnog nedostatka.

Avalista, kada isplati ček, stiče prava, koja proističu iz čeka protiv onoga, za koga je dao aval, i protiv sviju onih, koji su ovome čekovno odgovorni.

Glava IV. — Podnošenje radi isplate i plaćanje.

Član 28. (§ 11. Č. Z.).

Ček se plaća po vidjenju.

Svaka napomena tome protivna smatra se, kao da nije napisana.

Ček, koji se podnosi radi isplate prije dana naznačenoga kao dan izdanja, plativ je na dan podnošenja.

Član 29. (§ 12. Č. Z.).

Ček, koji je izdan i isplativ u istoj zemlji, valja podnijeti radi isplate u roku od osam dana.

Ček, koji je izdan u drugoj zemlji, ne u onoj, u kojoj je plativ, valja podnijeti radi isplate u roku od dvadeset odnosno sedamdeset dana, prema tome, da li se mjesto izdanja i mjesto plaćanja nalaze u istom dijelu ili u raznim dijelovima zemaljske kugle.

U tom pogledu čekovi izdani u jednoj od zemalja Evrope, a plativi u jednoj od zemalja na obalama Sredozemnog mora, ili obrnuto smatraju se kao izdani i plativi u istom dijelu zemaljske kugle.

Digitized by Google

Le point de départ des délais susindiqués est le jour porté sur le chèque comme date d'émission.

Article 30.

Lorsqu'un chèque est tiré entre deux places ayant des calendriers différents, le jour de l'émission sera ramené au jour correspondant du calendrier du lieu du paiement.

Article 31.

La présentation à une Chambre de compensation équivaut à la présentation au paiement.

Article 32.

La révocation du chèque n'a d'effet qu'après l'expiration du délai de présentation.

S'il n'y a pas de révocation, le tiré peut payer même après l'axpiration du délai.

Article 33.

Ni le décès du tireur ni son incapacité survenant après l'émission ne touchent aux effets du chèque.

Article 34.

Le tiré peut exiger, en payant le chèque, qu'il lui soit remis acquitté par le porteur.

Le porteur ne peut pas refuser un paiement partiel.

En cas de paiement partiel, le tiré peut exiger que mention de ce paiement soit faite sur le chèque et qu'une quittance lui en soit donnée.

Article 35.

Le tiré qui paie un chèque endossable est obligé de vérifier la régularité de la suite des endossements mais non la signature des endosseurs.

Spomenuti rokovi računaju se od dana naznačenog na čeku kao dan izdanja.

Član 30. (§ 13. Č. Z.).

Kada je ček trasiran izmedju dva mjesta, u kojima postoje razni kalendari, tada će se dan izdanja prevesti na onaj dan, koji mu odgovara u mjestu plaćanja.

Član 31. (§ 38. st. 2. u. M. Z., § 23. br. Č. Z.).

Podnošenje zavodu za obračunavanje jednak je podnošenju radi isplate.

Član 32. (§ 15. Č. Z.).

Opozivanje čeka ima dejstva, samo pošto proteče rok, koji je odredjen za podnošenje radi isplate.

Kad nema opoziva, trasat može da ček isplati i pošto proteče rok.

Član 33. (§ 14. st. 1. Č. Z.).

Ni smrt trasantova ni njegova čekovna nesposobnost za obavezivanje, kad nastupe, pošto je ček izdan, nemaju nikakova uticaja na dejstva čeka.

Član 34. (16. Č. Z.).

Trasat, kada plaća ček, može zahtijevati, da mu se ček preda s potvrdom na njemu, da je isplaćen.

Imalac ne može odbiti djelimičnu isplatu.

Kada trasat isplati samo jedan dio svote, može zahtijevati da se ta otplata pribilježi na čeku i da mu se izda namira (priznanica) na isplaćenu svotu.

Član 35. (čl. 40. st. 3. reč. 2. u. M. Z.).

Trasat, koji plati ček prenosiv indosamentom, dužan je da ispita pravilnost niza indosamenata, ali ne i istinitost potpisa indosanata.

Digitized by Google

Article 36.

Lorsqu'un chèque est stipulé payable en une monnaie n'ayant pas cours au lieu du paiement, le montant peut en être payé, dans le delai de présentation du chèque, en la monnaie du pays d'aprés sa valeur au jour du paiement. Si le paiement n'a pas été effectué à la présentation, le porteur peut, à son choix, demander que le montant du chèque soit payé dans la monnaie du pays d'après le cours, soit du jour de la présentation, soit du jour du paiement.

Les usages du lieu du paiement servent a déterminer la valeur de la monnaie étrangère. Toutefois. le tireur peut stipuler que la somme à payer sera calculée d'après un cours determiné dans le chèque.

Les règles ci-énoncées ne s'appliquent par au cas ou le tireur a stipulé que le paiement devra être fait dans une certaine monnaie indiquée (clause de paiement effectif en une monnaie étrangère).

Si le montant du chèque est indiqué dans une monnaie ayant la même dénomination, mais une valeur différente, dans le pays d'émission et dans celui du paiement, on est présumé s'être référé à la monnaie du lieu du paiement.

Član 36. (čl. 41. u. M. Z., § 23. br. 6. Č. Z.).

Kada ček glasi na novac, koji nije u tečaju u mjestu plaćanja, čekovna svota može se platiti novcem, koji je tu u tečaju, i po vrijednosti, koju ona ima na dan dospjeća. Ako je dužnik u zadocnjenju, imalac može, po svom izboru, tražiti da se čekovna svota isplati novcem, koji je tu u tečaju, bilo po tečaju na dan dospjeća bilo po tečaju na dan isplate.

Vrijednost stranoga novca će se odrediti po uzansama mjesta plaćanja. Ipak trasant može odrediti da se svota, koju treba platiti, računa po tečaju odredjenom u čeku.

Pomenuta pravila ne primjenjuju se u slučaju, ako je trasant odredio da se isplata vrši baš označenim novcem (napomena efektivne isplate stranim novcem).

Ako je čekovna svota označena u novcu, koji ima isti naziv, ali različitu vrijednost u zemlji, gdje je ček izdat i u onoj gdje će se platiti, smatra se da se ima u vidu novac mjesta plaćanja.

Chapitre V. — Du chèque barré et du chèque à porter en compte.

Article 37.

Le tireur ou le porteur d'un chèque peut le barrer avec les effets indiqués dans l'article suivant.

Le barremant s'effectue au moyen de deux barres parallèles apposées au recto. Il peut être général ou spécial.

Le barrement est général s'il ne porte entre les deux barres aucune désignation ou la mention »banquier« ou un terme équivalent; il est spécial si le nom d'un banquier est inscrit entre les deux barres.

Glava V. — Precrtani ček i ček za obračunavanje.

Član 37. (§ 17. st. 1. do 4. i 6. Č. Z.).

Trasant ili imalac čeka može ga precrtati sa dejstvima naznačenim u slijedećem članu.

Precrtanje biva dvjema uporednim crtama stavljenim na prednjoj strani čeka. Precrtaj može biti opći ili poseban.

Precrtaj je opći, ako izmedju dviju njegovih crta nije ništa naznačeno ili ako je napisano »banka«, odnosno kakav drugi izraz,

Digitized by Google

Le barrement général peut être transformé en barrement spécial, mais le barrement spécial ne peut être transformé en barrement général.

Le biffage du barrement ou du nom du banquier désigné est réputé non avenu.

koji znači to isto, a poseban je, ako je izmedju njegovih crta napisano ime kakve banke.

Opći precrtaj može se pretvoriti u poseban. Poseban pak ne može biti pretvoren u opći.

Brisanje precrtaja ili imena označene banke smatra da nije ni učinjeno.

Article 38.

Un chèque à barrement général ne peut être payé par le tiré qu'à un banquier ou à un client du tiré.

Un chèque à barrement spécial ne peut être payé par le tiré qu'au banquier désigné ou, si celui-ci est le tiré, qu'à son client. Toutefois, le banquier désigné peut recourir pour l'encaissement à un autre banquier.

Un banquier ne peut acquérir un chèque barré que d'un de ses clients ou d'un autre banquier. Il ne peut l'encaisser pour le compte d'autres personnes que celles-ci.

Un chèque portant plusieurs barrements spéciaux ne peut être paye par le tiré que dans le cas où il s'agit de deux barrements dont l'un pour encaissement par une Chambre de compensation.

Le tiré ou le banquier qui n'observe pas les dispositions ci-dessus est responsable du préjudice jusqu'à concurence du montant du chèque.

Član 38. (§ 17. st. 1., 5. i 7. Č. Z.).

Ček s općim precrtajem može trasat isplatiti samo kakvoj banci ili svome klientu.

Ček sa posebnim precrtajem može trasat isplatiti samo odredjenoj banci, ili ako je ona sama trasat, samo svome klientu. Ali ova, kada sama ne vrši naplatu, može mjesto sebe odrediti drugu banku.

Bankar može precrtani ček pribaviti samo od jednog od svojih klijenata ili od kojeg drugog bankara, a može ga samo za račun ovih naplatiti.

Trasat može ček, na kojem se nalazi više posebnih precrtaja isplatiti samo u slučaju, ako nema više od dva takvih precrtaja, od kojih jedan sadržaje ovlašćenje zavoda za obračunavanje na naplatu.

Trasat ili bankar, koji ne postupa po prednjim propisima, odgovoran je za prouzrokovanu štetu do visine čekovne svote.

Article 39.

Le tireur ainsi que le porteur d'un chèque peut defendre qu'on le paye en espèces, en insérant au recto la mention transversale »à porter en compte« ou une expression équivalente.

Dans ce cas, le chèque ne peut donner lieu, de la part du tiré, qu'à un règlement par écritures (crédit en compte, virement ou compensation). Le règlement par écritures, vaut payement.

Le biffage de la mention »à porter en compte« est réputé non avenu.

Član 39. (§ 18. Č. Z.).

Trasant, a tako isto i svaki imalac čeka može zabraniti, da se ček isplati u gotovom novcu; radi toga on treba da na prednjoj strani čeka, a preko sloga njegovog, stavi naznačenje »samo za obračun« ili drugi kakav izraz, koji to isto znači.

U tom se slučaju ček može izmiriti samo putem obračuna sa trasatom (kontokurent, virman — ili izravnanje). Obračun vrijedi kao isplata.

Digitized by Google

Le tiré qui n'observe pas les dispositions ci-dessus est responsable du préjudice jusqu'à concurrence du montant du chèque.

Chapitre VI. — Du recours faute de paiement.

Article 40.

Le porteur peut exercer ses recours contre les endosseurs, le tireur et les autres obligés, si le chèque, présenté en temps utile, n'est pas payé et si le refus de paiement est constate:

1. soit par un acte authentique (protêt);

2. soit par une déclaration du tiré, datée et écrite sur le chèque avec l'indication du jour de la présentation;

3. soit par une déclaration datée d'une Chambre de compensation constastant que le chèque a été remis en temps utile et qu'il n'a pas été payé.

Article 41.

Le protet ou la constatation équivalente doit être fait avant l'expiration du délai de présentation.

Si la présentation a lieu le dernier jour du délai, le protêt ou la constatation équivalente peut être établi le premier jour auvrable suivant.

Article 42.

Le porteur doit donner avis du dé faut de paiement à son endosseur et au tireur dans les quatre jours ouvrables qui suivent le jour du protêt ou de la constatation équivalente, et, en cas de clause de retour sans frais, le jour de la présentation. Chaque endosseur doit, dans les deux jours ouvrables qui suivent le jour où il a recu l'avis, faire connaître à son endosseur l'avis qu'il a recu, en indiquant les noms et les adresses de ceux

Brisanje naznačenja »samo za obračun« smatra se da nije učinjeno.

Trasat, koji ne postupa po prednjim propisima, odgovara za prouzrokovanu štetu do visine čekovne svote.

Glava VI. — Regres zbog neisplate.

Član 40. (§ 19. st. 1. Č. Z.).

Imalac može vršiti regres protiv indosanata, trasanta i ostalih obvezanika, ako ček, podnesen na vrijeme, ne bude isplaćen i ako je neisplata utvrdjena:

1. ili javnom ispravom (»protest zbog neisplate«);

2. ili datiranom potpisanom izjavom trasatovom na čeku, u kojoj izjavi treba da bude naznačen dan, kad je ček bio podnijet;

3. ili datiranim uvjerenjem zavoda za obračunavanjem, kojim se utvrdjuje, da je ček bio podnijet na vrijeme i da nije isplaćen.

Član 41. (§ 19. st. 2. Č. Z.).

Protest ili njemu jednako utvrdjene neisplate mora da se izvrši prije nego što proteče rok za podnošenje.

Ako je ček bio podnešen posljednji dan roka, onda se protest ili njemu jednako utvrdjenje neisplate može preduzeti prvi radni dan, koji dolazi za njim.

Član 42 (čl 45. u. M. Z., § 23. br. 7. Č. Z.).

Da ček nije plaćen, imalac mora izvijestiti svog indosanta i trasanta za četiri radna dana poslije protesta ili njemu jednakog utvrdjenja neisplate, ili u slučaju napomene »bez troškova«, poslije dana podnošenja čeka. Svaki indosant mora, u roku od dva radna dana poslije primljenog izvještaja, saopćiti svome indosantu izvještaj, koji je dobio, naznačivši imena i adrese

Digitized by Google

qui ont donné les avis précédents, et ainsi de suite, en remontant jusqu'au tireur. Les délais ci-dessus indiqués courent de la réception de l'avis précède.

Lorsqu'en conformite de l'alinéa précédent, un avis est donné à un signataire du chèque, le même avis doit être donné dans le même délai à son avaliseur.

Dans le cas ou un endosseur n'a pas indiqué son adresse ou l'a indiquée d'une facon illisible, il suffit que l'avis soit donné à l'endosseur qui le précède.

Celui qui a un avis à donner peut le faire sous une forme quelconque, même par un simple renvoi du chèque.

Il doit prouver qu'il a donné l'avis dans le délai imparti. Ce délai sera considéré comme observé si une lettre-missive donnant l'avis a été mise à la poste dans ledit délai.

Celui qui ne donne pas l'avis dans le délai ci-dessus indiqué, n'encourt pas de déchéance; il est responsable, s'il y a lieu, du préjudice causé par sa négligence, sans que les dommages-intérêts puissent dépasser le montant du chèque.

Article 43.

Le tireur, un endosseur ou un avaliseur peut, par la clause »retour sans frais«, »sans protêt«, ou toute autre clause équivalente, inscrite sur le titre et signée, dispenser le porteur, pour exercer ses recours, de faire établir un protêt ou une constatation équivalente.

Cette clause ne dispense pas le porteur de la présentation du chèque dans le délai prescrit ni des avis à donner. La preuve de l'inobservation du délai incombe à celui qui s'en prevaut contre le porteur.

Si la clause est inscrite par le tireur, elle produit ses effets à l'egard de tous les signataires: si elle est inscrite par un endosseur ou un avaliseur, elle

onih, koji su dali ranije izvještaje, i tako dalje idući sve do trasanta. Rok, koji je naprijed označen, teče otkad je primljen prethodni izvještaj.

Kad se prema prednjemu stavu da izvještaj kojemu potpisniku čeka, treba da se jednaki izvještaj u jednakom roku da i njegovom avalisti.

Ako koji od indosanata nije označio svoju adresu ili ju je nečitko označio, onda je dovoljno da se izvjesti indosant, koji stoji pred ovim.

Ovaj se izvještaj može dati u ma kakvom obliku, pa i samim prostim vraćanjem čeka.

Ko daje izvještaj, dužan je dokazati da je to izvršio u propisanom roku.

Smatra se da je rok održan, ako je pismo, kojim se izvještaj daje, predato pošti u pomenutom roku.

Ko ne daje izvještaj u gore označenom roku, ne gubi zbog toga svoja čekovna prava. Ali on odgovara za štetu, koja je nastupila uslijed toga njegovog propuštanja, no tako da naknada te štete ne može biti veća od čekovne svote.

Član 43 (čl. 46. u. M. Z., § 23. br. 7. Č. Z.).

Trasant, ili ma koji od indosanata ili avalista može napomenom »bez troškova«, »bez protesta« ili ma kakvom drugom napomenom, koja isto znači, a koja je na ispravi napisana i potpisana, osloboditi imaoca, da radi izvršenja regresa izište protest ili njemu jednako utvrdjenje neisplate.

Ova napomena ne razrješava imaoca niti da ček podnese u propisanim rokovima niti da izvijesti. Da rokovi nisu održani, treba da dokaže onaj, koji se na to poziva protiv imaoca.

Napomena, koja je potekla od

Digitized by Google

produit ses effets seulement à l'egard de celui-ci. Si, malgré la clause inscrite par le tireur, le porteur fait établir le protêt ou la constation équivalente, les frais en restent à sa charge. Quand la clause émane d'un endosseur ou d'un avaliseur, les frais du protêt ou de la constatation équivalente, s'il est dressé un acte de cette nature, peuvent être recouvrés contre tous les signataires.

Article 44.

Toutes les personnes obligées en vertu d'un chèque sont tenues solidairement envers le porteur.

Le porteur a le droit d'agir contre toutes ces personnes, individuellement ou collectivement, sans être astreint à observer l'ordre dans lequel elles se sont obligées.

Le même droit appartient à tout signataire d'un chèque qui a remboursé celui-ci.

L'action intentée contre un des obligés n'empêche pas d'agir contre les autres, même postérieurs à celui qui a été d'abord poursuivi.

Article 45.

Le porteur peut reclamer à celui contre lequel il exerce son recours:

1. le montant du chèque non payé;
2. les intérêts au taux de six pour cent à partir du jour de la présentation;
3. les frais du protêt ou de la constation équivalente, ceux des avis donnés, ainsi que les autres frais.

Article 46.

Celui qui a remboursé le chèque peut réclamer à ses garants:

1. la somme integrale qu'il a payée;
2. les intérêts de ladite somme, calculés au taux de six pour cent, à partir du jour ou il l'a déboursée;

trasanta, vrijedi prema svim potpisnicima; kad je ova napomena protekla od indosanta ili avaliste, ona vrijedi samo prema njima. Ako imalac, protivno ovoj napomeni, izište protest, trošak će on sam snositi. Kad je ova napomena potekla od indosanta ili avaliste, troškovi oko protesta, ako bude podignut, moći će se naplatiti od sviju potpisnika čeka.

Član 44. (čl. 47. u. M. Z., § 23. br. 7. Č. Z.).

Sva čekom obavezana lica odgovaraju imaocu solidarno.

Imalac ima pravo postupati protiv svih tih lica pojedinačno ili protiv više njih ili protiv svih ukupno, a pri tom nije dužan, da se drži reda, kojim su se oni obvezali.

To isto pravo pripada i svakom potpisniku čeka, koji ga je iskupio.

Traženje kod suda protiv jednog obveznika ne spriječava, da se postupa protiv ostalih, makar da oni dolaze poslije onoga, protiv kojega je prvo postupljeno.

Član 45. (čl. 48. st. 1. u. M. Z., § 23. br. 7. Č. Z.).

Imalac može tražiti od onoga, protiv kojega vrši regres:

1. neplaćenu čekovnu svotu;
2. kamate po stopi 6%, računajući od dana podnošenja radi isplate;
3. troškove protesta ili njemu jednakog utvrdjenja neisplate, izvještaja datih, a tako isto i ostale troškove.

Član 46. (čl. 49. u. M. Z., § 23. br. 7. Č. Z.).

Ko je iskupio ček, može tražiti od onih, koji njemu odgovaraju:

1. potpunu svotu, koju je on platio;
2. 6% kamate na tu svotu; raču-

Digitized by Google

3. les frais qu'il a faits.

Article 47.

Tout obligé contre lequel un recours est exercé ou qui est exposé à un recours peut exiger, contre remboursement, la remise du chèque avec le protêt ou la constatation équivalente et un compte acquitté.

Tout endosseur qui a remboursé le chèque peut biffer son endossement et ceux des endosseurs subsequents.

Article 48.

Quand la présentation du chèque, la confection du protêt ou la constatation équivalente dans les délais prescrits est empêchée par un obstacle insurmontable (prescription légale d'un Etat quelconque ou autre cas de force majeure), ces délais sont prolongés.

Le porteur est tenu de donner, sans retard, avis du cas de force majeure à son endosseur et de mentionner cet avis, daté et signé de lui, sur le chèque ou sur une allonge; pour le surplus, les dispositions de l'article 42 sont applicables.

Après la cessation de la force majeure, le porteur doit, sans retard, présenter le chèque au paiement et, s'il y a lieu, faire etablir le protêt ou une constatation équivalente.

Si la force majeure persiste au delà de quinze jours à partir de la date à laquelle le porteur a, même avant l'expiration du délai de presentation, donné avis de la force majeure à son endosseur, les recours peuvent être exercés, sans que ni la présentation ni le protêt ou une constatation équivalente soit nécessaire.

Ne sont pas considérés comme constituant des cas de force majeure les

najući od dana, kada je ček iskupio;

3. troškove, koje je učinio.

Član 47. (čl. 50. u. M. Z., § 23. br. 7. Č. Z.).

Svaki obveznik, protiv kojega se vrši ili protiv kojega se može vršiti regres, u pravu je, čim isplati regresnu svotu, zahtijevati, da mu se preda ček zajedno sa protestom ili njemu jednakim utvrdjenjem neisplate i računom snabdjevenim s potvrdom o isplati.

Svaki indosant, koji je iskupio ček, može prebrisati svoj indosament i indosamente slijedećih indosanata.

Član 48. (čl. 54. u. M. Z., § 23. br. 8. Č. Z.).

Kad se zbog nesavladljive prepreke (zakonsko naredjenje ma koje države ili koji drugi slučaj više sile) ček ne može u opredjeljivim rokovima da podnese radi isplate ili se u tim rokovima ne može izvršiti protest ili njemu jednako utvrdjenje neisplate, onda se ti rokovi produžuju.

Imalac je dužan bez odlaganja izvijestiti o slučaju više sile svoga indosanta i taj izvještaj zabilježiti na čeku ili na alonžu, stavivši datum i svoj potpis; za ostalo vrijede propisi § 42.

Kada viša sila prestane, imalac mora bez odlaganja da podnese ček radi isplate i da, ako treba, izište protest ili njemu jednako utvrdjenje neisplate.

Ako viša sila traje više od petnaest dana poslije dospjelosti, regres se može izvršiti i bez podnošenja i bez izvršenja protesta ili njemu jednakog utvrdjenja neisplate.

Ne smatraju se kao slučajevi više sile činjenice, koje su čisto lične za imaoca ili za onoga, kojemu je

Digitized by Google

faits purement personnels au porteur ou à celui qu'il a chargé de la présentation du chèque ou de l'établissement du protêt ou d'une constatation équivalente.

on povjerio, da ček podnese ili da podigne protest ili izvrši protestu jednako utvrdjenje neisplate.

(Svršit će se)

Pravosudje

a) Gradjansko

Okolonost, da je stranka zastupana u parnici po odvjetniku, nije zapreka, da joj se podijeli siromaško pravo (§ 164. novoga gpp.).

Rješidba stola sedmorice od 11. veljače 1932. br. 6674/31.

(Odluka kotar. suda II. u Zagrebu od 24. prosinca 1930. br. 25.384/gr., rješidba banskoga stola od 23. rujna 1931. br. 30.624)

U usmeno raspravljenoj parnici tužitelja A. protiv tuženika B. i dr., radi razvrgnuća zajednice nekretnina spp., u kojoj je

kotarski sud II. u Zagrebu uskratio tuženom C-u priznanje siromaškoga prava; — a

banski stol povodom ništovne žalbe i utoka tuženoga C ništovnu žalbu zabacio, utok otputio, te potvrdio pobijanu prvostepenu odluku;

stol sedmorice je riješio: Ništovna žalba tuženoga C-a se odbacuje, no povodom njegova izvanrednoga previdnoga utoka preinačuju se obje pobijane suglasne nižestepene odluke i tuženom C-u na osnovu uvjerenja o imovinskom stanju izdanoga po opć. poglavarstvu u Sesvetama 13. prosinca 1930. br. 9272, priznaje se siromaško pravo u parnici sa A-om radi razvrgnuća zajednice nekretnina spp. — Trošak pravnih lijekova imade utjecatelj C sam snositi.

Razlozi: Ništovna žalba mora se odbaciti, jer u postupku nižestepenih sudova nema ništavosti.

No u samoj je stvari zasvjedočeno nakon obavljenih izvidjaja uvjerenjem o imovinskom stanju, izdanom po općinskom poglavarstvu u Sesvetama 13. prosinca 1930. br. 9272/1930. i potvrdjenom po načelniku sreza zagrebačkoga, da je molitelj C tvornički radnik i poljodjelac, oženjen, da uzdržava nedoraslog sina Ivana, da imade samo kuću iz drveta sastojeću iz jedne sobe i hodnika sa zemljištem od 1100 čet. hvati, da zaradjuje dnevno 30 D, pa da ne može snositi troškove postupka bez štete po nužno izdržavanje svoje i svoje porodice.

Time je udovoljeno propisima §-a 8. br. 3. zakona o sudb. taksama i čl. 12. br. 3., čl. 20. i 23. br. 2. pravilnika o izvršenju zakona o sudb. taksama, pa postoje sve pretpostave §. 164. al. 1. i §. 166. al. 2. novoga grpp., da se molitelju u gore označenoj pravnoj stvari prizna siromaško pravo.

Ne stoji nazor drugostepenoga suda, da stranka time, što si uzme za zastupnika odvjetnika, koji se ne obveže na besplatno zastupanje u postupku, za koji nije propisano zastupanje po odvjetniku, gubi priznato joj siromaško pravo, odnosno da takovo pravo ne može ni steći, čim si takovoga zastupnika uzme. Takove odredbe ne sadržaje nigdje zakon, niti se ona dade iz zakona izvesti.

Prije svega medju troškove sudskoga postupka ne spadaju samo troškovi zastupanja po odvjetniku nego mnogobrojni drugi troškovi, koji su nužni, da stranka do svoga prava dodje, ili ga obrani (§. 165. grpp.), pa se kod priznavanja siromaškoga prava imadu svi ti troškovi u obzir uzeti kao i činjenica, da je mnogo puta za uspjeh same stvari nužno zastupanje po pravu vještom zastupniku, gdje takovo zastupanje po zakonu nije obavezno, te da je općenito dano pravo svakomu poslužiti se odvjetnikom pred svim vlastima (§. 20. zak. o odvjetnicima).

Digitized by Google

Osim toga valja uvažiti, da su pogodnosti, dane na osnovu siromaškoga prava, samo privremene, te ne isključuju naknadne naplate od protustranke odnosno od same privremeno oslobodjene stranke (§§. 171. i 172. grpp.).

Pošto su prema tomu pobijane nižestepene odluke utemeljene na očito krivoj primjeni zakona, valjalo ih je povodom izvanrednog previdnog utoka tuženika B. preinačiti i odlučiti kao u dispozitivu ove rješidbe. — Trošak pravnih lijekova imade utjecatelj sam snositi, jer ne dotječu uslovi §. 316. grpp.

Priopćio dr. Aleksa Vragović.

Uzdržavanje unuka po djedu i babi.

Rješenje Stola sedmorice od 19. studenoga 1931. broj 5640.

(Odluka kotarskoga suda u Koprivnici od 20. travnja 1931. br. 5556/gr., rješidba banskoga stola od 9. srpnja 1931. br. 24.762)

U molbenom predmetu mldb. A i B, zastupanih po tutorstvu udovi C i D-u, molitelja, proti E i F, radi plaćanja alimentacije spp., u kojem je

kotarski sud u Koprivnici udovoljio molbi, te E-u i F-u naložio, da plaćaju mjesečno za uzdržavanje molitelja ukupno 500 D od 1. siječnja 1930., te da naknade trošak postupka od 663 D; — a

banski stol povodom ništovne žalbe i utoka E i F ništovnu žaobu odbacio, utok otputio i potvrdio pobijanu odluku u cijelosti;

stol sedmorice je riješio: Povodom izvanrednoga previdnoga utoka E i F poništavaju se obje suglasne nižestepene odluke i prvostepenomu sudu nalaže, da raspravu u niže označenom pravcu popuni i dalje po zakonu postupa.

Razlozi: Po § 143. ogz., ako je otac umro a mati uboga, skrb za odgojenje djece pada na djeda i babu sa strane očeve. Ali ova ustanova ne propisuje, da bi djed i baka imali skrbiti za odgoj djece samo plaćanjem alimentacije u gotovom, a da ne bi mogli davati nužno uzdržavanje djeci u naravi.

Budući da se utjecatelji ne odriču ispunjenja svoje gornje dužnosti, nego traže, da mogu djecu uzdržavati kod sebe, ili im barem davati hranu i odjeću, a kako su djeca već postigla dobu od 8 i 6 godina, to nema zakonske zapreke, da utjecatelji ne pružaju djeci uzdržavanje u naravi.

Kako medjutim nije raspravljen sam način toga uzdržavanja, t. j. da li će djeca preći sasvim k utjecateljima na uzdržavanje s materom, ili će im djed i baka davati samo hranu i odjeću, a da ostanu na stanu i njezi kod matere, to se ukazuju obje nižestepene odluke preuranjenima, pak ih je povodom izvanrednoga previdnoga utoka E i F valjalo poništiti, te prvostepenomu sudu narediti, da raspravu u gornjem pravcu popuni i dalje po zakonu postupa.

Priopćio dr. Aleksa Vragović.

Supruzi, koju suprug svojevoljno napusti, imade se dosuditi mjesečna alimentacija definitivna, a ne privremena, a slijedom toga supruga nema podnašati tužbu na rastavu pred duhovnim sudom. U stvari alimentacije ne treba se sud u izvanparbenom postupku držati mnijenja vještaka, već može i sam sud odrediti supruzi visinu alimentacije.

Rješidba stola sedmorice od 3. prosinca 1931. broj 5.187.

(Odluka sudbenoga stola u Zagrebu od 21. ožujka 1931. br. 18399/gr., rješidba banskoga stola od 28. svibnja 1931. br. 17847/1931).

Sudbeni stol u Zagrebu u predmetu S. M. iz Z. proti S. D. iz Z. radi razlučnoga boravišta i odredjenja definitivne mjesečne alimentacije supruzi dosudio je u ime mjesečne alimentacije iznos od D 600.

Razlozi te prvostepene odluke vele: Pošto je moliteljičin suprug istu samovoljno i bez opravdanoga razloga napustio, ne može se uskratiti moliteljici priznaja razlučnoga boravišta, kojegaje u ostalom njezin muž svojim postupkom sam stvorio.

Digitized by Google

Za taj slučaj nije bila dužna moliteljica u smislu § 107. o. g. z., da provede predhodni postupak.

Nu uzevši u obzir, da suprug imade stalnih mjesečnih prinadležnosti D 1.700, drži sud, da je iznos od D 600 u najmanju ruku potreban za pristojno uzdržavanje moliteljice, a da time ne bude stavljena u pitanje egzistencija i radna sposobnost protivnika moliteljice.

Gore dosudjena alimentacija nije privremene naravi, jer je takovo stanje stvorio muž, te se ne može siliti žena, da ustane tužbom na rastavu i da se o podignuću iste učini ovisnim pitanje plaćanja.

B a n s k i s t o l povodom utoka obih stranaka proti odluci prvostepenog suda donio je ovo rješenje:

Uvaživ, da prvosudnu odluku napadaju obje stranke radi alimentacije, a S. D. još radi visine troška molbenoga postupka; — uvaživ, da bi se prema suglasnomu nalazu i mnijenju dvojice zaprisegnutih vještaka, polazeći sa činjenice, da S. D. imade mjesečnu plaću od D 1.650 i da mu je to jedini dohodak, te da mora u prvom redu uzdržavati sebe, jer bi u protivnom slučaju bilo nemoguce, da vrši službu poštanskoga činovnika, s obzirom na tu plaću mogao izlučiti za uzdržavanje žene iznos od D 300, koji doduše sam po sebi nije niposto dostatan za uzdržavanje odrasle osobe; — uvaživ, da je prvi sud uzevši, da je za pristojno uzdržavanje moliteljice u najmanju ruku potreban iznos od D 600, a da tim ne bude stavljena u pitanje eksistencija i radna sposobnost protivnika moliteljice, odlučio, da je S. D. dužan moliteljici plaćati mjesečnu svotu od D 600 u ime uzdržavanja, a da nije usuprot nalazu i mnijenju vještaka ničim obrazložio toga iznosa; — uvaživ, da se u tom slučaju radi samo o privremenoj alimentaciji, a na takovu moliteljica ima pravo samo, ako u roku odredjenom po sudu iskaže, da je podnesla nadleznomu sudu tužbu za rastavu od stola i postelje, a da prvi sud moliteljicu nije pozvao, da to učini; — uvaživ, da je trošak molbenoga postupka po prvom sudu s obzirom na uloženi trud i faktične izdatke previsoko obredjen;

o b n a š a o je uz otpućenje utoka moliteljice S. M., a uz uvaženje utoka S. D. napadnutu prvosudnu odluku preinačiti onamo, da je S. D. dužan svojoj supruzi M. plaćati u ime privremenog uzdržavanja mjesečno unaprijed počevši od 1. svibnja 1930. po 300 dinara i naknaditi trošak molbenoga postupka u iznosu od 2.136 D u roku od 14 dana pod prijetnjom ovrhe — ali sve to, samo ako moliteljica u roku od tri mjeseca iskaže, da je kod nadležnoga ženidbenoga suda podnesla tužbu za rastavu od stola i postelje, a u protivnom slučaju se moliteljica odbija s molbom. pr. 7. svibnja 1930. br. 46789/gr., i njezinim zahtjevom i dužna je S. D. naknaditi trošak postupka u iznosu od 1325 D u roku od 14 dana pod prijetnjom ovrhe, dok se spomenuta prvosudna odluka u dijelu radi dozvole razlučnoga boravišta kao nenapadnuta netaknutom ostavlja.

S t o l s e d m o r i c e je rješio: Povodom previdnoga utoka moliteljice S. M. preinačuje se pobijani dio rješidbe banskoga stola i u pogledu same stvari uspostavlja odluka prvostenpenoga suda, dok se nepobijani dio rješidbe banskoga stola, tičući se dopitanoga troško postupka, ostavlja netaknutim.

Trošak previdnog utoka obredjuje se sa 185 D, koji ima S. D. utjecateljici naknaditi u roku od 14 dana pod prijetnjom ovrhe.

R a z l o z i: Odluka prvostepenoga suda u samoj stvari valjano je obrazložena prema stanju spisa i propisima zakona, jer je neprijeporno, da je S. D. moliteljicu — svoju ženu — napustio, te se prema tome njen zahtjev na razlučno boravište i platež alimentacije posve opravdanim ukazuje, dok je iznos zatražene mjesečne alimentacije, koji je po prvostepenom sudu odmjeren i prema iskazu sudbenih vještaka k a o i o b z i r o m n a s t a l n i muževljev dohodak ima smatrati primjerenim.

Valjalo je stoga povodom predvidnog utoka moliteljice S. M. preinačiti pobijani dio rješidbe banskoga stola u samoj stvari i uspostaviti odluku prvostepenoga suda, ostavivši nepobijani dio iste rješidbe glede troška postupka netaknutim.

Priopćio dr. P e k l i ć Milan, odvjetnik u Zagrebu

Digitized by Google

c) Upravno

Poreska vlast nema na zakonu osnovanoga razloga, da ne prihvati u poreskoj ispravi: iskazanu procjenu najma stana kućegospodara i besplatnoga stana pazikuće bez pravilno obavljene parifikacije, a tako i iskazanu i potpisima stanara potvrdjenu stanarinu.

Presuda upravnog suda u Zagrebu od 23. prosinca 1931. br. 15949, T. 319 ex 1931

(Odluka financijske direkcije u Zagrebu od 17/II. 1930. br. 196597/1929.)

Upravni sud u Zagrebu, u svojem III. odjelenju uzevši u pretres na dne 23. prosinca 1931. održanom javnom ročištu tužbu P. A. iz Z. u stvari odmjere kućarine za godinu 1929. protiv odluke savske financijske direkcije u Zagrebu od 17. II. 1930. br. 196597-1929. u prisustvu tužitelja, a u otsustvu ostalih stranaka izrekao je slijedeću presudu:

Razlozi: U pravodobno podnesenoj tužbi osporava tužitelj zakonitost utužene odluke, što pri procjeni vrijednosti najma njegovoga stana, što ga ima u vlastitoj kući, i besplatnog stana pazikuće nije obavljena parifikacija pravilno, pa da je stoga najamna vrijednost previsoko ustanovljena, a kod iznajmljenih stanova nije prihvaćena u poreskoj prijavi iskazana i potpisima stanara potvrdjena najamnina, koju ovi faktički plaćaju.

Iz raspravnih spisa ustanovio je ovaj sud, da je tužitelj u svojoj poreskoj prijavi sa potpisima stanara iskazao najamninu, dok nema u spisima uopće nikakvoga podatka, da ta najamnina ne bi odgovarala onoj, koju stanari faktički plaćaju. Kako prema propisima točke 1. čl. 34 zakona o neposrednim porezima kod zgrada, odnosno dijelova zgrada izdanih faktično pod zakup, poreskom osnovicom kućarine služi godišnja zakupnina u času objave poziva za podnesenje poreskih prijava, a tu je zakupninu tužitelj u svojoj poreskoj prijavi iskazao ispunivši prijavu prema propisima čl. 106 zakona o neposrednim porezima, koja ni čim nije osporena, to poreska vlast nije imala na zakonu osnovanoga razloga, da takovu prijavu ne prihvati, pa je stoga sud tužbu u tom njezinom djelu uvažio. Isto je tako uvažio sud tužbu u dijelu, odnosećem se na najamnu vrijednost stana tužiteljevog kao i kućepaziteljice, koja najamnine ne plaća.

Od tih stanova imala se najamna vrijednost ustanoviti prema toč. 2. čl. 34. zakona o neposrednim porezima uporedbom sa najamninom, koja se plaća za najbliži stan u času objave poziva za podnesenje poreskih prijava.

Glasom zabilješke na poreskoj prijavi ustanovljena je uporabna vrijednost uporedbom, no najamninom kojeg stana i da li najbližeg i koja se najamnina za taj stan plaća nije označeno ni na poreskoj prijavi a ni u utuženoj odluci, pa tako nije ustanovljena odlučna činjenica po stvar oporezovanja i ako bi morala biti, da se uzmogne prosuditi, da li i u koliko je ta procjena opravdana.

Obzirom na izloženo, sud je tužbu uvažio i utuženu odluku poništio.

Literatura

RECHT UND STAAT in Geschichte und Gegenwart Eine Sammlung von Vorträgen aus dem Gebiet der gesamten Staatswissenschaften, Tübingen, 1931: Teschemacher Hans: Die geistesgeschichtliche Linie in der Entwicklung des finanzwirtschaftlichen Denkens. — Mises, Die Ursachen der Wirtschaftskrise. Hensel Albert, Grundrechte und politische Weltanschaung. — Barion, Rudolf Sohm. — Eulenburg, Phantasie u. Wille des wirtschaftenden Menschen.

MARCK SIEGFRIED DR.: Die Dialektik in der Philosophie der Gegenwart. Tübingen 1929. Entwurf einer Zivilprozessordnung, veröffentlicht durch das Reichsjustizministerium. — Berlin 1931.

PLAUT PAUL DR.: Der Zeuge und seine Anssage im Strafprozess. — Leipzig 1931.

WEGNER ARTHUR DR: Einführung in die Rechtswissenschaft. Band I u. II. Berlin 1931.

VERDROSS ALFRED: Gesellschaft. Staat und Recht. (Festschrift Hans Kelsen zum 50 Geburtstage gewidmet). — Wien 1931.

Digitized by Google

JOSEPH VOGT: Die römische Republik. Freiburg im Breisgan 1932.

ELEMÉR HANTOS: Das mitteluropäische Agrarproblem und seine Lösung. Berlin, 1931.

RENTROP ERNST DR.: Die unehelichen Kinder. Berlin 1931.

BEHRLE ALFRED: Die Stellung der deutschen Sozialisten zum Strafvollzug von 1870 bis zur Gegenwart. Berlin u. Leipzig 1931.

BOEHRINGER MARGIT DR.: Die Eidesreform in Strafprozess und Strafrecht. Berlin u. Leipzig, 1931.

KAUFMANN ERICH: Zur Problematik des Volkswillens, Berlin u. Leipzig. 1931.

FABBRI ALBERTO DR.: Effetti giuridici delle annessioni territoriali con speciale riguardo alle annessioni di Fiume e della Dalmazia nei rapporti Italo—Jugoslavi. Padova 1931.

HOEFER FRIEDRICH DR.: Bewährungsfrist vor dem Urteil. Berlin u. Leipzig 1931.

MICIEJEWSKI CASIMIR DR.: La théorie du droit, Paris 1931.

MAUNIER RENÉ: Introduction à la sociologie, Paris, 1929.

BOUGLÉ ET DEAT: Le guide de l'Etudiant eu sociologie, Paris, 1931.

DRAGU THOMAS: Juges — citoyeus ou juges de métier? Paris, 1931.

VALEUR ROOBERT DR.: La responsabilité pénale des persounes morales dans les droits français et anglo-américans avec les principaix arrêts faisant juris, prudence eu la matière, Paris 1931.

LEON SAVADJIAN: Bibliographie balkanique 1920—1930. Paris, 1931.

SOCIETE DES NATIONS: Le Cours et les phases de la dépression econcmique mondiale, Genève, 131.

Revue des Balkans, Le commerse Jougoslave. Paris 1931.

P O Z I V.

Na temelju §-a 12. društvenih pravila sazivljem u ime Upravnog odbora

REDOVITU GODIŠNJU GLAVNU SKUPŠTINU

Pravničkog društva u Zagrebu

za petak, dne 22. travnja 1932., u 6¼ sati popodne u dvoranu III. (I. kat) sveučilišta u Zagrebu, s ovim

d n e v n i m r e d o m :

1. **Pozdrav predsjedatelja;**
2. **Radno i računsko izvješće upravnog odbora te izvješće pregledatelja računa;**
3. **Izbori: predsjednika i članova upravnog odbora (18), dvojice pregledatelja računa i dvojice zamjenika;**
4. **Ustanovljenje visine članarine prema §-u 4. pravila;**
5. **Eventualni prijedlozi članova, u koliko su upravnom odboru podneseni pismeno bar 8 dana prije glavne skupštine (§ 12. pravila).**

U Z a g r e b u, dne 22. III. 1932.

Potpredsjednik:

Dr. HUGO WERK, v. r.

Digitized by Google

MJESEČNIK

GLASILO PRAVNIČKOGA DRUŠTVA

Uredili:

GOD. LVIII. Dr. Edo Lovrić, kr. sveuč. prof. ZAGREB, 1932.
TRAVANJ Dr. Ivo Politeo, odvjetnik BROJ 4.

Dvodomni sistem u modernim ustavima

Piše dr. Stefanović Jovan, sveučilišni profesor u Zagrebu.

(Nastavak)

§ 4. — Uloga i vlasti Gornje skupštine u jedinstvenim državama.

I. — Iz dosadašnjega našega izlaganja mogli smo konstatovati: da u novim federalnim ustavima — federalnim bar po slovu, ako ne i po sadržaju — nema ravnopravnosti izmedju skupština, a još manje superiornosti Gornje skupštine nad Donjom. Mjesto ovoga javlja se nesumnjiva superiornost Donje skupštine nad Gornjom, i to ne samo kada je u pitanju financijska, već takodjer i kada su u pitanju njihove ostale nadležnosti. Prije svega, novi federalni ustavi ne povjeravaju više Gornjoj skupštini izvršne atribucije većega značaja. Zatim, u koliko je primijenjen parlamentarni režim, politička odgovornost ministara javlja se samo pred Donjom, a ne i pred Gornjom skupštinom. Najposlije ono, što je svakako najvažnije i najznačajnije, uloga Gornje skupštine u zakonodavstvu toliko je umanjena, da se javlja sumnja, s jedne strane, u federalni značaj tih država, a s druge strane u postojanje dviju zakonodavnih skupština u tim državama.

Ovu pojavu slabljenja vlasti Gornje skupštine prema vlastima Donje, nalazimo i u mnogim, naročito novijim ustavima jedinstvenih država. Isprva se ovo slabljenje odnosilo isključivo na atribucije financijske prirode; što je bilo posljedica slabijega pretstavničkoga značaja Gornjih skupština. Donje skupštine, s obzirom na način njihovoga rekrutovanja, točnije su i direktnije pretstavljale masu, koja je plaćala. Danas pak se to slabljenje opaža kod svih skupštinskih atribucija, specijalno kod donašanja zakona i kod vršenja kontrole nad radom vlade, u koliko je primijenjen sistem parlamentarne vlade.

Potpunu jednakost izmedju obiju skupština, i to ne samo u čisto zakonodavnim, nego i u financijskim pitanjima, nalazimo danas u Belgiji, a možemo reći i u Švedskoj. Jednakost izmedju Skupštine i Senata i u pitanjima financijske prirode postoji u Belgiji tek od 1921. godine, dok je jednakost u pogledu donašanja zakona postojala i ranije. Prije revizije od 1921., belgijski je ustav propisivao (čl. 26. i 27.) da zakonodavnu vlast vrše kolektivno Kralj, Skupština i Senat, i da pravo zakonodavne inicijative pripada svakomu od ovih triju zakonodavnih faktora. Samo što je čl. 27. dodavao: »Medjutim, svaki zakon, koji se odnosi na državne prihode i rashode, ili na kontingenat vojske, mora

Digitized by Google

prvo izglasati Skupština«. Prema ovome, prvenstvo Skupštine nad Senatom u pogledu državnih financija (kao i u pogledu odredjivanja kontingenta vojske) sastojalo se u tome, što je zakone o tim pitanjima morala pretresti i izglasati prvo Skupština, a tek iza nje Senat. Ustavnom reformom od 1921. je nestalo i ove razlike izmedju Skupštine i Senata. — Možemo medjutim primijetiti, da se nejednakost izmedju ta dva tijela javlja još uvijek, kada je u pitanju krivična odgovornost ministara. Ministre naime može optužiti samo Skupština, a sudi im u tome slučaju ne Senat, kako je to najčešće u državama sa dvjema skupštinama, već kasacioni sud u svojoj općoj sjednici (U. čl. 90.). Tako belgijski Senat kod krivičnoga optuživanja ministara ne igra nikakovu ulogu.

Švedski ustav pruža nam takodjer jedan primjer skoro potpune jednakosti izmedju skupština. On u članu 49. odmah kaže: »Skupštine imaju o svim pitanjima istu nadležnost i istu vlast«. Za donašanje zakona potrebna je njihova saglasnost. Ne može li da se dodje do te saglasnosti, nadležni stalni odbor (ovi su odbori mješoviti, jer su sastavljeni od članova jedne i druge skupštine) pokušava, da se dodje do kompromisa. U tome cilju on podnosi prijedlog skupštinama; ali se ovaj smatra prihvaćenim, samo ako ga izglasaju obje skupštine (čl. 63. organskoga zakona o R i k s d a g-u od 22. VI. 1866.). Ustav otstupa od zahtjeva saglasnosti dviju skupština, kada su u pitanju: javni izdaci, porezi, statuti i uredbe Državne banke, prihodi i izdaci te banke, razrješnica komesara te banke, kao i administracija, prihodi i rashodi kase javnih dugova. Samo što se ne bi moglo reći, da ovo otstupanje ide uvijek na štetu Gornje skupštine. Naime, ako se saglasnost izmedju skupština o jednom od ovih predmeta ne može da postigne niti nakon intervencije nadležnoga stalnoga odbora, smatra se, pošto je izvršeno ponovno glasanje u objema skupštinama, da je izglasana ona odluka, koja je dobila najveći broj glasova u dvjema skupštinama zajedno. Ako su na ovaj način glasovi podijeljeni, pretsednik Donje skupštine stavlja u jednu urnu dva listića, od kojih na jednom piše »da«, a na drugom »ne«. Na njegov poziv jedan poslanik izvlači iz urne jedan listić, od koga onda zavisi definitivni posljedak glasanja. Ovakovo donašanje definitivne odluke, i bez saglasnosti izmedju skupština, može ići, već prema slučaju, kako na štetu Gornje, tako i na štetu Donje skupštine. Moguće je naime, da se do te odluke dodje na ovaj način bez pristanka prve; ali je isto tako moguće, da se do nje dodje i bez pristanka druge skupštine (U. čl. 69, 70; čl. 65 org. zakona). Mora se jedino priznati, da postoji veća mogućnost, da se to dogodi bez pristanka Gornje skupštine. To dolazi otuda, što je broj članova Donje skupštine znatno veći od broja članova Gornje skupštine, tako da je Donjoj skupštini lakše nadglasati Gornju, nego Gornjoj Donju. Situacija je tu po prilici ista, kao kada bi donašanje definitivne odluke o spornom predmetu bilo povjereno zajedničkoj sjednici obiju skupština, što je učinjeno — kako ćemo vidjeti — u nekim drugim državama.

II. — Potpuna jednakost izmedju skupština, kako u pogledu zakona nefinancijske, tako i u pogledu zakona financijske prirode, izuzetak je i u jedinstvenim državama. Kada su u pitanju ovi zadnji, od

Digitized by Google

načela jednakosti odstupa se i tamo, gdje su inače vlasti obiju skupština iste. Ovu pojavu valja pripisati s jedne strane specijalnom značaju tih zakona, a s druge razlici, koja postoji izmedju rekrutovanja jedne i druge skupštine. Vidjeli smo, da su razni načini rekrutovanja Gornje skupštine; ali gotovo svuda Donja skupština pretstavlja potpunije i neposrednije masu, koja snosi državne terete. Zato se njoj i daje izvjesno prvenstvo kod izglasavanja zakona financijske prirode. Ono se sastoji obično u tome, što financijske zakone, sve ili samo neke, mora prvo pretresti i izglasati Donja skupština. To prvenstvo podrijetla je engleskoga. Prije reforme od 1911. godine o zakonima financijske prirode rješavao je prvo Dom komuna; no osim toga, a što je još i važnije, zakone financijske prirode, koje je izglasao Dom komuna, Dom lordova nije mogao niti mijenjati. On ih je mogao ili samo u cijelosti prihvatiti, ili u cijelosti odbaciti. Do ovoga pravila engleskog ustavnoga prava bilo se došlo uslijed pretstavničkoga značaja Doma komuna i aristokratskoga i nasljednoga značaja Doma lordova.

Pravilo o prvenstvu Donje skupštine u financijskim pitanjima je prešlo iz Engleske i uostale države, samo što ono nema u svim državama isto značenje. Na to pravilo naišli smo i u Sjedinjenim državama; ali tu je ono primijenjeno u blažoj formi, nego li što je to bilo u Engleskoj prije spomenute reforme. Prvenstvo Donje skupštine Sjedinjenih država odnosi se — vidjeli smo — samo na zakone o porezima; dakle ne na sve, već samo na jednu vrstu financijskih zakona. Zatim, prvenstvo ove skupštine sastoji se samo u tome, što zakoni ove vrste mogu poteći samo od nje, a ne i od Senata. Inače, Senat zadržava i u ovim slučajevima pravo amandmana, kao da su u pitanju ma koji drugi zakonski prijedlozi, koji su potekli od Skupštine.

Prvenstvo Skupštine nad Senatom ima isto značenje i u Francuskoj. Razlika leži samo u tome, što se u Francuskoj to prvenstvo odnosi na sve zakone financijske prirode. Član 8. ustavnoga zakona od 24. veljače 1875. glasi: »Senatu pripada, zajedno sa Narodnom skupštinom, pravo predlaganja i donašanja zakona; m e d j u t i m, f i n a n c i j s k i z a k o n i m o r a j u s e p o d n o s i t i u p r v o m r e d u N a r o d n o j s k u p š t i n i i m o r a j u b i t i u p r v o m r e d u o d n j e i z g l a s a n i«. Prema tome se financijski zakoni ne mogu pretresti prvo u Senatu, kao ostali zakonski prijedlozi; oni se mogu pretresti u Senatu, tek pošto ih je pretresla i izglasala Skupština. Van ove zapostavljenosti Senata, drugih nema. I financijske zakone, koje je Skupština pretresla i izglasala, Senat može mijenjati, kao da su u pitanju ma koji drugi zakonski prijedlozi. Ovakovo shvaćanje prvenstva Skupštine prevladjuje danas u Francuskoj, kako u nauci, tako i u praksi. — Nekada je bilo zastupano i protivno stanovište: da Senat može financijske zakone, koje je izglasala Skupština, samo ili u cijelosti prihvatiti, ili u cijelosti odbaciti, a ne i mijenjati. Ovo stanovište htjelo se primijeniti naročito na budžet a sa ciljem, da se Senatu onemogući, da u vladinom budžetskom prijedlogu uspostavlja kredite, koje je Skupština odbacila, odnosno da povisuje iznose kredita, koje je Skupština snizila. Da bi se ovakovo shvaćanje prvenstva Skupštine, obrazložilo, pozivalo se na to, da je ono podrijetla engleskoga i da je u Engleskoj imalo to značenje. Medjutim, pozivanju na engleski sistem

Digitized by Google

ovdje nema mjesta. Ako je takvo ograničenje razumljivo za engleski Dom lordova, koji nema ni najmanje značaj pretstavničke skupštine, ono bi bilo nerazumljivo za francuski Senat, u čiji se pretstavnički značaj ne može sumnjati. U ostalom, ovakovo ograničenje vlasti ne proizlazi nikako za to tijelo iz gore citiranog ustavnoga propisa. Tu je — vidjeli smo — odredjen samo red, po kome se donose financijski zakoni: prvo u Skupštini, a tek onda u Senatu. I ništa više. Razumljivo je onda, da je danas napušteno stanovište, po kome prvenstvo francuske Skupštine u pogledu financijskih zakona treba da ima ono značenje, koje je imalo prvenstvo engleskoga Doma lordova prije reforme od 1911. godine.

Prvenstvo francuke Skupštine kod donašanja financijskih zakona, i ako se ono odnosi samo na red njihovoga pretresanja i izglasavanja, od dosta je velikoga značaja za nju, naročito kada je u pitanju donašanje godišnjeg budžeta. Svaki drugi zakon financijske prirode može biti, bez velikih opasnosti, predmet dugih rasprava kako u Skupštini, tako i u Senatu. Kod budžeta, medjutim, situacija nije ista. On važi samo za godinu dana; i radi toga je potrebno, da se novi budžet donese, prije nego što je istekao stari. I zato, u slučaju da Skupština otegne sa pretresanjem novoga budžeta i da ga dostavi Senatu tek pred kraj budžetske godine — a ovo je, može se reći, pravilo —, Senatu ostaje premalo vremena za njegovo potanje proučavanje. Tako je u praksi senatsko pravo kontrole nad budžetom znatno umanjeno.

Van ove, drugih razlika izmedju vlasti francuske Skupštine i francuskoga Senata nema. Kod vršenja zakonodavne vlasti njihova su prava jednaka. U praksi, kod donašanja zakona uloga Senata u istini je i velika i važna. Često se puta čak kaže, da Senat sa svojim protivstavljanjem volji Skupštine ide predaleko, naročito kada je po srijedi donašanje socijalnih zakona. Razlog ovome treba svakako tražiti u konzervativnijem raspoloženju Senata, što je posljedica načina njegovoga rekrutovanja. Interesantno je medjutim, da se i pokraj toga u Francuskoj obično ne pomišlja na to, da bi zakonodavnu vlast Senata trebalo umanjiti, kako je to učinjeno u mnogim državama. Pomišlja se prije na to, da bi trebalo izmijeniti sistem njegovoga rekrutovanja.

Francuski Senat ravnopravan je Skupštini i kada je u pitanju revizija ustava. Inicijativa za reviziju pripada vladi, članovima Skupštine i članovima Senata. Prije nego što se pristupi donašanju definitivne odluke o prijedlogu revizije, potrebno je, da ga obje skupštine prihvate u načelu. Prema tome, ravnopravnost izmedju Skupštine i Senata postoji kako u pogledu inicijative za reviziju, tako isto i u pogledu donašanja načelne odluke o reviziji. Da se pristupi reviziji ustava, potrebno je, da to odluče i Skupština i Senat odvojeno, putem svojih rezolucija. Nakon donašanja tih rezolucija, Skupština i Senat se spajaju u zajedničku, Ustavotvornu skupštinu (Assemblée nationale), koja je onda nadležna za donašanje definitivne odluke o reviziji ustava. Tako na jednakost izmedju Skupštine i Senata nailazimo u glavnom i kod ove zadnje i najvažnije faze revizionoga postupka, pošto u sastav Ustavotvorne skupštine ulaze svi članovi Skupštine i svi članovi Senata. Moglo bi se jedino primijetiti, da je u ovoj zadnjoj

Digitized by Google

fazi revizionoga postupka uloga Skupštine nešto veća od uloge Senata, što je posljedica te činjenice, da je broj senatora manji od broja poslanika. Uslijed toga, kod donašanja definitivne odluke o reviziji Skupština i Senat ne sudjeluju s jednakim brojem glasova. Ovo, što je rečeno za donašanje definitivne odluke o reviziji ustava, važi i za izbor pretsjednika republike, pošto njega biraju Skupština i Senat u zajedničkoj sjednici.

Najposlije ravnopravnost izmedju Skupštine i Senata je primijenjena u Francuskoj i u pogledu kontrole nad radom vlade. I skupština i Senat imaju pravo pitanja, interpelacije i ankete. I Skupštini i Senatu stoji na raspoloženju sankcija te kontrole, t. j. pravo obaranja vlade i ministara. Ministri su, prema tome, politički odgovorni kako Skupštini, tako i Senatu. Ovo proizlazi jasno iz člana 6. ustavnoga zakona od 25. veljače 1875., po kojem su »ministri solidarno odgovorni pred skupštinama za opću politiku vlade, i invividualno za svoje lične akte«. Postoji medjutim i mišljenje, da je po francuskom ustavu, kao i po engleskom, vlada politički odgovorna samo Skupštini a ne i Senatu; da prema tome vlada mora otstupiti samo u slučaju, ako joj nepovjerenje izglasa Skupština, a ne i slučaju, ako joj nepovjerenje izglasa Senat. Ovo stanovište nije nikako u skladu sa pozitivnim ustavnim tekstom. U Engleskoj, vlada nije zavisna od Doma lordova, već samo od Doma komuna; ali, to je razumljivo, ako se uzme u obzir, da Dom lordova nema značaja pretstavničke skupštine: Francuski Senat naprotiv taj značaj ima, i ako ne onako potpuno kao Skupština. U ostalom, sistem, po kome bi vlada bila politički odgovorna samo Donjoj skupštini, može se načelno braniti; ali, to svakako nije sistem francuskoga ustava, koji je u tome pogledu izričit. Engleski sistem mogao bi se zavesti putem prakse i u Francuskoj; ali za sada, a naročito u najnovije doba, niti Senat pokazuje volju, da se odrekne svoga prava obaranja vlade, niti vlade pokazuju želju, da sebe oslobode odgovornosti pred Senatom. Vlada stavlja često pred Senatom pitanje povjerenja, a to pokazuje jasno, da ona sebe smatra odgovornom i pred tim tijelom.

Ovo stanovište nije uvijek prevladjivalo u francuskoj parlamentarnoj praksi. Naprotiv, odmah iza donošenja ustavnoga zakona od 1875., prevladjivalo je stanovište, po kome je vlada politički odgovorna samo pred Skupštinom. Preokret je nastao tek pred kraj prošloga stoljeća, i to prilikom madagaskarske ekspedicije: Kada je godine 1896. nastao sukob izmedju vlade i Senata, ovaj je tri puta izglasao vladi nepovjerenje, a da se vlada nije htjela da povuče. Po stanovištu, koje je ona tada zastupala, njena odgovornost postojala je samo pred Skupštinom. No uskoro Senatu se pojavila prilika, da ipak prisili vladu na otstupanje. Za madagaskarsku ekspediciju ovoj je bio potreban kredit, i ona ga je zatražila od Parlamenta. Skupština ga je odobrila, ali ga je odbio Senat, s navodom, da ne može izglasati kredit vladi, koja nema povjerenje obiju skupština. Vladi onda nije ostalo drugo, nego da podnese ostavku. Tako je u borbi izmedju Senata i vlade Senat ipak na kraju pobijedio. Poslije ovoga dogadjaja u francuskoj parlamentarnoj praksi postupalo se stalno u smislu stanovišta, po kome je vlada politički odgovorna pred objema skupštinama.

Digitized by Google

Kod političke odgovornosti vlade je uloga Senata prema tome jednaka ulozi Skupštine. Možemo reći, da ova jednakost izmedju francuskih skupština postoji, u glavnom, i onda, kada je u pitanju krivična odgovornost ministara. Stvarno naime do osude ministara ne može doći bez privole i Skupštine i Senata. Jedino kod krivične odgovornosti ministara funkcije obiju skupština nisu iste. Izmedju njih je izvršena — kao što je to slučaj i u mnogim drugim državama sa dvjema skupštinama — podjela funkcije optuživanja i funkcije sudjenja. Prva je povjerena Skupštini, a druga Senatu. Zato smo rekli, da je za kažnjavanje ministara potrebna saglanost i Skupštine i Senata; bar za kažnjavanje u načelu, ako ne i za samu vrstu i težinu kazne. Ovo zadnje zavisi isključivo od Senata, pošto on vrši ulogu suda. Ali zato, s druge strane, inicijativa za kažnjavanje ministara pripada samo Skupštini, a ne i Senatu.

III. Vidjeli smo, da je francuski ustav otstupio od načela ravnopravnosti izmedju skupština u toliko, što je propisao, da svi zakoni financijske prirode moraju proći prvo kroz Skupštinu, a tek onda kroz Senat. Na slično otstupanje od načela ravnopravnosti izmedju skupština nailazimo u većini država sa dvjema skupštinama. Jedino što u svim tim državama ono ne važi, kao u Francuskoj, za sve zakone financijske prirode. Tako u Japanu ono važi samo za budžet (U. čl. 65.). Samo on mora biti u prvom redu pretresen i izglasan u Skupštini. Ovo prvenstvo Skupštine nije protegnuto i na ostale zakone financijske prirode. Tako je u Japanu otstupanje od načela jednakosti izmedju skupština blaže, nego u Francuskoj, premda bi se mogla očekivati obratna pojava uslijed nedemokratskoga značaja japanskoga Senata. — U Egiptu, ovo prvenstvo Skupštine javlja se takodjer , kada je u pitanju donašanje budžeta (U. čl. 128.); u Rumuniji, kada su u pitanju državni prihodi i rashodi i kontingent vojske (U. čl. 35.); u Italiji, kada su u pitanju poreski zakoni, budžet i završni račun (U. čl. 10.). U Danskoj pak (U. čl. 47. in fine) i u Islandu (U. čl. 38. in fine) ovo prvenstvo Skupštine odnosi se na sve financijske zakone i zakone o privremenim i naknadnim kreditima. U Španiji, dok je još bio na snazi ustav od 1876. godine, ovo prvenstvo Skupštine postojalo je za zakone o porezima i o javnim kreditima (U. čl. 42.). U svim ovim slučajevima prvenstvo Skupštine ima ono isto značenje, koje ima i prvenstvo francuske Skupštine: Zakonski prijedlozi, za koje ono važi, moraju biti izglasani prvo u Skupštini, a tek onda u Senatu; ali, kada oni jednom dodju pred ovo tijelo, ono ih može mijenjati, kao da su u pitanju zakonski prijedlozi, kod kojih prvenstvo rješavanja za Skupštinu ne postoji.

Ustavi Danske i Islanda propisuju naročite postupke za slučajeve nesaglasnosti izmedju skupština prilikom donašanja zakona. Samo, dok ovaj postupak danskog ustava ne vrijedja ni u koliko načelo jednakosti izmedju skupština, dotle postupak islandskog ustava tu jednakost vrijedja. Po danskom ustavu (čl. 52.), ako izmedju skupština ne može da dodje do saglasnosti o jednom zakonskom prijedlogu, sastaje se, ali samo na zahtjev jedne skupštine, mješoviti odbor, sastavljen od jednakoga broja članova jedne i druge skupštine. On sastav-

Digitized by Google

lja i podnosi skupštinama svoj izvještaj sa prijedlogom. Skupštine ovaj prijedlog odbora ili u cijelosti prihvaćaju, ili ga u cijelosti odbacuju, ali odvojeno, svaka za sebe. One ga ne mogu i mijenjati. Načelo jednakosti izmedju skupština ovim postupkom nije povrijedjen, pošto je za današnje definitivne odluke u svakom slučaju potrebna saglasnost obiju skupština. Danski ustav predvidja i jedan drugi način za otklanjanje nesaglasnosti izmedju skupština. Njegova primjena zavisi od volje krune; ali se time još uvijek ne vrijedja načelo jednakosti izmedju skupština (čl. 22.) Da bi se ovaj način mogao primijeniti, potrebno je, da budu ispunjeni neki, ustavom predvidjeni uslovi. Naime, ako Volketing izglasa jedan zakonski prijedlog i dostavi ga Landstig-u najmanje tri mjeseca prije svršetka sesije. a ovaj ga ne prihvati, niti se dodje do saglasnosti na osnovu izvještaja mješovitoga odbora; ako zatim Folketing, koji je obnovljen putem općih izbora nakon svršetka periode, izglasa ponovo isti zakonski prijedlog bez ikakovih izmjena, i to za vrijeme jedne redovne sesije, a do saglasnosti izmedju skupština opet ne dodje, uslijed opozicije Landstig-a, kralj može Landsting raspustiti. Van rapuštanja u slučaju revizije ustava, ovo je jedini slučaj, kada danski ustav dozvoljava raspuštanje Gornje skupštine. I ovaj način otklanjanja nesaglasnosti izmedju skupština ne vrijedja načelo jednakosti izmedju njih, pošto je saglasnost obiju skupština za donašanje definitivne odluke još uvijek potrebna.

Ustav Islanda, koji je u mnogome sličan ustavu Danske, sa kojom je Island u realnoj uniji, nije prihvatio isti sistem za otklanjanje nesaglasnosti izmedju skupština. Po njemu (čl. 41.) za otklanjanje takve nesaglasnosti služi zajednička sjednica obiju skupština. Naime, ako do saglasnosti izmedju skupština ne dodje, nakon što je zakonski prijedlog prošao dva puta kroz obje skupštine, ove se sastaju zajedno i njihova zajednička sjednica donosi onda definitivnu odluku o spornom zakonskom rijedlogu. Da ova zajednička sjednica može donositi pravovaljane odluke, potrebno je, da bude prisutno i da kod glasanja sudjeluje više od dvije trećine članova svake skupštine. Kod izglasavanja pojedenih članova spornoga zakonskog prijedloga ustav se zadovoljava običnom većinom; dok kod njegovog izglasavanja u cjelini traži većinu od dvije trećine palih glasova. Ova specijalna većina ne traži se kod izglasavanja financijskih zakona i naknadnih kredita. Ovim načinom rješavanja nesuglasica izmedju islandskih skupština povrijedjeno je u izvjesnoj mjeri načelo jednakosti izmedju njih. To dolazi opet otuda, što je broj članova Gornje skupštine manji (14) od broja članova Donje kupštine (26), tako da na zajedničkoj sjednici Donja svojim glasovima prevladjuje. To i jeste razlog, zašto ustav kod izglasavanja zakonskih prijedloga na zajedničkoj sjednici traži i specijalni kvorum i specijalnu većinu. Na ovaj način, ako je članovima Donje skupštine već omogućeno, da nadglasaju članove Gornje — što stvarno znači mogućnost donašanja zakona i bez privole Gornje skupštine —, bar se traži da to nadglasavanje bude pod specijalnim uslovima kvoruma i većine. Kod izglasavanja financijskih zakona na zajedničkoj sjednici specijalna većina ne traži se, i tako je prvenstvo Donje skupštine na zajedničkoj sjednici prilikom izglasavanja zakon-

Digitized by Google

skih prijedloga ove vrste izraženo potpunije. Sve ovo ide nesumnjivo na štetu načela jednakosti izmedju skupština.

Ustavi država, koje smo spomenuli u ovom odjeljku, drže se u glavnom načela jednakosti izmedju skupština i kada propisuju postupak za reviziju ustava. U Rumuniji je ta jednakost primijenjena u svim fazama revizionoga postupka: u fazi inicijative, pošto pravo inicijative za reviziju ustava pripada kako Skupštini, tako i Senatu; u fazi donašanja načelne odluke o reviziji, pošto tu odluku moraju donijeti odvojeno obje skupštine, najposlije, što je najvažnije, i u fazi donašanja definitivne odluke o reviziji. Naime, obje skupštine, pošto su prethodno donijele odluku o načelu revizije, biraju iz svoje sredine jedan mješoviti odbor, sa zadatkom, da sastavi listu onih članova ustava, koje bi trebalo mijenjati. Izvještaj odbora sa tom listom čita se u objema skupštinama u dva maha, u razmaku od petnaest dana. Nakon toga se obje skupštine sastaju zajedno i njihova zajednička sjednica donosi onda odluku o tome, koji se članovi ustava imaju mijenjati. Kod ovog odlučivanja moraju biti prisutne dvije trećine od cjelokupnoga broja članova obiju skupština, a odluka se donosi većinom od dvije trećine prisutnih. Mora se priznati, da je ovdje rumunjski ustav u izvjesnoj mjeri otstupio od načela jednakosti izmedju skupština, pošto je na zajedničkoj sjednici Skupština pretstavljena većim brojem glasova od Senata. Ali je zato kod donašanja definitivne odluke o reviziji ta jednakost potpuno uspostavljena, jer se nakon sastavljanja liste ustavnih članova, koji se imaju podvrći reviziji, obje skupštine raspuštaju i vrše se novi izbori. Definitivnu odluku o reviziji donose onda novoizabrane skuštine, (u zajednici sa kraljem), ali ne više na zajedničkoj sjednici, nego odvojeno svaka za sebe. Tom prilikom u objema skupštinama traži se specijalni kvorum (dvije trećine) i specijalna većina (dvije trećine prisutnih — čl. 129, 130.).

Potpunu jednakost zmedju skupština kod revizije ustava nalazimo i u Danskoj: Pravo inicijative za reviziju pripada objema skupštinama. Ako reviziju izglasaju dvije skupštine i na nju pristane i kruna, skupštine se raspuštaju i vrše se novi izbori. U slučaju, da i novoizabrane skupštine donesu istu odluku o reviziji, ona se podnosi biračima na konačno prihvaćanje odnosno odbacivanje. Tako je ovdje za definitivnu odluku o reviziji potrebna saglasnost krune, dviju skupština i birača (U. čl. 94.).

Ustav Islanda je otstupio donekle — vidjeli smo — od načela jednakosti izmedju skupština prilikom donašanja zakona uslijed sistema, koji je on prihvatio za otstranjivanje nesaglasnosti izmedju skupština. Medjutim, kada je u pitanju revizija ustava, nestaje i ovoga otstupanja. Tu se načelo jednakosti izmedju skupština primjenjuje u cijelosti, i to kako u pogledu inicijative, tako isto i u pogledu donašanja načelne i konačne odluke o reviziji. Ako obje skupštine prihvate prijedlog za reviziju, one se raspuštaju i vrše se novi izbori. Definitivnu odluku o reviziji donose onda novoizabrane skupštine, ali odvojeno, u zajednici sa krunom. Referendum se primjenjuje, i to obavezno, samo ako obje skupštine izglasaju reviziju saveznog ugovora, sklopljenog izmedju Danske i Islanda, ili promjenu organizacije islandske državne evangeličko-luteranske crkve (U. čl. 76.).

Digitized by Google

Najposlije, na jednakost izmedju skupština kod revizije ustava nailazimo još i u Japanu i u Egiptu. (Razumije se i u Italiji, gdje se ustav može mijenjati običnim zakonodavnim putem). U Japanu pravo nicijative za reviziju ustava pripada samo Kruni, ali za donašanje konačne odluke o reviziji potrebna je saglasnost svih triju zakonodavnih čimbenika: Krune, Skupštine i Senata. Za razliku od donašanja običnih zakona, kod revizije ustava traži se u objema skupštinama i specijalni kvorum (²/s) i specijalna većina (²/s). Sve ovo važi u glavnom i za reviziju egipatskog ustava, osim što pravo inicijative za reviziju pripada ne samo kruni, već i objema skupštinama (U. čl. 145. i 146.).

Izmedju ovih država, na otstupanje od načela jednakosti izmedju skupština nailazimo, u izvjesnoj mjeri, jedino u Danskoj i u Egiptu, i to u prvoj državi, kada je u pitanju krivična, a u drugoj kada je u pitanju i krivična i politička odgovornost ministara. Po ustavu Danske (čl. 66. i 67.) ministre može optužiti samo Donja skupština, ali s druge strane optuženim ministrima ne sudi Gornja skupština, već specijalni Visoki sud (R i g s r e t). Ova nejednakost ublažena je donekle time, što Gornja skupština sudjeluje ipak kod sudjenja preko svojih pretstavnika, pošto je Visoki sud sastavljen od jednakoga broja članova kasacionoga suda i članova Gornje skupštine, koje ova u tu s vrhu bira. Situacija je ista kod krivične odgovornosti ministara i po ustavu Egipta (čl. 67. i 68,): ministre može optužiti samo Donja skupština, a sudi im specijalni sud, sastavljen od jednakoga broja senatora i članova najvišeg egipatskog suda. Ali, po egipatskom ustavu, nejednakost izmedju skupština izražena je još i kod političke odgovornosti ministara, pošto ustav propisuje izričito (čl, 61.), da su ministri politički odgovorni samo pred Skupštinom, a ne i pred Senatom. (Nastavit će se)

Zakonski prijedlozi o zaštiti zemljoradnika i o visini kamata

Napisao dr. J e r e m i ć S t o j a n, odvjetnik u Novom Bečeju.

Proživljavamo vanredne prilike, u kojima su potrebne vanredne mjere; ali i vanredna promišljenost i opreznost.

Točno je, da je zemljoradnički stalež kod nas najbrojniji, a zemljoradnja najvažniji elemenat našega narodnoga i državnoga gazdinstva, ali dok zaštita bilo kojega staleža, bilo koje vrste privrede ili bilo kojega kraja ili kruga državljana može ići i treba da ide na račun prihoda i rashoda države, u kome svaki pojedini državljanin učestvuje srazmjerno svojom ekonomskom snagom, tako da se preko državnoga tijela i kroz državni račun pravično razdijeli i na sve državljane prenese materijalno učešće u svakoj opravdanoj financijskoj zaštiti onih, kojima je prema mišljenju državne uprave potrebna državna intervencija za pomoć, — dotle istovremeno ne može i ne smije takova mjera stvarati prekomjerno povlašćenje zaštićenih, koje bi štetilo opravdane interese drugih staleža, drugih vrsta privrede, drugih

Digitized by Google

krajeva ili krugova državljana, pa vodilo možda i do neželjenih posljedica na štetu onih, koji trebaju zaštite i pomoći, do razvijanja eventualne staleške, privredne i t. d. medjusobne borbe.

Neosporno je, da je naš zemljoradnik došao u težak ekonomski položaj i da mu je potrebna pomoć državnom intervencijom, pa je stoga misao pomoći zemljoradniku sama po sebi dobra, ali su mišljenja o vrsti i načinu te pomoći podijeljena isto tako, kao i mišljenja o prijedlozima zakona o zaštiti zemljoradnika i zakona o visini kamata, iznešenima u namjeri, da se zemljoradniku pomogne. Mišljenja nas pravnika trebala bi naročito da budu izražena, jer mi u vršenju svojega poziva svakodnevno slušamo želje i žalbe naših ljudi, koji se nama obraćaju ne samo radi pravne pomoći, nego više puta i radi razjašnjenja pravnoga stanja, pa i radi samog unutarnjeg umirenja. Naša funkcija pri tome je eminentno važna i za samu državu, za ugled zakonodavstva i za izmirenje interesa pojedinih staleža, vrsta privrede, raznih krajeva, krugova i pojedinaca medjusobno, kao i za izmjerenje tih interesa sa interesima državne i narodne zajednice. Mi dakle ne samo da smo dobro upoznati sa svima tim raznim interesima, nego i vršimo jednu važnu funkciju održavanja zakonom odredjenoga poretka, pa ne samo da bi trebalo, da budemo salsušavani i uvažavani, nego i od našega držanja mnogo zavisi praktični uspjeh svake pozitivne zakonske norme. A da bi naše držanje imalo onu potrebnu naklonost zakonu, koja daje dušu i oživotvorenje zakonodavčevoj zamisli, potrebno je, da se pri donošenju zakona i s nama kao čimbenikom računa.

Mišljenje pravnika u zakonodavnim tijelima je redovno diktovano političkim motivima, pa je ovomu članku svrha, da pruži jedno čisto pravno gledanje bez ikakvih političkih tendencija o zakonskim prijedlozima, kako su objavljeni 20. ožujka 1932. u dnevnim listovima, bez obzira na to, kako će se razvijati rasprava o njima u narodnom predstavništvu, te ne znajući, da li će i u kakvoj redakciji će rečeni prijedlozi biti uzakonjeni. I u slučaju, da to sve bude već gotovo prije nego što ovaj članak bude objavljen, skromno se može reći, da pravno mišljenje i o samom prvobitnom prijedlogu ne će izgubiti svoju važnost obzirom na primjenu zakona u praksi, na eventualne kasnije izmjene i dopune, pa i na donošenje kasnijega možda drugoga zakona

I. — Prijedlog zakona o visini kamata mijenja i onu do sada već zakonima utvrdjenu, najvišu kamatnu stopu, te omogućuje njezino povišenje ondje, gdje je ona do sada bila utvrdjena. Na mjesto utvrdjene kamatne stope, član 2. zakonskoga prijedloga pruža mogućnost apsolutne nesigurnosti, stalnih promjena, raznih zloupotreba i izigravanja i pravne pometnje uslijed toga, što će baš onome, kome je ova zakonska zaštita najpotrebnija, malomu i neobrazovanomu čovjeku, biti veoma teško razaznavanje u dozvoljivosti ili nedozvoljivosti zaračunate mu kamatne stope, a i spretan stručan čovjek će imati posla dok utvrdi, koliko koji novčani zavod može na ime kamata naplatiti, te kolika je najmanja kamatna stopa novčanih zavoda u kojem mjestu, pogotovo ako u mjestu njegovoga boravišta nema novčanoga zavoda. — Članom 9. predvidjena obaveznost obračuna o dugu, bez razlikovanja vrste dugovanja i osobe povjerioca, a posebno

Digitized by Google

još i obaveznost upotrebe monopolisane hartije, znači doduše nov prihod državnoj blagajni, ali i nove troškove i terete za dužnika, koji će konačno imati i to da snosi, a s druge strane i otežavanje prometa. — Član 15. po sadržini svojoj nema veze sa zakonskim utvrdjivanjem visine kamata, a namjera vidljiva iz toga člana ovog zakonskoga prijedloga može biti samo predmet nekog drugoga zakona, te zahtijeva podrobniju obradu i veću preciznost. — Pokraj svojih nedostataka ovaj zakonski prijedlog može služiti kao osnova zakona uz izvjesne izmjene, vodeći računa o već postojećim zakonskim odredbama o visini kamata na raznim pravnim područjima naše države.

II. — Prijedlog zakona o zaštiti zemljoradnika ne postizava svoju svrhu, i donošenje zakona ovakvoga, kakav je predložen, uzrokovalo bi dalje teškoće baš na štetu zemljoradnika u prvom redu. Njemu bi naime onemogućilo svaki dalji uredan kredit i bacilo bi ga u ždrijelo lihvi, a pored toga osjetljivo bi uzdrmalo ekonomski položaj drugih staleža i drugih vrsta privrede. Prijedlog ovakov, kako je objavljen, ne može se uopće smatrati pogodnim za osnovu zakona ni uz veće izmjene, jer je nesumnjivo, da bi se predloženim mjerama više škodilo nego li koristilo. Stoga bi ovaj zakonski prijedlog trebalo u cijelosti povući i zamijeniti ga novim, koji bi trebao biti izradjen po saslušanju svih stručnih i zainteresovanih organizacija.

(§ 1.) Do nastupanja obavezne snage zakona o izvršenju i obezbjedjenju od 9. srpnja 1930. mogli bi u život biti uvedeni oni propisi njegovi, koji služe zaštiti ovršenika uopće, medju njima i zemljoradnika, kao što je slučaj sa uvodjenjem pojedinih odredaba gradjanskoga parničnoga postupka u život, ali ne odvajati zaštitu zemljoradnika od zaštite ostalih dužnika, i ne pooštravati na štetu povjerilaca onu zaštitu, koja je kao najsavremenija uvrštena u novi zakon o izvršenju i obezbjedjenju, nego voditi računa istodobno o svima podjednako, da se ne bi pojavila nabrzo zatim potreba zaštite drugih staleža i vrsta privrede. Na svaki način pak treba voditi računa barem o slijedećim slabostima iznešenih zakonskih prijedloga, koje se vide već na prvi pogled.

(§ 2.) Nepokretnosti uopće ne mogu se danas prodati po njihovim prosječnim cijenama iz 1929. godine, pa bi zakonska odredba, koja bi zabranjivala prodaju ispod te cijene, značila stvarno zabranu svake prodaje zemljoradničkih nepokretnosti. Dovoljno bi bilo ograničenje, da se ne mogu prodati ispod današnje procijenjene vrijednosti. Osim toga valjalo bi činiti razliku izmedju nekretnina sa kućama i nekretnina, koje su izvor zemljoradničke privrede, a kod svake ove vrste nekretnina posebno odrediti minimum, koji treba izuzeti iz prisilne prodaje.

(§ 3.) Predloženi postupak za utvrdjenje vrijednosti nekretnina je previše spor i zamršen, te bi zadavao suvišan posao sudovima i sreskim načelstvima, a strankama stvarao nepotrebne teškoće i troškove. Dovoljno je, da povjerilac uz svoju molbu za ovršnu prodaju nekretnina priloži zvanično uvjerenje općinskoga poglavarstva odnosno gradskoga načelstva, koje je dužan sam pribaviti.

(§ 4.) Sreskim načelstvima se zadaje suvišan, a težak i odgovoran posao, da vode evidenciju o izvršenjima, koja sprovode druge vla-

Digitized by Google

sti, a dovoljno je, da vlasti, koje izdaju zvanično uvjerenje o vrijednosti nekretnina, naznače u njemu i vrstu privrede, odnosno zanimanje ovršenika.

(§ 5.) Sprečavanje izvršne prodaje nepokretnosti zemljoradnika u slučajevima, kada molitelj prodaje zbog tražbina, koje prethode njegovoj, ne bi mogao doći ni do djelimičnoga podmirenja, je opravdano. Medjutim nije dobra odredba, koja to čini zavisnim od najveće ponudjene cijene, jer najveća ponuda ne može biti poznata sve dotle, dok nije stavljena, dakle sve do početka same prodaje, pa prema tome ni izvršni sud ne može već u času podnešenja molbe provjeriti, da li postoje uslovi za prodaju u smislu naredjenja § 5., niti odlučiti, da li da zatraženu prodaju dozvoli. Na mjesto najveće ponudjene cijene trebalo bi stojati: cijena, ispod koje se nekretnina ne smije prodati.

(§ 6.) Odredbe o prethodnom utvrdjivanju stanja tereta previše će zamrsiti postupak kod odredjivanja dražbe i učiniti ga sporim, sudovima će zadavati ogroman posao, a strankama troškove, koje im nitko ne naknadjuje. Uz to se predložene i takove odredbe, koje su protivne dosadašnjim ukorijenjenim pravnim shvaćanjima i neopravdane. Takova je odredba st. 4. o tome, da onaj, koji osporava istinitost, visinu ili prvenstveni red tražbine ili drugoga tereta, mora uvijek i u svakom slučaju svoju tvrdnju izvršnoj vlasti učiniti vjerovatnom, — kao i odredba st. 5., da protiv utvrdjenja stanja tereta, koje sadrži u sebi i rješenje odlučnoga pitanja o dopustivosti prodaje, nema mjesta zasebnomu pravnomu lijeku.

(§ 7.) Ako ne predleže zakonske pretpostavke za dozvolu dražbe, ima biti zahtjev za odredjenje dražbe odbijen, pa ne može ni doći do obustavljanja dražbenoga postupka, kako ga zakonski prijedlog predvidja. Obustaviti se može samo onaj dražbeni postupak, koji je započet, a za to započinanje je potrebno, da je dražba bila odredjena. Ne može dakle ni doći do slučaja obustavljanja dražbe po molbama, u svrhu dražbe podnešenim poslije stupanja na snagu ovoga zakona, nego može doći samo do odbijanja molbe; u ovom slučaju bilo bi opravdano, da molitelj ne dobije naknadu troška za molbu, koju je podnesao nasuprot svoga znanja o vrijednosti nekretnina, dakle ako je sam pribavljao uvjerenje o vrijednosti u svrhu procjene, ali je nepravično, da on snosi trošak, ako po zakonu nije mogao prethodno znati, kako će vrijednost nekretnina biti procijenjena. — Naprotiv bi obustave dražbenoga postupka moglo biti samo u slučajevima, ako je isti zatražen prije stupanja na snagu ovoga zakona; u ovom slučaju pak ne može molitelj dražbe u pogledu troškova snositi posljedice zakonskih odredaba, koje nisu bile u kreposti u času podnošenja njegove molbe.

(§ 8.) Držanje javnih prodaja (ovršnih dražbi) u mjestu izvršnoga suda ide samo na štetu dužnika, jer otežava učestvovanje ponudjača iz mjesta, gdje nekretnine leže, te uzrokuje slabije natjecanje, dakle sprečava postizavanje veće cijene; — dovoljno je održavanje dražbe u zgradi općinskoga poglavarstva, u mjestu gdje nekretnine leže, a spriječiti treba održavanje dražbi po krčmama i drugim ne do-

Digitized by Google

voljno dostojnim lokalima. Organu izvršne vlasti, bio on činovnik ili izvršitelj, treba u svakom slučaju odrediti odgovarajuću dnevnicu, naknaditi mu putne troškove i druge izdatke, pa i pristojnu nagradu, ako mu takova po dosadašnjim propisima drugih zakona pripada, ili — kako je to predvidjeno novim zakonom o izvršenju i obezbedjenju — nipošto se ne smije stvoriti stanje, koje bi izazivalo neurednosti i zloupotrebe, te sililo na mimozakonska plaćanja, koja bi kud i kamo teže pogodila ne samo povjerioca, nego i dužnika. Moglo bi se izići u susret dužniku, smanjujući mu trošak dražbe time, što će državna tiskara biti dužna, da oglase o dražbi besplatno objavi.

(§ 9.) U pogledu izvršenja na pokretnostima opravdano je predloženo uvodjenje na snagu onih odredaba novoga zakona o izvršenju i obezbjedjenju, koje služe zaštiti zemljoradnika. Potrebno i mudro bi bilo uvesti na snagu i one odredbe, koje štite i ostale dužnike.

(§ 10.) Vrijednost stoke, poljoprivrednih proizvoda i alata, mijenja se, pada i raste za vrijeme od sprovedenog uzapćenja do dana dražbene prodaje. Stoga je i za samoga dužnika povoljnije, da se ne mogu te pokretnosti prodati ispod stvarne prometne vrijednosti njihove u vrijeme prodaje, prema procjeni, koju bi trebalo prije početka dražbe utvrditi putem zakletoga procjenitelja na samom mjestu, gdje se dražba održava.

(§ 11.) Slučajeve u kojima pripada ili ne pripada tražiocu izvršenja pravo na naknadu troškova njegovog osobnog prisustva ili prisustva njegovoga pravnog zastupnika pri provodjenju pljenidbe ili pri dražbi pokretnosti, — odnosno slučajeve, kada se to prisustvo ima smatrati neophodno potrebnim ili nepotrebnim, treba zakonom utvrditi. Ne može se slobodnoj ocjeni suda prepustiti naknadna odluka o tome, jer kod slobodne ocjene o takvim pitanjima nije uvijek zagarantovana pravičnost, te jer tražilac i njegov zastupnik moraju imati sigurnost, ili da će dobiti naknadu troškova nastalih kod njihove opreznosti u izvršnom postupku, ili pak da ne će oni snositi odgovornost za štetu, nastalu otuda, što su oni opreznost propustili, nego da će im državni erar odgovarati, ako izvršni organ propusti dužnu pažnju tamo, gdje je zakon njima uskratio naknadu troškova oko vršenja opreznosti sa njihove strane.

(§ 12.) Ono, što ovaj zakonski prjedlog predvidja i naziva konvertiranjem dugova, nije konvertiranje duga, nego prinudno ravnanje, prinudan poček, prinudna povlastica obročnog otplaćivanja, nešto slično moratorijumu za zemljoradnička dugovanja, kombinovano sa snižavanjem dužnoga iznosa (§ 23.) pa u odredjenim slučajevima i ništenje cijeloga preostaloga potraživanja (§ 17.). Ove odredbe zaslužuju naročitu pažnju i zahtijevaju vanrednu opreznost, što se tiče cijeloga poglavlja II., nazvanoga »konvertiranje zemljoradničkih dugova«. Što se pak tiče specijalno § 12., prevelika je granica od 30 hektara ziratne zemlje za samovlasnika, odnosno 60 hektara za porodičnu zadrugu, jer ovolika površina daleko prelazi pojam ekonomski slaboga dužnika, i sa tolikim vlasništvom u nepokretnostima nije razlog zaduženju pretežno u nastupjelim ekonomskim prilikama, nego većinom u rdjavoj spekulaciji ili u neracijonalnom gazdovanju,

Digitized by Google

a ovakvim dužnicima na štetu onih povjerilaca, koji ništa nisu skrivili, spasavati cijeli imetak, nije pravično. Jednako nepravična je mjera od jednc desetine vrijednosti dužnikovoga cjelokupnoga nepokretnog imanja, i to još u vrijeme podnošenja molbe za takozvano »konvertiranje«, te bi ovakva zakonska odredba uništila mnoge novčane zavode, a ozbiljno dovela u pitanje i egzistenciju mnogih drugih povjerilaca, jer je poznato, da su uz hipoteku na nepokretnosti i od strane najsolidnijih zajmodavaca davani krediti od najmanje 30 do 50 procenata vriednosti, i da su takovi krediti smatrani za zdrave kredite. Naročito je nepravična odredba, da se propisi § 12. imaju primjenjivati prema vrijednosti nepokretnog imanja u vrijeme podnošenja molbe za »konvertiranje«, naročito ako se uporedi sa odredbama § 2. o vrijednosti iz 1929. godine, kada je riječ o dražbenoj prodaji; ovakav prijedlog, sa ovolikom razlikom u pogledu odmjeravanja cijene, kada je riječ o zaštiti dužnika na jednoj strani, prema odmjerivanju cijene, kada je riječ o pravu povjerioca, odaje dvostruko mjerilo i vrijedja pravno načelo jednakosti pravne zaštite. Načela, koja bi trebalo sprovesti, bila bi: da savjestan i pošten povjerilac ne smije trpjeti nikakvu štetu ni prema poštenomu i savjesnomu dužniku, kao i da nesavjestan i nepošten dužnik ne zaslužuje zaštitu prema savjesnomu i poštenomu povjeriocu. Savjesnost i poštenje povjerilaca i dužnika ima biti mjerilo i kod donošenja i kod primjene zakona. Isto tako treba povjerioce razlikovati prema vremenu, kada je potraživanje nastalo; prema prilikama, u kojima se dužnik zadužio, i prema pravnomu poslu, iz koga potiče dugovanje odnosno potraživanje. I konačno, povjerioce treba osigurati, da će dužnik udovoljiti na vrijeme i u cijelosti svojim obvezama po ovom zakonu. Naročito pak ne može se dirati u prava stečena zalogom i drugim obezbjedjenjem, barem pod istim uslovima, pod kojima se u njih ne dira ni u stečajnom postupku, ni u postupku o prinudnom ravnanju van stečaja, pa ni zakonom o pobijanju pravnih djela.

(§ 15.) Uvjerenje o tome, da je molitelj zemljoradnik, i uvjerenje o vrijednosti nekretnina, kod podnašanja molbe za »konvertiranje«, ima prema zakonskomu prijedlogu biti priloženo samoj molbi, što je sasvim ispravan postupak, kako je naprijed u ovom članku rečeno, kada je bilo govora o molbama povjerilaca za dražbenu prodaju. Ali i ovdje je suvišan, i ovaj put za dužnika štetan i nepotreban postupak putem sreskoga načelstva prema propisima § 3., kada se izdaje uvjerenje o vrijednosti. Ni sreska načelstva, sreski poljoprivredni odbori, ni druga lica ne mogu dati vjerniju i stvarniju procjenu nego općinska poglavarstva.

(§ 14.) »Konvertiranje« bi smjelo biti dozvoljeno samo uz sigurnosti, koje bi imao pružiti bilo dužnik sam, bilo neko drugi za njega; u protivnom slučaju pak bi trebalo postaviti izvršioca »konvertovane« obaveze i ovome povjeriti upravu nad imetkom do potpunog izvršenja. Predvidjeni su predugi rokovi za otplatu, i nije vodjeno računa o garancijama, koje treba dati savjesnomu i poštenomu povjeriocu za slučaj padanja vrijednosti nekretnina i prihoda od istih do isteka roka za isplatu »konvertovanoga« dugovanja. Rokovi ne bi ni u kojem slučaju trebali biti duži od onih, koji su kod prinudnog ravnanja dozvo-

Digitized by Google

ljeni u stečaju ili van stečaja. Obroci, u kojima se ima vršiti isplaćivanje, neopravdano su zakonom ograničeni na jedan godišnje, dok bi i za dužnike bila povoljnija zakonska odredba, po kojoj bi moglo biti i više godišnjih obroka, prema dospijevanju raznih vrsta plodova i usjeva, te prema inidividualnim prilikama dužnika i njegove privrede.

(§ 17.) Odredbe o uračunanju već plaćenih kamata u otplatu odnosno isplatu glavnoga dugovanja su prije svega protivne odredbama općih pravnih načela o ispunjavanju obaveza iz zabranjenih pravnih poslova, odnosno o naplati potraživanja, koja ne uživaju zakonsku pravnu pomoć, — a osim toga ne spadaju u ovaj zakon, nego u zakon o kamatima. Naročito bi ovakvom odredbom bio doveden u pitanje opstanak svih novčanih kreditnih zavoda uslijed mjeničnoga reeskomta, pošto bi posjednik reeskomtovane mjenice tražio naplatu cijeloga iznosa bez obzira na gubitak neposrednoga zemljoradnikovoga povjerioca, koji mu je dao mjenični kredit i koji sada ima da otpane od jednoga dijela, a možda i od cjelokupnoga iznosa reeskomtovanoga mjeničnoga potraživanja. Dovodjenjem u pitanje novčanih kreditnih zavoda dovodi se u pitanje cjelokupna privredna snaga cijeloga naroda, ne samo obzirom na dionički kapital, nego i obzirom na uloge, koji ne bi mogli biti isplaćeni, a naročito obzirom na povlačenje svih kredita, datih drugim staležima, privrednim granama i pojedincima, te obzirom na nemogućnost davanja bilo kakovoga daljega kredita bilo kome, a ne samo zemljoradniku.

(§ 20.) Pored prava zaloga na nepokretnom imanju dužnikovom za sve utvrdjene tražbine u jednakom redu prvenstva, koje treba da dolazi iza onih založnih prava, koja se ni po stečajnom zakonu odnosno po zakonu o pobijanju pravnih djela van stečaja ne mogu napadati, potrebno bi bilo stavljanje zabrane daljega opterećenja i otudjenja nekretnina do potpune isplate svih dosadanjih dugovanja, pa na taj način spriječiti dužnikove dalje rdjave spekulacije i osigurati povjerioce, da ne bi dužnik preuzimanjem daljih obaveza, ili otudjivanjem nekretnina izigrao njihova prava. Ovdje pak, upravo obratno od zakonskoga prijedloga, treba uzakoniti odredbu, da neisplata jednoga dospjeloga obroka povlači za sobom dospjelost i naplativost cijeloga preostaloga potraživanja.

(§ 22.) Preuzeta jamstva za »konvertovana« dugovanja ne bi smjela gubiti svoju važnost, pa prema tome ni parnice i izvršenja protiv jamca-platca ne bi trebalo obustavljati (stav 1.). U vezi pak sa onim, što je rečeno kod § 20. u pogledu kasnijih zaduženja dužnikovih, zabilježba pokretanja postupka za »konvertiranje« dugova bi imala povlačiti za sobom ništavost i brisanje svih kasnijih zabilježaba, od časa zabilježbe pokretanja postupka do pravomoćnoga rješenja o dozvoli »konvertiranja«, te nedopustivost bilo kakovih daljih upisa do isplate cijeloga »konvertiranoga« dugovanja. I dijete, koje mazimo, mora osjetiti, da imamo i strogosti za njega.

(§ 23.) Nepravična je odredba o snižavanju pojedinih tražbina, ako cjelokupni iznos dugovanja prelazi 80 od sto sadašnje vrijednosti dužnikovoga nepokretnog imanja. Dužniku treba osigurati egzistenciju, ali to je dovoljno učinjeno odredbama novoga za-

Digitized by Google

kona o izvršenju i obezbjedjenju, a ne treba medjutim nesavjesnomu i nepoštenomu dužniku (jer samo takov je mogao dotjerati do ovolike zaduženosti) toliko pogodovati, da mu se spasava 20 od sto njegovoga nepokretnog imetka, dok se odredbama § 12. udara na savjesne i poštene povjerioce, čim ukupna njihova potraživanja prelaze 10 od sto vrijednosti tog istog dužnikovog imanja. Uz to ovdje u svakom slučaju treba predvidjeti i dizanje cijene dužnikovog imetka do posljednjega roka isplate »konvertiranih« dugova, pa voditi računa i o tome, da bi se moglo dogoditi, da u tom vremenu tadašnja vrijednost bude i viša od ukupnog iznosa »konvertiranih« dugova.

(§ 24.) Predložene odredbe u pogledu preuzetoga jamstva protivne su pravnoj ustanovi jamstva, kada se jamac obvezao kao platac. Pravo na tužbu protiv jamca platca ne treba ovim zakonom ograničavati, u koliko jamac nije osoba, kojoj takodjer pripadaju povlastice po ovom zakonu. Stoga bi predloženu odredbu, da jamac-platac može biti tužen tek onda, ako se od glavnoga dužnika ne bi mogao naplatiti dospjeli obrok, trebalo barem tako izmijeniti, da se odredbe ovoga zakona protežu i na jamca-platca, ali samo u koliko i njemu osobno pripada po ovom zakonu pravo na »konvertiranje« njegovih dugova, te u koliku mu ovo pravo po ovom postupku bude dozvoljeno.

(§ 25.) Osim kaznenih posljedica u slučaju namjernoga iznošenja lažnih podataka sa strane dužnika, trebalo bi kao dalju posljedicu izreći i gubitak prava na »konvertiranje« dugova, jer nas život uči, da ima ljudi, koji za ljubav materijalne koristi rado podnose kazne i ne prezaju ni od nečasnih krivičnih djela. Kaznene posljedice trebali bi da trpe i povjerioci, koji namjerno iznesu lažne podatke, ili potpomognu dužnikove neistinite navode, radi svoje ili dužnikove koristi, odnosno u namjeri oštećenja interesa drugih povjerilaca.

(§ 26.) Trošak postupka, ako bi dužnik bio odbijen sa molbom, morao bi bezuslovno snositi sam dužnik i naknaditi svim strankama. Dužnika bi trebalo osloboditi i od plaćanja za objavu oglasa u službenim novinama državnim i banovinskim. Pošto bi dužnik imao biti oslobodjen od plaćanja svake takse, kao i od plaćanja troškova povjerilačkog učestvovanja u ovom postupku, nejasno je, na kakove se troškove odnosi ona rečenica u zakonskom prijedlogu: »Trošak postupka za konvertiranje snosi dužnik.« Treba precizno izreći, koje troškove će on snositi.

(§ 27.) Odredbe stava 1. o tome, ko se smatra zemljoradnikom, ne spadaju u »prelazna« naredjenja, kamo su po zakonskom prijedlogu dospjele, nego im je mjesto u općim naredjenjima. Odredbe pak o tome, tko izdaje uvjerenja, spadaju ili u opća ili u završna naredjenja, ali i opet ne u »prelazna«. Stav 2., koji govori takodjer o tome, tko se smatra zemljoradnikom, trebalo bi da stoji ispred odredaba stava 1. o tome, tko izdaje uvjerenja, jer se odredbe o izdavanju uvjerenja odnose i na zemljoradnike iz stava 2.

(§ 28.) Odredbe o retroaktivnoj snazi ovoga zakona i na izvršenja, koja u već u toku, u koliko prodaja još nije pravosnažno provedena, morale bi uzeti u obzir barem troškove dotadašnjega postupka, nastale prema dosadašnjim propisima

Digitized by Google

(§ 29.) Propisi ovoga zakona, prema iznešenomu zakonskomu prijedlogu, ne bi se imali primjenjivati na tražbine države, samoupravnih tijela i njihovih štedionica, Narodne banke, Državne hipotekarne banke, Privilegovane agrarne banke i zadružnih organizacija, kao i na tražbine izdržavanja (alimentacije) na osnovu dužnikove zakonske dužnosti izdržavanja. Prije svega bi trebalo preispitati značaj samoga potraživanja, a tek za tim osobu povjerioca, odnosno povjerilačke institucije.

»Konvertiranje« dozvoliti bi trebalo u prvom redu, a možda i jedino, za dugovanja, potičuća iz čistoga zajamnoga pravnoga posla. Zadružne organizacije, Privilegovana agrarna banka i štedionice samoupravnih tijela, prije svega ne bi trebale biti izjednačene sa državnim erarom, Narodnom bankom i Državnom hipotekarnom bankom, a i u pogledu potraživanja Narodne banke i Državne hipotekarne banke trebalo bi dati izvjesnih pogodnosti dužnicima. Iz svih ograničenja po ovom zakonu svakako bi trebalo izuzeti potraživanja pupilarnih masa, zaklada i fondova, te potraživanja zemljoradnika prema zemljoradniku.

Posebno pak »konvertiranje« ne bi trebalo dozvoliti za dugovanja, potičuća iz kupovne cijene odnosnih nekretnina, zatim za izvršeni fizički ili intelektualni rad, za izdržavanja (alimentacije) i druga podavanja, potičuća iz obaveza preuzetih prilikom sticanja vlasništva ili samoga posjeda nekretnina, pa i za robu primljenu od trgovaca ili zanatlija poslom sklopljenim na malo.

I kod drugih povjerilaca odnosno dugovanja, koja nisu izričito ovdje spomenuta, trebalo bi preispitati, nije li možda interes povjeriočev na isplati njegovoga potraživanja jači od interesa dužnikova, te ne bi li možda povjerilac trpio veće štete nego sam dužnik, pa u opravdanim slučajevima ovakove povjerioce odnosno dugove izuzeti iz ograničenja po ovom zakonu. Odredbe o izuzecima spadaju u sam zakon, a pogrješno su unešene medju »Prelazna« naredjenja.

(§ 30.) Nije isključeno, da bi se viškom izdataka, predvidjenim za materijalne izdatke kod sprovodjenja ovoga zakona, brže i uspješnije moglo pomoći zemljoradniku, nego »konvertiranjem« njegovih dugovanja. Vjerojatno je, da bi dostatna pomoć bila u isplati zemljoradnikovih potraživanja, nastalih uslijed žitnoga režima, te osiguranjem daljeg unovčenja njegovih proizvoda, no ako ne bi bilo dosta raspoloživih sredstava za tu svrhu možda bi bolje bilo zahvatiti u gotovi novčani kapital, nego li u potraživanja privatnika.

Naročito je pažnje vrijedan ekspoze gosp. ministra spoljašnjih poslova pred senatom baš u vrijeme, kada su objavljena ova dva zakonska prijedloga. U tom ekspozeu je gosp. ministar na veoma snažan način argumentirano iznesano vanredno točne konstatacije i o poljoprivrednoj krizi. Morali smo zapaziti mišljenje gosp. ministra, da je ova godina posljednja godina privredne krize, kao i njegovo ispravno stanovište, da se ne smije pogodovati onim dužnicima, okji su došli u današnji težak položaj, jagmeći se za umnožavanjem svoga nepokretnoga kapitala i hoteći se obogatiti, pozajmljujući tudji novac.

U ovom članku zbijene su samo glavne misli, a podrobnije razlaganje i tumačenje vjerojatno nije ni potrebno.

Digitized by Google

Nadležnost redovnih sudova za rješavanje sporova o vlasništvu i posjedu nekretnina zemljišnih zajednica

Napisao dr. Muha Miroslav, sudac banskoga stola.

Nema nauke, u koliko dakako nauka ima čvrstoga temelja, u kojoj bi se mišljenja tako često razilazila, kao što je to slučaj u pravnoj nauci, ma da ova ima oslonca u pozitivnim zakonskim naredjenjima. Ima što više neosnovanih pravnih mišljenja, koja su opće usvojena. To je obično u onim slučajevima, koji nisu naročito predvidjeni u pozitivnim zakonskim normama, jer ih zakonodavac, u pravilu osnovano, smatra uredjenima čitavim pravnim sustavom ili po prirodi same stvari. Gdje naprotiv pozitivna zakonska naredjenja uredjuju koje pitanje, tamo obično pogrješno mišljenje nije opće usvojeno, već se suprotna mišljenja stalno bore medju sobom.

Takov jedan slučaj je pitanje nadležnosti za sporove izmedju zemljišne zajednice i njezinog ovlaštenika o posjedu i vlasništvu nekretnina. Naš najviši sudski forum u novijoj judikaturi stalno zauzima stanovište, da su za rješavanje takovih sporova nadležni redovni sudovi. Ali i kraj te stalne judikature našega vrhovnoga suda relativno vrlo često niži sudovi donašaju rješenja, u kojima se izriče nenadležnost redovnih sudova, a isto tako relativno vrlo često i upravne vlasti osporavaju redovnim sudovima nadležnost u tom predmetu, prisvajajući je sebi. To pitanje je od krupne važnosti — ne toliko zbog njegove pravne strane, koliko zbog narodno-gospodarskih interesa, koji su vezani s tim pitanjem.

Stanovište, da su redovni sudovi nadležni za rješavanje pomenutih sporova, obrazlaže se u glavnom ovako: Za rješavanje spora o vlasništvu i posjedu nadležni su po zakonu redovni sudovi, a druge vlasti iznimno, gdje to posebni zakon naročito odredjuje. Tako su iznimno toj sudskoj nadležnosti oduzeti po §§ 50.—54. zakona o zemljišnim zajednicama svi sporovi ovlaštenika glede izvršivanja ovlaštenič-koga prava, u koliko je samo to pravo neprijeporno koli glede opstojnosti toli glede opsega, a tako i prijepori o tome, što se komu uskraćuje ili podjeljuje ovlašteništvo, pa svi takovi sporovi podleže nadležnosti upravne vlasti. Isto tako po § 80. spomenutoga zakona spada za trajanja diobe (razgodbe) nekretnina zemljišne zajednice rasprava i odlučivanje o svima stvarno-pravnim zahtjevima i odnošajima, napose i o medjama skupnoga zemljišta pred komasaciono-razgodbeno povjerenstvo. Gdje se dakle ne radi ni o vlasništvu ni o diobi (razgodbi) nekretnina zemljišne zajednice, nego o pitanju, da li nekretnina sačinjava vlasništvo zemljišne zajednice ili koje privatne osobe, pa bila ova i ovlaštenik, dakle spor o vlaništvu, pojedu i dosjelosti, kao stvari gradjansko-pravne naravi, nije — osim za trajanja diobe — nadležna rješavati druga vlast van sudova. Iznimku od toga ne sadržaje ni propis § 50. zakona o zemljišnim zajednicama, jer su po ovom upravne kao nadzorne vlasti nadležne rješavati samo o predmetima i sporovima, navedenim u §§ 52. i 53. spomenutoga zakona.

Digitized by Google

I samo naredjenje § 81. zakona upotrebljava se za obrazlaganje nadležnosti redovnih sudova: U označenim sporovima ne mogu doći do uvaženja ni ustanove §§ 80. i 81. zak. o uredjenju zemljišnih zajednica, jer zadnji paragraf dodjeljuje prethodnoj kompetenciji razgodbenoga povjerenstva prijepore o vlasništvu nekretnina, s kojima je skopano ovlašeništvo, a ne sporove o vlasništvu i posjedu nekretnina, koje su objekt ovlašteničkoga prava.

Da u kratko sažmemo obrazlaganje toga stanovišta. Sporovi o vlasništvu i posjedu su privatnopravne prirode, pa su stoga načelno samo redovni sudovi nadležni, da o njima raspravljaju i odlučuju, osim gdje takovi sporovi nisu zasebnim zakonima upućeni na nadležnost drugih vlasti. Zakonom o uredjenju zemljišnih zajednica od 25. travnja 1894. se ne dira u nadležnost redovnih sudova glede rješavanja takovih sporova. Upravne vlasti su nadležne jedino za rješavanje sporova, predvidjenih u §§ 52. i 53. rečenoga zakona, dakle za rješavanje sporova ovlaštenika glede izvršivanja ovlašteničkoga prava i sporova o tome, da li komu pripada ili ne pripada ovlašteničko pravo. Tek propisom § 80. istoga zakona je normirana nadležnost razgodbenih povjerenstava za raspravljanje i odlučivanje o svima stvarno-pravnim odnošajima, napose o medjama skupnoga zemljišta, dakle i o vlasništvu i posjedu, ali to samo za slučaj diobe a i u tom slučaju; samo dok traje diobni postupak. Ni sam propis § 81. cit. zakona ne vojuje za mišljenje, da bi redovne upravne vlasti ili razgodbena povjerenstva bila nadležna za rješavanje sporova o vlasništvu i posjedu onih nekretnina, koje su predmet ovlašteničkoga prava, jer se tim propisom normira prethodna nadležnost razgodbenoga povjerenstva jedino glede sporova o vlasništvu i posjedu nekretnina, s kojima je spojeno ovlašteništvo.

Poznate su metode aprioristikogča tumačenja zakona. Dok kod isrpavnoga i valjanoga tumačenja zakona nastojanje ide za tim, da se iz samoga zakona svestranim proučavanjem i temeljitim razmišljanjem utvrdi značenje pojedinih njegovih naredjenja, ide kod apriorističkoga tumačenja umna djelatnost točno dijametralno protivnim putem: značenje stanovitoga zakonskoga naredjenja stvara se unaprijed, dakle bez prethodnog pomljivoga proučavanja, a zatim se dotični zakonski propisi obradjuju i ugnjetavaju dotle, dok se silom ne podrede unaprijed stvorenomu stanovištu. Upravo klasičan primjer apriorističkoga tumačenja je gore izloženo obrazlaganje.

Prelazimo na razmatranje tog obrazlaganja. Ponajprije valja istaknuti, da izloženo obrazlaganje zapada u veliku zabludu, kad razgodbu istovjetuje sa diobom, odnosno kada drži, da postupku pred razgodbenim povjerenstvu ima mjesta, samo kada se provadja dioba. Treba tek zaviriti u obrazloženje vladine zakonske osnove i ne baš duboko proučiti sam zakon, a da se vidi, da razgodba i dioba su dva posve različita pojma, koji imadu jedino to zajedničko, da se i jedno i drugo provadja pred zasebnim forumom: razgodbenim povjerenstvom.

Opravdana je nada, veli se u obrazloženju vladine zakonske osnove, da će u najvećem dijelu slučajeva upravnim (nadzornim) vlastima poći za rukom, da izravnaju opreke i sporazumno sa zajedniča-

Digitized by Google

rima provedu prvo uredjenje. Odnošaji su teoretično za pravnika zapleteniji, nego li se oni zrcale u pravnom osjećaju našega seoskoga puka, te će češće, nego možda mislimo, i u najzakučatijim slučajevima, doći do uporabe § 13. osnove. Svakako ipak kraj velikog broja tih zajednica, bit će ih dosta, gdje će, kako veli § 66. osnove, biti tako zamršeni odnošaji, da se bez »razgodbe« ne mogu urediti. U takovoj smutnji, gdje o sporazumu nema govora, gdje se ne radi samo o rješenju raznih prigovora pojedinih stranaka, gdje se diže prigovor, da zajednica ne postoji, gdje dakle u opće dolazi do potrebe, da se provedu izvidi na licu mjesta, u svim tim zgodama scijenila je vlada, da mora potražiti za osiguranje točne provedbe organe različne od upravnih (nadzornih) vlasti.

Takovom opsežnijem postupku oko uredjenja, za razliku od dobrovoljnoga, daje osnova uobičajeni naziv, razgodba a tu razgodbu povjerava...

Tim se povjerenstvima s potpunim pouzdanjem može povjeriti i provadjanje dioba...

Bitno u tom poglavlju (naime u III.) jest, što se prihvaća za razgodbu i diobu...

Sam zakon u nekojim naredjenjima (n. pr. u §§ 70. 71. 73. 75. 76. 83. 90.) navodi istina nakon riječi »razgodba« u zagradama riječ »dioba«, ali to je samo tamo, gdje zakon za obje operacije donosi zajednička naredjenja, dok se tamo, gdje nema zajedničkih propisa, ne nalaze oba izraza zajedno (n. pr. §§ 78. 79. 88.). No da razgodba ne znači drugo nego uredjenje zemljišne zajednice u zamršenim slučajevima i da je ona nešto posve drugo od diobe, jasno se vidi iz propisa §§ 48., 54., 55., 56., 62., 63., 66., 68., 69, a vidi se to takodjer iz marginalne rubrike kod § 54. (»za razgodbu i diobu«) i kod § 67. (»kod razgodbe i diobe«).

Odveć je jasno, da je razgodba jedno a dioba posve nešto drugo. Ali stanovištu, koje zagovara nadležnost redovnih sudova za rješavanje sporova o vlasništvu i posjedu nekretnina, koje sačinjavaju skupno zemljište zemljišne zajednice, smetala je razgodba u smislu uredjenja zemljišne zajednice, a smetala je zato, jer u nadležnost razgodbenih povjerenstava spada odlučivanje o svim stvarno-pravnim odnošajima, napose o medjama skupnoga zemljišta (§ 80.), jer je dakle isključena nadležnost redovnih sudova glede bilo kojih sporova o nekretninama, koji sačinjavaju imovinu zemljišne zajednice.

Ali tomu stanovištu smeta označena nadležnost razgodbenih povjerenstava i za slučaj diobe, pa stoga ograničava vremenski tu nadležnost za vrijeme trajanja postupka o diobi. Ni to ograničenje ne vodi cilju, za kojim ide to stanovište, jer bi razgodbeno povjerenstvo, kako zakon ne pravi razlike, bilo nadležno za rješavanje o medjama skupnoga zemljišta i onda, ako bi redovni sud bio prije riješio pitanje o vlasništvu stanovite nekretnine. Kakov bi dakle smisao imala nadležnost redovnih sudova za vrijeme prije povedenoga postupka o diobi?

Bilo bi potrebno, da se to ponajprije iznese u svrhu, da se ukloni jedna očita netočnost, koja je svijesno ili nesvijesno upotrebljavana

Digitized by Google

za podupiranje izloženoga stanovišta. A sada se može postupati sistematski.

Ispravno je mišljenje, da su sporovi o vlasništvu i posjedu privatno-pravne prirode, te da stoga načelno spadaju u nadležnost redovnih sudova, osim gdje zasebnim zakonom nije učinjen izuzetak. To načelo dolazi do izražaja i u § 1. novoga gradjanskog parničnog postupka ovako: U gradjanskim pravnim stvarima vrše sudsku vlast, u koliko posebnim zakonima nije što drugo naredjeno, ovi redovni sudovi: sreski, okružni, trgovački, apelacioni sudovi i kasacioni sud.

To dakle načelo ne podleži razmatranju. Pitanje je samo, da li nije zakonom o uredjenju zemljišnih zajednica učinjen izuzetak od načela. Valja priznati, da propisima §§ 52. i 53. spomenutoga zakona nije učinjen izuzetak, jer ti propisi normiraju nadležnost upravnih vlasti za rješavanje sporova ovlaštenika glede izvršivanja ovlaštenič-koga prava odnosno sporova o tome, da li kome pripada ili ne pripada ovlašteničko pravo i u kojoj srazmjeri, jer dakle ti propisi nemaju na umu sporove o tome, da li koja nekretnina spada ili ne spada u imovinu zemljišne zajednice. Ali zato postoje drugi propisi, prema kojima je isključena nadležnost redovnih sudova za rješavanje sporova te vrste.

Propisi o postupku i opsegu nadležnosti vlasti, koje dolaze u obzir kod uredjenja zemljišnih zajednica, sadržani su u III. poglavlju i to u §§ 57.—66. kod prvog uredjenja i u §§ 67.—90. kod razgodbe i diobe.

Ponajprije § 57. odredjuje, da su upravne vlasti dužne, da po službenoj dužnosti nastoje, da sve zemljišne zajednice budu uredjene (ustanovljene). Isto odredjuju § 1. i 2. provedbene naredbe od 19. rujna 1897. br. 54.510. A glavni je predmet prvog uredjenja prema naredjenju § 57. taj. da se ustanove zemljišta tih zemljišnih zajednica i da se popišu svi ovlaštenici. Prema § 58. ima se posljedak prvih izvida o tome, koje se skupine ovlaštenika imaju smatrati zemljišnim zajednicama i koji im je zemljišni posjed, javno u službenim novinama i u područnim općinama proglasiti uz poziv, da se svaki interesenat, koji misli da odnosna zemljišna zajednica ne postoji ili da se njezino vlasništvo ne odnosi na naznačena zemljišta, ima prijaviti u roku od šest mjeseci kod oblasti, od koje je oglao potekao. Upravne vlasti, naredjuje § 62., će riješiti prigovore uz redoviti molbeni tečaj, ako su po naravi prigovora na to ovlašćene. U protivnom slučaju obustavit će svoje djelovanje te ustupiti sve izvidne spise razgodbenomu povjerenstvu u svrhu razgodbe po službenoj dužnosti. Ako se podigne, veli § 66., prigovor zbog toga, što se zemljišna zajednica stvara od skupine, koja je po načelima ovoga zakona ne može tvoriti, ili ako su odnošaji glede posjeda zemljišne zajednice i skupnih užitaka tako zamršeni, da ih upravna vlast, koja nadzire prvo uredjenje, ne može sporazumom stranaka bez posebnih izvida na licu mjesta razmrsiti, tada prestaje djelovanje upravne vlasti, te se po službenoj dužnosti ima pristupiti razgodbi. Prema § 15. cit. naredbe uredujući činovnik će razložiti ovlaštenicima nuždu

Digitized by Google

sporazuma, te ih upozoriti, da im je korisno izbjegavati kod uredjenja medjusobnim razmiricama, jer će samo tako moći izbjeći razgodbenomu postupku. Po § 20. navedene naredbe odbor je dužan, da sudjeluje kod točnoga zapisničkog ustanovljenja imovine, naročito zemljišnoga posjeda zemljišne zajednice. Ako se uredjujući činovnik uvjeri iz rasprave glavne skupštine i po njoj izabranog odbora, da su odnošaji tako zamršeni, da se oni ne dadu razmrsiti ni rješenjem prigovora, za koje je nadležna dotična upravna vlast prema §§ 52. i 53., ni prijateljskim sporazumom stranaka, tada će on, prema § 36. iste naredbe, obustaviti svoje djelovanje te podnijeti sve pribavljene podatke izvještajem razgodbenomu povjerenstvu.

Iz tih propisa izlazi svom mogućom jasnoćom:

1.) da su za rješenje pitanja, koje nekretnine sačinjavaju imovinu zemljišne zajednice, ili — kako se zakon izražava jedamputa: koja su zemljišta zemljišne zajednice, drugiputa: koji joj je zemljišni posjed, trećiputa: na koja se zemljišta odnosi vlasništvo zemljišne zajednice, što znači uvijek jedno te isto — da su dakle za rješenje pitanja o vlasništvu i posjedu tih nekretnina, isključivo nadležne one upravne vlasti, kojima pripada nadzor nad zemljišnim zajednicama (§§ 50. i 57.), osim kada se utvrdi naročita zamršenost pitanja;

2.) da se zamršenost ovoga pitanja sastoji i uopće može sastojati samo u tome, što tko prigovori, da se vlasništvo zemljišne zajednice ne odnosi na stanovito zemljište, i ustvrdi, da je on vlasnik toga zemljišta;

3.) da u tom slučaju prestaje djelovanje dotične upravne vlasti, koja ima sve izvidne spise ustupiti, ne možda sudu, koji s time nema posla, ma da je po srijedi spor o vlaništvu i posjedu nekretnina, već razgodbenomu povjerenstvu u svrhu provedenja razgodbe po službenoj dužnosti.

Razgodba se provadja prema § 67. ili po službenoj dužnosti ili na molbu stranaka. Po službenoj dužnosti (§ 68.) provadja se razgodba, kako je već ranije rečeno, kad dotične nadzorne vlasti ne mogu provesti prvo uredjenje zbog zamršenosti odnošaja. A jedan od glavnih uzroka zamršenosti odnošaja je taj, što se podigne prigovor, da stanovito zemljište ne sačinjava posjed zemljišne zajndnice, jer da je tudje vlasništvo — svejedno, koji se naslov navodi za to tudje vlasništvo. Svrha je dakle razgodbenoga postupka, kada se provadja zbog zamršenosti odnošaja glede posjeda zemljišne zajednice, upravo ta, da riješi pitanje o vlasništvu i posjedu nekretnina. Na molbu stranaka se pak razgodba može provadjati i poslije obavljenoga prvog uredjenja u svako doba (§§ 67. i 69.), čim nastupi zamršenost odnošaja, koja se i opet može odnositi na posjed zemljišne zajednice.

Svrha je dakle razgodbenoga postupka, bilo da se provadja zbog zamršenosti odnošaja glede posjeda zemljišne zajednice, upravo ta, da se riješi pitanje, da li stanovite nekretnine sačinjavaju

Digitized by Google

imovinu zemljišne zajednice, dakle upravo pitanje o vlasništvu i posjedu nekretnina.

Sasvim je onda prirodno, da se u razgodbenom postupku imade prema § 76. pravomoćno ustanoviti zemljište, o kojem se radi, i da nadležnost razgodbenog povjerenstva prema § 80. opsiže i raspravu i odlučivanje o svima stvarno-pravnim odnošajima a napose o medjama skupnoga zemljišta, dakle o vlasništvu i posjedu nekretnina, o kojima se radi, t. j. odlučivanje o sporu, čije su vlasništvo stanovite nekretnine, da li su naime vlasništvo zemljišne zajednice ili kojega drugoga. Zaista zakon nije mogao biti jasniji.

Kako aprioristično tumačenje nastoji, da zakonska naredjenja silom prilagodi unaprijed stvorenomu stanovištu, to je i riječima u § 80. »u koliko je to nužno u svrhu razgodbe« pridalo značenje, da ovisi o razgodbenom povjerenstvu, da li će ono raspravljati i odlučivati o stvarno-pravnim odnošajima, ili će time, što ne smatra, da je to nužno u svrhu razgodbe, raspravljanje i odlučivanje prepustiti redovnim sudovima. O takovom značenju navedenih riječi nema ni govora. Njihovo značenje je to, da će razgodbeno povjerenstvo raspravljati i odlučivati o stvarno-pravnim odnošajima samo u toliko, u koliko je potrebno, da se riješi nastali spor (vidi § 76.). Ako je n. pr. nastao spor o tome, da li je stanovito zemljište vlasništvo zemljišne zajednice ili nije, ne će ono raspravljati i odlučivati o vlasništvu drugoga zemljišta, ako je neprijeporno, da je to drugo zemljište vlasništvo zemljišne zajednice. To i samo to znače i mogu značiti navedene riječi.

Isto tako je u svrhu aprioristićkoga tumačenja zloupotrebljavano i naredjenje 2. stava § 80.: »S toga je isključena nadležnost onih oblasti, koje bi, da ne bude razgodbe, nadležne bile rješavati te predmete«. Toj se odredbi pridaje naime značenje, kao da su redovni sudovi nadležni za rješavanje spora o tome, da li je stanovita nekretnina vlasništvo zemljišne zajednice ili ne, bar za ono vrijeme, dok nije počelo djelovanje razgodbenoga povjerenstva. Tako tumačeno naredjenje bi značilo, da ovisi o samovolji nadležnih upravnih vlasti odnosno razgodbenih povjerenstava ili o volji stranaka, da li će razgodbena povjerenstva ili pak redovni sudovi odlučivati o pripadnosti ili nepripadnosti stanovite nekretnine zemljišnoj zajednici, što je apsurd. Citirano naredjenje nije drugo nego sinteza onoga, što je za prvo uredjenje već odredjeno u §§ 62. rečenica 2., 66. i 68. zakona o uredjenju zemljišnih zajednica i §§ 15., 20. i 36. provedbene naredbe, — odnosno prirodna posljedica povedenja razgodbenoga postupka na molbu stranaka poslije prvog uredjenja prema § 69. zakona o u. z. z.

Da nema razgodbe, za rješavanje sporova n. pr. o postojanju i opsegu ovlašteničkih prava bile bi nadležne prema § 53. dotične nadzorne upravne vlasti. Tim vlastima je provedenim razgodbenim postupkom oduzeta ta nadležnost, u koliko ne bi ti sporovi po tim upravnim vlastima bili već pravnosnažno riješeni (§ 72. z. o u. z. z.). To je značenje spomenute zakonske odredbe.

Zakon je dakle odredivši nadležnost razgodbenih povjerenstava za odlučivanje o sporovima o pripadnosti ili nepripadnosti koje ne-

Digitized by Google

kretnine zemljišnoj zajednici isključio nadležnost redovnih sudova na način, koji ne dopušta nikakove sumnje. Ali zakon je pošao i dalje i drugom svojom odredbom isključio nadležnost redovnih sudova za rješavanje sporova o pripadnosti ili nepripadnosti stanovite nekretnine zemljišnoj zajednici, a to je učinio time, što je propisom § 81. i dalje ostavio nadležnosti redovnih sudova sporove o vlasništvu i posjedu jedinoonih nekretnina, skojima jespojeno ovlašteništvo. Zar je moguće, da zakon bude jasniji?

Nekretnine, koje kod svake zemljišne zajednice dolaze u obzir, dijele se u dvije kategorije: u jednu kategoriju spadaju one nekretnine ,koje sačinjavaju imovinu zemljišne zajednice kao takove, koje su dakle njezino vlasništvo; u drugu kategoriju spadaju nekretnine, koje su individualno vlasništvo pojedinih ovlaštenika i sa kojima je spojeno ovlašteništvo.

Zakon upućuje sve sporove, koji se tiču nekretnina prve kategorije, na isključivu nadležnost nadzornih upravnih vlasti odnosno razgodbenih povjerenstava, kako to izlazi nesumnjivo iz gore izloženoga, dok nadležnosti redovnih sudova ostavlja na rješavanje sporove o vlasništvu i posjedu nekretnina druge kategorije.

Kada bi se dakle i kraj sve jasnoće zakonskih propisa, koji utvrdjuju nadležnost razgodbenih povjerenstava za rješavanje sporova o vlasništvu i posjedu nekretnina prve kategorije, ipak sumnjalo u tu nadležnost, kako se može i dalje sumnjati kraj propisa § 81.? Kako se može i dalje sumnjati, kad se i argumento a contrazio iz § 81. mora zaključiti, da redovni sudovi nisu nadležni za rješavanje ma bilo kojih sporova, koji se tiču nekretnina prve kategorije?

No zakon ide i još dalje. U 2. stavu § 81. je odredjeno, da i u slučaju sporova, koji spadaju pred sud, a to su sada navedeni sporovi o vlasništvu i posjedu nekretnina, s kojima je spojeno ovlašteništvo, mora prethoditi pokušaj nagode pred razgodbenim povjerenstvom!

Zakon dakle dijeli sporove, što se tiče nadležnosti, u dva reda: u jedan red spadaju sporovi, za rješavanje kojih su nadležne upravne vlasti odnosno razgodbena povjerenstva; — u drugi red sporovi, za rješavanje kojih su nadležni redovni sudovi. Ali i za sporove toga drugoga reda je propisan prethodni pokušaj nagode pred razgodbenim povjerenstvom.

A sada se dešava to, da se iz zakonske odredbe, prema kojoj je pokušaj nagode pred razgodbenim povjerenstvom obavezan, što više, u slučaju sporova, koji spadaju na nadležnost sudova, izvadja ništa manje nego to, da su sudovi nadležni i za rješavanje sporova, koje zakon upućuje na isključivu nadležnost razgodbenih povjerenstava. Opravdana je sumnja, da je ikada u tumačenju zakona učinjena jednako smiona dedukcija. Kraj takove dedukcije svatko će shvatiti osnovanost tvrdjenja, da su argumenti stanovišta, suprotnoga onome, koje se ovdje zastupa, upravo primjer aprioristićkoga tumačenja.

Da bude stvar potpuna, valja upozoriti još na nešto, što pristalice suprotnoga stanovišta gube s vida. Obično se prema zemljišnoj zajednici traži priznanje prava vlasništva stanovitoga zemljišta, jer da je vlasništvo stečeno dosjelošću. Vrijeme dosjelosti suprot zemljišnoj

Digitized by Google

zajednici iznosi prema § 1472. o. g. z. 40 godina, a zakon o uredjenju zemljšnih zajednica donešen je 25. travnja 1894. Dosjelost je dakle morala početi prije važenja toga zakona. Prema §§ 1. i 2. provedbene naredbe upravne vlasti morale su pristupiti uredjenju zemljišnih zajednica po službenoj dužnosti, čim je ta naredba izašla (§ 51. zak. o u. z. z.). Da li su pristalice suprotnoga stanovišta o tome razmišljali i tražili, da se utvrdi bar to, da li je prvo uredjenje obavljeno ili nije, t. j., što se tiče našega pitanja, da li su postupkom pred nadzornim upravnim vlastima ili pak pred razgodbenim povjerenstvom ustanovljene medje skupnoga zemljišta, kako zakon traži, ili ne? Nisu, ili ako jesu, oni su prešli preko toga, jer se posljedak toga razmišljanja protivi unaprijed stvorenomu stanovištu.

Valja istaknuti, da je pogrješno i stanovište, prema kojemu su doduše razgodbena povjerenstva nadležna za rješavanje sporova o posjedu i vlasništvu nekretnina, koje bi imale tvoriti imovinu zemljišne zajednice, ali samo onda, kada se ti sporovi vode izmedju zemljišne zajednice i njezinog ovlaštenika. Kako zakonski propisi ne prave razlike, to je razgodbeno povjerenstvo nadležno za odlučivanje o sporovima glede pripadnosti ili nepripadnosti stanovitoga zemljišta zemljišnoj zajednici bez obzira na to, tko je stavio prigovor, da zemljište nije vlasništvo zemljišne zajednice, t. j. bez obzira, tko osporava zemljišnoj zajednici vlasništvo na zemljište i sebi ga prisvaja, bez obzira dakle, da li to čini njezin ovlaštenik ili koji treći.

A kako se ima u stvari sa dosjelosti? Ovlaštenik mjesto da dobije skupne užitke po alikvotnom dijelu ili u stanovitom razmjerju (§ 14. z. o u. z. z.), uživa stanoviti, u naravi odijeliti dio skupnoga zemljišta kroz duže vremena. Sada je moguće dvoje: ili da si on prisvaja vlasništvo toga dijela zemljišta dosjelošću u spoprazumu sa zemljišnom zajednicom ili protiv njezine volje. U prvom slučaju stvar ide glatkim putem. Tužena zemljišna zajednica se daje kontumacirati ili priznaje tužbeni zahtjev. U drugom slučaju stvar i opet nije baš tako teška. Svjedoci i ne moraju da iskažu bilo svijesno ili nesvijesno neistinu, jer to i stoji, da je ovlaštenik uživao i »posjedovao«, eventualno zajedno sa svojim prednikom, dotično zemljište kroz propisani niz godina, i eto dosjelosti. Eventualnu tvrdnju zemljišne zajednice, da se je on priznavao ovlaštenikom, pa da stoga nije pojedovao u svoje ime, lako je tužitelju suzbijati prigovorom, da se je njegovo priznanje odnosilo na drugo zemljište, koje je doduše isto tako uživao kao prvo ali u svojstvu ovlaštenika. Neka zemljišna zajednica dokaže protivno, ako zna i može!

Često se dešava, da na molbu zemljišne zajednice ili nekolicine ovlaštenika upravna vlast ureduje i odredi povraćaj dotičnoga zemljišta zemljišnoj zajednici. Riješenje upravne vlasti postaje i pravnosnažno, no ovlaštenik se ne pokori tomu riješenju već tuži zemljišnu zijednicu pred redovnim sudom. Nadzorna upravna vlast nije doduše nadležna, da rješava takve sporove nego razgodbeno povjerenstvo, ali nije nadležan ni sud. No sukob o nadležnosti rješavan je po novijoj judikaturi u prilog suda, koji zatim u većini slučajeva i meritorno udovolji tužbenomu zahtjevu.

Digitized by Google

Za takva prisvajanja zemljišta zemljišne zajednice upotrebljavamo naziv uzurpcija, što znači protupravno prisvajanje. Kada bi u takovim slučajevima uredovalo razgodbeno povjerenstvo, koje je i jedino za to nadležno, stranka bi u pravilu morala podleći, jer se ono ne bi zadovoljavalo, kako to čine sudovi, dokazom o »posjedovanju«, već bi stvar dublje istraživalo u duhu zakona o uredjenju zemljišnih zajednica i tim putem moralo u pravilu utvrdjivati, da po srijedi nije drugo do li uzurpacija. I tako dolazimo do zaključka, da sudovi već samim tim, što pogrješno tumačeći zakon, prisvajaju sebi nadležnost u pomenutim sporovima, potpomažu uzurpacije, dakle do zaključka, da sudovi nesvijesno vrše ulogu, koja im sigurno nije namijenjena. Gdje se pa privajanje vrši u sporazumu sa zemljišnom zajednicom, znači to i očigledno izigravanje onih propisa zakona o uredjenju zemljišnih zajednica, prema kojima se otudjivanje i dioba nepokretne imovine mogu obavljati samo uz stanoviti oprez (§§ 31., 41., 42., 43. i 69. i slijedeći). Taj zakon se dakle svojim jasnim propisima bori protiv umanjenja nepokretne imovine zemljišnih zajednica, u koliko ono nije vršeno prema njegovim propisima, a istu težnju nalazimo i u noveli k tome zakonu od 30. prosinca 1930. Ta se težnja jasno odražava u naredjenju, da će se sve u z u r p i r a n o zemljište uračunati kod diobe ovlaštenicima u njihov materijalni dio prema njihovomu ovlaštenićkomu pravu. Znači, da ovlašteniku ne smije koristiti tvrdnja, da on stanovito zemljište posjeduje u svoje ime; znači, da mu ne pomaže samovoljno mijenjanje naslova (§ 319. o. g. z.), s kojega drži zemljište. A što je uzurpirano zemljište? Uzurpirano zemljište je prema izloženomu svako zemljište, koje je otrgnuto od skupnoga zemljišta zemljišne zajednice bez održanja odnosnih propisa zakona o uredjenju zemljišnih zajednica, — dakle naročito bez rješenja vlasti, koje su isključivo za to nadležne, a koje su nadzorne upravne vlasti odnosno razgodbena povjerenstva.

Svrha zakona o uredjenju zemljišnih zajednica je ta, da očuva nepokretnu imovinu i obrani je od rasparčavanja prema interesima pojedinaca. Ta svrha dolazi u obrazloženju osnove zakona o uredjenju zemljišnih zajednica do izražaja ovako: Sve te zajednice, smatrale se one ovako ili onako, nose na sebi biljeg, da postoje »pro indiviso«, to jest da n e o v i s i o v o l j i p o j e d i n a c a, da li će doći do kakvoga dijela, već o j a v n o - p r a v n i m u r e d b a m a, koje se ravnaju p o e k o n o m s k i m o b z i r i m a i n a r o d n o - g o s p o d a r s k o j k o r i s t i c i j e l e z e m l j e i p o j e d i n i h z a j e d n i c a.

Ti javno-pravni obziri će razgodbenim povjerenstvima, kada rješavaju o sporovima o »vlasništvu i posjedu nekretnina«, uvijek lebdjeti pred očima, jer će njihovo gledanje na takve sporove biti udešeno u duhu zakona o uredjenju zemljišnih zajednica, dok sudovi na takove sporove gledaju sa stanovišta privatnoga prava, a to i ne može da bude drugačije, kada si oni prisvajaju nadležnost baš s razloga, jer da su ti sporovi privatno-pravne prirode.

Dok bi dakle razgodbena povjerenstva, imajući na umu svrhu specijalnoga zakona javnopravnoga značaja, u takovim sporovima morala suzbijati »volju pojedinaca, da dodju do kakovoga dijela«, su-

Digitized by Google

dovi naprotiv povadjajući se za načelima privatnoga prava, pogoduju toj »volji«.

Pitanje nadležnosti nije dakle kakvo obično pravno pitanje, u kome bi bilo konačno svejedno, koja će vlast presuditi spor, već pravno pitanje naročite narodno-gospodarske važnosti, jer od pitanja nadležnosti u velikoj većini slučajeva zavisi i samo meritorno rješenje.

Zemljišno-knjižna provedba upisa, ustanovljenih u toku ostavinske rasprave, po službenoj dužnosti

Napisao dr. Polak Milan, odvjetnik u Slav. Brodu.

Naš novi zakon o zemljišnim knjigama odredjuje u § 83. pravilo, da zemljišno-knjižni sud ne će narediti upise po službenoj dužnosti, već samo uslijed molbe stranaka ili vlasti.

Od toga pravila sadržaje važnu iznimku § 84., odredjujući, da se po službenoj dužnosti vrše naročito oni zemljišno knjižni upisi, čiji su osnovi u toku ostavinske rasprave utvrdjeni u obliku, koji odgovara uslovima uknjižbe, ako učesnici nisu podnesli molbu, koja odgovara postojećim zakonskim uslovima. Ovo upisivanje će odrediti ostavinski sud, čim isprava o uručenju zaostavštine zadobije pravnu snagu.

Sličnu ustanovu sadržavao je bivši hrvatski autonomni zakon od 12. svibnja 1890. »o odredjivanju gruntovnih upisa ureda radi, kada su im podloge ustanovljene tečajem ostavinske rasprave«, odnosno provedbeni naputak k ovomu zakonu od 6. svibnja 1900., pak iz potonjega citiramo one stavke, koje sadržavaju motive tomu zakonu:

»Praktički razlog naumljenoj reformi je taj, što množina promjena u osobi ovlaštenika glede nepokretne imovine nije provedena u gruntovnici i jer toliki nesklad medju gruntovnim knjigama i faktičnim stanjem može uzdrmati vjerodostojnost javnih knjiga, pa tako oštetiti promet s nepokretninama uopće, a još više realni kredit«.

»Znatan broj ostavina ne uručuje se nasljednicima jedino radi toga, što stranke ne plaćaju ostavinskih pristojaba«.

Radi toga su se imale pristojbe od ostavine t. j. troškovi ostavinske rasprave i erarjalne pristojbe takodjer po službenoj dužnosti na dotičnim nekretninama ureda radi osigurati pravom zaloga.

Poslije toga je pravilnik k zakonu o taksama od 6. studenoga 1923. br. 37.124 u čl. 231. br. 6 odredio, da kod svakoga slučaja prenosa nepokretnoga imanja ne smiju gruntovne oblasti, kod kojih bi se ovaj prenos imao izvršiti, ništa uraditi niti spis primiti (?), prije nego što je pristojba u cijelosti naplaćena.

Ova odredba pravilnika stavila je praktički provedbu ostavinske rasprave u zemljišnim knjigama van kreposti, jer — kako smo već gore naveli — ostavinske rasprave odnosno uručbene isprave ostaju redo-

Digitized by Google

vito samo sttoga neprovedene od samih stranaka, što nisu plaćene ostavinske pristojbe.

Medjutim § 145., od. 3. novoga z. o z. k. sadržaje općenitu clausulam derogatoriam, da od dana stupanja na snagu ovoga zakona prestaju važiti svi pravni propisi, koji se odnose na predmete ovoga zakona, u koliko su predmeti uredjeni ovim zakonom.

Već po načelu »lex posterior derogat priori« bi član 231. br. 6. navedenoga taksenoga pravilnika bio derogiran spomenutim ustanovama novoga zemljišno-knjižnoga zakona o provedbi ostavinske rasprave u zemljišnim knjigama ureda radi t. j. po službenoj dužnosti.

No u ostavinskom predmetu iza D. B. i T. postavio se kotarski sud u O. u svojoj odluci od 10. listopada 1931. br. 19.182/gr. na protivno stanovište, te je odbio zahtjev jednoga, već u smislu § 81. z. o z. k. odnosno § 822. o. g. z. obezbjedjenoga vjerovnika, da se ostavinska rasprava provede u zemljišnim knjigama (da bi mogao zatražiti ovršnu dražbu ovih nekretnina), ma da je erar već ishodio uknjižbu prava zaloga za dužnu ostavinsku pristojbu na ostavinskim nekretninama, a banski stol je rješidbom od 16. prosinca 1931. br. 46.720/1931. IV. 873 1931. ovu odluku potvrdio, »uvaživ da zakonom o zemljišnim knjigama nisu ukinuti propisi zakona o taksama i njegovoga pravilnika od 6. studenoga 1923. br. 37.124 i zato ni propis čl. 231. br. 6. toga pravilnika, na kojem se osniva pobijana odluka, budući da zakonu o zemljišnim knjigama nije predmetom uredjivanje plaćanja taksi«.

Dužnik dakle ne će da plati ostavinsku pristojbu, da vjerovnik ne može voditi ovrhu na nasljedjene nekretnine, pa će tako i dalje ostati »nesklad medju gruntovnim knjigama i faktičnim stanjem«, čime će se »uzdrmati vjerodostojnost javnih knjiga, pa tako oštetiti promet s nepokretninama uopće, a još više realni kredit«.

Ukoliko je dakle gore istaknuto sudbeno tumačenje § 84. i § 145. od. 3. z. o z. k. ispravno, treba § 231. br. 6. taksenoga pravilnika što prije — bar obzirom na ostavinske nekretnine — promijeniti, jer to zahtijeva vjerodostojnost javnih knjiga, sigurnost prometa i realni kredit, a interesi financijskoga erara bi bili posve dovoljno obezbijedjeni istodobnim gruntovnim osiguranjem ostavinske pristojbe.

O osiguranju tražbina protiv nasljednika na pripalo mu nasljedje

(Prilog za tumačenje § 24. zakona o zemljišnim knjigama.)

Napisao dr. Milić Ivo, profesor pravnoga fakulteta u Subotici.

I pitanje, koje je predmet ovoga članka, pojavilo se je jače na području apelacionoga suda novosadskoga, zbog veće zasebnosti prava, koje na njemu važi. Neminovno je, da postepeno i fragmentarno izjednačivanje prava stvara teškoće; srećom one nisu tako velike, da ih se ne bi moglo ukloniti tumačenjem; mnogo je za to zaslužan i zakonodavac, koji, donoseći nove zakone, postupa vrlo oprezno pri ukidanju ranijih.

Digitized by Google

Postavljeno je dakle pitanje, ima li vjerovnik nasljednikov, i poslije stupanja na snagu novoga zakona o zemljišnim knjigama, pravne mogućnosti, da svoju tražbinu osigura na nekretninama, koje su nasljedniku pripale, a još su uknjižene na ime ostavitelja; mogućnosti, koju mu je ranije davao § 74. grunt. reda. Po tome §-u, mogao je vjerovnik nasljednikov, čim nasljednik preda svoju prijavu za nasljedstvo, postići osiguranje svojih tražbina na ostavinska dobra i tražbine, putem uknjižbe i predbilježbe, i prije uručbe; ali se je takovo osiguranje moglo dozvoliti samo sa priuzdržajem, da ne bude na štetu pravima, koja će se podići prigodom raspravljanja ostavštine i da bude kreposno istom od časa uručbe.

Ovaj propis je prestao važiti, jer § 154. st. 3. novoga zakona o zemljišnim knjigama stavlja van snage sve pravne propise »koji se odnose na predmete ovoga zakona, u koliko su ovi predmeti uredjeni ovim zakonom«. Je li ovaj predmet uredjen novim zakonom? Jest, u § 24., koji glasi: »Gradjanskim zakonikom je odredjeno, ukoliko mogu nasljednikovi vjerovnici izdjejstvovati obezbjedjenje na zemljištima ili tražbinama, što su pripali nasljedniku«. Namjesto § 74. grunt. reda dolazi dakle odnosni propis gradjanskoga zakonika.

A pošto na pravnom području novosadskom (izuzevši bivšu Vojnu Krajinu) nema gradjanskoga zakonika, našao se je sudac u prvi mah pred prazninom, a vjerovnici pred pitanjem, nije li njihov položaj postao nepovoljniji od ranijega i nepovoljniji prema položaju vjerovnika u drugim krajevima, koji imaju gradjanski zakonik.

*

I da nema pozitivnog oslonca u važećem pravnom sistemu, pomogla bi vjerovnicima sudska praksa, koja je na ovome području zvor prava i koja bi sadržinu bivšega § 74. grunt. reda oglasila bez sumnje za običajno pravno pravilo, koje se je vršilo i koje će se i dalje vršiti, dok ga ne ukine ili izmijeni izričan zakonski propis. Ali nema potrebe, da sudska praksa pribjegne svojoj pravotvornoj funkciji, jer je naše pitanje riješeno u već postojećem pravu. — Evo kako:

Austrijski gradjanski zakonik je bio uveden u Ugarsku, isto kao i u Hrvatsku god. 1852. — za vrijeme apsolutizma. Kada je bio vraćen ustav god. 1860., htjela je Ugarska da ukloni tragove apsolutizma i na polju privatnoga prava, i u tu svrhu postavila t. zv. judekskurialnu komisiju sa zadatkom, da sastavi zakonski prijedlog, kojim će se uspostaviti ranije privatno pravo. Ta je komisja medjutim, uvidjajući vrijednost apsolutističke ustanove zemljišnih knjiga za imovnu i kreditnu sigurnost gradjana, ostavila na snazi naredbu od 15. prosinca 1855., koja je sadržavala gruntovni red, i s njom »sve propise austrijskoga gradjanskoga zakonika, koji su u vezi sa gruntovnom naredbom i koji uredjuju sticanje i gubitak stvari i prava, koji su predmet gruntovničkih upisa« (I. §§ 145. 156. zaključaka komisije). Prijedlog komisije, primljen od oba zakonodavna doma, ostao je na snazi do danas.

Pisci opsežnijih učbenika i sistema ugar. privatnoga prava, kada su navodili pomenute odredbe judekskurialne, običavali su u za-

Digitized by Google

gradama nanizavati sve one paragrafe austr. opć. gradj. zakonika, koji su se, po tim odredbama, imali primjenjivati u Ugarskoj. Medju njima nisu spominjali § 822. o. g. z., a to je baš onaj, koji normira naš predmet. Nisu ga spominjali za to, što je naš predmet bio primarno normiran u § 74. grunt. reda, a i za to, što se tekstovi jednoga i drugoga nisu potpuno slagali, premda je supsidijarni § 822. o. g. z. bio na snazi zajedno sa § 74. grunt. reda.

Sada naprotiv, kada je § 74. grunt. reda otpao, ostao je § 822. o. g. z., koji u glavnom sadržaje § 74. grunt. reda, na snazi. Prema svemu tome, ranije pravo u ovoj materiji nije sadržajno ni u čemu izmijenjeno; izmijenjen je samo formalni pravni osnov koji se poslije novoga zakona o zemljišnim knjigama ne nalazi više u § 74. gr. reda nego, preko judekskurijalnih odredaba, u § 822. o. g. z., u njegovu tekstu od god. 1852.[1])

Za područje banskoga stola zagrebačkoga, pravno stanje je sadržajno jednako novosadskomu sa formalnom razlikom, da to područje, poslije prestanka § 74. gr. reda, dolazi direktno do § 822. svoga o. g. z., jer Hrvatska, kada je bio ustav vraćen, nije bila ukinula opći gradj. zakonik, nego ga zadržala.

Na pravnom području ljubljansko-splitskom bio je § 822. o. g. z. III. novelom izmijenjen, za vjerovnike ponešto in peius.

Ženevske konvencije o čeku

Priopćio dr. Eisner Bertold, pretsjednik senata vrhovnog suda u Sarajevu.

(Svršetak)

Chapitre VII. — De la pluralité d'exemplaires.

Article 49.

Sauf les chèques au porteur, tout chèque émis dans un pays et payable dans un autre pays ou dans une partie d'autre-mer du même pays et vice versa, ou bien émis et payable dans la même partie ou dans diverses parties d'outre-mer du même pays, peut être tiré en plusieurs exemplaires, identiques. Lorsqu'e un dièigne est établi

Glava VII. — Umnožavanje.

Član 49. (§ 20. Č. Z.).

Osim čekova na donosioca, svaki se ček, izdan u jednoj zemlji, a plativ u drugoj zemlji ili u jednom prekomorskom dijelu iste zemlje i obratno, kao i ček izdan i plativ u istom prekomorskom dijelu ili u raznim prekomorskim dijelima iste zemlje, može izdati u više istovjetnih primjeraka. Kada je ček izdan u više primjeraka, ovi se mo-

[1]) § 74. grunt. reda dozvoljava mjere za osiguranje istom poslije adije nasljedstva, a § 822. o. g. z. dopušta ih odmah poslije delacije. — Praksa ugar. sudova ipak je dopuštala osiguranje odmah poslije delacije sa obrazloženjem, da po ugar. pravu delat postaje nasljednik ipso iure uz eventualni rezolutivni uvjet (ako odbije nasljedstvo). U ugar. pravu nema ležeće ostavštine.

Digitized by Google

en plusieurs exemplaires, ces exemplaire s doivent être numérotés dans le texte même du titre, faute de quoi chacun d'eux est considéré comme un chèque distinct.

Article 50.

Le paiement fait sur und des exemplaires est libératoire, alors même qu'il n'est pas stipulé que ce paiement annule l'effet des autres exemplaires.

L'endosseur qui a transmis les exemplaires à differentes personnes, ainsi que les endosseurs subséquents, sont tenus à raison de tous les exemplaires portant leur signature qui n'ont pas été restitués.

Chapitre VIII. — Des altérations.

Article 51.

En cas d'altération du texte d'un chèque, les signataires postérieurs à cette altération sont tenus dans les termes du texte altéré; les signataires antérieurs le sont dans les termes du texte originaire.

Chapitre IX. — De la prescription.

Article 52.

Les action en recours du porteur contre les endosseurs, le tireur et les autres obligés se prescrivent par six mois à partir de l'expiration du délai de présentation.

Les actions en recours des divers obligés au paiement d'un chèque les uns contre les autres se prescrivent par six mois à partir du jour où l'obligé a remboursé le chéque ou jour où il a été lui-meme actionné.

Article 53.

L'interruption de la prescription n'a d'effet que contre celui à l'égard duquel l'acte interruptif a été fait.

Chapitre X. — Dispositions générales.

Article 54.

Dans la présente loi, le mot, »ban-

raju označiti tekućim brojem u samom slogu isprave; ako se to ne učini, svaki se primjerak smatra kao zaseban ček.

Član 50. (čl. 65. u. M. Z. § 23. br. 9. Č. Z.).

Kada se isplati jedan primjerak, prestaju prava iz svih drugih primjeraka i ako nije odredjeno, da isplatom po jednom primjerku ostali gube vrijednost.

Indosant, koji je prenio primjerke raznim licima, i svi slijedeći indosanti su odgovorni po svima nevraćenim primjercima, koji nose njihov potpis.

Glava VIII. — Preinačeni čekovi.

Član 51. (čl. 69. u. M. Z., § 23. br. 10. Č. Z.).

U slučaju preinačenja čekovnog sloga, potpisnici, koji su ček potpisivali poslije preinačenja, odgovaraju prema preinačenom slogu, a raniji potpisnici odgovaraju prema prvobitnom slogu.

Glava IX. — Zastarjelost.

Član 52. (§ 21. Č. Z.).

Regresni zahtjevi imaoca čeka protiv indosanata, trasanta i ostalih obvezanika zastaruju za šest mjeseci, otkad je protekao rok za podnošenje radi isplate.

Regresni zahtjevi raznih čekovnih obvezanika jednih protiv drugih zastaruju za šest mjeseci od dana, kada je indosant iskupio ček, ili od dana, kada je protiv njega kod suda postupljeno.

Član 53. (čl. 71. u. M. Z., § 23. br. 12. Č. Z.).

Prekid zastarjelosti ima dejstvo samo protiv onoga, protiv kojega je dotični čin izvršen.

Glava X. — Opća naredjenja.

U ovom zakonu, pod riječi »bankar« imaju se podrazumijevati i li-

Digitized by Google

quier« comprend aussi les personnes ou institutions assimilées par la loi aux banquiers.

Article 55.

La présentation et le protêt d'un chèque ne peuvent être faits qu'un jour ouvrable.

Lorsque le dernier jour du délai accordé par la loi pour l'accomplissement des actes relatifs au chèque et notamment pour la présentation ou pour l'etablissement du protêt ou d'un acte équivalent, est un jour férié légal, ce délai est prorogé jusqu'au premier jour ouvrable qui en suit l'expiration. Les jours fériés intermediaires sont compris dans la computation du délai.

Article 56.

Les délais prevus par la présente loi ne comprennent pas le jour qui leur sert de point de départ.

Article 57.

Aucun jour de grâce, ni légal ni judiciaire, n'est admis.

ca i ustanvoe izjednačene zakonom s bankarima.

Član 55. (čl. 72. u. M. Z. § 23. br. 17. Č. Z.).

Podnošenje i protestovanje čeka mogu se preduzeti samo radnog dana.

Kada je posljednji dan roka zakonom odredjenog za preduzimanje činjenja, koja se tiču čeka, a naročito za podnošenje radi isplate ili za protest ili njemu jednako činjenje zakonski praznik, tada se taj rok produžuje do prvog radnog dana, koji dolazi odmah po proteku roka. Praznični dani u toku roka ubrajaju se pri izračunavanju roka.

Član 56. (čl 73. u. M. Z. § 23. br. 11. Č. Z.).

U rokove predvidjene ovim zakonom ne ubraja se dan koga ovi polaze.

Član 57. (čl. 74. u. M. Z., § 23. br. 11. Č. Z.).

Nikakvi dani počeka, ni zakonski ni sudski, nisu dopušteni.

II.

(Aneks II. konvencije o čeku).

Reserves

Article premier.

Chacune des Hautes Parties contractantes peut prescrire que l'obligation d'insérer dans les chèques creés sur son territoire la denomination de »chèque« prévue par l'article premier, No I. de la loi uniforme, et l'obligation prevue au No 5 dudit article, d'indiquer le lieu de création du chèque ne s'appliqueront que six mois après l'entrée en vigueur de la présente Convention.

RESERVE.

Član 1.

Svaka država ugovornica može propisati da će se naredjenje čl. 1. br. 1. unificiranog zakona, naime da se u slog čeka ima staviti označenje »ček«, kao i naređenje br. 5. istog člana naime da se ima naznačiti mjesto izdanja, u pogledu čekova izdanih na njezinom području primjenjivati tek po proteku šest mjeseci pošto ova konvencija stupi na snagu.

Digitized by Google

Article 2.

Chacune des Hautes Parties contractantes a. pour les engagements pris en matière de chèques sur son territoire, la faculté de déterminer de quelle manière il peut être suppléé à la signature elle-mêne, pourvu qu'une déclaration authentique inscrite sur le chèque constate la volonté de celui qui aurait dû signer.

Article 3.

Par derogation à l'article 2, alinéa 3. de la loi uniforme, chacune des Hautes Parties contractantes a la faculté de prescrire que le chèque sans indication du lieu de paiement est considéré comme payable au lieu de sa création.

Article 4.

Chacune des Hautes Parties contractantes se réserve la faculté, quant aux chèques émis et payables sur son territoire, de décider que les chèques tirés sur d'autres personnes que des banquiers ou des personnes ou institutions assimilées par la loi aux banquiers, ne sont pas valables comme chèques.

Chacune des Hautes Parties contractantes se réserve également la faculté d'introduire dans sa loi nationale l'article 3 de la loi uniforme, dans la forme et dans les termes les mieux adaptés à l'usage qu'elle fera des dispositions de l'alinéa précédent.

Article 5.

Chacune des Hautes Parties contractantes a la faculté de déterminer le moment où le tireur doit avoir des fons disponibles chez le tiré.

Article 6.

Chacune des Hautes Parties contractantes a la faculté d'admettre que le tiré inscrive sur le chèque une mention di certification, confirmation, visa ou autre déclaration équivalente,

Član 2.

Svaka se država ugovornica ovlašćuje, da u pogledu čekovnih obaveza primljenih na njezinom području, odredi na koji se način može zamijeniti svojeručni potpis; ali u takvom slučaju javno uvjerenje napisano na čeku mora da utvrdi volju onoga, koji bi imao staviti potpis.

Član 3.

Izuzetno od čl. 2. stav. 3. unificiranog zakona, svaka se država ugovornica ovlašćuje propisati, da se ček, na kojem nema označenja mjesta plaćanja, ima smatrati kao plativ u mjestu njegovog izdanja.

Član 4.

Svaka država ugovornica zadržava za sebe pravo da, u pogledu čekova izdanih i plativih na njezinom području, propiše da čekovi trasirani na druga lica nego na bankare ili na liça ili ustanove izjednačene sa bankarima ne vrijede kao ček.

Isto tako svaka država ugovornica zadržava za sebe pravo da čl. 3. unificiranog zakona unese u svoj nacionalni zakon u obliku i u izrazima, kako će to najbolje odgovarati za slučaj, ako se ova bude koristila naredjenjima prednjeg stava.

Član 5.

Svaka se država ugovornica ovlašćuje, da odredi vrijeme, u kojem trasant mora imati kod trasata pokriće, sa kojim može raspolagati.

Član 6.

Svaka država ugovornica može dopustiti, da trasat napiše na čeku napomenu certifikacije, konfirmacije, vize ili koje druge jednake izjave, samo što ova izjava ne smije

Digitized by Google

pourvu que cette déclaration n'ait pas l'effet d'une acceptation, et d'en regler les effets juridiques.

Article 7.

Par dérogation aux articles 5 et 14 de la loi uniforme, chacune des Hautes Parties contractantes se réserve la faculté de prescrire, en ce qui concerne les chèques payables sur son territoire et revêtus de la clause »non transmissible«, qu'un tel chèque ne peut être payé qu'au porteur qui l'a reçu avec cette clause.

Article 8.

Chacune des Hautes Parties contractantes se réserve la faculté de regler la question de savoir si en dehors des cas visés à l'article 6 de la loi uniforme, le chèque peut être tiré sur le tireur lui-meme.

Article 9.

Par dérogation à l'article 6 de la loi uniforme, chacune des Hautes Parties contractantes, soit qu'elle admette d'une façon générale le chèque tiré sur le tireur lui-meme (article 8 de la présente annexe), soit qu'elle ne l'admette qu'en cas d'établissements multiples (article 6 de la loi uniforme), se réserve le droit d'interdire l'émission d'un chèque de ce genre au porteur.

Article 10.

Chacune des Hautes Parties contractantes, par dérogation à l'article 8 de la loi uniforme, se réserve d'admettre qu'un chèque soit stipulé payable au domicile d'un tiers autre qu'un banquier.

Article 11.

Chacune des Hautes Parties contractantes se réserve la faculté de ne pas insérer l'article 13 de la loi uniforme dans sa loi nationale.

Article 12.

Chacune des Hautes Parties contractantes se réserve la faculté de ne

imati dejstva akcepta, i može propisati pravne posljedice takve izjave.

Član 7.

Izuzetno od čl. 5. i 14. unificiranog zakona, svaka država ugovornica zadržava za sebe pravo, da u pogledu čekova plativih na njezinom području i snabdjevenih klauzulom »ne prenosiv«, propiše, da se takav ček može isplatiti samo imaocu, koji ga je s ovom klauzulom primio.

Član 8.

Svaka država ugovornica zadržava za sebe pravo, da uredi pitanje, da li se ček, i osim slučajeva predvidjenih u čl. 6. unificiranog zakona, može trasirati na samog trasanta.

Član 9.

Izuzetno od čl. 6. unificiranog zakona, svaka od država ugovornica, bilo da ona općenito dopušta čekove trasirane na samog trasanta (čl. 8. ovog aneksa), bilo da to dopušta samo u slučaju, ako trasant ima više radnji (nastana — čl. 6. unificiranog zakona), zadržava za sebe pravo, da zabrani izdavanje takvih čekova na donosioca.

Član 10.

Svaka država ugovornica zadržava za sebe pravo da, izuzetno od čl. 8. unificiranog zakona, dopusti, da se ček može ugovoriti kao plativ u mjestu prebivanja trećeg lica koje nije bankar.

Član 11.

Svaka država ugovornica zadržava za sebe pravo, da u svoj nacionalni zakon ne unese čl. 13. unificiranog zakona.

Član 12.

Svaka država ugovornica zadržava za sebe pravo, da čl. 21. unifi-

Digitized by Google

pas appliquer l'article 21 de la loi uniforme en ce qui concerne le chèque au porteur.

Article 13.

Par dérogation à l'article 26 de la loi uniforme, chacune des Hautes Parties contractantes a la faculté d'admettre qu'un aval pourra être donné sur son territoire par un acte séparé, indiquant le lieu où il est intervenu.

Article 14.

Chacune des Hautes Parties contractantes se réserve la faculté de prolonger le délai prevu à l'alinéa premier de l'article 29 de la loi uniforme et de fixer les delais de présentation pour ce qui concerne les territoires soumis à sa souveraineté ou autorité.

Chacune des Hautes Parties contractantes, par dérogation à l'alinéa 2 de l'article 29 de la loi uniforme, se réserve la faculté de prolonger les délais prévus dans ladite disposition pour les chèques émis et payables dans différentes Parties du monde ou dans les pays différents d'une Partie du monde autre que l'Europe.

Deux ou plusieurs des Hautes Parties contractantes ont la faculté, en ce qui concerne les chèques émis et payables sur leurs territoires respectifs, de se mettre d'accord pour modifier les deélais prévus à l'alinéa 2 de l'article 29 de la loi uniforme.

Article 15.

Chacune des Hautes Parties contractantes a la faculté de déterminer, pour l'application de l'article 31 de la loi uniforme, les institutions qui, selon la loi nationale, doivent être considérées comme Chambres de compensation.

Article 16.

Chacune des Hautes Parties contractantes se réserve, par dérogation a l'article 32 de la loi uniforme, la faciranog zakona ne primjenjuje na čekove na donosioca.

Član 13.

Izuzetno od čl. 26. unificiranog zakona, svaka se država ugovornica ovlašćuje, da dopusti da se na njezinom području aval može dati separatnim aktom, u kojem se ima označiti mjesto, gdje je dat.

Član 14.

Svaka država ugovornica zadržava za sebe pravo, da produži rok predvidjen u čl. 29. stav 1. unificiranog zakona i da odredi rokove za podnošenje radi isplate u pogledu područja, koja su pod njezinom suverenitetom ili autoritetom.

Svaka država ugovornica zadržava za sebe pravo da, izuzetno od čl. 29. stav 2. unificiranog zakona, produži rokove predvidjene u tom propisu u pogledu čekova izdanih i plativih u raznim dijelovima zemajske kugle ili u raznim zemljama istoga dijela zemajske kugle, osim Evrope.

Dvije ili više država ugovornica mogu se, u pogledu čekova izdanih i plativih na njihovim područjima, sporazumjeti o izmjeni rokova predvidjenih u čl. 29. stav 2. unificiranog zakona.

Član 15.

Svaka država ugovornica može da, u cilju primjene čl. 31. unificiranog zakona, odredi, koje se ustanove, prema nacionalnom zakonu, imaju smatrati kao zavodi za obračunavanje.

Član 16.

Svaka država ugovornica zadržava za sebe pravo, da, izuzetno od čl. 32. unificiranog zakona, u po-

Digitized by Google

culté, pour les chèques payables sur son territoire:

a) d'admettre la révocation du chèque même avant l'expiration du délai de présentation;

b) d'interdire la révocation du chèque, même après l'expiration du délai de présentation.

En outre, chacune des Hautes Parties contractantes a la faculté de régler les mesures à prendre en cas de perte ou de vol du chèque et d'en déterminer les effets juridiques.

gledu čekova plativih na njezinom području:

a) dopusti opoziv i poslije proteka roka za podnošenje;

b) zabrani opoziv i poslije proteka roka za podnošenje.

Osim toga se svaka država ugovornica ovlašćuje, da odredi mjere, koje se imaju preduzeti u slučaju gubitka ili kradje čeka, i da propiše njihove pravne posljedice.

Article 17.

Chacune des Hautes Parties contractantes a la faculté de déroger, si elle le juge nécessaire en des circonstances exceptionnelles ayant trait au cours du change de la monnaie de son pays, aux affets de la clause prévue à l'article 36 de la loi uniforme et relative au paiement effectif en une monnaie étrangère en ce qui concerne les chèques payables sur son territoire. La même règle peut être appliquée pour ce qui concerne la creation des chèques en monnaies étrangères sur le territoire national.

Član 17.

Svaka država ugovornica se ovlašuje, da za čekove plative na njezinom području izmjeni dejstvo napomene predvidjene u čl. 36. unificiranog zakona o efektivnoj isplati u stranoj moneti, ako u izvanrednim prilikama, u kojima se nalazi njezina valuta, to smatra za potrebno. Isto pravilo može biti primijenjeno u pogledu izdavanja čekova u stranoj moneti na nacionalnom području.

Article 18.

Chacune des Hautes Parties contractantes se réserve la faculte, par dérogation aux articles 37, 38 et 39 de la loi uniforme, de n'admettre dans sa loi nationale que les chèques barrés ou les chèques à porter en compte. Néanmoins, les chèques barrés et chèques à porter en compte émis à l'étranger et payables sur son territoire seront traités, respectivement, comme chèque à porter en compte et comme chèques barrés.

Chacune des Hautes Parties contractantes a également la faculté de déterminer la mention qui, d'après la loi nationale, indiquera que le chèque est und chèque à porter en compte.

Član 18.

Svaka država ugovornica zadržava za sebe pravo da, izuzetno od čl. 37., 38. i 39. unificiranog zakona, u svojem nacionalnom zakonu dopusti samo precrtane čekove ili samo čekove za obračunavanje. Ali će ipak precrtani čekovi i čekovi za obračunavanje biti smatrani na njezinom području, prema tome kakvi su čekovi na njemu dopušteni, kao čekovi za obračunavanje, odnosno kao precrtani čekovi.

Isto tako se svaka država ugovornica ovlašćuje, da odredi napomenu, koja će, prema nacionalnom zakonu, naznačiti, da je koji ček za obračunavanje.

Digitized by Google

Article 19.

La question de savoir si le porteur a des droits spéciaux sur la provision et quelles sont les conséquences des ces droits, reste en debors dela loi uniforme.

Il en est de même pour toute autre question concernant le rapport sur le base duquel a été émis le chèque.

Article 20.

Chacune des Hautes Parties contractantes se réserve la faculté de ne pas subordonner à la présentation du chèque et à l'établissement du protêt ou d'une constation équivalente en temps utile la conservation du recours contre le tireur et de régler les effets de ce recours.

Article 21.

Chacune des Hautes Parties contractantes se réserve la faculté de prescrire, pour ce qui concerne les chèques payables sur son territoire, que la constation du refus de paiement prévue aux articles 40 et 41 de la loi uniforme, pour la conservation des recours devra obligatoirement être faite par un protêt à l'exclusion de tout acte équivalent.

Chacune des Hautes Parties contractantes a également la faculté de prescrire que les déclarations prévues aux Nos 2 et 3 de l'article 40 de la loi uniforme, soient transcrites sur un registre public dans le délai fixe pour le protêt.

Article 22.

Par dérogation à l'article 42 de la loi uniforme, chacune des Hautes Parties contractantes a la faculté de maintenir ou d'introduire le systeme d'avis à donner par l'officier public, savoir qu'en effectuant le protêt, le notaire ou le fonctionnaire qui, d'après la loi nationale, est autorisé à dresser le protêt est tenu d'en donner avis par écrit à celles des personnes obligées

Član 19.

Pitanje, da li imalac ima posebna prava na pokriće i koje su posljedice ovih prava, ostaje izvan unificiranog zakona.

To isto vrijedi za svako drugo pitanje o odnosu, na kojem je izdan ček.

Član 20.

Svaka država ugovornica zadržava za sebe pravo, da održavanje regresa protiv trasanta ne veže za podnošenje čeka radi isplate i za podizanje protesta ili jednako utvrdjenje neisplate u propisanom roku i da uredi dejstva regresa.

Član 21.

Svaka država ugovornica zadržava za sebe pravo da, u pogledu čekova plativih na njezinom području, propiše, da utvrdjenje uskrate isplate predvidjeno u čl. 40. i 41. unificiranog zakona za održavanje regresa mora obavezno biti učinjeno protestom, isključivši svaki drugi njemu jednaki akt.

Isto tako se svaka država ugovornica ovlašćuje, da propiše da izjave predvidjene u čl. 40. br. 2. i 3. unificiranog zakona moraju u roku odredjenom za protest biti upisane u jedan javni registar.

Član 22.

Izuzetno od propisa čl. 48. unificiranog zakona, svaka se država ugovornica ovlašćuje, da održi ili uvede sistem davanja izvještaja preko javnog organa, t. j. da javni bilježnik ili drugi organ, koji je po nacionalnom zakonu pozvan, da podiže proteste, kada podigne protest u isto doba o tome pismom izvjesti ona lica, koja su čekovno od-

Digitized by Google

dans le chèque dont les adresses sont, soit indiquées sur le chèque, soit connues par l'officier public dressant le protêt, soit indiquées par les personnes ayant exigé le protêt. Les dépenses résultant d'un tel avis sont à ajouter aux frais du protêt.

Article 23.

Chacune des Hautes Parties contractantes a la faculté de prescrire en ce qui concerne les chèques qui sont à la fois émis et payables sur son territoire, que le taux d'intérêt, dont il est question à l'article 45, No 2, et à l'article 46, No 2, de la loi uniforme, pourra être remplacé par le taux légal en vigueur dans le territoire de cette Haute Partie contractante.

Article 24.

Par derogation à l'article 45 de la loi uniforme, chacune des Hautes Parties contractantes se réserve la faculté d'insérer dans sa loi nationale une disposition prescrivant que le porteur peut réclamer à celui contre lequel il exerce son recours un droit de commission dont le montant sera déterminé par cette loi nationale.

Il en est de même, par dérogation à l'article 46 de la loi uniforme, en ce qui concerne la personne qui, ayant remboursé le chèque, en réclame le montant à ses garants.

Article 25.

Chacune des Hautes Parties contractantes est libre de décider que, dans le cas de déchéance ou de prescription, il subsistera sur son territoire une action contre le tireur qui n'a pas fait provision ou contre un tireur ou un endosseur qui se serait enrichi injustement.

Article 26.

C'est à la législation de chacune des Hautes Parties contractantes qu'il appartient de déterminer les causes d'interruption et de suspension de la prescription des actions résultant d'un

govorna, a čije su adrese naznačene na čeku, ili poznate samom javnom organu, koji je podigao protest, ili su naznačene od lica, koja zaištu protest. Troškove takvog izvještaja treba dodati troškovima protesta.

Član 23.

Svaka se država ugovornica ovlašćuje da, u pogledu čekova izdanih i plativih na njezinom području, propiše da kamatna stopa, o kojoj je govor u čl. 45. br. 2. i čl. 46. br. 2. unificiranog zakona, može biti zamijenjena zakonskom kamatnom stopom, koja važi na području dotične države ugovornice.

Član 24.

Izuzetno od propisa čl. 45. unificiranog zakona, svaka država ugovornica zadržava za sebe pravo, da u nacionalni zakon unese propis, po kojem imalac može od onoga, protiv koga vrši regres, tražiti proviziju, čija će visina biti odredjena nacionalnim zakonom.

Isto vrijedi, izuzetno od čl. 46. unificiranog zakona, u pogledu lica, koje, pošto je ček iskupilo, traži od onih, koji njemu odgovaraju, svotu, kojom je ček iskupilo.

Član 25.

Svakoj državi ugovornici slobodno je odrediti, da u slučaju gubitka čekovnog prava ili zastarjelosti, na njezinom području ostaje pravo tužbe protiv trasanta, koji nije dao pokriće, ili protiv trasanta ili indosanta, koji su se neopravdano obogatili.

Član 26.

Zakonodavstvo svake države ugovornice ima da odredi uzroke prekida i obustave zastarjelosti čekovnih tužbi, o kojima njezini sudovi imaju da odlučuju.

Digitized by Google

chèque dont ses tribunaux ont à connaître.

Les autres Hautes Parties contractantes ont la faculté de déterminer les conditions auxquelles elles reconnaîtront de pareilles causes. Il en est de même de l'effet d'une action comme moyen de faire courir le délai de prescription prévu à l'article 52, alinéa 2, de la loi uniforme.

Ostale države ugovornice imaju pravo da propišu, pod kojim će uslovima priznati takve uzroke. Isto vrijedi i u pogledu dejstva tužbe kao sredstva za prekid toka zastarjelosti, predvidjene u čl. 52. stav 2. unificiranog zakona.

Article 27.

Chacune des Hautes Parties contractantes a la faculté de prescrire que certain jours ouvrables seront assimilés aux jours fériés légaux en ce qui concerne le délai de présentation et tous actes relatifs aux chèques.

Član 27.

Svaka država ugovornica se ovlašćuje, da propiše, da će izvjesni radni dani u pogledu rokova za podnošenje ili u pogledu drugih čekovnih činjenja biti izjednačeni sa praznicima.

Article 28.

Chacune des Hautes Parties contractantes a la faculté d'édicter des dispositions exceptionnelles d'ordre général rélatives à la prorogation du paiement ainsi qu'aux délais concernant les actes conservatoires des recours.

Član 28.

Svaka država ugovornica se ovlašćuje, da u pogledu produženja rokova za preduzimanje činjenja za održanje regresa i u pogledu produženja rokova dospjeća izda izuzetna naredjenja od opće važnosti.

Article 29.

Il appartient à chacune des Hautes Parties contractantes, en vue de l'application de la loi uniforme, de déterminer quels sont les banquiers et quelles sont les personnes ou institutions qui, en raison de la nature de leur activité, sont assimilées aux banquiers.

Član 29.

Svaka država ugovornica ima da radi primjene unificiranog zakona odredi, koja se lica imaju smatrati bankarima i koja su lica i ustanove, s obzirom na prirodu njihovog zanimanja, izjednačeni s bankarima.

Article 30.

Chacune des Hautes Parties contractantes se réserve la faculté d'exclure, en tout ou en partie, l'application de la loi uniforme en ce qui concerne les chèques postaux et les chèques speciaux, soit des Instituts d'émission, soit des Caisses publiques, soit des Institutions publiques de crédit, en tant que titres ci-dessus visés font l'objet d'une réglementation spéciale.

Član 30.

Svaka država ugovornica zadržava za sebe pravo, da, potpuno ili djelimice, izuzme od primjene unificiranog zakona poštanske čekove kao i specijalne čekove emisionih zavoda ili javnih blagajna ili javnih kreditnih zavoda, ukoliko ove isprave čine predmet posebnog uredjenja.

Article 31.

Chacune des Hautes Parties contractantes s'engage à reconnaître les

Član 31.

Svaka se država ugovornica obavezuje, da prizna naredjenja, koja

Digitized by Google

dispositions adoptées par toute Haute Partie contractante en vertu des articles 1 à 13, 14, alinéas 1 et 2, 15 et 16, 18 à 25, 27, 29 et 30 de la présente annexe.

budu usvojena od pojedinih država ugovornica na osnovu čl. 1. do 13., 14. stav 1. i 2., 15. i 16., 18. do 25., 27., 29. i 30. ovog aneksa.

III.

Convention destinée à régler certains conflits de lois en matière de chèque.

KONVENCIJA O RJEŠAVANJU NEKIH SUKOBA ZAKONA O ČEKU.[2])

Article 2.

La capacité d'une personne pour s'engager par chèque est déterminée par sa loi nationale. Si cette loi nationale déclare compétente la loi d'un autre pays, cette dernière loi est appliquée.

La personne qui serait incapable, d'après la loi indiquée par l'alinéa précédent, est néanmoins valablement tenue, si la signature a été donnée sur le territoire d'un pays d'après la législation duquel la personne aurait été capable.

Chacune des Hautes Parties contractantes a la faculté de ne pas reconnaître la validité de l'engagement pris en matière de chèques par l'un de ses ressortissants et qui ne serait tenu pour valable dans le territoire des autres Hautes Parties contractantes que par application de l'alinéa précédent du présent article.

Član 2.

Sposobnost lica, da se čekovno obaveže, odredjuje zakon njegove zemlje. Ako bi tim zakonom bio proglašen mjerodavnim zakon koje druge zemlje, onda će se primjenjivati taj posljednji zakon.

Lice, koje bi prema zakonu označenom u prednjem stavu bilo nesposobno, ipak je punovažno obavezano, ako je obavezu primilo u području zemlje, po čijim bi zakonima imalo sposobnost (da se obaveže).

Svaka se država ugovornica ovlašćuje, da ne prizna valjanost čekovnih obaveza primljenih od njezinih državljana, koje bi se u području drugih država ugovornica smatrale punovažnim jedino primjenom prednjega stava ovoga člana.

Article 3.

La loi du pays où le chèque est payable détermine les personnes sur lesquelles un chèque peut être tiré.

Si, d'après cette loi, le titre est nul comme chèque en raison de la personne sur laquelle il a été tiré, les obligations résultant des signatures y apposées dans d'autres pays dont les lois ne contiennent pas ladite disposition sont néanmoins valables.

Član 3.

Zakon zemlje, gdje je ček plativ, odredjuje lica, na koja se ček može trasirati.

Ako isprava po zakonu ove zemlje ne vrijedi kao ček zbog lica, na koje je trasirana, ipak su valjane obaveze iz potpisa stavljenih u drugim zemljama, čiji zakoni ne poznaju pomenuti propis.

[2]) Ovdje se saopćuju samo materijalnopravni propisi ove konvencije. O ostalim propisima vidi na str. 4., odnosno moj izvještaj »Ženevska konferencija o mjenici« str. 16. i slijed.

Digitized by Google

Article 4.

La forme des engagements pris en matière de chèques est réglée par la loi du pays sur le territoire duquel ces engagements ont été souscrits. Toutefois, l'observation des formes prescrites par la loi du lieu du paiement suffit.

Cependant, si les engagements souscrits sur un chèque ne sont pas valables d'après les dispositions de l'alinéa précédent, mais qu'ils soient conformes à la législation du pays où un engagement ultérieur a été souscrit, la circonstance que les premiers engagements sont irréguliers en la forme n'infirme pas la validité de l'engagement ultérieur.

Chacune des Hautes Parties contractantes a la faculté de prescrire que les engagements pris en matière de chèques à l'étranger par un de ses ressortissants seront valables à l'égard d'un autre de ses ressortissants sur son territoire, pourvu qu'ils aient été pris dans la forme prévue par la loi nationale.

Član 4.

Oblik čekovnih izjava odredjuje zakon države, na području koje su izjave potpisane. Ali je dovoljno ako su ispunjene formalnosti propisane zakonom mjesta plaćanja.

Medjutim ako, prema propisima prednjega stava, čekovne izjave nisu punovažne, ali odgovaraju zakonima zemlje, gdje je kasnije obaveza potpisana, okolnost, da su ranije obaveze nepravilne u pogledu oblika, ne utiče na valjanost kasnije obaveze.

Svaka se država ugovornica ovlašćuje, da propiše, da su čekovne obaveze primljene od njezinih državljana u inostranstvu punovažne prema drugom njezinom državljaninu na njezinom području, ako su učinjene u obliku propisanom njezinim zakonima.

Article 5.

La loi du pays sur le territoire duquel les obligations resultant du chèque ont été souscrites règle les effets de ces obligations.

Član 5.

Zakon zemlje, na čijem području su potpisane čekovne obaveze, odredjuje dejstvo ovih obaveza.

Article 6.

Les délais de l'exercice de l'action en recours sont déterminés pour tous les signataires par la loi du lieu de la création du titre.

Član 6.

Rokove za podnošenje regresne tužbe odredjuje u pogledu svih potpisnika zakon mjesta izdanja isprave.

Artikle 7.

La loi du pays ou le chèque est payable détermine:

1. si le chèque est nécessairement à vue ou s'il peut être tiré à un certain délai de vue et également quels sont les effets d'une postdate;

2. le délai de présentation;

Član 7.

Zakon zemlje, gdje je ček plativ, odredjuje:

1. da li je ček bezuslovno po vidjenju ili se može trasirati na odredjeno vrijeme po vidjenju, a isto tako koja su dejstva postdatiranja;

2. rok za podnošenje radi isplate;

Digitized by Google

3. si le chèque peut être accepté, certifié, confirmé ou visé et quels sont les effets de ces mentions;

4. si le porteur peut exiger et s'il est tenu de recevoir un paiement partiel;

5. si le chèque peut être barré ou être revêtu de la clause »a porter en compte« ou d'une expression équivalente et quels sont les effets de ce barrement ou de cette clause ou de cette expression équivalente;

6. si le porteur a des droits speciaux sur la provision et quelle est la nature de ceux-ci;

7. si le tireur peut révoquer le chèque ou faire opposition au paiement de celui-ci;

8. les mesures à prendre en cas de perte ou de vol du chèque;

9. si un protêt ou une constatation équivalente est nécessaire pour conserver le droit de recours contre les endosseurs, le tireur et les autres obligés.

Article 8.

La forme et les délais du protêt, ainsi que la forme des autres actes necéssaires à l'exercice ou à la conservation des droits en matière de chèques, sont réglés par la loi du pays sur le territoire duquel doit être dressé le protêt ou passe l'acte en question.

Article 9.

Chacune des Hautes Parties contractantes se réserve la faculté de ne pas appliquer les principes de droit international privé consacrés par la présente Convention en tant qulil s'agit:

1. d'un engagement pris hors du territoire d'une des Hautes Parties contractantes;

2. d'une loi qui serait applicable d'après ces principes et qui ne serait pas celle d'une des Hautes Parties contractantes.

3. da li se ček može akceptirati, certificirati ili vizirati i koja su dejstva ovih napomena;

4. da li imalac može zahtijevati, i da li je dužan primiti djelomičnu isplatu;

5. da li ček može biti precrtan ili snabdjeven označenjem »za obračunavanje« ili drugom kakvom napomenom, koja to isto znači, i koja su dejstva tog precrtaja ili te napomene ili joj jednakog označenja;

6. da li imalac ima posebna prava na pokriće i koja je priroda ovih prava;

7. da li trasant može ček opozvati ili protiviti se njegovoj isplati;

8. mjere, koje se imaju preduzeti u slučaju gubitka ili kradje čeka;

9. da li su protest ili njemu jednako utvrdjenje neisplate potrebni za održanje prava regresa protiv indosanata, trasanta i ostalih obvezanika.

Član 8.

Oblik i rokove protesta kao i oblik ostalih činjenja potrebnih za vršenje ili održavanje čekovnih prava, odredjuju zakoni zemlje na području koje treba podići protest ili izvršiti dotično činjenje.

Član 9.

Svaka država ugovornica zadržava za sebe pravo, da ne primjenjuje načela medjunarodnoga privatnoga prava usvojena ovom konvencijom, ukoliko je u pitanju:

1. obaveza primljena izvan područja jedne od država ugovornica;

2. zakon, koji bi se po ovim načelima imao primijeniti, ali koji nije zakon jedne od država ugovornica.

Digitized by Google

Article 10.

Dans le territoire de chacune des Hautes Parties contractantes, les dispositions de la présente Convention ne seront pas applicables aux chèques déjà créés au moment de la mise en vigueur de la présente Convention.

Član 10.

Propisi ove konvencije ne će se ni u jednoj državi ugovornici primjenjivati na čekove već izdane u momentu stupanja na snagu ove konvencije.

Pravosudje

a) Gradjansko

Nema zakonskoga uporišta, da se s naslova naknade štete sudbenim putem dosude lični troškovi, prouzročeni upravnim postupkom.

(Osuda kot. suda I. u Zagrebu od 27. kolovoza 1931. br. 88.617/gr.)

Rješenje banskoga stola od 15. siječnja 1932. br. 42.191/31.

Banski stol u usmeno raspravljenoj maličnoj parnici t. t. Au.-F. po vlasnici L. Z. iz Zagreba, tužitelja, protiv t. t. Av.-F. iz Zagreba po vlasnicima N. I. odnosno K. R. iz Zagreba, tuženoj, radi 4607 D spp., u kojoj je mališni sudac kotarskoga suda I. u Zagrebu osudom od 27. kolovoza 1931. br. 88617 gr. sudio:

Tužena t. t. Av. F. po vlasnicima N. I. i K R. dužna je isplatiti tužiteljici I. Z., vlasnici Au. F., iz Zagreba s naslova naknade štete iznos od 4437 D sa 6% kamatima od dana 24. veljače 1931. do plateža tekućima, te naknaditi joj sudbeno na 1120 D obredjen trošak a sve to u roku od 8 dana pod prijetnjom ovrhe;

obnašao je uvaženjem žalbe ništovne tuženika t. t Av F., zavoda za posudjivanje filmova, napadnutu osudu maličnoga suda ukinuti i suditi:

Tužiteljica t. t. Au. F. vlasnica L. Z. iz Zagreba odbija se sa tužbom prim. 24. studenoga 1931. br. 19939 gr i u njoj stavljenim zahtjevom: da joj je tužena t. t. Av. F., zavod za posudjivanje filmova u Zagrebu, dužna platiti s naslova naknade štete svotu od 4607 D sa 6% kamatima od dana tužbe do plateža tekućima te naknaditi joj prouzročeni parbeni trošak sve za 8 dana pod prijetnjom ovrhe.

Nasuprot imade tužiteljica platiti tuženoj u ime parbenoga troška svotu od 395 D te u ime troška ništovne žaobe svotu od 145 D ukupno 540 D za osam dana pod prijetnjom ovrhe.

Razlozi: Tužiteljica traži, da joj tužena plati utuženu svotu od 46007 D i to u ime troškova prouzročenih joj uslijed prijave tužene kod obrtne oblasti zatim u postupku kod vel. župana, cenzure filmova i ministarstva unutrašnjih djela, navadjajući, da je uslijed te prijave morala platiti u ime troška svojemu odvjetniku dru. M. 1964 D, svojemu poslovodji za prekosatni rad u tom postupku 635 D, i istome za intervenciju u Beogradu 2008 D. Potražuje dakle, da joj tužena naknadi troškove nastale joj u postupku pred upravnim vlastima, navadjajući, da ih traži s naslova naknade štete. Tu naknade štete u smislu poglavlja XXX. ogz. ne može biti, jer manjkaju uvjeti za istu.

Pošto u smislu odredaba o postupku pred upravnim vlastima ne samo po § 169 z. n. p. od 9. studenoga 1930. nego i po prijašnjim ustanovama, strankama ne pripada pravo naknade ličnih troškova, prouzrokovanih upravnim postupkom, od protustranke, to zahtjev tužiteljice nema zakonitog uporišta za dosudjenje istih, a prema tome ne mogu ni sudbenim putem dosudjeni biti.

Uslijed toga, jer je mališni sudac krivo uporabio zakonske ustanove o naknadi štete, čime je počinjena niština iz § 75. toč. 11. m. p., valjalo je uvaženjem ništovne zaobe tuženice po § 78. al. 2. m. p. napadanu osudu maličnoga suca ukinuti i tužiteljicu sa zahtjevom tužbe odbiti.

Presuda o naknadi parbenog troška osniva se na § 71. m. p.

Priopćio dr. Dražić Marijan, odvjetnik u Zagrebu.

Digitized by Google

Kotarski sudovi kao mališni sudovi su nadležni za postupak i proti državnomu eraru.

Rješenje banskoga stola od 10. veljače 1932. br. 1309-32-II-430-1932.

(Zaključak mališnoga suca kod kotarskoga suda I. u Zagrebu od 23 IX. 1931. br. 119.145 gr.)

U parnici tužitelja K. I. iz Gospića proti državnom eraru kraljevine Jugoslavije radi 2.268 D spp.

mališni sudac je dokinuo zaključkom mališni postupak pozivom na ustanovu § 14. toč. b) sudovnika i naložio tužitelju platež troškova.

Banski stol, uvaživ, da je zakonom o bagatelnom postupku derogirana ustanova § 14. toč. b) sudovnika.

ukinuo je povodom utoka tužiteljeva ovaj zaključak i sudu naložio, da za usmenu raspravu odredi novo ročište i dalje postupa po zakonu.

Priopćio dr. Pavelić Jakov, odvjetnik u Gospiću.

b) Kazneno

Prijedlog ovlaštenoga lica za krivični progon ima se podnijeti u roku od 3 mjeseca, računajući od dana, kojega je oštećeni saznao za krivično djelo i za učinioca, pa makar je djelo bilo počinjeno već za vrijeme važenja staroga kaznenoga zakona, ako je došlo do sudjenja, kada je novi krivični zakon dobio obaveznu snagu.

Rješidba vrhovnoga suda u Sarajevu od 26. veljače 132 Kpp A 285/31-2

Vrhovni sud u Sarajevu, postupajući mjesto apelacionoga suda, riješio je u krivičnoj stvari protiv J. V. zbog kriv. djela iz § 318 krz., saslušavši državnoga nadodvjetnika, da se priziv optuženoga protiv presude okružnoga suda u Banjoj Luci od 27. rujna 1930. Kt. 120/1930. djelomično uvaži pobijana presuda po § 390/11 krp. poništi i stvar uputi na novi pretres istome prvostepenomu sudu.

Po § 308/11 kp. odbacuje se priziv optuženoga, u koliko se u njem tvrdi, da nema prijedloga ovlaštenoga lica, kao očigledno neosnovan.

Priziv državnoga tužioca zbog odluke suda o kazni je postao bezpredmetan.

Razlozi: Gornju presudu pobijaju optuženik i državni tužilac pravovremeno izjavljenim prizivom,

Optuženik u opravdanju svoga priziva, koji je u zakonskom roku predao, tvrdi, da je pobijanom presudom povrijedjen materijalni zakon po t. 1 v § 337 kp., jer da nema prijedloga ovlaštenoga lica, niti je stavljen u zakonskom roku. Prijava dvojice članova odbora ne može se smatrati prijedlogom ovlaštenoga lica, jer je za taj prijedlog bila ovlaštena samo srpsko-pravoslavna crkvena općina u S. Sam pak prijedlog ima se staviti u roku od 3 mjeseca, od dana kad je oštećenik saznao za krivično djelo i učinioca.

Tvrdnja žaliočeva, da nema prijedloga ovlaštenoga lica, nije osnovana. Po propisu § 6 kp. oštećenik je onaj, čije je ma kakovo pravo učinjenim krivičnim djelom oštećeno, povrijedjeno ili ugroženo. Članovi odbora za gradnju crkve N. S. i K. M., koji su dne 9. prosinca 1926. prijavili optuženoga državnomu tužioštvu zbog utaje jednoga djela sakupljenoga novca za gradnju crkve i predložili, da se protiv njega povede krivični postupak, bili su doista krivičnim djelom oštećeni. Optuženi je naime u svojim računima naveo, da je D 40.000 od skupljenoga novca predao preduzimaču tvrci T. i Š., premda nije ništa predao, pa je ova tvrtka isposlovala pravomoćnu presudu, kojom su sa ostalim članovima odbora i prijavitelji osudjeni na platež dužne svote, pa je čak i hipoteka isposlovana na njihovim nepokretninama. Dosljedno tome postoji prijedlog ovlaštenog lica, pa je priziv optuženoga u tom pravcu kao očigledno neosnovan odbačen.

Optuženik u opravdanju svoga priziva tvrdi, da se prijedlog na gonjenje ima staviti u roku od tri mjeseca od dana, kada je ovlaštenik saznao za krivično djelo i učinioca. Ova je tvrdnja žaliočeva osnovana. Po § 85 kz. prijedlog se mora podnijeti u roku od tri mjeseca od dana, kada je oštećenik saznao za krivično djelo i za učinioca. U konkretnom slučaju doduše krivično djelo je izvršeno za vrijeme traja-

Digitized by Google

nja staroga kaznenoga zakona, koji nije poznavao ustanove o prijedlogu za gonjenje Medjutim do sudjenja je došlo, kada je novi krivični zakon stao na snagu, pa jer je novi krivični zakon tu nedvojbeno blaži, valjalo je primijeniti pri presudjivanju ove stvari ustanove novoga krivičnoga zakona. Kako je već navedeno prijedlog ovlaštenoga lica postoji. Nastaje prema tome samo pitanje, da li je prijava i prijedlog podnešen kod državnoga tužioca dne 9. prosinca 1926., doista predan u zakonskom roku od tri mjeseca od dana saznanja za djelo i učinioca ili prekasno. Prema uglavama suda ovo pitanje nije nedvojbeno riješeno. Nije naime utvrdjen točan dan, kada su oštećeni N. S. i K. M. saznali za utaju sabranoga novca sa strane optuženoga. Iz izvještaja protoprezbiteratskoga zvanja u D. od 4. rujna 1926. slijedilo bi, da su oštećeni saznali za krivično djelo 3. rujna 1926. na crkvenoj skupštini, koja se toga dana održala u V. S. Medjutim se iz zapisnika o toj skupštini vidi, da su neke stavke iz računa optuženoga odobrene, a neke nisu i da će proto J. A. glede neodobrenih stavaka nastaviti dalja ispitivanja, pozivajući naknadno svjedoke za neodobrene stavke. Iz toga bi slijedilo, da tada još nije bilo ustanovljeno krivično djelo. Dosljedno svemu tome uvjerio se vrhovni sud povodom priziva optuženoga zbog povrede materijalnoga zakona, da se mora narediti novi pretres pred prvostepenim sudom radi ustanovljenja dana, kada su oštećenici N. S. i K. M. saznali za krivično djelo, pa je po propisu § 399/II. kp. prvostepenu presudu poništio i stvar uputio na novi pretres istomu okružnomu sudu. — Prema tome postao je priziv državnog tužioca zbog odluke suda o kazni bespredmetan.

Priopćio Muradbegović Hasib, sudac u Sarajevu.

c) Trgovačko-mjenbeno

Roba se smatra predanom u vlasnost primaoca odnosno kupca po § 344. al. 1. trg. z. onim časom, kada je po predatelju uručena otpremniku odnosno vozaru.

Rješidba stola sedmorice od 3. prosinca 1931. br. 5623.

(Odluke kotar. suda u Osijeku pod 9351/gr. i 9352/gr. ex 1930., rješenje banskoga stola od 29. prosinca 1930. br. 37916)

S. P. iz Z. je tražio ovrhu na pokretnine kr. ugarskih drž. željeznica u Budimpešti na temelju osude stola sedmorice, od 20. prosinca 1918. br. 2848, radi dospjele rente spp.

Sudbeni stol u Zagrebu je dozvolio odlukom br. 9671 gr. T.-451/17 dražbu pokretnina kr ugarskih drž. željeznica u Budimpešti, »koje se zateku na carinarnici i željezničkoj stanici u Osijeku«, i u tu svrhu je zamoljen kotarski sud u Osijeku za obavu. Na stanici Osijek zaplijenio je ovrhovoditelj 5 vagona pragova (podvala) upućenih na kr. ugarske drž. željeznice. Na to su predatelji tih pošiljaka Vl. T. iz B. i N. d. d. iz O. molili kod kot. suda u Osijeku obustavu prenosa i izuzeće zaplijenjenih pragova ispod ovrhe.

Kot. sud u Osijeku je donio nakon provedenoga postupka na ove molbe odluke pod br. 9351/gr. i br. 9352/gr., od kojih sadržaj one pod br. 9351/gr., kojoj je druga posve slična, glasi: »U rješenju ovoga zapisnika te u konačnom rješenju molbe, primljene 28/V. 1930. br. 8810/gr., uvidiv, da molitelj traži ukinuće pljenidbe provedene na zapisniku 19/V. 1930. br. 8165/gr., dozvoljene odlukom ovoga suda od 15/V. 1930. br. 8047/gr. odnosno glede zaplijenjenih pragova u vag. br. G. 10637., G. 67198., G. 1039 tvrdeći, da je on vlasnik istih, što da proizlazi iz tovarnih listova i kako je konstatovano u pljenidbenom zapisniku od 19./V. 1930., naime da je on predatelj te robe, te se poziva i na ustanovu § 404. trg. z., prema kojoj da mu pripada pravo raspoložbe robom, a nadalje da su prema § 538. grpp. ti pragovi bili u času vodjene ovrhe u rukama treće osobe a ne ovršenice, pa da se nije pljenidba uopće smjela provesti i da po istom § grpp imade ovrhovoditelj dokazati, da su zaplijenjeni pragovi vlasnost ovršenice t. j. madjarske drž. željeznice; vidiv, da je temeljno pravilo § 429. o. g. z. (vidi Krainz »System öst. all. Priv.« od 1913. str. 583.) odnosno § 344 al. I. trg. z., da je stvar dotično roba predana (tradirana) u vlasnost primaoca odnosno kupca onim časom, kada je po predatelju uručena odnosno pre-

Digitized by Google

dana prevozniku odnosno vozaru (vidi rješ. stola sedm. od 4/XII. 1890. br. 3556. Mjes. od 1891.), dočim da je prema § 344. trg. z. al. II. iznimka, da predatelj ostaje posjednikom odnosno vlasnikom predane stvari iliti robe otpremniku ili vozaru, pa je po tome imao molitelj pružiti dokaz, da je on posjednik odnosno vlasnik robe, što on učinio nije, a niti je pokušao učiniti; vidiv dalje, da su zaplijenjeni pragovi providjeni i znakovima M. A. V. (što znači madjarske drž. željeznice), pa je time u smislu § 427. o. g. z. već prije uručenja robe željeznici (vozaru) izvršena predaja pragova ovršenici t. j. madjarskoj državnoj željeznici, pa se prema svim tim pozitivnim zakonskim propisima samo ona može i smije smatrati posjednikom i vlasnikom zaplijenjenih pragova; vidiv, da molitelj svoje vlasništvo izvodi samo iz okolnosti, da je on predatelj robe, pozivajući se na ustanovu § 404 trg. z., jer da njemu pripada pravo raspoložbe sa predanom robom; vidiv da i sam § 404 trg. z. in fine daje predatelju pravo raspoložbe samo uvjetno t. j. ako predatelj raspolaže sa predatnicom t. j. u ovom slučaju sa duplikatima tov. listova pošiljaka zaplijenjenih pragova; vidiv takodjer, da je u konkretnom slučaju vozar drž. željeznica Jugoslavije a pošiljke da su internacionalne t. j. da idu u inostranstvo, pa da za iste vrijede zakonske ustanove M. K. R., koja je kod nas dobila obveznu silu 1. listopada 1928. i da je po čl. 21 § 1 i čl. 23 § 4 M. K. R. pravo predatelja raspolagati robom takodjer uvjetovano posjedom duplikata tovarnih listova predanih pošiljaka: vidiv da se molitelj nije pred ovim sudom niti iskazao posjednikom potrebnih duplikata za pravo raspoložbe robom; vidiv da u času pljenidbe nije željeznica imala raspoložbu predatelja, da robu kome drugome ima uručiti, niti je tako što sa strane željeznice prigodom obavljene pljenidbe i transferacije prigovoreno i dano u zapisnik; vidiv, da molitelj sada nudi preslušanje svjedoka, da je on robom raspolagao onamo davši nalog željeznici, da istu nema uručiti prvotnomu adresatu t. j. ovršenici nego da ju uruči t. t. D. B. u Osijeku; ali vidiv, da se prema čl. 21 § 2 M. K. R. in fine taj dokaz može voditi jedino sa duplikatima tovarnih listova predanih pošiljaka, na kojima je željeznica potvrdila primljeni nalog izmjene vozarinskog ugovora; vidiv, da takov dokaz sa strane molitelja nije niti ponudjen; vidiv stoga, da se molbenim putem pitanje vlasnosti nazočnoga slučaja nema riješiti, to se upućuje molitelj na podignuće izlučne tužbe (§ 447 grpp.)«

Banski stol povodom utoka Vl. T. iz B. i utoka sa ništovnom žalbom N. d. d. protiv navedenih odluka, uvaživ, da se na ovaj spor nemože primijeniti § 429 o. g. z. već § 344 trg. zakona, po kojem se roba ima smatrati predanom čim je predana na željeznici; uvaživ da medju strankama može doduše biti ugovoreno, da se kao mjesto izvršenja ima smatrati mjesto, gdje kupac robu primi, ali da se to pitanje može riješiti samo putem parnice; — obnašao je utok T. V. odputiti i napadnutu prvosudnu odluku potvrditi.«

Stol sedmorice povodom izvanrednoga previdnog utoka T. V. proti navedenomu rješenju banskoga stola donio je rješidbu, koja glasi: »Izvanredni previdni utok molitelja T. V. se otpućuje, jer nema uslova § 318 grpp.«

Razlozi: U prvom redu je gornjim rješidbama jasno istaknuto temeljno pravilo — § 344 al. I. trg. z., — da je roba predana adresatu onim časom, kada ju je predatelj predao vozaru na prevoz. Drugo je jasno izvedeno, da se predatelji mogu pozivati na ustanovu § 404. trg. z. samo onda ,ako su valjano raspoložili robom promjenivši vozarinski ugovor u osobi adresata — ako je slučaj sličan kao onaj gornji; a treće, što izlazi iz rješenja banskoga stola, zauzeto je stanovište, ako se radi o slučaju § 344. al. 2 trg. z. t. j. ako se mjesto izvršenja imade smatrati mjesto, kamo se ima učiniti transport, dakle ako predleži medju predateljem i adresatom pošiljke takov ugovor, da se takovo pitanje može riješiti samo — kao n. pr. u gornjem konkretnom slučaju — putem parnice.

Za slučaj § 404. in fine trg. z. pravo raspoložbe se vrši po predatelju vis-a-vis željeznice kao vozara po propisima čl. 21 § 2 M. K. R., ako je medjunarodna pošiljka, odnosno po § 73 Ž. S. U., ako je pošiljka tuzemnoga prometa, a ti su zakonski propisi strogo formalističke naravi.

Za valjanu raspoložbu odnosno naknadno uputstvo se išče: 1.) da ju je dao posjednik duplikata tovarnoga lista neke pošiljke; 2.) da je uputstvo dano na predatnoj stanici (čl. 21. § 3 M. K. R. odnosno § 73. toč. 3. Ž. S. U.); 3.) da je dano pismeno prema obrascu u M. K. R. odnosno u Ž. S. U propisanom; 4.) da je naknadno uputstvo sa strane željeznice zvanično potvrdjeno posjedniku duplikata na samom duplikatu tov. lista.

Priopćio Milivojević Joza, odvjetnički pripravnik u Osijeku.

Digitized by Google

Literatura

NOVELIRANI KAZENSKI ZAKONIK za Kraljevino Jugoslavijo s kratkimi pojasnili. Gg. dr. Metod Dolenc i dr. Rudolf Sajovic su redigirali slovenski tekst novoga krivičnoga zakona, i to onakvoga, kakov on izgleda nakon novele, te ga popratili tu i tamo s korisnim opaskama. Izdanje ima žepni format, pa je i zato zgodno kao priručna knjižica. Praktičar ne treba da kombinira prvotni tekst s noveliranim, jer je to sve već u ovome izdanju ispravljeno i uredjeno. Cijena je vezano D 54, a broširano D 42. Naklada je Tiskovne zadruge r. z. z o. z. v Ljubljani.

PRAVA I DUŽNOSTI BRODSKOG OSOBLJA u trgovačkoj mornarici (pomorački red). Napisao dr. Aleks. A. Primožić — Zagreb 1932.

UDŽBENIK MJENIČNOGA PRAVA za slušače visokih škola. — Napisao dr. Milorad Stražnicky, 208 strana. Cijena D 50. Izdanje Jugoslavenskoga nakladnoga d. d. Obnova u Zagrebu.

ODVJETNIK, organ Advokatske komore u Zagrebu u broju od ožujka sadržaje: Na prigovore. — Nekoliko primjedbi o advokatima (Fiše dr. Mir. Šantek). — Neprilike sa starim postupnikom. — Siromaško pravo za inostrance. — Ovrha do osiguranja u maličnom postupku. — L' avocat Briand. — Provedba ostavinske rasprave s odvjetnikom, a bez jav. bilježnika. — Specifikacija troška nije potrebna već u tužbi. — Iz mirovinskoga Fonda Adv. komore u Zagrebu. — Vijesti Adv. komore u Zagrebu. — Razno.

PRAVNIČKI VJESNIK od 15. ožujka br. 2. donosi pregled zakona, uredaba, domaće i strane pravne literature.

PRAVOSUDJE u Beogradu, broj za veljaču ima ovaj sadržaj: Uslovna kazna i zakon o štampi od dra. J. Šilovića. — O žalitvam storilca zgolj naprama žaljenemu od Avgusta Munde. — Pravna narav krivokletstva iz §-a 144. kriv. zak. od Jovana Grubića. — O odnosu vlasti u pripremnom sudskom krivičnom postupku od Miloša Muvišića. — Uloga privatnog učesnika od Stojana Jovanovića. — Socijalna zaštita u izvršnom postupku od dra. F. Goršića. — Pravna pomoć izmedju domaćih i inostranih sudova od N. Pahorukova. — Pasivna mjenična sposobnost u medjunarodnom privatnom pravu od dra. Mihajla Vukovića. — Iz zakona o pobijanju pravnih dela od R. Konića. — Zaštita minimuma zemljoradničkog posjeda od Mih. Zlatnovića. — Sudske odluke. — Pregled knjiga. — Beleške. — Nove knjige i časopisi.

ARHIV ZA PRAVNE I DRUŠTVENE NAUKE iz Beograda ima u broju od veljače ove sastavke: dr. Drag. Arandjelović: o dokazu ispravama po novom zakonu o sud. post. u gradj. postupniku; — dr. Dragoljub Jovanović: o evoluciji radničkoga pitanja; — dr. Laza M. Kostić: o pravnoj prirodi činovničke penzije; — Đorđe Marković: o ograničenju pomorskoga naoružanja; — dr. Aleks. Jovanović: o privrednom životu u god. 1931; — B. B. Todorović: o proviziji u kontokorentu; — Sudski pregled; — Književni pregled. Ocjene i prikazi.

RUCH PRAWNICZY ekonomiczny i soccjologiczny. Primili smo svezak za prvi kavartala ove poljske revije posvećeno nauci i životu pravnome kao i nacionalnoj ekonomiji. Izlazi u Poznanju. Na prostoru od 160 stranica donosi vrlo zanimljive članke, a naročito je bogata i opširna bibliografija kako strana tako i domaća.

RHEINSTROM HEINRICH DR.: Das neue Aktienrecht, München—Leipzig, 1932.

PERITSCH I. M.: La souverainité internationale des Etats comme germe de guerres. — Une réponse (Extrait de la »Revue Mensuelle«). Genève 1931.

PERITSCH J. M.: La pena di morte. Alcune osservazioni a proposto dei nuovi codici penale e di procedura penale italiani. (Estratto dalla rivista mensile »La nuova legislazione italiana) — Como 1932.

Codice del lavoro, raccolta coordinata delle principali disposizioni vigenti con note e iudici. — Primo supplemento alla terza edizione. — Roma 1932.

NAVARRINI UMBERTO: Trattato elementare di diritto commerciale. Torino 1932.

Digitized by Google

FERRI ENRICO: 1) Principi di Diritto Criminale. Torino 1928. — 2) I Delinquenti nell'arte ed altre conferenze e saggi di scienza ed arte. Torino 1926. — 3) L' omicida nella psicologia e nella psicopatologia criminale Torino 1925.

Studi sulla Criminalità. Torino 1926.

Sociologia criminale I., II. Torino 1929., 1930.

FERRUCCIO FALCHI GIUSEPPINO: Dirito Penale Romano (i singoli reati). Padova 1932 — X.

Scriti in onore di Enrico Ferri: Per il cinquantesimo anno di suo insegnamento universitario. — Torino 1929.

IVO KRBEK: UPRAVNO PRAVO, II. KNJIGA. Djelo se nalazi u štampi, nakladom Jugoslovenske štampe d. d. u Zagrebu. Knjiga čini samostalnu cjelinu i obradjuje cjelokupno organizaciono pravo javne uprave, zajedno sa činovničkim pravom. Kao i I. knjiga počiva i ova na teoretskoj podlozi, ali i potanko obradjuje naše pozitivno pravo. Knjiga će obuhvaćati oko 23 štampana tabaka. Narudžbe prima Obnova d. d. u Zagrebu.

Svaštice

REZOLUCIJE I ŽELJE IZGLASANE NA DRUGOJ BALKANSKOJ KONFERENCIJI, održanoj u Carigradu mjeseca listopada 1931.

Rezolucija. — Balkanska konferencija u uvjerenju:

1. Da bi progresivno izjednačenje privatnoga prava balkanskih zemalja, u okviru medjunarodnoga pokreta ka izjednačenju prava, bilo od velike koristi ne samo za intelektualno i političko zbliženje izmedju balkanskih naroda već takodjer za razvijanje trgovačkih i drugih odnosa izmedju spomenutih naroda;

2. Da je ovo izjednačenje mogućno, s obzirom na homogenost ekonomske i socijalne strukture Balkana, na sličnost izvjesnih dijelova sadašnjih balkanskih zakonodavstava i na zajedničke izvore pojedinih dijelova pozitivnoga prava balkanskih zemalja;

3. Da s druge strane djelo izjednačenja balkanskoga prava iziskuje dugi napor, da pretpostavlja od strane pravnika svake zainteresovane zemlje ne samo poznavanje pozitivnih prava drugih zemalja, nego i svestrano ispitivanje dijelova, kojima treba da počne ovo izjednačenje, usljed sličnosti koje postoje i potrebe, koje nameće život naroda;

4. Da se takvoga djela može samo poduhvatiti jedna konferencija stručnjaka, koja bi se imala sastati tek poslije dužega pripremnog rada; jedna medjubalkanska komisija pravnika, koja bi pristupila ispitivanju sadašnjih pozitivnih prava i utvrdila, s kojim bi tačkama trebalo početi izjednačenje;

5. Da bi za ovo djelo medjusobnog upoznavanja prava balkanskih zemalja bila neophodna izmjena profesora izmedju sveučilišta i naučnih društava na Balkanu, kao i stvaranje katedri na raznim pravnim fakultetima za uporedno balkansko pravo.

Rješava:

1. Da obrazuje jednu stalnu medjubalkansku komisiju pravnika, u koju će svaka nacionalna skupina imenovati najmanje jednoga pretstavnika i koja će imati dužnost, da pripremi saziv jedne konferencije pravnika. Ova komisija će se sastati u mjestu i vremenu, koji se budu tek odredili, i tu će pretstavnik svake zemlje podnijeti iscrpljiv izvještaj i prikazati u glavnim potezima pravo i jurispridenciju svoje zemlje: komisija će tada utvrditi i program svojih radova;

2. Da izrazi želju da se što prije ostvari izmjena profesora i pravnika izmedju sveučilišta i naučnih društava na Balkanu.

II. Želja. — Druga balkanska konferencija, imajući u vidu, da je neophodno odmah zaključiti multilateralne ugovore u izvjesnim domenima, koji iziskuju intenzivniju saradnju izmedju svih balkanskih država, a naročito u domenu ekstradicije u sudske pomoći, ponavlja svoju, još na prvoj konferenciji izraženu želju, da se vlade umole, da ocijene potrebu zaključenja medjubalkanskoga pakta o ekstradiciji i sudskoj pomoći.

GLAVNA SKUPŠTINA PRAV. DRUŠTVA će se održati 22. o. mj. u 6 i ½ po podne, sveučilište, I. kat, dvorana III.

Digitized by Google

MJESEČNIK

GLASILO PRAVNIČKOGA DRUŠTVA

Uredili:

GOD. LVIII. Dr. Edo Lovrić, kr. sveuč. prof. ZAGREB, 1932.
SVIBANJ Dr. Ivo Politeo, odvjetnik BROJ 5.

O Francu Kleinu - O jeziku i duhu zakona*)

Predavanje dra Werka Huge, odvjetnika u Zagrebu, na glavnoj skupštini Pravničkoga društva u Zagrebu od 22. travnja 1932.

Povodeći se za našim neprežaljenim pretsjednikom drom Polićem, koji je uveo običaj da oslovi slavnu Skupštinu kratkim predavanjem, dozvolite da i ja to učinim. Govorit ću kratko o dru. Francu Kleinu, neimaru novog gradjanskog parničnog prava i o njegovom djelu i osvrnuti se pri tome na neke najnovije pojave kod nas. Govorit ću o njemu zato, što je pravo da se o njemu govori u času, kada naša Otadžbina usvaja od veće česti njegovo veliko djelo!

Rodjen 1854. umre 1926. malo dana pred svoj 72. rodjendan; grande mortalis aevi spatium!

Ako je istinita Napoleonova riječ, da se imade smatrati sretnim onaj, koji je za svoga života imao prigode da u punoj meri razvije svoje sposobnosti, dr. Franc Klein spadao bi u red najsretnijih ljudi.

Pripadao je pravničkom zvanju u njegovim trima najistaknutijim oblicima: advokature, universiteta i pripremnog zakonodavnog rada.

U 29. godini života (1885.) stiče veniam legendi za austrijsko gradjansko-parnično pravo na bečkom universitetu, osnovom dela o strankinom skrivljenom delovanju (»Die schuldhafte Partelhandlung«). Godine 1891. proširuje svoj collegium na rimsko pravo, osnovom dela o posjedu stvari i o doselosti u rimskome pravu (»Sachbesitz und Ersitzung im römischen Rechte«), a izmedju oba ova dela obelodanjuje treće u bečkim »Juristische Blätter pod naslovom: »Pro futuro«, koje mu pronese slavu i utre put k najvećim uspjesima.

Čitajući danas posle pune 42 godine to njegovo delo i primenjujući ga na hrvatsko i na srpsko pravno područje, izgleda kao da je napisano baš za prilike stvorene formalnim gradjanskim parničnim pravom što na tim pravnim područjima važi. U ovome delu Klein posmatra kritičnim okom prirodjene i u toku vremena prirasle mane jednog zastarelog gradjanskog parničnog postupnika i ukazuje na lekove de lege ferende. Legislativno obnovljenje pravnog poretka u oblasti gradjanskog parničnoga prava lebdi mu pred očima. Uverenjem i oduševljenjem.

*) Na izričiti auktorov zahtjev tiskano istočnim književnim jezikom (Op. ured.)

Digitized by Google

neofite propoveda novu veru, koju će kasnije kao preporoditelj gradjanskog parničnog prava prosaditi u osnovna načela novoga austrijskog gradjanskog parničnog postupnika.

Kada bi se današnji branioci narodnoga duha i narodnoga jezika u našemu zakonodavstvu zadubili u to delo, kao i u drugo, kasnije Kleinovo delo, u kojemu je Klein tiskom obelodanio svoja predavanja o novome gradjanskom parničnom postupku, ne bi bacali tako jeftina anatemata na one, koji su se odlučili, da u ovu našu Otadžbinu presade teorijom i praksom opravdana i prekaljena načela postupka, koji evo ima 34 godine da vlada na slovenačko-dalmatinsko-istarskom pravnom području, 40 godina na bosansko-hercegovačkom, 27 godina na crnogorskom i 21 godinu na vojvodjanskom pravnome području, a da se ni od kuda nije digao ozbiljniji prigovor bilo u pravcu njegova bajagi protunarodnoga duha, bilo u onome kakvoće njegove sadržine.

U najmanju ruku čudno je, kada se tvrdi, da se zakoni formalne prirode, kakovi su oni, što sačinjavaju gradjansko parnično pravo, ne pišu za nas pravnike, koji ih tumačimo i primenjujemo, već za narodne mase, na koje se primenjuju. Uvelike dvojimo da bi široke mase bilo kojega naroda bile kadre da shvate nauke sadržane u odnosnim gradjansko-parničnim postuppcima, pa bilo da se ovi mogu pozivati i na preko stotinu godina opstanka. Uzmemo li samo u obzir nauku o strankama, onu o nasledstvu u ulogu stranke, o suparničarstvu u svim njegovim oblicima, o presudama u svim njihovim vrstama, o pravnim lekovima itd. itd. razumet ćemo koliko li svesnog ili nesvesnog nesuglasja sa stvarnošću sadrži gornja tvrdnja.

Formalno gradjansko parnično pravo ne može dandanas niti kod najprimitivnijih naroda da ostane u anegdotičnim narodnim oblicima. Ono je danas a bilo je i jučer, još od rimskih vremena, teška i ne svakome pristupačna znanost, koja traži od onih, koji ju hoće razumeti, tešku i mučnu pripravu, i koja se neprestano razvija, izmenjuje, nadopunjuje i usavršava novim oblicima i novom terminologijom. Nije to nikakova specifično austrijska ili nemačka terminologija, već općenita, znanstvena i sopstvena svim narodima, koji su u svome zakonodavstvu usvojili odgovarajuće pravne pojmove.

Prvi redaktori osnove zakona o gradjanskom parničnom postupku kazali su tadašnjem gospodinu ministru pravde još pred 10 godina evo: »Što se tiče jezične strane osnove, želimo kazati ovo: Mi Jugoslaveni nemamo ustaljene pravne terminologije; kod nas — i u jednom i u drugom i u trećem narečju — često se rabi jedna reč za više različitih pravnih pojmova, ili se pak rabi sada u jednom, sada opet u drugome smislu. To osobito vredi u pogledu pravne terminologije ukorenjene kod srpskog i one ukorenjene kod hrvatskog dela našega naroda. Mi Jugoslaveni treba tek da stvorimo jedinstvenu pravnu terminologiju i to baš sada povodom izjednačavanja zakona. Sve zakonske osnove sastavljene u tome cilju imale bi — pošto im nadležni činioci dadu konačnu redakciju — doći pred jednu mešovitu komisiju, sastavljenu od filologa i pravnika, a možda i profesora slavenske pravne historije, koja bi im morala dati konačnu redakciju u pogledu

Digitized by Google

jezika i terminologije. Po taj način iako se nebi odmah postiglo savršenstvo, polučio bi se toliko potrebit sklad i jednoobraznost pri rabljenju pojedinih pravničkih izraza. Tako bi se mogli eliminirati barbarizmi, koji su se uvukli tokom vremena u hrvatsku i srpsku terminologiju«.

Ako se to nije provelo, nije krivnja na redaktorima ex partibus infedelium!

Nego ostavimo to za zgodniju prigodu i vratimo se na Kleina i na njegovo djelo!

Radnja »Pro futuro« otvorila je Kleinu put na rad u Ministarstvo pravde, kamo je pozvan sa nalogom da izradi osnovu za gradjanski parnični postupak, za pravilnik sudske vlasti, izvršni postupak kao i za izmene i dopune zakonu o ustrojstvu sudova, koje su se nametale sledom tog preuredjenja sudova. U isto ga vreme bečki universitet predlaže za izvanrednog profesora austrijskog gradjanskog parničnog postupka. Klein to otklanja i priklanja se pripremnom zakonodavnom radu u Ministarstvu pravde. U dve godine spremi osnovu zakona za pravilnik sudske vlasti i osnovu zakona o gradjanskom parničnom postupku; malo po tome osnovu zakona o izvršnom postupku i onu o preuredjenju sudova. Od 1891. do 1900. od ministerijalnog tajnika neprestano se penje po lestvama birokratske hierarhije, da 1897. postane tajnim savetnikom, a 1900. postigne najviši stepen činovničke karijere. U ovo doba (1895.) bečki mu universitet daje naslov redovitog profesora i stavlja mu u zadatak, da kao honorarni profesor predaje gradjanski-parnični postupak i rimsko pravo. Iz ovoga rada na universitetu kroz letno poleće 1899. godine potiču njegova čuvena »Predavanja o praksi gradjansko parničnog postupnika« (Vorlesungen über die Praxis des Civilprozesses). God. 1905. universitet u Lajpcigu predlaže ga za redovnog profesora rimskoga prava i gradjanskog parničnog postupka, ali ga je austrijska vlada znala pridržati time, što mu je poverila upravu Ministarstva pravde. Iste godine biva imenovan doživotnim članom Gospodske kuće, a godine 1906. postaje Ministrom pravde, koju je čast pokrivao i god. 1916. Godine 1909. predaje na univerzitetu u Beču osim rimskoga prava još i o problemima prometa i društvenog uredjenja, a po propasti Dvojne Monarhije ima da preuzme pravnu pripravu ugovora o miru kao pretsjednik pretstavništva Austrijske Republike. Pri tome bio je sprečen oporbom Francuske, koja ga kao otvorenog pobornika pripojenja Austrije Nemačkoj nije željela videti na tom položaju. Ipak je pratio u St. Germain austrijsko pretstavništvo kao njegov pravni stručnjak.

U priznanju njegovih neobičnih zasluga za gradjansko parnično pravo, universitet u Bonnu, Černovicu, Gracu, Hajdelbergu i u Kielu podeljuje mu počasni doktorat, a Akademija znanosti u Beču i Pravničko društvo u Berlinu počasno članstvo. Šezdesetgodišnjica njegova rodjenja proslavljena je svečanim izdanjem, kojemu dadoše svoje priloge najistaknutiji austrijski i nemački pravnici.

Kleinovo delo niti je novo, niti u svojoj celini i u pojedinostima čisto izvorno delo. Držeći se načela, da zadaća zakonodavca nije eks-

Digitized by Google

perimentisanje niti primenjavanje neprokušanih teorija, nego naprotiv upotrebljavanje svih dobrih iskustava stečenih kod kuće i na strani, on je preuzeo mnogo propisa iz sumarnoga postupka iz godine 1845., iz Glaserova postupka u maličnim stvarima iz godine 1873., mnoga dobra načela iz starog austrijskog gradjanskog parničnog prava, sadržanih u općem sudskom postupku iz god. 1781. i u zapadno galicijskom postupku iz godine 1796. i, napokon, mnoge propise iz nemačkih procesnih zakona. Klein je taj svoj eklektički rad tako duhovito i jedinstveno povezao, da je iz njega nastalo njegovo, čisto njegovo delo, postupak koji je u svojim osnovnim načelima nešto sasvim drugoga nego li njegovi izvori (S p e r l l. c. 417.).

Ovo njegovo djelo ne ostade bez protivnika: Kornfeld, Demelius, Zrodlowski, Skedl, Beck, Tinzl i Canstein napadoše ga u raznim pravcima i pod raznim vidicima, poričući mu, nekoji od njih, čak ispravnost jezika i životnu sposobnost. Četvrt vijeka kasnije u svom posmrtnom delu: »Austrijsko gradjansko parnično pravo izdato po Engelu godine 1928. mogao je Klein sa najviših vrhova uspeha svoga dela kazati tim svojim danas već zaboravljenim napadačima zajedno sa Danteom:

Non ragioniam di lor, ma guarda e passa!

(Ne govorimo o njima: obazri se i prodji)

1. januara 1898. stupiše na snagu u Austrijskoj Carevini novi gradjanski parnični postupak, izvršni postupak, zakon o preuredjenju sudova i poslovni red za sudove! Sa velikom zebnjom u duši čekalo se je na taj čas a mnogi i nadom da će preuredjenje sudova potpuno zatajiti. Veliko delo l e g i s l a t i v n e o b n o v e p r a v n o g a p o r e t k a u o b l a s t i g r a d j a n s k o g p a r n i č n o g p r a v a postade delom, monumentum aere perennius, čak i u Galiciji, Bukovini i Dalmaciji, gde su prilike bile nesretne za toliki rad, a zloguki proroci i laudatores temporis acti povukoše se i padoše u zasluženu zaborav, da nakon 36 godina u novome ruhu i na drugome jeziku, u savršenoj vlastitoj nemoći pokušaju reći ono, što nam sa punim neuspehom znadoše kazati protivnici Kleinova dela u razdoblju od godine 1893. do 1896.! Nil novi sub sole!

Dvodomni sistem u modernim ustavima

Piše dr. S t e f a n o v i ć J o v a n, sveučilišni profesor u Zagrebu.

(Nastavak)

IV. — Što se tiče novog ustava kraljevine Jugoslavije, možemo reći: da je i po njemu u glavnom sprovedeno načelo jednakosti izmedju skupština. Otstupanja od toga načela tu su izuzetna. Ono što je najglavnije, jednakost izmedju Skupštine i Senata je potpuna, po tome ustavu, kako kada je u pitanju donašanje zakona, tako isto i kada je u pitanju rješavanje o reviziji ustava. Kod vršenja zakonodavne funkcije, Senat i Skupština su ravnopravni i u pogledu inicijative i u po-

Digitized by Google

gledu odlučivanja. Njihova ravnopravnost u pogledu inicijative proizlazi iz člana 63, gdje je propisano: »Zakonske prijedloge podnose, po ovlašćenju kraljevom, pojedini ministri. Pravo podnašanja zakonskih prijedloga pripada svakom članu Narodnog pretstavništva, čiji prijedlog pismeno pomogne najmanje jedna petina članova Senata odnosno Narodne skupštine«. Da je pak za donašanje zakona potrebna saglasnost obiju zakonodavnih tijela proizlazi iz člana 64. ustava: »Zakonski prijedlog, koji Narodna skupština usvoji, šalje se Senatu na rad i obratno. Ako je zakonski prijedlog usvojen u cjelini i od Narodne skupštine i od Senata, smatra se, da je Narodno pretstavništvo prijedlog primilo. Ako su učinjene kakve izmjene ili dopune od Senata odnosno od Narodne skupštine, onda se zakonski prijedlog vraća Narodnoj skupštini odnosno Senatu na rješavanje. Kada se ove izmjene i dopune prime od Narodne skupštine odnosno Senata, smatra se, da je Narodno pretstavništvo prijedlog primilo. Na slučaj, da se Senat i Narodna skupština o prijemu jednoga zakonskog prijedloga u cijelosti ili u pojedinostma ne saglase, smatra se, da je prijedlog odbiven i u istom sazivu se o njemu ne može više ponovo rješavati« Kako je po ovoj ustavnoj odredbi za donašanje zakona u načelu potrebna saglasnost obiju zakonodavnih tijela, to tu volja Skupštine ne može, sama po sebi, nadvladati volju Senata, kao što ne može ni obratno volja Senata nadvladati volju Skupštine.

Mnogi su ustavi — da olakšaju donašanje zakona, a da se ne napusti sistem dviju skupština — ili sveli ulogu Gornje skupštine na pravo suspenzivnoga veta, ili povjerili donašanje definitivne odluke o zakonskom prijedlogu, o kome se skupštine nisu mogle da saglase, zajedničkoj sjednici obiju skupština. Jugoslovenski ustav nije učinio ni jedno, ni drugo. Ali, da bi omogućio donašanje zakona i u slučaju, da ne dodje do pune saglasnosti izmedju zakonodavnih tijela, on je pribjegao jednomu novomu i naročitomu rješenju: Pošto je propisao, da se u istom sazivu ne može više rješavati o zakonskom prijedlogu, o kome se skupštine nisu mogle da saglase, on dodaje u članu 64: »Ako se slučaj ponovi i u idućem sazivu, o tome zakonskom prijedlogu odlučuje kralj«. Ovaj način definitivnoga rješavanja o zakonskom prijedlogu, o kome se zakonodavna tijela nisu mogla da slože u dvjema suksesivnim sesijama, ne vrijedja jednakost izmedju tih tijela. Zakon se naime na ovaj način može donijeti kako bez pristanka Senata, tako isto i bez pristanka Skupštine. Od kraljeve volje zavisi, da li će se dogoditi jedno ili drugo. Kralj može sankcionisati ili onaj tekst zakonskoga prijedloga, koji je zadnji put izglasala Skupština, ili, naprotiv, onaj tekst zakonskoga prijedloga, koji je zadnji put izglasao Senat. On može, razumije se, i odbiti sankciju i jednomu i drugomu.

Jednakost izmedju Skupštine i Senata je potpuna po jugoslovenskom ustavu — rekli smo — i kada je u pitanju revizija ustava, jer i Skupštini i Senatu pripadaju tu jednaka prava kako u pogledu inicijative, tako i u pogledu donašanja načelne odluke o reviziji — kada je prijedlog potekao od jednoga ili drugoga zakonodavnoga tijela — i u

Digitized by Google

pogledu donašnja definitivne odluke o reviziji (U. čl. 114, i 115.). Ako je prijedlog za reviziju ustava potekao od Skupštine ili od Senata, prije donašanja definitivne odluke o reviziji potrebno je, da se prijedlog za reviziju prihvati u načelu; i ovo prihvaćanje ima da uslijedi i u Skupštini i u Senatu. Oba tijela treba da prijedlog prihvate većinom od $^3/_5$ od ukupnoga broja poslanika odnono senatora. Najposlije — što je najvažnije — privola i Skupštine i Senata traži se i kod donašanja definitivne odluke o reviziji. Ovu odluku donose oba tijela — pošto je prethodno raspuštena stara i izabrana nova Skupština — većinom od polovice više jedan od ukupnoga broja njihovih članova. Istina je, da ustav predvidja mogućnost donašanja definitivne odluke o reviziji i bez privole obiju zakonodavnih tijela, kao što je predvidio i mogućnost donašanja zakona bez te privole, — ali ova mogućnost ne vrijedja jednakost izmedju tih tijela, pošto ona može ići kako na štetu Senata, tako i na štetu Skupštine, jer, ako se ovi ne slože u pogledu defitinivne odluke o reviziji u dvjema sukcesivnim sesijama, kralj može sankcionisati ili zadnju odluku Skupštine, ili zadnju odluku Senata, baš kao da je u pitanju donašanje običnoga zakona.

Skupština i Senat su ravnopravni po jugoslovenskom ustavu i kada je u pitanju davanje odobrenja za objavu navalnoga rata (čl. 31.) i kada je u pitanju davanje odobrenja za ratifikaciju medjunarodnih ugovora (čl. 65.), pošto ova odobrenja daju oba ova tijela odvojeno, svaki za sebe. Najposlije, oni su ravnopravni i u pogledu prava ankete (čl. 67.) i prava pitanja i interpelacije (čl. 68.).

Slučajevi, u kojima je jugoslovenski ustav otstupio od načela jednakosti izmedju zakonodavnih tijela, su izuzetni: To otstupanje se javlja prije svega, kadagod je donašanje odluke o nekome pitanju stavljeno u nadležnost zajedničke sjednice Skupštine i Senata To je pak učinjeno, kada su u pitanju: donašanje odluke o momentu obrazovanja i prestanka namjesništva za slučaj kraljeve trajne nesposobnosti (čl. 41.); izbor namjesnika, kada je ovaj izbor povjeren Narodnom pretstavništvu (čl. 42.) i izbor novoga kralja za slučaj, kada kralj, ostavši bez muškoga potomstva, nije sebi prije smrti odredio nasljednika (čl. 37.). U svim ovim slučajevima nema potpune ravnopravnosti izmedju zakonodavnih tijela. Tu je uloga Skupštine kod donašanja odluka jača od uloge Senata, pošto na zajedničkoj sjednici Senat raspolaže manjim brojem glasova od Skupštine.

Jugoslovenski ustav otstupa, zatim, od načela jednakosti izmedju Skupština, i kada je u pitanju donašanje budžeta, jer po njemu budžet se mora podnijeti prvo Skupštini na rješavanje. To proizlazi iz člana 102, gdje je propisano: »Budžet se mora podnijeti Narodnoj skupštini najdalje za mjesec dana od dana njenoga sastanka u redovnom sazivu«. Prema ovome se prvenstvo Skupštine javlja tu samo u pogledu reda rješavanja. Inače, vlasti Skupštine i vlasti Senata prema budžetu potpuno su jednake, kako u pogledu amandmana, tako i u pogledu definitivnog odlučivanja. Budžetu, da bi postao definitivnim, potrebna je privola i jednoga i drugoga zakonodavnog tijela. To proizlazi iz od-

Digitized by Google

redbe člana 102, po kojoj »svake godine Narodno pretstavništvo odobrava državni budžet, koji vrijedi za godinu dana.«

Najpolije, jugoslovenski ustav otstupa od načela jednakosti izmedju Skupština i onda, kada je u pitanju krivična odgovornost ministara. Naime, po njegovom članu 78, ministre mogu optužiti, za povredu ustava i zemaljskih zakona učinjenu u službenoj dužnosti, Kralj i Narodna skupština. Prema tome, pravo optuživanja ministara nije dato i Senatu. Tako tu nema jednakosti izmedju Skupštine i Senata. Te bi jednakosti bilo samo onda, ako bi pravo optuživanja ministara bilo dato i jednomu i drugomu tijelu, ili ako bi pravo optuživanja bilo dato Skupštini, a pravo sudjenja Senatu. Jugoslovenski ustav nije, medjutim, učinio ni jedno ni drugo. Ali, kako on nije sam odredio, tko će biti nadležan, da sudi optuženim ministrima, to bi bilo moguće, da se kod krivične odgovornosti ministara ravnopravnost izmedju zakonodavnih tijela uspostavi putem zakona. To bi se dogodilo, ako bi zakonom bilo propisano, da će optuženim ministrima suditi Senat.

Kako pak stoji stvar sa političkom odgovornosti ministara? Da li ima ravnopravnosti izmedju Skupštine i Senata i u pogledu primjene te odgovornosti? Moramo prije svega primijetiti, da ustav od 3. rujna 1931. ne govori ništa o političkoj odgovornosti ministara pred parlamentom. Za razliku od vidovdanskog ustava, on nije sâm izvršio izbor izmedju sistema parlamentarne i sistema neparlamentarne vlade. Pod režimom vidovdanskog ustava u našoj je državi bio primijenjen sistem parlamentarne vlade; sistem, koji se u glavnom svodi na političku odgovornost vlade pred parlamentom. I, što je naročito važno, taj sistem nije bio posljedak parlamentarne prakse, nego ga je vidovdanski ustav izričito nametnuo, kada je u članu 1. propisao: da je naša država »ustavna, p a r l a m e n t a r n a i nasljedna monarhija«. On je jedino ostavio praksi, da ona postavi, prema našim prilikama i potrebama, potanke propise o funkcionisanju i primjeni toga sistema, pošto sâm nije propisao za to nikakve bliže odredbe. Vidovdanski ustav je govorio o odgovornosti ministara pred Narodnom skupštinom i u alineji 1., člana 91.. gdje je bilo rečeno: da su »ministri odgovorni Kralju i Narodnoj skupštini«. Samo nama izgleda, da se ova ustavna odredba odnosila na krivičnu, a ne na političku odgovornost ministara. To zato, što se ona nalazila u onom članu ustava, u kome je govoreno o krivičnoj odgovornosti ministara. Odmah iza nje, isti član vidovdanskog ustava je dodavao u alineji 2.: »Kralj i Narodna skupština mogu optužiti ministre za povredu ustava i zemaljskih zakona, učinjenu u službenoj dužnosti«. Medjutim, ovo pitanje značenja alineje 1., člana 91. vidovdanskog ustava u istini je, u pogledu političke odgovornosti ministara, od čisto teoretske važnosti, pošto bi pod režimom toga ustava situacija bila ista, bilo da se uzme, da se ta odredbaa odnosila na političku, bilo da se uzme, da se ona odnosila na krivičnu odgovornost ministara. Ako se uzme, da se ona odnosila na krivičnu odgovornost ministara, političke je odgovornosti zato ipak bilo, i ona je jasno i nesumnjivo proizlazila iz člana 1. ustava, koji je izričito postavio načelo parlamentarne vlade. Ako se uzme, naprotiv, da se ona odnosila na političku odgovor-

Digitized by Google

nost ministara, onda bi to značilo, da je vidovdanski ustav postavio tu odgovornost dva puta: prvi put u članu 1., a drugi put u članu 91., i da je time on dva puta izričito nametnuo sistem parlamentarne vlade.

Ustav od 3. rujna 1931. ne nameće izričito sistem parlamentarne vlade. Prije svega, u njegovom članu 1. — koji odgovora članu 1. vidovdanskog ustava — nije rečeno, da je Jugolavija parlamentarna država. Tu je samo propisano, da je ona »ustavna i nasljedna monarhija«. Zatim, u ustavu od 1931. ne nalazimo niti onu odredbu člana 91. vidovdanskog ustava, gdje je bilo propisano, da su ministri odgovorni Kralju i Narodnoj skupštini. Članu 91. vidovdanskog ustava odgovara član 78. novoga ustava; ali u njemu se sada govori samo o pravu Kralja i Narodne skupštine, da optužuju ministre. Tu nema više one odredbe vidovdanskog ustava, u kojoj je bilo rečeno, da su ministri odgovorni Kralju u Narodnoj Skupštini, a iz koje bi se mogla eventualno izvući i politička odgovornost ministara. — Ali, ako ustav od 1931. nije nametnuo sistem parlamentarne vlade, on ga nije niti isključio. Znači dakle, da je on prepustio praksi, da ona izvrši izbor izmedju sistema parlamentarne i sistema neparlamentarne vlade, t. j. da ona odluči, da li će ministri biti politički odgovorni pred parlamentom. Praksa se opredijelila za parlamentarni sistem i to dokazuje ne samo činjenica, da su ministri zadržali svoje položaje i nakon što su bili izabrani za narodne poslanike, već naročito izjava, koju je vlada učinila u Narodnoj skupštini prilikom pretresa proračuna za 1932./33., a u kojoj je ona naglasila svoju političku odgovornost pred tim tijelom. Na ovaj način je došlo do uspostavljanja ravnoteže izmedju legislative i egzekutive. Bez primjene parlamentarnoga sistema te ravnoteže ne bi bilo uslijed prava egzekutive da raspusti Narodnu skupštinu. S jedne strane postojala bi zavisnost legislative od egzekutive, baš uslijed ovoga prava raspuštanja Skupštine, a s druge strane nezavisnost egzekutive od legislative, uslijed političke neodgovornosti vlade. Pravo, koje se daje vladi, da raspusti parlamenat, je jedna od glavnih crta parlamentarnog sistema, i ono tu služi kao pretega za njenu odgovornost pred parlamentom. Parlamentarni sistem, idealno shvaćen, ima da znači ravnotežu izmedju izvršne i zakonodavne vlasti, i pokraj njihove medjusobne saradnje i medjusobne kontrole. Ove ravnoteže ne bi bilo, ako bi s jedne strane postojala zavisnost vlade od parlamenta, kao posljedica njene političke odgovornosti, a s druge strane potpuna nezavisnost parlamenta od vlade. U ovakom odnosu izmedju parlamenta i vlade, parlamenat bi prevladjivao. I onda, da bi se ovo izbjeglo, da bi se ovaj odnos doveo u ravnotežu, vladi se daje pravo da raspusti parlamenat. Na taj se način ustanovljuje, pokraj zavisnosti izvršne vlasti od zakonodavne, i zavisnost zakonodavne od izvršne. Ako u jednome momentu dodje do nesaglasnosti izmedju vlade i parlamenta, ima da se bira izmedju ove dvije solucije: ili da se promijeni vlada, ili da se promijeni parlamenat. Ne dogodi li se jedno, mora se dogoditi drugo.

Sve ovo znači, da je pravo raspuštanja parlamenta razumljiva i logična pojava u državi sa sistemom parlamentarne vlade, t. j. u dr-

Digitized by Google

žavi gdje postoji politička odgovornost vlade pred parlamentom, pošto ono tu služi kao sredstvo za uspostavljanje ravnoteže izmedju vlasti. Vidovdanski ustav, koji je izričito nametnuo sistem parlamentarne vlade, predvidio je logično i pravo raspuštanja Skupštine, i time je odnose izmedju vlade i Skupštine doveo u ravnotežu. Ustav od 3. rujna 1931. predvidja izričito pravo raspuštanja Narodne skupštine, ali ne predvidja izričito i odgovornost vlade pred tim tijelom. Time, što je predvidio pravo raspuštanja Skupštine, on je doveo zakonodavnu vlast u zavisan položaj prema izvršnoj. I onda, ako u praksi ne bi bio zaveden parlamentarni sistem, ako se ne bi došlo do političke odgovornosti ministara pred parlamentom, ravnoteže izmedju vlasti ne bi bilo. Ona bi bila poremećena na štetu zakonodavne, a u korist izvršne. Zakonodavna bi bila prema izvršnoj u ovisnom, a izvršna prema zakonodavnoj u neovisnom položaju. U ovom slučaju vlada bi se uzdigla nad parlamentom, baš isto tako kao što bi se u parlamentarnoj državi bez prava raspuštanja parlamenta ovaj uzdigao nad vladom. Pod režimom ustava od 3. rujna 1931. ovaj se posljedak može izbjeći i ravnoteža izmedju vlasti uspostaviti samo tako, ako se nasuprot pravu vlade, da raspušta Skupštinu, bude ustanovila politička odgovornost vlade pred njom. Tako bi se na mjesto zavisnosti s jedne i nezavisnosti s druge strane došlo do uzajamne zavisnosti; a na osnovu ove uzajamne zavisnosti bi se došlo do ravnoteže izmedju vlasti.

Uzmemo li u obzir ovo, što smo do sada rekli, lako će nam biti dati odgovor na pitanje: da li treba da bude ravnopravnosti izmedju Skupštine i Senata i u pogledu političke odgovornosti ministara. Samim ustavom od 3. rujna 1931. ovo pitanje, razumije se, nije riješeno, pošto on ne govori uopće ništa o političkoj odgovornosti ministara. Prema tome, i ono treba da bude riješeno putem prakse, kao i pitanje samoga postojanja političke odgovornosti ministara. Moramo medjutim odmah reći, da ne bi bilo u skladu sa idealnim tipom parlamentarnoga sistema, kada bi politička odgovornost ministara bila primijenjena i pred Senatom, jer idealni tip parlamentarnoga sistema iziskuje ravnotežu izmedju zakonodavne i izvršne vlasti, na osnovici njihove medjusobne kontrole i medjusobne zavisnosti. Rekli smo već ranije, da je glavna i osnovna značajna crta parlamentarnoga sistema: politička zavisnost vlade od parlamenta; i da se u parlmentarnim državama, a u cilju uspostavljanja ravnoteže izmedju vlasti, i parlamenat dovodi prema vladi u zavisan položaj na taj način, što se ovoj daje pravo, da parlamenat raspusti. Tako se jednostrana zavisnost pretvara u dvostranu, ali se time ujedno i uspostavlja ravnoteža izmedju vlasti. Ako hoćemo da vodimo računa o potrebi ove ravnoteže, ondá bi morali reći ovako: Tamo, gdje postoji odgovornost vlade, treba da postoji i pravo raspuštanja; i obratno, tamo, gdje postoji pravo raspuštanja, treba da postoji i odgovornost vlade. Primijenjeno u državi sa dvijema skupštinama, ovo bi imalo da znači: Ako odgovornost vlade postoji pred obadvjema skupštinama, onda i vladi treba da pripada pravo raspuštanja obiju skupština; i obratno, ako vlada ima pravo, da raspusti obje skupštine, onda i objema skupštinama treba priznati pravo da oba-

Digitized by Google

raju vladu. Ako ovako ne bi bilo, onda ne bi bilo ni ravnoteže izmedju zakonodavne i izvršne vlasti. Ta bi ravnoteža bila poremećena u korist izvršne vlasti, ako bi vlada imala pravo, da raspusti obje skupštine, i ako je odgovorna samo pred jednom; naprotiv, ona bi bila poremećena u korist zakonodavne, ako bi vlada bila odgovorna pred objema skupštinama, i ako može raspustiti samo jednu.

Zato, ako se u jednoj državi sa dvjema skupštinama, a u kojoj je primijenjen parlamentarni sistem, postavi pitanje — pod pretpostavkom, da na njega ustavni propisi ne daju precizan odgovor —: da li odgovornost vlade postoji pred objema ili samo pred jednom skupštinom, odgovor bi trebao da zavisi od toga, da li pravo raspuštanja postoji protiv obje, ili samo protiv jedne skupštine; naime, da li ustav predvidja mogućnost raspuštanja obiju skupština, i Donje i Gornje, ili samo Donje. U prvom slučaju trebalo bi zaključiti, da je vlada odgovorna pred objema skupštinama, i pred Donjom i pred Gornjom; u drugom pak slučaju trebalo bi zaključiti, da je ona odgovorna samo pred Donjom skupštinom. Ovakvo shvaćanje nameće nam idealno shvaćeni sistem parlamentarne vlade, koji se zasniva — rekli smo — na ravnoteži izmedju vlasti.

Ako sada pogledamo na primjenu parlamentarnoga sistema u raznim državama, moći ćemo konstatovati, da najčešće takva situacija i jeste: naime, da odgovornost vlade ide uporedo sa pravom raspuštanja, odnosno da pravo raspuštanja ide uporedo sa odgovornošću vlade. Tako u većini parlamentarnih država, u kojima je moguće raspuštanje samo Donje skupštine, i vlada odgovara samo pred tom skupštinom. To je slučaj, prije svega, u onim parlamentarnim državama, u kojima se Gornja skupština ne rekrutuje u cijelosti ili pretežno, putem izbora. U tim državama je neodgovornost vlade pred Gornjom skupštinom ujedno posljedica i njenoga nedemokratskog značaja i nemogućnosti njenoga raspuštanja. Odgovornost vlade ne postoji pred Gornjom skupštinom iz oba ova razloga u Engleskoj, kolijevci parlamentarnoga sistema; a zatim i u Njemačkoj i u Egiptu. No ima i država, u kojima vlada nije odgovorna pred Gornjom skupštinom, i ako je ona rekrutovana u cijelosti putem izbora; a to zato, što ne postoji mogućnost njenoga raspuštanja. Tako je na primjer Gornja skupština rekrutovana u cijelosti putem izbora u Austriji i u Grčkoj, pa je zato ipak u tim državama, i to po izričitim ustavnim propisima, vlada odgovorna samo pred Donjom skupštinom. Ovo je logična posljedica odredaba tih istih ustava, po kojima je moguće raspuštanje samo Donje, a ne i Gornje skupštine. U Belgiji, čiji ustav predvidja, naprotiv, mogućnost raspuštanja obiju skupština, došlo se logično i do odgovornosti vlade pred objema skupštinama.

Ima istina i izuzetaka od ovoga pravila, po kome u parlamentarnoj državi sa dvjema skupštinama odgovornost vlade treba da postoji samo pred onom skupštinom, koja se može raspustiti; ali se ovi izuzeci, u koliko postoje, zasnivaju na izričitim ustavnim propisima. U državama, u kojima nailazimo na ovu pojavu, ne može se govoriti o pri-

Digitized by Google

mjeni idealnoga tipa parlamentarnoga sistema, pošto je tu ravnoteža izmedju zakonodavne i izvršne vlasti poremećena, bilo na štetu jedne, bilo na štetu druge. Mi smo već naišli na ovakav poremećaj ravnoteže izmedju vlasti u Francuskoj, pa ćemo vidjeti, da je on izvršen i u Čehoslovačkoj i u Poljskoj. Samo, dok je on u Francuskoj izvršen u korist zaakonodavne, a na štetu izvršne, dotle je on u Čehoslovačkoj i u Poljskoj izvršen u korist izvršne, a na štetu zakonodavne vlasti. — Po francuskom ustavu, raspustiti se može samo Skupština, a ne i Senat. Čak i Skupština se može raspustiti samo sa prethodnim pristankom Senata. Logično bi onda bilo, i u saglasnosti sa idealnim tipom parlamentarnoga sistema, da i vlada bude odgovorna samo pred Skupštinom, a ne i pred Senatom. Medjutim, tako nije ni po slovu ustava, ni u praksi. Vlada je odgovorna ne samo pred Skupštinom, već i pred Senatom, i ako je njegovo raspuštanje nemoguće. Vidjeli smo, da se i u Francuskoj katkada zastupa mišljenje, da je vlada odgovorna samo pred Skupštinom. To se mišljenje zasniva baš na činjenici, da je po francuskom ustavu moguće raspuštanje samo Skupštine. Strogo načelno, ono se može braniti, pošto je više u skladu sa idealnim tipom parlamentarnoga sistema, koji ima da bude izgradjen na osnovici ravnoteže izmedju vlasti. S obzirom pak na izričite propise francuskoga ustava, ono se ne može braniti, pošto je po njima vlada odgovorna pred objema skupštinama.

U Francuskoj je poremećaj ravnoteže izmedju vlasti izvršen u korist zakonodavne vlasti na štetu izvršne već time, što politička odgovornost vlade nalazi svoju primjenu i pred Senatom, koji se ne može raspustiti. U Čehoslovačkoj i u Poljskoj — i to opet po izričitim ustavnim propisima — ovaj je poremećaj izvršen, naprotiv, u korist izvršne, a na štetu zakonodavne vlasti, jer po ustavima ovih država odgovornost vlade postoji samo pred Skupštinom, a ne i pred Senatom, iako vlada ima pravo, da raspusti oba zakonodavna tijela. S obzirom na ovo, po čehoslovačkom i po poljskom ustavu situacija je ova: Raspustiti se mogu i Skupština i Senat, ali je vlada odgovorna samo pred Skupštinom. Tako tu izmedju vlade i Skupštine postoji medjusobna zavisnost, i to je u skladu sa idealnim tipom parlamentarnoga sistema. Naprotiv, kada su u pitanju odnosi izmedju vlade i Senata, nalazimo s jedne strane zavisnost, a s druge nezavisnost. Zavisnost nalazimo kod Senata, pošto on može biti raspušten; a nezavisnost kod vlade, pošto nju Senat ne može obarati. Zato smo i rekli, da je po čehoslovačkom i po poljskom ustavu ravnoteža izmedju vlasti poremećena u korist izvršne, a na štetu zakonodavne vlasti. Taj poremećaj javlja se, kada su u pitanju odnosi izmedju vlade i Senata, kao što je to slučaj i u Francuskoj. Samo taj poremećaj ide u Francuskoj u korist Senata, a u Čehoslovačkoj i Poljskoj u korist vlade.

Po našem ustavu od 3. rujna 1931. je moguće raspuštanje samo Skupštine, a ne i Senata. Nije moguće raspuštanje niti onoga dijela Senata, koji je rekrutovan putem izbora. I onda bi se — s obzirom na sve ono, što smo rekli za idealni tip parlamentarnoga sistema — iz

Digitized by Google

ovoga moglo zaključiti, da vlada treba da bude odgovorna samo pred Skupštinom, a ne i pred Senatom. Idealni tip parlamentarnoga sistema iziskuje — rekli smo — ravnotežu izmedju vlasti; a ova može postojati samo onda, ako odgovornost vlade ide uporedo sa pravom raspuštanja, t. j. ako odgovornost vlade postoji samo pred onom skupštinom, koja se može raspustiti. Pod režimom ustava od 1931., ova će se ravnoteža postići, prema tome, ako vlada bude odgovorna samo pred Skupštinom. U protivnom slučaju, t. j. ako bi odgovornost vlade postojala i pred Senatom, ravnoteže izmedju vlasti ne bi više bilo; ona bi bila poremećena, i to u korist zakonodavne, a na štetu izvršne. U odnosima izmedju vlade i Skupštine postojala bi medjusobna zavisnost; dok bi u odnosima izmedju vlade i Senata na jednoj strani, i to na strani vlade, postojala zavisnost, a na drugoj strani, na strani Senata, nezavisnost. U slučaju sukoba izmedju vlade i Skupštine, vladi bi stojala na raspoloženju dva moguća rješenja: ostavka i raspuštanje Skupštine; u slučaju pak sukoba izmedju vlade i Senata, vladi bi stojalo na raspoloženju samo jedno moguće rješenje: ostavka. Prema ovome, ako bi kod nas odgovornost vlade postojala i pred Skupštinom i pred Senatom, poremećaj ravnoteže izmedju vlasti bio bi po prilici onaj, koji je izveden u Francuskoj. Moglo bi se jedino reći, da bi ovaj poremećaj bio kod nas ipak nešto slabiji — i to zato, što po našem ustavu raspuštanje Skupštine nije uslovljeno prethodnim pristankom Senata. U Francuskoj naprotiv jeste, i time je poremećaj ravnoteže u korist zakonodavne, a na štetu izvršne vlasti, još pojačan. To je posljedak izričitih propisa francuskoga ustava. Ako sada pogledamo u francusku ustavnu praksu, onda ćemo vidjeti, da je ona ovim poremećajem otišla još dalje, pošto je ona raspuštanje Skupštine, kao sretstvo za rješavanje parlamentarnih kriza, potpuno napustila.

V. — U državama, o kojima smo govorili do sada, otstupanje od načela jednakosti izmedju skupština od manjega je značaja. Ono se odnosi u glavnom na red izglasavanja svih ili samo nekih zakona finansijske prirode. Osim ovoga, na druga otstupanja od načela jednakosti izmedju skupština, i to opet u blažoj formi, naišli smo još u Islandu, kada o spornom zakonskom prijedlogu rješava zajednička sjednica obiju skupština; u Rumuniji, kada listu ustavnih članova koje treba podvrći reviziji odredjuje opet zajednička sjednica obiju skupština; zatim u Danskoj, kada je u pitanju krivična, a u Egiptu, kada su u pitanju i krivična i politička odgovornost ministara.

U drugim državama — kao što ćemo viditi — otstupanje od načela jednakosti izmedju skupština mnogo je jače; u nekima je čak toliko, specijalno u zakonodavstvu, dakle u najvažnijoj skupštinskoj funkciji, da Gornja skupština skoro gubi značaj zakonodavne skupštine. Interesantna je činjenica, da na ovu pojavu nailazimo i u mnogim državama, gdje je način rekrutovanja Gornje skupštine sasvim demokratski; gdje je, prema tome, njen pretstavnički značaj nesumnjiv. Ako je napuštanje načela jednakosti izmedju skupština, čak i u zakonodavstvu, lako razumjeti u Engleskoj, gdje stoje jedna prema dru-

Digitized by Google

goj dvije skupštine, od kojih je jedna pretstavnička, a druga aristokratska, ono je teško razumjeti u državama, gdje stoje jedna prema drugoj dvije skupštine, obje pretstavničkoga značaja, kao što je slučaj u Portugaliji, u Norveškoj, u Nizozemskoj, u Grčkoj, u Cehoslovačkoj i u Poljskoj.

Od svih ovih država je otstupanje od načela jednakosti izmedju skupština još najblaže u Portugaliji. Po ustavu ove države pravo zakonodavne inicijative pripada u načelu objema skuštinama; ali zato pravo inicijative za poreze i za organizaciju kopnene i pomorske vojne sile pripada samo Skupštini. Osim toga se zakonski prijedlozi vlade moraju podnositi u prvom redu Skupštini na rješavanje (U. čl. 28. i 23.). Ovime je načelo jednakosti izmedju skupština u pogledu prava inicijative i reda rješavanja osjetljivo povrijedjeno. Za donašanje zakona u načelu se traži saglasnost obiju skupština. Medjutim, izuzetno, donašanje zakona moguće je bez pristanka bilo jedne, bilo druge skupštine. Naime, ustav propisuje: da jedna skupština mora o zakonskom prijedlogu, koji je izglasan u drugoj, donijeti svoju odluku najkasnije za vrijeme iduće sesije; ako ne, zakonki prijedlog postaje zakonom i bez njenoga izričitoga pristanka (čl. 32.). Tako je, uslijed nepoštovanja ovog ustavnoga roka, donašanje zakona moguće kako bez pristanka jedne, tako isto i bez pristanka druge skupštine. No, mogućnost je ipak veća, da se ovo dogodi bez pristanka Gornje skupštine, pošto u većini slučajeva zakonske prijedloge pretresa i o njima rješava u prvom redu Donja skupština. Ovo je posljedica njenoga gore spomenutoga prvenstva u pogledu prava inicijative i reda rješavanja. — Ako se skupštine drže spomenutog ustavnog roka, a da ne dodje izmedju njih do saglasnosti, definitivnu odluku o spornom zakonskom prijedlogu donosi onda zajednička sjednica obiju skupština (U. čl. 33.). Na ovoj zajedničkoj sjednici Senat je u podredjenom položaju zato, što je broj njegovih članova manji od broja članova Skupštine. Isti je slučaj i prilikom izbora pretsjednika republike, pošto ovoga biraju Skupština i Senat na zajedničkoj sjednici (U. čl. 38.). — Kada je u pitanju revizija ustava, kako se ona vrši običnim zakonodavnim putem, odnos izmedju vlasti Skupštine i vlasti Senata kod donašanja definitivne odluke ostaje isti; ali zato pravo inicijative za reviziju ustava pripada, kao i pravo inicijative za poreze i vojne zakone, samo Skupštini (U. čl. 82. u vezi sa čl. 23.). Tako je prvenstvo portugalske Skupštine kod revizije ustava izraženo naročito u njenom isključivom pravu inicijative. — Možemo spomenuti, da se prvenstvo portugalskoga Senata javlja jedino prilikom imenovanja guvernera i komesara za prekomorske provincije, pošto je za imenovanje ovih visokih funkcionera potreban samo njegov pristanak (U. čl. 25.).

Prvenstvo Donje skupštine izraženo je još potpunije u ustavima Nizozemske i Norveške. Po ustavu Nizozemske zakonodavnu vlast vrše kruna i dvije skupštine (U. čl. 110.); ali prava, pa prema tome i uloge ovih triju zakonodavnih čimbenika nisu iste. Prije svega, pravo zakonodavne inicijative pripada samo Kruni i Donjoj skupštini. Gornjoj

Digitized by Google

skupštini to pravo ne pripada. Zatim, svi zakonski prijedlozi Krune upućuju se prvo Donjoj skupštini; što pak znači, da se u Nizozemskoj svi zakonski prijedlozi proučavaju i izglasavaju prvo u Donjoj skupštini. Ali inferiornost Gornje skupštine ne leži samo u ovome, jer zakonske prijedloge, koji se njoj dostavljaju, pošto ih je izglasala Donja skupština — poticali oni od Krune ili iz sredine te skupštine — ona može samo ili u cijelosti prihvatiti, ili u cijelosti odbaciti. Tako je, pokraj prava inicijative, Gornjoj skupštini uskraćeno po nizozemskom ustavu i pravo amandmana. Zakonske prijedloge može ona izglasati samo onakove, kakove je izglasala Donja skupština. U tom slučaju oni postaju zakonima, ako ih Kralj sankcioniše. U protivnom slučaju, t. j. ako ih Gornja skupština odbaci, oni ne mogu postati zakonima. Ovo znači, da je za donašanje zakona uvijek potrebna i saglasnost Gornje skupštine; bez njenoga pristanka nema zakona. Njena vlast kod donašanja zakona je ograničena samo u pogledu inicijative i amandmana (U. čl. 111.—119.). Iz svega ovoga proizlazi, da je u Nizozemskoj inferiornost Gornje skupštine prema Donjoj izražena na tri načina: Prije svega, njoj nije uopće dato pravo zakonodavne inicijative; zatim, i zakonski prijedlozi Krune moraju prvo proći kroz Donju skupštinu; najposlije, Gornjoj skupštini nije dato niti pravo da mijenja zakonske prijedloge, koje je izglasala Donja skupština.

Sličnu neravnopravnost izmedju skupština nalazimo i u Norveškoj. I tu pravo zakonodavne inicijative nije priznato Gornjoj skupštini; ono pripada samo Kruni i Donjoj skupštini. Isto se i tu zakonski prijedlozi Krune moraju podnositi u prvom redu Donjoj skupštini. Najposlije, Gornja skupština može zakonske prijedloge, koje je izglasala Donja, samo ili u cijelosti prihvatiti, ili u cijelosti odbaciti. Samo što po norveškom ustavu sudbina zakonskoga prijedloga, koji je odbačen u Gornjoj skupštini, nije još definitivna. Odbačeni prijedlog Gornja skupština vraća Donjoj zajedno sa svojim primjedbama. Donja skupština može sada, na osnovu tih primjetaba, svoj prijedlog ili napustiti, ili ga ponovo izglasati, i to bilo bez, bilo sa izmjenama. U ovom drugom slučaju zakonski prijedlog dolazi ponovo pred Gornju skupštinu i, ako ga ova odbaci i po drugi put, o njegovoj sudbini donosi definitivnu odluku zajednička sjednica obiju skupština, i to kvalifikovanom većinom od dvije trećine. Prema ovome, norveški ustav pribjegava zajedničkoj sjednici obiju skupština, kada je Donja skupština zakonski prijedlog dva puta izglasala, a Gornja ga dva puta odbacila (U. čl. 76.). Time je ovdje inferiornost Gornje skupštine izražena jače, nego u Nizozemskoj. U ovoj zadnjoj državi donašanje zakona bez pristanka Gornje skupštiane nije moguće. U Norveškoj je, naprotiv, to stvarno moguće; a moguće je zato, što na zajedničkoj sjednici, kojoj je povjereno donašanje definitivne odluke o spornom zakonskom prijedlogu, članovi Donje skupštine čine tri, a članovi Gornje skupštine samo jednu četvrtinu. Većina zajedničke sjednice, koja pripada Donjoj skupštini, uvijek može da nadglasa manjinu, koja pripada Gornjoj skupštini.

(Nastavit će se)

Digitized by Google

Japansko-kineski sukob*)

Napisao dr. Andrassy Juraj, sveučilišni docent u Zagrebu.

Sadanji sukob na dalekom Istoku, toli dugotrajan i pun peripetija, samo je najnovija faza procesa, u kojem se s jedne strane Japan redom borio za svoj opstanak, za preduvjete svoga razvoja i napredovanja, za prevlast i gospodstvo u Aziji, dok se s druge strane Kina po najprije pasivno, a u zadnje vrijeme s nešto više aktivnosti odupire stranim nasrtajima i stranom prodiranju i iskorišćivanju. Zato ćemo motive i uzroke sadanjega sukoba najbolje razumjeti, ako promotrimo sve faze japanskoga prodiranja u Kinu.

Geopolitičke prilike Japana nužno upućuju tu zemlju na ekspanziju, koja onda dovodi od imperijalizma. Kod toga djeluju tri glavna čimbenika. Ponajprije je tu čimbenik pučanstva odnosno prenapučenosti. Japan imade danas preko 60 milijuna stanovnika, što znači poprečnu gustoću žiteljstva od preko 160 duša na 1 km², dakle znatno više nego Francuska (72), Italija (125) ili Njemačka (127), a gotovo toliko, koliko Ujedinjena kraljevina Velika Britanija i Sjeverna Irska (181). Taj čimbenik sili Japan na traženje područja za kolonizaciju, ali politika država bijele rase prieči ga u tome, jer mu je više ili manje zatvorila sve zemlje Pacifika, koje tu dolaze u obzir. Tako je iseljivanje u Japanu tek neznatno, a jako množenje pučanstva traži neko rješenje pitanja prenapučenosti. To rješenje se nadaje u industrijalizaciji zemlje. Ali za industriju treba sirovina, a sâmo industrijalno radništvo treba prehranjivati. Time dolazimo do drugoga čimbenika u ekspanziji Japana, a to je potreba sredstava prehrane i sirovina. Agrarna površina Japana nije dovoljna za prehranjivanje sve to većega broja pučanstva. Uz to se Japan kraj svoje prenapučenosti brzo industrijalizirao, a osobito je taj razvoj ubrzan za vrijeme svjetskoga rata. Za industriju pak treba sirovina, kojih Japan takodjer nema dovoljno. Ali i sredstva prehrane i sirovine nalaze se u dovoljnoj mjeri na susjednom azijskom kopnu, a napose u Mandžuriji.[1]) I tako, dok prvi čimbenik, t. j. kolonizaciona ekspanzija, upućuje Japan prema

* Ovaj prikaz je skraćena prerada predavanja, održanoga na Pučkom sveučilištu dne 2. i 10. ožujka 1932.

[1]) Mandžurija je osobito podesna u tom pogledu. Ona zaprema površinu od blizu milijun km², a dijeli se u tri pokrajine: Holungkiang sa glavnim gradom Cicikarom, Kirin s glavnim gradom istoga imena i Fengtien sa glavnim gradom Mukdenom, starom prijestolnicom Mandžu-dinastije, koji je ujedno upravno središte cijele Mandžurije. U početku razdoblja, koje nam je pred očima, bila je Mandžurija vrlo rijetko naseljena. Ta slaba naseljenost tumači se time, što je do 1878. iz političkih razloga uopće bilo zabranjeno seljenje Kineza u Mandžuriju. No čim se zemlja otvorila useljivanju Kineza, a to se useljivanje čak i podupiralo iza 1900., diže se naglo broj pučanstva. Danas broji Mandžurija oko 30 milijunan ljudi, koji su u ogromnoi većini Kinezi. Uz njih imade Korcanaca oko 800.000 (najviše 1½ milijuna), 120.000 do 160.000 Rusa i najviše 250.000 Japanaca. U gospodarskom pogledu Mandžurija pruža velike mogućnosti. Cijeni se, da Mandžurija imade isto toliko rezerve ugljena kao Japan (oko 4 milijarde tona), a deset puta više željezne rudače nego li Japan Kraj upravo neiscrpivih šuma imade u Mandžuriji vrlo mnogo podesnoga tla za poljoprivredu. Zato je Mandžurija kao stvorena, da bude žitnicom Japana.

Digitized by Google

moru i u prekomorska područja okolnih pacifičkih zemalja, ovaj drugi čimbenik kaže put japanskoj ekspanziji prema kopnu, u Kinu. Onamo vodi Japan i treći čimbenik, čimbenik političke i strateške sigurnosti. Japan je carstvo na otocima. U slučaju sukoba prijeti mu blokada sa svih strana. Toj pogibli može Japan izbjeći jedino tako, da postane djelomično kopnena država, t. j. da steče znatniji posjed na susjednom azijskom kopnu. Tu dolazi u prvom redu u obzir Koreja, zatim njezino zaledje Mandžurija, a osim toga i neki drugi dijelovi Kine (Šantung nasuprot Koreji i Fukien nasuprot Formozi). Ta su pak područja u isto doba pogodan objekt gospodarske penetracije. Dok ekspanziji prema moru i kolonizaciji stoje na putu velike zapreke, ekspanzija Japana na kopno nailazi tek na Kinu, koja nema dosta jakih sredstava aktivne obrane proti toj ekspanziji i tako počinje onaj veliki pokret japanskoga prodiranja u neke periferijske česti Kine. To prodiranje započinje kao gospodarsko, a nastavlja se kao političko. Kod toga služe se Japanci u više mahova silom.

Tendencija penetracije Japana je započela u Koreji. To je bila vazalna država Kine, ali vrhovništvo Kine očitovalo se tek u formalnostima. Zbog te penetracije došao je Japan u sukob s Kinom, koji je konačno doveo do rata godine 1894./5. Potučena u tom ratu, priznala je Kina mirom u Šimonoseki-u od 17. IV. 1895.[2]) potpunu nezavisnost Koreje, obvezala se na plaćanje ratne odštete od 200 milijuna taela, na otvaranje nekih mjesta japanskoj trgovini te na pripuštanje japanskih brodova u plovidbi po nekim rijekama i kanalima. Najvažnija tekovina Japana je ustup područja, i to Formoze, otočja Pescadores i poluotoka Liaotunga, na kojem se nalazi i luka Port-Arthur.[3]) Toliko prodiranje Japana u Kinu i osvojenje tako važne pozicije pobudilo je negodovanje nekih evropskih država, koje su imale interesa u Kini. Francuska, Rusija i Njemačka izvele su u zajednici diplomatsku intercesiju u korist Kine i dale Japanu »prijateljski savjet«, da se odreče Liaotunga. Taj svoj korak poduprle su vlade okupljanjem svojih istočnoazijskih pomorskih jedinica. Japan je tada još bio preslab, da se odupre takovomu pritisku, te je ugovorom od 8. XI. 1895. vratio Kini Liaotung. Time je završena prva faza japanskoga prodiranja na azijsko kopno. Veći uspjeh Japana osujetile su evropske države svojom intervencijom. Ipak je Japan pripravio sebi puteve teritorijalnim povećanjima i iznudivši priznanje nezavisnosti Koreje, čime je dobio mogućnost dalje gospodarske, a po tom i političke penetracije u toj politički posve slaboj zemlji. No na toj točki došla je brzo nova pogibao za Japan nastupom Rusije, kojoj je trebala podesnija luka na Pacifiku, nego što je to bio Vladivostok, koji se zimi zaledjuje. Rusija je zbog toga i intervenirala u korist Kine, da s jedne strane ne pusti Japan u krajeve, na koje je sama smjerala, a s druge strane da obveže Kinu na zahval-

[2]) Dokumenti, na temelju kojih je izradjen ovaj dio prikaza, nalaze se potpuno i vrlo pregledno sabrani u izdanju Carnegie-eve zaklade (Carnegie Endowment for International Peace, Division of International Law, Publications, No. 21 te Pamphlet Series No. 40—44 i 50).

[3]) Mnogo više nego današnje Kvantung područje.

Digitized by Google

nost i da lakše dobije od nje koncesije. Doista je Kina ugovorima od 1896. i 1898. ustupila Rusiji u Mandžuriji znatna prava, koja su osigurala penetraciju Rusije u ta područja i dala Rusiji toliko željenu pogodnu luku. Glasom tih ugovora sklapaju Rusija i Kina obrambeni savez proti Japanu za obranu svojih posjeda (Mandžurije odnosno Primorske pokrajine). Kina daje jednomu ruskomu poduzeću (rusko-kineskoj banci, koja osniva posebno društvo kineske istočne željeznice) koncesiju za gradnju željeznice, koja bi imala najkraćim putem spajati Vladivostok sa transbaikalskom (sibirskom) željeznicom. Godine 1898. dolazi k tomu koncesija za produženje pruge na jug do luka Port-Arthur i Talienvan na poluotoku Liaotung kao i za ogranak prema rijeci Jalu (sadanja pruga Mukden—Antung). Kina daje poluotok Liaotung s rečenim lukama Rusiji u zakup na 25 godina, koji se rok može kasnije sporazumno produljivati. Željezničkomu društvu je prepušteno u vlasništvo sve zemljište s obje strane pruge u širini od dvije vrste (po jedna vrsta sa svake strane). To područje tvori posebnu željezničku zonu, u kojoj ima željeznica redarstveno i porezno vrhovništvo. Uz to je željeznica oproštena od poreza na nekretnine, koje treba za svoje svrhe. Po ugovoru imade željeznica po isteku 80 godina iza potpune predaje u promet (1903.) pripasti Kini, ali Kina imade pravo otkupiti ju 36 godina iza dovršetka gradnje, uz isplatu troškova gradnje i otplatu svih zajmova zajedno s kamatima.

Ovo prodiranje Rusije je ozbiljno ugrozilo aspiracije Japana, radi kojih je Japan poveo rat godine 1894. Rusija se ugnijezdila u Port-Arthuru, a dvije željezničke pruge, istočno-kineska i južno-mandžurska, bile su sredstvo za penetraciju cijele Mandžurije, pa nema nikakve sumnje, da bi Rusija u razmjerno kratko vrijeme uspjela potpuno zavladati tom pokrajinom, a njezina formalna aneksija bila bi samo pitanje vremena. No namjere Rusije išle su još i dalje i ugrožavale su pozicije, koje je Japan već stekao u Koreji. Te namjere Rusije pokazivala je osnova željeznice prema rijeci Jalu, a doskora je došlo do trvenja izmedju Rusije i Japana, koja su konačno dovela do poznatoga rusko-japnskoga rata. Japan je iskoristio neprijaznost velevlasti prema naglom porastu ruske moći i osigurao si je ledja sporazumom s Velikom Britanijom, koja je obrekla svoju neutralnost za slučaj rata. U ratu uložio je Japan sve svoje sile, te je hvala svojoj dobroj organizaciji, strateškim prednostima, koje proizlaze iz silne udaljenosti Rusije od ratišta i nedostatnosti prometnih sredstava, napokon hvala unutarnjim političkim neprilikama Rusije postigao puni uspjeh. U pravi čas dolazi posredovanje Sjedinjenih država, koje dovodi do mira u Portsmouthu.

Mirom u Portsmouthu od 5. IX. 1905. je Rusija ustupila Japanu južni dio otoka Sahalina, a Japan je stupio na mjesto Rusije u čitavoj južnoj Mandžuriji. Rusija je ustupila Japanu — uz naknadnu privolu Kine — pravo zakupa na Port-Arthur i okolno područje (Kvantung) te željeznicu Čangčun—Port-Arthur zajedno sa svim pokrajnim prugama kao i sva prava, privilegija i ugljenike, koji se nalaze na tom području. Rusiji ostaje željeznica Mandžuli—Pogranična i Harbin—Čangčun. Obje države su se obvezale, da će sve mandžurske željez-

Digitized by Google

nice (osim željeznica u području Kvantunga) upotrebljavati samo u trgovačke, a ne u strateške svrhe. Ujedno su se obvezale, da će svoje vojne sile povući iz Mandžurije. Klauzulom o slobodi akcije Japana u Koreji pripravljen je put konačnoj aneksiji te zemlje u godini 1910.

Japan je preuzeo temeljem mirovnog ugovora ustupljene željeznice, te ih je predao na upravu i eksploataciju posebnomu društvu južno-mandžurskih željeznica s kapitalom od 200 milijuna jena, u kojem država sudjeluje aportom željezničkoga materijala u vrijednosti od 100 milijuna jena te vlada imenuje predsjednika i ravnatelje društva.

Time se završava druga faza kinesko-japanskih odnošaja. Kina je dala formalni pristanak na uglavke mira u Portsmouthu. Tako Japan stiče Koreju i hvata čvršće položaje u južnoj Mandžuriji. Ujedno je ratnim i političkim uspjehom Japan stupio u red velevlasti, te postao moćnim čimbenikom svjetske politike, a naročito politike na Pacifiku. Taj velevlasni položaj Japana ne dopušta Rusiji niti pomisliti, da natrag steče izgubljeno. Sada je Rusija ona, koja želi uzdržati status quo. Zato se ona godine 1910. zajedno s Japanom protivi prijedlogu američkoga državnog tajnika Knoxa o neutralizaciji i internacionalizaciji svih mandžurskih željeznica. Taj prijedlog imao je neočekivani učinak približenja izmedju Rusije i Japana, koji se očituju u ugovoru od 4. VII. 1910. o održanju status quo-a u Mandžuriji. Zapravo su time obje države podijelile interesne sfere u toj zemlji.

Izmedju 1905. i 1914. Japan provodi aneksiju Koreje i učvršćuje svoje položaje u Mandžuriji. Gradi se željeznica Kirin—Čangčun i druge manje pruge, a uglavljuje se gradnja većih pruga, od kojih valja naročito spomenuti prugu, koja ima otvoriti plodnu ravnicu rijeke Nonni, a koja sada završuje u Ciciharu. Od osobite je strateške i gospodarske važnosti izgradnja pruge Fusan—Seul—Mukden, koja veže srce Mandžurije preko Koreje s krajnjom točkom Koreje, sučelice Japanu.

Japan je postao jaka velevlast. Njegova prirodna ekspanzija se razvija u povoljnijim prilikama u imperijalizam. No sve zemlje, koje bi došle u obzir za imperijalističku ekspanziju, već su u čvrstim rukama, posjednute od evropskih velevlasti i Sjedinjenih država. Kraj takovih prilika je Kina mjesto najmanjeg otpora, koje se otvara japanskim prohtjevima. Ujedno pruža Kina industriji Japana ogromno tržište. Ali to tržište je otvoreno svima državama prema načelu politike »otvorenih vrata«. Japan mora dakle čekati na povoljnu priliku, da proširi svoje interesne sfere i ojača svoj položaj. Ta mu se prilika pruža u svjetskom ratu i time započinje treća faza japanskoga prodiranja u Kinu. Dok su evropske velevlasti bile zaposlene u krvavom svjetskom sukobu, pružila se Japancima rijetko zgodna prilika, koju su oni umjeli iskoristiti. Kao saveznik Velike Britanije je Japan odmah stupio u rat proti Njemačkoj, koja je imala snažno uporište u zakupnom području Kiaučau, te je — uz povredu kineske neutralnosti — doskora osvojio taj njemački strateški položaj. Japanci su tu priliku iskoristili, te su odmah zaposjeli željeznicu Kiaučau—Tsinan, koju su

Digitized by Google

Nijemci izgradili, kao i sva druga njemačka poduzeća i koncesije u pokrajini Šantung. Sada je bila prilika, da Japan iznudi od Kine posebne ustupke i tako dobije pretežit utjecaj u Kini. Doista je Japan već 18. I. 1915. upravio kineskoj vladi notu, u kojoj je zatražio, da Kina prizna Japanu razna prava i da mu dade nove koncesije. Zahtjevi Japana su obuhvaćali 21 točku (odatle naziv), a bili su razvrstani u pet skupina. Oni su išli tako daleko, da bi njihovo ispunjenje značilo gospodarsko i političko podvlašćivanje Kine. Najjače su pogadjali Kinu uvjeti pete skupine, svrstani u 7 točaka, prema kojima bi Kina morala uzeti japanske savjetnike za politička, financijalna i vojnička pitanja i pristati na zajedničko japansko-kinesko redarstvo u važnjim mjestima. Uz to bi se Kina morala obvezati, da će od Japana kupovati preko polovice potrebne ratne municije, odnosno dopustiti, da se u Kini izgradi arzenal, koji bi stajao pod zajedničkom upravom Kine i Japana. Jednako bi se Kina trebala obvezati, da ne će nijednoj trećoj državi dati u najam nijednu luku, zaljev ili otok na svojoj obali i da će za financiranje radova u pokrajini Fukien (rudnici, gradnja željeznica i luka) tražiti zajmove prvenstveno u Japanu. Napokon bi Kina imala dopustiti japanskim državljanima misionarsku propagandu u cijeloj Kini. Posve je razumljivo, da se Kina kratila priznati Japanu tolika prava. U pregovorima, koji su se vodili, Japan je vršio na kinesku vladu pritisak sakupljanjem četa u Mandžuriji i Šantungu, a napokon je 7. svibnja 1915. stavio Kini ultimatum s rokom od 48 sati, kojim traži prihvat donekle ublaženih zahtjeva. Doista je Kina pod utjecajem te grožnje popustila i tako je došlo do potpisivanja ugovora od 25. svibnja 1915. i izmjene nota istoga dana, kojima su znatno proširena prava Japana u Kini. Ugovorom o Šantungu priznala je Kina Japanu u glavnom sva prava i koncesije, što ih je imala Njemačka na temelju ugovora od godine 1898. i kasnijih ugovora. Drugim ugovorom daje se Japanu izuzetan i povlašćen položaj u južnoj Mandžuriji i istočnoj Mongoliji. Zakup luka Port-Arthur i Dairen te južno-mandžurske željeznice i željeznice Antung—Mukden je produžen na 99 godina. Japanskim državljanima priznaje se u južnoj Mandžuriji pravo slobodnoga boravka, tjeranja trgovine i obrta te uzimanja zemljišta u zakup. Za njih se uvodi mješovita sudbenost, dok ne bude izvršena reforma kineskoga pravosudja. U istočnoj Mongoliji imadu se otvoriti pogodna mjesta trgovini. Kina je takodjer obećala dati rudna prava za stanovite rudnike ugljena, željeza i zlata u južnoj Mandžuriji. Nadalje se Kina obvezala, da će se prvenstveno obraćati na japanske novčare kod sklapanja zajmova za željeznice u južnoj Mandžuriji i istočnoj Mongoliji, kao i zajmova, za koje bi se imali založiti prihodi tih krajeva. Za savjetnike ili instruktore u južnoj Mandžuriji uzimat će se prvenstveno Japanci. Od prije spomenute pete skupine japanskih zahtjeva (koja je prema japanskomu ultimatumu izlučena za kasnije pregovore[4]) ostala je samo protokolarna izjava kineske vlade, da nije dopustila stranim državama izgradnju luka, pomorskih baza ili vojničkih

[4]) Brown, Japan, str. 153. tvrdi, da su zahtjevi pete skupine postavljeni zato, da služe kao objekt koncesija u pregovorima.

Digitized by Google

uredjaja na obali pokrajine Fukien niti ne kani uzeti strani zajam za njihovo podizanje. Uza sve to je Japan zauzeo u Kini osobito povlašćeni položaj, koji mu je omogućivao intenzivno gospodarsko prodiranje u Kinu i osiguravao političku poziciju vodeće azijske velevlasti. Razumije se, da evropske države nisu rado gledale to proširenje Japana, ali kako su bile zabavljene ratom, morale su priznati japanske tečevine. Saveznici su početkom godine 1917. redom obećali Japanu, da će podupirati njegove zahtjeve na budućoj mirovnoj konferenciji. Pa i same Sjedinjene države, koje su notom od 13. V. 1915. izjavile, da ne će priznati ustupke, što bi ih Kina učinila na temelju 21 točke, priznale su koncem 1917. (sporazum Lansing-Ishii od 2. XI. 1917.) japanske posebne interese u Kini, i ako je i tim povodom naglašeno načelo čuvanja teritorijalne suverenosti Kine kao i politika »otvorenih vrata«.[5])

Japanci su tako znatno učvrstili svoje pozicije za gospodarsko prodiranje u Kinu. Po stanju, stvorenom iza ultimatuma od godine 1915., Japan je sebi osigurao osobiti položaj u Mandžuriji i u Šantungu, koji se nije u bitnosti znatno razlikovao od političke aneksije tih područja. Uz to je stekao znatne povlastice u ostaloj Kini, a uglavak o pokrajini Fukien označivao je i nju kao osobitu interesnu sferu Japana. Taj svoj položaj izgradjivao je Japan slijedećih godina realiziranjem mogućnosti, koje su mu bile pružene ugovorima od godine 1915. Naročito je dalje izgradjivana mreža mandžurskih željeznica. Uz to su Japanci davali Kini zajmove uz zalaganje državnih regala i prihoda. Napokon je godine 1918. sklopljen ugovor o gradnji dviju željeznica u pokrajini Šantung: Cinanfu—Šuntefu i Kaomi—Sučau. Kako krajnje točke tih željezničkih pruga sijeku pruge Peking—Hankau i Peking—Nanking, dobili bi time Japanci kontrolu nad glavnim prometnim žilama središnje Kine.

Vrhunac konjunkture za japanski imperijalizam na azijskom kontinentu je dosegnut u posljedku ruske boljševičke revolucije. Tada je Japan bio na čelu vojničke akcije u ruskoj istočnoj Aziji. Nas u tom savezu zanima japansko-kineski vojni sporazum od 16. V. 1918., koji dopušta Japanu, da drži čete u Mandžuriji i unutrašnjoj Mongoliji u svrhu zajedničkih operacija proti sovjetima. U isto doba (rujan 1918.) ugovara se gradnja četiriju novih željeznica, uz financijalnu pomoć Japana, od kojih jedna (Taonan—Džehol) znači napredak u prodiranju Japana prema Pekingu i prema unutrašnjoj Mongoliji. Kako je Japan na temelju ugovora sa saveznicima za vrijeme rata dobio kod sklapanja mira mandat nad svim njemačkim otočnim posjedom u Pacifiku sjeverno od ekvatora, može se doista reći, da je Japanu uspjelo u toj trećoj fazi svoga širenja i prodiranja postići velike uspjehe, koje imade zahvaliti okolnosti, da su velevlasti bile zabavljene na drugom

[5]) Formula »otvorenih vrata« je čedo američke diplomacije. Začetnik joj je državni tajnik Hay, koji u jednoj svojoj noti obzirom na zakup kineskih luka Port-Arthur, Tsingtao i Wei-hai-wei sa strane Rusije, Njemačke odnosno Velike Britanije izražava nadu, da će u tim lukama carine i pristojbe ostati jednake za sve države. Hay je ponovio to načelo za vrijeme bokserskoga ustanka. Od tada se redovito upotrebljavaju izrazi »otvorena vrata« i »jednaka prilika« (equal opportunity) u ugovorima s Kinom i o Kini, tako napose i na konferenciji u Washingtonu 1921./2.

Digitized by Google

mjestu. Odatle crpe Japan pouku, da se izrabljivanjem zgodne prilike može mnogo postići.

Posve je naravno, da je na taj silan uspjeh japanskog imperijalističkog prodiranja u Aziju morala doći reakcija, čim su interesirane države dobile slobodu akcije, koja je do tada bila vezana ratom. Sibirska ekspedicija je morala biti likvidirana koli zbog negodovanja Sjedinjenih država, toli zbog nezadovoljstva u samom javnom mišljenju Japana. Ali je reakcija pošla još i dalje i počela ugrožavati položaje, što ih je Japan stekao u Kini tečajem ssvjetskoga rata. Japanu je još uspjelo postići na mirovnoj konferenciji, da je Njemačka napustila na njegovu korist sva svoja prava u Šantungu. Kineska delegacija opirala se tome i kod toga se prvi puta poslužila argumentom, da ugovori od godine 1915. ne obvezuju, jer su iznudjeni silom. Ali su velevlasti bile vezane prema Japanu ugovorima od godine 1917., kojima su Japanu priznati posebni interesi u Kini, pa je tako kineski protest ostao neuvažen, i ako je sam Wilson kasnije priznao, da je Kini učinjeno krivo.[6]) No odmah iza toga počela se situacija znatno mijenjati na štetu Japana. Interesirane države su gledale s nepovjerenjem novi položaj Japana u Kini. Taj je položaj doveo u pitanje ravnotežu sila na Pacifiku i jednakost država u trgovačkoj utakmici u samoj Kini. Politički i gospodarski interesi tih država zahtijevali su, da se nove tekovine Japana svedu na mjeru, koja ne bi dala Japanu toliko prednosti. Uz opće neprijazno raspoloženje svih tih država osobito su tri momenta stavljala Japan u slabiji položaj. Ponajprije nisu ni Kina ni Sjedinjene države ratificirale Versailleski mirovni ugovor, koji je imao konačno legalizirati tekovine Japana u Šantungu. Američki senat je stavio naročitu rezervu u pogledu odredaba toga ugovora o Šantungu. U drugom redu je isticao englesko-japanski savezni ugovor u srpnju 1921., pa je time Engleska dobivala slobodne ruke, a Japan je ostao bez moćnoga saveznika. Napokon je Japan znao, da ne može izdržati utakmicu u pomorskom oružavanju s Amerikom. U takovim prilikama sastala se pomorska konferencija u Washingtonu. Na toj konferenciji morao je Japan zbog svoje osamljenosti i zbog drugih prije spomenutih razloga odstupiti od nekih svojih tekovina na azijskom kopnu. Na samoj konferenciji uredjena su sva važnija sporna i posjedovna pitanja Pacifika (imenito t. zv. ugovor 4 sila od 13. XII. 1921. te odnošaji izmedju Sjedinjenih država i Japana, napose pak pitanje mandata nad otokom Jap). Glede Kine došlo je do t. zv. ugovora 9 sila od 6. II. 1922., kojim se ugovornice obvezuju, da će poštivati suverenitet, nezavisnost te teritorijalni i upravni integritet Kine. Proglašuje se i ima se provoditi načelo otvorenih vrata za sve države te jednakopravnost trgovine i industrije svih zemalja. Posebnim je ugovorom uglavljeno, da se ima sastati konferencija za reviziju kineske carinske tarife.

Japan je u ugovoru od 4. II. 1922. o Šantungu morao pristati, da napusti ono, što je dobio u Versaillesu od Njemačke. Napose je Japan morao predati Kini područje Kiaučau te željeznice i rudnike, za koje je

[6]) Wermann, Die Schantung-Frage, str. 33.

Digitized by Google

u svoje doba Njemačka dobila koncesiju, a jednako su napuštene i druge koncesije, koje je Japan stekao godine 1915. i kasnije. Ujedno se Japan obvezao, da će povući svoje čete iz Šantunga.

Washingtonskom konferencijom završava se četvrta faza japanskoga prodiranja u Kinu. Japan je morao napustiti mnoga svoja prava pod pritiskom drugih velevlasti. Ali pokretne sile, koje su Japan nagonile na ekspanziju, postale su tečajem vremena još intenzivnije. Japan je postao vrlo jaka industrijalna država sa znatnom prenapučenošću, kojoj ne može — kako je naprijed spomenuto — dati drugoga oduška doli daljim industrijaliziranjem. Zato je posjed Mandžurije danas Japanu još potrebniji nego prije. Da se o tome uvjerimo, dovoljno je letimično pregledati današnji položaj Japana u Mandžuriji.

Mandžurija je baš uslijed intenzivne gospodarske penetracije dviju stranih država, najprije Rusije a kasnije i Japana, postala od zapuštene i kulturno zaostale zemlje najnapredniji dio Kine. Ona posjeduje dobro izgradjenu željezničku prugu, znatnu industriju, cvatuću poljoprivredu. Dairen je po tonaži i po vrijednosti godišnjeg uvoza i izvoza druga luka Kine (iza Šanghaja[7]). Japan imade kao nasljednik Rusije pravo na dosta široku eksteritorijalnu zonu uz željezničku prugu te pravo na čuvanje pruge vlastitim stražama (15 vojnika na 1 km pruge). U zakupnom području Kvantunga i u eksteritorijalnoj zoni posluju razna poduzeća s kapitalom od preko 300 milijuna jena (do 8 milijarda dinara). U Mandžuriji uložio je japanski kapital oko 60 milijarda dinara, a kapital ostalih stranih država oko 20 milijarda dinara, od čega otpada preko polovice na Rusiju. Te brojke govore jasno, da je Mandžurija zemlja, za koju se vrijedi otimati. Napose je Japanu Mandžurija potrebna kao dobavljač sirovina i hrane. Kada je Japan ušao u Mandžuriju iza rusko-japanskoga rata, mislilo se, da će ugovorom osigurana prava zadovoljiti potrebe Japana. Ali i te su se potrebe povećale, a s druge strane su se promijenile prilike na strani druge ugovorne stranke, t. j. u Kini. U početku japanskoga prodiranja bila je Kina pasivna zemlja, koja je s negodovanjem, ali bezpomoćno trpjela periferijsku penetraciju i gospodarsko izrabljivanje sa strane drugih država. Ali od 1912., a napose od vremena Kuomintanga Kina nastoji, da se otrese tih stranih utjecaja. Kineski nacionalizam prelazi u navalu i traži likvidaciju povlastica, koje su mu prije bile nametnute. Formula čuvanja i poštivanja suverenosti Kine bila je spojiva s tim povlasticama tako dugo, dok je Kina bila apatična i pasivna. Čim se stao javljati u Kini novi duh, osjetilo se to u odnošajima prema svim povlašćenim državama. Kina uspijeva, da države odstupaju od nekih povlastica. Likvidiraju se koncesije, dokida se eksteritorijalna sudbe-

[7]) Za izgradnju luke potrošilo je južnomandžursko željezničko društvo do godine 1925. nekih 42½ milijuna jena (oko 1 milijarde dinara). To društvo je moćna organizacija s kapitalom od 400 milijuna jena (10 milijarda dinara), koja je u Mandžuriji svega investirala oko 1 milijarde jena. Ono ne samo da eksploatira mandžurske željezničke pruge u ukupnoj dužini od 1130 km, nego i iskorišćuje velike ugljenike u Fušunu i Jentaju, željezne visoke peći u Penšihu-u i Anšanu, tvornice šećera i t. d., a uz to gradi škole, bolnice i t. d. Čisti prihod društva je u godini 1927. bio 34 milijuna jena

Digitized by Google

nost, vraća se carinska autonomija. Ali položaj Japana je posve drugačiji. On imade napose u Mandžuriji povlastice, koje se ne dadu složiti sa suverenošću moderne države nad tim istim područjem. Japance je dakle ozbiljno uznemirio taj novi duh u držanju Kine, koji se očitovao na mnogo načina. Kinezi su počeli u Mandžuriji vlastitim sredstvima izgradjivati željezničku mrežu, koja u velike smeta Japance. Japanci kažu, da Kina gradjenjem tih željeznica krši ugovorenu obvezu, da ne će graditi željeznice, što bi mogle konkurirati južnomandžurskoj željeznici. Ali ako se hoće govoriti o konkurenciji, onda se može reći, da su Japanci sami izgradili takodjer više željeznica, koje još u većoj mjeri konkuriraju glavnoj pruzi. No u biti se ovdje ne radi o konkurenciji, jer su gospodarske mogućnosti Mandžurije tolike, da sve izgradjene i projektirane željeznice mogu povoljno poslovati. Ali Japan je stupajući 1905. na mjesto Rusije stekao položaj, koji je kraj tadanje neaktivnosti Kine značio monopolsko iskorišćivanje bogatstva zemlje. Aktivniji nastup Kine mijenja predpostavke, pod kojima je Japan ušao u Mandžuriju. Pa baš da se u konkretnom slučaju odluči, da jedna ili druga pruga nedopušteno konkurira južnomandžurskoj željeznici, ne može se Kini uopće zabraniti gradnja željeznica, dok je Mandžurija pod njenom suverenošću. A svaka takova pruga umanjuje monopolski položaj, što ga je Japan prije uživao. Jednako je s prigovorom Japana, da Kina podupire razvoj luke Hulutao na štetu Dairena.

Jednako uznemirenje mora Japan osjećati u pogledu kolonizacije. I ako je Japan vrlo gusto napučen, iseljivanje je vrlo neznatno. Japanci su se uopće pokazali kao elemenat nepodesan za kolonizaciju, pa tako i u samom Japanu slabo uspijeva kolonizacija sjevernih područja (Hokaido[8]). Isto tako ne uspijeva Japancima, da istisnu kineski elemenat na Formozi, a to se još jače opaža u Mandžuriji. Japancima u prvom redu ne prija tamošnja stroga klima, a uz to dolazi kao najvažnija okolnost, da su kineski doseljenici, radnici i poljodjelci, zadovoljni s mnogo manjom zaradom nego li Japanci, koji imadu znatno viši životni standard. Tako su Japanci u Mandžuriji tek trgovci i činovnici i tvore istom neznatni dio pučanstva, dok je Kineza svakim danom više. Mandžurija privlači kineske doseljenike, jer se — naročito hvala gospodarskomu djelovanju Japanaca — u zadnjih nekoliko desetljeća silno razvila i pruža povoljne uvjete života, a uz to su tamošnje prilike neprispodobivo sredjenije i sigurnije nego u pravoj Kini. U pogledu doseljivanja Kinezi su u povoljnijem položaju od Japanaca takodjer i zato, što je rezervoar kineskoga pučanstva znatno veći, što se on nalazi nešto bliže i što je u neposrednoj suhozemnoj vezi s Mandžurijom. Prema tomu svemu se vidi, da današnji položaj Japana u Mandžuriji ne može spriječiti, da ta zemlja u nacionalnom pogledu sve više postaje kineskom. I dok je to stanje u svakom slučaju nepovoljno i nezgodno za Japance, ono postaje sve težim, čim se više budi naciona-

[8]) Ispor. Legendre, L'Asie centre l'Europe, napose str. 127.

Digitized by Google

lističko osjećanje kineskih masa. Puštajući s vida politički momenat, ono ozbiljno ugrožava stečene gospodarske pozicije Japana i Japanaca.

K tim dvima važnim gospodarskim momentima dolazi treći politički: nesigurnost stanja. Japan znade dobro, da Rusija po naravi stvari teži za sticanjem Mandžurije. Danas Rusija ne može na to misliti. Ali budućnost je tamna. Kraj sadanjih, ma koliko opsežnih prava Japan se ne može osjećati niti politički niti strateški sigurnim.

Sve to zajedno čini situaciju za Japan teškom, da ne kažemo nepodnošljivom, ma koliko se u sadašnjosti činila povoljnom. Ta situacija sili Japan, da pomišlja na novo, stalnije rješenje mandžurskoga pitanja. To je politički motiv i cilj politike Japana. Iz iskustva Japan znade, da se novi ustupci mogu dobiti pritiskom, ali vidi i to, da će u bližoj ili daljoj budućnosti Kina toliko ojačati, da se to prokušano sredstvo ne će više moći upotrijebiti. Stoga valja postupati brzo, ali kod toga sačekati povoljnu priliku. Osim toga je na brzi postupak tjerala i okolnost, da nova organizacija mira, ma kako nesavršena bila i ma kako se nesavršenom baš ovoga puta pokazala, već sada znatno sputava slobodu političke akcije, koja ide za ekspanzijom i novim teče-vinama, a još će ju više priječiti u budućnosti.

Ti su dakle važni politički motivi doveli Japan do odluke, da opet aktivno nastupi u pitanju Mandžurije, a u cilju učvršćenja i proširenja svojih prava u Mandžuriji. Trebalo je samo sačekati povoljan čas, naći zgodan povod za djelovanje i napokon taktički postupati tako, da se ne izazove aktivni otpor drugih velevlasti. U pogledu izbora povoljnoga časa Japan nije mogao dugo čekati iz razloga, koji su netom navedeni. Ipak je prošle godine bio razmjerno zgodan momenat za istup Japana: opća gospodarska depresija i velika politička napetost u Evropi toliko su zaokupljale velevlasti, te nije bilo vjerojatno, da bi se mogle jače angažirati na dalekom Istoku. Napose je Velika Britanija imala još svoje posebne neriješene probleme i neprilike. Pad funte ugrozio je ravnotežu njezine privrede, a indijski pokret tražio je svu pažnju. K tomu je slučaj otkaza poslušnosti u britanskoj mornarici bar na oko opravdavao utisak, da ni ta silna moć nije tako čvrsta i nepokolebiva, kao što se to kroz desetljeća vjerovalo. Pošto Japan nije mogao dugo čekati, smatrao je momenat razmjerno povoljnim. Trebalo je sad naći povod. Takov se pružao svaki dan, jer je pravni položaj u Mandžuriji toliko zapleten, a opće prilike bile su tako nesredjene, da je često dolazilo i svaki dan moglo doći do bilo kakovoga sukoba. Jedan od tih sukoba je poslužio Japanu kao povod za unaprijed smišljenu i vanredno brzo provedenu akciju, kojom se htjelo dovesti do novoga stanja. Napokon je trebalo cijelu tu akciju provesti tako, da velevlasti pristanu na namjeravane promjene, odnosno da se ne suprotstave ciljevima Japana. U tome treba tražiti razlog diverziji na Šanghaj. Uspjesi te diverzije imali bi onda služiti kao koncesije sa strane Japana, da kompromisom zadobije u Mandžuriji ono, što želi tamo postići. Tok zadnjih dogadjaja jasno pokazuje te namjere Japana, a u skoroj će se budućnosti vidjeti, koliko su njegovi računi bili ispravni.

Digitized by Google

Socijalizam Karla Marxa (»marksizam«)

Napisao dr. Ivšić Milan, profesor Ekonomsko-komercijalne visoke škole u Zagrebu.

Možda ni u jedno vrijeme nije bio studij ekonomskih i socijalnih problema od tolikog interesa kao baš danas. I dok se nekoč čovječanstvo, ma i uz crni svoj svakidanji kruh, moglo da odade sanjarenjima romantika, te raznim sukobima, to baš u sadanjoj svjetskoj gospodarskoj krizi valja da svu svoju umnu i fizičku energiju usredotočimo, da se čovječanstvu očuva njegova socijalna i ekonomska ravnoteža. Sadanjom svjetskom krizom kano da nastupaju i časovi o biti i nebiti ne samo sve naše materijalne kulture nego i svih naših duhovnih tekovina. Zato je više nego ikada potrebno, da u ozbiljnoj sadašnjici ne izgubimo prisutnosti duha i ravnoteže. Toj ideji, budjenju prisutnosti duha i ravnoteže, ima da posluži i ovaj prikaz nauke Karla Marxa, poznate pod imenom »marksizam«.

*

Utopistički socijaliste: Platon, Toma Morus, Owen, Saint-Simon, Fourier, Proudhon i drugi, nacrtali su ideal novoga gospodarskoga reda i društva, a da nisu pokušali pokazati most, kojim se prelazi iz savremenoga društva do toga novoga gospodarskog reda. — Nema sumnje, da postoji golema provalija izmedju sadanjega gospodarskog života, osnovanoga na načelima privatnoga vlasništva, neograničene slobode stvaranja i sticanja, i izmedju socijalističkoga gospodarskoga reda. I tu se ukazao veliki genij Karlo Marx, koji je svojom naukom ne samo zadržao posljednji cilj utopista, nego i pokazao puteve, kojima će se doći do toga cilja. On kao filozof, a nipošto kao pjesnik i fantasta, željeznom logikom i stvarnim činjenicama izvodi neodrživost gospodarskoga sistema, koji se osniva na načelu privatnoga vlasništva i proizvodnje, gdje je rad odijeljen od kapitala. Sistem taj naziva Marx jednostavnim imenom »kapitalizam«, t. j. sistemom, gdje u gospodarskom procesu kapital, a ne rad i priroda, igra glavnu ulogu i gdje je cilj i same proizvodnje što veće povećavanje samoga kapitala.

Vidjet ćemo, kako Marx svojim brojnim naučnim djelima ocrtava u 19 stoljeću najveći gospodarski i socijalni pokret iza pokreta ekonomskoga i političkoga liberalizma, nastalog koncem 18 stoljeća.

Bili bismo stoga na krivom putu, kada bi se taj pokret ne samo ideje nego i akcije omalovažavao, te mu se pridijevala uloga onih vječnih nezadovoljnika i revoltera protiv postojećega društvenog reda. Ideja socijalizma, koja je i sastavni dio cijeloga marksizma, tinjala je vazda u društvu kao nešto idealnijega, nego li je gospodarska nejednakost i gospodarsko iscrpljivanje slabijih po jačima.

A evo tome mitu, toj utopističkoj ideji mnogih sanjara, zacrtat će Karlo Marx nove smjernice na naučnoj osnovici, šta više, utisnut će i u samu ideju socijalizma i komunizma svoje ime. I od sada pokret marksizma znači oživljavanje te ideje, znači i nešto novo, što se po taktici i po realizaciji bitno razlikuje od dojakošnjih socijalističkih i komunističkih sanja.

*

Digitized by Google

Da se pravo shvati taj novi gospodarski i socijalni pokret pod imenom »marksizma«, koji se ocrtava i kao »znanstveni socijalizam« za razliku od predjašnjih ideoloških pokreta na posvema neznanstvenoj osnovi, treba da se prikaže ponajprije sama osoba Karla Marxa.

Rodjen god. 1818. u Trieru — dakle na raskrsnici triju nacija, od oca odvjetnika, protestanskoga konvertite sa židovske vjere, dijeli se pod utjecajem filozofskih ideja od svake vjere i nacije, da postane anacionalac i akršćanin. Mladost je sproveo u vrijeme književnoga, filozofskoga i socijalnoga »Sturma i Dranga«, — u vrijeme ideja Voltaire-ovih, demokracije Rousseau-vljeve, Fichteove i Hegelove evolucionističke a Feuerbachove materijalističke filozofije. Studirao je u Bonnu na Rajni filozofiju i historiju — studij, koji ga prati kroz sva njegova djela. Postao je žurnalista i revolter protiv političkog apsolutizma. Bio je progran s očinske domaje god. 1844. I otad je živio i radio kao proleter bez doma i bez roda. Nalazio je sklonište u Parisu, u sijelu ideja socijalističkih utopista: Saint-Simona, Cabeta, Fouriera, Louis-a Blanc-a, Proudhona i drugih. — Progran je bio i odatle, pa je otišao u Belgiju, dok se god. 1849. nije trajno sklonuo u zemlju najveće političke i ekonomske slobode onoga doba — u Englesku, u grad London. Tu se udubio u tančine radničkoga života i crtao ga takovom preciznošću i minucioznošću kao rijetko tko. U Londonu je sastavljao i sva svoja naučna djela, te je tu i umro god. 1883.

No za naučni rad Marxov je važno, da se istakne, da je za svoga boravka u Parisu god. 1844. upoznao sina bogatog industrijalca iz Barmena — mladog trgovca Fridrika Engelsa. I otsad taj isti Engels postat će najvjerniji saradnik Marxov kroz cio njegov život. Što više, on će biti i popularizatorom njegovih ideja kako za života tako i poslije njegove smrti.

Naučna saradnja Marxa i Engelsa bila je najuže slivena, te je nemoguće, da se naučni rad te dvojice poimenično odijeli. Ime i samoga Engelsa i njegove bistre ideje, kao da su se utopile u idejama njegova druga Marxa. Tako je velikoj ideji Karla Marxa Engels žrtvovao i svoje ime i svoj samostalni naučni rad. No zato će ipak poznavaoci marksizma znati vazda ocijeniti veliki naučni um i drugarsku vjernost jednoga Engelsa.

*

Ovaj tok života Karla Marxa osvijetlit će nam i tok njegova naučnog rada. Uz neznatnija djela proglasi Marx u zajednici s Engelsom mjeseca veljače god. 1848 onaj glasoviti »komunistički manifest«, koji se može smatrati kamenom-ugaonikom cijeloga marksističkog pokreta.[1]) Taj je manifest najprecizniji akt novoga pokreta u 19 stoljeću; svojom se ideologijom može smatrati antipodom glasovitomu drugomu manifestu, t. zv. »deklaraciji prava čovjeka i državljanina«, što ga je bacila u svijet liberalna francuska revolucija god. 1789. Kao što je liberalni manifest francuske revolucije tražio i oživotvorio prava »trećega staleža« (»tiers états«), t. j. buržoazije, tako i komunistički manifest proglašuje prava »četvrtoga staleža« - »proletera«.

Povijest je čovječanstva po Marxu povijest borbâ klasa, povijest iscrpljivanja jednih po drugima. Tako je francuskom revolucijom nadošao

[1]) Das Komunistische Manifest, mit Vorrede von Karl Marx und Friedrich Engels und einem Vorwort von K. Kautsky. — To je djelo doživjelo brojna izdanja.

Digitized by Google

i čas realizacije prava buržoazije, eksploatisane i bespravne po prva dva staleža.

Buržoazija je tokom 19 stoljeća unijela u znanost pozitivizam, u državnu upravu ideju demokracije — i ako lažne — a u gospodarski život slobodu proizvodnje i primjenu tečevina znanosti, napose kemije i tehnike. Buržoazija je tako oživjela mrtve kapitale i prirode; ona je najsnažnije razvila ekonomski život u industriji, poljoprivredi, trgovini i prometu. Ali je taj ogromni gospodarski razvoj pod vladom buržoazije rodio spontano i novu zasebnu r a d n i č k u k l a s u, — klasu izvlaštenih »proletera« od buržoazije, t. j. osoba bez kuće, bez doma, bez obitelji, ali i bez ikakovih političko-socijalnih prava.

I evo, kao što je buržoazija u francuskoj revoluciji išla za izvojštenjem svojih prava, tako će imati i sada pravo ovaj č e t v r t i s t a l e ž proletera, stalež iscrpljivan po buržoaziji, da traži od nje svoja prava, prava četvrtoga staleža. No da se to pravo izvojšti, treba da se sruši osnovica privilegija buržoazije: p r i v a t n a s v o j i n a. Treba da nestane toga monopolnog položaja za iskorišćavanje radne snage, prirode i kapitala, kao što je trebalo za izvojštenje prava trećega staleža da se sruše privilegiji prvih dvaju staleža.

Komunistički manifest traži zato i ističe, da nitko nema prava, da individualno bude vlasnikom sredstava proizvodnje. T a s r e d s t v a i m a j u d a p o s t a n u s k u p n o v l a s n i š t v o č e t v r t e k l a s e, tih proletera, koji su morali da odbace pojam i domovine i naroda. Radnik nema domovine, jer mu je buržoazija izvlastila i ono njegovo posljednje roditeljsko ognjište. Radnik nema ni naroda, kad nema svoga doma ni roda. Radnik stoga u borbi za svoja prava nema ništa ni da izgubi, kad nije ništa ni posjedovao. Na barikadama može on samo da izgubi život, koji i onako gubi radom u tvornicama. — Zato komunistički manifest svršava otvorenim pozivom na novu r a d n i č k u r e v o l u c i j u riječima: »Komuniste se ne boje otvoreno izreći svoje planove i nakane. Oni očituju jasno, da svoj cilj ne mogu postići na drugi način nego nasilnim preokretom cijeloga dojakošnjeg društvenog reda. N e k a d r š ć u v l a d a j u ć e k l a s e p r e d k o m u n i s t i č k o m r e v o l u c i j o m! P r o l e t e r i n e m a j u n i š t a d a i z g u b e n e g o s v o j e l a n c e, a i m a j u d a o s v o j e c i j e l i s v i j e t!« — I manifest završuje onim poznatim pozivom: »P r o l e t e r i s v i j u z e m a l j a, u j e d i n i t e s e!«

*

Kao što je poznato, taj je manifest doveo doista radničku klasu na barikade pariških ulica; doveo je i same radnike do kratkotrajne političke vlasti. No pokazalo se, da je ta klasa jošte nesposobna da preuzme vodstvo društva. Zato neuspjele revolucije četrdesetosmih godina prošloga stoljeća završavaju u svima zemljama krutom vladom reakcije — apsolutizmom. I baš poradi tih neuspjeha radničke klase kao i poradi neuspjeha kasnije ponovne revolucije u Parizu god. 1870., t. zv. »komune«, morao je i sam Marx priznati, da proleteri nisu još sposobni, da preuzmu političku vlast i da putem revolucije izvojšte svoja prava. Zato Marx u kasnijim svojim djelima odlaže revoluciju na vrijeme, kad se boj klasa jošte više zaoštri i kad koncentracija kapitala i industrije zahvati jošte više maha na štetu radničke klase.

Digitized by Google

No dok je komunistički manifest bio rebelni pokret Marxove mladenačke duše, dotle kasnija njegova djela nose umjereniju notu, a da ipak ne napuštaju konačnog ideala — socijalizma. Godine 1859. izdaje Marx kao prvi svezak svoga većeg naučnog djela »Kritika političke ekonomije« (»Zur Kritik der politischen Ökonomie«). Na osnovu ovoga prvoga djela izradjuje poznato svoje temeljno djelo pod imenom »Das Kapital, Kritik der politischen Ökonomie«, od koga je za života Marxova izašao samo prvi i najvažniji dio god. 1867. Vjerni saradnik Marxov Engels, iza njegove smrti (1883.) izdaje godine 1885. drugi dio »Kapitala«, a godine 1894., dakle godinu dana prije svoje vlastite smrti u Londonu treći dio, dok je četvrti dio ostao neizdan.[2])

*

A sad da se ogledaju osnovne ideje naučnoga rada Karla Marxa, koji je njima dao pokretnicu ne samo novomu ekonomskomu nego i socijalnomu uredjenju društva.

U naučnom sastavu marksizma ističu se tri osnovne ideje iliti teze:

1. evolucionistički materijalizam, t. zv. »materijalistički historizam«, ili kako ga i drugi nazivaju »historički materijalizam«;

2. teorija o radu = vrijednosti (R = V); na osnovu te teze a zakraćenog i neplaćenog »viška vrijednosti rada« nad minimalnom egzistencijom radnika omogućava se stvaranje kapitala; — i

3. koncentracija kapitala i industrije, koja nastaje umnožavanjem »viška vrijednosti rada«. Tom će se koncentracijom stvarati u samom kapitalističkom sistemu kronične gospodarske i socijalne krize, koje će se na koncu završiti katastrofom i samoga kapitalističkog sistema.

I. HISTORIČKI MATERIJALIZAM. — Treba odmah u početku da se istakne, da je Marx bio vješt teoretičar. U svojoj je teoriji bio i vješt eklektičar. Tako i prva njegova teza o historičkom materijalizmu nije ništa nova. Ona je u glavnom sinteza ideologije dvaju njemačkih filozofa iz početka 19. stoljeća: Hegela i Feuerbacha. — I ako su si ova dva filozofa u bîti antipodi, ipak je Marx znao za svoju tezu vješto spojiti naučno protivna načela jednoga i drugoga.

Hegel, kao i Auguste Comte u Francuskoj, pristaša je »ideje« kao nosioca materijalnoga progresa. Ideja čovjeka i njegov um, dakle sve duševne sposobnosti uvjetuju materijalni napredak:

IDEJA —→ MATERIJA

No »ideja« po Hegelu ne miruje, ona je u trajnoj evoluciji. Zato i društvo, koje je pod utjecajem te »ideje«, ne može da miruje, nego se

[2]) Cjelokupno je ovo djelo izašlo u brojnim izdanjima, a dijeli se prema svojim prvotnim izdanjima u tri dijela (knjige): I. Der Produktionsprozess des Kapitals; — II. Der Zirkulationsprozess des Kapitals: — III. Der Gesamtprozess der kapitalistischen Produktion. — Za privatni će studij marksizma biti ipak manje shvatljivo ovo golemo izvorno Marksovo djelo. Tome će daleko bolje poslužiti izdanje: K. Kautsky; »Karl Marx' ökonomische Lehren«, koje je od svoje prve publikacije u god. 1886. doživjelo brojna izdanja. — Nauka je Marksova prikazivana i u popularnom stilu. Jedno je takvo popularno izdanje od Julijana Borchardta: »Das Kapital. Kritik der politischen Oekonomie von Karl Marx. — Gemeinverständliche Ausgabe«, 2. Auflage, Berlin 1920.

Digitized by Google

nalazi u neprestanoj mijeni — e v o l u c i j i. Ipak ta evolucija nije nipošto nešto slučajna i neorganizovana; ona se nasuprot razvija po stalnim unutrašnjim zakonima. I tu Hegel postavlja ona svoja osnovna načela o z a k o n i m a e v o l u c i j e na osnovi dialektike: »t e z e, a n t i t e z e i s i n t e z e«. Jedna ideja (»teza«) rodi sebi posvema oprečnu ideju (»antitezu«), a ta oprečna ideja prvoj ideji radja treću ideju (»sintezu«), koja je spoj prve i druge ideje, dotično savršeni tip prve ideje.

Da se zorno prikaže ta evolucija, može da se postavi kao »teza« primjerice pšenično zrno. Ono će postavljeno u zemlju uroditi »antitezom«, t. j. zrna će nestati, a stvorit će se vlat i lišće. No ni ta antiteza ne miruje nego stvara »sintezu« — klas, t. j. spoj sastojina vlati i umnoženu i usavršenu količinu teze — zrna. — No niti to zrno, dobiveno sintezom, ne miruje nego opet istim tokom nastavlja svoju evoluciju: tezom, antitezom i sintezom.

Ovaj zakon evolucije u obliku »teze, antiteze i sinteze« prihvaća i Marx, jedino što kao materijalista odbacuje Hegelovo naziranje o »ideji kao vodilici društva«. On radije prihvaća Feuerbachovo naziranje, da je materija ona, koja stvara i vodi »ideju«:

MATERIJA —→ IDEJA

Društvo, dosljedno tome, stvara onakove pravne formule, onakovu religiju, filozofiju i književnost, stvara onakove »ideje«, u kakovim se materijalnim, a napose gospodarskim, prilikama nalazi.

Karlo Marx, spajajući Hegelovo načelo evolucije s Feuerbachovim načelom materijalizma, dokazivat će željeznom logikom neodrživost sadanjega kapitalističkoga gospodarstva, koje se osniva na privatnom vlasništvu:

a) — Gospodarski proces, dakle materijalni položaj prvih faza čovječanstva, bio je po Marxu karakteriziran k o l e k t i v n i m ž i v o t o m pastirskih i nomadskih naroda pa i samim kolektivnim obradjivanjem zemlje. I ta k o l e k t i v n a r a d n j a (materija), t. j. kolektivni način života je stvorio za ono vrijeme sebi odgovarajuću p r a v n u i d e o l o g i j u, k o l e k t i v n o v l a s n i š t v o stoke, divljači, paše, orudja, pa i samoga zemljišta.

MATERIJA ———→ IDEJA
| |
1. Teza: **kolektivna radnja → kolektivno vlasništvo**

U takovu se sistemu kolektivno vlasništvo kao emanacija kolektivne radnje posvema podudaralo s materijalnim načinom života.

b) — Medjutim, po zakonu Hegelove evolucije, taj materijalni kolektivni život nije ostao u mirovanju. On se razvijao nužno u svoju »antitezu«, t. j. ljudi su iz kolektivnoga načina života prešli u fazu i n d i v i d u a l n o g a n a č i n a ž i v o t a, individualne gospodarske radnje oko stoke, priredjivanja orudja, alata, obradjivanja polja i t. d.

No kako je tako kolektivna radnja prešla u svoju »antitezu«, t. j. u individualnu radnju, nije toj antitezi radnje više odgovarala ni pravna ideologija o kolektivnom vlasništvu. Individualna radnja (»antiteza«) traži i radja sebi adekvatnu ideju kao »antitezu« prijašnjoj ideji — i n d i v i d u a l n o v l a s n i š t v o.

Digitized by Google

To je posvema i prirodno. Čovjek želi i traži, da proizvodom svoga individualnoga rada sam slobodno raspolaže ne samo za života nego i iza smrti. Zato je individualno vlasništvo za fazu individualne radnje bilo najbolji pravni tip. Dosljedno tome: ma i najmanje prisilne mjere prema pravnom naziranju o kolektivnom vlasništvu prijašnje faze bile bi ne samo pravni anahronizam, nego bi i radjale sukobima, borbama klasa i pristaša stare pravne ideje i novoga tipa života.

Ogledamo li povijesni razvoj društva, to vidimo, da se doista život u fazi individualne radnje normalno razvijao prema individualnomu vlasništvu. Individualno pravo vlasništva, razvijeno na seljačkim posjedima i kod malih obrtnika kroz cijeli stari, srednji a i jedan dio novoga vijeka, nije izazivalo nikakovih klasnih sukoba. Rimsko pravo, po načelima individualne svojine, odgovaralo je stoga i p r i r o d n o i l o g i č n o individualnoj radnji sve do najnovijih vremena.

		MATERIJA	—— →	**IDEJA**
		|		|
1. Teza:	**kolektivna radnja**	→	**kolektivno vlasništvo**	
	|		|	
2. Antiteza;	**individualna radnja**	→	**individualno vlasništvo**	

c) — No napredak čovječanstva, progres ljudskoga rada, nije se mogao zadržati ni u »antitezi«. On je morao po zakonu evolucije da prelazi u treću fazu — u »sintezu«. I doista vidimo, kako se iz sitnih obrtničkih radionica naših starih cehova stvaraju ponajprije primitivni tipovi tvornica (»manufakture«), koje se razvojem moderne tehnike pretvaraju u sadanju golemu k o l e k t i v i z i r a n u r a d n j u. Stotine, tisuće, dà i desetke tisuća radnika radi danas skupno u tvornicama, na američkim farmama i plantažama, kao što su kod primitivnoga gospodarstva kolektivno obradjivale zemlju i pasle stoku skupine rodova i stotine nomadskih i pastirskih pukova.

Taj sadanji novi tip kolektivne radnje po svojoj je s p e c i j a l i z a c i j i sinteza onoga individualističnog rada starog, srednjeg i novog vijeka, razvijanog u cehovima, a po i n t e g r a c i j i r a d a ujedno i sinteza onoga primitivnog tipa kolektivne radnje. Mi smo dakle u evoluciji m a t e r i j e, t. j. gospodarske radnje, došli do zadnje faze, do s i n t e z e, t. j. d o s a v r š e n e k o l e k t i v n e r a d n j e. Sa svojim je značajkama ta materijalna faza sinteza tipa primitivnoga kolektivnog rada kao i individualnoga rada kasnijih epoha.

No sada nastaje osnovni problem: D a l i s a d a š n j o j »s i n t e t i č k o j k o l e k t i v n o j r a d n j i« m o ž e o d g o v a r a t i s t a r a p r a v n a i d e o l o g i j a o i n d i v i d u a l n o m v l a s n i š t v u? — Nipošto. Nastaje prirodno borbá klasa, nastaje antinomija u sadašnjemu gospodarstvu kao i u pravnom naziranju baš uslijed toga, š t o s e s i l o m p o z i t i v n i h m j e r a i d r ž a v n i h z a k o n a h o ć e d a p r i m j e n j u j e a n a h r o n i s t i č n a p r a v n a i d e o l o g i j a p r i v a t n e s v o j i n e n o v o m u k o l e k t i v n o m u t i p u r a d n j e. — I ta će borba klasa nužno trajati sve dotle, dok silom same p r i r o d n e e v o l u c i j e sintetizirani kolektivni tip radnje ne nadje i ne stvori sebi adekvatne pravne ideologije, koja ne može da bude drugo nego s i n t e t i z i r a n o k o l e k t i v n o v l a s n i š t v o, t. j. takov pravni tip svojine, koji ne će biti niti

Digitized by Google

puko oživljavanje onoga primitivnog kolektivnog vlasništva, no koji ne će brisati ni svih značajka individualne svojine. Zato Marx, postavljajući se na načela materijalističkoga historizma i evolucije, zaključuje, da je sadanji sistem privatnoga vlasništva, iskristaliziranoga po rimskom pravu, kraj kolektiviziranja najvećeg dijela industrijskog i poljoprivrednog rada: nelogičan, nestvaran i nesavremen; pa zato i po zakonu prirodne evolucije, a ne samo silom revolucije, mora kao anahronizam da iščezne.

Drugim riječima: prije ili kasnije sintetizirana kolektivna radnja mora da stvori sebi pravno, logično i normalno stanje (»ideju«) sintetiziranog kolektivnog vlasništva svih sredstava proizvodnje, dok sredstva potrošnje mogu da i dalje ostanu u privatnoj svojini. — Da li će to kolektiviziranje svojine biti realizirano po državi ili po sindikatima ili po skupini radnika, zaposlenih u pojednom poduzeću, sporednoga je značenja. Bitno je, da sredstva proizvodnje ne mogu biti više individualnom svojinom, dok istovremeno služe kolektivnoj radnji.

	MATERIJA	→	IDEJA
1. Teza:	**kolektivna radnja**	→	**kolektivno vlastništvo**
2. Antiteza:	**individualna radnja**	→	**individualno vlastništvo**
3. Sinteza:	**savršeno kolektivna radnja**	→	**savršeno kolektivno vlasništvo**

II. — TEORIJA O RADU = VRIJEDNOSTI. — I druga je teza Marxova o vrijednosti rada vrlo značajna. U obradjivanju te teze pokazuje se Marx jednako okretnim eklektikom kao i u prikazivanju historičkoga materijalizma. Načelno posudjuje tezu o vrijednosti rada od klasičnog ekonomiste Adama Smitha, koji u predgovoru svoga djela »O uzrocima i naravi bogatstva naroda« kaže, da je suma narodnoga rada u jednoj godini jednaka sumi narodnoga bogatstva te godine. No dok Smith postavlja rad kao osnovku stvaranja dobara za narodno bogatstvo, a da ne isključuje pri tome ni drugih momenata, koji djeluju na formaciju vrijednosti dobara, to Marx postavlja ekskluzivističku tezu, da jedino ljudski rad stvara i daje vrijednost gospodarskomu dobru. Dosljedno tome, vrijednost je nekoga dobra samo tolika, koliko je u tome dobru »iskristalizirano« ljudskoga rada:

$$V = R \text{ ili } R = V.$$

Na osnovu te Marxove teze morao bi svaki ljudski rad da dobije i u obliku nadnice ekvivalentnu vrijednost proizvedenoga dobra:

$$R = V = N \text{ (nadnica)}$$

Ako na pr. neki stol vrijedi 1.000 dinara, to bi se imalo tih 1.000 dinara isplatiti svima onima radnicima, čiji je rad skupljen (»iskristaliziran«) u vrijednosti toga stola, dakle rad počam od onoga šumskoga drvosječe pa sve do stolara, koji ga je postavio na odredjeno mjesto.

Digitized by Google

Ali kad bi tako bilo u gospodarskom životu, kad bi naime svaki radnik dobio punu vrijednost svoga rada, kako bi onda živjeli oni, koji ništa ne rade i ne proizvadjaju nikakova gospodarskog dobra svojim radom? — Odakle, drugim riječima, kapital, t. j. ekvivalent vrijednosti nekoga proizvedenoga dobra u rukama onih, koji nisu ništa pridonijeli vrijednosti dobara niti svojim intelektualnim a niti ručnim radom?... Odakle i da živu toliki parasiti društva, koji mogu da se šeću ulicama gradova, da vode u luksusu bezbrižno vrijeme, a da u svome životu nisu proizveli svojim vlastitim radom ekvivalenta vrijednosti ni najneznatnije stvari?...

Evo to je problem, koji ujedno i označuje sadašnji kapitalistički sistem, po kome pojedini stiču dobra bez ikakova ličnoga rada i mogu da žive jedino od ekvivalenta rada drugoga čovjeka. — I kao što je ropski sistem bio tipičan za stari vijek, tako je ovaj kapitalistički sistem, t. j. sistem života na račun proizvedene vrijednosti po drugome, tipičan za novi vijek.

Sistem kapitalistički imade svoje specijalne oznake, kojima je Karlo Marx u svome djelu »Das Kapital« dao najpregnantniju sliku. — U prikazu kapitalističkoga sistema, t. j. sistema života od ekvivalenta vrijednosti rada drugoga čovjeka, poslužuje se Marx ekonomskim zakonom liberalnog engleskog ekonomičara Davida Ricarda, koji je medju prvima postavio ono glasovito načelo, da se radnička nadnica diže i pada po zakonu ponude i potražbe rada. Ako za jednim radnikom trče dva poslodavca, nadnica će rasti; ako pak za jednim poslodavcem trče dva ili više radnika, nadnica će padati upravo onako, kako će i padati cijena robi na tržištu, ako se previše nudi. No kako cijena robi na tržištu ne može da bude znatno ispod proizvodnih troškova, tako i radnička nadnica ne može da znatno pada ispod životnoga minimuma jednoga radnika. — Isto tako radnička nadnica ne može niti znatno da raste ispod toga životnoga minimuma. Jer čim nadnica pokaže tendenciju porasta, odmah će se na tržištu radne ponude pojaviti više radnika, rekrutovanih iz drugih poduzeća ili iz drugih staleža i voljnih da rade s nižom nadnicom. — Čim pak nadnica, bilo uslijed kojih razloga, pada ispod minimuma životne egzistencije, bježat će radnici iz toga poduzeća i tražit će zaradu bilo gdje, samo da je nadnica veća.

Ricardo utvrdjuje stoga zakon, da se radnička nadnica u obliku krivulje drži neprestano životnog minimuma, t. j. čas iznad čas ispod toga minimuma. Kretanje radničkih nadnica dalo bi nam zato slijedeću sliku:

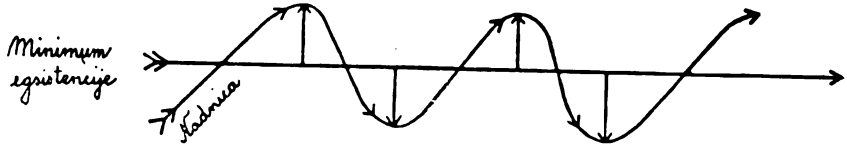

Digitized by Google

Prihvaćajući i Marx taj zakon minimalne radničke nadnice, izvodi slijedeći svoj važni zaključak:

Time što poslodavac (»kapitalista«) isplaćuje radniku nadnicu samo u ekvivalentu njegova životnog minimuma, poslodavac je u mogućnosti, da za sebe zadrži razliku izmedju efektivno proizvedene vrijednosti rada i ekvivalenta minimuma egzistencije. Ta diferencija pridržane vrijednosti rada po kapitalisti zove se »višak vrijednosti rada« ili po njemačkoj terminologiji »Mehrwert«.

Nadnica radnička kreće se prema tome u obliku jednadžbe: N (nadnica) = Mx (minimum egzistencije), dok bi stvarno morala da bude prema jednadžbi: R (rad) = V (vrijednost) = N (nadnica).

Drugim riječima, nadnica će po Marxu biti jednaka punoj vrijednosti rada, umanjenoj za onaj »višak vrijednosti«, koji si poslodavac pridržaje (»Mehrwert): N = V — Mw.

Pitanje je sada, kako može da nastaje taj »višak vrijednosti«, koji se radniku ne isplaćuje, nego ga kapitalista ubire za sebe. — U stvaranju toga »Mehrwerta« Marx i njegovi učenici tvrde, da isti nastaje neplaćenim radnim vremenom, neplaćenom radnom sposobnošću i neplaćenom intelektualnom saradnjom čovjeka s mašinom.

1. Neplaćeno radno vrijeme. — Taj nam slučaj zakraćene vrijednosti rada može da objasni slijedeći primjer: Uzmimo običnoga radnika, koji kopa zemlju ili izradjuje kakov obični predmet, za koji se ne traži ništa drugo nego obična tjelesna snaga. Vrijednost njegova rada od šest sati bila bi jednaka vrijednosti njegove minimalne egzistencije. Ali taj radnik radi redovito više; radi po osam, deset i dvanaest sati; dakle, on proizvodi veću vrijednost od dva, četiri, šest sati rada, nego što će biti vrijednost njegove minimalne egzistencije. Nadnica tome radniku ne će biti ipak isplaćena u punoj vrijednosti rada od osam, deset, dotično dvanaest sati rada, nego samo u minimalnoj vrijednosti radničke egzistencije, t. j. u vrijednosti rada od šest sati. Nadnica će, drugim riječima, biti jednaka punoj vrijednosti rada od dvanaest, deset, odnosno osam sati rada, umanjenoj za onaj »višak vrijednosti rada« od šest, četiri, odnosno dva sata, koju vrijednost možemo da nazovemo »V_1«. Nadnica će prema tome, postavljena u jednadžbu, glasiti:

$$N = V - V_1$$

2. Neplaćene radničke sposobnosti. — »Višak vrijednosti rada« nastaje još i time, što radnik svojom prirodjenom ličnom sposobnošću, okretnošću i vještinom proizvadja poslodavcu (»kapitalisti«) veću vrijednost, nego li je njegov minimum egzistencije. A i te »veće vrijednosti« ne isplaćuje kapitalista radniku, nego je pridržaje po zakonu minimalne nadnice za sebe. Ako ekvivalent te »veće vrijednosti« u ličnosti samoga radnika nazovemo »V_2«, to ćemo za radničku nadnicu dobiti jednadžbu:

$$N = V - V_1 - V_2$$

3. Neplaćena intelektualna saradnja s mašinom. — U savremenom gospodarskom životu radnik redovito ne radi samo svojim rukama nego i tehničkim pomagalima,, koje možemo nazvati običnim imenom »mašinama«. Ipak da te mašine mogu normalno da funkcioniraju i da

Digitized by Google

proizvode (»rade«), zasluga je samo čovječjeg uma, koji ih je poznavanjem svih mehaničkih i tehničkih zakona mogao da zamisli, a onda i da izvede i stavi u pogon bilo pomoću pare, bilo električne struje, bilo kakove druge mehaničke sile. — I evo, konstrukcijom inžinjera a saradnjom sadašnjega profesionalnog radnika, mašina, koja bi po sebi jošte uvijek ostala mrtva materija, proizvadja goleme vrijednosti, koje pretstavljaju na desetke i desetke sati običnoga ručnog rada. Pa ipak po Marxu radnik, koji stavlja mašinu u pogon i koji je jedino svojim intelektom ravna, da proizvodi te desetke i desetke sati ljudskoga rada, ne dobiva nipošto prema intelektualnim svojim sposobnostima ekvivaletni dio vrijednosti »rada« te mašine. Nadnica i toga radnika ostaje redovito na minimumu njegove egzistencije; odnosno, ona se može neznatno čas i da digne, prema tome, kako kapitalista potrebuje intelektualnu sposobnost toga radnika. A ako se nadnica i toga profesionalnog radnika znatno digne iznad minimuma njegove egzistencije, pojavljuje se za kapitalistu odmah kalkulaciono pitanje, ne bi li bilo bolje, da se i taj »manuelni rad«, koji je po njegovu sudu preskup, zamijeni jeftinijim »radom mašine«. — Zato i tu proizvadjanu veću vrijednost mašine »V_3«, koja je nastala saradnjom samo čovječjeg intelekta i njegove stručne izobrazbe, a često i uz najveću opasnost života, pridržava poslodavac jednako za sebe kao i predjašnje »više vrijednosti rada«. Nadnica će zato i toga profesionalnog radnika s mašinom biti jednaka samo jednadžbi:

$$N = V - V_1 - V_2 - V_3$$

Iz svega ovoga slijedi, da je radnik u sva ova tri slučaja dobio uvijek samo ekvivalentnu vrijednost svoje minimalne egzistencije, dok je poslodavac (»kapitalista«) za sebe zadržao ekvivalent vrijednosti duljega radnog vremena (V_1), ekvivalent ličnih radnikovih sposobnosti (V_2), kao i konačno vrijednost proizvedenoga rada mašine (V_3). Zbroj svih ovih neplaćenih vrijednosti rada stvara po Marxu »višak vrijednosti« iliti »Mehrwert«. Zaključno nadnica je jednaka jednadžbi:

$$N = V - (V_1 + V_2 + V_3)$$

Objašnjavanjem »viška vrijednosti rada«, tom neplaćenom radničkom nadnicom, lako sad shvaćamo, zašto je u t. zv. kapiatlističkoj proizvodnji koncentracijom neplaćene tudje vrijednosti rada moguće, da neki žive i bez ličnoga rada.

No dok radnička klasa imade po zakonu »Mehrwerta« radničku nadnicu tek kao najpotrebniju kvotu za svoju »fiziološku reprodukciju« kao i svoj vlastiti »fiziološki pogon«, t. j. za potrebnu hranu i odijelo, dotle još uvijek nema potpune obiteljske nadnice, t. j. nadnice, da cijela radnikova obitelj može od nje da živi.

III. — KONCENTRACIJA KAPITALA I KATASTROFA KAPITALISTIČKOGA SISTEMA. — U pomenutom kapitalističkom proizvodnom sistemu, po kojemu radnik dobiva za svoj rad samo ekvivalent vrijednosti svoga minimuma egzistencije, dok istodobno proizvodi u stvarnosti daleko veću vrijednost, t. j. dok na pr. proizvodi vrijednost rada od 60 sati, a biva mu isplaćeno samo vrijednost rada od 6 sati, nastaje u tome sistemu ozbiljni problem: A tko će potrošiti onu proizvedenu robu od 54 sata, kad je radniku dana mogućnost, da svojom nadnicom potroši samo vrijednost robe od 6 sati?... Taj osnovni

Digitized by Google

problem sadanjega kapitalističkoga sistema djeluje kao »c i r c u l u s v i t i o s u s« na cio gospodarski razvoj. On spontano i dovodi da neprestanih bilo djelomičnih bilo internacionalnih kriza, budući da radnik po svojoj kupovnoj snazi može da troši daleko manje robe, nego što je proizvodi. Posljedica će stoga biti neminovna, da će nastati p r i v i d n a h i p e r p r o d u k c i j a r o b e, koja će stvarati r e a l n u e k o n o m s k u i s o c i j a l n u k r i z u.

Zato Marx vidi neminovne uzroke svim gospodarskim krizama sve dotle, dok postoji kapitalistički sistem diobe rada od kapitala; — dok postoji akumuliranje neplaćenog viška vrijednosti rada (»Mehrwert«), kojim se omogućuje, da jedni žive u izobilju, i ako svojim radom ne proizvode nikakove vrijednosti; — dok se istodobno sili druge, da u cilju osiguranja minimuma egzistencije moraju da proizvode svu vrijednost dobara, a da ne dobivaju ipak ekvivalenta vrijednosti svoga rada; — dok ukratko postoji takov gospodarski sistem, gdje s u m a r a d n i k a ne dobiva takove visine nadnice, da bi mogla svojom kupovnom snagom potrošiti proizvedena dobra. — Na tržištu će se stoga sadanje kapitalističke proizvodnje nalaziti vazda veća količina robe, nego li je mogućnost potrošnje; drugim riječima, veća je suma proizvedene vrijednosti, nego li je bila izdana ukupna svota u obliku nadnice za proizvodnju te robe:

SN (s u m a n a d n i c e) < SV (s u m a v r i j e d n o s t i).

Iz ovoga zakona o nerazmjerju nadnice prema proizvedenoj vrijednosti slijedi neminovna ekonomska kriza nipošto uslijed kakove r e a l n e h i p e r p r o d u k c i j e robe, nego jednostavno uslijed p o m a n j k a n j a i s l a b l j e n j a k u p o v n e s n a g e većine pučanstva, čije nadnice i plaće nisu u srazmjeru prema produciranoj vrijednosti.

Da pako kapitalisti izadju iz te krize, stvorene prividnom hiperprodukcijom, drže za najbolje, da obustave posao u tvornicama; da otpuste dio radne snage; da preostaloj radnoj snazi snize nadnice i ispod minimuma egzistencije sve dotle, dok se količine robe u magazinima ne iscrpe makar i polaganijom prodjom. — Jasno je, da kapitaliste time nipošto ne liječe krize, nego je još povećavaju, smanjujući kupovnu snagu svoga radništva.

Gospodarske krize, stvorene dojakošnjim kapitalističkim sistemom, rodit će spontano i drugim ekonomskim i socijalnim poremećenjima. U spomenutim krizama stradavat će naime ne samo radnici-potrošači nego i mali poduzetnici-kapitaliste, koji nemaju potrebnih pričuva, da izdrže krizu »hiperprodukcije« do njezine posvemašnje likvidacije. Zato se po Marxu svaka ekonomska kriza »hiperprodukcije« završava »i z v l a š ć e n j e m s l a b i j i h k a p i t a l i s t a p o j a č i m a«. Time nastaje sve veća koncentracija kako industrije tako i samoga kapitala, koja u savremenim kartelima i trustovima dobiva svoju najizrazitiju formu. Ta koncentracija industrije i kapitala razvija se u formi spirale, čija sila teži središtu spirale. A kad konačno gospodarske krize dovedu koncentraciju do samoga središta, prouzročit će katastrofu cijeloga kapitalističkoga režima, jer će i malo krvavom revolucijom »99% izvlašćenoga pučanstva« moći lako da otsiječe glave onoj sedmoglavoj aždaji, t. j. koncentriranomu kapitalu s 1% pučanstva.

Marx drži, da se ekonomska kriza mora kronički pojavljivati po zakonu »Mehrwerta«, t. j. neplaćanja ekvivalenta vrijednosti rada, svakih

Digitized by Google

deset, odnosno dvadeset godina, t. j. čim se na tržištu nagomila robe, koju ne može da otkupi masa radnika.

No svaka ta ekonomska kriza prouzročava izmedju klase proizvadjača i klase radnika sve veći jaz. Stvara se t. zv. »borba klasa«. Mase se besposlenih ili slabo plaćenih radnika povećavaju svakom posvemašnjom ili djelomičnom obustavom rada. Tima se besposlenim masama pridružuju i novi »proleteri« iz redova i samih bivših »kapitalista« (obrtnici, seljaci i mali industrijalci), koje je konkurencija jače industrije jednako »izvlastila njihovih kapitala«, te su iz redova samostalnih poduzetnika i vlasnika sredstava proizvodnje postali i oni tek radnici. Time se armada izvlašćenih proletera sve više i više povećava, a klasna borba sve jače zaoštrava, dok ne dovede do konačne katastrofe.

Vidjeti je iz cijelog ovoga Marxova izvodjenja, da katastrofalni završetak sadanjega kapitalističkoga sistema ne znači zapravo nikakove katatrofe gospodarske ni socijalne, nego će to nasuprot biti oslobodjenje cijele radničke klase kao i mogućnost stvaranja novoga sistema, gdje će radnici biti suvlasnici svih sredstava proizvodnje. — Katastrofom kapitalizma će postati izvlaštena klasa (»proleteri«) izvlastitelji svojih nekadašnjih izvlastitelja...

*

Iz svega ovoga vidimo, da je Marx doista prvi, koji je pokušao, za razliku od svojih pretšasnika, t. zv. »utopističkih socijalista«, prikazati znanstvenim putem neodrživost sadanjega kapitalističkog sistema. Na osnovu tumačenja historičkog materijalizma nastoji da dokaže neodrživost pravnoga sistema privatnoga vlasništva na sredstva proizvodnje. — Po načelu vrijednosti rada, dotično »viška vrijednosti rada« (»Mehrwerta«) prikazuje neodrživost diobe radne snage od kapitala, t. j. od sredstava proizvodnje. — Konačno, na osnovu samoga neplaćenoga »viška vrijednosti rada«, radjat će se po Marxu neprestane gospodarske krize, koje će konačno završiti revolucijom (katastrofom) kapitalizma.

I dok su utopistički pisci puni u crtanju i prikazivanju do u podrobnosti novoga socijalističkog društva (»socijalističkog raja na zemlji«), to iz djela Marxovih jedva možemo nešto malo iskonstruirati buduće socijalističko društvo. Zato na pr. i marksizam kao doktrina ima malo zajedničkoga sa sadanjim boljševičkim uredjenjem.

*

Preostaje nam još, da na koncu dademo sumarnu kritiku Marxova sistema. Da se ne zadje u subjektivno naziranje, može se slijediti kritika marksizma po samim Marxovim učenicima. Isti su tražili »reviziju« kako Marxove nauke tako i njegovoga praktičnog programa, odakle i ime tome doktrinarnom naziranju »revizionizam«.

U prvom redu treba da se naglasi, da je cio Marxov sistem na osnovu postavljenih premisa proveden željeznom logikom.

Gdje je dakle osnovna pogrješka u Marxovu sistemu, na koji su se oborili ne samo načelni protivnici socijalističkog uredjenja društva nego i sami socijaliste, Marxovi učenici?

1. — Ogleda li se prva Marxova teza o »historičkom materijalizmu«, koja je izvedena u svoj logici na osnovu materijalističkoga

Digitized by Google

naziranja društva i zakona Hegelove evolucije, to se u toj osnovnoj tezi razilaze od Marxa najglasovitiji socijaliste, kao što su Jean Jaurès, Vollmar, Sombart, a napose Tugan-Baranowsky i Bernstein. — Sam Bernstein odvažno dovikuje: *»Dalje s materijalizmom, natrag Kantu!* Materijalizam ne zadovoljava misaonoga duha, a i ne dostaje, da zahvati duboke probleme života.« Cijelo je stoga naučno nastojanje Bernsteina, da najodlučnije pobije materijalistički razvoj na osnovi Hegelove dijalektike.

I drugi su socijaliste-»revizoniste« složni u tome, da dokažu na osnovu same socijalističke ideologije, kako jedino »ideja« ima da realizira novo materijalističko društvo, pa prema tome da nije materija ona, koja stvara »ideju«, nego je nasuprot ideja, koja stvara materiju:

IDEJA —→ MATERIJA

Pa i inače, samo velike ideje velikih ljudi stvorile su i nova golema tehnička iznašašća kao i novo socijalno uredjenje društva. Ideje Watta, Stephensona, Franklina, Rousseau-a, Montesquieu-a i bezbroj drugih dale su snažni poticaj kako novomu industrijskomu pokretu, tako i novomu socijalnomu uredjenju društva.

Istina je doduše i to, da su povoljne materijalne prilike izbacile često na površinu baš ljude velikih ideja, kao što su i slabe materijalne prilike ugušavale ekspanziju najjačih duševnih genija. Nagomilano bogatstvo Italije iza križarskih vojna izbacilo je na površinu ljude talijanske rennaissance-e, bogatstvo Francuske i Holandije, koje stoljeće kasnije, rodilo je isto tako najveće pjesnike i umjetnike.

No pored te utvrdjene i neoborive činjenice, vidimo u razvoju društva i posvema obratne pojave: Dekadentna Grčka je izbacila na površinu jednoga Platona, Aristotela, Demostena; najveći rimski pjesnici i pisci nisu bili za vrijeme cvata rimskoga imperija nego za vrijeme sutona svemoći rimskoga carstva. — Pa ako se povuče slika i na sadašnjicu, vidi se, da američko zlato i snažni materijalni razvoj ne radja ondje duševnih genija, dok ekonomski dekadentna Evropa bezuvjetno još uvijek duševno predvodi cijeli svijet.

Kad bismo stoga htjeli biti posvema objektivni, onda bismo mogli reći prema gornjim naoko protuslovnim činjenicama:

Bezuvjetno stoji, da materija djeluje na ideju. No pogrešna je pri tome ekskluzivistička tvrdnja materijalista, da je »ideja« posljedak jedino materije. Ispravni je odnos izmedju materije i ideje ritmičan, a nipošto isto-smjeran. Slikovito prikazan taj odnos bio bi slijedeći:

IDEJA ⟷ MATERIJA ⟷ IDEJA

Ako se stoga utvrdi prema samim socijalistima-kritičarima Marxove doktrine, da je pogrešna osnovna premisa marksizma, t. j. da materija jedina stvara ideju, to se ruši i cijela inače vrlo logična struktura historičkoga materijalizma sa svima svojim logično izvedenim zaključcima.

2. — Isto je tako i s drugom Marxovom tezom o »radu = vrijednosti« u vezi s njegovim tvrdnjama o »koncentraciji kapitala i industrije« kao i o »katastrofalnom završetku kapitalističkog sistema«. Socijalista Bernstein jedan je izmedju najodlučnijih protivnika i ove

Digitized by Google

Marxove tvrdnje. Marksizam je po njemu na krivoj pretpostavci, da je jedino rad onaj čimbenik, koji stvara svu vrijednost nekome dobru. Promatranje najjednostavnijih činjenica dovodi nas naime do protivnih zaključaka: Ista količina stolareva rada s jelovim i s hrastovim drvom ne će dati iste vrijednosti radu. — Rad zagorskoga i ljutomerškoga vinogradara, i ako je uložena ista količina rada i kapitala, ne daje vina jednake vrijednosti. — Slijedi odatle zaključak:

U vrijednosti robe dolaze do izražaja i drugi čimbenici a ne samo količina uloženoga rada. — Dosljedno tome: pogrešna je osnovna Marxova premisa R = V. — Neispravno će stoga biti i ono inače logično izvadjanje o »Mehrwertu«, t. j. o neplaćenoj radničkoj nadnici, o nagomilavanju kapitala, o krizama pa i o samoj katastrofi kapitalističkoga režima.

U koliko se pak u industriji pojavljuje i razvija »koncentracija rada i kapitala«, to ta nije nipošto na osnovu Marxova izvodjenja o radu = vrijednosti, nego na osnovu ekonomskoga zakona »jačega nego proporcionalnoga prinosa«, t. j. zakona, po kojem se produkcioni troškovi i tržne cijene to više snizuju, što je u koje poduzeće uloženo više kapitala.

No protiva apsolutne koncentracije u privredi iznosi socijalista Eduard David u svojem djelu »Sozialismus und Landwirtschaft« jasne dokaze, da se specijalno poljoprivreda koncentrira samo do neke izvjesne granice, a poslije te granice da se cijeli poljoprivredni razvoj ravna prema zakonu »slabijega nego proporcionalnoga prinosa«, t. j. zakona, po kojem rentabilitet to više opada, što se više u poljoprivredu ulaže kapitala. Po tome zakonu latifundijski posjedi raspadat će se sami od sebe u srednje i male posjede i bez ikakovih prisilnih mjera. Porastom pučanstva i sam seljački posjed, mali i veliki, u svim državama sve se više mrvi tako, te tome posjedu ne prijeti više pogibao i katastrofa od koncentracije malih čestica, nego nasuprot od stvaranja još manjih a nesposobnih privrednih jedinica.

Uostalom, kad bi se i prihvatio zakon koncentracije za industriju, da ista apsorbuje malene obrtničke radnje, u toliko se istodobno opaža, da se paralelno s koncentracijom razvijaju tisuće i tisuće novih malih obrtničkih radnja, vezanih na novi gospodarski sistem (na pr. šoferi, elektromonteri, razni mehaničari i t. d.).

Pridometne li se još tome, da se razvitkom civilizacije stvaraju neprestano i nove potrebe, kojih ne može da zadovolji barem u prvome početku odmah industrijska proizvodnja, nego jedino mali obrt, izilazi, da će se neprestano razvijati novi mali obrti, koje još velika industrija nije dospjela da apsorbira. — Pa da se i s tima novim obrtima dogodi ono isto, što i sa starima, nastajat će i opet novi obrti samom koncentracijom.

Konačno koncentracija u privrednom životu postaje samo prividna. Veliki industrijalni trustovi i karteli pobijaju sami Marxovu teoriju. S koncentracijom naime industrije ne mora da se vrši istodobno i koncentracija kapitala: kapital se, što više, u novom gospodarskom procesu širi u rukama bezbroj malih rentijera, akcionera, koji se rekrutuju često baš iz samih radničkih klasa. Katastrofa kapitalističkoga režima ne može stoga nipošto

Digitized by Google

da se svrši time, da se otsijeku glave »sedmoglavoj aždaji«, t. j. preostaloj nekolicini velikih kapiatlista, kada toj istoj »aždaji« raste sve više i više glava.

*

Što nam dakle preostaje od cijele naučne zgrade Marxova sistema (»marksizma«)?

Preostaje nam otvorena kritika o iscrpljivanju radničke klase po kapitalistima; preostaje nam neoboriv prikaz pokreta te klase.[3])

Preostaje nam, kako drugi socijalisti kažu, mit novoga bolje uredjenog društva. — Zato, dok se sve do naših dana vodi u njemačkoj socijalističkoj literaturi odlučna borba za to novo uredjenje društva (Heimann, Wilbrandt, Lederer, Schmidt i dr.), istodobno se razvijao i razvija sličan naučni pokret u Francuskoj od t. zv. »posibilista«, a u Engleskoj od »fabijevaca« (Sidney Webb).

No ako je Marxovim učenicima uspjelo da negativno raščine sistem svoga učitelja, ipak se mora objektivno priznati, da su svi ti učenici ostali samo epigoni prema velikome geniju Marxu. Nijednome od njih nije pošlo za rukom, da stvori kakov jači i konstruktivniji sistem, nego tek da negativnim putem obori po koju od Marxovih teza, koja se i sama oborila poznijim činjenicama.

I ako se tako Marxova nauka potanko raščinjavala u svima smjernicama od njegovih učenika, začudno je ipak, zašto svaki od tih kritičara želi i svojoj ideologiji da pripisuje ortodoksiju marksizma ...

Čini se, da se svaki od tih učenika boji postati odmetnikom čistoga marksizma.

U takovu bezbrojnom naziranju o marksizmu možemo ipak da utvrdimo savremene smjernice kako nauke tako i prakse:

U TEORIJI marksizam ostaje neumoljiva tražbina socijalizacije sviju sredstava proizvodnje, za razliku od apsolutnog utopističkog komunizma, koji je tražio socijalizaciju i same potrošnje.

U PRAKSI, marksizam ostaje trajno internacionalni pokret radničke klase za stvaranje socijalne demokracije. Time se marksizam razilazi od nacionalističkih i političkih stranaka, koje traže s postojećim kapitalističkim redom — s buržoazijom — kompromise, koji svi po redu završavaju kapitulacijom kako cijelih stranaka tako i pojedinačkih stranačkih vodja. Primjeri iz povijesti socijalizma jasni su tome dokaz.

*

Koja je ipak budućnost marksizmu kao gospodarskomu i socijalnomu pokretu iz 19. stoljeća?

---

[3]) »Das Ziel«, was immer es sei, ist mir gar nichts, die Bewegung alles. Und unter Bewegung verstehe ich sowohl die allgemeine Bewegung der Gesellschaft, d. h. den sozialen Fortschritt, wie die politische und wirtschaftliche Organisation zur Bewirkung des Fortschrittes« (Bernstein: Zur Geschichte und Theorie des Sozialismus, s. 234.).

Digitized by Google

Stoji: marksizam ostaje snažna ideja-pokretnica za društveni red i u dvadesetom stoljeću kao protivuteža ekonomskom liberalizmu i individualizmu, sistemu, koji je doveo i svoj vlastiti gospodarski red (»kapitalizam«) do apsurda.

U borbi izmedju ovih dviju skrajnih ekonomskih i socijalnih ideologija, čini se ipak, da će društvo morati poći srednjim putem, hoće li da izbjegne svojoj neminovnoj ekonomskoj i socijalnoj katastrofi.

Smjernice zato savremenoga gospodarskoga i socijalnoga reda ne smiju da podju niti putem internacionalno-egoističke anarhije a niti putem internacionalno-komunističke hegemonije; niti putem liberalnog kapitalizma, kojemu je cilj množanje kapitala bez socijalne misije, a niti putem kolektiviziranja fizičkih i duševnih moći čovjeka — toga genija i stvaraoca svakoga humanitarnog i gospodarskog napretka.

LITERATURA: Naučna je literatura o marksizmu vrlo opsežna, te bi mogla biti zasebnim životnim studijem naučenjaka. Ovdje navodimo samo neka djela pisaca često protivnih smjerova, gdje je prikazan marksizam bilo u obliku monografija, bilo u sustavnom prikazu s drugim gospodarskim smjerovima. Medju te pisce ubrajamo: M. ADLER: Marx als Denker, 3. Aufl. 1923; — CH. ANTOINE-PASSAGE. Cours d'Economie Sociale, Paris 1921; — ALBERIC BELLIOT: Manuel de Sociologie, Paris 1911; — E. BERNSTEIN: Die Voraussetzungen des Sozialismus und die Aufgaben der Sozialdemokratie, Stuttgart 1904; Wie ist wissenschaftlicher Sozialismus möglich? Berlin 1901; Zur Geschichte und Theorie des Sozialismus, gesammelte Abhandlungen, 1901; — H. BOURGIN: Les Systèmes socialistes, Paris 1923; — TH. BRAUER: Der moderne deutsche Sozialismus, Freiburg in Br. 1929; — CH. BROUILHET: Précis d'Economie politique, Paris-Lyon 1912; — V. CATHREIN: Der Sozialismus, 16. Aufl. Freiburg in Br. 1923; — A. DAMASCHKE: Geschichte der Nationalökonomie, 13. Aufl. 2. B. Jena 1922; — ED. DAVID: Sozialismus und Landwirtschaft, 2. Aufl. Leipzig 1922; — K. DIEHL: Ueber Sozialismus, Kommunismus und Anarchismus, 4. Aufl. Jena 1922; Sozialismus und Kommunismus, Art. HWB4, Jena 1926; — GIDE-RIST: Histoire des Doctrines économiques, 5e éd. Paris 1926; — R. GONNARD: Histoire des Doctrines économiques, 2e éd., Paris 1930; — J. JAURES: Action socialiste, Paris 1899; Etudes socialistes, Paris 1901; L'Armée nouvelle, Paris 1915; — HAMMACHER: Das philosophisch-ökonomische System des Marxismus, 1919; — M. KOSIĆ: Osnovi ekonomne politike I., Beograd 1925; — J. KREK: Socializem, II. izd., Ljubljana 1925.; — E. LEDERER: Grundzüge der ökonomischen Theorie, Tübingen 1923; Konjunktur und Krisen (»Grundriss der Sozialökonomik«, IV. 1), Tübingen 1925; — HENRI DE MAN: Au delà Marxisme. — F. MILOBAR: Izabrana poglavlja iz narodnog gospodarstva, II., Zagreb 1903. — K. MUHS: Anti-Marx, I. B., Jena 1927; — H. PESCH: Lehrbuch der Nationalökonomie, I. B., Freiburg in Br. 1905; — L. POHLE: Kapitalismus und Sozialismus, Berlin-Leipzig 1919; — A. SCHÄFFLE: Quintessenz des Sozialismus, 1. Aufl. Gotha 1875 (otada brojna izdanja); — G. SCHELLE: L'Economie politique et les Socialistes, Paris 1917; — W. SOMBART: Der proletarische Sozialismus (»Marxismus«) I. Band: Die Lehre, 2. Band: Die Bewegung, 10. Aufl. Jena 1924; Sozialismus und soziale Bewegung, 9. Aufl. Jena 1920; — G. SOREL: L'Avenir Socialiste des Syndicats, Paris 1898; — R. STAMMLER: Materialistische Geschichtsauffassung, Art. HWB4, Jena 1925; — TUGAN-BARANOWSKY: Theoretische Grundlagen des Marxismus, Leipzig 1905; Der moderne Sozialismus, Leipzig 1908; L'Evolution historique du Socialisme, Paris 1913. — A. UŠENIČNIK: Sociologija, Ljubljana 1910; — R. WILBRANDT: Sozialismus, Jena 1919.

Digitized by Google

Pravosudje

Gradjansko

Okolnost, da je stranka zastupana u parnici po odvjetniku, nije zapreka, da joj se podijeli siromaško pravo (§ 164. novoga grpp.)

Rješidba stola sedmorice od 11. veljače 1932. br. 6674/31.

(Odluka kotar. suda II u Zagrebu od 24 prosinca 1930. br. 25.384/gr., rješidba banskoga stola od 23. rujna 1931. br. 30.624.)

U usmeno raspravljenoj parici tužitelja A. protiv tuženika B. i dr., radi razvrgnuća zajedice nekretnina spp., u kojoj je

kotarski sud II. u Zagrebu uskratio tuženom C-u priznanje siromaškoga prava; — a

banski stol povodom ništovne žalbe i utoka tuženoga C ništovnu žalbu odbacio, utok otputio, te potvrdio pobijanu prvostepenu odluku;

stol sedmorice je riješio: Ništovna žalba tuženoga C-a se odbacuje, no povodom njegova izvanrednoga previdnoga utoka preinačuju se obje pobijane suglasne nižestepene odluke i tuženom C-u na osnovu uvjerenja o imovinskom stanju, izdanoga po opć. poglavarstvu u Sesvetama 14. prosinca 1930. br. 9272, priznaje se siromaško pravo u parnici sa A-om radi razvrgnuća zajednice nekretnina spp. — Trošak pravnih lijekova imade utjecatelj C sam snositi.

Razlozi: Ništovna žalba mora se odbaciti, jer u postupku nižestepenih sudova nema ništavosti.

No u samoj je stvari zasvjedočeno nakon obavljenih izvidjaja uvjerenjem o imovinskom stanju, izdanom po općinskom poglavarstvu u Sesvetama 13. prosinca 1930. br. 9272/1930. i potvrdjenom po načelniku sreza zagrebačkoga, da je molitelj C tvornički radnik i poljodjelac, oženjen, da uzdržava nedoraslog sina Ivana, da imade samo kuću iz drveta sastojeću iz jedne sobe i hodnika sa zemljištem od 1100 čet. hvati, da zaradjuje dnevno 30 D, pa da ne može snositi troškove postupka bez štete po nužno izdržavanje svoje i svoje porodice.

Time je udovoljeno propisima § 8. br. 3. zakona o sudb. taksama i čl. 12. br. 3., čl. 20. i 23. br. 2. pravilnika o izvršenju zakona o sudb. taksama, pa postoje sve pretpostave § 164. al. 1. i § 166. al. 2. novoga gr. p. p., da se molitelju u gore označenoj pravnoj stvari prizna siromaško pravo.

Ne stoji nazor drugostepenoga suda, da stranka time, što si uzme za zastupnika odvjetnika, koji se ne obveže na besplatno zastupanje u postupku, za koji nije propisano zastupanje po odvjetniku, gubi priznato joj siromaško pravo, odnosno da takovo pravo ne može ni steći, čim si takovoga zastupnika uzme. Takove odredbe ne sadržaje nigdje zakon, niti se ona dade iz zakona izvesti.

Prije svega medju troškove sudskoga postupka ne spadaju samo troškovi zastupanja po odvjetniku nego mnogobrojni drugi troškovi, koji su nužni, da stranka do svoga prava dodje, ili ga obrani (§ 165. gr. p. p.), pa se kod priznavanja siromaškoga prava imadu svi ti troškovi u obzir uzeti kao i činjenica, da je mnogo puta za uspjeh same stvari nužno zastupanje po pravu vještom zastupniku, gdje takovo zastupanje po zakonu nije obavezno, te da je općenito dano pravo svakomu poslužiti se odvjetnikom pred svim vlastima (§ 20 zak. o odvjetnicima).

Osim toga valja uvažiti, da su pogodnosti, dane na osnovu siromaškoga prava, samo privremene, te ne isključuju mogućnost naknadne naplate od protustranke odnosno od same privremeno oslobodjene stranke (§§ 171. i 172. gr. p. p.).

Pošto su prema tomu pobijane nižestepene odluke utemeljene na očito krivoj primjeni zakona, valjalo ih je povodom izvanrednoga previdnoga utoka tuženika B preinačiti i odlučiti kao u dispozitivu ove rješidbe. — Trošak pravnih lijekova imade utjecatelj sam snositi, jer ne dotječu uslovi § 316 gr. p. p.

Priopćio dr. Aleksa Vragović (Zagreb).

Digitized by Google

Da li su kotarski sudovi kao mališni sudovi nadležni za postupak i proti državnomu eraru?

Rješenje banskoga stola od 21. kolovoza 1930. br. 27.547/30. II.

(Odluka sudb. stola u Zagrebu od 12. srpnja 1930. br. 50.548/gr.)

Sudbeni stol u Zagrebu je u parnici tužitelja K. dr. S. protiv državnoga erara radi D. 2000 spp. donio ovu odluku: »Nazočna se tužba otpućuje ureda radi po § 2. st. a) grpp. u vezi sa § 1. sudov. radi očite nenadležnosti ovoga suda, jer se radi o novčanoj tražbini ispod D 5000, glede koje po čl. 2. al. a) zakona od 6. veljače 1929. o proširenju maličnoga postupka na području banskoga stola u Zagrebu pripada raspravljanje i rješavanje tužbe nadležnosti maličnoga postupka«.

Banski stol je uslijed utoka tužitelja odlučio: »Uvaživ, da je u smislu § 14. sl. b. sudovnika za rješavanje tužaba proti državnomu eraru nadležan sudbeni stol; — uvaživ, da ustanova § 14. sl. b) nije glede prijepora proti državnomu eraru preinačena, § 25. zak. od 3. listopada 1876. o mjesnim sudovima i postupku pred njima. a koja ustanova važi i za postupak pred mališnim sudom, već se naprotiv izričito odredjuje, da se postupak protiv državoga erara pred mjesnim, analogno ni perd maličnim sudom, ne može povesti (§ 25. t. 1.) — uvaživ, da je po prvom sudu počinjena niština te i napadana odluka neosnovana; — obnašao je povodom ništovne žalbe i utoka K. dr. S. napadnutu prvosudnu odluku ukinuti, te prvomu sudu naložiti, da mimo neosnovanoga odbitnoga razloga tužbu u ponovni pretres uzme i dalje po zakonu postupa.«*)

Po pravilu da ekscepcije važe, dok se izrekom ne ukinu ne može se iz negativne činjenice, da bagatelni postupak nije izrekom iznimnu nadležnost po § 14. sl. b) sudovnika opetovao, zaključiti da je ta ustanova onim novijim zakonom derogirana.

Priopćio dr. Kišner Slavko, odvjetnik u Srijem. Mitrovici.

Društvene vijesti

IZVJEŠĆE

o redovitoj glavnoj skupštini Pravničkog društva u Zagrebu, održanoj u petak, dne, 22. travnja 1932., u III. dvorani zagrebačkog sveučilišta.

Potpredsjednik, odvjetnik Werk dr. Hugo, otvara skupštinu u 6 i pol sati na večer, nakon što je ustanovio prisutnost od 47 članova, dakle preko kvoruma propisanoga §-om 15. društvenih pravila, kao i to, da je skupština pravilno oglašena u ožujskome broju »Mjesečnika«. Zatim predlaže skupštini, da se Nj. Vel. Kralju pošalje ovaj brzojavni pozdrav:

»Njegovu Veličanstvu Aleksandru Prvome, Kralju Jugoslavije, Beograd. Pravničko društvo u Zagrebu sa svoje godišnje glavne skupštine smjerno pozdravlja Veličanstvo Vaše i daje izražaja nepokolebljivoj vjeri da će, pod auspicijama Vašega Veličanstva tako sretno započeto djelo izjednačavanja zakona, blagovremenim stupanjem na snagu novoga gradjanskoga parničnog postupnika i što skorijim stupanjem na snagu izvršnog postupka, učiniti kraj današnjem višeobraznom i prekernom stanju u oblasti formalnih sudskih zakona i uvelike doprinijeti učvršćivanju ugleda jugoslovenskoga pravosudja u zemlji i na strani. Da živi Vaše Veličanstvo! Vršilac dužnosti pretsjednika, potpredsjednik advokat Werk dr. Hugo«.

Skupština prima prijedlog

Nato dr. Werk prelazi komemoriranju pokojnih dra. Verone i Ivana Okretiča s ovim riječima:

»Gospodo drugovi! Otvarajući danas ovu glavnu skupštinu dužnost me steže, a i želja me nuka, da se sjetim dvaju naših drugova, koji nas ostaviše, otkada smo se zadnji put sastali. Naš pretsjednik Verona dr. Ante i naš prvi potpredsjednik Okretič Ivan predjoše u vječnost: prvi još u punoj snazi, drugi posrijed viridem senectutem! Naše se je društvo oprostilo od njih na otvorenom grobu i istaklo njihov

*) Ova je rješidba banskoga stola postala pravomoćnom, a vidi se da je ona protuslovna rješenju banskoga stola od 10. veljače 1932. br. 1309-32. II. 430.-932.

Digitized by Google

plodni i odista zaslužni rad za jugoslovensko pravosuđe. Pravničko društvo u Zagrebu će im sačuvati svijetlu, harnu i trajnu uspomenu. Slava im!«

Skupštinari ustaju i prihvaćaju poklik »Slava!«.

Poslije toga je održao dr. Werk predavanje, koje priopćujemo posebno u ovome broju.

Za svoje predavanje nagradjen je dr. Werk odobravanjem i pljeskom skupštinara. Prelazi se na drugu točku dnevnoga reda: radno i računsko izvješće upravnog odbora te izvješće pregledatelja računa. Na tu točku pročitao je društveni tajnik i blagajnik P o l i t e o dr. Ivo ovo izvješće:

Slavna skupštino!

Zadnje tajničko izvješće je dano na glavnoj skupštini dne 11. travnja 1929. Današnja skupština jest neposredno naredna iza one u god. 1929. Razlog, zašto kroz dvije godine, naime 1930-te i 1931-ve, nisu održane glavne skupštine, leži u bolesti bivšega pretsjednika pok. dra. Ante Verone, a poslije njegove smrti u bolesti I. potpretsjednika Ivana Okretića. I jedan i drugi podlegli su bolesti i na veliki gubitak društva nestali za uvijek iz naše sredine. Prema tome i današnje se tajničko izvješće tiče rada društva kroz godine 1929.—1931. I kroz ovo razdoblje nastavilo je društvo glavni dio svoje djelatnosti, a to je izdavanje »Mjesečnika«. Premda je ovaj zadržao prijašnji opseg i red izlaženja, ipak se opaža, da je postajao s vremenom premalen, a da obuhvati sav onaj materijal, koji mu je stizavao na uvrštenje. To znači porast aktivne pravničko-literarne djelatnosti, čemu ne odgovara pasivna strana t. j. primanje te djelatnosti, usvajanje njezinih pobuda u praksi. Dok prvom možemo naći uzrok u obilnoj zakonodavnoj djelatnosti, koja je izazvala razne kontroverze i tumačenja, dotle drugome možemo naslutiti razlog u prenapornome radu sudačkoga i upravnoga elementa, koji u današnjim teškim životnim prilikama i u naglome tempu donošenja brojnih zakona ne nalazi snage ni vremena, da sve to primi onako, kako treba. Članovi Pravničkoga društva, a napose njegova odbora, davali su svoje književne priloge ne samo u »Mjesečniku« nego i izvan njega. Tek primjera radi spominjem najnovije veliko djelo Werka dra Huge »Teoretsko-praktični priručnik Jugoslavenskog parničnog prava«, Andrassya dra Jurja »Liga naroda, njezino ustrojstvo i djelovanje«, Katičića dra. Natka »Pravo i država«, Henigsberga dra. Lava »Tumač zakonu o sudskom krivičnom postupku«, Franka dra. Stanka i Šilovića dra. Josipa »Tumač krivičnome zakonu, Lunačeka dra. Valdemara »Tumač zakona o neposrednim porezima«, Štefanovića Jovana »Tumač zakonu o državnom savjetu i upravnim sudovima«, Zuglie-Verone »Tumač zakonu o sudskom postupku u gradjanskim stvarima«, Vukovića Ive »Tumač željezničko saobraćajnoj uredbi«. Mislim, da su članovi odbora s ovim djelima dovoljno nadoknadili izostanak predavanja, koja u samom Pravničkome društvu, napose poslije rata, nisu nikako mogla uhvatiti dublji korijen, a bilo je članova, koji su našli za shodno, da održe za šire općinstvo predavanja izvan našega društva kao na pučkom sveučilištu u vezi sa socijološkim društvom u Zagrebu: R o t t e r dr. Leo: »Medjunarodna suradnja i mir u svijetlu sociologije«, P i l a r dr. Ivan u Pučkom sveučilištu u Zagrebu: »Georges Sorel, francuski socijalni filozof, duhovni otac fašizma i boljševizma«, »Kriza kapitalizma kao spoznajni socijalno-politički problem«. I ova, izvan Pravničkoga društva održana predavanja, otisnuta su u »Mjesečniku«.

Društvo je sudjelovalo u radu za obnavljanje pravničkih Kongresa. Kao što je poznato, 4-ti i zadnji Kongres pravnika održan je god. 1927. u Sarajevu, poslije česa je održavanje tih kongresa bilo kroz tri godine prekinuto. Tek u listopadu 1931. održava se naredni Kongres, i to u Skoplju, na kojemu predstavljaju naše društvo u svojim referatima gg. Peručić Špiro, Pliverić dr. Mladen i Zuglia dr. Srećko. — Naše društvo bilo je zastupano i na III. Kongresu československih pravnika u Bratislavi u listopadu 1930. i sudjelovalo dalje na tamo započetome radu za zbližavanje slavenskih pravnika. Kao vidljiva manifestacija toga zbližavanja zasnovan je Kongres pravnika sveslavenskih država u jeseni god. 1933. O svemu tome bilo je referirano u »Mjesečniku«.

Time sam svršio t a j n i č k o izvješće. Danas, kada su financijalna pitanja svagdje iskočila u prvi red, smatram mnogo važnijim blagajničko izvješće. O zaključcima, koji će se na blagajničko izvješće nadovezati, ovisit će mnogo i onaj rad, koji bi imao biti predmetom budućega tajničkog izvješća.

Č i s t a i m o v i n a Pravničkoga društva iznosila je dne 31. prosinca god.

Digitized by Google

1928. D 156.294.65; — god. 1929. D 161 423.65; — god. 1930. D 157.929.40; — god. 1931. D 153.327.09.

Kako vidimo, dok je još god. 1929. imovina društva iskazivala porast od D 5,129, dotle narednih godina iskazuje već padanje, i to god. 1930. pad od D 3.494.25, a god. 1931. pad od D 4.602.31. Ovaj višak izdataka nad primicima nije doduše velik, ali napose u zadnje vrijeme pokazuje tendenciju rapidnoga porasta. Izdaci društva, koji se odnose u glavnome na izdavanje »Mjesečnika«, ostali su gotovo jednaki (mjesečno od prilike D 10.000), ali zato prihodi bivaju sve manji. Članovi sve slabije plaćaju. Osim toga ima sve manje članova, pripadnika slobodnih zvanja, koji plaćaju godišnju članarinu od D 120, a sve više činovnika, koji plaćaju D 30. Potonji član dobiva pojedini broj »Mjesečnika« za D 2.50, a jer su efektivni izdaci na jedan broj »Mjesečnika« D 4.50, gubi društvo na svakome takvome članu po broju »Mjesečnika« D 2. Dok je bio veliki broj članova sa Din 120, dotle se taj manjak mogao pokrivati, pa smo bilježili svake godine čak i mali suvišak, ali čim je počeo broj spomenutih članova padati, nestalo je mogućnosti pokrića i pojavio se nužno manjak. Jedini način da se ovome izbjegne jest, da se dosadašnja članarina od D 30 povisi na svotu, koju društvo efektivno izdaje za »Mjesečnik«. Takav izlaz nije ni najmanje simpatičan u doba redukcija plaća, ali računi i brojke jedva ostavljaju drugi izlaz.

Kada bi društvo moglo utjerati sve tražbine na članarini, moglo bi i bez povišenja izdržati još jednu dvije godine, jer na pr. te tražbine samo prema onim članovima, koji godišnje plaćaju D 120, a zaostaše tri ili više godina, iznašale su koncem god. 1931. nešto preko D 100.000, ali od toga je na opomene utjerano jedva 10%, što ne daje nade, da bi se i ostatak u većem dijelu dao utjerati.

Veći dio društvene imovine uložen je u Prvoj hrvatskoj štedionici, a manji dio u Gradskoj štedionici. Dne 31. prosinca 1931 iznosio je naš potražni saldo kod Prve hrvatske štedionice D 120.930, uložak u Gradskoj štedionici D 43.143.10. Specificirani računi bit će priopćeni u »Mjesečniku«, a mogu ih na zahtjev i ovdje objaviti. Molim odobrenje obiju izvješća i apsolutorij za sebe i odbor.

U ime pregledatelja računa daje gosp. Dragutin Virag-Drašković ovo izvješće:

Slavnoj skupštini Pravničkoga društva u Zagrebu. — Čast nam je izvijestiti glavnu skupštinu, da smo danas pregledali blagajnu, knjige i račune Pravničkoga društva za godinu 1929., 1930. i 1931. i razdoblje 1932. do danas i našli sve u potpunome redu. Izvješće dano po blagajniku slaže se s knjigama, računima i s faktičnim stanjem blagajne. Predlažemo, da se blagajniku, upravnome odboru i nama podijeli apsolutorij. U Zagrebu, dne 13. travnja 1932. Vladimir Virag-Drašković v. r., Stjepan Bratanić v. r.

Pretsjedatelj dr. Werk predlaže, da se stavi odmah na dnevni red i 4. točka »ustanovljenje visine članarine prema § 4 pravila«, pa da se raspravlja o obim (2. i 4.) točkama zajedno. U nastaloj debati učestvuju dr. Mintas, Vuković Ivo, dr. Dujmović, J. Pobor i Š. Peručić. Rasprava se kreće uglavnome oko financijalnih prilika društva, naročito oko nemarnoga plaćanja članarine. Preporuča se napokon odboru neka svim sredstvima poradi na utjeranju zaostale članarine, da se tako spriječi daljnji deficit, a za ovu godinu neka se još zadrži dosadanja članarina za činovnike, jer i ako je ta članarina malena, ipak bi bilo nezgodno, da ju se povisuje baš sada, kada se reduciraju činovničke plaće.

Nakon svršene debate primaju se izvješća odbora (tajničko i blagajničko), te podjeljuje apsolutorij kako odboru tako i pregledateljima računa.

Prelazi se na treću točku dnevnoga reda: izbori predsjednika i članova upravnoga odbora (18), dvojice pregledatelja računa i dvojice zamjenika. Postoji samo jedna kandidatska lista. Na zahtjev skupštine odredjuje pretsjedatelj pojedinačno glasovanje s glasovnicama. Nakon skrutinija objavljuje se posljedak, prema kojemu je predložena lista prihvaćena uglavnome sa svim glasovima, osim što je mjesto jednog kandidiranog člana s većinom od 7 (27:20) glasova izabran jedan drugi. Prema tome izabrani su ovi: pretsjednik: Lovrić dr. Edo, sveučilišni profesor u Zagrebu; članovi odbora: Andrassy dr. Juraj, sveuč. docent, Baćac Ivan, vijećnik kr. banskoga stola, Frank dr. Stanko, sveuč. prof., Henigsberg dr. Lav, vijećnik stola sedmorice, Herites Vilko, vijećnik kr. sudb. stola, Hirc dr. Slavko, kr. kot. sudac, Katičić dr. Natko, odvjetnik, Lunaček dr. Valdemar, tajnik Komore za trg. obrt i ind., Matica dr. Miroslav, tajnik obran. suda zagreb. burze, Manzoni Ivan, vijećnik

Digitized by Google

stola sedm. u m., Peručić Špiro, gener. tajnik zagreb. burze u m., Pobor Josip, odvjetnik, Politeo dr. Ivo, odvjetnik, Rastovčan dr. Pavao, sveuč. prof., Stefanović Jovan, zamj. predsjednika uprav. suda u Zagrebu, Vuković Ivo, odvjetnik, Werk dr. Hugo, odvjetnik, Zuglia dr. Srećko. sveuč. prof.; pregledatelji računa: Bratanić Stjepan, vijećnik stola sedm., Virag Draković Vladimir, vijećnik stola sedm. u m.; zamjenici: Lukšić dr. Karlo, odvjetnik, Tončić dr. Dragutin, banski savjetnik u m.

Predsjedatelj dr. Werk proglašuje gore spomenute izabranim i predaje predsjedanje novome predsjedniku sveuč. profesoru dru Edi Lovriću. Ovaj ukratko zahvaljuje na povjerenju: misli, da bi bilo zgodnije, da se u ovim teškim vremenima teret predsjedništva svalio na mladja ledja, ali kad su ga već izabrali, on će nastojati svoju dužnost što bolje ispuniti. Napose će nastojati, da se obnovi običaj držanja predavanja, a članove moli, neka porade da svatko udovolji svojim obvezama u pogledu plaćanja članarine, jer bi inače mogao nastati zastoj u društvenom djelovanju.

Budući da nije stigao nikakav prijedlog na petu točku dnevnoga reda »eventualia« i jer se nitko nije javio za riječ, zaključuje pretsjednik skupštinu

Nato budu na prijedlog izabrani vjeroviteljima skupštinskoga zapisnika Ivković dr. Svetozar i Ilić dr. Niko.

RAČUNI PRAVNIČKOGA DRUŠTVA U ZAGREBU

GODINE 1929.

Obračun gotovine u blagajni 31. XII. 1929.

Ukupni primici u god. 1929.		D 152.588.99
» izdaci » » »		» 149.047.70
Višak		D 3.541.29
Primitak za Spomenicu		» 122.—
» » »		» 167.50
Saldo blagajne dne 31. XII. 1929.		D 3.830.79
+ prirast kamata u uloznici Grad. štedionice br. 38.979, koja se vodi kao gotovina, i to: za I. sem.		D 214.38
» II. » (do 31. XII 1929.)		» 225.79
tako da *ukupni blag. saldo*, predstavljen kako u gotovini tako i u uložnici, iznosi dne 31. XII. 1929.		D 4.270.96

Imovina Pravničkoga društva 31. XII. 1929.

Zajam Adv. Komori		D 50.000.—
Saldo blagajne 31. XII. 1929. (u ručnoj blagajni i u uložnici)		» 4.270.96
Saldo na računu Pošt. šted.		» 1.101.44
Saldo na računu glavnice kod I hrv. štedionice		» 105.320.—
Saldo na računu odrezaka kod I. hrv. štedionice		» 4.370.—
Ukupna imovina Prav. društva 31. XII. 1929.		D 165.062.40
Odbivši u pohrani držanu imovinu Kongresa odnosno Spomenice:		
u blagajni	2.615.—	
na računu Pošt. štedionice	1.023.75	» 3.638.75
Čista imovina Prav. društva 31. XII. 1929.		D 161.423.65
Uporedivši s imovinom od 31. XII. 1928.		« 156.294.65
Rezultira porast imovine u god. 1929. za		D 5.129.—

GODINE 1930.

Obračun gotovine u blagajni 31. XII. 1930.

Ukupni primici u god. 1930.	D 150.220.53
Ukupni izdaci u god. 1930.	» 107.038.69

Digitized by Google

		D 43.181.93
Primljeno za Spomenicu		» 20.—
Saldo blagajne dne 31. XII. 1930.		D 43.201.93
+ prirast kamata u uložnici Grad. štedionice br. 38079, koja se vodi kao gotovina, i to: za I. sem.		» 140.86
» II. » (do 31. XII. 1930.)		» 686.94
Ukupni blagajnički saldo 31. XII. 1930., pretstavljen u gotovini i u uložnici Grad. štedionice br. 38.079		D 44.029.73
Imovina Pravničkog društva 31. XII. 1930.		
Saldo blagajne 31. XII. 1930. (u ručnoj blagajni i u uložnici Grad. štedionice br. 38.079)		D 44.029.73
Saldo na računu Pošt. štedionice		» 9.279.92
Saldo na računu glavnice kod I. hrv. štedionice		» 111.350.—
Saldo na računu odrezaka kod I. hrv. štedionice		» 4.750.—
		D 169.409.65
Odbivši pohranjenu imovinu Kongresa:		
u blagajni	D 2.756.50	
na Pošt. štedionici	» 1.023.75	
dug rezervi	» 7.700.—	» 11.480.25
Čista imovina Prav. društva 31. XII. 1930.		D 157.929.40
Uporedivši s čistom imovinom 31. XII. 1929.		» 161.423.65
Rezultira p a d imovine u god. 1930. za		D 3.494.25

time, da se gornji odbitak od D 11.480.25. a naročito njegov dio od D 7.700 može otpisati, jer i ako se vodi pod imenom Kongresa, može se opravdano smatrati rezervom imovine Pravničkoga društva.

P r i m j e d b a: U ovoj godini (1930.) izvadjeno je sa računa Prve hrv. štedionice D 50.000 i preneseno u uložnicu kod Gradske štedionice. Kako se taj uložak u knjigama društva vodi kao gotovina, ispala je stavka blagajničkih primitaka onako visoka (D 150.220.53). A kako je knjigovodstvo Pravničkoga društva sasvim jednostavno, pa se sve provadja kroz knjigu blagajne (dakle i event. storni), ne predstavlja stavka primitaka ujedno i čiste efektivne primitke u novcu. Tako se razjašnjuje, što je i unatoč mnogo višoj stavci primitaka nad izdacima ipak ispao pad (manjak) ukupne imovine. Ova primjedba vrijedi i za narednu godinu.

GODINE 1931.

Obračun blagajne za 31. XII. 1931.:

Ukupni primici		D 173.601.13
Prirasli kamati na ul. Grad. šted. br. 38.079:		
od 1. I. 1931. do 30. VI. 1931.		» 1.039.29
od 30. VI. 1931. do 31. XII. 1931.		» 1.069.26
	Ukupni primici	D 175.709.67
Odbivši ukupne izdatke sa		» 132.565.97
Saldo blagajne dne 31. XII. 1931.		D 43.143.70
koji sastoji od uložene gotovine u ul. Grad. šted br. 38.079		D 41.946.79
i gotovine u ručnoj blagajni		» 1.196.91
Dakle kao gore		D 43.143.70
Imovina Pravničkoga društva 31. XII. 1931.		
Saldo blag. dne 31. XII. 1931. u uložnici br. 38.079 i u ručnoj blagajni		D 43.143.70
Saldo na računu Pošt. šted. br. 35.515		» 733.59

Digitized by Google

Saldo na računu glavnice kod I. hrv. šted	« 116.040.—
Saldo na računu odrezaka kod I. hrv. šted	» 4.890.—
Ukupna brutto imovina	D 164.807,29
Odbivši pohranjenu imovinu Kongresa kao i lani zajedno sa rezervom	» 11.480.20
Ostaje čista imovina 31. XII. 1931	D 153.327.09
Uporedivši s imovinom od 31. XII. 1930.	» 157.929.40
Rezultira p a d imovine sa	D 4.602.31

*

ZAHVALA NJEGOVA VELIČANSTVA KRALJA
na pozdravni telegram sa skupštine našega Pravničkoga društva:

»Primivši pozdravni telegram sa Skupštine Pravničkog društva u Zagrebu, Njegovo Veličanstvo Kralj blagovoleo je narediti mi, da Vam izjavim zahvalnost.
Ministar dvora B. Jevtić.«

KONGRES PRAVNIKA kraljevine Jugoslavije odnosno njegova glavna skupština će se održati ove godine, u prvoj polovici listopada u Dubrovniku. Za naučni dio kongresa je utvrdjen konačno ovaj dnevni red:

1. Pravni odnosi Dubrovnika s ostalim jugoslavenskim zemljama.
2. Treba li uvesti odnosno zadržati usmenu oporuku?
3. Zadatak i značenje suca istražitelja u krivičnom postupku.
4. Hipoteka na pomorskim brodovima.
5. Trošarina kao izvor prihoda u budžetima države, banovina i općina.

Referente i koreferente za pojedina od ovih tematа će odrediti pravnička udruženja u Zagrebu, Beogradu i Ljubljani. Potanji raspored Kongresa kao i uvjeti za učestvovanje na njemu će biti već na vrijeme priopćeni.

Premda živimo u teškim vremenima, naročito u ekonomskom pogledu, ipak je stalni odbor Kongresa zaključio, da se zbog toga ne prekida kontinuitet Kongresa, koji je lanjske godine obnovljen. U naučnome radu ne smije se sustati. Zbog teških ekonomskih prilika će se zabavni dio Kongresa svesti u najčednije granice, jer već put do Dubrovnika i boravak u njemu sam po sebi pruža i bez naročitoga troška velik užitak i zanimljive zabave.

Literatura

DR. ŠILOVIĆ JOSIP, TRGOVINA BIJELIM ROBLJEM; str. 122; cijena D 20. To su predavanja, što ih je pisac o ovom predmetu držao na Pučkome sveučilištu u Zagrebu početkom o. g. Pisac j dao historijski pregled razvoja trgovine bijelim robljem, prikazao medjunarodnu trgovinu bijelim robljem, a naročito stanje kod nas u tom pogledu. Konačno je jasno i pregnantno opisao borbu proti toj trgovini. Pisac pledira za to, da se i kod nas pristupi što prije kodifikaciji jedinstvenoga zakona, koji bi, osnovan na aboliciji, omogućio uspješnu borbu protiv prostitucije i veneričkih bolesti.

DR. ČULINOVIĆ FRANJO, KOMENTAR ZAKONA O IZDAVANJU TAPIJA. — S pravom je Dim. V. Ljotić, bivši ministar pravde, koji je napisao predgovor ovoj knjizi, rekao u njemu ovo: »Tapijski sistem kod naših pravnika izvan Srbije i Crne Gore ne izaziva nikakvo priznanje. Gosp. dr. Čulinović je medjutim odlučno ušao u duh ovoga sistema i on, koji do prije nepunu godinu nije vidio valjda nijednu tapiju, uzeo je na sebe da izradi ovaj komentar, kome se ni naučna ni praktična vrijednost poreći ne može. Prije ovoga djela, gosp. dr. Čulinović je napisao i komentar zemljišno-knjižnih zakona. Zato baš i mislim, da ovaj komentar zakona o tapijama ima svoju naročitu vrijednost, jer je svako pitanje pisac posmatrao pod dvije razne svjetlosti i tako ovome djelu dao svojim raznovrsnijim iskustvom veću vrijednost.«

Marljivost p sca vidi se i po tome, što je prije ove knjige izdao brošuru »O slobodi volje«, zatim prilično opširan komentar zakonu o zemljišnim knjigama, a sada već

Digitized by Google

sprema i sistem gruntovnog prava pod naslovom »Zemljišno-knjižno pravo«. Knjiga će imati do 200 stranica, a u pretplati stoji svega D 40. Povjerenicima 20 posto providbe. Pretplate i prijave za pretplate prima pisac (nedavno starješina kot. suda u Požarevcu, a sada na radu pri Ministarstvu pravde u Beogradu).

ŽENEVSKE KONVENCIJE O ČEKU. — Napisao dr. Bertold Eisner Preštampano iz »Mjesečnika«.

SLOVENSKI PRAVNIK. — Dvobroj 3—4 ima ovaj sadržaj: Dr. Maklecov Aleksander, Očuvalne odredbe modernega prava. — Dr. Munda Avgust, Zaščita časti po novem kazenskem zakonu. — Področje uredbe po ostavi z dne 3. septembra 1931. — Zatim brojne recenzije, vijesti i slučajevi iz judikature.

ARHIV ZA PRAVNE I DRUŠTVENE NAUKE donosi u broju od travnja o. g. ove članke: Dr. Taranovski Teodor, Socijalno pravo u općem sistemu prava; — Dr. Tasić D. Razlika subjektivnog javnog prava i interesa; — Davinić Aleksander, Penzije drž. službenika po zakonu o činovnicima od 31. ožujka 1931.; Dr. Lazarević P. Adam. Stari i novi zakon o izdavanju tapija; — Dr. Subotić Ivan, Izjednačenje privatnoga prava balkanskih država; — Dr. Kostić M. Laza, Poslovnici Senata i Skupštine; — Dr. Jovanović Aleks. Jugoslovenska privredna autarhija. — Zatim primjere iz sudske prakse, recenzije, vijesti.

POLICIJA, časopis za upravno-policijsku i sudsku praksu, donosi u broju od ožujka t. g.: Dr. Subotić Dušan, Značaj pijanstva u kaznenom pravu; — Ekspoze ministra unut. poslova o stanju toga resora; — Marić Krsta, Disciplinsko kažnjavanje iz § 231. sud. kriv. post.; — Stefanović D. Mil., Nezaposlenost kao socijalno-ekonomski uzrok kriminaliteta; — Dr. Kostić M. Laza, Zakletve državnih službenika; — Marinković D. B., Jedno sporno pitanje o tumačenju zakonskih propisa §§ 118, 119, 129, 130 i 131 sud. kriv. post; — Krstić Viktor. § 365. toč. 11. starog zakona; — Janković H. Tel., Sudski krivični postupak kod starih Atinjana; — Stefanović D. Mil., Profesionalni zločinac; — Tkalčević M. Ivan, Centralna škola za policijske izvršne službenike; — Zlatić M. Mil., Rad upravnih, policijskih, sudskih i opć. vlasti po zakonu o naknadi štete, učinjene zlonamjernom paljevinom; — Alagić T., Organizacija i rad gradske policijske straže u Šapcu; — Zatim pouke i obavještenja, vijesti, rješidbe itd.

PRAVOSUDJE, časopis za sudsku praksu, donosi u broju od travnja ove sastavke: Dr. Danić J. Danilo, Usvojena djeca u svjetlosti zakona o činovnicima; — Dr. Goršić Franjo, Socijalna zaštita u izvršnom postupku; — Dr. Matijević I., Prava predaja darovane stvari; — Hiršl Jakov, O realnoj podsudnosti; — Jovanović N. B., Nadležnost za ovjeravnje potpisa nepismenih lica na mjenici; — Dr. Šestan Rajko, Nekoliko riječi o primjeni § 263. toč. 1. do 5. zakona o sud. kriv. post.; — Dr. Polak Milan, Da li je u slučaju protivtužbe potrebna optužnica? — Plakalović Budimir, Odnos istražnog suca i državnog tužioca u izvidjajima; — Božo Rukavina, Pristoji li mužu zakonsko ovlaštenje, da zastupa ženu pred sudom i kod podnosa privatne krivične tužbe? — Petković D. Ivan, O formalnim pogreškama kod pismenih krivičnih presuda; — napokon sudske odluke, rješenja, recenzije, vijesti itd.

BRANIČ, organ Adv. komore u Beogradu, imade u broju od travnja t. g. ovaj sadržaj: Puljević Tomaš, Praktična opažanja o novom sudskom krivičnom postupku; — Plakalović Budimir, Kome treba predati privatnu tužbu, da se održi rok odredjen za podizanje iste u §-u 86. kriv. zak.? — Krstić Viktor, § 60. toč. 17. zakona o radnjama i zakon o advokatima; — Konić Rodoljub, Dokazivanje osnova sopstvenosti po zakonu o izdavanju tapija od 31. V. 1931. — Osim toga slučajevi iz sudske prakse, vijesti komore itd.

ODVJETNIK, organ Advokatske komore u Zagrebu, sadržaje u broju od mjeseca svibnja t. g.: Poziv na izvanrednu glavnu skupštinu Mirovinskoga fonda; — Iz upravnog odbora Mirov. fonda Adv. komore u Zagrebu; — Nacrt prijedloga za promjenu pravilnika Mirov. fonda; — Računski osnov mirovinskoga osiguranja odvjetnika (dr. Vladimir Vranić); — Prijedlog sušačkih članova za pripomoć odvjetnicima; — Primjedbe sušačkom prijedlogu; — Osiguranje odvjetnika u Češkoslovačkoj republici (dr. Vladimir Vranić); — Deservita odvjetnika u praksi (dr. Mir. Šantek); — nadripisarenje; — vijesti Adv. komore u Zagrebu; — razno; — Savez Adv. komora.

Digitized by Google

FINANCIJSKI ARHIV za mjesec travanj t. g. izašao je sa ovim sadržajem: Govor dra. Otona Frangeša kao izvjestitelja Senata kraljevine Jugoslavije, održan prigodom rasprave zakonske osnove o Privrednom vijeću; — Dr. Sladović Eugen, Financijalno pravo; — Herenčić Josip, Vrijednosti s gledišta odmjerivanja pristojbi (taksa) od prenosa imetka (svršetak). — Iza toga slijedi iscrpljiva kronika najnovijih promjena na području poreza, trošarina, carina; zatim općenita naredjenja, uputstva i pravilnici; — promet devizama; — zakoni i odgovori na praktična pitanja, koja pojedini čitaoci postavljaju uredništvu; — iscrpljiv pregled svjetske financijske literature, te se interesenti mogu upoznati sa sadržajem velikih stranih financijskih djela. Zaključak tvori porezni kalendar za mjesec travanj. — Praktična novost je poseban prilog »Zakon o izmjenama i dopunama zakona o neposrednim porezima i zakona o porezu na neženjena lica i poreskom oslobodjenju lica sa devetero i više djece« (stoji pojedinačno 2 D). Ovaj je prilog otisnut samo s jedne strane, te se može praktički pripojiti prijašnjemu zakonu.

Svaštice

DRUŠTVO »PRAVNIK« u Ljubljani je izabralo na svojoj ovogodišnjoj glavnoj skupštini mjesto pokojnoga dugogodišnjeg predsjednika dra. Majarona Danila novim predsjednikom dra. Dolenca, sveuč. profesora i jednoga od najistaknutijih pravnih pisaca u državi. Potpredsjednikom je izabran dr. Sajovic Rudolf, tajnikom dr. Lučovnik Hinko.

PRVI KONGRES PRAVNIKA SLAVENSKIH DRŽAVA održat će se u jeseni god. 1933. u Bratislavi. Pripravni odbor toga Kongresa je održao sjednicu dne 17. travnja t. g. u Bratislavi Prisustvovalo joj je 75 delegata, koji su zastupali 102 pravničke korporacije iz svih slavenskih država (Češkoslovenske, Poljske, Bugarske, Jugoslavije). Iz naše države došli su dr. Henigsberg Lav iz Zagreba, dr. Urbanc i dr. Lučovnik iz Ljubljane, dr. Toma Živanović i dr. Ivan Subotić iz Beograda. Predsjedao je dr. K. W. Kumaniecki, sveuč. prof. u Varšavi i bavši ministar pravde u Poljskoj. Izmedju brojnih predloženih temata izabrana su za Kongres ova:

I. Privatno pravo: Izjednačenje obveznoga prava slavenskih država. Izjednačenje bračnoga prava u slavenskim državama. Hipoteka na rječnim brodovima.

II. Trgovačko i mjenbeno pravo: Jedinstveno uredjenje mjeničnoga prava po ženevskoj konvenciji.

III. Gradjanski sudski postupak: Jedinstveno uredjenje propisa o izvršenju, prinudnoj upravi i stečaju u pravima slavenskih država.

IV. Kazneno pravo: Kaznena odgovornost za čine izvršene na nalog nadredjenoga. Potreba i opseg izjednačenja krivičnoga prava u slavenskim državama. Preporučuje li se učestvovanje gradjanskoga življa u kaznenom postupku slavenskih država?

V. Ustavno i upravno pravo: Jedinstvena načela o sticanju državljanstva i zavičajnosti u slavenskim državama. Upravno sudovanje.

VI. Gospodarska pitanja: Gospodarska saradnja slovenskih država.

VII. Povijest slavenskih prava: Zajednički osnovi povijesti slavenskoga prava.

VIII. Medjunarodno pravo: Jedinstveno uredjenje medjunarodnoga privatnoga i procesnoga prava u slavenskim državama.

IX. Crkveno pravo: Odnos crkve prema državi u slavenskim državama.

Za svaku skupinu ovih pitanja obrazovan je posebni odbor. Rezervirano je jedno pitanje i pravnicima iz neslavenskih država, koji će dobiti i jednoga zastupnika u predsjedništvu Kongresa. Prinos za Kongres fiksiran je sa Kč 50. Zaključeno je izdati pravnički rječnik za sve slavenske jezike, tako da bi se svi delegati na kongresu, govoreći svaki svojim materinjim jezikom, mogli razumjeti. Izdat će se eventualno i »Medjunarodni vijesnik pravnika slavenskih država«. Zaključeno je držati medjusobno predavanja, informativno saradjivati u časopisima slavenskim itd. itd.

Digitized by Google

PRAVILA
Pravničkoga društva u Zagrebu

§ 1.

Društvu je ime: Pravničko društvo. Sjedište mu je u Zagrebu. Svrha društva jest promicanje i razvoj prava u teoriji i u praksi.

§ 2.

Spomenutu će svrhu društvo provadjati svim zakonitim i u svakoj organizaciji uobičajenim sredstvima, a napose:

a) sastancima, predavanjima i diskusijama;
b) saradnjom sa društvima, koja imadu sličnu svrhu ili čija svrha posredno promiče i provedbu društvene svrhe:
c) davanjem pravnog mišljenja, iniciranjem i provadjanjem svake akcije uopće, koja je kadra učvrstiti pravne temelje države, ojačati pravnu svijest našega društva i naroda te raširiti poznavanje prava;
d) izdavanjem stručnog i društvenog glasila te analognih knjiga, napose osnivanjem pravne biblioteke, koja bi gajila pravo u strogo znastvene svrhe, praktične i popularizatorne:
e) osnivanjem pravničke (društvene) čitaonice i knjižnice;
f) sklapanjem veza i saradnjom s drugim srodnim društvima stranih država u svrhu poznavanja njihovih prava i postepene unifikacije onih pravnih grana, koje su za to prikladne.

§ 3.

Članovi društva jesu: utemeljitelji, pravi, podupirući i začasni.

§ 4.

Članom utemeljiteljem i podupirućim može postati svaka fizička ili pravna osoba, koju upravni odbor primi, dok kao pravi članovi mogu društvu pristupiti samo oni, koji su apsolvirali pravne nauke. Član utemeljitelj ima platiti svoj prinos društvu jednom za uvijek. Članovi pravi i podupirući plaćaju redovite godišnje prinose sve dotle, dok su članovi. Visinu svih tih prinosa ustanovljuje glavna skupština do daljnjega, koja takodjer ustanovljuje visinu upisnine, što ju imadu plaćati pravi i podupirući članovi prigodom njihova pristupa društvu. Upravni odbor vlastan je dozvoliti bilo svim bilo pojedinim članovima, da svoje godišnje prinose plaćaju i u pol ili četvrtgodišnjim obrocima.

Glavna skupština, koja je zaključila ovu promjenu pravila, ustanovila je do daljnjega ovu visinu prinosa: za utemeljitelje, ako su pravne osobe K 4.000.—, ako su fizičke K 2.000.—, za podupiruće, ako su pravne osobe K 400.—, ako su fizičke K 200.— godišnje, za prave članove, ako su činovnici i odvjetnički perovodje K 120.—, ostali K 240.—.*

Upisnina za prave i podupiruće članove jest bez razlike K 20.—.

---

* Na glavnoj skupštini od 25. III. 1923. promijenjene su neke gornje stavke članarina, tako da je za članove pripadnika slobodnih zvanja odredjena godišnja članarina sa Din 120.—, za javne činovnike sa Din 30.—, za odvj. perovodje sa Din 60.—. Upisnina izjednačena je kod svake kategorije članova jednomjesečnoj članarini. Op. ur.

Digitized by Google

§ 5.

O primitku članova utemeljitelja, pravih i podupirućih odlučuje upravni odbor na temelju njihove pismene prijave. Začasne članove bira glavna skupština većinom glasova, a tajnim glasovanjem na predlog upravnog odbora. Začasnim članovima mogu biti izabrane samo takve osobe, koje su stekle osobitih zasluga za pravo na bilo kojem području ili su pak osobito koristile društvu.

§ 6.

Pravi i podupirući članovi obvezani su ostati u društvu odnosno plaćati članarinu kroz čitavo vrijeme kalendarske godine, u kojoj su društvu pristupili ili početkom koje bili su još u društvu. Prema tome može član istupiti iz društva samo svršetkom kalendarske godine, a svoj istup mora najaviti upravnome odboru najkasnije do konca novembra. Ne učini li toga, smatra se, da je pristao da ostaje članom i slijedeće godine.

§ 7.

Pravi i podupirući članovi mogu po upravnome odboru biti i isključeni iz društva, i to samo iz ovih razloga:

1. ako su hotice i grubo radili protiv časti, svrhe i interesa društva;

2. ako su bili osudjeni radi nepolitičkog zločina ili zbog drugog kojeg kažnjivog djela počinjenog iz koristoljublja.

Proti zaključku upravnog odbora o isključenju ima član pravo priziva na glavnu skupštinu.

§ 8.

Prava su članova: polaziti društvene prostorije, služiti se društvenom knjižnicom i čitaonicom, dobivati uz povoljnije uvjete — u koliko to po zaključku upravnog odbora ne bude besplatno — stručno (društveno) glasilo i ostala društvena izdanja. Visinu pretplate za glasilo i cijene za izdanja ustanovljuje upravni odbor. Osim toga ima član pravo — u koliko se društveni odbor tome ne protivi — uvesti gosta u društvene prostorije ili na sastanke, te stavljati predloge na glavnim skupštinama i raspravljati. No glasovati i biti izabran društvenim funkcionarom imadu pravo samo pravi članovi.

§ 9.

Društvene poslove vodi upravni odbor, koji sastoji od predsjednika i osamnaest odbornika, koje sve bira glavna skupština na dvije godine. Odbornici biraju izmedju sebe dva potpredsjednika, tajnika, blagajnika i urednika društvenog glasila i edicija. No bude li potrebno, može odbor postaviti urednikom i člana, koji nije u odboru, a blagajnikom i osobu, koja nije uopće društveni član.

§ 10.

Prema oblastima i prema trećim osobama zastupa društvo predsjednik. On takodjer zajedno s tajnikom — u novčanim poslovima s blagajnikom — potpisuje društvene spise.

Ako je predsjednik zapriječen, vrši njegove funkcije jedan od potpredsjednika.

§ 11.

Upravni odbor ima držati svoje sjednice bar jedanput mjesečno — izuzevši u mjesecima julu, augustu i septembru, kada se izvan slučajeva skrajnje potrebe uopće ne drže sjednice. Sazivlje ih predsjednik ili iz vlastite inicijative ili na pismeni zahtjev bar petorice odbornika. Sjednice su sposobne za stvaranje zaključaka, ako im uz predsjednika ili potpredsjednika prisustvuje bar šest odbornika.

Zapisnike odborskih sjednica sastavlja tajnik, koji ih zajedno s predsjednikom i potpisuje.

§ 12.

Glavne su skupštine ili redovite ili izvanredne. Redovita glavna skupština drži se početkom svake godine, najkasnije do konca marta. Izvanrednu glavnu

Digitized by Google

skupštinu može sazvati upravni odbor iz osobito važnih i prešnih razloga, a mora ju sazvati, ako takav saziv zahtijeva pismeno bar dvadeset društvenih članova.

§ 13.

Dan glavne skupštine, njezino doba, mjesto i dnevni red imade odbor objaviti najdulje četrnaest dana prije nje, i to ili u društvenome glasilu ili u službenim novinama ili pak u bar četiri zagrebačka dnevnika. Takva se objava može nadomjestiti posebnim pismenim pozivom svakome članu.

§ 14.

Predmeti, o kojima glavna skupština raspavlja i zaključuje, jesu:

1. radno i računsko izvješe upravnog odbora te izvješće pregledatelja računa, koje je glavna skupština izabrala u tu svrhu još prediduće godine;
2. izbor dvojice pregledatelja i dvojice zamjenika im za ispitanje godišnjih računa, koji se imaju njima dostaviti najkasnije 14 dana prije glavne skupštine;
3. izbor predsjednika društva i članova upravnoga odbora;
4. ustanovljenje visina prinosa za razne kategorije članova;
5. izbor začasnih članova;
6. promjena pravila i razlaz društva;
7. eventualni predlozi članova. Potonji predlozi mogu samo onda doći na dnevni red skupštine, ako budu upravnom odboru podneseni pismeno bar 8 dana prije glavne skupštine. Tiču li se ti predlozi promjene pravila, imaju osim po predlagatelju biti potpisani po petorici članova.

§ 15.

Zaključci se upravnog odbora i glavnih skupština stvaraju relativnom, a svi izbori apsolutnom većinom glasova prisutnih članova. Kod raspolovljenih glasova odlučuje predsjedatelj. Da glavna skupština bude sposobna stvarati zaključke, potrebna je prisutnost bar tridesetorice članova. Ne bi li se skupština mogla održati radi nedovoljnog broja prisutnih članova, ima predsjednik sazvati za 14 dana ponovnu skupštinu, koja će biti sposobna stvarati zaključke i bez obzira na broj prisutnih članova.

§ 16.

Raspre što nastaju među članovima i odborom ili između članova samih, a tiču se društvenih odnosa (osim isključenja), rješava na zahtjev jedne stranke obranički sud, u koji svaka stranka izabere po dva člana, koja četvorica opet biraju sporazumno petog člana kao pročelnika. Ne sporazume li se u osobi pročelnika, odlučuje među predloženima žrijeb. Odluka je obraničkog suda definitivna.

§ 17.

Zaključi li glavna skupština raspust društva, ima odrediti i modalitete razvrgnuća, napose što se tiče imovine, koja se mora onda svakako dati u svrhe jednake ili srodne društvenoj svrsi.

U Zagrebu, dne 22. svibnja 1921.

PRAVNIČKO DRUŠTVO

Predsjednik: Dr. Polić. Tajnik: Dr. Politeo Ivo.

Broj: 30274-1921.

Ova pravila, sa kojima se mijenjaju dosadanja pravila toga društva, odobrena ovdješnjim rješenjem od 11. novembra 1892. broj 50723, odobravaju se.

Kr. hrv. slav. zemaljska vlada
Povjereništvo za unutarnje poslove
U Zagrebu, dne 20. novembra 1921.

Za pokrajinskog namjesnika
kr. banski savjetnik
Dr. Tončić.

Digitized by Google

5/732.

MJESEČNIK

GLASILO PRAVNIČKOGA DRUŠTVA

Uredili:

GOD. LVIII. Dr. Edo Lovrić, kr. sveuč. prof. ZAGREB, 1932.
LIPANJ Dr. Ivo Politeo, odvjetnik BROJ 6.

Samo dva originarna tipa demokracije

Piše dr. Fran Milobar, sveuč. prof. u Zagrebu.

Sadržaj pojma »demokracije« i zaključak.

Čitatelj bi opravdano mogao prigovoriti, da bi »sadržaj pojma demokracije« bolje pristao na početku nego li pri koncu ove studije. Ali sam u vrijeme, kada sam počeo ovu studiju pisati (1930.), mislio, da je to notorno poznata stvar i da bi ovakav početak zvučio odviše školnički, a svršetak izgledao odveć trivijalno, Ali od tada dogodilo se u svijetu mnogo toga, izgovorilo se i napisalo (prigodom izbora u raznim zemljama) toliko toga u ime demokracije (djelomice u dobroj vjeri ili iz neznanja, djelomice zlonamjerno t. j. iz demagogije i strančarstva), da je pojam demokracije prečesto ispao iznakažen u pravu karitaturu, podobnu, da čovjeku od političkoga ukusa i tankoćutnosti (ali manje upućenom) omrazi i samu pravu, čistu, istinitu demokraciju. To nas je ponukalo, da još prije zaključka ove studije, raspravimo i tu stvar.

Grčka riječ »demo-kratía« znači doslovno u hrvatskom jeziku »vladanje naroda«. U literaturama se ta grčka riječ još pregnantnije prevadja sa izrekom »suverenost naroda«. Ali niti u izvorniku niti u prevodima ne izražava se cijeli sadržaj pojma »demokracija«, nego samo najznačajniji dio sadržaja. Pojam demokracije sadržaje naime tri pravne sfere:

a) (prirodna) prava čovjeka), b) (politička) prava građanina, c) (suverena) prava naroda.

Sve ove tri pravne sfere su službeno proglašene u deklaraciji trinaestero američkih sjedinjenih država o nezavisnosti od 4. srpnja 1776.

Poslije ove deklaracije pol tuceta država u USA je sastavilo svoje ustave. Ovi su opet stajali kao uzorci francuskim sastavljačima nacrta za demokratski ustav god. 1789.—91. Bilo je tih nacrta cijeli tucet, ali svi sadržavaju ove ideje i ove pravne sfere u manje ili više uspjeloj stilizaciji, kao i ostali kasniji demokratski ustavi.

Samo u zemljama, gdje su oživotvorene sve ove tri pravne sfere, može se govoriti o demokratskoj državi. Tako n. pr. konstitucionalna monarhija nije dmokratska država, jer su u njoj doduše oživotvorene pravne sfere pod a) i b), ali nije ona treća pod c) Konstitucionalna mo-

Digitized by Google

narhija počiva na načelu monarhičnoga suvereniteta baš tako kao i pocajna monarhija (ancien regime).

Sravnimo li države XIX. stoljeća — i to ne samo demokratske nego i konstitucionalne monarhije (gdje demokratskomu pokretu nije pošlo za rukom, da obori načelo monarhičkoga suvereniteta, nego samo da oživotvori pravne sfere pod a) i b) sa policajnim apsolutističkim državama XVII. i XVIII. stoljeća, tada nam se pričinja, kao da je moderna demokracija stvorila u vanredno kratko vrijeme neizmjerno veliki skok napretka u smjeru sobode. Ali ako mi uporedimo i samu demokraciju XX. stoljeća sa onom klasičnom, starovijekom helenskom demokracijom, onda ćemo opaziti, da je demokracija napravila u istinu za vrlo dugo vrijeme od neko dva i pol tisućgodišta vrlo mali skok napretka, kako obzirom na same ideje, tako obzirom na realizovanje tih ideja.

Pravne sfere pod c) i b) (suverenost naroda i politička prava gradjana) poznavala je već i helenska demokracija. A pravnu sferu pod a) nije otkrila tek moderna demokracija, nego je davno prije nje već Krist i Crkva Kristova u uzvišenijoj i savršenijoj formi propovijedala jednakost, slobodu i pravo na život i sreću čovjeka.

Helenska demokracija je bila izravna, a moderna je demokracija neizravna ili reprezentativna. Ali to nije nikakov idejni napredak, nego tek jedno tehničko prilagodjenje jedne te iste ideje prema drugim prilikama t. j. daleko većoj količini prostora i pučanstva.

Na prvi pogled bi se mogla možda lako parlamentarna monarhija pričinjati kao neki novum, proširenje, napredak u modernoj demokraciji. Ali i to nam osporava, helenska demokracija sa svojom spartanskom monarhijom. Špartanski kraljevi su bili podvrgnuti narodu, špartanska monarhija je bila helenska »parlamentarna monarhija«. Na spomeniku kralja Leonide i njegovih 300 Špartanaca u Termopilskom klancu, bio je uklesan slijedeći distihon:

»O kosein' angeilon tois Lakedaimoniois
os 'oti tode
Keimeta t o i s k e i n o n r e m a s i p e i t h o m e n o i«

(Stranče, javi Špartancima, da ovdje ležimo, n j i h o v i m s e p o k o r a v a j u ć i z a k o n i m a). A kralja Pauzaniju osudiše Špartanci kao izdajicu domovine radi njegova šurovanja sa neprijateljskim kraljem Perzije. Nije li to prava demokratska monarhija, u kojoj je narodna suverenost konsekventnije provedena nego u modernoj parlamentarnoj monarhiji. Ni ova potonja dakle nije idejno neki novum, neka duševna nadmoć moderne demokracije.

Ali i inače nam se čini helenska demokracija naravnije i logičnije fundirana nego moderna demokracija. Helenska demokracija je osnovana i izgradjena na singularnom individuumu. A to je sasvim naravno, jer se je cijelo društvo, cijeli narod (politička prava imajući gradjani!) sastojao iz množine heterogenih singularnih individua.

Mi smo negdje prije rekli, da narodi prema svomu kulturnomu napretku prikazuju približno slijedeće strukture:

Digitized by Google

a) na najnižem stupnju: množina homogenih singularnih individua;

b) na višem stupnju kulturnog razvoja: množina homogenih i nešto heterogenih singularnih individua;

c) na daljnjem višem stupnju: mali broj heterogenih pluralnih individua (staleži, kaste);

d) na modernom stupnju kulturnog razvoja: množina heterogenih pluralnih individua;

U helenskim demokracijama pretstavljaju narod gradjani t. j. singularni individui, koji imadu politička prava (metoiki ili perioiki su bespravni kmetovi). — Te helenske demokracije su po broju gradjanstva i po veličini teritorija, te demokratske države tamo malene, da se u njima ne mogu razviti nikakovi jaki pluralni individui. Naravna je posljedica toga bila direktna demokracija izgradjena na singularnim individuima. To je bilo, kako rekosmo, naravno i logično. Moderna demokracija je neizravna (reprezentativna), čime se odvaja od helenske, pa opet izgradjena na singularnim individuima, čime se opet podudara sa helenskom demokracijom. Indirektnost moderne demokracije jest naravna, nužna posljedica veće količine prostora i pučanstva; ali opća, svestrana izgradnja moderne demokracije na singularnim individuima upravo onako kao u helenskoj izravnoj demokraciji, nije ni naravna ni logična, jer je struktura i društva i država u modernim demokracijama sasvim drugačija, nego li je bila u helenskim sićušnim demokracijama.

Tečajem stoljeća stvaraju se u jednom narodu pluralni individui različitoga značaja: ekonomskoga, konfesionalnoga, nacionalnoga, državopravnoga itd. i to opet od prolazne ili trajne naravi. Tako je bilo na europskom kontinentu, kada je slobodoumni pokret stao stvarati ovdje demokratske države. Teoretski stvaratelj moderne demokracije J. J. Rousseau imao je pred očima helensku demokraciju, pa je zato i sam držao samo izravnu demokraciju za pravu demokraciju. No kako u velikim narodima i državama izravna demokracija nije tehnički moguća, to je dopustio od nevolje reprezentativnu demokraciju, ali se je zato u drugom pogledu držao što vjernije helenske demokracije. Tako se dogodilo, da je i moderna demokracija izgradjena na singularnom individuumu. Dosljedno tomu su bili obarani svi pluralni individui, koji su bili ikoliko na putu ovakovoj izgradnji, bez obzira na to bili oni prolazne ili trajne naravi, — bez obzira na to, da li su podesni, da se novomu sistemu prilagode ili ne. Pri tomu se je imalo paziti na to, da pluralni individui trajne naravi ne mogu i ne će svoju narav mijenjati za volju kakove momentane mode i njezine ideologije. Povijest i iskustva pokazaše, da je lako stvarati iz singularnih individua pluralne individue kratkotrajne naravi, ali teško, čestoputa upravo nemoguće je razbiti pluralne individue trajne naravi u singularne individue.

U današnjim demokratskim zemljama imade demokracija, koje su izgradjene samo na singularnim individuima, i (nešto malo) takovih, koje su izgradjene na pluralnim i singularnim individuima. One prve su obračunale sa tvorevinama prošlosti, bez obzira bile ove trajne ili

Digitized by Google

prolazne naravi, i stvorile demokraciju na novotarijama. One potonje uzimale su u obzir u najmanju ruku tvorevine prošlosti trajne naravi, te ih kombinirale sa idejama moderne demokracije. Odatle imamo u dosadanjim demokracijama dva tipa, koje neki nazivaju organičkim i mehaničkim demokracijama. Prve su se više organički razvile i izgradile na povjesno nastalim temeljima. Potonje su izgradjene na razvalinama mnogih povjesno nastalih tvorevina, te na vještački novostvorenim temeljima obično sve po istoj šabloni — prema franceskomu tipu. — Ove potonje su nam već poznate, jer smo dovoljno o njima govorili, promatrajući i analizirajući parlamentarnu demokraciju. A o onim prvima govorit ćemo u posebnom članku i time završiti ovu našu studiju.

Držimo, da je sada jasno, zašto smo dali našoj studiji gornji naslov. Mi smo htjeli time reći, da se samo o dosadanjoj demokraciji mogu ova dva tipa razabirati, dok smo već prije govorili, da se demokracija može još dalje razvijati i usavršavati u smjeru naravnosti i logičnosti, od čega je današnji dominirajući tip parlamentarna demokracija još daleko. Sa gornjim naslovom smo htjeli reći samo to, da je d o s a d a n j a demokracija pokazala dva tipa, od kojih je jedan izgradjen na singularnom individuu, a drugi na pluralnim individuima sa primjesom singularnoga individualizma; jedan na hipertrofiji individualnoga načela a drugi na manje ili više sredjenom ravnovjesju izmedju socijalnoga i individualnoga načela. A to zato, jer su se ove potonje razvijale postepeno bez skokova, evolucijom, dočim su one prve stvorene revolucijom i golemim skokom iz »ancien regime-a« u najširu demokraciju; iz hipertrofije socijalnoga načela u hipertrofiju individualnoga načela; iz jedne skrajnosti u drugu skrajnost.

U vrijeme, kada se je ancien regime obarao a demokracija uvadjala —, sve zlo bacalo se na monarhizam; danas se radi razuzdanosti partizanstva u većini parlamentarnih demokracija, baca sve zlo na parlamentarizam i demokraciju. Pretjeruje se u pristranosti u jednom i drugom slučaju. Objektivno posmatrano stoji stvar zapravo ovako: u državama monarhičnoga načela nastoje režimi, da formiraju narod prema svojemu mentalitetu. U državama narodnoga suvereniteta nastoji »narod« (odnosno njegovi pretstavnici, stranke) da formiraju režime prema svome mentalitetu. U jednoj i drugoj formi države režimi dolaze i prolaze, a narod ostaje — malo ili nikako promijenjen kraj svih mijena režima. Ovima se dogadja kao i modama. Mode dolaze i prolaze, jedni te isti ljudi prožive razne mode, a oni ostanu isti. Jer gros, masa naroda je konzervativnoga značaja i mentaliteta. Zato su režimi u državama historičkoga monarhičnoga načela dugotrajniji nego li u dosadanjim demokratskim državama. Povijest, ta vječna i najobjektivnija magistra vitae i državnika, uči nas, da ni jedan režim — bez obzira na formu države — nije na značaj i mentalitet naroda učinio više nego skoro površni dojam, ako nije djelovao kroz više generacija i višom kulturom nego li je ona mase naroda. I zato vidimo, da upravo u parlamentarnim demokracijama, gdje su režimi obično vrlo kratkoga vijeka, najmanje tragova — često puta premnogi — niti

Digitized by Google

ikakve uspomene iza sebe u narodu ne ostavljaju. A posljedica toga jest, da se u parlamentarnoj demokraciji diskreditu je ne samo parlamenat i parlamentarizam nego i njemu potčinjena ekzekutiva — ali i onemogućuje diktatura ove potonje.

Nu bile demokracije kakvoga mu drago tipa, svima im je zajednička jedna temeljna ideja, jedan te isti temelj — suverenost c j e l o k u p n o g a n a r o d a. I zato je sa znanstvenoga i logičnoga gledišta pravo protuslovlje i nesmisao govoriti o kakovoj »gradjanskoj«, »buržujskoj«, »radničkoj« ili »seljačkoj demokraciji«. U tom bi se slučaju istim pravom, istom logikom moglo govoriti i o plemićkoj, aristokratskoj demokraciji. Činjenica je doduše, da se je tečajem vremena uobičajilo govoriti o takovim različito oličenim demokracijama ali odatle ne slijedi„ da je protuslovlje i nesmisao time prestalo. To su nastranosti demagogije i nedemokratske klasne borbe. Demokracija znači vladu, suverenost cjelokupnoga naroda, a gradjanska radnička ili seljačka demokracija znači vladu, suverenost, hegemoniju samo jedne klase, a potlačenost, nejednakost, neslobodu drugih klasa. Ali ovo su značajke primitivnijih epoha, barbarstva i nižih etapa kulturnoga razvoja. Prava demokracija znači slobodu i ravnopravnost svih članova naroda. I to je vrhunac političkoga i kulturnoga razvoja. Pa zato svaka druga demokracija, imala ona ma kako zvučni (naime demagoško zavadjački) epiton ornans, zvala se ona gradjanska, radnička ili seljačka demokracija, nije samo teoretski nesmisao i protuslovlje, nego je praktički dekadensa, povratak, spuštanje prema epohi nekulture, barbarstva, bespravlja i neslobode.

Ovo smo imali još na ovom mjestu spomenuti, jer nam u okviru budućega članka ne bi moglo naći mjesta. A moralo se je spomenuti, jer ovakovo iskrivljivanje pojma demokracije putem neznanja ili demagogije stvara još veće štete u praksi nego li u teoriji, u znanosti. U potonjem slučaju je to samo mala pogrješka, koja se lako popravi, ali u prvom slučaju je velika pogibelj, koja se teško otstranjuje.

Zaključak i osvrt.

Uslijed toga, što se je ova moja študija vukla kroz dvije godine u odlomcima, nastao je na koncu taj posljedak, da čovjek danas više ne zna ni kakav je sadržaj ni kakav je poredak te študije. Zato nastaje potreba, da se u kratko i pregledno na koncu prikaže jedno i drugo.

Općeniti prigovori i vječne krize u modernim demokratskim državama i mnogostrane tvrdnje, da je bankrotirala i demokracija i parlamentarizam, ponukaše pisca, da istražuje i sam, neodvisno o dosadanjem istraživanju, što je zapravo na stvari? Kakova je bolest, kakove su diagnoze, kakova terapija?

U tom istraživanju dodjosmo do slijedećih posljedaka:

Niti se radi o krizi parlamentarizma niti o krizi demokracije, nego tu predleži temeljna k r i z a p a r l a m e n t a r n e d e m o k r a c i j e.

Ali parlamentarna demokracija je samo j e d a n tip moderne demokracije, i to tip najstarije, najprimitivnije, najnenaravnije i najnelogičnije konstrukcije.

Digitized by Google

Kriza parlamentarne demokracije proizlazi iz njezine pogrješne konstrukcije, koja se protivi prirodnim silama i prirodnim zakonima djelujućm u životu i razvoju društva.

Prirodne sile jesu: Individualno načelo i socijalno načelo.

Ova dva načela djeluju u diametralno oprečnom smjeru, ona se vječno pobijaju i medjusobno paralizuju. Postanak i opstanak društva bio bi nemoguć, kada nam ovim silama ne bi vladala još jedna veća prirodna sila, a to je onaj u ljudsku narav usadjeni nagon društvenoga življenja. To je opazio već Aristotel, koji je karakterizirao čovjeka kao »Zoon politikon« — društveno biće.

Sve prirodne sile u svemiru djeluju prema nekim prirodnim, od Stvoritelja uredjenim, zakonima, pa tako i ove prirodne sile društva djeluju prema nekim zakonima na život i razvoj društva. To je zakon kooperacije obiju sila i zakon ravnovjesja obiju sila. U društvu traje kriza, dok se ne poluči neko ravnovjesje.

Tečajem istraživanja bilo je ustanovljeno, da je ekzekutiva predstavnik socijalnoga, a parlamenat pretstavnik individualnoga načela.

Parlamentarna demokracija nosi od svojega postanka zametak krize u svojoj konstrukciji, jer je ova izgradjena na grubom neravnovjesju obiju prirodnih sila, socijalnoga i individualnoga načela t. j. na premoći, hipertrofiji individualističkoga načela nad socijalnim. To pak dolazi odatle, što su parlamentu (parlamentarnoj većini), predstavniku individualnoga načela izručene: ekzekutiva, legislativa i kontrola.

Eksekutiva je prirodno područje i funkcija socijalnoga načela onako, kaošto je kontrola prirodni djelokrug i funkcija parlamenta, kojemu je dužnost čuvati interese individua sredstvom kontrole. Legislativa je područje, gdje se kooperacija parlamenta i eksezukitev upotpunjuju. Pri tomu zakone priredjujući organ može biti sa područja pretstavnika individualnoga načela (parlamenta) ili predstavnika socijalnoga načela t. j. iz ekzekutive.

U parlamentarnoj demokraciji, kako je bilo spomenuto, drži parlamenat u ruci i ekzukutivu i legislativu i kontrolu. Nemogućnost parlamenta, da u isti čas bude nosioc obiju načela, da zataji svoju ndividualističku narav i da vrši funkcije socijalnoga načela, čini parlamenat nesposobnim za vladanje. U momentima, gdje opći interesi dolaze u sukob sa partajskim interesima vladajuće parlamentarne većine, ova zataji. U tomu (dakle u nesposobnosti parlamenta za vladu) leži kriza i bankrot parlamentarizma u parlamentarnoj demokraciji.

Da se to otstrani, valja ekzekutivu oduzeti iz ruke parlamenta, pa ju predati u ruke pretstavniku socijalnoga načela. Ovime bi se odnošaj izmedju socijalnoga i individualnoga načela daleko više približio ravnovjesju, a odnošaj izmedju ekzekutive i parlamenta postao bi naravniji i logičniji. Ekzekutiva bi se stvarala slobodno bez pritiska od strane parlamenta, a parlamenat bi se stvarao slobodno, bez utjecaja ekzekutive. Parlamenat bi prestao biti instrumenat i stafaža za lične ambicije i stranačko vladohleplje. Ali bi postao vjernije zrcalo narodnih težnja

Digitized by Google

i potreba. Njegov bi se niveau podigao, jer bi se za parlamentarni mandat interesirali samo takovi ljudi, kojima u istinu leži na srcu opće dobro, a ne lična karijera. Prestala bi i demagogija i spalo bi harangiranje masa.

Ali s druge strane zakon o ravnovjesju sila iziskuje, da u onoj mjeri, u kojoj se ekzekutiva oslobodjuje parlamenta, parlamentarna kontrola proširi i uspješnost iste pojača, da se sloboda ekzekutive ne izvrgne u diktaturu, kako se znade premoć parlamenta izvrći u diktaturu strančarstva.

To bi bila dalja etapa u razvoju demokracije, drugi i savršeniji tip. Iza toga bi se možda razvio dalji možda i konačni tip, gdje bi osim ekzekutive došla i legislativa u ruke pretstavnika socijalnoga načela, ali gdje bi i kontrola parlamenta morala dostići vrhunac dotjeranosti i uspješnosti.

To bi eto bila perspektiva daljega puta u razvoju demokracije, kada bi napustila tip parlamentarne demokracije, posmatran sa teoretskoga gledišta. Odalečivanje od tipa parlamentarne demokracije ne znači nikakvi »skok u tminu«, ako se put i dalje faze teoretski ispitaju i rasvijetle. Nu kojim tempom ili smjerom udarilo to odalečivanje, vazda valja da služi za kompas pravilo: ravnovjesje sila, ravnovjesje obiju načela, socijalnoga i individualnoga, izmedju ekzekutive i pretstavnika individualnih interesa i načela.

U parlamentarnim demokracijama (naročito ondje, gdje društvo još nije dovoljno školovano za demokraciju) pokazalo je iskustvo, da skučenost ekzekutive (pretstavnika socijalnoga načela) pod parlamenat (pretstavnika individualnoga načela) dovodi do diktature strančarstva i trovanja cijele ekzekutive duhom partizanstva. Iza toga slijedi gotovo redovito reakcija potlačenoga (socijalnoga) načela (državni udar), koja se očituje u pojavi druge skrajnosti, u diktaturi ekzekutive. U parlamentarnoj demokraciji skučio je stari liberalizam potpunoma ekzekutivu pod parlamenat iz straha, da se slobodnija i neodvisnija ekzekutiva ne bi izrodila u diktaturu (ekzekutivu) ne sluteći, da time pripravlja drugu diktaturu, onu partizanstva. Još je manje slutio, da će ova diktatura upravo izazivati reakciju, koja će se očitovati u onom, što se je htjelo za uvijek spriječiti — diktaturu egkekutive. I tako nam iskustvo dokazuje, da s k r a j n o s t jednoga načela izaziva upravo u pravilu skrajnost drugoga načela. To je bilo teško predvidjeti pri obaranju »ancien regime-a« i stvaranju demokracije. Ali danas već postoji dovoljno iskustva, da se iz njega mogu dobiti pouke, koje prvi stvaratelji demokracije nisu imali.

Prvi stvaratelji demokracije nisu imali ni iskustva i još manje na iskustvu izgradjene nauke, i upravo oni stvoriše parlamentarnu demokraciju. Za prelaz iz »ancien regime-a« u demokraciju možebit je bila i dobra ova forma demokracije, prema rečenici »Klin se klinom izbija« ili u našem slučaju jedna skrajnost drugom skrajnošću. Ali danas kraj toliko iskustva i pouke držimo, da je prošlo vrijeme, da se skrajnost izbija skrajnošću, da jedna diktatura drugu izmjenjuje, da permanentnost krize bude normalnost. Danas već imademo dovoljno

Digitized by Google

iskustva, da možemo znati, da ekzekutiva mora imati toliko kompetencije i neodvisnosti, da onemogući diktaturu parlamenta (partizanstva); a parlamenat opet mora imati toliko neodvisnosti i kompetencije, da onemogući diktaturu ekzekutive. Ali to u danas vladajućem tipu demokracije, u parlamentarnoj demokraciji, nije moguće oživotvoriti, pa zato valja tražiti druge tipove, drugačije konstrukcije odnošaja izmedju pretstavnika socijalnoga i individualnoga načela, gdje će ravnovjesje izmedju obiju tih sila moći konstruirati. Naveli smo dva nova dalja tipa. Na genijalnosti ustavotvorca leži, u kolikoj će mjeri znati pogoditi, gdje počiva u kojemu narodu točka ravnovjesja. O preciznosti satovoga mehanizma ovisi, da li će svako kazalo na satu točno vršiti svoju zadaću, te jedno kazalo pokazivati točno satove, drugo minute, treće sekunde.

Dvodomni sistem u modernim ustavima

Piše dr. Stefanović Jovan, sveučilišni profesor u Zagrebu.

(Nastavak)

VI. — Ako sada predjemo u Englesku, u Irsku, u Grčku, u Čehoslovačku i u Poljsku, otstupanje od načela jednakosti izmedju skupština pojavit će nam se u mnogo jačoj i potpunijoj formi, nego u državama, o kojima smo da soda govorili. U zakonodavstvu, vlast Gornje skupštine sužena je tu na obično suspenzivno veto, kao što je to slučaj — vidili smo — i u Njemačkoj i u Austriji. Jedino što veto Gornje skupštine nije u svim tim državama od jednakoga efekta. Da bi zakonski prijedlog postao zakonom i bez privole Gornje skupštine, dakle na osnovu volje samo Donje skupštine, ustavi svih ovih država traže ispunjavanje specijalnih uslova; samo što su ti uslovi u nekim državama lakši, a u drugima teži. Prema tome je, u tim državama, i uloga Gornje skupštine u zakonodavstvu slabija ili jača.

U Engleskoj, gdje je Gornja skupština zadržala do danas skoro u cijelosti aristokratski i nasljedni značaj, napredak demokratskih ideja i postepeno proširivanje pretstavničkoga značaja Donje skupštine logično su prouzrokovali i postepeno opadanje vlasti i uloge aristokratske skupštine u korist narodne. Na posljetku, reformom od 1911., financijska vlast Gornje skupštine uništena je sasvim, dok je njena vlast u zakonodavstvu svedena na pravo suspenzivnoga veta. Od nekadanje vlasti i uloge Doma lordova ostala je, nakon ove reforme, samo slaba sjenka. To je u ostalom i razumljivo i to se moralo dogoditi sa skupštinom, koja je zadržala aristokratski i nasljedni značaj, i ako se njena zemlja smatra demokratskom. Vlast engleske Gornje skupštine vjerovatno ne bi bila opala u tolikoj mjeri, da se na vrijeme pristupilo njenoj reorganizaciji, i da je tradicionalni način njenoga rekrutovanja bio zamijenjen nekim drugim, a koji bi joj dao makar djelimično pretstavnički značaj. Kako se nije pošlo ovim putem; kako se nije htjelo dirati u sastav Doma

Digitized by Google

lordova i u način njegovoga rekrutovanja, moralo se dirati u njegove atribucije.

Kada se u XIV. stoljeću engleski parlamenat podijelio na dvije skupštine, Dom lordova i Dom komuna, bilo je utvrdjeno pravilo, po kome one imaju ista prava, i to kako u pogledu donašanja zakona, tako i u pogledu izglasavanja poreza. Medjutim, stvarno, sve do sredine XIX. stoljeća, prvenstvo je pripadalo Domu lordova. Ovo je bila logična posljedica zavisnosti Doma komuna od Doma lordova, ili bolje zavisnosti članova Doma komuna od članova Doma lordova i ministara, koji su se iz toga Doma rekrutovali. Ova zavisnost pak dolazila je otuda, što su izbori za Dom komuna zavisili skoro uvijek od bogatih i uticajnih lordova i ministara. Nagradjujući birače na razne načine, oni su u Dom komuna dovodili ljude, koji su bili spremni, da rade i da glasaju po njihovim uputstvima i naredjenjima. Ovo je opet bilo moguće, pošto su birači bili malobrojni, tako da su ih bogati lordovi i ministri mogli lako kupovati. Situacija se, medjutim, izmijenila i potčinjenosti Doma komuna Domu lordova nestalo je, kada je, postepenim proširivanjem prava glasa tokom XIX. stoljeća, broj birača bio povećan. Na emancipaciju Doma komuna bili su svakako od uticaja i neki drugi razlozi, ali su ovi od sporednijega značaja. Glavni razlog te emancipacije treba tražiti baš u tom proširivanju prava glasa, u umnožavanju broja birača.

Ovo jednom postignuto, sa evolucijom se nije stalo. Mjesto da ostane na ravnoj nozi sa Domom lordova, Dom komuna počinje postepeno da prevladjuje, dok na posljetku u toj evoluciji nije došao do onoga prvenstva, koje je nekada pripadalo Domu lordova. Tako je, — sa nekim trzajima i trvenjima, ali bez revolucije, — prvenstvo Doma lordova zamijenjeno prvenstvom Doma komuna. Ovaj posljedak je bio logična i neizbježna posljedica pretstavničkoga značaja toga tijela. Njegovo prvenstvo sastojalo se. prije svega, u tome: što je vlada bila politički odgovorna za svoj rad samo njemu, i što je, prema tome, samo njemu pripadala vlast obaranja vlade. Ta vlast nije priznavana i Domu lordova. Razumljivo je onda, da je uslijed toga gotovo sav uticaj na vršenje izvršne vlasti prešao na pretstavničku skupštinu, na Dom komuna. Zatim, što je takodjer od velike važnosti, Dom lordova je izgubio i pravo inicijative i pravo amandmana u pogledu financijskih zakona. Prevladalo je naime stanovište, i što se tiče načela i što se tiče prakse, da Dom lordova može zakone financijske prirode, koji mu se dostavljaju, nakon što ih je izglasao Dom komuna, samo ili u cijelosti prihvatiti ili u cijelosti odbaciti, ali ne i mijenjati. I ovo je ograničenje vlasti Doma lordova bila logična posljedica njegovoga nasljednog i aristokratskog značaja, odnosno izbornoga i pretstavničkoga značaja Doma komuna. Ovaj je sa razlogom mogao tvrditi, da je on, s obzirom na njegov pretstavnički značaj, jedini pozvat, da nameće terete narodu. Odluke Doma komuna ove vrste dostavljale su se Domu lordova na potvrdu samo zato, što su se one donosile u formi zakona, a za zakone je bio potreban i njegov pristanak. Najposlije vlast Doma lordova oslabila je stvarno i u pogledu donašanja zakona nefinancijske pri-

Digitized by Google

rode. Kako je volju naroda pretstavljao u istini samo Dom komuna, smatralo se, da se Dom lordova ne može opirati njegovoj volji do krajnjih granica; da Dom lordova mora na kraju popustiti pred voljom Doma komuna, ako je jasno, da je ona u saglasnosti sa voljom naroda. Domu lordova priznavalo se pravo, da se opira volji Doma komuna, samo ako postoji ozbiljna sumnja, da ovaj ne izražava točno volju naroda. Ovo, razumije se, nije bilo lako odrediti; ali se u istini u podudarnost volje Doma komuna sa voljom naroda moglo sumnjati, kadagod je u pitanju donašanje neke važnije reforme, o kojoj se prilikom zadnjih općih izbora nije raspravljalo, i o kojoj se zato ni stranke nisu tada mogle da izjasne u svojim programima. Tako se došlo do načela, po kome je Dom lordova imao da spriječi svaku važniju zakonodavnu reformu, koja nije bila predmet rasprave prilikom zadnjih općih izbora, i koju zato birači nisu mogli da odobre niti posredno, birajući pretstavnike po njihovim programima. Posljedica ovoga načela je bila raspuštanje Doma komuna, kadagod se htjela sprovesti ovakva jedna reforma hitno, a da se ne čekaju opći izbori nakon istekle skupštinske periode. I tako se davala biračima prilika, da se o namjeravanoj reformi izjasne. Oni to nisu činili neposredno, već posredno, birajući novi Dom komuna; i, ako je ovaj tu reformu izglasao, smatralo se, kao da su nju izglasali sami birači. Pravo na otpor Domu lordova nije se u tom slučaju više priznavalo. Istina je, da je kruna raspolagala i jednim drugim sredstvom za lomljenje otpora Doma lordova; sredstvom, kojim se je vlada, uslijed primjene parlamentarnog režima, mogla poslužiti u svako doba. Ovo sredstvo sastojalo se u imenovanju potrebnog broja novih lordova. Uporna većina Doma lordova mogla se ovim putem pretvoriti u manjinu. No, ovim sredstvom vlade su se služile vrlo rijetko. U ostalom, u praksi, Dom lordova je popuštao, kadagod mu je bilo jasno, da će vlada pribjeći i tome sredstvu, da bi došla do željene reforme.

Vlasti Doma lordova bile su, prema tome, znatno umanjene u korist Doma komuna i prije zakona od 1911. Ovim pak zakonom otišlo se u tom pogledu — kao što ćemo vidjeti — mnogo dalje. Na ovo novo sužavanje njegovih vlasti Dom lordova pristao je nakon teških parlamentarnih borbi, a izglasao je zakon, tek pošto mu je i ovoga puta vlada ozbiljno zaprijetila imenovanjem novih perova. Ali ovo je učinjeno, nakon što je Dom komuna bio raspušten radi toga pitanja, i nakon što je istu reformu izglasao i novi Dom komuna. Otpor Doma lordova išao je ovoga puta do krajnih granica, što je u ostalom i razumljivo, ako se uzme u obzir, da je bilo u pitanju gotovo potpuno uništavanje njegove vlasti. Svoj pristanak on je dao, tek kada mu je bilo jasno, da on to uništavanje ne može spriječiti i da će se ono dogoditi sa većom štetom po njega, ako ne napusti opozicioni stav.

Da vidimo sada, koje su vlasti Doma lordova danas, u smislu Parliament Act-a od 1911., koji je interesantan već po tome, što je s njime još jedan dio engleskog ustava postao pisanim. Prije svega, koja je njegova vlast u pogledu zakona nefinancijske prirode? Ona je svedena ovim zakonom na pravo suspenzivnoga veta. Dom lor-

Digitized by Google

dova može izvjesno vrijeme odbacivati zakonske prijedloge, koje je izglasao Dom komuna; ali, nakon toga, ako Dom komuna ostane kod svojih odluka, zakonski prijedlozi postaju zakonima i bez privole Doma lordova. Naime, ako Dom komuna izglasa jedan zakonski prijedlog i dostavi ga Domu lordova bar mjesec dana prije svršetka sesije, a ovaj ga odbaci u ovoj istoj sesiji; pa se, zatim, sa istim zakonskim prijedlogom dogodi to isto i u dvjema slijedećim sesijama, on se, nakon trećeg odbacivanja u Domu lordova, dostavlja kruni na sankciju i mimo volje toga tijela. Smatra se pak, da je Dom lordova odbacio zakonski prijedlog, ne samo kada ga je odbacio u cijelosti, nego i kada ga je izglasao sa izmjenama, na koje Dom komuna nije pristao. Ali, da bi jedan zakonski prijedlog postao na ovaj način zakonom i bez privole Doma lordova, potrebno je, da je od dana, kada je vršeno drugo čitanje u Domu komuna za vrijeme prve sesije, pa do dana, kada ga je taj Dom izglasao u trećoj sesiji, protekao rok od dvije godine. Prema tome, da bi jedan zakonski prijedlog postao zakonom i protiv volje Doma lordova, potrebno je, da ga je Dom komuna izglasao, a Dom lordova odbacio u trima sukcesivnim sesijama (bez obzira, da li su te tri sesije bile ili nisu bile za vrijeme iste skupštinske periode); zatim, da je u svakoj od tih sesija zakonski prijedlog bio dostavljen Domu lordova, nakon njegovog izglasavanja u Domu komuna, bar mjesec dana prije isteka sesije; nazposlije, da je protekao rok od dvije godine izmedju prvoga i trećega izglasavanja u Domu komuna. Ali, pokraj ovih pozitivnih, potrebno je da bude ispunjen i jedan negativni uslov: da Dom komuna nije odlučio, nakon trećeg odbacivanja u Domu lordova, da se zakonski prijedlog ne podnese kruni na sankciju. Ovo opet znači, da od Doma komuna zavisi, da li će jedan zakoniski prijedlog, nakon što su ispunjeni spomenuti uslovi, postati zakonom i mimo volje Doma lordova.

Propisi o donašanju zakona bez privole Doma lordova primjenjuju se samo onda, ako je Dom komuna izglasao svaki put posvema isti zakonski prijedlog. Ako bi ga on kod izglasavanja u drugoj ili u trećoj sesiji izmijenio, smatra se, da je u pitanju novi zakonski prijedlog, koji je u Domu komuna izglasan tek prvi put. Ne smatra se, medjutim, da je Dom komuna zakonski prijedlog izmijenio, ako je njegov pretsjednik u prijedlog unio takve izmjene, koje su potrebne uslijed vremena, koje je proteklo od ranijeg izglasavanja. Isto se ne smatra, da je Dom komuna izmijenio zakonski prijedlog, ako je u njega unio one izmjene, koje je u zadnjoj sesiji izglasao Dom lordova. Izmjene pak, koje je Dom lordova izglasao u trećoj sesiji, dakle pošto je Dom komuna izglasao zakonski prijedlog već tri puta, ulaze u zakon, samo ako na te izmjene pristane naknadno i Dom komuna. No, za ovo je potrebno, da zakonski prijedlog dodje pred Dom komuna po četvrti put, i da se on ne podnosi kruni na sankciju odmah iza trećega glasanja u Domu lordova. A za ovo je — kako smo spomenuli ranije — potrebna prethodna odluka Doma komuna.

Zakon od 1911. predvidja i mogućnost: da Dom komuna predloži, kada zakonski prijedlog dodje pred njega u drugoj ili u trećoj sesiji, naknadne amandmane. U ovom slučaju, on te amandmane ne unosi u

Digitized by Google

sam zakonski prijedlog, već ih podnosi Domu lordova odvojeno, kako bi i ovaj mogao o njima odvojeno rješavati. Ali, ako Dom lordova te amandmane prihvati, postupa se kao da su se oni nalazili u samom zakonskom prijedlogu od početka, odnosno kao da su u pitanju amandmani Doma lordova, koje je prihvatio i Dom komuna. U protivnom slučaju, t. j. ako Dom lordova te amandmane odbaci, oni otpadaju i smatra se, kao da ih Dom komuna nije niti predložio. Sve ovo znači, da se ne uzima, da je Dom komuna, predlažući naknadno amandmane, izglasao sasma novi zakonski prijedlog.

Što se tiče akta promulgacije, kada je u pitanju zakon, na koji Dom lordova nije dao svoj pristanak, u promulgacionoj formuli se ne kaže »sa privolom Lordova i Komuna«, već se spominje samo pristanak Komuna, koji je dat u saglasnosti sa propisima zakona od 1911.

Pravo suspenzivnota veta, koje je zakonom od 1911. ostavljeno Domu lordova, nije bez ikakvoga značaja i bez ikakve vrijednosti. »U trajanju suspenzivnoga veta lordova — kaže opravdano E s m e i n — će ležati neosporna snaga. U vrijeme, kada štampa ima stvarnu moć, koja se često nameće javnim vlastima, sporni zakon, koji je izdržao pretres od dvije godine, samim tim dokazat će svoju solidnost.« Ali, koliko ovo dugo trajanje suspenzivnoga veta Doma lordova može imati, s jedne strane, dobrih posljedica, toliko ono može imati, s druge strane, i loših. Ono, naime, može otežati brzo donašanje hitnih reformi.

Da vidimo sada, kako je aktom od 1911. regulirana vlast Doma lordova u pogledu zakona financijske prirode. Spomenuli smo već ranije, da prilikom donašanja tih zakona Dom lordova nema stvarno nikakve vlasti. Pravo suspenzivnoga veta i djelimično pravo amandmana, koja on ima kada su u pitanju zakoni nefinancijske prirode, tu mu više ne pripadaju. Istina je, da je za te zakone stvar u glavnom tako stojala i prije reforme od 1911.; samo tada se ovo ograničenje vlasti Doma lordova zasnivalo na običaju, dok se ono danas zasniva na jednom pozitivnom zakonskom tekstu. Po tome zakonu, ako Dom komuna izglasa jedan financijski zakon i dostavi ga Domu lordova bar mjesec dana prije svršetka sesije, a ovaj ga u roku od mjesec dana ne izglasa bez amandmana, on se dostavlja kruni radi sankcije — bez obzira na to, što nije dobijen pristanak Doma lordova. Ovo se ne čini samo onda, ako tako odluči Dom komuna. Prema ovome, Dom lordova može zakonske prijedloge financijske prirode, koji su mu dostavljeni nakon izglasavanja u Domu komuna, samo ili u cijelosti prihvatiti, ili u cijelosti odbaciti, i to u roku od mjesec dana nakon dostave. Ako ga prihvati, on se podnosi kruni na sankciju. Ali, to se čini i onda, ako ga odbaci, osim ako je Dom komuna odlučio protivno. Moguće je, najposlije, da Dom lordova ne donese u spomenutom roku nikakvu odluku; i u tom slučaju zakonski prijedlog podnosi se kruni na sankciju. To se ne čini opet, samo ako je Dom komuna tako odlučio. Iz ovoga se jasno vidi, koliko je uništavna vlast Doma lordova prilikom donašanja zakona financijske prirode. Nije pretjerano reći: da financijska vlast pripada danas u cijelosti Domu komuna. Domu lordova osigurano je jedino pravo, da,

Digitized by Google

ako hoće, raspravlja i o zakonskim prijedlozima te vrste; i zato mu je ostavljen rok od mjesec dana.

Pošto je u zakonu od 1911. napravljena, u pogledu vlasti Doma lordova, ova razlika izmedju nefinancijskih i financijskih zakona, bilo je potrebno, da se odredi: kako će se i tko će u konkretnim slučajevima odredjivati, da li se radi o zakonu jedne ili druge kategorije. Zakon je to i učinio. Po njemu, financijsku prirodu ima svaki onaj zakon, koji sadržaje isključivo takve odredbe, koje se odnose na poreze, na ma koju vrstu kredita, koji izglasava parlamenat, na državne račune. na zajmove i na sva sporedna pitanja, koja su u vezi sa tim predmetima. Odluku pak o tome, da je u pitanju zakon financijske prirode, donosi s p e a k e r Doma komuna sâm. Svakom ovakvom zakonu, kada se on dostavlja Domu lordova i kruni na sankciju, prilaže se certifikat s p e a k e r-a, u kome se to potvrdjuje. Prije nego što izda ovaj certifikat, s p e a k e r traži, ako je to moguće, mišljenje dvaju članova Doma komuna, koje bira selekcioni odbor početkom svake sesije izmedju odborskih pretsjednika. Tako kod odlučivanja o financijskom značaju zakonskih prijedloga Dom lordova uopće ne sudjeluje.[1])

Reforma od 1911. odnosi se — kao što smo vidjeli — samo na vlasti Doma lordova, a ne i na način njegovoga rekrutovanja. Rekli smo već, da u uvodu zakona stoji: da je reforma, koju on sadrži, privremenoga značaja i da se čitavo pitanje ima regulirati iznova, kada se sadašnji način rekrutovanja Gornje skupštine bude zamijenio demokratskim načinom. Mješoviti odbor, koji je u tu svrhu bio konstituisan, izradio je projekat o sastavu i o vlastima buduće engleske Gornje skupštine. Upoznali smo ranije onaj dio toga projekta, koji se odnosi na način rekrutovanja Gornje skupštine. Vidjeli smo, da je on napustio nasljedni sistem rekrutovanja sadašnjega Doma lordova i da je prihvatio jednu kombinaciju sistema prikrivenih posrednih izbora i sistema kooptacije, tako da bi veći dio Gornje skupštine (oko tri četvrtine) birao Dom komuna, a manji dio (oko jedne četvrtine) jedan mješoviti odbor, sastavljen od jednakoga broja članova Gornje i Donje skupštine. Potrebno je sada, da vidimo: kakva i kolika bi bila, u smislu ovoga projekta, vlast Gornje skupštine. Možemo odmah primijetiti, da njena vlast ne bi bila, niti u smislu ovoga projekta, jednaka vlasti Donje skupštine, naročito u pogledu zakona financijske prirode.

Prije svega. što se tiče donašanja zakona nefinancijske prirode, novost ovoga projekta leži u instituciji jednoga mješovitoga parlamentarnog odbora, pod imenom slobodne konferencije (f r e e c o f e r e n c e), a čiji bi zadatak bio, da igra važnu ulogu kod otklanjanja nesuglasica izmedju skupština. Zakonodavna incijativa pripadala bi po

[1]) Možemo još spomenuti, da P a r l i a m e n t A c t od 1911. sadrži i odredbu, po kojoj se perioda Doma komuna skraćuje od sedam na pet godina. Periodu od sedam godina bio je odredio još 1715. godine t. zv. S e p t e n n i a l A c t. Ovo skraćivanje periode Doma komuna učinjeno je, s jedne strane, zato što je povećana njegova vlast, a s druge strane opet zato, da bi se izbjegla njegova česta raspuštanja usljed preduge periode.

Digitized by Google

tome projektu objema skupštinama. Ako bi jedna od njih izglasala zakonski prijedlog, a druga ga ili odbacila ili izglasala, ali sa izmjenama, koje prva ne bi htjela da prihvati, svaka skupština mogla bi rezolucijom tražiti, da se sporni zakonski prijedlog podnese slobodnoj konferenciji. Prema ovome, ako izmedju skupština ne bi moglo da dodje do saglasnosti o jednom zakonskom prijedlogu, ovaj ili ne bi postao zakonom, i time bi njegova sudbina bila nefinitivno riješena, ili bi se on na zahtjev jedne, bilo koje skupštine, podnosio slobodnoj konferenciji. Kako bi ova slobodna konferencija imala da bude sastavljena, i što bi ona imala da čini sa spornim zakonskim predlogom? Sastavljena bi bila od stalnih članova i od članova a d h o c. Prvih bi bilo četrdeset, i to po dvadeset iz svake skupštine; a birali bi ih početkom svake periode selekcioni odbori i to tako, kako bi na konferenciji bile zastupane sve stranke. Ovaj odbor četrdesetorice bi se zvao: J o i n t S t a n d i n g C o m m i t t e e o f C o n f e r e n c e s. Njemu bi se dodavalo, kadagod bi se jedan sporni zakonski prijedlog imao da uputi slobodnoj konferenciji, još po deset članova svake skupštine, koje bi birali takodjer selekcioni odbori. Svi skupa — svega šesdeset članova — formirali bi onda tu slobodnu konferenciju. Prema tome, što se tiče sastava slobodne konferencije, bilo bi poštovano načelo jednakosti izmedju skupština. U daljem pak postupku, to načelo bilo bi — kao što ćemo vidjeti — napušteno.

Poziv slobodne konferencije bio bi, po ovome projektu: da traži način, kako bi se izmedju skupština došlo do saglasnosti o spornom zakonskom prijedlogu. U tom cilju ona bi taj prijedlog proučavala i sa izmjenama, koje bi u njega unijela, podnosila bi ga objema skupštinama, zajedno sa jednim izvještajem. U tome izvještaju ona bi morala navesti: da li je svoje zaključke donijela jednoglasno ili samo većinom glasova, a u ovom zadnjem slučaju i koliko je glasova u konferenciji palo za, a koliko protiv. Prijedlog slobodne konferencije skupštine ne bi mogle mijenjati, već samo ili u cijelosti prihvatiti, ili u cijelosti odbaciti. U prvom slučaju prijedlog bi se podnosio kruni na sankciju. Ako bi, naprotiv, jedna skupština prijedlog prihvatila, a druga odbacila, on bi se vraćao slobodnoj konferenciji, ali ne za vrijeme iste, već za vrijeme slijedeće sesije. Ako bi slobodna konferencija izglasala isti prijedlog i ovoga puta, i to bez ikakvih novih izmjena, i to većinom od polovice više tri prisutnih, pristanak Doma komuna bio bi dovoljan, da bi se podnio kruni na sankciju. U protivnom slučaju, t. j. ako bi slobodna konferencija svoj prvobitni prijedlog izmijenila, ili ako bi ga izglasala u neizmijenjenoj formi, ali ne sa gore spomenutom većinom, on bi se podnosio kruni na sankciju, samo ako bi ga prihvatile obje skupštine.

Iz svega ovoga proizlazi, da bi i po projektu, koji je 1918. sastavio interskupštinski odbor pod pretsjednikom lorda B r y c e-a; donašanje zakona bilo moguće bez privole Gornje skupštine. No, zato bi ipak uloga Gornje skupštine kod donašanja zakona bila, po tome projektu, značajnija i veća od uloge današnjega Doma lordova, kako je ona odredjena zakonom od 1911. To, prije svega, zato, što bi kod sa-

Digitized by Google

stavljanja kompromisnoga prijedloga Gornja skupština sudjelovala na isti način. posredno preko svojih pretstavnika u slobodnoj konferenciji, i u istoj mjeri, kao i Donja skupština. Zatim, što bi, u slučaju nemogućnosti uspostavljanja saglasnosti izmedju skupština i nakon ponovne odluke slobodne konferencije, prijedlog mogao postati zakonom bez pristanka Gornje skupštine, samo ako bi se kod drugoga glasanja u slobodnoj konferenciji postigla spomenuta kvalifikovana većina. Istina je, da ova kvalifikovana većina nije mnogo veća od obične većine, ali je ipak dovoljna, da bi se moglo spriječiti nadglasavanje pretstavnika Gornje skupštine. Ako bi svi pretstavnici Gornje skup.tine u slobodnoj konferenciji bili protiv zakonskoga prijedloga, ovaj ne bi mogao nikako postati zakonom bez pristanka Gornje skupštine. Prema tome, u smislu ovoga projekta, kod donašanja nefinancijskih zakona uloga engleske Gornje skup.tine nešto bi porasla; ali, s druge strane, ne bi više bilo onoga dugoga roka od dvije godine, koji je danas ostavljen Domu lordova, da oponira zakonskim prijedlozima Doma komuna. U toliko bi uspješnost protivljenja Gornje skupštine bila oslabljena; ali to bi išlo u korist bržega donašanja hitnih zakonskih reformi, koje je Gornja skupština pokušala, da spriječi.

Ako sada predjemo na one odredbe ovoga projekta, koje se odnose na vlast Gornje skupštine kod donašanja financijskih zakona, moći ćemo konstatovati, da po njemu ona ne bi bila ništa veća od vlasti Doma lordova po zakonu od 1911. Jer, i po tome projektu Gornjoj skupštini ne bi pripadalo kod donašanja financijskih zakona ni pravo inicijative, ni pravo amandmana, ni pravo suspenzivnoga veta. Financijska vlast pripadala bi, prema tome, još uvijek samo Donjoj skupštini. Ovo bi važilo jedino za zakone čisto financijske prirode, a ne i za zakone, koji bi sadržavali pokraj financijskih još i neke nefinancijske odredbe. Ali zato za odredjivanje financijskoga značaja zakonskoga prijedloga po tome projektu ne bi više bio nadležan speaker Doma komuna, kao što je to slučaj danas, već specijalni mješoviti odbor (Joint Committee), koji bi za vršenje ove delikatne funkcije pružao veću garanciju nepristranosti. Ustanovaljavanje ovoga mješovitog odbora išlo bi u prilog Gornjoj skupštini, pošto bi u njemu ona bila pretstavljena u jednakoj mjeri kao i Donja skupština. Sastavljen bi bio od 14 članova, od kojih bi početkom svake sesije sedmoricu birala Donja, a sedmoricu Gornja skupština. Odbor bi birao sebi pretsjednika bilo iz, bilo van svoje sredine. U prvom slučaju, ako bi se u odboru glasovi podijelili, važila bi odluka one polovice, u kojoj se nalazi glas pretsjednika; u drugom pak slučaju pretsjednik bi mogao glasati samo u slučaju podjele glasova, tako da bi odluka zavisila opet od njegovoga glasa. — Zakonski prijedlog podnosio bi se ovom mješovitom odboru, kadagod izmedju skupština ne bi postojala saglasnost o njegovom financijskom značaju. Njegov bi onda poziv bio, da ispita: da li zakonski prijedlog, koji je u pitanju, jeste ili nije financijskoga značaja. Ako bi našao, da je financijskog značaja, ali da sadrži takodjer i neke odredbe nefinancijske prirode, odbor bi naredjivao njihovo izdvajanje u zasebni zakonski prijedlog. U tom slučaju dobila bi se dva zakonska prijedloga,

Digitized by Google

od kojih bi jedan bio financijske, a drugi nefinancijske prirode, pa bi se prema tome s njime dalje i postupalo. Ako bi odbor našao, da će nefinancijske posljedice zakonskog prijedloga biti važnije od financijskih, on bi, naprotiv, izjavio, da zakonski prijedlog nije financijskoga značaja. U ovakvom slučaju sa zakonskim prijedlogom postupalo bi se dalje kao sa prijedlogom nefinancijskog značaja. Prema tome, Gornja skupština mogla bi ga u načelu i mijenjati i odbaciti. Izuzetno ona ne bi mogla u njemu vršiti takve izmjene, kojima bi se povećavali tereti naroda i državni izdaci. Odluka mješovitog odbora bila bi uvijek definitivna i obavezna za obje skupštine. Odbor bi, prema tome, bio suveren kod odredjivanja financijskoga značaja zakonskih prijedloga, ako se o tome nisu mogle složiti same skupštine.

Kazali smo već, da je inferiornost Doma lordova prema Domu komuna, s obzirom na njihove vlasti, lako razumjeti uslijed nedemokratskog značaja Doma lordova; da je upravo ta inferiornost logična i neizbježiva, sve doklegod se rekrutovanje engleske Gornje skupštine ne dovede u sklad sa demokratskim načelima. Iz istih razloga mora se priznati razumljivom i inferiornost madjarske Gornje skupštine prema Donjoj. To zato, što je ta skupština, i poslije reforme od 1926., zadržala u svojem najvećem dijelu nedemokratski značaj. — U Madjarskoj, pravo zakonodavne incijative pripada objema skupštinama, ali je zato donašanje zakona moguće i bez privole Gornje skupštine. Ako se do saglasnosti izmedju skupština o jednom zakonskom prijedlogu ne može da dodje, oni odbori obiju skupština, koji su bili nadležni za proučavanje toga prijedloga, sastavljaju, na zajedničkoj sjednici, jedan kompromisni prijedlog i podnose ga skupštinama na prihvaćanje. Ako ga ne prihvate obje skupštine, odbori sastavljaju novi prijedlog; pa ako se i ovoga puta dogodi isto, šefu države podnosi se radi promulgacije, ali za vrijeme iduće sesije, zakonski prijedlog u onoj formi, u kojoj ga je izglasala Donja skupština. Ovo se isto dogadja i onda, kada Gornja skupština ne donese nikakvu odluku u roku od šest mjeseci, nakon što joj je dostavljen zakonski prijedlog, koji je izglasan u Donjoj skupštini. — Kada je pak u pitanju donašanje budžeta i svih zakona, koji se odnose na prihode i rashode, kao i zakona, koji se odnose na ustanovljavanje javnih tereta i na način pokrića rashoda, ako oni ne sadrže nikakve odredbe nefinancijskog značaja, uloga madjarske Gornje skupštine još je manja. Ako izmedju skupština ne može da dodje do saglasnosti, intervencija njihovih nadležnih odbora vrši se samo jedanput. Ne dodje li do te saglasnosti niti nakon ove intervencije, zakonski prijedlog podnosi se, — ali ne tek za vrijeme iduće sesije, kako to biva, kada je u pitanju zakonski prijedlog nefinancijskoga značaja — šefu države radi promulgacije u onoj formi, u kojoj ga je izglasala Donja skupština. Ovo se dogadja i u slučaju, kada Gornja skupština ne donese nikakvu odluku u roku od mjesec dana, nakon što joj je zakonski prijedlog dostavljen.

VII. — U Irskoj, u Grčkoj, u Čehoslovačkoj i u Poljskoj inferiornost Gornje skupštine prema Donjoj nije ništa slabija od inferiornosti Gornje skupštine prema Donjoj u Engleskoj i u Madjarskoj. Samo, u

Digitized by Google

ovim državama ovu je pojavu teže razumjeti i opravdati, pošto su i njihove Gornje skupštine rekrutovane na demokratski način.

1⁰ — Po irskom ustavu, vlasti Senata u zakonodavstvu slabije su od vlasti Skupštine, i to ne samo kada su u pitanju zakoni financijske, već i kada su u pitanju zakoni nefinancijske prirode. Prilikom donašanja zakona nefinancijske prirode, Senatu je dato i pravo inicijative i pravo amandmana; ali, ako nakon izvjesnoga vremena ne može da dodje do sporazuma, volja Skupštine prevladjuje i prijedlog postaje zakonom u onoj formi, u kojoj ga je ona izglasala, razumije se pod uslovom sankcije od strane pretstavnika krune. Što se tiče zakona financijske prirode, uloga Senata kod njihovoga donašanja toliko je umanjena, da se može bez pretjerivanja reći, da njihovo donašanje spada u isključivu nadležnost Skupštine.

Prvobitno, irski ustav bio je prihvatio, u pogledu odredjivanja zakonodavne vlasti Gornje skupštine, jednu kombinaciju izmedju sadašnjeg engleskoga sistema i sistema, koji je predvidjen u naprijed izloženom projektu engleskoga medjuskupštinskog odbora od 1918. Ako je bio u pitanju zakonski prijedlog nefinancijske prirode koji je izglasala prvo Skupština, pa se o njegovom tekstu oba zakonodavna tijela nisu mogla da slože u roku od 270 dana — računajući ovaj rok od dana, kada je zakonski prijedlog bio prvi put upućen Senatu — smatralo se, da je prijedlog definitivno prihvaćen u onoj formi, u kojoj ga je zadnji put izglasala Skupština. Spomenuti rok mogao je biti zamijenjen i jednim dužim rokom, ali pod uslovom, da se o tome saglase i Skupština i Senat (U. ranija al. 1 čl. 38). — Ovako se postupalo, kada je bio u pitanju zakonski prijedlog, koji je izglasala prvo Skupština. Kako se pak postupalo sa zakonskim prijedlogom, koji je izglasao prvo Senat? Ako je ovakav prijedlog prihvatila bez izmjena i Skupština, on je, pod uslovom sankcije od strane pretstavnika krune, postajao zakonom. Ako ga je naprotiv Skupština odbacila, on nije mogao postati zakonom samo na osnovu volje Senata. Senat nije mogao, u ovome slučaju, za vrijeme trajanja iste sesije, ponovo izglasati i uputiti Skupštini isti zakonski prijedlog; ali ga je zato Skupština mogla i za vrijeme trajanja te sesije uzeti u ponovno razmatranje i svoju raniju odluku o njemu izmijeniti. — Ali šta, ako je Skupština zakonski prijedlog Senata samo izmijenila? U ovom slučaju, zakonski prijedlog Senata smatrao se zakonskim prijedlogom Skupštine, zajedno sa izmjenama, koje je ona u njemu učinila; uzimalo se naime kao da je taj zakonski prijedlog izglasala prvo Skupština i s njime se dalje postupalo kao sa takvim (U. raniji čl. 39).

Ustavnim amandmanom br. 13 od 23. srpnja 1928., postupak za donašanje zakona nefinacijske prirode nešto je izmijenjen, ali je zato ipak kod donašanja tih zakona odnos izmedju vlasti jedne i vlasti druge irske skupštine ostao u glavnom isti. Izmijenjeni su samo uslovi, pod kojima jedan zakonski prijedlog može postati zakonom samo na osnovu volje Skupštine. U smislu novog ustavnog člana 38A, ako je zakonski prijedlog izglasala prvo Skupština, Senatu je ostavljen jedan rok, u kome ima da ga pretrese i o njemu donese odluku. Taj rok počinje teći

Digitized by Google

onoga dana, kada je Skupština prvi put podnijela prijedlog Senatu, a svršava ili onoga dana, kada je proteklo 18 mjeseci od početka skupštinske periode, ili onoga dana, za koji je parlamenat sazvat nakon raspuštanja, koje se dogodilo, pošto je otpočela dotična perioda. Rok svršava onoga od ova dva dana, koji je bliži. Ako Senat u tome roku prihvati prijedlog Skupštine, on postaje zakonom, pod uslovom sankcije od strane predstavnika krune. Ako pak Senat u navedenome roku zakonski prijedlog Skupštine odbaci, ili ne donese o njemu nikakovu odluku, ili u njemu učini izmjene, koje Skupština nije htjela da prihvati, Skupština može, u roku od godine dana nakon isteka periode, uputiti Senatu isti zakonski prijedlog sa onim eventualnim izmjenama, koje je u njemu bio učinio Senat, a koje je ona prihvatila. Ako Senat i ovoga puta, i to u roku od šezdeset dana, ne donese o prijedlogu nikakvu odluku, ili prijedlog odbaci, ili ga izglasa ali sa izmjenama, koje Skupština ne će da prihvati, on postaje zakonom i bez privole Senata, ako Skupština tako odluči nakon isteka toga roka. Ako bi Skupština podnijela ponovo Senatu svoj zakonski prijedlog, nakon što je istekao gore spomenuti rok od godine dana, ima se smatrati, kao da je u pitanju zakonski prijedlog Skupštine, koji se prvi put podnosi Senatu, i prema tome se dalje sa njime postupa. — Ako je zakonski prijedlog izglasan prvo u Senatu, on se dostavlja Skupštini na pretres i rješavanje. Ako ga Skupština u cijelosti prihvati, on postaje zakonom. Ako ga naprotiv odbaci, on ne može ni pod kojim uslovima postati zakonom samo na osnovu volje Senata. U slučaju pak, da Skupština učini u njemu kakve izmjene, smatra se, kao da je njega zajedno sa tim izmjenama izglasala prvo Skupština, i od toga momenta dalje se postupa sa njime, kao da je u pitanju zakonski prijedlog Skupštine.

Kako je po irskome ustavu vlast Senata kod donašanja zakona slabija od vlasti Skupštine, pošto je po njemu donašanje zakona moguće i bez privole Senata, raniji član 47 toga ustava je davao Senatu, u naknadu, pravo da provocira referendum, kako bi o spornom zakonskom prijedlogu definitivnu odluku mogao da donese sam narod. U tome cilju je bilo dato, prije svega, dvijema petinama članova Skupštine i većini članova Senata pravo, da pismenim putem zatraže od pretsjednika vlade: da se stupanje na snagu zakonskoga prijedloga, koji je izglasan, ili za koji se smatra da je izglasan u objema skupštinama, suspenduje za vrijeme od devedeset dana. Ovo pravo moglo se vršiti u roku od sedam dana, računajući taj rok od dana, kada je zakonski prijedlog definitivno izglasan, odnosno od dana, kada se u smislu ustavnih propisa imalo smatrati da je definitivno izglasan. Ovako suspendovani zakon podnosio se narodu na glasanje, ako je za vrijeme trajanja suspenzije, t. j. za vrijeme od devedeset dana, tako odlučio Senat većinom od tri petine svojih članova, ili ako je to tražila jedna dvadesetina upisanih birača. Prema ovome, Senat je mogao provocirati referendum, kadagod je bio u pitanju zakonski prijedlog, na koji on nije dao svoj pristanak, pod uslovom, da većina njegovih članova zatraži u ustavnom roku suspendovanje njegovog stupanja na snagu, i da zatim

Digitized by Google

odluči primjenu referenduma kvalifikovanom većinom od tri petine svojih članova. — Ovako provociranje referenduma nije medjutim bilo moguće ni u kojem slučaju, ako je bio u pitanju zakon financijske prirode i ako je bio u pitanju bilo koji zakon, za koji su obje skupštine saglasno izjavile, da je neophodno potreban za brzu zaštitu javnoga mira, zdravlja ili sigurnosti.

Ustavnim amandmanom br. 10 od 12. srpnja 1928., član 47 ustava je ukinut; i tako je Senatu oduzeta ova mogućnost da provocira referendum. Nije mu medjutim oduzeta mogućnost da provocira pretres spornoga zakonskog prijedloga na zajedničkoj sjednici obiju skupština (U. čl. 38, al. 2, in fine). Do ove zajedničke sjednice dolazi, ako Senat izglasa u tom smislu rezoluciju; ali, na toj sjednici može se samo raspravljati o spornom zakonskom prijedlogu i o izmjenama, koje bi u njemu trebalo učiniti, dok se odluke ne mogu donositi. Prema tome, zajednička sjednica služi ovdje samo za izmjenjivanje misli izmedju članova jednog i drugog zakonodavnog tijela o spornom prijedlogu. Odluke medjutim ta tijela donose uvijek odvojeno, svaki za sebe.

Sve ovo, što je do sada rečeno, važi za zakone nefinancijske prirode. Kada su u pitanju zakoni financijske prirode, inferiornost irskoga Senata prema Skupštini još je mnogo jača. Već smo rekli, da se za zakone ove vrste može reći, da njihovo donašanje spada u isključivu nadležnost Skupštine. Ova situacija nije ni u koliko izmijenjena ustavnom revizijom od 1928. Istina je, da se i zakoni financijske prirode, nakon izglasavanja u Skupštini, upućuju Senatu, samo što ovome nije dato niti pravo, da ih mijenja, niti pravo da ih odbaci. Sve što on može učiniti je to, da uputi Skupštini preporuke, koje ova može prihvatiti, a može i ne prihvatiti. Za ovo je Senatu ostavljen rok od dvadeset i jednoga dana. Iza toga je odluka Skupštine definitivna i zakonski prijedlog dostavlja se pretstavniku Krune na sankciju (U. čl. 38. al. 2.) I ako neznatna, uloga irskoga Senata kod donašanja zakona financijske prirode ipak je nešto veća od uloge engleskoga Doma lordova. Ovaj može — vidjeli smo — zakonske prijedloge financijske prirode, u roku od mjesec dana, ili u cijelosti prihvatiti ili u cijelosti odbaciti; ali, ti prijedlozi postaju zakonima kako u jednom, tako i u drugom slučaju. Pravo Doma lordova, da odbaci zakonski prijedlog financijske prirode, nije prema tome od nikakve stvarne vrijednosti. Irski Senat nema ovo pravo odbacivanja, kao što nema ni pravo mijenjanja; ali zato on ima pravo, da upućuje Skupštini preporuke. Istina je, da ova nije dužna, da po tim preporukama postupa, ali je ipak od izvjesne važnosti to, da Skupština ima preporuke Senata da pretrese i da odluči, da li će ih prihvatiti ili odbaciti.

Irski ustav propisuje, koji predmeti daju zakonskom prijedlogu financijski značaj. On odredjuje takodjer, tko je nadležan, da odlučuje o tome, da li zakonski prijedlog ima ili nema financijski značaj. U tome pogledu, on je pribjegao ujedno i sistemu engleskoga zakona od 1911., i sistemu projekta engleskoga medjuskupštinskog odbora od 1918. Naime, po irskom ustavu, o financijskom značaju zakonskoga pri-

Digitized by Google

jedloga odluku donosi u prvom redu pretsjednik Skupštine. Tu nalazimo primjenu sistema engleskoga zakona od 1911. Odluku pak donosi jedan mješoviti odbor, ako to traže dvije petine članova bilo Skupštine bilo Senata. Tu nalazimo primjenu sistema projekta englekoga medjuskupštinskoga odbora od 1918. Ovaj irski mješoviti odbor je sastavljen od sedam članova: po tri člana bira svaka skupština, a pretsjednik je najstariji član Vrhovnoga suda. Ovaj ima pravo glasa u odboru samo u slučaju podjele glasova. Odluke mješovitog odbora su definitivne i obavezne za oba zakonodavna tijela (U. čl. 35.).

Prvenstvo Skupštine nad Senatom se javlja, po irskom ustavu, ne samo kod vršenja zakonodavne, već i kod vršenja izvršne vlasti. Ovo se opaža kako kod postavljanja članova vlade (izvršnog vijeća), tako isto i kod njihove odgovornosti. Pretsjednika vlade postavlja pretstavnik Krune na prijedlog Skupštine, a ostale članove vlade na prijedlog pretsjednika. Prema ovome, postavljanje ministara stvarno je u rukama Skupštine; Senat kod toga nema nikakvog udjela. Logično je onda, da vlada i odgovara za svoj rad samo pred Skupštinom. Oboriti vladu, odnosno pojedinoga člana vlade, može samo Skupština, a ne i Senat (U. čl. 53.).

Kako pak stoji stvar u pogledu odnosa izmedju vlasti irskoga Senata i vlasti irske Skupštine, kada je u pitanju revizija ustava? Irski ustav je propisao u članu 50., da će se on moći za vrijeme prvih osam godina nakon njegovoga stupanja na snagu mijenjati običnim zakonodavnim putem. Ustavnim amandmanom br. 16 od 14. svibnja 1929., ovaj rok je produžen na šesnaest godina (do 25. listopada 1938.). Prema tome će, za vrijeme trajanja ovoga roka, uloga Senata kod revizije ustava biti ista, kao i kod donošenja zakona. Situacija će se izmijeniti nakon isteka toga roka, kada se irski ustav više ne će moći mijenjati običnim zakonodavnim putem. Tada će se odnos izmedju vlasti Skupštine i vlasti Senata kod revizije ustava izmijeniti i izmedju njih će biti kod vršenja ove funkcije uspostavljena ravnopravnost. Da se dodje do revizije ustava potrebno će biti, da odluku o reviziji izglasaju obje Skupštine, a nakon toga da ju još potvrdi i biračko tijelo. To znači, da će nakon isteka spomenutoga roka Skupština, Senat i biračko tijelo biti ravnopravni čimbenici kod donašanja definitivne odluke o reviziji ustava (U. čl. 50.).

(Svršit će se.)

Digitized by Google

Nekoliko napomena k II. osnovi čehoslovačkoga općega gradjanskoga zakonika

Pred par dana nabavio sam si elaborat II. osnove češkoslovačkoga gradjanskoga kodeksa: »Zakon, kterym se vydava všeobecný zakonik občansky. Návrh superrevisioni komise«. Dakle: »Zakon, kojim se izdaje opći gradjanski zakonik. Projekt superrevizione komisije«. Knjiga obuhvaća dva toma — prvi sadržaje tekst zakona a drugi motive — a izdana je u nakladi češkoslovačkoga ministarstva pravde koncem godine 1931.

Ovaj nadasve važan rad najodličnijih pravnih stručnjaka bratskoga, kulturno toli visoko stojećega, češkoga naroda[1]) toliko me je zainteresirao, da sam nastojao upoznati se sa njegovom sadržinom na osnovu češkoga originala, i ako mi češki jezik pravi velike teškoće.

Projekt sastoji iz uvodnoga zakona — LXXVI članaka — i iz samoga općega gradjanskoga zakona sa 1353 §§. K tomu još pridolazi obrazloženje na 392 stranice u običnoj 8⁰.

Prema tomu je taj projekat, odračunavši 36 §§ medjunarodnoga privatnoga prava, koje mu je na kraju dodano, od prilike za 200 §§ kraći od našega općega gradj. zakonika.

Neka mi bude dozvoljeno da ponajprije iznesem ovdje neke važne i interesantne činjenice iz rada oko ovoga zamašnoga legislatornoga djela i njegovoga postanja.

Češko ministarstvo pravde je prvotno naprosto spremilo prijevod austrijskoga o. g. z-a od 1811., nadopunilo ga sa tako zv. djelimičnim novelama i sa medjutim izašlim, u područje opć. priv. prava spadajućim, zakonima i namjeravalo predložiti, da se taj prijevod uvede na cijelom teritoriju republike kao novi gradjanski zakonik.

Nu ta misao nije naišla na odobrenje odličnih stručnjakâ, profesorâ civilistâ (K r č m á ř a i Emila S v o b o d e), koji su preporučili, da se — pošto prijevod o. g. z-a od 1811. sa dopunjcima ne bi zadovoljio potrebama pravnoga života — provede temeljitija revizija dosadašnjih odnosnih zakona, i to u pravcu zaključaka, koje bi imala stvoriti naročita komisija teoretičarâ i praktičarâ.

Vodeći računa o tom zahtjevu, podignutom s mjerodavne strane, ministarstvo pravde sazvalo je saželjeni komité pravnikâ, a ovi su se saglasili u slijedećim glavnim smjernicama, koje su imale biti odlučne za rad oko budućega općega civilnoga prava.

Ponajprije: ne stvara se iz temelja novi gradjanski zakonik, već se uzima za osnovu rasprava zakonik od g. 1811.

Nadalje: brišu se iz potonjega kodeksa sve njegove zastarjele i nepraktične ustanove. Ustanove, koje ne odgovaraju sadašnjemu vremenu i ostalomu pravnomu redu u češkoslovač. republici, treba primjereno promijeniti. Zakon treba nadopuniti sa normama, koje do sada

[1]) Naglašujem, da su u tom velikom poslu, pored čeških prominentnih pravnika (K r č m á ř a, S t i e b e r a i Emila S v o b o d e) sudjelovali i odlični njemački pravnički stručnjaci u češkoslovač. republici (K a f k a i Egon W e i s s).

Digitized by Google

iz raznih razloga nisu ušle u njegov tekst, premda su s njime uskoj vezi, a isto tako sa normama, koje reguliraju nove gospodarske i socijalne pojave.

Konačno: promjene se imadu ograničiti na minimum i ponovno se naglašuje, da se radi samo o opreznoj reviziji. Podjedno se pak preporuča, da treba gledati i na pravo, koje vrijedi u Slovačkoj i Potkarpatskoj Rusiji.

S tim programom pristupilo se je k intenzivnomu radu, koji je, usuprot zamjernomu maru i velikomu trudu, trajao više od 11 godina. Sama superrevizijona komisija održala je 321 sjednicu, neračunajući, sigurno ogromni, pripremni studij i mnogobrojna prethodna zasjedanja četiriju paralelno osnovanih subkomitea.

Kao osobito karakterističnu i interesantnu okolnost napominjem jedino još, da je ogromna ekspertiza, stigla od svih pozvanih strana, bila u glavnom konzervativnija u svojim shvaćanjima od samih redaktora i da je u velikom nizu slučajeva preporučala, da se — što je napose značajno — od teksta predloženoga od subkomitea treba natrag vratiti k Zeillerovom i Scheyevom tekstu.

Svakako je tekst, kakvi nam daje superrevizijona komisija, u mnogom i mnogom drugojačiji od onoga u starom o. g. z-u — da li je u cijelosti i bolji od njega, to će pokazati budućnost. Saželiti je dakako odličnim njegovim autorima, da se njihov elaborat bude mogao pohvaliti sa onim velikim uspjehom i onim blagoslovljenim rezultatom, sa kakvim se može u istinu podičiti stari naš gradjanski zakonik.

Za danas htio bih se zaustaviti samo kod dviju stvari novoga teksta: kod njegovoga sistema i kod fakta, da je u njem »uvod« staroga zakona (§§ 1—14) potpuno izostavljen.

Odnosno sistema čitamo u motivima (str. 13.), da se superrevizijona komisija nije mogla odlučiti, da bi dosadašnji sistem zamijenila sa novim, jer »kad bi to učinila, stvorila bi nužno novi zakon i očito prekoračila postavljenu joj zadaću«.

Nu je li komisija ostavila sistem netaknut? Time da je drugi dio osnove dobio naslov: »imovinska prava« (prije je taj dio imao naslov: »o stvarnom pravu«), nije promijenjeno samo ime i naslov, već se je time dirnulo, mislim bar, podjedno i u osnov, na kojem počiva sam sistem staroga zakona: u diobu »universuma« u osobe i stvari.[2]) Polazeći sa toga stanovišta imala je dioba u pravo osoba i pravo na stvari neku bazu i neko opravdanje, a to se gubi, ako namjesto »stvar« velimo: »imovina«.

Češki redaktori u superrevizijonoj komisiji vele, dakako, da su u drugom dijelu o. g. z-a pridržali njegov sistem, a samo promijenili terminologiju, prilagodivši ju savremenom načinu izražavanja (str. 111.). No je li to sasvim tačno? Rekao bih da nije. Ponajprije pojam imovine, to jest skupa pravâ koja pripadaju nekoj osobi a imadu novčanu vrijednost, ne pokriva se sa pojmom stvari u smislu i po shvaćanju redaktora našega zakona odnosno zakona samoga.[3]) »Stvar« je po

[2]) Zeiller, Kommentar, I. str. 90.

[3]) V. § 285 hrv. gradj. z-a i § 182 gradj. zakonika kraljevine Srbije.

Digitized by Google

njihovom mišljenju širi pojam od imovine.[4]) Imovinski predmeti, imaterijalna dobra ter tražbine bez imovinske vrijednosti su stvari po shvaćanju redaktora odnosno zakona, a nije sve to imovina. Time da češ. redaktori u §-u 229. svoje osnove[5]) identificiraju imovinu sa stvarju (u smislu §-a 285. o. g. z-a), ta je razlika na osnovu te norme projekta eliminirana, ali time ipak nije dobio pojam »imovine« ono značenje za sistem osnove koje imade pojam »stvari« za sistem o. g. z-a (za diobu pravâ u prava osoba i prava na stvari). Fundament sistema o. g. z-a je kroz to, da osnova dijeli prava u prava osoba (obitelji) i imovinska — poremećen. Mimo to je time opreka u shvatanju što se inače u pravu a i u životu razumijeva pod »imovinom«, a što u smislu propisa §-a 229. češ. osnove — sve naime što je različito od osobe i služi ljudem za porabu — još mnogo veća, nego li je razlika izmedju stvari po shvaćanju svakidašnjega života s jedne, a staroga o. g. z-a (§ 285.) s druge strane. I sunčano svijetlo je primjerice »imovina« u smislu §-a 229. češke superreviz. komisije! Redaktori doduše upućuju (M. str. 111.) da je potrebna korektura pasusa u §-u 229.: »što služi ljudima za porabu«, sadržana u §-u 231. kod definicije tjelesne stvari, i to u riječima: »komadi prirode podvrženi ljudskoj moći«. Nu onda na pitanje, šta je stvar (imovina) u prav. smislu, ne daje definicija §-a 229. osnove mjerodavan odgovor, a razlika izmedju značenja riječi »imovina« u gore spomenutom smislu odnosno u smislu češke osnove ne postaje manja.

Dioba sistema u osobe i stvari u našem zakonu bazira dakle — kako jur gore rekosmo — na mišljenju da u svijetu imade samo dvije vrsti bića (»zwei Gattungen von Wesen«): osobe i stvari, i prema tomu dvije glavne vrsti prava ili pravnih predmeta: pravo osoba i pravo na stvarima. Time da češka superrevizijona komisija naziva ovu drugu vrstu »imovinska prava«, subinteligira ona starim redaktorima gradj. zakona diobu bića u »univerzumu« na osobe i imovinu, što nimalo ne odgovara poimanju starih redaktora i prema tomu svakako tangira njihov sistem.[6])

Konačno: istina je da stvarna i obvezna prava sačinjavaju prema današnjoj nauci imovinsko pravo. Ali hoćemo li jedan dio privatnoga prava zvati imovinskim, bolje bi bilo drugi nazvati obiteljskim, a pored toga (kao opći dio) govoriti o pravu u opće (pravo u objektivnom smislu) i o pravima kao takvim (ne samo o pravima posebnoga sadržaja.[7]) To bi po mojem mišljenju bio sistem, koji bi konzekventno proizlazio iz činjenice, da se jedan dio privatnoga prava naziva u sistemu »imovinsko pravo«.

Prema tomu držim, da se ne može reći, da češki redaktori nisu mijenjali sistem o. g. z-a, a ni to da je ta promjena neka reformatio in

[4]) Burckhard, S. § 57 N i; Schiffner, Lehrb. §§ 65 i 80; Mayr, Lehrb. 63. N. 2.

[5]) Osnova kaže: »Imovinska prava tiču se stvari u pravnom smislu. Stvar u pravnom smislu je sve što je različito od čovjeka i služi ljudem za porabu.«

[6]) Vidi: moju raspravu: »Neke pripomene k promjenama...«, »Mjesečnik« ex 1925., br. 1., str. 24.

[7]) V. Windscheid, P. § 13.

Digitized by Google

melius, promatrali ju mi sa gledišta redaktora staroga zakona ili pak sa gledišta moderne sistematike.[8])

Drugo, na čem bih se, u ovom osvrtu na češki kodeks, danas još htio zadržati, jest fakat, da su Česi »uvod« u o. g. z. naprosto izostavili.

Ne bih rekao, da se može cijelo to poglavlje na osnovu ono par izreka obrazloženja (str. 23. M.) naprosto »škartirati«. Ako i zakonski motivi ne podnose epsku širinu, ni pretjerani lakonizam — napose ovdje — nije na mjestu. Naročito pitanje, da li se §§ 2., 6. i 7. in f. mogu brevi manu brisati, nije — držim — takovo, da se dade bez mnogo okolišanja naprosto »slomiti preko koljena«.

§ 2. o. g. z-a[9]) sadržaje poznatu paremiju: ignorantia iuris nocet. Taj § našega zakona doduše obuhvaća zasadu, koja se sáma po sebi razumije, t. j. da neznanje zakona ne isključuje njegovu uporabu, ali time njegova sadržina nije iscrpena. Zasada da neznanje zakona ne priječi njegovu porabu, ne sadržaje naime u sebi i pravnu zasadu, da zabluda glede povrijedjenoga zakona (njegovoga opstanka i sadržaja) ne isključuje pravne posljedice, koje su skopčane sa kulpoznom povredom takvoga zakona. Naš § 2. pak s a d r ž a j e ovu potonju zasadu; samo iz toga §-a ne slijedi, da se u opće u svim slučajevima, u kojima je krivnja za zabludu u pravu relevantna, imade zabluda u pravu uračunati kao kulpozna zabluda.[10])

Ako je tomu tako,[10a]) onda se ne možemo baš potpuno zadovoljiti sa pasusom u češkom obrazloženju (str. 23. M.), u kojem se kaže: »U §-u 2. dolazi do izražaj mnijenje, koje se potpuno samo po sebi razumije, i to na netočan način; ako bi se to mnijenje imalo točno izraziti, moglo bi se i onako ono uzdržati zasadom veoma slabo pregnantnom«. Dakako ako uvažimo, da gornja paremija u moderne civilne zakone nije ušla i da je teorija u našem §-u 2. tražila i našla mnoge dvojbe i nedostatke, nije baš čudo da su ga se češki redaktori pokušali otarasiti. Ipak sve to za brisanje nije dovoljan razlog. Svakako se je sudac na § 2. našega zakona, zbog zdrave jezgre, koja je u njem, volio mnogo pozivati.

To isto možemo ustvrditi za § 6. o. g. z-a (»Kada se zakon našto uporavljiva (obraća) nije dopušteno inače tumačiti ga, nego li donosi vlastito značenje riječi u njihovu savezu i jasna namisao zakonotvorca«), i naročito za konac §-a 7. o. g. z-a (Ako pravni slučaj ostane sa svim tim dvojben, valja ga s obzirom na okolnosti brižljivo sabrane i zrelo prosudjene presuditi po načelima prava naravskoga«[11]). Napose

[8]) Tu još napominjem jednu meni neponjatnu stvar. Prvo odjeljenje drugoga dijela osnove (»Imovinska prava«) obuhvaća: »Stvarna prava, Vlasničtvo i Nasljedno pravo«. Ali pod naslovom »vlasničtvo« nailazimo i na: služnosti, pravo zaloga i na realne terete. U motivima nisam mogao naći obrazloženje, da se služnosti, založ, pravo i realni tereti supsumiraju pod vlasničtvo. Ili ja to ne razumijem ili je to lapsus calami ili češka riječ: »vlastnictvi« znači i nešta drugo osim »dominium«. Namjesto »vlasničtvo« bi se eventualno moglo reći: »vlasničtvo i njegova ograničenja«.

[9]) V. § 14. gradj. zakonika Kraljevine Srbije.

[10]) V. P i s k o u K l a n g o v o m komentaru ad § 2.

[10a]) Jednodušni u tom pisci, dakako, nisu.

[11]) V. § 8. gradj. z-a kraljevine Srbije.

Digitized by Google

je ovaj potonji, usuprot zastarjelosti glede načina izražavanja, bio sucu često refugium, kada su ga ostavili svi propisi (zajedno sa tumačenjem i analogijom), te bi on s pomoćju njegovom mogao uistinu reći: hic in reducta valle vitabo iuris positivi egestatem.[12]) A baš češka sudska praksa služi se danas § 7. in. f. više nego li austrijska.[13])

No češka superrevizijona komisija ima drugo mišljenje o §§-ima 6. i 7. našega općega gradj. zakonika. Za nju je ponajprije jasno, da u moderniziranom o. g. z-u §§ 6. i 7. ne mogu ostati u formi, u kojoj su tekstirani u starom zakonu. Njihov tekst je, vele češki redaktori, odviše zadojen duhom 18. vijeka a da bi pri reviziji o. g. z-a, i samo donekle »izdašnije« mogli ostati. Namjeravalo se je doduše, veli se u obrazloženju, da se u drugoj nekoj formi bitni njihov sadržaj unese, bilo u sam zakon bilo u uvodni zakon ili pak u prelazna naredjenja. Sa uvažene strane se je to i savjetovalo, ali je konačno ipak ostalo pri tom, da se ni ustanove o interpretaciji a ni one o analogiji nemaju na novo redigirati. Pitanje o znanstvenoj interpretaciji, čitamo dalje u motivima, je veoma komplicirano a nazori se, kako se ima tumačiti zakon i kako ana: logno primjenjivati — u koliko se ne radi o stvarima, koje su same po sebi razumljive — tečajem vremena mijenjaju. Pored toga, kažu autori češke osnove, čini se da se opravdano može reći da oni, koji su voljni aplikovati zakone, ne samo da ne trebaju takve norme, već obratno da bi im ma kakav, ne dosta oprezno formulirani propis, pravio samo smetnje. Konačno nas redaktori uvjeravaju, da brisanjem §-a 7. nije nipošto rečeno, da su oni htjeli napustiti zasadu, prema kojoj svaka uporaba prava ima služiti ideji pravičnosti.

Da naročito § 7 in f. sa svojim pozivanjem na »naravna pravna načela« ne može u t o m o b l i k u ostati u moderniziranom gradj. zakoniku — s tim mišljenjem bismo se lahko mogli složiti. Drugačije se već imade sa tvrdnjom, da uzakonjena pravila o interpretaciji sucu više smetaju nego hasne. To je već jedan argumenat, koji onomu, koga načela »slobodnog[a] pronalaska« prava ne oduševljavaju, ne će osobito imponirati. Još manje pak argumenat, da je pitanje znanstvene interpretacije jako komplicirano ter da se nazori o tom, kako se ima zakon tumačiti i analogno primijeniti, tokom vremena mijenjaju. Ovo potonje govori u opće protiv kodifkacije pravnih pravila. Konačno uvjeravanje redaktora, da usuprot brisanju §-a 7 in f., misao u njem sadržana ima ostati i bude vrijedila jednako kao zakonska norma, to je samo jedna izjava protokola, koja, baš zato, suca ne veže.

Jasno je, čiji duh je provijavao većinu članova superrevizijone komisije. Taj duh je ne samo oprečan onomu 18. vijeka, već i onomu — meni simpatičnijemu — koji je vodio redaktora tih §§ kod I. češke osnove.

Svakako bi se o ispravnosti svih razloga, koji su u tom bili mje-

[12]) Prema onoj H o r a č e v o j: »Hic in reducta valle caniculae vitabis aestus« (Ode I, 17, 18).

[13]) Vidi E g o n W e i s s, Das ABGB in der Tschechoslowakei (K l a n g. Kommentar, IV. Bd., str. 689, ad § 7.)

Digitized by Google

rodavni za češku komisiju, dalo diskutirati,[14]) a isto tako i o tom, da li za suca ne će biti više od zakonskih motiva mjerodavan fakat, da naročito blagotvorna ustanova §-a 7. in f.[15]) sada fali, te će on uslijed toga lahko doći do rezultata, koji češki redaktori sa brisanjem toga mjesta u starom zakonu — nikako nisu htjeli polučiti.

Najposlijed par riječi o §-u 10. o. g. z-a (»običajno pravo«) koji je češ. superrev. komisija takodjer iz svoje osnove izbrisala. U motivima (str. 24) čitamo da je kod toga §-a poveden u komisiji veoma »detaljni razgovor« o općim zasadama pravne nauke i da su se na koncu svi sporazumjeli u tom, da ta ustanova nije potrebna, a napose da joj nema mjesta u gradjanskom zakonu. Prema tomu slijedi iz motiva, da su redaktori češke osnove pitanje, da li se običajnim pravom može mijenjati zakonsko pravo svijesno ostavili otvoreno.[16]) Ali u uvod. zakonu (čl. II.) čitamo da stupanjem na snagu novoga zakona gubi snagu opće gradjansko pravo, koje je do sada vrijedilo u češkoslov. republici, podrazumijevajući ovamo i običajno pravo, koje proizlazi iz sudskih rješidba i drugih pravnih izvora. Ova je ustanova dakako potrebna, s obzirom na bivše ugarsko područje češkoslov. republike, ali ona ukida podjedno, i izvan bivšega ugarskoga područja, običajno pravo, koje se je usuprot §-u 10. o. g. z-a latentno razvijalo u stanovitom opsegu. Mimo to je i pitanje, da li člankom II. češ. uvod. zakona koji je napokon takodjer dio općega gradj. zakonika nije rečeno i više no da se ukida običajno pravo samo pro praeterito.

Redaktori su kod brisanja »uvoda« u o. g. z. imali u opće samo kod pet §§ (od njih 14) neke sumnje, i to glede §§ 6—8, 10 i 12. O §-ima 6, 7 i 10 smo već gore govorili. Za § 8 (o autentičnom tumačenju) redaktori naprosto vele, da bi bilo doista suvišno pridržati jedini taj § 8, koji se u ostalom p r e t e ž n o sam po sebi razumije. Brisanje pak §-a 12 (o sudskim rješidbama) ne obrazlaže se u motivima u opće zasebno, već u djuture sa §-om 10. Uz najbolju volju se ne može ustvrditi, da je takvo obrazlaganje ubjedljivo.

[14]) I ako argumenti naročito za brisanje §-a 6 o. g. z-a mnogo naliče na argumente u obrazloženju I. osnove njem. gradj zakonika (Motive zum E. eines d. BGB. str. 15). Što se propisa o analognoj primjeni tiče, moramo istaći — ma da su se mnogi odlični juriste izjavili protiv odnosnoga propisa u I. osnovi njem. gr. z-a, te je taj iz samoga z-a i brisan — da je pitanje da li je sa strane suca moguće analogna primjena, i kad zakon o tom šuti, i u novije vrijeme sporno. V. S o m l ó, Jurist. Grundlehre str. 411 s jedne, a B i e r l i n g, Jurist. Prinzipienlehre, IV. str. 396 s druge strane.

[15]) Dakako da se § 7. in. f. različito tumači: I najnoviji komentar k o. g. z-u (K l a n g) sa svojim od odličnoga prof. P i s k a sastavljenim člankom o §-u 7. o. g. z-a, pored sve akribije i sjajne dobre dialektike, jedva da ima prednost pred starijim tumačenjima. Praktični pravnik ne će imati baš mnogo razumijevanja za »historičkoga zakonodavca« i njegovu »hipotetičku volju«. Dok se je prije rješavanja u smislu »principa skupnoga pozitivnoga prava« smatralo pravnom analogijom — sada se rješenje na osnovu tih principa smatra rješenjem prema »načelima prava naravnoga« (§ 7. in. f.)

[16]) I ustanova §-a 2. I. osnove njemač. gradj. z-a (u mnogom slična §-u 10. našega o. g. z-a) izostavljena je u kasnijem njem. gr. zakoniku. Odlični pravnici: G i e r k e, G o l d s c h m i d t, L e o n h a r d, S c h u p p e, Z r o d l o w s k i i dr. su se izjavili protiv §-a 2. I. osnove njem. gradj. zakonika. V. »Zusammenstellung gutachtlicher Äusserungen zu dem Entwurfe eines BGB« str. 361 i sl.

Digitized by Google

Sve u svemu »uvod« staroga o. g. z-a nestao je iz II. češke osnove na osnovu argumenata, koji sigurno nisu teški i preponderantni.[17]) Istina, uvodni §§ o. g. z-a imaju dosta mana i slabih strana, te im se opravdano štošta prigovara. Ipak oni imadu i toliko dobrih svojstva, da su usuprot svemu razlaganju češke redakcije ne bi, mislim, smjeli onako tretirati kao što to II. češ. osnova čini. Ne bih rekao da sudac, naučan do sada judicirati po starom o. g. z-u, ne će uslijed toga brisanja opaziti jedan osjetljiv hiatus.

Prema svemu tome je moje skromno mišljenje, da II. češka osnova, u kojoj je cijeli uvod o. g. z-a izostao, ne zaslužuje zbog toga prednost pred tekstom I. osnove, u kojem su odnosni §§ uvoda gotovo potpuno pridržani (projekt prof. K r č m a ř a).

I ako se na temelju promatranja ovih nekoliko paragrafa ne može, naravno, izreći nikakav sud o cjelokupnom smjeru rada češ. redaktora, ipak izgleda mi da mogu reći: iz do sada promatranoga proizlazi, da se autori ove osnove, dakako, nisu — i gdje su to mogli — držali svojedobne U n g e r-ove upute o korekturama, koje se imadu provesti u starom o. g. z-u (»mosaikartige Korrekturen«), a ni svoga vlastitoga plana, prem u njem ponovno naglašuju, da se radi samo o opreznoj reviziji o. g. z-a, već prije da žele i nastoje modernizirati, koliko je to moguće, quoad ens ac formam, stari gradj. z. po uzoru modernih privatnopravnih kodifikacija.

Z a g r e b, svršetkom februara 1932.

I v a n M a u r o v i ć

Nadležnost redovnih sudova za rješavanje sporova o vlastništvu i posjedu nekretnina zemljišnih zajednica

Napisao dr. K r m p o t i ć J o s i p, odvjetnik u Brodu na Savi.

U br. 4 »Mjesečnika« ponovno je pokrenuto raspravljanje ovoga staroga ali uvijek aktuelnoga pitanja. Uvaženi naš pravni pisac dr. Muha Miroslav izlaže stanovište skupine, koja se zalaže za nadležnost upravnih vlasti pri rješavanju ovakovih sporova. Dosadanji zagovaratelji nadležnosti upravnih vlasti osnivali su svoju argumentaciju na ustanovama §-a 50—53 zak. od 25. travnja 1894. o zemljišnim zajednicama, kao izuzetku od općih propisa, a koji su se prema tome ograničavali na sporove o zemljištu zemljišnih zajednica, nastale izmedju zemljišnih zajednica i njihovih ovlaštenika. Za sporove izmedju zemljišnih zajednica i neovlaštenika priznavali su nadležnost redovnih gradjanskih sudova.

Po dru. Muhi izloženo stanovište mnogo je radikalnije, jer odbacuje dosadanju argumentaciju temeljem §-a 50—53 zakona o zemlji-

[17]) To se može ustvrditi, ma da u motivima (str. 11) čitamo, da su u njima sjednički protokoli ekscerptirani u razmjerno neznatnom opsegu.

Digitized by Google

šnim zajednicama kao neosnovanu, pa se upire na partiju spomenutoga zakona o razgodbenim povjerenstvima i razgodbi, te dosljedno tome poriče nadležnost redovitih sudova za rješavanje stvarno-pravnih prijepora u pogledu nekretnina zemljišnih zajednica uopće tj. bez obzira, da li se radi o sporu sa ovlaštenikom dotične zemljišne zajednice ili neovlaštenikom. Za ovakve sporove nadležna su samo i uvijek razgodbena povjerenstva. Što više u prethodnom razgodbenom postupku i redovite upravne vlasti.

Nije na odmet, da se ovo pitanje rasvijetli i s druge strane, jer — kako rekoh — ovo pitanje je uvijek aktuelno i u praksi gotovo redovito iskrsava, a naša najnovija judikatura postavila se na gledište, da su redoviti gradjanski sudovi nadležni rješavati ove sporove.

Prije svega potpunoma usvajam tvrdnju, da su »razgodba« i »dioba« posve različite operacije time, da za obje operacije važe jednaka zakonska naredjenja, osim u slučajevima, gdje zakon posebno govori o razgodbi, a posebno o diobi.

Dosadanje ali pogrješno indentifikovanje razgodbe i diobe nimalo ne umanjuje osnovanost shvaćanja druge skupine, jer se obrazlaganje njihova stanovišta stvarno ne osniva na identičnosti ovih dvaju pojmova.

Konstatacijom ovih razlika nije nasuprot ojačano piščevo stanovište, budući § 80 zakona o zemljišnim zajednicama normira nadležnost razgodbenoga povjerenstva bez obzira, da li ista ureduju u razgodbenom ili diobnom postupku.

Odlučno je pitanje, da li § 80 zakona o zemljišnim zajednicama stvara redovnu i stalnu nadležnost razgodbenoga povjerenstva, tako da se svaka stranka u spomenutom sporu sa zemljišnom zajednicom mora uvijek obratiti za meritorno rješenje na razgodbeno povjerenstvo i samo na to povjerenstvo.

Razgodbi i nadležnosti razgodbenoga povjerenstva imade po §§ 57, 62 i 68 zakona o zemljišnim zajednicama mjesta kod prvog uredjenja zemljišne zajednice. Pozivanje razgodbenoga povjerenstva poslije prvog uredjenja normiraju se §§ 48. i 84., prema kojima se razgodbeno povjerenstvo radi provedbe razgodbe imade ureda radi pozvati, ako u zemljišnoj zajednici nije uspostavljen red s razloga, što su se užitni i upravni odnošaji zemljišne zajednice tako pomrsili, da je nastala nužda razgodbe.

Užitni i upravni odnosi zemljišne zajednice odnose se na uredjenje pitanja razmjerja pojedinih ovlašteništva, sastava pravilnika, ustanovljenje ovlaštenika i opseg uživanja ovlašteničkoga dijela. S razgodbom samom imade se svakomu ovlašteniku odmjeriti njegovo ovlašteništvo (§ 14) te ustanoviti, sa kojim je zemljištem ovlašteništvo spojeno. Imadu se nadalje, u pravilu kod prvoga uredjenja, ustanoviti zemljišta zemljišne zajednice.

U koliko je potrebno, da razgodb. povjerenstvo uspješno dovrši svoju zadaću u gore istaknutom pravcu, to § 80. tomu povjerenstvu daje

Digitized by Google

vlast, da raspravlja i odlučuje o svim stvarno-pravnim odnošajima, napose i o medjama skupnoga zemljišta, o postojanju i opsegu ovlašteničkih prava itd.

Isti paragraf u II. al. isključuje nadležnost onih oblasti, koje bi, da ne bude razgodbe, nadležne bile rješavati te predmete.

Navedeni paragraf ograničuje dakle nadležnost razgodbenoga povjerenstva na vrijeme, dok traje razgodba, a izvan razgodbe priznaje nadležnost drugih oblasti.

Pita se sada, da li je zakon pod »o b l a s t i m a« mislio samo na upravne vlasti, koje su po §-u 53 nadležne rješavati o postojanju i opsegu ovlašteničkoga prava, kako se to tvrdi, ili su tu uključene i ostale oblasti, medju kojima i redoviti gradjanski sudovi?

Već na prvi pogled dade se sa sigurnošću zaključiti, da te »oblasti« ne mogu biti samo upravne nadzorne vlasti, jer bi u zakonu to bilo naročito spomenuto, kao što je to slučaj u §-u 57, a ne bi se upotrijebio izraz »oblasti«, što svakako označuje razne vlasti.

Nadalje s razloga, što zakon spominje rješavanje s v i h s t v a r n o - p r a v n i h o d n o š a j a, dakle i prijepore o posjedu i vlasništvu, za koje prijepore nadzorne upravne vlasti u nijednom slučaju nisu nadležne.

Po §§ 57—61 sreska načelstva (kot. oblasti) imadu samo uredа radi nastojati, da budu ustanovljene svekolike zemljišne zajednice i njihova zemljišta, te da se popišu svi ovlaštenici. Sve to imade sresko načelstvo postići i z v i d i m a, a n e m e r i t o r n i m r j e š e n j e m, suprot volji interesenata, u koliko se eventualni njihovi prigovori odnose na pitanje posjeda i vlasništva zemljišnih zajednica.

Sresko načelstvo je vlasno rješavati prigovore, odnoseće se na sastavak pravilnika, popis ovlaštenika i ustanovljenja razmjerja ovlašteništva. Bude li pako prigovora u pogledu posjeda i vlasništva zemljišnih zajednica, tada upravna vlast može postići samo sporazum medju strankama. Bez toga sporazuma ne može sresko načelstvo donijeti nikakvo punovažno rješenje, te u svrhu toga rješenja imade predmet ustupiti razgodbenomu povjerenstvu, koje je poslije dozvoljene razgodbe nadležno, da rješava ovakve prigovore. (§§ 62, 63, 64, 66 zak. o zem. zaj., §§ 15 i 36 provedb. naredbe).

§ 80 valja uostalom tumačiti i prema sličnomu zakonu o komasaciji zemljišta od 26. svibnja 1891., odnosno od 22. lipnja 1902., koji zakon po naredjenjima §-a 54 zakona o zemljišnim zajednicama i §-a 48 provedb. naredbe uredjuje i postupak razgodbenoga povjerenstva.

§ 25 zak. od 22. lipnja 1902. o komasaciji upravo je identičan sa § 80 zakona o zemjišnim zajednicama, a po kojem komasacionom propisu ne može biti dvojbe, da su izvan komasacije i redoviti sudovi nadležni za rješavanje svih stvarno-pravnih odnošaja, premda i taj paragraf upotrebljava posve isti izraz, tj. »o n i h o b l a s t i«.

§ 80 II. al. nije dakle mogao misliti isključivo na nadzorne upravne vlasti, već je pod izrazom »onih oblasti« bezuvjetno razumijevao i redovite gradjanske sudove.

Digitized by Google

Sve to još jasnije proizlazi iz §-a 81, na koji se protivno stanovište posve pogrješno upire. Po tom naredjenju će spadati prijepori o vlasništvu i posjedu nekretnina, s kojima je spojeno ovlašteništvo, i n a d a l j e pred redovitoga suca.

Pošto se § 81. nalazi u poglavlju o razgodbi i diobi i pošto slijedi neposredno iza §-a 80., te nastavlja tamo započeta naredjenja o nadležnosti za vrijeme razgodbe kao i izvan nje, to je nedvoumno, da tamošnji izraz »i n a d a l j e« znači i poslije dozvoljene i započete razgodbe odnosno diobe proglašene po §-u 72., a ne poslije stupanja na snagu zakona od 25. travnja 1894 o zemljišnim zajednicama.

I druga al. §-a 81 zakona o zemljišnim zajednicama potvrdjuje ovo mišljenje. Po tom propisu i u slučaju prijepora, koji spadaju pred redoviti sud, imade razgodbeno povjerenstvo pokušati nagodu.

Nadležnost razgodb. povjerenstva počimlje naime sa danom proglašenja u »Službenim Novinama« o dozvoljenoj razgodbi. To znači, da bi svaka stranka i u pogledu samoga pokušaja nagode u prijeporu glede nekretnina, sa kojima je spojeno ovlašteništvo, pa makar se radilo i o minimalnoj i svima dobro poznatoj površini, morala tražiti razgodbu tj. pokrenuti ovaj veliki upravni aparat i zamršeni ovaj postupak, koji se mora proglasiti u »Služb. Novinama« itd. itd. Mislim, da ovdje nije potreban tumač, jer se protivi duhu i slovu zakonskih propisa o razgodbi i diobi, da jedna stranka može radi prijepora, za koje je nadležan redovni sud, što više i da mora tražiti razgodbu, da može pred razgodbenim povjerenstvom pokušati nagodbu.

Ovo zakonsko naredjenje u vezi sa I. al. §-a 81. i §-om 80. odnosi se na slučajeve, glede kojih je nastao prijepor poslije proglašene, a još nedovršene razgodbe odnosno diobe. Nema li razgodbe, nema ni nadležnosti razgodbenoga povjerenstva, bilo da odlučuje o stvarno-pravnim prijeporima u pogledu skupnoga zemjišta, bilo da pokušava nagodbu u pogledu nekretnina, sa kojima je spojeno ovlašteništvo.

Kraj takovoga stanja stvari ne može se osnovano govoriti o stalnoj i redovnoj nadležnosti razgodbenoga povjerenstava u slučajevima spomenutih prijepora odnosno o nenadležnosti redovitih sudova, kad nema razgodbe.

Primjedba, da bi ovakovo tumačenje značilo, da o samovolji nadležnih upravnih vlasti odnosno razgodbenih povjerenstava ili o volji stranaka ovisi, da li će razgodbena povjerenstva odlučivati o ovim sporovima, posve je neosnovano i protivi se jasnim zakonskim ustanovama. Mi smo već kazali, da je zakon točno odredio, kada imade mjesta razgodbi (diobi) kod prvoga uredjenja i poslije prvoga uredjenja. Ako se steknu zakonski uslovi (§ 1. zak. o zem. zaj. i § 1. provedb. naredbe. § 48. zak. o z. z.), tada se samo može dozvoliti razgodba (dioba). Nema li tih uslova, ne može biti ni razgodbe. Kraj tih zakonskih propisa nema mjesta ničijoj samovolji. Primjećujem, da bi isti prigovor prema tome shvaćanju, mogao biti upravjen i za slučaj komasacije, jer i u komasacionom postupku stvarno-pravne prijepore rješava komasaciono povjerenstvo, a izvan komasacije ta nadležnost pripada redovitim sudovima. Ali zato se ne može ustvrditi, da o samovolji razgodbenoga povjeren-

Digitized by Google

stava ili o volji stranaka ovisi, da li će komasaciona povjerenstva ili pak redovni sudovi odlučivati o stvarno-pravnim prijeporima.

Rekli smo, da razgodbeno povjerenstvo dobiva spomenutu nadležnost, samo dok i kada postigne svrhu odredjenu u §§ 48., 78., 84. odnosno § 57., tj. dok i kada uredi zamršene užitne i upravne odnose. Dok razgodbeno povjerenstvo nije počelo uredovati, odnosno kada je prestalo uredovati postignuvši svoju svrhu, tj. kada nema razgodbe, ta povjerenstva nemaju nadležnosti u §-u 80. odredjene, nego su za te prijepore nadležne druge oblasti, koje su po općim propisima za te prijepore nadležne.

§ 72. posve jasno i izričito odredjuje, da nadležnost razgodbenih povjerenstava počima danom uvrštenja oglasa u »Služb. Novine« o dozvoljenoj razgodbi, te da se predmeti, koji do toga dana ne budu pravomoćno riješeni po obastima do tada nadležnima, imadu ustupiti razgodbenomu povjerenstvu.

Ovo zakonsko naredjenje ne trpi protivnoga tumačenja glede trajanja nadležnosti razgodbenoga povjerenstva, a naročito, da nadležnost razgodbenoga povjerenstva počima istom dozvoljenom razgodbom i uvrštenjem oglasa u »Služb. Novine«.

Pošto je pak razgodbi svrha urediti zamršene užitne i upravne odnošaje zemljišnih zajednica, to razgodbeni postupak, a time i nadležnost razgodbenoga povjerenstva prestaje, kada povjerenstvo postigne svoju svrhu, tj. kada se razgodba dovrši. Nema dakle nadležnosti one vlasti, čija je nadležnost po izričitom zakonskom propisu prestala odnosno uopće nije nastala.

U savezu sa izloženim napomenuti nam je, da nema nikakovoga osnova tvrdjenja, da bi razgodbeno povjerenstvo moglo rješavati i ona pitanja, koja je već prije pravomoćno riješio redoviti sud, jer se razgodbenomu povjerenstvu imadu dostaviti od dotada nadležnih oblasti samo oni predmeti, koji još nisu pravomoćno riješeni. O već pravomoćno riješenim predmetima po tim oblastima razgodbeno povjerenstvo ne će i ne može više donašati svoja rješenja.

Kao što je zakon jasan u pogledu postanka nadležnosti razgodbenih povjerenstava, tako je jasan i u pogledu prestanka te nadležnosti, te to ne bi bilo ni potrebno zaključivati iz općih propisa zakona o zemljišnim zajednicama.

Kako smo već prije istaknuli, po §§ 54. i 55. zakona o zemljišnim zajednicama i §-u 58. provedbene naredbe nadležnost, ustrojstvo i postupak razgodbenih povjerenstava je normiran i sličnim već spomenutim zakonom o komasaciji od 26. siječnja 1891. odnosno zakonom o komasaciji od 22. lipnja 1902., koji je sada u kreposti.

Po §-u 74. zakona o komasaciji, koji važi i za razgodbena povjerenstva, dovršenje komasacionoga postupka, dakle i razgodbenoga postupka, imade komasaciono povjerenstvo javno proglasiti. Danom ovoga proglašenja p r e s t a j e nadležnost komasacionih oblasti.

Time smo izložili naše stanovište, da je razgodbeno povjerenstvo organ sa privremenom nadležnošću, tj. dok traje razgodba (dioba). Kada nema razgodbe, nadležne su one oblasti, kojima po općim propisima

Digitized by Google

pripada rješavanje prijepora o svim stvarno-pravnim odnošajima, dakle i o posjedu i vlasništvu zemljišnih zajednica kao o privatno-pravnim sporovima. Sada nam se nameće pitanje, može li i mora li pojedinac bio on ovlaštenik ili neovlaštenik odnosne zemljišne zajednice u stvarnopravnom sporu glede skupnoga zemljišta za ostvarenje svoga privatno-pravnog individualnog interesa zatražiti razgodbu?

Već obzirom na to, da se razgodba dozvoljuje ili u svrhu prvog uredjenja zemljišne zajednice ili u slučaju ponovnoga poziva razgodbenoga povjerenstva u svrhu, da u cijeloj zajednici uspostavi red, ako su se užitni i upravni odnošaji zemjišne zajednice jako pomrsili, možemo odmah dati niječan odgovor na ovo pitanje.

O zahtjevu pojedinca, da se odredi razgodba u svrhu prvoga uredjenja, ne može biti ni govora, jer se prema §-u 1. i 2. provedbene naredbe razgodba izvadja ureda radi, te su sreska načelstva dužna odmah, po svojoj službenoj dužnosti, povesti izvide u smislu §-a 57. i dalje po zakonu postupati (§ 62.).

Za traženje razgodbe poslije prvog uredjenja imade doduše mjesta i molbi stranaka (§ 67. toč. b.), ali se takovoj molbi može udovoljiti samo onda, ako stranke dokažu potrebu razgodbe, t. j. ako su se upravni i užitni odnosi zemljišne zajednice neobično zamrsili. Radi li se o interesu pojedinca t. j. kada su se njegovi individualni odnosi spram zajednice »zamrsili«, nema mjesta razgodbi, jer zakon pretpostavlja, da su se zamrsili užitni i upravni odnosi cijele zajednice. Pretpostavja se naime skupni interes i zamršenost mnogobrojnih pitanja i odnosa, koji se u nijednom slučaju ne mogu odnositi na individualni, a u danom slučaju ni na jedini interes pojedinca.

U prvom redu naglasujem, da po §-u 69. mogu samo ovlaštenici tražiti razgodbu odnosno diobu, jer taj propis izričito zahtijeva, da se u molbi za razgodbu uz popis svih ovlaštenika, imadu točno naznačiti imena onih ovlaštenika, koji žele razgodbu (diobu).

Medjutim iz naredjenja o instruiranju molbe za razgodbu, kao i iz postupka na tu molbu sve do rješenja razgodbenoga povjerenstva o dozvoli razgodbe odnosno o neudovoljenju molbe proizlazi, da razgodbu ne može zatražiti pojedinac radi svojega posebnog individualnog interesa, pa makar on bio i ovlaštenik.

U molbi se mora navesti razloge, s kojih je razgodba postala nužnom; svakako one razloge, koje pretpostavlja § 48.; nadalje priložiti popis svih ovlaštenika.

Ako razgodbenu molbu ne bi trebalo odbiti ex primo decreto, ili je ne bi trebalo nadopuniti, odredit će razgodbeno povjerenstvo ročište na licu mjesta, na koje će pozvati stranke time, da će se za one, koji ne dodju, držati, da su privolili uz sve odredbe razgodbenoga povjerenstva. Povjerenstvo će zatim privremeno ustanoviti ovlaštenike i razmjerje ovlašteništva, te tada istom donijeti svoju odluku o razgodbenoj molbi.

Digitized by Google

Očito je, da razgodbeni postupak ide zatim, da riješi veliki broj sporova, koji diraju interese cijele zajednice odnosno interese svih ili barem interese velikoga broja ovlaštenika. Inače bi bile besmislene zakonske odredbe, prema kojima se u svakom razgodbenom postupku imadu već na samu molbu ustanoviti privremeni ovlaštenici i razmjerja ovlašteništva, i to sve prije rješenja, da li se razgodba dozvoljuje ili se molba za razgodbu odbija.

Iz postupka razgodbenoga povjerenstva poslije rješenja o dozvoljenoj razgodbi proizlazi još očevidnije, da ne može biti u pitanju pojedinačni interes, pa makar se taj odnosio na samo ovlašteničko pravo, a pogotovo, ako se isti odnosi na vlasništvo izvjesnoga dijela zemljišta zemljišne zajednice.

Dozvoljena razgodba oglasuje se naime ne samo u općini, u čijem se području nalazi razgodbeni objekt, već se oglas uvršćuje u »Službene Novine«, u kojem se pozivaju svi interesenti, da se u roku od šest mjeseci prijave, jer će se inače razgodba provesti bez obzira na njih uz pravo eventualne naknade u novcu. Razgodbeni izaslanik mora pozvati na raspravu sve one, o kojima na bilo koji način dozna, da su ovlaštenici. Ako je boravište kojega ovlaštenika nepoznato, imade mu se imenovati skrbnik. Treće osobe, koje imaju uknjiženih prava na nekretnine zajednice ili na nekretnine, s kojima je spojeno ovlašteništvo, mogu sudjelovati kod razgodbe u svrhu očuvanja svojih prava, ali ne mogu svojim prigovorom zapriječiti razgodbu. Na prava trećih osoba imadu razgodbene oblasti paziti ureda radi. Razgodbeno povjerenstvo mora nastojati, da se razgodba provede na temelju sporazuma ovlaštenika. Prije nego se pristupi k izradbi razgodbene osnove, imaju se pravomoćno ustanoviti, kako zemljište, o kojem se radi, tako i svi ovlaštenici i razmjerje njihovih ovlašteništva. Razgodbom ima se svagda utanačiti pravilnik o uredjenju skupnih užitaka, o načinu uprave i o gospodarstvenim mjerama nužnih za trajno gospodarnje sa zajedničkim zemljištem (§§ 70. do 79.).

Kada bi se u razgodbenom postupku moglo raditi o pojedinom individualnom interesu jednoga ovlaštenika ili treće osobe (neovlaštenika), tada imperativna naredjenja o ustanovjenju svih ovlaštenika, razmjerja ovlašteništva, a utanačenju pravilnika itd. ne bi imala nikakova smisla, jer bi sve to bilo nepotrebno, ako razgodbeno povjerenstvo imade da riješi stvarno-pravni prijepor jedne osobe protiv zemljišne zajednice u pogledu jednoga ma i najmanjega dijela nekretnina zemljišne zajednice. Taj naime prijepor ne bi dirao interese svih ostalih ovlaštenika, čija bi ovlaštenička prava i glede njihovoga postojanja i glede opsega i pored ovoga prijepora mogla biti neprijeporna i nenapadana. Ne bi dalje imalo smisla oglašivanje u općini, a pogotovo u »Službene Novine«, jer bi u konkretnom slučaju bila samo dva interesenta: tužilac i tuženi, t. j. zemljišna zajednica i njezin protivnik. Razgodbom se ima svagda utanačiti pravilnik: odmjeriti svakomu ovlašteniku njegovo ovlašteništvo te ustanoviti, s kojim je zemljištem isto spo-

Digitized by Google

jeno. Čemu sve to, ako se radi o priznanju prava vlasništva izvjesnoga dijela nekretnina?!

Protivno tumačenje prikazuje cijeli ovaj zakon kao besmislen, a zakon nije i ne može biti takov. To je barem neprijeporno.

Imade još nešto. — Po §-u 46. provedbene naredbe i čl. 11. naredbe od 2. veljače 1900. br. 5533 troškovi razgodbe predujmjuju se iz zemaljskoga proračuna. Ako se ne postigne s p o r a z u m o v l a š t e n i k a, zemjišna zajednica mora troškove povratiti. Troškove konačno mora platiti zemljišna zajednica, za čije je uredjenje provadjana razgodba. Ako je povjerenstvo provadjalo razgodbu više zemljišnih zajednica, imade se taj skupni trošak na pojedine zemljišne zajednice razmjerno razdijeliti.

I ovo naredjenje potkrepljuje našu tvrdnju, da samo ovlaštenici i to u interesu i na račun cijele zemljišne zajednice mogu biti legitimirani na podnošenje molbe za razgodbu. Treće osobe mogu samo sudjelovati kod već dozvoljene razgodbe i to ako su knjižni ovlaštenici na skupnim nekretninama odnosno na onima, sa kojima je spojeno ovlašteništvo. Na prava trećih osoba uopće imade razgodbeno povjerenstvo paziti ureda radi.

Uvodno smo spomenuli, da u cijelosti usvajamo kao osnovanu tvrdnju, da su razgodba i dioba posve različite operacije, ali time, da za obje te operacije važe jednaka zakonska naredjenja, izuzevši slučajeve, gdje zkon imade specijalna naredjenja o jednoj i o drugoj operaciji.

U pogledu instruiranja molbe za razgodbu odnosno za diobu važe prema tome jednaki propisi sa tim izuzetkom, da molbi za diobu treba još priložiti prepis zapisnika glavne skupštine o zaključenoj diobi, te pravilnik i rješidbu zemaljske vlade.

Nema sumnje, da diobu zemljišne zajednice mogu zatražiti samo ovlaštenici i to temeljem zaključka glavne skupštine, stvorenoga većinom od dvije trećine svih ovlaštenika. Logično tome i razgodbu mogu zatražiti samo ovlaštenici i to veći broj ovlaštenika, makar i ne temeljem zaključka glavne skupštine sa većinom od dvije trećine ovlaštenika. Kao što diobni tako i razgodbeni postupak ide u interesu cijele zemljišne zajednice i svih ovlaštenika; nikada u interesu pojedinca ovlaštenika a pogotovo ne u interesu pojedinca neovlaštenika.

Konačno nijedna vlast ne može i ne smije odbiti, da donese meritorno rješenje o zahtjevu, za koji je samo ta vlast nadležna raspravljati.

Prema protivnomu mišljenju razgodbeno povjerenstvo jedino je nadležno raspravljati prijepor, koji se odnosi na vlasništvo i posjed zemljišta zemljišne zajednice. Gore smo razložili, da razgodbeno povjerenstvo postupa samo u razgodbenom (diobnom) postupku. Na svaki stvarno-pravni zahtjev proti zemljišne zajednice u pogledu posjeda i vlasništva njezinih nekretnina moralo bi razgodbeno povjerenstvo prije svega dozvoliti razgodbu, da po § 72. zadobije nadležnost.

Medjutim vidimo, da razgodbeno povjerenstvo može temeljem §§ 70. i 71. odbiti molbu za razgodbu, ako već iz same molbe ili po provedbenom ročištu na licu mjesta i poslije privremenog ustanovljenja ovla-

Digitized by Google

štenika i razmjerja ovlašteništva nadje, da užitni i upravni odnosi zemljišne zajednice nisu tako zamršeni, da bi nastala nužda razgodbe.

U ovom slučaju stvarno-pravni zahtjev protiv zemljišta zemljišnih zajednica ne bi se mogao raspravljati pred nijednom vlasti. Redoviti gradjanski sud ne smije, a razgodbeno povjerenstvo ne mora!? Takovo stanje ne može se nikako dovesti u sklad sa § 19. o. g. z.

Iz svega ovoga može se i mora izvesti slijedeći zaključak:

Pred razgodbenim povjerenstvom ne može se podići zahtjev proti zemljišnoj zajednici na priznanje prava vlasništva temeljem dovršene dosjelosti kao primaran i jedini zahtjev.

Primarno se može tražiti samo razgodba t. j. prvo uredjenje zemljišnih zajednica odnosno uredjenje užitnih i upravnih zamršenih odnosa, a istom poudovoljenju ovoga zahtjeva može se postaviti sekundarni zahtjev na rješenje izvjesnog stvarno-pravnoga prijepora i to samo u toliko, u koliko o tom rješenju ovisi uspješno rješenje primarnoga zahtjeva t. j. uredjenje užitnih i upravnih odnosa.

Nadalje: Neovlaštenik, pa makar ih bio veliki broj, nikada ne može tražiti (željeti) razgodbu. Pojedinac, ma bio on i ovlaštenik, nije radi rješenja svoga individualnoga prijepora legitimiran podići molbu za razgodbu, a niti razgodbeno povjerenstvo može i smije radi individualnoga i jedinog interesa dozvoliti provadjanje razgodbe.

Protivno tumačenje ne može se učiniti vjerojatnim niti pozivanjem na javno pravne interese, koje da promiče i zaštićuje zakon o zemljišnim zajednicama kao javno-pravna uredba, kao ni tvrdnjom, da pitanje nadležnosti nije isključivo pravne prirode već i narodno-gospodarske.

Pitanja nadležnosti rješava zakon, pa je to isključivo i u prvom redu pravno pitanje. Sa zakonskoga gledišta je svejedno, koja će vlast presuditi spor, jer je svaka vlast strogo vezana na pozitivne zakonske propise, koje jednako primjenjuju redoviti sudovi kao i upravne vlasti.

Nije moguće povući strogu granicu izmedju privatnoga i javnopravnoga interesa. Javno-pravni u pravilu je isprepleten sa privatnopravnim i obratno, a zakon (§ 78. o opć. uprav. postupku) pozna i privatne interese, koji se moraju štititi po službenoj dužnosti i za koje u danom slučaju privatniku oduzimlje slobodu raspolaganja.

Zakon o zemljišnim zajednicama nije stoga isključivo javnopravna uredba, koja »suzbija volju pojedinaca«. U koliko je i suzbija, čini to u prvom redu u interesu ograničenoga skupa pojedinaca t. j. zajedničara u pogledu njihovih privatnih interesa na ovlašteništvo pa čak i na nekretnine zemljišne zajednice. U izvjesnim slučajevima zakon pogoduje pojedinačnoj volji, koja čak ide i za prestankom cijele zajednice (§ 42.) i ostvaruje isključivo privatno-pravne interese kako poje-

Digitized by Google

dinca-ovlaštenika, tako same zemljišne zajednice, koje u odnosu spram trećih, a može biti i spram samih svojih članova (§ 26.), jesu privatnopravne juridičke osobe, koje doduše u izvjesnom pravcu potpadaju pod nadzor upravnih vlasti, kao što je to slučaj i sa kućnim zadrugama. Odnos zemljišne zajednice spram trećih t. j. spram ovlaštenika ili neovlaštenika za slučaj prijepora o posjedu i vlasništvu nekretnina zemljišnih zajednica jest isključivo privatno-pravne prirode, koje prijepore rješavaju redoviti gradjanski sudovi.

Pravosudje

a) Gradjansko

Preboj parbenoga troška je dopušten i u onim izlučnim parnicama, koje se vode po maličnom postupku.

Rješenja banskoga stola od 13. siječnja 1931. br. 43706-930. i od 17. veljače 1932. br. 4101.

(Osude kot. suda u N. Gr. od 26. studenoga 1930. br. 17.852/gr. M. 649/1929. i od 5. siječnja 1932. br. 172/gr. M. 298/1929.)

I. U parnici Fr. I. iz G. B. proti Gr. P. i Fr. P. na priznanje prava vlasništva pokretnina i izlučenje ispod ovrhe sudio je

kotarski sud u N. Gr. po zahtjevu tužbe, osudivši podjedno prvotuženoga (ovrhovoditelja) na naknadu parbenih troškova.

Protiv te osude uložio je potonji ništovnu žalbu, koju je obrazložio ovako: Spomenutu osudu napadam poradi izreke o parbenom trošku, te tu izreku smatram ništetnom temeljem toč. 11. § 75. m. p., budući da su njome povrijedjeni propisi §§ 71. savezno s § 93. m. p.

Prije svega držim, da je trošak uopće previsoko obredjen, kada bi se protivniku baš morali svi troškovi naknaditi, jer je u glavnoj stvari uspio. U drugom redu držim, da se po posljednjoj izreci stavke četvrte § 71. m. p. savezno s § 93. m.p., odnosno savezno s propisima o parbenim troškovima po gr. p. p., imao parb. trošak uopće prebiti, pošto se ovdje radi o izlučnoj parnici, u kojoj bi se po redovitom postupku čitav trošak prebio. — Stavka prva § 71. m. p. ima se prosudjivati savezno s citiranom stavkom četvrtom cit. §-a.

Ovaj slučaj izlučne parnice je tipičan. Prije svega nisam kod pljenidbe intervenirao, da bi nešto bilo zaplijenjeno na naročiti moj zahtjev, već je pljenidbu proveo sam sudbeni izaslanik. U drugom redu, tko će pretpostavljati, da otac (ovršenik) nije u kući gospodar, nego sin (tužitelj). U trećem redu, zar ne ću dosta izgubiti, što se ne mogu za svoju tražbinu i trošak ovrhe namiriti, da bi sada još ja morao platiti toliku svotu ovršenikovu sinu. Ja sam morao ostajati kod zahtjeva tužbe, jer sam držao nemogućim, da je moj dužnik (ovršenik) u kući ništa, a njegov sin (tužitelj), da je u kući gazda. Transakcija izmedju oca i sina je jamačno učinjena u slutnji, da se vjerovnici ovršenikovi odbiju, pa zar nije onda pravo, da sin (tužitelj) nosi barem svoje troškove izlučne parnice.

Banski stol je nakon toga prvostepenu osudu u dijelu o parbenom trošku ukinuo i sudio, da se parbeni troškovi prebijaju.

Razlozi: Prvotuženi Gr. P. nije sudjelovao kod provadjanja pljenidbe i procjene, pa je već obzirom na sadržaj pljenidbenoga zapisnika, a napose s obzirom na u istom navedenu izjavu seoskoga starješine S. M. imao opravdanoga razloga držati, da ti plijenidbeni predmeti sačinjavaju vlasnost njegovoga dužnika, drugotuženoga Fr. P., pogotovo, kada nijedna treća osoba tom prigodom nije prijavila svoja prava na predmete, uzete pod ovrhu, a niti stavila zahtjev za njihovo izlučenje. Prvotuženi se kraj takvoga stanja nije objesno u ovu parnicu upustio, već je naprotiv imao dovoljno opravdanih razloga, da u istoj ustraje, dok vlasnost

Digitized by Google

treće osobe ne bude dovoljno zasvjedočena napose već i gledom na samu transakciju imetka prvedenu kupoprodajnim ugovorom od 5. rujna 1927. izmedju tužitelja i drugotuženoga, a i njihov roditeljski odnošaj. To opravdava preboj parbenih troškova, na koji je povodom žalbe ništovne prvotuženoga s obzirom na ništinu t. 11. §-a 75. ukinućem napadnute osude u tom dijelu (§. 78. sl. 2. m. p.) valjalo suditi.

II. U sličnoj parnici mldb. Fr. M. iz B. protiv C. Fr. i Fr. E. iz O. sudio je kotarski sud u N. Gr. po zahtjevu tužbe, osudivši podjedno oba tužena (t. j. ovrhovoditelja i ovršenika) na naknadu parbenoga troška tužiteljici.

Proti toj osudi uložio je prvotuženi (ovrhovoditelj) ništovnu žalbu koli glede glavne stvari, toli glede izreke o parbenom trošku.

Banski stol je prvostepenu osudu glede glavne stvari potvrdio, a glede izreke o parbenom trošku spram prvotuženoga ukinuo, te sudio, da se parbeni troškovi izmedju tužiteljice i prvotuženoga prebijaju.

Razlozi: Izreka o parbenom trošku nije na zakonu osnovana. — U nazočnom se je slučaju prvotužena služila samo svojim pravom, kada je dala provesti ovrhu na ovršeničke pokretnine, te zaplijenila samo one stvari, koje je pronašla u njenoj detenciji. Pri tom nije imala povoda ni razloga držati, da ti predmeti ne sačinjavaju vlasost ovršenice, pogotovo kada prigodom provadjanja ovrhe, kako to proizlazi iz pljenidbenoga zapisnika, nije nikoja treća osoba prijavila svojih prava. ni stavila zahtjev za izlučenje tih zaplijenjenih predmeta, a niti je bilo čime bila zasvjedočena vlasnost trećih osoba. Uslijed toga i dok iz same parnice ne proizlazi, da su po tuženoj stavljeni kakovi objesni ili neosnovani prigovori tužiteljskim navodima, ne može se za tuženu C. Fr. reći, da nije imala dovoljno opravdanih razloga, da se u ovu parnicu upusti i da u njoj ustraje, dok vlasnost treće osobe ne bude s istom dovoljno zasvjedočena. To sve opravdava u nazočnom slučaju preboj parbenih troškova, jer bi u protivnom slučaju po takovom dosudjivanju parbenoga troška ovrhovoditelji stradali i neizravno plaćali odštetu radi vršenja svojih prava, što bi bilo u očitoj protimbi sa ustanovom § 1305 o. g. z. Valjalo je stoga povodom žalbe ništovne C. Fr. napadnutu osudu maličnoga suca u dijelu odnosećem se na izreku oparbenom trošku zbog niština toč 11. §-a 5. po §. 78. al. 2. m. p. ukinuti i suditi na preboj tih troškova.

Priopćio dr. Urcić, odvjetnik u Novoj Gradiški.

§ 1. sl. b) mal. post. ne proteže se i na parnice kojima je predmet novčana tražbina, izražena u stranoj valuti.

Rješidba banskoga stola od 3. veljače 1932. br. 2473/32. II. 9705/31.

(Odluka kotarskoga suda u Sušaku od 21. listopada 1931. br. 12580/gr.)

Kotarski sud u Sušaku je u maličnoj parnici tužiteljice A. proti tuženomu B. radi R. M. 373.06 spp. odbio odlukom od 15. travnja 1931. br. 4268/gr. tužbu kao nenadležnomu sudu podnesenu, jer da prema službenoj tečajnici utužena svota prelazi iznos od D 5000, a

banski stol rješidbom od 15. srpnja 31. br. 25675/31. uslijed utoka tužiteljice »uvaživši, da je tužiteljica već u tužbi naznačila, da utužena svota od R. M. 373.06 p. po tečaju marke, kako ju je obračunala, iznosi svotu od D 5000, pa da radi toga tužbu i podnosi maličnomu sudu; uvaživši, da se potom mora zaključiti, da je tužitelj spreman primiti svotu od D 5000 odnosno istoj odgovarajuću svotu u njemačkim markama; uvaživši, da malični sudac na ovu okolnost nije uzeo nikakav obzir na raspravi, a što više da nakon prigovora tuženoga nije ni uputio tužiteljicu, da se izjavi o ovim navodima u tužbi, niti je nastojao polučiti sporazum stranaka u smislu § 3. mp., ukinuo je napadnutu odluku kao prerano donesenu.

Kotarski sud u Sušaku nakon provedene rasprave odbio je ponovno tužiteljicu sa tužbom.

Razlozi: Po § 1. m. p. kotarski sudovi raspravljaju po maličnom postupku pored parnica o svotama, čiji iznos ne nadilazi D 5000, još i parnice o drugim predmetima, ako se može izraziti tužbom, da se namjesto njih dosudi novčana svota do iznosa od najviše D 5000, ili ako je tužitelj već u tužbi naročito izjavio, da je voljan primiti gornji nagodjeni iznos, a po § 3. m. p. mogu raspravljati po tom postupku i tužbe do D 10.000 uz pretpostavku, da stranke sklope takov ugovor

Digitized by Google

pred maličnim sucem, a ako je sklopljen prije podignuća tužbe, tada da takov ugovor bude dokazan.

Nazočnom tužbom je tužiteljica utužila R M. 373.06 spp., što prema službenoj tečajnici za mjesec rujan 1930, kada je tužba podignuta, iznosi D 5017.65 p., dakle preko D 5000, a da tužiteljica nije doprinijela nikakova dokaza, da je medju strankama sklopljen ugovor, da se ovaj spor iznese pred maličnoga suca, niti je već u tužbi i r i j e k o m naznačila, da je mjesto utuženih R M. 373.06 voljna primiti D 5000, nego je u petitu tužbe izrijekom zatražila platež samo utužene svote od R.M. 373.06, dok se je skrbnik tuženoga izričito na raspravi usprotivio, da se isti riješi po maličnom postupku, stavivši još na prvom ročišću prigovor nenadležnosti.

Taj je prigovor iz gornjih razloga valjalo uvažiti, i ako je tužiteljica tokom rasprave snizila svoj zahtjev na R. M. 371.--, jer je za prosudjivanje kauzalne nadležnosti odlučan momenat predaje tužbe, a ni navod tužiteljice, da je voljna primiti mjesto utuženoga iznosa svotu od D 5000, nije se mogao uvažiti, jer se je tuženi s pravom protivio, da bude sudjen na drugu valutu, nego je ona, na koju glasi utuženi navodni dug, budući da bi promjenom valutarnoga odnosa izmedju dinara i R. M. mogao njegov dug narasti tako, da faktično plati daleko više od prvotno utuženih (ne sniženih) R. M. 373.06, što bi opet činilo po službenoj tečajnici na dan podignuća tužbe preko D 5000, pa opravdani prigovor nenadležnosti suda ponovno iskrsava.

B a n s k i s t o l je potvrdio gornju odluku »s razloga u njoj navedenih«.

Priopćio dr. R o š i ć Djuro, sudac u Sušaku.

Samo medju protokoliranim trgovcima statuira neprigovoreni prihvat fakture sa zaporkom plativosti i utuživosti — forum contractus.

Rješidba stola sedmorice od 19. lipnja 1931. br. 2997.

(Osuda kotar. suda u Novoj Gradiški od 30. svibnja 1930. br. 20.835/gr., osuda banskoga stola od 18. ožujka 1931. br. 36.836).

K o t a r. s u d u Nov. Grad u usmeno raspravljenoj parnici B. S., V. Ž. i F. H. iz N. G., tužitelja protiv P. F. i Z. iz S., tuženih, radi 22.858 D 85 p. spp. je sudio po zahtjevu tužbe uz naknadu parbenoga troška uvjetno, ako tuženi P. F. ne položi odlučne prisege.

B a n s k i s t o l povodom ništovne žalbe i priziva tužitelja i tuženih je preinačio prvostepenu osudu i sudio uvjetno, ako sutužitelj B. S. položi u osudi formulirane odlučne prisege.

S t o l s e d m o r i c e je povodom ništovne žalbe izvanrednoga previda tuženih P. F. i Z. poništio obje nižestepene osude i tužitelje sa njihovom tužbom i u njoj stavljenim zahtjevom zbog nenadležnosti odbio, a podjedno im naložio, da tuženima naknade parbeni trošak te trošak priziva i previda za 14 dana pod prijetnjom ovrhe.

Razlozi: Tuženici P. F. i Z. stavili su pravovremeno prigovor nenadležnosti, jer oni stanuju na S., gdje je valjalo i tužbu podignuti. Tužitelji su se za opravdanje nadležnosti prvostepenoga suda pozvali na § 42 sud., jer da su njihovi računi, priposlani tuženima vrhu prodane im robe, sadržavali zaporku »plativo i utuživo u N. G.«, a tuženici da su ove račune neprigovoreno primili, te se time podvrgli nadležnosti prvostepenoga suda.

Tuženici su porekli, da su oni račune sa spomenutom zaporkom primili, nu kada bi ih primili, ne bi ta zaporka ustanovljavala nadležnosti prvostepenoga suda iz razloga, što oni nisu protokolirani trgovci dok neprigovoreni prihvat fakture sa zaporkom plativosti i utuživosti statuira forum contractus samo medju trgovcima. Tužitelji nisu porekli, da tuženici — napose prvotuženi P. F. nije protokolirani trgovac, stoga se taj prigovor tuženih po § 22. grpp. ima smatrati istinitim i priznatim. Kako je stanovište tuženih, da zaporka plativosti i utuživosti u fakturi i neprigovoreni prihvat takove fakture statuira forum contractus samo medju protokoliranim trgovcima, ispravno, i budući da za drugotuženu pogotovo nije nadležnost prvostepenoga suda nikako obrazložena, to se prigovor nenadležnosti ukazuje osnovanim.

Digitized by Google

Prema takovom stanju valjalo je povodom ništovne žalbe i izvanrednoga previda tuženih obje nižestepene osude kao po § 339. t. 1. grpp. ništetne po § 347. grpp. poništiti i tužitelje sa tužbom zbog nenadležnosti otputiti. — Izreka o naknadi parničkoga troška i troška pravnih lijekova temelji se na §§ 573. i 577. grpp.

Priopćio dr. Uroić, odvjetnik u Novoj Gradiški.

Uzdržavanje unuka po djedu i babi.

Rješenje stola sedmorice od 19. studenoga 1931. broj 5640.

(Odluka kotar. suda u Koprivnici od 20. travnja 1931. br. 5556/gr., rješidba bans. stola od 9. srpnja 1931. br. 24.762.)

U molbenom predmetu H. i B. zastupanih po tutorstvu udovi C. i D-u, molitelja, proti E. F., radi plaćanja alimentacije snp., u kojem je

kotarski sud u Koprivnici udovoljio molbi, te E-u i F-u naložio, da plaćaju mjesečno za uzdržavanje molitelja ukupno 500 D od 1. siječnja 1930., te da naknade trošak postupka od 66? D.; — a

banski stol povodom ništovne žalbe i utoka E. i F. ništovnu žalbu odbacio, utok otputio i potvrdio pobijanu odluku u cijelosti;

stol sedmorice je riješio: Povodom izvanrednoga previdnoga utoka E i F. poništavaju se obje suglasne nižestepene odluke i prvostepenomu sudu nalaže, da raspravu u niže označenom pravcu popuni i dalje po zakonu postupa.

Razlozi: Po § 143. ogz., ako je otac umro a mati uboga, skrb za odgojenje djece pada na djeda i babu sa strane očeve. Ali ova ustanova ne propisuje, da bi djed i baka imali skrbiti za odgoj djece samo plaćanjem alimentacije u gotovom, a da ne bi mogli dovati nužno uzdržavanje djeci u naravi.

Budući da se utjecatelji ne odriču ispunjenja svoje gornje dužnosti, nego traže, da mogu djecu uzdržavati kod sebe, ili im barem davati hranu i odjeću, a kako su djeca već dostigla dobu od 8 i 6 godina, to nema zakonske zapreke, da utjecatelji ne pružaju djeci uzdržavanje u naravi.

Kako medjutim nije raspravljen sam način toga uzdržavanja, t. j. da li će djeca preći sasvim k utjecateljima na uzdržavanje s materom, ili će im djed i baka davati samo hranu i odjeću, a da ostanu na stanu i njezi kod matere, to se ukazuju obje nižestepene odluke preuranjenima, pak ih je povodom izvanrednoga previdnoga utoka E. i F. valjalo poništiti, te prvostepenomu sudu narediti, da raspravu u gornjem pravcu popuni i dalje po zakonu postupa.

Priopćio dr. Vragović Aleksa, Zagreb.

Tužitelj, čijemu je tužbovnom zahtjevu udovoljeno pod uvjetom, ako tuženi ne položi odlučne prisege, nema prava poslužiti se utokom po § 345. grpp. protiv rješidbe druge molbe, kojom je prvostepena osuda ukinuta, te odredjena nadopuna rasprave.

Rješidba stola sedmorice od 4. travnja 1929. br. 1663.

(Osuda kotar. suda u Novoj Gradiški od 5. ožujka 1923. br. 1758, rješenje bans. stola od 18. listopada 1928. br. 22.594).

Kotar. sud u N. Gr. u parnici mldb. B. I. te B. Fr. iz B. proti ostavini R. M. iz B. po skrbniku R. A. radi priznanja očinstva i ispunjenja očinskih dužnosti sudio je po zahtjevu tužbe ako tužena po R. A. ne položi dosudjenu joj niječnu prisegu, a za protivni slučaj se tužba odbija.

Banski stol povodom pravnih lijekova obiju stranaka protiv ove osude kotar. suda, uvaživ, da u tužbi, a po tom ni u osudi, nije pravilno i točno po datumu označeno kritično vrijeme, u koje pada začeće tužitelja; — uvaživ, da je glede činjenice spolnoga općenja pok. M. R. sa materom tužitelja u vrijeme začeća tužiteljeva očitovanom nasljedniku tuženičke ostavine navraćena odlučna prisega nedopustiva, jer se ne može uzeti, da on o tome ima vlastitoga znanja (§ 240. grpp., — uvaživ, da je stoga valjalo zastupstvo mldb. tužitelja shodno uputiti i pozvati, da pruži ina dokazala o eventualnim izjavama pok. M. R. ili njegovim noćnim posjetima kod matere tužitelja, iz kojih bi se dalo posrednim načinom (§ 105. grpp.)

Digitized by Google

izvesti dokaz o uslijedilom spolnom općenju pok. M. R. sa materom tužitelja Fr. B., što učinjeno nije; — uvaživ, da je prema tome raspravni i dokazni postupak ostao manjkav, a da se bez toga temeljita osuda izreći ne da dosljedno tome, da je napadnuta osuda preuranjena i ništetna;

o b n a š a o j e povodom ništovne žalbe i priziva obih stranaka napadnutu prvosudnu osudu kao ništetnu ukinuti i tom sudu naložiti, da raspravu i dokazni postupak u istaknutom pravcu popuni i dalje po zakonu postupa.

S t o l s e d m o r i c e uslijed previdnoga utoka prvotužitelja protiv gornjega rješenja banskoga stola vidjevši, da osuda prvostepenoga suda nije bila za tužitelja povoljna, pa da mu po § 345. grpp. ne pristoji pravo poslužiti se utokom protiv ukidne rješidbe drugostepenoga suda;

n a š a o j e previdni utok tužitelja mldb. B. I. kao nedopušten odbiti.

Priopćio dr. U r c i ć, odvjetnik u Novoj Gradiški.

Zakon o zemljišnim knjigama nije ništa izmijenio u pogledu postojećih naredjenja o realnoj podsudnosti.

Rješenje stola sedmorice od 11. veljače 1932. h 4065/31.

(Odluka kotar. suda I. u Zagrebu od 17. veljače 1931. br. 15.547/gr., rješenje bans. stola od 22. travnja 1931. br. 12.477.)

U parnici A. i dr. proti tuženim B i dr., radi priznanja, da im ne pripada nikakvo pravo ovlašteničko na zemljišnu zajednicu Trnje spp., u kojoj je

k o t a r s k i s u d I. u Z a g r e b u postupak zbog nenadležnosti suda obustavio; — a

b a n s k i s t o l povodom utoka tužitelja pobijanu prvostepenu odluku ukinuo i prvostepenomu sudu naložio, da zapisnik od 13. veljače 1931. br. 15.547/gr. mimo neosnovanog odbitnog razloga nenadležnosti suda ponovno uzme u pretres;

s t o l s e d m o r i c e je riješio: Povodm previdnoga utoka tuženih B i dr. preinačuje se pobijana odluka banskoga stola i uspostavlja odluka prvostepenoga suda time, da se tužitelji upućuju sa svojim zahtjevom na sudbeni stol u Zagrebu

Tužitelji A. i dr. dužni su naknaditi tuženicima trošak previdnoga utoka, sa 200 D obredjen, za 14 dana pod prijetnjom ovrhe.

Razlozi: Tužiteljeva se tužba po svojem izloženju i zahtjevu ukazuje osobnom tužbom. Kako tuženici neprijeporno borave na teritoriju grada Zagreba, to je njihov redoviti osobni sud sudbeni stol u Zagrebu (§ 18. sudovnika), kod kojega je valjalo tužbu dići, jer ne predleži nijedan od slučajeva, navedenih u § 15. sudovnika.

Sve kada bi se tužbu tužiteljevu i smatralo realnom tužbom, kako to pogrješno uzima banski stol, ne bi se mogao smatrati kotarski sud I. u Zagrebu nadležnim za rješenje ove parnice, jer taj sud i po stupanju na snagu zakona o zemljišnim knjigama nije postao realnom oblašću.

Zakon o zemljišnim knjigama sadržaje samo odredbe o nadležnosti sudova za vodjenje zemljišnih knjiga, dok on u pogledu realne podsudnosti ne sadržaje nikakvih naredjenja, pa su stoga u pogledu ove podsudnosti ostali na snazi propisi gradjanskoga sudovnika (§ 48. odj. 2. i sl.).

Valjalo je stoga povodom previdnog utoka tuženika preinačiti odluku banskoga stola i uspostaviti odluku prvostepenoga suda te tužitelje uputiti na nadležni sudbeni stol u Zagrebu — Odluka o trošku pravnoga lijeka je osnovana na § 573. gr. p. p. Priopćio dr. V r a g o v i ć Aleksa, Zagreb.

Platežnim nalogom može se odlučiti o opravdanosti predbilježbe prava zaloga. Utok je protiv toga nedopušten. Naknada troška predbilježbe ne može se naložiti platežnim nalogom.

Rješenje stola sedmorice od 4. ožujka 1932. br. 1246.

(Platežni nalog kotar. suda u Novoj Gradiški od 19. siječnja 1930. br. 703/gr. rješenje bans. stola od 18. prosinca 1931. br. 39.260/gr.)

U usmeno raspravljenoj parnici tužitelja A. protiv tuženoga B. radi 21.966 D spp., u kojoj je

Digitized by Google

kotarski sud platežnim nalogom medju ostalim predbilježbu prava zaloga dozvoljenu odlukom od 19. studenoga 1927. br. 3177/Z. izjavio opravdanom i tuženomu naložio platež troška predbilježbe sa 1.271 D; — a

banski stol povodom utoka tuženika platežni nalog u tim dijelovima ukinuo i tužitelja s tim dijelovima njegove tužbe odbio;

stol sedmorice je riješio: Povodom previdnoga utoka tužitelja A. poništava se dio pobijanoga rješenja banskoga stola, kojim se dokida odluka platežnoga naloga o priznanju opravdanosti predbilježbe prava zaloga, te se utok tuženoga B. prim. 21. siječnja 1930. br. 1021/gr. protiv tog dijela platežnoga naloga od 19. siječnja 1930. br. 703/gr. kao nedopušten odbacuje.

Nasuprot se previdni utok tužiteljev zbog odluke banskoga stola o trošku predbilježbe otpućuje i u tom dijelu rješnje banskoga stola potvrdjuje. Trošak svoga previdnoga utoka ima tužitelj snositi sam.

Razlozi su: Po § 7. naredbe ministarstva pravosudja od 25. siječnja 1850. (br. 52 d. z. i v. l.) moraju dužnici nezadovoljni platežnim nalogom podnijeti i razložiti svoje prigovore, a po istom § in fine proti dozvoljenomu platežnomu nalogu nema utoka, koji je dopušten jedino zbog dopitanih troškova. Prema tomu imao je tuženi i protiv dijela platežnoga naloga, kojim se izjavljuje predbilježba opravdanom, podnijeti prigovore, kako je to faktično učinio, dok utoku proti tomu dijelu platežnoga nalga nema mjesta.

Uslijed toga valjalo je povodom tužiteljevoga previdnog utoka poništiti u tom dijelu pobijano drugostepeno rješenje, te tuženikov utok protiv dijela platežnoga naloga o priznanju opravdanosti predbilježbe prava zaloga kao nedopušten odbaciti.

Nasuprot je osnovano drugostepeno rješenje, kojim se odbija tužiteljev zahjev, da se platežnim nalogom naloži tuženiku naknada troška provedene predbilježbe, jer se taj trošak ne može uvrstiti medju troškove, glede kojih se može po § 5. uredbe od 25. siječnja 1850. (br. 52 dr z. l.) izdati platežni nalog, budući da taj trošak niti ne izvire iz mjenice, niti je u vezi s utuženjem mjenice. Zato je valjalo previdni utok protiv toga dijela drugostepenoga rješenja otputiti i potvrditi taj dio pobijanoga rješenja. — Trošak pravnoga lijeka ima tužitelj sam snositi, jer je samo diono s njim uspio.

Priopćio dr. Vragović Aleksa, Zagreb.

Tužba smetanja posjeda je neumjesna medju zajedničarima (ortacima) vlasnosti.

Odluka sudbenoga stola u Zagrebu od 4. veljače 1932. br. 1289/gr. S9/1932.

(Odluka kotar. suda u Sv. I. Z. od 11. rujna 1931. br. 12161/gr.)

Kotarski sud u Sv. I. Z. u parnici tužitelja I. iz L. protiv tuženih P. M. i J. iz G. i K. L. iz L. radi smetanja posjeda odnosno suposjeda spp. donio je slijedeći zaključak:

Sudac zaključuje obustavu zbog neumjestnosti postupka o smetanju posjeda pozivom na § 27. z. o. s. p., jer izmedju tužitelja i treće tuženoga postoji zajednica dobara, što je uostalom na ovom sudu notorno. Tu zajednicu vodi trećetuženi K. L., pa ovaj predmet imade se raspraviti po redovitom postupku radi ortakluka §§ 1175.—1216. o. g. z., a iz same tužbe slijedi, da su prvo i drugotuženi radili po naputku trećetuženoga. Podjedno se tužitelj osudjuje, da plati tuženima u ime parbenoga troška iznos od 264 D u roku od 8 dana pod prijetnjom ovrhe.

Sudbeni stol kao prizivni sud u Zagrebu, povodom ništovne žalbe tužitelja I. M. iz L., vidiv, da iz obrazloženja tužbe, kao i obrane trećetuženoga K. L. proizlazi, da je prijeporni djubar zajednička imovina njihova; — vidiv, da tužitelj nije porekao tvrdnju trećetuženoga, da zajedničkim kućanstvom, u kojem živu, upravlja trećetuženi, pa da njemu stoga jer se radi o seljačkom (poljodjelskom) kućanstvu, svakako pripada i vlast rasporedjivati, kada i kamo će se razvažati djubre i koja zemljišta i u kojoj mjeri djubriti; — vidiv, da je trećetuženi po toj upravi i

Digitized by Google

na osnovi iste pripadajuće mu punovlasti, ovlašten isključiti i zabraniti svaku samostalnu raspoložbu zajedničkara glede stvari zajedničke, pa da stoga protiv te zabrane nije umjesna posjedovna odnosno suposjedovna zaštita, uslijed česa se napadana odluka ukazuje na zakonu osnovanom;

O b n a š a o je žalbu ništovnu tužitelja I. M. kao na zakonu neosnovanu po § 66. zak. od 8. svibnja 1890. (Zbor. br. 44.) zabaciti, a njegov utok otputiti, te napadnutu odluku potvrditi. — Trošak pravnoga lijeka ima sama stranka snositi, jer s njim nije uspjela.

Priopćio R o j e Josip, kotar. sudac u Sv. Ivan Zelini.

Posjedniku, kojemu netko svijesno zadira u posjedovnu sferu glede njegova dvorišta i vrijedja opravdani interes istoga kao vlasnika, pristoji po § 339. o. g. z. i § 1. z. o s. p. tužba smetanja posjeda.

Odluka sudbenoga stola u Zagrebu pod br. 18.856/gr. S 79/1932.

(Odluka kotar. suda u Sv. Iv. Zel. od 28. prosinca 1931. br. 17.118/gr.)

K o t a r s k i s u d u Sv. I. Z. u parnici tužitelja V. F. iz K. protiv tuženoga B. K. iz K. radi smetanja posjeda spp. je odlučio:

Tuženi B. K. iz K. smetao je tužitelja V. F. iz K. u njegovom zadnjem, mirnom i faktičnom posjedu dvorišta u K odnosno ljese na plotu time, što je dana 13. prosinca 1930. ljesu na plotu razvalio i što je nakon toga više puta izjavio, da ljesu popraviti i zatvoriti ne će, a niti će dozvoliti, da se u buduće ta ljesa zatvara, pak je slijedom toga dužan kaniti se svakoga daljega sličnoga smetanja pod prijetnjom globe od 200 D. odnosno zatvora od 20 dana, te uspostaviti prijašnje posjedovno stanje i naknaditi ovom parnicom prouzročeni parbeni trošak, koji se sudbeno na 1204 D. obredjuje, u roku od 8 dana pod prijetnjom ovrhe.

S u d b e n i s t o l kao prizivni sud u Zagrebu, povodom ništovne žalbe tuženika B. K. iz K., vidiv, da u načinu provedene rasprave in concreto ne predleži ni jedan od razloga ništovnih predvidjenih u § 62 zakona od 8. svibnja 1890. (Zbor. br. 44.); — vidiv, da napadnuta odluka i njeni razlozi posve udešeni prema § 55. i 57. spomenutoga zakona, te da je u glavnoj stvari dovoljno opravdana svojim obrazloženjem, koje je u skladu sa parničnim spisima i sa zakonom; — vidiv, da je tužitelj kao razlog postavljanja ljese i kvačice na istoj u svrhu boljega zatvaranja naveo okolnost, da na taj način spriječi, da mu živina i blago ne izlazi van iz dvorišta i ne pravi susjedima štetu, koju on nadoknaditi mora i da u tom leži opravdan i dokazan interes za zatvaranje dvorišta ljesom, a ne puka kaprica, koja ne potpada pravnoj zaštiti — vidiv, da tužitelju kao vlasniku po § 364. o. g. z. pristoji svoje pravo vlasnosti nad upitnim dvorištem izvršivati tako i u toliko, u koliko se time ne vrijedja pravo služnosti tuženika, da crpe vodu i da je gledom na tu zakonsku ustanovu i ustanovu § 858. o. g. z., te uopće na slobodu vlasnosti ovlašten svoje dvorište ogradjeno držati, te ulazna vrata i zaključati ključem, a da pri tom ne vrijedja pravo tuženika, u koliko mu predajom ključa omogući i dalje vršenje prava služnosti crpljenja vode, budući da zakon u § 484. o. g. z. dozvoljuje stečenje služnosti u koliko to dopušta njihova svrha i narav; — vidiv da upitna ljesa i kvačica na njoj nije i ne znači ograničenje, koje u smislu navedene zakonske ustanove ne bi bilo dozvoljeno; — vidiv, da čin tuženika sadržaje obilježja svijesnoga zadiranja u posjedovnu sferu tužitelja glede njegova dvorišta i da vrijedja opravdani interes njegov kao vlasnika, pa da ovomu pristoji po § 339. o. g. z. i § 1. zak. o. s. p. tužba smetanja posjeda; — vidiv, da je to smetanje počinjeno baš time, što je tuženi ljesu razvalio i djelotvorno pokazao namjeru, da tužitelja spriječi u izvršivanju njegova prava vlasništva, te da su uslijed toga u dispozitivu napadnute konačne odluke suvišne riječi »odnosno ljese«;

o b n a š a o j e žalbu ništovnu tuženika B. K. kao na zakonu neosnovanu po § 66. zakona od 8. svibnja 1890. (Zbor. br. 44.) zabaciti, te konačnu odluku prvoga suda potvrditi time, da se u dispozitivu konačne odluke riječi »odnosno ljese na plotu« ispuštaju. — Trošak pravnog lijeka imade stranka sama snositi, jer s njim nije uspjela.

Priopćio Josip R o j e, kotar. sudac u Sv. Ivanu Zelini.

Digitized by Google

Tužitelj na priznanje prava vlasništva nekretnina stečenih dosjelošću ne mora biti posjednikom još u času tužbe.

Rješidba stola sedmorice od 13. svibnja 1932. br. 2274.

(Osuda kotar. suda u Petrinji od 30. prosinca 1930., br. 10.832/gr. — Osuda bans. stola od 24. lipnja 1931. br. 8.418).

Kotarski sud u Petrinji je odbio tužiteljicu sa tužbom na priznanje prava vlasništva nekretnina, stečenih dosjelošću, i ustup u posjed spp., jer ih u času utuženja nije posjedovala, dapače je posjed istih izgubila godinu dana prije tužbe.

Banski stol je potvrdio ovu osudu prvostepenoga suda.

Stol sedmorice je ukinuo obje niže osude i odredio nadopunu — i to iz slijedećih razloga:

Po §-u 1460 o. g. z. dužan je onaj, koji tvrdi, da je dosjelošću koju stvar stekao, dokazati, da ju je kroz zakonom propisano vrijeme dosjelosti u svojoj vlasti (posjedu) držao, a ne da ju i u času podignuća tužbe u svojoj vlasti drži.

Do sada je praksa stajala na stanovištu kao što je osuda kotarskoga suda u P. i banskoga stola, t. j. da je tužitelj morao dotičnu stvar ili pravo držati u posjedu, pa ako je posjed izgubio a pogotovo, ako mu je nekretnine oduzeo gruntovni vlasnik, kao što je slučaj u konkretnoj parnici, onda je nastupilo prekinuće dosjelosti u smislu §-a 1497 o. g. z

Priopćio dr. Bolfek Pavao, sudac kot. suda u Petrinji.

b) Upravno

Paušalno plaćena općinska taksa na robu, uvezenu u područje općine, nije takov podatak, koji bi sam po sebi bio dovoljan za utvrdjenje faktično učinjenoga prometa.

Presuda upravnoga suda u Dubrovniku od 22. ožujka 1932. br. T. 433/31.

(Odluka reklamacionoga odbora u Dubrovniku br. 5942 od 4. svibnja 1931.)

Kako je poznato, općine naplaćuju takse za uvoz robe u njihovo područje i ta taksa je različita prema vrsti robe. Taksa se obično plaća na fakturnu vrijednost robe, pribrojivši toj vrijednosti carinu te eventualnu državnu trošarinu. Budući da je radi kontrole uvoza općini potrebit veliki nadzorni aparat, to su neke dalmatinske općine sporazumjele sa trgovcima svoga područja, da im trgovci plaćaju jedan mjesečni paušalni iznos za robu, uvezenu u područje općine, mjesto da se naplaćuje upitna općinska uvozna taksa svaki put od svake uvezene pošiljke robe.

U jednom je slučaju poreska uprava uzela kao osnovicu za odmjerenje težine te poreza na poslovni promet iznos ovako paušalno plaćene uvozne takse općini, te prema tako paušalno uplaćenoj uvoznoj taksi proračunala koliko bi odnosni trgovac bio uvezao robe, odnosno učinio prometa, a da nije na drugi način utvrdila, koliko bi dotični trgovac bio faktično uvezao robe.

Trgovac M. T. učinio je proti takovomu načinu utvrdjenja poreske osnovice tužbu upravnome sudu u Dubrovniku, koji je na raspravi od 22. ožujka 1932. poništio odluku reklamacionog odbora iz ovoga razloga:

»Promet je utvrdjen jedino prema paušalno uplaćenoj taksi općinskoj, kako se to vidi iz spisa. Kako jedan takov podatak nije sam po sebi dovoljan za utvrdjenje faktično učinjenog prometa, jer isti nije niti može da bude mjerodavan o količini faktično uvezene robe, a što zakon pri utvrdjenju prometa ima u vidu, to je postupak ostao manjkav, u koliko se nisu prikupili podaci o faktičnoj uvezenoj robi, pa na osnovu istih, a po slobodnom uvjerenju, utvrdio promet.

Sa izloženoga, a pogledom na čl. 26. zakona o državnom savjetu i upravnim sudovima valjalo je poništiti odluku utuženu s preporukom vlasti, da donese novu odluku držeći se primjetaba ovoga suda.«

Priopćio Pokorić B. dr., odvjetnik u Dubrovniku.

Digitized by Google

Društvene vijesti

UPRAVNI ODBOR Pravničkoga društva, izabran na skupštini od 22. VI. t. g., konstituirao se na svojoj prvoj sjednici od 27. svibnja ovako: predsjednik Lovrić dr. Edo, I. potpredsjednik Werk dr. Hugo, II. potpredsjednik Henigsberg dr. Lav, tajnik i blagajnik Politeo dr. Ivo, urednici »Mjesečnika« Lovrić dr. Edo i Politeo dr. Ivo.

KONGRES PRAVNIKA Kraljevine Jugoslavije održat će svoju redovnu skupštinu, kako je već javljeno, početkom listopada o. g. u Dubrovniku. Pravničko društvo već je odredilo referente sa svoje strane, i to Vukovića Ivu za temu »Treba li uvesti odnosno zadržati usmenu oporuku?«; dra. Tomu Jančikovića za temu »Zadatak i značenje suca istražitelja u sud. krivič. postupku«; Škaricu dra. Vjekoslava i Mogana dra. Julija za temu »Hipoteka na pomorskim brodovima.« Lunačeka dra. Valdemara za temu »Trošarina kao izvor prihoda u budžetima države, banovina i općina«. Pravnička udruženja u Beogradu i Ljubljani odredila su također uglavnome svoje referente. Svi referati imaju biti gotovi najkasnije do 1. VIII. kada će se njihove rasprave dati u štampu, tako da bi Spomenica za Kongres mogla biti raspačana učesnicima Kongresa najkasnije do sredine rujna. Prijave za učestvovanje na skupštini Kongresa primaju se do konca kolovoza. Tko želi, da mu se rezervira soba, neka to javi. Prigodom prijave tajništvu Pravničkoga društva ima član da plati za sebe D 100, a za svakog člana obitelji još po D 80. Za državne i samoupravne činovnike vrijedi snižena članarina od D 80 odnosno D 60. Primaju se prijave samo onih članova, koji su također u redu s plaćanjem članarine za Pravničko društvo. Popust na željeznici kao i lani, a nastojat će se ishoditi i popust na parobrodima.

Literatura

DR. DRAGOLJUB ARANDJELOVIĆ: Gradjansko procesno pravo Kraljevine Jugoslavije, prva knjiga, 8 str. 264, cijena 80 D, Beograd 1932.

Nakon nedavno izišloga Priručnika dr. Huge Werka eto opet jedno dijelo iz oblasti naših novih procesnih zakona, što bi doskora trebali da stupe na snagu. Dva odlična rada dvaju tvoraca našega novoga gradjanskoga parničnoga postupnika, koji se popunjavaju medju sobom i po tome, što ova prva knjiga Arandjelovićeva učbenika prikazuje prije svega nauku o uredjenju sudova i o sudskoj nadležnosti, dakle baš one partije postupnika, što ih je dr. Werk ostavio za drugi svezak svoga Priručnika. Tako su nam ova dva tvorca novoga gradjanskoga parničnoga postupnika i dva majstora jugoslavenske procesne nauke prikazala čitavu materiju toga postupka, čime će u velikoj mjeri biti olakšano shvaćanje i primjenjivanje novih zakona naročito onim našim praktičnim pravnicima, koji se ne mogu služiti djelima austrijske pravne znanosti. Medjutim se ova prva knjiga Arandjelovićeva učbenika nije ograničila na samu nauku o uredjenju sudova i na prikazivanje propisa o nadležnosti, nego obuhvaća čitavu materiju novoga gradjanskoga parničnoga postupnika do propisa o tužbi (§ 321.), držeći se pri tome istoga rasporeda, kojega se drži i zakon.

Nije potrebno isticati, koliku važnost imadu za ispravno shvaćanje stanovitoga zakona znanstvena djela samih članova zakonodavnih komisija. Kod nas je ta važnost povećana okolnošću, što se vrlo slabo ili gotovo nikako ne objavljuju radovi oko pripremanja zakonskih osnova. I samo je šteta, što obim i svrha Arandjelovićeva djela nisu dopuštali, da se potanje bavi naročito onim pitanjima, u kojima naš zakon otstupa od austrijskog izvornika, jer bi nam njegovo djelo i na tom području moglo pružiti vrlo dragocjenoga gradiva. U koliko se ta otstupanja osnivaju na pozitivnom srpskome pravu (kao n. p. §§ 15. br. 5. 17, 306 st. 4 i t. d.), u toliko bi nam bilo potrebnije i korisnije tumačenje tih mjesta sa strane ovoga vrloga poznavaoca srpskih procesnih zakona. Dakako, da takvo potanko prikazivanje i tumačenje

Digitized by Google

ne spada u učbenik, a Arandjelovićeva knjiga ima da posluži u prvome redu kao učbenik njegovim slušaocima, pravnicima beogradskog sveučilišta. Ako se knjiga prosudjuje sa toga gledišta, mora joj se odati svako priznanje, jer je piscu doista uspjelo, da lakim i jasnim stilom prikaže dosta tešku i zamornu materiju gradjanskoga postupka. Ako istaknemo povrh toga, da se je pisac poslužio vrlo obilno rezultatima austrijske procesne znanosti, naročito djelima Georga Neumanna, Rudolfa Pollaka, Sperla, v. Cansteina i t. d.,[1] da je na svim značajnijim mjestima upozorio na razliku izmedju novoga zakona i dosadašnjega srpskoga postupka, da je naročito potanko prikazao prelazna naredjenja zakona, kojim se uvodi gradjanski parnični postupnik, i njihovu primjenu na srpskom pravnom području, držimo da će njegov djelo moći vrlo korisno poslužiti i praktično pravnicima i to ne samo na srpskom pravnom području, nego u čitavoj Jugoslaviji.

Dr. Srećko Zuglia.

DR. DOLENC METOD: SODNI KAZENSKI POSTOPNIK KRALJEVINE JUGOSLAVIJE. Nisu prošle ni pune dvije godine, što je prof. dr. Dolenc dovršio i izdao svoj temeljiti tumač krivičnome zakonu, kad eto opet izlazi s opsežnim jednim djelom, a to je ovaj sistematski prikaz krivičnoga sudskoga postupnika. Ako se uvaži, da su u to medjuvrijeme izašle i druge što veće što manje monografije istoga pisca, onda je ova produktivnost dra. Dolenca vrijedna udivljenja tim više, što ovolika izdašnost njegova rada nije ni njmanje na uštrb temeljitosti samoga djela. Dr. Dolenc ne upušta se doduše u potankosti; on se ograničuje na to, da rastumači ono, što je glavno, da propisu nadje smisao i da praktičarima dade putokaz, s kojim će lako riješiti i sporedna pitanja. Ne može se reći, da je sistem dra. Dolenca suvišan uz izvrstan sistematski prikaz dra. Bože Markovića. Beogradski profesor prikazuje novi postupnik više obzirom na stari srbijanski zakon, dok ljubljanski profesor čini to više obzirom na bivši austr. i hrv. kazneni postupnik. I tako se obje knjige skladno nadopunjuju. Knjiga dra. Dolenca ima 470 stranica.

DR. KRBEK IVO: UPRAVNO PRAVO. I. dio. (Organizacija uprave). 403 stranice u 8-ni, cijena D 100. Kao i prva knjiga ovoga sistema, čini i ova zatvorenu cjelinu i raspravlja o organizaciji javne uprave, razumijevajući ovamo i činovničko pravo. Knjiga služi upravnoj teoriji i praksi; obradjuje na znanstveno-teoretskoj podlozi pozitivno pravo. — Na ovo djelo dra. Krbeka osvrnut ćemo se naknadno opširnije.

NACRT TRGOVAČKOG ZAKONIKA za Kraljevinu Jugoslaviju. Partija o dioničarskim društvima. Tekst zakonskog prijedloga s obrazloženjem izdalo ministarstvo pravde.

ARHIV za pravne i društvene nauke, svibanjski broj, ima ovaj sadržaj: O stečenim pravima invalida — od Živojina Perića; Veza izmedju žetvenog prinosa i izvoza pšenice i kukuruza — od Aleks. Bilimovića; O Karađorđevom zakoniku — od dra. Aleks. Solovjeva; Problem dizanja cijena na nivo iz god. 1929. — od dra. Aleksandra Jovanovića. Sudska kronika i književni pregled.

ZAKON O ZAŠTITI ZEMLJORADNIKA, uredba o Praštedioni i propisi zakona o izvršenju i obezbedjenju, koji su već sada dobili obaveznu snagu — sve to skupio je odvjetnik dr. Zlatko Cuvaj u jednu knjižicu, čime je olakšano poznavanje citiranih važnih propisa i njihovo rukovanje. Cijena D 10; dobiva se kod izdavača (Velika Gorica) i u svim knjižarama.

DR. MIHAJLO ILIĆ: Potrošačke zadruge; Beograd 1923.

DR. VLADETA VUKSANOVIĆ: O pojmu pravnog poretka i države; Beograd.

ZAKON KTERYM SE VYDAVA VŠEOBECNY ZAKONIK OBČANSKY. Dil. I. Tekst zákona; V Praze 1931.

DR. LENOHOFF ARTUR: PRIVATRECHTLICHE PROBLEME DES DEVISENNOTRECHTES. Verlag der Österreichischen Richterzeitung. Ladenpreis I

---

[1] Citirajući u primjedbama br. 220 i 433 mišljenje tumača Verona-Zuglia, izostalo je upozorenje, da neslaganje tog mišljenja s austrijskom teorijom dolazi od različite stilizacije naših zakona i austrijskih. Isto su tako Verona-Zuglia ispravili mišljenja citirana kod Arandjelovića u primjedbama 241 (vidi cit. komentar str. 1022) kao što i u primjedbi 245 (vidi komentar str. 1025).

Digitized by Google

Schilling. Wien 1932. Pisac svršava raspravu sa zaključkom, da austrijska devizna uredba nije htjela ni mogla promijeniti opća pravna načela.

BEVOLLMACHTIGUNGSVERTRAG UND AUFTRAG, Geschäftsführung ohne Auftrag, versio in rem. — Von dr. Ernst S w o b o d a, Universitätsprofessor und Rat des Oberlandesgerichtes in Graz. Verlag von Moritz Perles, Wien und Leipzig, Preis M 3.30. — Pojmovi, navedeni u naslovu knjige, često se zamjenjuju; pisac ih točno diferencira i analizira osobitim osvrtom na njemačko i austrijsko zakonodavstvo.

DR. ARNOLD PÖSCHL: Kurzgefassten Lehrbuch des Katholischen Kirchenrechtes auf Grund des neuen kirchlichen Gesetzbuches; Graz 1931.

DR. FRANZ LEONHARD: Allgemeines Schuldrecht des B. G. B. I. Band; München und Leipzig 1929.

DR. FRANZ LEONHARD: Besonderes Schuldrecht des B. G. B. II. Band; München und Leipzig 1931.

DR. HEINRICH RHEINSTROM: Das Neue Aktienrecht; München und Leipzig 1932.

ERIK WOLF: Vom Wesen des Täters; Tübingen 1932.

DR. MED. ET. PHIL. FRANZ OPPENHEIMER: Weder Kapitalismus noch Kommunismus; Jena 1932.

DR. ADOLF GRABOWSKY: Politik; Wien 1932.

DR. AUGUST MÜLLER: Die unmittelbaren Beziehungen zwischen den Genossenschaften der Landwirte und der Verbaucher. Kritische Betrachtungen über Beschlüsse der Weltwirtschaftskonferenz in Genf; Jena 1928.

MICHELS ROBERTO: Introduzione alla storia delle dottrine economiche e politiche con nu saggio sulla economia classica italiana e la sua influenza sulla scienza economica. — Bologna, 1932.

FONTANA ALBERTO DR.: Il sistema e i principi del nuovo Codice penale. Torino 1931 — X.

MORSELLI EMANUEL: Corso di scienza della finanza publica. — Padova 1930

FORNACIARI MARIO: Fascismo e Stato. Roma MCMXXX — X.

LOMBROSO E FERRERO: La Donna delinquente, la prostituta e la donna normale. Torino 1927.

INSOLERO ANTONIO DR.: Manuale di legislazione corporativa. — Roma 1932. — Ministero degli affari esteri: Annuario Diplomatico del Regno d'Italia. — Roma 1931. — Ministero degli affari esteri: Organizzazione e servizi del Ministero degli affari esteri. Roma 1931.

NALDONI NARDO: La Politica economico — coloniale d'Europa nell'epoca moderna. Roma 1930. — VIII.

MACULOTTI ERMINIO: I reati della folla. Napoli 1920.

FRANCESCO DEGNI: L'interpretazione della legge. Napoli 1909.

STEFANO RICCIO: Responsabilità e pericolosità nella dottrina e nel nuovo codice penale. Napoli MCMXXXI.

VINCENZO MANZINI: L'omicidio rituale e i sacrifici umani. Torino 1925.

GIUSEPPE DEL VECCHIO: La Criminalità negli »sports«. Torino 1927.

MICHELANGELO VACCARO: Il diritto penale, critica e sistemazione scientifica di esso: Torino 1927.

GIUSEPPE DEL VECCHIO: Morte Benefica: Torino 1928.

M. ANGELO VACCARO: Le basi del diritto e dello stato: Torino 1893.

FAUSTO COSTA: Delitto e pena nella storia del pensiero umano; Torino 1928.

LUIS JIMENEZ: Il delitto di contagio venereo. Torino 1929.

GIORGIO TESORO: La psicologia della testimonianza. Torino 1929.

FILIPPO MANCI: Il delitto passionale; Torino 1928.

VINCENZO MELLUSI: Quelli che amano e uccidono. Torino 1924.

Atti del IV. Congresso dell' Associazione Italiana di Medicina Legale; Torino, 2 sveska.

Atti del primo convegno della Associazione Italiana di Medicina Legale, Torino 1916.

Digitized by Google

DOTT. ETTORE FORNASARI DI VERCE: La Criminalita e le vicende economiche d'Italia; Torino 1894.

VICENZO MELUSI: Donne che uccidona. Torino 1924.

Svaštice

O SUDSKOM NADZORU NAD DIONIČKIM DRUŠTVIMA I ZADRUGAMA. — Općenito se sadanja gospodarska kriza naziva krizom povjerenja. Da se ona ukloni, treba poduzeti sve, da se izgubljeno povjerenje povrati.

Naročito je ovo povjerenje potrebno novčanim zavodima, koji kod nas redovito imaju formu dioničkih društava i zadruga. Stoga su isti obvezani na javno polaganje računa. Svaki naime zakonodavac — jedan manje, a drugi više — ide zatim, da ne samo dioničar i zadruga, već i najšira javnost, interesirana kao vjerovnik, ulagač i t. d., uvijek bar donekle može da se na jednostavan, brz i jeftin način obavijesti o najvažnijim okolnostima, na temelju kojih si može svaki interesent stvoriti bar približnu sliku o imovinskom stanju, napretku i kreditnoj sposobnosti, ukratko o mjeri povjerenja, koju zaslužuje dotično dioničko društvo ili zadruga.

Zato odredjuje naš trgovački zakon, da se osnutak, likvidacija i prestanak dioničkoga društva i zadruga imadu registrirati u trgovačkom registru, da se u ovom registru imadu evidentirati sve promjene dioničke glavnice, zadružnih udjela, društvenih odnosno zadružnih organa i t. d.

U smislu § 177. trg. zak. ima se svake godine sazvati barem jedanput glavna skupština dioničkoga društva, a u smislu § 180. trg. zak. ima se zapisnik glavne skupštine b e z o d v l a k e predložiti sudu.

Likvidatori dužni su u smislu § 206. trg. zak. o tečaju društvenih poslova svake barem godine obnarodovati iskaz i, obavivši likvidaciju, uspjeh joj na opće znanje staviti.

Isto vrijedi u smislu §§ 240. i 250. trg. zak. i za zadruge.

Za zadruge napose vrijedi § 242. trg. zak., prema kojemu je ravnateljstvo dužno koncem svake četvrti godine podnijeti sudu iskaz novih članova kao i članova, koji su istupili, te broj poslovnih dijelova, a mjeseca siječnja svake godine uz iskaz poslovnih dijelova predložiti i abecedni imenik članova.

Za propuste svih ovih i drugih zakonom propisanih prijava sudu odredjene su u §§ 218.—222. odnosno § 246. trg. zak. kaznene sankcije: zatvor i globa za članove ravnateljstva i nadzornog odbora.

Tako to izgleda u zakonu. No u praksi se opaža, da se glavne skupštine drže neredovito, gdjekoje godine se uopće ne drže, da se ne podnose »bez odvlake« zapisnici glavnih skupština, da se ne prijavljuju promjene medju članovima ravnateljstva i nadzornog odbora, da se sudu ne prijavljuju promjene medju zadrugarima, ne izvješćuje o stanju likvidacije itd., a da o tom nitko unatoč propisa § 7. banske naredbe od 26. prosinca 1875. br. 493 (Zbornik br. 88) o provedbi zak. čl. XXXVII. o trg. zakonu ne vodi računa. Nemarni društveni organi se ne pozivlju na vršenje svoje dužnosti, a još manje se pridržavaju na to kaznenim sankcijama, te tako trgovački registri ne pružaju uvijek vjernu sliku dioničkih društava i zadruga dotičnoga sudbenog područja.

Uzrok tome uz preopterećenost naših sudova leži navlastito u tome, što se ne vodi kod naših sudova nikakov posebni pregledni iskaz dioničkih društava i zadruga na području dotičnih sudova, a još manje kakova evidencija i skontrum o izminuću poslovne godine, t. j. roka za podnos zapisnika glavne skupštine sa bilancom, roka za podnošenje iskaza zadružnih članova i poslovnih dijelova i t. d.

Držim, da je stoga potrebno, da se prigodom izrade novoga trgovačkoga zakona, a i novoga poslovnog reda za sudove (koje osnove mi nažalost nisu poznate) posveti ovomu pitanju naročita pažnja, a dotle bar upotpuni i strože sprovodi gore citirana banska naredba od 26. prosinca 1875. (naročito § 7. iste).

Time će biti moguće zapriječiti mnogu zloupotrebu, sudski nadzor učiniti uspješnijim, *te tako doprinijeti učvršćenju povjerenja u naša dionička društva i zadruge.*

Dr. P o l a k M i l a n, odvjetnik u Brodu na Savi.

Digitized by Google

PRINUDNO PORAVNANJE ILI MORATORIJ? — Prinudna poravnanja ponizuju trgovački moral. Sa sviju strana se čuje protiv te institucije negodovanje i želja, da bi za vjeresiju bilo najbolje, kada bi se taj zakon dokinuo. Zgražanja, negodovanja ne samo pojedinih tvornica i veletrgovina nego čak i skupština trgovaca po Bačkoj i Banatu pri proširenju hrvatske banske ratne naredbe o prisilnoj nagodi izvan stečaja davala su taj biljeg nemorala dužnicima, koji su taj put nastupili, te je ta naredba bila samo trpljena u ratu, a po tom van kreposti stavljena. Za to je bilo veoma zanimljivo, kada se je pojavio novi zakon o prinudnom poravnanju van stečaja, kako će ovaj djelovati?

Dužnici »zaradjuju« prinudnim poravnanjem po pol milijuna, po milijun, po dva i više. Veletrgovine kao vjerovnici tako gube kod ovoga dužnika 60%, kod onog 50%, kod trećeg 40% i t. d. i pri tom putem zakona — propadaju.

Na sjednici reklamacionog ogbora financ. inspektorata u Ogulinu bila je rasprava o žalbi jedne stare hrvatske solidne veletrgovine u B., koja se je žalila na nepravično odmjerenje poreza i to kako prometnoga tako i tečevnoga. Poreski organi nisu se mogli tome dosta načuditi, jer se je znalo, da ta veletrgovina opskrbljuje obilno provincijalne trgovce sa robom na vagone. Došlo se je do zaključka prema staromu pravilu: »knjige će se otvoriti, iz njih će se sve vidjeti«, neka tvrtka donese bilansu, inventar i knjige. Ispostavljeno je, da su trgovci u provinciji od reda tražili prinudno poravnanje i da je svaki sa tim zahtjevom uspio, te je tako ta solidna stara hrvatska veletrgovina na sve strane štetovala — i to veoma osjetljivo.

Prema tome institucijom prinudnoga poravnanja često se dolazi do toga, da stare solidne, dugogodišnje tvrtke, koje postoje pol stoljeća i više, kao vjerovnici idu u stečaj, a da mladji za preloma nastali trgovci nakupe sa svih strana naglom vjeresijom mnogo robe i onda se prinudnim poravnanjem jačaju.

Na pitanje, otkuda dolazi do toga, da veliki trgovci kao vjerovnici znatno gube, dolazi odgovor, da se institucija prinudnoga poravnanja nikako ne može opravdati.

Državi su veće vrijednosti kao i ljudskomu društvu veliki trgovci i njihovi stečajevi su osjetljivi u privrednim krugovima, pak se ima svakako ukloniti sve, što dovodi do njihovoga slabljenja, jer najzad i sama država u svojem gazdinstvu primjenom institucije prinudnoga poravnanja strada, gubeći jake porezovnike. Dužnik nagodbeni ima aktive ali nema novaca, da poplati sve vjerovničke dospjele tražbine. On je od velikih trgovaca, vjerovnika, nabrao silu robe; što je više robe nabrao, to se više prinudnim poravnanjem jača i diže. U stručnim trgovačkim krugovima ovo izaziva razumljiv gnjev, jer time zao i neuredan dužnik zaradjuje, a pošten vjerovnik mora da gubi i strada. Činjenica je, da je dužnik aktivan i da bi se njegova roba naglim ovrhama prodala uz velik gubitak. Propao bi dakle on i tražbine vjerovnika. Institucija ratnoga prisilnoga nagodjenja je možda, velim možda, bila je u ratu nužno zlo, jer je po uvodno istaknutim ogorčenjima djelovala nemoralno kao svako zlo, koje vrijedja osnovna prirodna pravna načela. »Honeste vivere, alterum non laedere, suum cuique tribuere.« Ali čemu sada u sredjivanju privrednih prilika to zlo uvadjati? Tu ratio legis ne postoji za poravnanje, nego za moratorij. Tu je samo pitanje oduška dužnikova; valja mu dati vremena, da može platiti kroz godinu ili dvije, — prema jamstvu i sporazumu vjerovnika. Prema tome mjesto nepodesne institucije prinudnoga poravnanja imala bi nastupiti pod tim istim uslovima institucija prava dužnikova, da zatraži moratorij, t. j. obustavu ovrha ne neko vrijeme, čime bi se dužniku omogućilo, da plati vjerovnike, a vjerovnike bi se zaštitilo protiv šteta. Vjerovnici ne bi mali prava na kamate kroz vrijeme moratorija, ali bi dobili glavnicu. Time bi se spasio trgovački moral, a i uskolebana vjeresija bi se opet pojačala.

Priopćio dr. Sokolić Milan, odvjetnik u Ogulinu.

KONFERENCIJA INTERNATIONAL LAW ASSOCIATION. Dana 8. kolovoza 1932. sastaje se u Oxfordu 37. konferencija International Law Association. Na dnevnom su redu ova pitanja: Neutralnost, C. I. F., učinak rata na ugovore, kodifikacija, insolvencija, manjine, karteli, prodaja dobara, rastava i ništavost braka, osiguranje, rokovi u parnicama. A.

Digitized by Google

MJESEČNIK

GLASILO PRAVNIČKOGA DRUŠTVA

Uredili:

GOD. LVIII. Dr. Edo Lovrić, kr. sveuč. prof. ZAGREB, 1932.
SRPANJ-KOLOVOZ Dr. Ivo Politeo, odvjetnik BROJ 7. i 8.

Dvodomni sistem u modernim ustavima

Piše dr. Stefanović Jovan, sveučilišni profesor u Zagrebu.

(Svršetak.)

2⁰. — Po grčkom ustavu je Gornjoj skupštini dato takodjer, kod donašanja zakona, samo pravo inicijative i pravo suspenzivnoga veta. Za donašanje zakona njen pristanak nije apsolutno potreban. Ali, i veto grčkog Senata različitoga je efekta, već prema tome, da li su u pitanju zakoni financijskoga ili zakoni nefinancijskoga značaja. Kadagod se odredjuje odnos izmedju vlasti skupština, pravi se uvijek — pa to je slučaj i ovdje — razlika izmedju te dvije vrste zakona. Vlast Gornje skupštine je uvijek slabija prilikom donašanja onih prvih, nego li prilikom donašanja ovih drugih.

Kada je u pitanju donašanje nefinancijskih zakona, grčki ustav pravi razliku izmedju slučaja, kada je zakon izglasala prvo Skupština, i slučaja, kada ga je izglasao prvo Senat: Ako je zakonski prijedlog izglasala prvo Skupština (U. čl. 30.), on se dostavlja Senatu, koji ga može i prihvatiti i odbaciti i mijenjati. Ali, u svakom slučaju, Senat mora donijeti svoju odluku u roku od četrdeset dana, računajući taj rok od dana, kada mu je zakonski prijedlog dostavljen. U protivnom slučaju smatra se, da je zakonski prijedlog prećutno potvrdio i da je, prema tome, izmedju Skupštine i Senata postignuta saglasnost. Efekat je u ovom slučaju isti, kao da je Senat zakonski prijedlog Skupštine u ustavnom roku izričito u cijelosti prihvatio. U slučaju pak, da Senat u tome roku zakonski prijedlog Skupštine odbaci ili izmijeni, on se vraća Skupštini. Ako ga ova izglasa ponovo, prijedlog još ne postaje zakonom mimo volje Senata; da se ovo dogodi, potrebno je, da ga ona izglasa još jednom, i to nakon dva mjeseca, ali ovoga puta ne većinom prisutnih, već većinom svih njenih članova. — Grčki ustav predvidja i mogućnost, da definitivnu odluku o spornom zakonskom prijedlogu donese zajednička sjednica Skupštine i Senata. Ovo ide u prilog Senatu; jer, ako je donašanje definitivne odluke povjereno zajedničkoj sjednici, onda kod njenoga donašanja sudjeluju i članovi Senata, što pak nije slučaj, ako se sporni zakonski prijedlog toj sjednici ne podnosi. I baš zato, što ovaj način rješavanja sukoba izmedju Skupštine i Senata ide u izvjesnoj mjeri u prilog ovomu zadnjemu, njegova primjena i zavisi od volje toga tijela. Odluku o tome, da se sporni zakon-

Digitized by Google

ski prijedlog podnese zajedničkoj sjednici na rješavanje, Senat donosi prije isteka onoga roka od dva mjeseca, nakon koga bi definitivnu odluku imala da donese sama Skupština. Ovu odluku Senat donosi većinom svih svojih članova.

Ne treba ipak misliti, da se podnašanjem spornoga zakonskog prijedloga zajedničkoj sjednici na rješavanje ravnopravnost izmedju Skupštine i Senata sasvim uspostavlja. Potpune ravnopravnosti izmedju zakonodavnih tijela nema niti u tome slučaju, pošto je na zajedničkoj sjednici povoljniji položaj Skupštine, čiji je broj članova skoro dva puta veći od broja članova Senata. Uloga senatora na zajedničkoj sjedenici može biti od značaja samo onda, ako je Skupština sporni zakonski prijedlog izglasala slabom većinom. Zato i podnašanje spornoga zakonskoga prijedloga zajedničkoj sjednici može biti od važnosti za Senat samo u ovom slučaju.

Po grčkom ustavu Skupštini je osigurano prvenstvo i u slučaju, kada je zakonski prijedlog izglasao prvo Senat (U. čl. 31.). Skupština može zakonski prijedlog Senata ili prihvatiti, ili odbaciti, ili izmijeniti. Ako ga prihvati, postaje zakonom. Ako ga odbaci, ne može postati zakonom na osnovu same odluke Senata, kao što je — vidjeli smo — moguće da zakonski prijedlog postane zakonom na osnovu same odluke Skupštine. Senat može svoj prijedlog, koji je Skupština odbacila, podnijeti ovoj ponovo kao novi prijedlog tek u idućoj redovnoj sesiji. Najposlije, ako Skupština zakonski prijedlog Senata izmijeni, on se vraća Senatu i dalje se postupa, kao da je u pitanju prijedlog, koji je izglasala prvo Skupština. Tako zakonski prijedlog Senata može postati zakonom zajedno sa izmjenama, koje je učinila Skupština, i ako Senat te izmjene nije prihvatio. Odnosno, on se može, na osnovu odluke Senata, zajedno sa izmjenama Skupštine podnijeti zajedničkoj sjednici na definitivno rješavanje.

Kada je u pitanju donašanje budžeta, zakona kojima se odobravaju krediti i zakona, koji se odnose na državne zajmove, vlast grčkoga Senata nije gotovo nikakva. Zakonski prijedlozi ove vrste moraju se podnijeti prvo Skupštini i prvo ih ona mora izglasati. Po izglasavanju u Skupštini, oni se podnose Senatu, kome je ostavljen rok od mjesec dana — rok uzet iz engleskoga zakona od 1911. — da donese svoju odluku. Ako Senat, u tome roku, zakonski prijedlog odbaci, ili ga prihvati, ali sa izmjenama, on se vraća Skupštini i ova onda donosi o njemu definitivnu odluku običnom većinom. Niti se traži od Skupštine, da pristupi donašanju definitivne odluke tek nakon isteka izvjesnoga roka; niti se traži od nje, da tu odluku donese specijalnom većinom, kao što je to slučaj, kada su u pitanju ostali zakonski prijedlozi. Senatu nije dato u ovim slučajevima niti pravo, da odluči podnašanje zakonskoga prijedloga zajedničkoj sjednici na rješavanje (U. čl. 34.).

Ako se grčki ustav znatno udaljio od načela ravnopravnosti izmedju skupština, kada je u pitanju donašanje običnih zakona, on se njemu približuje, kada je u pitanju revizija ustava. Ovo je učinjeno, ne toliko radi same te ravnopravnosti, koliko radi toga, da bi se revizija ustava otežala. Da je ustavotvorna vlast imala namjeru, da revi-

Digitized by Google

ziju svoga dijela naročito oteža vidi se najbolje u ustavnoj odredbi, koja zabranjuje svaku reviziju za vrijeme od prvih pet godina; a, nakon isteka toga roka, dozvoljava reviziju samo onih odredaba ustava, koje nisu osnovne. Da li ova zabrana pravno vezuje ustavotvornu vlast za budućnost, drugo je pitanje; ali, ona pokazuje jasno, da je briga ustavotvorca bila, da svome djelu osigura što duži život. Radi toga je on za reviziju ustava, odnosno za reviziju ustavnih odredaba, koje nisu osnovne (u samom ustavu nije odredjeno, koje su odredbe osnovne, a koje nisu), propisao postupak, u kome su Skupštini i Senatu date približno iste vlasti: Prijedlog za reviziju može se podnositi kako Skupštini, tako i Senatu. Da se pristupi donašanju definitivne odluke o takvom prijedlogu potrebno je, da ga prethodno prihvate u načelu oba zakonodavna tijela. Nakon toga, i to po isteku roka od tri mjeseca, definitivnu odluku o prijedlogu revizije donosi Velika skupština, sastavljena od svih članova Skupštine i svih članova Senata. Ovu odluku ona donosi kvalifikovanom većinom od tri petine cjelokupnoga broja njenih članova. Odluka Velike skupštine o reviziji u načelu je definitivna; ona to nije samo onda, ako sama Skupština riješi, da se njena odluka podnese još i narodu na glasanje. U ovom slučaju, odluka o reviziji stupa u život samo ako nju i narod odobri (U. čl. 125.). Van ove mogućnosti primjena referenduma, grčki ustav je usvojio za svoju reviziju francuski sistem. Tako je kod revizije ustava ravnopravnost izmedju grčkih zakonodavnih skupština potpuna i u fazi inicijative i u fazi donašanja načelne odluke. Ona nije potpuna samo u zadnjoj fazi postupka: u fazi donašanja definitivne odluke. Ona tu nije potpuna, pošto Velika skupština, koja tu odluku donosi, nije sastavljena od jednakoga broja jedne i druge zakonodavne skupštine. Zato definitivna odluka o reviziji ovisi više od poslanika, nego od senatora. Potpune ravnopravnosti izmedju Skupštine i Senata i u ovoj trećoj fazi revizionoga postupka bilo bi samo onda, ako bi i definitivnu odluku donosili odvojeno, svaki za sebe, kako to čine, kada je u pitanju donašanje odluke o načelu revizije. No, ova nejednakost izmedju skupština kod donašanja definitivne odluke ublažena je ipak, i to na dva načina: S jedne strane, za donašanje te odluke u Velikoj skupštini traži se spomenuta kvalifikovana većina; s druge strane, odluka te skupštine, ako ona sama tako riješi, podnosi se još i narodu na potvrdu.

Ovo, što je rečeno o ravnopravnosti izmedju grčkih skupština prilikom donašanja definitivne odluke o reviziji ustava, važi i za slučajeve izbora pretsjednika republike (U. čl. 67.) i davanja odobrenja za objavu rata (U. čl. 83.), jer pretsjednika republike biraju i dozvolu za objavu rata daju obje skupštine na zajedničkoj sjednici.

Kako je grčki ustav prihvatio sistem parlamentarne vlade, bilo je potrebno, da se odredi: da li će vlada solidarno odnosno ministri individualno odgovarati samo pred Donjom skupštinom, kako je to n. pr. u Engleskoj i u nekim drugim državama, ili pred objema skupštinama, kako je to n. pr. u Francuskoj. Izmedju ova dva sistema, grčki ustav prihvatio je onaj prvi i propisao je: da ta odgovornost postoji samo pred Donjom skupštinom (U. čl. 88.). Tako se u Grčkoj nera-

Digitized by Google

nopravnost izmedju skupština javlja, ne samo kod vršenja zakonodavne vlasti, nego i kod vršenja kontrole nad radom izvršne vlasti. — Što se pak tiče krivične odgovornosti pretsjednika republike i ministara, grčki ustav je prihvatio sistem, koji prevladjuje u državama sa dvjema skupštinama; sistem, po kome ove visoke državne funkcionere optužuje Donja, a sudi im Gornja skupština. Može se zato reći, da se grčki ustav kod ovoga pitanja vratio načelu ravnopravnosti izmedju skupština, pošto je jednoj povjerio ulogu tužioca, a drugoj ulogu suca. Do kažnjavanja pretsjednika republike i ministra ne može se doći bez optužbe Skupštine, niti bez presude Senata. Neravnopravnost izmedju ta dva tijela javlja se medjutim ponovo, kada je u pitanju pomilovanje ministara, pošto se za ovaj akt traži samo pristanak Skupštine, a ne i pristanak Senata (U. čl. 92.).

3⁰. — I čehoslovački ustav osigurava prvenstvo Skupštini, samo što po njemu to prvenstvo nije izraženo u tolikoj mjeri, u kolikoj je ono izraženo u Engleskoj, u Irskoj i u Grčkoj. To dolazi otuda, što kod odredjivanja vlasti Senata čehoslovački ustav ne pravi veliku razliku izmedju zakona nefinancijske i zakona financijske prirode. On sadržaje neke specijalne propise samo za budžet i zakonske prijedloge o narodnoj odbrani.

Pravo zakonodavne inicijative pripada po njemu podjednako i Skupštini i Senatu (U. § 41. t. 1.). O zakonskim prijedlozima može se, prema tome, raspravljati prvo kako u jednom, tako i u drugom zakonodavnom tijelu; čak i vlada može svoje zakonske prijedloge podnositi kako Skupštini, tako i Senatu. Ovo pravilo trpi izuzetak, samo kada su u pitanju vladini zakonski prijedlozi, koji se odnose na budžet i na narodnu odbranu. Ovi se moraju podnijeti prvo Skupštini na rješavanje (U. § 41. t. 3.). Inače, vlasti Senata i prema ovim zakonskim prijedlozima iste su kao i prema svim ostalim prijedlozima, koji mu se dostavljaju nakon izglasavanja u Skupštini. Jedino što je rok, u kome Senat ima da donese svoju odluku o zakonskim prijedlozima ove vrste, kraći od roka, u kome on ima da donese odluku o ostalim zakonskim prijedlozima, koje mu Skupština dostavlja.

Kako je čehoslovački ustav dao pravo inicijative i Skupštini i Senatu; a kako se i zakonski prijedlozi vlade — osim gore spomenutih izuzetaka — mogu podnositi bilo jednom, bilo drugom zakonodavnom tijelu, to je on, kako kod propisivanja postupka, tako i kod odredjivanja respektivnih vlasti zakonodavnih skupština, napravio razliku izmedju slučaja, kada je zakonski prijedlog izglasala prvo Skupština, i slučaja, kada ga je izglasao prvo Senat. No, možemo odmah reći, da je čehoslovački ustav u oba ova slučaja osigurao prvenstvo Skupštini.

Ako je zakonski prijedlog izglasala prvo Skupština (U. § 43.), Senat je pozvat, da se o njemu izjasni u roku od šest nedjelja; a ako su u pitanju budžet i vojni zakonski prijedlozi, onda u roku od mjesec dana. Za donašanje odluke o ovim zadnjim zakonskim prijedlozima dat mu je kraći rok nego li u drugim slučajevima. No, osim ove, u po-

Digitized by Google

gledu roka postoji još i jedna druga razlika: Rok od šest nedjelja može biti na osnovu sporazuma izmedju oba zakonodavna tijela produžen, a može biti i skraćen. Ova mogućnost ne postoji za rok od mjesec dana. koji je dat Senatu za donašanje odluka o budžetu i o vojnim zakonima. U svakom slučaju rok počinje teći od dana, kada je zakonski prijedlog Senatu dostavljen. Istekne li ustavni rok, a Senat nije donio bilo kakovu odluku o zakonskom prijedlogu Skupštine, smatra se, da ga je prećutno odobrio i on postaje zakonom. Ako je, naprotiv, Senat u ustavnom roku prijedlog Skupštine odbacio ili izmijenio, on postaje zakonom i protiv volje Senata, ako ga Skupština izglasa ponovo, ali ne više običnom, nego kvalifikovanom većinom od nadpolovičnoga broja svih njenih članova. Ali, ako je Senat zakonski prijedlog Skupštine odbacio ili izmijenio većinom od tri čevrtine svih svojih članova, on postaje i mimo toga zakonom samo onda, ako ga Skupština izglasa ponovo većinom od tri petine svih njenih članova. Prema ovome, donašanje zakona je moguće i protiv volje Senata. Senat se može protiviti donašanju jednoga zakona; ali to njegovo protivljenje ima samo dejstvo suspenzivnog veta. Važnost toga veta u toliko je povećana, što se kod ponovnoga glasanja u Skupštini ustav ne zadovoljava običnom, već traži kvalifikovanu većinu; a ova opet ima da bude slabija ili jača, već prema tome, da li je Senat svoj otpor izrazio slabijom ili jačom većinom.

Ako je zakonski prijedlog izglasao prvo Senat (U. §. 44. t. 2.), Skupština ima da donese o njemu odluku u roku od tri mjeseca. Tako je njoj dat znatno duži rok za proučavanje zakonskih prijedloga Senata, nego li ovome za proučavanje zakonskih prijedloga Skupštine. I ovaj rok može biti i produžen i skraćen saglasnim odlukama oba zakonodavna tijela. Ne donese li Skupština u tome roku nikakvu odluku o zakonskom prijedlogu Senata, smatra se takodjer, da ga je prećutno odobrila. Ako pak Skupština u ustavnom roku zakonski prijedlog Senata odbaci ili izmijeni, on se vraća Senatu na ponovno rješavanje. Ovoga puta će dalja sudbina zakonskoga prijedloga zivisiti od toga, da li će ga Senat ponovo izglasati kvalifikovanom većinom od nadpolovičnog broja svih njegovih članova, ili će ga izglasati običnom većinom, t. j. većinom samo prisutnih članova. U ovom drugom slučaju, zakonski prijedlog smatra se definitivno odbačenim. U prvom pak slučaju, t. j. ako je prijedlog kod ponovnoga glasanja u Senatu dobio spomenutu kvalifikovanu većinu, on se dostavlja još jednom Skupštini. Ovoga puta, zakonski prijedlog Senata smatra se definitivno odbačenim, ako ga Skupština odbaci ponovo, ali onom istom kvalifkovanom većinom, kojom ga je Senat po drugi put izglasao, t. j. većinom od nadpolovičnoga broja svih svojih članova. Iz ovoga proizlazi, da je po čehoslovačkom ustavu donašanje zakona bez privole Skupštine moguće samo u slučaju, ako je Senat izglasao svoj zakoski prijedlog po drugi put većinom svih svojih članova, a Skupština ga nije iza toga tom istom većinom odbacila. Ovo je izvjesna konpenzacija data Senatu za njen podredjeni položaj u slučajevima, kada su u pitanju zakonski prijedlozi, koje je prvo izglasala Skupština. Samo što ona ipak nije takova,

Digitized by Google

da bi se moglo reći, da uspostavlja ravnotežu izmedju zakonodavnih skupština.

Po čehoslovačkom ustavu prvenstvo Skupštine prilikom donašanja zakona javlja se i kada se pretsjednik republike posluži svojim pravom veta. U tom slučaju, zakonski prijedlog vraća se zakonodavnim skupštinama na ponovno, i to poimenično glasanje. Pretsjednik republike mora ovoga puta promulgirati zakon, ako su ga obje skupštine izglasale većinom svih svojih članova. Nije li postignuta ova većina u objema skupštinama, sudbina zakona još nije rješena. Kada bi ovo bio slučaj, pretsjednik republike upotrebom svoga prava suspenzivnoga veta uspostavljao bi ravnopravnost izmedju Skupštine i Senata. Tako medjutim nije: Ako zakonski prijedlog, protiv koga je pretsjednik republike uložio veto, obje skupštine ne izglasaju spomenutom većinom, pristupa se još jednom glasanju; i ovoga puta zakonski prijedlog smatra se definitivno izglasanim, te ga pretsjednik republike mora promulgirati, ako ga je Skupština izglasala većinom od tri petine cjelokupnoga broja njenih članova. Volji Skupštine daje se prvenstvo i ovoga puta (U. § 47. i 84.).

Čehoslovački ustav predvidja ustanovu medjuskupštinskog odbora (§. 54.), čiji je poziv, da u vrijeme, kada skupštine nisu na okupu bilo iz kojih razloga, vrši hitne poslove zakonodavne i administrativne prirode, koji spadaju u nadležnost zakonodavnih skupština. Vlasti ovoga odbora, premda značajne, manje su od vlasti samih zakonodavnih skupština, što je razumljivo. Prije svega, neke atribucije zakonodavnih skupština on ne može u opće vršiti. Tako on ne može birati pretsjednika repulike i njegovog zamjenika; on ne može mijenjati ustavne zakone, niti nadležnost upravnih vlasti, osim ako je u pitanju proširenje postojećih vlasti novim atribucijama; on ne može nametati narodu nove i trajne terete, otežati vojne obaveze, opteretiti na trajni način državne financije i otudjivati državna dobra; on ne može dozvoliti objavu rata. Što se tiče ostalih atribucija zakonodavnih skupština, medjuskupštinski odbor, u slučaju hitnosti, može ih vršiti, ali ne sam, već u zajednici sa pretsjedikom republike. Prema tome, ako je potrebno preduzimanje neke mjere, za koju bi inače bilo potrebno donašanje zakona, nju mogu odlučiti medjuskupštinski odbor i pretsjednik rezublike zajedno. Ali, inicijativa za preduzimanje takve mjere pripada samo vladi, a ne i medjuskupštinskom odboru. Odluke ove vrste podnose se skupštinama na ratifikaciju, čim se one sastanu; ako ih ne ratifikuju obje u roku od dva mjeseca, one prestaju da važe. — Pitanje nam se sada postavlja: da li je ovaj medjuskupštinski odbor satavljen na osnovu načela ravnopravnosti izmedju skupština? Na ovo pitanje ustav nam daje negativan odgovor. Skupštini se i ovdje daje prvenstvo; što je u ostalom logična posljedica svega onoga, što smo do sada rekli o dnosu izmedju vlasti čehoslovačke Skupštine i vlasti čehoslovačkoga Senata. Ustav je osigurao Skupštini prvenstvo kod neposrednoga vršenja parlamentarnih atribucija; dosljedno tome, on je njoj osigurao prvenstvo i kod posrednoga vršenja tih atribucija. Samo što prvenstvo Skupštine nije u ovom drugom slučaju izraženo na isti

Digitized by Google

način: Pretstavnici Skupštine i Senata ne riješavaju odvojeno, kao što odvojeno rješavaju Skupština i Senat, već zajedno, formirajući jedno rješavajuće tijelo: medjuskupštinski odbor. Prvenstvo Skupštine u tome odboru moglo se osigurati samo na taj način, da joj se dâ pravo, da u njega šalje veći broj pretstavnika, nego Senat. To je i učinjeno: medjuskupštinski odbor sastavljen je od dvadeset i četiri člana, od kojih Skupština bira šesnaest, a Senat samo osam. Ovaj odnos izmedju broja pretstavnika Skupštine i broja pretstavnika Senata u medjuskupštinskom odboru odgovara točno odnosu izmedju cjelokupnoga broja članova Skupštine i cjelokupnoga broja članova Senata (300:150). Članovi medjuskupštinskog odbora biraju se na godinu dana. — Prvenstvo Skupštine u ovome odboru izraženo je još i na jedan drugi način: Pretsjednika odbor sebi bira izmedju onih članova, koje je delegirala Skupština. Isti je slučaj i sa drugim potpretsjednikom. Izmedju članova, koje je delegirao Senat, odbor bira samo prvoga potpretsjednika. — Moramo medjutim primijetiti, da se potpuna ravnopravnost izmedju Skupštine i Senata uspostavlja u času, kada im se odluke medjuskupštinskoga odbora dostavljaju na ratifikaciju, jer se one smatraju ratifikovanima, i kao takove važe i dalje, samo ako su ih, u ustavnom roku, odobrile obje zakonodavne skupštine. U protivnom slučaju, one prestaju da važe. Odobrenje, koje bi dala sama Skupština, nije dovoljno, makar ga ona izglasala bilo kojom kvalifikovanom većinom.

Neravnopravnost izmedju Skupštine i Senata postoji, najposlije, po čehoslovačkom ustavu, i kada je u pitanju kontrola nad radom vlade. Pravo te kontrole pripada, istina, i Skupštini i Senatu: njima je priznato podjednako pravo, da interpelišu pretsjednika ministarskog savjeta i ministre o svim aktima vlade i o svim pitanjima njihovih resora; da biraju odbore, kojima ministri moraju dati tražena objašnjenja; da izglasavaju adrese i rezolucije (čl. 52.). Ali, efektivni značaj ima jedino kontrola Skupštine, pošto samo ona raspolaže sankcijom te kontrole: Vlada je odgovorna za svoj rad samo Skupštini; samo ona može nju obarati (čl. 75.). Izvjesna uloga Senata, u slučaju pada vlade u Skupštini, javlja se samo onda, ako se taj pad dogodio u momentu, kada nema niti pretsjednika republike, niti njegova zamjenika. Tu ulogu Senat vrši ne neposredno, već posredno preko medjuskupštinskog odbora. Naime, u takvom slučaju, ovaj je odbor pozvat, da odlučuje o ostavci vlade, i da preduzme potrebne mjere radi privremenog otpravljanja poslova (čl. 78. t. 2.).

Na djelimično uspostavljanje ravnopravnosti izmedju čehoslovačke Skupštine i čehoslovačkog Senata nailazimo, kada je u pitanju izbor pretsjednika republike i njegovoga zamjenika. Djelimično zato, što kod toga izbora Skupština i Senat ne sudjeluju ipak u jednakoj mjeri. Pretsjednika republike i njegovog zamjenika biraju Skupština i Senat u zajedničkoj sjednici (čl. 56, 59 i 61, u vezi sa čl. 38.). Ali, na toj sjednici glasovi Skupštine prevladjuju, pošto su oni mnogobrojniji od glasova Senata.

Naprotiv, apsolutna ravnopravnost izmedju Skupštine i Senata uspostavljena je kod revizije ustava i kod davanja odobrenja za objavu

Digitized by Google

rata (čl. 33.). Odluku o reviziji ustava, kao i odluku o objavi rata, moraju donijeti obje skupštine odvojeno, i to većinom od tri petine članova i u jednoj i u drugoj. Ista ravnopravnost uspostavljena je i kod davanja odobrenja za ratifikaciju medjunarodnih ugovora, kojima se mijenjaju državne granice, pošto se ovako odobrenje daje u formi ustavnoga zakona (čl. 64. t. 1.). Kod davanja odobrenja za ratifikaciju ostalih medjunarodnih ugovora, u koliko je to odobrenje potrebno (čl. 64.), te ravnopravnosti nema, pošto se ono daje u formi zakona; a kod donašanja zakona Skupština i Senat — vidjeli smo — nisu ravnopravni. Najposlije smatramo, da ravnopravnost izmedju Skupštine i Senata postoji po čehoslovačkom ustavu i prilikom primjene propisa o krivičnoj odgovornosti pretsjednika repulike i ministara. To zato, što je i čehoslovački ustav prihvatio sistem, po kome ove visoke državne funkcionere optužuje Skupština, a sudi im Senat, tako da do njihovog kažnjavanja ne može doći bez privole obiju zakonodavnih skupština (čl. 67. i 79. u vezi sa čl. 34.).

4⁰ — Ako sada predjemo na poljski ustav, moći ćemo konstatovati, da je po njemu vlast Gornje skupštine još slabija, nego li po čehoslovačkom ustavu. Sistem jedinstvene skupštine tradicionalni je sistem Poljske. Prvi put sistem dviju skupština bio je u toj državi primijenjen ustavom od 3. III. 1791.; ali je i po njemu vlast Gornje skupštine bila tako slaba — njoj je bilo dato samo pravo suspenzivnog veta —, da je stvarno sva vlast bila u rukama Donje Skupštine. Ovu pojavu nalazimo, u glavnom, i u ustavu obnovljene Poljske.

Što se tiče zakonodavne vlasti, nju vrši, po poljskom ustavu, skoro sama Skupština. Ovo se razabire već iz člana 3. ustava, koji propisuje: »Svaki zakon pretpostavlja pristanak Skupštine, koji je izražen na način predvidjen u poslovniku.« — Prije svega, pravo zakonodavne inicijative ne pripada Senatu, već samo Skupštini i vladi. Već time je inferiornost Gornje skupštine izražena jače, nego što je to učinjeno u Irskoj, Grčkoj i Čehoslovačkoj, gdje je pravo zakonodavne inicijative dato — vidjeli smo — i Senatu. Ali, osim toga, i efekat suspenzivnoga veta poljskog Senata slabiji je od efekta suspenzivnoga veta irskog, grčkog i čehoslovačkog Senata, pa i od efekta suspenzivnoga veta engleskoga Doma lordova: Zakonske prijedloge, koje je izglasala Skupština, ima Senat da prouči i da o njima donese odluku u roku od 30 dana, nakon što su mu dostavljeni. Prodje li ovaj rok, a da to Senat ne učini, smatra se, da ih je prećutno odobrio. Kakagod je vlast Senata u zakonodavstvu ograničena na pravo suspenzivnoga veta, za vršenje toga prava njemu je ostavljen kraći ili duži rok, iza koga se ono gasi. Tako je po ustavima Irske, Grčke i Čehoslovačke; tako je — vidimo — i po ustavu Poljske. — Ako je Senat mišljenja, da bi zakonski prijedlog Skupštine trebalo mijenjati, on, u spomenutom roku, izvješćuje o tome Skupštinu. U tom slučaju, njemu je za proučavanje zakonskoga prijedloga i za formuliranje izmjena dât dalji rok od 30 dana. Prema tome, za proučavanje zakonskoga prijedloga Skupštine poljskome Senatu dat je, ako namjerava predložiti izmjene, rok od šezdeset dana, pod uslovom, da je o toj svojoj namjeri obavijestio

Digitized by Google

Skupštinu prije isteka prvih trideset dana. Zakonski prijedlog sa izmjenama Senata vraća se Skupštini, koja onda može te izmjene ili prihvatiti običnom većinom, ili ih odbaciti većinom od jedanaest dvadesetina palih glasova. U prvom slučaju, tekst postaje zakonom zajedno sa izmjenama Senata; u drugom pak slučaju, zakonom postaje tekst bez tih izmjena, dakle u formi, u kojoj ga je Skupština izglasala prvi put (U. čl. 35.).

Ovo, što je rečeno o vlasti poljskoga Senata kod donašanja zakona, važi za sve zakone bez razlike na njihov sadržaj — dakle bez obzira, da li su oni nefinancijske ili financijske prirode. Prava Senata ista su prema svim zakonskim prijedlozima. Jedino je rok, koji je dat Senatu za proučavanje zakonskih prijedloga, skraćen, kada je u pitanju budžet. Za proučavanje budžeta, nakon što ga je izglasala Skupština, Senatu je ostavljen rok od svega trideset dana — bez obzira, da li namjerava ili ne namjerava predložiti izmjene. — Prije revizije od 1926., u ustavu nije bilo predvidjeno, što će biti, ako se novi budžet ne izglasa prije isteka staroga. U praksi, u takvim slučajevima izglasavali su se t. zv. privremeni budžeti. Da bi se prekinulo sa ovom praksom, ustavnom revizijom odredjeni su i za Skupštinu rokovi, u kojima ona ima da donese odluku o vladinom budžetskom prijedlogu, odnosno o izmjenama koje traži Senat. O prijedlogu budžeta, koji joj podnosi vlada, Skupština ima da donese odluku u roku od tri mjeseca. U protivnom slučaju, prijedlog budžeta dostavlja se Senatu, nakon isteka toga roka, kao da ga je Skupština izglasala. Ako ga sada Senat potvrdi, u ustavnom roku od mjesec dana, on stupa na snagu i bez izričite privole Skupštine. Ovo je jedini slučaj, kada budžet stupa na snagu samo na osnovu izričite privole Senata. Ako pak ni Senat ne donese o budžetu nikakvu odluku u za to odredjenom roku, ovaj stupa na snagu bez izričite privole i jednoga zakonodavnoga tijela, i to u formi, u kojoj ga je predložila vlada. Ovom ustavnom revizijom odredjen je Skupštini i rok za donašanje odluke po izmjenama u budžetu, koje predlaže Senat. Taj rok iznosi petnaest dana. Ne donese li Skupština u tome roku nikakvu odluku o tim izmjenama, smatra se, da ih je prihvatila i budžet stupa u život zajedno sa njima. Ovo je slučaj kada izmjene, koje je Senat unio u budžet, postaju definitivne i bez izričite privole Skupštine (U. čl. 25.). Ovi propisi, po kojima je donašanje budžeta odnosno njegovo mijenjanje moguće i bez izričitoga pristanka Skupštine, unijeti su u poljski ustav, da vlada ne bi ostala bez budžeta usljed sporoga rješavanja u Skupštini, i da bi se izbjeglo financiranje pomoću privremenih budžeta i dvanaestina.

Po primjeru Engleske, Irske, Grčke i Čehoslovačke, neravnopravnost izmedju poljskih skupština ispoljena je i kod vršenja kontrole nad radom izvršne vlasti: Pravo vršenja te kontrole putem pitanja i interpelacija priznato je i Skupštini i Senatu (čl. 33, 37); dok je pravo ankete priznato samo Skupštini (čl. 34.). Isto, samo Skupština raspolaže sankcijom te kontrole, pošto samo ona može obarati vladu i ministre. — Ravnopravnosti izmedju poljskih skupština nema, niti kada je u pitanju primjena krivične odgovornosti ministara i pretsjednika re-

Digitized by Google

publike. Pravo optuživanja dato je Skupštini; ali sudjenje nije povjereno Senatu, kao što je to učinjeno n. pr. u Grčkoj, u Čehoslovačkoj i u nekim drugim državama. Po poljskom ustavu, ministrima i pretsjedniku republike, ako ih optuži Skupština, sudi specijalni Visoki sud, sastavljen od osam članova, koje bira Skupština, i od četiri člana, koje bira Senat, van svoje sredine; a pretsjeda mu prvi pretsjednik Kasacionog suda (U čl. 51, 59, 64.). Tako Senat sudjeluje samo kod odredjivanja članova Visokog suda, kao što je to slučaj — vidjeli smo — i u Egiptu. Samo što egipatski Senat bira članove toga suda iz svoje sredine, dok ih poljski Senat bira van svoje sredine, van parlamenta uopće. Ali, izmedju poljskoga i egipatskoga Visokoga suda postoji i jedna druga, mnogo važnija razlika: kod odredjivanja članova egipatskoga Visokoga suda sudjeluje samo Senat, a ne i Skupština. Ovo je logično i u skladu sa načelima, pošto je Skupštini povjerena uloga tužioca. Pokraj pretstavnika Senata, u sastav egipatskoga Visokoga suda ulazi i izvjestan broj kasacionih sudaca, a pretsjeda mu pretsjednik Kasacionoga suda. U Poljskoj, naprotii, kod odredjivanja članova Visokoga suda sudjeluje ne samo Senat, već i Skupština. Tako ova ne vrši samo ulogu tužioca, već sudjeluje i kod odredjivanja sudaca, koji će suditi licima, koja je ona optužila. Čak je to sudjelovanje Skupštine jače od sudjelovanja Senata: Skupština bira dvije trećine članova Visokoga suda, a Senat samo jednu trećinu. Sve je učinjeno, da bi i kod ovoga pitanja prvenstvo Skupštine bilo što jače istaknuto.

Ravnopravnosti izmedju skupština nema po poljskom ustavu, niti kada je u pitanju sklapanje medjunarodnih ugovora i objava rata. Kod sklapanja medjunarodnih ugovora uloga Senata nije nikakva. Da je ustav propisao, da se odobrenje za ratifikaciju daje u formi zakona, Senat bi kod davanja tog odobrenja imao bar ona prava, koja ima kod donašanja zakona. Medjutim, poljski ustav to nije učinio: Za ratifikaciju medjunarodnih ugovora prethodno odobrenje daje, u koliko je takvo potrebno, sama Skupština. (U. čl. 49.). Isto tako, sama Skupština daje odobrenje i za objavu rata i za sklapanje mira (U. čl. 50.).

Najposlije, potpune ravnopravnosti izmedju poljskih skupština nema niti kada je u pitanju revizija ustava. Poljski ustav poznaje — što je u njemu naročito značajno — dvije vrste revizije: redovnu i vanrednu, ili obaveznu i fakultativnu. (1) Redovna revizija vrši se po isteku svakih 25 godina, a vrši ju zajednička sjednica Skupštine i Senata, na kojoj se odluke donose običnom većinom. Ovo, razumije se, ne znači, da se po isteku svakih 25 godina mora u ustavu nešto mijenjati, nego samo, da se po isteku svakih 25 godina obje skupštine moraju spojiti radi proučavanja pitanja revizije ustava. Zajednička sjednica može odlučiti da u ustavu ne treba ništa mijenjati, i u tom slučaju ustav ostaje i dalje na snazi sa neizmijenjenim sadržajem. — Kod redovne revizije poljskog ustava, ravnopravnost izmedju Senata i Skupštine uspostavljena je — vidi se — samo djelimično, pošto je u zajedničkoj sjednici broj poslanika mnogo veći od broja senatora. Tako je kod te revizije Skupštini nesumnjivo osigurana veća uloga, nego Senatu. — (2) Kod vanredne revizije ustava, ravnopravnost izmedju

Digitized by Google

skupština nije takodjer potpuna zato, što je pravo inicijative za reviziju dato, kao i kod donašanja običnih zakona, samo Skupštini. Prijedlog za reviziju može podnijeti samo četvrtina zakonskoga broja poslanika. Ravnopravnost izmedju Skupštine i Senata javlja se tek kod donašanja definitivne odluke o reviziji. Ova odluka smatra se punovažnom, samo ako nju izglasaju oba zakonodavna tijela odvojeno, svaki za sebe, i to pod uslovom i specijalnoga kvoruma i specijalne većine; ali, koji su isti kako za Skupštinu, tako i za Senat. Kvorum je polovica zakonskoga broja poslanika odnosno senatora, a većina dvije trećine palih glasova. Tako je za vanrednu reviziju poljskog ustava potrebna i privola Skupštine i privola Senata; Senat daje svoju privolu pod istim uslovima, pod kojima ju daje i Skupština (U. čl. 125.).

Ono, što je gore rečeno o ravnopravnosti izmedju poljske Skupštine i poljskoga Senata kod redovne revizije ustava, važi i za izbor pretsjednika republike, pošto njega biraju Skupština i Senat na zajedničkoj sjednici; dakle, ono isto tijelo, koje je nadležno i za redovnu reviziju ustava. Prvenstvo skupštine javlja se, medjutim, potpunije, kada se mjesto pretsjednika republike upraznі smrću ili ostavkom, i kada je pretsjednik spriječen bilo iz kojih razloga, da vrši svoje funkcije za izvjesno vrijeme. U oba ova slučaja — u prvom do izbora novog pretsjednika, a u drugom dok spriječenost pretsjednika traje — funkcije pretsjednika republike vrši pretsjednik Skupštine. Ako spriječenost pretsjednika republike traje već tri mjeseca, sama Skupština bez Senata odlučuje — (ako nije na okupu, nju odmah radi toga saziva njen pretsjednik) — da li se mjesto pretsjednika republike ima proglasiti upražnjenim (U. čl. 40. i 42.).

§. 5. — Zaključak.

Proučavajući razne načine rekrutovanja Gornjih skupština i njihove vlasti u odnosu prema vlastima Donjih skupština, mogli smo lako ustanoviti ono, što smo spomenuli već u početku naših izlaganja: S jedne strane, težnju ka primjenjivanju demokratskih sistema i za rekrutovanje Gornjih skupština; s druge strane, težnju ka slabljenju njihovih vlasti prema vlastima Donjih skupština. Nekada, za rekrutovanje Gornjih skupština sistemi nedemokratski bili su normalni. Danas, oni čine izuzetak. Putem nasledja rekrutuje se u najvećem dijelu još jedino engleski Dom lordova. Postoji medjutim vjerojatnost, da će i Engleska, u bližoj ili daljoj budućnosti, napustiti svoj tradicionalni sistem rekrutovanja Gornje skupštine; sistem, koji je nekada mogao imati svoje opravdanje, ali koji ga ne može imati danas. Nasljedni sistem primijenjen je, ali samo djelimično, i kod rekrutovanja japanskoga Senata.

Na sistem imenovanja naišli smo prije svega u Kanadi, gdje članove Senata — premda bi oni trebali da pretstavljaju posebne zemlje — postavlja centralna izvršna vlast. Medju federalnim državama — odnosno medju onima, koje se bar tako nazivaju — članove Gornje skupštine postavlja izvršna vlast još jedino u Njemačkoj; ali ovdje ne centralna, već izvršne vlasti posebnih zemalja, što je više u skladu sa

Digitized by Google

idejom federacije. Medju jedinstvenim državama na sistem imenovanja naišli smo u Italiji, gdje je on primijenjen za rekrutovanja skoro svih članova Senata. (S obzirom na svoje dostojanstvo, u talijanski Senat ulaze samo prinčevi kraljevske porodice). Na taj sistem naišli smo još i u Japanu i Egiptu; samo što je on ovdje primijenjen djelimično i konbinovan sa drugim sistemima: u Japanu sa sistemom nasljedja i sa jednim nedemokratskim izbornim sisstemom; a u Egiptu sa sistemom otvorenih posrednih izbora.

Sistem, po kome se članom Gornje skupštine postaje na osnovu položaja ili dostojanstva, primijenjen je, i to uvijek samo djelimično, u Engleskoj, u Madjarskoj, u Rumuniji, u Italiji i u Belgiji. U Engleskoj je konbinovan sa sistemom nasljedja, koji — vidjeli smo — prevladjuje. U Madjarskoj, on je konbinovan sa tri razna izborna sistema, od kojih se demokratskim može smatrati samo jedan: prikriveni posredni izbori, koje vrše županijske samoupravne skupštine. U Rumuniji on je kao i u Madjarskoj, konbinovan sa tri razna izborna sistema, ali od kojih se demokratskim mogu smatrati dva: jedan je sistem neposrednih, a drugi sistem prikrivenih posrednih izbora. U Italiji, on je konbinovan — spomenuli smo već gore — sa sistemom imenovanja, ali tako da ovaj drugi prevladjuje i daje značaj talijanskomu Senatu. U Belgiji, on je konbinovan sa sistemom neposrednih izbora i dva razna sistema prikrivenih posrednih izbora, ali i tu u tako maloj mjeri (senatori po pravu jesu samo kraljevi sinovi odnosno, ako ovih nema, belgijski prinčevi one grane kraljevske porodice, koja je pozvata da vlada), da značaj belgijskom Senatu daju primijenjeni izborni sistemi. Prema tome, za rekrutovanje Gornje skupštine sistem izbora primijenjen je, ali ne u cijelosti: u Madjarskoj, u Rumuniji i u Belgiji. U Madjarskoj smo naišli na djelimičnu primijenu sistema prikrivenih posrednih izbora, a u Belgiji na konbinaciju sistema neposrednih i dva razna sistema prikrivenih posrednih izbora. Tako, s obzirom na način konbinacije ovih raznih sistema, nedemokratski značaj, bar u njihovom najvećem dijelu, imaju danas Gornje skupštine Engleske, Japana, Italije i Madjarske; a od federalnih država Gornje skupštine Kanade i Njemačke.

U cijelosti pak putem izbora rekrutovane su Gornje skupštine Danske, Francuske, Norveške, Grčke, Irske, Islanda, Čehoslovačke i Poljske; a od federalnih država Gornje skupštine Austrije, Meksika, Argentine, Sjedinjenih država, Australije i Brazilije. I to sistem prikrivenih posrednih izbora primijenjen je u cijelosti u Francuskoj, u Nizozemskoj i u Argentini; sistem otvorenih posrednih izbora primijenjen je u cijelosti u Meksiku; a konbinacija prikrivenih i otvorenih posrednih izbora u Danskoj i u Švedskoj. Sistem neposrednih izbora primijenjen je u cijelosti u Čehoslovačkoj, u Poljskoj, u Portugaliji, u Islandu, u Norveškoj, u Sjedinjenim državama, u Braziliji i u Australiji. Konbinaciju pak sistema neposrednih sa sistemom posrednih izbora, i to prikrivenih posrednih izbora, nalazimo u Belgiji, Grčkoj i Irskoj.

Težnja ka umanjivanju vlasti Gornje skupštine opaža se ne samo

Digitized by Google

u državama, koje su zadržale, u cijelosti ili djelimično, nedemokratske sisteme za rekrutovanje te skupštine, već i u državama, koje su za to rekrutovanje prihvatile, u cijelosti ili pretežno, demokratske sisteme. Države, u kojima je ravnopravnost izmedju skupština potpuna, čine izuzetak. Na tu ravnopravnost naišli smo, prije svega, u nekim federalnim državama: u Sjedinjenim državama, u Kanadi, u Braziliji, u Argentini, u Meksiku i u Švajcarskoj. Istina je, da inicijativa za neke zakonske prijedloge, specijalno zakonske prijedloge financijske prirode, pripada u većini od tih država samo Donjoj skupštini; ali zato, s druge strane, Gornje skupštine vrše u tim državama izvjesne izvršne atribucije bez sudjeovanja Donje skupštine. Te atribucije obezbjedjuju onda Gornjoj skupštini čak i izvjesnu nadmoćnost. — Medju jedinstvenim državama, najpotpuniju ravnopravnost, bar u pogledu zakonodavstva, našli smo u Belgiji i u Švedskoj. U ostalim državama našli smo neravnopravnost na štetu Gornje skupštine; samo što ova nije svuda istoga stupnja i iste jačine. U nekima je ona tako slaba, da bi se skoro moglo govoriti o ravnopravnosti; dok je opet u drugima tako izrazita, da bi se skoro moglo i sunmjati u postojanje druge skupštine.

Ova je neravnopravnost izražena u najslabijoj formi u ustavima Francuske, Italije, Rumunije, Danske, Japana i Egipta. Ona se tu javlja kod svih ili samo nekih zakona financijske prirode, ali samo u toliko, što se oni moraju pretresti i izglasati prvo u Donjoj skupštini. Tako u tim državama Gornja skupština gubi za te zakone pravo inicijative, zadržavajući i prema njima i pravo odbacivanja i pravo amandmana. — U svim ostalim državama, nejednakost izmedju skupština, na štetu Gornje, izražena je u jačoj mjeri, i to ne samo kod donašanja svih zakona, financijske i nefinancijske prirode, već i kod vršenja ostalih skupštinskih atribucija. Ako je ovu pojavu lako razumjeti u državama sa nedemokratskom Gornjom Skupštinom, što je specijalno slučaj u Engleskoj i u Madjarskoj, nju je teže razumjeti u državama sa demokratskom Gornjom Skupštinom, što je slučaj u Norveškoj, Nizozemskoj, Austriji, Irskoj i Grčkoj, a naročito u Čehoslovačkoj i Poljskoj. U mnogima od ovih država, uloga Gornje skupštine je svedena skoro na ulogu zakonodavnoga savjetodavnog organa Donje skupštine.

Ovako i ovoliko slabljenje vlasti i uloge Gornje skupštine i u državama, gdje su one rekrutovane na demokratski način, nelogično je. Demokratizacija i slabljenje vlasti Gornje skupštine dvije su kontradiktorne težnje. Ako je razumljiva težnja modernih ustava ka demokratizaciji Gornje skupštine, nije razumljiva uporedna težnja tih istih ustava ka slabljenju i uništavanju njene vlasti, bar kada je u pitanju donašanje zakona. Kada već nema izgleda na vraćanje ka potpunoj ravnopravnosti izmedju skupština, bar kada je u pitanju većina demokratskih država, logičnije bi možda bilo i cjelishodnije: napustiti današnje načine rekrutovanja Gornje skupštine i zamijeniti ih rekrutovanjem na osnovci socijalnih skupina. Na mjesto današnjih političkih, dobili bi profesionalne Senate, u kojima ne bi bile pretstavljene političke stranke, nego razne profesije. Pokraj političke, imali bi tako i jednu profe-

Digitized by Google

sionalnu skupštinu. Samo, izmedju ovih skupština ravnopravnosti ne bi smjelo biti. Prije svega, nadležnost profesionalne skupštine trebala bi da se odnosi isključivo na zakonodavstvo. Sadašnje atribucije skupština, koje se odnose na druga pitanja, imale bi se ostaviti u cijelosti političkoj skupštini. Zatim, niti kod donašanja zakona vlast i uloga jedne i druge skupštine ne bi smjele biti iste. Odnos izmedju vlasti i uloge jedne i druge, kod donašanja zakona, trebao bi da bude u glavnom onaj, koji danas postoji u mnogim državama izmedju vlasti i uloge Donje i vlasti i uloge Gornje skupštine.

Da preciziramo: Profesionalnoj skupštini ne bi trebalo povjeriti samo savjetodavnu funkciju u zakonodavstvu, kako je to učinjeno u nekim državama sa ustanovom Privrednoga savjeta. Njoj bi trebalo dati pravo zakonodavne inicijative i pravo suspenzivnog veta. Svojim pravom suspenzivnog veta profesionalna skupština ne bi mogla sprečavati donašanje zakona; ali njegovom upotrebom ona bi prouzročavala ponovni pretres i ponovno glasanje u političkoj skupštini, što često ne bi bilo od male koristi. Na osnovu pak svoga prava inicijative, ona bi mogla podnositi političkoj skupštini zakonske prijedloge i tako provocirati donašanje korisnih zakona. Sa ovakovim respektivnim vlastima i ulogama, politička i profesionalna skupština dopunjavale bi i korigirale jedna drugu. Povjeriti objema skupštinama, i političkoj i profesionalnoj, jednake vlasti kod donašanja zakona, ne bi bilo cjelishodno. Ako bi za donašanje zakona bio potreban pristanak i jedne i druge, opasnost bi postojala, da se donašanje zakona i suviše oteža. Načelo ravnopravnosti izmedju skupština danas se napušta, da bi se izbjegli neprebrodivi sukobi izmedju njih i da bi se olakšalo donašanje zakona. Ako se to čini u slučajevima, kada su obje skupštine političke, tim prije bi se to moralo učiniti, ako bi od dviju skupština jedna bila politička, a druga profesionalna.

Težnja se danas javlja u većini država, da se pokraj parlamenta organizuje i jedan privredni ili ekonomski savjet, sa savjetodavnom ulogom bilo u pogledu samo nekih, bilo u pogledu svih zakona. U nekima je ideja takovoga savjeta već i ostvarena. Razlog ove težnje leži u sve većem osjećanju potrebe za saradnjom pretstavnika profesionalnih skupina kod donašanja zakona. Ako bi u državi, u kojoj već postoje dvije političke skupštine, od kojih jedna ima samo pravo suspenzivnoga veta i eventualno pravo inicijative, došlo do ustanovljavanja i jednoga profesionalnog savjeta sa savjetodavnom funkcijom, sistem dviju skupština bio bi zamijenjen sistemom triju skupština, izmedju kojih bi posao oko donašanja zakona bio ovako podijeljen: Donja politička skupština imala bi pravo inicijative i pravo donašanja zakona; Gornja politička skupština imala bi pravo suspenzivnoga veta, sa slabijim ili jačim efektom, i eventualno pravo inicijative; dok bi treća, profesionalna skupština, vršila čisto savjetodavnu funkciju. U ovoj organizaciji, jedna od triju skupština bila bi suvišna. Po našem mišljenju, suvišna bi bila Gornja politička skupština. Ali, kako nisu suvišne i njene atribucije u zakonodavstvu, one bi se mogle u cijelosti prenijeti na profesionalnu skupštinu. U tome slučaju, ova bi imala

Digitized by Google

pravo inicijative i pravo suspenzivnoga veta prema zakonskim prijedlozima, koje bi izglasala politička skupština. Ujedno, ona bi mogla vršiti i savjetodavnu funkciju, dajući svoje mišljenje o zakonskim prijedlozima, koje bi vlada namjeravala podnijeti političkoj skupštini.

Tako bi se možda došlo do organizacije zakonodavne vlasti, koja bi — pretstavljajući ujedno i pojedince i socijalne grupe — davala bolje i cjelishodnije zakone, nego što je to danas slučaj u većini država.

Smanjena poslovna sposobnost u srpskom privatnom pravu

Napisao P e r i ć Živojin, sveuč. profesor u Beogradu.

Kao što je poznato, u ranijem krivičnom pravu, kod pitanja o uračunljivosti (Zurechnungsfähigkeit, l'imputabilité), polazilo se od stanovišta da ima samo ove dvije krajnosti: potpuna uračunljivost ili potpuna neuračunljivost (Unzurechnungsfähigkeit, la non-imputabilité). U prvom slučaju je okrivljeni mogao biti osudjen, a u drugom je imao biti oslobodjen svake kazne. U novijem krivičnom pravu, medjutim, zahvaljujući dubljemu proučavanju problema krivične odgovornosti, utvrdjeno je, da osim dvije gornje krajnosti postoji i jedna sredina, gdje se okrivljeni ne može smatrati ni kao potpuno uračunljiv (zurechnungsfähig, imputable) ni kao potpuno neuračunljiv (unzurechnungsfähig, non-imputable), t. j. gdje je okrivljeni djelimično uračunljiv a djelimično neuračunljiv. I zaista, onako kao što izmedju potpunoga tjelesnoga zdravlja i potpune tjelesne bolesti (lica, koja su, kao tjelesni bolesnici, osudjena, da umru) ima prelaza (tranzicije, gradacije, niansa), isto tako izmedju potpunoga umnoga zdravlja i potpune umne bolesti postoje prelazi. Takva lica se, u krivičnom pravu, nazivaju lica sa smanjenom uračunljivošću odnosno neuračunljivošću (verminderte Zurechnungsfähigkeit r e s p. Unzurechnungsfähigkeit).[1])

Za pitanje o uračunljivosti irelevantna je činjenica, da okrivljeni nije uopće ni pod kakvim zastupništvom (tutorstvom ili starateljstvom odnosno štitništvom, skrbništvom, die Kuratel, la curatelle, pomoćnikom, Beistand)[2]): i ako okrivljenik nije pod starateljstvom ni potpunim

[1]) Franc. izrazi: demi-imputabilité i demi-non-imputabilité (polu-uračunljivost odnosno polu-neuračunljivost) nisu dovoljno adekvatni, jer bi oni značili, da se okrivljeni, što se tiče pitanja o njegovoj uračunljivosti, nalazi baš n a s r e d i n i izmedju potpune uračunljivosti i potpune neuračunljivosti, što ne mora da bude, pošto se, u svakom konkretnom slučaju, ima cijeniti, da li je okrivljeni bliže potpunoj uračunljivosti ili potpunoj neuračunljivosti. Zato je izraz: smanjena uračunljivost (neuračunljivost) tačniji (francuski bi bilo: l'imputabilité amoiudrie, dimirnée).

[2]) Austr. gradj. zakonik (od god. 1811.) poznavao je samo očinsku vlast, starateljstvo i skrbništvo (curatella, die Kuratel). Poslije austr. zakona od 28. lipnja 1916. (n. k.) zvanoga Entmündigungsordnung (vid. ovaj zakon kod: Hofrat Dr. Rudolf Ehmer, D i e d r e i N o v e l l e n z u m A l l g e m. B ü r g e r l. G e s e t z b u c h u n d d i e E n t m ü n d i g u n s o r d n u n g. Zweite Auflage der drei Novellen,

Digitized by Google

ni ograničenim, može on biti smatran potpuno ili djelimično kao neuračunljiv i, prema tome, biti sasvim oslobodjen odnosno, kao okrivljenik sa smanjenom uračunljivošću, dobiti manju kaznu. Medjutim, moglo bi se postaviti pitanje krivične odgovornosti osobe, koja je zbog umne bolesti pod potpunim starateljstvom, a naime onda, kada je ta osoba učinila krivično djelo u svijetlom trenutku. Pitanje, u koje ne možemo ovdje ulaziti. Samo ćemo primijetiti, da se po normama privatnoga prava osoba stavljena pod potpuno starateljstvo zbog umne bolesti[3]) smatra kao apsolutno poslovno nesposobna za sve vrijeme starateljstva — pa, dakle, i u svijetlim trenucima — jedna neoboriva pretpostavka (praesumptio iuris et de iure). Da li se to može prenijeti i u krivično pravo, gdje nije riječ o formalnoj istini (koje načelo vrijedi, u osnovi, u privatno-pravnim odnosima) nego o istini materijalnoj,[4]) pošto ovo posljednje pravilo isključuje uopće pravne pretpostavke a naročito one na štetu okrivljenika?

U privatnom pravu položaj pojedinaca za slučaj njihove umne bolesti prilično je drukčiji uopće, a ne samo u ovom posljednjem pogledu (pretpostavke). Ako je jedno lice stavljeno pod starateljstvo — bilo potpuno bilo nepotpuno — zbog umne bolesti,[5]) onda je njegov sta-

Graz, 1917.) postoji i četvrta vrsta zakonskoga zastupništva, Beistand (pomoćnik), za slučajeve o g r a n i č e n e poslovne sposobnosti odnosno nesposobnosti (tu ne dolazi, naravno, maloljetnost od sedme do dvadeset prve godine, gdje nije slučaj Beistand-a nego starateljstva, beschränkte Entmündigung (§ 4. Entm.-Ord., § 8.: »Vorläufiger Beistand für die vorläufige Obsorge«, § 2. 1⁰: rasipnici: Verschwender).) Skrbništvo, die Kuratel, postoji sada, u austrijskom pravu, kod slučaja umne bolesti, samo ako se tiče potpunoga stavljanja pod starateljstvo (volle Entmündigung), § 1. 1⁰. Entm.-Ord. (razumije se, ako dotična osoba nije pod očinskom vlašću).

3) Naravno, ovdje se misli na ona zakonodavstva, kod kojih postoji, poredt potpunoga, i nepotpuno starateljstvo zbog umne (duševne) bolesti, kao što je to slučaj, vidjeli smo, sa austrijskim zakonodavstvom.

4) Austrijski gradj. sud. postupak (Zivilprozessordnung) od 1. kolovoza 1895. nije usvojio pravilo gradj. sud. postupka mnogih država (specijalno Francuske), da se u ovom postupku istražuje samo formalna istina za razliku od krivič. sud. postupka, kod koga se teži za istinom materijalnom. To pravilo (formalna istina) gradj. sud. postupka proizlazi iz prirode privatnoga prava, a posebice prava imovinskoga, u kome vlada načelo autonomije volje stranaka (n. pr., § 13. srp. gradj. zak.). Postaviti kao pravilo istraživanje materijalne istine u jednoj pravnoj oblasti, u kojoj prevladjuje volja stranaka i čije izjave mogu da ne odgovaraju stvarnosti (materijalnoj istini), nije mnogo logično. Ali ni austr. gradj. sud. postupak nije u toj nelogičnosti otišao do kraja: i on se morao, djelimično, zaustaviti na formalnoj istini (n. pr. kod priznanja). Otuda je izišla izvjesna nesredjenost u ideji vodilji toga sud. postupka. Ovo, razumije se, vrijedi i za novi jugosl. gradj. sud. postupak od 13. srpnja 1929., pošto je on, sa malim izmjenama, austr. gradj. sud. postupak od 1895.

5) Ustanova stavljanja pod nepotpuno starateljstvo zbog umne bolesti ne postoji u svima zakonodavstvima. Ona ne postoji u srp. zakonodavstvu, koje zna samo za potpuno stavljanje pod starateljstvo zbog umne bolesti (čl. 139. à 143. zak. o starateljstvu od 25. listopada 1872., st. k., koji zakon je zamijenio glavu IV.: »O tutorstvu i starateljstvu« prvoga dijela srp. gradj. zakonika: ova glava odgovara glavi IV. prvoga dijela austr. gradj. zakonika: »Von den Vormundschaften und Kuratelen«, §§ 187. à 284.), bez obzira na stupanj umnih nedostataka: dakle, ne samo u slučaju najjačih stepena umne bolesti nego i kod blažih slučajeva n. pr. kod duševne nemoći (recimo senilitet). Srpsko zakonodavstvo ne pravi razliku izmedju težih i lakših umnih defekata (čl. 139. navedenoga zakona o starateljstvu: »Punoljetna lica,

Digitized by Google

tus, što se tiče poslovne sposobnosti odnosno nesposobnosti, odredjen samim zakonom. Tako, po austrijskom Entmündigungsordnung-u, oni, koji su stavljeni pod potpuno starateljstvo zbog umne bolesti, nemaju nikakve poslovne sposobnosti (onako kao djeca ispod sedam godina); ne mogu se, dakle, sami ni obavezati (uz jednovremeni sticaj ili ne kakvoga prava) ni steći pravo (uz jednovremeno uzimanje ili ne na se kakve obaveze): takvo lice bi moglo, najviše, biti (bar u svijetlim tre-

koja ne stoje pod očinskom vlašću, a proglašena bi bila, da su duševno bolesna ili inače nemoćna, moraju doći pod starateljstvo«; vid. i čl. 140., 142. istoga zakona), kao što to čini austrijski zakon: Entmündigungsordnung, prema kome »die Geistesschwäche (to je »duševna nemoć« srpskoga zakonodavstva) dolaze pod nepotpuno starateljstvo i dobijaju pomoćnika, Beistand-a: oni su »beschränkt entmündigt«, t. j. ograničeno poslovno nesposobni (§ 1. 2⁰.). Po srp. zakonodavstvu, svaka osoba pod starateljstvom zbog umnih nedostataka potpuno je poslovno nesposobna (srp. zakonodavac nigdje to ne veli izrično, ali to se izvodi iz §§-a 40., 151., 920. srp. gradj. zakonika, u vezi sa njegovim izvornikom, gradj. zakonikom austrijskim, po kome je stavljanje pod starateljstvo zbog umnih nedostataka povlačilo u svakom slučaju apsolutnu poslovnu nesposobnost (dok medjutim sad po Entmündigungsordnung-u to biva samo onda, ako je zbog takvih defekata osoba »voll entmündigt«: § 1. 1⁰.), a tu dolaze i gluho-nijemi i gluho-slijepi, koji su pod starateljstvom odnosno očinskom vlašću (čl. 141. i 142. zak. o starateljstvu). Ali ni sva druga zakonodavstva nisu pitanje o stavljanju pod starateljstvo zbog umnih nedostataka raspravila onako napredno kao austr. zakon: Entmündigungsordnung. Tako, n. pr., i njemački gradj. zakonik predvidja, istina, ustanovu stavljanja pod nepotpuno starateljstvo zbog umnih nedostataka, ali to čini samo kod duševno nemoćnih (Geistesschwäche) i alkoholičara (Trunksucht), §§ 6. 1⁰. i 3⁰., 114.; medjutim on ne govori, kao austr. Entmündigungsordnung, o stavljanju pod ograničeno starateljstvo zbog zloupotrebe živčanih otrova, gewohnheitsmässiger Missbrauch von Nervengiften (kao što su morfin, kokain, opium i t. d.), § 2. 2⁰. Entm.-Ord., osim već ako se i ovaj slučaj ne bude podveo pod »Geistesschwäche« iz §§-a 6. 1⁰. i 114. njem. gradj. zakonika: austr. zakonodavac nije, vidi se, to dvoje identifikovao.

Ni švajcarski gradj. zakonik (od 1907.—1912.) ne predvidja za stavljanje pod starateljstvo zloupotrebu živčanih otrova: on nabraja, kod stavljanja pod starateljstvo punoljetnih lica (iznad 20 godina: čl. 14.) zbog umnih nedostataka, samo umnu bolest (Geisteskrankheit), umnu slabost (Geistesschwäche) i alkoholizam (Trunksucht), čl. 369. i 370. (ovaj posljednji propis, osim rasipništva, Verschwendung, odnosno rdjava gazdovanja, Misswirtschaft, pominje još i »lasterhafter Lebenswandel, l' inconduite, scostumatezza, za što dr. Eugen Curti-Forrer, Schweizerisches Zivilgesetzbuch mit Erläuterungen, Zürich, 1911., § 306., Anm. 6., veli: »... ein vom ZGB. neugeschaffener Bevormündungsgrund, bei dessen Bejahung im einzelnen Falle höchste Vorsicht geboten ist...«) ali ne i zloupotrebu živčanih otrova. Istina, švajcarski tumačitelji švajc. gradj. zakonika (kao, n. pr., prof. dr. A. Egger, Das Personenrecht, Zürich, 1911. S. 51.), pominju, kod čl. 16. istoga zakonika, i »hochgradiger Morphinismus, Kokain und ähnliche Vergiftungen«, ali se ne vidi jasno, da li ti otrovi mogu biti samo uzrok jedne prolazne poslovne nesposobnosti (»vorübergehende Geschäftsunfähigkeit«), o čemu govori čl. 16., ili pak takve sklonosti mogu biti i razlog za stavljanje pod starateljstvo. Može biti, i ti slučajevi dali bi se podvesti pod opću normu »Geistesschwäche« (čl. 16.). V. u vezi sa ovim i naš rad: L'Hygiène Mentale et le Droit. Communication faite an IIIème Congrès des Juristes tchécoslovaques (Octobre 1930., Bratislava). Extrait de la »Právnická Jednota«, Bratislava, 1931. Što se tiče poslovne sposbnosti, u švajcarskom pravu, duševno bolesnih ili nemoćnih lica kao i alkoholičara, bilo da su ona pod starateljstvom ili ne, u to ovdje ne možemo ulaziti, samo ćemo primijetiti, da se, kako nama izgleda, švajcarsko pravo tu dosta razlikuje i od austrijskoga i od njemačkoga prava (čl. 16., 17., 18., 19., 369., 375. švajc. gradj. zak.: ovaj posljednji član govori o »Beschränkung der Handlungsfähigkeit« lica za čije stavljanje pod starateljstvo, »Entmündigung«, nema dovoljno osnova, »kein gemügender Grund

Digitized by Google

nucima) vjesnik, glasonoša (Bote, le courrier).[6]) Dok oni, koji su stavljeni pod ograničeno starateljstvo (Beistand) iz razloga pobrojanih u drugom odjeljku §-a 2. Entm.-Ord., imaju, odnosno poslovne sposobnosti, status djeteta od sedam godina (isto je tako[7]) i u njemačkom i švajcarskom pravu za »Geistesschwäche« i »Trunksucht«: medjutim, u slučaju »Geisteskrankheit«, ne može u tim pravima, kao u austr. pravu, biti i ograničenoga stavljanja pod starateljstvo (već samo potpunoga).

Ali, pitanje je: kakav je status ove posljednje kategorije lica, kada ona nisu sltavljena pod starateljstvo? A ovakav slučaj je moguć an. Najprije, starateljstvo pretpostavlja, da poslovno nesposobna osoba ima dobara (§§ 187. i 188. austr. gradj. zak., čl. 44. srp. zak. o starateljstvu, §§ 156. i 157. ukinute gl. IV. dijela prvoga srp. gradj. zakonika), tako da, ako jedno lice poslovno nesposobno (naime maloljet-

vorliegt«): sistem švajc. gradj. zakonika, koji je inače jedan od najboljih gradj. zakonika, nije ovdje, bar za nas, koliko treba sistematski ni precizan.

Francusko pravo nema, takodjer, zakona sličnoga austrijskomu zakonu: Entmündungsordnung. Francuski gradj. zakonik (od god. 1804.) predvidja, odnosno stavljanja pod starateljstvo (l'interdiction) zbog duševnih defekata, samo »un état d'imbécilité, de démence ou de fureur«, čl. 489., ali ne govori ni o alkoholičarima ni o zloupotrebi živčanih otrova. Zatim, stavljanje pod starateljstvo (pod starateljstvo stavljeni, l'interdit, dobija jednog glavnog i jednog sporedno staraoca, »tuteur et subroge-tuteur«: čl. 505.) povlači za sobom potpunu poslovnu nesposbnost, čl. 502. (»... Tous actes passés postérieurement par l'interdit ou sans l'assistance du conseil, serort nuls de droit«). Ipak ima, u čl. 499., jedna ustanova kao ona o ograničenom stavljanju pod starateljstvo zbog stanja duševnoga zdravlja u austrijskom pravu (»beschränkt entmündigt«: §§ 1. 2⁰ i 2. 2⁰. Entm.-Ord.): tada se osobi, nad kojom se ne može izreći »l'interdiction«, ali koja nije potpuno duševno zdrava (normalna), postavlja un »conseil« (to je »Beistand« Entm.-Ord.-a) za pravne poslove u tome članu pobrojane (inače je osoba poslovno sposobna). Isto tako postavlja se »un conseil« i rasipnicima (les prodigues), čl. 513.

Brazilijanski gradj. zakonik (od 1. siječnja 1916., sa izmjenama od 15. siječnja 1919.) predvidja, kao ograničeno poslovno nesposobna odnosno sposobna samo: lica od navršene 16. god. do 21., udate žene, rasipnike i Indijance, koji stanuju u šumama (čl. 6.): dakle lica stavljena pod starateljstvo zbog umnih nedostataka (»les aliénés de toute sorte«) potpuno su poslovno nesposobna (čl. 5.). Brazilijanski gradj. zakonik ne govori ni o alkoholičarima ni o živčanim otrovima. (Code civil des Etats-Unis du Brésil, traduit et annoté par P. Goulé, F. Daguin et G. D' Ardenne de Tizac, avec une préface de Mr. Clovis Bevilaqua, Paris, MDCCCCXXVIII. Office de Législation étrangère et de Droit international).

6) U franc. pravu, pravni poslovi umnobolnoga lica nisu apsolutno ništavni (inexistants), nego su samo rušljivi (oborljivi), annulables (anfechtbar), što se ne slaže sa činjenicom, da kod tih bolesnika pravna valja sasvim otsustvuje (vid. čl. 502. u vezi sa čl. 1125. i 1304. franc. gradj. zak.). Ali ima i protivno mišljenje, da su umno bolesna lica potpuno poslovno nesposobna. (V. o ovome pitanju: A. Colin et H. Capitant, Cours élémentaire de Droit civil français, t. I., quatrième édition. Paris, 1923., p. 593. i 594.). Medjutim, franc. pravo, kada je riječ o djeci »en bas âge« (to pravo ne odredjuje granice »du bas âge«), uzima, izgleda, da su pravni poslovi svršeni od strane takvoga maloljetnika »inexistants« t. j. da oni ne postoje (apsolutno su ništavni). (Sravniti: A. Colin et H. Capitant, op. cit., t. I., p. 83., G. Baudry-Lacantinerie, Précis de Droit civil, t. II., p. 79.). Pitanje je sporno: vidjeti M. Planiol — G. Ripert, Traité élémentaire de Droit civil, t. I., Paris, 1925., p. 531. (»Non restituitur tanquam minor sed tanquam laesus«). U ostalom franc. sistem o poslovnoj nesposobnosti dosta se razlikuje od sistema njemačkoga (u ovom smislu M. Pmaniol et G. Ripert, op. cit., t. I., 529.) kao i od austrijskoga.

7) Vid. primjedbu 5).

Digitized by Google

nici i lica sa umnim nedostacima) nema nikakve imaovine, tada nema mjesta starateljstvu: osobe poslovno nesposobne bez dobara povjeravaju se brizi pojedinih socijalnih ustanova (u porodičnim zadrugama odnosno u crnogorskim domaćim ili kućnim zajednicama o ženskoj čeljadi, koja nema udjela u zadružnoj imaovini, stara se do njihove udaje zadruga).[8]) Zatim može se desiti, da jedna osoba poslovno nesposobna (zbog pomenutih razloga: ovdje nije, razumije se, riječ o poslovnoj nesposobnosti udate žene tamo, gdje ona postoji, kao što je n. pr. slučaj sa srpskim i francuskim pravom) koja ima dobara još nije stavljena pod starateljstvo ma iz kakvoga uzroka to bilo.

Ako je takvo lice potpuno umno bolesno, tako da bi se ono pred krivičnim sudom smatralo kao potpuno neuračunljivo, odnosno imalo bi da dodje pod potpuno starateljstvo (volle Entmündigung), onda pitanje nije teško: u tom slučaju pravni posao toga lica apsolutno je ništavan (ono, što francuski pravnici, po Zachariae, Laurent-u i Demolombe-u, nazivaju pravni posao »inexistant« ili »nul et non avenu«), bez obzira na to, da li se tiče teretnih (entgeltlich, à titre onéreux) ili dobročinih (unentgeltlich, à titre gratuit) pravnih poslova. Ali quid ako lice, ma da nije sasvim umno bolesno, ipak ima umnih nedostataka, tako da bi se ono, po krivičnom pravu, uzelo kao lice sa smanjenom uračunljivošću odnosno po zakonodavstvima, gdje postoji ustanova nepotpunoga stavljanja pod starateljstvo, moglo bi po tom osnovu doći samo pod tu vrstu starateljstva (austrijski »Beistand«)? Kakva je pravna vrijednost i pravna sudbina pravnih poslova preduzetih i svršenih od strane tih lica? Na pr., jedno duševno nemoćno lice (čl. 139. srp. zak. o starat., der Geistesschwache) ili jedan alkoholičar (pod uslovom, naravno, da on nije već dobio delirium tremens kao posljedicu alkoholizma i tako došao u kategoriju osoba potpuno umno bolesnih lica) ili jedno lice sklono zloupotrebi živčanih otrova, učini jednu izjavu volje u svrsi stvaranja pravnog posla. Hoćemo li tu reći: pošto lice nije potpuno umno bolesno, onda se ima smatrati, da je ono potpuno umno zdravo i zato potpuno poslovno sposobno sve dotle, dok ne bude stavljeno pod ograničeno starateljstvo, ili ćemo, naprotiv, kazati: kada to lice nije potpuno umno zdravo, treba uzeti, da je ono potpuno umno bolesno i kao takvo potpuno poslovno nesposobno (do trenutka stavljanja pod ograničeno starateljstvo)?

Mi mislimo, da se ne bi mogao primiti ni jedan ni drugi sistem, jer bi on imao onu istu manu, koju je imalo krivično pravo, kada je shvaćalo, kod pitanja uračunljivosti, da okrivljenik može samo biti ili potpuno umno zdrav i stoga potpuno uračunljiv ili potpuno umno bolestan i zato potpuno neuračunljiv, kada se je, drugim riječima, uzimalo, da izmedju ta dva stanja nema nikakvoga prelaza. Pošto, dakle, takvo shvaćanje uopće ne odgovara stvarnosti, nema razloga o toj stvarnosti voditi računa samo u krivičnom a ne i u privatnom pravu

[8]) Što može da bude, to je starateljstvo samo nad imaovinom (§ 188. austr. gradj. zak., čl. 155. i 162. srp. zak. o starateljstvu), ali ne može biti obrnuto, da neko bude staratelj samo ličnosti a ne i njegovoj imaovini (bilo da lice ima ove ili ne).

Digitized by Google

I stoga se ne mogu nepotpuno umno bolesni odnosno nepotpuno umno zdravi, ni onda, kada je riječ o pravnim poslovima, staviti ni u kategoriju potpuno umno bolesnih (apsolutno poslovno nesposobnih) ni u kategoriju potpuno umno zdravih (potpuno pslovno sposobnih), nego se takve osobe i u slučaju, kada nisu pod starateljstvom, imaju uvrstiti u jedan t r e ć i r e d, izmedju gornja dva reda, i, prema tome, smatrati kao d j e l i m i č n o poslovno sposobne odnosno d j e l i m i č n o poslovno nesposobne, dakle, slično krivičnom pravu, kao osobe sa s m a n j e n o m poslovnom sposobnošću (smanjena privatno-pravna uračunljivost, u koliko se tiče pravnih poslova, verminderte privatrechtliche Zurechnungsfähigkeit).

Teškoća je sada u tome, da se odredi, dokle se prostire poslovna sposobnost odnosno poslovna nesposobnost rečenih lica. U koju od gornjih triju kategorija spada jedno lice, koje nije pod starateljstvom, to je pitanje č i n j e n i č n o (faktičko), koje će sud raspraviti uz eventualnu pripomoć stručnjaka (liječnika); ali ako se utvrdi, da se dotična osoba nalazi izmedju one dvije krajnosti, da je, dakle, njena poslovna sposobnost smanjena, gornje pitanje nije više faktičko nego p r a v n o; tu vlast suca ne može biti onako prostrana kao u sličnom slučaju vlast krivičnoga suca, od čije slobodne ocjene zavisi, na koliku kaznu će okrivljenik sa smanjenom uračunljivošću biti osudjen: bilo bi protivno potrebama sigurnosti privatno-pravnih odnosa, ako bi sudac i pitanje o poslovnoj sposobnosti rješavao ovdje slobodno po svojem uvjerenju (sudački a r b i t r i u m). U ovom pogledu zakon mora sadržavati precizne norme o tome, koje pravne poslove lica sa smanjenom poslovnom sposobnošću može punovažno vršiti, a koje ne. Naravno, zakonodavac ne mora ulaziti ovdje u potanko pobrajanje, nego se može ograničiti na to, da odredi samo one poslove, za koje je lice sposobno (i onda, po argumentu a c o n t r a r i o i pravilu »Exceptiones sunt s t r i c t i s s i m a e i n t e r p r e t a t i o n i s«, ono ne bi moglo obaviti ni jedan drugi pravni posao) ili one, za koje je ono nesposobno (i tada bi ono bilo sposobno za sve ostalo).

To je čisto pitanje zakonodavne tehnike, ali, bez obzira na ovu, kako bi valjalo stvar riješiti i n m e r i t o. Mi mislimo, da u načelu i status osoba sa smanjenom poslovnom sposobnošću treba da bude onakav isti, kao kada bi one bile stavljene pod (ograničeno) starateljstvo (austr. Entmündigungsordnung, njem. gradj. zakonik) t. j. treba da i njihov status bude status maloljetne djece od sedme do dvadeset prve godine: one bi, prema tome, mogle vršiti pravne poslove, kojima stiču samo prava (dakle bez obaveza) a ne bi mogle one, kojima uzimaju na sebe obaveze (ravnodušno je, da li u isti mah stiču i prava ili ne).[9]) Na taj

[9]) Pitanje je sporno u slučaju donatio s u b m o d o (kada uz poklon i uopće dobročin pravni posao idu i obaveze, nalog, Auflage): da li je maloljetnik od sedme do dvadeset prve godine poslovno sposoban, da zaključi takav ugovor? Pošto takav maloljetnik ima sposobnost, da uopće sklopi dobročin ugovor, kod d o n a t i o s u b m o d o imalo bi se da gleda na odnos izmedju prava i obaveza maloljetnikovih, pa bi se prema tome odredilo, da li u samoj stvari ima ili ne dobročinoga ugovora u korist maloljetnika i da li je pravni posao maloljetnik mogao sam punovažno svršiti. U istini, to se ne bi mnogo slagalo sa općim pravilom, da se maloljetnik ne može

Digitized by Google

način će, u svakom konkretnom slučaju, sudbina pravnoga posla zavisiti od ocjene i odluke suda. Naime: 1) Ili će se naći, da je dotično lice potpuno umno zdravo, i tada će pravni posao njime svršeni biti uvijek punovažan sa te tačke gledišta. 2) Ili će se naći, da je lice potpuno umno bolesno, i tada nikakav njegov pravni posao ne će, u tom pogledu, vrijediti (upravo će biti »inexistant«). 3) Ili će, najzad, sud konstatovati, da je lice sa smanjenom sposobnošću, i u tom slučaju će pravni posao vrijediti ili ne — prema tome, da li je on poklon ili teretan pravni posao. Pošto pak, kod pitanja o umnom zdravlju pojedinaca, sud zasniva svoje rješenje na mišljenju stručnjaka (vještaka) t. j. liječnika, to će, u krajnoj analizi, o sudbini pravnih poslova pojedinaca, o čijem stanju umnoga zdravlja postoji sumnja, odlučiti nepravnici, doktori medicine. (I ako, zakonski, mišljenje stručnjaka nije za sud o b a v e z n o: jer, u protivnom slučaju, to bi bili stručnjaci, a ne sud, koji bi sudili).

Gore predložena solucija ne nailazi ni na kakve teškoće u jednom zakonodavstvu, u kome, kao što je to u Austriji i, ma da u manjoj mjeri, u Njemačkoj (Švajcarskoj, Francuskoj), postoji ustanova ograničenoga stavljanja pod starateljstvo zbog umnih nedostataka: ako bi

obavezati već samo steći pravo (vidjeti o poslovnoj sposobnosti maloljetnika u austr. pravu kod Dr. A. Ehrenzweig-a, S y s t e m d e s ö s t e r r e i c h i s c h e n a l l g e m e i n e n P r i v a t r e c h t s, I. Band: 1. Hälfte: A l l g e m e i n e r T e i l, Wien, 1925., S. 164.), iz čega bi izlazilo, da maloljetnik ne bi mogao primiti ni poklon sa nalogom. Drukčije bi bilo, ako bi se stalo na gledište, da maloljetnik ne može p o g o r š a t i ali može p o b o l j š a t i svoje imovinsko stanje: u tom slučaju maloljetnik bi mogao sasvim primiti jedan poklon sa nalogom pod uslovom, da su tereti poklona koliko toliko ispod aktive, koju dobija maloljetnik. Samo to gledište sadržavalo bi u sebi taj nedostatak, da bi prema njemu vrijedio i jedan teretni pravni posao zaključen od strane maloljetnika, ako bi takav teretni posao bio k o r i s t a n po maloljetnika. N. pr., maloljetnik je jednu stvar, koja vrijedi 10.000 dinara, kupio za 7.000 dinara: po ovom sistemu, taj ugovor bi bio punovažan i maloljetnik ga ne bi mogao oboriti (anfechten). Medjutim nesumnjivo je, da po sadašnjem sistemu austr. i srp. prava (vid. § 865. austr. i § 533. srp. gradj. zak.) takav ugovor ne bi za maloljetnika bio punovažan i njega bi maloljetnik (preko svoga štitnika) mogao poništiti. Ali, ako je tako, zašto bi onda važio i za maloljetnika poklon, koji bi bio opterećen obavezama, koje bi, po svojoj materijalnoj vrijednosti, bile ispod aktive poklona? Mi samo ove teškoće napominjemo, ali ne možemo u njih ulaziti podrobnije. Dodajemo samo to još, da bi, po nama, valjalo, kod pitanja o poslovnoj sposobnosti maloljetnika od sedme do dvadeset prve godine, postaviti ovu opću normu: da bi svaki pravni posao takvog maloljetnika vrijedio, samo ako se maloljetnik ne bi njime obavezivao — bez obzira na to, da li on stiče ili ne pravnim poslom kakvo pravo — a takva norma bila bi u skladu sa potrebom sigurnosti pravnoga saobraćaja. Ovo bi se ticalo, razumije se, jedino i m o v i n s k o - p r a v n i h p o s l o v a. (Ma da ne bi bilo lako konstruisati slučaj, kod tih poslova, u kome pravni posao ne bi imao nikakvoga uticaja na imovinu maloljetnikovu, t. j. slučaj, gdje se maloljetnik pravnim poslom ne bi obavezivao niti bi sticao kakvo pravo. To bi, možda, bilo, n. pr. onda, ako bi se maloljetnik primio, da bude punomoćnik; ali i ovdje bi ugovor o punomoćstvu postojao, tek ako bi maloljetnik svršio za vlastodavca dotični pravni posao: vlastodavca bi tada taj posao obavezivao, § 1018. austr., § 621. srp. gradj. zak., što znači, da bi pod tim uslovom maloljetnik postao punovažno ugovorni punomoćnik: do toga momenta, maloljetnik ne bi bio ugovorom o punomoćstvu obavezan, jer maloljetnik se uopće ne može obavezati pravnim poslom. On se, n. pr., ne bi mogao obavezati ni ugovorom o nasljedjivanju, i ako bi imao f a c t i o t e s t a m e n t i). Kod s t a t u s n i h p r a v n i h p o s l o v a (n. pr. kod promjene narodnosti: vidjeti čl. 75. 3°. srp. zak. o star.), maloljetnik je nesposoban i ako se ti poslovi ne bi neposredno ticali njegove imovine.

Digitized by Google

se ticalo jednoga lica, koje bi, kada bi bila riječ o njegovom stavljanju pod starateljstvo (Entmündigung), potpalo pod ograničeno starateljstvo, tada bi se s tim licem, i ako ono nije pod starateljstvom, postupalo onako isto, u pogledu njegove poslovne sposobnosti, kao da je već pod (ograničenim) starateljstvom. Ali drukčije je, ako smo u prisustvu jednog zakonodavstva, u kome nema instituta stavljanja pod ograničeno starateljstvo uslijed duševnih defekata, nema ga nikako ili ga nema onako potpuno kao u austrijskom pravu. Prvi od ova dva slučaja imamo n. pr. u srpskom pravu, a drugi u pravu njemačkom (švajcarskom, francuskom). Kakvu pravnu važnost treba da dâ srpski sudac — zadržavamo se samo na srpskom zakonodavstvu — pravnomu poslu jedne osobe, koja nije pod starateljstvom, a koja bi tamo, gdje postoji ustanova ograničenoga stavljanja pod starateljstvo zbog umnih nedostataka, mogla biti stavljena pod takvo starateljstvo? Da li će srpski sudac takvu osobu, kada ona nije pod starateljstvom (ako jeste, ona onda potpada pod čl. 139. zak. o starat.), smatrati kao potpuno poslovno sposobnu ili kao potpuno poslovnu nesposobnu? Što je sigurno to je, da srpski gradj. zakonik(a to, u ostalom, vrijedi i za austrijski gradj. zakonik prije Entmündigungsordnung-a) ne poznaje, osim maloljetnika od sedme do dvadeset prve godine, rasipnika (pod starateljstvom) i udatih žena (§ 920. toga zak.),[10]) drugih kategorija lica sa ograničenom poslovnom nesposobnošću (bilo da su ili ne pod starateljstvom).[11])

10) Vidjeti ovdje: Andra Djordjević, Sistem Privatnoga Gradjanskoga Prava Kraljevine Srbije u vezi s medjunarodnim Privatnim Pravom. I. Knjiga: Opšti Deo (Druga Polovina), Beograd, 1896., Str. 78; Dr. Lazar Marković, Gradj. Pravo. I. Knjiga. Opšti Deo i Stvarno Pravo. Drugo izdanje. Beograd, 1927., str. 125.

11) Maloljetnici od sedme do dvadeset prve godine, bilo da su pod očinskom vlašću bilo pod vlašću starateljskom (štitničkom), imaju ograničenu poslovnu sposobnost samo onda, ako su umno zdravi ili, bolje, ako nisu potpuno umno bolesni. ali ako je ovaj posljednji slučaj, tada su oni potpuno poslovno nesposobni. Razumije se, da bi se, i kod ovoga maloljetnika, kao i kod punoljetnih lica, koja bi se imala staviti pod starateljstvo zbog umne bolesti, promjena u njegovom statusu mogla izvršiti samo sudskim putem. Odluka sudska bi glasila, da se maloljetnik nalazi sada pod očinskom vlašću odnosno pod starateljstvom ne zbog maloljetnosti nego zbog umne bolesti. Naravno, mi pretpostavljamo, da maloljetnik nije još ab initio bio pod očinskom ili štitničkom vlašću kao umni bolesnik, nego da je duševna bolest nastupila docnije (u toku maloljetnosti). Vidjeti ovdje § 151. srp. gradj. zak., čl. 139. srp. zak. o starat. U svakom slučaju, treba da se sudski odredi, da li je maloljetnik pod očinskom ili starateljskom vlašću kao umobolnik, ako maloljetnik ima bar sedam godina (ranije nema razlike, kao što znamo, izmedju poslovne sposobnosti maloljetnika i umno bolesnoga lica), pošto je maloljetnik od sedme do dvadeset prve godine ograničeno poslovno nesposoban.

Što se tiče alkoholičara, u srp. pravu ima se praviti ova razlika. Ako je alkoholičar stavljen pod starateljstvo zbog delirium tremens-a (alkoholičko ludilo), tada je on potpuno poslovno nesposoban, ali ne kao alkoholičar nego kao umni bolesnik. (Kao alkoholičar, dakle ako uslijed alkoholizma nije došla ili nije još došla umna bolest, u srp. pravu ne može niko biti stavljen pod starateljstvo: zbog toga, t. j. zbog običnoga alkoholizma, može alkoholičar biti samo predmet mjera sigurnosti iz kriv. prava, Sicherheitsmassnahmen, mesures de sûreté: §§ 54. i 55. jugosl. kriv. zakonika od 27. siječnja, 1929., ali to ne mijenja njegovu poslovnu sposobnost, on ostaje, i pored toga, potpuno poslovno sposoban). Ako alkoholičar nije stavljen pod starateljstvo, onda će njegovi pravni poslovi biti potpuno ništavni (inexistants) samo u slučaju, da je alkoholičar bio, u momentu izjave volje (izrične ili prećutne

Digitized by Google

I ako bi se, možda, iz odredaba čl. 139. srp. zak. o starateljstvu moglo izvesti, da bi osobe, koje u austrijskom pravu (Entm.-Ord.) dolaze pod ograničeno starateljstvo, trebalo smatrati kao potpuno poslovno nesposobne i onda, kada nisu pod starateljstvom (jer gornji propis zakona o starateljstvu, kao što smo već vidjeli, ne pravi razlike izmedju duševno bolesnoga i duševno nemoćnoga, kada se nalaze pod starateljstvom), ipak mi mislimo, da ovdje valja usvojiti tu normu, da su takva lica po srpskom pravu samo djelimično poslovno nesposobna, ako nisu pod starateljstvom. A to stoga, najprije, što je austrijska judikatura, još prije Entmündigungsordnung-a, rješavala, da su lica, o kojima ovdje govorimo, samo ograničeno poslovno nesposobna (odnosno ograničeno poslovno sposobna), kada nisu stavljena pod starateljstvo[12]). Ta judikatura oslanjala se, izmedju ostaloga, i na Frh. Fr. von Zeillera[13]). Tumačenje aust. gradj. zakonika i popunjavanje njegovih praznina od strane austrijskih sudova jeste, s pogledom na to, da je taj zakonik izvornik srpskomu gradj. zakoniku (upravo ovaj zakonik je samo skraćeni prevod austr. gradj. zakonika), za srpskoga suca jedno od najvažnijih interpretacionih pravila, kada se tiče tumačenja ovoga posljednjega zakonika, specijalno onda, ako ne pomažu neposredniji interpretacioni metodi. I ako je ovdje bio takav sistem srp. gradj. zakonika od 1844. god., teško je uzeti, da je zakonodavac od njega odstupio 1872., u čl. 139. zakona o starateljstvu: to bi, s obzirom na ovo, što sada dolazi, bio jedan nazadak u pravu, koji mi ne možemo da pretpostavimo. Na drugom mjestu, ustanova smanjene uračunljivosti u krivičnom pravu tu je takodjer, da potkrijepi ovakvo shvaćanje: ovo bi bio slučaj analogije l a t o s e n s u t. j. pravne analogije, koju nesumnjivo

— konkludentna radnja), u takvom stanju pijanstva, da ono isključuje svaku slobodu rasudjivanja (§§ 40., 427., 533., 807., 920. srp. gradj. zak.). Izvan slučaja takvoga pijanstva (što će biti faktičko pitanje), alkoholičar će biti potpuno poslovno sposoban. Dakle, izmedju dva momenta pijanstva, alkoholičar je potpuno poslovno sposoban (c o n t r a ako smo u prisustvu jednog sistema, kao što je onaj Entmündigungsordnung-a, kada je alkoholičar stavljen pod ograničeno starateljstvo zbog alkoholizma: tada je on poslovno ograničen u tom pogledu i za vrijeme tih intervala), ma da, u samoj stvari, u tom medjuvremenu alkoholičar nije ravan licu potpuno umno zdravom. (Teško bi se alkoholičar, izvan nastupa alkohlizma — t. j. izmedju dva stanja pijanstva — mogao smatrati kao »duševno nemoćan«: čl. 139. srp. zak. o star., jer Entmündigungsordnung, kao i svaj. i njem. gradj. zakonik, razlikuje »Geistesschwäche« od »Trunksucht«-a).

12) V. Dr. Ehrenzweig, o p. c i t., Bd. I. 1., S. 167.

13) Dr. Frh. Fr. von Zeiller, K o m m e n t a r ü b e r d a s a l l g e m e i n e b ü r g e r l i c h e G e s e t z b u c h f ü r d i e g e s a m m t e n D e u t s c h e n E r b l ä n d e r d e r O e r s t e r r e i c h i s c h e n M o n a r c h i e, Wien und Triest, Bd. III., 1813., S. 19. Gornja judikatura austrijskih sudova vrijedi neprestano i u onim pokrajinama naše države, gdje je još u snazi austr. gradj. zakonik bez Novela (god. 1914.—1916.) i Entmündingungsordnung-a (1916.) t. j. u Hrvatskoj i Slavoniji (Vid. A. Rušno — Dr. S. Posilović, T u m a č o b ć. a u s t r i j. g r a d j. Z a k o n i k u, Zagreb, knjiga I. §§ 1—530., knjiga II. §§ 531.—250.) kao i u nekim dijelovima Vojvodine (v. Dr. Zv. Piškulić i Dr. L. Guörgy, O s n o v i P r i v a t. P r a v a u V o j v o d i n i, Beograd, 1924., Str. 7. i 8.) i u Bosni i Hercegovini (kao dopunsko, supsidierno, pravo). V. i Dra Ivana Maurovića, N a c r t P r e d a v a n j a o O p ć e m P r i v a t. P r a v u, I. knjiga: Opći Dio. 2. svezak. Zagreb, 1922., str. 72 i 96.—98.

Digitized by Google

dopušta i srpski gradj. zakonik, pošto on, govoreći u §-u 10. o tumačenju analogijom, ne razlikuje izmedju zakonske (uže) i pravne analogije: dakle, dopušta ih obje (§ 7. austr. gr. z.). Ta činjenica, da je ustanova smanjene uračunljivosti u krivičnom pravu docnija od srpskoga gradj. zakonika, ne smeta, da se može operisati argumentom analogije: to samo znači, da je zakonodavac naknadno, kroz drugi zakon, popunio prazninu u jednom ranijem zakonu: popunjavanje, istina, prećutno (implicite) ali zato ipak sigurno. Analogija (bilo zakonska bilo pravna) ima se primijeniti najšire: zakonodavac je vremenski neograničeno biće, on je postojao, postoji i postojat će, on neprestano radi, izražavajući svoju volju, mijenjajući je i dopunjujući. Njegovo djelo (zakoni) jeste jedna cjelina i u obujmu te cjeline primjenjuje se, kada treba, tumačenje (popunjavanje praznina), analogijom. Nema sumnje, da bi zakonodavac, i danas kao i ranije, pitanje o poslovnoj sposobnosti osoba, kojima se ovdje bavimo, riješio slično ustanovi umanjene uračunljivosti u krivičnom pravu, jer e a d e m e s t r a t i o l e g i s: ako je, prije te ustanove krivičnoga prava, moglo biti sporno, kako je na gornje pitanje gledao srpski zakonodavac iz god. 1884. odnosno 1872. (kada je donesen zakon o starateljstvu), sada to više nije tako.

Samo ćemo primijetiti, da ono tvrdjenje austrijskih pravnih autora, da granice poslovne sposobnosti lica, o kojima je ovdje riječ, imaju da se odrede »od slučaja do slučaja«[14]) ne bi bilo tačno, ako bi se njime htjelo kazati, da bi sud u svakom sporu imao da riješi, za koje je pravne poslove sposobno a za koje ne jedno takvo lice: to bi prelazilo vlast suda i, osim toga, stvaralo bi pravnu neizvjesnost. Gornje tvrdjenje moglo bi se jedino tako razumjeti, da će sudac, u svakom posebnom slučaju, raspraviti, da li je i u koliko je dotično lice duševno nenormalno, pa, ako nadje, da ono nije ni potpuno umno zdravo ni potpuno umno bolesno (»Der S c h w a c h i n n« veli F. von Zeiller, o p. c i t., l o c. cit., »hat mehrere Abstufungen etc.«), on će tada njegov s t a t u s u pogledu poslovne sposobnosti staviti pod opću normu Entmündungsordnung-a, t. j. on će postupati sa njim onako, kako bi postupao, da je to lice stavljeno pod ograničeno starateljstvo.

Ustanova smanjene poslovne sposobnosti primijenjena i izvan slučajeva starateljstva odgovara koncepciji, da cjelokupno pravo, o kome je ovdje riječ, i krivično i privatno, sačinjava, kod pitanja, koje smo u ovom članku samo g r o s s o m o d o razmatrali, jedan sistem, a tako isto pomenuta ustanova u skladu je sa stvarnim činjenicama. Ove pak pokazuju, da je pravo uopće puno niansa, preliva, kao spektar boja ono je takvo, jer je i sam život takav, pun gradacija, prelaza, a pravo je snimak, fotografija, života i odnosa u njemu, što ne znači, da oni, život i ti odnosi, ne mogu dobiti svega impulsa u pravcu daljega i br-

14) »Die Grenzenseiner Handlungsfähigkeitmüssen daher, so lange er nicht entmündigt ist. von Fall zu Fall festgestellt werdn«: Dr. A. Ehrenzeig, op. cit. Bd. I. 1., S. 167.

15) Vid. ovdje naš članak: G r a d a z i o n e d e l l a i m p u t a b i l i t á i n c i v i l e e p e n a l e, štampano u časopisu: »La Scuola Penale Unitaria«. Rivista critica internazionale di Dottrina, Giurisprudenca e Legislazione. Direttore Avv. Gugliebmo Sabatini, prof. Unitersiteta u Rimu, br. Luglio-Settembre 1928.

Digitized by Google

žega razvoja (evolucije) racionalističkom akcijom individualnosti. U ostalom, kao što smo to već kazali opširnije na drugom mjestu[16]) zakonodavac ne upotrebljuje samo metod naučni — konstatovanje fakata (oličenih, u ovoj oblasti, manifestacijama narodne pravne svijesti) i izvlačenje zaključaka iz njih — nego je on još i stvaralac (umjetnik) i u tom svojstvu, utvrdjenim faktima, kao nečem materijalnom, daje nove, savršenije oblike (forme). Život je sadra (gips) a zakonodavac vajar.

Krivičnopravna odgovornost za tiskovne delikte

Napisao dr. Dolenc Metod, sveuč. profesor u Ljubljani.

I. Nejasnosti u praksi.

Otkada je na snazi zakon od 9. listopada 1931., koji je novelirao medju ostalim i propise zakona o štampi (= zak. o št.) u pogledu nadležnosti sudova, došlo je do znanja široke pravničke publike nekoliko judikata odjeljenja kasacionoga suda. Sada se vidi, kako je nezgodno utjecalo na praksu uredjenje, da su prije sudovali kao posljednja instancija za tiskovne delikte apelacioni sudovi. Njihovi judikati nisu se u osnovnim pogledima slagali, a više puta nisu bili ni u skladu s duhom zakona o štampi.

Navesti ćemo dvije, tri odluke samo iz posljednjega vremena, koje nam davaju dosta čudnovata tumačenja zakonskih propisa. U »Jutru« (Ljubljana) od 1. travnja 1932. je bila objavljena odluka kasacionoga suda, izdata na zahtjev za zaštitu zakona (§ 41., st. 2., zakonika o sudskom krivičnom postupku (= s. k. p.), čiji je sadržaj sasvim pravilan. No izazvana je bila presudama donjih instancija, koje su nanijele strankama očigledno neopravdanu štetu. Okružni sud je osudio naime urednika nekih novina i pretstavnika štamparije, u kojoj su novine bile štampane, zbog prestupa klevete, i to s obrazloženjem, da treba član 33. zak. o št. tumačiti u vezi s propisima čl. 13. zakona o izmjenama i dopunama 6. kolovoza 1925., izdanoga zak. o št. od 6. siječnja 1929. (novel. zak. o št.) samo tako, da se kažnjavaju djela, i po zakonu o zaštiti javne bezbjednosti i poretka u državi od 6. siječnja 1929. (zak. o zaštit. drž.) uvijek strože, a propis noveliranoga člana 33. zak. o št. ne traži za kažnjivost ovdje navedenih lica nikakvoga dokaza za njihovu subjektivnu krivnju, koja ni po već noveliranom zak. o št. nije postala uslovom za izricanje kazne. Apelacioni sud je na priziv štampara osnažio prvostepenu presudu i dodao njezinomu obrazloženju još ovo: »Odgovornost za kažnjiva djela, učinjena štampom, je

16) Naime u svome radu: La Propriété scientifique. Compte-rendu présenté a l' Académie Royale de Serbie sur le raport de MM. le Senateur F. Ruffini (Rome) et le Prof. I. Wigmore (Chicago), concernant la propriété scientifique, et soumis a la Société des Nations (Génève), Belgrade, 1924. Štampano (primjedbama uvećano) i na srpskomu u »Glasniku Uprave za Zaštitu Industriske Svojine«, Beograd, 1925.

Digitized by Google

prema propisima čl. 11. i 13. novel. zak. o št. proširena u pogledu mogućnosti uporedne odgovornosti u čl. 33. i nasl. zak. o št. navedenih lica, ne samo po smislu kaznenoga zakona, već i po smislu preinačenoga propisa čl. 33. novel. zak. o št.« Ovako je bio pravnosnažno osudjen štampar zbog klevete, iako je tvrdio i stavio pod dokaz, da je čuo o tobožnjem dopisu u novinama tek poslije, kada je dotični broj novina izašao, tako da subjektivna krivnja na nikakav način ne bi mogla postojati. Ovu očiglednu nepravdu ispravio je kasacioni sud, poništio na zahtjev za zaštitu zakona od strane višega državnog tužioca presudu, što se tiče štampara, i oslobodio ga od optužbe radi klevete.

O pitanju, da li se može na delikte po zakonu o štampi primjenjivati institut uslovne osude (§§ 65. do 68. kaz. zak.), vodjena je bila *pro* i *contra* zanimljiva polemika u Braniću (god. 1931., Beograd); autori Veljović, Vukčević i V. Blagojević su tvrdili, da ima nekoliko apelacionih sudova u Srbiji, koji misle, da se mora gornje pitanje zanijekati, dok su drugi apelacioni sudovi priznavali mogućnost, da se izriče i za tiskovne delikte uslovna osuda. Debatu o tom predmetu zaključio je dr. J. Šilović u »Pravosudju« (Beograd, br. 2 iz god. 1932.), po našem mišljenju sasvim pravilno, u tom smislu, da je mogućnost primjene svakako opravdana. — U »Pravosudju« (str. 190, br. 3) čitasmo i odluku jednoga kasacionoga suda .od 2. pros. 1931.), u kojoj je kazano, da odredba § 89. *(recte* čl. 89.) zak. o št. normira taksativno, koje su odredbe iz općega kaznenog zakonika valjane i za krivična djela, učinjena štampom.

U narednim recima ćemo se osvrnuti i na ovdje spomenuta načelna pitanja, a čini nam se, da je potrebno prije svega, da, iako na brzu ruku, prikažemo, kako se je u nas pitanje krivičnopravne odgovornosti po zakonu o štampi postepeno razvijalo.

II. Historijski podaci o našem problemu.

Počet ćemo od vremena, kada je osnovana naša država. Tada je imao veliki dio naše države, prečanski, sistem odgovornosti učinioca kažnjivoga djela, počinjenoga štampom, koji je bio udešen prema naredjenjima općega kaznenoga zakonika. Zakon o štampi nije nabrajao sve delikte, koji se mogu počiniti sadržajem štampanoga napisa, već su važili i za tiskovne sadržajne delikte *(»Press-Inhaltsdelikte«)* propisi posebnoga dijela kaznenoga zakonika, samo što je bila kvalifikacija prema trihotomičnoj razdiobi povišena. Zakon o štampi je donio kao posebne tiskovne delikte samo t. z. tiskovno-policijske delikte *(»Press-Polizeidelikte«)*, ali osim toga i »delikt zanemarivanja uredničke dužnosti pažnje«, da se ne potkrade u njegove novine kakovo krivično djelo. Drugi veliki dio naše države, srbijanski, usvojio je sistem odgovornosti za tiskovne delikte *»par cascades«;* propisi kaznenoga zakonika o odgovornosti za delikte ostadoše mu na strani.

Ova nejednakost zakonskih propisa, iako načelnoga značaja, nije se osjećala previše teško, barem ne tako mučno, kao odugovlačenje štamparskih procesa, koje se prakticiralo neprestano i po prvom i po

Digitized by Google

drugom sistemu. Već je u Vidovdanski ustav, koji je dao nekoje smjernice za buduće zakonodavstvo u tiskovnim stvarima, ušlo naredjenje, da o tiskovnim deliktima imaju suditi samo redovni sudovi. To je zapravo značilo ukidanje porotnoga sudjenja, koje je važilo za tiskovne delikte u nekim prečanskim pokrajinama. Ovo je ukidanje bilo zamišljeno kao pomoć protiv odugovlačenja postupka i kao lijek proti stranačkom odlučivanju porote.

Zakon o štampi od 6. kolovoza 1925. je pošao u tom pravcu dalje. Polazeći sa stajališta, da se može dekretirati za svaki slučaj nekakov ubrzani postupak, pa makar bi ovaj išao na štetu načela neposrednosti, oficijalne maksime i traženja materijalne istine, spomenuti zakon u pogledu odgovornosti za tiskovne delikte nije ustanovio načela nijednog od tada u državi postojećih šest kaznenih zakonika, da se može kažnjavati samo krivično djelo kaznom, odredjenom po krivičnom zakoniku. Odgovornost po navedenom zak. o št. je bila udešena — prema uzorima iz nekih stranih država (Belgije, Francuske) — po načelu postepene odgovornosti bez obzira, da li je lice, koje odgovara, postupalo dolozno ili kulpozno ili bez svake krivnje u smislu kaznenoga zakonika. Pisac je odgovarao u tom smislu u prvom redu, ćak i za nepotpisane napise, samo ako je urednik dokazao, da je napis izašao u štampi s dozvolom pisca. Ako se je utvrdila odgovornost pisca na taj način, nije bilo već u pitanju, da li je urednik bio n. pr. potstrekač ili pomoćnik kažnjivoga djela. U drugome redu je bio urednik odgovoran za sve, ako se nije doznalo, tko je pisac; čak i u tom slučaju, ako se je znalo, tko je, ali je boravio van oblasti naše države. Po rješidbi stola sedmorice okolnost, što je odgovorni urednik u doba štampanja članka ležao bolestan u bolnici, nije ga rješavala odgovornosti; jednako ne, ako je prokazao lica, koja su mu dala podatke za inkrimirani članak (V r a g o v i ć: Sporedni kr. zak., str. 113). Izdavač odnosno naručilac, koji je sudjelovao aktivno kod publikacije ili je zanemario dužnu pažnju, bio je pozvan na odgovornost u trećem redu, a mogao se je osloboditi, ako je kod prvoga saslušanja iznio i dokazao, tko je pisac ili odgovorni urednik. Kao četvrto odgovorno lice bio je štampar, a peto rasturač ili prodavalac štampanoga napisa, obojica postepeno, ako ne iznesu lica, odgovorna prije njih samih. Samo za delikte: a) kojima se u cilju neposredne ili posredne komunističke propagande ili hvalisanjem upotrebe nasilja, potiče na nasilnu promjenu ustava ili zakona (čl. 45. zak. o št.), b) uvrede ili klevete kralja, člana kraljevskoga doma, državnoga poglavara ili narodne skupštine (čl. 53. zak. o št.), vršilo se je gonenje i sudjenje po naročitom iznimnom naredjenju čl. 41. zak. o št. prema propisima kaznenoga zakonika proti svakomu od gore navedenih lica (pisac, urednik i t. d.) z a s e b e prema njihovoj subjektivnoj odgovornosti. No po pravilnom tumačenju propisa čl. 41. zak. o št. bili su svi ovi činitelji odgovorni ipak po normama odgovornosti *»per cascades«* (čl 33. do 39. zak. o št.), ako se ne bi mogla utvrditi subjektivna krivnja po propisima kaznenoga zakonika ni za jednoga od njih.

Ovdje treba da napomenemo još i ovo, da su sudili po baš izloženim načelima, koja su značila za ogroman dio države juristički savr-

Digitized by Google

šeni »*novum*«, zbog nejasnosti odredaba o nadležnosti u nekojim pokrajinama senati od tri člana, u ostalim pak suci pojedinci okružnoga suda... No čitavi postupak nipošto se nije odvijao onako brzo, kako si je to bio zamislio zakonodavac.

III. Sada valjana glavna načela glede odgovornosti.

Zakon o izmjenama i dopunama zakona o štampi je postavio nova načela odgovornosti za štamparske delikte i dekretirao, da propisi zakona o štampi iz god. 1925., koji su protivni odredbama novel. zak. o št., prestanu važiti. Promijenjen je bio čl. 33. zak. o št. tako, da za krivična djela, učinjena štampom, odgovaraju zajedno pisac, urednik, izdavač, štampar i rasturač prema odredbama krivičnoga zakona, zakona o zaštiti javne bezbjednosti i poretka u državi i prema odredbama ovoga zakona o štampi; odredbe čl. 39. do 39., kojima je bila propisana postepena odgovornost po zakonu, prestale su važiti, u koliko su protivne ovom članu novel. zak. o št. Gore (pod II.) spomenuti član 41. zak. o št. ostao je u važnosti. Novim članom 13. novel. zak. o št. odredjeno je bilo, ako su kazne krivičnih djela, koje su odredjene u zakonu o štampi, blaže nego kazne, koje odredjuje radi ovih djela krivični zakon i zakon o zaštiti javne bezbjednosti i poretka u državi, da se takva djela kažnjavaju po krivičnom zakonu, odnosno po zakonu o zaštiti javne bezbjednosti i poretka u državi.

Sudeći po genezi ovih novih propisa bez sumnje je bila njihova svrha: 1. da se pooštri odgovornost za sve tiskovne delikte, i to tako, kako je važilo već po čl. 41. zak. o št. za delikte političkoga značaja par excellence (čl. 45, i 53. zak. o št.). U tome pravcu je zakonodavac kombinirao sistem odgovornosti ne samo jednoga, već svih lica, koja bi teretila subjektivna krivnja u smislu propisa općega dijela kaznenoga zakonika i zakona o zašt. drž., sa sistemom odgovornosti pojedinog lica »*par cascades*« u smislu propisa zak. o št.; — 2. ova druga odgovornost »*par cascades*« može nastupiti *de facto* samo supsidijarno; — 3. kažnjavanje se vrši po najstrožim mjerama ma kojega zakona. bilo zak. o št., bilo posebnog dijela kaz. zak., bilo zakona o zašt. drž.

Ovo tumačenje odgovara jedino duhu novel. zak. o št. Pisac ovih redaka formulirao ga je već u proljeću 1929. i iznio u »Tumaču krivičnoga zakonika kraljevine Jugoslavije« (hrv. izd., str. 246) kod § 174. k. z. ovako: »Glede krivnje vrijedi u smislu čl. 33. izmjena po čl. 11. zakona o štampi od 6. siječnja 1929., da su odgovorna sva ona lica, koja su umišljeno postupala, dakle ne samo inserent (scil. abortivnoga sredstva, onda uopće: pisac), »nego i urednik, tiskar, izdavatelj i rasturač, po § 174. k. z., a ako nijedno od tih lica ne bi faktično bilo krivo, onda po ustanovama k. z. (opći dio i § 174.) stizava ipak kazna u smi-

Digitized by Google

slu odgovornosti *par cascades* (čl. 33. zak. o št.) jedno izmedju gore navedenih lica. Kako se vidi, gore pod I. kao prva prikazana odluka kasacionoga suda je potpuno usvojila naše tumačenje kao ispravno.

Ovo glavno načelo danas nema više iznimke ni u pogledu t. zv. objektivnoga imuniteta. Po prvobitnom tekstu zak. o št. (čl. 72.) bila je isključena krivičnopravna odgovornost učinioca, koji je potpuno ili u izvodu, ali istinito i nepristrasno objavio javne rasprave narodne skupštine, iako je ovo objavljivanje obuhvaćalo krivično djelo. Iznimka od ove iznimke je bila odredjena i došlo je onda ipak do krivičnopravne odgovornosti i kažnjavanja, ako je sadržaj objave bio krivično djelo proti vladaocu ili kojemu članu kraljevskoga doma ili pozivanje gradjanina, da silom promijene ustav. Taj slučaj t. zv. objektivnoga imuniteta je bio u novel. zak. o št. brisan, tako da sada krivičnopravna odgovornost postoji, makar je kažnjivo djelo proizlazilo iz rasprave narodne skupštine. Ustav od 3. rujna 1931. na tom zakonitom stanju nije promijenio ništa.

IV. Primjenjivanje propisa krivičnoga zakonika prema uvodnomu zakonu od 16. veljače 1929.

Pošto smo riješili načelno pitanje, koje je ustanovljeno u čl. 33. novel. zak. o št., moramo se pitati, koje propise treba primjenjivati na tiskovna krivična djela u pogledu na opća gledišta, kao na pitanje oblika krivnje *(dolus, culpa)*, pokušaja, odmjeravanja kazne, mjera bezbjednosti, starosti učinioca i t. d., i t. d. Kako smo vidjeli iz odluke jednoga kasacionoga suda u uvodu (gore pod I.), ima i mišljenja, da važi u tom pogledu iz krivičnoga zakonika samo ono, što je obuhvaćeno u čl. 89. zak. o št. Čvrsto smo uvjereni, da ovo mišljenje ne može biti ispravno. Ne smije se zaboraviti, da stoji doduše u krivičnom zakoniku, § 13., da se propisi k. z. ne će primjenjivati prema licima, koja se za učinjeno krivično djelo imaju kazniti po naročitim zakonima, ali pored ovoga važi i propis zakona od 16. veljače 1929., kojim se stavljaju na snagu i uvode u život krivični zakonik, zakonik o sudskom postupku i zakon o izvršivanju kazni lišenja slobode (= uvod. zak. kaz. zak.): a) da ostaje i dalje u važnosti zakon o štampi od 6. kolovoza 1925. sa izmjenama i dopunama od 6. siječnja 1929., u koliko nije izmijenjen ovim krivičnim zakonikom (čl. 6. stav 1., t. 2., uvod zak. kaz. zak.); b) da opći dio krivičnoga zakonika, izuzetno od propisa njegova § 13., vrijedi i za zakon o štampi, u koliko se njim naročito što drukčije ne naredjuje« (čl. 6., st. 2., uvod. zak. kaz. zak.).

Ovdje nalazimo dvije iznimke: Prva se odnosi na obujam važnosti normi tada (16. veljače 1929.) postojećega zakona o štampi kao naročitoga zakona krivičnopravnoga sadržaja; druga tiče se pitanja obujma primjenjivanja normi općega dijela krivičnoga zakonika na djela, kažnjiva po zakonu o štampi. Ako hoćemo utvrditi, u kakvoj konkretnoj praktičkoj relaciji stoje ove dvije iznimke, moramo

Digitized by Google

razmatrati prije svega, što je predmetom prve i druge iznimke, a onda, što je bio cilj iznimke.

A. Propis čl. 6., stav. 1., t. 2., uvod. zak. kaz. zak.

Nije u tome propisu izričito kazano, ali po čitavoj koncepciji i po mjestu, gdje se taj propis nalazi, drukčije ne može biti, nego da se predmet prve iznimke tiče isključivo posebnoga dijela krivičnoga zakonika. Na jednoj strani zak. o št. donosi — polag administrativnih propisa za uredjenje štamparskih odnosa — pojedina kažnjiva djela samo t. zv. enumeracijskom metodom, a zaključenoga sistema o općim propisima za kažnjavanje nema. Na drugoj strani vidimo, da krivični zakonik nije donio u svojem općem dijelu nijednoga naredjenja, koje bi se moglo ticati upravo zakona o štampi (dok je zakonik o sudskom krivičnom postupku ustanovio i za tiskovne delikte naročite propise o mjesnoj sudskoj nadležnosti), a da je isti krivični zakonik u svojem posebnom dijelu normirao na više mjesta i krivična djela, koja su učinjena štampom. Baš ove su norme mišljene u čl. 6., stav. 1., t. 2., uvod. zak. kaz. zak., a riječi »u koliko zakon o štampi nije promijenjen ovim zakonom«, odnose se, dakako, na novi krivični zakonik i na ništa drugo.

U slučajevima §§ 149., 151., 174., 288. kaz. je zakon o štampi, premda samo djelimice, ipak *verbis expressis* (»putem štampe«) derogiran tako, da u tom pogledu moraju da važe odredbe posebnoga dijela krivičnoga zakonika. Odredba § 156. k. z. ustanovljuje mimo propisa čl. 46. zak. o št. blaži delikt naročite vrste. Jednako ide § 240. k. z. preko svih odredaba zakona o štampi i sačinjava jedan *novum* (reklamni otisci u obliku, koji naliči na papirni novac). Ova dva posljednja delikta dopunjavaju onda zakon o štampi po njegovom obujmu. U § 95. k. z. govori se o slučajevima čl. 45. zak. o št. (rasturanje napisa, onda *arg. a maiori ad minus* dakako i štampanih, koji zavadjaju ili potstrekavaju na veleizdajnička djela iz §§ 91. do 94. k. z.), za koja treba primjenjivati mnogo strožu kaznu.

Iznimka u t. 2., stav. 1., čl. 6. uvod. zak. kaz. zak. ima onda za svrhu djelimično promjenu obujma enumeriranih štamparskih delikta, a donekle i derogaciju propisa o učinu nekojih delikta po zak. o št., sve to samo prema normama posebnoga dijela krivičnoga zakonika. No drugi stav čl. 6. uvod. zak. kaz. zak. odnosi se samo na opći dio krivičnoga zakonika. Prof. Šilović: »Uslovna kazna i zakon o štampi«, (Pravosudje, 1932., str. 78) piše, da je zakonodavac upravo, kada je donio ovu odredbu čl. 6., stav. 1., t. 2., uvod zak. kaz. zak., mislio na uslovnu kaznu; držimo, da se antitetično ustanovljenje iznimke stava 1. i stava 2. u čl. 6. cit. zak. protivi tome nazoru, jer su samo u stav 2. uneseni propisi općega značaja iz k. z., a institut uslovne osude spada svakako u opći dio k. z. I napomena, koju je iznio dr. V. Blagojević (u Braniču 1931., str. 353.), da se rečena iznimka odnosi na čl 13. novele zak. o št., nema opravdanosti, budući da se radi o izmjenama »ovim« krivičnim zakonikom, *scilicet*

Digitized by Google

krivičnim zakonikom od 27. siječnja 1929., koji se uvadja, a ne zakona o štampi, koji se baš u t. 2. cit. čl. pretpostavlja i c i t i r a kao već noveliran.

B. P r o p i s čl. 6., s t a v 2., u v o d. z a k. k a z. z a k.

Sada ćemo da ispitamo značaj druge iznimke, naime da vrijedi opći dio krivičnoga zakonika i za zakon o štampi, u koliko se njim naročito drukčije ne odredjuje. Ovdje se radi o primjenjivanju p r o p i s a s a m o i z o p ć e g a d i j e l a k. z. od 27. siječnja 1929. Opći je dio k. z. točno odijeljen od posebnoga dijela, ipak se obzirom na propise općeg dijela baš ova norma čl. 6., stava 2., uvod. zak. kaz. zak. nadopunjava narednom odredbom čl. 8. uvod. zak. kaz. zak., da treba kod tiskovnih delikata smatrati kaznu zatvora za zatvor, a ne za strogi zatvor. Medjutim zakonodavac u normi čl. 6., stava 2., uvod. zak. kaz. zak. nije ništa kazao o propisima za krivičnopravnu odgovornost po novel. zak. o št., makar su bili uzakonjeni jedva dvije nedjelje i nekoliko dana prije.

Baš ova odgovornost se temeljito pooštruje i razlikuje od odgovornosti po općem dijelu krivičnoga zakona, a zakonodavac u danim prilikama, manje od tri nedjelje poslije ukidanja Vidovdanskog ustava, sigurno nije htio ova pooštrenja ometati ili poništiti. Zato je i kazao, da opći dio k. z. vrijedi samo, u koliko se u zak. o št. ne odredjuje naročito što drukčije. Ova riječ »š t o d r u k č i j e« u vezi s riječju »n a r o č i t o« imaju po našem čvrstom uvjerenju samo taj smisao, da treba da se radi o nečemu, š t o j e z a d o t i č n u z a k o n i t u o d r e d b u n a r o č i t o v a ž n o, p o s e b n o z n a č a j n o, d a k l e o d l u č u j u ć e, n o s a m o u p o g l e d u *rationis legis* s o p s t v e n e m a t e r i j e, a ne što se tiče običajnih, za svaki zakon s krivičnopravnim propisima jednako važećih zajedničkih propisa. Na taj način možemo i moramo n. pr. kazati, da je trajanje kazne zatvora, koja je sizala po čl. 53. zak. o št. do deset godina, prestalo važiti i da je na pet godina sniženo, jer opći dio k. z. ne pozna zatvora preko pet godina. To je sigurno jedan od slučajeva zajedničkih propisa svakoga zakona s krivičnopravnim propisima. Na drugoj strani bez sumnje spada propis o izloženoj kombiniranoj krivičnopravnoj odgovornosti za tiskovne delikte medju propise, donesene n a r o č i t o o b z i r o m n a s o p s t v e n u *ratio legis* z a k. o št.

Ova dva slučaja, razumije se, jasna su u pogledu, da li je odredba udešena za specijalne ili za opće, normalno-zajedničke prilike. No ima slučajeva, u kojima takve očigledne jasnoće nema.

Prema prvobitnomu tekstu zak. o št. od 6. kolovoza 1925. n. pr. nije moglo doći do pitanja, je li potreban za tiskovne delikte umišljaj. Novela zak. o št. od 6. siječnja 1929. je donijela ipak odredbu, da se odgovornost za kažnjiva djela prosudjuje prije svega po općem dijelu k. z. (kojih je bilo tada šest različitih), a tek poslije takodjer prema zak. o št. Za danas važeći opći dio k. z. treba onda u pogledu odgovornosti po krivičnom zakoniku p r e d m n i j e v a t i p o t r e b u u m i š l j a j a, budući da izričito nehatnih delikta zak. o št. ne poznaje. No gdje se radi o odgovornosti po načelima prvobitnoga teksta zak. o št.

Digitized by Google

»par cascades«, tu se ne pita, je li delikt učinjen dolozno ili kulpozno, — prosudjivanje odgovornosti i odmjeravanje kazne vrši se ovdje i bez ustanovljenja oblika krivnje. Krivnja *»par cascades«* je krivnja *sui generis* bez obzira na opći k. z., takorekuć mehanička, naime supsidijarna. Ona nastupa samo onda, ako nema nikakovoga lica, koje bi odgovaralo po propisima k. z. Sve to treba imati na umu, kada se rješava pitanje, da li može odgovarati po općem dijelu k. z. više lica. Mislimo, da odgovaraju sva ona, koja su u m i š l j e n o sudjelovala u tome, da se n. pr. iznese u štampi uvreda ili kleveta, i to pred istim sudom (gl. § 16., stav 1., i § 21. s. k. p.). Po zakonu pak o št. odgovara samo jedno lice, t. j. ono, koje zadesi mehanička odgovornost *par cascades*, a ne odgovornost op općem dijelu k. z. No više lica, i to optuženi pisac ili urednik zajedno s vlasnikom štamparije, njegovim poslovodjem, odnosno zakupcem, odgovara za sve novčane kazne, troškove i naknadu štete prema čl. 38. zak. o št. solidarno. Ovo se ima shvatiti kao naročiti dodatak zak. o št. *ratione legis* i kao takav nije derogiran, premda se to protivi duhu i općeg dijela k. z. i općega gradjanskog zakonika.

U. Primjenjivanje propisa krivičnoga zakonika prema zakonu o štampi.

Ovdje se radi o značaju čl. 89. zak. o št., koji moramo da dovedemo u sklad s propisima čl. 6., stav 2., uvod. zak. kaz. zak. Na jednoj strani propisi čl. 89. zak. o št. nisu derogirani, i to zato, jer sadržavaju odredbe, važeće kao specijalne odredbe u pogledu *rationis legis*, t. j. zak. o št. Na drugoj pak strani nije moguće, da je u čl. 89. taksativno odredjeno, koji će se propisi iz općeg k. z. primjenjivati na krivična djela, učinjena štampom. Ovakvo bi mišljenje bilo krivo već po prvobitnom tekstu zak. o št. Da vidimo, kako su stajale stvari u tom pogledu!

Zak. o št. iz g. 1925. pozivao se, ne samo u čl. 89., već i na drugim mjestima na odredbe krivičnoga zakonika, n. pr. u čl. 28., t. 3., 41., 43., 44., 46., 92., a kazao je u čl. 95., da se ukidaju svi naročiti materijalni zakoni o štampi i propisi, koji su postojali u pojedinim pokrajinama države. No poznato je, da su ovi propisi bili različiti. Uzmimo primjerice samo nekoliko instituta većega značaja. Odgovornost prema s t a r o s t i lica, koje je učinilo delikt, bila je drukčije uredjena u Srbiji, drukčije u prečanskim pokrajinama. Pojmovi o uračunljivosti nisu bili izjednačeni. Uvjetno sudovanje poznavao je hrv.-slav. zakon od 26. kolovoza 1916., dok Slovenija i Srbija ovog instituta nisu imale. Propisi o objektivnom zastarivanju bili su opet sasvim različiti u Srbiji, Vojvodini, Sloveniji i t. d. Ako bi htjeli pretpostaviti, da je zakonodavac odredio u čl. 89. zak. o št. taksativno — ekskluzivno sve institute općega k. z., moglo bi to imati donekle smisla samo onda, kad bi se radilo o kakvom unificiranju propisa u pogledu ovih instituta. No ovo ne stoji! Instituti, navedeni u čl. 89. zak. o št., ostali su regionalno različiti. Ali propisi čl. 89. zak. o št. nikako nisu obuhvatali čitavi obujam općih propisa k. z. Moralo je negdje doći do izražaja, da se radi

Digitized by Google

o kažnjavanju prema općim propisima šesterih krivičnih zakonika, koji su postojali za vrijeme donošenja zak. o št., u koliko nisu bili u čl. 89. zak. o št. već spomenuti. No u vrijeme donošenja zak. o št. iz god. 1925. postojali su propisi o kažnjavanju tiskovnih krivica ne samo u k. z. dotične pokrajine, već i u sudskim krivičnim postupnicima i u naročitim zakonima o št. Čl. 95. zak. o št. ukinuo je važenje svih odredaba, koje su postojale u pogledu zakona o št. uopće. Ali ove odredbe, koje su spadale u opći dio krivičnih zakonika, a nisu bile udešene isključivo za krivična djela učinjena štampom, sigurno nisu mogle biti ukinute, budući da bi inače nastale praznine, koje bi onemogućavale svako sudjenje. Već time, što je zak. o št. iz god. 1925. u čl. 73. rečeno, da s v a k r i v i č n a d j e l a, učinjena štampom, izvidjaju i sude nadležni sudovi prema odredbama zak. o št., pretpostavljalo se je, da postoji krivični zakonik, jer je baš čitav krivični postupak naslonjen na krivični zakonik upravo glede osnovnih pojmova o kazni, uračunljivosti, prijedloga za kažnjavanje, privatne tužbe i t. d., i t. d. Ako je glasio čl. 89. zak. o št., da važe u njemu navedene odredbe u s v e m u i za krivična djela, učinjena putem štampe, onda možemo samo zaključivati, da je služio prvi stav čl. 89. zak. o št. tek kao neiscrpljivo udešena folija neunificiranih odredaba za to, da se na nj nadoveže drugi unifikatorni stav ovoga čl. 89. i tako jednoobrazno regulira bar jedan važan propis o pravu na podizanje tužbe i o subjektivnom zastarivanju ovoga prava. No sve druge odredbe k. z. općega značaja, koje se nisu križale s odredbama zak. o št., ostadoše u važnosti ... To se zakonodavcu činilo tako samo po sebi razumljivim, da nije htio ni smatrao potrebnim reći, da se ukidaju odredbe materijalno-pravnih zakonika, u koliko su protivne odredbama zak. o št., nego se je mučke zadovoljio s općenitim propisom »l e x p o s t e r i o r d e r o g a t p r i o r i« i »p r o f u t u r o!«

Ova l e x f u t u r a došla je sa novel. zak. o št. od 6. siječnja 1929. i potvrdila točno i jasno, kako smo već kazali, da odgovaraju lica na prvom mjestu prema odredbama krivičnoga zakonika. Ova ista kriminalnopolitička misao bila je podvučena još u stavu 2. čl. 6. uvod. zak. kaz. zak., tako da danas ne može biti nikakve dvojbe, da važe propisi općeg dijela kriv. zak., baš unificiranoga, svuda u čitavoj državi jednako, ali samo toliko, koliko nije u zak. o št. naročito odredjeno što drukčije.

O nekim propisima zak. o št. već smo kazali (gore pod IV.), da važe dalje, jer su s p e c i j a l n i propisi u pogledu r a t i o n i s l e g i s t. j. zak. o št. Pod ovim istim vidikom već smo spomenuli, da važi naročiti propis o subjektivnom zastarivanju prava na podizanje tužbe iz stava 2. čl. 89. zak. o št. Sada ćemo ispitati još neke propise o drugim uredjenjima iz općega dijela k. z. i riješiti, da li važe i za krivična djela iz zak. o št.

Uzmimo najprije pitanje z a s t a r i v a n j a. Prema propisima općega dijela k. z. traje rok za objektivno zastarivanje kod prestupa, za koje nije propisan zatvor preko jedne godine, dvije godine, a pravo na podizanje tužbe zastaruje u vremenu od 3 mjeseci a d i e s c i e n t i a e

Digitized by Google

facti et auctoris. Kod tiskovnih delikata za vrijeme za objektivno zastarivanje zadržan je po čl. 89., stav 1., zak. o št. baš isti rok, koji odredjuje opći k. z. (sada već unificirani!), a za subjektivno zastarivanje u istom članu, stav 2., odredjen je rok od godine od dana štampanja. Ovdje vodi zak. o št. računa o širokoj javnosti, koja čita, a lice, koje je deliktom povrijedjeno, ne može tražiti, da bi mu se sačuvala mogućnost podizanja tužbe godinu dana od tada, otkada je saznalo za krivično djelo, makar se desilo ovo saznanje maločas prije istekloga roka objektivnoga zastarivanja. Ovaj rok traje, naime, kod najobičnije klevete pet godina, no po proteku tako dugoga vremena, kada je čitav svijet delikt zaboravio, ne će više biti objektivne potrebe kažnjavanja. Zaključit ćemo dakle, da za tiskovne delikte propis općeg dijela k. z. o zastarivanju prava podizanja tužbe ne vrijedi, nego da vrijedi specijalni propis zak. o št., dok za objektivno zastarivanje vrijedi, dakako, opći propis iz krivičnoga zakonika, što i stav 1. člana 89. zak. o št. naročito kaže.

Na drugoj strani vidimo, da st. 1. člana 89. zak. o št. naročito odredjuje, da vrijede propisi općega k. z. o pokušaju, o vanrednom ublažavanju, o povratku, o olakšavnim i otežavnim okolnostima. Prema tome moramo uzeti, da je pokušaj danas kažnjiv samo u slučaju čl. 51., a inače nigdje više, ako se radi samo o prestupima; dalje, da vanrednog ublažavanja u smislu austr. ili hrv.-slav. k. z. više nema. Ali nema nikakve zapreke sa stajališta specijalnoga značaja zak. o št., da se kazna kod učinioca tiskovnoga delikta, za kojega je utvrdjeno, da je smanjeno uračunljiv, može olakšati po slobodnoj ocjeni (n. pr. pisac pamfleta je dipsoman). Dalje ne će biti sumnje i sa svakoga je gledišta sasvim ispravno, da se može kazna već samo zbog jedne jedine olakšavne okolnosti u okviru § 71. k. z. ublažiti; dalje, da se može u slučaju povrata (§ 76., st. 2., k. z.) propisana kaznena sankcija podvostručiti, dakako kod zatvora samo do maksimuma od pet godina. Jednako se ne samo može, već mora kazna kod slučajeva sticaja više tiskovnih delikata odmjeravati po pravilima §§ 61., 62. k. z.

Isto tako treba da se vodi računa o pooštravanju kazne u smislu § 45. k. z., ako se izriče po čl. 13. novel. zak. o št. kazna robije ili strogog zatvora. Pod istim uslovom potrebno je, da se i u osudi izreče gubitak časnih prava (§ 46. k. z.). No bez obzira na rečeni uslov može se izricati gubitak državne ili druge javne službe i za delikt učinjen štampom. Dakako važi to u slučaju § 49., stav 1., k. z. obvezatno, a u slučaju iz stava 2. istog § 49. fakultativno — arbitrarno.

Napose ni najmanje ne sumnjamo, da je ispravno, ako se izriče za tiskovni delikt uslovna osuda. Institut uslovne osude je integralni dio općih propisa krivičnoga zakonika, koji treba primjenjivati u cjelokupnom obujmu, u koliko ne bi zak. o št. odredjivao što drukčije. No zakon o št. nema nikakve odredbe, koja bi bila protivna primjenjivanju instituta uslovne osude, ni sa općeg gledišta *rationis legis*, ni sa gledišta tehničkog izvodjenja kazne. Izricanje kazne po zak. o št. vrši se po propisima k. z. i s. k. p. I u zak. o št. ima slučajeva, da glasi

Digitized by Google

sankcija kazne alternativno zatvor ili novčana kazna, a odredjuje se ili samo kazna zatvora ili samo novčana kazna. Što važi za ove slučajeve u k. z., vrijedi i za slučajeve iz zak. o št. U kriminalnopolitičkom pogledu nema nikavog oslonca za drukčije shvaćanje. (Samo ćemo uzgred primijetiti, da bi zakonodavac, koji je za delikte po zakonu o suzbijanju zloupotrebe uredovnih dužnosti od 30. ožujka 1929. izričito isključio primjenjivanje instituta uslovne osude, a to iz dobrih razloga, valjda jednako postupao, da je htio uslovnu osudu isključiti kod sudjenja radi tiskovnih delikata).

Iz istih razloga, koje smo naveli za primjenjivanje uslovne osude, držimo, da važe i propisi o r e h a b i l i t a c i j i kako iz k. z. tako iz s. k. p. i za osude zbog tiskovnih delikata.

Tumačeći značaj propisa o pojedinim institutima prema našim izlaganjima pod IV., a mimo propisa čl. 89., stava 1., zak. o št., koji nema značaja specijalne norme, — o mjerama bezbjednosti i o propisima za mladje maloljetnike morat ćemo govoriti sa drugog gledišta (dolje VII.) — stupismo i na put pravilnog izjednačenja zakonodavstva, što je i zakonodavac htio. Kad ne bi ovako postupali, ostalo bi n. pr. u Hrvatskoj i Slavoniji, gdje je postojao institut uslovne osude već od 1. kolovoza 1916., i gdje je stol sedmorice već od početka smatrao da nema zapreka uslovnom sudjenju (dvije rješidbe iz god. 1925. i 1926. u H e n i g s b e r g: »Zakon o štampi«, str. 139.) i dalje kod ovoga primjenjivanja, a u Srbiji, gdje ovaj institut nije bio poznat, ne bi mali uslovne osude. Ako je krivičnopravna odgovornost za tiskovne delikte *de lege lata* izvedena, moraju biti i načela za kažnjavanje ovih delikata ne samo po okvirima sankcija, već i po mogućnosti upotrebljavanja instituta, koji imaju utjecaj na način odredjivanja sankcija, sasvim jednaka.

Priznajemo, da će biti možda razlike u shvaćanju obujma naročitih instituta u toliko, u koliko je moguće i različito riješiti pitanje, što treba da se smatra za specijalno naredjenje zak. o št.; stav 2. člana 6. uvod. zak. kaz. zak. dopušta naime u tom pogledu judicijalnu interpretaciju, umjesto da bi sâm dao legalnu. No ova tehnička neprilika ne će praktično više postojati, kada dobijemo jedan kasacioni sud.

VI. Križanje učina pojedinih krivičnih djela iz k. z. i zak. o št.

Iz naših dosadanjih izlaganja vidjeli smo, da je zakonodavac hotimice dopustio, da zak. o št. enumeracijskom metodom odredi takve delikte, o kojima je baš tako izričito donio i posebni dio k. z. svoje naročite propise. Mi smo utvrdili, da propisi zak. o št. ostaju kao neki *noli me tangere*, u koliko posebni dio k. z. o svim deliktima iz zak. o št. ne odredjuje *verbis expressis* što drukčije. Mi smo dalje vidjeli i to, da zakonodavac u čl. 13. novel. zak. o št. predvidja nekakav identitet medju deliktima po zak. o št. i deliktima iz k. z. i zak. o zašt. drž.

a) Prvo pitanje nastaje: Š t o v r i j e d i z a o n e d e l i k t e, k o j i s u j e d n a k o n o r m i r a n i d v a p u t a, t. j. u k. z. i u z a k. o št.? To su neki delikti protiv opstanka države i njenog uredjenja (gl. XIX. k. z.) i delikti protiv časti (gl. XXVI. k. z.). U pogledu

Digitized by Google

na iznimku, o kojoj je bilo govora (gore pod IV., A.), treba da konstatujemo, da se posebni dio k. z. ni najmanje ne obazira na spomenute delikte, koji su bili već normirani u zak. o št., dakako pod vidikom, da su učinjeni štampom. Iz geneze postanka teksatacije gl. XIX. i XXVI. k. z. znamo točno, da je zakonodavac savjesno brisao sve, šta bi spominjalo kod ovih delikata da su počinjeni štampom. Iz toga možemo i moramo zaključiti, da zakonodavac hotimice nije ništa promijenio ni u pogledu načelne prirode odgovornosti za ove ili one delikte, ali to odvajanje istovrsnih delikata je tako načelne prirode, da treba ostati pri odvajanju i svih onih momenata, koji postoje specijalno za jednu ili drugu vrstu delikata u pogledu *rationis legis*. Da govorimo konkretnije: Odredba § 304. k. z. n. pr. o izvinjavajućoj zabludi važi za običajne krivice klevete, — ako su pak učinjene štampom, ne važi! Ova odredba nije odredba iz općega dijela k. z., a zakonodavac je hotimice pooštrio odgovornost po zak. o št. To ima i svoj smisao, jer se time piscima štamparskih kleveta nalaže teža odgovornost, budući da su počinili klevetu u najširoj javnosti, koja je uopće moguća. No, za odgovornost »*par cascades*« ni načelno ne bi mogla postojati izvinjavajuća okolnost zablude, jer se tamo radi samo o mehaničkoj, a ne etičko-psihologičkoj krivnji! Ako ne bi ovo usvojili, došli bi do zaključka, da je zakonodavac s čl. 11. novel. zak. o št. ublažio odgovornost po k. z. prema odgovornosti po prvobitnom tekstu zak. o št., a to sigurno nije tačno.[1] — Na drugoj strani odredba čl. 64. zak. o št. šira je od paralelne odredbe u § 298. k. z. Oslobadjanje od optužbe i ublaženje kazne zbog izazivanja ili nezakonitoga postupanja ili zbog uzajamno učinjenoga vrijedjanja može se po čl. 64. zak. o št. izricati i onda, ako rečena djelatnost ne predje u »krivičnu radnju«, što je propisano u § 298., stav. 1., k. z. Za uvredu ili klevetu prema umrlomu licu, kažnjava se prema propisu čl. 58. o št., samo ako je učinjena »u namjeri, da povrijedi čast ili naudi ugledu« živih lica, koja imaju pravo, da dižu tužbu; prema propisu § 310. k. z. kažnjava se pak samo, u koliko su uvrijedjena ili oklevetana umrla lica.[2])

Protuslove i propisi §§ 88. i 89. k. z. kao jedna cjelina, koji ustanovljuju nedjeljivost privatne tužbe protiv više »učesnika«, propisima čl. 95. zak. o št. i čl. 10. uvod. zak. kaz. zak., da važe za postupak glede tiskovnih delikata samo propisi zak. o št., a u koliko nisu protivni propisima s. k. p., i ovi, budući da u tim propisima o nedjeljivosti privatne

[1]) Tijekom štampanja došla nam je u ruke odluka kasacionog suda od 15. februara 1932. (gl. Branić — Beograd, g. 1932., str. 201, 202), koju držimo pogrješnom. Nije ispravno, da stoji samo propis iz § 304. k. z. u protivnosti s propisima zak. o št. »općenitog karaktera«. Ima takvih više, i oni ne mogu se primjenjivati na kažnjiva djela, učinjena štampom. Sudska praksa u Sloveniji stoji dosljedno na stanovištu, koje je zastupano u ovoj raspravi.

[2]) Protivno mišljenje izgleda, da zastupa Toma Živanović, u svome izdanju krivičnoga zakonika iz god. 1930., str. 170. s pozivom na čl. 72. zak. o št.; no ovaj član ne govori ništa o našem pitanju, a naredjenje iz § 310. k. z. ne stoji u općem dijelu k. z. i ne spada onamo.

Digitized by Google

tužbe za više učesnika nema spomena. Mi držimo, kako je to I. Politeo u Mjesečniku g. 1930., str. 518., istaknuo, da se u cjelini §§ 88. i 89. k. z.« radi o propisima formalnog prava (procedure), jer se propisi o materijalnoj odgovornosti nalaze već u §§ 16. do 25. k. z. Ako stvar ovako posmatramo, nema protuslovja, jer onda stav 2. člana 6. uvod. zak. kaz. zak. ne bi uopće došao u obzir. No, iako bi doslovce uzeli, da su propisi §§ 88. i 89. k. z. dio općih propisa k. z., onda moramo kazati, da ne mogu važiti zbog toga, jer zak. o št. zastupa naročito protivno gledište, naime gledište djeljivosti tužbe; inače ne bi govorio u čl. 36. o mogućnosti naknadnog proširenja tužbe na drugo lice ili u čl. 37. o mogućnosti, da se izdavač može osloboditi svake odgovornosti, ako se kod prvog saslušanja dokaže, ko je pisac ili urednik, ili u čl. 41., da odgovaraju pisac, urednik i t. d. svaki za sebe, kakva je već njihova subjektivna krivnja.

b) Drugo pitanje: Što onda, ako se ne može jasno ustanoviti, da li se pokrivaju oba delikta, onaj iz zak. o št. i iz kakvoga drugoga zakona, t. j. k. z., odnosno zak. o zašt. drž.? Čl. 13. novel. zak. o št. kaže, da njegova norma važi samo glede kazne, koju odredjuje radi »ovih« djela — istovjetnih prema sadržaju, a različitih prema načinu počinjanja, t. j. štampom. — Radi se onda ovdje o pitanju, da li treba, da postoji identitet učina obaju delikta. Mi držimo, da apsolutni identitet učina nije potreban, nego da je dovoljno, da je obujam obaju delikata kongruentan. Može doći do toga, da činjenično stanje jednoga delikta iz k. z., drugim riječima: prema jednom paragrafu, pokriva samo jedan dio drugoga delikta, t. j. prema članu zak. o št., a ipak imamo u različitim okvirima izvjesni dio zajednički, dakle isti sadržaj. Ali može se desiti i slučaj, da je okvir jednoga naredjenja širi, a ipak se poklapa s manjim dijelom naredjenja u drugom zakonu. Zak. o št. kaže n. pr. u članima 43., 44., da se lice, koje putem štampe potstiče na izvršenje kakvoga krivičnoga djela iz općega k. z., koje se kazni smrću, robijom ili zatočenjem dužim od 5 godina, pa pored nastale opasnosti ne nastupi posljedica, po kaz. zak. (dakle tako, da potsticanje individualno odredjenih lica nije imalo uspjeha) kažnjava zatvorom do 5 godina; ako pak ide potsticanje na izvršenje krivičnog djela, koje se kazni robijom ili zatočenjem do 5 godina (pod jednakim uvjetima, što se tiče posljedica) nastupa kazna zatvora do 3 godine. U ovom širem okviru obuhvaćen je dakle manji obujam ovih krivičnih djela, koja su navedena u § 95. k. z. Ko navodi, podstrekava rasturanjem napisa — ovo mogu biti dakako i štampane stvari — na izvršenje kakvog djela iz §§ 91. do 94. k. z., kazni se, ako nisu nastupile nikave zle posljedice, robijom ili zatočenjem do 10 godina. Istovjetnost kažnjivih djela u pogledu potstrekavanja na kažnjiva djela iz §§ 91. do 94. k. z., ako apstrahiramo način počinjenja, je inače sasvim jasna. A slučajevi takvih djela, ma da su učinjena štampom, kažnjavaju se onda robijom ili zatočenjem na 10 god. (gl. čl. 13. novel. zak. o št.), no sudit će ih ipak senat okružnoga suda za štamparske stvari. Samo ako se radi o potsticanju na drukčije delikte osim onih iz §§ 91. do 94. k. z. vrijedit će pro-

Digitized by Google

pisi članova 43. i 44. zak. o št. i za kazne. Takvih i jednakih slučajeva mogli bi nabrojiti još nekoliko. U svima se radi o *interpretatio iudicialis*, jer je zakonodavac sâm napustio odrediti legalno tumačenje, koje bi bilo na mnogim mjestima vrlo potrebno. Dakako, ako sud sumnja o identitetu (bolje kongruentnosti) činjeničkih stanja takvih delikata, primjena čl. 13. novel. zak. o št. ne će biti legalno dozvoljena, jer treba da se uvijek uvaži načelo *»in dubio pro reo.«*

VII. Primjenjivanje propisa zakona o sudskom krivičnom postupku na delikte iz zakona o štampi.

U pogledu ovog problema imamo da se bavimo najprije osnovnom odredbom čl. 95., stav. 2., zak. o št. da »odredbe općih krivičnih postupnika ili odredbe posebnih zakona o postupku u štamparskim stvarima, koje su protivne propisima zak. o št., ne vrijede za krivična djela, učinjena štampom«. Baš ovaj propis zak. o št. ostao je u važnosti, kao i svi drugi propisi o krivičnom postupku, po zakonu o štampi od 6. kolovoza 1925. prema čl. 10., t. 1., uvod. zak. kaz. zak.

Da ne duljimo, ne ćemo raspravljati o različitim propisima za proceduru prema onim šesterim zakonima, koji su postojali u državi za vrijeme obnarodovanja zak. o št. iz god. 1925. Moramo samo da istaknemo, 1.) da sada bar u najvećem dijelu naše države dolazi u obzir samo zakon o sudskom krivičnom postupku od 17. veljače 1929. i 2.) da je novela od 9. listopada 1931. ustanovila samo jednu nadležnost sudova za delikte, učinjene štampom za čitavu državu. No ako se razgledamo po propisima s. k. p., odmah ćemo vidjeti, da ima i ovdje slučajeva, gdje uprkos osnovnim odredbama čl. 95., st. 2., zak. o št. i čl. 10., t. 2., uvod. zak. kaz. zak. nije baš *a priori* jasno, što je od propisa s. k. p. u skladu s propisima o postupku po zak. o št., a što u protivnosti, budući da zak. o št. nije donio jedan iscrpljiv zaključen sistem za proceduru. I ovdje treba onda da se postupa po *interpretatio iudicialis*, a naš je cilj, da tumačenju u praksi pomažemo bar za nekoja krupnija pitanja.

a) U s. k. p. imamo oštro opredijeljenje institute: »i z v i d j a j« i »i s t r a g a«. Zakon o štampi kaže, da odlučuje sud, da li će se odmah iza odgovora tuženih odrediti pretres, odnosno glavna rasprava, ili će se prije rasprave provesti dokazi van sudskoga područja (čl. 73. stav. 8., zak. o št.). Samo za delikte iz čl. 29. zak. o št. (neopravdano otklonjenje ispravka) nema druge pravne mogućnosti, nego da se odredi »pretres« najdalje za tri dana, dakle bez izvidjaja i istrage. Po današnjim propisima s. k. p. dolazi u pitanje samo, da li da se odredi »g l a v n i pretres«, jer su nadležni za štamparske delikte samo senat trojice okružnoga suda ili sudac-pojedinac okružnoga suda, a kod okružnog suda ima mjesta samo za »g l a v n i p r e t r e s«. Ova isključiva nadležnost za štamparske krivice prije svega ne dozvoljava, da bi se primjenjivale odredbe s. k. p. o s u d u z a m l a d j e m a l o l j e t n i k e n. pr. na rasturače novina (prim. § 182. zak. o radnjama), koji nemaju, ako nisu prijavljeni kod policije, možda ni propisanih 16 godina, a ipak su ispunili 14 godina života (gl. čl. 14., st. 3., zak. o št.).

Digitized by Google

Potreba hitnoga postupka u štamparskim stvarima kao *ratio legis* zak. o št. može ovo stajalište opravdati, premda se *de lege ferenda* ne bismo htjeli priključiti ovakvomu uredjenju.

Spomenuto »provedenje dokaza« naziva zak. o št. »izvidjajima« (čl. 76.) ili »istragom« (čl. 79.); no ni prvi, ni drugi od ovih postupaka nema obilježje instituta, koji su uredjeni u s. k. p. kao »izvidjaj« ili »istraga«. Bilo bi suvišno, da ovo potkrijepljujemo naročitim navodima; a potrebno je, da to naročito istaknemo, jer se iz toga vidi, da nema nikakve mogućnosti, da se u postupku zbog štamparskih krivica odredi pritvor ili istražni zatvor. Prema našim izlaganjima (gore pod VI. b) doduše može doći do toga, da sudi senat za štamparske stvari o djelu, koje treba da se kažnjava prema čl. 13. nov. zak. o št. možda robijom, dakle kao zločinstvo, ali pripremni postupak ne podleži propisima o »istragi« i »istražnom zatvoru« po s. k. p., pa zato nema ni primjenjivanja pritvora ili istražnog zatvora. S time se slaže i propis čl. 42. zak. o št., da će se krivična djela, koja nisu spomenuta u zak. o št., a učinjena su putem štampe, kazniti po zakonima, u kojim su predvidjena. Na drugoj strani vidimo, da je delikt iz čl. 43. zak. o št. dakako spomenut u zakonu o št., da se, dakle, ima kažnjavati po propisima zak. o št., premda je kazna članom 13. novel. zak. o št. pooštrena, jer veli čl. 13. zak. o št.: »s v a krivična djela učinjena štampom prema odredbama ovog zakona izvidjaju i sude« . . . i t. d.

Kada zakon o št. nigdje ne spominje ni sudjenje mladjim maloljetnicima, ni pritvor ili istražni zatvor, onda je ovo ispuštanje učinjeno svijesno i izvira iz naročite prirode sudjenja za tiskovne delikte. *De lege lata* dakle nema zakonitoga oslonca za primjenjivanje ovih instituta; *de lege ferenda* mogli bi, dakako, takvoj soluciji s dobrim razlozima prigovoriti.

b) N a č i n o p t u ž i v a n j a u zak. o št. *(»mise en accuse«)* ni malo se ne slaže s propisima s. k. p., a ne odgovara ni modernomu postupku. Ipak treba da se propisi zak. o št. u tom pogledu primjenjuju kao *lex specialis*. U oči pada nedosljednost, da za tužbe po čl. 29. zak. o št. nije predvidjen ni odgovor tuženog, ni njegovo preslušanje, ni rješenje suda, da li se ima tuženi staviti pod sud; ipak treba postupati u duhu zak. o št. po akuzatornom načelu.

c) Načelno stajalište, kako smo ga gore (pod a)) izložili o primjenjivanju izvidjaja i istrage, sprečava u nekom pogledu i upotrebu m j e r a b e z b j e d n o s t i u sudjenju za štamparske krivice. Stvar stoji ovako: Sve odredbe o mjerama bezbjednosti l i č n o g a z n a č a j a (§§ 51—58 k. z.) osnivaju se na sprovedenoj istrazi, ili na obavljenim izvidjajima, koji upravo po propisima s. k. p. moraju da raščiste i pitanje mogućnosti primjenjivanja mjera bezbjednosti (gl. § 92., st. 2. i § 100 s. k. p.). Pripremni postupak po zak. o št. nema značaja, da bi se moglo u njem voditi računa o mjerama bezbjednosti. Postupak mora da bude hitan (čl. 73., stav. 2., zak. o št.); oficijalna maksima je isključena (čl. 86. zak. o št.). Ne dostaje dakle, uopće legalne osnove, a i faktične mogućnosti za utvrdjivanje okolnosti, koje iziskuju mjere bezbjednosti. Uopće sigurno u ogromnoj većini slučajeva krivičnih

Digitized by Google

djela učinjenih štampom nema ni stvarne potrebe za mjere bezbjednosti ličnoga značaja.

Drukčije stoji stvar u pogledu mjera bezbjednosti stvarnoga značaja — oduzimanje predmeta (§ 59. k. z.). Za primjenjivanje ove mjere bezbjednosti nema potrebe naročitog ispitivanja ličnih svojstava učinioca, a uslove §-a 59. k. z., da se utvrdi, da li je predmet postao kakvim krivičnim djelom ili su bili upotrijebljeni ili namijenjeni za izvršenje kakvog krivičnog djela (dovoljno je da je ovo djelo prestup), pruža u dovoljnoj mjeri i sâm glavni pretres. Propis §-a 59. k. z. i tako je samo fakultativnog značaja, a njegovo primjenjivanje u postupku radi štamparskih krivica može biti vrlo opravdano. Ako n. pr. netko štampa knjigu ili sliku, kojom se ruga privatnome licu, ne smije biti isključeno, da sud u osudi radi klevete odredi oduzimanje knjige ili slike, i to tim manje, što je to moguće i u slučajevima klevete, koja se kažnjava po k. z., baš na osnovu § 59. k. z.

To će biti vrlo korisna i potrebna nadopuna propisa novel. zak. o št. o zabrani, koji — izuzevši tešku povredu javnog morala — u pogledu privatnih lica ne pruža nikakve zaštite.

d) O glavnomu pretresu zbog štamparskih tužbi pred senatom trojice okružnih sudova, odnosno za djela iz članova 29., 65. do 71. zak. o št. pred sucem pojedincem okružnoga suda ima zak. o št. svoje naročite propise i načelnog i posebnog značaja, a obje vrsti propisa moraju važiti prema čl. 95. zak. o št., uprkos tome što prva, načelnog značaja, upravo vrijedja osnovna načela s. k. p. u pogledu neposrednosti, oficijalne maksime, a prema tome i u pogledu načela traženja materijalne istine (gl. čl. 86. zak. o št.). U pogledu propisa posebnoga značaja ćemo spomenuti bar neka pitanja. Poziv na glavni pretres izvršuje se na naročiti način, propisan u čl. 74. stav. 9., zak. o št. Osim optuženika treba da se pozovu na glavni pretres i izdavač i tiskar (čl. 88. zak. o št.). Ako optuženik ne dodje na glavni pretres, to ne priječi da se pretres provede do kraja.

Prema propisima čl. 76. zak. o št. isključeno je, da bi došlo do zajedničke tužbe zbog delikta iz k. z. i iz zak. o št. Propis § 284. s. k. z. o zadržanju prava tužiocu, da posebno goni optuženika za drugo novo djelo, koje je otkriveno u toku glavnoga pretresa, može se, dakle, primjenjivati kod senata okružnoga suda samo u pogledu tužbe zbog delikta po zak. o št. uopće, a okd suca pojedinca okružnoga suda samo zbog delikta iz čl. 29., 65. do 77. zak. o št.

Ako optuženik nastupi dokaz istine o krivičnom djelu, iznesenom u kleveti putem štampe, i ako se o tom krivičnom djelu već vodi postupak, dakako pred sudom, isljedni će sudac zastati s vodjenjem istrage zbog iznijete klevete. Ako sud dozna, da se još ne vodi postupak o dotičnom krivičnom djelu, naložit će optuženiku, da ga pokrene. No ovdje prema propisu čl. 77. zak. o št. nema razlike, koju čini § 311. k. z. izmedju djela, koje se goni po službenoj dužnosti, i onoga po privatnoj tužbi. Ako dodje takva stvar pred sud, ovaj će zastati sa sudjenjem, dok ne izadje izvršna sudska odluka o tom predmetu. Ovaj zastoj postupka prekida zastarivanje do izvršnosti odluke (čl. 77. zak. o št.). Da

Digitized by Google

bi medjutim stvar zastarjela prema propisima o apsolutnom zastarivanju (§ 79., st. 3., k. z.), praktički ne će biti moguće.

Glavni pretres može se prema propisima čl. 87. zak. o št. i drukčije svršiti nego li propisuje to s. k. p., naime time, da se izda rješenje, koje će sadržavati u cjelini izjavu optuženoga, da se okrivljena stvar ne odnosi na tužioca.

e) P r e s u d e se izriču analogno propisima s. k. p. Da nema mogućnosti za izricanje mjere bezbjednosti ličnog značaja već smo utvrdili. Formalnopravno odbijanje optužbe presudom prema § 276. s. k. p. nije isključeno. Pojedine točke materijalno pravne presude treba da odgovaraju § 281., st. 1. i 5., s. k. p., a za priznanje olakšica će se primjenjivati propisi čl. 92. zak. o št.

Za izdavača i štampara sud će posebnim rješenjem utvrditi, da je nastupio slučaj njihove odgovornosti u smislu čl. 40. zak. o št. za naplatu kazne i sudskih troškova, odnosno naknadu štete. Ovo rješenje odmah je izvršno. U čl. 38. zak. o št. odredjeno je, ako štamparsku radnju vodi vlasti prijavljeni poslovodja ili zakupac, odgovara krivično taj poslovodja odnosno zakupac po zak. o št., t. j. *par cascades*. No vlasnik štamparije sam u ovom slučaju odgovara solidarno sa poslovodjom odnosno zakupcem za sve novčane kazne, troškove i naknadu štete po zak. o št. Držimo, da ova solidarna odgovornost ne može doći u o s u d u protiv poslovodje ili zakupca, jer nije nigdje predvidjeno, da bi se moglo poslovodju ili zakupca bar pozvati na glavni pretres tako, da bi time postali procesualne stranke. Može se dakle samo tako postupati, da sud izda o tome naročito rješenje, koje treba da podleži pravnomu sredstvu.

f) U pogledu p r a v n i h l i j e k o v a važe prije svega rokovi, koje propisuje zak. o št., jednako i odredba, da se pravna sredstva nazivaju »žalba« i »nezadovoljstvo«. No pogrješan ili neispravan naziv pravnog lijeka ne smeta (§ 325., st. 2., s. k. p.). Prema tome odgovara institut »žalbe« sadašnjoj »reviziji«, a institut »nezadovoljstva«, sadašnjem »prizivu«, i to »nepotpunom« u pogledu presuda senata, i »potpunom« u pogledu presuda sudaca pojedinaca okružnih sudova. Zak. o št. naime nema nikakvih propisa o tim institucima, zato se prema čl. 95. zak. o št. i čl. 10., t. 1. uvod. zak. kaz. zak. mora zaključiti, da važe za tehnička odlučivanja o žalbi i nezadovoljstvu propisi, koji važe za reviziju i nepotpuni priziv, odnosno potpuni priziv, inače bi rješavanje ovih pravnih lijekova bilo nemoguće. Držimo, da nije isključen ni vanredni pravni lijek zahtjeva za zaštitu zakona, ni zahtjev za ponavljanje krivičnoga postupka. Pokretanje ili produženje krivičnoga postupka po propisima § 358., stav. 2., t. 3., s. k. p., dakako, faktički ne može nastupiti, jer sudac pojedinac okružnoga suda nema nadležnosti za sudjenje takvih krivica, koje bi mogle biti smatrane zločinstvom prema čl. 13. novel. zak. o št. Nema zapreka za primjenjivanje instituta vanrednoga ublažavanja kazne, pomilovanja i naknade štete neopravdano osudjenim licima. Ovi instituti nisu doduše u zak. o št. uredjeni, ali propisi zak. o št. o farmalnom krivičnom pravu nisu u protivnosti s njima. Dakako, za postupak u tiskovnim stvarima njihovo je

Digitized by Google

primjenjivanje postulat zakonodavčeve ideologije, da se postupa s izvjesnim povredama propisa zak. o št. kao krivičnim djelima.

VIII. Zaključak.

Iz naših razlaganja, — koja smo dali u najboljoj volji, da dovedemo u sklad propise, koji spadaju u istu sistematsku skupinu, a, na žalost, nisu tako obradjeni, da bi tvorili sami po sebi za praktičnu upotrebu jasnu harmoničnu cjelinu, — izlazi, da je zakonu o štampi nesumnjivo potrebna brza reforma. Ne kanimo se upuštati u pitanja političke prirode, koja su danas već donekle zrela za bolje uredjenje. Ali tehnička strana uredjenja zak. o št. čini se nam baš obzirom na problem krivičnopravne odgovornosti za štamparske delikte u takvome stanju, da ne odgovara značaju pravne države. Istina je, da je posljednja novela zakona o št. morala biti izradjena, takorekuć, preko noći. Ali to ne opravdava, da tako ostane i dalje — na muku prakse. Baš zato jer ustav od 3. rujna 1931. ne ograničuje zakonodavca nikakvim normama, trebalo bi reformi zakona o št. naskoro pristupiti, i pri tome stvoriti propise, koji bi se bolje oslanjali na propise glavnih kriminalnopravnih zakona, t. j. k. z. i s. k. p., te bi za štamparske krivice dozvoljavali samo takva pooštrenja, a i ublaženja, koja iziskuje savremeni socijalni značaj štampe.

Upravo kad smo zaključili ovu raspravicu, čitali smo u novinama obavještenja vlade Čehoslovačke republike o sadržaju projekta za moderni zakon o štampi, koji je bio predložen čehoslovačkomu parlamentu. Tamo zastupana načela o krivičnopravnoj odgovornosti za tiskovne delikte mogla bi nam služiti kao vrlo podesna osnova za reformu našega zakona o štampi. Ona se slažu sa našim, u raspravici izloženim mišljenjem malone u svim pitanjima.

Nekoliko pitanja iz oblasti novih krivičnih zakona

Napisao dr. Muha Miroslav, sudac bans. stola.

I. Pojam javnosti. Naš novi krivični zakon za nekoja krivična djela pretpostavlja, da su učinjena javno. Nisu li ta djela učinjena javno, onda ili nema uopće krivičnoga djela ili su ona blaže kažnjavana. Vrlo je dakle važno ispravno shvaćati pojam »javnosti«.

Kada je dakle djelo učinjeno javno? Djelo je učinjeno javno, kada postoji mogućnost, da ga zamijeti (čuje ili vidi) tkogod. To će biti obično, kada je djelo učinjeno na javnom mjestu.

Da pobliže označimo pojam javnoga mjesta. Javno mjesto je ono, koje je svakome pristupačno. Javna mjesta su n. pr. ceste, ulice, trgovi, gostione, kavane, dućani, brijačnice, poslovne prostorije industrijskih

Digitized by Google

i trg. poduzeća, kancelarije javnih vlasti, putnički željeznički vlakovi, parobrodi, autobusi i aeroplani, kazališta, sve ako i dok su pristupačni svakome. Ako je koji park rezerviran samo vlasnicima ili ma kojemu broju stanovitih lica n. pr. svima trgovcima dotičnoga mjesta, park nije javan, jer nije pristupačan svakome. Ima lokala, koji su posve jednako udešeni kao gostione i kavane, a ipak nisu javni. To su n. pr. ovakvi lokali raznih klubova, oficirske menaže i slično. Takvi lokali nisu javni, opet jer nema svako pristupa. Broj prisutnih lica je irelevantan.

Javno mjesto ne prestaje biti javno zbog prisutnosti manjega broja lica, niti nejavno mjesto postaje javnim zbog prisutnosti većeg broja lica. Na javnom zboru može biti na okupu mnogo manje lica nego li na kakvom pouzdanom sastanku. Ipak je prvi javan, drugi nejavan. Kazališna pretstava nije javna, ako je priredjivana samo za stanovita lica, a javna je, ako ima svatko pristup. Javna kazališna pretstava ne prestaje biti takvom zbog manjeg broja posjetilaca, pa makar bilo prisutno i samo desetorica njih. A kazališna pretstava za uzvanike ne postaje javnom, pa makar uzvanici zapremili sva mjesta u kazalištu. Na tajnom sudskom pretresu može biti u većem gradu a i u manjem n. pr. prigodom kakvog pravničkog kongresa toliki broj aktivnih sudaca i kaznenih branitelja, koji ni u kojem slučaju ne mogu biti isključeni iz sudskog zasjedanja (§ 225. zak. o sud. kriv. post.), da je od njih raspravna dvorana dupkom puna. Ipak pretres ostaje tajan. Naprotiv javni pretres ostaje javan, pa i ne bio prisutan ni jedan slušalac. Javno mjesto ostaje javno, i ako slučajno nije uopće nitko prisutan. No javno mjesto ima se smatrati takvim samo za vrijeme, dok je pristupačno svima. Kavana n. pr. ili gostiona prestaje biti javno mjesto za vrijeme, dok su zatvrene javnosti zbog čišćenja prostorija ili zbog popravaka. Kazalište nije javno mjesto za vrijeme, kada ne služi javnim priredbama.

Obratno i nejavno mjesto postaje javno, ako i dok je pristupačno svima. Vlasnik daje svoje dvorište ili svoju dvoranu za priredbu, na koju je pristup slobodan svakome. Za to vrijeme su dvorište ili dvorana javna mjesta. Od pravila, da je djelo učinjeno javno, ako je učinjeno na javnom mjestu, imadu dva izuzetka, jedan pozitivan drugi negativan. Prvi će se izuzetak pojaviti, kada je djelo doduše učinjeno na javnom mjestu ali tako, da ga ne može nitko čuti odnosno vidjeti.

U prepunoj kavani n. pr. za vrijeme koncerta i bučnoga razgovaranja prišapne netko svojemu neposrednomu susjedu uvredu u uho. Ili kada tko to isto učini na velikom trgu u času, kada je prazan ili u takvoj udaljenosti od ljudi, da n. pr. uvrede nitko od njih ne može čuti. Prvi će se izuzetak pojaviti i onda, kada je n. pr. uvreda, istina, učinjena na javnom mjestu i štoviše tako, da su se uvredljive riječi mogle čuti odnosno uvredljivi znakovi mogli vidjeti, ali kada nije mogao nitko ili barem tkogod shvatiti riječi ili znakove kao uvredljive. To će biti slučaj n. pr. tada, kad su uvredljive riječi, ili uvredljivi znakovi poznati samo uvrediocu i uvredjeniku ili samo stanovitim licima osim njih dvojice.

Digitized by Google

U svima tim slučajevima djelo nije javno, ma da je učinjeno na javnom mjestu, jer se ono nije moglo zamijetiti uopće ili ne kao takvo (n. pr. kao uvreda) ili bar ne od kogagod već samo od stanovitih t. j. od unaprijed individualno odredjenih lica. Drugim riječima: u svima tim slučajevima javno mjesto kao da i nije javno mjesto.

Drugi će se izuzetak pojaviti, kada djelo doduše nije učinjeno na javnom mjestu, ali je moglo sa javnoga mjesta biti čuveno ili vidjeno. N. pr. netko uvrijedi drugoga doduše u privatnom stanu, ali uz takve okolnosti (glasno i kod otvorenih prozora), da se je uvreda sa ulice mogla zamijetiti. Djelo je u takvim slučajevima učinjeno javno, jer je učinjeno tako, kao da je učinjeno na javnom mjestu.

Kada je djelo prema gore izloženomu učinjeno javno, ono ostaje javno, ma da nije zamijećeno ni od koga slučajno t. j. nezavisno od načina učinjenja. N. pr. netko glasno reče drugomu uvredu na javnom mjestu, ali sslučajno nije bilo nikoga u blizini ili su prolaznici slučajno bili udubljeni u svoje razgovore tako, da nisu dogodjaju skrenuli pažnje. I obratno. Kad djelo nije učinjeno javno, ono postaje javno time, što je docnije saznato od javnosti. Ako je n. pr. uvreda postala javna bez udjela učinioca, on ne može za to odgovarati, jer zakon uvjetuje strožu kaznu za činjenicu, da je uvreda učinjena javno, a ne da je ona kasnije postala javna. Ako je pak sam uvreditelj kasnije učinio, da je uvreda postala javna, to se je moglo samo tako dogoditi, da je raniju prostu uvredu saopćio javno. Za taj pak slučaj on je stvarno počinio novu i to javnu uvredu, za koju će odgovarati uz raniju prostu.

Ne rijetko se zamjenjuje pojam djela, učinjenoga javno, sa pojmom djela, učinjenoga pred više ljudi. To su dva sasvim različita pojma, kako to izlazi iz gornjih izlaganja a i iz činjenice, što je raniji austr.-hrv. kazneni zakon u naredjenjima §§ 491. i 496. pretpostavljao, da je djelo učinjeno javno i l i p r e d v i š e l j u d i. Izjednačio je dakle taj zakon glede učinka »javno« sa »više ljudi«, što ne bi bio učinio, da je to jedan te isti pojam.

Na istom stanovitu stoji i profesor Dolenc. U svojem tumaču krivičnoga zakona, tumačeći § 100., na str. 189 veli:

»Kada je potstrekavanje učinjeno javno, to valja, jer zakon ne daje definicije, izvesti iz cjelokupne ideologije krivičnoga zakona, koji govori o javnim ustanovama, javnim napravama i javnim ispravama. U tom smislu ima javnost, ako je dotično mjesto i n c o n c r e t o pristupačno unaprijed neodredjenomu broju poznatih i nepoznatih lica, koja bi i n a b s t r a c t o mogla na tom mjestu učinjeno djelo da vide ili čuju, ili oboje, kratko da saznadu (publice).

Što teorija zove »quasi-javnost« naime učinjenje pred više ljudi (palam), ne može se smatrati javnošću, ako se ne pojavljuje i gornji momenat«.

II. Kleveta i prijava vlasti. — U tumačenju krivičnoga zakona je iskrslo novo sporno pitanje. Po srijedi je odnos krivičnoga djela iz § 301. prema krivičnomu djelu iz § 139.

Krivično djelo iz § 139. čini onaj, koji protiv svoga uvjerenja nekoj vlasti lažno prijavi, da je izvjesno lice učinilo krivično djelo, ili

Digitized by Google

da je povrijedilo svoju službenu dužnost u namjeri, da se protiv njega otpočne krivični ili disciplinski postupak. Krivično pak djelo iz § 301. čini, koji za nekoga iznosi ili pronosi štogod neistinito, što časti, dobromu imenu ili privrednomu kreditu ovoga može škoditi.

Kako predmet klevete može biti i krivično djelo (vidi §§ 311. i 312.) dakle ono isto, što je u glavnome predmet krivičnoga djela iz § 139., to je nastao pravni spor, koji je u ovome. Prema jednomu stanovištu. čim je netko izvjesno lice prijavio vlasti, da je učinilo krivično djelo, u namjeri, da se protiv njega otpočne krivični postupak, sud u postupku protiv prijavitelja zbog djela iz § 139., ima da prosudi, da li je prijava učinjena lažno, protiv uvjerenja ili nije. U prvom slučaju sud će donijeti kondemnatornu presudu, u drugom liberatornu. Isključeno je gonjenje zbog klevete. Drugo stanovište dijeli se u dva različna mišljenja. Oba ta mišljenja imadu zajedničko to, da učinilac prijave vlasti ne može biti gonjen zbog djela klevete, ako je presudjen zbog djela iz § 139. Glede ostaloga se mimoilaze. Prema jednome od tih mišljenja država ima svakako prvenstveno pravo gonjenja zbog djela iz § 139., tako te prijavljeni može da preduzme gonjenje za djelo iz § 301. istom onda, kada prijavitelj nije osudjen zbog djela iz § 139. Stvara se dakle nekakav »supsidijarni sticaj«, kemu u krivičnom zakonu nema ni traga. Naš krivični zakon pozna samo idealni sticaj, koji je u tome, da se jednim djelom povrijedi više zakonskih propisa ili više puta jedan isti zakonski propis (§ 61). Nigdje u krivičnom pravu nije takva što odredjeno, da stanovito krivično djelo, ako je učinilac presudjen zbog toga djela, apsorbira stanovito drugo krivično djelo, a ako je oslobodjen od optužbe, da onda nastupa gonjenje zbog ovoga drugog krivičnog djela. »Supsidijarni sticaj« je dakle krivično-pravni nonsens. Druga je stvar — i to valja odmah ovdje istaknuti — kada stanovito djelo može, ako se utvrdi, da mu nestaje stanovitoga kriterija, dolaziti pod drugi krivični propis, nego li je onaj, pod koji bi dolazilo, da postoji taj stanoviti kriterij (n. pr. § 128. i 127. — § 311. odj. 1.). No to se ne može nikada desiti kod djela iz § 139., kako će se to niže vidjeti. Prema drugomu od tih mišljenja prijavljeni može primarno a ne samo supsidijarno tužiti prijavitelja zbog djela klevete, samo ako u tužbi navede, da prijavitelj nije postupao protiv uvjerenja, ili da mu se ne može dokazati, da je tako postupao. To mišljenje pretstavlja — ako je to uopće moguće — još veći krivično-pravni nonsens, jer je nedopušteno, da privatno lice ocijeni krivično djelo, za koje bi se moglo goniti po službenoj dužnosti, već je ocjena takvoga djela stvar državnoga tužioca (§ 91. reč. 1. odj. 1. z. o s. kr. p.).

Kako je došlo do tog drugog stanovišta? Onako, kako do pogrješnih tumačenja uopće dolazi često. Osjeća se potreba, da prijavilac, ako mu se ne može dokazati, da je učinio prijavu lažno, protiv uvjerenja i zato bude oslobodjen od optužbe zbog djela iz § 139., mora biti ipak kažnjen, jer da to ne ide, da netko nekažnjeno učini neistinitu prijavu vlasti. Zbog osjećaja te potrebe ne proučava se temeljito zakonski propis §-a 139. sam za sebe i u vezi sa drugim zakonskim propisima, naročito sa onima o kleveti, i ne opaža se, da se dolazi u očito

Digitized by Google

protuslovlje sa drugim zakonskim propisima, što zorno dokazuje, da tumačenje nije ispravno. To su značajne osobine aprioristićkog tumačenja.

Za ispravno prosudjenje pitanja valja prije svega ispitati i utvrditi, da li ima ili nema razlike izmedju djela iz § 139. i onoga iz § 301 Ima razlika a i mora da bude razlika. Mora da bude razlika zato, to je jasno, da stanovito krivično djelo ne može biti predvidjeno u dva različna zakonska propisa, t. j. da krivično djelo, koje je predvidjeno u jednom zakonskom propisu, ne može biti predvidjeno i u drugom zakonskom propisu. Kada dakle mora biti razlike, u čemu je ona? Kod oba krivična djela može da bude predmet navoda (prijave vlasti odnosno iznošenja ili pronošenja) krivično djelo. To je jedan zajednički kriterij. Kako i kod klevete može biti slučaj, da učinilac iznosi ili pronosi nešto neistinito (u našem primjeru: krivično djelo) protiv uvjerenja, t. j. sa sviješću, da je to neistinito, to se u § 139. ni time načelno ne razlikuje od § 301. U čemu je dakle razlika? Razlika je u tome, što se navadjanje, da je izvjesno lice učinilo krivično djelo, kod djela iz § 139. vrši kao prijava vlasti, dok se to navadjanje kod § 301. vrši kao iznošenje ili pronošenje, t. j. kao saopćenje drugim licima kao članovima društva.

Razlika mora i može da bude samo u tome, jer se inače primjer klevete, kojoj je predmet krivično djelo, a klevetnik to iznosi protiv uvjerenja, ni u čemu ne bi razlikovao od djela iz § 139.; jer bi se dakle desilo ono, što u krivičnom zakonu ne može da bude, t. j. da je stanovito djelo predvidjeno u dva različna zakonska propisa.

Kada je pak razlika u tome, onda se pitanje rješava samo po sebi. Ako ima prijava vlasti, ne može biti ni govora o kleveti; učinilac ili će biti proglašen krivim za djelo iz § 139. ili će biti oslobodjen od optužbe. Ako pak nema prijave vlasti, onda ne može biti govora o djelu iz § 139., da ma bi protiv oklevetanoga baš zbog iznošenja ili pronošenja klevetnika bio pokrenut krivični postupak (vidi za razliku §§ 209. i 487. ranijega važećega kz.).

Bitan argumenat zato, da za slučaj prijave vlasti ne može biti govora o kleveti, je dakle taj, što se djelo iz § 139. razlikuje od djela iz § 301. upravo prijavljenjem vlasti.

To je bitan argumenat, jer je zasnovan u različtoj prirodi djela iz § 139. i djela iz § 301. Ali prije noveliranja krivičnoga zakona bilo je i drugih, moglo bi se reći slučajnih, argumenata, koji su vojevali protiv suprotnoga stanovišta.

Kazalo se je: djelo iz § 139. apsorbira djelo iz § 301. Zašto?

Što se za djelo iz § 139. goni po službenoj dužnosti, ne može biti razlogom apsorpcije. Ne može to biti zato, jer je ozakonjeno načelo krivičnoga prava, da teže privično djelo, ukoliko apsorpcija uopće dolazi u obzir, apsorbira blaže krivično djelo (vidi n. pr. § 128). A težina krivičnoga djela je posve nezavisna od toga, tko je ovlašćen za gonjenje. To je jedno. Ali ima djela klevete, za koja se goni po javnoj tužbi,

Digitized by Google

dakle po službenoj dužnosti, n. pr. kada su klevetani javni službenici prilikom zvaničnoga rada ili u pogledu zvaničnog rada uopće (§ 302. i § 313.). Da mora predležati njihov prijedlog odnosno prijedlog njihove starije vlasti (§ 313. i § 85.), to javnoj tužbi ne oduzima značaj javne tužbe. S toga razloga dakle djelo iz § 139. ne može apsorbirati djelo iz § 301.

Ili djelo iz § 139. apsorbira djelo iz § 301. zato, što je prvo teže krivično djelo? Valja naglasiti, da ovo pobijanje suprotnoga stanovišta polazi sa pretpostavke toga istoga stanovišta, da je takva apsorpcija u nazočnom slučaju moguća, što medjutim nije, kako je gore obrazloženo. Pobijanje se vrši dakle oružjem tog istoga stanovišta.

Težina krivičnog djela se prosudjuje prema propisanoj kazni. Ako se uzme, kao što čini suprotno stanovište, da se kleveta može učiniti i za slučaj prijave vlasti, nitko razuman ne će poreći, da tko protiv svog uvjerenja nekoj vlasti lažno prijavi, da je izvjesno lice učinilo krivično djelo, u namjeri, da se protiv njega otpočne krivični postupak, ide sa naročitim ciljem na to, da uništi dobro ime ili privredni kredit prijavljenoga. Zar si možemo zornije zamisliti taj naročiti cilj, kada je u pitanju ne samo uništenje dobrog imena ili privrednoga kredita već u stanovitim slučajevima i uništenje egzistencije uopće? Za taj slučaj (§ 301. odj. 4.) je bila propisana kazna strogoga zatvora najmanje šest mjeseci i novčana kazna, dok je za djelo iz § 139. propisana kazna strogoga zatvora ili zatvora. Kako će blaže da apsorbira teže krivično djelo? S istog razloga nije moglo biti mjesta apsorpciji klevete po djelu iz § 139. za slučaj, da je tko protiv uvjerenja lažno prijavio vlasti javnoga službenika, da je učinio krivično djelo prilikom zvaničnoga rada ili u pogledu zvaničnoga rada, dakle krivično djelo protiv službene dužnosti (§§ 384.—404), kada se je takva kleveta kažnjavala strogim zatvorom i novčano.

Prema teoriji suprotnoga stanovišta o apsorpciji, koje stanovište dopušta djelo klevete i za slučaj prijave vlasti, to bi djelo klevete, kada je njezin predmet krivično djelo a učinjena je prijava vlasti protiv uvjerenja lažno, prije noveliranja apsorbiralo djelo iz § 139. a ni u kojem slučaju obrnuto. I tako dolazimo, slijedeći teoriju suprotnoga stanovišta, do apsurdnoga zaključka, da je krivično djelo iz § 139. bilo sasvim suvišno. A to tim prije, kada se pomisli, da je za klevetu u pomenutim slučajevima bila propisana stroža kazna nego li za djelo iz § 139., ma da prijava ne bi bila podnesena protiv uvjerenja, jer se za klevetu ne traži taj rekvizit. Što nam je trebalo propisa § 139., kada je prijavljeni, uvijek polazeći sa suprotnoga stanovišta, da je kleveta moguća i za slučaj prijave vlasti, kao i sa njegove teorije o apsorpciji, nalazio zaštitu u propisima o kleveti izdašniju od one, koja je predvidjena propisom § 139., kako zbog toga, što je kazna bila stroža tako zbog toga, što nema potrebe dokazivati prijaviocu, da je vlasti učinio prijavu protiv uvjerenja!

Ma da je baš ovaj posljednji argumenat mnoge uvjerio o ispravnosti stanovišta, koje se ovdje zastupa, ističe se ponovo, da taj nije bio

Digitized by Google

bitan argumenat već posve slučajan, slučajan zato, što je naš krivični zakon propisivao tako teške kazne za klevetu. To je doduše bio argumentum ad oculos ali nije bio bitan. Bitan je samo onaj, koji je prvi naveden.

Da je suprotno stanovište pogrešno, postaje svakomu jasno, kada se uoče posljedice njegove primjene, kako se ona ukazuje u praksi. Onaj, koji je bio vlasti prijavljen, da je učinio kakvo krivično djelo, tuži prijavioca zbog djela klevete. Kako u ovom postupku nije odlučno, da li je prijavilac postupao protiv uvjerenja ili ne, jer se kleveta pojavljuje u oba slučaja, to se postojanje ili nepostojanje tog kriterija u ovom postupku ne izvidja i ne utvrdjuje. I sada treba da se dade odgovor na ova dva pitanja: Kako će dopuštanjem takve prakse dolaziti država u položaj, da prvenstveno goni zbog djela iz § 139. k. z.? Kako će dopuštanjem takve prakse uopće dolaziti do primjene propis § 139. k. z. Na oba pitanja mora se odgovoriti: Nikako. Ali u tom je odgovoru i najrječitija kritika suprotnoga stanovišta, jer ne može da bude ispravno stanovište, prema kojemu je isključena i sama mogućnost primjene § 139. k. z.

Kako aprioristično mišljenje ne bi bilo aprioristično, kada bi uvažalo argumente, koji govore protiv njega, to su pristalice suprotnoga stanovišta doduše vidjeli nevaljalost svojih argumenata, ali ipak ne će da popuste, pak su svoju tezu postavili na novu osnovicu. Oni vele: Propis § 139. k. z. štiti posve drugo pravno dobro, nego li je čast prijavljenoga lica. Njegovu čast štiti propis § 301. (odnosno 302.) k. z. Zato se u takvim slučajevima pojavljuje idealni sticaj.

Očito, da oni, koji su postavili tu najnoviju tezu, nisu promislili njezin domašaj. Ponajprije se ističe, da zakon govori tek onda o idealnom sticaju, kada stanovito krivično djelo obuhvaća obilježja predvidjena u jednom propisu i ujedno obilježja predvidjena u drugom propisu, kod čega se samo po sebi razumijeva, da su obilježja tih raznih propisa različita, jer je osnovno načelo svakoga krivičnoga zakona, da isto krivično djelo, koje imade samo ona obilježja, koja su ustanovljena u jednom propisu, ne može biti predvidjeno i u drugom propisu. Zatim ne valja smetnuti s uma, da se ne bi provadjanjem gore spomenute prakse mogao ostvarivati ni taj idealni sticaj. Tako bi opet bila izigravana primjena § 139. k. z. I najzad treba imati u vidu, da bi se idealni sticaj mogao ostvarivati samo tako, da bi nastupili istovremeno kao tužioci državni tužilac i privatni tužilac. Postigao bi se dakle vrhunac apsurditeta, da bi za gonjenje istoga krivičnoga djela bila ovlašćena dva razna tužioca: jedan po javnoj a drugi po privatnoj tužbi !

Istom sada, kada je nesumnjivo utvrdjena ispravnost stanovišta koje se ovdje zagovara, da prijavilac ne može ni u kom slučaju biti gonjen za djelo klevete, može se izložiti, zašto je zakon tako odredio. Taj je put suprotan onomu, kojim ide aprioristično tumačenje. Aprioristično tumačenje najprije utvrdjuje značenje kojeg zakonskog propisa prema subjektivnom osjećaju (potrebe, praktičnosti, pravednosti), a onda prilagodjuje sve odnosne propise tako stvorenomu stanovištu.

Cilj državne vlasti je, da se država jača i blagostanje povećava.

Digitized by Google

U tu svrhu služe joj različna sredstva. Prvo medju njima je u n u t r a š n j i p o r e d a k. Državna vlast mora zato, kada je pravo pojedinca ili javni državni poredak ugrožen ili povrijedjen, štititi ugroženo, uspostaviti povrijedjeno pravo. Djelatnost državne vlasti u tom pravcu se ispoljava u s u d o v a n j u i k a ž n j a v a n j u. Zato i odredjuju zakoni (§ 89 z. o s. kr. p.), da su sve vlasti kao i njihovi organi dužni prijaviti odmah državnomu tužiocu krivična djela, koja sami opaze ili koja im budu prijavljena ili za koja saznaju na koji drugi način, a za koja se goni po službenoj dužnosti.

Državna vlast je u tolikoj mjeri interesovana, da sazna krivična djela, za koja se goni po službenoj dužnosti, da šta više nalaže dužnost prijavljivanja izvršenih ili pripremanih krivičnih djela (n. pr. § 114. odj. 4. i § 135. kr. z.) ili u najmanju ruku nalaže dužnost vlastima, da prime svačiju prijavu (§ 90 z. o s. sr. p.).

Kako je gonjenje krivičnih djela u primarnom interesu države, to slijedi, da državna vlast može imati samo relativan obzir prema interesima pojedinih prijavljenika. Zato ona izvidja prijave, koje dolaze od nepoznatih lica (§ 91. odj. 3), zato mora državni tužilac, kada dopre do njega glas o krivičnom djelu, za koje se goni po službenoj dužnosti, narediti, da se salušaju sva ona lica, koja su taj glas rasprostrla, i zatim pomoću policijske vlasti ići glasu u trag sve do samoga izvora, odakle je potekao, uvjeravajući se koliko je moguće o njegovoj osnovanosti ili neosnovanosti (§ 91. odj. z. o s. kr. p.). Zato je i odredjeno, da će prijavilac odgovarati samo za slučaj, da je učinio prijavu lažno protiv uvjerenja, a nipošto onda, kad se taj rekvizit ne pojavljuje.

Obzir prema časti i ugledu prijavljenoga potisnut je u takvim slučajevima sasvim u pozadinu kraj primarnog interesa države za kažnjavanje krivičnih djela. Zato je djelo iz § 139. i uvršteno u poglavlje o krivičnim djelima protiv pravosudja a ne u ona o krivičnim djelima protiv časti. I najzad, zato se i može desiti, da koji krivični zakon kao n. pr. naš prje noveliranja, kažnjava pače lakoumno učinjenu klevetu strože nego li lažno protiv uvjerenja podnesenu prijavu vlasti, da je izvjesno lice učinilo krivično djelo. Zato ni u kojem slučaju ne može prijavilac biti gonjen za djelo klevete, bilo da je za klevetu propisana stroža ili blaža kazna nego li za djelo iz § 139., jer su to dva posve različita krivična djela, koja nemaju apsolutno ništa zajedničko. Ako je kleveta strože kažnjavana nego li djelo iz § 139. k. z., osim toga s razloga, što bi se stvaralo nemoguće pravno stanje, da bi prijavilac pače za slučaj lakoumne prijave bio strože kažnjavan, nego li da je kažnjen za djelo iz § 139., za koje zakon pretstavlja, da je prijava podnesena protiv uvjerenja. Ako je pak kleveta blaže kažnjavana nego li djelo iz § 139. k. z., osim toga s razloga, što bi gonjenjem prijavioca zbog djela klevete ovaj protupravno izbjegao gonjenje zbog težega krivičnoga djela iz § 139. k. z.

III. Kleveta i nečija izjava, da će pred sudom kao svjedok potvrditi stanovitu, za pravni spor relevantnu činjenicu. — Da bude odmah jasno, što je predmet ovog prikaza, evo jednoga primjera: A je pred više godina pozajmio B-u iznos od 10.000 D bez ikakve isprave ali u

Digitized by Google

prisutnosti dvaju svjedoka C i D. Kada A opomene B-a na isplatu duga, B poreče, da mu je A išta pozajmio. A prije no što podnese tužbu protiv B-a, piše svjedocima C-u i D-u, koji sada borave u udaljenom mjetu, da mu jave, da li se oni još sjećaju tog dogadjaja. Oni mu pismeno odgovore, da se toga dobro sjećaju i da su spremni to potvrditi kao svjedoci pred sudom. Tada A podnese tužbu sudu i priklopi tužbi pisma C-a i D-a, ponudivši ih ujedno kao svjedoke. Čim B to sazna, tuži C-a i D-a krivičnomu tužbom zobg djela klevete.

Ili: A upita C-a i D-a u prisutnosti dužnika B-a, koji poriče primitak zajma, da li se oni toga sjećaju, na što oni odgovore jesno i izjave, da će to svaki čas pred sudom potvrditi kao svjedoci. B i ne čekajući, da A podnese tužbu sudu, tuži C-a i D-a zbog djela klevete.

Da li ima u tim primjerima djelo klevete? Nesumnjivo će se mnogi pitati, da li je moguće, da će tko doći na pomisao, da u tim i sličnim primjerima tuži one, koji su se ponudili kao svjedoci, zbog djela klevete. Medjutim ne samo što se je to u praksi dogodilo, nego se što više desilo i to, da je sud stao na stanovište, da je djelo klevete u takovim primjerima načelno moguće.

Je li to stanovište ispravno? Van svake je sumnje, da iznošenje ili pronošenje, da stanovito lice poriče primitak zajmova, može škoditi kako časti i dobromu imenu tako i privrednomu kreditu toga lica. No pitanje je, da li nečija ponuda, da će kao svjedok potvrditi pred sudom, da je stanovite lice, koje to poriče, primilo zajam, može načelno sačinjavati biće klevete? Pitanje je, da li takovo djelo, koje se inače t. j. ne pazeći na okolnost, da je to učinjeno kao ponuda svjedočanstva pred sudom, posve podudara sa obilježjima klevete, sadržava krivičnu protupravnost?

Da se uzmogne prosuditi osnovanost ili neosnovanost spomenutoga stanovišta, valja ispitati, da li se ono može skladno uokviriti u važeći pravni sustav, ili pak da li ono dolazi u protuslovlje sa ma kojim pravnim propisom. U prvom slučaju je ono ispravno, u drugom pogrešno. Osnovno je naime načelo svakog ispravnog tumačenja, da u stanovitom smislu tumačeni zakonski propis ne smije dolaziti u sukob sa drugim zakonskim propisima istoga pravnoga sustava. Ali prije toga ispitivanja, vrlo je zgodno razmatrati, kakvim posljedicama vodi pomenuto tumačenje.

I već kod tog ispitivanja će se vidjeti, da se tim tumačenjem stvaraju situacije, koje se odmah i za svakoga, ma nepravnika ukazuju neodrživima. To nije česta pojava kod pogrešnog tumačenja zakonskih propisa. Tumačenje kojega zakonskog naredjenja može biti pogrešno, ali ne mora stvarati neodržive situacije, ili bar neodrživa situacija nije zamjetljiva odmah i za svakoga.

Koja je dakle situacija, koja nastane kao posljedica pomenutoga stanovišta?

Da to pokažemo, vratimo se primjerima u početku navedenima. A je imao da iskazom svjedoka C-a i D-a u gradjanskoj parnici dokaže, da je B-u pozajmio 10.000 D. Situacija, pak koja nastane kao posljedica pomenutoga stanovišta, je ta, da C i D, koji su imali služiti

Digitized by Google

A-u dokazalom njegovoga tvrdjenja, odjednom prestanu biti dokazalom, te se oni i sami moraju poslužiti drugim dokazalima, hoće li da dokazom istinitosti ishode svoju nekažnjivost (§ 311. k. z.).

Abnormalnost tako stvorene situacije je prvo u tome, što onaj, koji imade služiti stvarno dokazivaocu (A-u) kao svjedok, postane odjednom sam dokazivalac, kome će eventualno služiti kao svjedok sam dokazivalac, i drugo u tome, što će se u krivičnom postupku dokazivati činjenica, koja se je imala dokazivati u gradjanskom postupku. Stanje dakle, kakvo bi trebalo da bude u normalnom toku stvari, postavljeno je po spomenutom stanovištu formalno naglavce. Ali time abnormalnost nije iscrpljena. Mora se naime dopustiti mogućnost, da onaj, koji bi imao po normalnom odvijanju stvari nastupiti kao svjedok, u krivičnom postupku zbog klevete ne može dokazati istinitost onoga, što je imao da potvrdi kao svjedok. Uzmimo opet primjer, naveden u početku ovog prikaza, ali s tom modifikacijom, da A nije sam pozajmio B-u novac, već njegov pokojni otac, koji mu je o tome nešto pripovijedao. Kako C i D ne će moći dokazati istinitost datoga zajma u postupku zbog klevete ni pomoću A-a kao svjedoka, a zbog gradjanske parnice se ne može odložiti krivični postupak (§ 4. z. o s. kr. p.), oni će morati biti presudjeni kao klevetnici. Kao klevetnici presudjeni su zato, što im je po pomenutom stanovištu oduzeto svojstvo svjedoka a ne mogu ishoditi riješavajuću presudu, jer nemaju dokazala za činjenicu, za koju su oni trebali da budu dokazalom. Zar ima koga, koji ne će priznati, da je to stanje abnormalno?

Ali još nije postignut vrhunac abnormalnosti. Sada dolazi u pitanje njihovo svjedočanstvo u gradjanskoj parnici. Nema procesualnoga propisa, da se takvi svjedoci ne bi pripuštali svjedočenju. Ako bude sudac u gradjanskoj parnici na svome mjestu, on će odmah shvatiti situaciju i ne će iz činjenice, što su svjedoci bili presudjeni zbog klevete, izvoditi nikakve posljedice, t. j. on će i kazivanju dvojice ili više svjedoka sumnjivih (§ 156. sl. d) grpp.) pridati moć potpuna dokaza, a isto tako će i kazivanju jednoga jedinog sumnjivog svjedoka pridati moć potpunoga dokaza u savezu sa domirnom zakletvom ili drugim dokazalima (§ 159. br. 1. i 3. grpp.), odnosno on će po novom gr. p. p. po slobodnom uvjerenju, ocijenivši brižljivo okolnost, kako su svjedoci presudjeni zbog klevete, smatrati svjedoke nepristranima i njihove iskaze vjerodostojnima (§ 423.). Kakvo nastaje sada stanje?

Da je s jedne strane B presudjen na isplatu pozamljenoga mu novca na osnovu vjerodostojnih iskaza svjedoka C-a i D-a, ali da su ti isti svjedoci presudjeni za djelo klevete za to, što su pismeno ili usmeno izjavili, da će iskazati ono, što su docnije iskazali. Zar si možemo zamisliti veći apsurd?

Isto neodrživo stanje nastaje, ako A tuži B-a zbog uvrede, koju je izrekao u prisutnosti C-a, a ovaj se ponudi A-u, da će to potvrditi kao svjedok. U krivičnom postupku, koji pokrene B protiv C-a zbog djela klevete, ako se dopusti, kako to čini spomenuto stanovište, da takva ponuda može načelno sadržati djelo klevete, C će morati biti presudjen, jer mu nije dozvoljeno, ma da bi i imao druge svjedoke, dokazi-

Digitized by Google

vati istinitost djela B-a (§ 312. br. 2. kr. z.). Stanje će naime biti takovo, da će B, eventualno samo na osnovu iskaza C-a, biti presudjen zbog uvrede na štetu A-a, ali i C zbog klevete zato, što se je A-u ponudio, da će mu potvrditi B-ovu uvredu!

Kada se pristalicama spomenutoga stanovišta predoči izložena neodrživost stanja, koja se stvara tim stanovištem, onda se doduše zamisle, ali ne će da popuste, pa zato nastoje, da ublaže neodrživost stanja veleći, da time, što je u načelu izrečena mogućnost, da ponuda svjedočanstva sačinjava djelo klevete, nije rečeno, da će lice, koje je ponudilo svjedočanstvo, i morati da bude presudjeno. Ponajprije se napominje, da će lice, koje je ponudilo svjedočanstvo u malo prije navedenom primjeru uvrede B-a na štetu A-a, svakako morati da bude presudjeno s obzirom na propis § 312. br. 2. k. z. U ostalom neodrživost stanja nije nikako ublažena, a kamo li uklonjena tim tvrdjenjem, da u takvim slučajevima ne mora pasti kondemnatorna presuda, jer se neodrživost spomenutoga stanovišta ispoljava već u mogućnosti, da bude donesena kondemnatorna presuda i stvoreno abnormalno stanje. Dakle, sama neodrživost izloženog stanja upućuje na to, da stanovište ne može biti ispravno.

Prema spomenutomu stanovištu dopuštena je načelno tužba zbog djela klevete i onda, kada stranka u gradjanskom ili krivičnom postupku navede, da je od izvjesnog lica, koje nudi kao svjedoka, saznala stanovite za postupak relevantne činjenice, u koliko bi inače ove sadržavale biće klevete.

A sada se pita, po kojem zakonskom naredjenju je zabranjeno, da stranka u gradjanskom ili krivičnom postupku navede, da je od izvjesnoga lica saznala stanovite za dotični postupak relevantne činjenice?

Ne samo što nije nigdje zabranjeno, da stranka navede, od koga je saznala stanovite relevantne činjenice, nego je to u izvjesnim slučajevima upravo potrebno. Uzmimo na primjer povratu u prijašnje stanje zbog nadjenih novih dokazala, kada interesovano lice mora učiniti vjerovatnim (zasvjedočiti), da mu za vrijeme prijašnje rasprave nije bilo moguće pronaći ili doprinijeti ustvrdjena nova dokazala (§ 366. grpp., slično za obnovljenje po novom gr. p. p. — § 624. br. 6. i odj. 2.). Interesovano lice, da doprinese po zakonu traženo zasvjedočenje, mora navesti, da je toga i toga dana saznalo od toga i toga, da je i on bio prisutan, kada se zbila dotična relevantna činjenica. A kada stranka po zakonu mora da navede, da je od izvjesnoga lica saznala stanovitu relevantnu činjenicu, kako može dotično izvjesno lice biti gonjeno zbog klevete? Jedno od osnovnih načela krivičnog prava je to, da ne može biti kažnjivo djelo, koje je ma po kojem zakonskom propisu naloženo ili dopušteno. To načelo važi i onda, ako i nije izrekom ozakonjeno. A važi zato, što stanoviti pravni sustav sačinjava organsku cjelinu, koja ne podnosi medjusobno sukobljavanje pojedinih zakonskih propisa. Medjutim je to načelo i ozakonjeno u našem krivičnom zakonu (§ 23.) ovako: N e m a k r i v i č n o g a d e l a, a k o p r o p i s i j a v n o g a

Digitized by Google

ili privatnoga prava isključuju protivupravnost djelanja.

Ali i tamo, gdje to stranci i nije naloženo, nije joj nikakvim propisom, naročito ne procesnim, zabranjeno, da navede, da je od lica, koje nudi kao svjedoka, saznala stanovitu činjenicu relevantnu za dotični zakonski postupak. Zato i za taj slučaj važi propis § 23. k. z.

A po kojem zakonskom propisu bi bilo zabranjeno, da tko ponudi svoje svjedočanstvo o stanovitoj prijepornoj činjenici? Zar takvo lice hoće što drugo do li to, što je uredjeno u procesnim propisima: da stranka dokaže činjenicu, koja je potrebna dokaza? Kako je stranka ovlašćena, da traži svjedoke za činjenice, koje ima da dokaže, tako su i svjedoci ovlašćeni, da se jave i da izjave svoju spremnost, da će potvrditi dotične činjenice, koje stranka ima da dokaže. Sve je to unutar granica procesnih propisa i zato i ovdje dolazi do primjene propis § 23. k. z.

Jako je zgodno, što je inače samo po sebi razumljivo načelo §-a 23. k. z. postalo zakonskim propisom, jer je tako svako pozitivnim zakonskim propisom upozoravan na to, da ne može biti kažnjivo ono, što je po drugim propisima ma kojega zakona istoga pravnoga sustava dozvoljeno.

U ovom prikazu pobijano stanovište je dakle pogrešno zato, što dolazi u protuslovlje sa propisom § 23. k. z.

Pošto je tako utvrdjeno, da načelno nema krivične protupravnosti u izjavi izvjesnoga lica, da će kao svjedok potvrditi činjenicu, svejedno, da li takva izjava predleži kao njegova neposredna izjava, ili pak posrednim kazivanjem stranke ili kojega trećeg lica, ma da bi takvo navadjanje, učinjeno u drugim prilikama, sadržavalo djelo klevete, to se ističe, da to načelo kao načelo važi dabome i u onim slučajevima, gdje se tko nudi, da će kao svjedok potvrditi nečije krivično djelo. U takovim slučajevima ne može dolaziti do primjene propis § 311. odj. 2. odnosno § 312. br. 3. k. z. propis naime, da se istinitost činjenica dokazuje samo pravnosnažnom presudom odnosno da dokazivanje istinitosti nije dopušteno, ako je oklevetani za krivično djelo, koje je klevetnik protiv njega iznio, oslobodjen odgovornosti pravosnažnom sudskom odlukom. Ne mogu ti propisi dolaziti do primjene zato, što u izjavi izvjesnoga lica, da će nečije krivično djelo potvrditi kao svjedok, nema protupravnosti djelanja; zato dakle, što u takvoj izjavi nema obilježja djela klevete (§ 23. k. z.).

Kako dakle u tome nema uopće krivičnog djela, to se takav predmet nema upućivati na glavni pretres, nego će se izvidjaji obustaviti po § 96. odj. 2. u vezi sa § 108. odj. 2. z. o s. kr. p. ili će apelacioni sud, ako istom on dodje u položaj, da predmet razmotri zbog podnešenog prigovora protiv optužnice, donijeti po § 208. br. 1. z. o s. kr. p. rješenje, da nema mjesta optužbi i da se krivično postupanje obustavlja.

IV. Privatni učesnik. — Kolikogod pitanje, koje je predmet ovoga prikaza, izgleda već po svojoj prirodi jasno u tolikoj mjeri, da nije potrebno o njemu raspravljati, ipak tome nije tako, kako pokazuje

Digitized by Google

praksa. Da se dotična naredjenja zakona o sudskom krivičnom postupku pogrešno primjenjuju, tome je kriva praksa, koja se je stvorila u oblasti ranije važećega kaznenog postupka. Potcrtava se, da je tome kriva praksa, jer je i raniji kazneni postupak odredjivao ono isto, što i novi zakon. Može se jedino dopustiti, da raniji zakon nije bio tako jasan, kao što je današnji, ali dotični propisi se stvarno podudaraju.

Što je dakle privatni učesnik? Privatni učesnik veli § 6. z. o s. k. p. je onaj oštećenik, koji se pridružio krivičnomu postupka r a d i o s t v a r e n j a s v o g a p r i v a t n o-p r a v n o g a p o t r a ž i v a n j a.

A oštećenik je onaj, čije je ma kakvo pravo učinjenim krivičnim djelom oštećeno, povrijedjeno ili ugroženo. Raniji kazneni postupak je odredjivao u § 35.: Svaki, koji je u svojim pravima povrijedjen zločinstvom ili prestupkom, koji valja progoniti ureda radi, može, dok ne počne glavna rasprava, z b o g s v o j i h p r i v a t n o-p r a v n i h t r a ž b i n a pridružiti se kaznenomu postupku i postaje tim privatni učesnik.

I po novom k. p. oštećenik se može sa svojim privatno-pravnim potraživanjem pridružiti krivičnomu postupku do početka glavnoga pretresa (§ 295. st. 4. kp.)

Već iz tih naredjenja se vidi, 1) d a j e p r e d m e t p r i d r u ž e n j a p r i v a t n o - p r a v n o p o t r a ž i v a n j e, t. j. t o č n o o p r e d i j e l j e n o t r a ž e n j e, 2) d a t o p o t r a ž i v a n j e m o r a b i t i s t a v l j e n o p r i j e p o č e t k a g l a v n o g a p r e t r e s a.

Ali ima i drugih propisa koli važećega toli ranijega krivičnog postupnika, iz kojih se vidi, da valja konkretno privatno-pravno potraživanje staviti prije početka glavnoga pretresa, dakle u pravilu u pripremnom postupku.

Prema § 180. važećega krivičnoga postupka, kada se oštećenik ispituje kao svjedok u istrazi, pitat će se naročito i o tome, da li se pridružuje krivičnomu postupku s a s v o j i m p r i v a t n o-p r a v n i m p o t r a ž i v a n j i m a. Tome naredjenju odgovara propis § 163. staroga kaznenog postupnika, koji odredjuje: »Onaj, koji je zločinstvom ili prestupkom povrijedjen u svojem pravu, ima se, kada se preslušava kao svjedok u istražnom postupku, napose upitati o tome, da li se pridružuje kaznenome postupku.«

Svakako je zanimljivo utvrditi razliku izmedju ta dva propisa. Dok stari propis veli samo »da li se pridružuje kaznenom postupku«, novi propis dodaje »sa svojim privatno-pravnim potraživanjima«. Novi je propis naime precizniji isticanjem, da je predmet pridruženja privatno-pravno potraživanje. Stari postupnik nije to istakao ne smatrajući takvo isticanje potrebnim, jer je i onako u § 35. rečeno. da se pridruženje vrši zbog privatno-pravnih tražbina. No kako ćemo kasnije vidjeti, to isticanje novog zakona učinjeno je namjerno upravo s obzirom na praksu, koja se je stvorila u oblasti staroga zakona.

Prema § 295. st. 2. važećega k. p. na štetu prouzrokovanu krivičnim djelom i na druge sporedne okolnosti, koje su važne za privatno-pravne posljedice, pažnja će se obraćati po službenoj dužnosti. Ako bi

Digitized by Google

bilo sumnje, da li oštećenik zna, da se pokreće ili da je u toku krivični postupak, sud će ga o tome obavijestiti, da može iznijeti svoje potraživanje. Slično odredjuje stari postupnik u § 306. st. 1.: Na štetu nastalu uslijed kažnjiva djela i na ostale uzgredne okolnosti, važne u pogledu privatno-pravnih posljedica, treba da se ima obzir ureda radi. Oštećeniku, kad se bude dvojilo o tome, da li znade o kaznenom postupku, koji će se povesti, dat će se to na znanje, da upotrijebivši svoje pravo, pristupi kaznenom postupku.

Oba propisa i opet upućuju na to, da se radi o pripremnom postupku, u kome pridruženje ima da se izvrši.

I kod ta dva propisa izbija razlika malo prije spomenuta. Stari postupnik veli »da upotrebiv svoje pravo, pristupi kaznenomu postupku«; novi je opet precizniji, izričući, o kojem se pravu radi: »da može iznijeti svoje potraživanje«. I ta razlika nije slučajna, kako ćemo vidjeti niže.

Dalje propisuje § 296. st. 1. važećega k. p. »Lice koje se je javilo s potraživanjem, dužno je samo ili preko svoga zakonskog zastupnika navesti sva potraživanja i podnijeti dokaze«. — Slično naredjuje prva rečenica 2. st. § 306. staroga k. p.: U slučaju pristupa ostavit će se privatnom učesniku, ili ako isti sam ne bi bio vlastan sebe zastupati, zakonitomu njegovu zastupniku, da tražbine svoje navede i dovoljno dokaže.

I ovdje vidimo već naglašenu razliku. Po starom postupniku »u slučaju pristupa«; novi se time ne zadovoljava, nego ističe »lice, koje se je javilo s potraživanjem«.

Da ne bude sumnje o tome, što znači »pristupiti« krivičnomu postupku, novi postupnik precizira: »javiti svoje potraživanje«. Nije nikakav pristup, nije nikakovo pridruženje, kad oštećenik veli: »Pristupam ili pridružujem se krivičnomu postupku«, nego on mora, da naznači svoje potraživanje, t. j. ono, što on traži, da mu sud dosudi odnosno zahtjev, da se stanoviti pravni posao ili nastali pravni odnos uništi.

U citiranim posljednjim dvjema naredjenjima vidimo još drugu značajnu razliku. Prema staromu postupniku oštećenik ima da »navede svoje tražbine«, prema novomu oštećenik je dužan, da navede »sva potraživanja«. Ako navede samo dio svojih potraživanja, on postaje time privatni učesnik sa svima pravima, koja mu daje krivični postupnik (§ 52.—55., 394. k. p.), ali sa ostalim, nenaznačenim dijelom svojih potraživanja, on ne može svoje potraživanje na glavnom pretresu dopuniti ili proširiti.

Isto takvo značajno naglašivanje, da se pridruženje vrši naznačenjem privatno-pravnoga potraživanja, nalazimo i u § 215. z. o s. kr. p., gdje je riječ o pozivanju na glavni pretres: »No oštećenika, koji se sa svojim privatno-pravnim potraživanjem pridružio krivičnomu postupku, valja upozoriti, da će se, ako ne dodje na pretres, uzeti, da nije voljan preuzeti zastupanje optužnice, ako bi tužilac od nje odustao.«

Digitized by Google

Citirano naredjenje novoga postupnika (§ 296. odj. 1) upravo sili na svraćanje pažnje analogiji odnosnih propisa o postupku u mjeničnim (i čekovnim) sporovima. »Oni mjenbeni dužnici, kojima je naloženo, da iznos mjenice isplate za 3 dana, moraju uz isti rok podnijeti sudu i razložiti s v e svoje prigovore (§ 7. nar. od 25. I. 1850.). Ako se utužena tražbina osniva na mjenici, koja . . . . . da u strogom roku od 3 dana plati uz mjenični dug i sporedne tražbine kao i sudom odmjerene troškove, ili da u istom roku podigne protiv toga naloga s v e prigovore, koje bi imao (§ 651. novog grpp.).

Ostvarivanja privatno-pravnih potraživanja u krivičnom postupku je fakultativno a ne obligatorno, t. j. oštećenik može ih ostvarivati u krivičnom postupku, ako hoće; ako ne će, otvoren mu je put gradjanske parnice (§ 295. st. 1. i 4. novog k. p.). Kada je tome nesumnjivo tako, kakav smisao bi imao zakonski propis, da je oštećenik d u ž a n navesti s v a svoja potraživanja prije glavnoga pretresa, ako bi ih mogao u cjelini ili djelimice navesti istom na glavnom pretresu?

Da se dužnost navadjanja privatno-pravnih potraživanja odnosi na pripremni postupak, vidi se takodjer i iz daljeg naredjenja, § 296 st. 2. novoga k. p.

O potraživanju saslušat će sudac i okrivljenika i izvidit će sve, što je potrebno za pronalaženje i utvrdjenje štete. Isto tako i stari postupnik u 2. rečenici 2. stava § 306.: »Okrivljenika treba o tome saslušati i učiniti sve što je potrebno, da se izvidi i pronadje šteta«. A vidi se to i iz naredjenja § 52. novoga k. p., prema kojemu privatni učesnik ima pravo, da državnomu tužiocu i sucu u t o k u i z v i d j a j a i i s t r a g e pruži sva sredstva u cilju pronalaženja krivca ili u c i l j u p o t k r j e p l j e n j a t r a ž e n j a n a k n a d e š t e t e. A može se potkrijepiti traženje štete, samo ako je već stavljeno konkretno traženje. Za vrijeme glavnog pretresa privatni učesnik poslije završne riječi državnoga tužioca dobiva riječ radi p o t k r j e p l j e n j a svojih zahtjeva (§ 52. br. 3. novoga k. p.). Prema tome na glavnom pretresu ne može, da navede svoje privatno-pravne zahtjeve. On ih može samo potkrijepiti. Slično stari postupnik u § 35. br. 1. i 3. No stari postupnik u br. 3. § 35. postaje svojom dikcijom nejasan, jer veli: »Na kraju rasprave, pošto državni odvjetnik učini svoj zaglavni prijedlog i obrazloži ga, dobit će (naime privatni učesnik) neposredno riječ, da n a v e d e s v o j e t r a ž b i n e i d a i h p o t k r i j e p i«. Ali taj »navod tražbe« pogledom na citirane propise istoga staroga postupnika nema se razumijevati u smislu, da oštećenik može iznijeti svoja potraživanja istom na glavnom pretresu. Ne može se to tako razumijevati, jer bi tako tumačen propis dolazio u protuslovlje sa ostalim zakonskim propisima, koji normiraju to pitanje. Taj propis imao se je tumačiti tako, da će privatni učesnik u cilju potkrepljenja svojih privatno-pravnih potraživanja ova morati još jednom da istakne. Svakako je takva dikcija nezgodna, jer dopušta pogrešno tumačenje. A dopušta pogrešno tumačenje zato, što se ne može, kako život uči, tražiti od svakoga pravnika, da duboko prouči zakone i da tumači koji netočni zakonski izraz, dovodeći ga u sklad sa drugim zakonskim propisima. Ali novi postupnik,

Digitized by Google

točno odredivši pojam privatnog učesnika, bio je i ovdje precizan, pa ne govori o navadjanju potraživanja, nego jedino o njihovom potkrepljenju.

Činjenica je, da se je u oblasti ranijega k. p. moguće baš radi dikcije § 35. br. 3., stvorila praksa, da su oštećenici kod preslušavanja u pripremnom postupku davali takva očitovanja: »Pridružujem se kaznenom postupku, a otštetni zahtjev ću staviti na glavnoj raspravi«. To se je smatralo dovoljnim za ostvarenje položaja privatnoga učesnika u svakom pogledu, dakle i u pogledu ostvarivanja privatno-pravnih zahtjeva u kriviènom postupku. To je prema novomu postupniku posve isključeno. Citirana naredjenja novoga postupnika ne dopuštaju nikakve sumnje o tome, da oštećenik može postati privatnim učesnikom samo tako, da prije početka glavnoga pretresa navede svoje privatno pravno potraživanje i snjime se pridruži kriviènomu postupku.

Ali novi postupnik, kao da je računao sa krivom praksom u ranijem zakonu, pa da spriječi uvlačenje krive prakse i u novi zakon, donio je naredjenje, kojim je otklonjena svaka sumnja o tome, kako treba da se učini pridruženje kriviènom postupku. To naredjenje 3. stava § 295. k. p.: »Potraživanje svoje oštećenik podnosi sudu zasebno ili prilikom svoga ispita, unoseći u zapisnik izjavu, da se sa svojim točno naznačenim privatno-pravnim potraživanjem pridružuje kriviènomu postupku.« To zakonsko naredjenje ne bi moglo biti jasnije.

Oštećenik dakle, koji nije prije početka glavnoga pretresa točno naznačio svoja privatno-pravna potraživanja i s njima se pridružio kriviènomu postupku, ne postaje privatnim učesnikom i stoga mu ne pristoje ovlašćenja označena u §§ 52.—55. i 384. k. p., a niti može u kriviènom postupku ostvariti svoja privatno-pravna potraživanja (§§ 295. i sl. k. p.). A privatni učesnik, koji nije prije glavnoga pretresa naznačio sva svoja potraživanja, nego samo jedan dio, nema prava, da u kriviènom postupku ostvari nenaznačeni dio potraživanja.

Navedeni propisi o tomu, kako se i kada oštećenik može pridružiti kriviènom postupku, ulaze posvema skladno u okvir sredjenog pravnoga sustava. Pridružiti se kriviènomu postupku znači zahtijevati, da se u kriviènom postupku odluči o potraživanju, koje inače po svojoj prirodi spada na gradjansku parnicu. Ako bi oštećenik ostvarivao svoje privatno-pravno potraživanje gradjanskom parnicom, morao bi to učiniti tužbom. Tri su glavne sastojke svake tužbe: 1) opredijeljeno traženje, 2) činjenice, na kojima se osniva to traženje i 3) dokazna sredstva, kojima se tužilac namjerava poslužiti radi dokazivanja svojih činjeničnih tvrdjenja. Sve to mora da sadrži i pridruženje kriviènomu postupku s tom razlikom, da nije potrebno navoditi one činjenice i ona dokazna sredstva, koja se odnose na krivièno djelo, jer je to već predmet kriviènoga potupka kao takvoga. No kako bez tužbe nema gradjanske parnice, tako se ni u kaznenom postupku ne može ostvarivati privatno-pravno potraživanje, ako to potraživanje nije točno naznačeno prije početka glavnoga pretresa. Naznačivanje potraživanja uz izjavu pridruženja kriviènomu postupku zamjenjuje tužbu u gradjanskoj parnici,

Digitized by Google

Pravni odnosi u žitnom režimu

Napisao dr. Jeremić Stojan, odvjetnik u Novom Bečeju.

Uvod.

Tako zvani »žitni režim« stvoren je raznim i dosta brojnim zakonima, odlukama, pravilnicima i naredjenjima, pri donošenju kojih se u glavnom pazilo na svrhu, da se pomogne proizvodjačima pšenice, ali pravni odnosi nisu dovoljno obradjeni i izazvali su razna shvaćanja sa strane zainteresovanih osoba, te raznolika stanovišta u krugovima pravnika. Najvažnija pitanja, koja su u praksi sporna, jesu: u koju vrstu trgovačkih ili općih pravnih poslova imaju se uvrstiti, dakle i pod koje propise trgovačkoga ili općega gradjanskoga zakona podvesti poslovi sklopljeni u primjeni »žitnoga režima« izmedju države i privilegovanog akcionarnoga društva za izvoz zemaljskih proizvoda kraljevine Jugoslavije, kraće zvanoga privilegovanog izvoznog akcionarskog društva, ili još kraće Prizada; dalje poslovi izmedju ovoga društva i trgovaca, poslovi izmedju trgovaca i proizvodjača i poslovi neposredno izmedju Prizada i proizvodjača; — a zatim: tko i kako, kome i koliko je dužan platiti za pšenicu, prijavljenu i preuzetu, za pšenicu prijavljenu a ne preuzetu, te za pšenicu uopće ne prijavlienu nego držanu u namjeri kasnije prijave i predaje, i konačno, je li tko i u koliko, te pod kojima uslovima dužan preuzeti pšenicu iz 1931. godine. Da se može zauzeti pravno stanovište u tome skupu nametnutih pitanja, potrebno je prethodno upoznavanje najvažnijih propisa žitnoga režima, iz kojih bi se moglo nešto izvesti.

1. — Zakon od 27. lipnja 1931. o izvozu i uvozu pšenice, raži i pšeničnoga brašna (I. br. 21763/0) dao je *državi isključivo pravo izvoza i uvoza* sviju vrsta tih proizvoda — s tim, da to svoje *isključivo* pravo država vrši preko svojih organa ili preko ustanove, koju za to ovlasti ministar trgovine i industrije po pristanku pretsjednika ministarskoga savjeta.

2. — Zakonom od 4. srpnja 1931. I. br. 22337/0 o ovlašćenju ministra trgovine i industrije za donošenje naknadnih uredaba i propisa o izvršenju zakona od 27. lipnja 1931. o izvozu i uvozu pšenice, raži i pšeničnoga kao i o kontrolnim mjerama za njegovo izvršenje, data su rečenomu ministru ovlaštenja, da može, ako to bude potrebno, i povremeno, u pojedinim krajevima i za pojedine vrste pšenice zadržati *isključivo pravo kupovanja za državu* i kupce, koji nabavljaju *za račun države*. Mlinovi, koji rade na prodaji brašna; zemljoradničke zadruge i trgovci, koji će se baviti kupovanjem pšenice, raži i pšeničnoga brašna, podvrgnuti su *nadzoru u pogledu količine i cijene*, a ustanovljene su *ikazne za one, koji kupuju pšenicu ispod propisane cijene, i za one koji, se ogriješe o zabranu trgovine i meljave*.

3. — Pravilnikom od 6. srpnja 1931. II. br. 22360/k, o načinu poslovanja privilegovanog izvoznoga društva za račun države u smislu

Digitized by Google

§§ 2. i 4. zakona u izvozu i uvozu pšenice, raži i pšeničnoga brašna, odredjeno je, da će izvoz i uvoz svih vrsta pšenice, raži i pšeničnog brašna vršiti država preko Prizada; da će Prizad sve ove poslove, koje bude vršio za račun države, voditi po uputstvima, koje će ministar trgovine i industrije saopćivati Prizadu preko svoga delegata, i da će se cjelokupno poslovanje Prizada, predvidjeno ovim pravilnikom, obavljati pod nadzorom i neposrednim učešćem delegata ministra trgovine i industrije, a u saradnji sa ministrom financija; tome delegatu je dužnost, da svakodnevno pregleda i stavlja eventualne primjedbe, ovjerava spisak dnevnih kopovina i prodaja, i podnosi izvještaj ministru, te isto tako svakodnevno i najkasnije u roku od tri dana da pregleda sva knjiženja o poslovima, predvidjenim ovim pravilnikom, i da stavlja svoju vizu; Prizad je dužan sve ove poslove zasebno knjižiti, a država će mu stavljati blagovremeno na raspoloženje potrebna novčana sredstva za kupovinu količina pšenice, koje mu budu ponudjene, kao i za administrativne troškove; Prizad je dužan plaćati najniže 160 D proizvodjaču, a 163 D zemljoradničkoj zadruzi, trgovcu ili kome drugomu posredniku, za 100 kilograma pšenice dobre kakvoće, pa i skuplje u razmjeru sa povoljnijim uslovima, i opet u sporazumu sa ministrovim delegatom; Prizad će kupljenu pšenicu prodavati u inostranstvu po najboljoj cijeni i uslovima, koje može postići u trenutku zaključenja posla, a može prodavati i u unutrašnjosti zemlje, ako situacija na trgovima u zemlji to iziskuje.

4. — Naredjenjem ministra trgovine i industrije od 10. srpnja 1931. br. 1259 ograničen je rad mlinova ušurskih i trgovačkih u srezovima Bačke, Banata i Baranje: starobečejskom, novobečejskom, velikobečkerečkom, velikokikindskom, žabaljskom, jašatomićskom, novokanjiškom, senćanskom, titelskom, alibunarskom, apatinskom, batinskom, bačkotopolskom, belocrkvanskom, vršačkom, kovačičkom, kovinskom, bulskom, novosadskom, odžačkom, bačkopalanačkom, pančevačkom, somborskom i subotičkom. Sav ušur, dobiven za meljavu pšenice, moraju ušurski mlinovi na tom području u pšenici zadržavati, a zabranjeno im je mljeti ga i prodavati kao brašno; zatim ga mogu samo Priradu prodavati, i tu prodaju mogu vršiti preko zadruga ili žitarskih trgovaca; brašno ne smiju uopće nikome prodavati. Trgovački mlinovi u spomenutim srezovima smiju mljeti najviše 40% pšenice iz ovih srezova, a ostalih 60% moraju mljeti iz ostalih krajeva države, dok trgovački mlinovi u ostalim krajevima ne smiju mljeti više nego 25% pšenice iz označenih srezova, a ostalih 75% moraju mljeti iz drugih krajeva države; ovih 40% odnosno 25% pšenice iz naprijed spomenutih srezova mogu trgovački mlinovi kupovati jedino kod Prizada uz cijene, koje budu od vremena na vrijeme propisane. Ustanovljen je nadzor nad izvršenjem ovih propisa i odredjene kazne za prekršaje.

5. Naredjenjem ministra trgovine i industrije od 4. srpnja 1931. (bez broja) ovlašten je Prizad, da direktno i preko zadruga

Digitized by Google

i trgovaca vrši isključivo pravo kupovine svih vrsta pšenice za račun države, u srezovima spomenutim u naredjenju pod IV. Prekršaji su ovdje kažnjivi.

6. — Zakonom od 4. rujna 1931. o prodaji pšenice u zemlji ustanovljena je dužnost svih trgovačkih mlinova, da svu pšenicu za meljavu kupuju isključivo kod Prizada, dok je ušurnim mlinovima dozvoljeno, da melju samo jedinačno (seljačko) brašno, za potrebe, ali ga ne smiju prodavati. Utvrdjena je osnova, prema kojoj će ministar trgovine i industrije sporazumno sa Prizadom ustanovljavati prodajnu cijenu pšenice u zemlji. Osnovan je žitni fond pri ministarstvu finansija radi pokrića eventualnih gubitaka Prizada pri kupovini pšenice, u koji je imala biti uplaćena razlika izmedju kupovne i prodajne cijene zaliha pšenice i pšeničnoga brašna, zatečenih i popisanih ovomu zakonu. Zabranjena je prodaja seljačkog brašna u zemlji, a dozvoljena je prodaja samo onoga brašna, koje su samljeli trgovački mlinovi. Odredjen je nadzor i propisane su kazne.

7. — Pravilnikom od 4. rujna 1931. o prodajnim cijenama pšenice u zemlji ustanovljene su cijene, po kojima će Prizad prodavati pšenicu u zemlji trgovačkim mlinovima.

8. — Zakonom od 4. rujna 1931. o dopuni zakona o izvozu i uvozu pšenice, raži i pšeničnoga brašna ovlaštena je Privilegovana agrarna banka, da pravi zajmove u svrhu financiranja izvoza i uvoza prema ovomu zakonu, i da daje uz državno jamstvo u tu svrhu kredite Prizadu.

9. — Pravilnikom ministra financija od 8. rujna 1931. br. 62707/III. ustanovljeni su propisi o nadzoru nad izvršenjem propisa zakona o prodaji pšenice u zemlji od 4. rujna 1931. Taj nadzor vrše službenici financijske kontrole i specijalni kontrolori, koje postavlja Prizad. Mlinovi su obvezani, da neposredno Prizadu daju potrebna saopćenja.

10. — Zakonom od 11. rujna 1931. o dopunama u zakonu o prodaji pšenice u zemlji odredjene su dalje kazne za prekršaje protiv toga zakona.

11. — Zakonom od 29. ožujka 1932. I. br. 9182/o o prometu pšenice stavljen je van snage zakon od 4. srpnja 1931. o naknadnim propisima za izvršenje žitnoga zakona (naprijed pod II.), te zakon od 4. rujna 1931. o prodaji pšenice u zemlji, kao i pravilnici i naredbe, koji su donijeti na osnovu spomenutih zakona (naprijed pod IV., V., VI., VII., IX. i X.), pa su ostali na snazi samo još zakon od 27. srpnja 1931. o izvozu i uvozu pšenice (pod I.), Pravilnik od 6. srpnja 1931. II. br. 22.360/k (pod III.), i zakon od 4. rujna 1931. o dopuni zakona od 27. lipnja 1931., (pod VIII.). Namjesto ukinutih zakona donešeni su novi propisi. Vraćena je sloboda trgovine sa žitaricama u državi, dok je izvoz i uvoz ostao i dalje isključivo pravo države. Odredjena je cijena od 160 D, po kojoj će Prizad do 1. srpnja 1932. preuzimati pšenicu iz žetve 1931. godine u cilju izvoza za račun države — s tim, da će tako u buduće kupljenu pšenicu

Digitized by Google

Prizad isplaćivati pri preuzimanju sa najmanje 50% u gotovu novcu, a za ostatak može uz državno jamstvo izdati bonove sa odredjenim platežnim rokom, koji moraju biti isplaćeni najdalje do 31. prosinca 1932. a u pogledu obaveza, koje proističu iz ugovornih odnosa stvorenih na osnovu odredaba zakona od 4. rujna 1931. u prometu žita u zemlji ovlašten je ministar trgovine i industrije, da propiše način reguliranja tih ranijih obaveza. — Ministar financija je ovlašten, da stavi kod poštanske štedionice ministru trgovine i industrije potrebnu glavnicu radi kupovine pšenice, dok Prizad ima da likvidira svoje obaveze za pšenicu preuzetu do 31. ožujka 1931. postepeno, u što kraćem roku i to po redu prijava. Kod isplate kupovne cijene po ugovorima, koje su sklonili veleposjednici kao prodavci, a koji stiču važnost po odobrenju ministarstva poljoprivrede, ako bi se cijena za zemlje imala po ugovorima računati prema notiranju koje domaće produktne burze, za utvrdjenje te cijene mjerodavna je cijena svjetskoga pariteta žita u Liverpulu, koja će prema posebnim propisima biti bilježena na domaćim produktnim burzama. U ovom zakonu ima propisa, koji se odnose na mlinove (plaćanje posebne paušalne takse, o kojoj nije rečeno, u koju svrhu se ima privesti), zatim propisa o nadzoru nad mlinovima, te propisa o kaznama.

12. — Pravilnikom ministra trgovine i industrije od 5. travnja 1932. K. br. 664 za izvršenje zakona od 29. ožujka 1932. o prometu pšenice, u vezi sa zakonom od 27. lipnja 1931. o izvozu i uvozu pšenice, raži i pšeničnoga brašna upućen je Prizad, da svoje poslovanje ograniči na izvoz i uvoz, te je i ovdje ustanovljen nadzor putem delegata ministra trgovine i industrije, kao i vodjenje zasebnoga računa o poslovima po ovom zakonu. Prizad će do 1. srpnja 1932. kupovati zdravu pšenicu za izvoz po cijeni od 160 D franko vagon odnosno šlep, uz odredjene odbitke kod pšenice slabije ili lošije kakvoće. — Prizad će kupovati pšenicu od proizvodjača, od zadruga i od trgovaca. Sve ranije prijave učinjene do 31. ožujka 1932., ako Prizad nije robu preuzeo, smatraju se poništenima. Zadruge ili registrovani trgovci pšenicu primljenu od proizvodjača prije 1. travnja 1932., koju nisu Prizadu predali, moraju isplatiti po novoj cijeni, utvrdjenoj, kaok je naprijed rečeno za Prizad, ako ju do sada još nisu isplatili. Proizvodjači imaju pravo odustanka od isporuke ugovorenih količina, ako Prizad još nije robu preuzeo na osnovu starih cijena i uslova. Bonove će za pšenicu u buduće kupljenu izdavati Prizad izravno na ime proizvodjača, koji je pšenicu prodao bilo neposredno bilo preko zadruga ili trgovaca; ovi bonovi će glasiti na odredjeni platežni rok, ali svi moraju biti isplaćeni do najkasnije 1. prosinca 1932. Isti bonovi se mogu (ne imaju) primati za otplatu neposrednih poreza do kraja 1932. godine bez obzira na rok isplate, naznačen na bonu. Bonovi se mogu izdavati i na ime isporučioca pšenice, pa u ovom slučaju se mogu i jednostavnim žirom na drugoga prenijeti. Dalji propisi se odnose na mlinove, nadzor nad njima i na plaćanje i

Digitized by Google

visinu posebne mlinske paušalne takse, koja se prema propisima ovoga pravilnika ima plaćati unaprijed u dvije polovine svakoga mjeseca putem čekovnih uplatnica poštanske štedionice na račun Prizada.

I.

U prikazanim raznim zakonima, odlukama, pravilnicima i naredjenjima »žitnoga režima« za pravnika, koji ima da odgovori na postavljena pitanja o vrsti pravnih poslova, o podvodjenju istih pod pravne propise, te o obvezama preuzimanja i isplate robe, od važnosti su slijedeći propisi:

1. — Isključivo pravo izvoza i uvoza sviju vrsta pšenice, raži i pšeničnoga brašna pripada državi, a ona to svoje pravo vrši preko svojih organa ili preko ustanove, koja je za to ovlaštena. (Zakon od 27. VI. 1931., i danas na snazi).

2. — Izvoz i uvoz svih vrsta pšenice, raži i pšeničnoga brašna vrši država preko Prizada, a ovaj sve te poslove obavlja za račun države, po upustvima i pod nadzorom državnim. Država će Prizadu stavljati na raspolaganje potrebna novčana sredstva za kupovinu onih količina pšenice, koje mu budu ponudjene, kao i za administrativne troškove. Prizad je dužan plaćati za 100 kilograma pšenice dobre kakvoće najmanje 160 D proizvodjaču, a najmanje 163 D zemljoradničkoj zadruzi, trgovcu ili kome drugomu posredniku. (Pravilnik od 6. VII. 1931. i danas na snazi, jer je izdan u smislu §§ 2. i 4. zakona o izvozu i uvozu, a ne na osnovu zakona stavljenih van snage). Financiranje ovoga izvoza i uvoza ovlaštena je vršiti privilegovana agrarna banka uz državno jamstvo, pa u tu svrhu davati i kredite Prizadu. (Zakon od 4. IX. 1931. o dopuni zakona o uvozu i izvozu, i danas na snazi).

3. — Državi i kupcima, koji nabavljaju za račun države po zakonu o izvozu i uvozu pšenice, pripada isključivo pravo kupovanja pšenice i t. d. Privatna trgovina i meljava podvrgnuta je nadzoru u pogledu količine i cijene, a za prekršaje protiv zabrane trgovine i meljave odredjene su kazne. (Zakon o ovlaštenju od 4. VII. 1931. stavljen van snage sa danom 31. III. 1932.).

4. — U odredjenim srezovima Bačke, Banata i Baranje moguće je pšenicu prodavati samo Prizadu i samo od njega kupovati. Prizad vrši kupovanje preko zadruga ili žitarskih trgovaca. (Naredjenje od 10. VII. 1931. br. 1259, stavljeno van snage danom 31. III. 1932.) .Prizad je ovlašten, da izravno preko zadruga i trgovaca vrši isključivo pravo kpovanja svih vrsta pšenice za račun države u spomenutim srezovima. (Drugo naredjenje min. trg. i ind. od 4. VII. 1931. bez broja, stavljeno van snage sa danom 31. III. 1932.).

5. — Prodavanje pšenice u zemlji mlinovima u svrhu meljave isključivo je pravo Prizada. Mlinovi smiju samo proizvodjačima mljeti žito, od proizvodjača izravno za meljavu donešeno, i to samo u jedinačno (seljačko) brašno, koje nije dozvoljeno u zemlji prodavati. Predmet trgovine u zemlji može biti samo brašno samliveno od žita, koje su mlinovi za meljavu nabavili od Prizada, a utvrdjena je cijena tomu brašnu. Za pokriće eventualnih gubitaka Prizada osnovan je žitni fond

Digitized by Google

pri ministarstvu financija. (Zakon od 4. IX. 1931. i pravilnik bez broja od istoga dana, stavljeni van snage danom 31. III. 1932.).

6. — Izvršenje glavnih odredaba žitnoga režima stavljeno je pod nadzor, a za prekršaje odredjena je kazna (Zakoni i pravilnici, koji sadržavaju ove odredbe, stavljeni su van snage danom 31. III. 1932.).

7. — Danom 31. ožujka 1932. (dan obnarodovanja u »Službenim Novinama«) vraćena je sloboda trgovine u zemlji, a zadržano je isključivo pravo države za izvoz i uvoz pšenice, raži i pšeničnog brašna. Prizad će pšenicu iz žetve 1931. godine u cilju izvoza za račun države kupovati od proizvodjača, od zadruga i od trgovca i preuzimati ju do 1. srpnja 1932. po cijeni od 160 D i isplaćivati najmanje 50% u gotovu, a ostatak u bonovima, koji mogu biti namijenjeni plaćanju poreza i u tom slučaju glasiti na ime proizvadjača, ili pak u bonovima, glasećim na ime isporučioca pšenice, koji se mogu žirom prenijeti na drugo lice; svi ovi bonovi imaju glasiti na rok, ali moraju biti isplaćeni najkasnije do 31. prosinca 1932. Za kupovanje pšenice potrebnu glavnicu ministru trgovine i industrije ovlašten je staviti ministar financija. Prizad ima svoje obaveze za pšenicu preuzete do 31. ožujka 1931. da likvidira postepeno, u što kraćem roku, po redu prijava. Robu, koju Prizad nije preuzeo do 31. ožujka 1932. nije dužan preuzeti ni u slučaju, ako mu je i prijavljena do toga roka za prodaju, a proizvadjač može odustati od isporuke i ugovorenih količina, ako Prizad još robu nije preuzeo na osnovu starih cijena i uslova. Zadruge ili registrovani trgovci pšenicu, primljenu od proizvadjača prije 1. travnja 1932., još ne isplaćenu i još ne predanu Prizadu, moraju proizvadjaču isplatiti po novoj cijeni. — Mlinovi će svi, izuzevši seljačkih, plaćati Prizadu posebnu mlinsku paušalnu taksu (zakon od 29. III. 1932. o prometu pšenice, pravilnik za izvršenje toga zakona od 5. IV. 1932., i ispravka u ovom pravilniku od 6. IV. 1932. danas na snazi).

Medju momentima, koji dolaze u »žitnom režimu«, po kojima bi se moglo prosuditi o naravi pravnih poslova, nastalih iz toga režima, valja naročito istaći slijedeće:

a) isključivo pravo države i kupaca, koji rade za račun države;

b) vršenje toga prava preko ustanove za to ovlaštene — preko Prizada, koji radi za račun države;

c) obavljanje poslova sa strane Prizada po upustvima i pod nadzorom države, te financiranje tih poslova od strane države, ili uz državno jamstvo, ili pak pomoću posebnih zakonom odredjenih taksa, koje se imaju neposredno Prizadu plaćati;

d) obavezna najmanja cijena;

e) zabrana privatne trgovine, kako prodaje tako i kupovine;

f) isključivo ovlaštenje Prizadu, da kupuje izravno ili preko zadruga i trgovaca ili drugih posrednika za račun države;

g) isključivo pravo Prizadu, da se bavi prodajom;

h) vraćanje slobode trgovine u zemlji od 31. III. 1932., a zadržavanje i dalje isključivoga prava u državi na izvoz i uvoz preko Prizada, koji radi na račun države;

Digitized by Google

i) zakonsko uredjenje rokova i načina isplate, odnosno likvidacije obaveza.

Tako dolazimo do okolnosti, koje su važne za podvodjenje propisa »žitnoga režima« pod norme općega privatnoga prava ili pod norme trgovačkoga zakona.

Prvo nam se nameće pitanje: Kakve osobe su država, Prizad, zadruge i trgovci, i kakvi su poslovi, koje oni vrše po »žitnom režimu«, a odmah zatim dolaze nam pitanja, što je to: vršenje svoga prava preko drugoga, pa što je posredovanje poslova, te što je obavljanje poslova za račun drugoga. Tek iza odgovora na ova pitanja dolazi sve drugo.

Kada se pitamo, kakove su osobe: država, Prizad, zadruge i trgovci, činimo to samo u smislu tome, jesu li oni jednostavno pravne osobe odnosno lica sa sposobnošću imati prava i dužnosti, ili su pak naročite trgovačke osobe. Odnosno, kada se pitamo, kakvi su to poslovi, koje oni vrše po »žitnom režimu«, činimo ovo samo u smislu tome, jesu li to obični pravni poslovi, uredjeni općim gradjanskim zakonom, odnosno općim privatnim pravom ondje, gdje nema i u koliko nema općega gradjanskoga zakona, ali su pak posebni trgovački poslovi.

Trgovcem imade se smatrati onaj, koji se u vlastito ime bavi trgovačkim poslovima kao obrtom, a trgovački poslovi su pored ostalih i kupovanje ili drukčije nabavljanje robe u namjeri, da ona bude preprodana u naravi ili izradjena ili preradjena, kao i primanje (preuzimanje) dobavljanja takovih predmeta drugome u rečenu svrhu. U slučajevima »žitnoga režima« je nesumnjivo, da je po srijedi kupovanje ili drukčije nabavljanje robe u namjeri preprodaje, izrade ili prerade, odnosno da je po srijedi dobavljanje robe drugome u rečenu svrhu, dakle da su to trgovački poslovi. Medjutim, država se ovim poslovima ne namjerava baviti i ne bavi kao obrtom, pa možemo reći: Država nije trgovačka osoba, nego je pravna osoba sa sposobnošću imati prava i dužnosti prema propisima općega privatnoga prava.

Medjutim sa Prizadom, zemljoradničkim zadrugama (jer ovakve su u pitanju) i sa trgovcima je obratno: Prizad, zemljoradničke zadruge (vidi zakon o izmjenama i dopunama u zadružnim zakonima od 4. VII. 1931. br. 22336/O i trgovci su trgovačke osobe, jer se u vlastito ime bave rečenim trgovačkim poslovima kao obrtom. Prema tome pravni značaj vršenja prava države preko Prizada, kao i pravni značaj obavljanja poslova sa strane Prizada za račun države, isto tako pravni značaj posredovanja, tih poslova sa strane zemljoradničkih zadruga i trgovaca prema Prizadu, pa konačno i pravni značaj kupoprodaja, sklopljenih izmedju proizvodjača s jedne strane, a trgovaca, zemljoradničkih zadruga ili neposredno Prizada s druge strane, ima se odrediti prema propisima trgovačkoga zakona.

U zakonu od 27. VI. 1931. o izvozu i uvozu upotrebljeni izraz, da država svoje isključivo pravo »vrši preko« svojih organa ili preko ustanove, koju za to ovlasti ministar trgovine i industrije po pristanku

Digitized by Google

pretsjednika ministarskoga savjeta, kao i izraz, kojim se isti ministar ovlašćuje, da propiše bliže odredbe za rad »ovlaštene ustanove«, upućivali bi doduše na punomoćstvo po općem gradjanskom zakonu odnosno općem privatnom pravu; ali već u Pravilniku od 6. VII. 1931. upotrijebljeni izrazi, da će Prizad poslove, koje bude vršio »za račun« države zasebno knjižiti, da će Prizad cjelokupno poslovanje obavljati pod nadzorom i neposrednim učešćem delegata, da Prizad može prodavati u inostranstvu, pa da Prizad može prodavati i u unutrašnjosti zemlje, a država će Prizadu samo »stavljati na raspoloženje potrebna novčana sredstva«, u koju svrhu je privilegovana agrarna banka ovlaštena, da »uz državno jamstvo« daje kredite Prizadu, upućuju na obavljanje trgovačkoga posla, doduše po nalogu i za račun drugoga, ali u svoje vlastito ime, — naročito pak u zakonu od 29. III. 1932. o prometu pšenice upotrijebljeni izraz, da će Prizad »likvidirati svoje obaveze« za preuzetu pšenicu. utvrdjuje nas o tome, da po svojem pravnom značaju ovaj posao izmedju države i Prizada nije uopće punomoćnički, nego čisti komisionarski trgovački posao po trgovačkom zakonu.

Za poslove izmedju Prizada s jedne strane, a zemljoradničkih zadruga i trgovaca s druge strane, upotrijebljen je u pravilniku od 6. VII. 1931. izraz o »posrednicima«, jedini izraz, koji može služiti kao direktiva za odredjenje vrste trgovačkih poslova, medju njima sklopljenih.

Posredovanje u trgovačkim poslovima može ići ili za tim, da druge neke osobe medjusobno sklope kakov trgovački posao, ili pak za tim, da posrednik na račun drugih osoba u svoje ime sklapa trgovačke poslove. Posredovanje pri sklapanju trgovačkih poslova medju drugim osobama je posao mešetarski, a sklapanje trgovačkih poslova u vlastito ime po nalogu a za račun drugoga je komisionarski posao s tim, da posao po izričnoj volji komitenta sklopljen s trećim osobama u njegovo ime nije komisija nego nalog. Da li je sklopljen i posrednički posao mešetarski, komisionarski, ili po nalogu, ima se prosudjivati od slučaja do slučaja posebno za vrijeme do 30. ožujka 1932. zaključno, i posebno za vrijeme od 31. ožujka 1932. počevši dalje.

Za vrijeme do 30. ožujka 1932. zaključno imamo u glavnom slijedeće slučajeve:

A) U slučaju same pogodbe.

1. Posrednik je sklapao poslove u svoje ime posebno sa proizvodjačem odnosno isporučiocem robe a posebno sa Prizadom: proizvodjaču je posrednik u svoje ime izdavao zaključno pismo, potvrdu ili bon na primljenu robu, a Prizadu je posrednik u svoje ime robu prijavljivao i predavao, te sa Prizadom neposredno i zaključke sklapao.

2. — Posrednik je po izričnoj volji komitenta sklapao poslove u ime Prizada, pa i zaključna pisma ispostavljao na ime proizvadjača odnosno isporučioca kao prodavca, te na ime Prizada kao kupca, a proizvadjaču odnosno isporučiocu robe je izdavao druge primjerke tako-

Digitized by Google

vih zaključnih listova, ili pak potvrde ili bonove, iz kojih se jasno razabirao neposredni odnos proizvodjača odnosno isporučioca prema Prizadu.

3. — Posrednik je u svoje ime bez ograničenja u pogledu isplate izdavao potvrde ili bonove proizvadjaču odnosno isporučiocu, a medjutim je posao bez izričite volje komitenta sklapao u ime Prizada.

B) u pogledu cijene.

1. — Naznačena je samo količina robe; — 2. naznačena je količina i vrsta (kakvoća), po kojoj se cijena odredjuje; — 3. naznačena je cijena u novcu; — 4. posrednik je izvršio kakav obračun iz ranijih poslova sa proizvadjačem odnosno isporučiocem, te izdao potvrdu ili bon samo na ostatak, izražen u količini robe ili u novčanom iznosu.

C) u pogledu plaćanja.

1. — Kupac je izdao potvrde ili bonove, ničim ne ograničene i ne uslovljene; — 2. Kupac je izdao potvrde ili bonove ograničene ili uslovljene.

3. — Kupac ili posrednik je u jednom ili u drugom slučaju izdao potvrdu ili bon. sa klauzulom, da se ne može na drugog prenijeti.

4. — Kupac ili posrednik je u jednom ili u drugom slučaju izdao bon ili potvrdu bez ograničenja u pogledu prenosivosti na drugoga, pa eventualno i glaseće već na drugoga, ili čak i na donosioca.

5. — Posrednik je isplatio proizvadjaču odnosno isporučiocu cijenu i za onu robu, koju Prizad nije preuzeo.

6. — Posrednik nije isplatio proizvadjaču odnosno isporučiocu ni onu robu, koju je Prizad preuzeo.

7. — Posrednik nije isplatio robu, koju Prizad nije preuzeo.

Pod A 1. spomenuti slučajevi su čisti komisionarski poslovi, jer je posrednik (komisionar) po nalogu Prizada (komitenta) na račun Prizada, ali u svoje (posrednikovo) vlastito ime, te pod svojom firmom sklapao poslove i prema trećemu se takodjer on (posrednik) u svoje ime obavezao. Posrednikova komisionarska provizija sastoji se u onoj razlici izmedju cijene pripadajuće zemljoradniku i cijene, koju Prizad plaća posredniku. — U svima ovim slučajevima proizvadjač odnosno isporučilac robe bio je u vremenu do uključivo 30. ožujka 1932. nesumnjivo u pravu, da od posrednika samoga traži isplatu robe, pa u tu svrhu i parnice pokreće, kao i što je bio dužan prema posredniku samomu ispuniti svoje obaveze u pogledu predaje robe. Posrednik je sa svoje strane bio do rečenoga dana takodjer u pravu, da u svoje ime traži ispunjenje pogodbe, kako od proizvadjača odnosno isporučioca na jednoj strani tako i od Prizada na drugoj strani. Prizad pak je bio u pravu, svoje zahtjeve ostvarivati prema posredniku samomu.

Pod A 2. navedeni slučajevi ili su mešetarski poslovi, ili su poslovi iz naloga, ili pak na osnovu punomoćstva, ali u svakom slučaju prava i dužnosti iz kupovne pogodbe nastaju izmedju proizvadjača odnosno isporučioca s jedne strane, te Prizada s druge strane, dok posredniku pripada samo mešetarska pristojba odnosno naknada za iz-

Digitized by Google

vršenje naloga, a ovu pristojbu odnosno naknadu čini spomenuta razlika izmedju cijene pripadajuće proizvadjaču i cijene pripadajuće posredniku. Proizvadjač odnosno isporučivalac robe bio je do uključivo 30. ožujka 1932. u pravu samo od Prizada neposredno tražiti isplatu, kao što i Prizad samo prema njemu neposredno tražiti predaju robe.

Ako bi posrednik zaista samo posredovao, da bi kupac i prodavalac medjusobno sklopili pogodbu, te ako posrednik ne bi uopće učestvovao kod samoga sklapanja pogodbe, ako ne bi on pogodbu sklapao niti u svoje ime niti u ime druge osobe, on bi u tom slučaju bio samo mešetar, i njegov posao bi se imao prosudjivati kao mešetarski; ali tada on ne bi imao učestvovati ni kod izvršenja pogodbe, niti primati robu, niti vršiti isplatu. Takvi čisti mešetarski poslovi ne dolaze ovdje u obzir, niti stvaraju kakova sporna pitanja. Ali ako je m e š e t a r bio posebno ovlašten, da i pogodbu sklapa, te da prima robu i vrši isplatu, tada on nije radio kao mešetar, nego kao punomoćnik, i njegov pravni posao ima se kao punomćnički prosudjivati. Ako je pak k o m i s i o n a r po izričnoj volji komitentovoj sklopio pogodbu neposredno u ime komitenta, tada je to posao na osnovu naloga i ima se kao takav prosudjivati. Posrednik koji je učestvovao pri sklapanju pogodbe bilo u svoje ime bilo u ime Prizada, te koji je primao robu ili vršio isplatu, ne može se smatrati mešetarom, niti izgovarati se mešetarskim poslom.

Pod A 3. navedeni slučajevi su pogrješni postupci posrednikovi, možda dobronamjerni a možda i sa zlom namjerom. Takav posao komitent (Prizad) nije dužan priznati niti za posao iz naloga, niti za punomoćnički posao, jer nije dao izričiti nalog odnosno punomoć za sklapanje posla u njegovo (komitentovo) ime; isto tako ne može ga uzeti za komisionarski, jer nije sklopljen u ime posrednika; u koliko ga je voljan priznati, može ga uzeti kao posao bez naloga ili kao protivan nalogu. Posrednik u takvom slučaju ne može od Prizada tražiti na svoje ruke isplatu cijene. Prema proizvodjaču odnosno isporučiocu robe medjutim takav posrednik odgovara za isplatu cijene, jer je takvu obavezu na sebe preuzeo izdavanjem potvrde ili bona u svoje ime.

U slučajevima pod B 1. prodavalac je imao do uključivo 30. ožujka 1932. pravo tražiti isplatu cijele količine robe prema tada važećoj cijeni za srednju vrstu (kakvoća).

U slučajevima pod B 2. prodavalac je do uključivo 30. ožujka 1932. bio ovlašten tražiti cijenu, tada važeću za naznačenu vrstu (kakvoću) robe.

U slučajevima pod B 3. prodavalac imao je pravo na utvrdjeni iznos do 30. ožujka 1932.

U slučajevima pod B 4. pripadao je prodavaocu ostatak prema vrijednosti naznačen količine robe; odnosno u označenom novčanom iznosu.

U slučajevima pod C 1. prodavalac je stekao pravo na isplatu cijene istodobno sa predajom robe.

U slučajevima pod C 2. prodavalac je bio vezan ograničenjem odnosno uslovom.

Digitized by Google

U slučajevima pod C 3, druga osoba, različna od prodavaoca, nije mogla ni izvršenim prenosom bez naknadne privole kupca steći prava prodavaočeva.

U slučajevima pod C 4. druga osoba, na koju je urednim načinom prenešeno potraživanje prodavaočevo, stekla je onoliko prava, koliko je sam prodavalac imao.

U slučajevima pod C 5. posrednik je radio u svoju korist i na svoju štetu. Ima posebnih slučajeva, da je posrednik odmah prilikom sklapnja posla, ili prilikom isplate, pridržao sebi kamate u robi ili u novcu zato, što robu isplaćuje prije, nego što je on primio novac od Prizada; ovakvi posebni slučajevi imaju se sa gradjanskopravnoga gledišta prosudjivati po općim pravnim propisima, a u koliko je po srijedi prikriveno kupovanje robe po cijeni nižoj od utvrdjene najmanje dozvoljene cijene, nastupaju kaznene posljedice.

U slučajevima pod C 6. posrednik je nesumnjivo već tada bio dužan prodavaocu isplatiti cijenu važeću do 30. ožujka 1932., ako je posao u svoje ime sklopio, ili se prema prodavaocu ponašao, kao da u svoje ime postupa.

U slučajevima pod C 7. posrednik, koji je u svoje ime posao sklopio ili se prema prodavcu ponašao, kao da u svoje ime postupa, bio je dužan prodavaocu isplatiti robu ako plaćanje nije ničim uslovio ni ograničio, a u slučaju ograničenja ili uslovnosti plaćanje je bilo vezano tim ograničenjima ili uslovima.

Sve ovo vrijedi za zahtjeve, stavljene do uključivo 30. ožujka 932., kojima je do toga roka udovoljeno, odnosno za sporove, koji su do toga dana riješeni.

III.

Sa danom 31. ožujka 1932. nastupilo je drugo pravno stanje u pogledu žitnoga režima. Obzirom na obaveze, dakle i sporove, nastale iz poslova sklopljenih za vrijeme važnosti i na osnovu zakona, sada stavljenih van snage, jasna je odredba zakonodavčeva, da se ti sporovi rieše prema novim propisima. Za nas ovdje baš to pitanje i jeste najvažnije, kako se imaju počam od 31. ožujka 1932. prosudjivati sada spomenuti sporovi.

U pogledu same pogodbe, odnosno vrste i naravi posla, uslijed novoga zakona ništa se ne mijenja na onom, što je rečeno pod A 1—3, nego je pitanje samo o ispunjenju pogodbe u pogledu cijene i u pogledu plaćanja. Zakonom od 29. III. 1932. o prometu pšenice i pravilnikom od 5. IV. 1932. uz ispravku od 6. IV. 1932. odredjeno je, obzirom na poslove sklopljene za vrijeme važnosti zakona, odnosno pravilnika i naredjenja, sada stavljenih van snage:

a) u § 4. zak. od 29. III. 1932., »Ovlašćuje se ministar trgovine i industrije, da propiše način reguliranja obaveza, koje proističu iz ugovornih odnosa stvorenih na osnovu odredaba zakona od 4. rujna 1931. o prometu žita u zemlji.«

b) U § 8. zak. od 29. III. 1932.: »Privilegovano A. D. za izvoz zemaljskih proizvoda kraljevine Jugoslavije likvidirat će svoje obaveze

Digitized by Google

za preuzetu pšenicu do dana stupanja ovog zakona na snagu postepeno, a u što kraćem roku, i to po redu prijava«.

c) § 9. zak. od 29. III. 1932.: »U onim slučajevima, gdje su veleposjednici, prodavši svoje posjede, ugovorili sa kupcima zemalja kupoprodajnu cijenu u vrijednosti žita ili alternativno u vrijednosti žita ili novca prema notiranju novosadske ili koje druge domaće produktne burze, za utvrdjene kupovne cijene u novcu mjerodavna je cijena svjetskoga pariteta žita u Liverpulu. Ovlašćuje se ministar trgovine i industrije, da uredbom propiše način, po kojem će domaće produktne burze zabilježiti dnevne cijene produktne burze u Liverpulu počevši od 5. srpnja 1931., te će sva plaćanja navedena u prvoj alineji a nastala poslije ovoga roka vršiti po tim cijenama. — Ovaj propis važi samo za one kupoprodajne ugovore velikih posjeda, koji stiču važnost po odobrenju ministarstva poljoprivrede.

d) U čl. 2. pravilnika od 5. IV. 1932. sa ispravkom od 6. IV. 1932.: »Sve prijave učinjene do 31. ožujka ove godine, po kojima roba nije preuzeta od strane Privilegovanog izvoznoga društva, smatraju se poništenima. Pšenicu, koju su zadruge ili registrovani trgovci primili od proizvadjača prije 1. travnja ove godine, a koju Privilegovanomu izvoznomu društvu nisu predali i proizvadjaču još nisu platili, moraju da isplate po novoj cijeni od 160 D, a sa uslovima plaćanja po članu 3. ovog pravilnika. Proizvadjači će imati pravo, da odustanu od isporuke ugovorenih količina, ako Prizad još nije preuzeo robu na osnovu starih cijena i uslova«.

e) U čl. 3. pravilnika od 5. IV. 1932.: »Platežne obaveze za već ranije preuzete količine pšenice likvidirat će Privilegovano izvozno društvo u što kraćem roku a najdocnije do 31. prosinca ove godine«.

Obzirom na ove propise ispunjenje pogodbe počev od 31. ožujka 1932. ima se na slijedeće načine prosudjivati:

U slučajevima A 1. proizvadjač odnosno isporučilac je dužan posredniku predati robu, u koliko to nije do sada učinio; u koliko je pak robu predao, ovlašten je od posrednika tražiti isplatu, ali je dužan isplatu čekati, kao i posrednik što će ju imati, da čeka od Prizada, postepeno, po redu prijava do 31. prosinca 1932.

U slučajevima pod A 2. proizvadjač odnosno isporučilac je dužan čekati isplatu od Prizada postepenu, po redu prijava, do 31. prosinca 1932., a ne može ju zahtijevati od posrednika. Proizvadjač može i odustati od isporuke robe, ako ju Prizad još nije preuzeo po starim cijenama i uslovima.

U slučajevima pod A 3. posrednik je dužan postepeno, po redu prijava, a najdocnije do 31. prosinca 1932. proizvadjaču odnosno isporučiocu isplatiti kupovnu cijenu, u koliko proizvadjač ne odustane od isporuke količina još ne preuzetih po Prizadu, — a posrednik će novac primiti od Prizada, u koliko je Prizad voljan na njegove ruke isplatu izvršiti, ili pak u koliko se Prizad na posrednikov račun obogatio. Proizvadjač može birati, hoće li isplatu tražiti od Prizada ili od posrednika, te hoće li ili ne će od isporuke odustati.

Digitized by Google

U slučajevima pod B 1. ima biti za označenu količinu isplaćena nova cijena.

U slučajevima pod B 2. takodjer ima biti isplaćena nova cijena utvrdjena sa 160 D, jer novi zakon u pogledu cijene za pšenicu, prodanu po starom zakonu, ne čini razlike po kakvoći.

U slučajevima pod B 3. mišljenja pravnika se razilaze; dok jedni misle, da isplata ima biti izvršena prema predanoj količini bez obzira na cijenu, dotle drugi misle, da isplata ima biti izvršena u naznačenom iznosu. Ispravno će biti, ako se od slučaja do slučaja bude prosudjivalo, da li su stranke namjeravale utanačiti isplatu naznačenoga iznosa obzirom na količnu robe stvarno predanu, a naznačenju novčanoga iznosa su dale sporedno značenje, — ili su pak namjeravale obavezno utanačiti isplatu odredjenoga iznosa bez obzira na stvarno predanu količinu i kakvoću. Odlučna je prava volja stranaka; pa u slučaju, da je volja bila upravljena na isplatu količine, ima biti isplaćena količina po ovoj cijeni; a u slučaju, da je volja bila upravljena na isplatu utvrdjenoga iznosa, ima biti ovaj i isplaćen. Ako je uz novčani iznos naznačena i količina, pretpostavka je, da je volja stranaka bila upravljena na isplatu količine robe; a ako nije naznačena količina robe, pretpostavka je, da je volja stranaka bila upravljena na isplatu utvrdjenoga iznosa. — Sve ovo važi za slučaj, da potraživanje nije prenešeno na treću osobu.

U slučajevima pod B 4., po izvršenom obračunu, isplata ostatka izraženog u količini robe ima se prosudjivati kao pod B 1. odnosno 2., a isplata ostatka izraženog u novcu ima se prosudjivati kao pod B 4. Ponovno obračunavanje obzirom na promjenu cijene ne može ni jedna stranka zahtijevati.

U slučajevima pod C 1. i neograničeni odnosno neuslovljeni bonovi postaju po novom zakonu odnosno pravilniku u pogledu rokova plaćanja uslovljeni odnosno ograničeni odredbama posljednje alineje člana 3. pravilnika, da će platežne obaveze za već ranije preuzete količine pšenice biti likvidirane u što kraćem roku a najdocnije do 31. prosinca 1932. (u smislu § 8. zakona od 29. III. 1932 postepeno, po redu prijava), jer se ove odredbe prema članu 2. pravilnika odnose i na plaćanja, koja imaju posrednici da izvrše proizvadjačima.

U slučajevima pod C 2. na ograničenja, odnosno uslove, utanačene voljom obiju stranaka, ima se uzeti u obzir; u koliko su pak akt samovolje jedne stranke, nemaju se u obzir uzeti, ako su u protivnosti sa propisima novoga zakona. — I ovo važi samo za slučaj, ako potraživanje nije prenešeno na treću osobu.

U slučajevima pod C 3. dužnik ne mora priznati izvršeni prenos potraživanja, jer stari zakon nije ustanovu takvoga prenosa uopće poznavao, a novi zakon govori o prenosu samo kod poslova, sklopljenih počevši od dana stupanja na snagu novoga zakona.

U slučajevima pod C 4. valjano izvršeni prenos prava mora se priznati, jer nije bio zabranjen po starom zakonu. Opseg prenesenoga prava ima se prosudjivati prema općim pravnim propisima, dakle i u slučajevima pod B 3. i pod C 2.

Digitized by Google

U slučajevima pod C 5. posrednik ne može od proizvadjača odnosno isporučioca tražiti povratak razlike izmedju nove cijene i one, koju mu je već isplatio za primljenu robu, bez obzira na to, da li je Prizad robu od posrednika preuzeo i da li će ju još preuzeti.

U slučajevima pod C 6. posrednik je dužan proizvadjaču odnosno isporučiocu isplatiti staru cijenu, bilo da je Prizad tu cijenu posredniku već isplatio, bilo da će mu tek isplatiti. Ako je Prizad posredniku već isplatio preuzetu robu, dužan je posrednik proizvadjaču odnosno isporučiocu tu robu odmah po staroj cijeni isplatiti, a ne pripada mu blagodat postepenoga plaćanja i odgode do 31. prosinca 1932. Pretpostavka je, da je isplata po svojem redu dospjela, ako je posrednik ili Prizad isplatio robu, koja je kasnije predana ili prijavljena.

U slučajevima pod C 7. posrednik će proizvadjaču biti dužan, da isplati po ovoj cijeni i onu robu, koju Prizad nije preuzeo ili ju uopće ne preuzme, i to najkasnije do 31. prosinca 1932.

Gdje je god riječ o dužnosti i pravu izmedju posrednika i proizvadjača odnosno isporučioca, pretpostavlja se, da je posrednik sklopio posao sa proizvadjačem odnosno isporučiocem u svoje ime, ili da su se oni jedan prema drugomu neposredno na bilo koji drugi način obvezali.

Prizad će svoje obaveze, preuzete do 30. ožujka 1932. prema posrednicima ,kao i neposredno prema proizvadjačima odnosno isporučiocima, imati da ispuni postepeno, prema redu prijava, u što kraćem roku, a najdocnije do 31. prosinca 1932.

Specijalni je slučaj iz § 9. zak. od 29. III. 1932., a odredbe za taj slučaj su jasne.

IV.

Ispunjavanje obaveza, preuzetih poslije stupanja na snagu novoga zakona, t. j. počevši od 31. ožujka 1932., uredjeno je propisima § 2. zak. od 29. III. 1932. o prom. pšen. odnosno člana 3. pravilnika od 5. IV. 1932.

U članu 2. pravilnika je rečeno, da će Prizad u buduće kupovati pšenicu od proizvadjača, od zadruga i od trgovaca. O posrednicima se ništa ne spominje, ali je razumljivo, da će i dalje biti sklapani poslovi i preko posrednika, kao što nije isključeno, da posrednici (komisionari) i u buduće stupaju sa Prizadom u posao kao neposredni prodavaoci, kakvih slučajeva je bilo i prije 31. ožujka 1932., ne mijenjajući njegov pravni odnos kao komisionara.

Pošto je promet pšenicom u državi počevši od 31. ožujka 1932. slobodan, pa proizvadjač može robu i drugima u granicama države prodavati, a Prizad će obavljati samo izvoznu i uvoznu trgovinu pšenicom, nije Prizad dužan svaku ponudjenu mu količinu kupiti. Što više, Prizad nije dužan preuzeti ni one količine, koje su mu prijavljene do uključivo 30. ožujka 1932., dok je promet i u zemlji bio samo na njega i preko njega ograničen.

Razmatranje o obavezama države prema Prizadu, te o daljim konsekvencijama njihovoga odnosa, nije uzeto za zadaću ovoga članka

Digitized by Google

Obzirom na svrhu zakona i želju zakonodavca, da pomogne proizvadjaču pšenice, zakon se u slučaju nejasnosti ili sumnje ima tumačiti u korist proizvadjača.

Novim zakonom o prometu pšenice predvidjeno je kažnjavanje vlasnika i zakupaca mlinova, koji se ogriješe o propise ovoga zakona, koji podnesu lažne prijave u pogledu kapaciteta svoga uredjaja, odnosno koji vrše trgovinu i meljavu žitarica bez prethodne prijave. Nikakve kazne nisu predvidjene za slučajeve iskorišćavanja proizvadjača i isporučilaca pšenice sa strane trgovaca i zadruga, koje su do 30. ožujka 1932. sklopile poslove sa proizvadjačima odnosno isporučiocima pšenice. Ovakva iskorišćavanja pojavljuju se već od prvoga dana stupanja na snagu novoga zakona većinom na taj način, da trgovci, koji su do 30. ožujka 1932. primili od proizvadjača pšenicu, a nisu isplatili, prinudjavaju proizvadjače na konvertovanje izvršene isporuke u novu kupoprodajnu pogodbu po cijeni od 120 D, da bi izbjegli plaćanje cijene od 160 D odredjene novim zakonom za ovakve slučajeve. Još teže iskorišćavanje vrši se u slučajevima, gdje je trgovac već primio i novac od Prizada, a isporučiocu odnosno proizvadjaču pšenice nije robu isplatio, pa sada na opisani prednji način pokušava prinuditi ga na primanje manje cijene. Proizvadjač pšenice danas je u teškim prilikama i potreban novca, pa ne će biti rijetki slučajevi, da ovakova iskorišćavanja budu izvršena. U koliko ne bi naknadno bile donešene zakonske odredbe o kažnjavanju ovakovih postupaka u žitnom režimu, bilo bi potrebno najstrože primjenjivanje odredaba krivičnoga zakona o lihvarstvu (§ 357. i slijedeći k. z.).

Na koncu još jedna opaska. Novi zakon obnarodovan je u Službenim novinama dana 31. ožujka 1932. i tim danom dobio je obaveznu snagu, pa stoga dan 31. ožujka 1932. u praksi ne će imati slučajeva, da su na taj dan činjene prijave (ponude) Prizadu ili vršena preuzimanja pšenice od proizvadjača, pa prema tome i pravilnik za izvršenje ovoga zakona, potpisan 5. travnja 1932., trebao je u članu 2. uzeti dan 30. ožujka 1932. kao posljednji dan, do koga su mogle biti činjene prijave i vršena primanja pšenice.

Nacrt za jednu studiju o osnovima društvene organizacije

Sadržaj: I. Socijalizacija; II. Intergracija; III. Diferencijacija; IV. Eksploatacija; V. Konflikt; VI. Reorganizacija.

Napisao dr. Tomašić Dinko, New York.

Socijalizacija.

1. Svaki organizam živi u fizičkoj sredini, koja je podvrgnuta postojanim promjenama, pa je tako upućen, da se stalno prilagodjuje mijenjajućim se prilikama.[1]) Ova su prilagodjivanja više ili manje spontana (instinkti) ili

[1]) Martston W., Integrative Psychology, New York. 1931, str. 41.

Digitized by Google

su svijesna. Reakcije se organizma na mijenjanja sredine očituju u osjećanjima boli ili u osjećanjima ugodnosti. U cilju izbjegavanja boli ili udovoljavanja osjećajima ugodnosti potrebna je izvjesna aktivnost.[2])

U toku aktivnosti, izazvane potrebom prilagodjivanja sredini, organizam zadržava uspomenu na stečena iskustva u toku spomenutoga prilagodjivanja. Tim putem se razvijaju težnje za obnavljanjem iskustava, u koliko su bila prijatna, ili za njihovim izbjegavanjem, u koliko su bila neprijatna (potrebe). Ovaj se proces zasniva na sposobnosti žive protoplazme, da reagira na podražaje sredine, da prenosi efekte ovih reakcija i da čuva uspomenu prošlih reakcija, koje će uticati, na prirodu kasnijih postupaka, kao što je to utvrdjeno na osnovu eksperimenata Ivana Pavlova, C. S. Sherringtona i mnogih drugih.[3])

Čovjek je osim toga sposoban, ne samo da nagomilava vlastita iskustva, nego je u stanju, da se koristi i iskustvima svojih drugova, pa da tako umnožena vlastita iskustva kao i iskustva drugih predaje nastupajućim generacijama (tradicije). Na taj način se iskustva nagomilavaju u toku množenja ljudi i u toku generacija. Ali pošto iskustva izazivaju potrebe, to se množenjem iskustava množe i potrebe, odnosno težnje za udovoljavanjem stečenih i naslijedjenih iskustava. Uslijed toga se istovremeno sa nagomilavanjem iskustava (kultura) množe i sredstva za primjenu iskustava (civilizacija) i tim putem se u toku generacija nastavlja proces nagomilavanja iskustava i usavršava se način njihove primjene (progres).[4])

2. Doklegod je čovjek mogao da zadovoljava sam sve svoje potrebe, vjerovatno je živio usamljen, t. j. izvan organizovane zajednice ili u koliko je živio u zajednici, ta je zajednica bila neorganizovana i vjerovatno privremenog značaja, već prema svrsi zajednice (brak, porodica, potreba privremene obrane ili napadaja).

Ali uskoro množenjem potreba sredstva za njihovo udovoljavanje postaju sve udaljenija od domašaja pojedinaca. Medjutim razvijene sposobnosti iziskuju održavanje spomenutih sredstava, a to je omogućeno jedino putem zajedničke akcije (kooperacija) i tako nastaje potreba za organizovanom zajednicom (država).[5])

Prema tome, u toku opisanoga procesa, stalno se uvećava skup potreba neophodno nužnih prosječnomu čovjeku na odredjenom stepenu kulturnoga razvitka (standard života), a usporedo sa povećavanjem tih potreba povećava se i napor pojedinaca potreban za udovoljavanje spomenutim potrebama (skupoća života).

3. Ako se opisani proces kulture razvija brže od procesa civilizacije, uskoro će skupoća života porasti do mjere, gdje će za pojedince biti onemogućeno održavanje kulturnoga standarda bez izvjesne pomoći sa strane zajednice (kulturna aktivnost zajednice).[6])

2) Baudin, Cours de psychologie, str. 496.
3) Pavlov I. P., Uslovnie refleksi, Moskva, 1923.
Watson I. B., Psychology from the standpoint of a behaviorist, str. 214.
4) Davis J., Readings in sociology, New York, 1923.
6) Tawney, R. H., Equolity, New York, 1931, str. 173.
5) Kropotkin, P. A., Mutual aid, 1903.

Digitized by Google

Uz spomenute čimbenike uskoro će nastupiti i drugi, koji će pojačati zavisnost pojedinaca od organizovane zajednice. Tako uslijed porasta gustoće stanovništva i uslijed relativno jačega skupljanja stanovništva u nekim dijelovima zajednice (urbanizacija), javljaju se nove potrebe, kojima može udovoljiti jedino organizovana pomoć zajednice (problemi unutrašnje i individualne sigurnosti). Isto će tako uslijed ograničenosti teritorija uskoro biti potrebna stalna pomoć zajednice u odbrani od vanjskih opasnosti (problemi vanjske sigurnosti).

Prelazom agrikulturnoga društva u industrijsko (industrijska revolucija) nastaju opet nove potrebe, ali uslijed izmijenjenih odnosa medju skupinama, koje sastavljaju zajednicu (socijalna organizacija), spomenute su potrebe postale isključiva svojina odredjenih skupina, dok su druge skupine lišene i onoga standarda, na kome su se do tada nalazile (pauperizacija), pa su time kao cjelina potpale pod zavisnost od zajednice (socijalna pomoć).[7])

Novi sistem ekonomske i društvene organizacije, uslijed periodičnih zastoja u tempu razvitka (ekonomske krize), donio je sobom osjećaj nesigurnosti za budućnost za one skupine, koje žive isključivo od prodaje svoje radne snage (proletarijat). Njihov je opstanak za vrijeme trajanja kriza u isključivoj zavisnosti od zajednice (nezaposlenost). Time je zajednica upućena, da se brine za zaštitu i sigurnost pojedinih skupina, sastavljenih kao zasebna cjelina (socijalna sigurnost).

Ali uslijed posljedica novog ekonomskog sistema, koji iziskuje što veću i što bolju proizvodnju uz minimum troškova (racionalizacija), kao i bezobzirno takmičenje sa sličnim racionalizovanim organizacijama proizvodnje (poduzeća, industrije),[8]) postaje zavisna od pomoći zajednice i ona skupina, u čijim se rukama nalaze sredstva za proizvodnju dobara (kapital), a koja je do sada bila relativno nezavisna od pomoći zajednice. Spomenuta se pomoć sastoji u raznim mjerama (intervencija) zajednice, koje omogućuju napredak domaće proizvodnje i olakšavaju utakmicu domaćih poduzeća na stranim tržištima (ekonomska politika).

Medjutim sve jača intervencija zajednice na privrednom području, omogućuje prelaz pojedinih privrednih djelatnosti (državne i samoupravne ekonomije) ili svih privrednih djelatnosti (državni privredni plan) u isključivi nadzor zajednice. Posljedica je toga razvitka još jača ili potpuna zavisnost svih skupina od zajednice (socijalizam).

4. Opisana se rastuća zavisnost pojedinaca i skupina dakle očituje u rastućim aktivnostima zajednice na raznim područjima socijalnoga života (socijalizacija). Ove su aktivnosti upravljane ili zajedničkom saradnjom svih skupina (državne i samoupravne institucije) odredjene zajednice ili su upravljane sa strane odredjene skupine članova zajednice organizovanih za odredjenu opću socijalnu svrhu (privatne socijalne institucije).[9])

Ako dakle promatramo porast aktivnosti državnih i samoupravnih

7) Gillin, I. S., Poverty and dependency, New York, 1930.

8) Sombart, Social sciences encyclopaedia, New York, 1931, članak o kapitalizmu.

9) Le Roy E. Bowman, Community organization, Amer. jour. of soc. XXXVI str. 978.

Digitized by Google

institucija kao i aktivnost privatnih socijalnih institucija u odredjenoj zajednici, dobit ćemo sliku o stepenu socijalizacije u spomenutoj zajednici i možemo da taj stepen socijalizacije kvantitativno izmjerimo.

Ako označimo broj postojećih socijaliziranih aktivnosti unutar odredjene zajednice sa A, broj svih mogućih aktivnosti sa B, broj pojedinaca, koji su obuhvaćeni postojećim socijalizovanim aktivnostima sa C, a broj svih članova zajednice sa D, pa onda postavimo u odnos umnožak socijaliziranih aktivnosti i njihovih dependenata (A. C.) sa umnoškom svih mogućih aktivnosti i broja članova zajednice (B. D.), dobit ćemo indeks socijalizacije u odredjenoj zajednici i u odredjenom momentu:

$$S = \frac{A \,.\, C}{B \,.\, D}$$

U slučaju, kada ne bi bilo nikakovih socijaliziranih aktivnosti u zajednici (A = O), indeks socijalizacije će biti jednak O. U slučaju, kada bi zajednica socijalizirala sve moguće aktivnosti (A. C = B. D), indeks socijalizacije bi bio jednak 1. Prema tome dok je zajednica socijalizirala samo neke aktivnosti ili samo za jedan dio svojih članova ili skupina, indeks će se kretati izmedju O i 1, pa ćemo prema njegovoj veličini suditi o jačini socijalizacije u odredjenom momentu.

Ako se sada indekse socijalizacije u različitim stepenima razvitka odredjene zajednice medjusobno uporedimo, dobit ćemo sliku o razvitku socijalizacije odnosno o fluktuacijama ove pojave i moći ćemo da to matematički i grafički prikazujemo (kretanje socijalizacije). Uporedjivanjem kretanja socijalizacije u različitim zajednicama olakšat ćemo pronalaženje čimbenika, koji su uvjetovali spomenuta kretanja, i biti ćemo u stanju, da zaključujemo o dalnjem razvitku ove pojave.

Integracija.

5. Uslijed opisane rastuće zavisnosti pojedinaca i skupina od zajednice, pojedinac je svakodnevno upućivan, da udešava svoje postupke u skladu sa potrebama drugih odnosno u skladu sa zahtjevima zajednice.

Ovo rastuće udešavanje ponašanja pojedinaca u skladu sa potrebama cjeline možemo eksperimentalno utvrditi i u tom pravcu su već objavljeni mnogi eksperimenti, kojima ćemo se poslužiti u toku daljih izlaganja.

U eksperimentu, koji je obavljen od E. Berne[10]) sa 132 djece u drugoj, trećoj i četvrtoj godini života, veličina aktivnosti, kojima su pojedinci udešavali svoje postupke potrebama drugih i zahtjevima cjeline (socijabilitet), mjerena je oznakama od 5 do 1 prema stepenu zainteresovanosti ili nezainteresovanosti u naročito udešenim situacijama. Mjerenja su obavljena za trideset raznih socijalnih i antisocijalnih aktivnosti. Posljetke za neke od važnijih aktivnosti donosimo u slijedećoj tabeli.

[10]) Berne, E., An experimental investigation of social behavior patterns in young children, Univ. of Iowa studies, 1930, vol. IV.

Digitized by Google

Razvitak socijabiliteta djece od druge do četvrte godine života.

Socijalne i antisocijalne značajke	Godine života								
	2			3			4		
	Broj djece u eksperimentu								
	29			53			22		
	Srednja vrijednost	S. D.	P. Em	Srednja vrijednost	S. D.	P. Em	Srednja vrijednost	S. D.	P. Em
Interest za skupinu	*2.94*	0.89	0.11	*3.58*	0.95	0.08	*3.98*	0.89	0.13
Kooperacija	*2.76*	0.81	0.10	*3.31*	1.00	0.09	*4.00*	0.55	0.80
Socijalna organizacija	*2.60*	0.86	0.11	*3.11*	1.00	0.09	*3.47*	0.95	0.13
Neduževnost	*3.08*	0.72	0.09	*2.30*	1.19	0.11	*1.86*	0.90	0.13
Nepoštovanje socijalne svojine	*2.99*	0.65	0.08	*2.95*	1.06	0.10	*2.84*	1.04	0.15
Socijalno kontrolirano ponašanje	*2.71*	0.84	0.10	*2.84*	0.71	0.06	*3.33*	0.88	0.13
Egoizam	*3.25*	0.67	0.08	*3.24*	0.63	0.05	*3.22*	0.79	0.11
Socijalno podešavanje	*2.20*	1.93	0.24	*3.42*	0,79	0.07	*3.44*	1.18	0.17

Kao što nedvojbeno proizlazi iz navedenih podataka, stepen se socijabiliteta u svim navedenim aktivnostima povećava sa prelazom iz niže u višu dobnu skupinu, što znači, da je razvitak socijalibiliteta u direktnom odnosu sa čimbenicima, čiji se uticaj pojačava paralelno sa razvitkom starosti.

Nesumnjivo je, da su u navedenoj dobi života najvažniji čimbenici utisci, dobiveni iz spoljašnjega svijeta i okoline, i da se uče mehaničkim opetovanjem, koje postaje navika, kao što to i Berne na osnovu svojih promatranja tvrdi. Razumljivo je, da će prirodna inteligencija, pojedinaca samo doprinijeti bržemu poprimanju i učvršćivanju navika, što je takodjer utvrdio autor eksperimenta, izdvojivši pomoću parcijalne korelacije naizmjenično uticaje kronološkoga i uticaje mentalnoga razvitka.

Ovi su zaključci uostalom potpuno u skladu sa spomenutim Pavlovim eksperimentima, kojima je dokazano, da se prvotni uzročnik odredjene reakcije može potpuno izgubiti, a da se njegovi refleksi ipak i dalje ponavljaju kao reakcija na podražaj predmeta, koji se opetovano pojavljivao sa prvim

Digitized by Google

uzročnikom (uvjetovani refleksi). Ovaj je novi uzročnik sada sposoban, da uzrokuje nove uzročnike istoga refleksa.[11])

Kolik je uticaj sredine na formiranje novih potreba i novih shvaćanja, a prema tome i na razvitak socijabiliteta, vidi se i iz eksperimenta prof. Davisa koji je ispitivao preferencijabilitet u izboru zanimanja medju djacima srednjih škola u Sjedinjenim državama i u Sovjetskoj Rusiji. Nitko ne sumnja u razlike u uticaju sredine medju spomenutim zemljama. Isto su tako velike razlike u shvaćanjima dviju navedenih skupina. Dok je američka skupina na prvo mjesto postavila bankare, privrednike i slobodne profesije sa bogatim prihodima, rusko-sovjetska skupina je na prvo mjesto postavila radnike, državne i partijske činovnike, a na posljednje mjesto bankare, trgovce i slobodne profesije.[12])

Nedvojbeno je dakle, da se socijabilitet mekanički uči kod ljudi, kao što je to slučaj i kod ostalih živih bića, koja žive u zajednici.[13]) Prema tome možemo kazati, da se uslijed rastuće zavisnosti pojedinaca od zajednice, razvija i stepen udešavanja postupaka pojedinaca u skladu sa potrebama drugih, što znači, da je stepen socijalibiliteta u upravnom odnosu sa stepenom socijalizacije.

6. Na osnovu eksperimenata, obavljenih sa strane prof. Bogardus-a, kao i drugih sociologa, utvrdjeno je, da je najjača osnova za sporazum i vezanost medju pojedincima i skupinama (socijalni kontakt): medjusobna sličnost.[14]) Vjerovatno je i ova pojava posljedica instinkta samoobrane, koji privikava čovjeka, da cijeni samoga sebe, a prema tome i one, koji su mu najsličniji i da se s njima udružuje.

Kao posljedica triju opisanih čimbenika: socijalne zavisnosti, socijabiliteta i sličnosti, pojedinci se postepeno istovjetuju sa zajednicom, kojoj pripadaju (integracija),[15]) što se očituje u saosjećanjima pojedinaca sa ostalim članovima zajednice (simpatija),[16]) u ličnim žrtvama za zajednicu ili za članove zajednice (altruizam),[17]) u štetnim posljedicama po fizički i mentalni razvitak onih, koji su bilo na koji način odvojeni od zajednice (socijalna izolacija),[18] u kontroli zajednice nad ponašanjem pojedinih članova (socijalna kontrola)[19]) i u brizi zajednice za buduće generacije (nastavak života zajednice).

7. Pošto na većim stepenima razvitka zajednice, pojedinci nalaze sličnost sa drugima ne samo u njihovim fizičkim nego i u njihovim psihičkim osobinama, to se izvjesno osjećanje sličnosti ili svijest o sličnostima može

11) Child, Biological foundation of social integration, Public. of Am. socio soc. vol. XXII str. 26.

12) Davis, A. J. S. 1928, str. 654.

13) Anderson, an experimental study of social facilitation as affected by intelligence, A. J. S. 1929, str. 874.
Allee, Animal aggregation, N. Y., 1931.
Imms, Social behaviour of insects, N. Y., 1930.

14) Bogardus, Social distance and its origins, Jour. App. Sociol. IX. 217.

15) Bogardus, Social Psychology, str. 58; Gidings, Induct. Sociology, str. 46.

16) Mukerji, Is gregarousness an instinct, Soc. Rew. 1930, str. 231.

17) Trotter, Instincts of the Herd in Piece and War.

18) Nitsche and Wilmanns, The history of the Prison Psychoses, N. Y. 1912, str. 74.; Durkheim, Suicide, str. 222.

19) Allport, Social Psychology, 1924, XI.

Digitized by Google

vještački širiti i na druge inače neslične skupine, koje se onda postepeno poistovjetuju sa centralnom skupinom (asimilacija).

8. Promatranje opisanog integrativnoga procesa navelo je mnoge naučne radnike na ideje i zaključke o organskoj prirodi društva. Prema tim teorijama društvo, odnosno odredjena zajednica, je organizam, koji se razvija nezavisno od svojih članova.[20]) Razvitak i napredak toga apstraktnog organizma je njegov najviši cilj, kojemu se potrebe pojedinaca moraju žrtvovati. Na tim spekulativnim zaključcima zasnovana je teorija sile kao i teorija fašističke države.[21]) U daljim izlaganjima utvrdit ćemo neispravnost ovih teorija.

9. Osim navedenih primjera postoje još i mnogi drugi pokušaji i načini mjerenja socijabiliteta.[22]) Oni se u glavnom mogu razlikovati na mjerenja, kojima je osnova promatranje ponašanja ispitivanih individua i ocjenjivanje toga ponašanja sa strane ispitivača, i na mjerenja, kojima su osnova subjektivne izjave ispitivanih. Ovaj drugi način se mnogo više upotrebljava, jer je lakši. Prvi je način objektivniji, a prema tome i točniji.

Slaba strana i jednoga i drugoga načina je u tome, što ne daju opće indekse nego samo specijalne indekse za pojedine situacije. Ipak bi se jedan generalni indeks integracije mogao lako ustanoviti pomoću korlacija postojećega stanja sa jednom idealnom skalom, koja bi pokazivala idealnu integraciju jedne potpuno socijalizirane zajednice. Taj bi se indeks kretao izmedju $r = -1$ i $r = +1$ od kojih koeficijenata prvi pokazuje nepostojanje integracije, a drugi maksimum integracije.

Diferencijacija.

10. Nesumnjivo je utvrdjeno mnogim mjerenjima, da se ljudi radjaju sa različitim osobinama i sposobnostima.[23]) Isto je tako nesumnjivo utvrdjeno, da su različite sposobnosti povezane uz spol i dobu života.[24]) Očitovanje spomenutih različitih osobina nije mogućno u primarnoj skupini uslijed jakog integrativnog procesa i socijalnog nadzora, tako da je primarna skupina u najvećoj mogućoj mjeri homogena.[25]) Ali ubrzo nastaje intervencija bioloških i fizikalnih čimbenika. Uslijed bioloških zakona skupina se množi i uskoro se dijeli radi ograničenosti prostora, tako da sada s jedne strane prestaje teritorijalni kontinuitet sa skupinom maticom, a s druge strane odvojena skupina dolazi pod uticaj novih fizikalnih čimbenika (geografske okolnosti) o čijem uticaju na formiranje novih osobina ne može biti dvojbe.[26]) Ali osim toga, već u času odvajanja od matice postoji razlika u kompoziciji skupine s obzirom na spol, starost i individualne značajke. Naročito je ta razlika naglašena u slučaju odvajanja u formi emigracije. Kod sviju emigracija naime, emigrira jače jedan spol od drugoga, jače odredjena doba starosti i

20) Sorokin, Contemporary sociological theories, str. 194—218.

21) Sorel, Reflexion on violence, N. Y. 1912.
Rocco, La transformazione dello stato liberale alo stato fascista, Roma 1928.

22) Vetter, The measurement of social and political attitudes, Journal of abnormal and social Psychology, 1930, str. 149.
Hart, Atest of social attitudes and interests, Univ. Iowa stud., 1923, IV.

23) Galton, Hereditary genious, London, 1892.

24) Gini, Il sesso dal punto di vista statistico, Roma, 1908.

25) Letourneau, L'evolution politique, Paris, 1890, str. 542.
Wisler, An introduction to social anthropology, N. Y. 1931.

26) Sorokin, op. cit. str. 99—193.

Digitized by Google

jače nemirniji duhovi nego neaktivne prirode.[27]) Sasvim je razumljivo dakle, da će u toku vremena odvojena skupina biti potpuno različita od skupine matice.

U daljnjem razvitku uslijed već spomenutih bioloških zakona i ograničenosti teritorija, ovako formirane skupine ponovno će se približiti, ali sada medjusobno potpuno različite i prema tome u nemogućnosti, da se sporazume odnosno da medjusobno održavaju socijalni kontakt, što će izazvati osjećaje opasnosti i neprijateljstva.

Pošto će se opisani proces zaoštravati uslijed sve veće ograničenosti teritorija i razlika u proizvodnji, pojavit će se potreba za permanentnom organizacijom. Medjutim permanentna organizacija iziskuje permanentne razlike u funkcijama i zanimanjima, što dovodi do raznih svrstavanja i novih diferencijacija unutar jedne iste zajednice.

Potrebe organizacije i odbrane dovode do formiranja središta organizacije, koja postaju time i središta prometa i trgovine, a kao posljedica navedenih čimbenika, ova su središta sada relativno gušće nastanjena (gradovi).[28]) U ovim se mjestima s jedne strane uslijed jačega mobiliteta, a s druge strane uslijed jačega kontakta postepeno formira način života različit od načina života u ostalim djelovima zajednice.[29]) Uslijed procesa integracije ova središta privlače ostale mase, čime broj gradskoga stanovništva relativno brže raste nego ostalo stanovništva, a time se i uticaj gradskoga stanovništva na zajednicu pojačava (urbanizacija).[30])

U daljem razvitku uslijed sukoba medju raznim zajednicama, uslijed raspadanja starih i nastajanja novih zajednica, nastat će nove diferencijacije vjerskoga i rasnoga značaja; a u daljem razvitku kao posljedica industrijske revolucije nastat će opet nove diferencijacije ekonomske prirode.

Tako se sada od primarne homogene zajednice ili skupine razvila nova zajednica diferencirana prema ostalim zajednicama i diferencirana u svojoj unutrašnjoj kompoziciji u raznim skupinama. Nove će skupine biti ili integrirane sa zajednicom uslijed opisanoga procesa integracije ili će težiti za separacijom (dezintegracija), kao što ćemo kasnije vidjeti.

11. Osobina je svih vrsti diferencijacija, pomanjkanje neposrednog kontakta, što dovodi do izvjesne medjusobne rezerviranosti i nepovjerenja (socijalna udaljenost).[31]) Stepen ove posrednosti odnosno nepovjerenja i eventualnih razlika u shvaćanjima možemo kvantitativno mjeriti i u tom pravcu su postignuti odlični posljeci. Matematički su procesi ovih mjerenja ili u formi korelacija ili u formi srednjih vrijednosti, a zasnivaju se na istim načelima kao i mjerenja procesa integracije.

Za nas je od naročite važnosti, da smo mjerenjem diferencijacija u mogućnosti, da pronadjemo istovremeno i njihove uzroke. Prof. Bogardus, koji je naročito ispitivao socijalnu udaljenost medju raznim rasnim skupinama je utvrdio, da su dva glavna uzroka ove udaljenosti: a) tradicijom naslijedjena

27) Gini, I fattori demografici nell'evoluzione delle nazioni, Roma, 1912.
28) Scott, Readings in Urban Sociology, N. Y. 1927.
29) Spykman, A social philosophy of the City, A. J. S. XXXXII, 49.
30) Pollock, Modern Cities.
31) Bogardus, op. cit. str. 211.
Park, The concept of social distance, J. A. S. VIII, 339.

Digitized by Google

ili prihvaćena mišljenja u toku vremena; b) lična neprijatna iskustva iz kontakta sa pojedinim članovima iz druge skupine.[32])

Do sličnih su zaključaka došli i drugi, koji su mjerili socijalnu udaljenost medju raznim socijalnim i političkim skupinama kao i medju skupinama raznih zanimanja itd.[33]) Na osnovu posljedaka svih spomenutih eksperimenata W. Poole je pokušao, da formulira t. zv. zakone socijalne udaljenosti.[34])

12. Zapaženo je medjutim, da u izvjesnim slučajevima, u kojima uslijed nastalih prilika dvije različite skupine dolaze u bliži kontakt, socijalna udaljenost odjednom nestaje, prestaje nepovjerenje i posrednost, a uspostavlja se izvjestan intimitet medju članovima spomenutih skupina. To je n. pr. slučaj na frontu, zatim medju manjim iseljeničkim kolonijama, medju manjim brodskim posadama itd. Medjutim, čim se prilike izmijene, uspostavljaju se predjašnji odnosi.

Prema tome na osnovu svih tih kao i ranijih izlaganja možemo kazati, da se socijalna udaljenost zasniva na svijesti o nesličnostima, koja može biti uzrokovana ili predubjedjenjima ili stvarnim postojećim diferencijama. U prvom slučaju socijalna se udaljenost može lako ukloniti uklanjanjem predubjedjenja, dok se u drugom slučaju može ukloniti samo aboliranjem stvarnih razlika ili okolnosti, koje do tih razlika dovode.

Eksploatacija.

13. Uslijed opisanoga procesa integracije pojedinci su upućeni, da jedan dio svojih aktivnosti posvete i potrebama cjeline. Na taj način su svi članovi zajednice iz nužde eksploatirani u interesu održavanja i normalnoga funkcioniranja zajednice. Na ovom su stepenu eksploatacije svi članovi zajednice u jednakoj mjeri eksploatirani.

Medjutim opisani proces diferencijacije uzrokovao je nastajanje novih čimbenika, koji su doprinijeli zaoštravanju socijalne udaljenosti i potenciranju diferencija. Tako su uslijed razlika u funkcijama nastale u prihodima, koji su povezani uz različite funkcije, a to je dovelo do nagomilavanja posjeda. Putem ovoga razvitka posjed je nužno povezan sa političkom vlasti, što je uzrokovalo nove forme u organizaciji zajednice (feudalizam)[35])

Uslijed spomenute povezanosti posjeda sa političkom vlasti, ova ovako formirana skupina isključivo upravlja sada zajednicom, pa uslijed opisanoga procesa integracije primjenjuje svoja vlastita shvaćanja na upravljanje zajednicom i tim putem nužno identifikuje svoje interese sa interesima čitave zajednice.

Medjutim uslijed opisanoga procesa diferencijacije i njegovog stalnog zaoštravanja, interesi raznih skupina u zajednici nisu više istovjetni i čim jedna odredjena skupina primjenjuje svoja shvaćanja na upravljanje zajednicom, položaj ostalih skupina u zajednici nije više ravnopravan.

Uslijed opisanoga razvitka čimbenici integracije slabe, a jačaju se čim-

---

32) Bogardus, op. cit. str. 220.
Research, str. 332.; W. F. Social distance between occupations, S. S. R. str. 234.
W. F. Social distance between occupations, S. S. R. str. 234.
34) Poole, Laws of social distance. J. A. S. XI. 365.
35) Letourneau, op. cit. str. 52.

Digitized by Google

benici dezintegracije (devolucija). Medjutim upravljajuća skupina, čiji su interesi uistinu povezani sa održavanjem cjeline, sprečava eventualnu devoluciju: a) sredstvima za kontrolu političke vlasti i b) sredstvima za formiranje javnoga mišljenja.

U prvom slučaju se proces razvija u sve jače integriranje upravljajuće skupine sa zajednicom (centralizacija), dok se u drugom slučaju proces razvija u nametanju ideala, tradicija i aspiracija vladajuće skupine svim ostalim skupinama zajednice,[36]) što se onda očituje u težnjama i žrtvama čitave zajednice u cilju teritorijalnih uvećavanja (imperijalizam).[37])

14. Uslijed prelaza iz agrikulturnoga društva u industrijsko, nastala su nova svrstavanja i diferencijacije unutar zajednice. Dok su se prije opisane diferencijacije zasnivale na razlikama u funkcijama i kontroli vlasti, ove se diferencijacije zasnivaju na razlikama u prihodima i kontroli sredstava za proizvodnju.

Uslijed ovih novih prilika stvara se unutar zajednice novo svrstavanje potrebno za organizaciju proizvodnje dobara. Pošto je spomenuta organizacija, kao što smo već spomenuli, zavisna od uvećavanja potrošnje u skladu sa uvećavanjem proizvodnje podvrgnuta je stalnim promjenama uslijed promjena u kretanju potrošnje. Ovaj se proces očituje u periodičnim krizama, čija je posljedica smanjivanje proizvodnje i uklanjanje jednog dijela proizvodjača (radnika). Pošto ovaj uklonjeni dio proizvodjača nije u posjedu sredstva za proizvodnju, postaje predmet na tržištu rada i tako obara radu cijenu.

Na taj način proizvodjači (radnici) potpadaju pod potpunu zavisnost od vlasnika sredstava za proizvodnju (poslodavci), koji sada mogu da postavljaju uvjete rada. Uslijed toga poslodavci kontroliraju ne samo upotrebu sredstava za proizvodnju, nego imaju i isključivi nadzor podjele proizvoda, što rezultira u oduzimanju t. zv. viška vrijednosti i u zapostavljanju interesa radnika.[38])

15. Uslijed zavisnosti opisanog ekonomskog sistema (kapitalizam) od sve veće potrošnje dobara, potrebno je za njegovo održavanje neprekidno uvećavanje tržišta, što se očituje u identifikaciji interesa ove skupine sa interesima prije opisane skupine upravljača (ekonomski imperijalizam, ekonomska ekspanzija).

Tim putem se onda i interesi vlasnika sredstava za proizvodnju nameću ostalim skupinama zajednice u formi ideala i aspiracija čitave zajednice.

16. Na taj su način i organizacija zajednice i njeni proizvodi, a prema tome i njen razvitak u isključivom nadzoru dviju opisanih skupina.

Razumljivo je, da ovakva organizacija odnosa medju skupinama zajednice ne može ostati bez uticaja na skupine, koje su isključene iz sudjelovanja u organizaciji života zajednice. Tako je nedvojbeno utvrdjeno, da su razlike u prihodima od vrlo štetnih posljedica na fizičke i mentalne značajke zapostavljenih skupina.[39]) S druge strane nemogućnost u nadzoru političke vlasti dovodi do nejednakosti u pravima i ličnim slobodama. Ova ne-

[36]) Tawney, op. cit.
[37]) Tawney, op. cit.; — Haves, The history of modern nationalism, N. Y. 1930.
[38]) Tawney, op. cit.
[39]) Sorokin, op. cit. str. 548.

Digitized by Google

jednakost stvarno ostaje i onda, kada je ona formalno ukinuta i to kao posljedica ekonomske nejednakosti.[40])

I nejednakosti ekonomske prirode kao i nejednakosti političke prirode posljedak su nejednakosti oportuniteta, tako da je uspjeh pojedinaca iz podvlašćenih skupina znatno otežan ili onemogućen čak i u slučajevima prirodnih sposobnosti i obdarenosti.

Uslijed ovakovoga stanja, a na osnovu opisanih psihičkih procesa, u članovima se zajednice razvijaju uvjerenja o fatalnosti ili o nuždi ovakove organizacije i u neizbježnost nejednakosti (religija nejednakosti), što rezultira u priznavanju i odobravanju upotrebe sile sa strane upravljajuće skupine u cilju održavanja postojećega sistema političke i ekonomske organizacije.

Kao posljedica opisanoga razvitka ekonomske eksploatacije spomenuta se podvlašćenost ovih skupina održava usprkos njihovog relativno jačega žrtvovanja u odbrani interesa zajednice kao i uprkos njihovog jačeg učestvovanja u razvitku ekonomske organizacije zajednice, gdje učestvuju i kao proizvodjači i kao potrošači.

Konflikt.

17. Kao posljedica do sada opisanih procesa već na najranijim stepenima razvitka zajednice nailazimo na političke i ekonomske nejednakosti i prema tome na diferencijaciju skupina unutar zajednice (socijalna stratifikacija).[39])

U toku daljega razvitka zajednice množe se čimbenici, koji zaoštravaju diferencijacije i povećavaju eksploataciju. Tako se uslijed opisanoga procesa u razvitku socijalizacije uvećavaju potrebe uprave (administracija), što iziskuje sve veće žrtve sa strane članova zajednice, koje upravljajuća skupina upotrebljava u skladu sa svojim shvaćanjima. Medjutim u toku opisanoga procesa socijalizacije pojedinac dolazi u sve veću zavisnost od zajednice, čime su podvlašćene skupine izvrgnute sve jačoj eksploataciji sa strane upravljajuće skupine (proces političke eksploatacije).

18. Već samo u početku opisali, kako se uslijed razvitka u procesu progresa kulturni standard života neprestano diže, a s tim u vezi se diže i skupoća života. Medjutim, pošto je uslijed rastućega takmičenja medju poduzećima potrebno stalno sniženje troškova proizvodnje, to se sniženje troškova vidi u prihodima radnika, koji na taj način ne mogu da povećavaju svoje prihode u skladu sa dizanjem kulturnoga standarda i povećavanjem skupoće života.

Dalja je posljedica opisanog ekonomskog sistema porast obujma poduzeća (koncentracija) i s tim povezano dalje zaoštravanje diferencijacija izmedju poslodavaca i radnika. Medjutim, čim se ovaj proces više razvija, tim su veće nejednakosti oportuniteta, t. j. tim su slabije mogućnosti prelaza iz položaja radnika u položaj poslodavaca na osnovu samih individualnih sposobnosti, jer se uslijed sve veće ograničenosti tržišta usporuje tempo u procesu ekonomskoga razvitka.

S druge strane ta tako razvijena poduzeća uslijed periodičkih zastoja u tempu razvitka (krize) afektiraju sve veći broj onih, koji od te organizacije zavise. Na taj način je sve veći broj onih, koji su neobezbijedjeni, u opreci sa sve manjim brojem onih, koji nadziru proizvodnju (koncentracija kapi-

40) Tawney, op. cit.

Digitized by Google

tala)[40]) i u prvom redu se sami koriste njenim posljecima (proces ekonomske eksploatacije).

19. Američki socijolozi proučavajući problem socijalnoga sukoba u vezi sa problemom socijalne udaljenosti, eksperimentalno su utvrdili, da se socijalna udaljenost zaoštruje čim se fizička udaljenost smanjuje.[41]) Medjutim kao posljedica industrijske revolucije, zatim uslijed množenja stanovništva i uslijed procesa urbanizacije i onda uslijed usavršavanja saobraćajnih sredstava, fizička se blizina neprestano smanjuje.

Pojava velike socijalne udaljenosti, a smanjene fizičke udaljenosti, naročito je značajna za gradove, koji na taj način postaju središta socijalnih i političkih pokreta i nemira,[42]) dok s druge strane seosko stanovništvo, i ako pokazuje s vremena na vrijeme znakoce nezadovoljstva, nije nikada razvilo to nezadovoljstvo u trajnu i uspješnu akciju baš uslijed pomanjkanja toga preduvjeta prostorne blizine.

Medjutim uslijed posljedica industrijske civilizacije seosko se stanovništvo sve više urbanizuje, tako da su mogućnosti sukoba sve veće i obuhvaćaju sve veći dio zajednice.

20. Kao što smo ranije opisali, čim se skupine diferenciraju, one se istovremeno i integriraju oko zasebnih interesa. Ali pošto skupine žive povezane zajedničkom organizacijom, kod diobe rezultata zajednice nastaje nejednakost uslijed zapostavljanja interesa izvjesnih skupina sa strane vladajućih skupina kao posljedica rastuće zavisnosti pojedinaca od zajednice, kao i uslijed opisanoga razvitka ekonomske orzganizacije, kontrast je u razlikama sve veći i pojedinci te razlike sve češće i sve jače osjećaju, što dovodi do izvjesnih neprijateljskih osjećanja podvlašćenih skupina prema povlašćenim skupinama. Ova se osjećanja zaoštravaju redovnom zloupotrebom povlašćenoga položaja (dvostruki moral).

Uslijed političke i ekonomske nejednakosti, koja je posljedak ovoga razvitka, radjaju se i osjećaji nesigurnosti i nepravde, što putem spomenutih čimbenika: sličnost, zajednički interesi i saosjećanje (simpatija) dovodi do stvaranja zasebne integracije podvlašćenih skupina u odnosu prema povlašćenim skupinama (dezintegracija zajednice).

Opisani proces dovodi do reakcija čitave skupine na akcije protiv pojedinih članova skupine (heroji) čime se stvara i zasebna svijest skupine kao i saznanje o potrebama skupine, a ne individualnih akcija u cilju poboljšanja postojećega položaja (uticaj čimbenika integracije skupine).

Rastući proces eksploatacije samo ubrzava opisani proces dezintegracije, što se očituje u pojavljivanju težnja za promjenama postojećih odnosa medju skupinama (revolucionarna raspoloženja).

21. J. Davis, koji je proučavao formiranje stotine i šezdeset i trojice istaknutih revolucionarnih vodja, utvrdio je, da su najvažniji uzročnici, odgovorni za formiranje njihove revolucionarne svijesti, uticaji učitelja i drugova, a zatim knjige i periodički časopisi.[43])

W. Allport, koji je eksperimentalno istraživao formiranje političkih mišljenja medju američkim studentima, utvrdio je, da su visina obrazovanja

41) Poole, op. cit. str. 367.; — Bogardus, Spatial nearness and social distance. S. S. R. XIII. 517.

42) Bouglé, Les idées egalitaires, str. 101.

43) Davis, A study of one handred and sixty three outstanding communist leaders, A. J. S. XXIV 42.

Digitized by Google

i pomanjkanju predubjedjenja u upravnom odnosu sa stvaranjem radikalnih raspoloženja, a u obratnom odnosu sa stvaranjem konzervativnih mišljenja.[44])

Iz toga slijedi, da razvitak progresa utiče na učvršćivanje svijesti skupina i na uvjerenje o mogućnosti izmjena postojećih odnosa skupina.

Ali sada, kada je već jednom upućena dezintegracija zajednice, a formirana integracija skupina i svijest o mogućnosti promjena, svako je eventualno poboljšanje položaja pritisnutih skupina vrlo relativno, jer je promatrano sa gledišta interesa skupina, a ne pojedinaca, tako da spomenuta poboljšavanja (sticanje izvjesnih političkih prava, povisivanje nadnica itd.) samo doprinose daljemu razvijanju svijesti, širenju skupine na dotada još nesvijesne elemente i učvršćivanju vjere u korisnost akcija skupina i mogućnost definitivnih promjena. Tim putem čak i fizička udaljenost postaje relativna, jer njene negativne osobine može da nadomjesti jačina svijesti.

Iz svega dakle, što je rečeno, slijedi, da razvitak progresa utiče na jačanje svijesti, a jačanje svijesti na zaoštravanje socijalne udaljenosti medju skupinama i prema tome na zaoštravanje sukoba. Time se ujedno pojačavaju spomenuta neprijateljska osjećanja prema vladajućim skupinama i jača se utisak o socijalnoj (političkoj i ekonomskoj) nejednakosti, nesigurnosti i nepravdi.

22. Iz dosadašnjih izlaganja i navedenih podataka znamo, da tradicije zajednice negativno utiču na razvitak svijesti skupina i da se opiru dezintegraciji zajednice. Kao posljedica toga radikalni su elementi slobodni od presija tradicionalnog poretka. Tradicije su naime najjači čimbenici i integracije. Sasvim je prirodno prema tome, da će skupine, u čijem je interesu održanje postojećega stanja, nastojati, da održe i ojačaju čimbenike integracije i time spriječe eventualnu dezintegraciju.

Medjutim uslijed opisanoga procesa u razvitku progresa, sudbina je gotovo svih tradicija, da slabe ili nestaju. Tako uslijed pojave socijalnoga mobiliteta slabi ili se potpuno gubi uticaj porodice. Uslijed opisanoga procesa urbanizacije nestaje uticaja socijalne blizine (susjedstvo), što negativno utiče na socijalni nadzor, a isto se tako uslijed širenja edukacije gubi uticaj religije, dok se kao posljedica opisanoga procesa dezintegracije smanjuje ili potpuno ukida uticaj tradicija zajednice (nacionalne tradicije).

Ali s druge strane, u slučaju, kada se izvjesne tradicije ne pojavljuju kao čimbenici integracije zajednice, nego naprotiv kao čimbenici diferencijacije skupine u zajednici, t. j. kada su izvjesne tradicije svojina samo pritisnutih skupina, tada će ih ove skupine uslijed opisanoga procesa diferencijacije i dezintegracije pojačati i upotrijebiti kao sredstvo integracije skupina u sukobu sa vladajućim skupinama (nacionalni separatizam).

23. Pošto su fiziološke i psihičke osobine pojedinih individua različite, to su pojedini članovi skupine relativno jače afektirani svješću i psihologijom skupine. Uslijed toga ovakvi pojednci relativno jače reagiraju na uzročnike u opisanom procesu sukoba (fanatizam), čime u izvjesnoj mjeri pretskazuju intimna ali još nedovoljno razvijena osjećanja skupine. Medjutim uslijed čimbenika integracije (simpatija) postupak spomenutih istaknutih pojedinaca izaziva slične akcije i sa strane ostalih članova sku-

44) Allport, The composition of political attitudes, J. A. S. XXXV. 220.

Digitized by Google

pine (imitacija).[45]) Tim putem pojedinci mogu da potpuno ovladaju skupinom i da ih ona slijedi u akcijama, koje su u interesu njezinom (vodstvo).

Ovako formirano vodstvo može da uvjeri članove skupine (sugestija) u mogućnost promjena, u definitivnu sretnu budućnost, ako te promjene nastanu (utopija) i da utiče na skupinu tako, da ga ona slijedi do izvjesne mjere čak i u akcijama, koje su prividno ili očito protivne interesima njezinim (adoracija vodstva).

Kao posljedica opisanoga procesa, akcija će se svakoga revolucionarnoga vodstva sastojati u:

a) jačanju svijesti o postojećim razlikama (diferencijacija i eksploatacija); b) stvaranju i jačanju čimbenika, koji utiču na razvitak svijesti skupina (dezintegracija); c) u primamljivom opisivanju poretka, koji će nastupiti poslije promjena (utopija).[46])

Ukratko na osnovu svih dosadašnjih izlaganja možemo ovako navesti uzroke u razvitku revolucionarnoga raspoloženja:

a) nezadovoljstvo sa postojećim stanjem; b) svijest o pravima skupina; c) slika o idealnom poretku budućnosti.[47])

24. Sorokin je ispitujući reakcije individua i skupina na uskraćivanje potreba utvrdio, da je reakcija na spomenuto uskraćivanje relativno tim jača, čim je uskraćivanje (inanition) veće i u stanju — već prema važnosti uskraćene potrebe — da zauzme čitavu aktivnost individua ili skupine.[48])

Razvitak procesa u sukobu medju skupinama zajednice, kao što smo već vidjeli, zasnovan je baš na uskraćivanju izvjesnih potreba podvlašćenih skupina u interesu gospodujućih skupina (eksploatacija). Vidjeli smo nadalje, da spomenuti proces izaziva sve jače reakcije sa strane pritisnutih skupina uslijed slabljenja integrativnih čimbenika, a pojačavanja čimbenika dezintegracije medju skupinama zajednice. Tim putem se zaoštruje sukob medju skupinama, što se očituje u nezadovoljstvu pritisnutih skupina i u težnjama za promjenom postojećega stanja. To nezadovoljstvo uslijed opisanoga procesa inanicije uskoro zauzme čitavu aktivnost skupine (socijalni nemir).

Sada vodstvo skupine, koja se nalazi u opisanom raspoloženju, može da putem opisanih dispozicija skupine prema vodstvu (simpatija, sugestija, imitacija), izazove organizovane akcije masa i da ih upravi u smjeru definitivnih promjena postojećega poretka (revolucija).

Reorganizacija.

25. Kao što smo već vidjeli, uticaj pojedinih skupina na čitavu zajednicu sprovadja se putem njihovog uticaja na sredstva za stvaranje i izražavanje javnog mišljenja.

U toku opisanoga procesa u razvitku sukoba medju skupinama, pritisnute skupine sve više mogu da utiču na spomenuta sredstva za stvaranje i izražavanje javnoga mišljenja (štampa, skupštine, agitacija itd.). Kao posljedica toga razvitka javno se mišljenje zajednice nalazi u stalnoj promjeni i to u pravcu interesa pritisnutih skupina.

Pošto se opisani proces razvija u prilog dezintegracije, upravljajuća

45) Mukerji, op. cit. str. 223.

46) Price, Conflict and communist policy with special reference to China A. J. S. XXV. 68.

47) Orgaz, Causes of social revolutions, S. S. R. XVI. III.

Digitized by Google

skupina uslijed opisane identifikacije vlastitih interesa sa interesima zajednice, često ograničuje ili potpuno uskraćuje upotrebu spomenutih sredstava (pritiskavanje javnoga mišljenja). Razumije se, da se time znatno usporuje opisani proces u razvitku sukoba, ali pošto taj proces ne zavisi samo od slobodne upotrebe spomenutih sredstava, niti je moguće spomenuta sredstva potpuno ukloniti, opisani se proces sukoba, kao i proces izmjena javnoga mišljenja, i ako usporen, ipak nastavlja.

26. Spomenuti se uticaj skupina na zajednicu očituje u formi običaja ili u formi pisanih pravila (pravne norme) i na tome se zasnivaju medjusobni odnosi skupina u zajednici (organizacija zajednice).

Vidjeli smo medjutim, da se javno mišljenje zajednice uslijed navedenih čimbenika nalazi u stalnoj izmjeni. Prema tome i njegove pojave (običaji i zakoni) moraju doživljavati neprekidne izmjene, čime se i sama organizacija zajednice neprekidno mijenja.

U ranijim smo izlaganjima naveli, da se čimbenici, koji utiču na razvitak odnosa medju skupinama uslijed razvitka progresa neprestano množe. Kao posljedica toga, usporedo sa razvitkom progresa, i promjene su u sistemu društvene organizacije sve brže.

Spomenuti je tempo promjena medjutim često brži, nego što su promjene onih njegovih pojava, koje iziskuju konkretnu formu zato, što su za tu formu redovno potrebni izvjesni tehnički preduvjeti (donašanje i ukidanje zakona), a s druge strane vladajuće skupine otežavaju promjene, koje nisu u skladu sa interesima tih skupina i to na osnovu identifikacije tih interesa sa interesima zajednice.

Tim putem dolazi do neslaganja izmedju pisanih zakona i javnoga mišljenja, što nužno mora dovesti ili do novog tumačenja pravnih pravila u skladu sa izmjenama javnoga mišljenja i nastalih novih potreba ili mora dovesti do donašanja novih zakona, kojima će se ukidati ili preinačiti predjašnji.[49])

I uistinu vidimo, u skladu sa izloženim shvaćanjem, da tumačenje pravnih pravila u svima zajednicama doživljuje neprekidne izmjene sa strane njihovih tumačitelja, a s druge strane se sve više množe slučajevi nemogućnosti primjene zakona zato, što nisu u skladu sa općim shvaćanjem.[50])

Ranija sporost izmjena u društvenoj organizaciji uzrokovala je vjerovatno ranije formirana shvaćanja o nepromjenjivosti čovjekove prirode i o postojanju idealnog tipa čovjeka, koji je skupa sa svojim apstraktnim sposobnostima i potrebama bio objekt pravne nauke.[51])

Danas su medjutim promjene u shvaćanjima, koje nastaju već u toku jedne generacije, tako očite, da obratno od ranijih shvaćanja, dolaze do izražaja u pravnoj nauci ideje o konkretnom čovjeku i njegovim konkretnim potrebama.[52])

Sasvim je razumljivo dakle, da se, u skladu sa spomenutom pojavom potrebe sve bržih izmjena, mora i pravni sistem reorganizirati u pravcu olakšavanja, a ne oteščavanja formalnih izmjena.

27. Iz dosadašnjih naših izlaganja slijedi, da se kao posljedica sukoba medju skupinama zajednice bilo putem revolucionarnih promjena, bilo pu-

[49]) Pound, Criminal justice in America, N. Y. 1930, str. 8.
[50]) Cardozo, The paradoxes of legal science, N. Y. 1928, str. II.
[51]) Pound, op. cit.
[52]) Cardozo, op. cit.

Digitized by Google

ten postepenoga mijenjanja javnoga mišljenja odnosi skupina u zajednici stalno mijenjaju u smjeru emancipacije pritisnutih skupina od eksploatacije sa strane gospodujućih skupina, što dovodi do izvjesnog ujednačavanja medju skupinama zajednice (demokracije) ili do odjeljivanja izvjesnih skupina iz zajednice (devolucija).

Spomenuto se ujednačavanje očituje u postepenom ili definitivnom eliminiranju svih političkih i ekonomskih ograničenja u medjusobnim odnosima medju skupinama i članovima zajednice (politička i socijalna demokracija) čime se uspostavlja ne samo formalna nego i faktična jednakost medju skupinama i članovima zajednice (jednakost oportuniteta).[53])

Tim putem se isključuju svi socijalni čimbenici diferencijacija (političke i ekonomske prednosti), a ostaju jedino prirodni čimbenici diferencijacija (prirodne sposobnosti i značajka skupina odnosno nacionalna značajka) kao osnova za novu formu socijalne organizacije.

Pravosudje

a) Gradjansko

Uložna knjižica je samo potvrda o uloženom novcu; ona je po svojoj naravi nepotpuni papir na donosnika, pa se ne može smatrati novcem, te ju vjerovnik nije dužan primiti pod platež svoje tražbine.

Rješidba stola sedmorice od 9. srpnja 1932. br. 4491.

(Odluka sudbenoga stola u O. od 14. svibnja 1932. br. 2129 gr., rješenje banskoga stola od 1. lipnja 1932. br. 18868—1932. II. 4929—1932.)

Sudbeni stol u O. u parničnom predmetu tužitelja R. Z. P. iz B. protiv tuženog Ž. ml. B. iz O. radi D. 52.190 spp. uslijed molbe tuženog i nakon saslušanja stranaka po § 394. grpp. dignuo je temeljem nepravomoćnoga platežnoga naloga od 26. ožujka 1932. br. 1332/gr. odlukom od 7. travnja 1932. br. 1498/gr. dozvoljenu i provedenu ovrhu do siguranja na zapljenjene zalihe vina i ruma (rakije) i molitelju dozvolio slobodnu raspoložbu sa pokretninama pod ovrhu do osiguranja uzetim i zapečaćenim, budući da je tuženi položio uložnu knjižicu podružnice I. H. Š. u O. br. 1937 vrhu R. 90.464.96 za sigurnost tužiteljeve tražbine spp., koja uložnica da se usprkos notornim zastojima u plaćanju ima smatrati gotovim novcem, a sam taj novčani zavod potpuno sigurnim, aktivnim i solventnim, što da proizlazi iz § 5. uredbe od 21. travnja 1932. br. II. 11917, prema kojemu propisu može se odnosna blagodat podijeliti samo onim novčanim zavodima, čija su aktiva veća od passiva, dok se na tužiteljev prigovor, da se uložnica ne može realizirati za tri dana u slučaju pravomoćnoga udovoljenja njegovoga tužbenog zahtjeva, ne može uzeti u obzir, jer se u nazočnom predmetu radi samo i isključivo o tome, da se tužiteljevo potraživanje osigura, a realiziranje njegovog prava može se svojevremeno zatražiti i ovršnom prodajom same uložnice, u koliko bi pak ovo moliteljevo osiguranje bilo dvojbeno, to bi se moglo tvrditi i za samo pod ovrhu uzeto piće, koje je pokvarivo, te povrh toga glasi uložnica na daleko veći iznos, nego li je tužiteljevo potraživanje.

Banski stol povodom utoka tužitelja je preinačio napadnutu prvosudnu odluku i molitelja (tuženog) Ž. ml. B. za dignuće ovrhe do osiguranja na zalihe zapljenjenoga vina i ruma odbio iz razloga, jer je štedionička uložnica samo potvrda imaoca za uloženi novac, te je po svojoj naravi nepotpuni papir na donosnika da se ne može smatrati, kako to napadana odluka nepravilno navodi, novcem, pa ju vje-

53) Tawney, op. cit.

Digitized by Google

rovnik nije dužan primiti pod platež svoje tražbine i stoga štedionička uložnica ne može pružati dovoljnu sigurnost za tužiteljevu tražbinu tim više, jer se isti protivi primitku iste za sigurnost svoje tražbine osporavajući vlasnost uložnice sopstveniku. pa tako tuženi (molilac dignuća ovrhe do osiguranja) nije pružio dovoljno osiguranje za tužiteljevu tražbinu.

Trošak tužiteljevog utoka obredjuje se sa D. 225.

S t o l s e d m o r i c e je previdni utok tuženoga Ž. ml. B. otputio i pobijano rješenje banskoga stola potvrdio srazloga, jer je ovo u stvari opravdano razlozima, koji su u skladu sa sadržajem spisa i sa zakonom, a napose jer je kraj notornih sadanjih poteškoća realizovanje uložnih knjižica pojedinih novčanih zavoda ako i ne onemogućeno, a to znatno oteščano, pa stoga, budući da u konkretnom slučaju nije postignut sporazum glede načina i kolikoće osigurnine, ne može predmetna uložna knjižica podružnice I. H. Š. u O. već obzirom na uredbu od 21. travnja 1932. II. br. 11917 K. o rokovima isplate uloga i drugih dugovanja toga novčanog zavoda pružiti dovoljnu sigurnost u smislu § 8. naredbe ministarstva pravde od 21. siječnja 1850. *Priopćio Gostl Hinko, sudac sudb. stola u Ogulinu.*

Pitanje o roditeljskoj dužnosti uzdržavanja djece.

Rješidba stola sedmorice od 7. studenoga 1931. br. 4.936.)

(Osuda kotar. suda u D. M. od 29. siječnja 1931. br. 645/gr., osuda banskoga stola od 22. travnja 1931. br. 12.253.)

U parnici radi priznanja prava vlasništva nekretnina i ustup u posjed tražio je tužitelj, da tuženi — njegov sin i kćerka — imaju napustiti njegovu kuću i nekretnine, temeljeći taj svoj zahtjev na zemljo-knjižnom vlasništvu tih nekretnina te na okolnosti, da su obadvoje sposobni za samostalnu privredu (sinu da je 29 godina, a kćerka je samostalna krojačica), te da ga obadvoje vrijedjaju, zlostavljaju i skučuju u upravi tih nekretnina.

K o s t a r s k i s u d u D. M. je odbio tužitelja sa tužbom u cijelosti, jer da nije dokazao zlostavu, vrijedjanje ni povredu prava uprave, pa da i pri neprijepornom zemljo-knjižnom vlasništvu roditeljska obveza po § 139. i 141. o. g. z. prestaje samo polučenjem sposobnosti za uzdržavanje, a tuženi da su odgojeni tako da zajedno s tužiteljem obradjuju nekretnine i kruh zaslužuju, te da im tužitelj nije dao mogućnosti druge zarade prema njihovomu odgoju.

B a n s k i s t o l je potvrdio povodom pravnoga lijeka tužiteljeva pobijanu osudu prvoga suda iz istih razloga.

S t o l s e d m o r i c e je preinačio obje nižestepene osude, udovoljujući tužbi u pogledu priznanja prava vlasništva, nu odbijajući je glede zahtjeva na ustup u posjed i prebijajući (ranije tuženicima dosudjeni) parbeni trošak iz razloga jer: »priznanje vlasništva je neprijeporno, a ostlai dio nije utemeljen ni na tumačenju ni na primjeni zakona očevidno pogrješnoj ni na pretpostavci takovoj, koja bi bila u protuslovlju sa jasnim sadržajem spisa i t. d.

Priopćio dr. R.

b) Kazneno

Kasacioni sud kao revizioni sud ne može po § 2. k. z. primijeniti na djelo optuženika zakona, koji nije bio na snazi u doba izricanja prvostepene presude. — On bi to mogao učiniti dakle samo izričući presudu po § 354. k. p.

Odluka stola sedmorice od 8. travnja 1932. br. 54/I Kre-1932.

S t o l s e d m o r i c e kao sud kasacioni povodom revizije optuženog S. B. protiv presude sudbenoga stola u Srem. Mitrovici od 28. listopada 1931. br. Kzp. 948/31. kojom je medju ostalim presudjeno:

S. B. k r i v je: što je u noći od 29. na 30. ožujka 1931. iz zaključane mljekarnice u Ugrinovcima u namjeri, da prisvajanjem tudje pokretne stvari sebi pribavi protivupravnu imovinsku korist, oduzeo G. S. 20½ klg. maslaca vr. 950 D., pa je time učinio zločin protiv imovine kradjom iz §-a 314. i 316. t. 1. i 3. kz., pak se toga

Digitized by Google

radi osudjuje po §-u 316. k. z. uporabom §-a 70. k. z. na kaznu robije u trajanju od jedne (1) godine, a u koju kaznu mu se po §-u 77. k. z. uračunava izdržani pritvor i istražni zatvor od 1. do 11. travnja 1931. — dakle ukupno 11 dana; po §-u 46. k. z. osudjuje se na gubitak časnih prava kroz vrijeme od dvije godine; po § 297. k. p. ima da plati oštećenomu G. S. u ime odštete 950 D., po § 309. i 310. k. p. da snosi trošak krivičnoga postupka i onaj oko izvršenja kazni, izuzevši onaj oko izvršenja kazni lišenja slobode, koji se po §-u 313. k. p. proglašuje nenaplativ;

nakon saslušanja starješine državnoga nadodvjetništva izrekao je ovu presudu:

Revizija optuženoga S. B. odbacuje se, no priziv njegov zbog odluke o kazni uvažuje se iz razloga:

Optuženik upućuje i na povredu iz br. 2. § 337. k. p., kad traži eliminaciju kvalifikacije po br. 3. § 316. k. z. s obzirom na novelu kriv. zakonika od 9. listopada 1931. No ta povreda ne postoji, jer spomenuta novela u doba izricanja prvostepene presude još nije bila na snazi, pa je prvostepeni sud ni nije mogao uvažiti. A ovaj je stol sedmorice kao revizijski sud takodjer ne može uvažiti, premda je medjutim stupila na snagu, jer je on kao revizijski sud vezan na pravno stanje, kako je bilo u doba, kada je stvar presudjena po presudnom sudu, budući on ima samo da ispita, da li je taj sud svojom presudom povrijedio zakon.

Valjalo je stoga reviziju optuženika po § 345. I. br. 2. k. p. kao očigledno neosnovanu odbaciti. *Priopćio dr. Uragović Aleksa, Zagreb.*

c) Upravno

O pravnoj naravi gradskoga statuta obzirom na osobu pojedinca.

Rješenje državnoga savjeta od 18. ožujka 1932. br. 8403/932.

Početkom lanjske godine je Nova Gradiška zakonom proglašena gradom.

Zastupstvo toga novoga grada je donijelo na svojoj sjednici od 22. travnja 1931. statut o gradskim činovnicima, koji je na temelju t. 1. §-a 76. zakona od 21. lipnja 1895. ureda radi podnešen banskoj upravi u Zagrebu na odobrenje, koja ga je i odobrila.

Pošto se u navedenom statutu navadja, da se svi dotadanji činovnici upravne općine Nova Gradiška stavljaju na raspoloženje, to je dr. B. kao stalno namješteni činovnik upravne općine Nova Gradiška uložio protiv odobrenja statuta žalbu na ministarstvo unutrašnjih poslova, a bio je i protiv samog odnosnoga zaključka gradskoga zastupstva uložio žalbu na bansku upravu. Ministarstvo je žalbu protiv navedenoga odobrenja odbacilo kao nedopustivu.

Nakon toga se je dr. B. poslužio opreza radi tužbom na državni savjet, koji je dne 18. III. t. g. pod br. 8403. donio na nju slijedeće rješenje:

Dr. B. M. l. iz Nove Gradiške, podnio je tužbu državnomu savjetu protiv rješenja ministra unutrašnjih poslova od 29. rujna 1931. III. Br. 54240/931. u stvari odobrenja gradskog oragnizacionoga statuta gradskoga načelstva Nove Gradiške. Državni savjet u svom I. odjelenju je uzeo u razmatranje ovu tužbu, pa je našao:

U ovom sporu gradsko vijeće u Novoj Gradiški je na svojoj sjednici od 22. svibnja 1931. donijelo statut o činovnicima grada Nove Gradiške i isti na osnovu t. 1. § 76. zakona o ustrojstvu gradskih općina u kraljevini Hrvatskoj i Slavoniji od 21. lipnja 1895, ureda radi podnijelo višoj upravnoj vlasti na odobrenje.

Kako statut, kao uredba, ima opći značaj, te se, prema tome, sve dok ne dodje do njegove primjene, pojedincu još ne vrijedja kakovo pravo ili neposredni lični interes zasnovan na zakonu, to protivu takove odluke ne postoji mogućnost zasnivanja administrativnoga spora, a ovo po propisima čl. 15. i 18. zakona o državnom savjetu i upravnim sudovima, već samo mogućnost, da se nadzornoj vlasti putem pretstavke i t. d. skrene pažnja na nezakonitost i neshodnost takove odluke općinske vlasti, kako se tužiočeva žalba banskoj upravi odnosno ministarstvu unutrašnjih poslova ima i posmatrati.

A kada nadzorna vlast odbaci takov prigovor pojedinca, ona mu time ne vrijedja nikakvo pravo ili neposredni lični interes zasnovan na zakonu. Prema ovomu se gornja tužba ima odbaciti kao nedopuštena.

Digitized by Google

Sa izloženoga, a na osnovu čl. 17., 20. i toč. 4. čl. 24. zakona o državnom savjetu i upravnim sudovima i T. br. 52. zakona o taksama državni savjet rješava: da se tužba dr. B. M. l. iz Nove Gradiške odbaci kao nedopuštena.

Iz navedene rješidbe proizlazi dakle, da samim statutom nije dr. B. stavljen na raspoloženje. No kako je on uistinu stavljen na raspoloženje posebnom odlukom gradskoga načelstva od 26. kolovoza 1931. br. 229/Prs., to se je naravno poslužio i protiv potonje odluke ovim zakonom dopuštenim pravnim sredstvima, t. j. napao je i primjenu statuta, kojom je u smislu gornje rješidbe nastao administrativni spor. Konačno rješenje u tom zanimivom administrativnom sporu priopćit ću kada isto uslijedi.

Priopćio dr. Mihovil U r o i ć, odvjetnik u Novoj Gradiški.

d) Staleško

Vršenja odvjetništva po javnim bilježnicima.

Odluka stola sedmorice od 21. travnja 1932. br. 367.

U predmetu odvjetništva odvjetnika i javnog bilježnika u B. dra. N. A., u kojem je odbor odvjetničke komore u Zagrebu odlukom od 11. prosinca 1931. br. 2547. odlučio, da odvjetnika dra. N. A. briše iz imenika odvjetnika;

stol sedmorice je odlučio: Povodom žalbe dra. N. A., odvjetnika i javnoga bilježnika u B., poništava se pobijana odluka odbora odvjetničke komore u Zagrebu.

Razlozi: Po § 9. zak. o javnim bilježnicima je doduše nespojivo znanje javnoga bilježnika sa odvjetništvom, ali je primjena propisa § 252. citir. zakona, po kojem javni bilježnici, koji pored javnoga bilježništva vrše i odvjetništvo, imaju u roku od 30 dana prijaviti apelacionomu sudu, koje od tih zvanja žele zadržati, — članom 1. od. 4. zakona o izmjeni i dopuni zakona o javnim bilježnicima od 30. svibnja 1931. br. 64506. odgodjeno sve dotle, dok pravo na vršenje obih zvanja ministar pravde uredbom ne ukine.

Potonji zakonski propis ne odnosi se samo na one javne bilježnike i odvjetnike, koji su ta oba zvanja vršili prije stupanja na snagu zakona o javnim bilježnicima, već i na odvjetnike, koji su imenovani javnim bilježnicima nakon 26. studenoga 1930., što se razabira iz teksta citirane novele »u onim pravnim područjima, u kojima javni bilježnici po dosadašnjim propisima mogu pored javnogga bilježništva vršiti i odvjetništvo, ovo pravo ostaje, dok ga ministar pravde uredbom ne ukine«. Pod dosadašnjim propisima razumijevaju se propisi prije novoga zakona o javnim bilježnicima, a kako je u području odvjetničke komore u Zagrebu vršenje obih zvanja bilo dozvoljeno, to ih mogu vršiti i odvjetnici, koji su ili budu postavljeni javnim bilježnicima nakon 26. studenoga 1930., sve dok to pravo uredbom ministra pravde ne bude ukinuto.

Prema navedenomu pobijana odluka nema oslona u zakonu, stoga ju je povodom žalbe dra. N. A. valjalo poništiti.

Priopćio dr. Uragović Aleksa. Zagreb.

Društvene vijesti

KONGRES PRAVNIKA. — Za ovaj kongres, koji će se održati ili izmedju 7.—9. X. ili 14.—16. X. u Dubrovniku, vlada živ interes. Na željeznicama plaćat će se kao i lani ¼ cijene, a J a d r a n s k a p l o v i d b a odobrila je na svojim parobrodima povlasticu od 50% popusta od prevozne cijene, koju uživaju aktivni drž. službenici, t. j. 75% popusta od redovite tarife, a za sve ostale članove (nečinovnike) 50¼ popusta od redovite tarife, i to za jednokratno putovanje do Dubrovnika kao i za povratak te do Kotora i natrag. Potonja povlastica vrijedi za nekoliko dana prije i poslije kongresa. Vode se i pregovori s a u t o b u s n i m poduzećima za vožnju preko Kosovske Mitrovice, Peći, Dečana, Andrijevci, Podgorice, Cetinje na Kotor ili Bar i Ulćinj. Mnogi članovi iz Srbije i Vojvodine išli bi na kongres do Kosovske Mitrovice željeznicom, a odanle autobusima preko spomenutih mjesta do Kotora ili

Digitized by Google

Bara ili Ulčinja a odanle opet parobrodom na Dubrovnik. Ti članovi vraćali bi se vjerojatno morem i onda od Splita ili Metkovića ili Sušaka dalje željeznicom. Naprotiv članovi iz zapadnih krajeva, koji bi na Kongres u Dubrovnik putovali željeznicom ili morem, mogli bi se istim autobusima vraćati spomenutim kopnenim putem. Cijena za vožnju autobusom bila bi otprilike Din 300 po osobi. Tako bi mogli oni, koji bi htjeli kružnim putem putovati na Kongres i sa Kongresa, obići gotovo čitavu državu. Dodje li do sporazuma s autobusnim poduzećem, bit će to pravovremeno javljeno.

Upozorujemo, da je u zadnjemu broju »Mjesečnika« pogrješno javljeno, da činovnici plaćaju članarinu od D 80. Oni plaćaju samo D 60 kao i na dosadanjim kongresima. Prema tome pripadnici slobodnih profesija (uključivši i privatne činovnike) plaćaju po D 100, a po članu porodice D 80 dok drž. i javni činovnici D 60, a po članu porodice D 50.

Prijave će se primati do 10. rujna. Učesnik kongresa mora da je osim članarine za kongres namirio i članarinu za Pravničko društvo. Tko želi, da mu se priskrbi soba i gdje (privatno ili u hotelu), neka to takodjer javi. Iskaznice kao i spomenica (cijena za ovu uključena je u članarini) raspačat će se tijekom rujna.

Redovita tarifa na parobrodima Jadranske plovidbe od Sušaka do Dubrovnika iznosi za I. razred D 480, za II. razred D 320; od Splita do Dubrovnika za I. razred Din 273, za II. razred D 182. Od tih cijena plaćaju učesnici kongresa 50%, a drž. činovnici čak samo 25%. (Postelja u kabini, plaća se, dakako, posebno).

Literatura

ZBIRKA UGOVORA I KONVENCIJA O PRAVNOJ POMOĆI u gradjanskim i krivičnim stvarima sa komentarom Nikolaja M. P a h o r u k o v a, inspektora ministarstva pravde, izašla je nakladom knjižarnice Gece Kona u Beogradu. Knjiga opsiže 518 stranica velike 8⁰. U ovu su zbirku ušli ugovori i konvencije, koje je naša država zaključila poslije rata kao i oni, koje je kraljevina Srbija zaključila prije rata, a koji po sili člana 12/IV. privremenoga zakona ugovora o miru izmedju glavnih sila savezničkih i udruženih i države SHS, potpisanoga u Saint-Germainu 10. rujna 1919., do zaključenja novih ugovora i konvencija obvezuju punopravno našu državu. Samoj toj zbirci prethodi opširan tumač, u kojem su ugovori i konvencije obradjeni po pojedinim pitanjima ukazivanja pravne pomoći, čime su oni povezani u jedan sistem. Praktičnoj potrebi, kojoj je uglavnome knjiga i namijenjena, služi i to, da su sva pitanja obradjena u kratkim potezima i svuda su navedene odredbe pozitivnih bilo već unificiranih bilo još partikularnih naših zakona.

ARHIV ZA PRAVNE I DRUŠTVENE NAUKE, Beograd, donosi u broju od lipnja t. g.: Slobodan J o v a n o v i ć: Iz njemačkog činovničkog i izbornog prava, dr Aleksandar B i l i n o v i ć: Veza izmedju žetvenog prinosa i izvoza pšenice i kukuruza, dr. Daniel J. D a n i ć: O pojmu sudske vlasti, dr. Milovan M i l o v a n o v i ć: Istovremena ubistva i samoubistva, dr. Božo Ankić: Tužba kao privremena procesna radnja po jug. gradj. parn. post.; zatim obilnu medjunarodno-pravnu, ekonomsko-financijsku i sudsku hroniku, te napokon ocjene i prikaze.

PRAVOSUDJE. Beograd, broj za lipanj t. g. ima vrlo obilan sadržaj, pretežno praktične naravi, iz kojega ističemo: Dokaz uviđajem (dr. Drag. Aranđelović). Nadležnost za otvaranje stečaja (prof. L. Tauber), gdje se uspješno pobija jedno rješenje kasacionoga suda, Automobilsko zakonodavstvo i obavezno osiguranje (dr. V. O. Blagojević), Pretvaranje pribilješke u hipoteku (dr. F. Čulinović), Može li privatni učesnik kao oštećeni govoriti o krivici na glavnom pretresu? (St. Jovanović) Vrlo obilna je rubrika sudskih odluka i prilog sa raspisima i rješenjima ministarstva pravde.

POLICIJA, časopis za upravno i policijsku i sudsku praksu, broj od lipnja t. g. posvećen je jugoslavenskoj žandarmeriji.

PRAVNIČKI VJESNIK, Zagreb, broj od lipnja t. g. donosi prikaz najnovijih zakona, uredaba, raspisa itd. te pregled domaće i strane pravne literature.

Dr. ŽILIĆ FRANJO i Dr. ŠANTEK MIROVSLAV: Zakon o zaštiti zemljoradnika itd. uz tumač popraćen rješidbama viših sudova. Tisak i naklada knjižare

Digitized by Google

Stj. Kugli, Zagreb. Naša stara i poznata knjižara Stj. Kugli u Zagrebu povjerila je sucu banskoga stola dru Žiliću Franji i tajniku banskoga stola dru. Šanteku Miroslavu, da prirede izdanje zakona o zaštiti zemljoradnika i drugih propisa, koji su sa tim zakonom u vezi. — Prema tomu sadržaje ovo izdanje: 1) zakon od 19. travnja 1932. o zaštiti zemljoradnika i o stavljanju pojedinih propisa zakona o izvršenju i obezbjedjenju na snagu (str. 13.—34.); 2) pojedine propise zakona o izvršenju i obezbjedjenju (izvršni postupnik) od 9. srpnja 1930., koji prema zakonu o zaštiti zemljoradnika od 19. travnja 1932. dobivaju obaveznu snagu 5. svibnja t. g. (str. 35.—75.); 3) pregled postupka kod dražbe nekretnina radi namirenja novčane tražbine (str. 76.—111.); 4. uredbu od 6. lipnja 1932. br. 59.320 za izvršenje zakona o zaštiti zemljoradnika (str. 112.—126.); 5) uredbu od 21. travnja 1932. br. 11917/K o rokovima isplate uloga i drugih dugovanja Prve hrvatske štedionice u Zagrebu (str. 127.—131.); 6) uredbu od lipnja 1932. II. br. 17400/K u istom obziru za banku Gorskoga kotara u Ravnoj Gori, bokošku u Kotoru i muslimansku kreditnu banku u Foči (str. 132.—137.), te 7) za kreditnu banku u Ljubljani (str. 138.—144.); napokon 8) uredbu od 24. lipnja 1932. br. 65.880 o postavljanju i izboru vještaka za procjenjivanje zemljišta o njihovu nagradjivanju i o postupku pri procjenjivanju (str. 145. do 186.). Priredjivači ovoga izdanja su popratili pojedine odredbe nužnim tumačenjem a tako i rješidbama stola sedmorice i vrhovnoga beč. sudišta. Pod gore navedenom točkom 3. prikazan je pregledno na osnovu postojećih propisa teča) postupka kod ovršne dražbe nekretnina radi namirenja novčane tražbine. Čitava knjiga a naročito netom navedeni njezin dio će vrlo dobro poslužiti praksi, kojoj je u prvom redu i namijenjena, a stvarno kazalo (str. 187.—189.) će olakšati upotrebu knjige. Poznavajući savjesnost pisaca, možemo sa sigurnošću ustvrditi, da će ovaj njihov rad lahko podnijeti kritiku. — Knjizi je cijena: vezanoj u platno D 35, sa kartoniranim uvezom D 30, broširanoj D 25. *Dr. L. E.*

PERIĆ Ž.: Compétence universelle. — Jury ou Echevinage. — Communications au III-e Congrès internacional de droit pénal (1933). — Extrait de la Revue internaäianale de droit pénal, Paris 1932.

SCHACHER GERHARD dr.: Der Balkan und seine wirtschaftlichen Kräfte, 1930. — U ovoj se knjizi prikazuju najvažniji politički, gospodarski i kulturni problemi balkanskih zemalja. Velikto znamenovanje Balkana za europejsko gospodarstvo razlaše se na osnovu iscrpljivoga i pomljivo ispitanoga gradiva. Knjiga pruža čitaocu sliku o životu naroda u ovom, još uvijek dosta nepoznatom kutu Europe, te je vrlo dobro pomoćno sredstvo za svakoga, koji se hoće da bavi balkanskim pitanjima.

SCHACHER GERHARD Dr.: Handubch der Weltbörsen. Organisation und Usancen der grossen Effektenmärkte des Auslandes. 1931. — Ovaj priručnik sadržaje pregled uredjenja, zakona i uzanca velikih medjunarodnih internacijonalnih stranih burza.

Dr. MARKOVIĆ ŽIVAN: Sreske bolnice. — 1932. Tisak jugoslavenske štampe d. d. u Zagrebu. — U knjižici od 55 stranica male 8⁰ razlaže pisac, kako je prijeka potreba, da se u našoj državi podignu sreske bolnice u svim mjestima, koja ih sada nemaju.

DECHANT HANS Dr.: Der Berufsverein als Staatsorgan. Ein Beitrag zur Lehre vom fascistischen Staatssystem (Erweiterter Sonderabdruck aus »Zeitschrift für öffentliches Recht« 1930, Bd. X., Heft 3).

MOLL BRUNO Dr.: Die modernen Geldtheorien und Währungssysteme, 2. vermehrte Auflage. 1926.

GEIGER THEODOR Dr.: Die Masse und ihre Aktion. Ein Beitrag zur Soziologie der Revolution. 1926.

KLINGHOFFER HANS Dr.: Das parlamentarische Regierungssystem in den europäischen Nachkriegsverfassungen. 1928.

SCHMIDT RUDOLF Dr.: Bürgerliches Recht. Ein kurzgefasstes Lehrbuch. 1927.

VIERKANDT ALFRED Dr.: Gesellschaftslehre. Harptprobleme der philosophischen Soziologie. 2. Auflage. 1928.

SAUER WILHELM: Grundlagen des Procesrechts. 2. Auflage. Mit einen Nachtrag über: »Die neuere Entwicklung der allgemeinen Prozessrechtslehre«. 1929.

Digitized by Google

BRAUER TH. DR.: Sozialpolitik und Sozialreform, Jena 1931.
— Die Zivilgesetze der Gegenwart, Meinheim-Berlin-Leipzig.
FILIPPO MANCI: Reati Sessuali; Torino 1927.
E. LEONE: Teoria della politica, 2 sveska; Torino 1931.
EUGENIO FLORIAN: La teoria psicologica della diffamazione. Torino 1927.
LUIGI JIMENEZ: La pericolosità. Torino 1923.
SCIPIO SIGHELE: I delitti della folla, Torino 1923.
La coppia criminale; Torino 1927.
L'intelligenza della folla; Torino 1931.

Svaštice

BALKANSKI PRAVNI TJEDAN U BEOGRADU. — Balkanska konferencija je neoficijelno udruženje pacifista, javnih radnika političara balkanskih zemalja. Svrha ove konferencije je zbliženje balkanskih naroda i propaganda balkanske solidarnosti. Balkanska konferencija sastaje se u načelu svake godine u mjesecu listopadu izmjenično u glavnim gradovima balkanskih država.

U svakoj balkanskoj državi osnovana je »Nacionalna skupina za balkansku konferenciju«. To su odbori, koji propagiraju zamisao balkanskoga sporazuma i pripremaju gradivo za balkanske konferencije.

Da se u javnosti popularizira ova ideja balkanske saradnje odlučile su nacionalne skupine, da svake godine priredjuju balkanske tjedne. Ovi tjedni održavaju se u glavnim gradovima balkanskih država. Nastoji se, da u svakoj državi bude tjedan posvećen drugoj svrsi, tako n. pr. nedavno je priredjen u Ateni balkanski higijenski tjedan, u Turskoj balkanski privredni tjedan.

Ovih dana održan je u Beogradu balkanski pravni tjedan. U okviru toga tjedna zasjedala je u Beogradu od 11. do 13. lipnja medjubalkanska pravnička komisija. Ova se komisija sastala na osnovu rezolucije druge balkanske konferencije, održane u Carigradu u listopadu prošle godine. »Mjesečnik« donio je u svoje vrijeme tekst ove rezolucije.

Medjubalkanska pravnička komisija je nezavisna ustanova, a svrha joj je, da izvrši predradnje za saziv jedne konferencije pravnika sa ciljem, da pripreme rad na zbliženju balkanskih zakonodavstava i progresivne unifikacije prava balkanskih država.

U medjubalkanskoj pravničkoj komisiji bile su zastupane sve balkanske države, osim Bugarske, čiji su se delegati ispričali. U ime Albanije prisustvovao je radu komisije generalni konzul Albanije u Skoplju gosp. Džavid Leskoviku. Grčki delegati su bili gg. sveučilišni profesori Castorkis i Cassimatis iz Soluna. Turski delegati bili su gosp. Mehmet Nazim bej, narodni poslanik i odvjetnik, i gosp. Ahmed Samim bej, sveučilišni profesor iz Carigrada. Rumunjska delegacija bila je u zadnji čas zapriječena uslijed pretstojećih izbora, da dodje u Beograd, stoga je Rumunjsku delegaciju zastupao i prisustvovao radu komisije u svojstvu posmatrača savjetnik rumunjskog poslanstva u Beogradu gosp. Eugen Papiniu. Jugoslavensku delegaciju sačinjavali su gg. prof. dr. Dragoljub Arandjelović iz Beograda, Dušan Subotić, pretsjednik kasacionog suda u Beogradu, prof. dr. Toma Živanović iz Beograda, dr. Bertold Eisner, pretsjednik senata vrhovnog suda u Sarajevu, prof. dr. Rastovčan iz Zagreba, dr. Štefan Sagadin, državni savjetnik iz Beograda, dr. M. Dolenc, profoser iz Ljubljane, dr. Hugo Werk, odvjetnik iz Zagreba, prof. Mih. Konstantinović iz Subotice, dr. Julije Mogan, priv. docent iz Zagreba.

Eksperti jugoslavenske delegacije bili su: gg. Mihajlo Zlatanović, starješina okružnoga suda u Beogradu, dr. Milan Bartoš, docent iz Beograda, Stojan Jovanović, sudac iz Beograda, Vidan Blagojević, odvjetnik iz Beograda, Aleksandar Jovanović, docent iz Beograda, Danilo Danić, savjetnik apelacionog suda iz Beograda, dr. Ferdo Čulinović, starješina suda u Požarevcu, dr. Boris Furlan, docent iz Ljubljane, dr. Rudolf Sajovic, savjetnik apelacionog suda u Ljubljani, Adam Lazarević, sudac iz Beogradu, dr. Juraj Andrassy, profesor iz Zagreba, dr. Zdravko Vigele, odvjetnik

Digitized by Google

iz Beograda. — Za generalnoga tajnika medjubalkanske pravničke komisije izabran je gosp. dr. Gjura Popović iz Beograda.

Medjubalkanska pravnička komisija radila je u dva odbora, jedan za privatno pravo, a drugi za kazneno pravo.

Na plenarnoj sjednici komore, održanoj 13. lipnja, usvojena je slijedeća rezolucija:

Medjubalkanska pravnička komisija na svojem prvom sastanku, održanom u Beogradu od 11. do 13. lipnja 1932., i na temelju izvještaja svojih dvaju komiteta (za privatno i kazneno pravo) zaključila je, da specijalni izvjestioci prouče dolje nabrojena pitanja, a za koje je od općega interesa, da budu progresivno unificirana:

I. Privatno pravo: pitanje ženidbeno, državljanstvo, nasljedstvo, opća načela obveznog prava.

II. Trgovačko pravo: pitanje mjeničnoga prava, trgovačkih društava, trgovačke kupnje i prodaje i trgovačkih obaveza.

III. Kazneno pravo: 1) da se izradi nacrt medjubalkanske konvencije o ekstradiciji na osnovu nacrta, što ga je izradila internacionalna komisija za kazneno pravo (1930.); 2) unifikacija kaznenoga prava, uzevši u obzir već svršene radove medjunarodnog udruženja za kazneno pravo; 3) pitanje bijeloga roblja, izradu jedne medjubalkanske konvencije na osnovu internacionalne konvencije od 1931. i pariškoga ugovora od 1931.

Što se tiče izvršenja presude i odluka inostranih sudova komisija drži, da ovo pitanje treba, da bude proučeno zajednčiki od strane stručnjaka za privatno, trgovačko i kazneno prava.

Prema tome komisija je izabrala za izvjestioca za slijedeći sastanak komisije, koji će se održati za vrijeme III. balkanske konferencije u Bukureštu u listopadu 1932.:

1) gosp. profesora Tomu Živanovića (Jugoslavija) za pitanje ekstradicije;

2) gosp. profesora Ahmed Samim beja (Turska) za pitanje ženidbenoga prava;

3) gosp. profesora Grgura Cassimatisa (Grčka) za pitanje mjeničnoga i čekovnog prava.

Osim toga komisija izrazuje slijedeće želje:

I. da se na francuskom jeziku objave to skorije i što potpuniji pregledi pozitivnoga prava balkanskih država, da bi se na taj način olakšalo upoznavanje tih prava i ubrzao rad na progresivnoj unifikciji prava;

II. da balkanske države usvoje što skorije medjunarodne konvencije, koje su već zaključene o unifikaciji izvjesnih pitanja, kao n. pr. za mjenično pravo itd. i da se sporazume o rezervama tim konvencijama;

III. da sve balkanske države redovito suradjuju na medjunarodnim konferencijama za unifikaciju raznih pitanja prava i da nastoje, da se sporazume o stavu, koji će zauzeti da tim konferencijama, da bi se tako olakšao rad na unifikaciji balkonskih zakonodavstava;

IV. da bude što skorije izvršena izmjena profesora i pravnika balkanskih sveučilišta i naučnih društava, kako je to preporučila II. balkanska konferencija.

Medjubalkanska pravnička komisija je osim ove rezolucije prihvatila i pravila »Stalne medjubalkanske komisije pravnika«.

Jugoslavenska nacionalna skupina za balkansku konferenciju je izdala prilikom balkanskoga pravnoga tjedna pregled našega pozitivnog prava pod naslovom »Apercu sommaire du droit positif yougoslave«. Ovaj pregled vrlo je olakšao rad komisije i po uzoru ovoga našega pregleda odlučeno je, da i druge nacionalne skupine objave preglede svojih prava. *RŠ*

NEŠTO O NOVOJ UREDBI U ZEMLJIŠNIM POSLIMA. Propisi § 38. zemljišničkoga zakona glase: »U zemljišnoknjižnim stvarima manje vrijednosti može sudsko ili bilježničko ovjerenje potpisa privatne isprave, koje je potrebito za uknjižbu, biti zamijenjeno sa potpisom dvaju vjerodostojnih svjedoka, ako se uknjiženje ima vršiti u području okružnoga suda, u kojem je isprava napravljena. Svjedoci moraju staviti svojeručno svoj potpis (porodično i rodno ime), svoje zvanje ili zanimanje, prebivalište, godine života i izjavu, da im je onaj, čiji potpis potvrdjuju kao istinit, lično poznat. Naredjenja prvoga stava ne će se primjenjivati na punomoćstva i na isprave, u kojima iznos tražbina ili cijena ili vrijednost zemljišta ili

Digitized by Google

prava uopće nisu odredjena, ili u kojima navedena svota bez kamata i sporednih pristojba prelazi iznos od hiljadu dinara.« Doslijedno ovome ne trebuje ovjerovljenje potpisa bilo sa strane suda ili javnoga bilježnika na ispravama, u kojima navedena svota nije veća od 1000 D., dok na ispravama, u kojima iznos tražbine, cijene ili vrijednosti iznosi preko 1000 D, ili u opće nisu odredjene, treba, da budu ovjerovljene od suda ili javnoga bilježnika, ako se želi, da budu podesne za uknjižbu (§ 36 zemlj. zakona). § 38 bio je izmijenjen zakonom od 19. studenoga 1931. u toliko, u koliko njegovi propisi vrijede i za zadužnice do 5000 D, dok je u ostalom sadržaju na snazi za cijelu državu. U »Službenim Novinama« od 14. svibnja 1932. br. 109-XLIX proglašena je uredba, koje član 1. glasi: »U području višega zemaljskoga suda u Splitu sreski sudovi su dužni, da na zahtjev stranaka u zemljišnoknjižnim stvarima, u kojima tražbine ili cijena ili vrijednost zemljišta ili prava uopće nisu odredjeni, ili u kojima navedena svota bez kamata i sporednih pristojaba ne prelazi iznos od 1000 D, sastavljaju isprave potrebne za uknjiženje.« Ovu je uredbu izdao ministar pravde u smislu § 40. sl. g) st. 2 zemlj. zakona, koja glasi: »Ministar pravde se ovlašćuje, da propiše sudovima dužnost, da u zemljišnoknjižnim stvarima manje vrijednosti (§ 38. st. 2.) sastavljaju isprave potrebne za uknjiženja.«

Rečena ministarska uredba izmjenjuje pozitivni zakon, te odredjuje, da sudovi moraju sastavljati isprave, u kojima iznos tražbine ili cijena ili vrijednost zemljišta ili prava u opće nisu odredjeni, dok zemlj. zakon to isključuje. U ustavnoj državi zakoni se mogu mijenjati samo zakonodavnim putem, a nipošto uredbama, jer ove trebuju samo za provedenje postojećega zakona. Zakonom je odredjeno, da za zadužnice do 5000 D ne trebuje ovjerovljenja potpisa. Rečena uredba i ovo mijenja, jer predmnijeva obvezu ovjerovljenja za vrijednosti preko 1000 D. Osobito upada u oči, da je ova uredba izdana samo za područje bivše Dalmacije, gdje se do sada gotovo nitko nije poslužio sa pogodnosti iz § 38. zemlj. zakona. Rečena uredba opterećuje sudove, jer im nameće nove dužnosti i odgovornosti. Prema članu 29. taksenoga zakona od 25. listopada 1923. sve vlasti, koje potvrdjuju razne ugovore i isprave, dužne su paziti na prometnu vrijednost objekta pravnoga posla. Sudovi su i do sada imali dnevno jedan sat za ovjerovljenje potpisa i prepisa, pa su stranke imale veću udobnost, nego će ju imati rečenom uredbom. Potrebito je dakle rečenu uredbu ispraviti u smislu zakona, te istu proširiti na cijelu državu. Pošto je rekbi svrha iste, da se ipak izbjegnu privatne isprave i utuku nadripisari, to bi trebalo ukinuti § 38. zemlj. zakona i zakon od 19. studenoga 1931. Br. 137160.

Priopćio Š t a n o š I., jav. bilježnik u Biogradu na moru.

PRINOS ZA REVIZIJU ZAKONA O AGRARU ZA DALMACIJU OD 19. LISTOPADA 1930. — U smislu § 13. zak. o likvidaciji agrarnog odnosa od 19. listopada 1930. i § 20. uredbe o sprovadjanju zak. od 22. veljače 1930. br. 67.100 svrstavanje pojedinih zemlj. čestica u procjenbene razrede treba da obavlja naročita procjenbena komisija, koju sačinjavaju po jedan procjenitelj izabran od vlasnika i od težaka, ekonom sreskoga načelstva kao pretsjednik te komsije, i činovnik katastarske uprave t. j. geometar.

Bez procjene, obavljene od strane označene komisije, ne može pasti ni sudska presuda radi razrješenja agrarnog odnosa, jer nema osnovke za dosudjenje oštete vlasniku zemlje.

Medjutim se ispostavilo, da je procjenbena komisija u svojem sadašnjem sastavu nesposobna za intensivan rad, koji od nje zahtijeva navedeni zakon (§ 50. st. II), iz razloga, jer su njezini članovi javni funkcioneri spriječeni svojim redovitim poslom. Na području sreskog načelstva i katastarske uprave nalazi se naime više (5—6) kotar. sudova, te ovi činovnici ne mogu svaki mjesec učestvovati u radu komisije pojedinih sudova. Zbog toga se i sudski postupak, kako se vidi iz posljedaka za minulo polugodište, koči i ne daje zahtijevani pozitivan uspjeh.

Ima upravo poraznih slučajeva, da je sud za cijelo ovo isteklo vrijeme od procjenbene komisije primio samo tri zapisnika sa obavljenom procjenom — (§ 29. naredbe u agrar. zak.). Jedini pak lijek tome, za interese stranaka i državne blagajne štetnomu odugovlačenju postupka oko likvidacije agrarnih odnosa, bila bi djelomična izmjena zakona od 19. listopada 1930. u svrhu, da bi isti odgovarao životnim potrebama i postavljenomu cilju, t. j. promjena u tom pravcu, da procjenbena ko-

Digitized by Google

misija, čiji rad sačinjava jedan dio cjelokupnoga postupka o likvidaciji agrarnih odnosa bude plodniji.

Budući da se stanje, prikazano u zemljišniku, u većini slučajeva ne poklapa sa stanjem posjeda u naravi i budući da su kmetski odnošaji na području bivše pokrajine Dalmacije a osobito na području negdašnje republike dubrovačke silno zamršeni, faktično stanje posjeda dade se ustanoviti jedino putem sudskog uvidjaja na licu mjesta. Stoga bi bilo sasma opravdano, da se točka 3 § 18. navedenoga zakona promijeni tako, da predsjednik procjenbene komisije bude agrarni sudac (bar fakultativno).

Celishodno je zakonodavac odredio obvezatan uvidjaj na licu mjesta u zakonu od 5. pros. 1931. o uredjenju agrarnih odnosa u ranijim pokrajinama južnoj Srbiji i Crnoj Gori (§§ 55. i sled. zak.), a to — izgleda — iz razloga, što na tom području nema još zemljišnika. Medjutim se na temelju stečenoga već iskustva ispostavilo, da je naličje radi identifikacije i premjeravanja spornoga predmeta za utvrdjenje istinitosti ili neistinitost spornih činjenica neophodno potrebito, jer sudac ne može drugačije upitnu stvar riješiti, kada zemljišnik nije u dobrom stanju (dioba nije sprovedena). Stoga tijesna saradnja agrarnoga suca sa ostalim članovima procjenbene komisije (osim ekonoma) znatno bi doprinijela ubrzanju postupka, jer bi se istodobno obavljao sudski uvidjaj, procjena i saslušanja, a sudac ne bi bio vezanih ruku, kao sada, dok bi bili državnoj blagajni prištedjeni mnogi suvišni troškovi, koji bi nastali, kada bi sudac morao po drugi put tražiti izlazak geometara na lice mjesta prilikom sudskog uvidjaja.

Medjutim, interesi države u pogledu otštete za zemlju vlasnicima bili bi i bez učestvovanja ekonoma sreskog načelstva u procjenbenoj komisiji u dovoljnoj mjeri zaštićeni sudjelovanjem agrarnoga suca u toj komisiji, a sreski ekonom svoju riječ u pogledu procjene upitnoga zemljišta već je dao prilikom fiksiranja stalnih cijena za pojedine razrede zemalja i utvrdjenje stalnih tabela.

Treba uzgred naglasiti, da bi se time riješilo i pitanje perovodje procjenbene komisije, jer ni ekonom ni geometar ne ispunjavaju svojedobno zapisnike, izgovarajući se, da nisu to dužni činiti, a ova razmirica članova komisije u podjeli posla takodjer je mnogo doprinijela odugovlačenju sudskoga postupka.

Novela u smislu ovdje naglašenoga u navedenom zakonu dobro bi došla već po tome, što je kredit za sprovadjanje toga zakona ograničen (stav 3 § 50. zakona; — a ne kažem blagodati po stranke).

Razumije se, da bitni preduslov uspješnog izvodjenja svake agrarne reforme je dovoljan broj geometara, što je zakonodavac i uzeo u obzir pri sastavljanju posljednjega zakona o agraru za južnu Srbiju i Crnu Goru od 5. prosinca 1931. (§ 38), a slučajno je i uslijed slaba poznavanja prilika u bivšoj pokrajini Dalmaciji ispustio iz vida okolnost, da se područja katastarskih uprava ne poklapaju sa područjima kotarskih sudova, kojih je više, pa s toga geometri ne stižu, da zadovolje zahtjevima, koje zakon na njih stavlja. Skoro donijeta uredba od 15. siječnja tek. godine br. 1100/V o ovlašćenju za izvodjenje javno geodetsko-geometarskih radova dat će svakako mogućnosti nadležnima povećati predvidjenu u spomenutom zakonu saradnju stručnjaka ove vrste (§§ 20. i 26. naredbe o sprovadjanju zakona) i time vratiti agrarnim interesantima povjerenje u skoro ostvarenje zakona o likvidaciji agrarnih odnosa.

Nije u interesu države zaostati niti kratko vrijeme sa već otpočetom likvidacijom tih odnosa u Dalmaciji obzirom, da su stranke, neobazirajući se na ekonomsku krizu, svojedobno učinile sve zahtijevano od njih zakonom, samo da jedni postanu neograničeni zemaljski vlasnici, a drugi da dobiju zakonom obećanu otštetu za zemlju.

Priopćio V. Selivaner, sudac na radu u Dalmaciji.

Digitized by Google

11/i. 32

MJESEČNIK

GLASILO PRAVNIČKOGA DRUŠTVA

Uredili:

GOD. LVIII. Dr. Edo Lovrić, kr. sveuč. prof. ZAGREB, 1932.
RUJAN Dr. Ivo Politeo, odvjetnik BROJ 9.

Svjetska gospodarska kriza i svjetska ekonomsko-monetarna konferencija

Piše dr. Franjo Milobar, sveučilišni profesor u Zagrebu.

UVOD.

Svjetski rat je ostavio iza sebe teško opustošenje, zadao je teške gospodarske rane pobjednicima i pobijedjenima i cijelomu svijetu. Što dalje to teže se to osjeća. Ali, kako svako zlo imade — kako se veli — i svoju dobru stranu, tako i ovdje. Svjetski rat je dao i skupo plaćene pouke i opomene. Taj rat je potvrdio ne samo ono, što su ekonomski teoretičari već prije rata tvrdili, već nam je otkrio nešto, što mi nismo još dugo poslije rata slutili. Ono prvo je tvrdnja teoretičara za vrijeme stvaranja mirovnoga sudišta u Haagu, — da naime rat nije više nikakvo rentabilno sredstvo za rješavanje prijepora i izravnavanje diferencija, jer da je uložak veći i od najsretnijega zgoditka. To je eto svjetski rat nad svaku dvojbu »sjajno« dokazao i stvorio opomenu i pouku za budućnost. Ali najnovija je pouka ta — da svjetsko gospodarstvo nije više neki agregat skroz nezavisnih gospodarskih jedinica, nego da se je ono razvilo već u neki organizam, u kojem oboljenje jednoga dijela izaziva groznicu i malaksavanje cijeloga organizma. Europa, kao privjesak Azije tako je malena, da jedva zaslužuje oznaku »kontinenta« — pa tko bi bio mislio, da će gospodarska rak-rana na malom dijelu ovoga maloga kontinenta (Srednje Evrope) povući malone u gospodarsku agoniju cijelu kruglju zemaljsku? Poput kakove epidemije prelazila je, u Srednjoj Europi buknula, gospodarska kriza sa jednoga susjeda na drugoga, dok napokon nije zahvatila cijeli svijet. Iz početka nastojale su pojedine oboljele države, da si same pomognu kako znadu. Nu čim su ove države same sebe zdvojnije branile, tim su jedna drugoj veće rane zadavale, uzajamno je jedna drugu slabila, jedna se od druge izolirala, na autarkično (samo sebi dostajuće) se gospodarstvo uredjivale i autarkično si sušicu pripremale.

Ponašanje pojedinih naroda i država pri prvim počecima krize odavalo je, da tu postoji potpuno neshvaćanje, potpuno neslućivanje interdependencije)uzajamne ovisnosti) i još više svako pomanjkanje osjećanja solidarnosti i kršćanske ljubavi. Kada je u Njemačkoj i Austriji zdvojnost izazvala inflaciju, svi se susjedi bacište na ove zemlje

Digitized by Google

kao gavrani na strvinu, da svojom boljom valutom rasprodaju ono imovine, što je još iza četirigodišnjega ratovanja i gladovanja preostalo u ovim zemljama. U početku se je mislilo, da je takova gospodarska rastrojenost moguća samo u ovako malenim državama, kaošto je Austrija, ili tako revolucionarnim i pobijedjenim, kaošto je Njemačka. Ali kada je epidemija zahvatila i najveće i najbogatije države pobjednice i kada si ni ove ne mogoše same pomoći, puče im pred očima spoznaja, da svjetsko gospodarstvo nije više agregat, nego da je već postalo neki organizam. Istom sada, kada se spoznalo ,da niti ove najveće i najbogatije države ne mogu niti same sebi pomoći, a kamo li drugima, dodjoše do spoznaje, da se ova opća i zajednička bolest mora i zajedničkim silama i radom i po nekom sustavu liječiti. Tu uvidjavnost još su jače potkrijepile oknferencije u Lozani (Lausanne), Ottavi i najzad u Stresi. A konačni posljedak te uvidjavnosti jest — do sada — buduća svjetska ekonomsko - monetarna konferencija.

Svjetka gospodarska kriza ne počiva samo na jednom kakovom uzroku, nego na jednom velikom kompleksu nekih primernih te sukcesivno pridolazećih sekundarnih uzroka. Ali se ta kriza očituje osobito pod dvjema formama: u padu cijena robe (nerentabilnost proizvodnje) i pomanjkanju novca. U industrijalnim zemljama dovodi to do nevidjene do sada neuposlenosti radništva zbog ograničenja proizvodnje. A pomanjkanje novca svodi se na nezgodnu podjelu zlata (izmedju USA i Francuske). Uslijed toga da je u zemljama, u kojima je premalo zlata, ponestalo novca, uslijed čega je ovaj poskupio, a roba pojeftinila preko mjere. Uslijed skupoće novca proizvodnja proizvadja robu uz tako visoke troškove, da trošaći ne mogu više kupovati.

Da u ovoj velikoj gospodarskoj krizi problem novca odnosno zlata igra veliku ulogu, o tom nema dvojbe. Premnogi pripisuju novcu odnosno zlatu ili njegovoj podjeli upravo najveći dio krivnje za padanje cijena robe, odnosno za cijelu gospodarsku krizu. Zato nije čudo, ako problem novca i zlata stoji na dnevnom redu raspravljanja ne samo u novinstvu i medju pojedincima, već i u najvišim službenim nacionalnim i internacionalnim tijelima kao n. pr. u jednom odboru Lige naroda, na konferenciji u Ottavi, kaošto će doći i na dnevni red velike svjetske konferencije, koju neki smatraju dapače još više svjetskom monetarnom, nego svjetskom ekonomskom konferencijom; jer nije isključena mogućnost, da na toj konferenciji (ako ne već i prije nje) ekonomska strana zahiri zbog razrožnosti nazora, koja se sve pitanja smiju ili ne smiju staviti na dnevni red. Odlučujući čimbenici na toj vjetskoj konferenciji će naime biti Velika Britanija i Sjedinjene države sjeverne Amerike (USA). Poticaj za ovu konferenciju je dala Engleska, a USA ju prihvatila pod uvjetom, da se na toj konferenciji ne smije raspravljati o ratnim dugovima i o carinskim tarifama, nego poglavito o monetarnom pitanju i eventualnom remonetiziranju srebra.

O pitanjima, koja bi se imala staviti na dnevni red ove konferencije, još se nisu složile Britanija i USA.

A i ne će se složiti, dok ne prodju izbori za predsjednika u Sjedinjenim državama (USA). U Americi naime ne će niti jedna stranka,

Digitized by Google

da se »kompromituje« prije izbora izjavama o ovim dvim pitanjima (ratnim dugovima i tarifama), pa ih zato ne pripuštaju u program te svjetske konferencije — barem prije izbora ne. U Engleskoj i Francuskoj se pako ta dva pitanja smatraju upravo stožernim točkama programa, te se tvrdi, da samo uredjenje monetarnoga problema bez uredjenja ekonomskih problema ne bi riješilo krize. Zato »The Times« od 3. IX. t. g. predlaže, da se obdržavanje ove konferencije odloži do poslije pretsjedničkoga izbora u USA. To će se po svoj prilici i dogoditi. Nu na samoj činjenici t. j. da se ta svjetska konferencija bude obdržavala — ta eventualna odgoda ne mijenja ništa. A što slobodnije ruke bude imala Washingtonska vlada, to bolje po Konferenciju.

Mi ćemo — ako Bog dade zdravlja — našim čitateljima prikazati ne samo posljetke, nego barem u najvažnijim pojavama i sam tečaj te konferencije sa naročitim obzirom na rješenje monetarnoga problema.

Mi smo u našem »Mjesečniku« opetovano i opširno govorili o problemu novca. Naši čitatelji znadu, da smo zabacili u jednu ruku Knapp-Gesellove teorije o bezvrijednom kartalnom novcu, kaošto smo u drugu ruku prikazivali i anahronizam metalnoga novca u epohi savršenijega kreditnonovčanoga gospodarstva, u kojem svaki narod može imati dosta i preko dosta svojega novca bez potrebe, da ga posudjuje od drugoga naroda. Jer svaki narod imade dovoljno nacionalnoga realnoga kapitala, da si iz njega izluči onoliko, koliko treba za novac. U metalističkoj eri vlada skupocjena procedura, da se dodje do novca, koja je u modernim kreditnonovčanim gospodarstvima nepotrebna i bezsmislena. U metalnonovčanim gospodarstvima najprije se nacionalni realni kapital (roba) pretvara u internacionalni kapital (zlato), da se ovaj opet pretvori u nacionalni kapital (novac). Ovakva obilazna procedura za dobivanje novca razumljiva je u čistom metalističkom gospodarstvu, gdje kredit nije još ni nacionalno ni internacionalno svestrano pravnim normama fundiran, nije postao javnopravnom istitucijom, nego je bio tek subjektivni čimbenik.

Prvobitno imalo je jedno narodno gospodarstvo samo onoliko novca, koliko je imalo novčanoga kapitala, to jest onoga metala (srebra, zlata) iz kojega se je pravio novac.

A do toga metala (novčanoga kapitala) dolazilo se je tako, da se je u inozemstvo izvažala domaća roba i ondje se zamijenjivala (prodavala) za ovaj metal (odnosno tudji metalni novac). Čim se je više robe izvezlo u inozemstvo, tim se je više donijelo kući ovoga metala (metalnoga novca), koji se je onda kod kuće prekovao u domaći novac.

Tako je bilo prvobitno. Kasnije se uveo nuz metalni novac i papirni novac, koji je bio samo doznačnica na metalni novac. A ovo je početak prelaza iz čistoga metalističkonovčanoga gospodarstva prema čistomu kreditnonovčanomu gospodarstvu t. j. prema onakovom gospodarstvu, gdje nije više metal (srebro, zlato) novčani kapital t. j. materija iz koje se pravi novac ili točnije rečeno novčanice, nego gdje kreditnopravne norme omogućuju, da svaki realni kapital

Digitized by Google

postane novčana materija (kapital) iz koje se pravi novac t. j. novčanice ili doznačnice na ovaj kapital.

Naše današnje novčarstvo niti je više čisto metalističko niti je još čisto kreditnonovčano, nego udrobljeno sa iluzijom, da je zlatno. Gotovo posvuda kolaju poglavito papirne novčanice, one predstavljaju novac. I taj novac je potpuno vrijedan (tako se govori), dok je pokrit sat akovim novčanim kapitalom, koji se sastoji iz 1/3 zlata i 2/3 bankovnoga pokrića t. j. realnoga kapitala (hipoteka, mjenica, zaloga, varanata). Pri tomu se daje veća važnost onoj 1/3 zlata nego 2/3 realnoga kapitala. Za koje babe dušu, to neka Bog znade. Ali činjenica je, da se prema tomu zlatu mjeri, koliko se smije izdati novčanica. Akc je statutarno ustanovljeno, da notna banka mora imati 1/3 zlatnoga pokrića, onda nedaj Bože, da bi se usudila izdati preko trostruke vrijednosti banknota, jer je to odmah inflacija. Ako notna banka ima samo 1 milijun zlata, onda ona ne smije izdati više nego za tri milijuna novčanica. Vi možete banci donijeti i sto milijuna vrijednoga zaloga, da Vam izda još jedan milijun novčanica preko ona tri milijuna (prema jednomu milijunu zlata izdana) — badava, ne će smjeti ni za takav zalog izdati više — jer bi i to bila inflacija. Uvijek ostaje mjerodavan i odlučan onaj jedan milijun zlatnoga pokrića, a ne ni stotine milijuna bankovnoga pokrića, za izdavanje novčanica! Jedan milijun zlata dakle »jače« je jamstvo za banknote nego stotina milijuna hipotekarnoga pokrića! Ako Vi tražite jedan milijuna zajma preko statutarno dozvoljene količine banknota sa sto milijuna hipotekarnoga zaloga, Vi taj milijun ne možete dobiti, jer bi taj jedan milijun bio već inflacija. Ali ako banci donesete u zalog jedan milijun čistoga zlata, odma ćete dobiti za milijun bannota. I ne samo da će notna banka dati taj jedan milijun, nego će na to zlato izdati još dva milijuna banknota. — I to neće biti inflacija! Komu nije ovdje očevidno, da se ovime daje jednomu milijunu zlata prednost nad sto milijuna hipotekarnoga, realnoga kapitala? Tko ne vidi iz ovoga (malo povećanoga primjera, da se načelo bolje istakne! Op. p.) da se ovakovim načinom ne ravna novac (pomoćno sredstvo, sluga) prema narodnomu gospodarstvu, nego se mora narodno gospodarstvo i njegove potrebe prilagodjivati zlatu. Izdati se smije samo onoliko novčanica, koliko to dopušta »zlatno pokriće«, a ne koliko zahtijeva potreba narodnoga gospodarstva. Premnoga narodna gospodarstva, narodi, države stoje u jarmu zlata i njegovih vlasnika.

Mnoge se tužbe dižu, da je opća oskudica novca veliki razlog sveopćoj gospodarskoj krizi. A ta oskudica novca da dolazi odatle, što je zlato »zatočeno«, »zarobljeno«, »krivo podijeljeno«, »krivo nagomilano« (u USA i Francuskoj poglavito). To će čitatelji lako shvatiti, ako se sjete, da se po »štatutima« (notnih banaka) ne smije izdavati nego tri puta (obično. Op. p.) novčanica, nego ima notna banka zlata. A pošto je zlato nagomilano samo u koje dvije tri države, to je jasno, da u sijaset drugih država mora vladati oskudica zlata.

Nastaje pitanje: je li postoji apsolutna neotkloniva nužda, da se narodi upravo moraju dati zarobljivati od zlata, od njega se dati izrabljivati i tiranizirati? Na to nam daju odgovor iskustva. Gospodarski

Digitized by Google

jaki narodi si to ne dozvoljavaju. Kada im zaprijeti velika šteta ili dozlogrdi tiranija zlata — oni mu dadu nogomet, t. j. napuste zlatnu valutu. Tako je Engleska učinila opetovano. Naravski prezreno je zlato nastojalo, da se osveti sterlingu, koji se je »raspitao« od zlata i oslonio samo na »bankovno pokriće« t. j. na nacionalni realni kapital. Ali je ta »papirna engleska funta odbila napadaje zlata, lahko podnašajući prolazne štete (pad kurza). No quod licet Jovi — što je mogla bogata Engleska, bili mogli isto i drugi, naročito maleni i siromašni? Ali čista papirna valuta Austrijina, b e z i k a k o v a metalnoga pokrića, i bez kredita iza kraha u 1870-tim godinama, dokazuje, da za uspjeh nije nužno britansko bogatstvo i kredit.

Oskudica novca diže cijenu novcu, a obara cijenu robe. A upravo preniske cijene robe, smatra se jednim od glavnih razloga sadanje ekonomske krize. Oba problema, kako vide naši čitatelji, stoje u najužem vezu; ali s njima u vezi stoji opet čitavi niz drugih pitanja. Cijeli taj kompleks ne može se na uskoj nacionalnoj podlozi riješiti, pa se zato nije stvar rješavala niti u samoj Ottavi, akoprem je bila ondje zastupana preko jedne četvrtine kruglje zemaljske, nego su ta pitanja odložena za veliku svjetsku konferenciju.

Dali smo ovaj kratki pregled još prije nego smo zašli u samu stvar zato, da čitatelj odmah shvati citate, koji će se tečajem daljega prikazivanja pojaviti, te da mu jasnije budu potankosti. Ta velika konferencija će se obdržavati istom p o d k o n a c ove godine ili možda čak i kasnije, ali da budemo bolje razumjeli samu konferenciju, valja nam pratiti pripreme i predradnje za nju.

Prvi koraci i predradnje (Lausanne i Ottawa).

Već se je na Lozanskoj Konferenciji (Lausanne) (u mjesecu lipnju t. g.), gdje se je imalo riješiti pitanje reparacija, opazilo, da sa svakim pojedinim pitanjem stoji u tijesnoj vezi cijeli niz drugih pitanja, i to u tolikoj mjeri, da se niti pojedina pitanja dadu izolirati niti lokalizirati, pa je stoga član engleske delegacije na Lozanskoj konferenciji Neville Chamberlain dne 2. lipnja natuknuo potrebu, da se cijeli kompleks svih gospodarskih, monetarnih i financijalnih pitanja na jednoj općoj svjetskoj konferenciji raspravi i sredi, jer da je neizmjerno teško odvojiti jedna pitanja od drugih, te jedno uspješno riješiti, dok se druga odvajaju. »Monetarna politika je samo jedan od čimbenika. Da se olakša monetarna politika, valja da bude praćena obnovljenjem povjerenja, a obnavljanje povjerenja je vezano na rješenje tolikih poteškoća, kaošto su: reparacije, ratni dugovi, tarife (carine), kvotiranje i druge zapreke trgovine«. I zato da ova Lozanska konferencija može pretstavljati samo prvi korak, iza kojega mora slijediti odmah proučavanje onih drugih pitanja. Cijela Lozanska konferencija usvojila je ovaj nazor. Dne 9. srpnja t. g. proglašena je rezolucija ove konferencije, kojom se poziva Liga naroda, da sazove jednu konferenciju za monetarno i ekonomska pitanja »za poboljšanje uvjeta« proizvodnje i izmjene sa osobitim obzirom na tarifnu politiku, na prohibiciju i restrikciju uvoza i izvoza, kvotiranje i druge zapreke trgovine?

Digitized by Google

Pitanje ratnih dugova i tarifne politike su dvije stvari, koje su osobito osjetljive za USA (Sjedinjene države sjev. Amerike), a nada sve osjetljive u oči izbora pretsjednika republike, kada ni jedna stranka, ni jedan kandidat ne želi zauzeti stanovište u kakovom nepopularnom pitanju, da ne dade oružje u ruke svojemu protivniku. A kada se je iz Lozane, pa i Ottawe javljalo, da će upravo ova dva pitanja igrati na svjetskoj ekonomsko-monetarnoj konferenciji u prvom redu glavne uloge, tada nije teško razumjeti, zašto je Washingtonska vlada odgovorila, da prima poziv na tu svjetsku konferenciju, ali uz uvjet, da se na istoj ne bude raspravljalo o ratnim dugovima i tarifnoj politici! Nu sav svijet znade, da to nije posljednja riječ Washingtonske vlade, nego da je to samo prijeizborno stanovište. A da stvar tako stoji, vidi se i po tome, što je Washingtonska vlada već imenovala svoja dva delegata i stručnjaka (jednoga ekonomskoga i jednoga financijalnoga) za tu konferenciju. A da odgovornost bude podijeljena, jedan delegat pripada vladajućoj stranci, a drugi opoziciji. Prvi je Mr Sackett, američki ambasador u Berlinu, a drugi je Mr Norman Davis, bivši državni potsekretar.

Jedva je završena konferencija u Lozani, već se nekoliko dana kasnije otvorila konferencija u Ottawi, glavnom gradu Kanade. Ovdje je bila zastupana cijela golema imperija Britanska: Engleska, Kanada, Južna Afrika, Indija, Australija. I ovdje su igrala glavnu ulogu ekonomska (tarifalna) i monetarna pitanja. Ali kardinalno, načelno pitanje bilo je: da li će se zemlje Britanske imperije medjusobno tijesnije ekonomski povezati (preferencijalnim tarifama), ili će se vez još labavije rasklimati, nego je bio dosada. U prvom slučaju to je značilo odalečenje Engleske od europskoga kontinenta i odalečenje Kanade od USA. U potonjem slučaju dogodilo bi se tijesnije približenje Engleske Europi, a Kanade k Sjedinjenim Državama, odnosno skoro gotovi raspad Imperije. Odluka je ovisila o sporazumu izmedju Kanade i Engleske.

Kako je lako razumljivo, stvar nije bila lagana i raspravljanje nije teklo baš jako glatko, jer interesi pet kontinenata nisu jednaki. Ali raspravljanje bilo je olakšano, a posljedak zajamčen živom željom svih pripadnika, da se ne samo održi, nego i ojača Commonwealth. Sporazum izmedju Kanade i Engleske nije bilo moguće bez poteškoća postići zbog teških prilika u samoj Kanadi. Ondje je bilo dvostrukih poteškoća. Jedne poteškoće stvarao je jaki antagonizam izmedju agraraca i industrijalaca. Agrarci su bili pretrpili upravo katastrofalne dvije zadnje godine. Oni su zahtjevali, da Engleska napusti Rusiju, Argentinu i europske države, te da kanadskim agrarcima otvori svoje tržište pogodnim tarifama, Engleska je odgovarala, da će u tom slučaju engleska industrija izgubiti kod tih dosadanjih kupaca tržište, pa zato mora tražiti od Kanade, da za uzvrat otvori svoje tržište engleskoj industriji. Proti tomu su ustali svom žestinom kanadski industrijalci i radništvo. — Druga poteškoća za Kanadu je ležala u pretijesnim ekonomsko-financijalnim vezama Kanade sa Sjedinjenim Državama (USA). Konferencija, a naročito ono načelno pitanje je izazvalo u kanadskom no-

Digitized by Google

vinstvu žestoku borbu. Sam londonski »Times« javlja ,kaok argumentiraju oponenti bez obzirnosti i dlake na jeziku. Temeljna objekcija, što ju iznašaju oponenti, proizlazi iz geografske blizine, koja čini, da su komercijalni i financijalni interesi Kanade i USA koli opsegom toli važnošću daleko veći, nego li su sa cijelom Britskom imperijom uzeti sveukupno. Uzaludno da je iskrivljivati činjenicu, da se danas Kanada kreće u planetnoj sferi Sjedinjenih Država (It is futile to disguise the fact that Canada at present revolves in the economic orbit of the United States), te da je isprepletenost (intertwining) komercijalnih, financijalnih i socijalnih odnošaja obiju zemalja tako duga i tijesna, da bi izlučenje (disentaglement) Kanade bilo jedna pustolovina puna teških poteškoća i komplikacija. Tu su ponajprije golemi dugovi, što ih Kanada pozajmila od USA, a onda dolaze uloženi kapitali Unije investirani u Kanadi, koji se cijene na 3½ b i l l i o n a! (The Times 25. VII. 1932.).

Dobra volja svladava zapreke i poteškoće. Na konferenciji u Ottawi nisu se doduše riješile ni ekonomske ni monetarne potankosti, već su odložene do velike svjetske ekonomsko-monetarne konferencije, ali je rješeno načelno pitanje: Britanska imperija povezuje se tijesnije medjusobno. A to znači, kako rekosmo, odalečenje Engleske od Europe i Kanade od Sjevero-američke unije. U tom smislu je riješena ekonomska strana konferencije u Ottawi, a financijalno-monetarno pitanje, bilo je povjereno posebnomu odboru na proučavanje, koji je dao o tom pitanju svoje mišljenje u dva poglavlja i pet potpoglavlja. Ovdje u kratko navodimo glavne ideje toga izvješća, jer će one igrati važnu ulogu i po svoj prilici biti podloga, na kojoj će se kretati ta buduća svjetska konferencija, kojoj se toliko i tako dalekosežne zadaće namjenjuju i na koju se tolike nade postavljaju. Monetarno-financijalni odbor konferencije u Ottawi dao je dakle slijedeće izvješće:

I. a) Poželjno je u najvećoj mjeri, da se u cijelom svijetu podigne cijena robi u veletrgovini. Nevolja (evil) padanja cijena mora se pobijati državnim i individualnim nastojanjem (action) u svim uzrocima, koji su političke,, ekonomske, financijalne ili monetarne naravi.

b) Da se uredi problem u najširem pogledu, izjavljuju vlade, zastupane na ovoj konferenciji, svoje uvjerenje, da je za to internacionalna akcija prešno (urgently) potrebna te najavljuju svoju želju, da saradjuju sa drugim narodima u svim zgodnim mjerama, da se podignu cijene.

c) Konferencija je proučavala, kakova bi se akcija imala zapodjeti po narodima Britanske imperije (Commonwealth u smjeru, da se dignu cijene.

Što se tiče monetarne akcije, konferencija priznaje, da centralni položaj Engleske (United Kingdom) ne samo medju zemljama Britanske imperije, nego u svjetskoj trgovini i financijama, čini Englesku glavnim čimbenikom, ma što se činilo. Zato konferencija pozdravlja slijedeću izjavu što

Digitized by Google

ju je dao u ime Engleske (United Kingdom) njezin ministar financija.

»Vlada Nj. Veličanstva želi vidjeti podignuće sterlinskih cijena u veletrgovini. Najbolji uvjet za to bi bilo dizanje cijena u zlatu, i pomanjkanje (absence) rastenja cijena u zlatu neizbježivo nameće ograničivanje, ma što se činilo za sterling. Podignuće cijena ne može se polučiti monetarnom akcijom, dok se razni drugi čimbenici koji su izazvali sadašnju depresiju, ne promijene ili uklone. Ali zato ipak vlada Nj. Veličanstva priznaje, da bi umnoženje kratkotrajnoga novca uz niske kamate moglo imati dobar utjecaj, ona je uvjerena, da će nastojanja, koja su uspješno urodila sadanjim povoljni monetarnim prilikama, moći biti i bit će nastavljena, ako ne bi nastupile nepredvidjene poteškoće. (Mi ćemo se iza ovoga izvješća osvrnuti na ovu točku, da čitatelju razjasnimo protuslovlje i njegove uzroke, što ih sadržaje ova izjava. Op. p.)

d) Konferencija preporuča ostalim zemljama Britanske imperije ovdje zastupanim, da i one porade konformno prema linijama, razloženim u izjavi engleskoga ministra financija u toliko, u koliko im je to moguće.

Niski kamati nužni. — U monetarnoj sferi, glavna linija akcije u smjeru podignuća cijena valja da bude stvaranje i podržavanje, u granicama zdravih financija, takovih uvjeta, koji su podobni, da ožive poduzetnost i trgovinu. Medju ove uvjete spadaju niski kamati i obilje kratkotrajnoga novca (zajmova). (Ispuštamo neke potankosti, koje su ovdje bez važnosti.)

Ali valja držati na umu, da će svaka ovakova politika biti ometana (hampered), dapače možda i poništena, ako se propusti promijeniti ili ukloniti važne ne-monetarske zapreke. Medju ne-monetarskim čimbenicima, koji prouzročuju padanje cijena, mnogi su internacionalnoga značaja, pa zahtijevaju internacionalnu pomoć (remedy). (Ovdje ispuštamo nekoliko izreka, koje upućuju, što bi se moglo učiniti u zemljama Imperije u medjuvrijeme, dok se internacionalne mjere provedu. A na koncu zaključuje izvješće o internacionalnom novcu. Ovo potonje je posebno poglavlje. Zato ćemo, prije nego predjemo na isto, još razjasniti ono protusovlje, koje je sigurno opazio i čitatelj u izjavi engleskoga ministra finansija, a koju je uza sve to konferencija »pozdravila« (welcomes). Protuslovlje leži u tome, što ministrova izjava najprije pravi duboki poklon zlatu i zlatnoj valuti, ali poslije toga sve što slijedi, jest najveće odobravanje i pohvala, što je Engleska napustila tu zlatnu valutu i što tu politiku napuštanja zlatne valute ne samo kani i nadalje uzdržati (and they (vlada) confident that the efforts which have successfully brought abont the present

Digitized by Google

favourable monetary conditions, can and will ... be continued), nego konferencija preporuča istu monetarnu politiku i drugim zemljama Imperije, koliko im je to samo moguće (The oCnference recommends the other countries of the Commonwealth ... to act in conformity with the line of policy .... of the Chancellor of the Exchequer ..)

Izjava engleskoga ministra financija prihvaćena od Konferencije jest kompromisna formula, koja ima da zadovolji dva oprečna stanovišta i sukob izmedju Engleske i južne Afrike obzirom na zaltnu valutu. Južna Afrika je najvećš proizvadjač zlata na svijetu, jer ona sama daje skoro 70% godišnje produkcije zlata. A pošto monetizacija diže i podržava zlatu visoku cijenu, to južna Afrika ne samo da nije slijedila Englesku u napuštanju zaltne valute, nego se je u svojoj kivnosti odlučila, da na konferenciji u Ottawi zahtijeva, da se u neku ruku ne samo osudi engleska monetarna (protuzlatna) politika, nego da se za cijelu imperiju uvede jedinstvena — dakako — zlatna valuta. Kako smo vidjeli ova monetarna politika južnoafričkih zlatokopačkih dioničara je doživila na konferenciji u Ottawi potpuni poraz, a engleska monetarna politika najveće odobrenje. Ali galantni pobjednik htio je uštediti poniženje pobijedjenomu, pa je zato u rezoluciju unio na samom početku kao neko priznanje, da pobijedjeni protivnik ima »u načelu pravo«, kako to običaje prazna frazeologija reći.

A sada prelazimo na zaključni dio Ottawske rezolucije, koja govori o stvaranju internacionalnoga novca. Taj zaključak glasi:

»Konferencija priznaje, da bi konačni cilj monetarne politike imao biti stvaranje jedne zadovoljavajuće internacionalne novčane vrednote. Takova vrednota imala bi tako funkcionirati da ne samo podržava stalnu izmjenu (promet) medju zemljama, nego takodjer da osigura glatko i uspješno djelovanje mašinerije internacionalne trgovine i financija.

To iziskuje internacionalni sporazum medju velikim trgovačkim narodima svijeta, pa pošto stanovite izmedju ovdje zastupanih država imadu sasvim odredjene nazore o pitanju o najpoželjnijoj valuti (Misli se južnu Afriku i zlatnu valutu), to se Konferencija usteže, da dade ikakvu preporuku, obzirom na činjenicu, da će se to pitanje imati doskora pretresti na jednoj internacionalnoj konferenciji.

Ali tu imade mnogih uvjeta, koji se imadu ispuniti, prije nego se uzmogne stvoriti kakova internacionalna monetarna vrednota. Medju tima su najvažniji ....., te ispravljanje čimbenika političke, ekonomske, financijalne i monetarske naravi, koji su prouzrokovali skršenje zlatne valute u mnogim zemljama, i koji bi, ako ne budu ispravljeni, doveli neizbježivo do ponovnoga kraha internacionalne vrednote, ma bila odabrana kakova mu drago.«

Ovo je evo malone u cijelosti Ottawska rezolucija. Iz nje se vidi, da niti ova velika konferencija Britanskoga imperija nije stvorila mnogo konkretnoga, nego mnogo toga, što se nije moglo na toj konferenciji stvoriti, to se je izrazilo kao želja u rezoluciji i budućoj svjetskoj konferenciji prepustilo na raspravljanje. Ali i ono malo što je u

Digitized by Google

Ottawi zaključeno, još nije pod krovom, jer to još imadu da ratificiraju parlamenti u zemljama Imperije. I to će se po svoj prilici konačno polučiti, ali posve glatko ne će ići. U Engleskoj već sada navaljuju liberalci protiv Ottawe, a još će se daleko veća opozicija, izgleda, dići n Kanadi.

Monetarni problem i »Liga Naroda« te »Banka za internacionalno plaćnje« u Bazelu.

Problem velike svjetske krize iskristalizirao se u dva medjusobno usko vezena pitanja: cijena i novac ili roba i zlato, pa se je sa tim pitanjem bavilo najživahnije općinstvo, novinstvo, konferncije (Lozana, Ottawa), »Liga Naroda« i »Internacionalna Banka« u Bazelu. Do sada smo govorili o Lozani i Ottawi, a sada ćemo prikazati još nazore »Lige Naroda« i »Internacionane Banke«, a zatim nada sve interesantno raspravljanje općinstva o tim velikim problemima, jer sve to zajedno čini pripremu za veliku svjetsku ekonomsko monetarnu konferenciju.

Financijalni odbor Lige naroda izabrao je god. 1929. posebni odbor sa zadaćom, da prouči problem zlata i zlatne valute i da podnese izvješće o tomu. Ovaj odbor je proučavao to pitanje skoro tri godine, pa je dne 9. lipnja 1932. podnio izvješće. U tom odboru mnijenja su se podijelila, ali većina je pristala uz zlato, te preporuča povratak na zlatnu valutu uz snižen je zlatne rezerve. kojom su danas vezane najviše centralne banke. Izvješće ustanovljuje naročito, da »prema sadanjemu stanju svjetskoga gospodarskoga razvoja zlatna valuta ostaje najbolji monetarni mehanizam, što stoji na raspolaganje. Izvješće veli, da imade i drugih inako glasećih primjetba naročito ona potpisana po pretsjedniku toga odbora g. Albertu Janssenu (Belgija), Sir Reginald Mant-u (Indija), Sir Henry Strakosch-u (Južna Afrika).

Na to primjećuje izvješće: »Ma kakove bile teoretske prednosti, koje se mogu istaknuti u prilog drugih monetarnih sustava, to njihov općeniti prihvat (adoption) nailazi na vrlo teške, ako ne možda nesavladive praktične poteškoće u današnje (present) vrijeme«, dok je naprotiv odbor (većina) toga mnijenja, da kada bi se usvojila općenito neka vodeća načela, da bi zlatna valuta mogla bolje nego ikoja druga valuta, osigurati prednosti stabilnosti. Izvješće postavlja tri glavna uvjeta, koja se moraju prije ispuniti, ako se hoće polučiti uspjeh:

1. Uspostava razboritoga stupnja slobode u kretanju (prometu) dobara i služnosti.
2. Zadovoljujuće rješenje problema reparacija ratnih dugova t. j. plaćanja otštete Njemačke pobjediteljima, te plaćanja dugova pobjeditelja Americi).
3. Sporazum odnoseći se na stanovita vodeća načela obzirom na djelatnost sastava zlatne vrednote.

Dalje spominje izvješće, da ove mjere iziskuju medjunarodnu akciju, te dodaje, da svaka pojedina država mora uravnotežiti koli državni budžet toli budžete ostalih javnih tijela.

U drugom dijelu govori izvješće o zlatnoj zalihi i o djelovanju zlatne vrednote, te o poželjnosti, da se izbjegnu žestoke fluktuacije u

Digitized by Google

kupovnoj snazi zlata. Tu se veli, da je sveukupna količina monetarnoga zlata u svijetu, bez obzira na to, kako je bilo podijeljeno medju pojedine zemlje, bila podobna da podupre opravdane zahtjeve kredita u svjetskoj trgovini sve do zadnjih godina. A nagli pad cijena (robi), da se ne može pripisati pomanjkanju zlata. Postoje statistike o cjelokupnoj proizvodnji monetarnoga zlata u svijetu, koja (produkcija) se cijeni samo za drugu polovicu godine 1931 na 400 milijuna dolara. Zatim govori izvješće o potrebi akcije, da se podignu cijene (robi), ali da monetarna politika sama ne može popraviti visinu cijena, na koju utječu još mnogi čimbenici ne-monetarnoga značaja, pa zaključuje, da dok se ne poluči neko razvedrenje atmosfere u medjunarodnom nepovjerenju i ne provedu promjene u zaprjekama internacionalne trgovine, dotle će biti teško uspostaviti cijene i životnu razinu na zadovoljavajuću visinu.

Zatim govori izvješće o stabilizaciji cijena, te izražava nazor, da nije moguće ukloniti sve oscilacije u općenitoj razini cijena, a relativna stabilizacija da se ne može osigurati jedino monetarnom politikom, nego da bi se mogla osigurati jedino najbližnije zasnovanom i najužom kooperacijom medju centralnim bankama.

Ovaj izvještaj izražava samo nazor većine, ali osim toga izvješća izradila je manjina svoje posebne referate. Glavni divergirajući referat jest onaj, što ga potpisaše pretsjednik odbora Sir Reginald Mant i Sir Henry Strakoshi. Taj se referat potpuno razilazi o analizi izraženoj u glavnom izvješću o uzrocima, koji dovode do napuštanja zlatne valute. Po njihovom nazoru glavni uzrok sloma jest krivo razmještanje (podijeljenje) zlatnih rezerva, koja je započela godine 1929. Obzirom na monetarnu politiku u budućnosti, referat kaže, da prva svrha politike treba da bude stabilizacija veletrgovinskih cijena u općenitoj razini.

Inače se svi članovi odbora slažu u tomu, da je nužno skoro uredjenje pitanja ratnih dugova i reparacija, te koliko je moguće otstranjenje zaprjeka internacionalne trgovine. Referati se i inače razilaze u nazoru o podignuću cijena robe. Dok referat većine preporuča nacionalnu akciju t. j. da svaka država stvori ravnovesje cijena i plaćanja, dotle referat preporuča veliku internacionalnu akciju, i to tako, da bi na jednoj strani glavne zemlje zlatne valute, a na drugoj strani zemlje papirne valute sa šilingom (Engleskom) na čelu, zajedničkim silama podigle cijene na visinu od godine 1928. — Prof. Kassela separatni referat priključuje se u mnogom pogledu referatu manjine.

Tako eto glase izvještaji, što ih je dobio financijalni odbor Lige Naroda. A nekako mjesec dana kasnije (11. srpnja 1932.) javlja se iz Bazel-a, iz sjedišta Banke za internacionalna plaćanja, da je ova u svojoj 23. skupštini prihvatila stanovište referata većine gore navedenoga odbora.

»Banka za internacionalna plaćanja« stvorena je povodom reguliranja reparacija (Davisovim a zatim Youngovim planom). Zadaća je ove banke da prima i reparacije i ratne dugove, te da ih dostavlja komu su namijenjene. U jednoj rezoluciji o općoj monetarnoj politici

Digitized by Google

izrazuje nazor, da zlatna vrednota ostaje kao najbolji monetarni mehanizam, koji stoji na raspolaganje, te da je najprikladniji da omogući shodno tečenje svjetske trgovine i internacionalnih financija. U rezoluciji nastoji ta banka, da svim naprijed navedenim referatima učini po volji, jer usvaja — dakako u prvom redu — nazor većine, ali i nazor manjine, pa ih tako spaja u jedno veleć: »Banka (Board) misli, da je prva potreba, da takove mjere budu poduzete internacionalnom kooperacijom i nacionalnim nastojanjima, koje će uspostaviti ravnovesje u ekonomskoj i financijalnoj strukturi u raznim zemljama. U tu svrhu potrebna je akcija vlada, a to prekoračuje kompetenciju (power) centralnih banaka«.

Iz daljnjega nastavka aBnkine izjave će čitatelj opaziti, da ona skoro naprosto prepisuje referat većine gore spomenutoga odbora. Ona veli doslovno:

»Bit će potrebno, da se uspostavi razboriti stupanj slobodu u prometu dobara, služnosti i kapitala: da se dopuni rješenje reparacija postignuto u Lozani zadovoljavajućim rješenjem ratnih dugova; i da se poduzmu potrebni koraci u svakoj pojedinoj državi da se uspostavi i uzdrži ravnovesje u nutarnjoj ekonomiji, i ne samo u koliko se tiče javnoga primitka i izdatka, nego takodjer u koliko se tiče troškova proizvodnje i organizacije internacionalnoga novca i tržišta kapitala.

Tako dugo, dok najistaknutiji problemi nisu konačno uredjeni po vladama, tako dugo biti će malo ili nimalo napretka u monetarnoj sferi ii u smjeru efektivne opće uspostave zlatne vrednote.«

Na koncu »želi potsjetiti« Banka (svakako suvišno, jer to lako opazi svaki čitatelj), »da se stvarno nalazi u sporazumu sa konkluzijama izvješća »Zlatne delegacije« Lige naroda od 9. lipnja 1932., koje su prihvaćene po većini članova delegacije. Ove konkluzije da čine izlazišnu točku za izradjenje monetarnih načela, koja bi imali naći praktičnu uporavu u budućnosti«.

Pojmljivomu čitatelju mogu upasti u oči dvije pojave. Prvo, da sve ove konferencije i strukovni odbori završuju sa lijepim poukama, savjetima i preporukama vladama i da se najvažnije stvari pridržavaju za svjetsku ekonomsko-monetarnu konferenciju. Drugo, da se na svim konferencijama i strukovnim monetarnim komisijama sukobljuju dvije struje: metalistička (zlato) i protumetalistička (kreditnonovčana). Za prvu su praktičari t. j. bankiri, dioničari notnih banaka t. j. posjednici zlata. Protivnici su teoretičari, ponajvećma profesori. U svim odborima sačinjavaju praktičari većinu, pa zato njihovi nazori (odnosno interesi) pobjedjuju. Ali veliki je uspjeh za antimetaliste, kada praktičari ne mogu oboriti njihove argumente i nemaju što drugo da reku nego: »ma kakove bile teoretske prednosti, koje se mogu istaknuti u prilog drugih monetarnih sustava, njihov općeniti prihvat nailazi na vrlo teške, ako ne nesavladive praktične poteškoće u današnje vrijeme« (wh atever are the theoretical adventages that may be urged in favour of other monetary systems, their universal adoptien presents very grave if not insuperable, practical difficulties at the present time kao Ligin izvještaj od

Digitized by Google

9. lipnja 1932.). Ali ovo su do sada samo sukobi; do prave i odlučne bitke će doći na samoj svjetskoj konferenciji, na kojoj će ovaj netom citirani argumenat igrati veliku ulogu, možda odlučnu. Kako će ispasti odluka, to se još ne može predvidjeti. Na prvi pogled moglo bi se činiti kao da je zlato moćnije, jer je »Zlatna internacionala« čvrsto organizovana i raspolaže sa premoćnim sredstvima razne vrsti. Tabor antimetalista je razmjerno malen brojem, jer ovamo spadaju samo intelektualci, koji su prozreli stvar i opazili, da se premnoga narodna gospodarstva i mnogi narodi drže u jarmu zlata (i njegovih posjednika) samo uslijed neupućenosti i neznanja preogromne većine ljudstva.

Ali zato ipak nije zlatu posve sigurna pobjeda. Nije isključena naime mogućnost, da samovlada zlata bude barem ograničena time, da dobije za suvladara — srebro. Naši čitatelji će vidjeti u budućem članku, kolika se koplja lome u anglo-saksonskom svijetu za remonetizovanje srebra. Jer i mnogi metalisti, koji ne razumiju doduše antimetaliste i koji ne znadu, da antimetalisti crpe svoje znanje iz prakse, nego drže, da je antimetalističko stanovište samo logička akrobacija na temelju apstraktnih premisa — jesu takodjer, iz praktičnih razloga protiv samovlade zlata i preporučaju remonetizovanje srebra.

Ovu evo gigantsku borbu i njezine posjetke na području velike, cijeli svijet obuhvatajuće konferencije, želimo našim čitateljima prikazati. Sve dosadanje konferencije su samo pripreme za tu veliku konferenciju, kojima bi pribrojili i ovu konferenciju u S t r e z i (Stresa), koja se već osam dana obdržava. U ovom času, dok ove retke pišemo, još ne imamo dovoljno pretpostavaka, iz kojih bi smjeli zaključivati, kakovi bi mogli biti konkretni posljetci t. j. kakove će se mjere u život uvesti, da se »srednjoj i jugoistočnoj Europi« ekonomski i financijalno pomogne. Ali koliko se iz prošlosti t. j. iz zadnjih brojnih konferencija može i smije zaključivati, bojimo se, da se niti od te konferencije ne će manje države i narodi srednje Europe i Balkana nahraniti. I ova konferencija će se svršiti po svoj prilici sa pregrštom lijepih pouka, savjeta i uputa vladama i narodima, ostavljajući glavnu pomoć i opet — svjetskoj ekonomsko-monetarnoj konferenciji.

(Nastavak slijedi.)

Nadležnost suda za dozvolu odnosno obavu ovrhe

Napisao M i l i č i ć Ante, sudac okruž. suda u Travniku.

Raznolika praksa sudova u Bosni i Hercegovini u pogledu nadležnosti suda za dozvolu ovrhe na temelju vlastitih osuda, kada se ovrha ima obaviti unutar granica vlastitoga područja, te različit postupak i bosansko - hercegovačkih sudova i stranih područja kod dozvole ovrhe na osude vlastitoga područja, kada se imaju ovršiti u tudjem pravnom području, potakla me je, da napišem ove retke u namjeri, da pomognem izjednačenju te razne prakse.

Digitized by Google

U tu ću svrhu razmotriti ovršne propise bosansko-hercegovačkog područja u koliko se tiču ovrhe za namirenje, u letimičnoj usporedbi sa propisima, koji o istom predmetu govore na području Dalmacije i Slovenije, te Hrvatske i Slavonije s razloga, što za ostala pravna područja (Vojvodine, Srbije i Crne Gore) nemam pri ruci potrebnih zakona a i stoga, što držim, da zakoni i tih područja moraju počivati na jednakim pravnim načelima.

I. Značaj ovršne zaporke po zakonima bosansko-hercegovačkog pravnog područja i njezin upliv za dozvolu ovrhe. — Propisi, koji za ovršnu zaporku u glavnom dolaze u obzir i daju potrebiti odgovor na gornje pitanje nalaze se u III. glavi I. odsjeku VII. dijela grpp., a ti su:

§ 464: »Ovrha za namirenje odredjuje se na temelju isprava, koje zakon označuje sposobnim za ovrhu i na koje je, u koliko zakon ne dopušta iznimke, ovršna zaporka stavljena«.

§ 468: »Ovršnu zaporku ima staviti onaj sud, koji je u prvoj molbi sudio ili pred kojim je nagodba ili ugovor sklopljen, a ako se radi o presudi kaznenoga suda, obraničkoga suda, ili koje upravne vlasti, onda ima ovršnu zaporku staviti onaj kotarski sud, u čijem se području ima ovrha obaviti, a ako se radi o osudama, presudama i nagodbama spomenutim u § 466., ima je staviti onaj okružni sud, u čijem se području ima ovrha obaviti.

Kod obraničkih sudova odlučuje se o izdanju ovršne zaporke nakon prethodne usmene rasprave«.

§ 469: »Ovršna se zaporka izdaje tako, da se stavi na izvorni otpravak one isprave, koja je u rukama ovrhovoditelja, te se ima na sastavku isprava zabilježiti. Zaporka glasi: »Ovaj se otpravak proglašuje za (tu se imenuje ovlaštenik) proti (tu se imenuje obvezanik) ovršivim.«

Ako je ovršivost zavisnom učinjena od kojega uvjeta, ima se ispunjenje uvjeta staviti u ovršnu zaporku.

U pogledu tražbine ,koja još nije dospjela, ne može se izdati ocršna zaporka. Ne priječi, da se stavi ovršna zaporka, što nije još prošao rok, koji je za činidbu odredjen u osudi ili kojem drugom rješenju.«

§ 471: »Svaka isprava, na kojoj ima ovršna zaporka, može se ovršiti u cijelom području ,gdje ovaj zakon važi.«

Na prvi mah upada u oči, da ovi propisi, a osobito §§ 464. i 471. spadaju u apsolutne odredbe, da imaju dakle prisilnu narav (jus cogens).

Ova apsolutna narav njihova još jasnije otskače, ako se pozitivna stilizacija pretvori u negativnu.

§ 464: »Ovrha za namirenje n e odredjuje se ..... i na koje n i j e, u koliko zakon ne dopušta iznimke, ovršna zaporka stavljena.«

§ 471: »N i j e d n a isprava, na kojoj n e m a ovršne zaporke, n e m o ž e se ovršiti u području, gdje ovaj zakon važi«.

Pražakova osnova, iz koje je ricipiran grpp. za Bosnu i Hercegovinu u obrazloženju k §§ 749. do 752. veli za zaporku ovršivosti: ...,. Die Beisetzung der Executionsclausel ist e i n e n o t h w e n d i g e V o r b e r e i t u n g d e r E x e c u t i o n;« ....

Digitized by Google

U obrazloženju § 753: »Durch die Erteilung der Executionsclausel . . . wird der Gläubiger in der Lage versetzt, sofort Executionshandlungen vornehmen zu lassen« . . . . . .

Plenarni zaključak vrhovnoga suda u Sarajevu od 13. lipnja 1925. br. 420-25/gr. govoreći o razlici izmedju naznake pravomoćnosti i izvršnosti stavljene po burzovnim sudovima na vlastite isprave, naglasuje, da dotična naznaka ne može supstituirati naše zaporke ovršivosti, da ona ima samo tu svrhu, da dokumentira, da je odnosna presuda pravomoćna i da proti njoj nema daljega pravnog lijeka, te veli dalje:

»Ta je potvrda deklarativna, označuje ispravu sposobnom za ovrhu, dok je zaporka iz § 464. grpp. konstitutivna. ovlašćuje ovršni sud, da provede ovrhu.

Zaporka ovršivosti može ovlastiti na ovrhu u korist odnosno protiv singularnih i universalnih nasljednika ovlaštenika odnosno obvezanika,[1]) može konstatovati ispunjenje uvjeta ili protučinidbe, dok potvrda izvršnosti toga ne može učiniti.

Zaporka ovršivosti je strogo propisana zakonska formula (§ 469. grpp.), dok potvrda izvršnosti te forme nema.«

Prema izloženomu ne može biti dvojbe, da gornji propisi dozvoljuju provedenje ovrhe samo pod uslovom, ako je na ispravu (ovršni naslov) stavljena ovršna zaporka, odnosno ne dozvoljuju ovrhe, kada te zaporke nema, dosljedno može se reći, zabranjuju vodjenje ovrhe bez ove zaporke.[2])

Iz svega ovoga nepobitno izlazi, da su ti propisi, koji naredjuju stavljanje zaporke ovršivosti prisilne naravi, da spadaju u kategoriju zakona, koji nalažu strogo obdržavanje propisane bitne formalnosti kod pravnih posala,[3]) nadalje da to postavljanje zaporke ovršivosti ima javno-pravni značaj, te da je ono nužna formalna ovršno-procesualna pretpostavka za vodjenje ovrhe u Bosni i Hercegovini.

Temeljem § 431. grpp. propisi, koji vrijede za presudni postupak, imaju se po smislu primjenjivati na osigurni i ovršni postupak, u koliko nije što drugo odredjeno.

Obzirom na citiranu normu u vezi sa § 110 grpp. moraju i za provedenje ovršnoga postupka predležati sve 1) formalne i 2) materijalno-procesualne pretpostavke kao za tužbu i usmenu raspravu.

Kod pomanjkanja formalne pretpostavke makar materijalnopravna (osuda) postoji, ovrhovoditelj nema prava tražit iprisilnu pomoć suda radi izvršenja dosudjenoga mu privatno-pravnoga zahtjeva, a niti sud smije tu pomoć dozvoliti ni obaviti, dok nije ispunjena formalna pretpostavka stavljanjem zaporke ovršivosti.

---

[1]) Plen. zakj. vrh. suda za B. H. od 12. siječnja 1918. br. 342/gr.

[2]) Razumije se u koliko isprava ne spada pod iznimku § 472. grpp.

[3]) Lex perfecta Krainz § 17. n. 3; Rušnov § 3. ogz. Stubenrauch § 3. ogz. Ehrenzweig § 14.

Digitized by Google

Neumann[4]) veli: »Doch besteht in der Behandlung der materiellen und der processualen Klagevoraussetzungen ein beachtenswerter Unterschied. Während der Mangel einer materiellen Klagevoraussetzung nur zu beachten ist, wenn er eingewendet ist, und der Richter die Wahrheit einer materiellen Rechtbehauptung nicht zu prüfen hat, wenn sie vom Gegner als richtig zugegeben wird, muss der Richter das Vodhandensein der prozesuallen Klagevoraussetzung von Amts wegen prüfen, ohne Rücksicht darauf, ob der Beklagte deren Vorhandensein anerkannt hat. Denn die Frage ob ein priwatrechtlicher Anspruch besteht, betrifft nur die Parteien, ob aber die Voraussetzungen zutreffen, unter denen der Kläger den Rechtschutz des Staates in Anspruch nehmen kann, oder mit anderen Worten, ob er eine Entscheidung des Gerichtes wegen eines privaten Rechtverhältnisses zu verlangen berechtigt ist, kann nur vom öffentlichrechtlichen Standpunkte beurteilt werden und ist der Disposition der Parteien entzogen.

Iz ovoga se, po mojem mišljenju, sam po sebi nameće zaključak, koji Neumann[5]) izvadja kod pomanjkanja osude kao nužne materijalne pretpostavke, naime da je ovrha u Bosni i Hercegovini provedena bez propisane zaporke ovršivosti ništetna, ali sa razlikom, da sud mora takovu ovrhu ureda radi i bez prijedloga stranke ništetnom proglasiti i obustaviti.

II. Postoji li u bosansko-hercegovačkom pravnom području posebni sud za dozvolu, a posebni za obavu ovrhe? Odnosni propisi za Bosnu i Hercegovinu glase:

§ 473: »Da se obave pojedini ovršni čini, može se moliti ili kod suda u čijem se području ima ovršni čin obaviti, ili kod suda, koji je u prvoj molbi sudio.

Ako ovaj posljednji nije nadležan, da sam obavi ovršni čin, tada se ima od ureda obratiti na nadležni sud, da ga obavi.

Molba se može pismeno ili usmeno predati. Toj se molbi ima priložiti ovršiva isprava (§ 471. i 472.) u ivornom otpravku (duplikatu), te se u njoj ima navesti glavna i uzgredna tražbina i označiti predmet, na koji se ima voditi ovrha.«

§ 474: »Kada se traži, da se stavi ovršna zaporka, može se kod suda za ovo nadležnoga (§ 468.) takodjer zajedno zamoliti, da se obave pojedini ovršni čini.

Kad sud stavi ovršnu zaporku, ima od ureda poslati nadležnome sudu molbu za ovrhu, ako sam nije nadležan, da obavi i ovršni čin«.

§ 483: »Kod obavljanja ovrhe, pri kojoj sudovi imaju sudjelovati, sudjeluju kotarski sudovi.

Kao ovršni sud nadležan je onaj kotar. sud u čijem se području ima obaviti ovršni čin«. (treća alineja ispuštena).

[4]) Kom. kod § 226. C. P. O.
[5]) Kom. § 1 E. O.

Digitized by Google

Stilizacija ovih propisa, a osobito § 473. grpp. dala je povoda tumačenju (oslanjajući se na analogne propise hrvatskoga grpp. i austrijskog ovršnoga reda, koji važi u Dalmaciji i Sloveniji) kao da i u Bosni i Hercegovini postoje različiti sudovi, posebni za dvozvolu, a posebni za obavu ovrhe t. j. da sud presudni prve molbe može uvijek dozvoliti ovrhu.

Neki pak naprotiv tumače, da prema tim istim propisima u Bosni i Hercegovini i dozvoljuje i provadja ovrhu samo jedan jedini sud i to ovršni sud. Prema tome je u tom pogledu i praksa nestalna. Ali dakako samo jedno od ovih suprotnih mišljenja može biti opravdano.

Naš zakon, kako se iz sadržaja navedenih propisa vidi, uopće ne spominje »dozvolu« ovrhe i nigdje ne govori izričito o nadležnosti suda za tu dozvolu, nego samo o nadležnosti suda za obavu ovršnoga čina, a s time u vezi samo kod kojega se suda može predati molba za obavu ovrhe ili ovršnoga čina.

Zato se mora temljem § 6. o. g. z. pomoću tumačenja iz logične veze izrečenih misli u tim propisima iznači pravu namisao i volju zakonotvorca.

Propis § 473-1 normira, kod kojega se suda može p r e d a t i m o l b a za obavu ovrhe i to kod suda, u čijem se području ima ovršni čin obaviti (ovršni § 483. grpp.) ili kod suda, koji je u prvoj molbi sudio.

U prvoj molbi može suditi ili kotarski sud ili okružni sud. Kad bi prvo istaknuto mišljenje bilo utemeljeno, onda bi u svakom slučaju bio nadležan za dozvolu ovrhe kot. sud, koji je u prvoj molbi sudio, makar ne bio ovršni, a tako isto i okružni sud kao sud prve molbe, pa bi se onda od ureda po 2. al. § 473. grpp. obratio nadležnomu kotarskomu kao ovršnomu sudu za obavu toga dozvoljenoga ovršnoga čina odnosno ovrhe.

Ali se ključ za pravo tumačenje 1. i 2. al. § 743. grpp. nalazi u propisu § 474. grpp. koji ponovno normira, da se molba za obavu pojedinih ovršnih čina, spojena zajedno sa molbom za zaporku ovršivosti m o ž e p r e d a t i k o d s u d a n a d l e ž n o g a z a s t a v l j a n j e z a p o r k e, te se izričito u tekstu poziva na § 468 grpp. i dalje odredjuje prisilno, da sud stavivši zaporku imade molbu za ovrhu od ureda poslati nadležnomu sudu za obavu ovršnoga čina, ako sam za to nije nadležan ne upuštajući se uopće u rješenje molbenoga prijedloga za obavu ovrhe.

Iz ovoga se propisa vidi, da sud koji stavlja zaporku (sud prve molbe) može biti nadležan i za obavu ovrhe, ali da to ne mora biti, i u potonjem slučaju da ima izvornu molbu odmah nakon stavljanja ovršne zaporke bez ikakvoga daljega rješnja poslati nadležnomu sudu na rješenje iste.

To znači, da je zakonodavac ostavio i rješenje molbe za obavu ovrhe samo sudu nadležnomu za tu obavu, a to je po § 483. grpp. samo ovršni sud, u čijem se području ima ovrha obaviti, t. j. koji sam ima da ju obavi.

Digitized by Google

Prema tome onaj sud, koji je u ovoj molbi sudio, a koji spominje § 473-1 grpp., nije nadležan za rješenje molbe za ovrhu, ako sam nije ujedno ovršni sud.

Iz razloženoga slijedi još dalji zaključak, da zakonodavac smatra i d o z v o l u o v r h e ovršnim činom, pa kada govori o nadležnosti za obavu ovršnoga čina, govori ujedno i o nadležnosti za dzvolu ovrhe, jer ista nije po intenciji zakonodavca ništa drugo nego o b a v a p r v o g a o v r š n o g a č i n a.

Na osnovu navedenoga ne može biti dvojbe, da u bosansko-hercegovačkom pravnom području smije (protivno od institucije hrvatskoga i dalmatinsko-slovenskoga zakona) dozvoliti ovrhu samo onaj sud, koji je ima i obaviti.[6])

Po propisu 2. al. § 483. grpp. nadležan je kao ovršni onaj kotarski sud, u čijem se području ima obaviti ovršni čin.

Pošto pak al. 2. i § 473. i 474. grpp. naredjuju, da se »i m a o d u r e d a o b r a t i t i« na nadležni sud, to je očito, da norma o nadležnosti suda za obavu ovrhe ima prisilnu narav i da je dosljedno t a n a d l e ž n o s t i s k l j u č i v a.

III. — Koji sudovi dozvoljuju ovrhu, koja se ima obaviti u stranom pravnom području?

a) Temeljem navedenoga pod II. očevidno je, da sudovi u bosansko-hercegovačkom pravnom području ne mogu dozvoliti ovrhe za namirenje na osnovu svojih osuda, ako se ovrha ima izvršiti izvan granica Bosne i Hercegovine, pošto nema unutar granica za to ovršnoga suda.

Stoga bosansko hercegovački sudovi prve molbe, koji jedini dolaze u obzir, ako je kod njih predana molba za ovrhu, koja se ima obaviti u stranom području, imaju po §§ 473-2 i 474-2 poslati izvornu molbu nadležnomu sudu stranoga područja na nadležno rješenje.

b) Na pravnom području Dalmacije i Slovenije, kao i na pravnom području Hrvatske i Slavonije zakon razlikuje sud za dozvolu ovrhe od suda nadležnoga za obavu iste; kod prvoga dolaze u obzir §§ 4, 5 i 6 ovrš. reda, a kod drugoga propis § 439. grpp.[7])

Za naše pitanje dolaze u obzir samo one norme tih pravnih područja, koje propisuju, koji sudovi imaju dozvoiti ovrhu, 1) ako je osuda vlastitoga područja, a ovrha se ima obaviti u stranom području, i 2) ako je osuda stranoga područja, a ovrha se obavlja u njihovom području.

Ad 1) Austrijski ovršni red nema propisa, koji bi izričito odredjivao, da bilo koji sud tamošnjega područja može dozvoliti ovrhu vlastite osude, kada se ta ima obaviti u stranom području.

Samo u § 5. zakonodavac govori, kod kojega se tuzemnoga suda »i m a d o z v o l a o v r h e i s k a t i«, dok izraz d o z v o l i t i nije uopće spomenuo.

[6]) Krušelnički ovrš. sistem str. 5.
[7]) Z u g l i a grpp. predavanja str. 190.

Digitized by Google

Ad 2) Naprotiv u §§ 79-86 ovrš. reda se podrobno govori, koji sud vlastitoga područja i pod kojim uvjetima i m a d o z v o l i t i ovrhu na osudu stranoga područja.

Treba po tome rješiti, što je austrijski zakonodavac mislio pod izrazom u § 5. ovrš. reda: »ima se dozvola ovrhe iskati«, da li je time ovlastio odnosni sud i za dozvolu ovrhe, ili pak nije htio te ovlasti tome sudu dati.

Po općem propisu materijalnoga zakona § 4. o. g. z. zakoni obvezuju sve državljane onih zemalja, za koje su oglašeni.

Prema čl. X. uvodnoga zakona o vršenju sudbenosti i nadležnosti redovnih sudova proglašuju se »ovozemstvom« samo zemlje, za koje je zakon oglašen, a lica koja u tim zemljama nemaju prava državljanstva, smatrat će se »inostranci«

Čl. XXIX. uvodnoga zakona o sudskom postupku to isto doslovce opetuje, a tako isto i čl. X. uvod. zakona o ovrš. postupku.

Ovim zakonskim propisima je dakle utvrdjena moć zakona na opseg stanovitoga područja i ograničena je jurisdikciona kompetencija oblasti toga područja na opseg unutar njegovih granica.

Pošto zakonodavac ne može biti nelogičan i čak sam sobom u protuslovlju, posve je razumljivo, da je prešutivši u § 5. ovršnog reda izraz »o dozvoli ovrhe« s v i j e s n o postupao, jer nije smio ovlastiti svoga suda na jedan jurisdikcioni čin, koji prelazi van granica područja, gdje odnosni zakon važi.

Dosljedno, kako je sebi u §§ 79—86 ovrš. reda pridržao kompetenciju za dozvolu ovrhe na vlastitom području na osude stranoga područja, tako isto nije mogao krnjiti kompetencije stranoga zakona, odnosno nadležnih vlasti stranoga područja u pogledu dozvole ovrhe na osude njegovih sudova.

Stoga dolazimo do potpuno logičkoga zaključka, da kako god u Dalmaciji i Sloveniji smiju dozvoliti ovrhu iz osude stranoga područja samo tamošnji sudovi, tako a cortrario oni ne smiju dozvoliti temeljem vlastite osude ovrhe, koja se ima provesti u stranom-pravnom području, nego trebaju izvornu molbu sa zamolnicom po § 69 ovršnoga reda in fine poslati nadležnomu sudu stranoga područja na izvorno rješenje.

U čl XIX. uvodnoga zakona o ovrš. postupku i u § 86. ovršnoga reda specijalno je normirano, da propisi §§ 79—86 ovršnoga reda važe i za osude, platežne naloge i nagodbe izdane odnosno sklopljene od sudova u Bosni i Hercegovini.

c) I u grpp. za Hrvatsku i Slavoniju je zakonodavac izričito normirao, koji hrvatski sudovi imaju dozvoliti ovrhu iz osuda stranoga područja §§ 550—552 grpp.

U propisu pak § 553. grpp. je odredjeno, da hrvatski sudovi imaju »ovrhu vlastitih osuda« na zahtijevanje stranke »zaprositi« u inostranih vlasti sudbenih zamolnim pismom ili neposredno ili sredstvom viših vlasti, držeći se navedenih propisa . . .

Obzirom na ono ,što je već rečeno za § 5. ovrš. reda austrijskoga gore pod III.) b) »zamoliti ovrhu« u § 553. grpp. ne može nikako značiti, da sudovi u Hrvatskoj mogu dozvoliti ovrhu i tek onda zamoliti ovršni

Digitized by Google

sud stranoga zodručja za obavu iste, nego naprotiv samo molbu imaju sa zamolnicom poslati na »izvorno rješenje«.

Prema svemu izloženomu stoji:

Sudovi jednoga pravnoga područja ne mogu dozvoliti na vlastite osude ovrhe, koja se ima obaviti u stranom području.

IV. Je li § 105. zak. o uredjenju redovnih sudova išta promijenio u dosadanjim ovršnim propisima zakona pojedinih pravnih podru.ja?

Zakonodavac u zadnjoj stavci ovoga propisa veli:

»Sudovi kao i druge vlasti jednoga pravnoga područja nadležni za izvršenje dužni su prema propisima zakona svoga područja izvršiti presude i druge pravne akte, koji su postali pravosnažni poslije proglasa državnog ujedinjenja, a koji po zakonima dotičnog područja čine osnov za izvršenje, ako su te presude ili pravni akti snabdjeveni naznakom o izvršnosti, bilo da im se molbom obraća sama stranka neposredno ili preko svoga nadležnoga suda.«

Ima ih koji tvrde, da su ovim propisom izmijenjene ili dokinute norme pojedinih zakonodavstava, a osobito one u Bosni i Hercegovini, koje se tiču zaporke ovršivosti i dozvole te obave ovrhe.

To se vidi po različitoj praksi svih navedenih područja. Neki sudovi iz pravnoga područja, gdje važi austrijski ovršni red dozvoljuju ovrhu vlastite osude makar se ima provesti u bosansko-hercegovačkom pravnom području, a tako rade i neki hrvatsko-slavonski sudovi, a jednako postupaju i neki sudovi u Bosni i Hercegovini, i ako se ovrha ima obaviti u stranom području.

Sudovi u Bosni i Hercegovini pak kod provodjenja ovake ovrhe (već dozvoljene po stranom sudu ili ne) različito postupaju.

Neki misle, da je § 105. zak. o uredjenju redovnih sudova izmijenio odnosno dokinuo propise o stavljanju zaporke ovršivosti i dozvoli ovrhe, pa odmah mimoilazeći odnosne prisilne propise naredjuje izvršenje ove po stranom sudu dozvoljene ovrhe. Neki pak makar je po stranom sudu dozvoljena ponovno dozvoljuju ovrhu svojom odlukom, ali opet bez održanja propisa o stavljanju ovršne zaporke. Konačno neki bez obzira, da li je ovrha po stranom sudu dozvoljena, postupaju strogo prema propisima bosansko-hercegovačkih zakonika t. j. dozvoljuju i provadjaju ovrhu, tekar pošto je stavljanjem ovršne zaporke na stranu osudu ispunjena nužna formalna ovršno procesualna pretpostavka za istu.

Neprijeporno je, da zakonodavac sadržajem citirane zadnje al. § 105. zakona o uvodjenju red. sudova nije izričito dokinuo ili promijenio dosada važeće zakone raznih područja, za to treba ispitati, da li je ipak po smislu rečenoga to htio, učinio i koliko.

»Sudovi jednoga pravnoga područja nadežni za izvršenje«.

Zakonodavac ističe nadležnost sudova za izvršenje u smislu propisa pojedinih pravnih područja. Dakle u tu nadležnost odredjenu zakonom u svakom od naših raznih pravnih područja ne dira. Dosljedno

Digitized by Google

nije ukinuo ni promijenio tu nadležnost ni u jednom od u obzir dolazećih pravnih područja ni za dozvolu ni za obavu ovrhe.

Pod II. i III. je izvedeno, da sudovi pojedinih pravnih područja nisu nadležni dozvoliti ovrhu vlastite osude, kada se ovrha ima obaviti u stranom području, i da su koli za dozvolu toli za obavu ovrhe nadležni samo sudovi toga stranoga područja.

»Dužni su prema propisima zakona svoga područja izvršiti presude . . .«

Apsolutni propis i prisilna odredba (jus cogens); ponovno zakonodavac naglašuje, da zakoni pojedinih područja ostaju na snazi u cjelini;

I ovdje zakonodavac izostavja izraz »dozvoliti«, što je posve logično, jer se ne može izvršiti ovrha prije dozvole, i jer je već sama dozvola ovrhe jedan izvršni čin (kojemu austr. i hrv. zakonodavac daje samo posebnu terminologiju), i konačno što je propise o nadležnosti za dozvolu i izvršenje ostavio netaknute u svima područjima.

Prema tome na stranu osudu dozvoljuje ovrhu samo bosansko-hercegovački ovršni sud uz održanje §§ 464. i 469. grpp., a na osudu sudova bosansko-hercegovačkih samo nadležni sud onoga područja, gdje se ovrha ima obaviti.

»Koji su postali pravosnažni«. Samo se mogu izvršiti pravosnažne (pravomoćne) osude t. j. proti kojima nema više pravnog lijeka.

»Poslije proglasa državnog ujedinjenja.« Rješenje je moglo biti izdano i prije ujedinjenja, a pravomoćnost je mogla nastupiti i poslije.

»A koji po zakonu dotičnoga područja čine osnov za izvršenje.«

Do ujedinjenja u B. H. važio je propis § 466. grpp., koji je lučio osude i ovima ravne presude sudova izvan područja bosansko-hercegovačkoga i to na one izdane od sudova unutar granica Austro-Ugarske monarhije, i na one izvan tih granica.

1. Na osude i njima ravne presude izdane od sudova bilo kojeg pravnog područja A. U. monarhije morala se je staviti ovršna zaporka, ako je postojao reciprocitet, ako je potvrdjena pravomoćnost, ako je činidba dopuštena po bosansko-hercegovačkim zakonima i ako se njom ne dira u statusna prava bosansko-hercegovačkih pripadnika (§ 467. grpp.).

2. Kod osuda i njima ravnih presuda izdanih od sudova izvan A. U. monarhije, prije stavljenja zaporke moralo se je paziti na uslove spomenute ad 1. još, da li su tuženomu dostave u presudnom postupku bile uručene na način pravilan po našim zakonima, da li mu se je i inače oduzela mogućnost, da bude pravilno zastupan, te da li je sud, koji je izdao presudu mogao biti po bilo kojem našem propisu nadležan za sudjenje.

Za naše pitanje dolaze u obzir samo osude ad 1).

Jednako je normirano i u §§ 79.—86. austr. ovrš. postupka u vezi sa čl. XIX. uvod. zakona istomu, samo što austrijski zakonodavac još izričito normira kao razlog uskrate nemoralnost činidbe.

Naprotiv hrvatsko-slavonski u § 550. grpp. ne pravi razlike iz-

Digitized by Google

medju osuda stranoga područja, nego jednako postupka sa svim osudama bile one izdane od sudova unutar granica A. U. ili izvan njih.

Pravne zasade o tom predmetu u Vojvodini, Srbiji i Crnoj Gori sigurno će počivati na analognim načelima bilo kojega od spomenutih područja.

Iz ovoga se vidi, da su do našega ujedinjenja postojala izvjesna ograničenja u pogledu dozvole i provedenja ovrhe. Ali osim ovih ograničenja još je bilo jedno i to najvažnije. To ograničenje sastoji se u tom, da su se mogle ovršiti u bosansko-hercegovačkom području samo osude i ovima ravne presude i nagodbe r e d o v n i h s u d o v a stranoga područja.

U Hrvatskoj i Slavoniji mogle su se ovršiti samo o s u d e inozemnih sudova (redovnih) § 550. grpp.

U pravnom području, gdje važi austrijski zakon po § 86. ovrš. postupka, zakon je ograničio dozvolu ovrhe samo na s u d s k e presude i sudske nagodbe izdane u zemljama ugarske krune.

Specijalno za Bosnu i Hercegovinu je čl. XIX. uvod. zakona o ovrš. postupku statuirao dozvolu ovrhe na s u d s k e presude i njima ravne izreke, platežne naloge i nagodbe izdane od s u d o v a (redovnih) u Bosni i Hercegovini.

Dakle osim ograničenja, koje se sastoji u reciprocitetu, pravomoćnosti, dopustivosti činidbe, i u nediranju ličnih prava pripadnika pojedinoga pravnoga područja, ovrha je bila dopustiva samo na one s p e c i j a l n o i i t a k s t a t i v n o navedene vrsti ovršnih naslova pojedinih pravnih područja i to izdanih od redovnih sudova tih stranih područja.

Time, što je zakonodavac izrekao: »Dužni su ... izvršiti presude i druge pravne akte ... k o j i p o z a k o n i m a d o t i č n o g a p o d r u č j a č i n e o s n o v z a i z v r š e n j e« — ukinuo je ono ograničenje, koje se odnosi na dozvolu ovrhe samo na stanovite taksativno navedene naslove izdane od sudova raznih područja, dokinuo je razliku izmedju ovršnih naslova izdanih od sudova i izdanih od drugih nadležnih vlasti ili institucija pojedinoga područja, te je normirao, da svi ovršni naslovi sposobni za ovrhu po zakonima jednoga područja zadržavaju istu pravnu valjanost i sposobnost i na drugom pravnom području; dosljedno, svi ovršni naslovi iz §§ 465. i 472. grpp. za Bosnu i Hercegovinu imaju se smatrati takovim i u ostalim područjima.

Jednako je sa ovršnim naslovima iz §§ 1. austrijskog ovršnoga postupka, a jednako vrijedi i za nasove iz § 438. grpp. za Hrvatsku. Razumije se, da isto važi i za ostala područja.

»Ako su snabdjeveni naznakom o izvršnosti«. Pravomoćnost treba da je izričito deklarirana sa naznakom izvršnosti.

Bez ove naznake sudovi pojedinih područja, koji imaju dozvoliti i izvršiti ovrhu na stranu ispravu, ne mogu znati, je li dotična isprava još po zakonu sposobna za ovrhu (§ 464. grpp.). I okružni sud (odnosno ovršni), ako je osuda berze u Bosni i Hercegovini, ne može staviti ovršne zaporke (§ 468. grpp.), a bez ove ne može ovršni sud uopće dozvoliti ovrhe.

Digitized by Google

Sprijeda je već izloženo (vidi pod I.), kako ta deklaracija izvršnosti ne može nikako supstituirati našu zaporku iz § 469. grpp., propisanu u §§ 464. i 471. grpp., a osim toga i sudovi u Bosni i Hercegovini prije stavljanja propisane zaporke dužni su ispitati temeljem dostava tu pravomoćnost, samo što tu konstataciju pravomoćnosti izričito na spisu ne deklariraju, nego iza konostatacije stavljaju zaporku.

Iz ovoga dakle slijedi, da je zakonodavac u § 105. zakona o uredjenju redov. sudova samo proširio valjanost svih ovršnih naslova pojedinoga pravnog područja i na ostala pravna područja, i ništa drugo, dočim su ograničenja o izvršnosti, dopustivosti činidbe i nepovredivosti statusnih prava pripadnika pojedinih područja ostala i dalje na snazi.

Bilješka: Po § 6. Ratengeschäftsgesetz-a, austrijski sudovi nadležni za dozvolu i obavu ovrhe moraju od ureda ispitivati i kompetenciju presudnoga suda. — Po načelu uzajamnosti (reciprociteta), da li bi to smjeli i ovršni sudovi drugih područja ili je možda § 105. zak. o uredjenju redov. sudova taj propis. dokinuo?

Lastovski statut

Napisao Žic Nikola, umirovljeni srednjoškolski profesor.

Nekoliko godina prije svjetskoga rata bilo je u Zagrebu živo zanimanje za naše primorske statute. Stručnjački odbor za sakupljanje i proučavanje starih dalmatinskih statuta, sastavljen od članova Jugoslavenske akademije (Tade Smičiklas, Vjekoslav Klaić, Dane Gruber i Ferdo Šišić) i zagrebačkoga sveučilišta (Franjo Spevec, Milivoj Maurović i Ivan Strohal), pokazao je vidnih rezultata. Najviše su uradili Milivoj Maurović (»Izvješće dra M. Maurovića o njegovu radu u Zadru, da se skupi materijal za izdavanje starih dalmatinskih statuta« u »Ljetopisu Jugoslavenske akademije za godinu 1906.«, sv. 21., Zagreb 1907., na str. 97.—113.) i Ivan Strohal (»Statuti primorskih gradova i općina. Bibliografički nacrt«, Zagreb 1911.). No dalje od potankoga pregleda materijala ne samo u Zagrebu nego takodjer u Zadru (Maurović) i po svoj Dalmaciji (Strohal) i dalje od spomenutoga bibliografskoga opisa nije se više moglo prijeći na samo kritično publiciranje statuta, jer je svjetski rat smeo i taj i mnogi drugi rad. Premda se ne zna, kada će se prekinuti posao (naime izdavanje statuta) moći nastaviti, vrijedno je upozoriti, da još nije ni sav materijal starih statuta potpuno sabran, kako pokazuju zagrebački primjerci lastovskoga statuta, koji su začudo ostali nepoznati i Mauroviću i Strohalu. Njima se bavi ovaj članak.

Ivan Strohal nabraja i opisuje u svemu samo pet primjeraka lastovskoga statuta: po jedan iz Beča, Lastova, Dubrovnika, Zadra i Korčule, navodeći takodjer ono malo literature, što postoji o svakom, ako i ne baš posve točno. Danas nije više isto stanje onih primjeraka: bečki je iz biblioteke vrhovnoga sudišta u Beču revindiciran za Italiju i dospio u Biblioteku senata u Rim; lastovski se primjerak sada nalazi u Državnom arhivu u Zadru; dubrovački je ostao na svojem mjestu u biblioteci samostana Male Braće; zadarski se čuva na starom mjestu u

Digitized by Google

biblioteci prizivnoga sudišta u Zadru pod starom signaturom, a korčulanski primjerak i nadalje revno pohranjuje obitelj Arneri medju svojim dragocjenostima. Tako me nedavno obavijestiše gg. dr Rudolf Stritzko u Beču, Josip Bersa u Zadru, O. Teofil Velnić u Dubrovniku i profesor Vinko Foretić u Korčuli, kojima dugujem hvalu i za druge potankosti. Prema tomu su dva starija (lastovski iz XVI. stoljeća i bečki iz XVI. i XVII. stoljeća) s promjenom političkih prilika promijenila boravište, dva mladja (dubrovački i korčulanski, oba iz XVIII. stoljeća) su ostali netaknuti kod nas, a najmladji primjerak (zadarski, iz XIX. stoljeća) prešao je sa Zadrom pod Italiju, ali je ostao na starom mjestu pod starom signaturom.

No dva najstarija primjerka lastovskoga statuta, do danas začudo nezapažena, posjeduje Zagreb!

Frano Radić u predgovoru »Knjige o uredbama i običajima skupštine i općine otoka Lastova« (Mon. hist.-iur. Slav. Mer., vol. VIII., Zagreb 1901.) na str. VI. kaže izrijekom: »Medju rukopisima pok. Ivana Kukuljevića Sakcinskoga, koji su pobilježeni u »Književniku«, a sada su u knjižnici Jugoslavenske akademije, jedan je pod naslovom »Liber de li ordinamenti et de usanze etc. della Insula de Lagusta. Cod. perg. saec. XIV. 4«, pa bi vrijedno bilo, da ga kogod prispodobi s ovim drugima, jer bi to imao biti najstariji od svih do sada poznatih navedenih kodeksa ovoga statuta« i u napomeni dodaje: »... Smičiklas je uzalud pretražio sve rukopise, što ih je Jugoslavenska akademija kupila od pok. Kukuljevića, jer medju njima nije mogao da nadje kodeksa lastovskog štatuta...« U »Književniku« od godine 1865. na str. 315. doista se nalazi »Liber de li ordinamenti et de usanze etc. della Insula de Lagusta. Cod. perg. saec. XIV. 4.« u Kukuljevićevoj ostavštini, koja je prešla u Jugoslavensku akademiju, pa bi ga Strohal bio morao barem tražiti i u svojoj bibliografskoj knjizi svakako spomenuti, i kad bi baš bio iste loše sreće kao Smičiklas prije njega, kao što je Strohal na pr. po »slošku glagolskih rukopisa, pohranjenu u arhivu Jugoslavenske akademije u Zagrebu«, ipak spomenuo eventualnu egzistenciju »statuta grada Mošćenice u Istri«, koji sam ja — po jednom drugom indiciju: Giovanni Kobler: »Memorie per la storia della liburnica città di Fiume«, Rijeka 1896., sv. I. str. 280. — otkrio i publicirao (»Mošćenički statut« u »Programu velike gimnazije u Pazinu za šk. g. 1911./12.« Pazin 1912.), a Karlo Kadlec proučio i komentirao (»Mošćenický statut. Příspěvek k seznání právních řadů chorvatské obce ve stol. XV.—XVIII.« u »Rozpravama« České akademie, třída I. číslo 53. Prag 1914.).

Prema tomu je vrlo vjerojatno, da se taj Kukuljevićev primjerak lastovskoga statuta ipak još i sada nalazi u posjedu Jugoslavenske akademije. Potraga za ovim najstarijim primjerkom iz XIV. stoljeća je vrijedna truda.

Drugi zagrebački primjerak, koji već na prvi pogled odaje dragocjenost i starinu, leži u tresoru sveučilišne knjižnice pod signaturom R 4088, a starije signature na njemu (SM C 9, SM 10 D 12) pokazuju posve jasno, da je davno dospio onamo. I doista nam to potvrdjuje

Digitized by Google

Velimir Gaj (»Knjižnica Gajeva. Ogled bibliografskih studija«, Zagreb 1875., na str. 205.): »Statuta reipublicae & civitatis Lastova (di Lagosta) in Dalmatia, a comite Bartolo lingua Italica ac Latina Ragusii edita. Cod. membr. Ab a. 1910—1504. 4. 72. Autogr. initialibus rubris ornatus. Ascriptis annotationibus. Ined. Lig. vet. lignea. H. III. 1.« Kad i ne bi taj opis potpuno odgovarao stanju ovoga primjerka, ne bi bilo nikakove sumnje o tomu, da je u Sveučilišnoj knjižnici baš Gajev primjerak lastovskoga statuta već samo po tomu, jer je na njemu markantan potpis: »V. Gaj 1873.«.

Ovaj Gajev kodeks vezan je u debelim drvenim koricama, koje su presvučene kožom. Medju tim originalnim koricama ima 36 pergamentskih listova, koji su svi ispisani, pače ima bilježaka i na unutrašnjim stranicama samih korica. Listovi su djelomice oštećeni, na pr. 12., 15. i 32., ovaj posljednji je na poderanom mjestu primitivno ali vrlo oprezno koncem zakrpan. Prvi list je bez tekućega broja, a tako i posljednji listovi. Folijacija, koja je očito mladja od pisma na tim listovima, započinje tek na drugom listu (1), i ide pravilno dalje ka posljednjima, no listovi s brojem 29 i 30 ušiti su zlo izmedju listova s brojevima 16 i 17, tako da ih kod upotrebe statuta treba prema folijaciji prenijeti izmedju listova s brojevima 28 i 31, o čemu nema nikakove sumnje, jer nas na to posve sigurno upućuje takodjer kustoda (réclame) »or-dene« na dnu strane 28, koja se pojavljuje kao prva riječ na listu s brojem 29. Tridesetdrugi list s brojem 31 je posljednji foliirani list, a zadnja su dakle četiri lista u ovoj knjizi bez ikakove folijacije.

Kodeks je pisan različitim rukopisima: bez obzira na prvi list, koji je naknadno popunjen, ispisan je na prvih 15 foliiranih listova lastovski statut u užem smislu riječi lijepom i čitljivom goticom, s kićenim naslovima i inicijalima crvene tinte na početku svakoga poglavlja. Sve je ovo pisala jedna ruka s mnogo pomnje. Dalje su na slijedećim listovima pisani različitim rukama dodaci statutu (»riformazioni«, tumačenja, modifikacije, promjene iz kasnijih vremena); tako su listovi 15—18 pisani drugom rukom, list 19 trećom, listovi 20 i 21 četvrtom (opet u lijepoj gotici), list 22 petom (možda baš onom »drugom«: »Bartholomeus secretarius mandato scripsit«) i t. d. I pismo i sadržaj pokazuje, da je ovaj drugi dio statuta kasnije nastao i kasnije pisan.

Poznato je iz dosadašnje literature o lastovskom statutu (Gustav Wenzel: »Beiträge zur Quellenkunde der dalmatinischen Rechtsgeschichte im Mittelalter« — naročito 2. »Der Libro de li ordinamenti et dele usançe der Insel Lagosta« — u »Archiv für Kunde österreichischer Geschichtsquellen«, II. godište, 2. svezak, Beč 1849., str. 1. — 76.; V. Makušev: »Izslědovanija ob istoričeskih pamjatnikah i bytopisateljah Dubrovnika«, Petrograd 1867., str. 179.—184.: »Statut ostrova Lastova«; Frano Radić o. cit.), da je lastovski statut nastao u XIV. stoljeću kodificirajući starinske pravne norme prema zaključcima stvorenim izmedju godine 1310. i 1380., a kad je vrhovna dubrovačka vlast stala sve više stezati autonomiju Lastova, nastajali su

Digitized by Google

vremenu oni dodaci, koji su osnovnom statutu dodavani. U prvom dijelu kodeksa vlada potpun red, i što se tiče sadržaja (pravi lastovski statut u užem smislu) i što se tiče forme (stroga kronologija pravnih normi i jednolična gotica jednoga prepisivača u Gajevu primjerku), a u drugom dijelu nalaze se već pripisi i vjerojatno prijepisi različite vrijednosti i dobi. Isto potvrdjuje Wenzelovo (nepotpuno) izdanje bečkoga primjerka (sada u Rimu), Radićevo izdanje lastovskoga (sada u Zadru u Državnom arhivu) i korčulanskoga primjerka, a takodjer i Makuševljevo razlaganje o sadržaju dubrovačkog primjerka lastovskoga statuta.

Drugi dio Gajeva primjerka pisan je u početku XVI. stoljeća, a prvi dio je dakako stariji, napisan svakako barem u XV. stoljeću, neposredno iza godine 1380., kada je lastovski statut u užem smislu bio gotova kodificirana baza pravnoga života Lastovljana. To što se ovdje glede starosti samo nagadja, moglo bi se utvrditi tek onda, kad bi se sadržaj ovoga primjerka proučio sa sviju strana (dakle i pravnohistorijske i paleografskolingvističke), a zaključak bi bio nesumnjivo pouzdaniji, kad bi se uporedno omjerio takodjer onaj K u k u l j e v i ć e v p r i m j e r a k lastovskoga statuta u Jugoslavenskoj akademiji, jer je (i) on iz XIV. stoljeća, dakle medju svima sačuvanim primjercima najstariji, možda izvornik lastovskoga statuta, i stoga za nauku najdragocjeniji.

Za sada je dosta upozoriti na ova dva kodeksa, Gajev i Kukuljevićev, koji su ostali zaboravljeni, premda su, u Zagrebu, najlakše na dohvatu, a njihovo uporedno proučavanje bit će moguće, ako se kod budućeg preuredjivanja Akademijskoga arhiva nadje eventuanlo u njemu i nekadašnji Kukuljevićev primjerak.

Fideikomisarna supstitucija i agrarna reforma

Napisao Ž i v i ć I v a n, agrarni savjetnik u Zagrebu.

Prvi razdio, poglavlje deseto općeg austrijskoga gradjanskoga zakonika od 29. studenoga 1852. sadržaje norme o postavljanju supstituta odredjenomu institutu. Pojam supstituta je preveden na hrvatski jezik sa riječju »zamjena«. Ona je običajna ili povjerbena (§§ 604—617. ogr.). Običajna zamjena sastoji u pravu odredbe oporučitelja, da u slučaju, ako prvi imenovani nasljednik ne dodje do nasljedstva, na njegovo mjesto automatski dolazi drugi, odnosno treći, četvrti i tako dalje redom, odredjenim po samom oporučitelju, dalji nasljednik. Povjerbena zamjena sastoji se u tome, da oporučitelj obvezuje nasljednika, da on poslije svoje smrti ustupi primljeno nasljedstvo drugome odredjenomu nasljedniku.

Osim ove dvije vrsti zamjene (supstitucije) poznaje naš opći gradjanski zakonik i treću vrstu pod imenom »povjerba«, odnono »povjerba porodice«. Propisi su o takovoj povjerbi sadržani u §§ 618.—645. ogz. Ona je u našoj pravničkoj praksi poznata pod imenom »fideikomisa« = »fideikomisarne supstitucije«. Po odredbi §-a 627. o. g. z. ona se može osnovati samo uz osobito dopuštenje vlasti zakonotvorne. Potanje o tome govori dvorski dekret od

Digitized by Google

13. srpnja 1832., prema kojemu je to dopuštenje i pojam »vlasti zakonotvorne« pusta volja nosioca krune, te se fideikomis mogao osnovati jedino uz privolu cara ili kralja.

Slučajevi »seniorata« i »majorata« poznati su kod nas, dočim su rijetka slučajevi »juniorata«.

Bit fideikomisa (obiteljske povjerbe), red nasljedstva na njemu, uvjeti postanka, prava uživaoca i čekaoca, neograničena prava i obveze uživaoca obiteljske povjerbe, propisi o zaduživanju, založenju fideikomisnog dobra i oduživanju, pretvorbe supstitucije od nepokretnog imetka u novčanu glavnicu, ili izdavanje istoga u zakup, razrješenje ili prestanak takve povjerbe — precizno je odredjen samim zakonom.

Svrha i razlog postanka fideikomisne supstitucije nije nigdje spomenuta. Ali se ona dade vrlo lako odrediti. U vrijeme ono, kada su kmetovi tražili, da se urbarska podavanja »popišu« i time ustanovi dužnost kmeta pismeno proti samovolji vlastelina (gospoštije), u ono vrijeme, kada je car, carevina i najviša vlast, koja se neteoretski u samoj stilizaciji spomenutoga zakona nazivlje »vlast zakonotvorna« (§ 627. o. g. z.), mislila, da je kmet sazrio i da je došlo vrijeme, da kmet postane »svoj« od onoga na čemu je živio, ta je »vlast zokonodavna«, i ako se, iz nužde, više želila osloniti na mnogo pojedinaca, imaoca zemlje i pravih, a i jedinih radnika u državi, ta je ista vlast ipak želila, da joj do tada bogato plemstvo i vlastela, te razni redovi, ne izgube sasvim svoju moć; da se stanovita imanja ne rascjepkaju, redovi, ne izgube sasvim svoju moć; da se stanovita manja ne rascjepkaju, nego da ostanu i dalje u sklopu i u vlasti jednoga čovjeka, te da tako izmedju mnogo sirotinje sačuva i uzdrži stanoviti broj bogatih i reprezentativnih jedinica. Želila je, da sačuva glas i sjaj svoga plemstva. I ni za što drugo, nego jedino zbog navedenih razloga, donešene su spomenute odredbe o obiteljskim povjerbama u općem gradjanskom zakoniku.

Pravna zasada fideikomisa, kako je normirana u spomenutim §§-ima o. g. z., nije dakako neka nova teoretska tvorevina prihvaćena po zakonodavcu, nego je ona prešla u zakonik sazrela, potpuno razradjena, podrobno iskristalizirana iz vremena, kada su »staleži« bili stup državne organizacije; prešla je u, za tada novi i savremeni, zakonik iz tadašnjega uobičajenoga pravnoga shvaćanja. Jednostavno se htjelo sačuvati novim zakonikom ono staro, što je u interesu države smatrano korisnim. Fideikomisi, na koje još danas kod nas nailazimo, i nisu osnovani po o. g. z., već su oni osnovani mnogo ranije, dok je još važio onaj stari, onaj drugi pravni i običajni poredak. Fideikomisi, zaštićeni sa spomenutim odredbama o. g. z., bitisali su kod nas sve do raspadanja pravnoga područja bivše Austro-ugarske monarhije.

Prve pozitivne i imperativne zakonske odredbe, koje su im ugrozile opstanak, bile su »Prethodne odredbe za pripremu agrarne reforme« od 25. veljače 1919., koje je na osnovu ovlašćenja ondašnjega Regenta i Nasljednika prijestolja donio ministarski savjet (Službene Novine od 27. II. 1919. br. 11). One su sve fideikomise u svome §-u 10. proglasile i definirale velikim posjedima.[1]) Dočim § 12. istih odredaba veli doslovce ovako: »Bez otštete oduzimaju se ovi posjedi: a) svi posjedi habsburške dinastije i

[1]) § 10. glasi: »Bez obzira na ustanovu §-a 9. proglašuju se odmah velikim posjedima: a) svi fideikomisna dobra:« i t. d.

Digitized by Google

članova habsburške carske porodice; — b) svi posjedi dinastije neprijateljskih zemalja: — c) svi posjedi, koji su negda darivani (donationes) tudjincima za usluge učinjene Habsburgovcima, a nisu do sada prešli u treće ruke.«

Načelna odredba o ukidanju fideikomisa je ušla i u Vidovdanski ustav od 28. lipnja 1921., kojega član 38. donosi o fideikomisima samo jednu kratku odredbu: »Fideikomisi se ukidaju.« Zakonodavac nije bio tako izrazit, kao onaj u »Prethodnim odredbama za pripremu agrarne reforme«. Nije ih proglasio čak ni velikim posjedima. Nije odredio, niti je dao ikakovih smjernica, na koji se način imaju ti fideikomisi ukinuti.

Prema odredbama spomenutih dvaju zakona svakome se pravniku, i teoretičaru i praktičaru, činilo, da fideikomisi na bivšem pravnom području, gdje su do proglašenja i dobivanja pravno-obvezne moći tih zakona važili drugi, stari propisi o fideikomisu, moraju odmah nestati. Ali se to nije dogodilo, blagodareći činjenici, da pravne zasade u pravnoj svijesti naroda preko noći ne nastaju, niti preko noći prestaju. Dapače, a prema našemu današnjemu pisanomu i važećemu pozitivnomu zakonodavstvu, fideikomisi danas mogu ne samo da bitišu, već postoji pravna mogućnost, da se i novi fideikomisi osnivaju. No o tom pri koncu ovoga članka.

Poslije stupanja na snagu »Prethodnih odredbi za pripremu agrarne reforme« i poslije proglašenja »Vidovdanskog ustava« — navalili su na fideikomise sa dvije strane. Prvo su agrarne vlasti oduzele za svrhe agrarne reforme fideikomisna dobra bez računa, da im kao jednomu objektu na drugoj stoje prava subjekta, prava jednoga vlasnika, nastojeći, da stanovitomu fideikomisnom dobru (kao cjelini) ne ostave ni zakonom propisani maksimum.

Naprotiv s druge strane su počeli, da od redovnih sudova traže ukinuće biti i svojstva fideikomisarne supstitucije na pojedinim posjedima razni uživaoci i držaoci fideikomisnoga dobra, a za njima su se poveli i mnogi dalji čekaoci povjerbe — svi i sve dakako u vlastitom i ličnom interesu — sa željom, da čim prije postanu neograničeni vlasnici fideikomisarnoga dobra.

Agrarne vlasti o takovim zahtjevima nisu uopće vodile računa; one su fideikomisarna dobra naprosto privodila agrarnim svrhama. Redovni su sudovi u konkretnim slučajevima, gdje je zatražena njihova intervencija, nemogući i pošto nisu smjeli da ostanu bez donošenja odluke u primjeni konkretnoga slučaja pod stanovitu pravnu normu, počeli su razmišljati o svojoj nadležnosti, o pitanju, da li je nastupilo razrješenje (Auflösung) ili prestanak povjerbe (Erlöschung).

Često puta su prvostepene nadležne vlasti kratko odbijale molioce, dok se u svakom pojedinom slučaju, gdje je zatražena intervencija nadležnih viših sudova, i samo na osnovu takovih sudskih odluka, nije prijepor dovršio pravomoćnom presudom, i fideikomisarna je supstitucija proglašena, kao da je prestala (Erlöschung) po § 645. o. g. z.

Spominjemo jedan konkretan slučaj.

Darovnicom od 24. ožujka 1607. je kralj Rudolf II. darovao grofu Γ. E. i njegovom mladjemu sinu Sigismundu stari grad V. sa okolišnim posjedom i pravima, skopčanim sa tim posjedom, a istodobno je na tome dobru ustanovio fideikomisarnu supstituciju, tako da je koristovna vlasnost na darovanom dobru imala pripadati uvijek najstarijemu muškome potomku Sigismundovu (seniorat). Za slučaj izumrća upravne muške loze Sigismundove imalo je dobro preći na najstarijega muškoga potomka brata Sigismun-

Digitized by Google

dova Kristofora, a za dalje slučajeve izumrća i te muške loze na muške potomke ostale braće Sigismundove Stjepana i Ivana, a tek po izumrću muškoga roda i ovih na žensku lozu.

Prema odredbi darovnice je ostalo spomenuto dobro preko 300 godina — sve do 1919. godine, kada su »Prethodne odredbe za pripremu agrarne reforme« (§ 10.) svako fideikomisno dobro proglasile za veliki posjed. Tada su agrarne vlasti od toga dobra odvojile za agrarne svrhe sve obradivo zemljište osim vinograda i šuma, i razdijelile ga okolišnim zemljoradnicima, te ekspropriirale i sam stari grad (staru tvrdjavu) sa zemljištem oko grada i ostalim gospodarskim zgradama u korist grada V.

Budući da »Prethodne odredbe za pripremu agrarne reforme« od 25. veljače 1919. sadržavaju temeljnu promjenu načela o dotadanjim pravima na zemlju, a istodobno radikalna i nova, demokratska načela o pravnim osnovicama o slobodi čovjeka i njegovim pravima na onu zemlju, koju on radi i od koje živi, ukratko navodimo glavna, vodeća načela njihova: ukidanje kmetovskog odnošaja (§§ 1—6.); raskidanje kolonatskih i ostalih kmetstvu sličnih odnošaja (§§ 7—8.); razdioba velikih posjeda (§§ 9—16.); šumski posjedi, koji bi imali preći u svojinu države (§§ 17.—18.); revizija segregacija (§ 19.).

Kako su ova načela imala u sebi puno normativnoga značaja, kako su u njima sadržana zamašna pravna načela i kako su bila skladna i bliza pravnoj svijesti naroda našega nakon kidanja dugogodišnjega državnoga života sa bivšom Austro-ugarskom, to su ta načela u cjelini prešla i u Vidovdanski ustav.

Na osnovu načela, sadržanih u »Prethodnim odredbama«, donašane su poslije, a prije nego je na snagu stupio Vidovdanski ustav, pojedine uredbe, potpisivane po tadanjem Nasljedniku prijestolja, i naredbe, potpisivane po resornom ministru za agrarnu reformu, koje su spomenuta kratka načela privodila u praksu. Medju njima je i uredba o zabrani otudjivanja i opterećivanja zemljišta velikih posjeda od 21. srpnja 1919., kojom je u članu 2. utvrdjen pojam velikoga posjeda i odredjen maksimum obradivoga zemljišta, koji pripada stanovitomu posjedu prema kraju, u kojem se on nalazi.

Poslije su nekoje od tih uredbi i naredbi, na osnovu člana 130. Vidovdanskoga ustava, po tadanjoj narodnoj skupštini u 1922. godini, proglašene zakonima. Tako je provedba agrarne reforme dobila pravi zakonski oslonac. U tima su zakonima sadržane normativne odredbe o temeljnim načelima agrarne reforme, a s njima su pomiješane bile i provedbene odredbe, koje su — razumije se — samo od sebe bile vrlo mršave i nedosljedne.

Već 1920. godine počelo se misliti na konačnu likvidaciju agrarne reforme, ali je uočeno, da se ona ne će moći dovršiti prije 4 godine, pak je donešena uredba ministarstva za agrarnu reformu od 3. rujna 1920. br. 14410 o izdavanju zemljišta velikih posjeda u četirigodišnji zakup (Sl. N. od 16. XI. 1920. br. 204.). Kada se po izmaku toga vremena vidjelo, da se likvidaciji agrarne reforme ne može pristupiti (oprečni interesi pojedinih političkih stranaka u parlamentu!), pa da ima mnogo nepravilnosti u dotadanjoj provedbi agrarne reforme u oba glavna smjera: u onome, koji se odnosi na ono zemljište, koje je bivšemu vlasniku na slobodnu raspoložbu ostavljeno (ili premnogo ili premalo), kao i u onome, da je agrarno zemljište, odvojeno za agrarne svrhe, nepravilno podijeljeno medju agrarnim subjektima, odredjena je revizija u oba smjera. Sama naredba ministra za agrarnu reformu od 30.

Digitized by Google

V. 1925. broj 21725/1925., po kojoj se ta revizija imala provesti, nosi doduše naslov »naredba o utvrdjivanju objekata i subjekata agrarne reforme«, ali ona ima samo značaj revizije dosadanjega postupka i preparatornu namisao za likvidaciju agrarnoga problema.

Kako naprijed spomenusmo, agrarne su vlasti, i prvostepene i višestepene, na osnovu §-a 10. »Prethodnih odredaba«, odbijale sve pravne lijekvoe uživaoca obiteljske povjerbe i zahtjeve, da se dade i fideikomisarnom posjedu jedan s a m o s t a l a n zakonski maksimum, koji se daje i drugim posjedima, a koji pripada svakomu velikomu posjedu na osnovu člana 2. ranije »uredbe o zabrani otudjivanja i opterećivanja zemljišnih velikih posjeda«, a kasnije zakona sa istim naslovom od 20. V. 1922. Taj član sadržaje ovu alineju: »Jednim te istim posjedom smatra se pomenuta ukupna površina, makar se ona nalazila i u raznim predjelima spomenutih područja, ako pripada kao svojina jednomu fizičkomu ili pravnomu licu ili istim suvlasnicima; a i nerazvedeni supruzi smatraju se jednom osobom.«

Tek tada, kada se po naredbi ministra za agrarnu reformu br. 21725/25. pružila velikomu posjedu mogućnost revizije objekata, došlo je do razmimoilaženja u tumačenju propisa o pravu posjednika na zakonski maksimum izmedju prvostepene i drugostepene agrarne vlasti.

Da je naime posjed senioratskoga dobra starog grada V. veliki posjed u smislu zakonskih odredbi o agrarnoj reformi, nije bilo dvojbe, jer on ima ukupno 1091 kat. jutara 247 čhv., a od te površine 386 kat. jutara 1246 čhv. obradljivoga zemljišta.

Po provedenom postupku o utvrdjivanju objekata (revizija) na spomenutom veleposjedu donijela je prvostepena agrarna vlast odluku od 21. siječnja 1929. br. 9497/1928., kojom nije veleposjedu, senioratskomu dobru stari grad V. ostavljen zakonski maksimum (130 kat. jutara obradljivoga zemljišta u tome kraju), odredjen čl. 2. zakona od 20. V. 1922. o zabrani otudjivanja i opterećivanja zemljišta velikih posjeda, nego mu je ostavljen samo supermaksimum od površina, koje sačinjavaju u naravi vinograd. Težište obrazloženja te prvostepene odluke leži u tome, što je u vremenu prije donošenja odluke jedan od čekaoca povjerbe R. E. trebao da postane koristovnim vlasnikom senioratskoga dobra, a on se toga prava odrekao u korist daljega čekaoca K. E., pa da navodno time nije mogao na svoga slijednika prenijeti više prava po odredbi § 1138. o. g. z., nego bi ga sam imao, da je povjerbu primio, a on je inače i bez posjeda senioratskoga dobra posjednik posebnoga svoga dobra u N. M., koji je veliki posjed, na kojem mu je već ostavljen zakonski uži maksimum. Prvostepena se agrarna vlast oslonila na propis naprijed citirane alineje člana 2. zakona od 20. V. 1922. o zabrani otudjivanja i opterećivanja zemljišta velikih posjeda, te uzela, da je R. E. vlasnik i svoga posebnoga dobra u N. M. i onoga senioratskoga dobra u V.

Drugostepena agrarna vlast, bivša agrarna direkcija u Zagrebu, poništila je prvostepenu odluku te »senioratskomu dobru grofova E. Stari grad V.« odredila zakonski maksimum odlukom od 3. kolovoza 1929. br. 2037/1929. I na tu su odluku podnešene žalbe, pa kako su po spomenutoj naredbi ministarstva za agrarnu reformu br. 21725/1925. o utvrdjivanju subjekata i objekata agrarne reforme bile predvidjene tri instancije i onda, ako na drugostepenu odluku nije ni bilo žalbi, cio je akt upućen ministarstvu, a onda već ministarstvu poljoprivrede, putem agrarno-pravnoga otsjeka banske uprave,

Digitized by Google

koji je po zakonu od 7. XI. 1929. o banskoj upravi preuzeo funkcije bivše agrarne direkcije — pod br. 871/III. 6. 1929. od 29. XI. 1929.

Obrazlagajući ispravnost drugostepene odluke, agrarno-pravni otsjek u spomenutom izvještaju veli i ovo:

»Rješavajući žalbe na prvostepenu odluku agrarnoga ureda, agrarna je direkcija donijela ožaljenu odluku br. 2037/1929., u kojoj je stala na stanovište, da jednomu objektu agrarne reforme nasuprot stoji jedan subjekt, no da taj subjekt nije u konkretnom slučaju ni R. grof E. iz N. M., ni tadanji koristovni vlasnik K. sam, nego da su subjekt fideikomisarne povjerbine koristovni vlasnik i čekaoci skupa, a da će se tek po razrješenju fideikomisarne supstitucije, koja je ukinuta članom 38. ustava, znati sve osobe (personae), koje imadu prava vlasništva, odnosno suvlasništva na spomenuti veleposjed...

Za rješavanje toga pitanja, po mišljenju ove banske uprave, nadležni su jedino gradjanski sudovi. Kako se o tome pitanju već vodi postupak pred za to nadležnim sudovima, agrarna se direkcija nije upuštala u posljedak pravorijeka suda, već je bez obzira na to, tko će biti gruntovni vlasnik nevezanoga dobra poslije toga pravorijeka, stala na stanovište, da tome novomu vlasniku treba osigurati njegovo pravo po postojećim agrarnim propisima, znajući, da se više još živućih loza otimaju za pravo vlasništva senioratskoga dobra grofova E. Za to nije agrarna direkcija mogla zauzeti stanovište agrarnog ureda, da je poslije smrti koristovnoga vlasnika G. grofa E. (umro 17. XII. 1925.) pravo vlasništva prešlo na R. grofa E. iz N. M., a ovaj da je svoje pravo koristovnoga vlasništva (no ne i potpunog vlasništva) ustupio čekaocu iza njega, K. grofu E., dakako samo sa toliko prava, koliko bi sam imao, a ovo ne bi povlačilo za sobom pravo na puni i zakonski maksimum »senioratskomu dobru grofova E.«, jer R. već ima propisno fiksirani maksimum u N. M. (poseban posjed R.-ov), već bi R.-ovo pravo na drugi posjed (seniorat. dobro) bilo ograničeno članom 2. alinejom 8. zakona od 20. V. 1922. o zabrani otudjivanja i opterećivanja zemljišta velikih posjeda — jer, kada bi i postojao fideikomis po zakonu, što u vrijeme donošenja prvostepene i drugostepene odluke nije bio slučaj obzirom na član 38. ustava, poslije smrti G-ove mogao bi prvi čekaoc R. svoje pravo nastupa koristovnoga vlasnika samo odbiti ne prihvativši nasljedstvo (repudiatio), a ono bi, i bez njegove volje, pripalo automatski, po duhu same supstitucije, daljemu čekaocu, u ovome slučaju K-u, dakle da R. samim tim, što je bio prvi čekaoc po redu povjerbe nije iz te okolnosti stekao nikakova prava ni dužnosti... Kad bi R. nasljedstvo povjerbom vezanoga dobra prihvatio i koristovnim vlasnikom postao, opet ne bi to pravo mogao prenijeti na onoga, koga hoće, pa ni na K-a, jer u ovome slučaju njegova volja raspolaganja sa fideikomisarnom imovinom ne dolazi do izražaja i do efektivnoga učinka, već je tu mjerodavna samo volja osnivača povjerbe...

Ministarstvo poljoprivrede osnažilo je konačno drugostepenu navedenu odluku bivše agrarne direkcije u Zagrebu rješenjem od 31. ožujka 1931. br. 18572/VI-a-1931., te konačno danas taj veleposjed ima potpuni zakonski uži maksimum od 130 kat. jutara obradljivoga zemljišta, na čemu je bio, protiv jasne odredbe zakona, prikraćen kroz malone punih 13 godina.

Dok su se medju sobom o temeljnom pravu jednoga fideikomisarnoga dobra natejale agrane vlasti, vodio se usporedo postupak pred redovnim sudima o pravima, koje proizlaze po članu 38. Vidovdanskog ustava u korist čekaoca obiteljske povjerbe uslijed razrješenja, odnosno prestanka te povjerbe po §§ 644. i 645. o. g. z.

Godine 1924. bio je koristovni vlasnik fideikomisarnoga dobra G. grof E., pak je on po članu 38. Vidovdanskog ustava zatražio od sudbenoga stola u V., da se fideikomisarna supstitucija briše sa svih nekretnina toga dobra, a on upiše u gruntovnim knjigama kao jedini i neograničeni vlasnik. Čekalac iza njega, a istodobno i staralac senioratskoga dobra, R. grof E., očitovanjem od 10. IX. 1924. p r i s t a o j e na zahtjev molbe G-a. Ali se

Digitized by Google

sa istim zahjevom, a u svoju korist, javio kod nadležnoga suda i dalji čekalac obiteljske povjerbe dr. L. grof E. navadjajući još u svojoj molbi, da je on jedini od čekalaca državljanin države, na čijem području prijeporni posjed leži. Sudbeni stol u V. odlukom od 17. IX. 1924. br. 6990/gr-R-674-1902. je izrekao, da se molbama ne može udovoljiti, nego je izrekom odredio, da se na raspravu pozovu svi čekaoci i nasljednici radi pokušaja r a z r j e š e n j a (Auflösung) povjerbinskoga dobra po § 644. o. g. z.

Do sporazuma o razrješenju fideikomisnoga dobra nije došlo, pak je sudb. stol u V. dalji postupak obustavio odlukom od 29. XII. 1926. broj 9163/gr-R-674-1902. Sasvim je razumljivo, da stranke, koje su postupak zametnule, nisu takovom odlukom bile zadovoljne, već su se poslužile daljim pravnim lijekom. U povodu tih pravnih lijekova donio je banski stol u Zagrebu odluku br. 17078/1927-II-3391-1887., kojom je dao nižem sudu smjernice i odredio nastavak postupka. Na to je sudbeni stol u V. poveo dalji postupak, te je nakon završenja istoga donio slijedeću odluku od 13. X. 1928. br. 7982-R-674-1902:

»U rješenju ovoga zapisnika i konačnom rješenju molbe dr. E. pr. 16. IX. 1924. br. 6971 gr. i Gj. E. pr. 17. IX. 1924. br. 6990 gr. obnalazi potpisani sud kao fideikomisarna oblast, nakon provedenoga saslušanja interesenata i skrbnika nerodjenoga potomstva, temeljem člana 38. ustava od 28. VI. 1921. i §§. 618, 629, 644 i 645 o. g. z., te rješidbe banskoga stola od 13. VII. 1927. br. 17078, potvrdjene rješidbom stola sedmorice od 6. VII. 1928. br. 3258 — dozvoliti razrješenje fideikomisa »Obiteljski seniorat grofova E.« u V., osnovanoga donacijom kralja Rudolfa II. od 24. III. 1607. tako, da se povjerbene nekretnine, sastojeće se od plemićkoga dobra (navodi glavne i nuzgredne gruntovne uloške, u kojima su nekretnine upisane) — gruntovno upišu kao suvlasništvo dr. L. E. u tri desetine, K. E. u tri desetine, M. T. E. u tri desetine i E. E. u jednu desetinu, svih iz V., a u tom razmjerju, da se podijeli i pokretna imovina seniorata, što se nalazi u sudbenom pologu fol. 16. pod naslovom »Povjerbina Stj. grofa E.« i eventualne tražbine i prava seniorata. Nakon pravomoćnosti ove odluke odredit će se gruntovna provedba iste, te devinkulacija i doznaka sudbenoga pologa.

. . . Obrazloženje glasi ovako: Ustav od 28. VI. 1921. je zatekao kao seniora i posjednika povjerbinskoga dobra stari grad V. grofa D. E. iz K., republika Austrija, a samo povjerbinsko dobro je bilo do ove godine kao neprijateljska imovina pod sekvestrom državnim, u koliko nije bilo povučeno pod udar agrarne reforme i izdano u zakup agrarnim interesentima.

Temeljem člana 38. ustava, kojim su fideikomisi ukinuti, zatražio je zadnji uživaoc G. E., da se senioratsko dobro preda njemu u neograničenu vlasnost i gruntovno na njega upiše, ali se tomu odmah usprotivio dalji čekalac dr. L. E.

Pošto je u § 645. ogz. sjedinjenje vrhovnoga vlasništva sa vlasništvom koristovnim predvidjeno samo u slučaju ukinuća fideikomisa izumrćem svih loza, što kod E. nije, jer postoji više loza u Hrvatskoj, Ugarskoj, Austriji, Čehoslovačkoj i Italiji, a za ukinuće zakonom nije ništa posebno predvidjeno niti u ogz. niti ustavom niti donacijom, to se molbi G-e E. bez privole svih interesenata t. j. poznatih čekalaca nije moglo udovoljiti, pa su stoga čekaoci odlukom i izrokom pozvani na preslušanje time, da će se za one, koji se ne odazovu, uzeti da pristaju na zahtjev G-e E., t. j. da nemaju interesa na fideikomisu.

Tečajem postupka umro je uživalac G-o E., a njegovi nasljednici J. E. udata P. i F. E. odrekle su se svakoga prava na senioratsko dobro u korist dr. L. E. i M. T. E., djece I-a E., na jednake dijelove.

U korist istih odrekli su se i čekaoci R. st. i R. ml., te A. E. Ostali poznati čekaoci: E. T. i L. E. nisu se na izročni, niti ini poziv suda, odazivali tečajem čitavoga postupka, te su E. god. 1925., a L. god. 1926. prema doprinesenim smrtnim listovima umrli.

Digitized by Google

Osim dr. L., K. i M. T. E. prijavio je svoje pravo na fideikomis i E. E., sin pokoj. T. E. iz Št., brata dra L., K. i M. T. E., ali nije naznačio, koji dio traži, niti se u njegovu korist tkogod odrekao, a na ročište, odredjeno u svrhu ustanovljenja razmjera, na 1. listopada t. g., premda propisno pozvan po svojem zastupniku dr. K., nije pristupio.

U smislu rješidbe banskoga stola od 13. VII. 1927. br. 17078 imenovan je nerodjenomu potomstvu skrbnikom F. Sl., koji se ne protivi razrješenju fideikomisa prema rješidbi banskoga stola.

Istom pravomoćnom rješidbom banskoga stola načelno je riješeno, da se uslijed ukinuća fideikomisa po čl. 38. ustava imade provesti razrješenje ovoga seniorata po načelima ogz., te da radi odreknuća i neodaziva ostalih čekalaca, povjerbena imovina postaje zajedničkim vlasništvom samo dr. L., K., M. T. i E. E., a da je zahtjev dr. L. E., da se povjerbeno dobro uruči samo njemu, sasvim neopravdan i neosnovan.

Što se tiče suvlasničkih dijelova to se dr. L., K. i M. T. E. protive, da se E. E. izjednači s njima, jer su se tri loze odrekle svojih prava samo u korist njih trojice, a E. bi pripadala samo ¼ loze I. E., kao njegov osobni dio.

Kratka ustanova člana 38. ustava i o. g. z. ne daju zakonskoga temelja za ustanovljenje suvlasnčikoga razmjerja; da li bi se naime dijelovi imali ustanoviti po lozama ili po broju čekalaca i do koje loze, odnosno do kojih čekalaca, dosiže pravo na povjerbinsku imovinu, koja je uslijed ukinuća fideikomisa postala slobodna, nu pošto su sve ostale loze otpale, te je ostala jedina loza I. E., u kojoj su sva četvorica ovlaštenika jednaka, ali su se tri loze, odnosno četiri čekaoca odrekli samo u korist dr. L. K. i M. T. E., koja se odreknuća ne mogu ignorirati;

vidiv, da je E. E. samo jedan od deset čekalaca navedenih u rješidbi banskoga stola, te da mu dr. L., K. i M. T. E. priznaju samo $^1/_{10}$ povjerbene imovine;

vidiv da i račun po lozama, uzevši poznatih pet loza, daje za E. E. pravo samo na $^2/_{20}$ ili $^1/_{10}$, jer bi njemu pripala samo ¼ od loze I. i ¼ od loze E., koji se nije odrekao u ničiju korist ($^1/_{20} + {}^1/_{20} = {}^2/_{20} = {}^1/_{10}$), a dr. L., K. i M. T., svakomu ¼ loze I. + ¼ loze E. + $^1/_3$ od loze R., G. i A., koji su se njima u korist odrekli, dakle: $^1/_{20} + {}^2/_{20} + {}^6/_{20} = {}^9/_{20} = {}^3/_{10}$ svakome;

vidiv da se E. pozivu na ročište za poravnanje oglušio,

to je ovaj sud prigovor i prijedlog dr. L-a, K-a i M. T. E. kao opravdan uvažio, te E-u E. priznao u zajednici pravo samo na $^1/_{10}$ povjerbene imovine, a dr L-u, K-u i M. T. E. pravo na ostalih $^9/_{10}$ na jednake dijelove, t. j. svakomu u $^3/_{10}$.

Posjed senioratskih nekretnina, koji je po dignuću državnoga sekvestra imao preuzeti R. st. E. kao sadanji senior, ali ga je ustupio samo K-u E., pripada, po pravomoćnosti ove odluke, svim suvlasnicima u razmjerju vlasništva . . .

I s ovom odlukom nisu bili zadovoljni neki od čekalaca obiteljske povjerbe, pak je povodom daljih pravnih lijekovima na nju donio banski stol odluku od 16. I. 1929. br. 38180-II-3391-1887., koja u dispozitivu svome glasi:

... »Banski stol uvaživ, da ukinuće fideikomisa ustavom isključuje nastup novih čekalaca rodjenih poslije, kako je ustav stupio na snagu, jer takovi, kasnije rodjeni, mogu kao nasljednici zastupati ostavine onih, koji su u rečenom času bili čekaoci i iza toga umrli; časom stupanja ustava na snagu prestali su fideikomisi, nužno dakle iza toga časa ne može nastupati ni nastajati nikakovo pravo u pogledu fideikomisa, koji pravno ne postoji;

uvaživ, da po § 632. o. g. z. posjednik povjerbe može odreći se svojega prava no samo za sebe, za svoju osobu, a nikako za potomstvo, a niti može odricati se svojega prava u korist kojega drugoga čekaoca, po njegovom izboru, no da te ustanove, kao i sve ine ustanove o povjerbama, po čl. 142. ustava prestaju važiti kao protivne čl. 38. ustava, po kojem su fideikomisi ukinuti i stupaju na snagu općeniti propisi općega gradjanskoga zakona, po kojima odrečenje od nasljedstva valja i za potomke i po kojima se nasljednik može odreći u korist drugoga nasljednika;

uvaživ, da napadnuta prvosudna odluka prema tomu sasma pravilno uvažuje odrečenje G-e grofa E., odnosno njegovih nasljednika R. grofa E. st. i A. grofa E. u korist samo dr. L., K-a i M. T.

Digitized by Google

uvaživ, da je utok E-a grofa E. podnešen 15-ti dan; uvaživ, da u postupku nisu učinjene nikakove očite protuzakonitosti —

obnašao je utok dr. L. grofa E., tako i zakašnjeni utok E-a grofa E., kao neosnovan otputiti i napadnutu prvosudnu odluku potvrditi....

Odluku banskoga stola potvrdio je stol sedmorice rješidbom od 31. V. 1929. br. 2105, a čiji dispozitiv glasi:

»... Stol sedmorice uvaživši, da nema mjesta izvanrednomu previdnomu utoku dr. L-a E., jer ne postoje uslovi § 16. izopp.;

uvaživši, da je rješidba banskoga stola dostavljena odvjetniku dru K. R. kao zastupniku E. E. dne 4. veljače 1929., dok je pravni lijek kod prvostepenoga suda predan 21. veljače 1929., dakle nakon izminuća zakonskoga roka i po tome prekasno;

našao je izvanredni previdni utok dr. L-a E. po § 16. izopp., a izvanredni ispravno previdni utok E-a »E.«, kao prekasno podnešen, otputiti. . . .«

Prema konačnoj odluci stola sedmorice donio je gruntovni ured sudbenoga stola u V. odluku od 22. VI. 1929. br. 4992-gr.-R.-674-1902., kojom je fideikomisarna supstitucija senioratskoga dobra grofova E., stari grad V. — u grutovnim knjigama brisana, a upisani su kao vlasnici u gruntovnici suvlasnici, kako je naprijed spomenutim sudbenim odlukama presudjeno.

Tako je svršio jedan fideikomis, jedno dobro, koje se imalo upravljati i živjeti po fideikomisarnoj supstituciji in aeternum po namisli osnivača donacije. Blagodareći novim zakonskim odredbama svrha je fideikomisne supstitucije prestala i to ne razrješenjem (Auflösung) po § 644. o. g. z., nego pravim prestankom (Erlösuchung) po § 645. o. g. z. Jedno veliko dobro, veliki imetak, sastojeći se od hiljada jutara nekretnina raznih kultura, te velikih i mnogih gradjevnih objekata, koji je bio v e z a n u pogledu vlasništva uopće, u pogledu koristovnoga vlasništva napose, postao je s l o b o d a n, postao je jednostavni i obični posjed, za koji dalje vrijede redoviti propisi o privatnom vlasništvu, sadržani u opć. gradj. zakoniku. Demokratski duh »Prethodnih odredaba za pripremu agrarne reforme« i Vidovdanskog ustava je izbrisao ne samo iz gruntovnih knjiga, nego i i iz pravnoga života duh feudalizma srednjega vijeka, odnosno duh donacionalnoga sistema, koji je odgovarao u bivšoj Austro-ugarskoj monarhiji tome feudalnome sistemu. Taj je duh ostao još u donacionalnoj povelji cara i kralja Rudolfa II. iz god. 1607., — u potezima guščijega pera, kojim je donacija pisana, — u pečatu kraljevom, iz kojega je za ona vremena sijala vjerodostojnost i pravna sigurnost donacije, u bakrenoj posudi, u kojoj se čuvala povelja — kao dokumenat za historijsko pravne studije vlasništva i nasljedstva po nekadanjoj fideikomisarnoj supstituciji.

Kako se po izloženom vidi, prestao je jedan fideikomis i fideikomisarna supstitucija u stanovitom konkretnom slučaju. Pita se sada, da li su fideikomisarne supstitucije izgubile pravnu snagu i u drugim, analogno ustanovljenim slučajevima, gdje nije bilo sličnoga postupka i gdje je izostala intervencija privatnih stranaka?

Po našem mišljenju nisu. Manifestom kraljevim od 6. siječnja 1929. ukinut je Vidovdanski ustav, ali je njime istodobno odredjeno, da dosadanji »zemaljski zakoni« ne gube važnost, dok se ne zamijene drugima. Odredba je člana 38. Vidovdanskoga ustava kratka. Ona samo i jedino veli: fideikomisi se ukidaju. Zakonodavac nije poslije donio nikakove odredbe o tome, na koji se način ima izvršiti ustanova člana 38. Vidovdanskoga ustava. Tamo, gdje je postupak zametnut po privatnim strankama, kao u gore navedenom

Digitized by Google

konkretnom slučaju, sudovi su morali djelovati. No ondje, gdje privatne stranke nisu intervenirale, tamo je ostao »status quo« i bez obzira na odredbu člana 38. Vidovdanskoga ustava. A čim je Vidovdanski ustav izgubio zakonsku snagu, prestao je važiti propis njegovoga člana 38., pogotovo nisu mogli na snazi ostati drugi zemaljski zakoni, koji nose specijalne odredbe o provedbi člana 38. Vidovdanskog ustava, kada takovih zakonskih odredbi nije uopće bilo. Znači dakle, da su danas fideikomisarne supstitucije pravno valjane, i to onako i u onome opsegu, kako su davno osnovane.

U vremenu izmedju ukinuća Vidovdanskog ustava i donošenja novoga ustava zakonom od 3. rujna 1931., donešen je zakon od 19. lipnja 1931. o likvidaciji agrarne reforme na velikim posjedima. Ovaj zakon uopće nema načelnih odredaba, nego je zapravo samo zbir odredaba o provadjanju agrarne reforme sa svrhom njene likvidacije. U njem nema ništa načelnoga o fideikomisima. Tek u §-u 9. veli ovo: »Kod fideikomisa, koji nemaju obilježja §-a 2. i 3. ovoga zakona, brisat će se zabrana otudjivanja i opterećivanja«. To znači, da se ne smatra velikim posjedom svaki posjed, na kojem je fideikomisarna supstitucija osnovana i u gruntovnici zabilježena, kako je to bilo prije ovoga zakona odredjeno po § 10. »Prethodnih odredaba za pripremu agrarne reforme«, — nego da se za pojam velikoga posjeda i kod fideikomisa ima uzeti u obzir propis §-a 2. i 3. ovoga zakona, t. j. za pojam velikoga posjeda, pa bio on i fideikomis, i ima se uzeti u obzir cjelokupna veličina posjeda, a onda veličina obradljivoga zemljišta. Kod onih fideikomisarnih posjeda, koji po spomenutim odredbama nisu veliki posjedi, ima se brisati dotadanja zabilježba agrarnih vlasti, da se posjed ne smije ni opteretiti ni otudjiti bez izričite dozvole agrarnih vlasti.

Ovo znači, da poslije skidanja spomenute zabilježbe zabrane otudjivanja i opterećivanja fideikomisarno dobro ostaje i pravno postaje ono i onakovo, kako je bilo prije donošenja svih propisa o provadjanju agrarne reforme, pa i definitivne njezine provedbe; onakovo, kakovo je bilo prije donošenja Vidovdanskog ustava, onakovo, kakovo je bilo u postanku svome i kako je do tada pravno živilo po propisima opć. gradj. zakonika. Novim ustavom od 3. rujna 1931. nije ništa, ni naročito ni općenito, spomenuto o fideikomisima. On se uopće u svojem III. odjeljku, u kojem su sadržana naredjenja socijalna i ekonomska, ne bavi načelnim odredbama u onome smislu i opsegu, kako je to bilo u Vidovdanskom ustavu, te prelazi preko agrarne reforme, eksproprijacije šuma, revizije segregacija i t. d., nego sve te odredbe donosi zbijeno u 3. alineje člana 22. u načelnom pojmu eksproprijacije privatne svojine.

I prema odredbi njegovoj fideikomisarna dobra mogu, dapače i moraju, pravno živjeti na cijelom pravnom području države, na kojem važi opći gradj. zakonik.

Gdje su fideikomisarne supstitucije po ranijim propisima pravomoćno prestale (§ 645. o. g. z.), nema po našem mišljenju pravne mogućnosti, da se traži povrata u prijašnje stanje. Ali u svim ostalim slučajevima, fideikomisi m o r a j u i nadalje da žive prema odredbama fideikomisarne supstitucije. Dapače, uz uvjete iz §-a 627. o. g. z. mogu se i danas »zametnuti povjerbe«, t. j. ustanoviti novi fideikomisi, odredjivati nove fideikomisarne supstitucije. — Drugo je pitanje, da li je to u skladu sa savremenim demokratskim načelima.

Digitized by Google

Determinizam i krivično pravo

Predavanje, što ga je 31. listopada 1931. održao u Pravničkom udruženju u Vršcu dr. Ćulinović, sudac.

— »Qui igtur credunt se ex libero mentis decreto loqui vel tacere, vel quidquam agere, oculis apertis somniant« (Spinoza, Et., III.).

— »..... to su sve ljudske radnje kao pojave prirodno odredjene po njihovom empiričkom značaju i saučesnim uzrocima, pa kada bi sasvim do najdubljih osnova mogli ispitati sve pojave volje, tada ne bi bilo ni jedne ljudske radnje, koju ne bi sa sigurnošću unaprijed mogli proreći i prema njenim prethodnim uslovima označiti ju kao nužnu« (Kant, Kritika čistog uma, str. 548.).

— »Omnis effectus habet causam« (Toma Akv., Summa theologiae, I.).

Zaista je teško raspravljati o stvarima, koje su davninom posvećene. One kao da su ušle u samu prirodu, u krv i dušu naraštaja, kao da su postale dijelom samih individualnosti. Te stare socijalne vrednote prate nas skoro na svakom koraku i čini se, kao da su nam sasvim poznate i bliske, a nisu rijetki slučajevi, da je baš sasvim obrnuto. Često prolazimo pored neke stvari ili osobe i mislimo, da nam je skroz poznata. A kada je nestane i treba da se prisjetimo svih njenih pojedinosti, tada tekar vidimo, da ju baš nikako nismo poznali.

Oko starih socijalnih vrednota ispleo se nimbus svetosti i neoborive vrednosti, da je često o tim stvarima moguće samo dobro i pohvalno govoriti. Ove su nam stvari katkada toliko bliske, da je radi njihova upoznanja potrebno, da se od njih malo odmaknemo, da nam pogled ne zaklanja njihova sjenka.

Ako smo na podnožju kakve umjetničke tvorevine i divimo li se njenoj razvikanoj skladnosti i ljepoti, tada će ovo naše divljenje biti više posljedak tudjih ubjedjenja, nego li nas samih. Svu veličinu i njenu ljepotu ćemo sagledati, ako se malo odmaknemo od podnožja.

Gledamo li stare naše ustanove očima zamagljenim od nasljedjenog ushićenja, mi od svega ne ćemo baš ništa vidjeti. Da saznamo pravu njihovu bit i sadržinu, treba da s njih skinemo ovještali aureol davnine i svetosti. Kada se pred nama ukažu razgolićeni i prosti od predanja, onda ćemo sagledati istinu u njima.

Time ne ćemo oskvrnuti svetinje naše, jer istina je prva i najveća svetinja. A istina se nikada ne nalazi na površini stvari. Često treba dugo i muke i pregaranja, pa da se do nje dodje.

Pa i kada bi koja od starih socijalnih vrednota tim ispitivanjem izgubila štogod od svoje vrijednosti, kada bi istina o njima rekla pogubnu riječ, ni tada ne bi smjeli zastati u našem pothvatu. Jer čemu da se u životu zanosimo neistinom?! Život treba shvatiti u njegovoj pravoj slici. Od laži se ne živi ni dugo ni sretno. I Sokrat je već rekao: »Kakav je Bog, takvim ga valja i prikazati« (Platon, »Država«, 376., C.).

Medju najviše čuvanim našim starim vrednotama nalazi se sloboda volje. Nema valjda ni jednoga pitanja na području ljudske spoznaje, oko koga se splelo više fanatičke ljubavi i privrženosti, ali i toliko mnogo borbene žestine, koliko je baš pitanje, da li je ljudska volja slobodna. U toj se

Digitized by Google

borbi cio misaoni svijet razdijelio u dva nepomirljiva tabora, koji jedan drugomu osporavaju svaku osnovanost i umjesnost. I jedna i druga strana osporavaju si medjusobno svaku mogućnost, da se na njihovom stanovištu dodje do socijalno i moralno pozitivnih posljedaka.

Na prvi pogled skoro bezazleno pitanje zadire u same osnove morala i prava, te nije čudo, da se s tim pitanjem čovjek bavi skoro od prvih dana svojega misaonoga života.

Oko rješenja toga velikoga problema kroz vijekove se vodila bezobzirna borba, pri čemu su često kao argumenti služile i same lomače. O slobodi volje napisane su čitave knjižnice i za i protiv. Oba protivnička tabora razvila su veliku borbu i svaka strana za sebe isključivo svojata istinu.

Suština problema. — Jedna strana, indeterminista kažu, da je ljudsko htjenje sasvim slobodno i neovisno o svim drugim čimbenicima. Čovjek može htjeti štogod hoće. On je u izboru cilja svoje odluke sasvim slobodan. Na ljudsku volju donekle utiču i motivi, ali se čovjek prema tomu stanovištu može odlučiti i za protivno.

Ja sam odlučio danas izići iz stana. Na polju je kiša i mnogo je ugodnije u sobi. Ja ću ipak otići, da se prošetam, pa ma koliko to bilo za mene neugodno. Ja se mogu odlučiti i za jedno i za drugo. Izabrao sam ono, što hoću.

Prema tomu stanovištu odluka je volje sasvim slobodna, t. j. neovisna o ma kojem drugom čimbeniku izuzevši odnsonoga lica dotično nje same.

Druga skupina, deterministe, kažu, da je volja determinirana, t. j. da je izazvana raznim uticajima na individuum. Volja je posljedak premnogih faktora u nama samima i van nas. Ona je samo sprovodnik tih mnogih uticaja. Ona je dakle samo sredstvo, kojim dolaze do izražaja mnogi čimbenici nama često i nepoznati. Volja nije dakle nikakav samostalni čimbenik, kao što to pretstavljaju indeterministe.

Prema determinističkomu shvaćanju volja je nužnost, koju su izazvali uticaji motiva u nama i van nas. Čovjek, istina, hoće izvjesnu promjenu u spoljnomu svijetu, ali je to njegovo htjenje nužno izazvano. U onakvom stanju i pod onakvim prilikama on drugo i nije mogao htjeti. Odluka naše volje pretstavlja ishod borbi motiva, koji su se u nama borili o prevlast. Pobjedjuje uvijek najjači motiv.

Izvjesno lice nije već više dana jelo i nadje se odjednom u samoći pred čovjekom, koji ima mnogo novaca i hrane. Uzmimo pored toga, da je taj izgladnjeli i nasljedno opterećen, da potiče iz obitelji, u kojoj su se samo redjali ubojice i pijanci. U ovom trenutku prevlada u njemu glad i želja za novcem, a nasljedjena sklonost k ubijstvu odredila mu je način, kako da se domogne do tudjega. On se odluči na razbojništvo. Drukčije i nije mogao. Svi su motivi govorili za to. Da ih suzbije, pozitivni motiv, strah pred kaznom bio je preslab i on se nužno odlučio na razbojništvo. Njegova je odluka posljedak nužde, a ne slobode.

Važnost problema. — Odavde se već vidi, od kolikoga je zamašaja rješenje našega problema po naš moral i pravo. Ako je volja slobodna, tada je dotičnik odnosno djelo slobodno htio, on je s a g r i j e š i o, on je za to **k r i v**, te je zahtjev **p r a v e d n o s t i**, da se za to prema stepenu krivnje i **k a z n i**. Ako volja nije slobodna, ako je odnosna protupravnost nastala

Digitized by Google

nužno, tada ne možemo govoriti o krivnji, tada nema ni mogućnosti razlučivanja u krive i nekrive, tada i ne može biti govora o grješniku i pravedniku, tada ne može biti govora ni o grijehu ni o zasluzi.

Uzmimo slučaj nekoga samoubice. Prema indeterminističkom stanovištu, on je samoubijstvo slobodno htio i zato je prema našim moralnim normama i sagriješio. Sagriješio je zato, jer je mogao i drukčije postupati, jer je protivno osnovnim normama morala, da čovjek sam sebi oduzima život. Prema determinističkom shvaćanju ovaj je samoubica morao tako da postupa. Njegova volja pri tomu nije bila slobodna, nego odredjena. U njegovom postupanju dakle nije bilo nikakve slobode, nego nužde. On je tako morao postupati. On je istina mogao i drukčije da postupa, da se i ne ubije, ali samo i jedino pod uslovom, da su prilike i okolnosti bile drukčije. U njegovoj dakle radnji prema tomu stanovištu nema nikakve slobode i ne može se reći, da je on kriv, t. j. da je odnosno djelo slobodno htio, da ga je sakrivio i da je isključivo on njegov uzročnik.

Suprotnost shvaćanja ovih dvaju pravaca će biti jasnija, navedemo li još jedan primjer: Imamo dva blizanca. Pretpostavimo, da su u njih sasvim iste psihičke osobine i sklonosti, ili da za časak izbjegnemo eventualnim prigovorima, uzmimo, da je blizanac A. nadareniji, socijalno pozitivnijih sklonosti nego li brat mu B. U ranoj mladosti medjutim dogodi se, da je porodica izgubila blizanca A. i da su ga našli i vaspitali cigani. Drugoga blizanca, Brata B., uzgojila je porodica i on je postao pravim uzorom sviju socijalnih čestitosti. Odrastao je pod stalnom brigom svojih roditelja, vaspitali su ga najbolji nastavnici, kretao se samo u najboljem i čestitom društvu, tako da mu je zločin i svaka asocijalna pomisao bila sasvim strana. Postao je zaslužan i slavan, uzor drugima. Onaj drugi brat, blizanac A. uzrastao je u šumi medju divljim i razuzdanim ciganima, kojima je jedini zakon njihov nagon za samoodržanjem. Zločin mu je postao dijelom njegove osobnosti. Razuzdanost i krvološtvo mu je ušlo u krv. Živeći medju razbojnicima i ubicama, postao je njihov vodja i jednoga se dana zbilo, da je sam svojom rukom pri razbojništvu ubio svoga oca i majku.

U tom se slučaju najbolje ocrtava sva težina i dubina našega problema.

Ovaj blizanac A. došao je pred sud i valjalo mu je suditi. Njegov postupak treba kvalificirati prema zakonima i odredbama morala. Indeterministe kažu, da je on kriv, jer je slobodno htio i izvršio sva razbojništva. On je — kažu oni — mogao i drukčije htjeti. Pošto je htio ono, što je zabranjeno i protuzakonito, on je kriv. Prema odredbama morala on je sagriješi o, jer je slobodno htio i izvršio radnju, koja se protivi osnovnim socijalnim i božanskim normama.

Deterministe medjutim kazali bi za ovoga razbojnika, da nije kriv. Oni bi rekli, da je on sva ta nedjela morao izvršiti, da su sva ta nedjela nužno nastala pod uticajem onog ambijenta, u kojem se taj razbojnik stalno kretao i da on drukčije i nije mogao htjeti. On je tako morao htjeti i za to nije kriv. On je svakako postupao antisocijalno i negativan je tip. Društvo se mora protiv takvih opasnih elemenata braniti svima mogućim i zakonima dopuštenim sredstvima, ali za toga se čovjeka ipak ne može reći, da je sve to sakrivio, da je on to slobodno htio.

Tko da kaže za njega, da je on mogao htjeti moralno i zakonito, kada zakona nije ni poznavao, a moral mu je ležao u krvi i nasilju?! Tko da kaže

Digitized by Google

za njega, da je on mogao biti čestit i pošten, kada je socijalne elemente smatrao izmetinama, a svojom sudbinom, da sve strane plijeni i ubija?! Da li se može za toga razbojnika reći, da je mogao i moralno htjeti, kada se cio svoj život kretao samo medju ubicama, pijanicama i zvjerima u ljudskoj spodobi, kada mu je jedina kuća bila šuma, a jedino uživanje postalo mu krv i razbludnost?! Kraj toga stanja moramo zaista priznati, da se o slobodi htjenja kod toga razbojnika i ne može govoriti, da je njegovo djelo izazvano nužnošću.

Tko da reče za drugoga blizanca B., za njegovoga čestitog brata, da je baš njegova samo zasluga, da je postao svecem svoje sredine i da nije tako moralo biti?! U čemu je zapravo krivnja onoga razbojnika, što je došao medju ubice i razbludnike, te postao kao i oni; u čemu je opet zasluga njegovoga sretnijega brata, koji je vaspitan u čestitom društvu postao uzor gradjanina?!

Tu je dno našega problema, koje od najdavnijih vremena muči misaonoga čovjeka.

Svi deterministe — istina — i ne tvrde, da ne može ni biti govora o krivnji. Mnogi od njih na dugo i široko obradjuju krivnju kao isključivi deterministički elemenat. Ovdje se dakle još i ne bi moglo govoriti o nekoj osobitoj provaliji izmedju determinizma i indeterminizma. Tako n. pr. Merkel kaže, da je krivnja »protupravno ponašanje prema pozitivnim sudovima vrednota«; po Janki je kriv svaki onaj, koji je pri redovitoj nužnoj jasnoći svijesti mogao da uvidi protupravnost svoga učina« (Österr. Strafr. str. 97). Lisztu je krivnja istovjetna s odgovornošću za učin, itd. U velikoj većini deterministe zaista priznaju opstojnost krivnje kao baze krivične i moralne odgovornosti i kazne. Promotrimo li ipak pozornije njihovo razlaganje, morat ćemo priznati, da njihovo stanovište nije u tom pogledu sasvim bez prigovora, jer ta njihova krivnja daleko je od pravoga pojma krivnje. Dok se pod krivnjom mora razumijevati slobodno odlučenje volje u zabranjenom smjeru i to volje kao izazivača odnosne protupravnosti, dotle je kod ovih determinista krivnja najbliža svijesti o protupravnosti učina. Razmotrimo li pozornije sva razlaganja o krivnji, uvjerit ćemo se, da je kod njih najvećim dijelom sama krivnja — sakrivljena volja sasvim isključena. A to je sasvim točno i dosljedno stanovištu isključivoga determinizma, prema komu je ljudska volja neslobodna i odredjena motivima.

Historijat problema. — Otkada je ovo pitanje postavio misaoni čovjek, od onda je nastao razdor u pogledu rješenja tog problema. Ni danas nema izgleda, da će se u dogledno vrijeme riješiti ovo važno i veliko pitanje čovječanstva. Istaknuti indeterminista Will. Sauer navodi u svojem opsežnom djelu »Die Grundlagen d. Strafrechts« (Wien, 1921.), da je pogrješna Schopenhauerova tvrdnja o nadmoći determinizma u filozofiji i kaže, da je deterministički smjer jače zastupan u pravu, nego li u filozofiji.

Nije točna tvrdnja, da su sve vjere indeterminističke. Dovoljno je potsjetiti na fatalistički islam, na klasičnu helensku sudbinu, koja ima u rukama konce sviju bića i dogodjaja. Zalazeći u suštinu vjerskih normi zapazit ćemo, da je skoro svaka vjera više ili manje barem sklona determinističkomu stanovištu. U svima je religijama vidno istaknuta svemoć božanska i bezuslovna ovisnost ljudske volje o božanskoj moći. »Ni dlaka ne će čo-

Digitized by Google

vjeku pasti s glave bez volje božje«. U starih je Inda vidno naglašen t. zv. ublaženi indeterminizam, no koji ima sve značajke bogoslovnoga determinizma. Konfutse (Kong-tse) naglašava podložnost čudorednoga razvitka općim zakonima poretka u svijetu. U židovskom sv. Pismu osobito je istaknuta svemoć i providnost boja. »Srce čovječje izmišlja sebi put, ali Gospod upravlja korake njegove« (Sol., gl. 16, st. 9). »Ždrijeb se baca, ali je od Gospoda sve, što izlazi« (Sol., gl. 16, str. 33). U kršćanskom Novom Zavjetu božanska svemoć i providnost toliko je naglašena, da je malo toga u prilog indeterminizma. Apostol Pavao kaže u poslanici Efežanima, da je njegova volja »kao sužanj u Gospodu« (gl. 4. str. 1). Ovaj bogoslovni determinizam razvijan je i dalje od crkvenih otaca i skolastičkih filozofa, da svoju završnu liniju dobije u izrazitom Leibnitzovom naučanju o božanskoj providnosti i »sveznanju« (praescientia Dei). Crkveni otac Aurelije Augustin kaže, da su apsolutnu slobodu (posse non peccare) imali samo prvi ljudi prije »istočnoga grijeha«. Ljudska volja ovisi samo o milosti božjoj. »Voluntas ergo ipsa nisi gratia Dei liberatur a servitute, qua facta est serva peccati, et ut vitia superet adiuvetur, recte pieque vivi non potest a mortalibus« (Arg. in libr. de. lib. arbitrio, I.). U trećoj knjizi ovoga djela ističe izričito, da čovjek nije slobodan, »... nec habet in potestate ut sit bonus« (knj. III., 18).

Crkva ipak nije uvijek trpjela deterministično učenje i nisu rijetki slučajevi, da su mnogi oduševljeni deterministe to svoje oduševljenje skupo platili. Tako je loše prošao n. pr. poznati crkveni pisac XVII. vijeka Vanini, čija je djela najprije nagradila Sorbona, da nešto kasnije završi na lomači. Indeterminizam je u crkvenoj filozofiji osobito razvio Toma Akvinski »Sumus domini nostrorum actorum secundum quod possumus hoc vel illud agere«. Medjutim ovaj se izraziti indeterminizam gubi pred naučanjem o božanskoj providnosti i svemoći, prema čemu su sve ljudske radnje već unaprijed odredjene božjim sveznanjem. I ako je isticao slobodu volje, Leibnitz ipak tvrdi, da će se u svakoj ljudskoj radnji morati naći neki razlog, koji nas je silio na zaključak, koji smo donijeli. (Theodicee, I., § 33.). Dovedemo li ovo u vezu s istaknutim naučanjem o božanskom sveznanju, tada moramo priznati, da od cijele indeterminističke zgrade na tom temelju baš ništa ne ostaje. Kršćanstvo priznaje, pa čak i vidno ističe slobodu volje. Na tom je temelju i izgradjena sva velika zgrada g r i j e h a i svih onih ispaštanja, kojima je mašta srednjega vijeka dala onaj jezoviti vid, koji je Dantea nadahnuo na onu veliku pjesmu. Priznavajući slobodu volje, kršćanstvom je uporedo s time razvilo i naučavanje o božanskom sveznanju i providnosti. Svaki je ljudski čin već unaprijed bio odredjen tim božanskim predznanjem dogodjaja. Čovjek je prema tomu mogao činiti samo ono, što je tim predznanjem unaprijed već bilo odredjeno. Da je učinio nešto protivna tomu predznanju, božanstvo bi pogriješilo i ne bi bilo sveznajuće. Dosljedno prema tomu atributu savršenstva Bog je znao svaki čin u budućnosti i time odredjivao tok budućih radnja. Bogoslovi su istina opazili lošu stranu toga shvaćanja i branili su svoje stanovište tvrdeći, da ovo predznanje budućih dogodjaja ni malo ne stoji u uzročnoj vezi s tom radnjom. Ipak je ta obrana dosta slaba, jer ako je Bog točno predvidio — a to je svakako kao sveznajuće biće i morao — buduće dogodjaje, istina on ih tim predznanjem nije sam izazvao, ali oni ne mogu uslijediti u drukčijoj formi ili u drugo vrijeme, nego li je to u ovom božanskom predznanju pretstavljeno. Prema tomu čovjek ne može

Digitized by Google

htjeti drugo, nego samo ono, što je tim predznanjem božanstvo unaprijed već odredilo.

Dosljedno ovomu shvaćanju Luter je odrešito porekao svaku slobodu volje. On je pošao čak i korak dalje, pa je nazvao naučanje o slobodi volje suprotnim božanskim istinama, koje se odrazuju u sv. Pismu. »Contra liberum arbitrium pugnabunt Scripturae testimonia, quotquot de Christo loquuntur. At ea sunt innumerabilia, imo tota Scriptura. Ideo si Scriptura iudice causam agimus, omnibus modis vicero, ut ne jota unum aut apex sit reliquus, quod non damnet liberi arbitrii« (De servo arbitrio, str. 124). Ovako ujedno odgovora osnivač protestantizma svima protivnicima determinizma, koji su u napadanju toga shvaćanja pošli čak i do tvrdnje, da je determinizam bezbožan. Luter se nije mogao pomiriti sa slobodom volje, jer »pugnat ex diametro praescientia et omnipotentia Dei cum nostro libero arbitrio« (ib., str. 144.).

(Svršit će se)

† Dr. Josip Belobrk

Pravnički stalež izgubio je opet jednoga svoga člana, koji se istakao svojim javnim radom. Još nam je svima na pameti, kako je zdušno vršenje teške službe rektora zagrebačkoga sveučilišta skratilo život pokojnom rektoru dru Ernestu Mileru, a sada nam ode i njegov nasljednik na rektorskoj stolici dr. Josip Belobrk. Umro je naglo, u vršenju svoga zvanja.

Dr. Josip Belobrk rodio se 12. ožujka 1879. u selu Prugovcu (kotar Gjurgjevac) kao najmladje dijete brojne obitelji. Otac bio mu je učitelj. Niže razrede srednje škole polazio je na realnoj gimnaziji u Bjelovaru, a više razrede na gornjogradskoj gimnaziji u Zagrebu, gdje je godine 1897. položio ispit zrelosti. Upisavši se na pravni fakultet zagrebačkoga sveučilišta bude nakon svršenih ispita promoviran na čast doktora prava u proljeće 1902. Već kao pravnik služio je u statističkom uredu, a po svršenim pravnim naukama stupio je u sudsku pravnu vježbu te je godine 1902. imenovan sudskim pristavom II. razreda, a godine 1908. pristavom I. razreda. Služio je kod kotarskih sudova u Gjurgjevcu i Zemunu te kod sudbenih stolova u Bjelovaru i Zagrebu, a napokon kod kotarskog suda II. u Zagrebu. Cijeneći njegovo pravno znanje bude mu godine 1909. povjereno, da predaje pravne discipline na tadašnjoj šumarskoj akademiji, a naredne godine bude dodijeljen hrvatsko-slavonskoj zemaljskoj vladi, gdje je službovao u svojstvu vladinog perovodje, vladinog tajnika i odsječnog savjetnika sve dok nije ukazom od 27. siječnja 1920. imenovan profesorom na tehničkoj visokoj školi u Zagrebu, koja je godine 1926. preustrojena u fakultet zagrebačkog sveučilišta. Tu je predavao pravne nauke, a osim toga predavao je sanitetsko zakonodavstvo na filozofskom fakultetu, osnove političke ekonomije na veterinarskom fakultetu, a nacionalnu ekonomiju i financijalnu znanost, upravno i privatno pravo te šumske i lovne zakone na poljoprivredno-šumarskom fakultetu.

Pokojnik je uz nastavničke dužnosti posvetio mnogo brige i truda u administrativnu djelatnost na našem najvišem znanstvenom zavodu. Bio je četiri puta dekan, i to dva puta dekan strojarsko-inženjerskog odsjeka na

Digitized by Google

bivšoj tehničkoj visokoj školi, kojoj je jednom izabran i prorektorom, a dva puta dekan tehničkoga fakulteta. Predanost, kojom je obavljao te poslove, upravo ga je designirala, da bude iza smrti rektora Milera izabran rektorom. Na toj je teškoj dužnosti ustrajao četiri godine i tu je razvio djelatnost, zbog koje će njegovo ime ostati u svijetloj uspomeni sviju, kojima je na srcu razvitak i napredak našega sveučilišta. Uvijek i svagdje zastupao je neumorno interese sveučilišta i visoke nastave, zauzimao se za djake i radio je oko poboljšanja uslova za uspješno polaženje visokih studija. Naročito se mnogo zalagao za sveučilište i za osiguranje njegova napretka prigodom donošenja novog zakonodavstva o univerzitetima. Ogromni taj posao počeo mu je u zadnje vrijeme podgrizati zdravlje, ali on je svladavao fizičku iznemoglost u svijesti, da valja do kraja izdržati na mjestu, kuda je došao povjerenjem svojih drugova. Volja je bila jaka, ali tijelo je podleglo. Dne 3. listopada 1932. pošao je na otvorenje ortopedskoga kongresa i tu ga je zadesila smrt od srčane kapi.

Kao što je bio vrstan i cijenjen nastavnik, uzoran rektor, tako je bio i valjan otac obitelji. Ostavlja udovicu Mariju rodjenu Streicher i sina dra Aleksandra Belobrka, odvjetničkog perovodju.

Odličnom članu pravničkoga društva i zaslužnom profesoru i rektoru neka bude vječna slava! J. A.

Ocjene i prikazi

Članci dra. Gorazda Kušeja o odnošaju izmedju prirodnoga i pozitivnoga prava.

Znanstvena revija Leonove družbe »Čas«, koja izlazi u Ljubljani, nije nikada bila bez zanimanja za pravnika. Uz filozofijske rasprave inih stručnjaka, koje su često zasijecale u pravne i državne nauke, nalazi se u svakom godištu po koja rasprava iz pera najboljih slovenskih pravnih pisaca. Tako su u »Času« pisali sveučilišni profesori dr. Stanko Lapajne (o autorskom pravu) i dr. Leonid Pitamic (o zaštiti manjina). Sadanji sveučilišni docent dr. Ivan Tomšić napisao je članak o problemu reparacija, a jednako su osobitu pažnju zaslužili članci Šukljeta »Ustava in uprava« te Aleksiča »O Božji državi«.

U zadnjem godištu »Časa« javio se novi suradnik dr. Gorazd K u š e j. On je tu objavio niz članaka (pet na broju), u kojima prikazuje nove struje u savremenoj pravnoj književnosti i obradjuje neke probleme, naročito onaj o odnošaju izmedju prirodnoga i pozitivnoga prava. Taj problem javlja se već u prvom članku »Sodobno prirodno in pozitivno pravo s posebnim ozirom na francoski pravni objektivizem«. U njemu utvrdjuje stanje problema, kako se on postavlja u francuskoj i njemačkoj znanosti, dok se u narednom članku »Teorija L. Duguita o objektivnem pravu« naročito bavi mislima toga značajnoga francuskoga teoretičara, kojima su se već opetovano bavili i neki srpski pisci (Tasić, Pržić). U prva dva članka nabačeni problemi proučavaju se u članku »Objektivna vrednost — tvoriteljica prava« te u članku »Socialna volja in pojem prava«, a napose onda i u najopsežnijem zadnjem članku »Razmerje med pozitivnim in prirodnim pravom«. Tu pisac dolazi

Digitized by Google

do zaključka, da je samo pozitivno pravo doista pravo, ali time ne želi umanjiti vrijednost prirodnopravnim zasadama, koje naročito djeluju u pravcu etiziranja prava. Prema tome će prirodnopravna pravila biti mjerilo (etičke) vrijednosti pozitivnoga prava, njegov legislativnopolitički regulativ i donekle pomoćno sredstvo za njegovo tumačenje.

Po svojem opsegu tvore spomenuti članci čitavu raspravu. Sigurno je, da su teškoće izdavanja, koje toliko puta priječe razvijanje jače djelatnosti u naših pravnih pisaca, odlučivale kod toga, da je gosp. dr. Kušej rezultate svoga rada objavio u nizu manjih članaka, premda bi po medjusobnoj vezi mogli zajedno dati cjelovitu raspravu. Osobito valja istaknuti, da je pisac kod obradjivanja i prikazivanja nabačenih problema i savremenih teorija unio mnogo samostalnoga shvaćanja. Tu se pokazuje, da se pisac nije predao posvemašnjemu utjecaju velikih predstavnika njemačke i francuske pravne teorije, nego je od njih iznesene misli i naučanja obradio sa gledišta naroda i kruga, iz kojega je proizašao. Zato treba s veseljem pozdraviti pojavu novoga pisca medju slovenskim pravnicima i želiti, da daljim radom nastavi na započetom putu.

Ne će biti bez zanimanja, ako se spomene da je gosp. dr. Kušej izabran ove godine pitomcem naših Rotary-klubova na Akademiji za medjunarodno pravo u Haagu. Plemenita inicijativa zagrebačkoga Rotary-kluba, koji je lani omogućio mladomu doktoru zagrebačkoga sveučilišta dru. Vinkoviću, da podje u Haag (o čemu je isti izvijestio i u Mjesečniku), izgradjena je ove godine u sistem, pa ima nade, da će jugoslavenski distrikt Rotary-klubova svake godine prinosima svojih članova pomoći po kojemu predstavniku naše nove pravničke generacije, da u tom živom središtu medjunarodnih studija stekne znanja i pobude za dalji rad. D. Juraj Andrassy

Dr. Franjo Žilić i Dr. Miroslav Šantek: Zakon o zaštiti zemljoradnika uz tumač popraćen rješidbama viših sudova, Zagreb 1932., Str. 186.

Ovaj tumač zakona o zaštiti zemljoradnika svakako je najbolji od svih dosadašnjih tumača i izdanja ovoga zakona, te se odlikuje istim prednostima kao i tumač k maličnom postupniku istih autora.

Naročito je izvrsno poglavlje: »Pregled postupka kod dražbe nekretnina radi namirenja novčane tražbine« te je ovakav pregled potreban za svakog praktičnog pravnika na području banskoga stola u Zagrebu, gdje je sada ovršni postupak glede nekretnina uredjen raznim zakonima, novelama i uredbama, te financijalnim propisima, koji se medjusobno ukidaju i nadopunjuju.

Ipak ne možemo ostaviti bez prigovora napomenu k tumačenju § 65. novoga zakona o izvršenju, koja doslovce glasi: »Ako hoćemo da se jasno i praktično izrazimo, moramo reći, da se troškovi intervencija barem u 99% slučajeva, u kojima su se dosada dopitivali po § 65. i p. više ne smiju dopitivati.«

Već i dosada po propisima staroga gradj. parb. postupnika nisu sudovi — s pravom — dopitivali suvišne, po ovršeniku nesakrivljene ovršne troškove, no sve druge troškove, koje je ovršenik skrivio time, što nije udovoljio svojoj platežnoj dužnosti, ima da snosi on, a ne vjerovnik. Jasno je, da netko ima da snosi ovršne troškove, dakle i one intervencije, ili ovrho-

Digitized by Google

voditelj ili ovršenik. Nikako ne možemo držati pravednim, da ih snosi ovrhovoditelj. Ovrhovoditelj ne će riskirati poglavito u današnjim teškim prilikama troškove intervencije, koje on mora bar da predujmi, ako opravdano ne drži, da bez intervencije ne će moći postići svrhu ovrhe. Praktičko iskustvo pokazuje, da su uz današnji način provadjanja ovrha po sudskim glasnicima i drugim nižim sudskim organima gotovo sve ovrhe bez intervencije bez uspjeha, dok one uz intervenciju redovito imaju za ovrhovoditelja veći uspjeh, te se već tom činjenicom opravdava sama intervencija.

Intervencija je obično prva, često i jedina prilika, da se dužnik i vjerovnik (odnosno njegov punomoćnik) sastanu, — jer se, može se reći, u većini slučajeva ovrhe vode na temelju oglušnih osuda — te tom prigodom redovito dodje do sporazuma izmedju dužnika i vjerovnika. Dužnik videći, da je već došlo do prinudne naplate, a vjerovnik uvjerivši se na licu mjesta o pravim imovinskim prilikama dužnikovim, skloni su uvijek na neku nagodu ili uz obročnu odplatu ili djelomični otpust, — ili se pak sam vjerovnik uvjeri, da je dužnik bez imetka, te vjerujući više svojim očima nego sudbenomu negativnomu pljenidbenomu zapisniku u slučaju, da sam kod ovrhe nije intervenirao, obustavit će dalje ovršne korake, te tako prištediti sudu posla, sebi troškova, a ovršeniku neugodnosti.

Ne možemo se složiti ni s tumačenjem § 69. i. p., prema kojemu bi isti glede novčanih tražbina do 500 D. imao ne derogatorni već samo kompletorni značaj. Zakonski tekst § 69. je u tom pogledu posve jasan, jer govori o novčanim tražbinama, koje bez sporednih pristojbina ne prelaze iznos od hiljadu dinara, a ne pravi nikakove razlike izmedju tražbina do 500 D. i tražbina od 100—1000 D.

Zakonodavac je izričito htio kod svih tražbina do 1000 D. isključiti samo prinudnu upravu i prinudnu dražbu na nepokretninama, a ne i osnivanje prinudnoga založnoga prava, ako nije zasvjedočeno, da je ovrha na pokretnine bila bezuspješna, ili bar da bi bila bezuspješna. Redovno naime prethodno provadjanje ovrhe na pokretnine prouzročuje za dužnika mnogo više troškova nego ovršna uknjižba prava zaloga, dapače je i obično pribava uvjerenja, da bi ovrha na pokretnine ostala bez uspjeha, za stranke skopčana s većim troškovima nego sama ovršna uknjižba, a baš se i zatim ide, da se strankama, u prvom redu dužniku, prištede suvišni troškovi izvršenja.

Proizlazi to navlastito iz historijata kodifikacije ovoga paragrafa, koju nam prikazuje G o r š i ć u svojem i inače vrlo dobrom »Tumaču zakona o izvršenju i obezbedjenju« (str. 204.):

»Prvobitni tekst, koji je glasio „m a k o j e i z v r š e n j e" sekcija vrhovnog zakonodavnog savjeta izmijenila je riječima „p r i n u d n a u p r a v a i l i p r i n u d n a d r a ž b a", smatrajući, da nije svrsishodno, ako bi se ovrha ograničavala i glede osnivanja prinudnoga založnoga prava, jer ima u praksi dosta slučajeva, gdje se vjerovnik zadovolji samo sa osnivanjem prinudnoga založnoga prava, pa zbog toga ne treba komplicirati ovaj vrlo prosti položaj propisima, koji bi u tom pogledu ovrhu čak i poskupili.«

Držimo dakle, da ni kod novčanih tražbina od 500 D. vjerovnik, koji hoće samo da ishodi prinudno založno pravo na dužnikovim nekretninama, ne treba vjerovatnim učiniti, da je ili da bi ovrha na pokretnine bila bezuspješna, već treba da to zasvjedoči — isto kao i kod tražbina od 500—1000 D. tek onda, ako želi tražiti prinudnu upravu ili dražbu nekretnina.

Digitized by Google

Gospoda tumačitelji su dakle po mojem mišljenju i ovdje — tumačeći svaku zakonsku ustanovu po mogućnosti in favorem debitoris — predaleko zašla.

Dr. Milan Polak, odvjetnik u Brodu na Savi.

Pravosudje

Upravno

Može li žena državna činovnica steći zavičajno pravo nezavisno od svoga muža po § 11. zakona o uredjenju zavičajnih odnošaja u Hrvatskoj i Slavoniji od 30. travnja 1880.

Rješenje gradskog načelstva u Zagrebu iz god. 1932.

Gospodja Ž. A., državna činovnici, je zatražila svoj upis u imenik zavičajnika grada Zagreba na osnovu §-a 11. zakona o uredjenju zavičajnih odnošaja u Hrvatskoj i Slavoniji od 30. travnja 1880., prema kojemu stalno namješten državni činovnik ima zavijačno pravo u onoj općini, gdje mu je stalno uredovno sjedište.

Načelstvo grada Zagreba je izvršilo traženi upis i stalo na stanovište, da udata žena, ako je državna činovnica, može nezavisno od muža steći zavičajno pravo po odredbi spomenutoga § 11.*

Kako je Ž. A. po mužu zavičajna u općini M., obavijestilo je gradsko načelstvo grada Zagreba tu općinu, da je upisalo gospodju Ž. A. u imenik svojih zavičajnika i tražilo, da prema tome općina M. ovu osobu briše iz imenika svojih zavičajnika.

Općina M. odbila je, da prizna to novo stečeno zavičajno pravo gospodje Ž. A. s razloga, da žena, dok je udata ne može samostalno steći zavičajno pravo. Općina M. poziva se na odredbu § 5. i § 12. navedenoga zakona.

Paragraf 5. odredjuje, da žena stiče zavičajno pravo udajom po mužu, a § 12., da žena slijedi svojega muža u promjeni zavičajnoga prava. Općina M. tvrdi, da prema tome žena ne može samostalno da mijenja zavičajnost, dok živi u zakonitom braku, makar je i državna činovnica.

O ženama kao državnim činovnicima zakon od 30. travnja 1880. ne govori. Svakako ratio legis odredbe, da žena slijedi muža u njegovom zavičajnom pravu, je načelo jedinstva porodice, koje je potpuno vladalo u doba donošenja zakona. Dok je naprotiv javni interes ratio legis odredbe, da državni činovnik ima pravo zavičajnosti u općini stalnoga mjesta službovanja. I bez obizra na činjenicu, da uvijek prevladjuje javni interes, treba dati prvenstvo l i č n o stečenomu pravu (t. j. namještenjem u državnoj službi) pred posredno stečenom zavičajnom pravu (t. j. udajom po mužu), i to s razloga što je naše zakonodavstvo napustilo to načelo »jedinstva porodice«, pa na primjer u § 26. zakona o državljanstvu od 1. studenoga 1928. dozvoljuje, da žena ima drugo državljanstvo, nego li njen zakoniti muž, pa zaključkom a maiore ad minus, ako žena ne mora bezuvjetno imati isto državljanstvo, kao što njezi nmuž, nema razloga, da ne bi mogla imati i drugo zavičajno pravo.

Priopćio dr *Rud. Šalek.*

Literatura

SPOMENICA KONGRESA PRAVNIKA kraljevine Jugoslavije. — Prije održanja ovoga u Dubrovniku (7.—9. X.) izdao je stalni odbor Kongresa Spomenicu, koja je uredjena i štampana u Zagrebu. Ona sadržaje osim predgovora i sve referate (Arandelovića, Pavlasa, Sajovica, Tomovića, Jančića, Jančikovića, Prokića, Vesela, Urošcvića, Furlana, Mogana, Pržića, Škarice i Letice). Jedino Lunačekov referat

*) Isto ovakovo stanovište potvrdila je banska uprava Savske banovine jednim ranijim rješenjem od 29. travnja 1931. pod br. 31839.

Digitized by Google

o trošarini) nije dospio ući; bit će štampan vjerojatno s opisom Kongresa, nakon ovoga. Osim toga donaša ova Spomenica opis postanka i rada Kongresa, popis svih od god. 1924. održanih referata, popis svih dosadanjih stalnih odbora kao i statute Kongresa. Knjiga ima 200 stranica, a opremljena je vrlo ukusno; na vanjskome omotu otisnuta je panorama Dubrovnika. — Učesnici Kongresa primiše Spomenicu besplatno; knjižarska cijena je D 36. Naručuje se kod Pravničkoga društva u Zagrebu.

KOMENTAR JUGOSLOVENSKOG IZVRŠNOG POSTUPNIKA. — Po komentaru izvršnoga postupnika dra. Georga Neumanna i dra. Ludviga Lichtblau uredili dr. Aleksije Bačmedjeji, odvjetnik u Novom Bečeju, i Blanković Stevan, sudac okr. suda u Vel. Bečkereku. — Autori ove omašne knjige od 760 stranica su mislili, da će najbolje poslužiti našim pravnicima, ako im predadu prevod poznatog Neumannovog komentara. Ipak je taj prevod preudešen prema našemu zakonu, a i znatno je skraćen. Dakle ima tu i izvornoga rada autora. Osim toga crpili su pravnu praksu iz drugih djela, kao npr. iz onih dra. Franza Kleina, dra. Huge Schauera i dra. Rudolfa Hartmanna. I ako je knjiga opsežna, ipak je cijena umjerena: D 160. Naručuje se kod autora: Novi Bečej. Autori su ju izdali u vlastitoj nakladi, pa zavrijedješe, da se njihova odvažnost i požrtvovnost nagradi sa što obilnijom prodajom.

Svaštice

KONGRES PRAVNIKA kraljevine Jugoslavije održat će se od 7. do 9. listopada u Dubrovniku. Za ovaj Kongres dane su znatne pogodnosti, kao npr. popust od 75% na željeznici, tako da se plaća samo četvrtina. Na parobrodima Jadranske i Dubrovačke plovidbe 50% popusta. Min. predsjednik min. savjeta odobrio je otsustvo svim činovnicima pravnicima, koji bi htjeli ići na Kongres. Isto i min. vojske i mornarice sudskim oficirima. Broj prijavljenih učesnika dosegao je 1000, dakle više nego što se predvidjalo. Premda je rok za prijave bio do 20. IX., ipak ih je Pravničko društvo primalo i preko tog roka, ali je dne 29. IX. moralo dalje primanje obustaviti, jer je iz Dubrovnika stigla brzojavka, da je nemoguće veći broj učesnika ukonačiti. O znanstvenoj strani Kongresa t. j. o referatima već smo pisali. Oni su svi otisnuti u Spomenici, koja je izašla još prije Kongresa. Opis ovoga donijet ćemo u narednom broju.

SIROMAŠKO PRAVO S OBZIROM NA PRAVNI LIJEK PROTIV USKRAĆENJA SIROMAŠKOGA PRAVA. Gradj. parb. postupnik, koji je na snazi u području apelacionoga suda odnosno banskog stola, poznaje pravo uboštva u §-u 581., kojom se ustanovom odredjuje dužnost naknade troškova odnosno pristojbe odvjetniku, koji je bio stranci dobitnici naredjen kao zastupnik zbog uboštva, te sve pristojbe dotičnoga zastupnika kao odvjetnika imade pobijedjena stranka da naknadi. U pogledu uboškoga prava u parb. postupku postoji tako zvani izdatak ministarstva pravosudja od 8. velj. 1853. (br. 110. d. z. I.), koji sadržaje uputstva u opsegu uboškoga prava i ustanovljuje izvjesne povlastice stranci zbog uboštva.

Novi pak zakonik o sudskom postupku u gradj. parnicama, koji se kratkoće radi označuje gradj. parnič. postupkom ili jednostavno gr. p. p., uredjuje siromaško pravo u §§ 164. do 174., a zakon o sudskim taksama odnosno pravilnik o izvršenju zakona o sudskim taksama u član. 12—16.

Pretpostavivši znanje odnosno saznanje ustanova o siromaškom pravu, što ih sadržaje novi grpp., kao i onih, što ih sadržaje pravilnik, ne ćemo raščinjati značaj i učinak siromaškoga prava, već ćemo iznijeti slučaj, kada se radi o pravnom lijeku podnesenu u sadašnje vrijeme, dakle prije stupanja na snagu novoga grpp., koji u području bans. stola stupa na snagu dana 1. siječnja 1932., protiv uskraćenja siromaškoga prava.

Uvodnim zakonom za zakonik o sudskom postupku u gradj. parnicama (gr. p. p.) u 2. odjeljku člana 1. ustanovljuje se, da sedma glava zakonika o sudskom postupku u gradj. parnicama (§§ 164.—174.) o siromaškom pravu dobiva obaveznu snagu za cijelu državu na dan obnarodovanja ovoga zakona. Nastaje pitanje, ima li mjesta posebnomu pravnomu lijeku protiv odluke suda, kojom se stranci uskraćuje siromaško pravo i koje zakonske ustanove pri tom dolaze u obzir. Siromaško pravo, kako ga uredjuje novi grpp., jest doista jedan novi procesni institut, koji sadašnji

Digitized by Google

grpp. ne poznaje s onim značajem i opsegom, koji značaj i opseg pridaje novi grpp. siromaškomu pravu, pa dosljedno tome a po načelu »lex posterior derogat priori« kod nametnutoga pitanja dolaze u obzir samo ustanove novoga grpp. i to s obzirom na 2 odjeljak člana 1. uvodnoga zakona za novi grpp. ustanove §§ 164.—174., jer samo ovim ustanovama spomenuti uvodni zakon daje obaveznu snagu za cijelu državu na dan obnarodovanja istoga uvodnoga zakona. No mi imademo na dnevnom redu uloženi pravni lijek protiv odluke suda, kojom se siromaško pravo uskraćuje, pa pri tom se moramo pozvati na propis § 616. novoga gr. p. p., koji predvidja ovakov slučaj, te ustanovljuje kao pravno sredstvo protiv takve uskrate rekurz. Ako ima mjesta ovome rekurzu, valja ustanoviti nadalje, kojemu sudu treba isti rekurz sprovesti. Nadležnost rekursnoga suda ustanovljena je u §§ 3. odnosno 4. novoga gr. p. p. Valja konačno ustanoviti blagovremenost podnesenoga rekurza, pri čem dolazi u obzir obzirom na ustanovljenje roka za podnesenje rekurza § 615. odnosno § 649. novoga gr. p. p. Poteškoća je jedino u tom, što je zakonodavac uvodnim zakonom za zakonik o sudskom postupku u gradj. parnicama podijelio obaveznu snagu na dan obnarodovanja istoga zakona jedino ustanovama §§ 164.—174. novoga gr. p. p., pa je prema tomu pitanje, da li se mogu upotrijebiti odnosno primijeniti §§ 3., 4., 616. i 649. novoga gr. p. p. Držimo, da se potonje ustanove nužno (organski) imadu primijeniti kod rješavanja rekurza uložena protiv uskraćenja siromaškoga prava i da je kod normiranja odjeljka 2. člana 1. uvodnoga zakona na zakonik o sudskom postupku u gradj. parnicama nastao hijat, koji se imade nužno ukloniti naknadnom zakonskom tekstuacijom, prema kojoj bi odjeljak 2. člana 1. navedenoga uvodnoga zakona imao glasiti: »Sedma glava zakonika o sudskom postupku u gradjanskim parnicama (§§ 164.—174.) o siromaškom pravu dobiva obaveznu snagu za cijelu državu na dan obnarodovanja ovoga zakona, kao što dobivaju obaveznu snagu za cijelu državu na dan obnarodovanja ovoga zakona i oni propisi zakonika o sudskom postupku u gradj. parnicama, koji kod uskraćenja siromaškoga prava dolaze do primjene.« Priopćio: R u k a v i n a Božo, sudac kotar. suda u Brodu n/S.

PLAĆANJE TAKSE IZ TBR. 51 I PRED SRESKIM SUDOVIMA. — Na pokrenuto pitanje, da li se taksa iz Tbr. 51. Zakona o sudskim taksama plaća i na zapisnike pred sreskim sudovima ministarstvo financija, odjeljenje poreza, na osnovu § 43. zakona o sudskim taksama dalo je pod br. 34139/31. slijedeće objašnjenje:

Glava dvadeset prva zakonika o sudskom krivičnom postupku od 16. veljače 1929. (Služb. Nov. br. 45 od 23. veljače 1929.) ima natpis: Postupak pred sucem pojedincem, te se dijeli u tri odsjeka i to:

I. Kod okružnoga suda (§ 372—373); — II. Kod sreskoga suda (§ 374—389); — III. Pravni lijekovi protiv presude suca pojedinca (§ 390—411).

Iz ove dispozicije zakonskih norama se vidi jasno, da postupak sreskoga suda spada pod pojam postupka pred sucem pojedincem. Stoga se moraju zapisnici, koji se u smislu § 387. stav. posljednji zakona o sudskom krivičnom postupku sastavljaju o usmenim pretresima po privatnim tužbama kod sreskih sudova taksirati po Tbr. 51. toč. 1 zakona o sudskim taksama t. j. za svako početo pola sata sa 10 D.

Naši sudovi dobili su okružnicom ovo gornje objašnjenje na znanje i na obdržavanje, pa sada i svi sreski sudovi ubiru taksu od 10 D. na pretrese po privatnim tužbama.

Držimo, da je ovo objašnjenje ministarstva financija, odjeljenja za poreze pogrješno i da se nema kod sreskih sudova plaćati ta taksa od 10 D. za svakih započetih pola sata pretresa. Objašnjenje ministarstva financija osniva svoje shvaćanje na rasporedbi, što je imade zakon o krivičnom postupku, te iz fakta, da taj zakonik raspoređuje postupak pred sucem pojedincem u tri odsjeka, u onaj kod okružnoga suda i u onaj kod sreskoga suda, izvodi, da iz ove dispozicije proizlazi, da i postupak kod sreskoga suda spada pod pojam postupka pred sucem pojedincem u smislu T br. 51. To nije točno, jer se protivi i z r i č i t o j i sasvim j a s n o j tekstuaciji samoga Tbr. 51, koji glasi doslovno:

»Zapisnici o glavnim pretresima, usmenim pretresima i javnim pretresima pred v i š i m s u d o v i m a za svako početo pola sata 1) pred sucem pojedincem 10 Din. 2) kod zbornoga suda 20 D.

Iz teksta ovoga, dakle, i z r i č i t o slijedi, da se bilježuju samo zapisnici o

Digitized by Google

pretresima, pred višim sudovima i to ako kod višega suda vodi postupak sudac pojedinac onda 10 D, a ako pretres vodi zborni sud, dakle senat, onda 20 Dinara.

Ne može nikako procesualna raspodjelba materijala, kako ju je kriviční postupnik, rasporedio, otstraniti izričitu ustanovu i izričito ograničenje propisa Tbr. 51., koje se ograničenje odnosi isključivo i izričito, u tekstu rečeno, na pretrese pred višim sudovima, a sreski sud niti po ustanovama kriviČnoga postupnika, a niti po ustanovama zakona o sudskim taksama baš nikako ne spada pod pojam »viši sud«.

To je tumačenje dakle pogrješno, te bi valjalo, da koji od odvjetnika ili interesiranih stranaka sa svojom žalbom to pitanje dovede pred konačni forum, da se definitivno ustali praksa u ubiranju te takse od 10 D kod sreskih sudova. To je pitanje vrlo važno i s ekonomskoga gledišta za stranke, jer je po noveli kriviČnoga zakona vrlo mnogo privatnih tužba zbog uvrede časti i zbog klevete prebačeno na sreske sudove, pa se slijedom stanovišta, koje mi izvodimo iz samoga teksta zakonske ustanove Tbr. 51, na sve te pretrese kod sreskih sudova ne bi imala ubirati taka od 10 D. Priopćio dr. Šumanović Ante, sudac u Križevcima.

NEKOLIKO RIJEČI O PRIMJENI KAZNENIH NAREDJENJA ZAKONA O ŠUMAMA. U smislu § 151. zakona o šumama kažnjava se kao kradljivac po odredbama kriviČnog zakona, ko bez odbrenja posjednika obori u šumi drva, i ko sječe, vadi ili iznosi sadnice, ako drvo ima veći premjer od 10. sm. u prečniku.

Sudovi prilikom sudjenja kada nadju, da stoji djelo goroseče iz § 151. al. I. zakona o šumama, moraju ovo djelo kvalifikovati po odredbama kriviČnoga zakona, kao kriviČno djelo protivu imovine, s obzirom na vrijedonst učinjene kradje, i pobuda sa kojih je djelo učinjeno. Ova djela mogu biti kažnjiva po §§ 314. i 320. kriv. zak.

Prema dosadašnjoj sudskoj praksi sudovi su u slučaju, kada nadju, da kradljivca za goroseču treba kazniti novčanom kaznom po odredbama kriviČnoga zakona, za djelo iz § 151. zakona o šumama, koje je kažnjivo po § 320. kriv. zakona, ovu kaznu su dosudjivali u smislu § 168. zakona o šumama u korist fonda za pošumljivanje, predvidjenoga u § 123. zak. o šumama. Medjutim ova je praksa pogrješna, jer novčane kazne izrečene za djelo goroseče po § 320. k. z. ne mogu se dosudjivati u korist fonda za pošumljavanje nego u korist fonda za podizanje i popravljanje kaznenih i sličnih zavoda označenih u § 42. kr. zakona. Sa razloga:

U § 168. zakona o šumama istina je predvidjeno, da se novčane kazne izrečene po zakonu o šumama dosudjuju u korist fonda za pošumljavanje. Ali se ova zakonska odredba odnosi samo na slučajeve, kada je šumski delikvent učinio koje od djela iz § 151., al. II. ili iz § 152.—166. zakona o šumama kao djelo istupne prirode, koje kažnjava opće upravna vlast u smislu § 167. zakona o šumama.

Da je ovo točno, najbolje se vidi iz jasnih zakonskih odredaba § 167. i 168. zakona o šumama — § 167. zakona o šumama veli »kažnjivanje djela predvidjenih ovim zakonom vrše opće upravne vlasti«. Odmah odredba § 168. pom. zakona veli »novčane kazne izrečene po ovom zakonu idu u korist fonda za pošumljavanje, predvidjenoga u § 123.«, što je jasno, da je zakonodavac mislio samo na novčane kazne, izrečene od opće upravne vlasti, za istupna djela iz zakona o šumama, a da ni u kojem slučaju zakonodavac nije mislio, da i sudovi prilikom izricanja novčane kazne po kriviČnom zakonu za djela goroseče osudjuju optužene na novčanu kaznu u korist fonda za pošumljavanje, što bi to bilo u protivnosti sa § 35. i 42. kriv. zak., po kojima se odredbama sve novčane kazne izrečene po kriviČnom zakonu dosudjuju u korist fonda za popravljanje i podizanje kaznenih i sličnih zavoda.

Kako je do sada bila nejednaka praksa kod sudova na području skopljanskog apelacionoga suda, pošto su jedni sudovi protivno dosudjivali ove kazne novčane u korist fonda za podizanje kaznenih zavoda, dotle su drugi ove kazne dosudjivali u korist fonda za pošumljavanje, i viši sudovi i jedne i druge su presude odobravali, to ne bi bilo rdjavo, da svi sudovi stanu na jedno gledište i pomenute novčane kazne dosudjuju u korist fonda za podizanje i popravljanje kaznenih zavoda i ovome sličnih § 42. k. z., jer bi bilo izlišno kod ovako jasnoga zakonskoga propisa tražiti načelnu odluku kasacionoga suda.

Priopćio *Sava Popović*, sudac ohridskoga prvostep. suda.

Digitized by Google

2 V/Fi. 32

MJESEČNIK

GLASILO PRAVNIČKOGA DRUŠTVA

Uredili:

GOD. LVIII. Dr. Edo Lovrić, kr. sveuč. prof. ZAGREB, 1932.
LISTOPAD-STUDENI Dr. Ivo Politeo, odvjetnik BROJ 10. i 11.

Ugovor o službi po zakonu o radnjama od 5. studenoga 1931.

Napisao dr. Šestan Rajko, zamjenik drž. tužioca u Splitu.

Sloboda obrta i utakmice te veliki napredak prirodnih znanosti (tehničkih izuma), kojim je obilježena druga polovica XIX. i prva polovica XX. vijeka, doveli su kapitalizam do još nevidjene visine razvitka i procvata. Kapital (res capitalis) i njegovi interesi zauzimali su u socijalnom poretku vladajući položaj tako, da se o krizi kapitalizma t. j. o dubokoj transformaciji, koju proživljuje kapitalistički sistem, počelo ozbiljno tek danas govoriti.

Ali taj razmah kapitalizma i pored svojih blistavih strana (umnoženje bogatstva, a usporedo s bogatstvom razvijanje raskoši, umjetnosti i nauke), imade i svoju tamnu stranu od mnogo veće jakosti, — s o c i j a l n o p i t a n j e. Kapitalizam je stvorio suprotnosti u svakom pogledu: s jedne strane pojavio se je maleni dio krupnih bogataša, a s druge strane proletarijat, ta vječita prijetnja javnom poretku.

Posve je prirodno, da su te dvije izrazito diferencirane skupine socijalnog života izazvale dugotrajne i teške borbe sa neizbježivim socijalnim potresima. Bune i izgredi organizovanoga radničkoga staleža, koji je uporno tražio provedenje načela socijalne pravde, pobudili su pozornost i samih javnih vlasti. Odatle intervencija države, u opreci sa manchestrskom naukom, u radnim odnosima gradjana u duhu pravde i otklanjanja društvenih suprotnosti.

No radničko pitanje nije se pri tome zaustavilo, nego je svratilo na sebe i pozornost svjetske javnosti, te se je o njem počelo raspravljati i na medjunarodnoj osnovici. Tako je nastalo opće priznato i sistematsko medjunarodno zaštitno zakonodavstvo, čija je glavna svrha, da shodnim medjunarodnim konvencijama osigura socijalno blagostanje svjetskoga radništva, a time i svjetski mir.

Naročitu pažnju posvećuje tomu pitanju Versailleski mirovni ugovor od 28. lipnja 1919., kojim je radnički problem dobio najmjerodavniju medjunarodnu javno-pravnu sankciju. Istim je ugovorom to zamašito pitanje postalo i formalno obvezatno za sve države članice Društva naroda, pa tako i za našu kraljevinu, koja je baš na socijalno-pravnom području, u razmjerno kratko vrijeme, postigla vrlo

Digitized by Google

značajnih uspjeha. Zbog toga nije pretjerano, kada se kaže, da se naše socijalno zakonodavstvo može punim pravom usporediti sa najmodernijim zakonodavstvom čitavoga svijeta.

Medju takove savremene zakone spada i zakon o radnjama (z. o r.) od 5. studenoga 1931. (Službb. Nov. od 9. studenoga 1931. br. 262. LXXXI). Tim su zakonom ukinuti svi dosadašnji obrtni zakoni (čl. 420.—428. z. o r.), a uveden je zajednički zakon za cijelu državu.

U smislu § 1. z. o r. primjenjuju se naredjenja toga zakona na svaki redovan, samostalan i nezabranjen privredni rad, osim onoga navedenoga u točkama 3, 7, 8, 10, 11, 15, 16 i 17 te u stavu 4 istoga § 1. z. o r. u vezi sa § 433 z. o r. Osoblje pak zaokupljeno tim radom se dijeli na pomoćno osoblje, koje se kao glavnim zanimanjem bavi redovnim obavljanjem povjerene mu tehničke službe u poduzeću (šegrti, lica, koja kod poduzeća obavljaju podredjene poslove, kalfe, zanatski i tvornički radnici te sva druga lica, kojima se kod poduzeća povjerava obavljanje trgovačkih, zanatskih i drugih tehničkih službi) i ostalo pomoćno osoblje, kojemu je, kao glavno zanimanje, povjereno obavljanje trgovačkih odnosno viših netrgovačkih ili kancelarijskih službi (§§ 206, 324 i 329 z. o. r.) Od ove posljednje vrsti namještenika ističu se svojim položajem služboprimci, kojima je povjereno obavljanje viših trgovačkih ili viših tehničkih poslova (§ 333 stav 1 z. o. r.) te prokuriste i punomoćnici (§§ 326 stav 1 i 333 stav 3 z. o r.), a to s razloga, što ti službenici stvarno obavljaju posao službodavca.

O prvoj kategoriji osoblja bavi se zakon u §§ 206—323 z. o r. (§§ 1151—1160 nov. austr. o. g. z.), dok o drugoj kategoriji službenika govore §§ 324—338 i 433 z. o r. U tim su propisima točno normirana prava i dužnosti služboprimaca i službodavaca odnosno njihov medjusobni službeni odnošaj (»locatio conductio operarum« za razliku od »locatio conductio operis« staroga rimskoga prava) sa izrazitom tendencijom, da privatne interese službodavaca podredi općim socijalnim interesima.

Gore navedeni propisi §§ 206—251 z. o r. skoro su jednaki sa normama §§ 1151—1160 austr. nov. o. g. z. (C. N. 19. III. 1916. br. 69 l. d. z.). Obzirom na to, da je taj zakonik u svojem sadašnjem noveliranom tekstu postao pozitivnim zakonom u Sloveniji, Dalmaciji i jugoslovenskom dijelu Istre, a u svojem prvobitnom tekstu u Hrvatskoj i Slavoniji, jasno je, da se njegove odredbe, u koliko se tiču ugovora o službama (§§ 1151—1160 nov. o. g. z.) imadu smatrati prema načelu »lex posterior derogat priori« ukinutima (§ 426 z. o r. i § 9. o. g. z.), a to s razloga, što naš novi zakon o radnjama obradjuje posve isti predmet. Po istom pravilu smatraju se ukinutima i analogne odredbe ostalih gradjanskih zakonika, koji važe na drugim pravnim područjima države, a to tim više, što se baš službena pogodba, radi svoga neobičnog razvitka, u novije doba uopće izlučuje iz svih gradjanskih zakonika, te se uredjuje u svim državama, pa tako i kod nas specijalnim zakonom.

Pojam. — Službeni odnosi izmedju službodavca i služboprimca uredjuju se ugovorom o službi. Trajanje toga ugovora vezano je po

Digitized by Google

uzoru švicarskog zakona redovito odredjenim rokom (§ 207. z. o r. i § 1151 nov. o. g. z.) Ali iz toga još ne slijedi, da se taj ugovor ne može sklopiti i za neizvjesno vrijeme (agr. a contrario §§ 238 i 332 z. o r.) Dapače to je povoljnije i za službodavca, jer se službeprimčeva radna snaga obzirom na učinak povjerenoga posla povećaje baš vježbom, koju može namještenik tek duljim vremenom steći.

Ugovor o službi može pak u smislu našega zakona biti b e s p l a t a n ili za p l a ć u. Ako u ugovoru nije odredjena plaća, a nije zaključena ni njena besplatnost, smatra se, da je dogovorena primjerena uobičajena plaća (§ 211 z. o r. i § 1152 nov. o. g. z.).

Službena pogodba može dalje biti ili i n d i v i d u a l n a ili k o l e k t i v n a. Individualnom se pogodbom smatra onaj ugovor, po kojemu se službeprimac obvezuje uz odredjenu naplatu izvršiti službu iz § 206. odnosno iz § 324 z. o r. (§ 207. z. o r. i § 1151 nov. o. g. z.), dok se kolektivnim ugovorom smatra »pismena pogodba, koju zaključi službodavac ili službodavačka organizacija jedne ili više srodnih struka kao predstavnik službodavaca s jedne strane i stručna službeprimačka organizacija kao predstavnik službeprimaca s druge strane, a kojom se pogodbom uredjuju medjusobni službeni odnosi, prava i dužnosti (§ 209. stav 1. z. o r.).

Od osobite je važnosti kolektivna pogodba, jer ona obvezuje d e j u r e sve pripadnike jedne stručne službeprimačke, neprinudne (§ 209. stav 2. i § 345. stav 2. z. o r.), sindikalne organizacije bez obzira na to, da li su njezini pripadnici sporazumni s obvezama te kolektivne pogodbe ili nisu te bez obzira, da li im je sadržaj pogodbe poznat ili nije. Dapače taj ugovor obvezuje, uz članove organizacije, i sve pomoćno osoblje struke, za koje je zaključen, a koje je uposleno u poduzeću (§ 209. stav 3. prva rečenica z. o r.). Baš radi toga automatskoga djelovanja kolektivne pogodbe ona je jedna od najzamašitijih novotarija ne samo našega, već i inostranoga zakonodavstva sa dalekosežnim socijalno-političkim posljedicama. Propis stava 3. (zadnja rečnica) § 209. z. o z. nikako ne osporava važnost te konstatacije, jer tamo spomenuti »poseban ugovor« ima važiti, samo ako je za službeprimca povoljniji.

U koliko se pak tiče pravne naravi kolektivnoga ugovora, držim, da se taj ugovor po duhu i stilizaciji našega zakona može smatrati prije zakonom[1]) u smislu Duguit-ove odnosno Schöndorfove teorije, nego li ugovorom (Pirou) ili nagodbom (§ 1380 o. g. z.).

Sklapanje ugovora. — Za pravnu valjanost ugovora o službi naš zakon, u suglasju sa sličnim evropskim zakonima, redovito ne traži odredjenu formu (§ 883. o. g. z.). Ipak ima slučajeva, gdje postaje obvezatna službena pogodba perfektna tek u odredjenoj formi. Tako traži zakon izričito pismenu formu službenoga ugovora (§ 886. nov. o. g. z.), kad se radi o kolektivnoj pogodbi. Jednako traži zakon pismenu formu, kada se sklapa ugovor o učenju šegrta (učenika). Osim toga taj se ugovor ima sastaviti u tri izvorna primjerka najkasnije za 8 dana po pri-

1) Dakako tu se ne misli na zakon, stvoren redovitim ustavnim načinom po zakonodavnoj vlasti.

Digitized by Google

jemu učenika, a mora ga svakako ovjeriti nadležno prinudno udruženje poslodavaca ili nadležna općina. Sve promjene ugovora treba upisati u te izvorne primjerke ugovora. (§§ 258., 259. i 260. z. o r.) Konačno je vlasnik industrijskih poduzeća dužan izraditi lako čitljivi poslovni red sa bitnim uvjetima ugovora o službi (§§ 339. i 340. z. o r.) te ga izložiti na vidnom i pristupačnom mjestu radionice (§ 341. z. o r.).

Inače su uslovi službenoga ugovora prepušteni načelno sporazumu i izboru kontrahenata (ius dispositivum). Ali obzirom na to, da zakonodavac sam iz viših socijalnih potreba normira neposredno nekoje bitne pravne odnošaje službodavaca i služboprimaca na način, da isključuje svaku njihovu dispoziciju (ius cogens), moraju ugovarajuće stranke bezuvjetno poštivati dotične zakonske propise (vidi §§ 217., 251. i 338. z. o r.).

U koliko pak službeni ugovor ne bi bio medju strankama zaključen ili ukoliko bi bio u protuslovju sa odredbama zakona o radnjama ili manjkav, onda moraju za uredjenje službenoga odnosa važiti zakonska načela koja slijede.

Prava službeprimca. — 1) *Zarada.* Plaća (zarada) je otšteta za iznajmljenu službeprimčevu radnu snagu. Ona mora biti pravedna (iustum salarium) t. j. takova, da omogući službeniku pristojno živjeti, a uz to i nešto si prištediti, jer jedino pravedna naplata rada može osposobiti službeprimca, da u životu savremenoga društva korisno vrši odredjenu mu socijalnu funkciju.

Po našem zakonu o radnjama zarada ima se dati po učinjenoj službi, postecipatno, ako nije ništa drugo medju strankama ugovoreno ili pri službama dotične vrste uobičajeno (§ 212. stav 1. z. o r. i § 1154. nov. o. g. z.), a isplaćuje se uvijek u novcu dinarske vrijednosti (§ 214. stav 1. z. o r.).

U tome se naš zakon slaže sa inozemnim sličnim zakonima, osobito austrijskim, čehoslovačkim, belgijskim, francuskim i njemačkim, koji takodjer naredjuje, da se namještenici isplaćuju jedino novcem. To je i u redu, jer samo tako može doći namještenikov rad do pravoga izražaja. Uz to se isplata zarade životnim namirnicama može vrlo lako izroditi u t. zv. »Truck system«. Baš radi te mogućnosti izrabljivanja radničkoga staleža je zabranjivao i bivši austrijski obrtni zakon od 8. ožujka 1885. (br. 22 l. d. z.), da se pomoćni radnici isplaćuju robom mjesto gotovim novcem (§§ 78. i 78. c—d).

Nadalje zarada se odmjeruje ili po vremenu t. j. kako dugo koji rad traje, ili po količini radnje. U prvom sučaju odmjeruje se na sat, dnevno, na tjedan ili na mjesec, a u potonjem slučaju prema broju komada ili prema količini pojedinih činidbi (§ 213. z. o r. i § 1154, a, nov. o. g. z.).

Ako je tekuća plaća odmjerena mjesečno ili u kraćim rokovima ima se isplatiti najkasnije posljednjega dana svakoga mjeseca odnosno krajem pojedinoga posla; plaća odmjerena po dužim rokovima isplaćivat će se najkasnije krajem svakoga kalendarskoga mjeseca. Pla-

Digitized by Google

ća odmjerena na sat, po komadu ili prema pojedinim činidbama ima se dati za već učinjene činidbe na kraju svake kalendarske sedmice, a ako se radi o službama višega reda, na kraju svakoga kalendarskoga mjeseca (§ 212. stav 2. z. o r. i § 1154. nov. o. g. z.).

Ti su rokovi maksimalno odredjeni i to posve opravdano, jer ako bi službeprimac morao za učinjenu službu dulje čekati na svoju plaću, onda bi došao u veću ovisnost službodavca, a to želi zakonodavac svakako zapriječiti.

Povrh sada navedenih plaća može službodavac ustupiti službeprimcu neke osobite pogodnosti, p r o v i z i j u, koja odgovara radničkoj zaradi »u poprijeko« (§§ 222.—2227. z. o r.). Najzgodnija je ta vrsta plaće ondje, gdje se ne radi o kakvoći nego o količini posla. To je povoljnije i za službodavca i za službeprimca. Za te slučajeve posla bi se moglo reći, da se tu teži, više nego li za službeprimčevim obavljanjem rada u pravom smislu riječi, za konačnim uspjehom toga posla. »Locatio conductio operarum« je dakle ovdje vrlo bliza »locatio conductio operis« te prevladjuje drugu samo kontinuitetom podavane djelatnosti, neodredjenošću vremena podavanja i obvezatnošću saradnje. Kada nema te obvezatnosti saradnje, onda se radi o običnom mandatu (§ 1002. o. g. z.), a ne o službenom ugovoru u smislu zakona o radnjama.

Razlikuje se od provizije povremena ili kakva druga nagrada (remuneracija). Prva (provizija) odmjeruje se uvijek u razmjeru sa uspjehom službeprimčevog posla, dok se nagrada isplaćuje iz dobitka svih ili samo odredjenih poslova poduzeća, a da pri tome službeprimac ne mora šta privrijediti.

Ta nagrada pripada službeprimcu i onda, kada odnos o službi prestane, prije nego ovo pravo dospije, i to u svoti, koja odgovara razmjeru izmedju službenoga otsjeka, za koji se nagrada daje, i vremena provedenoga u službi (§ 228. z. o r.).

Plaća može dalje biti i tako ugovorena, da službeprimac dobiva plaću po vremenu rada, a uz to i neki postotak od čistoga dobitka na svršetku poslovnoga otsjeka (komisijonalni sustav). Može se konačno prigodom božićnih ili uskrsnih blagdana, o novoj godini i sličnim zgodama nagraditi, naročito duševnoga radnika, posebnom nagradom.

Na svaki način već zaslužena plaća dospjeva, čim se izvrši službeni odnos (§ 212. stav 3. z. o r. i § 1154. stav 3. nov. o. g. z.), a to znači, da službeprimac ima pravo na povremenu ili kakvu drugu nagradu (renumeraciju), i ako odnos o službi p r e s t a n e p r i j e n e g o o v o p r a v o d o s p i j e, i to u svoti, koja odgovara srazmjeru izmedju službenoga otsjeka, za koji se nagrada daje, i vremena provedenoga u službi (§ 228. z. o r.).

Za slučaj spriječenosti, vojničke vježbe, bolesti ili nesreće pripada službeprimcu plaća pod okolnostima i u opsegu navedenom u § 219. z. o r. (§ 1154, b, nov. o. g. z.), § 220 z. o r. (§ 1155. nov. o. g. z.), § 229. z. o r. (§ 1156. nov. o. g. z.) i § 326. z. o r.

Digitized by Google

Ne treba posebice isticati, da služboprimac stiče pravo na svoju zaradu, čim ova dospije i bez ikakve opomene. Službodavac je zadocnio (§ 1334. o. g. z.), čim ne plati svoj dug prama služboprimcu u odredjeni dan (dies interpellat pro homine). U tom slučaju može služboprimac tražiti od službodavca pored zarade i zakonske zatezne kamate (§ 1333. o. g. z.).

Sva potraživanja iz službenoga odnosa na plaću i naknadu izdataka, kao i povraćaj predujmova, zastaruju u smislu § 330. z. o r. za tri godine (isporedi analogni propis § 1486 ov. o. g. z.), a rješavaju se u slučaju spora pred izabranim odborom (§§ 343.—353. z. o r.) ili pred redovnim sudom već prema tome, da li vrijednost spornoga predmeta iznosi manje ili više od D 12.000, te da li se radi o služboprimcima, koji su dužni biti snabdjeveni poslovnom knjižicom (pomoćnici, zanatski ili tvornički radnici, kalfe) ili o višem pomoćnom osoblju, kome su povjerene važnije službe.

U suglasju sa načelom socijalne zaštite služboprimca, uživa njegova zarada posebne privilegije. Tako dolazi služboprimčeva plaća i ostale prinadležnosti u smislu § 50. t. 2. steč. zakona od 22. studenoga 1929. u prvi red isplate i to odmah poslije pogrebnih troškova stečajnoga dužnika. U postupku pak za poravnanje (§ 30. stav 1. zakona o prinudnom poravnanju van stečaja od 22. studenoga 1929.) služboprimčeva zarada ima se prvenstveno, odmah nakon troškova postupka podmiriti. U izvršnom postupku od 9. srpnja 1930. moraju s služboprimčeve plaće isplatiti kod prinudne uprave (§ 98. st. 1. br. 3 i § 202. br. 2 jugosl. izvršnog post. — § 124. t. 3. i § 241. t. 3. austr. ovršnoga reda) odnosno pri diobi kupovnine, postignute kod prinudne dražbe (§ 177. br. 3 i § 206 jugosl. i. p. — §§ 216. t. 3. i § 246. t. 1. i 2. austr. o. z.) odmah iza nepodmirenih izdataka i predujmova (prvi razred) te poreza i drugih javnih dažbina (drugi razred), a to u cilju što uspješnijega pomaganja onih državljana, koji su posebne zaštite potrebni.

2. *Odmor.* — Borba radništva za sniženje radnoga vremena je počela već početkom prošloga vijeka. Ali sustavna, jedinstvena borba za osamsatni dnevni rad te za nedjeljni i noćni počinak je počela iza zaključka medjunarodnoga socijalističkoga kongresa u Parizu god. 1889., a zatim u Zürichu god. 1897. Od onda je pitanje odmora na dnevnom redu svih radničkih orginizacija, a to je i razumljivo, jer baš odmor ima da vrati radniku sile, koje je istrošio naporom. Stoga valja radnicima dati toliko odmora, koliko im je potrebito za naknadu snage radom izgubljene i potrošene[2]).

U duhu tih načela, a na temelju Washingtonske konvencije iz god. 1919. (§ 429. z. o r.) predvidja i naš zakon o zaštiti radnika od 28. veljače 1922. (§§ 6. i 7.) kao normalno radno vrijeme 8 sati dnevno, odnosno 48 sati sedmično, a da se u to vrijeme ne smije uračunati zakonski ili ugovoreni ili uobičajeni odmor u toku samoga rada. Za vrijeme trajanja rada mora se dati pomoćnomu osoblju na svakih 8 sati

[2]) Enciklika Lava XIII. »Novarum rerum« ili kako se obično nazivlje »De conditione opificum.

Digitized by Google

odmor od najmanje 1 sata. Kada se radi na slobodnom prostoru, pod neposrednim uticajem sunčanih zraka, onda taj odmor mora ljeti iznositi najmanje 2 sata (§ 11. gornjeg zakona o zaštiti radnika).

U suglasju sa Ženevskom konvencijom iz god. 1921. zabranjen je nadalje radnicima svaki rad u nedjeljama (§ 12. istog zakona), a u smislu § 154. z. o r. suviše i na rodjendan Nj. Vel. Kralja, na dan narodnog ujedinjenja, te na ostale državne i vjerske blagdane propisane posebnom uredbom[3].

Uz rad navedeni dnevni i tjedni odmor pripada službeprimcu iz § 324. z. o r. (trgovačkomu i višemu pomoćnomu osoblju) takodjer i pravo na godišnji odmor, koji mu je kao intelektualnomu radniku potrebit za očuvanje duševnoga i tjelesnoga zdravlja. Ako takov službeprimac kod istoga poduzeća služi neprekidno šest mjeseci, ima mu službodavac dati u toku godine besprekidni odmor od najmanje deset dana svake godine, poslije pet godina službe najmanje dvije sedmice, poslije deset godina najmanje tri sedmice, poslije petnaest godina najmanje četiri sedmice, a poslije dvadesetipet godina pet sedmica odmora svake godine. Nastup se odmora odredjuje sporazumno prama prilikama poduzeća i to prema potrebi na način, da se službeprimci u nastupu odmora izmjenjuju. Odmor se mora iskoristiti u toku godine i ne može se prenijeti na drugu godinu. Za vrijeme odmora pripada službeprimcu pravo na njegovu običnu plaću (§ 329. z. o r.).

Ta se prava službeprimca ne mogu ugovorima o službi staviti van snage ili ograničiti (§ 338. z. o r.). Ugovor, koji se ogrješuje o te zakonske odredbe je ništetan (Negotium lege prohibitum nullum est).

3. Zaštitne mjere. — Glede obezbjedjenja života i zdravlja službeprimca postoje dva sistema: evropski, koji nalaže službodavcu, da u svojem poduzeću namjesti što savršenije sagurnosne mjere za zaštitu tjelesnoga integriteta službeprimca, te američki (Safety First), kojim se doduše nalaže službodavcu, da u svojem poduzeću namjesti potrebne zaštitne naprave, ali se isto tako zahtijeva i od službeprimca, da svojom pažnjom, smotrenošću te pravilnim rukovanjem povjerenoga mu posla nastoji nesretne slučaje svesti na najmanju mjeru mogućnosti.

Naš zakon o radnjama prihvaća evropski sustav, jer odredjuje, da mora službodavac alat i prostorije, gdje se vrši služba, tako urediti, da budu život i zdravlje te moral službeprimca zaštićeni, koliko je prama prirodi službe moguće (§ 126. i 232. z. o r. te § 1157. nov. o. g. z.). Dakako dužan je i službeprimac (radnik) izbjegavati nesretne slučajeve, jer se inače po zakonu o osiguranju radnika od 14. svibnja 1922. izlaže kazni.

Dužnosti službeprimca. — Glavna je dužnost službeprimca poštivati točno uvjete službenoga ugovora. Naročita pak mu je dužnost vršiti povjereni mu posao savjesno i ispravno (§ 210. z. o r.). U službi

[3]) Uredba o otvaranju i zatvaranju trgovačkih i zanatskih radnja i o radnom vremenu pomoćnoga osoblja od 16. travnja 1929. Z. R. br. 420 IV.).

Digitized by Google

ne smije biti nevjeran niti izdati poslovnu tajnu poduzeća; mora poštivati službodavca i njegove članove porodice te zastupnike; ne smije kod primanja u rad podmetnuti lažne svjedočbe, uvjerenja i isprave; ne smije od trećih lica zatražiti, a niti primiti neopravdano koristi, naročito proviziju ili obećanje kakve provizije ili drugu kakvu nagradu bez znanja službodavca; ne smije ništa učiniti, čime bi postao nedostojan službodavčevoga povjerenja; ne smije bez odobrenja ili zakonom priznate smetnje napustiti rad; ne smije poslije opomene nepažljivo rukovati vatrom ili zapaljivim svijetlom i uopće opasnim stvarima u prostoriji i u radionici; ne smije poslodavca ili člana njegove porodice kao i ostala lica uposlena u poduzeću fizički napasti, a niti znatno uvrijediti; ne smije potsticati ukućane i ostalo službeno osoblje na neposlušnost, na nemoralna i protuzakonita djela; zabranjeno mu je namjerno oštetiti predmete službodavca; ne smije se pored ponovne opomene za vrijeme rada odati pijanstvu; ne smije po svojoj krivici zarazno oboliti; ne smije presudom suda ili rješenjem opće upravne vlasti biti lišen slobode dulje od 14 dana i t. d. (arg. a contr. §§ 239., 272. i 274. z. o r.).

Osim toga služboprimac mora vršiti službu redovito osobno i ne može prenašati pravo na službu na treće lice (§ 210. z. o r. i § 1153. nov. o. g. z.).

Prestanak službnog odnosa. — Službeni odnos redovito prestaje istekom ugovorenoga vremena (§ 223. z. o r. i § 1158. nov. o. g. z.) i time je gospodarska svrha službenoga ugovora postignuta. Osim toga službeni odnos prestaje: 1) raskinućem iz važnih razloga, 2) otpustom i istupom iz službe prije odredjenoga vremena, 3) odustajem od ugovora, 4) smrću služboprimca, 5) otkazom i 6) raskinućem službenog odnosa za vrijeme trajanja pokusnoga vremena.

1) Raskinuće iz važnih razloga. — Službeni odnos može svaka stranka iz važnih razloga raskinuti i to, ako je za odredjeno vrijeme zaključen, prije isteka ovoga vremena, a inače bez obzira na otkazni rok (§§ 238., 272., 275. i 334. z. o r. te § 1162. nov. o. g. z.). Važni razlozi, zbog kojih može služboprimac prije isteka vremena, za koje je službeni odnos ugovoren, bez otkaza istupiti iz službe odnosno službodavac otpustiti služboprimca, navedeni su primjerice, a ne taksativno, u točkama 1—7 § 238. i t. 1—7 § 273. odnosno u t. 1—12 § 239. te t. 1—6 § 272. z. o r.[4]

Po § 25. stečajnog zakona od 22. studenoga 1929. može služboprimac, ako je stečajni dužnik službodavac, bez otkaza raskinuti službeni odnošaj u roku od mjesec dana poslije otvorenja stečaja, a upravitelj stečajne mase može taj službeni odnošaj otkazati u zakonskom ili ugovorenom kraćem otkaznom roku.

2) Otpust i istup iz slsužbe prije odredjnoga vremena, — Služboprimac imade za lučaj, da ga službodavac odnosno upravitelj stečajne

[4]) Sravni slične propise §§ 26. i 27. bivšeg austr. zakona od 16. siječnja 1910. (br. 20 l. d. z.) o ugovoru o službi trgovačkih pomoćnika.

Digitized by Google

mase prije vremena otpusti bez važnoga razloga (mora accipiendi) ili da je kriv njegovom prijevremenomu istupu, pravo zahtijevati u roku od 6 mjeseci (§ 246. z. o r. i § 1162., d, nov. o. g. z. — § 34. austr. zak. o trg. namješt.), ne dirajući time u naknadu štete (§§ 1293.—1298. o. g. z.), ugovorenu plaću za vrijeme, koje bi moralo proteći do svršetka službenoga odnosa, da je to ugovoreno vrijeme službovanja proteklo ili da je službovanje uredno otkazano. Pri tome treba u plaću uračunati ono, što je službeprimac uslijed nevršenja službe uštedio, ili što je stekao drugim radom, ili što je namjerno propustio steći. U koliko gore označeno vrijeme ne prelazi tri mjeseca, službeprimac može odmah tražiti bez odbitka cijelu plaću, koja mu za ovo vrijeme pripada (§ 241. z. o r. i § 1162. b, nov. o. g. z.).

To vrijedi i za slučaj, kada službodavac bez važnoga razloga odustane od ugovora, ili ako on svojom krivicom dade službeprimcu opravdan povod, da od ugovora odustane. U tom je slučaju dužan isplatiti službeprimcu plaću za ono otkazno vrijeme, koje bi do svršetka službenoga odnosa moralo proći, da je službodavac na dan stupanja u službu uredno otkazao službu.

Ako je službeni odnos zaključen na odredjeno vrijeme, a koje ne premašuje tri mjseca, službodavac je dužan, da isplati plaću za cijelo vrijeme; ako je pako službeni odnos zaključen na duže od tri mjeseca, on je dužan, da isplati dio od ove plaće u iznosu za tri mjeseca.

Ista prava pripadaju službeprimcu, ako stečajni upravitelj odustane od ugovora (§ 243. i 334. z. o r.).

S druge strane pak može službodavac u istom roku od šest mjeseci tražiti otštetu od službeprimca, koji bez važnoga razloga odustane od ugovora, ili svojom krivicom dade službodavcu opravdan povod, da odustane od ugovora (§ 243. stav 3. z. o r.). Ako službeprimac bez važnoga razloga prije vremena istupi iz službe, službodavac može od njega tražiti: ili da ponovno stupi u službu i naknadi štetu, ili da naknadi samo štetu zbog neispunjenja ugovora (§ 240. z. o r. i § 1162. a, nov. o. g. z.).

Ako su obje strane krive za privremeno ukinuće službenoga odnosa, izabrani odbor odnosno sud će po svojoj slobodnoj ocjeni odlučiti, da li i u kojoj visini pripada naknada (§ 245. z. o r. i § 1162. c, nov. o. g. z.).

Glasom izričitoga propisa § 277. z. o r. službodavac nema prava tražiti otštetu za prestanak i raskid učeničkoga odnosa. Otštetu može tražiti samo od punoljetnoga učenika, ako raskid odnosa nastane njegovom krivicom. Izuzetno može se tražiti otšteta od zakonskoga zastupnika maloljetnoga učenika, ako je on odgovoran za raskid ugovora.

Učenik može tražiti otštetu od službodavca, ako nastupi slučaj iz § 238. stav 1. t. 2., 4. i 5., te § 273. stav 1. t. 4.; no za slučaj stečaja, samo ako se radi o lažnom bankrotstvu; dalje ako nastupe slučajevi iz § 275. stav. 1. t. 1 i 2. z. o r. Otšteta ima se odmjeriti prema imovinskom stanju imaoca radnje odnosno učenika te prema šteti, koja je nastala raskidom (§ 277. z. o r.).

Digitized by Google

3) Odstup od ugovora. — Prije nego li započne službeni odnošaj može službodavac odustati od ugovora i tražiti naknadu štete, ako služboprimac iz bilo kojega razloga ne stupi u službu odredjenoga dana (mora solvendi), odnosno ako služboprimac iz § 324. z. o. r. radi neotklonive zapreke odgodi stupanje u službu za dulje od 14 dana (§ 335. z. o r.).

Mogu dalje odustati od ugovora stečajni upravitelj ili služboprimac, ako prije služboprimčevog stupanja u službu službodavac pade pod stečaj (§§ 242. i 335. z. o r.).

4) Smrt. — Službena pogodba ima s t v a r n i z n a č a j, pa radi toga prestaje službeni odnos samo služboprimčevom smrću. Obzirom na to, da je smrt najočitiji slučaj više sile, odustajanje od ugovora moralo bi uslijediti bez ikakve otštete (§ 1311. o. g. z.). I zaista štetu, koju bi službodavac pretrpio služboprimčevom smrću, ima da snosi sam i to prama opće priznatomu staromu pravnomu pravilu »casus a nemine praestatur« odnosno »casum sentit dominus«. Ipak zakon iz socijalno-političkih motiva, a naročito iz humanih razloga i načela saradnje, koja mora postojati izmedju službodavca i služboprimca, otstupa od toga pravila, te odredjuje, da pripada z a k o n s k i m nasljednicima služboprimca iz § 324. z. o r. otpremnina u polovini iznosa označenoga u stavu 1. odnosno 3. § 333. z. o r. No takva otpremnina pripada samo zakonskim nasljednicima, koje je pokojnik morao uzdržavati u smislu propisa gradjanskoga prava (§ 333. stav 5. z. o r.).

O načinu, kako se ta otpremnina ima razdijeliti medju te nasljednike, zakon ništa ne veli, ali obzirom na njezin socijalni značaj držim, da bi se morala podijeliti u razmjeru s troškovima, koje je služboprimac za života imao uzdržavanjem svakoga pojedinoga nasljednika.

Baš obzirom na stvarni značaj službene pogodbe prosudjuje se različitije slučaj, kada umre službodavac. Njegovom smrću ne prestaje službeni odnos, jer služboprimac zapravo ne unajmljuje svoju službenu djelatnost osobi službodavca kao takvoj, već poduzeću. Radi toga, čim poduzeće nastavi svojim poslovnim djelovanjem nakon smrti poduzetnika, mora i službeni ugovor ostati na snazi i dosljedno tome, kada nasljednici toga službodavca ne računaju više na služboprimčev rad, moraju mu u redovitom zakonskom roku otkazati službeni ugovor.

Ista pravila vrijede i za slučaj prenosa poduzeća na treće lice. I tu mora novi gospodar otkazati služboprimcu ugovor, ako ga ne misli dalje držati u službi.

5) Otkaz. — Vremenski neodredjene službene pogodbe ukidaju se na svoj posebni način i to otkazom. Otkaz (denuntiatio) je jednostrano ukinuće službenoga odnošaja istekom ugovorenoga vremena. On se dade zamisliti samo kod trajnih obveznih službenih odnošaja, jer su redovito samo takvi odnošaji vremenski neodredjeni. Po našem zakonu mogu službeni ugovor otkazati toli služboprimci, koli službodavci. Otkazni rok može biti odredjen i ugovorom, ali je njegovo slobodno ugo-

Digitized by Google

varanje ipak ograničeno zakonskim odredbama. Za otkaz zakon ne traži nikakvih formalnosti. Služba može se otkazati usmeno ili pismeno, dapače i mučke (§ 863. nov. o. g. z.), osobno ili po punomoćniku ili zakonitom zastupniku, samo da je pri tome volja slobodna, ozbiljna, odredjena i razumljiva.

Otkazni rok nije jednak za sve službeprimce. Za pomoćno osoblje iz § 206. z. o r. vrijede slijedeća naredjenja:

Oko je službeni odnos zaključen doživotno ili za vrijeme duže od pet godina, službeprimac može ovaj odnos raskinuti po isteku od pet godina, pazeći na otkazni rok od šest mjeseci.

U slučaju, da nije ugovoren rok trajanja službenoga odnosa, otkazni je rok redovito najmanje četrnaest dana. Ako su zaključeni nejednaki rokovi, vrijedi za obje strane duži rok. Svakako mora otkazni rok biti za obje strane jednak (§ 235. stav 1. i 2. z. o r. te § 1159 nov. o. g. z.). Kada je pak plaća odmjerena od komada ili prama pojedinim činidbama, učinak otkaza ne nastupa ni u kojem slučaju prije dovršenja činitaba, koje su bile u vrijeme otkaza već otpočele (§ 234. z. o r. te §§ 1159. i 1159., a, nov. o. g. z.).

Glede učenika (šegrta) odredjuje zakon, da se može raskinuti ugovor uz otkaz od 14 dana i to u slučajevima iz čl. 274., 275. i 276. z. o r.

Za službeprimce iz § 324. z. o r., koji nisu ugovorili rok trajanja službenoga odnosa, vrijedi naredjenje, da se taj odnos može raskinuti istekom svakoga kalendarskoga četvrtgodišta uz prethodni šestnedjeljni otkaz. Otkazni je rok inače za tu kategoriju službenika poslije navršenih pet godina službe tri mjeseca, poslije petnaest godina službe četiri mjeseca, a poslije navršenih dvadesetpet godina službe pet mjeseci (§ 333. z. o r.).

Ako je pak službeni odnos ugovoren samo za vrijeme prolazne potrebe, mogu ga obje stranke raskinuti u svako doba prvoga mjeseca. držeći se otkaznog roka od jednesedmice.

Za vrijeme otkaza dužan je službodavac držati službeprimca u službi i isplaćivati mu redovitu plaću, a to pače i za trajanja slobodnoga vremena, koje mu mora dati u svrhu traženja druge službe (§§ 237. z. o r. i § 1160. nov. o. g. z. te § 332. stav. 5. z. o r.) S druge strane pristoji i službodavcu pravo uvesti za vrijeme otkaza u poduzeće novoga službeprimca, e da se uputi u posao staroga. Zakon to izričito ne kaže, ali je po općim pravnim načelima jasno, da će se službena pogodba tacite obnoviti, ako se službeni odnošaj nastavi po isteku otkaznog roka ili ugovorenoga vremena.

6. Raskinuće za trajanja pokusnoga vremena. — Službeni odnos, ugovoren samo na pokus ili za vrijeme prolazne potrebe, mogu u toku prvoga mjeseca obje strane u svako doba bez otkaza raskinuti (§ 233. stav. 2. z. o r. i § 1158. nov. o. g. z).

Nakon prestanka službenoga odnosa mora službeprimac povratiti službodavcu sve predmete, koje je primio na čuvanje (§ 1440. nov. o.

Digitized by Google

g. z.). Na boljem je službodavac, je si on može pridržati sve, što duguje u ime plaće služboprimcu (ius retentionis) i to kao jamstvo za počinjenu štetu. Jedino može služboprimac, ako je kod nastupa službe položio kauciju, tražiti, da se ista nakon prestanka službenoga odnosa položi kod nadležnoga suda (§ 248. z. o r.). Glede toga pologa vrijede propisi § 1425. o. g. z.

Te odredbe nisu baš najpravednije, ali ih je morao zakonodavac usvojiti radi osiguranja eventualnih prava službodavca prama služboprimcu, koji redovito malo ili ništa ne posjeduje.

Svjedočba. — Kod prestanka službe dužan je službodavac na traženje služboprimca izdati ovomu o svojem trošku svjedočbu o trajanju i vrsti obavljene službe. Svrha je te svjedočbe, da može otpušteni služboprimac u svako doba dokazati, da je već bio namješten u stanovitom poduzeću i da se je bavio odredjenim poslom. Radi toga ne smije službodavac u toj svjedočbi ni slovima napisati, ni znakovima označiti, što bi služboprimcu otežalo prijem u drugi službeni odnos (§ 249. z. o r. i § 1163. nov. o. g. z. te §§ 280. i 309. z. o r.). Pogotovo ne smije u njoj spomenuti razlog, zbog kojega je služboprimac bio otpušten, a još manje njegove pogrješke i druge mane. Ove svjedočbe moraju biti ovjerene u roku od tri dana i to od nadležnoga prinudnoga udruženja, a gdje toga nema od općine. Osim te svjedočbe mora službodavac izdati na zahtjev služboprimca i posebnu svjedočbu o moralnom vladanju i pokazanoj vrijednosti te spremi u radu (§ 250. z. o r.). U tome se naš zakon potpuno slaže sa švicarskim te nizozemskim zakonom.

Kada bi se službodavac kod izdavanja svjedočbe ogriješio o te propise, ili kada ne bi uopće htio izdati služboprimcu svjedočbu, koja mu po zakonu pripada, ovaj može to svoje pravo tražiti tužbom s točno opredijeljenim zahtjevom, koja se ima podnijeti nadležnoj upravnoj vlasti prvogas stepena (§ 352. stav. 1. z. o r.), ako se radi o služboprimcu iz § 206. z. o r., a radi li se o pomoćnom osoblju, kome su povjerene važnije službe, o trgovačkom i ostalom višem pomoćnom osoblju (§ 324. z. o r.), kotarskomu sudu, nadležnomu u smislu §§ 44. t. 10., 61., 62., 63. i 67. zakona o sudskom postupku u gradjanskim stvarima (grpp.) od 13. srpnja 1929. odnosno, dok ovaj postupak ne stupi na snagu, prema odredbama zakona o sudskom postupku, koji važi na pojedinim pravnim područjima države (§§ 49., 65., 66., 67. i 75. austr. pravilnika sudske vlasti od 1. kolovoza 1895. (l. d. z. br. 110) u području ljubljanskoga i splitskoga apelacijonoga suda).

U tom slučaju kotarski sud odnosno izbrani odbor (sud dobrih ljudi), spomenut u § 343. z. o r. mora ograničiti raspravu samo na sadržaj te svjedočbe, te će nakon provedenih dokaza proglasiti presudu, kojom se nalaže službodavcu, da u odredjenom roku (§§ 486., 505. jugosl. grpp. — §§ 404. i 409. austr. grpp., odnosno stava 5. § 352. z. o r.) pod prijetnjom ovrhe izda tužitelju (služboprimcu) zatraženu svjedočbu. Za izvršenje pravomoćne presude izbranoga odbora nadležna je opća upravna vlast prvoga stepena, koja će postupati u smislu §

Digitized by Google

162. zakona o općem upravnom postupku od 9. studenoga 1930., a za presude kotarskoga suda nadležni kotarski kao izvršni (ovršni) sud po § 308. zakona o izvršenju i obezbjedjenju (izvršnoga postupnika) od 9. srpnja 1930. (§ 354. austr. ovršnog reda od 27. 5. 1896. (br. 79 l. d. z.) u području ljubljanskoga i splitskoga prizivnoga suda).

No u izreku (dispozitivu) presude (§ 514. t. 3. jugosl. grpp. — § 417. t. 3. austr. grpp.) može biti utvrdjeno, ako to službeprimac tražbom radi utvrdjenja zahtijeva (§ 323. jugosl. grpp. — § 228. austr. grpp.), i trajanje te vrsta (obavljene službe, moralno vladanje službeprimca, njegova pokazana vrijednost i sprema u radu, a to nije ništa drugo, nego sadržaj svjedočbe, koja po zakonu pripada službeprimcu i kojom se presudom on može u svako doba poslužiti.

Otpravnina. — Samo službeprimac iz § 324. z. o r. imade pravo na otpravninu za slučaj, da ga službodavac otpusti bez važnoga razloga, ili da on prije vremena istupi iz službe krivicom službodavca (§ 334. stav. 2. z. o r.).

Ali bez obzira na ta dva slučaja pripada službeprimcima, kojima je povjereno obavljanje viših trgovačkih ili viših tehničkih poslova, otpravnina, ako je službeni odnos trajao neprekidno najmanje deset godina, i u slučaju prestanka ovoga odnosa. Ta otpravnina iznosi poslije deset godina službe četverostruku mjesečnu plaću, poslije petnaest godina službe šesterostruku i poslije dvadeset godina službe deveterostruku, a poslije dvadesetipet godina službe dvanaesterostruku plaću, koju je službeprimac primio u posljednjem mjesecu. Prokuristima i punomoćnicima pripada dvostruka otpravnina u sada navedenom omjeru.

Ako službeprimac otkaže službu, kao i u slučaju otpusta ili istupa iz službe po njegovoj krivici, gubi pravo na otpravninu. Isto tako gubi službeprimac pravo na otpravninu, ako kod prenosa poduzeća na treće lice odbije da nastavi službu, koja mu se nudi uz iste uslove i uz priznanje vremena ranije provedenoga u radu.

Otpravnina se ili u cjelini ili djelimice ne će isplaćivati u slučaju likvidacije poduzeća, ako se ekonomski položaj službodavca tako pogoršao, da mu je stvarno nemoguće izvršiti svoju obvezu u cjelini ili djelimično.

Dalje, otpravnina se može sniziti na polovinu u slučaju, da poduzeće uslijed opće privredne krize ili depresije u zemlji smanji privrednu djelatnost i bude prinudjeno, da zbog ovih razloga izvrši redukciju znatnog dijela svog pomoćnoga osoblja i ako mu je bez štete za dalji opstanak poduzeća nemoguće udovoljiti ovim obvezama (§ 333. z. o r.).

Spomenemo li još, da će se u područjima naše države, gdje do sada nije postojao običaj davati otpravninu, propisi o plaćanju otpravninu početi primjenjivati godinu dana poslije proglašenja zakona u Službenim Novinama (9. ožujka 1933.), rekli smo sve, što smo smatrali nužnim spomenuti u pogledu ugovora o službi našega novoga zakona o radnjama.

Digitized by Google

Unifikacija zrakoplovnoga prava

Napisao dr. Vuković Mihajlo, sudac.

Saobraćajna tehnika je svladala atmosferske zapreke, uspostavila vezu izmedju pojedinih zemalja i kontinenata te tako zračnomu saobraćaju dala medjunarodni značaj. Odatle je nastala težnja, da i pravo, kojemu je cilj, da uredi i unapredi vazdušni saobraćaj, bude jedinstveno i svim državama zajedničko. Potrebno je, da je i pravna osnova zrakoplovstva svjetska, kada ono samo ima značaj svjetskoga saobraćaja. To nastojanje, čiji razlozi leže u ideji medjunarodne solidnosti, našlo je svoj izražaj u unifikaciji zrakoplovnog prava.

Ideja unifikacije nije nova. Poznata je u mjeničnom pravu, gdje ju je kod nas mnogo zagovarao bivši sveuč. prof. dr. Stražnicky[1]). Za mjeničnim pravom povelo se i trgovačko[2]). Mjenično pravo je pravo modernog kreditnog prometa, koje je najmanje ovisno o pojedinim nacijonalnim ili unutrašnjim pravima. Zato je u ostvarenju unifikacije dosta uznapredovalo. Naprotiv u trgovačkom pravu ima dosta odredaba nacionalnoga (trgovačka društva) i lokalnoga (trgovački običaji) značaja, a osim toga je trgovačko pravo povezano sa općim gradjanskim pravom, koje je uvijek nacijonalno obilježeno. Zato je unifikacija trgovačkoga prava ostala samo smion pokušaj nekih teoretika.

Unifikacija zrakoplovnoga prava u tom pogledu stoji mnogo bolje. Važni razlozi govore za njeno oživotvorenje. Zračni saobraćaj spajajući razne zemlje i narode doveo je do ukrštavanja razna shvaćanja i razne pravne sisteme. Sa gledišta medjunarodnoga saobraćaja pojedina nacionalna prava imaju u najmanju ruku izgled partikularnosti, koji uzrokuje nestalnost judikature, nesigurnost pravnoga prometa i smetnje u saobraćaju. Sama načela medjunarodnoga privatnoga prava, koja su u glavnom gradjena za pravne odnose općega prava, ne mogu se u cijelosti primjenivati na medjudržavni zračni saobraćaj. Tako se na prevozni posao, koji je glavni dio privatnoga zrakoplovnoga prava, ne može primijeniti ni pravo mjesta, gdje je ugovor sklopljen, ni pravo mjesta, gdje se ugovor ima da izvrši, jer se time za zrakoplovni prevoz, koji prolazi kroz mnoga pravna područja, ne može postići jedinstveno pravno mjerilo. Da se na medjudržavne saobraćajne odnose opet primijeni pravo one države, čije državljanstvo ima zrakoplov, bilo bi posve proizvoljno, jer za to nema medjunarodne pravne podloge. Kod obveza na naknadu štete po medjunarodnom privatnom pravu mjerodavno je pravo mjesta, gdje se šteta dogodila. Ovo se načelo ne će u cijelosti dati primijeniti na zrakoplovno pravo, jer je zrakoplovna šteta vezana za ugovor o osiguranju, čiji kontrahenti mogu biti podredjeni raznim pravima. Tako se problem opet vraća na ranije poteškoće ugovornoga prava. Ako se zrakoplovna šteta dogodi nad otvorenim mo-

1) Stražnicky, Unifikacija mjeničnog prava, Zagreb 1911.

2) H. Fick, Ueber Bausteine zur internationalen Unifikation des Handelsrechtes, Hildebrand's Jahrbücher für Nationalökonomie u. Statistik, Neue Folge. IX. sv.

Digitized by Google

rem ili bezdržavnim teritorijem, gdje nema mjesne nadležnosti, komplikacije su još veće. Ako pak dodju u oštetni odnos dva zrakoplova raznoga državljanstva, onda uopće nema mjerila, koje će se od pojedinih prava primijeniti. Iz ovo nekoliko konstatacija se vidi, da se zračni saobraćaj može samo onda sa uspjehom razvijati, ako ga uredjuje jedinstveno zrakoplovno pravo. Unifikacija zrakoplovnog prava je stoga u načelu opravdana. Zagovarali su je mnogi teoretičari; mnogi medjunarodni kongresi i instituti radili su na njenom ostvarenju i mnoge medjunarodne konvencije bile su od nje inspirirane.

Ovo nastojanje nije do sada uspjevalo, jer mu je smetala politička organizacija društva i time nastala raznolikost shvaćanja. Zrakoplovstvo je danas odlučan čimbenik u obrani zemlje. Država ima jednak interes na državno kao i na privatno zrakoplovstvo. Zato se i u zrakoplovnom pravu svake države toliko naglašava državni interes, koji uvijek nosi specifičnu oznaku pojedine države. Stoga će i zrakoplovno pravo pojedine države imati specifično državno obilježje. Nadalje je zrakoplovni saobraćaj takove prirode, da se bez naročitoga staranja državne vlasti ne bi ni mogao uredno obavljati. Tako je u zrakoplovnom pravu pored državnoga istaknut i javni interes. Zaštita javnoga interesa smatra se još uvijek manifestacijom državne suverenosti. Stoga će javni interes biti štićen isključivo domaćim zakonima (leges territorii), koji opet nose eminentno nacionalno obilježje. Zato je posve prirodno, da državni i javni interes, koji se u zrakoplovnom pravu toliko ističu, sprečavaju njegovu unifikaciju.

Pored ovih političkih zapreka prigovara se unifikaciji i sa pravne strane. Zrakoplovno pravo čini zasebno pravno područje više po svojim stvarnim nego pravnim osobinama. Ono se stoga u pravnom pogledu oslanja na opće gradjansko i trgovačko pravo. Zato u zrakoplovnom pravu nisu normirani svi privatnopravni odnosi, koji u zrakoplovstvu mogu nastati. Po općim načelima će vrijediti za te odnose propisi općega gradjanskoga prava kao njihov supsidijarni izvor. Naš zakon o zračnoj plovidbi (zvp) u čl. 72. i 75. dozvoljava doduše supsidijarnost općega gradjanskoga prava samo za prevozni posao, ali se iz duha samoga zakona vidi, da se taj propis ima ekstenzivno tumačiti. Posve je prirodno, da će se u zrakoplovnom pravu, ako se n. pr. pojave pitanja vlasnosti ili posjeda, o kojima zakon o zračnoj plovidbi ne govori, primjenjivati pravila općega gradjanskoga prava. Tim putem će opće gradjansko pravo vršiti snažan uticaj na zrakoplovno pravo. Tako će sistemi gradjanskoga prava, a naročito oni, koji su nastali na osnovu običajnoga prava i koji svi nose nacionalni značaj, prenositi taj značaj i na zrakoplovno pravo. Isto vrijedi i za trgovačko pravo. Ono ima prema zrakoplovnom pravu značaj općega trgovačkoga prava, pošto o specijalnim zrakoplovnim trgovačkim odnosima govori sâmo zrakoplovno pravo. Zakon priznaje trgovačkomu pravu u zrakoplovnim odnosima širu supsidijarnost nego općem gradjanskomu pravu[3]). Pošto trgovačko pravo — kako smo već kazali — ima izvjestan

[3] čl. 30., 72. i 75. našega zak. o vazd. plov.

Digitized by Google

nacionalni i lokalni značaj, očitovat će se uticaj toga i u zrakoplovnom pravu. Iz ovoga se dade zaključivati, da će opće gradjansko i trgovačko pravo iste razloge, koji sprečavaju njihovu unifikaciju, prenositi i na zrakoplovno pravo.

Neki teoretičari u uificiranom zrakoplovnom pravu ne nalaze pravih uslova za njegov razvoj. Zrakoplovno je pravo od svih pravnih područja najmanje obradjeno, a nisu mu ni smjernice razvoja još definitivno odredjene. Pored takvoga stanja mnogim će zrakoplovnim institutima biti potrebna povremena izmjena ili reforma, a to bi se sa unifikacijom zrakoplovnoga prava upravo otežalo. Unificirano zrakoplovno pravo dobilo bi potpun izgled medjunarodnoga prava, koje se pojavljuje isključivo u konvencijama (medjunarodno običajno pravo ovdje ne dolazi u obzir). Put konvencija i njihovih ratifikacija je toliko nesavršen i dugotrajan, da zrakoplovno pravo uredjivano isključivo konvencijama, ne bi moglo držati korak sa ubrzanim razvojem saobraćajne tehnike. Zrakoplovno pravo bi tako zaostalo za pravnim životom i ne bi moglo odgovarati svojemu osnovnomu cilju.

Svi ovdje navedeni prigovori upućeni su na adresu formalne unifikacije. Formalna unifikacija u zrakoplovnom smislu znači stvaranje jedinstvenog zrakoplovnoga prava. I ako je unifikacija zrakoplovnoga prava toliko poželjna, sve štetne posljedice navedenih prigovora došle bi do izražaja samo onda, kada bi prelaz iz specifičnoga nacionalnoga u jedinstveno zrakoplovno pravo bio odviše nagao. Mi mislimo, da sa formalnom unifikacijom zrakoplovnoga prava ne treba žuriti, jer je teško izlučiti iz njega specifični državni i javni interes i prekinuti vezu sa pojedinim nacionalnim pravima, sa kojima zrakoplovno pravo stoji u organskoj vezi. Smatramo, da je cilju najshodnije, da se produži onaj put, kojim zrakoplovno zakonodavstvo već ide. To je put materijalne ili stvarne unifikacije, koja znači stvaranje — ne jedinstvenoga — već jednakoga zrakoplovnoga prava.

Gospodarski i saobraćajni posljedak stvarne unifikacije zrakoplovnoga prava je gotovo isti kao i posljedak formalne unifikacije. U jednom i drugom slučaju će nestati pravnih nejednakosti, koje su smetnja medjudržavnoga saobraćaja i zapreka medjunarodne solidarnosti. Saobraćaj domaćih gradjana sa inostranstvom će biti jednako omogućen i unapredjen. Zrakoplovna prava, koja su stvarno jednaka, mnogo će lakše naći kompromisnu točku sa pojedinim državnim i javnim interesima nego prava, koja bi bila formalno izjednačena. U pravnom će pogledu stvarna unifikacija značiti usporedan razvoj pojedinih nacionalnih prava, kojima će teorija iznalaziti pojmove zajedničke svima zakonodavstvima, služeći im tako za osnov. Kod primjenjivanja zrakoplovnoga prava nema stvarne razlike izmedju jedinstvenosti i jednakosti norama, jer je za tumačenje i analogiju važnija stvarna jednakost od formalne nejedakosti. Dakle medjunarodna stvarna unifikacija zrakoplovnoga prava će promicati njegove osnovne ciljeve jednako kao formalna unifikacija, premda sa idejnoga pravnoga gledišta treba želiti, da se ostvari i njegova formalna unifikacija.

Digitized by Google

Ovim nastojanjem označen je i razvoj zrakoplovnoga zakonodavstva. Kratak pregled zakonodavstva pokazuje, da ono ide za izjednačenjem zrakoplovnih prava, ostvarujući tako u konačnom cilju i njihovo jedistvo. Na polju javnoga zrakoplovnoga prava stvorena je pariška konvencija od 13. listopada 1919., koju većina država zbog njenih političkih tendencija nije u formalnom pogledu primila, ali su njena načela i propisi putem recepcije prešli u druge konvencije[4]) i nacionalne kodifikacije[5]). U redakciji Comité Juridique International de l' Aviation izlazi zračni kodeks (Code de l'air), koji doduše nema formalne zakonske snage, ali vrši vidljiv uticaj na pojedina zakonodavstva. Varšavska konvencija od 12. listopada 1929. je stvorila jedinstveno prevozno pravo u zrakoplovstvu, koje utiče na jednako normiranje prevoznih odnosa u većini pravnih područja. Imajući u vidu izjednačenje prava, pojedine države priznaju na svojem području pravna stanja, koja su nastala na području druge države i bez formalnih medjunarodnih odredaba. To je primjerice slučaj kod utvrdjivanja sposobnosti zrakoplova i kvalifikacije zrakoplovnoga osoblja.

Osim ovoga zvaničnoga nastojanja na stvarnu unifikaciju zrakoplovnoga prava utiče mnogo i privatna inicijativa. Na tome uzimaju vidnoga učešća medjunarodna trgovačka komora i International Air Traffic Association (I. A. T. A.), posljedja osnovana 1919. u Haagu. Važno je još spomenuti, da u nedostatku pojedinih propisa prevoznoga prava pojedina zrakoplovna preduzeća utanačuju kolektivno uslove, kojih se drže kod zaključivanja pojedinih prevoznih poslova, te ih jednako primjenjuju kako u unutrašnjem tako i u medjunarodnom saobraćaju. Na taj način dobivaju ova utanačenja snagu medjunarodnoga običajnoga prava i time saradjuju na stvarnoj unifikaciji t. j. izjednačenju zrakoplovnoga prava. Može se kazati, da je u glavnom recepcija i imitacija onaj put, kojim se postizava izjednačenje zrakoplovnoga prava.

Kada se jednom pojedina zrakoplovna prava izjednače, bit će veoma mali korak do njegove formalne unifikacije, u koliko to podesni politički momenti dozvole. Zadatak pravnika stručnjaka samo je u tome, da rade u pravcu izjednačenja zrakoplovnoga prava i tako stvaraju čvrstu osnovu za njegovo buduće ujedinjenje t. j. formalnu unifikaciju. Što je jednakost zrakoplovnoga prava veća, bit će i medjunarodno političko raspoloženje za njegovo jedinstvo jače. Da se i sa te strane vodi računa o unifikaciji zrakoplovnoga prava, dokazuje to, da je pariška konvencija stvorila stalan odbor Commission Internationale de Natigation Aérienne (C. I. N. A.) i dala mu u administrativno-tehničkim pitanjima naddržavnu zakonodavnu vlast. I ako ova vlast nije velika, znači ona prvi važan korak u budućem nad-državnom zakonodavstvu, koje će kao medjunarodni politički čimbenik kod konačne unifikacije zrakoplovnoga prava imati posljednju riječ.

[4]) Takva je Convention Ibero-Americain de la Navigation Aérienne (C. I. A N. A.) zaključena 1926. u Madridu.

[5]) Na pr. u naš zakon o vazdušnoj plovidbi.

Digitized by Google

Zaštita zemljoradnika u slučaju ovršnoga zakupa

Napisao dr. Vuković Mihajlo, sudac.

Zakon o zaštiti zemljoradnika osnovan je sa specijalnom tendencijom, da se od zemljoradničkoga staleža otklone posljedice savremene ekonomske krize. Zakon nastoji, da to postigne ograničenjem pojedinih ovršnih radnja[1]). Time on dira u autonomiju privatnopravne, subjektivne sfere i tako dolazi u sukob sa općim pravnim shvaćanjem, koje je inače racionalni osnov za primjenu svakoga privatnopravnoga zakona. To znači, da su propissi zakona o zaštiti zemljoradnika heteronomni i da moraju biti naročito savršeni, da bi mogli udovoljiti onim socijalnim svrhama, kojima su namjenjeni. Ako se to nastoji postići ograničenjem pojedinih ovršnih radnja, moraju se one tako točno obilježiti, da o tome prilikom primjene ne nastane nikakav spor. Zakon o zaštiti zemljoradnika ima u tom pogledu nedostataka, jer ništa ne govori o odnosu ovršnoga zakupa, koji se u pitanju zaštite zemljoradnika ubraja medju najvažnije institute ovršnoga prava[2]).

Sve ovršne radnje, koje u cilju zaštite zemljoradnika treba ograničiti, zakon je označio pozitivno i negativno. Njihovo pozitivno obilježje sastoji u tome, što su ovršne radnje, koje se imaju ograničiti, označene poimence, kao što je prinudna prodaja i prinudna uprava, a negativno u tome, što je zakon sintetički i analitički naveo sve neograničene ovršne radnje, ostavljajući praksi, da ona odatle sama izvede zaključak, koje su ovršne radnje prema tome ograničene. Iz negativne sintetičke definicije čl. 1. st. 3. uredbe, da pod ograničenje ne spadaju one ovršne radnje, kojima se ne oduzima posjed i uprava stvari, slijedi, da će biti obustavljene samo one ovršne radnje protiv zemljoradnika, kojima se oduzima posjed i uprava stvari. Ako se ovaj izvod dovede u vezu sa pozitivnim obilježjem ograničene ovršne radnje, može se kazati, da se u cilju zaštite zemljoradnika imaju obustaviti prinudna prodaja, prinudna uprava i sve ovršne radnje, kojima se oduzima posjed i uprava stvari. Ovim pravilom, koje se tumačenjem dade izvesti iz teksta zakona, stvoren je dosta siguran kriterij za odredjivanje, da li se u cilju zaštite zemljoradnika ima obustaviti i ovršni zakup njegovog imanja.

Sa pozitivnoga gledišta postoje dvije pojmovne kategorije ovršnih radnja, koje spadaju pod obustavu t. j. prinudna prodaja i prinudna uprava. Sa prinudnom prodajom nema ovršni zakup nikakve pojmovne veze, jer prinudna prodaja znači oduzimanje vlasnosti, a ovršni zakup samo oduzimanje posjeda i uprave. Naprotiv postoji pojmovna veza izmedju prinudne uprave i ovršnoga zakupa, jer je u oba

[1]) Čl. 1. st. 3. uredbe za izvršenje zakona o zaštiti zemljoradnika — Sl. Nov. br. 131/32.

[2]) Pitanje zaštite zemljoradnika u slučaju ovršnoga zakupa je sporno samo na onim pravnim područjima, gdje se u ovršnom zakonu predvidja institut ovršnoga zakupa.

Digitized by Google

instituta sadržano oduzimanje posjeda i uprave. To znači, da ovršni zakup spada pod pojam prinudne uprave, a ne pod pojam prinudne prodaje. Ovo je diferenciranje u suglasnosti i sa općim ovršnim propisima. U § 211. ovrš. postupnika[3]) pravi se ista kategorijska razlika izmedju ovrhe na supstanciju i ovrhe na plodoužitak stvari, pa će i u ovom slučaju ovršni zakup potpasti pod pojam ovrhe na plodoužitak, a ne pod pojam ovrhe na supstanciju. Dakle i sa pozitivnoga gledišta zakona o zaštiti zemljoradnika[4]) kao i sa gledišta općih ovršnih propisa sadržan je u pojmu prinudne uprave i ovršni zakup.

Sa negativne strane u zakonu se ističe, da pod ograničenje ne spadaju one ovršne radnje, kojima se oduzima posjed i uprava. Odatle slijedi, da se u cilju zaštite zmljoradnika ima obustaviti i ovršni zakup, jer je on takova ovršna radnja, koja oduzima posjed i upravu stvari. Dakle i sa negativnoga gledišta ima se pod pojmom prinudne uprave razumijevati ovršni zakup i uslijed toga u cilju zaštite zemljoradnika obustaviti.

Pitanje ovršnoga zakupa nije sa ovim konačno riješeno, jer se sa formalnoga gledišta pravi razlika izmedju pravosnažnog i nepravosnažnog ovršnog zakupa. Prema tome je težište ovoga pitanja, da li pod obustavu spada samo nepravosnažni ili i pravosnažni ovršni zakup. Razlika izmedju pravosnažnosti i nepravosnažnosti ističe se samo kod prinudne prodaje, gdje se o njoj govori o zasebnom stavu (čl. 1. st. 1. uredbe). Kako je prinudna prodaja posebna pojmovna kategorija, koja se kao ograničenje ima restrinktivno tumačiti, jasno je, da se diferencijacija o pravosnažnosti prinudne prodaje ne može odnositi i na ostale ovršne radnje. O prinudnoj upravi govori se takodjer u posebnom stavu, koji je prema stavu prinudne prodaje disjunktivan. Tu se kaže »Dalje se za isto vrijeme obustavljaju sve prinudne uprave pomenutog imanja kao i oduzimanja pokretnih stvari zemljoradnika bilo ovo dozvoljeno u ovršnom postupku ili samo radi obezbjedjenja«. U pogledu pravosnažnosti ne pravi se ovdje nikakva razlika. Umjesto diferencijacije o pravosnažnosti govori se o »svim prinudnim upravama«. Kako je ovo poseban stav i po stilizaciji odvojen od prethodnoga stava, koji govori o pravosnažnosti prinudne prodaje, slijedi, da se diferencijacija o pravosnažnosti prinudne prodaje ne odnosi na prinudnu upravu, — a to znači, da će se u cilju zaštite zemljoradnika morati obustaviti svi, dakle i pravosnažni, ovršni zakupi.

Sama obustava ovršnoga zakupa nije u protivnosti ni sa općim pravnim propisima. Kad opći zakonski propisi predvidjaju, da u slučaju prinudne prodaje kao i u slučaju stečaja prestaje ugovorni zakup, onda odatle argumento a maiori slijedi, da će to vrijediti i za ovršni zakup bez ikakvog uticaja i na obustavu ovrhe u slučaju zaštite. Dakle obustava ovršnog zakupa, koji oduzima posjed i upravu stvari, ne samo da je u suglasnosti sa zaštitom zemljoradnika, nego se ne protivi ni općim ovršnim propisima.

[3]) koji je na snazi na vojvodjanskom pravnom području.
[4]) Zakon o zaštiti zemljoradnika od 19. travnja 1932. Sl. Nov. br. 91/32.

Digitized by Google

Pored toga obustava ovršnoga zakupa je u suglasnosti i sa propisima materijalnoga prava. Ovršnim zakupom osniva se pravni odnos ne samo izmedju ovrhovoditelja i ovršenika, već i izmedju ovršenika i ovršnoga zakupnika. Ovršni je zakupnik uživalac, s kojim se u slučaju obustave zakupa postupa kao sa poštenim posjednikom, te mu na osnovu toga pripada naknada po propisima i načelima materijalnoga prava. Plodovi, koji još nisu odvojeni od zemljišta, nisu samostalan pravni objekt i stoga se u slučaju obustave zakupa zajedno sa zemljištem vraćaju ovršeniku. Naprotiv plodovi, koji su još prije predaje odvojeni od zemljišta, idu ovršnomu zakupniku. Da li ih on stiče separacijom ili aprehenzijom, rješava se po propisima o sticanju plodova Zakupninom kao civilnim plodom takodjer se postupa po propisima, koji vrijede za ostale plodove. Isplata zakupnine se obustavlja, a već plaćena zakupnina ide u ovršnu masu. Za troškove, koje je ovršni zakupnik uložio u zemljište, pripada mu naknada u smislu § 519. ogz-a. Ovršnomu zakupniku ima se dati naknada kao poštenomu posjedniku za sve one troškove, koje je učinio u cilju dobivanja plodova. Za ostale troškove i koristi pripada mu djelimično jus tollendi, a djelimično mu se oni naknadjuju razmjerno prema vremenu, kroz koje je zemljište uživao. Odavde opet zaključujemo, da obustava ovršnoga zakupa nije u protivnosti ni sa općim propisima materijalnoga prava.

To, što obustava ovršnoga zakupa nije u protivnosti sa općim propisima formalnoga i materijalnoga prava, znači, da će ona tim prije biti dopuštena po zakonu o zaštiti zemljoradnika, koji je specijalan i izniman zakon, a bez obustave ovršnoga zakupa, kojemu u zemljoradničkoj zaštiti pripada važno mjesto, ne bi se ni sama svrha zakona mogla postići.

Polazeći sa gledišta, da je zaštita zemljoradnika osnovana na javnom interesu, zakon je predvidio, da se i ovršni zakup jednako ostalim ovršnim radnjama obustavi po zvaničnoj dužnosti. To izaziva opet izvjestan pravni postupak, o kojemu se u zakonu o zaštiti zemljoradnika takodjer ništa ne govori. U slučaju obustave po zvaničnoj dužnosti ovršni će se zakup likvidirati tako, da će se u zemljišnoj knjizi provesti brisanje zabilježbe o prinudnoj upravi, pod kojom se razumijeva i ovršni zakup i upravitelju narediti, da zemljište preda ovršeniku, a sudu polcži račun o dosadanjoj upravi. O svemu tome sud će izvijestiti a eventualno i saslušati zainteresirane stranke. Sav taj postupak sadržan je u propisima §§ 104. i 105. novoga zak. o izv. Ti propisi nisu još formalno stali na snagu, ali se oni zbog svog općega značenja mogu i pored toga primjenjivati. Prema tome je neshvatljivo, zašto zakonodavac u povodu zakona o zaštiti zemljoradnika nije i ovim propisima dao formalnu važnost kao i propisima §§ 65., 69., 113., 119., 133., 134., 148., 165., 209. i 230. novoga zak. o izv.

Iz ovoga izlaganja možemo izvesti zaključak, da je ovršni zakup takva ovršna radnja, koja ima značaj prinudne uprave, te se po zakonu i uredbi o zaštiti zemljoradnika ima obustaviti i onda, kad je već i pravosnažnom postala. Ovršni zakup je takva ovršna radnja, kojom se oduzima posjed i uprava zemljišta, te koja osjetljivo dira u privatnopra-

Digitized by Google

vnu sferu zemljoradnika. Stoga, kada se ona u slučaju zaštite zemljoradnika ne bi obustavila, bio bi time promašen i osnovni cilj samog zakona o zaštiti. Obustava ovršnog zakupa je derivativan propis zakona o zaštiti zemljoradnika te se u interesu zaštite zemljoradnika ima striktno primjenjivati. U praksi se pitanje obustave ovršnoga zakupa javilo kao sporno ne zbog nekih teorijskih razloga, već zato, što zakonodavac ovo za praksu toliko važno pitanje nije u tekstu zakona ni spomenuo.

Determinizam i krivično pravo

Predavanje, što ga je 31. listopada 1931. održao u Pravničkom udruženju u Vršcu dr. Ćulinović, sudac.

(Svršetak)

U pravnoj nauci skoro prevladava deterministično shvaćanje, a novije zakonodavstvo sve je u znaku sigurnoga, pa makar i postepenoga skretanja k determinizmu. Još dandanas istina nigdje, izuzevši sovjetski »Ugolovnoj Kodeks«, nisu sasvim dosljedno provedena sva načela determinizma. Većinom se za sada stalo na pola puta i zadovoljilo sa t. zv. dvojakim sankcijama. Normirajući kaznu za zabranjene protupravnosti velika je većina tih modernih krivičnih zakonika (a slično tomu i naš krivični zakon od 27. siječnja 1929.) normirala i t. zv. mjere bezbjednosti — socijalno zaštitne mjere.

Pregledavajući ovaj letimičan prikaz našega problema, nameće nam se i nehotice misao, da je determinizam ipak možda umjesniji i točniji od indeterminističkoga shvaćanja, jer zauzima makar postepeno maha na štetu indeterminizma, koji za sobom ima najjače oružje — tradiciju. Da li je zaista točna ova pretpostavka o osnovanosti determinizma, a netočnosti indeterminizma?

Svakako postoji izvjestan razlog, koji je zakonodavce prisilio, da makar djelimično otstupe od tradicionalnoga načina posmatranja ljudskih radnja i da pribjegnu ovomu zazornomu načinu shvaćanja. Očigledno ih je na to ponukalo osvjedočenje, da sam indeterminizam nikako nije dovoljan, da razjasni i prikaže delikventa i delikt u pravom, zbiljskom svijetlu. Očevidno su i mnogi protivnici determinizma morali dopustiti, da je indeterministička krivnja pored sve njene neosporne starosti zaista nemoćno sredstvo za točno prosudjivanje antisocijalnosti, da ta krivnja nije točna prizma, kroz koju možemo nepomućeno razgledati bit i sadržinu antisocijalnosti i odrediti prema tomu pravu mjeru socijalne represije antisocijalne volje. Mi ćemo pokušati u najkraćim linijama, da prikažemo i jedan i drugi smjer onako, kako se odražava na najosjetljivijem polju ljudske, socijalne djelatnosti, u krivičnom pravu.

Determinizam i indeterminizam. — Uzmimo jedan od poznatijih slučajeva modernijega kriminaliteta — slučaj düsseldorfskog sadiste Petra Kürtena. Neosporno je utvrdjeno, da je taj čovjek bio nasljedno opterećen, da su mu mnogi predji bili skloni zločinu i pijanstvu, a on sam da je bio pato-

Digitized by Google

loški tip — sadista, t. j. da je ubijao iz uživanja. Uza sve to osudjen je na nekih 60 godina robije i na smrtnu kaznu.

Taj je slučaj pratio cio kulturni svijet i mnogi zaista nisu očekivali ovakvu presudu. Valjda nije bilo ni jednoga normalnoga čovjeka, koji bi te njegove zločine opravdavao i očekivao, da ga sud pusti na slobodu, da opet nastavi svoja nedjela. Ali kada je izrečena presuda, vidjelo se jasno, da je presudjivanje delikata na bazi krivnje skroz netočno i pogubno. Sudjenje ljudskih radnja kroz prizmu krivnje pokazalo se i u ovom slučaju kao pusto nagadjanje i tapkanje po mraku.

Sasvim je umjesno i dosljedno indeterminističkomu shvaćanju, što je sadista Kürten proglašen krivim, jer njega su liječnici proglasili ubrojivim, a nesumnjivo je dokazano, da je on počinilac svih onih grozota. On je dakle sva ona zla djela htio i to slobodno htio, dakle je kriv, te je kazna odmjerena prema njegovoj krivičnoj odgovornosti, dakle pravedna.

Ali postavimo si pitanje, da li je zaista Peter Kürten kriv. Krivnja — rekosmo — uključuje u sebi uzročnu vezu izmedju počinioca i djela. Krivnja pretpostavlja htjenje, koje je kao takvo samo po sebi izazvalo odnosnu promjenu u vanjskom svijetu. Kriv biti znači dakle svojom voljom izazvati neku protupravnost. Nije kriv onaj počinitelj protupravnosti, koji je onako morao htjeti, nego onaj, koji je drukčije mogao htjeti, pa je izabrao baš tu protupravnost. Kod krivnje volja je osnovni čimbenik, ona je nosilac i uzročnik odnosnoga zbivanja.

Pri tomu valja naglasiti, da krivnja pretpostavlja slobodno htjenje, t. j. ono, koje nije ničim odredjeno. I onaj počinilac protupravnosti, koga su na to natjerali drugi čimbenici (silom ili prevarom, itd.) i on je htio ovu protupravnost, ali nije htio slobodno. Za krivnju treba dakle da dotičnik ovu protupravnost slobodno hoće, da ju je izabrao pored mogućnosti, da se i na protivno odluči.

Ako je netko hipnotiziran izvršio kakvu protupravnost, on je tu protupravnost i htio, ali nitko ne može reći, da je on za to kriv — jer nije slobodno to htio. Uobičajilo se istina danas, da se govori o krivnji i onda, kada nema ni krajnje mogućnosti ove prividne slobode odlučivanja.

Za krivnju je potrebno, da je ona sama, htjenje kao takvo samo po sebi nosilac i čimbenik, izazivač promjene u vanjskom svijetu. Ako volja nije slobodna, tada ona nije izazivač, nego sprovodnik odredjenih motiva. Tada volja nije uzročni čimbenik, jer je protupravnost izazvao skup motiva i za njih bi se moglo možda reći, da su »krivi«.

Ispitajmo dakle, da li je ovaj sadista Kürten bio kriv, t. j. da li je on sva ona zla djela s l o b o d n o h t i o. Ako je utvrdjeno, da je bio nasljedno opterećen i da je patološki tip, moramo ustanoviti, da su ti momenti svakako igrali neku ulogu pri njegovom odlučivanju na zločinstva.

Svaki je nepristrani posmatrač morao odmah pomisliti, da je taj zločinac lud, jer normalan čovjek ne bi počinjao takva zlodjela. I kada se ustanovilo, da je to počinio nasljedno opterećeni i patološki tip Kürten, da li je osnovano, što ga je sud proglasio krivim? Prema toj presudi znači, da je on ta zla djela slobodno htio, da je njegova volja bila slobodna u odlučivanju i da je ona sama po sebi izazvala te zločine.

Kraj ovoga utvrdjenja će se pobuniti i najpomirljiviji indeterminista, jer se indeterminizam pod pritiskom činjenica danas već toliko

Digitized by Google

»evolvirao«, da je od pravog indeterminističkoga stanovišta jako malo preostalo. Po indeterminističkomu današnjemu(!) stanovištu nije suprotno slobodi volje, ako se ustanovi, da je na odluku volje uticala ova ili ona okolnost. Ovo je medjutim sasvim krivo. Sloboda volje znači potpunu samostalnost i nevezanost u odlučivanju; znači, da je sama volja jedini i isključivi uzročnik odnosne promjene u vanjskom svijetu. Čim se tomu čimbeniku doda ma i jedna okolnost, koja je na nj mogla uticati i skrenuti mu prvotni smjer, već se ne može govoriti o slobodi odlučivanja. Čim se pretpostavi ma i jedan motiv, već je svršeno sa slobodom htjenja; volja je išla onim tokom, koji je makar i u najmanjoj mjeri izgradio i taj motiv. Ako se u našem slučaju dopusti, da je na odluku toga sadiste uticao njegov predživot, loše vaspitanje, nasljedjena sklonost k zlu, prilike i drugo, već se mora ustvrditi, da je njegovu odluku pored ostaloga — pored njegovog unutarnjega raspoloženja k zlu, predstavljene probiti i t. d. — takodjer izazvao i skup ovih motiva, čiju uticajnu snagu nitko ne može osporavati. Čim slobodnom htjenju dakle dodamo motive, već nema slobode odlučivanja.

Prerazni su motivi, koji utiču na našu volju. Pored nasljedja, tjelesne konstrukcije, zdravlja, dobi, spola, psihičkih nastrojenja, imovinskih i drugih interesa, vaspitanja, društva ima i takvih elemenata u odlučivanju, koje mi ne možemo razaznati, ali ih možemo uvijek naslutiti. To je ono podsvjesno u nama, koje često čini prevagu u odlučivanju i nužno odredjuje volju. Ovo nama uvijek nepoznato, podsvjesno u nama nije nikakav dokaz za opstojnost slobode volje, nego baš nasuprot ono je dokaz, da pored poznatih nam motiva volju odredjuju i takvi elementi, koje mi u dani čas ne možemo razaznati. Sjetimo se samo primjera naših blizanaca, pa kažimo otvoreno i iskreno, da li je i jedan od njih pri odlučivanju voljom ikada bio slobodan, t. j. nevezan o sve ove motive, da je postupao bez obzira na uticaj vaspitanja, sredine, nasljedja, rasnih odlika, klime, imovinskih i drugih interesa. Nitko ne će reći, da na njihovu volju nisu uticali i ovi momenti. A... u tom slučaju nije od slobode volje baš ništa preostalo. Oni su u tom odlučivanju bili upravo toliko slobodni kao i Dunav, koji teče odredjenim tokom. Dunav, istina, može i promijeniti ovaj tok, ali je za to potreban neki uticaj i to jači od ovoga, koji ga sili, da sada ovako teče.

Omnis effectus habet causam — rekao je sv. Toma Akvinski. Sve što biva ima svoj uzrok. Sve je u svijetu podredjeno najvišemu zakonu uzročnosti. Nema ni jedne promjene u svijetu, a da ona nije posljedica nekoga uzroka. Odkuda najednom, da tašta ljudska volja bude neka izuzetnost?! Kakva je to povlastica za ljude, da budu izuzeti od ovoga općega zakona uzročnosti. Godišnje se dobi mijenjaju iz uzroka van njih; nastaju kiše, vjetrovi, magle, ljeto, zima, sve iz uzroka van tih pojava, samo je ljudska volja jedini nosilac i uzrok same sebe!

Suviše je preuzetno tvrditi, da je volja sama sebi uzrok i da je ona sasvim slobodna, da može »čak i ne htjeti«, kako to kitnjasto kaže pomenuti već indeterminista W. Sauer (Grundl. d. Strafr.).

Ako Kürten pri odlučivanju nije bio slobodan, ako je dakle njegova volja nužno bila odredjena motivima, koje on nije mogao ili nije ni htio da savladava, sasvim je pogrješno proglasiti ga krivim i kazniti ga na toj fiktivnoj osnovici. Ako nema govora o slobodi volje, ne može biti ni riječi o

Digitized by Google

krivnji, jer — rekosmo — krivnja pretpostavlja slobodno htjenje kao uzročnik nastalih protupravnih promjena u vanjskom svijetu.

Za slobodu volje govore dva t. zv. dokaza: psihološki dokaz, koji leži u našem ubjedjenju, da je volja zaista slobodna, i etički dokaz, t. j. da je sloboda volje zahtjev etičke nužde.

Kada neuki pastir promatra sunce, njemu se čini, da se ono kreće, a zemlja da miruje. I seljaka ne ćete uvjeriti, da se zemlja okreće oko sunca. Njemu se tako čini i to je tako. Ipak ne će nikomu pasti na um, da na toj osnovici pobija Galileja i Kopernika.

I kod slobode volje čini nam se, da ona sama po sebi odlučuje ljudskom radnjom, slično kao sprovodnik struje. Mnogima se čini da baš taj električni vod uzrokuje svijetlo, a nitko ipak, koji pozna stanje stvari, ne će tvrditi, da svijetlo ne uzrokuje elektriciteta, nego onaj sprovodnik.

Oko t. zv. etičkoga dokaza splelo se mnogo nepotrebnoga patosa. Tako n. pr. Jules Simon (u »Le Devoir«) kaže, »... uništite vjeru u slobodu volje i društvo će propasti zajedno s njom«. A mi smo svi živi svjedoci velike neosnovanosti ove izreke. Mi vidimo, da društva i dalje opstoje i bez obzira na to, da li je tamo »uništena« sloboda volje ili nije. Zaista treba mnogo smionosti, pa da se odrekne svaka moralnost jednomu čestitome sljedbeniku velikoga Martina Lutera ili kojemu ispravnomu fatalisti Muslimanu i to samo zato, jer ne će da čuju za slobodu volje, kako bi se za volju indeterminista mogla održati njihova teza o umjesnosti krivnje u kaznenom pravu.

Kada je već riječ o etičkom dokazu potrebno je istaknuti, da je baš kod krivnje bitno izobličena ova etika. Ako je naime nešto u lijevoj ruci ne moralno, ne će biti časnim ni onda, premijestimo li taj predmet u desnu ruku. Kada svaka pravno uredjena zajednica zabranjuje i kao nemoralno i asocijalno kažnjava osvetu pojedinca i upućuje na društvenu reakciju protiv nanesenih nepravda, kako se dade opravdati usvajanje osvete u kaznenom pravu?! Ako je osveta asocijalna kao obrambeno sredstvo pojedinca, kako ona postaje socijalnom u rukama društva?

Indeterministe misle, da su najjači u tvrdnji, da je determinizam nesposoban, da konstruira krivičnu odgovornost na drugoj osnovici, izuzevši krivnju. Ako nema krivnje — kažu oni — tada nema ni mogućnosti kažnjavanja i društvo će ili biti prisiljeno, da počinja svojim članovima nepravde, kažnjavajući ih proizvoljno, ili da se liši ove najosnovnije svoje zadaće i da samo za sebe uskori svoju propast.

Država će uvijek vršiti svoju zadaću, da čuva nepomućeni pravni poredak. Te svoje osnovne funkcije društvo se ne će odreći ni za volju determinista ni indeterminista. Ipak nije sasvim irelevantno, da li će socijalna represija antisocijalnosti uslijediti na fiktivnoj ili na stvarnoj osnovici.

U posljednjoj svojoj liniji krivnja dovodi do osvete, koja nije socijalna, a pored toga ona ne pogadja samo dno antisocijalnosti, nego se obzira samo na površinu. Ako ćemo ispitivati bitnost električnoga svijetla, mi ne smijemo zastati samo na ispitivanju sprovodnika struje, jer odatle ne ćemo mnogo razaznati. Ako ćemo proučavati neku pojavu, mi moramo zaći do samih njenih uzroka, a ne zadovoljavati se vanjskom pojavom stvari.

Digitized by Google

Što bi svako od nas rekao za liječnika, koji liječi bolest samo po njezinim spoljnim simptomima, i ne brine se za uzroke, koji leže u unutrašnjosti te bolesti. Jednom bi tog liječnika zvali i — više nikada.

Takvomu liječniku naliče indeterministe, koji se zadovoljavaju vanjštinom kriminaliteta, razmatrajući samo spoljnu pojavu volje i ne zalaze u unutrašnjost te pojave, da traže uzroke, čija je posljedica ova antisocijalnost. Prigušavati na taj način antisocijalnost znači ne pogadjati cilja. Socijalno sredstvo represije antisocijalnosti, koje ne pogadja cilja, treba svakako odbaciti i potražiti ono, koje je celishodnije.

Kazneno se pravo ne može i ne smije zadovoljiti sistemom krivnje. Istina je, da se ono gotovo još posvuda nominalno drži toga sistema, ali je u stvari već dosta daleko odmaklo od strogoga indeterminističkoga shvaćanja. Dostatno je uputiti na razne okolnosti, koje se kao determinante priznaju oko počinjena djela, kao i na novi dvojaki sistem kaznenopravnih sankcija, od kojih t. zv. mjere bezbjednosti sve više potiskuju kaznu.

D e t e r m i n i s t i č k i k a z n e n i z a k o n. — Dosadanje indeterminističko krivično pravo osniva svoju socijalnu represiju antisocijalnosti na krivnji, te dosljedno tomu i na odmazdi. Osveta je zauzela najvidnije mjesto u pojmu kazne. Kazna je pravedno nanašanje zla — kažu oni. Talionsko načelo istina nije načelno priznato više, ali se ono u stvari i dalje sprovodi. Takvo nam je shvaćanje ušlo već u krv. Zašto da se čudimo prostodušnim Amerikancima, koji sadistički linčuju kakvoga crnačkoga osumnjičenika i misle, da tako izvršavaju i slijede najveću socijalnu vrijednotu — pravednost. Svi mi tako mislimo. Svi mi, počevši od genijalnoga Rousseau-a, koji je u svojem »Društvenom ugovoru« na jednom mjestu (Peto poglavlje, »Pravo na život i smrt«) istaknuo, da zločinac »time, što vrijedja društveno pravo, postaje buntovnikom i izdajicom svoje domovine, kršeći njene zakone, prestaje on ujedno biti njezinim članom, dapače i ratuje protiv nje. U tom slučaju opstanak države se kosi s njegovim opstankom. Jedan od obojice mora propasti. pa kad se krivca osudjuje na smrt, čini se to protiv njega ne kao državljanina, nego kao neprijatelja«. Vidoviti pisac »Emila« doveo je to skladno u vezu s svojim stanovištem o postanku države, ali je pri tom zaboravio osnovnu liniju svake pravno uredjene zajednice — socijalnost. Zaboravio je, da se protiv delinkventa ne može primijeniti načelo nužne i opravdane obrane, jer bi se to moglo reći samo za vrijeme, dok ovaj počinja zabranjenu protupravnost. Čim je delikt dovršen, više nema govora o pravednoj i nužnoj obrani, kojoj bi bila svrha, da se odbije taj (inače prestali već) protupravni napadaj. Poslije delikta država ima sto drugih mogućnosti, da sebe zaštiti od latentnoga kriminaliteta odnosnoga delinkventa, a skidanje glava radi odmazde samo je reakcija afekta, koji nije socijalan.

Determinizam je mjesto krivnje postavio socijalnu opasnost, a mjesto kazne socijalno zaštitne mjere.

S o c i j a l n a j e o p a s n o s t mnogo točnije mjerilo za potrebu socijalne reakcije nego li fiktivna krivnja. Socijalna represija zločinačke sklonosti odredjuje se onoliko, koliko je potrebno, da se suzbije socijalna opasnost, koju pretstavlja odnosni delinkvent.

Digitized by Google

Kako će se ustanoviti socijalna opasnost? Ispitivanjem uzroka, koji su doveli do zabranjenoga i kažnjivoga učina. Determinizam ide do motiva zločina i njih suzbija. Samo je tako moguće suzbiti antisocijalnost. Prigovorit će se, da je možda teško ustanoviti točnu visinu socijalne opasnosti. Svakako, ovo ne će uvijek biti lako, naročito kod pokvarenih i prevejanih delinkvenata, koji se pred vlastima znadu prenavljati. Ali — upitajmo se, po kojem je osnovu odredjena za izvjesnu kradju kazna od 3 mjeseca zatvora, a ne od dvije godine robije. I sami indeterministe odavna više se obaziru na ovu socijalnu opasnost, nego li na krivnju. Kada bi socijalnu sankciju primjenjivali samo prema ukazanoj krivnji, tada ne bi skoro ništa mogli odrediti. Oni se bezuslovno moraju upitati, zašto je taj delinkvent ovo djelo počinio. Ovo pitanje dovodi ih do determinizma — pa htjeli oni to ili ne.

Deterministička je sankcija mnogo socijalnija, nego li indeterministička kazna. Dok se ova osniva na afektuoznoj osveti, nanašanju zla radi zla, dotle su socijalnozaštitne mjere usmjerene isključivo na socijalnu svrhu.

Sjetimo se sadiste Kürtena i razgolićena kazna na osnovici društvene osvete ukazat će nam se u svoj pogubnoj svjetlosti. Neosporno je utvrdjeno, da je taj delinkvent bio bolestan tip, pa ipak kaznilo ga društvo radi... socijalne pravednosti. Tko kaže za liječnika, kada daje točnu medicinu, da postupa pravedno?! Ako je taj čovjek zaista bolestan, čemu onda i s kojim pravom, da mu se svetimo, kada drukčije i nije mogao htjeti?! Zar nismo krivi i mi sami, što je došlo do tih zločina? Zašto smo mu dali prilike za to? Zašto ga nismo pazili, zašto nismo sprečavali sadistu, da dodje do prilike, da ubija iz svojih bolesnih nagona?! Zar nije kriv i njegov djed i pradjed, koji se opijao do besvjesti, koji ga je možda i začeo u teškoj bolesti, čiji su tragovi ova zločinstva?

U čemu se sastoji krivnja toga čovjeka, komu se na licu odrazivala nasljedjena antisocijalnost? Zar je kriv zato, jer je htio onako, kako je morao? Zašto se društvo pograbilo te fikcije o slobodi volje i u ovakvim jasnim slučajevima, kada je očito, da je volju odredjivalo sve drugo samo ne sloboda i nevezanost o motive?!

Pa zar se postigla socijalna svrha time, što se socijalna represija antisocijalnosti izrekla na osnovici, koja ne postoji? Može se tu prigovoriti, da bi Kürten kao nepopravljivi zlikovac i onako morao završiti, ali taj prigovor pri načelnom shvaćanju nije osnovan.

Besmislena je mržnja, koju društvo gaji naprama delinkventima. Ona pokazuje samo to, da mi još ne shvaćamo pravu bit zločina. Zašto da mrzimo čovjeka, komu je lice izgrizao rak, ili koji trpi od teške tuberkuloze?! Komu pada na um, da prezire bližnjega, jer je mnogo nazebao!

Ako zločin sagledamo u pravom njegovom svijetlu i sidjemo do samih, njegovih dubina, tada ne ćemo prezirati zločinca. Možda ćemo u njemu vidjeti i nas same, možda ćemo sagledati sav gad, koji su njegovi predji potajno kroz vijekove kupili i sada je izbio na javu.

A možda ćemo se i upitati: a koja je naša zasluga, što smo do sada ostali pošteni? Sjetimo se samo onoga primjera s blizancima!

Zločin je moralna bolest i s delinkventom treba postupati kao s bolesnikom. Postupajući tako, ne ćemo se na njemu nezasluženo osvećivati i tako

Digitized by Google

besciljno kompromitirati pravednost — najvišu socijalnu vrednotu. Mi ćemo ići do korijena zla i njega ubiti — znači izliječiti ne samo pojedinca, nego i obezbijediti društvo od budućih napada.

Ni u jednom zločinu nema individualne krivnje, jer zlo nije nikada stvorene od jednom. Ispred njega ima nebrojeno mnogo njegovih uzroka, od kojih mnoge mi i ne naslućujemo. Ispred mnogih zločina možda se niz uzroka njegovih vuče do naših najstarijih predaka. I oni su uticali na ovakvu odluku delinkventa. Od kuda sada da proglasimo krivim za to samo počinitelja! Zločin nije samonikao!

M j e s t o k r i v n j e — s o c i j a l n a o p a s n o s t, m j e s t o o s v e t n i č k e k a z n e — s o c i j a l n o z a š t i t n e m j e r e! To je osnovica novih krivičnih zakonika i mi već danas po malo napuštamo zastarjeli sistem krivnje i osvete, pa polako — kao nehotice prilazimo ispravnomu shvaćanju zločina. To dokazuje osjećanje prijeke potrebe, da se to što prije u interesu društva ispravi.

Na kraju valja istaći, da je indeterminizam u suprotnosti i s našim hrišćanskim moralom. Dok je u Novom zavjetu rečeno »Ljubi bližnjega kao samog sebe«, mi se utrkujemo u medjusobnoj mržnji i bacamo se kamenom na onoga, koji je možda mnogo manje kriv za to djelo od nas samih. Dok je značajka kršćanstva p r a š t a n j e, dotle je oznaka indeterminističkoga shvaćanja slijepa m r ž n j a.

Determinizam u krivičnom pravu vodi upoznavanju i shvaćanju antisocijalnosti. Stvari oko nas treba poznati, treba uznastojati, da ih ugledamo u njihovom pravom, nepatvorenom svijetlu. Istine nam uvijek treba. Spoznavši pravu bit antisocijalnosti, mi ćemo zločin gledati sasvim drugim očima, nego li danas. Mjesto pogubne osvete ćemo težiti za popravkom zločinca, jer nitko nije ipak toliko pokvaren, da se ne bi mogao popraviti. Lombrozova teorija o rodjenom i nepopravljivom zločincu doživjela je neuspjeh samo za to, jer je za rodjenoga zločinca rekla, da je i nepopravljiv. A mi smo do sada mnogo puta vidjeli, da su i t. zv. neizlječivi u drugim krajevima i prilikama iznanadno ozdravili na veliko zaprepašćenje svojih liječnika. Neka taj bolesnik bude mrtav za nauku — kako se zagrižljivo izrazio jedan takav prevareni liječnik prorok — ali on će živjeti za društvo i svoju porodicu, a to je mnogo važnije, nego li sve netočne liječničke prognoze.

Pravo shvaćanje zločina ne dovodi do širenja kriminaliteta, jer će se prema visini antisocijalnosti morati primjenjivati potrebna mjera socijalne zaštite. Kada bi liječnici gledali samo na udobnost i veliku osjetljivost svojih pacijenata, jedva bi koji od njih ozdravio. A pravomu liječniku uvijek je glavno, da bolesnika ozdravi, pa makar to bilo i po cijeni velikih žrtava.

Točno shvaćanje antisocijalnosti će dovesti jednom do bolje sudbine u društvu. U tom društvu ne će biti čovjek čovjeku vuk, nego zajednički saradnik na velikoj našoj misiji — na oplemenjivanju i usavršavanju čovječanstva. Osvetom se nije nitko oplemenio. Samo razumijevanjem i ljubavlju.

Na taj način će nestati mnoge socijalne laži, koje danas žive od naših pogrješnih shvaćanja. Na taj način možda ćemo ipak jednom doći do bolje sreće, do boljih dana, nego li su ovi naši, — do raja na zemlji.

Digitized by Google

Obrisi automobilskoga prava

Napisao Gorničić Josip, inspektor min. trg. i ind. i s.

Kodifikacija, ili samo kratka kompilacija, — površno tumačenje vrela i motora, jednog valjajućeg prava, pravnih pravila generalne i specijalne naravi, — posao je težak, zakučast i nezahvalan. Slučaj je to i onda, kada se kompilacija vrši u sasvim uskom opsegu, kada je gradivo, o kojem se radi prilično poznato širim pravničkim krugovima, judikatura istančana, sama pako srž prava prešla u krv interesiranih pri tom stručnjaka, a i laika. Upustiti se pako u razglabanje pravnih prilika i odredaba, koje provizorno uredjuju odnošaje jednoga pomagala saobraćaja, ne može uroditi nekim uspjehom, koji bi potpuno zadovoljio. Povećava odgovornost za taj i takov posao okolnost, da se radi o pomagalu prometa, koje sa još dotjeranijim vozilima imade u dogledno vrijeme preuzeti na sebe skoro sav suhozemni promet. Kod toga posla mogu se pružiti tek neki putokazi, neke silhuete pokreta, koji je u trajnom razvitku, neki oskudan prikaz faktičnoga i pravnoga stanja. Učinci istoga pokreću — kako se niže ističe — već sada velikim interesima i privrednim životom.

Medju najrazvijenije grane savremenoga pravnoga poretka možemo ubrojiti norme, koje uredjuju pravne odnošaje prometa najraznijih vozila sadašnjosti. Mogu mirne duše kazati, da nijedno pozitivno pravo nije u tako kratko vrijeme doživilo takovih promjena kao pravo, koje se odnosi na otpremu osoba i robe. Razumije se samo po sebi, da se s tim pravom, kao eminentno pokretnim, razvijaju i ostala pravna područja trgovačkog, gradjanskog, kaznenog, a i drugih s tima saveznih prava, razvijaju pravni odnošaji prometa na moru i u zraku. Ceste, koje su skoro iza cijeloga stoljeća stagnacije sada opet podloga velikoga dijela prometa, ostale su sve do najnovijeg doba izvan dohvata specijalnih zakonskih odredaba. Cesto-redarstveni redovi, kao i drugi neki zakoni, koji obuhvaćaju i uredjenje prometa i vožnje na cestama, ne odgovarahu kao previše primitivni potrebama živo ključajućega lokalnoga i medjunarodnoga prometa, te se valjalo uteći drugim normativima. Moram kod toga istaknuti, da je legislativa i egzekutiva glede prometnih pitanja u mnogim državama postala zadnjih desetljeća već tako opsežna, da množinu odredaba, koje se odnose na te odnošaje, ne dosiže ni koja pravna disciplina. S tim usporedo ide i pravna znanost. Prelazeći silnu njemačku literaturu i judikaturu, navodim golem materijal, nanizan u francuskom: »Rèpertoire de jurisprudence en Matière des transports«, koji imade opsizati osam omašnih svezaka.

Zaposlen oko sredjivanja upitnoga materijala, obratio sam se radi raznih formalizama na jednoga uglednog pravnika, koji je i u poratno vrijeme, rijetkom energijom, zahvatio u važne probleme svagdanjega života. I ako je on prilično daleko od disciplina, o kojima je govor u nazočnoj raspravi, ipak je želio, da me upozori na neke momente, koji su u uskom savezu sa cijelim poslom. Aludirajući, ne bez svakoga cinizma, na običajne glose, koje se postavljaju, kada tko kritizira rad drugoga, — prigovorio je samoj namisli, da osvijetlim pravnu stranu autoprometa, dok studij i znanje naših juristićkih (a i trgovačkih!) krugova u stvarima prometa nije nikako usavršeno, što više još je u povojima!? Po njegovim izvodima, to je neki filius

Digitized by Google

ante patrem, koji nije nikako na mjestu. Moja da je dužnost pružiti našoj javnosti najprije neki skladniji i temeljitiji prikaz o željezničkom upravnom i otpremnom pravu, a tek iza toga pristupiti specijalnoj obradbi pravnih i faktičnih odnošaja na polju »automobilskog« prava!

Ne mogu si prisvajati neki veći autoritet u pogledu disciplina, o kojima je govor. To bi bilo presmiono za jednoga neprivilegiranog adepta te struke. Ipak se poslu bilo kakove vrsti, kada je isti bio na korist skupnosti, nisam nikada otimao. Što više držim, da nisam kod toga mario ni za vlastiti interes...!? Ali stvar, o kojoj se radi, nije svagdanja, postojeće faktične prilike zamršuju ju u neobičnom razmjerju, a na suradnju, bilo s koje strane, jedva mogu računati! Kraj takovih prilika bilo bi veoma opasno, upustiti se u posao, kod kojega uz znanstvenu i praktičnu spremu, igraju priličnu ulogu i materijalni momenti (nabava najraznijega stručnoga materijala, privatne literature, te zvaničnih spisa najraznijih grana legislativne, upravne, tehničke i egzekutivne službe itd.). Ne malo moram pako kod toga računati s tim, da se kod provadjanja tog zadatka, zvani i nezvani krugovi, — po onoj non quid sed quis — osvrću glede gradje i procesa, i na socijalni položaj kompilatora! Ali ako i preko svih tih momenata predjem, dolazim ipak pred... zatvorena vrata!

Željeznička institucija proživljava svoj sutom! Same pako pravne norme, koje uredjuju njezin život, pomalo se prilagodjuju novim prilikama, utapljaju u nizu normalija, koje uredjuju... autopromet! Cestovna općila, kao da najbolje odgovaraju u svojoj elastičnosti potrebama sadašnjice!

Već površan pregled raznih statističkih podataka, koje nam pružaju pojedine željezničke uprave državnih i privatnih željeznica, pokazuje u pogledu iskazivanja prometnih dimenzija, pertraktacije i komparacije jednih podataka u izvjesnim razmacima i jedinicama sa drugima znatne razlike, makar bi takovi podaci po normativima, odredjenim već za internacijonalnu statistiku željeznica, morali imati čim homogeniju formu i sadržaj.

Tako Č. S. D. (československe státny dráhy) u Prahi još danas ne iskazuju, koliki kapital pretstavljaju tamošnje državne željeznice, kod privatnih i vicinalnih su računi tamo dosta zamršene naravi. Drugdje se provadja procjena, uredjuje neke vrsti pričuva i obnovni fondovi, a da o visini spomenutih dimenzija ne izlazi ništa na javu. Treći iskazuju sada čisti prihod, sada deficit, a sve skupa nikakav pravi pogled u situaciju. Kamatna služba nalazi uvažavanje tek u najrjedjim slučajevima, a i onda bez specifikacije pojedinih naslova.

Tako se uz rijetke iznimke nalaze skoro sve željeznice i to toli državne, koli privatne u deficitu, dok je zadaća statistike, kao naučne discipline, registrirati tek neku uspješnost posla, efektivne i pozitivne rezultate, odnosno oline. Kada se moraju trajno registrirati negativni rezultati, onda izgleda, da je taj katkada dosta omašan i težak posao sasvim suvišan. Ako se k tomu uzme, da po zasadama narodnoga gospodarstva, a i trgovačkih uzanca, svaka gospodarska olina vrijedi samo toliko, koliko daje čiste koristi, onda se sav u željeznice uloženi kapital može smatrati samo kao neka stečajna masa, na koju se može uporaviti momentano tako mnogo i često u financijalnoj i diplomatskoj terminologiji rabljena maksima o »uleđjenim kapitalima« (ili kreditima!). Prije rata uzimala se je kao vrijednost željeznice, kao trgovačkog poduzeća, sa 6%-aka kapitalizirani čisti prihod istih. Taj čisti prihod

Digitized by Google

pako dobivao se je tako, da su iza pokrića poslovnih troškova (traffic), dolične dotacije rezervama i otpisa izrabljenog ležećeg i kolajućeg kapitala uzeti u odbitak i svi anuiteti plativi godišnje iza željezničkih zajmova, iza prekupljenih željeznica, te eventualni troškovi najma tudjih pruga i t. d. a tek preostala svota sačinjavala je čisti prihod odnosnoga željezničkoga poduzeća.

Da je kod takovoga stanja obračuna nemoguća svaka orijentacija za kapitalistu, koji daje zajmove , a kaos u narodno gospodarskim učincima, na koje upliva željeznička institucija, povećan u nedoglednost, ne treba da potanje tumačim.

Ako se pako pogleda na upravne metode, koje se u poratno doba upotrebljuju kod pojedinih željeznica, onda dolazimo do još tmurnijih posljedaka. Poratne prilike prisilile su državnike, osobito pobjedničkih formacija, da vode računa o onima, koji su najviše doprinesli uspjesima, ili promijenjenim prilikama. Iz toga su se razvili nepovoljni odnošaji, kojima se sve do sada otela jedva koja država u potpunom opsegu. Medju poratne posljedice se broji cijeli niz nezdravih uzanca, koje su se uvriježile kod pojedinih željeznica, kao nerazmjerno trošenje za suvišne investicije, gradnja luksusnih palača (Praha!), te izdaci dvojbene naravi, koji su pod raznim naslovima, bilo izravno bilo neizravno, teretili željeznički proračun (Austrija i ugljene dobave iste i t. d.).

Kod uprave željeznica uvukle su se razne zloporabe namještavale su se sasvim nesposobne osobe, koje su na pr. izdavale naputke za uporabu izvjesnih prostorija ministarske zgrade i t. d. Kako stoje uopće u tom pogledu željeznice, ne može se sa većom sigurnosti ustanoviti. No bilo je primjera i u novije doba, da su radi osobite ... revnosti u službi morali i viši činovnici okušati udobnost izvjesnih državnih lokala.

Ovakovo stanje neobično pogoduje razvoju novih formacija prometnih, koje još nisu »inficirane« gornjim porocima. Vodi taj položaj do dedukcija, koje za željeznicu nisu baš utješljive prirode. Nekako bi se pod utiskom tih odnošaja moglo naslućivati, da se ta institucija nalazi in statu liquidationis, a prilike, koje su jače od bilo kakovih državničkih koncepcija i manipulacija, nukaju na zaključak, da je željeznici u dogledno vrijeme namijenjena neka dosta skromna zadaća. Radilo bi se samo o održavanju prometa na glavnim prugama i to u interesu zemaljske obrane, ali samo za slučaj, ako pogibelj prijeti sa više strana (Njemačka 1914.!), zatim o dobavi nekih sirovina, akoprem su glede toga i autovozila već dosta daleko doprla.

Oko tih momenata vodila bi se i rasprava, da li i u koliko postoji još potreba, kodificirati jedno pravo, koje ... izumire!?

Niže ću nastojati, da donekle osvijetlim situaciju, koja sili željezničke uprave na očajne višeputa recepte, — recepte, koji se protive pozitivnomu pravu, gradjanskom i trgovačkom, lome uzance slobodne trgovine i utakmice, uvadjaju sredovječni rekviziti i zabrane, a da rezultati ipak ne ispadaju na korist željezničkih poduzeća. Savezno s tim potežem paralelu izmedju pravnih odnošaja, koji kod željeznice postaju suvišni, ili se uz neke preinake pojavljuju kod autoprometa, istražujem dodirne točke izmedju obaju prometala, dobre i zle strane jednoga i drugoga modernoga prometala.

Digitized by Google

Željezničko upravno i otpremno pravo postaje po tom neka podloga za razvitak drugoga jednoga prava. Ponavlja se proces sa pandektama, koje su još uvijek temelj pozitovnomu pravu u mnogim državama. Kod otpremnoga prava opažamo već sada, da se odbacuju mnoge tečajem decenija ustaljene maksime zaračunavanja otpremnih troškova. Tolikom mukom izradjeni tarifni sustavi najraznijih vrsti (prostorni, vrijednosni, mješoviti, konkurencijonalni, mjesni i t. d.) proživljavaju preinake takove, da postaju sasvim protivni cilju, za koji su ustanovljeni. Prokušani žreci tih forma dolaze u nepriliku, kako da prilagode otpremne cijene novim prilikama. Stari recepti sa snizivanjem stavaka, pri čemu su se uračunavale uz čisti podvoz i transportni porez polovice, ili četvrtine manipulacionalnih pristojaba, spadaju već u ropotarnicu, a na tom temelju izradjene priručnike za personal i interesente odbacuju i sami zvanični krugovi. (Osnove željezničke tarife!?). Tako dolazi, da se pod utiskom konkurencije autovozila, rad oko sistemizacije tarifnih stavaka u lokalnom, saveznom, a i pomorskom (lučkom) prometu, može prispodobiti vijećanju indijskih fakira i američkih medecin-man-a. Tekom vremena narasli razni rekviziti zaračunavanja kirije (kvocijent, majoration, odbici, minimalni kvantum i njegova tehnika i t. d.) dovadjaju u nepriliku već i stručnjake tarifne službe. Sve to je u autoprometu uredjeno na sasvim jednostavan način.

*

Za autopromet od važnosti je kod nas u prvom redu »Uredba o zaštiti javnih puteva i bezbjednosti saobraćaja na njima« od 17. lipnja 1929., izdana na temelju zakona o javnim putevima od 8. svibnja 1929. Isti odredjuje (čl. 6.) najveću brzinu automobila sa 50 kilometra, kroz naselja sa 15, a u ljetovalištima sa 8 kilometra po satu. Za autobuse ustanovljena je brzina sa 35 km. Ta uredba sadržaje i odredbe o težini kola, o reflektorima i ugibanju, dok se signali samo generalno spominju. Odredbe o vožnji lijevo ili desno, te signalima kod toga sadržani su u singularnim odredbama upravnih vlasti.

Unutar gore spomenutih »otpremnih« disciplina nailazimo na odredbe, koje se mijenjaju skoro dnevno, na pravne propise, koji se tek izašli derogiraju za koji dan, rjedje mjesec, mijenjajući i samu podlogu prema promijenjenim faktičnim prilikama, prometnim i narodno gospodarstvenim, koje su opet u savezu sa dnevnim potrebama države i pojedinaca i razvojem prometnih pomagala. Ovamo ne brojim pravila, koja uredjuju specijalne odnošaje otpremničke, uzance i utanačenja, te formalnosti, koje dolaze u obzir kod te grane vozarskog obrta.

Dok se je razvoj željezničkih puteva ticao tek primitivnih cestovnih vozila staroga i novijega vremena, radilo se o dosta uskom krugu interesenata, kirijaša, o primitivnom svratištarskom obrtu i cestovnoj utakmici dosta ograničenog opsega, dotle najnovija vremena obilježuje vozilo, koje lomi željeznički monopol, uvadja sasvim nove metode otpreme, osoba i robe, te prodire — moglo bi se reći — gotovo u obiteljski život pojedinaca. Statistike razne vrsti opsižu već i broj autovozila, koja otpadaju na pojedine stanovnike države, registriraju odnose, koji se tiču skroz promijenjenih prilika trgovačkih i prometnih, koje igraju ne malu ulogu u privrednom životu. Sve te prilike su u ostalom izravna posljedica neobuzdane životne jurnjave, borbe za opstanak, kojoj je to vozilo došlo baš u pravi čas! Pod utjecajem toga vozila

Digitized by Google

uvriježile su se u pučanstvu mnoge prave, još više silom prilika nastale potrebe života, nagon za udobnosti u opsegu, koji je bio nepoznat starijim i bolje situiranim generacijama, još manje širim krugovima, ili trgovačkim odnosima.

Moram doduše priznati, da zakonske norme pojedinih država, povrh upravnih odredaba najraznije vrsti, jur od dva tri decenija, zadiru i u područje automobilizma. Tako je izdan još u bivšoj austrijskoj poli habsburške monarhije zakon od god. 1908. (R. G. B. br. 162.), koji uredjuje vožnju i otpremu sa autovozilima. Ali taj zakon, koji je radi ratnih prilika ostao u porabi sve do danas za prekosutlanske krajeve, pokazao se je već koju godinu iza izdanja sasvim nedostatan i kao previše prekrojen na stare norme kaznenoga zakona. Taj zakon nikako ne računa sa elastičnosti novih prilika. Potonje traže, da se ispuste sve suvišne formalnosti, cijeli postupak ujednostavi, kako ne bi upravni i sudski organi bili izvrženi prekomjernom i nepotrebnom poslu. Najnovije zakonarstvo daje po tom širi djelokrug upravnim vlastima, koje imadu kratkim putem uredjivati te poslove i brinuti se za uredjenje i sigurnost te vrsti prometa.

Prvi promijenjenim poslovnim (traffic) prilikama primjereni zakon o uredjenju autoprometa izdan je u Njemačkoj na 25. kolovoza 1926. Potonjemu »Kraftfahrliniengesetz«, izdane su u listopadu 1928. nove »Durchführungsbestimmungen z. K.« — provedbene naredbe. Sa »Durchführungsverordnung z. Kraftfahrliniengesetz etc.« od 18. prosinca 1931. uvadjaju se uslovi otpreme i odredjuje se visina tarifa, po načelu jednakosti, kao kod željeznice, izmedju autoprometa sa robom i željeznice. »Reichskraftwagentarif« od 10. veljače 1932. odredjuje već dva razreda (A. i B.) robe, koji imadu jednake stavke, kao isti razredi kod željeznica.

Po gornjem njemačkom zakonu od god. 1926. redigiran je i danski zakon o autovozilima od god. 1927.

Prije nego predjem na analizu zakonskih ustanova toga novoga stanja, koje bi imalo bar općenito uredjivati odnošaje autoprometa, moram se osvrnuti na nesigurnost, kojom državne vlasti postupaju sa tim novim odnošajima s obzirom na njihov pravni i faktični odnošaj prema željezničkom saobraćaju. Dok je na raspoložbu željezničke institucije od početka željezničke ere postojalo prinudno pravo — ius cogens — toli za željeznicu, koli za uporabioce toga vozila, prisila otpreme, redovita važnja i odredjene cijene, iza toga koncesionalno pravo, koje je osiguravalo monopol prometa na izvjesnom teritoriju za ograničeno, ili neograničeno vrijeme, pravo eksproprijacije sputavalo svakoga, koji bi putem špekulacije hotio suzivati djelokrug željeznice, bila je željeznica neko privilegirano poduzeće. Poslovni red (»Red o obavi« i t. d.), Eisenbahnbetriebsordnung, na pr. u apsolutističkoj Austriji izdan pod 12. prosinca 1851. (d. z. l. 1. ex 1852.) uredio je veći dio gore spomenutih odnošaja, te je vrijedio i u Jugoslaviji do izdanja zakona o željeznicama javnoga saobraćaja od 23. srpnja 1930., koji izim toga uredjuje i koncesionalne odnošaje. Mnogo smeta medjutim isključivoj uporabivosti istoga zakona pomanjkanje nekih provedbenih naredaba, koje se spominju u samom zakonu. Kod uredjenja autoprometa, pokazuje se u nekim državama, gdje je autovozilo svojom konkurencijom pritislo željeznicu o zid, neka prevelika sustezljivost zagrabiti ozbiljno u te probleme. Ali mora se naglasiti, da situacija za željeznicu u mnogim državama postaje već sada

Digitized by Google

dosta tegotna, te sili na obustavu saobraćaja osobnoga, a i robnoga na mnogim prugama, osobito onakovim lokalnog značenja. Broj tih pruga i kilometrička udaljenost istih pretstavlja već omašnu svotu. Pod utiskom autokonkurencije zatvaraju se na pr. u Francuskoj već pojedine manje postaje s pomanjkanja posla. Ali najveće malodušje kao da se je uhvatilo samih željezničkih uprava, koje stoje nekako pod dojmom, da im ne ima spasa od automobilske konkurencije. Iz stadija raznih utanačenja paliativne naravi sa autokompanijama ne usudjuju se neke željezničke uprave nikako izaći, dok autopromet ne ima takovih skrupula, te nastupa sve agresivnije, izrabljujući svaku situaciju, terenske, geografske, carinske, vremenske, a specijalno prometno-trgovačke prilike, kadšto i prometne smetnje, — slučajeve vis maior u svoju korist. Velika elastičnost toga novovijekoga općila, daje tomu poslu sve preduvjete za uspješnost, mogućnost intenzivne konkurencije osobito kod otpreme t. zv. komadne robe, dok se odredbe željeznica, odnosno državnih vlasti, koje stoje u mnogim slučajevima iza željeznice i njezinih interesa, ne mogu kretati po volji. Tu pomoć priječe ponajprije postojeća pravna pravila (o obavi k. g.), zatim tehničke nemogućnosti, a ne malo valja uvažiti, osobito u industrijskim državama obzire, koje mora imati državna vlast prema autoindustriji. Željeznica je vezana na odredjenu routu i prostorije, dok se autopromet može zadovoljavati sa bilo kakovim primitivnim ubikacijama. Odredbe prometno-političke naravi, koje su prije kojega desetljeća prijetile propašću pojedinim »neprivilegiranim« krajevima države, izigrava autopromet na sve moguće načine, na štetu željezničkih prihoda, a i prestige-a države (osobito u pograničnom prometu!). Postoje zatim u pogledu postupanja sa autoprometom obziri narodno gospodarstveni. No pri tomu se posvema zaboravlja na silne kapitale uložene u željeznička poduzeća. Važniji su još socijalni odnošaji. Nekako se prelazi preko mnogobrojnih namještenika, kojih će se broj znatno promijeniti pod utjecajem autokonkurencije. Nesigurnost u prosudjevanju pojedinih peripetija toga problema socijalnoga opaža se toli iz izdanih već zakona o toj branši, koli iz prijedloga, koje periodički sastavljaju i podnašaju razne vlade i željeznička poduzeća parlamentima i interesentima u pogledu suzbijanja autokonkurencije, ili saradnje sa autokompanijama. Po cijelom tom procesu se opaža, da se radi o novotariji, s kojom valja postupati u rukavicama već iz strateških razloga, kod prometala kod kojega se pojedine odredbe moraju »vagati«, da se jače ne poremeti postojeće, zakonodavnoj ingerenciji i kompetenciji nekako nepristupačno polje!

Ne spada u opseg ovih razmatranja govoriti o opravdanosti ili neopravdanosti pojedinih prometnih mjera dosadašnjih prometnih poduzeća za suzbijanje autokonkurencije sa stanovišta narodnoga gospodarstva; potanje analizirati tarifne odredbe, koje su izdavane tim povodom. Ograničiti mi se je na citiranje nekih markantnijih odnošaja, koji su nastali tom prilikom, na raspravu o pravnim normama, koje pružaju već sada neko jamstvo za nesmetani autoposao (traffic), na neke odredbe pojedinih državnih vlasti i to one legislativne i egzekutivne naravi, koje pokazuju u mnogim odnosima neki stupanj neozbiljnosti, a u svakom slučaju hotično, ili nehotično neshvaćanje situacije, a konačno ću citirati i obranbene mjere izdane sa strane nekih država u interesu pojedinih željezničkih uprava. Potonje bi imale u nekim državama poprimiti prilično marcijalan značaj (Austrija). Spominje se parti-

Digitized by Google

cipacija državnih željeznica na brutto-prihodu autoprometa, obnarodovanje auto-tarifa i t. d.

*

Domovina sistemiziranog prometa, t. j. takovoga, koji redovito kreće po stanovitim pravilima i u unaprijed odredjenom pravcu i redu, je Engleska. Za njom dolazi, ali samo što se intenzivnijeg razvoja tiče Amerika (U. S.). Ali pravna strana nije ni u kojoj od tih država uredjena tako, kao u kontinentalnim državama, specijalno u Njemačkoj, koju možemo uzeti uzorom istančanoga prometa u materijalnom i formalnom pogledu. Sve strane posla su uredjene takovom točnosti, da ovu državu u tom dosele nije nitko dostigao. Pogotovo je upravno i otpremno pravo, koje se dijeli opet na dalja specijalna prava (Haftpflichtrecht, Koncessionsrecht, Gewohnheitsrecht i t. d.) do u tančine izradjeno. Te odlike mnogo pomažu njemačku »Reichsbahn« u njezinoj borbi sa autokonkurencijom. Mora se naime znati, da je na pr. u Engleskoj za uredjenje i vodjenje posla dovoljan običan »Bill«, koji parlamenat daje svakomu, koji imade bar neke preduvjete, da može voditi posao. U Americi upis u trgovački registar omogućuje sam posao, a samo kod onih željeznica, koje sijeku područje više država, moraju se isposlovati dozvole glede gradnje, subvencioniranja i t. d. Sve je tamo običan trgovački posao, kojemu svaki spekulant može praviti neprilike, a konkurent bezobzirnu utakmicu. Po njemačkom uzoru uredjeni su i pravni odnošaji većine kontinentalnih željeznica, pa i takovih, koje su prije nego Njemačka imale željezničke pruge. Pratiti razvoj toga pravnoga stanja od »Ordonance« Filipa Orleanskog, do najnovijih poslovnih propisa, kako su nizale odredbe najprije egzekutivnih kasnije legislativnih vlasti za pojedine pruge ,ili kompanije, spada već u historiju. Dovoljno je, da naglasim, da u borbi željeznice sa autom, stoji prvoj na kontinentu na raspoložbu mnogo više i jačih rekvizita pravnih i upravnih nego u Engleskoj i Americi, gdje slobodna konkurencija, privatni kapitali i njihov upliv, te posebne prometne politike pojedinih željezničkih kompanija ne mogu suviše engagirati državnu vlast za željeznice i njihove interese. Na zaštitu sa strane države imadu već u svim većim državama, pogotovo industrijalnim, jednako pravo željeznice kao i autopromet, odnosno iza istoga stojeća jako već razvijena autoindustrija. Potonja nastoji svim mogućim sredstvima, da prestigne željeznicu u njezinim poslovima. Kod toga se služe uvadjanjem još nedotjeranog pogona na prve kotače, raznim poboljšicama u vodstvu, konstrukcijama, koje štede mazivo i gorivo i t. d. Prometne institucije »Railway Rates Tribunal« u Engleskoj, te »Interstate Commerce Commission« u Uniji, neke vrsti nadzorne vlasti nad pogonom željeznica, došle su u sasvim neugodan položaj. Kako je poznato osnovanje tih institucija rodila je prijeka potreba zaštititi otpremajuće stranke od presizanja željezničkih kompanija, koje su otpremaoce vrlo izrabljivale. Sada su se pako željezničke uprave same obratile na te korporacije, da ih zaštite od autokonkurencije pozivom na njihova stečena prava. Tako su se pod pritiskom autokonkurencije našle upitne korporacije u neugodnom položaju. Za prvi čas poslužuju željezničkim kompanijama svojim savjetima, čime su prilično ispunile svoju zadaću, jer one konačno nisu zvane, da zaštite željeznice, nego samo konzumente, odnosno otprematelje robe, koji nisu bili u »pool«-ovima.

*

Digitized by Google

Pravna literatura, koja se bavi razvojem boja izmedju auta i željeznice, već je dosta mnogobrojna. Silno ugrožavanje interesa razne vrsti toli kod željezničke institucije koli kod autoprometa je prouzročilo unutar nekoliko godina rasprave u najrazličitijim oblicima i sadržaju. Zastupaju se stanovišta pro i contra, lomi se koplje za jedno, ili drugo rješenje, udara se na »otvorena vrata«, ali o uspjesima te borbe vidi se malo ili ništa. Oba vozila su u trajnom ratnom stanju, pa ih izrabljuju otpremajuće stranke u svoju korist, a većinom na štetu željeznica, koje su u toj borbi za opstanak izgubile svaki kompas. Francuska automobilska poduzeća »Service rapide«, koja su oduzela željeznici otpremu najvrijednijih artikula, slabo se obaziru na Art. 108. Cod. Com.; ne smeta poletu tog posla ni zakonom propisana neograničena odgovornost kamionera za robu predanu na otpremu, kod koje se isključuje i force majeure!

Uvadjanje t. zv. »Container«-a škrinja manjeg ili većeg opsega, koje bi imalo olakšati otpremu komadne robe (malih kolija!) na željeznicama u raznim državama i u medjunarodnom prometu, te polakšice, dane u tom smjeru, ne mogu suzbiti autokonkurenciju, makar je za uredjenje toga prometa uloženo, te se još uvijek ulaže mnogo truda, da se pronadje odgovarajući »tip«. Posljeci pokazuju već sada, da ta otprema nije ni za dlaku bolja, podesnija, ili jeftinija od autootpreme. Potonja raspolaže već i sa specijalnim kolima, kakova su u porabi kod željeznica (hladionička kola, kola za grijanje, sa rezervoarima i t. d.).

Marcijalno oporezovanje samih autovozila i njihovih sastojina raznim carinama, taksama i porezima, te benzina i mazala u pojedinim državama (Austrija benzin do 130%-aka!?) takodjer je jedno palijativno sredstvo, jer se odredbe te vrsti moraju radi ugroženih interesa trgovaca i tvorničara, koji sami otpremaju vlastitu robu, t. zv. obrtnim (Werk-) autom, a i protesta industrije snizivati, ukidati, ili pako ostaje samo kod projekta (Čehoslovačka!). U Njemačkoj je uporaba žeste i drvenog ugljena kao goriva znatno ograničila potrošak benzina, po tom nestaje mogućnost oporezovanja istoga.

Kod uredjenja auto-robnog prometa posiže se u Njemačkoj sa strane državne vlasti dosta ozbiljno u tu utakmicu. Tako se sprema odredba, da za robni promet na veće udaljenosti imade kod auta služiti otpremna pristojba, odmjerena prema kilometrijskoj udaljenosti u jednakoj škali, dok je željeznički tarif osnovan na padajućoj škali (na veće udaljenosti niži tarif [Staffel-Tarif]).

Doprema robe u kuću, te otprema iste iz kuće na kolodvor, stari engleski institut — up to house, — ne koristi već ni samim engleskim željeznicama, te su iste prinuždene dogovarati se glede otpreme sa raznim autokompanijama, ili pako otpremaju same robu vlastitim kamionima do stranaka odnosno od njih i na veće udaljenosti.

U Švicarskoj su pred dvije godine uvedene sasvim neobične mjere tarifne naravi, ali i te ne mogu zaustaviti razorni proces auto-utakmice. Niti ukinuće razlike izmedju brzovozne i teretne robe (P. V.) kod preuzimanja, odnosno otpreme, niti preuzeće svih mogućih stavaka — otpremnih cijena, koje bi se mogle postići uporabom autovozila po strankama, nije u stanju obustaviti svedj rastući pad unosnosti saveznih željeznica (S. B. B.).

Više izgleda za uspjeh imadu najnoviji (svibanj 1932.) »recepti«, koji se predbježno vrše u Austriji, a šuteći provadjaju sa strane njemačkih že-

Digitized by Google

ljeznica. Željeznica daje naime za dopremu sirovina u tvornice razne otpremne polakšice jedino onim tvorničarima, koji se pismeno obvežu, da će i svoje fabrikate otpremati željeznicom (Austrija). Ali je radi opozicije tvorničara odredjeno, da se izuzimlju od te mjere oni fabrikati, koji prevaljuju od tvornice do trošača put kraći od 40 kilometara. Potonje pošiljke mogu se otpremati i t. zv. »Werk-auto«-m! U Njemačkoj sili se zvanične otpremnike na razne ustupe, koji pomažu napredak željeznice, a snizuju dobitak otpremnika.

S druge strane registriraju se opet sasvim drugi efekti. Tako dobivaju neke američke željeznice veći prihod od svojeg auto-prometa, koji podržavaju na cestama, nego od samog prometa na tračnicama, koji je još uvijek prema prilikama za 30 do 40% jeftiniji od željezničke otpreme. Većemu sniženju podvoznih pristojaba, da se suzbije auto-konkurencija, za sve vrsti robe, pristupila je koncem 1931. (19. prosinca) jedino Njemačka, kada je riješena plaćanja reparacija. Ostale države, koje se guše u deficitu, ne mogu slijediti tu koncepciju. Medju potonje broji na pr. Čehoslovačka, gdje je izdano za sam posao (traffic) god. 1931, više od pol milijarde čk., koji iznos moraju da nose porezovnici države.

Pravi korijen tom nezdravom stanju je isključivo u nesredjenom pravnom stanju, neshvaćanju pravnoga i financijalnoga položaja tih pomagala prometa odnosno narodnoga gospodarstva, što se je izrodilo u mnogim državama — kako uvodno spominjem — tako, da su željeznice postale obična opskrbilišta nadoraslih i suvišnih službenika, k tomu politički rekvizit, čim se još više pooštruje postojeća gospodarska kriza države.

*

Pravnu stranu autoprometa mogu uredjivati u prvom redu jedino norme, koje se odnose na željezničko upravno i otpremno pravo. Oba potonja termina i gradja istih, nije na žalost nikako prešla u pravnu svijest naših stručnjaka prava, još manje laika. Tek pojedine grane posla (traffic), obradjene su u nešto ograničenom opsegu. Studije tehničke naravi nalazimo medjutim u većem broju, a glede zavora (Bremsen) raspolažemo sa svijetski već priznatim autoritetom (Božić). Ali nailazimo na veliki broj odredaba, koje se tiču kretanja kola, poslova javnih skladišta, otpreme živih životinja, uredjenje osobnoga i teretnoga prometa u raznim pravcima, odnosno kolnim razredima i t. d.

Pravna znanost i praksa služi se u pojedinim slučajevima autoprometa, gdje su po srijedi povrede osoba, u prvom redu ustanovama gradjanskoga prava, a tek u nekim državama postoje u tom pogledu specijalni zakoni. Na teritoriju savske banovine (Hrvatska i Slavonija) uredjuje te odnošaje još uvijek specijalni zakon od god. 1877. (Zbor. br. 71.), izdan u savezu sa §-om 335. kaznenog zakona od god. 1852. Za dravsku banovinu došao bi u obzir uz gradjanski zakonik i »Haftpflichtgesetz« od 5. ožujka 1869., modificiran dotično proširen 12. srpnja 1902. (R. G. B. br. 147.) na općila »koja se kreću inom elementarnom snagom«, a izdanim u savezu sa §-om 1313. austr. gradj. zakonika. U Njemačkoj uredjuje te odnošaje zakon od god. 1871. Za Vojvodinu ne postoje posebni propisi, jer je madjarsko pravo sve to uredjivalo po normama gradjanskoga zakonika.

Kod prosudjivanja pojedinih slučajeva nesreća u osobnom prometu, zauzelo je pozitivno pravo stanovište, da željeznica nosi u svakom slučaju

Digitized by Google

odgovornost, jer joj stoji na raspoložbu sva sila obranbenih sredstava, privilegirani položaj u smislu koncesionalne isprave, odnosno koncesionalnoga prava, koje kao prinudno daje željeznici pravo posebne prometne policije za suzbijanje svake nekorektnosti, dotično protupropisnosti. Pri tom ide srpska pravna praksa tako daleko, da čini odgovornom željeznicu za svaku nepriliku, koja može putnika zateći, već unutar teritorija željezničkog. (Vidi: § 821. gradj. zakonika, odnosno savezno s tim izdani specijalni zakon o obavezi za naknadu štete i t. d. od 21. travnja 1885. — Zbor. br. 41. — § 8.) Ovdje mogu za autopromet nastati ne male smetnje, bar za prvo vrijeme njegovog cvata. Slučaj je to tim interesantniji, pošto imademo tek nedavno (lipanj 1932.) s motiva tih odšteta, odnosno radi nemogućnosti davanja zakonske rente, obustavu cijelog posla (traffic) kod jednoga većega poduzeća. Nasuprot tomu imadu željeznice u slučajevima tjelesne ozljede na raspoložbu razna supsidijarna sredstva, koja naknadjuju novčane činidbe i rente u nebroj prilika. Tako su madjarske državne željeznice jednoruke i jednonoge invalide, koje su se te neprilike domogli kod prometa, namještavale kao noćne stražare u skladištima i drugdje. Autopromet u svojoj primitivnosti ne će kod nas imati predbježno takovih expediensa, dok će na pr. u Njemačkoj velika autopoduzeća (Gedekra i t. d.) imati prilike osigurati si i gornja preimućtva željezničkih poduzeća za slučaj nesreće, odnosno osakaćenja i t. d.

Presude sudova (Njemačka i t. d.) ograničuju gornje jamstvo željeznica, te vežu dužnost dati otštetu na okolnost, da je oštećeni već upotrijebio vlak dotično kola! Glede cijeloga dokaznog postupka može se kazati, da postoji za željeznicu kod dokazivanja odnosno obrane neka probatio diabolica, koju pojačava u općoj sudbenoj praksi usvojena predmijeva, da je željeznica uvijek kriva nesreći. Obveze davati otštetu nastoje se pojedine željezničke uprave osloboditi u manjem ili većem opsegu. Izim toga upotrebljuju se kod uredjivanje tih odnošaja neki recepti dosta dvojbene naravi, kako bi otšteta ispala čim niže, dotično sa manjom koristi po oštećenika.

Iz svega gornjega se razabira, da se moraju glede osiguranja osoba (i prtljage!?) razlikovati odnošaji, koji postoje kod željeznica, od onih, koji se mogu uporaviti na autopromet. Kod željeznice imade se pružiti jamstvo za osobnu nepovredivost po samoj željezničkoj upravi već naplatom otpremne cijene (tarifne pristojbe), te se imade strankama pružati otšteta, a da one nisu dužne platiti bilo što u ime kakove osigurnine, bilo za svoju osobu, ili predanu prtljagu. Kod prtljage su jamstva, koje osigurava saobraćajna uredba od god. 1925. reć bi još marcijalnije naravi, jer se traži samo izmak stanovitoga roka (obično 3 dana!), da nastupi za željeznicu dužnost pružiti potpunu otštetu za izgubljenu prtljagu. Maksimiranje tih otšteta, t. j. maksimalni iznos, koji se plaća po nekim reglementarnim i tariffarnim ustanovama za kilogram izgubljene prtljage, ne bi po nekim sudskim rješidbama imao pravnu valjanost.

Bezuvjetno jamstvo za osobe i predanu prtljagu i to za faktičnu štetu (damnum emergens), a u slučaju zle nakane (kradja) i izmaklu dobit (lucrum cessans), slijedi i bez extenzivne interpretacije i iz samog teksta § 5. saobraćajne uredbe od god. 1925. Specijalne ustanove §§ 35. do 38. cit. uredbe pooštruju ovo jamstvo u osobnom prometu u neobičnom i za autopromet nemogućem opsegu. Isto vrijedi za medjunarodni osobni promet (I. Ue. P. Internationales Uebereinkommen für Personen), koji u dijelu III. (bernska

Digitized by Google

konvencija od 23. listopada 1924. proglašena u Jugoslaviji sa 1. listopada 1928.) sadržava odredbe glede toga jamstva. Članovi 28. do 39. odredjuju točno opseg jamstva, koje isključuje bilo kakovo posebno osiguravanje putnika, prtljage, a i robe, kod otpreme na prugama željeznica udruženih u tom medjunarodnom savezu. Osobito su markantne ustanove, koje čine odgovornima za željeznicu i lica... »kojima se željeznica služi pri vršenju prevoza...«!

Takova jamstva ne može pružiti ni koje autopoduzeće, radi česa je proveden za iste poseban modus, — obvezatno osiguravanje putnika i prtljage, prema zakonskim propisima, te fakultativno osiguravanje robe prema usvojenim uzancama autoprometa.

U pravcu tog osiguravanja učinjene su kod nas odredbe sa strane državne vlasti, egzekutive, te je pod 5. travnja 1932. izdan »Pravilnik o obaveznom osiguranju kod redovnoga prevoza putnika u autobusnom saobraćaju«, a na temelju toga »Pravilnika« potanja »Uputstva za izvršenje obaveznog osiguranja za osobe i prtljagu, po ugovoru sa »Europskim d. d. za osiguranje robe i putničkog prtljaga u Beogradu«, izdana pod 12. svibnja 1932. (Nar. Nov. od 17. VI. 1932.). To društvo je vjerojatno podružnica istoimenoga madjarskoga društva u Pešti, koje se je za stare ere kod madjarskih državnih željeznica bavilo samo osiguravanjem prtljage (njem. registrirano: Internationale Reisegepäckversicherungs Act. Ges.«). Ono je obećavalo na temelju police, koja je vrijedila na cijelom svijetu, unutar izvjesnog roka (60 dotično 180 dana) osiguranicima oštetu lih na temelju dokaza, da je prtljaga izgubljena. Dodana je, razumije se više u svrhu reklame, na oglasima tog društva klauzula, da će oštteta ići preko redovite (!?) mjere.

Kod provadjanja osiguravanja, gdje će doći u pitanje iznos oštete, odnosno u slučaju prijepora glede visine oštete, morat će se postupati sa mnogo više pažnje i računati sa više eventualnosti, nego je to slučaj kod željezničkih nezgoda. Kraj veoma različitoga shvaćanja autoprometa sa strane upravnih vlasti dolazi kod te došta škakljive teme i to toli kod osoba, koli kod prtljage u obzir narav vozila (tip), kapacitet istoga, poglavito starost i konstrukcija stroja, te cestovne i vremenske prilike, koje u željezničkom prometu, imadu sasma drugi efekat. Povećaje zbrku u pogledu presudjivanja faktičnoga stanja vozila okolnost, da za autovozila manjkaju predbježno sasvim prokušane dimenzije tehničkih jedinica, te ne imade ni foruma, koji bi iste nefaljeno ustanovljivao, kao što je to slučaj kod željeznice. Tamo su za svaku dimenziju stroja i kola (jedinicu) ustanovljene već od decenija prokušani omjeri i regulativi. Cestovni odnošaji zamrsuju još više to nesredjeno stanje, a cestovni redovi ne nalaze uvijek zgodno rješenje slučaja. Pod poseban pasus spadaju privatne vožnje i s istima savezni odnošaji, kojih kod željeznice ne imade. Dogadja se kraj takovog stanja stvari, da se pojedini sukobi kadšto svrstavaju pod kriminalnu purisdikciju, dok jedva imade supstrata za policajni delikat. Takovih slučajeva pokazuje dosadašnja praksa nebroj, a da korektiv glede toga još uvijek kasni. Opetuje se ovdje u promijenjenoj formi i sadržaju ona višeputa kobna razlika izmedju civilne i kriminalne prevare, ali u mnogo pogibeljnijem obliku za jednu, ili drugu parbenu stranku, koje se najviše boje oduzeća upravljačke iskaznice. Poznat mi je slučaj, da je došlo do sudbene insinuacije sa troškovima od preko 1.000 D., dok je efektivna šteta prouzročena sukobom neznatne naravi na

Digitized by Google

obim stranama iznašala svega 50 D.! Drugiput je pako sumarno rješavan slučaj, koji je imao za posljedicu ne baš neznatnu tjelesnu ozljedu.

S trajanjem službovnih godina, koje imade vršiti pojedini upravljač, ložač-chauffer, u uskom je savezu i fizička sposobnost upravljača, njegov živčani sustav, periodička revizija njegovih vidnih i slušnih organa, kao i doba života upravljača autovozila. Ista ne bi smjela ni u kojem slučaju prekoračiti 50-tu godinu života. Sve su to rekviziti, koji su odlučni za ustanovljenje subjektivne krivnje in concreto. Pitanje fizičke sposobnosti upravljača je od načelne važnosti i prvi preduvjet solidnoga posla. Samo tjelesno i duševno potpuno uravnoteženi individuum može vršiti ovu nadasve napornu i odgovornu službu. Mogla bi se dapače gornja dobna granica obzirom na veliku napetost živaca, koju prouzročuje autovožnja, i sniziti za koju godinu. Već u željezničkom prometu penzioniraju se strojovodje (a i vlačni personal) katkada sa 45 godina života, jer su navršili svoje službovne godine (24 rjedje 25 godina). A ipak ni sam strojovodja, kojega u njegovom radu podupira uz ložača postajno, pružno, a i vlačno osoblje, ne imade tako težak položaj kao upravljač auta svake vrsti. Potonji mora sve funkcije gore spomenutih pomoćnih organa usredotočiti u jednoj osobi! Spavanje, ili pako dremuckanje strojovodje — višeputa ustanovljena činjenica u željezničkoj službi — koji se je jednom rukom upirao u regulator, drugom za ogradu lokomotive, te tako ustrajao i minute, isključeno je kod autoupravljača. Uza sve to sam opazio, da je samostalna vožnja dozvoljena i osobama, koje su znatno prekoračile gore navedeni, odnosno dopustivi maksimum godina života!

Legislativa glede autoprometa je u Jugoslaviji dosta mršava. Državna vlast prepustila je najprije regulaciju jednoga dijela tih odnošaja nižim upravnim vlastima. Tako se na pr. u savskoj banovini uvedeni pravilnik (statut) za uredjenje autobus-prometa od 5. veljače 1930. osniva na ustanovama §§ 11., 12., 17. i 19. starog obrtnog zakona od god. 1884. Ovim pravilnikom se odredjuje izdavanje obrtne iskaznice, kao za svaki drugi obrt. Kautele, pod kojima se dozvoljava izdanje obrtne iskaznice, sasvim su slične onima, koje vrijede za ostale obrte, nanizane u obrtnom zakonu, sa tom iznimkom, da je isključeno poslovodstvo. Novum je potreba kaucije i osiguravanje putnika, koji se prevažaju, dok odredjivanje route, kojima će prolaziti odnosne vožnje, proizlazi iz sigurnosnih i konkurencionalnih odnošaja.

Ne mogu propustiti, a da se ovom prilikom ne taknem nekih momenata posebne naravi, koji moraju biti mjerodavni kod prosudjivanja tih »automobilskih« odnošaja in foro. Cijeli taj promet u svojoj jednostavnosti i nedotjeranosti, vidljiv je znak općega suvremenog psihičkog stanja širih krugova. Već se je u prvim počecima autoprometa pokazalo, da je savjesno vodjenje toga posla nešto dosta problematičnoga. Ali brzina i pomanjkanje svake formalnosti, koje su se uvriježile u željezničkom prometu, tako je privlačila interesente, da su pustili s vida i najprimitivnije mjere opreznosti. Spomenute formalnosti kod željeznice, odredjivane su više puta posve birokratski, te tako otudjivale stranke željeznici. K tomu je uvedeno bezbroj nuzgrednih pristojaba, koje su takodjer smetale brzomu odvijanju prometa za stranke. Radilo se je samo o tom, da bude otprema čim brža i bez svake formalnosti provedena. Vremenom razvila se je doduše iz te praktike nekakva nonchalance-a u nekim državama, neko prilično patrijalhalno rukovanje sa robom. To je državnu vlast na pr. u Danskoj ponukalo, da malo pripazi na

Digitized by Google

takove manipulacije. Tako su kod otpreme robe pojedini predmeti po vozačima bačeni jednostavno grabu, ako vlasnik ili adresat nije bio pravodobno na mjestu dopreme.

Ali ti manjci nisu bili ni najmanje na štetu autoprometa!

Ako prispodobimo pojedine ustanove sadržane u gore navedenom pravilniku sa onima, koje vrijede u željezničkom prometu, naći ćemo u njima nebroj dodirnih točaka. Velik je ali manjak upitnoga pravilnika, da uz ostale neke točke ništa ne odredjuje u pogledu trajanja službe saobraćajnoga osoblja kod autobusnoga prometa! Momenat je to osobito važan radi odmora, koji u tančine uredjuju već od nekoliko decenija ovamo željeznički redarstveni propisi. Potonji dopuštaju tek u iznimnim slučajevima (kod velike navale posla u »sezoni« i t. d.) prekoračenje maksimuma, t. j. poslovnih satova, probavljenih u vanjskoj službi. Isto tako odredbe kazneno-pravne i to odgovornost toli za upravljača, koli poduzetnike vožnje, nisu nikako iscrpljive. Klauzula čl. 51. »... u koliko za iste obrtnim, ili posebnim zakonom, nije predvidjena teža kazan ...« ne sadržava potrebnu kaznenu sankciju, jer pod naslovom »poseban«, ne može se logički nikako razumijevati jedino uporabljivi kazneni zakon.

Isti manjci opažaju se kod zakona, koji je izdan za cjelokupnu državu pod 12. prosinca 1930., ali samo u svrhu uredjenja autobusnoga prometa. Ne imade medjutim nikakove dvojbe, da se ustanove toga zakona mogu uporaviti mutatis mutandis i na vožnje privatnog i javnog prometa, koje su koncesionirane u gradovima i drugdje, te one raznih privatnika, kao i na upravljače. Iznimka glede toga postoji tek za dravsku banovinu, gdje vrijedi spomenuti već lex specialis (k. g.). Državni zakon od god. 1930. odredjuje za pravo samo koncesioniranje vožnja, te u tom pogledu izmedju njega i onih zakona, koji u drugim državama uredjuju slične odnošaje, ne imade većih razlika. Već 1. t. § 1. govori o oodredjenom pravcu, utvrdjenom redu vožnje i dozvoli za eksploataciju. Točkom 3. istoga §-a, uzima se već drugdje ustanovljena maksima, da državna poduzeća za pogon pojedinih pruga ne trebaju posebne koncesije. § 2. identičan je sa sličnim ustanovama koncesionalnog prava, koje su bile u cvatnji osobito za stare ere i kod dozvola za razne pretkoncesije. Pri tom se je zahtijevala od petenta neka naročita garancija nešto sumnjive prirode, dok se je kod izdavanja same koncesije radilo tek o osiguranju neke većinom fiktivne gradjevne glavnice, koja je na pr. kod t. zv. vicinalnih željeznica sabrana ne uvijek na sasvim reelan način.

Obveza prenosa pošte sa automobilima, odnosno autobusima, nije nikakav novum, jer je na tu činidbu bio obvezan i željeznički koncesionar. Turizmu (t. 3. § 7.) odgovara već s fiskalnih razloga odavna i željeznica, koja kod otpreme većega broja putnika i na veća izletišta uredjuje taj promet mnogo udobnije, sigurnije, a kadšto i jeftinije nego autopromet. Geste, koje su kod nas bile običajne za stare ere, kada su se i u tom pravcu dijelile protekcije, te sad dozvoljavale, sad uskraćivale pogodnosti skupinama i pojedincima, već prema njihovoj »povjerljivosti« i drugim dvojbenim atributima, danas bi pretstavljale samo smiješnu farsu. Automobil može odmah paralizirati takove patuljaste koncepcije.

Pitanje cesta jedno je od najškakljivijih kod uredjenja autoprometa. Izvan svake je dvojbe, te ne treba zato kakvih matematičkih formula, da se

Digitized by Google

dokaže, kako se razvitkom autoprometa ceste mnogo više kvare, nego bi to bio slučaj, kod običnoga teretnog prometa, pa bila kola i jače natovarena. Iznimka je opažena jedino kod eksploatacija šuma, kada se je hotjelo štediti, te se nisu gradile posebne šumske željeznice za izvoz drva. Po tom će pitanje doprinosa za uzdržavanje cesta igrati u tom prometu veliku ulogu, te svakako voditi povišenju kvote, koju će morati da plate autovozioci, za uzdržavanje, a i nadzor cesta, koji mora biti intenzivniji, nego je to dosele bilo potrebno. Tom zahtjevu odgovara već strana praksa u ne malom opsegu, tako da vožnju na stanovitim cestama, bile one ad hoc izgradjene, ili ne, udešene za brže prometanje autovozila, podvrgava posebnim pristojbama, plativim uvijek u konkretnom slučaju kod uporabe same ceste. Tim se opet ponavlja u srednjem vijeku običajna procedura, jedino manjkaju junaci od — sedla!

§ 9. zakona od god. 1930. odredjuje izdanje brojnih pravilnika, kojih sadržaj će morati da računa sa raznim eventualnostima, lokalnoga i tranzito-prometa, jer bi inače suviše strogo provadjanje takovih naredaba moglo ugroziti sve prednosti, koje momentano pruža državi, turizmu, kao i domaćim strankama autovozilo i to toli kod otpreme osoba koli robe.

U pogledu medjunarodnog automobilskog (privatnog!) saobraćaja s osobama, ne postoje još takodjer kodificirana prava, nego tek neke konvencije. One uredjuju izdavanje medjunarodnih »putnica« za automobile-triptike, kojima se uredjuje prelaz iz jedne države u drugu. Tako su prema tim utanačenjima na pr. u Jugoslaviji, izuzam obligatne carinske i redarstvene manipulacije, ta vozila stranaca oproštena svake takse (Vidi t. 4. čl. 47. »Izmjene i dopune taksenom zakonu od 20. travnja 1932.«), te osigurano nesmetano kretanje unutar opsega države.

Autopromet vrši već i u medjunarodnom prometu vidnu ulogu, jer je njim omogućena mnogo brža carinska manipulacija, a izrabljuju pogodnosti te vrsti otpreme i razni spediteri, koji tim izbjegavaju (a i izigravaju!) mnoge željezničke formalnosti, imenito naplatu podvoza za imaginarne udaljenosti, koje običavaju zaračunati želj. uprave s fiskalnih razloga.

*

U pogledu kazneno-pravne odgovornosti kod automobilskoga prometa odlučuju propisi kriviènoga zakonika, koji za područje savske banovine (Hrvatske i Slavonije) vrijedi od 1. siječnja 1930. Spomenuti naime gore zakon o autobusnom prometu, vrijedi kako sam već primjetio samo za upravni postupak (§ 10.). Ne govori o kazneno-pravnoj odgovornosti ni već spomenuti statut savske banovine od 5. veljače 1930., koji vrijedi na području savske banovine supsidijarno u smislu § 9. cit. auto-zakona. Ovaj spominje samo upravne sankcije (novčane kazne, istupe — prekršaje —, za počinjene nekorektnosti — čl. 31. do 57.), dok ostavlja posvema po strani kriviènа djela i prestupke (k. g.).

Ova tema tim je važnija, jer pod udar kriviènо-pravnih ustanova, pada ne samo autopoduzeće kao takovo, nego i svaki privatni autovozilac-upravljač, te i druge osobe, koje kod toga posla igraju bilo kakovu ulogu. Misle se ovdje uz samoga poduzetnika i tehničari, koji su odgovorni za solidnu izradbu, funkcioniranje, te trajnost aparata. Potonja je naime dosta ograničena, s tehničke nedotjeranosti tako, da se razmak od 5 godina uzimlje kao granica za solidnu uporabu, ali se stroj redovito i dalje rabi. Biva to osobito

Digitized by Google

kod otpremne robe, gdje se to prakticira po ne suviše savjesnim vlasnicima takovih »izraniranih« vozila. Odgovorni su i dobavljači goriva i mazala, zvanični (na pr. u statutu savske banovine predvidjeni) kontrolori vožnja, a i ostali državni organi, koji imadu tehnički nadzor cesta, te jamče za savjestan saobraćaj. Ovdje dolaze uz ostale u prvom redu u obzir cestari i njihovi pretpostavljeni, dakle dosta velik krug interesenata najraznije vrsti i branše. Opetuje se djelimice proces, s kojim se sastajemo kod željeznica, gdje u slučaju nesreće dolazi na poprište uz pratioce vlaka, mijeničar postaje, pružni stražar, nadziratelj pruge, ali i inžinir sekcije, te nadzorni organi centrale, ili pako nižih upravnih jedinica. Ali je značajno, da kod autoprometa najveća odgovornost, a po tom i krivnja, pada na samog upravljača, dok kod željezničkih sukoba, tek je u najredjim slučajevima krivnja na jednoj osobi.

Već § 14. k. zakona odnosi se na upravljača autovozila, jer mu u t. 3. daje funkcije javnoga službenika: »... vrši po zakonskom ovlaštenju kakovu trajnu ili privremenu javnu službu ...«. I u t. 4. označena isprava upravljača-legitimacija, odnosno vozn̄ički list, koji zamjenjuje po već citiranom taksenom zakonu uvedena »Saobraćajna knjižica«, imade značaj javne isprave.

I § 33. k. zakona se može uporabiti i na upravljača vozila,

Slučajevi kradja, kojih se dotiče odredba § 45. mogu se dogoditi i kod upravljača. Ustanove §§ 46. odnosno 47. mogu takodjer doći u obzir kod autovožnja, ako i ne u većem opsegu.

Pod ustanovu prve al. § 106. potpada i upravljač, koji bi došao u priliku, da »... potpomaže neprijatelju vršeći mu lične usluge i snabdjevanja ...«. Slučajevi takove vrsti nisu bili osamljeni u prošastom ratu, a imadu u kriomčarskoj raboti mirne dobe dostojne pendente i obilježja veće ili manje kriminalne natruhe u korist stranih država, odnosno nesavjesnih domaćih interesenata. Ovamo bi brojio i protivno životnim interesima države provadjani prenos deviza i domaćih valuta preko državne granice u kritičnim vremenima po državu i njezine financije.

»Tko učini da... prevozna sredstva... uništi, ili ih neupotrebljivim učini, posredno ili neposredno poremeti njihovu namjenu ...« (t. 1. i 3. § 108.) može da se tiče i auto-upravljača, koji dolazi u priliku, osobito u ratno vrijeme, da mnogo toga vidi, ili učini nešto, što bi moglo biti na štetu ratnih operacija.

§ 109. rijetko može doći u porabu, jer se radi o specijalnim ratnim napravama, koje su samo kod željeznice običajne. §§-i, koji govore o državnim službenicima i zloporabama, koje bi oni mogli počiniti, dali bi se tek jako extenzivnim tumačenjem uporabiti kadšto na upravljača, kao javnoga službenika.

Ustanova § 144., koja spominje iskaze stručnjaka, svjedoka i t. d. mogla bi doći u porabu i kod autoprometa, jer od takvog iskaza ovisi sudbeni pravorjek, koji može pod utiskom stručnjačkoga mnijenja biti dosta tegotan, ali imati i olakočujući značaj.

§ 162. dolazi kraj današnjih dosta razvratnih prilika, osobito medju mladeži, u porabu prema upravljaču, kao i putniku.

Od velike je važnosti ustanova § 194.a i ona § 195. (posljednja al.), koja govori o motornoj sili i licima »... ako su (dužnosti!) rukovanja zanemarila, te je zbog toga nastupila opasnost za život ljudi ...«

Digitized by Google

Ovdje se sastajemo sa stanjem, koje imademo tako rekuć danomice pred očima. Pogibelj, koja prijeti prolaznicima, ili običnim cestovnim vozilima od željezničkih lokomotiva, odnosno vlakova, znatno se razlikuje od one, koju može prouzročiti i na žalost skoro dnevno prouzročuje motorno vozilo raznih konstrukcija i vrsti. Kada se k tomu uzme, da toli sami automobili, uzimljuć u račun uvijek i najnovije »modele« i izradbe, nisu — kako je već gore istaknuto — još uvijek sasvim dotjerani tako, da se kod prosudjivanja toga stanja može mirne duše uzeti prispodoba izmedju Stephenson-ove »Rakete« i Balddwin-ove 12 uzlene lokomotive, onda je ta nesigurnost očevidna. Kod motornih kotača raste ta nesigurnost još više, jer momentano prekinuće funkcija stanovitih dijelova stroja, čini cijelo vozilo dapače pogibeljnim toli za upravljača, koli za prolaznike, jer vodstvo jednostavno zataji. U tim slučajevima, mora se kaznena odredba izreći sa čim jasnijim obrazloženjem i uz uvaženje svih mogućih eventualnosti, te stanja u kritično vrijeme, da odium površnosti, ili dapače sudske bludnje ne pade na postupajućega suca, dotično senat. Vaganje oteškoćujućih i olakoćujućih okolnosti je kod autonezgoda mnogo teže, nego kod želj. nesreća. Već momenat zaustavljanja, vozila, mora se sasvim drugojačije prosudjivati, jer je takovo kod autovozila mnogo pogibeljnije za samog upravljača i vozilo, nego kod lokomotive, osobito ako se radi o kratkim udaljenostima.

U glavi XVIII. bavi se naš krivični zakon izričito sa saobraćajnim problemima, po tom je ta glava uporabljiva i na autopromet. Ovakav postupak u zakonskoj tehnici je novum za našu kaznenu legislativu, koja se tim približuje sistemu modernih kaznenih zakona (Italija i t. d.).

U priliku, da povredi »... sigurnost javnog saobraćaja ...« (§ 204.), »... dovede u opasnost život, ili zdravlje više lica ...« (§ 205.), »... dovede u opasnost sigurnost željezničkog, tramvajskog (scil. autobusnog-automobilskog) saobraćaja ...« (§ 206.), »... dovede u opasnost više lica u saobraćaju ...« (§ 207.), može doći i autoupravljač »... službenici ... ako je njihovim nehatom voz (vlak), tramvaj (arg. a maiori ad minus i autobus), doveden u opasnost ...« (§ 208.), mogu biti i autoupravljači. »Ko ometa autobusni saobraćaj ...« (§ 209.). Ovamo će spadati i otstranjenje, ili premještaj znakova, koji na cestama označuju zavoje, ili pako blizinu željezničke pruge. »... autobusni službenici ... koji su dužni, da se staraju o bezbjednosti ovih ustanova ... kaznit će se ...« (§ 210.). I gubitak službe po § 211. odnosi se i na autoupravljača.

»Ko načini kakovu lažnu ispravu ... kako kaže § 214., kaznit će se« i t. d. Govor je ovdje i o iskaznicama upravljača i spomenutoj u taksenom pravilniku »saobraćajnoj knjižici« za lokalni promet, koja je stupila na mjesto »vozničkog lista«, odnosno knjige označene u posljednoj al. čl. 42. nar. sav. ban. od 5. veljače 1930., koje se mogu krivotvoriti, a i mijenjati.

Medju javne isprave spadaju i vozne karte, po tom i one, koje se izdavaju putnicima autoprometa (§ 222.).

Pod kaznu, koja pripada za povredu tudjih tajna, potpada i upravljač autobusa, koji povjerenu mu poštu »... tudje pismo, ili brzojav, ili kakovo drugo zatvoreno pismeno, ili pošiljku zadrži, prikrije, uništi, ili drugima preda tudja pisma ...« (§ 251.).

Uvreda upravljača, kada vrši svoju službu, imade obilježje uvrede »... javnoga službenika prilikom zvaničnoga rada ...« (§ 302.), jer je posao

Digitized by Google

povjeren istomu odgovoran i naporan, a i u javnom interesu. § 303. ograničuje ali tu zaštitu, ako bi se radilo o protivuzakonitom postupku sa strane javnoga službenika.

Pod udar t. 4. § 316. će pasti i službenik autovozila, ako je počinio kradju »iz.. prostora i mjesta, koja pripadaju... ili služe javnomu saobraćaju...«. Isto takav postupak je na mjestu, kada se radi o utaji, pri čemu službenik potpada kazni robije u trajanju do 10 godina (§ 319.).

Da li se ustanova § 365. odnosi i na energiju, koja proističe iz uporabe autovozila, ne bi se moglo sa više vjerojatnosti zaključivati. Druga ali alineja istoga §-a 365., govori nekako u prilog vlasnika autovozila ili kompanije, jer se spominje javno dobro, odnosno vozilo, koje je in publico usu — arg. a minori ad maius — javno dobro.

Kazao sam, da uz odredbe, koje uredjuju željeznički promet i to izrazito one, koje se tiču otpreme osoba i robe (a ne i upravne strane službe), igra veliku ulogu i trgovačko pravo, odnosno trgovački zakoni, a u nestašici ustanova trgovačkog prava i one gradjanskoga zakonika i to kao supsidijarno pravo. Norme, koje uredjuju te odnošaje, daju se primijeniti i na »automobilsko« pravo, kako ću nazvati ovo novo područje pozitivnoga prava, koje je tek u razvitku.

O zaštiti osoba, koje se voze autovozilima, govorio sam već gore. Preostaje područje, koje se tiče otpreme robe i sigurnost za pravodobnu i pravilnu izručbu iste.

Za promet sa robom vrijedi uz saobraćajne propise trgovačko i gradjansko pravo. Takav postupak vrijedi ponajprije kod slučajeva manjka, oštećenja i gubitka robe. Misli se ovdje naknada štete, kao i izmakla dobit. To načelo će vrijediti i za autobus-promet, pri čem se imadu u obzir uzeti i običaji, koji su se uvriježili kod autoprometa. Trgovački zakon govori u § 267. samo o trgovačkom običaju, ali ne imade nikakove dvojbe, da je na »običaje« po § 7. o. g. z. — pravna analogija, — uporabljivo i običajno pravo (uzance) autoprometa, koji obaljuje i trgovačke poslove. A tih »navada i običaja« biti će već sva sila, jer je to posljedica bujno razvijajućih se pravnih odnošaja u tom pravcu. Vrijedit će u tom prometu i ustanova § 330. trg. zakona, koja govori o ispunjenju dobave, t. j. izvršenju otpreme prije izmaka ugovorenog za svaki pojedini slučaj roka vremena. § 369. t. z. obuhvaća i obvezu otprematelja, koju imade ispuniti u smislu naloga predateljeva, te obvezu, da imade »komitenta obavijestiti o obavljenim poslovima...« § 388. (411.) t. z. osigurava otprematelju zakonsko založno pravo nad pošiljkom. Isto pravo je predvidjeno i u saobraćajnoj uredbi. § 400. štiti otpremajuću stranku u slučaju zakašnjele dobave, jer odredjuje odgovornost vozara »... za štetu proističuću iz promašaja ugovorenoga ili običaju primjerenoga roka...«. Ova ustanova osobito će biti važna za autopromet, pošto o ugovorenim rokovima dobave, odnosno sistemiziranju istih dosele ni po upravnim odredbama ni po zakonskim sankcijama nije ništa poznato. Taj rok može se po volji ugovoriti u svakom konkretnom slučaju prema mjesnim, vremenskim i cestovnim prilikama.

Ustanova § 414. t. z. rijetko će doći u porabu, jer se roba izdaje tek iza namirenih troškova same otpreme i akcesornih pristojaba, koje su narasle do uručenja pošiljke naslovniku.

Digitized by Google

Kod gradjanskog prava odnosno zakonika, imade takodjer sva sila ustanova, koje se mogu odnositi na autopromet i njegove pravne prilike. Već § 6. će biti od ne male važnosti (kao gore) obzirom na posebne odnošaje autoprometa onda, kada će se raditi o malo zamršenijem slučaju, za koji postoji hiatus u postojećem pravu, odnosno judikaturi. Ali ustanoviti »jasnu namisao zakonotvorca« posao će biti kod tog novoga vozila dosta težak, jer se radi o prilikama, koje nikako nije mogla predvidjeti pravna nauka 18. stoljeća.

O analogiji § 7. već sam gore govorio, a takovih slučajeva će biti osobito kod auto-robnoga prometa, radi bujno se razvijajućih tehničkih naprava i socijalnih prilika savremenog života uopće, a autoprometa napose.

Pogodbe, koje se tiču otpremnih posala, moraju biti točne, da ne dopuštaju nikakove dvojbe. Predvidja doduše otpremno pravo slučajeve alternativne pogodbe tako, da se na pr. može stanovita pošiljka nasloviti na više adresata, da se sa robom može raspolagati i tečajem otpreme, mijenjati naslovnik i odredišna postaja, kao i opterećivati naknadno pošiljka većim, ili manjim pouzećem, sniženjem istoga, ili ukinućem cijeloga pouzeća. Dogadja li se pako, da odredbe samog otpremnog poduzeća glase dvojbeno, t. j. da je moguće različito tumačenje ili raspoložba glede pošiljke, onda pada sudska riješidba na štetu samoga poduzeća, koje se je po svojim namještenicima imalo poskrbiti za solidnu stilizaciju, odnosno svrsi shodne raspoložbe, kako bi se izbjeglo šteti in concreto. O tom rade §§ 914. i 915. o. g. z. Takovi slučajevi konstatirani su već u više prigoda po judikaturi sudova raznih država. Svi ti momenti dolaze u obzir i kod autoprometa, koji nužno mora računati i s takovim eventualnostima.

Odredba § 1304. o. g. z. može se uzeti kao lex specialis, jer ne imade slične medju poslovnim odredbama. Dogadja se, da nastupi slučaj, da otpremno poduzeće nije samo krivo bilo kakovoj šteti, nego da krivnja tereti oba kompaciscenta u manjem ili većem opsegu. Takovih slučajeva bilježi osobito novija judikatura, a korijen im je u odredbama, koje u najnovije vrijeme na osobito tegotan način uredjuju otpremu dobara iz jedne države u drugu, u carinskim i inim formalnostima poratne ere. Šteta može nastati ne samo činom, nego i propustom. To se dogadja, na pr. onda ako se pošiljci ne doprinese pravodobno svjedočba o podrijetlu robe, carinski, ili drugi (devizni, računski i t. d.) dokumenat, koji se imade izvorno odmah ili kasnije priklopiti tovarnomu listu za carinsku, veterinarsku, ili redarstvenu porabu. Postaja može zatim zakasniti, ili krivo adresirati kakovu obavijest predatelju robe (o obustavi prometa, o uskrati preuzeća robe po naslovniku i t. d.), radi česa mogu nastupiti komplikacije, imenito pokvarenje robe, u većem ili manjem opsegu. U takovim slučajevima odgovara prema stupnju nepažnje ili nemarnosti toli predavatelj koli željezničko poduzeće za štetu, koja bi nastala za pošiljku.

Gornji slučajevi mogu se desiti i u pograničnom prometu sa autorobnim vozilima, odnosno prometu, o kojem sam gore opširnije govorio.

§ 1323. dolazi u porabu i kod autoprometa. Propis 3 al. § 82. želj. saob. uredbe nalazi dalju potvrdu, dotično tumačenje u ustanovi spomenutoga § 1323., koja odredjuje platež »u vrijednosti ishodeće po procjeni . . .«

Culpa levis i lata, te dolus, koji nije po saobr. uredbi točno utvrdjen (§ 95.), nalazi potanje tumačenje, koje je uporabivo i na autopromet u

Digitized by Google

§§ 1331. i 1332. o. g. z. Tamo se izrijekom ustanovljuje obujam (iznos) otštete, dok § 95. govori samo uopće o krajnoj nemarnosti, t. j. nuanciranje, koje je po naravi slučajeva neizbježivo, nije u uredbi dovoljno istaknuto.

Pozivanja na zastarni rok o. g. z. (§ 1486.) nisu kod autoprometa na mjestu, a ni po saobraćajnoj uredbi, kao lex specialis, moguća, jer je isti ustanovljen sa maksimumom od tri godine u svim slučajevima, koji potpadaju pod udar § 95. Kod duljega roka i onako bi u najviše slučajeva na pr. kod reklamacija, za koje vrijedi jednogodišnji rok, bio isključen dokaz ispravama. Većina isprava otpremne službe, imenito t. zv. listarske (Frachtkarten), drže se radi velikoga broja istih, a i slabe čitljivosti iza kratkoga vremena, tek jednu godinu na skladištu.

Da li mogu sudski pripravnici sa položenim sudačkim ispitom izricati presude

Napisao B o r e m o v i ć A r s e n, zamjenik drž. tužitelja u Travniku.

Medju mnogobrojnim pitanjima, koja se nameću u sudskom praktičnom životu, od kako smo stupili u eru novoga zakonodavstva, ističe se od strane nekih državnih tužioštava i sudova i ovo: da li mogu sudski pripravnici sa položenim sudačkim ispitom da izriču presude, bilo kao suci pojedinci bilo kao članovi vijeća. Ili — pravnički izraženo — da li nemaju presude donesene od strane tako obrazovanih sudova revizijskih razloga iz § 336. točka 2. u postupku kod zbornih sudova, odnosno prizivnih razloga iz § 393. točka 1. sud. kr. p. u postupku pred sucem pojedincem. Naročito u posljednje vrijeme počela je ovome pitanju da se poklanja veća pažnja protivno onoj prećutnoj toleranciji, koja je dosada prevladjivala u praktičnom njegovom rješavanju. I tako su učestali slučajevi, da se od strane nekih državnih tužioštava izjavljuju pravni lijekovi protiv ovakovih presuda zbog označenih povreda zakona, dok od strane pojedinih starješina sudova, u vezi s ovim, stalo se je uskraćivati ispitanim sudskim pripravnicima, da učestvuju u glavnim pretresima kao članovi vijeća kod okružnih sudova, odnosno da vrše usmene pretrese kod sreskih sudova. Pošto medjutim kod mnogih sudova, kako okružnih tako i sreskih, a naročito baš kod ovih potonjih, imade veliki broj sudskih pripravnika sa položenim sudačkim ispitom, pa se tako postavlja važno za praksu tih sudova pitanje, za koji rad mogu da se upotrijebe ti pripravnici, te kako ovo pitanje — koliko je bar nama poznato — nije se još nigdje teoretski raspravljalo, smatrano za potrebno, da ga ovdje iznesemo i pretresemo.

Stanovište protivnika učestvovanja ispitanih sudskih pripravnika u izricanju presuda osniva se u glavnom na tome, da zakonik o sudskom krivičnom postupku od 23. veljače 1929. ni jednim svojim propisom ne daje ovlaštenja izricati presude odnosno vršiti pretrese kao i ostale sudske radnje nikomu drugomu do s u d a c a. Tako se u propisu § 8. sud. k. p. navodi: »Sudsku vlast za krivična djela vrše sreski sudovi, okružni sudovi, apelacioni sudovi i kasacaoni sud.

Digitized by Google

Sreski sudovi su inokosni sudovi prvoga stepena; s u d s k u v l a s t v r š i j e d a n s u d a c (= sudija) (izvidjajni sudac, sudac za mladje maloljetnike, sudac pojedinac).

Okružni sudovi su inokosni ili zborni sudovi prvoga stepena ili zborni sudovi drugoga stepena; s u d s k u v l a s t v r š i j e d a n s u d a c (istražni sudac, sudac za mladje maloljetnike, sudac pojedinac) ili s u d a č k o v i j e ć e.«

U §-u 75. s. k. p. stoji: »... sudske o d l u k e donosi jedan s u d a c (§ 8. od. 2. i 3.) ili s u d a č k o v i j e ć e (§ 8. od. 3. i 4.)...

Vijeća su sastavljena: 1. kod okružnih sudova kao zbornih sudova iz trojice s u d a c a... »odnosno«... iz petorice s u d a c a. § 216. s. k. p. nalaže: »Smatra li pretsjednik, da će glavni pretres trajati duže vremena, učinit će što treba, da pretresu prisustvuju jedan ili dvojica s u d a c a više..«. Isto i § 227. s. k. p.: »Pretsjednik suda i s u c i, koji sudjeluju u sudjenju, kao i zapisničar moraju neprekidno biti na pretresu...«.

Po §-u 252. s. k. p.: »Kad pretsjednik dovrši ispit optuženikov, upitat će s u c e, da li žele što da pitaju optuženika, što oni mogu da čine neposredno«. Isto tako i § 257. s. k. p. u pogledu ispitivanja svjedoka i vještaka. Glede pismene izrade presude: »... Presudu će izraditi jedan s u d a c, koga pretsjednik za to odredi« (§ 291. s. k. p.). I u postupku kod sreskoga suda sadržaje § 385. s. k. p. ovo: »Usmeni pretres vrši uz sudjelovanje zapisničara s t a r j e š i n a s r e s k o g a s u d a i l i k o j i d r u g i s r e s k i s u d a c.«

Jednom riječi, naš zakonik o sudskom krivičnom postupku uopće ne poznaje drugoga subjekta sudske vlasti nego samo »suca«.

Obratimo li se sada propisima zakona o sucima od 8. siječnja 1929., koji je već dobio obaveznu snagu u cijeloj državi, vidjet ćemo, da taj zakon u članu prvom daje točnu i odredjenu definiciju pojma »suca« za razliku od »sudskih pomoćnika«, u koje ubraja pored pristava i sekretara takodjer i pripravnike (čl. 50.). Prema ovome izgledalo bi, kao da sudski pripravnici zaista ne mogu biti u svojstvu sudaca odnosno — ne mogu vršiti sudačku funkciju. Mislimo medjutim, da ovo ne stoji, a evo zašto.

Propis člana 1. zakona o sucima redovnih sudova od 8. siječnja 1929. daje doduše definiciju suca, prema kojoj sudski pripravnici nisu suci u s m i s l u t o g a z a k o n a, ali taj zakon normira samo lični i službeni položaj sudaca i sudskih pomoćnika.

Prava pak i dužnosti sudaca i sudskih pomoćnika u pogledu vršenja njihove službene dužnosti normirane su propisima zakona o uredjenju redovnih sudova od 18. siječnja 1929. U vezi s tim odredba čl. 20. zakona o sucima izričito upućuje na zakon o uredjenju sudova u pogledu »l i c a, k o j a n i s u s u c i u s m i s l u o v o g a z a k o n a (t. j. zakona o sucima), a p o z a k o n u o u r e d j e n j u s u d o v a v r š e s u d s k u d u ž n o s t.« Iz ovoga se jasno vidi, da vršenje sudačke dužnosti nije obvezatno vezano za formalno zvanje suca, nego da sudačku dužnost mogu vršiti u izvjesnom djelokrugu i neka druga lica, kako je to bilo i prema dosadašnjim zakonima (vidi član 55. zakona o sucima). Koja su pak ta lica i kakav je njihov djelokrug, nalazimo u zakonu o uredjenju sudova.

Digitized by Google

Prema §-u 66. ovog zakona »sudski pomoćnici su: pripravnici, pristavi i sekretari«, a za pristave mogu se postaviti ona lica, koja su kao pripravnici položila još i sudački ispit, pri čemu ovo postavljanje vrši ministar pravde (§ 69. cit. zak.) bez ikakvih daljih formalnih uslova, tako da je glavni kriterij za sticanje zvanja pristava položeni sudački ispit za razliku od uslova za sticanje položaja suca sreskoga i okružnoga suda, za kojega se još traži, da je proveo poslije sudačkoga ispita najmanje godinu dana u sudu odnosno najmanje dvije godine (čl. 3. zak. o sud. red. sud.).

Propis pak § 68. zakona o uredjenju sudova izrično ovlašćuje da s e k r e t a r i m a i p r i s t a v i m a može se povjeravati »...i samostalno vršenje pojedinih poslova parničnoga, vanparničnoga i krivičnoga postupka, a naročito poslovi istražnoga, zamoljenoga ili izaslanoga suca.« Što više, — »kod okružnih sudova sekretari i pristavi pri sudjenju u vijeću mogu zamijeniti jednoga spriječenoga suca« (od. II. istoga paragrafa).

Ova potonja odredba je u toliko značajnija, što prema propisu §-a 22. istoga zakona čak sreski sudac može da zamijeni u vijeću kod okružnoga suda samo jednoga člana vijeća, iz čega se vidi, da zakonodavac u pogledu vršenja sudačke dužnosti makar supsidijarno izjednačuje pristave sa sucima sreskoga suda.

Vidjeli smo već gore, da zakonik o sudskom krivičnom postupku poznaje i navodi kao vršioce sudske vlasti samo »suce«, a nigdje i ne spominje kao takve »pristave« i »sekretare«.

Ova i ovakva stilizacija je potpuno razumljiva, kada se ima na umu, da taj zakonik daje samo opća naredjenja, imajući u vidu obične slučajeve otpravljanja krivičnoga pravosudja, dok specijalne, a naročito iznimne odredbe, u koliko ove nisu i onako sadržane u drugim specijalnim zakonima, donosi samo jedared, ne ponavljajući iste na više mjesta. Bilo bi i suviše glomazno, a i nepotrebno, da ovaj zakon svaki put, kad navodi: »sudac«, »istražni sudac«, »izvidjajni« ili »zamoljeni sudac«, uz to nadodaje još i »sudski sekretar« ili »pristav«. Ovo u toliko prije, što u propisu odjeljka prvoga svoga §-a 75. zakonik o sudskom krivičnom postupku izričito veli, da ... »sudske odluke« (a to su — prema propisu §-a 74. s. k. p. — i presude) donosi jedan sudac (§ 8. od. 2. i 3.) ili sudačko vijeće (§ 8. od. 3. i 4.)«, dok u odjeljku 5. istoga §-a stoji: »z a k o n o u r e d j e n j u s u d o v a n a r e d j u j e, k a k o s e o b r a z u j u s u d a č k a v i j e ć a«, čime jednom za svagda upućuje na propise potonjega zakona u pogledu granica nadležnosti pojedinih članova suda za vršenje sudske vlasti.

Dovedu li se sada spomenute odredbe zakonika o sudskom krivičnom postupku u vezu sa propisom čl. 68. zakona o uredjenju sudova, jasno je onda, da kao suci u smislu sudskoga krivičnoga postupka mogu biti pored sudaca sreskih i okružnih sudova takodjer sekretari i pristavi.

Po sebi se razumije, kada jedan pristav ili sekretar, odredjen da zamjenjuje u vijeću kojega suca, ili kada mu je povjereno samostalno vršenje pojedinih poslova parničnoga ili krivičnoga postupka (a taj posao može biti baš vršenje usmenoga pretresa kod sreskoga suda odnosno učestvovanje u glavnom pretresu kod okružnog suda), ili kada on vrši poslove suca istražitelja, da u svim tim momentima takav sekretar ili pristav nastupa kao su-

Digitized by Google

dac u smislu sudskoga postupka, sa svima pravima i dužnostima suca, i ako on to nije prema propisima zakona o sucima. Mora se dakle biti na čisto s time, da pojam »sudac« (»sudija«) prema propisima personalnog zakona o sucima nije identičan i ne podudara se sa onim procesualnih zakona, jer je potonji širi.

Najglavniji pak i to čisto zakonski razlog, prema kojemu ispitane sudske pripravnike treba pripustiti vršenju sudske vlasti, bar u području bivše Bosne i Hercegovine, leži u ovome:

Propisom §-a 117. zakona o uredjenju sudova vezano je stupanje u život i dobijanje obavezne snage toga zakona, osim prelaznih i završnih naredjenja §§ 103—116., za dobijanje obavezne snage zakona o gradjanskom sudskom postupku. Kako pak ovaj nije još dobio obavezne snage, to do toga časa ostaju u važnosti propisi dosadašnjih zakona, kojima se uredjuju pitanja uredjenja sudova. Prema tome ostali su na snazi i sada još važe na području bivše Bosne i Hercegovine odnosno na području vrhovnog suda u Sarajevu odgovarajući propisi zakona od 23. prosinca 1913. o sudskom ustavu, u koliko isti nisu derogirani propisima drugih kojih zakona. Medju ovakovim nederogiranim propisima važi još i sada onaj §-a 32. spomenutog zakona, prema kojemu »... prislušnicima, koji su položili sudački ispit, može se povjeriti da privremeno rade sudačke poslove«. Prema odredbama pak člana 49., 51., 54. i 59. zakona o sucima od 8. siječnja 1929. postali su dosadašnji »prislušnici« — »pripravnicima«. Kao takovi, a na osnovu citiranog propisa §-a 32. zak. o sud. ustavu za B. i H. u vezi propisa gradjanskoga parničnoga postupnika za Bosnu i Hercegovinu, koji je još i sada u važnosti na području vrhovnog suda u Sarajevu, mogu sudski pripravnici sa položenim sudačkim ispitom vršiti sudačku vlast u gradjanskom parničnom i vanparničnom postupku, a pošto to ne isključuju, kako smo vidjeli gore, ni propisi sadašnjega krivičnoga postupka, mogu je vršiti i u krivičnom postupku.

Bilo bi pak nedosljedno, pripuštajući ispitane sudske pripravnike vršenju sudačkoga zvanja u gradjanskom postupku, uskraćivati im isto pravo u krivičnom postupku.

Opravdana je stoga praksa nekih okružnih sudova na području vrhovnog suda u Sarajevu, prema kojoj ispitani sudski pripravnici vrše kod tih sudova sudačku vlast ne samo kao istražni i izvidjajni suci nego i kao članovi vijeća u gradjanskom i krivičnom postupku, dok kod mnogih sreskih sudova na istome području isto tako fungiraju u svojstvu sudaca-pojedinaca bez ikakvoga ograničenja, naročito pak vrše usmene pretrese u krivičnim stvarima. U ostalom, bez ovoga ovlaštenja bila bi njihova postavljanja kod sreskih sudova posve beznačajna, jer je poznato, da kod sreskih sudova glavni teret poslovanja sastoji se baš u vršenju pretresa.

Valja još primijetiti, da se obično ne prigovara radu ispitanih sudskih pripravnika u svojstvu istražnih i izvidjajnih sudaca, dok u stvari, kada bi se usvojilo gore iznešeno stanovište protivnika njihovog sudjelovanja u pretresima, morao bi se djelokrug rada ispitanih sudskih pripravnika još više suziti, jer u tom slučaju ne bi smjeli oni da vrše funkcije čak ni izvidjajnih sudaca, čime bi se potpuno obeskrijepio značaj i svrha njihovoga postavljanja kod sreskih sudova.

Digitized by Google

Bez potrebe je naglašavati, od koliko štetnoga uticaja po opće stanje pravosudja bilo bi priznavanje ispravnosti pobijanoga ovdje stanovišta, a naročito kod sreskih sudova, kod kojih baš broj krivičnih predmeta danomice raste, naročito obzirom na porast šumskih krivica.

Kako se iz izloženoga vidi, sve ovo važi samo za područje vrhovnog suda u Sarajevu, dok se nismo upuštali u razmatranje istoga pitanja za područja ostalih apelacionih sudova, na kojima su vrijedili a i sada vrijede drugi zakonski propisi, jer smo smatrali, da to mogu potpunije i ispravnije učiniti kolege sa dotičnih sudskih područja, kojima su bolje poznati, kako ti drugi propisi tako i opće stanje stvari.

Po sebi se razumije, da ovdje zastupano stanovište ne vrijedi za više sudove (apelacione sudove i odjeljenja kasacionog suda) kao ni za sudove za mladje maloljetnike, pošto je sudjenje kod svih tih sudova vezano za naročite propise i lične kvalifikacije, koji isključuju učestvovanje sudačkih pomoćnika u njima.

Pouzdanje u zemljišnu knjigu i ovršna sticanja

Napisao dr. M. Ružđić, odvjetnički kandidat u Travniku.

Nedvojbeno je, da se u današnje doba ne bi mogle ni zamisliti zemljišne knjige, koje ne bi bar u glavnom počivale na načelu javnosti. Bez zasada toga načela ne bi zemljišne knjige mogle dati prometu potrebitih jamstva, ne bi mu mogle pružiti pouzdanu sliku pravnih odnošaja na pojedinim nekretninama. Mora se usvojiti načelo, da za poštenog sticaoca postoje u pogledu nekretnina, koje su upisane u javnu knjigu samo oni i onakovi odnosi, koji i kakvi su upisani u zemlj. knjigu, a da pravno ne postoje oni odnošaji, koji u njoj nisu unešeni. Jedino na taj način, sve da zemlj. knjige i ne odgovaraju faktičnomu stanju — bilo što su u njima upisana prava, koja nisu nikad postojala ili su istina postojala, ali su medjutim utrnula, bilo da u njima uopće nisu evidentirani faktični pravni odnosi — pružena je sticatelj, koji se u njih pouzdaje, puna sigurnost, da su one za njega kako ispravne tako i potpune.

Naš zakon o zemlj. knjigama usvaja načelo javnosti u formalnom pravcu potpuno (§ 7.), a u materijalnom, samo u koliko se radi o sticanjima trećih lica, koja se pouzdavaju u zemlj. knjigu (§ 28.).

Zemlj. knjigu naime vodi kod nas javna vlast — sud. Svatko ima pravo, da ju bez obzira, da li za to ima naročitog pravnog interesa, razgleda, da iz nje uzima prepise i da traži izvatke (Načelo javnosti u formalnom pravcu). — Ona uživa i javnu vjeru — fidem publicam. Njeno naime stanje vrijedi za onoga, koji stiče kakvo knjižno pravo pouzdajući se u njene formalno pravomoćne upise i kao istinito, a i kao potpuno (Uže načelo javnosti u materijalnom smislu, načelo pouzdanja).

Slučajevi, u kojima zakon dozvoljuje pobijanje prava, koja su stekle treće osobe, pouzdavajući se u zemljišnu knjigu, a koje slučajeve zakon nabraja u §§ 70—74., daju se u glavnom svesti na one, gdje upis nije postao

Digitized by Google

formalno pravomoćan. — Samo na formalno pravomoćne upise naime može se valjano pouzdati i to, u koliko u medjuvremenu nije zatražena ma od koga zabilježba, da je dotični upis sporan. Na upise pako, koji se mogu napadati u zakonu predvidjenim pravnim lijekom — rekursom, ne može se potpuno oslonuti ni najpoštenji sticatelj.

U zakonu priznato pravo pouzdanja u zemlj. knjigu štiti poštenog stečnika od onih izvan — zemljišno-knjižnih stvarnih prava, koja bi se protivila njegovomu stečenomu pravu, a za koja on u doba svoga upisa nije znao.

Da li je pouzdanjem u zemljišnu knjigu zaštićen i onaj, koji p u t e m o v r h e stiče razna stvarna prava, a poglavito pravo zaloga, nije kod nas nigdje u zakonu izričito ustanovljeno. Pa i naš novi zakon o zemljišnim knjigama prelazi mučke preko toga pitanja i na taj način dozvoljuje, da naša praksa htijući u tom pogledu udovoljiti pravičnosti, pa — koliko je moguće — zaštiti stvarno stečena prava, i dalje koleba, oslanjajući se sad na ovo sad na ono rješenje domaćega sudovanja.

S pravom se naime ističe, da materijalno pravo ima ustupiti formalnomu samo u toliko, u koliko je to neophodno potrebno. Stanje zemljišne knjige, u koliko se ono razilazi od faktičnog stanja, ima se pretpostaviti ovomu potonjemu samo ondje, gdje to nužno iziskuje sigurnost prometa.

Kod sticanja na osnovu pravnoga posla pošteni sticatelj upravo se oslanja na zemljišnu knjigu. Sklapajući pravni posao on se pouzdaje u njenu istinitost i potpunost; njeno mu je stanje pretpostavka, bez koje ne bi uopće ili bar ne pod istim uvjetima sklopio dotičnoga posla. Na osnovu zemljišno-knjižnoga stanja on se odlučuje, da kod naplatnoga posla dade svomu sukontrahentu protuvrijednost.

Kod sticanja pak putem ovrhe ovoga svega nema. Ovrhovoditelj — a naročito onaj, koji stiče pravo zaloga za pokriće dosudjene mu tražbine — ne pouzdaje se u zemljišnu knjigu onda, kada stiče pravo na pojedini upis, — pravo, na osnovu kojega može isposlovati upis — nego samo onda, kada na osnovu već stečenoga prava, priznatoga mu u ovršnom naslovu, traži da se u zemljišnoj knjizi provede stanoviti upis. On ne daje izravno nikakovih protuvrijednosti radi toga, što bi se pouzdavao, da faktično postoji u zemljišnu knjigu unešeno koje pravo. Nema on dakle razloga, da u zemljišnoj knjizi traži ono jamstvo, koje je pruženo sticatelju u poslovnom prometu, o naime jamstvo, da po njemu učinjena činidba nije uzalud učinjena.

Nadalje dok u poslovnom prometu poštenoga sticatelja navodi formalni ovlaštenik — njegov sukontrahent — da se pouzda u zemljišno-knjižno stanje, zavaravajući ga, da ono odgovara stvarnosti, u ovrsi je formalni ovlaštenik protivan stečenju ovrhovoditeljevu.

I faktično ovrhovoditelj se u ovrsi u pravom smislu riječi ne pouzdaje u zemljišnu knjigu; ona njemu služi skoro jedino kao institucija, iz koje doznaje, što sve od nekretnina ima njegov dužnik, pa u koliko su nekretnine njegovog dužnika opterećene tudjim pravima.

Ovomu potonjemu nema služiti zemljišna knjiga, nu ako i u koliko ona tomu ipak posluži, ne će pri tome moći njen sadržaj pružiti ni poštenim

Digitized by Google

sticateljima sigurnosti, da će se njeno stanje, u koliko ono ne bi odgovaralo stvarnomu, smatrati kao pravo-valjano.

Ta pokloniti zemljišnoj knjizi javnu vjeru i onda, kad ona služi samo kao vrelo informacija o imetku ovršenika, značilo bi, i preko potrebe formalno stanje pretpostavljati stvarnomu — ostaviti bez svake zaštite stvarno postojeća prava samo radi veće udobnosti ovrhovoditeljeve.

Ne smije se naime smetnuti s uma, da stvarnog ovlaštenika, koji nije istodobno i zemljišno-knjižni, štiti u njegovim izvan zemljišno-knjižnim stvarnim pravima jedino poštenje formalnog ovlaštenika, koji se ne će htjeti poslužiti formalnim pravom, koje mu faktično ne pripada. — U ovrsi pak ni ova jedina zaštita ne može doći do izražaja i to baš radi toga, što upis biva i proti volje dotadašnjega zemljišno-knjižnoga ovlaštenika.

U ostalom načelo povjerenja u zemljišnu knjigu ima promicati sigurnost pravnoga prometa, a ne pružati mogućnost vjerovnicima, da se namire iz dobara, koja ne spadaju u imovinu njihovih dužnika.

Stoga ne bi bilo ni pravično, a izgleda ni u duhu naših pozitivnih zakonskih propisa, zaštititi pouzdanjem u zemljišnu knjigu i ovršna sticanja. Kako vele razlozi judikata br. 2888 bečkog vrhovnog sudišta — zemljišna knjiga nije knjiga informacija o imetku i kreditnoj sposobnosti onoga, s kojim se misli sklapati kakov pravni posao, nego je iskaz o tome, da li je i u koliko ovlašten, da sa predmetom stvarnoga upisa raspoloži onaj, koji s njime faktično i raspolaže.

Prema tome dakle, da bi se sticatelj mogao pozivati na to, da je njegov sukontrahent bio prema zemlj. knjizi ovvlašten, da predmetno pravo otudji potrebno je u prvom redu, da mu potonji ustupi to pravo. Gdje pak ovoga nema — kako je to slučaj u ovrsi —, nema ni uspješnoga pozivanja na povjerenje u zemljišnu knjigu.

Ovo sve vrijedi poglavito za slučajeve, gdje je ovrhovitelju ovršivim naslovom dosudjena jedino novčana tražbina, a on samo u svrhu njenoga namirenja ovršno stiče pravo zaloga na ovršeničkim nekretninama.

Zasebno se pak imaju prosudjivati slučajevi, gdje je ovrhovoditelj u ovrsi ishodio upis na osnovu ovršivoga naslova, u kojem je ovršeniku naloženo, da taj isti upis bez ovrhe provede u zemljišnoj knjizi u korist ovrhovoditelja. U takovim se slučajevima pravo na upis osniva na pravnom poslu, a ovršivim naslovom ono je samo deklarirano. Tu je ovrha zapravo samo jedan način provedenja volje otudjivaoca, kojoj je on dao izražaja u pravnom poslu, kjega kasnije ne će da ispuni.

Stoga će onaj ovrhovoditelj, koji se je pouzdavao u zemlj. knjigu i prigodom sklapanja pravnoga posla, a i prilikom podnešenja molbe, da se ovršno provede upis, koji prema ovršnomu naslovu odgovara sadržaju prije sklopljenoga pravnoga posla, biti u svojem ovako stečenom pravu zaštićen pouzdanjem u zemljišnu knjigu, ma da je to pravo stečeno faktično u ovrsi.

Ali, ako se ovrhovoditelj pouzdavao u stanje zemljišnih knjiga samo onda, kada je sklapao pravni posao, dok je u doba, kad je zatražio upis, znao, da zemljišno-knjižno stanje ne odgovara stvarnomu stanju, ne će se moći uspješno pozivati na pouzdanje u zemljišnu knjigu, bio upis isposlovan

Digitized by Google

u ovrsi ili dobrovoljno na osnovu ugovora. Dobra naime vjera sticatelja ima da postoji i u doba podnešenja molbe za upis. Da je ona postojala samo u doba, kada je pravni posao bio sklapan, nije dostatno.

To je pak i razumljivo, kada se uzme u obzir, da povjerenje u zemljišnu knjigu ima da štiti samo već s t e č e n a s t v a r n a prava, prava naime kod čijeg se je s t i c a n j a sticatelj pouzdavao u potpunost i ispravnost zemlj. knjiga (§ 1500. o. g. z. pribavio sebi kakovu stvar, te § 28. z. o. z. k.... koja steku treće osobe...).

Kako se pak stvarna prava, o čijoj se zaštiti ovdje radi, ne stiču samo sklopljenjem pravnoga posla, nego tekar na osnovu tog posla uslijedilim upisom u zemljišnu knjigu, potrebno je, da dobra vjera postoji i u doba upisa, uslijedio on ovršno ili dobrovoljno.

Sam pravni posao — titulus — osniva skoro redovito jedino pravo — običnu tražbinu — da se može tražiti stanoviti upis.

Prema tomu ne smije se uzeti, da se zemljišno-knjižno stanje razilazi od faktičnoga stanja i onda, kada u njih nisu upisana odnosno iz njih ispisana prava, koja su stečena odnosno izgubljena i z v a n k n j i ž n o (dospjelošću ili zastarom, nasljedstvom, eksproprijacijom, kupnjom na dražbi i sl.), ili kada su u njima provedeni kakvi već od početka krivi upisi.

Stoga će moći i ovrhovoditelj u ovrsi valjano steći knjižno pravo na nekretninama, koje je ovršenik prije toga otudjio drugomu, ali ih medjutim nije na njega zemljišno-knjižno prenio, niti ih je ovaj potonji izvan-knjižno n. pr. dospjelošću s t e k a o, i to ne radi toga, što se je on pri tom ovršnom sticanju pouzdavao u zemljišnu knjigu, nego što je ovršenik u doba ovoga upisa bio faktično vlasnik dotičnih nekretnina.

Pitanje, u koliko su pouzdanjem u zemlj. knjigu zaštićena ovršna sticanja bilo je i u Austriji dugo sporno i u teoriji i u praksi. Od pisaca, koji su zagovarali stanovište, da se i ovršnim sticanjima ima pružiti zaštita pouzdanjem u zemljišnu knjigu, ističu se naročito: Exner, Randa, Peschek, E. Adler i dr. Protivnoga su mišljenja Krainz, Reinhold, Ehrenzweig, Neumann, i dr.

U judikaturi su pak dugo donašana različita rješenja. Mnogo se kolebalo, dok nije u god. 1909. donešen gore citirani judikat, koji je odredio, da se propis § 469. o. g. z. nema primjenjivati na ovršna sticanja prava zaloga. U obrazloženju toga judikata istaknuto je naročito, da su pouzdanjem u zemljišnu knjigu zaštićena samo stvarna prava stečena na osnovu pravnih poslova.

Njemački pak gradjanski zakonik izričito propisuje, da se na pouzdanje u zemljišnu knjigu može uspješno pozivati samo onaj, koji je dotično pravo stekao na osnovu kakvoga pravnoga posla. Ovršna pak sticanja, u koliko se radi naročito o sticanju prava zaloga, nisu zaštićena.

Naša praksa povodi se u ovom pogledu u glavnom za austrijskom. Pouzdanjem u zemljišnu knjigu redovito se zaštićuju samo prava stečena na osnovu pravnoga posla. Ali i danas dolazi u našoj judikaturi do kolebanja, te je već sigurnost prometa često osjetila jaku potrebu, da se gornje pitanje zakonski riješi. — Kako pak toj potrebi nije doskočio naš novi z. o z. k., potrebno će biti, da je zakonodavac ne previdi pri donešenju novoga zajedničkoga općega gradjanskoga zakonika.

Digitized by Google

O akuzatornom načelu (načelu optužbe)

Napisao dr. Katurić Jovan, apelacioni sudac u Novom Sadu.

Naš novi krivični postupnik se osniva na načelima: neposrednosti, usmenosti, javnosti, nadležnosti, legaliteta, slobodnog ocjenjivanja dokaza, slobodnog uvjerenja, nezavisnosti suda od optužbe u okviru identiteta djela, kao i dužnosti svih vlasti, koje sudjeluju u krivičnom postupku, da uzmu u obzir sve okolnosti, koje okrivljenika terete i koje mu služe za odbranu, pa da pouču okrivljenika u njegovim pravima i onda, gdje to u zakonu i nije naročito rečeno. Ali najvažniji od svih ovih načela je akuzatorno načelo (načelo optužbe).

To načelo je vrlo jasno izraženo u 2. od. § 1. s. k. p., po kojem se sudski postupak u krivičnim djelima može pokrenuti i provesti samo po zahtjevu ovlašćenoga tužitelja. U prvom redu dakle mora postojati zahtjev za gonjenje krivičnoga djela, a u drugom redu taj zahtjev mora poticati od ovlašćenoga tužitelja. Inače ni u jednom ni u drugom slučaju se ne može ni pokrenuti, a kamo li provesti sudski postupak u krivičnim djelima.

Toga načela morat će se sud strogo pridržavati u svako doba sudskoga postupka, a čak i državni tužitelj, te u slučaju, da je njemu podnesena prijava za krivično djelo, koje se goni po privatnoj tužbi, morat će istu odbaciti i o tome izvijestiti ovlašćenoga privatnoga tužitelja, da je preda nadležnom sudu.

Ako slučajno zbog toga, što nema zahtjeva ovlašćenoga tužitelja, nije bio obustavljen postupak, apelacioni sud će u slučaju prigovora protiv optužnice obustaviti krivično postupanje na osnovu t. 3. § 208. s. k. p.; prvostepeni presudni sud će presudom optužbu odbiti u smislu § 276. s. k. p. a drugostepeni presudni sud će prvostepenu presudu poništiti na osnovu povrede materijalnoga zakona, označene u t. 1. v. § 337. s. k. p., i optužbu odbiti u smislu § 276. s. k. p.

Iz toga načela slijedi i to, da presudni sud ne može učiniti predmetom optužbe takovo djelo, zbog kojega ovlašćeni tužitelj nije podigao optužbu, t. j. ne može optuženoga oglasiti krivim za djelo, koje nije bilo predmet ni ranije ni na glavnom pretresu izmijenjene ili proširene tužbe (2. od. § 273. s. k. p.). Ovlašćeni tužioci su:

1. Državni tužitelj za sva krivična djela, za koja se goni po službenoj dužnosti (javna optužba);

2. Privatni tužitelj za sva krivična djela, za koja se goni samo po privatnoj tužbi (privatna optužba);

3. Privatni učesnik kao tužitelj za sva krivična djela, za koje se goni po službenoj dužnosti, ali samo onda, ako državni tužitelj ne će da pokrene ili da produži krivični postupak, ili ako u toku postupka, ali prije nego što je glavni pretres završen, odustane od zahtjeva za gonjenje ili od optužnice (subsidijarna optužba) (3 od. § 1 s. k. p.).

No ovaj zadnji, ako hoće da stupi na mjesto državnog tužitelja, mora se kao oštećenik pridružiti krivičnomu postupku radi ostvarenja svoga privatno-pravnoga potraživanja do početka glavnoga pretresa (4. od. § 295. s. k. p), jer tek tada postaje privatnim učesnikom (7. od. § 6. i § 53. s. k. p.).

Krivična djela, zbog kojih se učinilac može goniti po privatnoj tužbi, označena su u krivičnom zakoniku (§§ 256., 292., 297., 299., 300., 301., 324.,

Digitized by Google

325., 341., 367., 368., 370. i 377.), dok se sva ostala krivična djela gone po službenoj dužnosti.

P o k r e t a n j e k r i v i č n o g a p o s t u p k a. — Državni tužitelj mora u svakom slučaju, kad je krivično djelo učinjeno, koje se goni po službenoj dužnosti, za koje on dozna ili mu je prijavljeno, da pokrene krivično postupanje (1. od. § 44. s. k. p.), dok privatni tužitelj za krivična djela, koja se gone po privatnoj tužbi može da pokrene krivično postupanje, ali ako pokrene mora podnijeti tužbu u roku od 3 mjeseca od dana, kada je saznao za učinjeno krivično djelo i za učinioca (2. od. § 86. k. z.), u koliko nije nastupila zastara. N. pr. ako je privatni tužitelj saznao za učinjeno krivično djelo, koje se goni po privatnoj tužbi i koje se kažnjava zatvorom ili strogim zatvorom do jedne godine, tek poslije 2 godine od dana, kada je krivično djelo učinjeno, ne može više uspješno da pokrene krivično postupanje, i ako je tužbu predao u roku od 3 mjeseca od dana saznanja, jer je pravo na gonjenje zastarjelo po zadnjem odjelku § 78. k. z.; a tako isto ako je predao tužbu poslije 3 mjeseca od dana saznanja, premda pravo na gonjenje nije zastarjelo, a to zato, što je pravo tužbe zastarjelo. — I u ovim slučajevima saglasno akuzatornom načelu morat će se obustaviti krivično postupanje.

Za krivična djela medjutim, koja se gone po službenoj dužnosti, nije u zakonu ustanovljen nikakav rok za podnašanje tužbe odnosno za pokretanje krivičnog postupka. Državni tužitelj mora ta djela goniti u svako doba, osim u koliko po njegovom uvjerenju djelo, koje je predmet krivičnoga postuka, nije krivično djelo ili nije dokazano i u koliko nije nastupila zastara tog djela.

Prave izuzetak samo ona krivična djela, koja se gone po službenoj dužnosti, gdje je gonjenje zavisno od prijedloga oštećenikova ili ovalašćenikova (Antragsdelikte).

Krivična djela, zbog kojih se učinilac može goniti samo na prijedlog oštećenika ili ovlašćenika, označena su u krivičnom zakoniku (§§ 246., 260., 251., 252., 271., 272., 273., 276., 277., 291., 293., 302., 308., 309., 318., 320., 323., 1. i 2. od. § 333., 338., 365., 366., 369., 380., 381., 395. i 396.).

Prijedlog se mora podnijeti sudu ili državnomu tužitelju u roku od 3 mjeseca od dana, kada je oštećenik saznao za krivično djelo i za učinioca (2. od. § 85. k. z.). — Ako je prijedlog podnesen policijskoj vlasti, djeluje on u formalnom i materijalnom pravcu tek onda, kada je predan nadležnomu sudu. Dok oštećenik (ovlaštenik) taj prijedlog ne stavi, ne može se krivični postupak ni započeti (1. od. § 2. s. k. p.).

Osim krivičnih djela, koja se gone po službenoj dužnosti, po privatnoj tužbi i na prijedlog oštećenika (ovlašćenika) novi krivični postupnik poznaje još jednu vrst krivičnih djela, za koje zakon traži odobrenje kao pretpostavku za gonjenje (2. od. § 2. s. k. p. i § 84. k. z.) (Ermächtigungsdelikte). I ova vrst krivičnih djela se goni po službenoj dužnosti, samo što se razlikuje od krivičnih djela, koja se gone na prijedlog oštećenikov u toliko, što kod ovih i bez danoga odobrenja državni tužitelj može urediti izvršenje izvidjaja, dok je po pravilu pri zahtjevu, da se otvori istraga, odnosno pri podnošenju optužnice dužan dokazati, da je to odobrenje dano. To znači, da iznimno može državni tužitelj zahtijevati, i da se otvori istraga, i podnijeti optužnicu i bez danoga odobrenja, pa da može i na glavnom pretresu

Digitized by Google

naknadno donijeti to odobrenje, sve dok se dokazni postupak ne dovrši (§ 267. s. k. p.), i to samo onda, ako se u toku pretresa pokaže, da se djelo koje je predmet optužbe, može goniti samo po odobrenju javne vlasti. Krivična djela, za koje zakon traži odobrenje kao pretpostavku za gonjenje, označena su u krivičnom zakoniku (§§ 307., 308., 309. i 310.). U članu 21. zakona o sucima redovnih sudova od 8. siječnja 1929. je propisano, da je za otvaranje istrage zbog krivičnih djela, koja je učinio sudac pri vršenju službene dužnosti, potrebno odobrenje ministra pravde.

Iznimno može državni tužitelj zastupati privatnoga tužitelja za krivična djela, koja se gone po privatnoj tužbi, na glavnom pretresu i činiti prijedloge, ako to privatni tužitelj zahtijeva, a on nadje, da to traži javni interes (3. o. § 51. s. k. p.).

I u svim ovim slučajevima saglasno akuzatornomu načelu morat će se obustaviti krivično postupanje ili, ako slučajno nije obustavljeno zbog toga, što nema potrebnoga prijedloga ili odobrenja ovlašćenoga lica ili vlasti, apelacioni sud će u slučaju prigovora protiv optužnice obustaviti krivično postupanje na osnovu t. 3. § 208. s. k. p., prvostepeni presudni sud će presudom optužbu odbiti u smislu § 276. s. k. p., a drugostepeni presudni sud će prvostepenu presudu poništiti na osnovu povrede materijalnoga zakona, označene u t. 1. v. § 337. s. k. p. i optužbu odbiti u smislu § 276. s. k. p.

Saglasno akuzatornomu načelu isto će se tako postupati, ako je krivični postupak produžen protiv volje ovlašćenoga tužitelja; n. pr. ako je državni tužitelj zastupao privatnog tužitelja na glavnom pretresu u krivičnom djelu, koje se goni po privatnoj tužbi, te hoće i dalje da ga zastupa, premda je privatni tužitelj prije ili za vrijeme glavnoga pretresa izvjestio sud, da je odustao od tužbe.

O d u s t a j a n j e o d k r i v i č n o g a p o s t u p k a. — Svako odustajanje od krivičnoga postupka od strane ovlašćenoga tužitelja povlači za sobom obustavljanje postupka saglasno akuzatornom načelu, jer nema više zahtjeva zakonom ovlašćenoga tužitelja. Državni tužitelj može odustati od krivičnoga postupka u svako doba, sve dok pretsjednik na glavnom pretresu ne izjavi, da je isti završen (2. od. § 269. s. k. p.). Stoga može odbaciti prijavu čim ju primi bez izvidjaja ili po izvršenim izvidjajima, ako drži da prijavljeno djelo nije uopće krivično djelo kažnjivo po krivičnom zakoniku ili po kojem drugom zakonu nadležnosti redovnih sudova, koje se goni po službenoj dužnosti, ili ako nadje, da nema potrebnih dokaza za uspješno vodjenje krivičnoga postupka (§ 44. i 1. od. § 96. s. k. p.).

Isto tako može državni tužitelj povući svoj zahtjev za gonjenje prije završetka istrage ili po završenoj istrazi (§ 108. s. k. p.), može odustati i od podignute optužnice (2. od. § 53., s. k. p.) u toku postupka i pošto je optužnica stala na pravnu snagu sve do početka glavnoga pretresa (§ 219. s. k. p.), kao i u toku glavnoga pretresa i u zaključnom govoru (2. od. § 269. s. k. p.), ali tek je pretsjednik glavnoga pretresa izjavio, da je isti završen, državni tužitelj ne može više odustati od optužbe nego samo od uloženih pravnih lijekova.

U svim ovim slučajevima može privatni učesnik preuzeti optužbu kao tužitelj, te i u svako doba, sve dok pretsjednik na glavnom pretresu ne izjavi, da je isti završen, može odustati od preuzete optužbe kao i državni tužitelj, i ako o tome nema u zakonu spomena. To isto vrijedi i za privatnoga

Digitized by Google

tužitelja (1. od. 2. st. § 89. k. z.). Samo je razlika u tome, da, kad privatni tužitelj odustane od privatne tužbe prama jednomu od učesnika, postupak se ima obustaviti i proti ostalima (2. o. § 89. k. z.).

Medjutim za ona krivična djela, koja se gone na prijedlog, oštećenikov prijedlog se može opozvati samo do početka glavnoga pretresa i odustankom od prijedloga prama jednomu od učesnika obustavlja se postupak i prama ostalima (§ 89. k. z.), dok za ona krivična djela, za koja zakon traže odobrenje kao pretpostavku za gonjenje, dano odobrenje se ne može nikada opozvati (2. od. § 84. k. z.).

P r i v a t n i u č e s n i k k a o t u ž i l a c. — S razlogom zakon pravi razliku izmedju oštećenika, privatnoga učesnika i privatnoga učesnika kao tužitelja. O š t e ć e n i k (der Verletzte) je onaj, čije je ma kakvo pravo učinjenim krivičnim djelom oštećeno, povrijedjeno ili ugroženo (6. od. § 6. s. k. p.) P r i v a t n i u č e s n i k (Privatbeteiligter) je onaj oštećenik, koji se je pridružio krivičnomu postupku radi ostvarenja svoga privatno-pravnoga potraživanja (7. od. § 6. s. k. p.). P r i v a t n i u č e s n i k k a o t u ž i t e l j (Subsidiarankläger) je onaj privatni učesnik, koji u svim slučajevima odustanka od krivičnoga postupka od strane državnoga tužitelja za krivična djela, koja se gone po službenoj dužiosti, može stupiti na mjesto državnog tužitelja i preuzeti po njemu napušteno gonjenje ili po njemu napuštenu optužbu.

4. od. § 1. s. k. p. izričito propisuje, da ako državni tužitelj ne će da pokrene ili da produži krivični postupak, ili ako u toku postupka, no prije nego što je glavni pretres završen, odustane od zahtjeva za gonjenje ili od optužnice, može na njegovo mjesto da stupi samo onaj oštećenik, koji se je kao privatni učesnik pridružio krivičnomu postupku, a u zagradi se poziva na § 53. s. k. p., koji u raznim slučajevima odustanka od strane državnoga tužitelja uvijek spominje privatnoga učesnika.

Tu razliku zakon pravi zbog toga, što onaj oštećenik, koji se nije pridružio krivičnomu postupku, ne može ostvarivati svoja privatno-pravna potraživanja u krivičnom postupku, jer to pravo pripada samo privatnomu učesniku. To je jasno propisano u 1. od. § 295. s. k. p., koji glasi: »tko je krivičnim djelom oštećen, povrijedjen ili ugrožen, ako se pridruži krivičnomu postupku kao privatni učesnik, može svoja potraživanja za povraćaj stvari, za naknadu štete ili da se izvjesni pravni posao ili pravni odnos uništi, ostvarivati i u krivičnom postupku«. Osim toga oštećenik, koji se nije pridružio krivičnomu postupku, ne može ni da stupi na mjesto državnog tužitelja kao subsudijarni tužitelj, jer nije postao privatnim učesnikom, kako zakon izričito i jasno propisuje.

Do kojega roka se oštećenik može izjaviti, da li se pridružuje krivičnomu postupku sa svojim privatno-pravnim potraživanjem, propisano je u 4. od. § 295. s. k. p., t. j. on se može izjaviti u svako doba postupka, ali najdalje do početka glavnoga pretresa, naime do čitanja optužnice na glavnom pretresu (1. od. § 248. s. k. p.). Poslije toga ne samo da ne može više ostvarivati svoja privatno-pravna potraživanja na glavnom pretresu, nego i ne može u slučaju odustanka od optužbe od strane državnoga tužitelja da stupi na njegovo mjesto kao subsidijarni tužitelj.

Rok medjutim za izjavu privatnoga učesnika radi preuzimanja gonjenja ili optužbe napuštene od strane državnoga tužitelja je različit u zakonu

Digitized by Google

prama tome, u kojem stadijumu postupka je državni tužitelj odustao od gonjenja ili od optužbe. Ali kada je pretsjednik glavnoga pretresa izjavio, da je isti završen (2. od. § 272. s. k. p.), privatni učesnik ne može više da stupi na mjesto državnoga tužitelja kao subsidijarni tužitelj, jer tada državni tužitelj ne može ni da odustane od optužbe. Kad je pak privatni učesnik stupio na mjesto državnoga tužitelja, on ima ista prava kao i državni tužitelj izuzevši ona prava, koja proističu iz značaja državnog tužioštva kao javne vlasti. On postaje dominus litis, upravlja sa cijelim postupkom, podnosi suda dokaze kao i sva druga sredstva, kojima se njegova tužba podkrjepljuje, podiže optužnicu, zastupa je na glavnom pretresu i može se poslužiti na glavnom pretresu svim onim pravima, koja inače ima i državni tužitelj (1. od. § 54. s. k. p.).

U svima slučajevima, u kojima privatni učesnik preduzima gonjenje i dolazi na mjesto državnoga tužitelja, u javnom interesu može se državni tužitelj uvijek uvjeriti, kako teče postupak i u svako doba može i sam preuzeti gonjenje i zastupanje optužnice (§ 56. s. k. p.).

Prava privatnoga učesnika pak u slučaju, da državni tužitelj nije odustao bilo od gonjenja bilo od optužnice, označena su u § 52. s. k. p. Nigdje u zakonu nema spomena o tome, da oštećenik, koji se nije pridružio krivičnom postupku do časa, kada je državni tužitelj odustao bilo od gonjenja bilo od optužnice, ne može da stupi na njegovo mjesto, nego je samo u zakonu to pravo pridržano privatnomu učesniku, ali to ne smije da znači, da on ne može više steći to pravo. On to pravo može da steče onda, kada u zakonskom roku preuzimanjem bilo gonjenja bilo optužnice istodobno izjavi, da se pridružuju krivičnomu postupku sa svojim privatno-pravnim potraživanjem, jer tada postaje privatnim učesnikom; inače bi bio izlišan zakonski propis, da se on može pridružiti krivičnomu postupku sve do početka glavnoga pretresa. Zato zakon u nekim slučajevima odustanka od strane državnoga tužitelja nalaže, da se ima obavijestiti i oštećenik, a to u svrhu, da mu se pruži mogućnost, da se izjasni, da li se pridružuje krivičnomu postupku, jer samo tada može istodobno da preuzme bilo gonjenje bilo optužbu mjesto državnoga tužitelja.

Usporedjujući opći propis § 53. s. k. p. sa posebnim propisima, koji važe za slučajeve odustanka državnoga tužitelja bilo od gonjenja bilo od optužnice, na prvi pogled bi se reklo, da su protuslovni, ali kada se dovedu medjusobno u sklad, onda se zakonodavčeva namjera može pravilno tumačiti.

Stoga je potrebno, da se posebno analizira svaki pojedini slučaj odustanka državnoga tužioca u vezi sa § 53. s. k. p., jer je u raznim stadijima postupka i postupak različit.

I. slučaj: Ako državni tužilac odbaci prijavu bez izvidjaja ili po izvršenju ovih (2. od. § 44. s. k. p.). U ovom slučaju državni tužilac će izvijestiti oštećenika.

II. slučaj: Ako državni tužilac odbaci prijavu po izvršenim izvidjajima, naznačit će u kratko razloge za to, a izvidjajne spise će poslati istražnom sucu ili sreskomu sudu prama tome, tko mu je izvidjajne spise poslao, s napomenom, da nema osnova za gonjenje. U ovom slučaju će državni tužitelj izvijestiti o odbačaju prijave u roku od 8 dana oštećenika, ako je prijava potekla od njega (1. od. § 96. s. k. p.).

Digitized by Google

I u prvom i u drugom slučaju riječ je o izvidjajima, a ipak je postupak različit, a to zbog toga, što se u prvom slučaju radi o izvidjajima, izvršenim putem policijske vlasti, a u drugom slučaju o izvidjajima, izvršenim putem sudskih vlasti. Stoga u prvom slučaju državni tužitelj čim prijavu primi (bez izvidjaja ili po izvršenim izvidjajima putem policijskih vlasti uslijed odbačaja prijave), mora istu ili spise pohraniti kod sebe, dok će u drugom slučaju spise poslati okružnomu ili sreskomu sudu, koji će te spise pohraniti.

U oba pak slučaja će državni tužitelj izvijestiti oštećenika, jer je u izvidjajima on dominus litis (on upravlja sa izvidjajima i nosi cijelu odgovornost), o odbačaju prijave u svrhu, da se izjasni, da li se pridružuje krivičnomu postupku sa privatno-pravnim potraživanjem i da li želi, da sam pokrene krivično postupanje. Obje te izjave oštećenih mora dati u roku od 8 dana, računajući od dana prijema rješenja državnoga tužitelja o odbačaju prijave (1. od. § 53. s. k. p.), inače u prvom slučaju ne može više pokrenuti krivično postupanje, a u drugom slučaju istražni sudac ili sreski sud će obustaviti dalji izvidjaj (1. od. § 53. i 1. od. § 96. s. k. p.). U oba ova slučaja zakon spominje, da se ima obavijestiti samo oštećenik, a to s razloga što u izvidjajnom postupku oštećenih uopće nije mogao biti ni saslušan, a ako je i bio, nije bio pozvan, da se izjasni, da li se pridružuju krivičnomu postupku.

III. s l u č a j : Ako je državni tužitelj odustao od gonjenja, t. j. povukao svoj zahtjev za gonjenje prije završetka istrage ili je izjavio po završenoj istrazi, da nema osnova za dalje gonjenje (2. od. § 53. i 1. od. § 108. s. k. p.). — U ovom slučaju istražni sudac, kada primi izjavu državnoga tužitelja u pogledu odustanka, izvijestit će o tome pismeno privatnoga učesnika, koji je dužan dati svoju izjavu o produženju gonjenja ili podići optužnicu u roku od 8 dana, računajući od dana, kada je primio pismeni izvještaj istražnoga suca o odustanku državnoga tužitelja. Ako je pak privatni učesnik prisutan lično, dužan je, da se odmah izjasni usmeno ili pismeno, hoće li da produži gonjenje ili da podnese optužnicu.

I u ovom stadiju se ima obavijestiti onaj oštećenik, koji nije već prije izričito izjavio, da se ne pridružuju krivičnomu postupku (3. od. § 108. s. k. p.), jer se u istražnom stadiju pretpostavlja, da je oštećenik bio saslušan i da je već mogao dati izjavu o pridruženju krivičnomu postupku.

Stoga je istražni sudac dužan, da izvijesti onoga oštećenika, koji se još uopće nije izjavio, kao i onoga, koji se je izjavio, da se pridružuje krivičnomu postupku sa svojim privatno-pravnim potraživanjem, u kojem slučaju onaj oštećenik, koji se još nije izjavio, mora dati i tu izjavu istodobno sa preuzimanjem gonjenja ili pri podignuću optužnice u roku od 8 dana. — Ako se privatni učesnik odnosno oštećenik nije u tom roku izjavio, istražni sudac će rješenjem obustaviti istragu (1. od. § 108. s. k. p.). Protiv takvoga rješenja istražnoga suca, kojim se obustavlja istraga nema pravnoga lijeka, a to se razabira iz 5. od. § 108. s. k. p.

Ako se je privatni učesnik izjavio u zakonskom roku, da preuzima gonjenje u slučaju odustanka državnoga tužitelja od gonjenja po izvršenim izvidjajima ili po izvršenoj istrazi, kao i u svakom izvidjajnom ili istražnom stadiju, a istražni sudac ne pristane na prijedlog privatnoga učesnika, da se započne ili produži postupak (izvidjaj ili istraga), tražit će odluku suda

Digitized by Google

(2. od. § 108. s. k. p.). Protiv rješenja suda, kojim se obustavlja izvidjaj ili istraga, privatni učesnik kao tužitelj može podnijeti žalbu apelacionomu sudu u roku od 8 dana (5. od. § 108. i 2. od. § 96. s. k. p.). To vrijedi i za slučaj, ako privatni tužitelj za krivična djela, koja se gone po privatnoj tužbi, preduzme gonjenje sa prijedlogom, da istražni sudac izvrši potrebne izvidjaje (4. od. § 92. s. k. p.) ili produži sa već započetim izvidjajima ili sa već započetom istragom, a istražni sudac se protivi tomu prijedlogu (2. od. § 108. i 2. od. § 96. s. k. p.).

Samo je razlika u tome, da će istražni sudac, ako pristane na prijedlog privatnoga učesnika, izvijestiti o tome državnoga tužitelja, a ovaj će o tome podnijeti izvještaj višemu državnomu tužitelju, u kojemu će naznačiti razloge, s kojih je odbio gonjenje ili s kojih je odustao od gonjenja (§ 18. uredbe o poslovnom redu za držav. tuž.), poradi toga, što viši državni tužitelj može narediti državnomu tužitelju, da preuzme po njemu napušteno gonjenje (§ 56. s. k. p.).

Sasvim drugo je pak slučaj sa otvaranjem istrage. Ako državni tužitelj, privatni tužitelj ili privatni učesnik kao tužitelj predloži, da se otvori istraga, a istražni sudac ima razloga, da ne usvoji taj prijedlog, dužan je odmah to neposredno saopćiti sudu i zahtijevati, da ovaj o tome donese rješenje (4. od. § 98. s. k. p.). Protiv rješenja, da se otvara istraga, nema mjesta žalbi (6. od. § 98. s. k. p.), što znači, da u protivnom slučaju ima.

Iz 5. od. § 108. s. k. p. vidi se, da i državni tužitelj može podnijeti žalbu apelacionomu sudu protiv rješenja suda, kojim se obustavlja istraga, a to je za slučaj § 101. s. k. p., ako istražni sudac nadje razloga, da ne usvoji prijedlog radi dopune istrage i traži odluku suda, koji istragu obustavlja, ali taj propis važi ne samo za državnog tužitelja nego i za privatnoga tužitelja kao i za privatnoga učesnika kao tužitelja.

Zato zakon propisuje u 3. od. § 108. s. k. p., da se o obustavljenoj istrazi (ali to važi i za izvidjaje, ako se tiče privatnog tužitelja i privatnoga učesnika kao tužitelja 2. od. § 96. s. k. p.) ima izvijestiti tužitelj (dakle državni tužitelj, privatni tužitelj i privatni učesnik kao tužitelj 5. od. § 6. s. k. p.), privatni učesnik, oštećenik i okrivljenik.

IV. slučaj: Državni tužitelj je odustao od optužnice u toku postupka (2. od. § 53. s. k. p.), bilo od podignute optužnice, bilo po povraćaju optužnice u smislu § 206. s. k. p., ali prije nego je optužnica stala na pravnu snagu. — U ovom stadiju odustanka od optužnice nema u zakonu posebnoga propisa i stoga se mora primijeniti opći propis iz § 53. s. k. p. Ako državni tužitelj odustane od optužnice u toku postupka, privatni učesnik može ostati pri podignutoj optužnici, te ako je lično prisutan, dužan je da se odmah izjasni usmeno ili pismeno, da li ostaje pri podignutoj optužnici, a ako nije prisutan dužan je svoju izjavu dati u roku od 8 dana, računajući od dana, kada je primio pismeni izvještaj od istražnoga suca odnosno od pretsjednika vijeća prama tome, da li je bilo istrage ili ne (1. od. § 203. s. k. p.), o odustanku državnoga tužitelja. U protivnom istražni sudac odnosno pretsjednik vijeća će obustaviti dalje postupanje, i to saglasno akuzatornomu načelu.

V. slučaj: Državni tužitelj je odustao od optužnice u toku postupka (2. od. § 53. s. k. p.) t. j. pošto je ista stala na pravnu snagu, ali prije početka glavnoga pretresa (§ 219. s. k. p.). Ni u ovom, ni u predjašnjem slučaju zakon nigdje ne navodi, da se ima izvijestiti i oštećenik o odustanku

Digitized by Google

državnoga tužitelja od podignute optužnice, dapače u ovom slučaju još izričito propisuje u 3. od. § 219. s. k. p., da — ako državni tužitelj prije početka pretresa odustane od optužnice, ako nema oštećenika, koji se je pridružio kivičnomu postupku — sud (dakle sud vijeća nadležan za pripremni postupak) mora donijeti rjesenje, da se postupak obustavlja. To bi samo imalo značiti obzirom na tu okolnost, da oštećenik ima pravo, da se pridruži kivičnomu postupku sa svojim privatno-pravnim potraživanjem sve do početka glavnoga pretresa (4. od. § 295. s. k. p.), da sud po podignuću optužnice nije više dužan, da obavijesti oštećenika, dok je u svim ostalim slučajevima državni tužitelj odnosno istražni sudac bio dužan, da obavijesti oštećenika. Razlog je taj, što se u ovom odmaklom stadiju postupka smatra, da se je oštećenik već izjavio, da se pridružuje kivičnomu postupku. Propisano je samo, da sud mora u ovom slučaju izvijestiti onoga oštećenika, koji se je pridružio kivičnomu postupku, o tome, da je državni tužitelj odustao od optužbe, te ga ima uputiti, da može održati optužbu na snazi izjavom, koju ima za 3 dana po obavijesti podnijeti okružnomu sudu (4. od. § 219. s. k. p.).

U ovom slučaju zakon u pogledu roka otstupa od općega propisa, a to se vidi iz posljednje stavke 2. od. § 53. s. k. p., u kojem izričito stoji, ako zakon drukčije ne naredjuje, a u zagradi se poziva na 4. od. § 219. s. k. p. Isteče li taj rok, a oštećenik, koji se je pridružio kivičnomu postupku, se nije izjasnio, sud vijeća će donijeti rješenje, da se dalji postupak obustavlja saglasno akuzatornomu načelu.

Razumije se, da i ovdje vrijedi opći propis iz § 53. s. k. p., ako je privatni učesnik lično prisutan, mora da se odmah izjasni usmeno ili pismeno, da li će održati na snazi optužbu.

Naravno, ako je već zakazan pretres, morat će sud istodobno sa rješenjem o obustavi u slučaju, da nema oštećenika, koji se je pridružio kivičnomu postupku donijeti i rješenje, da se već zakazani glavni pretres ne će održati, obavjestivši o tome sva lica, koja su pozvana na pretres; u slučaju pako da ima oštećenika, koji se je pridružio kivičnomu postupku, rješenje o obustavi će sud donijeti tek onda, kada bezuspješno isteče rok od 3 dana.

Ali onaj oštećenik, koji se nije pridružio kivičnomu postupku, pošto nije bio obaviješten o odustanku državnoga tužitelja, može se poslužiti općim propisom iz 4. od. § 53. s. k. p., t. j. može istodobno dati izjavu o pridruženju kivičnomu postupku kao i izjavu, da ostaje pri podignutoj optužnici i da održava na snazi optužbu, u roku od 3 mjeseca, pošto je postupak obustavljen. Ovu zadnju izjavu može da dade i onaj oštećenik, koji se je pridružio kivičnomu postupku, ako slučajno nije bio obavješten o odustanku državnoga tužitelja. Ovaj opći propis iz 4. od. § 53. s. k. p. imao bi važiti i za sve nabrojene slučajeve odustanka državnoga tužitelja, ako slučajno oštećenik ili privatni učesnik nije bio obaviješten o odustanku, samo što oštećenik mora istodobno da se izjavi, da li se pridružuje kivičnomu postupku. Ovaj prepis inače nije tako jasno izražen, jer isti glasi: »Privatni učesnik, koji nije obaviješten o tome, da je državni tužitelj odustao bilo od gonjenja bilo od optužnice«, što bi na prvi pogled izgledalo gramatikalnom interpretacijom, da se odnosi samo na slučajeve 2. od. § 53 s. k. p. naime na sve slučajeve do sada nabrojene osim prvoga i drugoga slučaja odustanka u izvidjajnom stadiju. Izraz »odustati od gonjenja« je

Digitized by Google

upotrijebljen za slučaj istražnoga stadija (von der Verfolgung zurücktreten), dok je u izvidjajnom stadiju upotrijebljen izraz »nema osnova za gonjenje« ili »ne će da preduzme gonjenje« (findet keinen Grund zu strafgerichtlichen Verfolgung), koji izrazi nisu istovjetni. Moguće je, da je po srijedi jedna redacijska griješka ili je stilizacija slučajno slabo ispala. Stoga treba ekstenzivniji tumačiti taj propis.

Mislim, da je zakonodavčeva namjera bila, da se propis 4. od. § 53. s. k. p. ima odnositi na sve slučajeve odustanka državnoga tužitelja, u kojima oštećenik ili privatni učesnik nije bio obaviješten o odustanku, jer inače oštećenik u slučaju odustanka u izvidjajnom stadiju zbog krivice državnoga tužitelja, što ga hotimično ili nehotimično nije obavijestio, a dužnost mu je bila, ne bi više mogao da preuzme gonjenje, koje pravo mu je zakonom zajamčeno.

VI. slučaj: Državni tužitelj je odustao od optužbe u toku glavnoga pretresa ili u zaključnom govoru (2. od. § 269. s. k. p.). — U ovom slučaju oštećenik, koji se je pridružio u krivičnom postupku ili njegov zastupnik ima odmah da se izjavi, da li održava na snazi optužbu, od koje je državni tužitelj odustao. U protivnom slučaju će presudni sud presudom odbiti optužbu na osnovu § 276. s. k. p. (1. od. § 272. s. k. p.), kao što će odbiti optužbu i u slučaju, ako ni oštećenik, koji se je pridružio krivičnomu postupku, ni zastupnik mu nisu došli na glavni pretres, jer nema zahtjeva zakonom ovlašćenoga tužitelja — i to saglasno akuzatornom načelu.

Stoga valja u pozivu za glavni pretres upozoriti oštećenika, koji se je sa svojim privatno-pravnim potraživanjem pridružio krivičnomu postupku, da će se, ako ne dodje na pretres, uzeti, da nije voljan preuzeti zastupanje optužnice, ako bi državni tužitelj od nje odustao (2. od. § 215. s. k. p.). Oštećenik, koji se nije pridružio krivičnomu postupku, nema više prava u ovom stadiju, da preuzme zastupanje optužnice (4. od. § 295. s. k. p.), dok oštećenik, koji se je pridružio krivičnomu postupku i izjavio, da održava na snazi optužbu, zastupat će je sve do izricanja presude, protiv koje može da u smislu 1. o. § 324. s. k. p. upotrijebi i pravne lijekove. Ali ako je državni tužitelj zastupao tužbu sve do kraja glavnoga pretresa i tražio, da se optuženi kazni po izricanju presude, protiv koje državni tužitelj nije uložio pravni lijek ili je odustao od pravnog lijeka (priziva ili revizije), oštećenik, koji se je pridružio krivičnomu postupku, ne će moći više da upotrijebi zakonom dopuštene pravne lijekove, jer nije mogao postati subsidijarnim tužiteljem. U takovom slučaju, ako je ipak uložio pravni lijek (priziv ili reviziju), apelacioni sud će priziv odbaciti kao nedopušten u smislu 1. od. § 398. s. k. p., a okružni sud će reviziju odbiti u smislu 1. od. 1. t. § 341. s. k. p., jer je pravne lijekove izjavilo lice, koje nije bilo ovlašćeno, i to saglasno akuzatornom načelu.

Ako se pak radi o krivičnom djelu, koje se goni po prijedlogu oštećenika, može ovaj kao privatni učesnik u svim slučajevima odustanka državnoga tužitelja na mjesto ovoga dići i zastupati tužbu samo onda, ako je stavio taj prijedlog u roku od 3 mjeseca, propisanom u 2. od. § 89. k. z. U protivnom slučaju kao i u slučaju, kad je do početka glavnoga pretresa opozvao svoj prijedlog ili je do toga roka odustao od prijedloga prama jednomu od učesnika (§ 89. k. z.), ne će moći više dići i zastupati otpužbe (5. od. § 53. s. k. p.).

Digitized by Google

I ako sam nastojao, da dovedem u sklad opći propis § 53. s. k. p. sa posebnim propisima radi pravilnoga tumačenja zakonodavčeve namjere, ipak nisam uspio, da otklonim očito protuslovlje, koje postoji izmedju propisa 3. od. § 53. s. k. p. sa 1. od. § 96. i 1. od. § 108. s. k. p.

3. od. § 53. s. k. p. propisuje, da, ako privatni učesnik po svršenim izvidjajima ili istrazi u roku od 8 dana, računajući od dana prijema rješenja državnoga tužitelja o odbijanju, ne preduzme gonjenje, ili od dana, kada je primio pismeni izvještaj od suda o odustanku državnog tužitelja, ne podigne optužnicu, sud će obustaviti krivično postupanje.

1. od. § 96. s. k. p. naprotiv propisuje, da će, čim državni tužitelj odbaci prijavu po izvidjajima svršenim putem sudskih vlasti, istražni sudac ili sreski sud obustaviti dalji izvidjaj, a 1. od. § 108. s. k. p., da istražni sudac obustavlja rješenjem istragu, čim državni tužitelj povuče svoj zahtjev za gonjenje ili čim izjavi, da nema osnova za dalje gonjenje. I ako je to protuslovlje u suštini irilevantno, ipak mislim, da sud ne bi morao u nikakvom slučaju odustanka od strane državnoga tužitelja odmah obustaviti postupak, nego da bi morao prije obavijestiti oštećenika odnosno privatnoga učesnika, koji ima pravo, da stupi na mjesto državnoga tužitelja sve do početka glavnog pretresa, i sačekati dok istekne propisani zakonski rok za izjavu o preuzimanju gonjenja ili optužbe, pa tek onda obustaviti postupak saglasno akuzatornom načelu, jer do toga roka može uvijek da se javi privatni učesnik kao ovlašćeni tužitelj. — Držim, da je to bila i namjera zakonodavčeva, jer obustava postuka zavisi o tome, hoće li u zakonskom roku privatni učesnik dati tu izjavu ili ne, inače bi rješenje suda o obustavljanju postupka, prije obavještaja privatnoga učesnika o odustanku državnoga tužitelja bilo iluzorno i ne bi postalo pravomoćno, nego bi postalo beskrijeposno, kada bi privatni učesnik u propisanom roku dao izjavu o preuzimanju gonjenja ili optužbe.

Što se pak tiče osobe oštećenikove, poželjno bi bilo, da istražni ili sreski sudac uvijek pri saslušanju oštećenika traži od istoga izjavu, da li se pridružuju krivičnomu postupku kao oštećena stranka radi ostvarenja svoga privatno-pravnoga potraživanja i kakov otštetni zahtjev traži. To je inače i propisano u 3. od. § 295. s. k. p. »Potraživanje svoje oštećenik podnosi sudu zasebno ili prilikom svoga ispitivanja, unoseći u zapisnik izjavu, da se sa svojim točno naznačenim privatno-pravnim potraživanjem pridružuje krivičnomu postupku.« To je od velike važnosti za oštećenika, jer pridruživanjem krivičnomu postupku on olakšava ostvarenje privatno-pravnoga zahtjeva, budući da se istome pruža mogućnost, da bez održanja formalnih propisa gradjanskoga postupnika, a u okviru krivičnoga postupnika realizira bez troškova svoja potraživanja prama optuženiku, a osim toga se ne izlaže opasnosti, da bude eventualno odbijen od suda pri preuzimanju gonjenja ili optužbe napuštene od državnog tužitelja.

Kako sam već gore istaknuo i privatni tužitelj može odustati od privatne tužbe kao i državni tužitelj u svako doba, sve dok se glavni pretres ne završi (§ 89. k. z.) — s tom razlikom, da se postupak obustavlja i prama ostalim učesnicima, ako odustane od privatne tužbe prema jednomu od učesnika. Tako može i privatni učesnik kao tužitelj odustati od preuzete tužbe u svako doba, sve do završetka glavnoga pretresa, samo što odustanak prama jednomu od česnika ne povlači za sobom obustavljanje postupka i prama

Digitized by Google

ostalima, jer ta preuzeta tužba i dalje održava značaj javne tužbe. — U oba pak slučaja sud mora odmah obustaviti postupak bez formalnosti obavještenja propisanih za slučaj odustanka državnog tužitelja saglasno akuzatornomu načelu.

Privatni tužilac i privatni učesnik kao tužilac moraju izričito da se izjave o odustanku, ali u zakonu ima i slučajeva, u kojima se smatra, da su mučke odustali od tužbe odnosno od gonjenja (praesumptio legalis). Ti slučajevi, koji su vrlo jasno nabrojeni u novom krivičnom postupniku, jesu slijedeći:

1. Kada nisu podnijeli optužnicu po završenim izvidjajima u roku od 8 dana po primljenom obavještenju od strane istražnoga suca, sud će obustaviti izvidjaje, a ne istražni sudac, a to se vidi iz 4. od. § 95. u vezi sa 2. od. § 96. i 2. od. § 108. s. k. p. Protiv rješenja suda, kojim se obustavlja izvidjaj može privatni tužitelj i privatni učesnik kao tužitelj podnijeti žalbu apelacionomu sudu u roku od 8 dana (5. od. § 108. s. k. p.).

2. Kada nisu podnijeli optužnicu ili prijedlog, da se dopuni istraga po § 101. s. k. p. po završenoj istrazi, u roku od 14 dana po primljenom obavještaju od strane istražnoga suca, ovaj će obustaviti istragu, a to se vidi iz 3. od. § 109. i 1. od. § 108. s. k. p.

3. Kada nisu predali novu optužnicu ili nisu podnijeli svoje prijedloge istražnomu sucu u pogledu nadopune dokaznoga postupka, otvaranja istrage, nadopune istrage ili inače u roku od 3 dana, računajući od saopćenja odluke apelacionoga suda prilikom vraćanja optužnice sa spisima uslijed prigovora protiv optužnice (2. od. § 206. i 3. od. § 109. s. k. p.), istražni sudac će obustaviti postupak, ako se radi o istrazi (1. od. § 108. s. k. p.), a ako se radi o izvidjajima, onda sud (2. od. § 96. i 2. od. § 108. s. k. p.).

Protiv rješenja istražnoga suca, kojim se obustavlja postupak, može privatni tužitelj i privatni učesnik kao tužitelj podnijeti žalbu okružnom sudu (1. od. § 328. i 1. od. 331. s. k. p.), a protiv rješenja suda kojim se obustavlja postupak mogu podnijeti žalbu apelacionomu sudu u roku od 8 dana (5. od. § 108. s. k. p.).

4. Ako optuženik u toku glavnoga pretresa u zasjedanju učini krivično djelo, koje se goni po privatnoj tužbi (1. od. § 234. s. k. p.), ili ako se pretres na prijedlog privatnoga tužitelja proširi i na koje drugo krivično djelo optuženika, koji se goni po privatnoj tužbi, a koje je otkriveno u toku glavnoga pretresa (1. od. § 266. s. k. p.), presudni sud će, ako ograniči svoju presudu samo na djelo, koje je predmet ranije optužbe, zadržati privatnomu tužiocu na njegov zahtjev pravo, da zasebno goni optuženika za to novo djelo, a privatni tužilac će morati za 3 dana po objavljivanju presude ili rješenja o odlaganju pretresa (u slučaju ako nije izrečena presuda za ranije djelo) zahtijevati, da se pokrene zakonski postupak, — i tada će moći nastaviti gonjenje novoga djela bez formalnosti iz §361. s. k. p. (3. od. § 284. i 2. od. 2. t. § 359. s. k. p.).

U protivnom slučaju presudni sud će obustaviti postupak saglasno akuzatornomu načelu, jer će se smatrati, da je privatni tužitelj odustao od gonjenja, a to se vidi iz 3. od. § 284. s. k. p., koji se u zagradi poziva na 2. od. § 51. s. k. p. — Tako će sud takodjer obustaviti postupak, ako privatni tužitelj nije odmah na glavnom pretresu zahtijevao, da se pretres proširi na novo krivično djelo optuženikovo, učinjeno u zasjedanju ili otkriveno u toku

Digitized by Google

glavnoga pretresa, koje se goni po privatnoj tužbi, jer nema zahtjeva ovlašćenoga tužitelja. Isto vrijedi i za privatnoga učesnika kao tužitelja, ali samo onda, ako se novo krivično djelo optuženikovo učinjeno u zasjedanju ili otkriveno na glavnom pretresu, goni po privatnoj tužbi, ili ako se goni po javnoj tužbi, a državni tužitelj nije zahtijevao proširenje pretresa, jer bi tek tada privatni učesnik u ovom zadnjem slučaju postao ovlašćenim tužiteljem.

5. U svakom slučaju razdvajanja pojedinih krivičnih djela, koja stoje u medjusobnoj vezi, ili protiv okrivljenika, koji su u vezi, sud, koji je nadležan za postupak po §§ 20. i 21. s. k. p., može do glavnoga pretresa, ako se privatni tužitelj ili privatni učesnik kao tužitelj odmah ne izjasni, da li zahtijeva produženje postupka i zbog ostalih odvojenih djela, zbog kojih se isti okrivljenik tereti, obustaviti postupak, jer će se smatrati, da su odustali od gonjenja zbog tih odvojenih djela (§ 22. s. k. p.).

U svim dosada nabrojenim slučajevima mučkoga odustanka rješenje bi imalo glasiti: »Vidivši, da privatni tužitelj (privatni učesnik kao tužitelj) nije udovoljio propisima 4. od. § 95., 3. od. § 109., 2. od. § 206., 1. od. § 234. u vezi sa 1. od. § 226. i 3 od. § 284., te 3. od. § 22. s. k. p. smatra se, da je odustao od gonjenja i postupak se obustavlja« i to saglasno akuzatornomu načelu.

Kako se vidi iz gore izloženoga, novi krivični postupnik je strogo dosljedan u sprovodjenju akuzatornoga načela u svim stadijima postupka.

No ima i slučejeva, u kojima je novi krivični postupnik morao otstupiti iz oportuniteta od akuzatornoga načela, i zato je u §-u 1. s. k. p. naglašeno, da se sudski postupak može pokrenuti i provesti samo po zahtjevu ovlašćenoga tužitelja, u koliko zakon drukčije ne naredjuje.

Tako u smislu § 95. s. k. p. sreski sud za krivična djela, koja mu dodju do znanja i koja se gone po službenoj dužnosti, ima i ne čekajući prijedloge državnoga tužitelja odmah započeti izvidjaj i izvršiti sve za to potrebne radnje (1., 2. i 3. od. § 92. s. k. p.), kao i one radnje, izvršenjem kojih bi mogli biti uništeni tragovi učinjenoga krivičnoga djela ili onemogućeno ponovno razmatranje, tako da se za slučaj potrebe te radnje ne bi mogle obnoviti, ali samo onda, ako je s odlaganjem skopčana opasnost.

U smislu pak § 94. s. k. p. istražni sudac može izuzetno u izvidjajima bez prijedloga državnoga tužioca izvršiti samo one izvidjajne radnje, koje nije moguće odložiti bez opasnosti za cilj krivičnoga postupanja, ili koje su vezane za izvjestan zakonski rok, ali o onome, što je učinio mora obavjestiti državnoga tužitelja i očekivati njegov dalji prijedlog. N. pr. može se desiti slučaj, da je istražni sudac izviješten od policijskih organa, da je jedna osoba, teško ranjena, prenesena u jednu gradsku apoteku i da se ista drži u životu pomoću etera. Pošto je opasnost, da ta osoba umre, dok istražni sudac obavijesti državnoga tužitelja i od njega dobije prijedlog, on je dužan odmah i bez prijedloga državnoga tužitelja, da podje u gradsku apoteku u svrhu, da sasluša tu osobu i da izvrši sve za to potrebne radnje (dakle može narediti i pritvor protiv osumnjičenog lica).

Ali može se desiti i taj slučaj, da je jedan organ policijske vlasti sproveo istražnomu sucu jedno lice osumnjičeno zbog krivičnoga djela, koje se goni po službenoj dužnosti, a da nije još predao krivičnu prijavu. Istražni sudac neznajući, o kojem se krivičnom djelu radi, zadržat će pritvorenika

Digitized by Google

najdalje 3 dana, a po saslušanju odmah će ga pustiti iz pritvora na slobodu, jer istražni zatvor ne može odrediti, kad nema prijdloga državnoga tužitelja o otvaranju istrage i odredjenju istražnoga zatvora.

U smislu pak § 100. s. k. p., ako je istraga već otvorena, dužan je istražni sudac po službenoj dužnosti, nečekajući nikakve dalje prijedloge državnoga tužitelja, preduzimati sve one istražne radnje, koje smatra potrebnima za utvrdjivanje djela, učinioca i saučesnika i za prikupljanje i obezbjedjenje dokaza kao i za utvrdjenje pretpostavaka za primjenu koje od mjera bezbjednosti.

Zavisi od istražnoga suca, koje će od ovih radnja prije izvršiti, i to prama većoj ili manjoj važnosti za ishod postupka. Moći će dakle i bez prijedloga državnoga tužitelja da naredi i istražni zatvor, ako ima pretposatvaka iz 1. od. § 119. s. k. p.. To se ne kosi sa akuzatornim načelom, po kojemu se sudski postupak može pokrenuti samo po zahtjevu ovlašćenoga tužitelja, jer je sudski postupak pokrenut, kad je već otvorena istraga, a i 1. od. § 119. s. k. p. propisuje, da će se istražni zatvor narediti, pošto se po prijedlogu državnoga tužitelja otvori istraga. Stoga po otvorenoj istrazi istražni sudac ima potpuno slobodne ruke i može postupati po svojoj volji i preduzeti sve one korake procesualne, koje zahtijeva cilj krivičnoga postupka.

Krivični postupak pred sreskim sudom se pokreće glede krivičnih djela, koja se gone po službenoj dužnosti po zahtjevu državnoga tužitelja, koji je u mjestu okružnoga suda ili vršioca dužnosti državnoga tužitelja kod sreskog suda, a gdje njega nema po zahtjevu druge javne vlasti ili javnoga organa ili na prijavu oštećenikovu, a glede krivičnih djela, koja se gone po privatnoj tužbi, po zahtjevu privatnoga tužioca (1. od. § 375. s. k. p.).

Prama tome je zakon ovdje otstupio od akuzatornoga načela, koje važi pred okružnim sudom, a po kojem je primarni tužitelj kod krivičnih djela, koja se gone po službenoj dužnosti isključivo državni tužitelj. Dalji pak postupak kod sreskog suda u pogledu krivičnih djela, koja se gone po službenoj dužnosti, je brz, kratak i inkvizitoran. To proizlazi iz posljednjeg odjeljka § 375. s. k. p., po kojem se postupak zbog krivičnih djela, koja se gone po službenoj dužnosti, ako je zakonito pokrenut, ima produžiti po službenoj dužnosti sve do izricanja presude, ako se iz zakonskih razloga prije toga ne obustavi.

Odbaciti zahtjev ili prijavu može ne samo državni tužitelj, već i vršilac dužnosti državnog tužitelja (§ 73. uredbe o poslovnom redu za drž. tuž.), a i sam sreski sudac, ako postoji koji od razloga iz 1. od. § 379. s. k. p., ali će ovaj zadnji o tome izvijestiti državnog tužitelja, ako je zahtjev učinio on ili druga koja javna vlast ili javni organ kao i ako je prijavu podnio oštećenik, odnosno privatnoga tužitelja, ako je on podnio zahtjev.

Protiv takvog rješenja sreskog suca ima državni tužitelj ili privatni tužitelj pravo žalbe okružnomu sudu u roku od 8 dana (2. od. § 379. s. k. p.). Državni tužilac nije dužan, da prisustvuje usmenomu pretresu (1. od. § 386. s. k. p.), te ako je o djelu, koje se goni po službenoj dužnosti, izrečena presuda, kojom se okrivljenik posve ili djelimično oslobadja od optužbe ili kojom se odbija zahtjev državnoga tužitelja, dostavit će se državnomu tužitelju, ako nije bio na usmenom pretresu, prepis presude i bez njegovoga

Digitized by Google

zahtjeva (3. od. § 388. s. k. p.), u svrhu, da upotrijebi pravne lijekove, ako nije sa istom zadovoljan, dok će se uzeti, da je privatni tužitelj odustao od optužbe, ako ne dodje na usmeni pretres ni on ni njegov zastupnik. (2. od. § 382. i 2. od. § 215. s. k. p.).

I ako kod sreskoga suda nema mjesta stavljanja pod optužbu (3. od. § 377. s. k. p.), nije time povrijedjeno akuzatorno načelo, jer optužnicu zamjenjuje usmen ili pismen zahtjev, da se pokrene krivični postupak.

Usmena oporuka i § 52. zakona o javnim bilježnicima

(Povodom rasprave na Pravničkom kongresu u Dubrovniku)

Napisao dr. Belić Matija, odvjetnik u Djakovu.

Sa usmenom oporukom u praksi je velika nevolja. Živo mi je u sjećanju slučaj od nedavna: Četiri svjedoka kod usmene oporuke. Jedan se ne sjeća ništa, drugi se sjeća samo nečega i nepotpuno, a preostala dvojica medjusobno protuslove. Čovjek, koji je raspoložio sa cijelim svojim imetkom za slučaj smrti, bio je naslijedjen, kao da nije baš ništa odredio. Usmeni oporučitelji u najviše slučajeva mogu unaprijed biti sigurni, da će im ostavina biti uručena ab intestato. Tako je barem u mojem kraju. Da je tako i u svim ostalim krajevima država osim u Sloveniji, vidi se iz toga, što svi referenti osim Slovenaca predlažu, da se u budućem gradjanskom zakoniku ne dozvoli usmena oporuka, kao redovna forma oporuke, nego samo za slučaj nužde (dr. Arandjelović, sveuč. profesor u Beogradu, — dr. Pavlas, odvjetnik u Novom Sadu, — Šapčanin Sava, sudac kasacionoga suda u Beogradu, — Tomović Božidar, sudac velikoga suda u Podgorici, — Vuković Ivo, odvjetnik u Zagrebu). Referent iz Dravske banovine dr. Šajović Rudolf, sudac apelacionoga suda u Ljubljani i malone svi pravnici iz Dravske banovine, koji su učestvovali u raspravi u prvoj sekciji, predlagali su, da se usmena oporuka neograničeno ostavi kao i do sada.

Zagovaratelji dosadanjega stanja obrazlažu to, prvo: ukorijenjenom pravnom sviješću u njihovom kraju, i drugo: nekonsekventnošću, da se dozvoljavaju usmene pogodbe kao što su kupnje i prodaje itd. glede velikih vrednota, a usmena oporuka glede makar i male ostavinske imovine da se ne bi dozvolila.

Ovi razlozi nisu tako čvrsti, kako nekoje zabrinjuju.

Ukorijenjena pravna svijest u njihovome kraju? Treba razlikovati tu pravnu svijest glede samih materijalno-pravnih pitanja i glede forme sklapanja poslova. U koliko u narodu postoji ukorijenjeno pravno shvaćanje glede pojedinih pravnih ustanova, a koje je shvaćanje različito od pozitivnih zakonskih propisa, a naročito od takovih, koji su prihvaćeni od drugih nama tudjih naroda, treba ispitati narodno shvaćanje i zakone tome konformirati, — ali ukoliko forma sklapanja poslova potječe još iz doba potpunog analfabetizma i uslijed toga pruža manju sigurnost za sklopljene poslove, treba tu formu dovesti u sklad sa novim prosvjetnim stanjem, formu pooštriti i samom formom pojačati sigurnost.

Digitized by Google

U materijalno-pravnom pogledu ukorijenjena pravna svijest u dobrom je dijelu pravnoga života naroda protuslovna sa pozitivnim propisima zakona. Primjera ima dosta, kao: pitanje prava nasljedstva izudate ženske djece, isto tako prava nasljedstva seljačke djece, koja odu sa domaćeg gospodarstva i steku negdje samostalno zvanje bez ikakove veze sa prijašnjom kućom. Na gospodarstvu preostali sin, seljak, koji je za vrijeme očeve starosti vodio zajedno sa svojom užom porodicom cijelo gospodarstvo i održao imetak, eventualno ga i povećao, a da pri tome nije za sebe stekao nikakovoga osepca, nadje se u čudu poslije očeve smrti, kada se najedamput jave šestero sedmero sestara i braće iz raznih krajeva širokoga svijeta i dijele na jednake dijelove svaku travku i slamku, a on sa svima dosadanjim članovima i radnim silama ostane na rasparčenom i kao orkanom uništenom domaćem ognjištu, gdje niti sama rodjena kuća sa zgradama ne ostaje za njega, nego se i glede njih razvrgava nova nastala suvlasna zajednica prodajom na javnoj dražbi i diobom kupovnine.

U mnogim krupnijim pitanjima nema dakle sklada izmedju pravne svijesti naroda i pozitivnih propisa.

U pitanju pako usmene oporuke, ispitujući pravni etos naroda i uzevši za podlogu stotine i stotine propalih bezvrijednih seoskih usmenih razredbi volje za slučaj smrti, ustanovili bismo, da je narod sklon uvadjanju takove forme, koja mu daje veću pravnu sigurnost.

U posljednih nekoliko godina imali smo takovih zakonskih promjena, koje su vrlo dobro u narodu primljene, iako je kroz mnogo desetljeća unatrag vrijedilo drugačije pravno stanje.

Sa novim zakonom o zemljišnim knjigama i zakonom o javnim bilježnicima uveden je u našim krajevima dosada nepoznati zahtjev legalizacije potpisa prigodom otudjenja i opterećenja nekretnina. I ako je to skopčano sa nekim novim izdatkom, svijet se je na to priviknuo, jer je dobio veću sigurnost u provadjanju pravnih poslova. Kroz dvije godine priviknuo se je novoj formi, ma da je decenijima vladao sasvim drugi propis.

Isto bi to nastalo i sa novim formalnim propisima glede testiranja. T. zv. pravna svijest ne čini nikakove poteškoće, ako u novoti imade koristi i opravdanosti, a pogotovo ako ta novota mijenja samo formu, a ne i same materijalno-pravne odnošaje.

Drugi je prigovor: nedosljednost, što je za neke velike poslove dostatna usmena pogodba, a za oporuku makar i glede male imovine da se redovito ne dozvoljava usmenost.

Ta pojava niti ne sadržava nedosljednosti. Kod kupo-prodaje, zamjene itd. makar i od većega opsega pravni se posao redovito odmah perfektuira. Kupovni objekt i cijena predaju se neposredno iz ruke u ruku. Tu kakovih specijalnih formalnosti doista nikako ne treba. Kod oporuke pako, gdje se imade njezina sadržina efektuirati u nepoznatoj budućnosti katkada i desetak godina kasnije, ne može se opstojnost rasporedbe sa cjelokupnom imovinom ostaviti labavom i nepouzdanom sjećanju ljudi, koji obično nemaju nikakova interesa na stvari.

Medjutim imamo u našim zakonima kudikamo većih nekonsekventnosti u protivnom smislu, gdje se za sasvim male poslove traži pismenost, legalizacija potpisa, dapače i javno-bilježnički akt, a ti su nekoji poslovi upravo

Digitized by Google

nerazmjerno maleni prema važnosti raspolaganja sa cjelokupnom imovinom za slučaj smrti.

Ovim nedosljednostima ne ćemo moći izbjeći tako dugo, dok se budu en block prepisivali tudji zakoni, sad jedan sad drugi, medjusobno nesuvisli i potičući iz raznih vremena, prilika, povoda i potreba kod drugih naroda.

U nekim novim našim zakonima doslovce su i nekritički prepisane takove austrijske zakonske ustanove, koje su kod njih samih potpunoma prijeporne i nejasne, te se već pol vijeka bore, kako da ih izbace, nakon što su izazvale buru u pravnoj literaturi i ujudikaturi.

Klasičan je za to primjer: § 52. zakona o javnim bilježnicima. To je bez promišljanja od riječi do riječi prepisani § 1. zakona od 25. VI. 1871. (R. G. Bl. br. 76). Hasenöhrl (Obligationenrecht I., § 53., n. 47) naziva ga: »diese unglückliche Textierung«. Dr. Otto Frankl u raspravi »Formerfordennisse der Schenkung« jada se na spomenuti zakon i veli: »ein Gesetz, welches — doppelt gefärlich gerade bei der Statuirung von Formvorschriften — in formeller Beziehung zu den schlechtesten gehört« (str. 4). Sami Austrijanci ga nazivaju: opasnim, nesretnim i najgorim, a mi ga eto dobivamo kao najmoderniju tekovinu u našem novom zakonodavstvu. Taj zakon treba novelirati tako, da se za većinu pravnih poslova tamo navedenih zahtijeva samo pismena ipsrava i eventualno legalizacija potpisa, a nipošto ne javno-bilježnički akt.

Mi eto imamo takovih novih zakonskih propisa, koji za valjanost ugovora i pravnih poslova, makar vrijednost bila najmanja, ne dozvoljavaju ni usmenu pogodbu niti pismenu ispravu, dapače niti sa legalizovanim potpisima, a u nekim slučajevima niti sklapanje posla pred sudom u sudskom zapisniku nego samo javno-bilježnički akt.

Takova stroga i skupa forma traži se kod darivanja bez »prave(?!) predaje«, kod odricanja na nasljedstvo, zatim kod kupnje, zamjene, priznanja duga izmedju muža i žene, kod potvrde primitka miraza itd.

Ne postoji li već nedosljednost, da otac može sinu ili bilo kojoj god trećoj osobi usmeno oporučno ostaviti sav imetak, a ako hoće da mu daruje nekoliko četvornih hvati zemlje, da treba javno-bilježnički akt, pod posljedicom nevaljanosti pravnoga posla. Dapače, ako mu daruje pokretninu, recimo kravu, ali ugovori predaju u posjed za nekoliko dana kasnije, pravni posao je nevaljan bez javno-bilježničkoga akta. Recimo, da taj otac umre u vremenu izmedju pogodbe i predaje, ta krava nije postala vlasništvo sinovljevo nego spada u očevu ostavinu i dijeli se medju sve nasljednike. Uzmimo kao primjer: darovana je škatulja šibica, ali nije odmah predana, — za valjanost toga darovanja potreban je javno-bilježnički akt.

Kudikamo je od manjeg opsega izjava otpremitog sina ili kćeri, da iz ostavine očeve nema više ništa primiti, jer je već za života podmiren, nego li što je očeva razredba za slučaj smrti glede cjelokupne imovine. Za posljednje je valjana, dozvoljiva i dostatna usmena izjava, a za prvo ne vrijedi niti legalizirana pismena pogodba, nego baš javno-bilježnički akt.

Tu razliku ne može narod da shvati.

I doista, u pogledu usmene oporuke prevelika je i štetna lahkoća, a glede manjih obiteljskih poslova nedosljedno se traži veoma stroga, pretje-

Digitized by Google

(2. od. § 108. s. k. p.). Protiv rješenja suda, kojim se obustavlja izvidjaj ili istraga, privatni učesnik kao tužitelj može podnijeti žalbu apelacionomu sudu u roku od 8 dana (5. od. § 108. i 2. od. § 96. s. k. p.). To vrijedi i za slučaj, ako privatni tužitelj za krivična djela, koja se gone po privatnoj tužbi, preduzme gonjenje sa prijedlogom, da istražni sudac izvrši potrebne izvidjaje (4. od. § 92. s. k. p.) ili produži sa već započetim izvidjajima ili sa već započetom istragom, a istražni sudac se protivi tomu prijedlogu (2. od. § 108. i 2. od. § 96. s. k. p.).

Samo je razlika u tome, da će istražni sudac, ako pristane na prijedlog privatnoga učesnika, izvijestiti o tome državnoga tužitelja, a ovaj će o tome podnijeti izvještaj višemu državnomu tužitelju, u kojemu će naznačiti razloge, s kojih je odbio gonjenje ili s kojih je odustao od gonjenja (§ 18. uredbe o poslovnom redu za držav. tuž.), poradi toga, što viši državni tužitelj može narediti državnomu tužitelju, da preuzme po njemu napušteno gonjenje (§ 56. s. k. p.).

Sasvim drugo je pak slučaj sa otvaranjem istrage. Ako državni tužitelj, privatni tužitelj ili privatni učesnik kao tužitelj predloži, da se otvori istraga, a istražni sudac ima razloga, da ne usvoji taj prijedlog, dužan je odmah to neposredno saopćiti sudu i zahtijevati, da ovaj o tome donese rješenje (4. od. § 98. s. k. p.). Protiv rješenja, da se otvara istraga, nema mjesta žalbi (6. od. § 98. s. k. p.), što znači, da u protivnom slučaju ima.

Iz 5. od. § 108. s. k. p. vidi se, da i državni tužitelj može podnijeti žalbu apelacionomu sudu protiv rješenja suda, kojim se obustavlja istraga, a to je za slučaj § 101. s. k. p., ako istražni sudac nadje razloga, da ne usvoji prijedlog radi dopune istrage i traži odluku suda, koji istragu obustavlja, ali taj propis važi ne samo za državnog tužitelja nego i za privatnoga tužitelja kao i za privatnoga učesnika kao tužitelja.

Zato zakon propisuje u 3. od. § 108. s. k. p., da se o obustavljenoj istrazi (ali to važi i za izvidjaje, ako se tiče privatnog tužitelja i privatnoga učesnika kao tužitelja 2. od. § 96. s. k. p.) ima izvijestiti tužitelj (dakle državni tužitelj, privatni tužitelj i privatni učesnik kao tužitelj 5. od. § 6. s. k. p.), privatni učesnik, oštećenik i okrivljenik.

IV. slučaj: Državni tužitelj je odustao od optužnice u toku postupka (2. od. § 53. s. k. p.), bilo od podignute optužnice, bilo po povraćaju optužnice u smislu § 206. s. k. p., ali prije nego je optužnica stala na pravnu snagu. — U ovom stadiju odustanka od optužnice nema u zakonu posebnoga propisa i stoga se mora primijeniti opći propis iz § 53. s. k. p. Ako državni tužitelj odustane od optužnice u toku postupka, privatni učesnik može ostati pri podignutoj optužnici, te ako je lično prisutan, dužan je da se odmah izjasni usmeno ili pismeno, da li ostaje pri podignutoj optužnici, a ako nije prisutan dužan je svoju izjavu dati u roku od 8 dana, računajući od dana, kada je primio pismeni izvještaj od istražnoga suca odnosno od pretsjednika vijeća prama tome, da li je bilo istrage ili ne (1. od. § 203. s. k. p.), o odustanku državnoga tužitelja. U protivnom istražni sudac odnosno pretsjednik vijeća će obustaviti dalje postupanje, i to saglasno akuzatornomu načelu.

V. slučaj: Državni tužitelj je odustao od optužnice u toku postupka (2. od. § 53. s. k. p.) t. j. pošto je ista stala na pravnu snagu, ali prije početka glavnoga pretresa (§ 219. s. k. p.). Ni u ovom, ni u predjašnjem slučaju zakon nigdje ne navodi, da se ima izvijestiti i oštećenik o odustanku

Digitized by Google

državnoga tužitelja od podignute optužnice, dapače u ovom slučaju još izričito propisuje u 3. od. § 219. s. k. p., da — ako državni tužitelj prije početka pretresa odustane od optužnice, ako nema oštećenika, koji se je pridružio kривičnomu postupku — sud (dakle sud vijeća nadležan za pripremni postupak) mora donijeti rjesenje, da se postupak obustavlja. To bi samo imalo značiti obzirom na tu okolnost, da oštećenik ima pravo, da se pridruži kривičnomu postupku sa svojim privatno-pravnim potraživanjem sve do početka glavnoga pretresa (4. od. § 295. s. k. p.), da sud po podignuću optužnice nije više dužan, da obavijesti oštećenika, dok je u svim ostalim slučajevima državni tužitelj odnosno istražni sudac bio dužan, da obavijesti oštećenika. Razlog je taj, što se u ovom odmaklom stadiju postupka smatra, da se je oštećenik već izjavio, da se pridružuje kривičnomu postupku. Propisano je samo, da sud mora u ovom slučaju izvijestiti onoga oštećenika, koji se je pridružio kривičnomu postupku, o tome, da je državni tužitelj odustao od optužbe, te ga ima uputiti, da može održati optužbu na snazi izjavom, koju ima za 3 dana po obavijesti podnijeti okružnomu sudu (4. od. § 219. s. k. p.).

U ovom slučaju zakon u pogledu roka otstupa od općega propisa, a to se vidi iz posljednje stavke 2. od. § 53. s. k. p., u kojem izričito stoji, ako zakon drukčije ne naredjuje, a u zagradi se poziva na 4. od. § 219. s. k. p. Isteče li taj rok, a oštećenik, koji se je pridružio kривičnomu postupku, se nije izjasnio, sud vijeća će donijeti rješenje, da se dalji postupak obustavlja saglasno akuzatornomu načelu.

Razumije se, da i ovdje vrijedi opći propis iz § 53. s. k. p., ako je privatni učesnik lično prisutan, mora da se odmah izjasni usmeno ili pismeno, da li će održati na snazi optužbu.

Naravno, ako je već zakazan pretres, morat će sud istodobno sa rješenjem o obustavi u slučaju, da nema oštećenika, koji se je pridružio kривičnomu postupku donijeti i rješenje, da se već zakazani glavni pretres ne će održati, obavjestivši o tome sva lica, koja su pozvana na pretres; u slučaju pako da ima oštećenika, koji se je pridružio kривičnomu postupku, rješenje o obustavi će sud donijeti tek onda, kada bezuspješno isteče rok od 3 dana.

Ali onaj oštećenik, koji se nije pridružio kривičnomu postupku, pošto nije bio obaviješten o odustanku državnoga tužitelja, može se poslužiti općim propisom iz 4. od. § 53. s. k. p., t. j. može istodobno dati izjavu o pridruženju kривičnomu postupku kao i izjavu, da ostaje pri podignutoj optužnici i da održava na snazi optužbu, u roku od 3 mjeseca, pošto je postupak obustavljen. Ovu zadnju izjavu može da dade i onaj oštećenik, koji se je pridružio kривičnomu postupku, ako slučajno nije bio obavješten o odustanku državnoga tužitelja. Ovaj opći propis iz 4. od. § 53. s. k. p. imao bi važiti i za sve nabrojene slučajeve odustanka državnoga tužitelja, ako slučajno oštećenik ili privatni učesnik nije bio obaviješten o odustanku, samo što oštećenik mora istodobno da se izjavi, da li se pridružuje kривičnomu postupku. Ovaj prepis inače nije tako jasno izražen, jer isti glasi: »Privatni učesnik, koji nije obaviješten o tome, da je državni tužitelj odustao bilo od gonjenja bilo od optužnice«, što bi na prvi pogled izgledalo gramatikalnom interpretacijom, da se odnosi samo na slučajeve 2. od. § 53 s. k. p. naime na sve slučajeve do sada nabrojene osim prvoga i drugoga slučaja odustanka u izvidjajnom stadiju. Izraz »odustati od gonjenja« je

Digitized by Google

rana i skupocjena formalnost pod prijetnjom nevaljanosti ugovora, odnosno pravnoga dijela.

Valja zaključiti, da kod pravnoga posla — testiranja — gdje se raspolaže cijelom imovinom, nadalje gdje se ta raspoložba vremenski odnosi na neodredjenu budućnost, treba radi pravne sigurnosti oporučitelja i nasljednika propisati formu, čije će obdržavanje većma pružati tu sigurnost. Usmena oporuka pokazala se kao neuspješna, ne treba ju dakle u budućem gradjanskom zakoniku dozvoliti kao redovni oblik testiranja, a može ju se pripustiti samo u slučaju nužde. Nadalje treba prestroge forme za manje poslove navedene u §-u 52. zakona o javnim bilježnicima ublažiti.

Peta skupština kongresa pravnika u Dubrovniku

Priopćio dr. Andrassy Juraj, sveučilišni docent u Zagrebu.

Na prošlogodišnjoj skupštini kongresa pravnika, koja je održana u Skoplju, zaključeno je, da se opet nastavi održavanjem redovitih godišnjih sastanaka, kako je to i predvidjeno pravilima, što su prihvaćena u Zagrebu godine 1924. Želilo se, da se skupština sastane ove godine na Jadranu, a izbor je pao na Dubrovnik.

Zanimanje za taj sastanak bilo je vrlo veliko, pa se tako na dan otvorenja skupštine kongresa pravnika našao u Dubrovniku veliki broj pravnika iz svih krajeva države. Bilo ih je zajedno sa članovima obitelji oko 800. Svi su bili dobro smješteni brigom i nastojanjem mjesnog pripremnog odbora, koji je uopće potpuno uspio u tome, da se učesnici dobro osjećaju za vrijeme svoga boravka u Dubrovniku i da mogu upoznati bližu i dalju njegovu okolicu. Tomu odboru bio je predsjednikom dr. Franjo pl. Bizzarro, predsjednik upravnoga suda u Dubrovniku, a tajnikom dr. Matija Vidović odvjetnik, dok su mu članovi bili: Svetozar Barbić, sudac okružnog suda, N. Brilli, financ. savjetnik u m., dr. Šimun De Grazio, predsjednik okružnoga suda, dr. Karlo Dešković, odvjetnik, dr. Marko Goić, sekretar upravnog suda, dr. Miće Mičić, načelnik grada Dubrovnika i odvjetnik, dr. Baldo Pković, odvjetnik, Dušan Rašković, okružni inspektor, i Melko Stanković, javni bilježnik. Općina dubrovačka izdala je u oči kongresa proglas na gradjanstvo, da dočeka učesnike kongresa »sa srdačnošću, da im boravak u ovom gradu bude što ljepši i prijatniji«. Ta prijaznost prijema mogla se opaziti na svakom koraku.

Kongres je održao skupštinu 7. i 8. listopada, a treći dan, u nedjelju, učinili su učesnici skupni izlet u Boku Kotorsku i na Cetinje. Prva svečana sjednica bila je u petak, 7. listopada, u 10 sati prije podne u Bondinu kazalištu. Uz veliki broj kongresista našli su se tu izaslanik Nj. Vel. Kralja kapetan bojnog broda Janko Kršnjavi, ban zetske banovine dr. Aleksa Stanišić, izaslanik ministra pravde načelnik ministarstva Sokrat Petrović, gradski načelnik dr. Mičić, komandant mjesta pukovnik Simić te predstavnici pravničkih organizacija iz bratskih slavenskih zemalja, Češkoslovačke i Poljske: dr. Ciril Bařinka, odvjetnik u Bratislavi i generalni tajnik sve-

Digitized by Google

slavenskog pravničkog kongresa, koji se ima do godine održati u Bratislavi, dr. František Važny, profesor na sveučilištu u Brnu, te dr. Jan Namitkiewicz, sudac iz Varšave.

U svom pozdravnom govoru pozdravio je predsjednik kongresa dr. Ivo Politeo sve prisutne kongresiste i napose spomenute odličnike te je izvijestio, da je odaslan pozdravni brzojav Nj. Vel. Kralju. Zatim je održao oduži svečanosni govor, u kojem je istaknuo značenje Dubrovnika za naš pravni život te značenje činjenice, da se ovogodišnja skupština kongresa drži u Dubrovniku. Poslanici dubrovačke republike, koji su svake godine donosili turskom sultanu darove, zadržavali su se putem u gradovima, gdje su bile kolonije dubrovačkih gradjana, i držali su ondje sud, dijelili su pravdu. Sličnu ulogu imade i naš kongres pravnika. I on obilazi redom gradovima cijele zemlje, a ove godine se taj poslanik pravde zadržao u Dubrovniku, gdje se u slavnoj prošlosti razvijalo pravo i gdje su se gojili odnošaji sa svim susjednim slavenskim zemljama. Uzrok tome bujnome razvoju pravnoga života i pravnih odnošaja ima se tražiti u ambijentu, koji je za taj razvoj bio napose povoljan. To je ambijenat slobode, koju je opjevao i najveći dubrovački pjesnik, a pravo može se razvijati samo u slobodi. Druga je predpostavka za razvoj pravnih odnošaja mir. Dubrovnik je malo ratovao. U svomu nastojanju za očuvanje slobode i mira on nije pazio na nacionalne veze, ali u ono doba ne može se tražiti nacionalizam, kako se razvio poslije francuske revolucije. Dubrovnik su nazivali i slavenskom Venecijom, ali i tu ima velike razlike, jer u Dubrovniku nije bilo ropstva, torture ni Ponte dei sospiri. Predsjednik završuje svoj govor željom, da kongres radi na korist naroda i države. Iza njega pozdravili su kongres ban dr. Stanišić, načelnik dr. Mičić, predsjednik mjesnog odbora dr. Bizzarro te slavenski gosti dr. Bařinka i dr. Namitkiewicz.

Iza toga izabrani su pročelnici sekcija, koje su imale raspraviti pojedina pitanja dnevnoga reda i time je dovršena svečana sjednica otvorenja kongresa. Na nju se poslije podne nastavio rad u četiri sekcije. Za ovogodišnji rad izabrane su ove teme:

1. Treba li uvesti odnosno zadržati usmenu oporuku?
2. Zadatak i značenje suca istražitelja u krivičnom postupku.
3. Hipoteka na morske brodove.
4. Trošarina kao izvor prihoda države, banovine i općina.

Za sva ta pitanja bilo je odredjeno nekoliko referenata, koji su ih obradili sa raznih gledišta odnosno obzirom na raznoliko uredjenje u pojedinim pravnim područjima naše države. Referati bili su štampani u Spomenici, koja je izašla nekoliko tjedana prije kongresa, pa je tako svaki učesnik na vrijeme mogao potanje upoznati predmet rasprave i pripraviti se za nju. To je velika zasluga stalnoga odbora i njegova predsjednika dra Politea, jer je na taj način bilo omogućeno, da se postavljena pitanja u sekciji stručnije i dublje rasprave, a takodjer je time dignuto zanimanje za rad kongresa.

Prva sekcija pozabavila se pod predsjedanjem dra Janka Žirovnika pitanjem usmene oporuke. Dužnost perovodje preuzeo je dr. Podić. Za to pitanje bilo je šest referenata: dr. Dragoljub Arandjelović, profesor beogradskog sveučilišta, dr. Ignjat Pavlas, odvjetnik u Novom Sadu, dr. Rudolf Sajovic, apelacioni sudac iz Ljubljane, Sava M. Šapčanin,

Digitized by Google

kasacioni sudac iz Beograda, Božidar S. Tomović, sudac velikog suda u Podgorici i Ivo Vuković, umirovljeni vijećnik stola sedmorice i odvjetnik iz Zagreba.

Rad prve sekcije nije donio odredjenog rješenja na postavljeno pitanje. O tom, je li usmena oporuka pogodna kao redoviti oblik očitovanja posljednje volje, raspravlja se odavna. Kod nas je to pitanje stavljeno na dnevni red, jer se izradjuje nacrt jedinstvenoga gradjanskog zakonika za čitavu državu. Opći austrijski gradjanski zakonik imade usmenu oporuku kao redoviti oblik oporučne raspoložbe, pa tako imademo taj oblik i danas u onim dijelovima Jugoslavije, gdje je taj zakonik na snazi. U Srbiji je po uzoru istoga postojala usmena oporuka, ali je zakonom od godine 1911. ograničena na izvanredne slučajeve. Referenti bili su u većini protiv usmene oporuke kao redovitoga načina oporučivanja. Kao razlog navodili su nepouzdanost usmene oporuke i mogućnost zloporabe, što se pokazalo i u praksi, a u Srbiji je dovelo do izmjene zakonom od godine 1911. Referent iz Crne Gore naveo je uz to, da ondje usmena oporuka izilazi iz običaja i da narod nema u nju povjerenja. Naprotiv dr. Sajovic, koji se jedini zalagao za usmenu oporuku, kako i sada postoji po slovensko-dalmatinskom odnosno hrvatskom o. g. z.-u (a tako je ušla i u osnovu jedinstvenog zakonika, koja se izradjuje), navodi, da je usmena oporuka pravni oblik, dukobo ukorijenjen u narodu, a da nije manje pouzdana ili više izvrgnuta zloporabama od drugih oblika privatne oporuke. I dr. Sajovic se poziva u dokaz svojih tvrdnja na iskustvo prakse. Razlaganja dra Sajovica razlikovala su se i inače od onih ostalih referenata. Dok su se potonji ograničili na formalnopravnu stranu pitanja, dr. Sajovic dao je za svoje stanovište i dublje razloge, koji ga označuju kao pristašu individualizma. Po njegovu gledištu treba dati pojedincu svaku mogućnost, da raspolaže onim, što njemu pripada. A tu onda traži životna potreba — kako dalje dokazuje — mogućnost i dopustivost usmenog oporučivanja. Ujedno se pokazalo, da prilike u pojedinim dijelovima države nisu jednake, pa da je i ovdje — kao i kod mnogih drugih pitanja — vrlo teško dati zakonodavno rješenje, koje bi odgovaralo prilikama i interesima sviju pokrajina. Ta razlika u mišljenju podsjećala je vrlo živo na raspravu srodnoga pitanja o neograničenom pripuštanju svjedoka pred sudovima. Sjećamo se, da je to pitanje bilo raspravljano na skupštini kongresa u Beogradu godine 1925., gdje su mišljenja bila takodjer regionalno podijeljena, a da ih se nije moglo izmiriti. To se zbilo i ovoga puta: kod glasovanja palo je 12 glasova protiv usmene oporuke, a 11 glasova za nju. Kraj tako podijeljenih glasova kongres nije prihvatio nijednu od predloženih rezolucija, nego je na prijedlog pročelnika prve sekcije primio obje rezolucije na znanje i zaključio, da se one predlože vladi s molbom, da nadje kompromisnu formulu kod uzakonjenja novoga općeg gradjanskog zakonika.

Pročelnik druge sekcije bio je dr. Josip Šilović, a perovodja dr. Niko Vragolov, sudski pripravnik. U njoj se raspravljalo o zadatku i značenju suca istražitelja u sudskome krivičnom postupku. Referenti bili su dr. Ivan Jančić, starješina državnog tužioštva u Mariboru, dr. Tomo Jančiković, odvjetnik u Zagrebu, Božidar R. Prokić i Laza M. Urošević, suci kasacionoga suda u Beogradu, te dr. Josip Vesel, odvjetnik u Sarajevu. I za to pitanje vladalo je veliko zanimanje, jer se radilo, da se dadu što bolje garancije u onom stadiju postupka, gdje se radi o

Digitized by Google

slobodi i časti presumirano nevine osobe, a opet treba osigurati, da dodje na svijetlo materijalna istina. Referenti su raspravili pitanje, je li sadanje zakonodavno uredjenje zadatka i uloge suca istražitelja dobro i u čemu bi ga valjalo usavršiti. Oni su se postavili na liberalno stanovište i riješili su prvo pitanje jesno. Budući da je novi krivični postupak tek nedavno uveden, držali su referenti preuranjenim predlagati zakonodavne izmjene i reforme, već ponajprije treba u praksi vidjeti, koje su mane i praznine zakona. Za sada valja podizati spremu osoba, koje se posvećuju zvanju suca istražitelja, i to usavršenjem studija, a napose i time, da se suci istražitelji odredjuju na duže vrijeme. Rezolucija je uz to za slučaj izmjene sadanjega zakona tražila povišenje garancija nezavisnosti suca istražitelja. Dr. Vesel upozorio je na posebni polažaj istražnoga suca u postupku po zakonu o štampi, pa je rezolucija kongresa istakla potrebu, da se uloga suca istražitelja u postupku po zakonu o štampi izjednači s ulogom suca istražitelja u redovitom krivičnom postupku. Napokon je dr. Jančiković u svom referatu istaknuo opasnost prevelikoga sudjelovanja redarstva u istražnom postupku, kojemu sudjelovanju načelno ne može biti mjesta. To stanovište podupro je u raspravi sekcije profesor Dolenc, pa se rezolucija kongresa osvrnula i na to pitanje i naglasila, da je redarstvo u kaznenom postupku samo pomoćni organ suda.

U trećoj sekciji raspravilo se pitanje hipoteke na morske brodove. Pročelnik te sekcije bio je dr. Stijepo Knežević, a perovodja Matija Jakšić, koji je ujedno vodio zapisnike plenarnih sjednica. Kongresu su podnijeli referate dr. Boris Furlan, odvjetnik i privatni docent sveučilišta u Ljubljani, dr. Julije Mogan, odvjetnik i privatni docent sveučilišta u Zagrebu, dr. Ilija A. Pržić, asistent na pravnom fakultetu sveučilišta u Beogradu i dr. Vjekoslav Škarica, odvjetnik u Splitu. Dr. Škarica iznio je glavne točke nacrta zakona o hipoteci, koji je izradjen prošle godine i čeka ozakonjenje, dr. Furlan ocrtao je pravnosistematske temelje i veze te uredbe, a dr. Mogan se osvrnuo na pitanje, je li njezino uvedenje i sada potrebno, kada kriza priječi svako davanje kredita i čini svaku zakonodavnu reformu iluzornom, pa je odgovorio, da treba ipak što prije donijeti zakon o hipoteci na brodove. Dr. Pržić odvojio se donekle od ostalih referenata. On ne sumnja, da je hipoteka potrebna, ali ne smatra njezino uvedenje tako hitnim pa traži, da se to specijalno pitanje ne izdvaja iz sklopa cjelovite kodifikacije pomorskoga trgovačkoga prava. Zato treba požuriti, da se ozakoni cijeli nacrt pomorskoga trgovačkog zakona, koji je medjutim takodjer završen. Uz to naglašuje, da zakon ne može djelovati, ako se ne stvore ustanove, koje će organizirati i omogućiti davanje kredita za naše brodarstvo. Rasprava se kretala oko toga, da se dovedu u sklad ove razlike u mišljenju: ima li se hipoteka na brod uvesti posebnim zakonom ili u sklopu pomorskoga trgovačkog zakona. Vidjelo se, da pomorski privredni krugovi za sada ne osjećaju onoliku potrebu za hipoteku, kakva je bila prije više godina. Rezolucija, koju je izradila treća sekcija, a prihvatio kongres, jest kompromis izmedju spomenuta dva mišljenja.

Četvrta sekcija imala se baviti temom: Trošarina kao izvor prihoda u budžetima države, općina i banovina. Njezin pročelnik bio je dr. Milan Stojadinović, a perovodje Antun Rajčević i dr. Veljko Smolčić. Referate su podnijeli Dušan M. Letica, državni podsekretar u miru iz Beograda i dr. Valdemar Lunaček, tajnik

Digitized by Google

Komore za trgovinu, obrt i industriju. Referenti su osvijetlili postavljeno pitanje iznijevši statističke podatke i ispitujući mnoge pojedinosti u vidu shodnije i povoljnije raspodjele tereta i povišenja prihoda, a uz očuvanje općegospodarskih i privrednih interesa. Dr. Lunaček htio je postavljeno pitanje proširiti i raspravi dati načelno obilježje, što bi bolje odgovaralo naravi kongresa, gdje su se sastali pravnici, a ne privrednici. U diskusiji je medju ostalim govornicima naglasio sekretar ministarstva financija Nikola Simić, da postojanje samoupravnih tijela povlači za sobom i pravo tih tijela, da pribave sredstva potrebna za njihovo uspješno djelovanje. Zakonom nije odredjeno, koliku trošarinu mogu ubirati pojedina samoupravna tijela, jer u raznim krajevima države vladaju različite prilike. Kongres je usvojio rezoluciju, koja sadrži više dobro promišljenih prijedloga za poboljšanje sadašnjega sustava trošarina.

Sekcije su izvršile svoju zadaću 7. listopada po podne, a u subotu 8. listopada sastao se opet plenum kongresa na zaključnu sjednicu. Ponajprije su jednoglasno usvojeni prijedlozi sekcija s rezolucijama (koje su niže otisnute). Zatim je prema prijedlogu stalnoga odbora zaključeno, da se godine 1933. kongres sastane u Zagrebu, a onda se pristupilo izboru stalnoga odbora. Budući se pokazala potreba proširenja odbora, izmijenjena su pravila kongresa i broj članova odbora povišen na 12—16. U novi odbor jednoglasno su izabrani:

Predsjednik: dr. Ivo Politeo, odvjetnik i predsjednik Odvjetničke komore u Zagrebu.

I. potpredsjednik: dr. Milan Stojadinović, bivši ministar u Beogradu.

II. potpredsjednik: dr. Rudolf Sajovic, apelacioni sudac u Ljubljani.

Članovi odbora:

dr. Juraj Andrassy, docent na sveučilištu u Zagrebu,
Aleksandar Andrejević, apelacioni sudac u Skoplju,
dr. Dragoljub Arandjelović, profesor sveučilišta u Beogradu,
dr. Metod Dolenc, profesor sveučilišta u Ljubljani,
dr. Nikola Dragović, predsjednik suda u Andrijevici,
Momčilo Janković, odvjetnik u Beogradu,
dr. Natko Katičić, odvjetnik u Zagrebu,
dr. Janko Lučovnik, zamjenik državnog tužioca u Ljubljani,
dr. Ignjat Pavlas, odvjetnik u Novom Sadu,
dr. Ante Perić, odvjetnik u Dubrovniku,
Milutin Petrović, predsjednik beogradske općine,
dr. Ilija A. Pržić, asistent na sveučilištu u Beogradu,
dr. Milivoje Simić, predsjednik vrhovnog suda u Sarajevu,
dr. Josip Silović, ban u m. u Zagrebu,
dr. Mate Vidoević, odvjetnik u Dubrovniku,
dr. Janko Žirovnik, odvjetnik u Ljubljani.

Za izbora govorili su predstavnici československih pravnika dr. Bařinka i prof. Važny. Dr. Bařinka najavio je, da će kongres slavenskih pravnika biti u Bratislavi u rujnu 1933. i zaželio je, da bude učešće na njemu što veće. Na prijedlog suca Stojana Jovanovića primio je kongres rezoluciju, u kojoj pozdravlja saziv kongresa pravnika slavenskih država i poziva naše pravnike, da propagiraju ideju toga kongresa i u što većem broju

Digitized by Google

na nj dodju. Na koncu je predsjednik kongresa dr. Politeo izrekao zahvalu svima onima, koji su radili na pripremanju ovogodišnjega kongresa i pridonijeli njegovu uspjehu. Napose je zahvalio gradu Dubrovniku i mjesnom pripremnom odboru.

Time je bio završen radni program kongresa. Paralelno s njime odvijala se sporedna, ali ne manje važna njegova zadaća: da upozna i poveže pravnike, koji su se sastali na zajednički rad. Tomu je već dobro poslužilo zajedničko putovanje u skupinama do Dubrovnika, a još više boravak u tom lijepom gradu, na koji se s pravom toliko ponosimo. Mjesni odbor udesio je sve, da učesnici kongresa mogu u skupinama razgledati grad, njegove znamenitosti i okolicu. Uz to bilo je više zajedničkih priredaba, na kojima su Dubrovčani razvili svoju gostoljubivost. U predvečerje same skupštine bio je u krasnom vrtu svratišta »Imperial« priredjen ples, na koji je došao jedan dio gostiju. Prije toga, a jednako i u petak i u subotu pred večer bio je promenadni koncerat vojne glazbe, i to u četvrtak i u subotu na Pilama, a u petak na Placi. U petak na večer dan je u počast učesnika svečani koncerat u Bondinu kazalištu, gdje su glazbeni dio izvodila dubrovačka pjevačka društva i dubrovačka filharmonija, a drugi čin »Dubrovačke trilogije« dubrovačko kazališno društvo. Iza kazališta pošli su učesnici na drugarsko veče, što su dubrovački pravnici priredili u oficirskom domu. »Čedna zakuska« odbora dubrovačkih gospodja bila je naprotiv vrlo obilna, a zabava potrajala je do ranoga jutra. U subotu bio je u svratištu »Imperial« banket, na kojemu je izmijenjeno više srdačnih zdravica. Istoga dana po podne posjetio je veliki broj učesnika Cavtat, gdje su razgledali sve znamenitosti (groblje s Meštrovićevim mauzolejom obitelji Račić, Bogišićev spomenik i knjižnicu, Bukovčevu galeriju). Na Bogišićev spomenik stavljen je u ime kongresa vijenac, a govor je izrekao tom zgodom profesor dr. Metod Dolenc. Napokon je u nedjelju učinjen skupni izlet u Boku Kotorsku i na Cetinje. Istoga i drugoga dana vratili su se učesnici svojim kućama, ponijevši najljepše uspomene na krasne krajeve, u koje ih je dovelo nastojanje oko zajedničkog rada.

REZOLUCIJE PETE SKUPŠTINE KONGRESA PRAVNIKA.

I. Treba li uvesti odnosno zadržati usmenu oporuku?

Budući da su se u prvoj sekciji podijelila mišljenja glede pitanja, valja li zadržati odnosno uvesti usmenu oporuku, zaključio je kongres primiti na znanje obje niže navedene rezolucije i predložiti ih vladi s molbom, da se nadje kompromisna formula kod uzakonjenja novoga općega gradjanskog zakonika.

1. Kongres pravnika kraljevine Jugoslavije je mišljenja, da se u novi gradjanski zakonik ne unosi ustanova redovnoga usmenoga testamenta.

Za slučajeve, kad je testatoru uslijed vanrednih dogodjaja bilo nemoguće, da izjavi svoju posljednju volju u kojoj drugoj zakonom propisanoj formi, dopušteno je izjaviti je usmeno pred dva sposobna svjedoka.

2. U našem jedinstvenom gradjanskom zakoniku neka se dopusti kao redoviti oblik usmeni testament. Taj je valjan, ako je testator jasno izrekao svoju posljednju volju pred trojicom oporučnih svjedoka, koji su zajedno prisutni. Sadržaj usmenoga testamenta moraju suglasno pod prisegom potvrditi sva tri svjedoka, ali ako se kojeg izmedju njih ne bude moglo više sa-

Digitized by Google

slušati, dovoljna su ostala dvojica, u protivnom slučaju izjava posljednje volje je nevaljana.

II. Zadatak i značenje suca istražitelja u sudskome krivičnom postupku.

1. Kongres pravnika kraljevine Jugoslavije u Dubrovniku misli da sudski krivični postupak u pogledu rada istražnog sudije za sada ne treba mijenjati.

Sve mane i praznine toga zakona treba najprije točno registrovati.

Kada dodje do novelizacije, biti će potrebno povisiti garancije nezavisnosti istražnog sudije.

2. Da se postigne što bolja sprema istražnog sudije, preporučuje se, da se na svima pravnim fakultetima uvede kao ispitni predmet i kriminologija sa kriminalistikom, da se istražni sudije, koji su se istakli svojom spremom za taj posao, zadrže po mogućnosti više godina na ovom položaju.

3. Uloga istražnog sudije u postupku po zakonu o štampi treba da se što prije izjednači sa ulogom istražnog sudije u sudskom krivičnom postupku.

4. Kongres pravnika ističe naročito, da je policijska vlast u sudskom krivičnom postupku samo pomoćni organ istražnog sudije.

III. Hipoteka na morske brodove.

Peti kongres pravnika u Dubrovniku smatra, da je za napredak naše privrede potrebno, da se što više razvije naša trgovačka mornarica, a da je za njen razvitak potrebno hitno donošenje novog pomorskog trgovačkog zakona. U tome cilju kongres pozdravlja dosadašnji rad na donošenju pomorskog trgovačkog zakona i izražava želju, da se ovaj rad što skorije okonča i novi zakon obnaroduje. Ovaj zakon, za koji kongres preporučuje da ne bude dio općeg trgovačkog zakona, treba da obuhvati cjelokupnu materiju pomorskog trgovačkog prava, a naročito hipoteku na brodove.

U slučaju ako bi donošenje pomorskog trgovačkog zakona naišlo na prepreke takve prirode, koje bi prouzrokovale odugovlačenje, kongres izražava želju da se što prije donesu potrebni zakoni za uredjenje hipoteke na brodove.

Da bi se pak pomagao razvitak trgovačke mornarice, a kako je za gradnju i opremu brodova potreban veliki kapital, koji se uz povoljne uslove može dobiti u prvom redu sredstvom hipoteke na brodove, kongres smatra, da je uz ozakonjenje odredaba o hipoteci na brodove potrebno organizovanje takvog kredita, čim to privredne prilike dopuste.

IV. Trošarina kao izvor prihoda u budžetima države, banovina i općina.

1. Kongres pravnika: u pogledu trošarine na šećer naponinje, da je podizanjem stopa indirektno pogodjena i sama zemljoradnja, koja će manje biti uposlena u proizvodnji šećerne repe — danas relativno unosnije nego što su mnogi drugi poljoprivredni proizvodi. Stoga bi se smanjivanjem trošarinskih stavova na šećer uvećala potrošnja šećera, a time i zemljoradnička proizvodnja šećerne repe.

2. u pogledu trošarine na alkoholna pića smatra, da je hitno potrebna temeljna i stručna revizija sadanjih zakonskih propisa.

Digitized by Google

3. U pogledu trošarine na plin, kvasac, ocatnu kiselinu, električne sijalice, ekstrakte esencije i eterska ulja kao na trošarinske objekte, koji državi donose relativno neznatne prihode, nalazi da bi bilo za preporuku da se kao poreski objekti ustupe banovinama.

4. U pogledu na samoupravne financije drži, da bi trebalo iscrpnije i preciznije putem zakona urediti a) odnose gradjana i narodne privrede prema samoupravnoj financijskoj vlasti, b) fiskalne odnose samoupravnih tijela kao medju njima samima tako i prema državnim financijama.

5. U pogledu izbora trošarinskih predmeta uopće, da se ne uzimaju kao trošarinski objekat ni sirovine ni pogonska sredstva odredjena za industriju i zanate, a u pogledu banovinskih trošarina napose da se ne uzimaju oni koji zahtijevaju kontrolu banovinskih granica.

6. U pogledu općinske trošarine predlaže, da se izbjegava trošarina na predmete, proizvedene na sopstvenom području, a u koliko se izvoze van tog područja.

7. U pogledu dvostrukog iskorišćavanja jednog istog trošarinskog predmeta željeti je, da se izbjegne da jedan isti trošarinski predmet služi istovremeno kao objekat za državno i banovinsko opterećenje, a umjesto toga da se uvede sistem participiranja banovina na prinosu državnih trošarinskih predmeta.

V. Kongres pravnika slavenskih država.

Peti kongres pravnika kraljevine Jugoslavije s radošću prima na znanje, da je prvi kongres pravnika slovenskih država već pripremljen i da će se održati u Bratislavi 8.—10. septembra 1933. godine. Jugoslovenski pravnici pozivaju se, da propagiraju ideju ovoga kongresa i da u najvećem broju učestvuju na njemu.

Ocjene i prikazi

Dr. Viktor Korošec: Die Erbenhaftung nach römischem Recht. Herausgegeben von der Leipziger Juristen-Fakultät. Verlag von Th. Weicher, Leipzig.

Prema ocjeni Pietra Bonfante, sveuč. profesora u Rimu (Archivio giuridico »Filippo Serafini«, Vol. C, fasc. 2.), ova knjiga ljubljanskoga sveučilišnog nastavnika sadrži najbolje djelo svoje vrsti u pravnoj književnosti: pitanje nenasljedivosti obligacija u starome rimskom pravu, koje se u njoj raspravlja, nije bilo nikada i nigdje obradjeno sa toliko potpunosti, ozbiljnosti i erudicije.

Korošec zastupa mišljenje, da su obaveze, kao i tražbine, staroga prava bile čisto osobne; smrću dužnika one su prestajale sasvim; nasljednik dužnika nije odgovarao za dugove svoga prethodnika, kao što nije dobivao ni njegove tražbine; istom negdje u doba punskih ratova počeo je pretor da se kreće u suprotnom pravcu, a pojam universalnoga nasljednika kao nastavljača imovinske ličnosti prethodnikove, na koga prelaze sva prava i obaveze njegove, izgradjen je tek u justinijanskom pravu.

Digitized by Google

Svoju argumentaciju otvara Korošec sa razmatranjem prirode stare ostavštine i nasljedstva. Ostavština je pojam čisto materijalistički, ona obuhvaća, još u definiciji Ciceronovoj, samo tjelesne stvari; actio familiae herciscundae nema za predmet tražbine i dugove, a kad su, u toku razvoja, i ove postale sastojina ostavštine, popunjena je praznina pravilom: nomina sunt ipso iure divisa, koje je plod interpretacije a ne propis zakona od XII ploča, kako se je kasnije mislilo. Smrću domaćina — nastavlja Korošec — njegova se imovina, lišena subjekta, raspada i opusti te je izložena okupaciji (usucapio pro herede); extraneus, koji hoće da se domogne ostavštine, mora da zaposjedne njezine objekte (i sam izraz za taj čin, ad-itio, nastup, pokazuje materijalističko shvaćanje ostavštine); postoji li pak pokojnikov ukućanin, domesticus, on će izraziti svoju volju, da zauzme ostavštinu time, što će ostati na imovini, dajbudi na njezinom glavnom dijelu, kući i okućju (heredium). Nasljedstvo staroga prava nije derivativan način sticanja, to pravo ne pozna uopće derivativnoga sticanja: i kod otudjivanja mancipacijom jedna strana najprije napušta svoju stvar, a druga ju tako napuštenu zauzima. Najzad. narodno gospodarstvo primitivnog agrarnoga doba, u kome je postojao tek neznatan broj obligacionih oblika, moglo je lako da podnese gašenje obligacija, a Rimljanin toga doba imao je premalo fantazije, a da bi mogao zamisliti mistički pojam nasljednika-nastavljača ličnosti.

Medju posebnim argumentima za svoju tvrdnju Korošec ističe stare oblike jamstva (sponsio i fidepromissio), koji su nenasljedivi: obaveza iz jamstva prelazi na nasljednike tek u svojem najmladjem obliku fidejusije: nenasljediva je i obaveza iz stipulacije, i da joj se kasnije dade pasivna nasljedivost, pomagale su nove klauzule, koje su se dodavale starome tekstu (mentio heredis); stipulatio faciendi, bez klauzule, postaje pasivno nasljediva istom za Justinijana. Dalje, kao što fizička smrt, tako gasi obligaciju i gradjanska smrt — capitis deminutio: poočim dobiva stvarnu imovinu posinka ali njegovi dugovi ne prelaze na poočima, jer deminucijom prestaju. Napokon, pošto se mancipacijom mogu prenositi samo stvari tjelesne a ne i obligacije u starom pravu nema pravne mogućnosti za ustupanje i preuzimanje tražbina i dugova —, ne mogu se prenositi ni mancipacionom oporukom, u kome familiae emptor i nije heres nego dolazi samo heredis loco.

Kao primjere za aktivnu nenasljedivost obligacija navodi Korošec raniju nenasljedivost akcija furti, fiduciae i stipulcije: pri ovoj potonjoj uzima se adstipulator baš u svrhu, da za slučaj smrti stipulatora adstipulator kao korealni vjerovnik uzmože tražiti ispunjenje obaveze.

*

Korošćev rad dokazuje nesumnjivo, da je obligacija staroga prava stvarala pravnu vezu izmedju dvije točno odredjene fizičke osobe i da dosljedno nije mogla ni inter vivos ni mortis causa ni aktivno ni pasivno prelaziti na drugu osobu. Ali težište Korošćeva rada nije u toj konstataciji, o kojoj jedva da može biti spora. Nenasljedivost stare obligacije za njega je apsolutna: obligacija ne prelazi na nasljednika ni onda, kad je nasljednik: heres. Prema tome, u starome pravu ne samo što ne bi postojalo universalno nasljedstvo, nego, jer je zauzimanje imovine umrloga izvorno sticanje, ne bi bilo nasljedstva uopće.

To mišljenje ne može biti primljeno. Heres u starome pravu može da bude samo jedan: rodjeni ili arogirani potomak, redovno sin — suus. Prema

Digitized by Google

poznatomu pravilu zakona od XII ploča ni najbliži agnat, rodjeni brat, nije heres: on, u pomanjkanju suus-a, dobiva samo imovinu umrloga. Znači, da dobivanje imovine nije u to doba primarna značajka herediteta; imovina pripada kao posljedak onome, koji stupa na mjesto umrloga domaćina, nadomještajući ga u vršenju prava i dužnosti spojenih sa kućnim starješinstvom. Sacra, patronatus, hospitium, sepulchrum, to su bitne i značajne veze heresa sa prednikom i u njima se očituje misao perpetuacije roda i doma; ako postoji suus heres, pravna ličnost umrloga se ne gasi, nego se u heresu produžuje i živi; za Plauta heres je glava stoglave hidre, koja u tren oka izraste na mjestu otsječene; ukratko: suus heres nije osoba različita od svoga prednika, nego je pravno ista osoba. Ako je dakle uzrok prestanku obligacije u prestanku pravne ličnosti, onda obligacija ne će prestati, kada njezin nosilac umre, ostavljajući suus heres-a. A pošto će Rimljanin redovno imati suus-a, rodjenoga ili usvojenoga — za to je i stvorena ustanova arogacije —, obligacija će redovno biti aktivno i pasivno nasljedna i Korošćevo pravilo će se praktično pretvoriti u izuzetak; ono bi po tome imalo glasiti: obligacija staroga prava prestaje smrću, ako njezin nosilac umre bez suus-a. Ne treba medjutim vjerovati, da su u slučaju dužnikove smrti bez nasljednika vjerovnici ostajali bez mogućnosti naplate, jer manus iniectio, upotrebljavana i protiv dužnikove lješine, pokazuje, da su vjerovnici i u takovom slučaju mogli vršiti, na teret njegove ostavštine, svoje pravo sekcije in partes. Tako bi se dobila teorija, koja zadovoljava i prirodni pravni osjećaj. Nije naime lako dopustiti, da je ikada i igdje postojalo pravo, po kome bi se zajam davao a ne vraćao, da je nad svakom tražbinom visio rizik dužnikove smrti i da vjerovnici nisu imali bolji položaj od ma koga okupatora opustjele imovine.

Što se pak tiče Korošćeve napomene, da je staro društvo, sa svojim malobrojnim obligacijama, moglo da podnese gašenje obligacija, treba primijetiti, da lex Petelia Papiria i leges Licinae Stolae pokazuju, da su dugovi u to doba znali biti i mnogobrojni i teški. Zbog njih je došao u pitanje sam opstanak države i zbog njih je Rimljanin, nesmiljeni Shylock, dopustio prvu konversiju i prvi moratorij.

Kako se onda tumači, da rimska pravna evolucija oglašuje, sve više i više, obligacije za nasljedne? Prema izloženome, prelaz iz agrarizma u merkantilizam poslije punskih ratova ne može da tu pojavu objasni. Da ona znači napuštanje ideje o propadanju ličnosti uslijed smrti bez suus heres-a, bila bi ta revolucijonarna reforma bez sumnje jače notirana u pravnoj i općoj povijesti. Rimljanin, nije ni tu ništa napustio, nego je, po običaju, proširio postojeće: kada je prevladao individualizam na štetu starijega porodničnog zadrušništva i pater familias, putem mancipacione oporuke, dobio neograničenu slobodu testiranja, koju mu komicijalni testamenat nije davao, i tako mogao da odredi za svoga nasljednika i extraneus-a, bilo je potrebno, da se heres extraneus-u sve više i više priznaju svojstva heres suus-a. Zato će se dopustiti, da se pravna ličnost umrloga, a s njom i njegove obligacije, nastavljaju i u extraneus-u, kome će kasnije pontifikalni dekreti nametnuti i dužnost nastavljanja pokojnikovog sakralnog kulta, nekadanje svojstvene dužnosti suus-a. Tako će i u vrsti nasljednika nastati dualizam, koji će konačno izjednačiti onaj, koji je izjednačio i dualizam vlasništva i dualizam osnova za nasljedstvo: Justinijan će izgraditi jednostavnoga nasljednika, po tipu suus-a; ali pri tome on ne će

Digitized by Google

stvoriti universalno nasljedstvo kao nastavljanje ličnosti, nego će tu koncepciju staroga prava osakatiti, kao što ju je prije njega osakatio i pretor.

Za tu tvrdnju daje obilnoga oslona sačuvano pozitivno pravo rimsko. Pošto je suus prirodno produženje ličnosti prednikove, on je njegov prinudan nasljednik; u starijem civilnom pravu nema mogućnosti, da se on riješi toga svojstva. Dolazi pretor i udara prvu brešu u staru zgradu, dopuštajući suus-u, da odbije nasljedstvo, kada je ostavština prezadužena, u svrhu, da se oslobodi infamije, spojene sa rasprodajom imovine (beneficium abstinendi). Suus je dotada toliko istovjetan sa svojim prednikom, da snosi i infamiju za njegove pogrješke. Justinijan pak sa svojim benecificum inventarii proširuje pretorovu brešu i praktično ukida staro načelo identiteta, po kome je nasljednik za dugove prednika odgovarao ultra vires hereditatis. Zbog takova odnosa izmedju staroga nasljednika i njegova prednika prirodno je, da je pri postojanju suus-a usucapio pro herede bila »ipso iure« isključena (Gaius 2, 58).

Dalje: capitis deminutio minima uništava pravnu ličnost minutus-a i time prestaju i njegove obligacije. Na arogatora ili na muža, koji je stupio u manus-brak sa ženskom sui iuris, obligacije minutus-a ne mogu da predju, jer ni arogator ni muž nije heres. Viventis nulla successio. Tu ne može da pomogne analogija, nego pretor, mora da u ime pravičnosti ispravi ius civile. Fikcija: atque si minutus non esset, dat će vjerovnicima mogućnost, da se i pored deminucije naplate. Ali ako arogator iure civili ne preuzima lične dugove minutus-a, na njega prelaze dugovi, koje je minutus naslijedio od svojih prednika (Gaius 3. 83 i slj.). Znači, dugovi su se iure civili nasljedjivali i pravna ličnost se nije gasila smrću, kada je postojao heres.

Na posljetku još nešto: Korošec se u svome radu obilno služi i pravnom usporedbom. Osvrnimo se, pro contrario, oko sebe. Južni Sloveni, osobito oni, koji se vladaju po vlastitom pravu, žive i danas u glavnom u prilikama sličnim onima staroga zemljoradničkog Rima. Ne vidi se, zašto bi Numa Pompilij imao manje fantazije od Miloša Obrenovića ili vladike Petrovića. A i za njih je sin — nasljednik »kost od kosti«, »krv od krvi« (unitas personae), koji ima da »čuva ognjište«, »pali svijeću« (sacra), daje zadušnice i nosi daću na grob (manes), ukratko da produži ime i dom, i, razumije se, da plaća dugove očeve; južno-slovenska »odiva« (filia in manum conventa) prima ime i porodični kult svoga muža a napušta svoje (sacrorum detestatio) i uslijed gubitka sakralne agnatske veze, gubi i nasljedno pravo za ocem i njegovim domom, kao što ga gubi i sin, koga je »kuća odvojila«, emancipirala. Razlog? U starom Rimu, sastavljenom od malih posjednika, kao i ovdje, ekonomska potreba, da se kuća uzdrži što manje oslabljena. Život stvara pravo, kome mudri državnik stavlja u službu i religiju, tim uspješnije, što je narod primitivniji i time mističniji. Mistika stoji u obrnutom razmjeru sa civilizacijom.

To bi bio u glavnim potezima i u uprošćenom obliku kritički prikaz ovoga odličnoga rada dra. Korošca, za koji će mu biti zahvalni svi ljubitelji vazda lijepe i zanimljive i za ispravno shvaćanje gradjanskoga prava neophodne romanistike.

Dr. Ivo Milić

Digitized by Google

Upravno pravo. Napisao dr. Ivo Krbek, sveučilišni profesor. II. knjiga: Organizacija javne uprave. 1932. Zagreb. Tisak i naklada Jugoslovenske štampe, Masarykova 28a.

God. 1929. izišla je I. knjiga djela »Upravno pravo« sa podnaslovom »Uvodna i osnovna pitanja«.*) Ovo se djelo sada nastavlja drugom knjigom »Organizacija javne uprave«. Prema programu, iznešenom u I. knjizi, ima to djelo da izidje u nizu posebnih knjiga, od kojih bi svaka pojedina obuhvaćala zaokružen dio cijele materije. Autor je odbacio odmah u početku podjelu nauke u upravnom pravu u opći i posebni dio, koja je provedena naročito mnogo kod Nijemaca. On obradjuje upravno pravo u vidu statike i dinamike: po organizaciji i po funkcijoniranju, što mu je temeljna podjela. U tom okviru prikazana su sva pitanja redom općeno i specijalno, tako da tokom cijele knjige nailazimo na posve teoretska razmatranja povezana sa konkretnom sistematikom pozitivnih upravnih zakona i institucija. Tek u prvoj knjizi: »Uvodna i osnovna pitanja«, izdvojio je autor neka opća pitanja, napose o granicama uprave i upravne nauke, te ostalih državnih funkcija i nauka o njima, pa historijat upravne funkcije i ideje o upravi. Sama organizacija uprave izložena je u drugoj knjizi, izuzevši samoupravu, kojoj će pisac posvetiti poseban svezak. Dalji svesci će se baviti funkcioniranjem uprave, a kao posebna odvojena materija dolazi na kraju upravno sudovanje.

Knjiga druga, koja je upravo izišla, obradjuje dva značajna predmeta: javnu službu (i javne službenike) i načela organizacije javne uprave.

Raščlanjujući pojam javne službe autor ulazi odmah u jedno od najinteresantnijih područja pravne nauke, u raskrsnicu materijalnoga i formalnoga pojimanja. Da li je javna služba neki materijalno odredjen rad (upravljanje poslovima od širokoga »javnog« značenja), ili rad odredjen formalno po nekom pravnom poretku (rad »organa«, t. j. lica, koje je po ustavu ili zakonima naročito kvalificirano)? Može li se služba nazivati javnom p o o n o m e, š t o s e r a d i, ili je ona javna, jer je vrši izvjesno, po nekom zakonu ovlašteno lice, a b e z o b z i r a n a t o š t o r a d i? Da li može biti javna služba i rad privatnoga lica, o kome ovisi materijalna egzistencija desetaka hiljada ljudi, ili samo posao ma i najneznatnijega, podredjenoga ili pomoćnoga državnog i općinskog službenika?

Ovo je pitanje iz opće oblasti prava i rješavat će se kao sva teoretska pitanja, u prvom redu iz sebe samoga, t. j. iz načina kako je postavljeno. O čemu se radi zapravo kod problema javne službe? Gledajući empirički, vidimo oko sebe samo ljude, fizičke jedinice, koje rade svoj posao, upravljaju drugima ili bivaju upravljene. Vidimo društvo, zajednicu psihički i ekonomski usko povezanih ljudi. Da bi se njihova zajednica održala, stvara se, medju ostalim, svjesna društvena organizacija u obliku pravnoga poretka: radja se sustav odredaba i zapovijedi, koje uredjuje normativno glavne i stereotipne društvene situacije. »U tom i takovom slučaju treba postupati ovako«. Stereotipne situacije mogu nastati izmedju dvojice ili uskoga kruga interesenata, ili opet izmedju širokoga kruga, koji izravno ili neizravno interesuje cijelu zajednicu. Iako u realnom životu silno isprepleten, taj polaritet

*) Vidi prikaz u »Mjesečniku«, god. 1929., str. 438—443.

Digitized by Google

ipak stvara temelj razlikovanju »privatnoga« i »javnoga« prava. Pravnodogmatski ta razlika ne postoji, jer je svako pravo javno. Ali postoji izložena sociološka stvarnost, radi koje se faktično izgradjuje pravo u dva razna tipa. Uzajamni odnos dvojice ugovornika u njihovom ličnom poslu interesuje gotovo samo njih same: zato uredjuje taj odnos (privatno) gradjansko pravo, dok se odnos neke množine interesenata (na pr. vodne zajednice, susjeda tvorničke instalacije), kao važan za širok krug ljudi, podvrgava režimu (javnog) upravnoga prava. Što više, u istoj situaciji može istovremeno biti odnosa »javnih« i »privatnih«, koji se zato i uredjuju različitim zakonima. Da li će se na pr. spor dvojice ugovornika riješiti u korist jednoga ili drugoga, nije od tolike važnosti za društvo, koliko zahtjev, da su interesenti vezani na izvjestan način izravnavanja spora, da ne mogu postupati samovoljno. Zato se onaj dio prava, koji uredjuje način uredjivanja sporova, smatra javnim, kao proces, sudski poslovnik itd.. — pravo, koje se odnosi na ono, što je važno za svu javnost i u najnebitnijem privatnom sporu.

U tom vidu možemo razlikovati i rad ljudi prema njegovoj važnosti za širi ili uži krug interesenata. Prema toj važnosti će biti službe podredjene različitim pravnim režimima. »Javno« upravno pravo će obuhvatiti najprije službe vrhovnoga svećenika, vojskovodje, upravnika, dok se »privatno« gradjansko, trgovačko pravo razvija medju manjim poduzetnicima, posjednicima itd. Što više, isti rad može u pojedinim dijelovima, a po mjerilu važnosti, biti podvrgnut različitim pravima. Tako se n. pr. odnos poslodavaca i namještenika prepušta ugovaranju i time gradjanskom zakonu u velikom dijelu, no uz izuzeće dijelova važnih za cjelinu, koji su strogo normirani »javnopravnim« odredbama zakona o radnjama, zakona o zaštiti radnika, propisima o trgovačkom registru, itd.

Dakle: javnost službe u materijalnom smislu je neko stvarno obilježje, koje ustanovljujemo empirički. Po razvitku pravnoga sustava takova se služba sve više uredjuje normama izvjesnoga tipa, »javnoga« prava. Javno pravo obuhvaća vršitelja javne službe, iz javne službe razvija se javni službenik, lice kvalificirano izvjesnim pravnim normama. Ovdje valja dobro razlikovati. Dok smo javnu službu odredjivali po njenoj važnosti u socijalnom životu, možemo javnoga službenika deducirati iz pravne norme, ispitujući, da li neko lice ima po nekom zakonu odredjenu kvalifikaciju. Od takovoga lica dolazimo do službe toga lica, koja će po službeniku biti javna bez obzira, da li je ona po sebi važna u društvenom životu. Ovo je »formalni« pojam javne službe. Uporedjujući ovaj pojam sa materijalnim pojmom, vidimo, da se tu radi o dvjema posve različitim stvarima. U pojmu javne službe ukrštavaju se dva razna i odijeljena niza zaključivanja.

Ovakav polaritet nalazimo, pored javne službe, i kod drugih graničnih problema prava. Nalazimo ga kod materijalnoga i formalnoga pojma uprave, kod materijalnih i formalnih pojmova zakona i ustava. Razlog je tomu u samoj biti prava, u posebnom odnosu društva prama pravnomu poretku kao čimbeniku, koji djeluju uzajamno, koji su jedan prama drugome i uzrok i posljedica.

Društvo stvara pravo, a pravo opet utječe na društvo. Uvriježi li se u društvu uvjerenje, da je izvjestan postupak dobar, potreban ili ispravan, i

Digitized by Google

obuzme li ta vjera najveće i najvažnije dijelove društva, uskoro će i pravni poredak normirati taj postupak svojim odredbama. Obrnuto, ako li je zakon (generalno) normirao neki postupak, provodit će se taj postupak često i u pojedinačnim slučajevima, u kojima mu možda, po samom uvjerenju društva a bez zakonske odredbe, ne bi bilo mjesta. Pravne norme su posljedice društvenoga stanja, ali pojedini dogadjaji u društvu opet nastaju kao posljedice pravnih odredaba. Potrebno je izučavati sadržinu zakona; nauka o pravu i pravna praksa postavljaju pitanje: što odredjuje pravo za konkretan slučaj? Sa takovog gledišta neka će situacija biti »javnopravna« ili »privatnopravna« ne po svojem faktičnom društvenom značenju, već po odredbama zakona, koje se mogu logički na tu situaciju primijeniti. I tako dolazimo kod svih osnovnih pravnih problema do dualizma materijalnosti i formalnosti, koji sastoji stvarno u razlici gledanja na objekat ili situaciju. »Materijalno« znači: kakova je situacija, što treba učiniti s obzirom na interese sredine, društva? — »Formalno« znači: kakova je situacija, što treba učiniti s obzirom na odredbu konkretnoga zakona? A kod javne službe svodi se taj dualizam na pitanja: da li je izvjestan rad od općega značaja, od veće važnosti za društvo (pa treba zato da bude podvrgnut posebnomu režimu »javnog prava«), — odnosno da li taj rad prema pozitivnim propisima pada pod neki upravni zakon ili na primjer pod gradjanski zakon? I ne može, prema tome, biti u pitanju, da li je materijalni ili formalni pojam javne službe ispravan, jer se ne radi o antitezi već o paralelizmu dvaju gledišta, od kojih svako ima spoznajnu i interpretacionu vrijednost, pa je samo potrebno, da se oba gledišta provedu svijesno i u potpunoj čistoći.

Ove nam se misli nameću kod teme, sa kojom prof. Krbek započima svoju drugu knjigu »Upravnog prava«.

I sam autor izlaže taj problem, prikazujući ukratko temeljne pojmove o javnoj službi. Za općim uvodom prelazi na forme i atribute te službe, kako ih je izradilo pozitivno zakonodavstvo. Pri tome zauzima stajalište prama raznim klasifikacijama modernih francuskih i njemačkih upravnopravnih struja. Sam se najviše oslanja na pojmove posredne i neposredne te autoritativne i neautoritativne uprave, koje potanko rasčlanjuje. Na osnovu toga razvija nam sliku o odnosima službe, ureda i javnoga zavoda, te o pravnom i faktičnom značenju, o razgraničenju i o organizaciji tih ustanova.

Posebno poglavlje je posvećeno koncesioniranoj javnoj službi, — moćnomu čimbeniku, pomoću kojega javnopravni poredak sve više obuhvaća i uredjuje područje privatne inicijative na opću korist. Vrlo je interesantno izlaganje, kako država pomoću ovoga elastičnoga instrumenta izvodi djela od najšire važnosti, pomoću poriva privatne inicijative, kojoj ona čak ustupa i dio javne vlasti, ali koju podjedno stavlja pod javni nadzor i pod stegu zakonskih odredaba. Koncesionirana javna služba je mlad proizvod pravnog razvitka, njezin je položaj u sustavu prava neodredjen i promjenljiv, a socijalna joj je važnost golema. Iz svih ovih razloga privlači ona interes pravnika i sociologa, pa je i poglavlje o koncesioniranoj javnoj službi u knjizi prof. Krbeka naročito zanimljivo.

Autor prelazi dalje na nauku o javnim službenicima. Najprije razračunava i opet sa materijalnim ili funkcionim i formalnim ili organskim

Digitized by Google

pojmom službenika, u kojima se odrazuje ista razlika gledanja kao i kod materijalne i formalne javne službe. Istražujući napose organski pojam, dolazi do važne nauke o državnom organu. Vrlo je interesantno izložena teorija, da je država pravno lice, koje djeluje po svojim organima, kao pravno-konstruktivno sredstvo za oživotvorenje jedne etičko-političke ideje: da »javni službenici« (oni, koji drže vlast, les gouvernants) ne vrše nikakovo lično ovlaštenje nego jednu socijalnu dužnost. Ovo je mjesto, kakovih ima mnogo u Krbekovim djelima, iz kojega snažno izbija osnovno autorovo gledanje na svijet, shvaćanje vlasti kao službe, i ocjena pravnoga poretka i javne službe po stepenu, do kojega su uspjeli, da podrede lične, grupne ili koterijske interese apstraktnomu pravu, a po njemu dobru cjeline i napretku društva. Ne može se dovoljno procijeniti psihološka vrijednost ovakovih nazora, koje autor cijelim svojim književnim radom neprekidno i često neprimjetno usadjuje mladomu pravničkomu naraštaju, budućemu nosiocu »materijalne i formalne javne službe«.

Nastavljajući teoretska razlaganja o javnoj službi, autor raščlanjuje pojmove službe i službeničkoga stanja, položaj službenika, pravnu prirodu akta postavljanja, vrste i funkcije službenika, proceduru kod postavljanja, momenat vjernosti u službeničkom odnosu, i još mnogo drugoga, što sve daje potpunu i zaokruženu sliku nauke o javnim službenicima. Za ovim autor prelazi na prikaz našega pozitivnoga zakonodavstva i daje još i opširan sistematski prikaz jugoslavenskoga službeničkoga prava. Ovom sistematikom uz teoretski uvod prikazana je cijela materija službeničkoga prava jedinstveno i kao cjelina, te čini gotovo samostalan odlomak u djelu »Upravno pravo«.

Obradivši tako i javnu službu i javne službenike, dolazi autor do same organizacije javne uprave. I ovdje izlaže najprije opća načela, poimence: načelo upravne centralizacije i decentralizacije, teritorijalne i realne organizacije, ujedinjavanja posala raznih resora kod niže upravne vlasti, jedinstva javne službe, ekonomičnosti, te monokratske, individualne i kolegijalne organizacije organa. Kako se vidi, u pitanju su tako važni i savremeni problemi, da moraju zaokupiti interes svakoga čitatelja. Napose za jugoslavenskoga čitatelja će biti ovaj dio knjige tim interesantniji, što je u nas baš organizacija uprave najaktuelnije pitanje. Odnos centralnog organa prama nižim vlastima, dekoncentracija, politički momenti, opća i posebna resorna uprava, saradnja raznih državnih ili državnih i samoupravnih organa, komercijalizacija uprave i mješovita preduzeća, odnos tehničkih i administrativnih službenika, — sve je to izloženo i razčlanjeno, tako da dobivamo dobar pregled o složenosti ovih pitanja, o množini i raznolikosti interesa, koji se ukrštavaju, i o teškoćama pravilnoga rješenja. Materijal i informacije iz ovih izlaganja poslužit će kod prosudjivanja mnogih pitanja, sa kojima se često postupa kao isključivo političkima, i koja ćemo bolje ocjenjivati upoznavši sve, pa i upravno-tehničke strane problema.

Za općim prikazom upravne organizacije prelazi autor na pozitivnu jugoslavensku državnu organizaciju. Obradjuje centralnu upravu, (ministarstva, centralne vlasti i privredni savjet), regionalnu upravu (banovine i financijsku upravu) te opću najnižu vlast. Zatim prikazuje organizaciju ustanova i zavoda, te ustrojstvo vojske i mornarice. U svemu ovome fiksirano je sadanje stanje naših pozitivnih zakona, pa će, kako u ovom poglavlju

Digitized by Google

tako i kod sistematike službeničkoga prava, svatko naći dragocjene podatke o svim upravnim institucijama naše države i o zakonima, uredbama, pravilnicima itd., kojima su pojedine ustanove uredjene.

Za teoretičara i političara puna interesantnih pobuda, za praktičara koristan orijentacioni priručnik — u svemu druga knjiga »Upravnog prava« nastavlja liniju vrlo uspjele prve knjige, te možemo sa mnogo interesa očekivati nastavak ovoga velikoga djela.

Dr. Natko Katičić

Dr. Franjo Žilić i dr. Miroslav Šantek: Zakon o zaštiti zemljoradnika uz tumač popraćen rješidbama viših sudova, Zagreb 1932.

Na ovom mjestu i pod ovim naslovom u »Mjesečniku« br. 9. t. g. osvrnuo se je gosp. dr. Milan Polak na naše izdanje zakona o zaštiti zemljoradnika. Na taj negov osvrt odgovaramo, što slijedi.

Nema sumnje o tom, da medju unutrašnje bitne značajke novih pravnih norama spada i njihova tendencija ekspanzije, da svojim sadržajem ispune i istisnu sav sadržaj i svu domenu starih norama, kao što je opet s druge strane značajka starih norama vis inertiae, t. j. njihova težnja, da se i dalje održe na snazi. Stoga je opravdano načelo jurističe hermenentike, da u sumnji treba uvijek primijeniti nove, a ne stare pravne norme. Ali tamo, gdje ove sumnje nema, ovo načelo i ne dolazi do primjene.

U svojem tumaču zastupamo mišljenje, da § 69. i. p. prema dosadašnjemu pravnomu stanju nema derogatorni nego kompletorni značaj. Gosp. dr. Polak to osporava, pozivajući se i na historiju kodifikacije § 69. i. p. I mi bismo bili istoga mišljenja sa gosp. dr. Polakom, da je na snagu stavljen prijeli izvršni postupnik, sve kada u uvodnom zakonu za izvršni postupnik i ne bi bili izričito stavljeni van snage svi propisi, koji se tiču predmeta ovoga zakona, jer bi tada bio stavljen van snage i zakon od 6. travnja 1881. Ali zakonom o zaštiti zemljoradnika stavljeni su na snagu samo neki novi ovršni propisi izvršnoga postupnika i mi držimo, da je bila nesumnjiva intencija zakonodavca, da ovim novim propisima u glavnom samo nadopuni dosadašnje ovršne pravo, a ne da ga derogira. To vrijedi u punom opsegu napose za nove propise o ograničenju ovrhe, normiranom u § 69. i. p. Tako shvaća nove ovršne propise i uredba za izvršenje zakona o zaštiti zemljoradnika. Vidi se to iz osnovne misli, izrečene u članu 11., stavu 5. navedene uredbe, a osobito jasno iz stava 2. člana 9. uredbe. Taj stav doslovno glasi. »Propisima § 69. zakona o izvršenju i obezbjedjenju n e d i r a s e u propise § 466. zakonika o postupku sudskom u gradjanskim parnicama za Srbiju. u k o l i k o n j i h o v a o g r a n i č e n j a d a l j e i d u.« Ovaj § 466. (stav 1.) glasi: »Koji na opomenu vlasti ne plati ono, na što je osudjen, a ne će ni da opredijeli dovoljno, što da mu se za izmirenje duga proda, tome će policijska ili općinska vlast najdalje za petnaest dana, otkad je primila presudu, popisati i procijeniti n a j p r i j e p o k r e t n e s t v a r i, a a k o o n e n e z a l e g n u, i n e p o k r e t n e, p a p r o d a t i i h.« Prema tomu su u § 466. gr. p. za Srbiju sadržana u glavnom ova ograničenja ovrhe: 1. Zahtijeva se uvijek saslušanje dužnika o izboru predmeta za izvršenje naplate duga, te ovrhovoditelj ne može po volji birati predmete ovrhe. Što više, ovaj dužni-

Digitized by Google

kov beneficij izbora predmeta ovrhe ide tako daleko, da se primjenjuje čak i u slučaju, ako ovrhu traži založni (hipotekarni) vjerovnik. I naspram založnomu (hipotekarnomu) vjerovniku se dužnik može koristiti beneficijem iz § 466. gr. p. i može za ovršnu prodaju odrediti neko drugo dobro svoje, a ne založeno, iz koga će se vjerovnik moći odmah i sigurno namiriti onako, kako bi se iz zaloga namirio. Dakako, zalog ostaje u kreposti do potpunoga namirenja. — 2. Ako dužnik ne će sam da odredi stvari za ovršnu prodaju, policijska (izvršna) vlast uzima u popis i procjenu te prodaje prvenstveno pokretno imanje, a tek, u koliko ovo ne dostaje za namirenje, i nepokretno. Ovo pravilo važi bez obzira na iznos tražbine, zbog koje se vodi ovrha.

Kako se na prvi mah vidi, ograničenje ovrhe, normirano u § 2. zakona od 6. travnja 1881., potpuno je sadržano u ograničenjima, navedenima u § 466. gr. p. za Srbiju, dočim ova ograničenja iz § 466. gr. p. idu još mnogo dalje i od § 69. i. p. i od § 2. zakona od 6. travnja 1881. u dva smjera t. j. u pogledu dužnikova izbora predmeta ovrhe i u pogledu prvenstvenoga namirenja iz pokretnoga imanja bez obzira na svotu tražbine, zbog koje se vodi ovrha.

Nema sumnje, da će ova velika ograničenja ovrhe po § 466. gr. p. sa stupanjem izvršnoga postupnika na snagu prestati važiti kao i § 2. zakona od 6. travnja 1881. Kada dakle stav 2. člana 9. cit. uredbe odredjuje, da se propisima § 69. i. p. ne dira u propise § 466. gr. p., u koliko njihova ograničenja dalje idu, iz toga jasno slijedi, da zakonodavac stavljenjem na snagu § 69. i p. zasada, t. j. sve do stupanja na snagu izvršnoga postupnika u cijelosti, još nije htio derogirati ona ograničenja ovrhe, koja već sada u pojedinim pravnim područjima postoje, u koliko ova ograničenja idu još i dalje od ograničenja, navedenih u § 69. i. p., pa dakle nije htio derogirati ni ova ograničenja, koja u pogledu iznosa do 500 D. sada po § 2. zakona od 6. travnja 1881. na području banskoga stola postoje, već da je htio postojeća ograničenja samo nadopuniti. Uredba govori, doduše, samo o pravnom području Srbije, ali jer je § 69. i. p. proširen na cijelu državu, dakle i na pravno područje Srbije, mora se zaključiti, da ono, što vrijedi za pravno područje Srbije, mora analogno vrijediti i za sva ostala pravna područja. Drugim riječima: pravno područje Srbije navedeno je i može biti navedeno samo primjerice; pravna zasada izrečena za to pravno područje vrijedi i za sva ostala pravna područja. Ako dakle na pravnom području Srbije unatoč stupanja na snagu § 69. i. p. vrijede ograničenja ovrhe, koja idu dalje od § 69. i p., vrijede i na pravnom području banskoga stola dosadašnja ograničenja ovrhe u pogledu iznosa do 500 D. Dosljedno tomu § 69. i. p. prema dosadašnjemu pravnomu stanju na području banskoga stola ima kompletorni, a ne derogatorni značaj. Quot erat demonstrandum.

Žilić—Šantek

Digitized by Google

Pravosudje

a) Gradjansko

Nadležnost za rješenje spora o raskinuću ugovora o uzadruženju.

Osuda stola sedmorice od 4. svibnja 1932. br. 5966/31.

(Osuda kotar. suda u N. Gr. od 7. travnja 1931. br. 5282/gr., osuda bans. stola od 10. lipnja 1931. br. 19086.)

U usmeno raspravljenoj parnici zadruge P., tuženih radi ukinuća ugovora o uzadruženju spp., u kojoj je

kotarski sud u N. Gr. sudio po zahtjevu tužbe uz naknadu parbenih troškova u inzosu od 1255 D uvjetno o odlučnoj prisezi tužitelja; — a

banski stol žalbu ništovnu tuženih P. S. i C. odbacio, povodom pak njihovog priziva pobijanu prvostepenu osudu preinačio i odbio tužiteljicu s tužbom uz dužnost naknade parb. troškova tuženima;

Stol sedmorice je sudio: Ništovna žalba tužiteljice zadruge P. kbr. 6 odbacuje se, njezin previd zbog rješenja o glavnoj stvari otpućuje se i u tom dijelu potvrdjuje pobijana osuda banskoga stola, no povodom istoga previda zbog rješenja o parničnom trošku preinačuje se u tom pogledu obje nižestepene osude i sudi: — Parnični se troškovi u sva tri sudska stepena medju strankama prebijaju.

Iz razloga: Ništovna žalba tužiteljice zadruge P. mora se odbaciti, jer u postupku nižestepenih sudova nije učinjena nijedna od ništavosti, navedenih u § 339. gpp. Napose nije ništavost u tome, što su nižestepeni sudovi meritorno riješili ovu parnicu. S obzirom naime na to, da se ovdje radi o raskinuću pogodbe sklopljene medju zadrugom i licima, koja u doba sklapanja pogodbe nisu bili članovi te zadruge, ne mogu se smatrati za rješenje ovoga spora nadležnim upravne vlasti.

Priopćio dr. Aleksa Vragović.

Nagoda pred kaznenim sudom je izvršni naslov u smislu § 438. grpp.

Rješidba stola sedmorice od 18. aug. 1932. br. 5703.

(Odluka kot. suda u D. od 17. travnja 1931. br. 5028/Pr., rješidba bans. stola od 1. srpnja 1931. br. 19.869.)

U ovršnom predmetu ovrhovoditeljice A. protiv ovršenika B. radi 600 D spp., u kojem je

kotarski sud u D. molbu za ovrhu na pokretnine odbio, — a

banski stol povodom utoka ovrhovoditeljice utok otputio i pobijanu odluku prvostepenoga suda potvrdio;

stol sedmorice je riješio: Povodom previdnog ispravno izvanrednoga previdnog utoka ovrhovoditeljice A. preinačuju se obje pobijane suglasne nižestepene odluke, pa se na osnovu nagode od 22. siječnja 1931. br. Kps. 714-1930., sklopljene pred kotarskim sudom u D. u krivičnom predmetu A. proti B-u zbog djela iz § 181. kz. dozvoljuje radi dužnih ovrhovoditeljici 600 D troška ovršen molbe, koji se obredjuje sa 177 D, troška utoka i izvanrednog previdnog utoka obredjenog ukupno sa 175 D, kao i radi daljih ovršnih troškova ovršna dražba pokretnina ovršenika B. uz prethodnu pljenidbu i procjenu, te uski zatvor, oduzeće dragocjenosti i novca džepnom i kućnom premetačinom i prenosom pohranitlju sve uz intervenciju zastupnika odnosno zamjenika ovrhovoditeljice, pa se prvostepenomu sudu nalaže, da za provedbu ove ovrhe shodno odredi.

Razlozi: Krivični sud zvan je, ne samo da odlučuje o krivnji i kazni počinitelja krivičnoga djela, nego i o privatno pravnim potraživanjima takovim djelom oštećenih lica (§§ 281. br. 6. i 297. kp. — Nagoda, sklopljena pred krivičnim sudom, o otštetnim zahtjevima, prouzročenim krivičnim djelom, rješava predmet, o

Digitized by Google

kojem imade krivični sud povodom krivične prijave (tužbe) odlučiti, pa takova nagoda spada pod ovršne naslove označene u § 438. toč. 2. grpp. u početku, te je neosnovan nazov nižestepenih sudova, da se takova nagoda ne može uvrstiti medju ovršne naslove § 438. grpp.

Prema tomu utemeljene su nižestepene odluke na očito krivom tumačenju zakona (§ 318. grpp.), pa je valjalo povodom izvanrednog previdnog utoka ovrhovoditeljice preinačiti ih i odlučiti kao u dispozitivu ove rješidbe, dočim je trošak pravnih lijekova dosudjen ovrhovoditeljici po § 584. grpp.

Priopćio dr. Aleksa V r a g o v i ć.

Uvjeti za dosudjenje naknade po § 1042. o. g. z. (za davano uzdržavanje).

Odluka stola sedmorice od 1. rujna 1932. br. 4470.

(Osuda kot. suda u V. od 10. srpnja 1931. br. 4251/gr., rješidba bans. stola od 4. veljače 1932. br. 272.)

U usmeno raspravljenoj parnici zadruge A., tužiteljice, protiv B-a, tuženika. radi 21825 D spp., u kojem je

k o t a r s k i s u d u V. tužiteljicu odbio s tužbom uz naknadu parbenoga troška od 1054 D; — a

b a n s k i s t o l povodom ništovne žalbe i priziva tužiteljice ukinuo prvostepenu osudu i odredio popunu parnice;

s t o l s e d m o r i c e riješio je: Utok, ispravno previdni utok tuženoga B-a otpućuje se i potvrdjuje rješenje banskoga stola time, da se popuna rasprave ima obaviti i u smjeru odredjenom ovom vrhovnom rješidbom.

Razlozi su ovi: Popunjenja odredjena od banskoga stola potrebita su za valjano rješenje ove parnice. No prvoh toga ima se rasprava popuniti i u smjeru. da li je tužiteljica davala uzdržavanje majci tuženikovoj pok. C. animo obligandi tuženika t. j. računajući na naknadu sa strane tuženika. Po § 1042. o. g. z. može se tražiti naknada samo za ono, što je učinjeno »za drugoga«, pa je tužiteljica dužna dokazati, da je uzdržavala mjku tuženika upravo s namjerom, da to čini za tuženika i da time zaduži tuženika. Ona će morati napose dokazati i to, da je i kada je pozvala tuženika, da svojoj dužnosti uzdržavati majku sam udovolji, i njegovu uskratu, da tome udovolji, te obrazložiti, zašto nije dato uzdržavanje kroz četiri godine za života C. utužila. — Budući da prema tome, što banski stol nije bez dovoljno razloga propustio izreći osudu u ovoj parnici, valjalo je njegovo ukidno rješenje potvrditi no time, da se popuna ima obaviti i u smjeru ovdje označenom.

Priopćio dr. Aleksa V r a g o v i ć.

U parnici na platež odvjetničkoga troškovnika, nastaloga u zastupanju stranke pred sudom, nema mjesta saslušanju vještaka o primjerenosti troškovnika.

Rješidba stola sedmorice od 9. rujna 1932. br. 3287.

(Osuda sudbenoga stola u Z. od 10. listopada 1931. br. 62453/gr., osuda bans. stola od 15. siječnja 1932. br. 45.826.)

U usmeno raspravljenoj parnici A. odvjetnika iz Z., tužitelja, protiv ostavine B-a, tužene radi 6.892 D 54 p. spp., u kojoj je

s u d b e n i s t o l u Z. br. 62483/grpp. udovoljio tužbenomu zahtjevu glede iznosa od 6.522 D 54 p. uz naknadu parbenoga troška u iznosu od 2.248 D 20 p., a tužitelja sa viškom od 370 D odbio; — a

b a n s k i s t o l povodom ništovne žalbe i priziva tuženice glede glavne stvari te priziva tužitelja protiv dijela glede izreke o naknadi parbenoga troška žalbu ništovnu tužene odbacio, prizive obiju parbenih stranaka otputio, te potvrdio pobijanu osudu prvostepenoga suda;

s t o l s e d m o r i c e je sudio: Povodom izvanrednoga previda tužene ostavine B. preinačuju se obje suglasne nišestepene osude i sudi:

Digitized by Google

Tužena ostavina B. je dužna, da plati tužitelju dru. A. s naslova odvjetničke zaslužbine iznos od 5.811 D 04 pare sa 6% kamatima od 23. rujna 1930. do isplate tekućima i na 2.248 D 20 p. obredjeni trošak parnice, sve u roku od 14 dana pod prijetnjom ovrhe, dočim se tužitelj sa viškom zahtjeva odbija.

Trošak pravnih lijekova ima tuženica snositi sama.

R a z l o z i.

Tegoba previdna, da uopće nije bilo mjesta dosudjenju troška zastupanja odvjetniku dru. A., jer je tuženica njegovom krivnjom izgubila parnicu T. 2576-22, u kojoj ju je on zastupao, ne može se u ovoj parnici uvažiti. U koliko tuženica drži, da je krivnjom tužitelja izgubila parnicu, može — u koliko se u svoje pravo uzda — naknadu zbog toga tražiti posebnom parnicom. — No nižestepene su presude u toliko osnovane na krivom tumačenju zakona, što uzimaju za podlogu svoje odluke o primjerenosti troška, izreku vještaka. Za odluku o primjerenosti troška, koji je nastao odvjetniku u zastupanju njegove stranke pred sudom, nije potrebno saslušanje vještaka, već ima sud sam taj trošak odmjeriti. Očevidu s vještacima ima mjesta samo onda, kad je za temeljito rješenje stvari p o t r e b i t (§ 205. grpp.). Ta potreba pak postoji, kad se za ocjenu neke činjenice traži posebno stručno znanje, koje sudu ne dostaje. Za presudjenje o primjerenosti nagrade za zastupanje pred sudom ne traži se nikakvo stručno znanje, kojega sud ne bi imao, nego je nasuprot upravo on nadležan, da o tom odluči.

Držeći se mišljenja vještaka nižestepeni su sudovi dosudili očito previsoko utuženi trošak tužitelja, pa ga je valjalo stoga, jer u tom pogledu postoje uvjeti § 335. grpp. primjereno sniziti.

Trošak svojih pravnih lijekova ima tužena sama nositi, jer je samo u malom dijelu uspjeha.

Priopćio dr. Aleksa V r a g o v i ć.

Ustanova §-a 14. z. o. p. p. v. st. odnosi se samo na razlučna prava, stečena ovršnim putem.

Rješidba banskog stola od 15. rujna 1932. br. 29163/1932.

Rješavajući izvještaj od 5. kolovoza 1932. br. 2821/gr., podnesen u molbenom predmetu tt. J. Pf. i s. iz V. proti J. b. d. d. radi brisanja uknjižbe prava založa spp. povodom utoka molitelja proti odluci kotarskoga kao zem. k. suda u V. od 15. srpnja 1932. br. 2668/Dn, kojom je molba odbijena,

b a n s k i s t o l, vidivši, da po § 14. z. o p. p. v. st. otvaranjem postupka za prinudno poravnanje gube važnost samo razlučna prava, stečena zadnjih 60 dana ovrhom i to za trajanja postupka; vidivši, da založno pravo J. b. d. d. nije stečeno putem ovrhe, već na temelju očitovanja dužnika i da stoga ne potpada pod ustanovu § 14. z. o p. p. v. st., koja uopće glede gruntovnoga brisanja ništa ne odredjuje, pa za ovo vrijede ustanove z. z. k., — vidivši, da je napadnuta odluka opravdana i na zakonu osnovana,

obnašao je utok molitelja tt. J. Pf. i s. otputiti i napadnutu prvosudnu odluku potvrditi.

Priopćio dr D a n i e l K l e i n, odvjetnik u Vukovaru.

b) Kazneno

U kriv. djelima počinjenim štampom samo onda dolazi do primjene odgovornost lica u smislu čl. 33. Z. o št. (bez obzira na subjektivnu krivnju), ako nema nijednoga lica, koje bi odgovaralo na temelju subjektivne krivnje.

Stol sedmorice, odio B., kao kasacijski sud, raspravljajući danas dne 3. veljače 1932. o zahtjevu za zaštitu zakona, što ga je predao vrhovni državni tužilac u pogledu presude okružnoga suda u Mariboru od 27. ožujka 1930. Br. Pr. V. 11/29 i presude višega zemaljskoga suda u Ljubljani od 12. svibnja 1930. br. K. ppa. IV

Digitized by Google

6/30-2, kojima je A sudjen kao kriv prestupka po čl. 52. zak. o št. i osudjen s obzirom na čl. 40., 65. zak. o št., čl. 11. i 13. zak. o prom. i dop. zak. o št. i § 61. k. z. po §-u 301/2 i 3 stav. k. z. s upotrebom §-a 71/5 k. z. na D 300 novčane kazne, u slučaju neutjerivosti na 5 dana zatvora, i na D 200 novčane kazne u slučaju neutjerivosti na 4 dana zatvora, po čl. 62. zak. o št. na plaćanje materijalne otštete privatnome tužitelju u iznosu od D 300, — nakon javne rasprave je sudio: zahtjevu vrhovnoga državnoga tužitelja udovoljuje se i izriče se:

Presuda okružnoga suda u Mariboru od 27. ožujka 1930. Pr. V. 11/29, kojom je O. J. pronadjen krivim, da je kao pretstavnik d. d. L. T. u 91-vome broju periodičkoga časopisa Volksstimme od 10. studenoga 1929. u Mariboru na drugoj stranici, u trećemu stupcu objavio članak pod naslovom »Zaušnice i ukusi različni su«, u kojem je priopćio o privatnome tužitelju B-u neistinite i uvredljive činjenice i time da se učinio krivim prestupka klevete i uvrege po čl. 52. zak. o št. itd. kao i presuda višega zemaljskoga suda kao apelacijskog suda u Ljubljani od 12. svibnja 1930. Kppa. IV 6/30-2, u koliko je prvu presudu potvrdila — povrijedile su zakon u propisu člana 33. zak. o št. i u tom se opsegu poništuje, a optuženi O. J. oslobadja se optužbe radi gornjega čina u smislu §-a 280. k. p.

Razlozi: Okružni sud u Mariboru je izrekao s presudom od 27. ožujka 1930. Pr. V 11/29, da su optuženi E. V. i O. J. krivi, što su u 21-vome broju periodičkoga časopisa Volksstime u Mariboru od 10. studenoga 1929. na drugoj stranici, u trećemu stupcu objavili, prvi kao urednik i izdavač, drugi kao pretstavnik L. t. d. d. pod naslovom »Zaušnice i ukusi različni su«, u kojem su priopćili o privatnom tužitelju B-u neistinite uvredljive činjenice, čime da su obojica skrivila prestup klevete i uvrede po čl. 52. zak. o št. itd. (kao gore). U razlozima osude navadja sud, da je optuženi O. pretstavnik tiskare i da odgovara zajedno s urednikom i izdavačem bez obzira na subjektivnu krivnju, i to obzirom na član 11. i 13. zak. o prom. i dop. zakonu o št.

Viši zemaljski kao apelacijski sud u Ljubljani je odbacio priziv optuženoga O i naveo medju ostalim, da je odgovornost za kažnjiva djela počinjena štampom po propisima čl. 11. i 13. štamparske novele proširena, što se tiče mogućnosti paralelne dgovornosti lica navedenih u čl. 33. i sl. zak. o št., ne samo u smislu kriv. zakona, nego takodjer u smislu promijenjenoga propisa čl. 33. zak. o št i čl. 34.—39. zak. o št.

U tom pogledu prekršile su kako prva tako i druga presuda zakon u propisu čl. 33. zak. o št. Istina je, da je novelirani čl. 33. zak. o št. htio pooštriti propise zak. o št.; no to pooštrenje ima se razumjeti tako, da pisac, urednik, izdavač, štampar i rasturač odgovaraju po pripisima k r i v. z a k o n a, t. j. po subjektivnoj krivnji. Ako pak ne bi nitko izmedju njih bio odgovoran po kaznenomu zakonu, istom onda odgovara u smislu čl. 33. zak. o štampi j e d n o od tih lica par cascades p o p r o p i s i m a z a k o n a o š t a m p i, bez obzira na subjektivnu krivnju. Propis člana 6., drugi stav uv. zak. suzio je propis čl. 33. zak. o št., da vrijedi za zakon o št. opći dio kriv. zakona, ali samo u tom opsegu, u koliko zakon o štampi nema propisa, koji mu protuslove. Zakon o štampi pak ima takve propise u čl. 35—39., koji modificiraju propise §-a 16. kriv. zak., koji govore o subjektivnoj krivnji.

E. bio je osudjen po zakonu o štampi, jer odgovara kao urednik po čl. 33. zak. o št. bez obzira na subjektivnu krivnju; po načelima zak. o št., koji statuira pojedinačnu odgovornost (koju čl. 33. zak. o št. ne mijenja), odgovara, dakle, on j e d i n i. O. mogao bi odgovarati samo onda, kad bi mu se dokazala subjektivna krivnja, odgovarao bi, dakle, po kriv. zakonu. Budući pak da prva presuda ustanovljuje, da subjektivne krivnje nema, presuda je nepravilna i krši zakon u propisu čl. 33. zak. o št. Radi toga sudilo se, kako je gore navedeno.

Iako nisu tuženi urednik i štampar, može se pisac članka neovisno od toga progoniti. § 89. k. z. i kolektivna odgovornost po zakonu o štampi.

Osuda stola sedmorice od 14. travnja 1932. br. Kšt. 2130/76.

Optuženik je podnio protiv kondemnatorne presude reviziju navodeći, da se protiv njega kao pisca inkriminiranoga članka ne može samostalno pokrenuti kri-

Digitized by Google

vični postupak, ako nisu tuženi urednik i štampar. Stol sedmorice odbio je ovu reviziju iz ovih razloga:

Po čl. 33. zakona o št. za krivična djela, učinjena štampom, odgovaraju zajedno: pisac, urednik, izdavač, štampar i rasturač, a po odj. 2. § 89. k. z. odustankom od prijedloga ili od privatne tužbe prema jednomu učesniku obustavlja se postupk i prema ostalima. Stoga i budući da u konkretnome slučaju uz pisca nisu tuženi urednik i štampar, optuženik je mislio, da nema mjesta progonu ni protiv njega. U tome optuženik nema pravo.

Novelom k čl. 33. zakona o štampi je zakonodavac išao za tim, da pojača zaštitu uvrijedjenoga lica, a kada bi se stalo na naprijed navedeno optuženikovo gledište, ta bi zaštita doista bila umanjena. Kada naime tužilac ne bi mogao da dokaže preduslove kažnjivosti za sva lica pobrojana u čl. 33. zak. o štampi, onda bi on gubio pravo, da progoni i ona lica, u pogledu kojih postoje ti preduslovi u smislu kriv. zak., zak. o zaštiti države, zak. o štampi.

Navedenom novelom je zakonodavac htio da ukine onu pojedinačnu supsidijarnu odgovornost i umjesto ove odgovornosti »prema odredbama« zakona o št. (vidi stari čl. 33. zak. o št.) je odredio, da za krivična djela, učinjena štampom, odgovaraju zajedno pisac, urednik, izdavač i rasturač, ali ne više samo prema odredbama zakona o št., nego u prvome redu prema odredbama kriv. zak., zakona o zaštiti države, odnosno prama odredbama zakona o štampi, a odredbe čl. 34—39. ne prestaju sasvim važiti, već prestaju važiti samo »u koliko su u suprotnosti sa ovim članom.« U suprotnosti su te odredbe čl. 34—39. sa novim članom 33., samo u koliko se ustanovljuje kolektivna odgovornost umjesto ranije supsidijarne odgovornosti. Ali pretpostavke za kažnjivost ustanovljene u čl, 34—39. važe dalje. Kada tako ne bi bilo, onda bi zakonodavac te članove bio prosto ukinuo. Odgovornost po novome čl. 33. zak. o št. ravna se u prvome redu po kriv. zak. Prema tome tužilac može tužiti sva ona lica, pobrojana u čl. 33. zak. o št., ali dakako ako postoje preduslovi za odgovornost, u prvome redu umišljaj ili nehat u smislu kriv. zak. Gdje nema umišljaja ili nehata, ondje važi garantna odgovornost pojedinih lica. Sva ona lica mogu, dakle, da budu učesnici, ako postoje preduslovi kriv. zak., odnosno zak. o štampi, ali oni nisu nužni učesnici. *Iz toga izlazi, da ne može biti zapreka sudjenju optuženika to, što nisu tuženi još urednik i štampar.**

c) Pomorsko

Kod zabrane po § 409. grpp. zasvjedočena je pogibelj već time, što je predmetom zabrane inozemni brod zatečen u domaćoj luci.

Rješidba stola sedmorice od 16. lipnja 1932. br. 1820.

(Odluka kotar. suda u Sušaku od 24. listopada 1931. br. 12704/gr., rješidba banskoga stola od 15. siječnja 1932. br. 46.656/31. II-16356/31.)

K o t. s u d u Sušaku u molbenom predmetu I. A. iz Sušaka proti A. C., kapetanu kao zapovjedniku motornog jedrenjaka »Rizziero« sada u Sušaku za zabranu broda radi D 15.407 spp. je dozvolio zabranu motornoga jedrenjaka »Rizziero«, luke pripadnosti Rimini.

B a n s k i s t o l, uvaživ, da je molitelj kao pomorski agent svoju tražbinu ispravama pod B i C dovoljno zasvjedočio proti krcatelju tt. R. C. Fiume odnosno, jer je ukrcana roba izručena primatelju robe bez predaje izvorne krcatnice (teretnice) izdane samo u jednom primjerku, a potpisane po kapetanu broda, proti samom kapetanu odnosno vlasniku broda; uvaživ, da je molitelj tim, što je motorni jedrenjak »Rizziero« kao inozemni brod zatečen u sušačkoj luci, dovoljno zasvjedočio pogibelj za naplatu svoje tražbine; uvaživ, da obzirom na čl. 434. Code Napoleon nije nastupila zastara; uvaživ, da je prema tome udovoljeno ustanovi § 409. grpp., pa da se napadana odluka osnovanom ukazuje, a da niština nema, obnašao je

*Banski stol zastupa protivno stanovište i traži, da u svakome slučaju privatne tužbe moraju biti tuženi s v i učesnici. Nama se čini stanovište stola sedmorice ispravnijim. — Op. ured.

Digitized by Google

ništovnu žalbu A. C. kao neosnovanu zabaciti, a njegov utok otpustiti i napadnutu prvosudnu odluku potvrditi.

S t o l s e d m o r i c e je riješio: Ništovana žalba A. C. odbacuje se, jer u postupku niže stepenih sudova nema ništavosti, označenih u § 339. grpp., a njegov previdni utok ispravno izvanredni previdni utok otpućuje se, jer nema uslova § 318. grpp.

Priopćio dr. Gjuro R o š i ć, sudac u Sušaku.

Literatura

CRNOGORCI U PRIČAMA I ANEGDOTAMA. — Ovo je već jedanaesta knjiga te zbirke Mićuna M. P a v i č e v i ć a. Medju tim pričama ima i takvih, koje su značajne za p r a v n o shvaćanje Crnogoraca. Ovoj knjizi napisao je predgovor dr. I. Politeo.

Dr BRLIĆ IVAN: Liga naroda u borbi za razoružanje. — Izvještaj sa konferencije za razoružanje, Ženeva 1932.

GUNNAR MYRDAL, Das politische Element in der nationalökonomischen Doktrinbildung. — Aus dem schwedischen übersetzt von Gerhard Mackenroth. — Berlin 1932.

SCHNEIDER FRITZ Dr: Der Mädchenhandel und seine Bekämpfung insbesondere nach schweizerischem Recht.

FITZE HEINRICH: Bürgerliches Recht — Recht der Schuldverhältnisse, IV. erweiterte Auflage, Berlin 1932.

GEORG BRODNITZ: Zeitschrift für die gesamte Staatswissenschaft (93. Band) erstes Heft (august 1932).

DER KAPITALISMUS UND DIE KRISE. — Festschrift für Julius Wolf zum 20. April 1932., Stuttgart 1932.

FERERICO CAMMEO: Ordinamento giuridico dello stato della città del Vaticano, Firenze 1932.

ALFREDO DE MARSICO: Coscieuza e volontà nella nozione del dolo, Napoli 1930.

ALFREDO DE MARSICO: Studi di diritto penale, Napoli, 1930.

ENRICO ALTAVILLA: Il Suicidio nella psihologia, nella indagine giudiziaria e nel diritto (pulblico, penale, civile e commertiale) Napoli 1932.

PLANIOL-RIPERT: Traité pratique de droit civil français, Tome XI. contrats civils deuxième partie, Paris 1932.

CORSO BOVIO: Delitti e delinquenti nel nuovo codice penale, Napoli 1932.

HANS MOKRE: Theorie des Gewohnheitsrechts, Wien 1932.

MICHEL FRIDIEFF: Les origines du Referendum dans la Constitution de 1793. (L'introduction du vote individuel), Paris 1932.

Svaštice

O USMENIM OPORUKAMA. Pri provedenju ostavinskih rasprava najveću muku zadaju usmene oporuke. Za dokaz ove nepobitne činjenice iznosim ovaj dogodjaj. Pokojni R. Š. je iza sebe ostavio ženu, 3 sina, 3 kćeri i 2 unučadi, a oporučio je usmeno pred 3 svjedoka. Bilješku je napisao jedan od svjedoka, a oporuku suglasno potvrdiše sva trojica. Oporuka glasi: R Š. ..... dne 19. listopada 1928. Nalazim se smrtno bolestan, ali u zdravoj pameti i predvidjam, da su mi izbrojeni dnevi i kratak život, stoga — bez ičije sile sam od svoje slobodne volje — hoću, da očitujem svoju zadnju volju, neka moji ukućani u miru i slozi uživaju ono malo dobara, što im ostavljam. Zato sam pozvao svjedoke i pred njima činim ovu oporuku, koja će se izvršiti iza moje smrti a ne prije. Mojemu mladjemu sinu

Digitized by Google

Šimi ostavljam česticu doli od vele rupe do nozdar ozdol puta. Sinu Marijanu takodjer otsutnomu česticu ozdol nozdar, a obim zajedno zemlju u burnjoj dragi, konalić. I s tim ostaju odijeljeni. Ako bi pak Šime i Marijan zahtijevali dio kao i ostala braća, neka na sridu donesu svoje zarade od više godina i s braćom podile i onda neka pitaju dio. Sinu Anti ostavljam vrt zagradjen zvan Vernjić, gdje drži pčele, te u vrtu ispod Vernjića, gdje mu je sagradjena kuća, vas oni prostor, koji je obradjen i očišćen, uzidjen i zaokolišen; ukupno dakle dva komada. Kuća ima nešto duga. Za isplatu ovoga, ako na to ne pristanu braća, da plate, onda neka se proda čestica na žalu i dug isplati. Sve ostalo moje imanje dijelim na pet dijelova: ženi Mariji, sinu Anti, unuku Mati, kćerama Ivanici i Božici svakome svoj dio: želim, da sestre na svoje vrijeme ostave svoj dio bratu Anti i unuku Mati. Kći Filipa danas udova prigodom njezine udaje primila je od kuće u ime prćije seoski običaj, pa ipak neka joj braća dadu jedan vrtlić »donje kranjčevo«. Našega brata (nahotče: opaska pisca) vruće preporučam braći. On dijela nema. Neka ga u starosti gledaju, neka mu ne bude krivo; da ne bude gladan, gol ni bos, kako nije bio za mene živa. On je vas svoj život radio za kuću i podnio dosta truda, tako je sada pravo, da od svih ukućana bude duševno gledan i hranjen. Neka moja djeca se spomenu moje i mojih roditelja duše, jer su za mladje živjeli radili i sve meni ostavili.

Većina naslijednika rečenoga pokojnika nisu zadovoljni oporukom radi toga, što su istom opterećeni i prikraćeni, pa je već promašena želja, da ukućani u miru i slozi uživaju ono malo dobara, što im ostavlja. Osim ovoga povrijedjeni su zakonski propisi, a ima i nejasnoća u oporuci. Kada ne bi bilo oporuke, ostavština bi zapala udovi za 1/4, a za 3/4 dijeci i unucima (§ 757 ogz). *Nužni naslijednici imaju pravo na polovinu onoga, što bi im zapalo po neoporučnom naslijedstvu; u ovom slučaju 1/2 od 3/4 (§§ 763, 765 ogz). Nužnom naslijedniku treba, da je ostavljen sasvim čisti dio (§ 774 ogz). Citiranom oporukom sinovi Šime i Marijan dobivaju u ime zapisa komade zemlje, koji ne odgovaraju njihovomu nužnomu dijelu. Ako pak uzmu nužni dio, naredjuje im se, da doprinesu svoju zaradu. Prema oporuci ovi su samo legatari i nikakvi naslijednici. Od prava naslijedstva takodjer su isključene kći Filipa i unuka Jela. Kćeri Ivanica i Božica nemaju .isti dio, već im je ovaj opterećen povjerbenom zamjenom na korist trećih (§ 608 ogz). Pokojnik nahotčetu ostavlja dohranu sa strane samih svojih sinova, a malo dalje u oporuci naredjuje, da od svih ukućana bude hranjen. Legatari uslijed ovakove oporuke morali bi prilično potrošiti za ustanovljenje legata, e da dosudnica odnosno uredovno posvjedočenje bude imalo potrebštine tabularne isprave (§ 104 br. 3 tab zakona). Ako se naslijednici ne nagode, citirana oporuka će prouzrokovati zapletenu parnicu, koja će pobijedjene materijalno uništiti.

Na žalost ovakovih usmenih oporuka kod našeg seljaka ima mnogo. Kada bi bila obvezatna pismena oporuka, sigurno bi ovakovih pojava nestalo, što bi bilo od velike koristi za naš neuki narod. I sa pismenim oporukama treba biti oprezan. Prema § 578 ogz oporučitelj može oporuku sam svojom rukom napisati i ovakova je oporuka formalno valjana. Svaka oporuka osim forme ima i sadržinu, što je od velike važnosti. Pošto je u našoj državi pretežni živalj - zemljoradnik, to dolazimo do istih poslijedica kao i kod usmenih oporuka. Jasnoća izražavanja nije svakome prirodjena, osobito nije neukom čovjeku; ignorantia legis nocet. E da se izbjegnu zablude i da se narodu priskoči u pomoć, potrebito je, da sve privatne oporuke bez razlike budu barem potvrdjene od zakonom odredjenih vlasti, kojima mora biti zabranjeno, da potvrdjuju oporuke, kojih se forma i sadržina kosi sa zakonom. Samo ovako potvrdjene privatne oporuke mogu pružiti potpuni dokaz čiste i bistre volje oporučitelja. Glede ovoga već postoji propis § 601 ogz, koji bi trebalo dopuniti.

PLAĆANJE KALDRMIJE. Možda će biti od interesa za čitaoce »Mjesečnika« spor, koji se odigrao izmedju gradske općine B. (u Bosni) i jednog preduzeća drvne

* Iz gornjih navoda se vidi, da je oporučitelj imao sinove Simu, Marijana i Antu, te kćeri Ivanicu, Božicu i Filipu — dakle šestero djece, a čini se, da unuk Mate pretstavlja još neko umrlo dijete oporučiteljevo, pa tako prema daljemu navodu i unuka Jela, ili su možda unuk Mate i unuka Jela braća, pak pretstavljaju zajedno samo jedno umrlo dijete oporučiteljevo —? (Opas. ured.)

Digitized by Google

industrije u B. (Bosna) u stvari plaćanja općinske daće zvane »kaldrmija«. Spor je značajan za pogrješno shvaćanje, koje neke općine imaju o industriji. Spor je nastao time, što je pomenuta gradska općina na temelju odredbe svoga pravilnika, koja je glasila: »kaldrmija se plaća za svu robu, koja unidje u grad«, tražila od dotičnoga preduzeća, da plati kaldrmiju za drvo, koje je firma svojom željeznicom iz nekoliko desetaka kilometara udaljene šume na svoju pilanu u svrhu prerade dopremala, kao i za robu, koju je firma ne u svrhu prodaje t. j. dobiti nego u svrhu namirenja pogonskih potreba kupovala i koja se na pilanu državnom željeznicom dostavljala. Firma je doduše, i to bez uspjeha, naplaćivanju kaldrmije prigovarala u prvom redu zato, što doprema drveta i robe potrebne za pogon nije uslijedila cestom, a kaldrmija u suštini svojoj ne pretstavlja drugo što nego prinos za uzdržavanje cesta, ali nije pokrenula formalan spor, jer se općina u prvim godinama zadovoljavala manjim paušalnim iznosima, na koje se ona sa firmom nagodila bila. No kada je općina jedne godine namjeravala strogo primjenjivanje odnosne odredbe svoga pravilnika t. j. naplaćivanje kaldrmije za svaki vagon drveta, dopremljenoga iz šume na pilanu, podnjela je firma žalbu velikom županu dotične oblasti.

Žalba je bila odbijena na temelju odnosne odredbe u pravilniku i cijeniku za pobiranje općinskih daća, po kojoj drvena gradja označena u napadnutom platežnom nalogu podleži opterećenju kaldrmijom, jer se ona uvozi u područje gradske općine, a izuzeta je od plaćanja uvoznine, dok gradja nije tranzitna roba, pošto se ona zadržava u gradskom području, gdje se sprema u cilju prerade za trgovinu.

Protiv rješenja vlikog župana predala je firma tužbu nadležnomu upravnom sudu, koju je firma u glavnome time obrazložila, da drvo, koje njenom željeznicom dolazi iz šume na pilanu, pretstavlja sirovinu i prirodno je, da se u svrhu prerade mora na pilani zadržavati, jer se pilana nalazi na području gradske općine i nemoguće bi bilo drvo izvan gradskoga područja preradjivati. Ovo spremanje robe ne može biti odlučno za pitanje, je li roba tranzitna ili ne. Mjerodavna za ocjenu toga pitanja odnosno pitanja, da li općina ima pravo pobirati u konkretnom slučaju općinsku daću za drvo, koje se uvozi u grad, može biti samo okolnost, da li se drvo uvozi radi potrošnje unutar općinskih granica ili ne. Nema prigovora naplaćivanju kaldrmije za drvnu robu, koja ostaje na području općine t. j. za robu, koja se pohranjuje u svrhu prodaje i troši unutar općinskih granica. Firma je uvjerena, da tendencija ministarstva, koje je pravilnik i cijenik gradske općine odbrilo, nije išla za tim, da kaldrmijom opterети drvo, koje se iz šume kao sirovina doprema na pilanu u svrhu prerade, ili drvo, koje se doprema na pilanu, ali se ne prodaje unutar općinskih granica.

Upravni je sud u Sarajevu presudom od 14. veljače 1929. br. 110-5/1928. tužbi udovoljio i rješenje velikog župana dotične oblasti kao na zakonu neosnovano poništio. U obrazloženju presude upravni sud kaže, da po naredbama bivše zemaljske vlade za Bosnu i Hercegovinu od 10. srpnja 1907. br. 116293/1, od 8. lipnja 1903. br. 5286/1 i od 17. ožujka 1907. br. 146833 1 općinske daće smiju teretiti jedino robu, koja se u općinskom području stavlja u promet i potrošnju. Naredba iste vlade od 13. lipnja 1900. br. 61183/1 propisuje, da se kod izvoza robe na veliko mora vraćati općinska daća, koja je na tu robu bila naplaćena. Saglasno ovim ustanovama, koje imaju zakonsku snagu, zabranjeno je općinama i rješenjem ministarstva financija od 3. ožujka 1924. br. 8881 (Službene Novine br. 79 iz 1924.), da ubiru čisto-izvozne takse, pod kojima se imaju razumijevati općinske daće, koje terete tranzitnu robu. Iz izloženih propisa jasno slijedi, da i gradska općina može svojim daćama teretiti samo onu uvezenu robu tužiteljske firme, koju ona u gradskom području stavlja u promet i potrošnju, a nikako ne robu, koju ona nakon prerade ili bez prerade opet izvozi. Pošto se tužiteljska firma kod uvoza i izvoza drveta služi vlastitim kolosjekom a ne općinskim putevima, to se od nje ne može naplaćivati kaldrmija ni iz naslova naknade za upotrebu gradskih puteva.

Okolnost, što su u cijeniku i pravilniku gradske općine B. predvidjene stavke kaldrmije za robu, za koju se u konkretnom slučaju traži od tužiteljske firme kaldrmija, i što je taj pravilnik i cijenik odobren od nadležne državne vlasti, nema upliva kod prosudjivanja zakonitosti napadnutog upravnog akta, pošto općinski pravilnici

Digitized by Google

i cijenici kao sve upravne uredbe samo u toliko pravno važe, u koliko su u saglasnosti sa postojećim zakonskim propisima.

Budući se protivno izloženim zakonskim propisima napadnutim rješenjem tužiteljskoj firmi nameće dužnost plaćanja općinske kaldrmije i za drvo, koje nije odredjeno za promet i potrošnju u području gradske općine B., trebalo je po čl. 34. zakona o državnom savjetu i upravnim sudovima presuditi kao gore.

Protiv presude upravnog suda predalo je poglavarstvo gradske općine B. žalbu državnom savjetu, koji je riješio pod br. 4254/29., da se presuda upravnog suda poništi.

Državni je savjet svoje rješenje obrazložio time, što je napadnuti platežni nalog gradske općine, protiv kojeg se firma žalila, zasnovan na rješenju ministarstva financija, kojim je odobren pravilnik i cijenik glede pobiranja općinskih daća u općini B. za god. 1928. Pošto je u tom pravilniku i cijeniku predvidjeno i naplaćivanje kaldrmije za drvo i slično, to je platežni nalog općine B. odnosno rješenje velikog župana na zakonu osnovano.

Spor je dakle konačno riješen na štetu tužiteljke firme, ali je ipak imao povoljnu posljedicu u toliko, što je kasnije inicijativom nadležne nadzorne upravne vlasti u općinski pravilnik i cijenik unesena odredba, po kojoj su sve sirovine namijenjene industrijskoj preradi kao i sredstva, koja služe za pogon, izuzeta od plaćanja kaldrmije. Time je svako dalje parničenje postalo bez predmeta.

Priopćio *M. Gjurković.*

IZVINJAVAJUĆA ZABLUDA I ZAKON O ŠTAMPI. Potaknut raspravom dra M. Dolenca u »Mjesečniku« br. 7. i 8. želim se ponovo osvrnuti na propis § 89. zak. o štampi.

Taj zakonski propis taksativno odredjuje, koje odredbe općega dijela kriviènoga zakonika važe i za djela, učinjena štampom. Zabluda (bludnja) nije tu navedena, dakle se okrivljenik, koji odgovara po zakonu o štampi ne može braniti izvinjavajućom zabludom, o kojoj krivični zakonik govori u § 20.

Ipak je bilo sudova, koji su pogrješno oslobadjali optuženike uz obrazloženje, da su djelo počinili u zabludi. Kasacijoni sud u Novom Sadu donio je već dva, tri puta presude, koje su ispravile prvostepenu presudu, a koje su bile protivne zakonu o štampi.

Mislim, da ne će biti na odmet, da saopćim činjenično stanje kao i obrazloženje presude.

Odgovorni urednik nekoga lista bio je optužen od privatnoga tužitelja, neke firme, da je dotična firma pala pod stečaj, što nije odgovaralo istini. Oštećena firma je podigla tužbu radi klevete po § 52. zak. o štampi. Optuženi urednik se branio, da je tu novinarsku vijest dobio putem telefona, da se pouzdao u ono, što mu je javio njegov reporter, da je dakle bio u zabludi, pa je pozivom na § 20. kriv. zak. tražio, da bude oslobodjen.

Prvostepeni sud je uvažio navode obrane i oslobodio optuženoga. Kasacijoni sud u Novom Sadu povodom revizije privatnoga tužitelja je poništio presudu radi povrede materijalnoga zakona i osudio optuženoga radi prestupa označenog u § 52. zak. o štampi iz razloga, jer zakon o štampi u § 89. isključuje primjenu § 20. kriv. zakona.

Dr. Aleksander Gavela, sudac okruž. suda u Novom Sadu.

GLAVNA SKUPŠTINA UDRUŽENJA ZA POMORSKO PRAVO. — Udruženje za pomorsko pravo osnovano je godine 1923. kao nacionalno udruženje medjunarodnoga pomorskoga odbora (Comité maritime international), koji je osnovan godine 1897. i ima svoje sjedište u Anversu, a koji imade vrlo mnogo zasluga za usavršenje i medjunarodno izjednačivanje pomorskoga prava. O njegovu radu izvijestio je gosp. dr. Mogan u »Mjesečniku« (1922., str. 450.—450.).

Nakon dužega vremena održalo je Udruženje svoju glavnu skupštinu u Dubrovniku 8. listopada 1932. prilikom istodobno obdržavanoga kongresa pravnika. Skupštini je predsjedao gosp. dr. Josip Silović. Glavna točka dnevnoga reda bilo je opširno i zanimljivo izvješće društvenoga tajnika dra. Julija Mogana. Nakon smrti društvenoga predsjednika dra. Ante Verone, koji je od postanka društva bio neumorni i glavni njegov radnik, djelatnost se društva u glavnom ograničila na

Digitized by Google

držanje veze s Comité maritime international, a napose je tajnik društva redovito odgovarao na upitke (questionnaire), što ih je Comité upućivao pojedinim nacionalnim udruženjima. Tako je Udruženje u zadnje vrijeme dalo iscrpljivije odgovore u pitanju gradjanske sudske nadležnosti kod sudara brodova, te u pitanju zabrane na brod. Uz izlaganje sadašnjega pravnoga stanja u našoj državi ti su odgovori sadržavali mišljenje glede uredjenja de lege ferenda putem medjunarodnih općih konvencija. Uz to je Udruženje djelovalo i u samoj državi, a neki njegovi članovi izgradili su za vladu nacrt novoga pomorskoga trgovačkoga zakona, koji je ove godine dovršen i čeka na zakonodavni postupak.

Tajnik dr. Mogan razvio je takodjer smjernice daljega rada Udruženja. Ono će svoj rad nastaviti u punom opsegu i nastojati u svojim redovima okupiti sve, kojima je na srcu pomorstvo i pomorsko pravo kao preduvjet razvitka pomorstva. Budući da je veliki posao izrade nacrta pomorskoga trgovačkoga prava završen, posvetit će Udruženje svoje sile radu na kodifikaciji javnoga pomorskoga prava. Da se sav taj rad uzmože uspjehom izvršiti, trebalo je popuniti odbor, u kojemu su se mnoga mjesta ispraznila smrću ili odsutnošću.

Pošto je skupština primila do znanja ovo izvješće i izrazila hvalu tajniku, koji je gotovo sam iza smrti predsjednika vodio društvene poslove, pristupilo se izboru novoga odbora. Izabrani su: Predsjednikom dr. Josip Šilović, potpredsjednicima dr. Vjekoslav Škarica i Božo Banac, tajnikom dr. Julije Mogan, zamjenikom tajnika dr. Niko Marinović, blagajnikom dr. Ivo Belin, odbornicima dr. Boris Furlan, dr. Stijepo Knežević, dr. Mišo Kolin, dr. Pero Mitrović, dr. Emilio Pallua, dr. Juraj Pećarević, dr. Špiro Perušić, dr. Aleksandar Primožić, dr. Ilija A. Pržić, dr. Viktor Ružić, dr. Vicko Svilokos, dr. Ulikse Stanger, dr. Ljubomir Tomašić i dr. Albert Verona.

Nadati se, da će društvo nastaviti i proširiti svoj rad te kod toga naći punu potporu onih, kojima je stalo do toga, da naše pomorstvo napreduje.

J. A.

NA UVAŽENJE. — Po pravilima je svrha našemu Pravničkomu društvu promicanje i razvoj prava u teoriji i praksi. Tu svrhu valja, da društvo provodi medju ostalim takodjer sastancima, predavanjima i raspravama. Ako prolistamo dosadašnja godišta našega glasila »Mjesečnika«, uvjerit ćemo se, da je društvo za ista tim putem sada više sada manje promicalo svoju zadaću. Držala su se predavanja a kadšto i rasprave o predmetu, o kojem je predavanje radilo, te nakon toga i sastanci na kojem shodnom mjestu, gdje su se učesnici upoznavali i u ugodnom razgovoru izmjenjivali svoje misli. Želja je upravnoga odbora, da se i sada na ovaj način pokaže, da društvo djeluje, pa da se još k tomu dade prilika medjusobnomu upoznavanju članova. Najuljudnije se s toga umoljavaju gg. članovi, koja bi bila voljna odazvati se ovoj želji upravnoga odbora, da izvole gosp. tajniku saopćiti o čemu i kada bi bili pripravni održati predavanje, da se uzmože učiniti raspored u tom obziru. Nadamo se, da ovaj apel ne će ostati glas vapijućega u pustinji, naročito ne kod mladjih članova društva, ta na mladjima svijet ostaje, a ovu nadu opravdava činjenica, da imade gg. članova, koji su već obećala, da će održati predavanje.

Digitized by Google

MJESEČNIK

GLASILO PRAVNIČKOGA DRUŠTVA

Uredili:

GOD. LVIII. Dr. Edo Lovrić, kr. sveuč. prof. ZAGREB, 1932.
PROSINAC Dr. Ivo Politeo, odvjetnik BROJ 12.

Svjetska ekonomska kriza i svjetska ekonomsko-monetarna konferencija

Napisao dr. Milobar Fran, sveuč. prof. u Zagrebu

Kriza i općinstvo.

Valjda ne ima zemlje, gdje bi općinstvo tako intenzivno utjecalo javnim raspravljanjem na dnevna pitanja i pojave, na svim područjima duševnoga i materijalnoga života — kao u Engleskoj. Diskusija je, razumije se kao »Amen u Očenašu« — potpuno slobodna — pa se u jednom te istom listu mogu čitati najoprečniji nazori — bez »repa« od strane uredništva i bilo kakove cenzure. Tu se raspravlja počamši od najsuptilinijih znanstvenih pitanja pa do najtrivijalnijih sitnica — po čitave tjedne i mjesece. Nas ovdje zanima samo ono, što se tiče našega predmeta. Tako se je u »Timesu« raspravljalo o gospodarskoj krizi i cijenama, o monetarnom pitanju, zlatu i srebru negdje od proljeća pa do početka jeseni. Izmedju tih brojnih članaka i dopisa, navest ćemo što kraće samo onakove izvatke, koji sadržavaju ideje, o kojima će se raspravljati na svjetskoj konferenciji..

Naši čitatelji će se sjećati, kako smo u »Mjesečniku« već pred par godina prikazali kako je za rata i prvih godina iza rata nagrnulo zlato u Ameriku (USA) gotovo iz cijelog svijeta, jer je u USA vladala čista zlatna valuta: za papirni novac dobivao se zlatni novac (dolar) u neograničenoj količini; a zlato je kupovala notna banka (odnosno notne banke) takodjer u neograničenoj količini. Uslijed toga izdale su se goleme količine novca (dolara), nastala je inflacija dolara pa uslijed toga i — zlata. Čim je više novaca, tim mu je manja cijena. Dolar, koji je prije rata vrijedio 100 centima, vrijedio je god. 1920. oko 46 centima. To će reći, da je i dolarskom zlatu (zlatnom dolaru) spala vrijednost sa 100 posto na 46 posto — skoro za $^2/_3$! Za USA nastala je sada dilema ili napustiti zlatnu valutu ili spriječiti dalju inflaciju. USA se odluči za ovo potonje te udari putem krute deflacije. Na taj način uspije USA, da opet podigne dolaru (a time i zlatu) vrijednost skoro na $^3/_4$ predratne vrijednosti. Pošto su USA imale u posjedu više od polovice sveukupng zlata na svijetu, to je u ovaj čas o vrijednosti dolara ovisila vrijednst zlata (a prije rata ovisila je vrijednost novca, dolara. o vrijednosti zlata). Strogom deflacionističkom politikom uspjelo je, kako je spomenuto, podići dolaru vrijdenost, a sa dolarom i zlatu (1924.)

Digitized by Google

Skoro iza toga je i Engleska napustila svoju »kontroliranu valutu« (kreditno-novčanu, papirnu), koja je kroz deset najkritičnijih godina izvrsno funkcionirala i pokazala se mnogo stabilnijom od čiste zlatne valute u USA, — te je prešla opet na zlatnu valutu.

Sada više nisu morale USA jedine na svojim ramenima podupirati vrijednost zlatu; vrijednost zlata je bila ponovno ne samo osigurana proti padanju, nego su se otvorili putevi prema rastenju, što se doskora pokazalo.

Medjutim su se i prilike na evropskom kontinentu (a i u ostalom svijetu) tako uskladile, da je novac — u koliko je bio ovisan o zlatu — morao poskupiti (t. j. uzmanjkati ga). Poslije svjetskog rata zauzela je Francuska politički vladajući položaj, a doskora i financijalnu hegemoniju, zremda je njezin novac (franak) bio izgubio uslijed inflacije do $^4/_5$ od svoje predratne vrijednosti, pa je i na toj visini od $^1/_5$ bio ustaljen. Istina je, da je tomu dosta doprinijela glasovita radinost i štedljivost francuskoga naroda, ali i goleme njemačke reparacije, pa i politički položaj. Poznato je da si kapitali, a naročito upravo zlato, traže potkrovlje ondje, gdje se osjećaju najsigurnije, — a to je Francuska. Tako se je u Francuskoj naslagalo zlato ne samo francusko nego i inozemno u tolikoj količini, da je mogla u velikoj mjeri posudjivati inozemnim bankama, naročito engleskim i amerčkim.

Usporedo sa ovim obiljem zlata u Francuskoj nastala je velika oskudica zlata u drugim europskim državama, naročito u Njemačkoj i ostalim pobijedjenim državama, koje su bile osudjene na plaćanje reparacija te koje su zlata trebale, i za uspostavu svojih vlastitih ratom poremećenih gospodarskih i financijalnih prilika. U tu svrhu posudila je Njemačka mnogo milijarda kod američkih i englekih banaka — a ove opet kod Francuske. Ali kada je Francuska opazila, da se Njemačka brzo oporavlja financijalnom pomoću Amerike i Engleske, počela je tražiti povratak svojih kapitala. A pošto njemački vjerovnici nisu mogli dobiti od Njemačke (t. zv. »zamrznuti krediti«) pozajmljeni novac, to su morale američpe i engleske banke vraćati Francuskoj u dolarima i šterlingima, i to na zahtjev Franceske — u zlatu. Sada nagrne zlato iz Amerike i Engleske u Francusku, Amerika je podnijela (i dosta lako) oticaj zlata, ali Engleska nije. Engleska je stavljena pred dilemu: ili najkrućom deflacijom dovesti u statutarni sklad količinu novčanica prema umanjenoj količini zlata (uslijed oticaja u Francusku), ili napustit zlatnu valutu. Engleska se odlučila za napuštanje zlatne valute. Uslijed toga nastalo je padanje vrijednosti sterlinga u inozemstvu, ali samo za kratko vrijeme, jer se englesko pučanstvo nije dalo uznemiriti vanjskim spekulacijama, nego je sačuvalo povjerenje u svoj sterling, što je i opet izvelo Englesku iz neprilika i iz jarma zlata. Sada stoji na jednoj strani Engleska sa svojim sterlingom, koji se upire na »bankovno pokriće« t. j. na nacionalni realno-kreditni kapital (mjenice, hipoteke, lombarde, devize; mjenice su doduše formalno personalni kredit, ali pošto dužnik i njegovi jamci na mjenici jamče sa svojim gibivim i negibivim imetkom — to je i mjenica — in ultima analysi realni kredit). Na drugoj strani stoje kao protagonisti zlatne valute USA i Francuska. Pri tomu valja spomenuti, da kupovna snaga šterlinga ne pokazuje osjetljivije oscilacije od kupovne snage zlata. Ta-

Digitized by Google

ko eto stoji stvar u predvečerje gospodarsko-monetarne konferencije koja bi imala da stvori i neku svjetsku monetarnu vrednotu. Hoće li to biti metalistička (zlatna) ili kreditna (šterling), ili ni jedna n druga nego neka treća (bimetalistička?), o tom će odlučiti u prvom redu sporazum ili nesporazum izmedju Engleske i USA, što će skora budućnost pokazati.

Poslije ovoga kratkoga pregleda će biti našim čitateljima jasniji nazori, koje ćemo ovdje nanizati. A poslije istih i cijela svjetska konferencija i njezine rasprave.

O samoj svjetskoj konferenciji je govorio i engleski ministar predsjednik (i budući predsjednik iste konferencije) u netom otvorenom engleskom parlamentu dne 18. listopada t. g. u doljnjoj kući. Ovo zasjedanje je sazvano nekoliko dana prije nego obično u tu svrhu, da se pretrese i odobri sporazum u Ottawi. U toj sjednici je rekao Mac Donald o budućoj svjetskoj konferenciji slijedeće:

»Valja potsjetiti, da je Lozanska konferencija pozvala Ligu naroda, da sazove svjetsku konferenciju za uredjenje monetarnih i ekonomskih pitanja. Liga naroda je odlučila, da se konferencija sastane u Londonu i da se pozivi uprave na sve zemlje, uključujuć članove Lige naroda, Sjedinjene države sjev. Amerike, Sovjetsku uniju i Egipat Pripremna komisija stručnjaka, koja imade predbježno ispitati pitanja, koja se imadu predložiti konferenciji, sastat će se na 31. listopada. Datum za sastanak konferencije ustanovit će se kasnije, nakon što preparatorna komsiija započne svoj posao.«

Na upit jednoga parlamentarca (Mr O' Connor-a), da li još uvijek postoje one restrikcije, što su ih postavile USA — odgovorio je Mac Donald: »Koliko je meni poznato, one još postoje; ali nemojmo si krivo tumačiti svrhu tih restrikcija. To (ograničenje) je vrlo krivo shvaćena stvar«. Drugim riječima: to ograničenje vrijedi, samo dok prodju izbori predsjednika u USA, a poslije izbora postat će to ograničenje nepotrebno, pa će otpasti.

Jedan ili dva dana prije ove izjave Mac Donaldove već su i naše novine javljale, da će se ta konferencija otvoriti u Londonu 13. veljače 1933, i da će joj biti predsjednik Mac Donald. Kako se vidi Mac Donald je slabije informiran nego naše »Novosti« i »Jutarnji List«! — Ali iz tih naših novina mogli su čitatelji pravovremeno saznati, da je sporazum u Ottawi prihvaćen.

A sada da čujemo »što govore ljudi« u Engleskoj i Americi (USA), jer će ove dvije zemlje vodit glavnu riječ na konferenciji; u čemu se one dvije slože — to će biti i odlučujuća njihova riječ.

Rasprava najprije o monetarnom a iza toga i o ekonomskom problemu je započela u Engleskoj iza proračunskog govora engleskoga ministra financija Neville-a Chamberlaina negdje sredinom travnja 1932. — Želeći, da na sve strane učini dobar utisak, ministar Chamberlain je govorio ponešto Janusovim licem. Pred nekoliko mjeseci (u rujnu 1931.) bila je Engleska napustila zlatnu valutu, što je ministar obrazložio i, naravski, zagovarao. Ali odmah iza toga je udario u druge žice. »No u drugu ruku« — nastavi ministar — moramo se mi dobro pobrinuti, da podržavamo potpuno pokriće nota«. Pa onda stane raz-

Digitized by Google

vijati sasvim konzervativne, metalističke misli. Ali tada se javi iz općinstva (The Thimes 28. travnja 1932.) neki Clive Garsia, koji je ministru odgovorio u poduljem članku, započimajući ovako: »No u drugu ruku« u Izvještaju odbora za financije i industriju pod predsjedanjem lorda Macmillan-a nalazimo... pod naslovom »Prijedlozi glede domaće monetarne politike« slijedeće:

»... Prije, dok se je bankino zlato upotrebljavalo za dvije svrhe, djelomice za vanjsko plaćanje, djelomice za nutarnja (izmjenu nota) bit će da je bilo razumno čuvati bitni dio zlata za ovu potonju svrhu. Ali sada (t. j. otkada je napuštena zlatna valuta o. p.), otkada je otpala potonja svrha (t. j. plaćanja zlatom u nutarnjem prometu op. p.), te je faktično zakonom ukinuta, tako da zlatne rezerve engleske banke ne služe nikakvoj drugoj svrsi nego za vanjsko pokriće...« — pa se onda izvodi, neka bi zlatne rezerve služile samo za pokriće nota u inozemstvu ili za vanjska plaćanja. A za unutrašnju potrebu, da se izdavanje nota ne veže uz zlatno pokriće. Taj izvještaj zaključuje, da bi se bankin statut imao promijeniti tako, da bi se stvorila neodvisnost izmedju količine nota i količine neispravne (false) sugestije, kao da potrebna količina nota mora biti tijesno vezana uz količinu zlata, spremljenoga u podrumima banke.[1]) Takov sustav čini se izvještaju spomenutoga odbora najbolji. I to ne samo najbolji za Englesku (for this country) nego za sve zemlje, jer kada bi bio općenito prihvaćen nazor, da se danas zlatne rezerve drže samo u tu svrhu, da urede časovite nedostatke u izravnanju internacionalnih plaćanja i kada bi se količine tih zlatnih rezerva ograničivale na razumnu potrebu toga zadatka, to bi bilo najveće osiguranje, što si ga možemo zamisliti, proti pogibeljima kakove buduće skraćenosti u proizvodnji zlata obzirom na nacionalni porast novčanoga prometa u svijetu.«

Iza kako je naveo ovaj izvještaj, izriče Mr Garsia nazor, da mu se ovaj momenat čini zgodan, da se obzirom na ovakovu razrožnost mišljenja o pokriću — nastavi rasprava o tom predmetu. To se je obilno i dogodilo.

Kratko vrijeme iza toga — dne 4. svibnja držala je svoju godišnju skupštinu londonska Trgovačka komora, gdje je njezin predsjednik lord Leverhulme držao lijepi stvarni i poučni govor o nestašici novca, iz kojega je vrijedno prenijeti nekoliko izreka i misli.

Na početku govora je lord Leverhulme najprije izrazio zadovoljstvo, što je kanadijska vlada najavila namjeru, da stavi na dnevni red imperijske konferencije u Ottawi pitanje monetarne reforme. Tada je upozorio na jako padanje cijena (robi), otkada je počela nestašica novca. Proizvadjaču da se govorilo neka bude optimista, jer da je takovih stanja stvari bilo već i prije, ali da se je uvijek nešto dogodilo, što je opet situaciju poravnalo, pa da će se bez dvojbe i opet nešto dogoditi, samo neka bude malo ustrpljiv. A to »nešto«, što je prijašnje situacije spašavalo, da je bilo uvijek otkriće novoga zlata.

[1]) ... and gets away frmo the false suggestion that the appropriate volume of the note circulation is closely bound up with the amount of gold in the vaults of the Bank seems to us the best.

Digitized by Google

Iza inflacije nastale za Napoleonskih ratova izdavanjem papirnoga novca nastupila je deflacija povlačenjem papirnog novca i padanje cijena (robi) od 1820. do 1848. U to doba padaju »gladne četrdesete« (godine) (»hungry forties«). Otkriće zlatnih poljana u Kaliforniji i Australiji je dovelo do šesterokratnog povećanja proizvodnje zlata od 1848. do 1873. Cijene (robi) su poskočile, a radničke nadnice u Engleskoj se podvostručile — uslijedilo je obilno blagostanje. Iza francusko-pruskoga rata (187½) predjoše Europa i USA na zlatnu valutu. Povećana potražnja zlata je prouzročila relativnu oskudicu ovoga metala. Odatle opet oskudica novca i padanje cijena (robi), pa je tako uslijedila od 1873.—1895. epoha trgovačke depresije i radničke neuposlenosti. Ali tad spasiše situaciju nova otkrića zlata u južnoj Africi, u Australiji i Aljaškoj, pa je sada proizvodnja zlata i slobodni promet godimice rasao sve do svjetskoga rata.

Ovdje začas prekidamo lordovo razlaganje, pa potsjećamo čitatelja na naše prije navedeno prikazanje, kako je došlo do oskudice novca odnosno zlata iza svjetskoga rata. Naime: najprije koncentracija zlata u Americi (USA) samoj, a iza toga pa do danas u Americi i Frncuskoj. Prema takovoj koncentraciji zlata samo na dva mjesta lako je razumjeti, zašto je drugdje nastalo pomanjkanje novca — dok u svijetu vlada krivi, ili bolje reći zastarjeli nazor, da bez zlata nema novca. Ali čujmo sada, što dalje pripovijeda lord.

Zaslugom izuma znanosti i industrijalnim iskorišćenjem izuma — dobili smo svakovrsnih sredtava podobnih da svakomu ljudskomu biću omoguće život na daleko višoj razini. Ali faktično sami guramo na niže tu razinu, jer sve skoro vežemo uz jedan metal. »Je li moderna civilizacija — pita lord — tako bankrotirala inteligencijom i inicijativom, da će historija pisati o njoj, da je poginula, jer nije htjela zasukati rukave?«

Narodi su kušali i pokušavaju još uvijek, da urede pitanja neuposlenosti, pretjeranih carina, reparacija i ratnih dugova, kao da su to zasebni i nezavisni problemi. Ali tako dugo, dok bude postojao korjeniti uzrok, koji je sve te probleme stvorio, uporaba lokalnih flaštara možda će donijeti ublaženja, ali ne ozdravljenja bolesti. Nisu to zasebni i medjusobno rastavljeni problemi, nego samo simptomi jedne te iste bolesti,a ta je lom monetarne mašine, uslijeg čega je veliki dio pučanstva na svijetu lišen sredstava, da si pribavi dobra.

Uslijed skrajne nedostatnosti kupovne snage u svijetu sasvim je naravno, da si svaki pojedini narod nastoji sačuvati ono kupovne snage, što je ima u vlastitoj kući. Ova naravna težnja za samoodržanje dolazi do izražaja u porastu pretjeranih carina. Bitnost problema jest povećanje kupovne snage. Mjesto toga su sve zemlje na svijetu, osim dvije, smanjivale količinu novca, pa time obaljivale cijene (robi). Sada je došlo dotle, da proizvoditelji živežnih sredstava i surovina više ne mogu kupovati manufakturnu robu. To ima za posljedicu skraćivanje proizvodnje, otpuštanje radnika, pa dalje smanjivanje kupovne snage, a ovo opet dalje snizavanje proizvodnje. Lord Leverhulm potsjeća još na zaključak Macmillan-ovog odbora prije 10 mjeseci, gdje se reklo, da će nastati katastrofa, ako svijet proslijedi dalje u deflacionističkom smje-

Digitized by Google

ru; i gdje je izrečena pobuda, da se taj problem riješi sa željom i nadom, da će konferencija u Ottawi ovo pitanje riješiti barem za Britansku imperiju. A onda se nada, da će se i USA pridružiti akciji, da se svijet izvede iz ovoga ćorsokaka.

Mi smo vidjeli, da konferencija u Ottawi nije riješila to pitanje, nego da ga je ostavila za svjetsku konferenciju.

Gotovo isti dan, dok se je ovako govorilo o londonskoj Trgovačkoj komori, raspravljalo se o istim stvarima i u Senatu USA. Na 5. svibnja je držao govor pred dupkom punim Senatom senator Borah, predsjednik senatskog odbora za vanjske poslove. On je razlagao, da je za gospodarski razvitak svijeta nuždan trotruki program: razoružanje, uredjenje reparacija i remonetizacija srebra. Senator Borah je rekao dalje, da nije moguće dužnicima isplatiti dugove u zlatu, dok je 70 posto svjetskoga zlata u rukama USA i Francuske. A isto tako da je jasno, da previsoke carine USA onemogućuju plaćanje dugova robom. Treba naći lijeka protiv toga zlatnoga mentaliteta. »Kada je Engleska bila prisiljena, da napusti zlatnu valutu u rujnu prošle godine, tu su se pravila proročanstva o tome, šta će se dogoditi poslije toga. A danas je Engleska jedina svjetla točka na horizontu. Ovaj veliki narod, koji je ostajao od 1849. na zlatnoj valuti (dočim USA istom od 1873. Op. p.), čini se da je jedini narod, koji se nalazi na putu oporavka«. Borah je zaključio svoj govor sa izjavom, da kada bi USA svoj upliv uložila u korist pokreta, da se srebro uspostavi u svoj položaj prije 1925., da bi bilo upjeha, jer bi time polovica svijeta došla do kupovne snage.

Senator Borah je ustao dakle za remonetizaciju srebra — barem u onim zemljama, gdje je prije 1925. vladala srebrna valuta t. j. u Indiji, jer je god. 1925. Engleska ponukala Indiju, da uvede zlatnu valutu. Time je bilo srebro demonetizirano, pa mu je uslijed toga naglo i duboko cijena pala. Ali zlato nije donijelo ni Indiji ni Engleskoj blagoslova — pa ni Aziji, ni ostalom svijetu. Uslijed remonetizacije srebra (najprije u Europi i USA 1873., pa u Indiji 1925.), pala je kupovna snaga i postala nestalna valuta u svim drugim azijskim zemljama, gdje se još zadržala srebrna valuta.

Zlato ne dostaje za svjetski novčani sustav.

I medju osvjedočenim metalistima t. j. ljudima, koji si ne mogu pretstaviti i zamisliti novac bez metala (a to je ogromna masa čovječanstva, koja ne ima ni pojma, da kod novca valja razlikovati dva elementa: novčanu formu (znak — novčanicu) i novčanu materiju (novčani kapital), ima ih, koji su protivni, da zlato bude novac, jer su uvjereni da je zlata premalo, pa zato dok zlato bude novac, dotle se cijene robi ne će moći dizati, nego će pače sve dalje padati. Uslijed toga da će padati i proizvodnja, a rasti broj neuposlenih ruku. Ovakovi nazori ne idu dakako u račun proizvadjačima i posjednicima zlata, gospodarima gospodarske sudbine čovječanstva. Ovi su malobrojni, pa zato vrlo dobro i čvrsto organizovani gospodarski diktatori kruglje zemaljske. Novac se je rodio, da bude pomoćno sredstvo za izmjenu dobara, dakle da bude pomoćnik, s l u g a gospodarstvu i čovječanstvu. Ali kroz zlato (jer je ovoga premalo) postao je novac (odkada se zlato smatra novcem)

Digitized by Google

gospodarom gospodarstvu i čovječanstvu. A pošto zlata ima razmjerno malo, to ono može pripadati samo maloj skupini ljudi, koji se mogu lako internacionalno organizovati za očuvanje svojih interesa, svoje vlasti, svoje hegemonije, svojega zlata. Ne zaboravimo, što je napisao njemački Krezo i ministar Rathenau 1912. i opetovano 1921. u zadnjem izdanju svoje knjige (više puta citirane u mojim člancima u »Mjesečniku«). U razdoblju od jednoga ljudskoga života stvorila se je jedna internacionalna oligarhija od 300 (tri stotine) ljudi, koji se medjusobno osobno dobro poznadu i koji su medju sobom čvršće povezani nego li nekadanja venecijanska oligarhija — koji izmedju sebe biraju najsposobnije ljude za vodje. I ta mala oligarhija imade gospodarsku sudbinu čovječanstva u svojim rukama. Tako Rathenau. Ali od 1912. bit će, da se je broj te oligarhije podvostručio a organizacija se još čvršće i svrsishodnije izgradila. A oružje, kojim ta oligarhija drži čovječanstvo i države u svojemu jarmu i eksploatiranju jest — zlato. Nema dvojbe, da će ova silna »Zlatna internacionala« svim silama i očajnom borbom braniti zlatno žezlo, da ne bude slomljeno. A kad se znade, da će ovoj »Internacionalki« priskočiti u pomoć i njezini vazali, neke druge »Internacionalke«, onda si možemo zamisliti, kakova gigantska borba će se razviti na pretstojećoj svjetskoj ekonomsko-monetarnoj konferenciji u Londonu.

Svi ovi nazori, koji se prije toga iznašaju u javnost od strane pojedinih konferencija i pojedinih ljudi, a koje smo mi već do sada saopćili — mogu se smatrati čarkanjem prije glavne bitke. Ali ti nazori nam pokazuju, koje će se ideje sukobiti i podijeliti perje na glavnom mezevu. Zato nastavljamo započeto.

Dva dana iza izjave senatora Boraha (t. j. 7. V.) je održao predavanje u Oxfordu čuveni profesor Gustav Cassel o »Krizi u svjetskom monetarnom sustavu«.

Odmah na početku svojega predavanja prikazao je profesor Cassel, kako je fluktuacija u vrijednosti zlata prouzročena ratom, razorila pučku vjeru u nepokolebivost i nepromjenljivost vrijednosti zlata i u njegovu sposobnost, da bude zajednička osnovka svjetskoga monetarnoga sustava. Ali povratak na zlatnu valutu u prvoj polovici dvedesetih godina (1920-tih) da je bilo jedino sredstvo, da se otkloni ekonomska i socijalna katastrofa i učvrsti svjetsko gospodarstvo?

Prije nego nastavimo prikazivanje Cassel-ovo, primijetit ćemo, da ovu potonju izreku, koja nije posve ispravna, jer tvrdi preveć, valja uzeti »cum grano salis«. Engleska se je bila povratila na zlatnu valutu bez potrebe (makar je novinstvo »Zlatne Internacionale« slavilo tada Churchilla za taj korak kao nekoga monetarnoga Napoleona), ali prof. Cassel kao gost u Engleskoj nije mogao iz kurtoazije skresati grubu istinu gostoljubivom domaćini u lice, nego je tu pogrješku iz učtivosti uzeo kao neki »malum necessarium«.

Dalje pripovijeda prof. Cassel, kako je povratak na zlatnu valutu iziskivao, da se zlatu osigura veća stabilnost vrijednosti. Zatim prikazuje, kako je USA bila spala vrijednost (odnosno kupovna snaga) sa predratne 100% vrijednosti na 40% iza rata uslijed povezanosti novca (dolara) sa zlatom, pa kako su USA nesmiljenom deflacionističkom po-

Digitized by Google

litikom podigli vrijednost svomu novcu (dolaru) na 67% predratne vrijednosti (a uslijed povezanosti ipso facto i zlatu).

Mi se kod toga prikazivanja i tumačenja ne ćemo zadržavati, jer smo to opširno prikazali čitateljima »Mjesečnika« već pred kojih 6—8 godina. Preći ćemo radje odmah na njegovo prikazivanje sadanjih prilika.

U današnjim prilikama, nastavlja prof. Cassel, ne može se više smatrati trgovina zlatom onakovom slobodnom trgovinom, gdje vladaju objektivne ekonomske sile, iz kojih bi se automatski stvorila naravna, zlatna vrijednost zlata. »I oni, koji goje nadu, da će se trgovina zlata postepeno naći u sličnim okolnostima, jako se varaju. Zlatna valuta u budućnosti će biti uvijek neka »kontrolirana« ili »rukovodjena« valuta, valuta podvrgnuta proračunanomu utjecaju.«[2])

Prof. Cassel obrazlaže ovu svoju tvrdnju sa nedostatkom zlata. Predratno iskustvo da je pokazalo, da je potreban 3% godišnji prirast zlata od postojeće u svijetu količine zlata, ako bi se htjelo izbjeći perturbacijama i podržavati neko postojanost cijena (robe). Ali nedostatak proizvodnje da je golem, a stručnjaci da su jednodušno nazora, da će proizvodnja zlata iz sadašnjih vrela znatno pasti u narednom desetljeću. A da ne ima izgleda, da će se nova vrela zlata otkriti, jer je kora zemaljska već tako temeljito pretražena za zlatom kao za nikojim drugim dobrom na svijetu (The Times 9. svibnja 1932.).

Da »zlatni interesenti« sa ovakovim prognozama i pogotovo sa posljedicama, koje bi odatle slijedile, nisu zadovoljni, to možemo lako razumjeti. Vidjet ćemo kasnije, kako oni dokazuju, da je zlata ne samo već danas dosta, nego da se već na više strana otkrivaju nova vrela, nove zlatne poljane, nove Kalifornije, Aljaške itd.

Čuli smo, što je govorio na 5. svibnja u američkom senatu senator Borah, a sada ćemo čuti, kakov je odziv našao u Engleskoj. Na 8. svibnja obratio se preko radia sam Winston Churchill na narod u USA. On veli medju ostalim, da je njegovo mnijenje, da nešto nije u redu sa monetarnim sustavom. Zlato zapaočeno i nagomilano u vrijednosti se diglo u zadnjih pet godina za 70%, dočim je cijena svim stvarima, uključivo srebru, pala. Činjenica, da je srebru bilo uskraćeno svako priznanje, te da je razlika izmedju cijene srebra i zlata postala tako velika kao nikada, da bi morala potaknuti svjetske državnike na razmišljanje. »Srebro je bilo novac od bilijuna ljudskih bića, pa ne bi trebalo s njim postupati sa tako malo obzira, kao da je ono vreća krumpira. Srebro je bilo uvijek drug i saveznik zlata«.

Kako se vidi, gosp. Churchill znade postati čisto sentimentalan, kada se radi o tome, da se dopadne Amerikancima, pa onda pita: Zašto se nisu naše dvije zemlje zajedno posavjetovale? Zašto nisu pokušale da nadju zajednički sporazum glede novčane politike svijeta? Zašto one nisu pokušale, da zaustave tu krutu (remorseless) i destruktivnu defla-

[2]) Those, who cherish the hope that the world market for gold will gradually return to some such conditions grossly delude themselves. The gold standard of the future will alway be a »controlled« or »menaged« standard, a standard subject to deliberate influenoe«.

Digitized by Google

ciju. Pad cijena i pomanjkanje povjerenja, što čini stanje još gorim, moglo bi biti kontrolirano samo zajedničkom akcijom vodećih naroda. A koja bi dva naroda trebala da učine prvi korak, ako to nisu ona dva velika svjetska vjerovnika (creditor nations), ona dva naroda, koji govore engleski — Britanija i USA? Podijeljenima svi bi im napori ostali uzaludni, ali ujedinjeni u osjećaju i politici bi mogli izvesti cijeli svijet iz tamnih špilja na jasno sunčano svijetlo radinosti i napretka. Zato dajte, da te dvije zemlje bez daljnjega otezanja zajedno prouče monetarno pitanje.

Pozorniji čitatelj će opaziti na prvi pogled važnost ovoga transoceanskoga dialoga. Tu se vidi, da u jednoj i drugoj velikoj anglosaksonskoj državi imade uglednih i moćnih zagovaratelja bimetalizma. Ali još od veće važnosti čini nam se svijesno propagiranje anglosaksonske s v j e t s k e h e g e m o n i j e; doduše samo u monetarnom pogledu, ali to je onda samo prvi korak do ekonomske, a konačno i političke hegemonije. No od ideje do ostvarenja je vrlo dalek put, jer ono, što se nije dalo ostvariti na Ottawskoj konferenciji za sam Britanski imperij, još teže će ići sa USA.

Kada se je jednom načelo pitanje srebra i bimetalizma kao sredstva za podignuće cijena (robi), živahno se je dalje nastavilo, kroz mjesec svibanj i lipanj sve do kongresa u Ottawi. A pošto se ni pitanje o podignuću cijena, niti pitanje valute nije u Ottawi riješilo nego odgodilo za svjetsku gospodarsko-monetarnu konferenciju, to se opet ista pitanja ponovo počimaju iznašati na pretres u korporacijama i u novinstvu. U glavnom iznašaju se iste misli i isti argumenti, pa će biti dovoljno, da iznesemo samo nekoliko primjera i kratkih izvadaka. Tako neki gosp. H. E. Moon piše u »Times-u« od 20. svibnja o. g.: »Sada je dobro poznato, da glavno poremećenje u svijetu prouzročuje niska cijena svih primarnih proizvoda, prouzročena povišenjem cijene zlata. Jednako točno je ustanovljeno, da je visoka cijena zlata prouzročena zapaoćenjem ovoga metala možda neznalice, ali ipak tako. Pitanje je sada, kako da se probije to zapaočenje. Za to ima jedan jedini lijek, a to je srebro. Sve druge metode, da se podignu cijene, bile su pokušane, te su se pokazale nedostatnima. Ali državnici — čini se — boje se upotrijebiti ovaj jedan i jedini lijek zbog zacopranoga imena »bimetalizam«. Ponovno uvedenje srebra kao novca ne sadržaje nikakvoga rizika gubitka, nego donosi izgled na veliku korist za onu vladu, koja će ga prva uvesti, a ne može promašiti, da podigne cijene u cijelom svijetu« . . . Drugi jedan pisac pod šifrom »Peregrinus« piše dugi članak u istom listu od 21. lipnja, gdje zagovara bimetalizam uz sudjelovanje Amerike i Francuske, u kojem slučaju bi ostali svijet bio prisiljen, da ih u tomu slijedi, što bi u ostalom, svijet vrlo rado učinio. Ako pak Amerika i Francuska ne bi htjele pristati, onda predlaže, da Engleska i ostale zemlje Britanskoga imperija uvedu — srebrnu valutu. Britaniji da bi se sigurno pridružilo čislo drugih zemalja, a posljedak da bi bio, da bi se dvije petine (²/₅) a možda i više od svjetskoga prometa obavljale u dovoljno raspoloživoj srebrnoj valuti.

Svoj interesantni članak započima »Peregrinus« ovako: Sada je već općenito priznato, da ništa drugo nego zbiljsko i trajno povišenje

Digitized by Google

cijene dobara može da spasi svijet od skoro općega bankrota. Isto tako dolazi se do spoznaje, da se takovo povišenje može provesti samo povišenjem količine novca, uzimajući tu riječ u najširem smislu.

Novac, uzet u širokom smislu, sastoji se iz tri elementa: zlata, papirnog novca i kredita. Zlato je zakonom uvedeno kao mjerilo vrijednosti skoro u svim zemljama, ali se samo više neupotrebljava za novčanice. Ono je po svojoj količini (volume) najmanji od spomenuta tri elementa. Papirni novac pretstavlja nominalno samo zlato, u pretpostavci, da može biti zamijenjen u zlato. Prema tomu količina papirnoga novca ovisi o količini zlata. Zakonom ili običajem izdaje se triputa tolika količina papirnih novčanica, kolika je količina zlata. Ova dva elementa nazovimo realnim novcem. Na njihovo mjesto dolazi i treći elemenat t. j. kredit, kojega ćemo nazvati imaginarnim novcem. On se diže poput balona na podlozi realnoga novca; on je jedini elastičan izmedju ova tri elementa«.

Zbog novih prilika stvorenih europskim ratom, svijet je ustrebao mnogo veću količinu novca nego prije rata — razlaže dalje Peregrinus — a količina zlata nije se mogla umnožiti. Isto tako se nije mogla umnožiti ni količina papirnoga novca preko omjera spram zlatne količine. Ali, što nije išlo sa »realnim novcem«, to je išlo sa »imaginarnim« — sa kreditom. Sve je dobro išlo, dok je bilo optimizma i povjerenja. Ali kada je ovo bilo jednom potreseno, zatajilo je i ovo sredstvo. I sada stoji pitanje: kako tomu pomoći? Količina zlata ne može se dekretom povećati, a ni papirnati novac, dok se veže uz zlato, ne može se umnožiti preko stanovite mjere. »Bilo je prijedloga, da se papirni novac odriješi od zlata... i da se njegova količina prilagodi zahtjevima svjetske trgovine i financijalne situacije. Ma da ćemo mi doći konačno na to, ali za sada svijet još nije zrio za ovo«.[3])

Pa pošto taj još nezreli svijet misli, da papirni novac mora imati metalnu podlogu, to se onda mora naći neki drugi metal mjesto zlata za metalnu fundaciju. U tu svrhu stoji na raspolaganje srebro, koje je u svakom pogledu podesno zato.[4])

Dalje pisac ide u potankosti, koje za nas ovdje nisu od važnosti. A kako bi se to moglo medjunarodno ili barem u granicama Britanskoga imperija provesti, te kakove posljedice bi bile po mišljenju pisca, to je bilo već gore spomenuto. Ovdje ćemo kazati samo to, da je ovaj članak »Peregrinusov« našao oduševljenih pristaša, tako da jedan piše (u Times-u), da bi si ga pretstavnici Engleske za konferenciju u Ottawi morali uzeti »za šešir« za putokaz. Ali uz oduševljene pristaše našlo se i odlučnih protivnika.

Osim ovih metalističkih prijedloga bio je iznešen još jedan zanimljiv prijedlog, koji bi imao srebro rehabilitirati, a da se zlato ne detronizira. Taj prijedlog nazvao je pisac sin-metalizmom, a sastoji se u tome, da bi se zlato legiralo (miješalo) sa srebrom ili još točnije srebro sa zlatom. Dosadanji zlatiši (zlatni komadi novca) kovali su se u omjeru $^{9}/_{10}$ ili $^{10}/_{11}$ zlata a $^{1}/_{10}$ ili $^{1}/_{11}$ druge primjese. Prema sin-metalističkom prijedlogu pako uslijedilo bi kovanje $^{9}/_{10}$ srebra a $^{1}/_{10}$ zlata.

[3]) We may come to this ultimately, but the worlds is nt ripe for it yet.
[4]) Silver is available for this purpose aud is suitable in every way.

Digitized by Google

To su sve metalistički prijedlozi, da se umnoži količina »realnoga novca«, uslijed čega bi pojeftinio novac odnosno poskočile cijene (robi). Ali osim toga je bilo i bankovno-tehničkih ili bolje bankovno-političnih prijedloga. U svibanjskom zasjedanju se je bavio i engleski parlamenat ekonomskim pitanjima u tolikoj mjeri, da se je o ovim stvarima govorilo i onda, kada još nisu bila ni stavljena na dnevni red. Na 9. svibnja je bio na dnevnom redu proračun u doljnoj kući (House of Commons), a »Times« (od 10. svibnja) veli, da se je parlamenat više bavio »budućom politikom, nego li sa aktuelnim prijedlozima proračuna«. List veli: »Članovi iz svih stranaka složili su se u vrućem zahtjevu za takovom politikom, koja bi podigla cijene (robe) uvadjanjem sniženja sterlingove vrijednosti[5]) i ovaj zahtjev za odlučnom i sigurnom politikom kontrolirane inflacije.[6])

Tom prigodom je govorio i poznati praktičar bivši ministar financija Sir Rob. Horne. On je spomenuo tegobe industrije i trgovine potsjetio na zaključke Mac Millanova odbora i prigovorio vladi, što ih nije uvažila, tražeći prije sporazum sa inozemstvom. Sir Horne nije proti sporazuma sa inozemstvom, ali misli, da se cijene moraju podići i da Engleska ima da pokaže put svijetu. On misli, da bi vlada mogla izdati svrsishodne naloge Engleskoj banci; kao prvi korak, da snizi kamatnjak i na 2%, ako je potrebno. To da bi pojeftinilo novac i proširilo potrebiti kredit time, da bi vlada očitovala namjeru, da digne cijene. Nadalje, da to ne bi bila nikakva pogibeljna inflacija i da odatle ne bi nastupio »proč od sterlinga«, jer da je englesko poštenje i vjera u sposobnost da »rukovode« novac, opće poznato. Govornik je zamolio vladu, da iskoristi ovaj veliki moralni kapital (moral assets) i dade svijetu putokaz, na što ovaj čeka.

Tako Sir Rob. Horne, samo je on na jedno zaboravio, da će mnogi ostali »svijet« imati slabe koristi od ovoga putokaza, jer mu manjkaju oni »moral assets«, kojima se Engleska ponosi.

Stvarno u istu kategoriju spada i Sir Salterova »reflacija«, koju preporuča u »Times«-u taj takodjer uvaženi engleski stručnjak. On preporuča proračunanu, te obzirom na količinu i na trajanje ograničenu inflaciju papirnoga novca, da se podignu cijene, oživi poduzetni i prometni duh i da se tako potisne gospodarski život sa mrtve točke.

Količina zlata navodno dostaje.

Iz svega ovoga, što smo do sada naveli, mogu naši čitatelji razabrati, da se za otstranjenje krize — u koliko ona ovisi o novčanom pitanju — iznašaju slijedeći prijedlozi:

1. opći povratak na zlatnu valutu, 2. bimetalizam, 3. srebrna valuta, 4. sin-metalizam, 5. papirna valuta.

Svi prijedlozi od 2—5 su protivnici onoga prvoga; svi idu za detronizacijom zlata. Ali pristaše zlata operiraju sa dva, po njihovom nazoru, najvažnija argumenta za opću reinstalaciju zlata. Prvi argumenat je, da ogromna većina čovječanstva još danas ne shvaća kreditni no-

[5]) policy of raising prices by inducing a fall in the value of sterling.

[6]) decided aud decisive policy of controlled inflation da je bila »principalna nota debate«.

Digitized by Google

vac, pa zato da ne ima povjerenja u drugi nego u potpuno vrijedni metalni novac. Zato da niti jedno drugo sredstvo nije podesno, da služi za novac kao zlato. Drugi argumenat je, da nije upravo nikakva potreba, da se napušta zlato, jer da zlata imade već sada dovoljno, a nove poljane i vrela zlata, koja se na sve strane otkrivaju, da za budućnost osiguravaju dovoljnu količinu metala za rastuće potrebe i osiguranje kredita.

Onaj prvi razlog ne vrijedi puno, jer ga je već iskustvo oborilo. Pred 50 godina, kada je Austrija uvela čistu papirnu valutu, bilo je pučanstvo ne samo u Austriji nego u cijelom ostalom svijetu još manje informirano o kreditnoj valuti nego danas, pa je ipak austrijska papirna valuta funkcionirala besprikorno i kod kuće i vani. Taj fenomen je tim značajniji, što su u isto vrijeme sve druge države u Europi kao i USA tražile utočište pred debaklom srebrne valute pod krovom zlatne valute. Zato nam se čini važnijim potonji argumenat t. j. da zlata imade dosta i da će ga biti i u buduće dosta. U »Le Temps-u« od 24. rujna 1932., izašao je članak pod naslovom »L' or et la confiance«. U ovom članku se pripovijeda sa teško prikritom žučljivošću, kako imadu krivo oni, koji su proricali pomanjkanje zlata i savjetovali druga sredstva. Članak uzima na nišan najprije prvi izvještaj one »zlatne delegacije« u krilu Lige naroda.[7]) Članak naziva tu delegaciju »fameuse delegation d'or«. Sam članak već u prvim retcima odaje neku razdražljivost, kad veli: »Medju mnogim fenomenima, koji su tečajem krize došli, da dementiraju predvidjenja formulirana pred nekoliko godina i da potsjete teoretičare na njihovu pogrješivost, jest jedan od najznamenitijih, nedavno (recente) umnoženje svjetske proizvodnje zlata«. Još nam je u pameti prvi izvještaj famozne Ligine »zlatne delegacije« pred jedva dvije godine, koji je nagovještao prijeteću nestašicu zlata i preporučao, da se preveniraju ubitačne (désastreux effets) posljedice pribježišta raznim drugim sredstvima. Ali ove bojazni, nastavlja članak, brzo su se rasplinule. A naredni lijekovi »sigurno gori od same bolesti« postadoše suvišni. Člankopiscu je skinula kamen sa srca studija objelodanjena u »Bulletin de la Societé d' études et d'informations économiques« od 20. rujna o. g., a posvećena ovomu pitanju. U toj studiji prikazuje se veličina i postojano povisivanje proizvodnje zlata. Od godine 1929. do 1930. da iznaša umnoženje proizvodnje 4.9%, a god. 1931. to povišenje proizvodnje iznaša 6.3%. Poslije toga da je povećavanje proizvodnje i dalje napredovalo, naročito u južnoj Africi, koja proizvodi sama više od polovice proizvodnje cijeloga svijeta i gdje je zadnjega mjeseca izvadjeno 991.000 unca finoga zlata. Ova brojka da je veća gotovo za 9% naprama onoj od kolovoza 1931.

»Nikada i nigdje u prošlosti nije dosegnuta tolika visina proizvodnje« kliče presretni pisac članka. I time bi imali biti smrvljeni u prah oni, koji tvrde, da bi proizvodnja zlata morala godišnje rasti za 3% od postojeće količine zlata u svijetu, a proizvodnja da jedva dostiže $^2/_3$ te količine. A gle ondje se dokazuje upravo rapidni porast od 4—6—9%! Ovako su u prah pretvorene učene procjene, kojima su

[7]) O njezinom drugom izvješću od 9. lipnja o. g. govorimo na početku ovoga članka.

Digitized by Google

švedski profesor Cassel i drugi strani ekonomisti mislili pokazati, još prije nego je kriza buknula, da će proizvodnja zlata padati počam od 1930.[8])

Iza toga zaustavlja se člankopisac kod srebra, nastojeći uvjeriti, da ovaj metal nije podesan, da bude mjerilo vrijednosti i novčana materija. A onda zadovoljno zaključuje: Nu bilo kako mu drago, ali nedavno (recent) umnoženje proizvodnje zlata jača na osobiti način interes za eventualni povratak k bimetalizmu, ili bilo koje drugo sredstvo ove vrsti, jer danas imade više monetarnoga metala, nego li ga iziskuje ponovna uspostava normalne ekonomske djelatnosti.

Člankopisac »Tempsov« priznaje, da je ovaj metal zlo porazdijeljen, tako da neke zemlje imadu veću količinu, nego li je njihova potreba, dočim druge da nemaju ni toliko, da izgrade solidan sustav kredita. A i privatnici da su osobito u ova nesigurna vremena nagomilali (tezaurirali) tolike količine, da se sva ova povećanja proizvodnje zlata ne opažaju u prometu. Ali pisac obećaje, da će to sve prestati, kada se sijaset preduvjeta ispuni, kada stotinu svirala na vrbi zasvira.

Ali osim ove studije, koja bi imala dokazati, da se ne treba mimo zlata ogledavati za kakvim drugim novcem, javlja se i o novim poljanama zlata, i to odmah na tri različita mjesta odnosno kontinenta: u Južnoj Africi, u Indiji, u centraloj Australiji i u Sudanu.[9])

Svakako malo je čudno, da sada, kada se u oči te sudbonosne svjetske konferencije ozbiljno raspravlja o svim mogućim i nemogućim sredstvima, koja bi imala nadomjestiti zlato — da sada najedanput niču nove zlatne poljane kao gljive iza kiše. Medjutim ono, što bi možda moglo kada u budućnosti postati ili i nepostati činjenica, ne može se već danas uzeti za činjenicu. A današnja činjenica jest ta, da se unatoč toga, do sada još nikada ne vidjenoga porasta proizvodnje zlata, u javnosti to obilje ne opaža. Pa zato, ako su već jedna ili dvije zemlje kadre, da cijelo vrelo zlata same ispiju tako, da svi drugi moraju od žedje skapavati, onda sve studije ne mogu dokazati, da je to vrelo dovoljno za sve. Onda sve toli hvaljene argumentacije proizvodnje zlata ne mogu oboriti teoriju švedskoga profesora, da će zlatna valuta biti neka »kontrolovana« ili »rukovodjena« valuta, »valuta podvrgnuta proračunanim utjecajima«.

Da će »zlatni interesenti« pokušati sve moguće da se zlato ne detronizuje na svjetskoj monetarno-ekonomskoj konferenciji, to je lako razumljivo i vjerojatno. Da će tu biti i »preoptimističkih« izvještaja o novim pronalazima zlata, to nam dokazuje sledeći primjer: Na 22. X brzojavlja se iz Adelaide u Australiji, da je ondje pronadjeno bogato nalazište zlata. Kojih 14 dana kasnije t. j. 7. XI. o. g. javlja »Timesov«

8) Voilà qui réduit à néant les estimations savantes par lesquelles le prof. suédois Cassel et d' autres économistes étrangers avaient prétendu démontrer . . .

9) »The Times« od 24. listopada 1932. dobiva odmah dva brzojava o novim vrelima zlata. Jedan mu dopisnik javlja iz Johannesburga u južnoj Africi pod 23. listopada o. g. ovakovu sretnu vijest. Drugi dopisnik javlja slično iz Adelaide u Australiji pod 22. listopada. A treća vijest dolazi »Timesu« od 27. listopada o. g. iz Nairobe istočno od jezera Victoria, kojih 100 milja južno od ekvatora u Kenya pokrajini istočno od Ugande, da su se u Kakameji, kojih 50 milja sjeverno od ekvatora, otkrila nova zlatna polja sa povoljnim izgledima.

Digitized by Google

dopisnik ovomu listu, da su neke novine izaslale Mr. Madigana, lektora geologije na sveučilištu u Adelaidi, da podnese izvješće o ondješnjem zlatnom nalazištu. Mr. Madigan je izvijestio, da je posljedak 16 mjesečnoga kopanja bio oko 400 unca zlata. (Unca je oko 28 1/3 grama). Nu najinteresantnije je u ovom stručnom izvješću o doista mršavom bogatstvu toga zlatnoga majdana naročito upozorenje dopisnikovo, da je Madiganovo izvješće »the first independent and authoritative ourvey of the field« — prvi neodvisni i vjerodostojni očevid majdana! (The Times 8. XI. 1932.). Dakle drugi izvještaji su odvisni i neautoritativni. Ako tako stoji stvar u Adelaidi, to je dokaz, da nije isključena mogućnost, da se i o drugim majdanima zlata jednako povoljno izvješćuje, ako to zahtijevaju interesi interesovanih.

U ovome evo dobivamo jedan primjer i uputu, kakovim će se sve sredstvima operirati na toj svjetskoj konferenciji u prilog zlata i zlatne valute.

Medjutim cijela ta kontraverza čini nam se kao prepirka izmedju gluhoga i bekavoga tako dugo, dok se ne ustanovi, što se zapravo hoće sa zlatom. Hoće li se, da bude mjerilo vrijednosti, onda bi ga bilo dosta, pa da ga je i deset puta manje i sve ako bi se ga demonetiziralo. Ako se pako hoće, da zlato bude na cijelom svijetu potpuno vrijedna novčanica, onda ga ne bi bilo dosta, makar ga bilo i deset puta više. — Ali htjeti nametnuti cijelom svijetu zlato kao jedinu novčanu materiju, kao jedini novčani kapital prema kojemu se ima ravnati i količina papirnog novca i cijeli kredit — to se protivi zdravom razumu. U ostalom, to će se vidjeti na svjetskoj konferenciji, da li će pobjediti zdravi razum i niteresi općenitosti ili savršena organizacija male skupine nteresenata.

Zakon o prinudnom poravnanju van stečaja u praksi

Napisao dr. Fischer Alfred, odvjetnik u Osijeku.

Zakon o prinudnom poravnanju odlikuje se kratkoćom i nije kazuističan. Zato se kod njegove primjene često nailazi na pitanja, koja u njemu nisu izričito riješena, pa kako još nema judikature, po kojoj bi se sudovi mogli ravnati, nije čudo, da je praksa nestalna. Pojedini se propisi zakona različito primjenjuju na raznim pravnim područjima, kod raznih sudova istoga područja, po raznim referentima istoga suda, a primjena nije — po mojem mišljenju — uvijek u skladu sa zakonom.

Hoću da iznesem nekoliko ovakovih pitanja, sa kojima sam se u praksi sastao.

1. Ponuda. — a) Dužnik mora vjerovnicima ponuditi kvotu njihovih tražbina, (§ 3. por.) tako dakle, da svaki vjerovnik (osim prvenstvenih) dobije izvjesnu kvotu svoje sveukupne tražbine bez obzira na to, koji je naslov tražbine ili jednoga njezinog dijela. Kvota se imade platiti od glavnice i pripadaka, koji su nastali prije otvaranja po-

Digitized by Google

stupka, dakle od kamata i troškova (§ 33. por. svezno sa § 53. steč). Dužnik primjerice ne može nuditi »40% od glavnice bez kamata i troškova«, što praksa često dopušta. Prijedlog s ovakovom ponudom mora sud a limine odbaciti (§ 4. t. 1. por.). Ako se ipak povede postupak i poravnanje po vjerovnicima prihvati, ne može ga sud odobriti (§ 52. I. 1), osim ako su vjerovnici, koji imadu zahtjev na isplatu pripadaka, izrično pristali na to, da na ovakov način budu zapostavljani prema ostalim vjerovnicima i da dobiju manju kvotu, računanu od čitave svoje tražbine, nego drugi vjerovnici, koji imadu samo glavnično potraživanje (§ 47, II.)[1])

b) Rok, unutar kojega će se kvota isplatiti, a koji ne smije iznositi više nego jednu godinu odnosno 18 mjeseci (§ 4. t. 6.), računa se od pravosnažnosti poravnanja. Od predaje prijedloga za prinudno poravnanje pa do pravosnažnosti poravnanja dužnik ne smije vršiti isplate svojim vjerovnicima, dakle ne može ni preuzeti obveze na platež, koji bi imao uslijediti prije pravosnažnosti. Dužnik stoga može ponudu stilizovati tako, da nudi svojim vjerovnicima kvotu, plativu u x obroka počam od pravosnažnosti poravnanja. Ako dužnik u ponudi ne navede, otkada teku rokovi za platež obroka, tada se razumije, da teku od pravosnažnosti. Pitanje je, da li dužnik može staviti takovu ponudu, u kojoj je rok ispunjenja računan drugačije, a ne od pravosnažnosti: n. pr. od otvorenja postupka, od izglasanja poravnanja ili sa kalendarskim danima. Ja držim, da to ne bi bilo u skladu sa zakonom. Dan pravosnažnosti je dan incertus quando, a prije pravosnažnosti ne može dužnik ispunjavati poravnanje. Što da radi dužnik, što da rade vjerovnici, ako — radi jedne ovakove nepravilne ponude — dospije na platež jedan obrok, a nije još nastupila pravosnažnost? Dužnik ne može plaćati, vjerovnik ne može voditi ovrhu. Polagati dospjele obroke prije pravosnažnosti u sudsku pohranu bilo bi dobro de lege ferenda; no pošto u postojećem zakonu nije predvidjeno, ne može se staviti drugačija ponuda nego sa tokom rokova od pravosnažnosti.

2. Rok za prijave. — a) Po §§ 28., I. i 41., I. por. moraju vjerovnici svoje tražbine prijaviti najdalje 5 dana prije ročišta, jer inače — redovito — nemaju pravo glasa. Ovaj rok mora biti naznačen u proglasu o otvorenju postupka (§ 7., I. 6.). Ne može se prihvatiti stanovište, da se rok § 7. ne mora pokrivati s rokom § 28., da je prvi »sudački rok«, koji primjerice može biti 10 dana prije ročišta, a drugi »zakonski rok«[2]). Ne bi imalo nikakvoga pravnog učinka, ako bi se u proglasu odredio rok različit od onoga u § 28., jer vjerovnik može ipak mirne duše sačekati do 5 dana prije ročišta i tada prijaviti svoju tražbinu. Pravo glasa mu se mora priznati, a time je takodjer stekao izvršni naslov (§ 60.), više mu doista ne treba; sudački rok, koji bi istekao prije zakonskoga ne bi imao sankcije. Uostalom slijedi iz riječi: »pod

[1]) No ni uz izrični pristanak zapostavljenih vjerovnika ne će sud moći odobriti poravnanje, ako koji od vjerovnika po tom poravnanju ne bi dobio minimalnu zakonsku kvotu od sveukupnoga potraživanja. Na pr.: vjerovnik ima dobiti 100 D glavnice i 20 D troška; ako je kvota od 40% od glavnice, tada dotični vjerovnik dobiva samo 33% čitave tražbine.

[2]) Protivno Verona-Zuglia »Zakon o prin. por. v. st.« str. 440., a gdjegdje i praksa.

Digitized by Google

prijetnjom posljedica spomenutih u § 41.«, da § 7. I., 6. imade pred očima isti onaj rok kao § 28., dakle: 5 dana prije ročišta.

b) Kako se ovaj rok računa? Ako je primjerice ročište odredjeno na dan 25., zadnji dan za prijave jest 20. istoga mjeseca. Mora li se toga dana podnesak predati pošti ili mora li stići sucu poravnanja? Općenito pravilo (§ 71. por., § 183. steč., § 193. novog grpp.) govorilo bi za prvo, ratio legis za potonje. Prijave se moraju podnijeti barem 5 dana prije ročišta sucu, da ih ovaj uzmogne dostaviti upravitelju poravnanja, koji mora preslušati dužnika i do ročišta sastaviti spisak vjerovnika i izvještaj. Rok od 5 dana jest i onako vrlo kratak za sve te radnje, kako praksa pokazuje, pa se ne bi smio još dalje skraćivati poštanskim danima. Stoga držim, da je najispravnije rješenje ovo: Prijava mora najkašnje peti dan prije ročišta biti predana kod suca poravnanja; (ako je taj dan nedjelja, ne produžuje se rok još za jedan dan!). Stigne li koja prijava poslije toga roka, dakle prekasno, ali je samo zato zakasnila, što je na pošti išla preko običnoga vremena, morat će se vjerovnika ipak pripustiti na glasanje temeljem § 41., II., t. j. jer je prijava prekasno stigla bez krivnje vjerovnika.

c) »Glasanje će se dopustiti vjerovniku« u § 41., II. znači, da će s u d a c odlučiti o tome, da li će vjerovnika, koji je tražbinu prijavio prekasno, pustiti na glasanje. On će o tome odlučiti p r i j e glasanja, i ako bude donio negativno rješenje, on će time toga vjerovnika isključiti od dalje rasprave. Postupak je dakle drugačiji nego u onom slučaju, kada upravitelj poravnanja ili drugo ovlašteno lice iz materijalnih razloga (§ 44., I.) ospori koju tražbinu ili pravo glasa na temelju te tražbine. Vjerovnik sa osporenom tražbinom glasuje, kao da mu tražbina i nije osporena, a tek nakon završenoga glasanja odlučit će sudac — po potrebi, da li će se njegov glas računati ili ne. Opet je drugačiji postupak, ako dodje na glasanje bliski svojak (§ 43). On će se prethodno pripustiti glasanju kao svaki drugi vjerovnik. Tek iza svršenog glasanja će sudac (odlukom) riješiti, da li se njegov glas imade uračunati kod ustanovljivanja konačnoga posljetka ili ne, a to prema tome, kako je glasovao, a bez obzira na to, da li njegov glas utiče na konačni posljedak ili ne utiče.

d) Prijave treba podnijeti 5 dana prije ročišta za poravnanje. Razumije se, prije p r v o g a ročišta za poravnanje, koje je odredjeno u prvom proglasu (§ 7.). Ako se ročište odloži i odredi novo, ne mogu se do 5 dana prije novoga ročišta prijavljivati tražbine. Takovim tražbinama ne bi se moglo priznati pravo glasanja — osim dakako pod pretpostavama § 41. II. (zakašnjenje bez krivnje).

3. O d l a g a n j e r o č i š t a. — Ročište za poravnanje može se odložiti, da se omogući lični dolazak dužnikov na ročište (§ 36.), ili da se do slijedećega ročišta omogući sklapanje poravnanja, za koje još nema potrebne većine (§ 46.). U jednom i u drugom slučaju mora sudac poravnanja odmah odrediti novo ročište za poravnanje i o njemu obavijestiti sve prisutne. To slijedi iz § 46., I., druga rečenica: zakon naime propisuje, da se na odgodjeno (točnije na »novo ročište«) imadu pozvati vjerovnici, koji nisu bili prisutni, k ročištu; one, koji su bili prisutni ne treba pozivati jer im je odluka usmeno saopćena. Pitanje je,

Digitized by Google

De lege ferenda mislim, da bi trebalo donijeti propis, da 90-dnevni rok ne teče kroz vrijeme, kroz koje se uslijed nesavladivih smetnja ili krivnje drugih lica, osim dužnika, ne mogu obavljati radnje, potrebne po zakonu. A de lege lata mislim, da se na rok od 90 dana imadu barem primijeniti propisi § 1496. o. g. z. o zapreki zastare, ako se sudovi ne mogu odlučiti na još širokogrudnije tumačenje ovoga propisa.

9. Pravosnažnost poravnanja i proglas o dovršenju postupka. — a) Poravnanje postaje pravosnažnim, ako u roku od 8 dana od dana, kada bude odluka o odobrenju pribijena na sudsku ploču, nijedno od ovlaštenih lica ne uloži utok (§§ 70. i 71. por., § 186. II. steč.). Dan pravomoćnosti je deveti dan od pribića odluke na ploču. Uloži li koje od ovlaštenih lica (§ 54.) utok protiv odluke o odobrenju, odgadja se pravosnažnost do rješenja drugostepenoga suda. Ako i ovaj potvrdi poravnanje, postaje ono pravosnažnim onoga dana, kada se drugostepeno rješenje pribije na ploču, jer nema revizionoga rekursa na treći stepen.[6])

b) Po § 55. II. imade se dovršenje postupka samo objaviti (na ploči suda i burze, u novinama, upisati u trg. registru itd.), a nije predvidjeno, da se po jedan otpravak odluke dostavlja vjerovnicima i ostalim učesnicima u poravnanju. To proizlazi jasno iz toga, što su navedeni § 8. I. i II. te § 9., a ispušten je § 8. III., koji naredjuje pojedinačno dostavljanje. Prema tomu nije točna praksa nekojih sudova, koja dostavlja konačnu odluku interesentima, te zadaje pisarni suda samo suvišan posao.

c) Odluka o dovršenju postupka deklarira pravosnažnost poravnanja, a ne konstituira je. Rečeno je pod a), kada poravnanje postaje pravosnažnim, a svejedno je, da li sud donese odmah odluku o dovršenju postupka, kako bi to morao činiti po zakonu, ili tek nakon kraćega ili dužega vremena, kako se to dešava u praksi. Datum konačne odluke i dan njezinoga pribića na ploču ne utiču na dan pravosnažnosti.

10. Izvršni naslov. — Po § 60. jesu tražbine, koje su bile prijavljene, a nisu bile osporene od dužnika ili upravitelja, izvršne. U slučaju neplatežа može vjerovnik voditi ovrhu na temelju bilješke u spisku tražbina bez prethodne tužbe. Poravnanje kao takovo stvara izvršni naslov. Time u savezu treba promtriti nekoja pitanja.

a) Što je sa izvršnim naslovima, koji su ranije stečeni? Ako je tražbina prijavljena u poravnanju i nije osporena, tada novi izvršni naslov uklanja raniji kao bespredmetan. Vjerovnik vodi ovrhu na temelju spiska prijavljenih tražbina, a ne na temelju ranijeg izvršnog naslova.[7]) No ako izvršna tražbina nije prijavljena ili je bila prijavljena i osporena, tada ostaje na snazi stari izvršni naslov, samo se on smanji na kvotu poravnanja. Vjerovnik vodi ovrhu na temelju ranije iz-

[6]) To je uostalom prijeporno. Vidi odluku odjelenja B. kas. suda beogradskog u N. Sadu od 24. ožujka 1931. br. V. V. 1178/556/1930.; rješ. stola sedmorice A od 27. srpnja 1931. br. 716 i kas. suda u Beogradu od 17. listopada 1931. br. 9085, po kojima nema revizionoga rekursa. Tome nasuprot zaključak opće sjednice stola sedmorice B, po kojem je revizioni rekurs dopušten. (Sravni o tome »Pravosudje« Beograd, siječanj 1932. str. 53.)

[7]) Rješidba vrh. suda u Beču od 31. siječnja 1928.

Digitized by Google

vršne isprave. Pitanje je, kako se imade dužnik braniti, ako vjerovnik služeći se ispravom, iz koje se ne vidi, da i kakovo je poravnanje sklopljeno, traži više, nego li mu pripada (dakle prvobitni iznos ili i manji iznos no prije dospjelosti). Poravnanje je vrst prestanka obveze. Radi toga mora dužnik protiv ovakove ovršne dozvole ustati opozicionom molbom odnosno tužbom i dokazati, da je pravo voditi ovrhu temeljem ranijeg izvršnoga naslova sasvim ili pro parte ili pro tempore uslijed poravnanja prestalo.

b) Otvaranje postupka za poravnanje ne dira u parnice, koje su u tečaju. Prema tome može vjerovnik parnicu, koju vodi protiv dužnika, nastaviti za vrijeme postupka poravnanja. Mogu se desiti ovi slučajevi: Parnica se okončava presudom u korist vjerovnika prije pravosnažnosti poravnanja.Dodje li poslije do poravnanja, smanji se izvršni naslov temeljem presude na kvotu poravnanja. No parnica može potrajati i duže, preko pravosnažnosti poravnanja. Tada će — po mojem mišljenju — dužnik u parnici morati staviti i dokazati prigovor, da je njegova obveza uslijed poravnanja u izvjesnom dijelu utrnula. Ako on ne stavi prigovor, pa vjerovniku bude dosudjena čitava tražbina, ne će dužnik više moći uspješno napadati izvršni naslov opozicionom molbom, jer djelomično utrnuće obveze nije uslijedilo n a k o n osude (§ 445. grpp.). Ovakovomu vjerovniku će dužnik morati — unatoč poravnanja — platiti cijelu prvobitnu tražbinu i bez obzira na dospjelost obroka poravnanja.

Nešto ipak treba dodati: Moguć je i taj slučaj, da je izvršni naslov kasniji od pravosnažnosti poravnanja, a da dužnik ipak nije mogao da u parnici stavi prigovor poravnanja. Pogotovo često se to može zbiti kod našega pismenoga protokolarnog postupka, gdje se presuda ne izriče odmah nakon zaglavljene usmene rasprave, nego može od usklade spisa ili provedenja dokaza proći mnogo vremena, unutar kojega se može provesti i okončati poravnanje. Dužnik će u svakom onom slučaju moći napadati izvršni naslov opozicionom molbom, u kome je pravosnažnost poravnanja nastupila kasnije, nego li je obavljen posljednji procesualni akt, u kome je dužnik mogao iznijeti prigovor poravnanja. Tako izričito naredjuje novi Izvršni zakon u § 34.: »No ako je taj izvršni naslov koja sudska odluka, takav se prigovor može uvažiti i onda, kada su činjenice gore pomenutog značaja istina nastupile prije postanka izvršnog naslova, ali tek u času, kad se izvršenik u prethodnom sudskom postupku nije mogao više njima uspješno poslužiti«.

c) Nekoji sudovi otpućuju vjerovnika, komu je tražbina osporena, na put parnice. To je neispravna analogija stečajnoga zakona (§ 122.). U stečaju, dakako, u kome se raspoloživa masa imade podijeliti medju vjerovnike, mora se bez odlaganja tvrditi, tko sve imade da učestvuje na masi, da se ova može podijeliti; ne dodje li do sporazuma (t. j. ako se tražbina ospori), mora se povesti parnica. Drugačije je kod prinudnoga poravnanja, kojim se samo mijenja veličina potraživanja: vjerovnik bez obzira na to, da li je tražbinu prijavio, da li je priznata ili osporena, zadržava materijalno istu — smo smanjenu — tražbinu protiv istoga dužnika, i njemu je ostavljeno na volju, da tu svoju tražbinu ostvari, kada i kako hoće. Napose može sa tužbom pričekati, dok ne iz-

Digitized by Google

mine zastarni rok. Prema tome sud njega ne treba upućivati na put redovne parnice, a pogotovo mu u tu svrhu ne može dati rok pod bilo kakovom sankcijom.

Jedino ako vjerovnik, čija je tražbina osporena, traži obezbjedjenje po § 47. IV., te sudac njegov prijedlog uvaži, mora tužiti u roku, koji mu odredi sudac poravnanja; ako ne tuži, tada — dakako — ne gubi svoju tražbinu, nego jedino obezbjedjenje, koje je svojim prijedlogom ishodio.

d) Nekoji sudovi izriču u odluci kojom odobravaju poravnanje, da primjerice »sud obvezuje dužnika, da svojim vjerovnicima isplati 40% njihovih tražbina itd.« To nije točno, jer sud dužnika obvezuje na platež samo u pogledu onih tražbina, koje su prijavljene i nisu osporene. Prema drugim vjerovnicima ne obvezuje sud odnosno sklopljeno poravnanje ni našto, naprotiv smanjuje obvezu. Ako se u odluci doda »od tražbina, koje su na raspravi ustanovljene«, što se takodjer dešava, tada opet nije iscrpljen sadržaj poravnanja, jer ono imade učinak i na tražbine, koje na raspravi nisu ustanovljene Uopće je učinak poravnanja na razne skupine interesenata (lični, razlučni, osigurani, prvenstveni, osporeni vjerovnici itd.) raznolik i mogostruk, tako mnogostruk, da bi predaleko odvelo, ako bi se svi ti učinci nabrajali u odluci o odobrenju. Odluka bi bila prevelika, kada bi specificirala i nabrajala sve učinke poravnanja. Zakon (§ 51. I.) odredjuje, da odluka mora sadržavati bitna naredjenja poravnanja. To su »essentilia negotii« — naime točni sadržaj ponude poravnanja (§ 2. II. 4.), kako je po vjerovnicima prihvaćeno. Sve ostalo, napose svi učinci, koji se po zakonu vezuju uz sklopljeno poravnanje (»naturalia negotii«), ne treba da ulazi u odluku.

e) Na temelju izvršnoga naslova, stečenoga po § 60., mora se ovrha tražiti kod suda poravnanja. To će po novom Izvršnom zakonu vrijediti po izričnom njegovu propisu (§ 2., 8.), ali vrijedi bez sumnje već i sada (na našem pravnom području) analognom primjenom § 67. sud. (»sklopljena nagoda«), u kome je sadržana općenita misao, da ovrhu dozvoljuje onaj sud, koji je stvorio izvršni naslov. Budući da se izvornik »bilješke u spisku prijavljenih tražbina« nalazi u sudskom spisku, nije potrebno, da vjerovnik najprije zatraži ovjereni prepis te bilješke i onda da taj prepis priloži molbi, nego je dovoljno, da se u molbi pozove na odnosno mjesto u spisku prijavljenih tražbina.

11. N a š t o s e p r o t e ž e j a m s t v o? — Ako treće lice preuzme poručanstvo za ispunjenje poravnanja (§ 2. V.), tada se poručanstvo proteže na sve dužnikove obveze. Ono se ne ograničuje samo na tražbine, koje budu prijavljene i priznate, nego i na neprijavljene i osporene; poručanstvo, koje bi se ograničavalo bilo u kojem pravcu, n. pr. samo na tražbine, koje su prijavljene, ili tražbine, koje su u spisku vjerovnika, koji je dužnik predložio, ne bi se moglo prihvatiti, jer bi krnjilo načelo jednakosti vjerovnika (§ 47. II.); poravnanje sa ovakovom garancijom ne bi se moglo odobriti (§ 53. 3.).

Garancija se takodjer proteže na prvenstvene tražbine i na tražbine vjerovnika sa pravom na odvojeno namirenje, ako ovi potonji iz svoje razlučne mase odnosno kod suobvezanika ne dodju do potpunoga podmirenja (dakle u toliko, koliko učestvuju u poravnanju kao lični

Digitized by Google

vjerovnici). Garancija se ne proteže na obveze, koje nastaju nakon otvaranja postupka za prinudno poravnanje (§ 29. I.).

Ako je jamac pismenom izjavom izrično pristao, da se protiv njega može odmah voditi izvršenje (§ 60. i. f.), tada može protiv njega bez prethodne tužbe voditi ovrhu vjerovnik, koji imade izvršni naslov protiv glavnoga dužnika bilo na temelju § 60. bilo od prije. Drugi vjerovnici moraju prethodno tužiti i tužbu upraviti kako protiv glavnoga dužnika tako i protiv jamca.

12. Oživljavanje tražbina. — a) Po § 62. II. oživljavaju tražbine vjerovnika u prvobitnom iznosu radi dužnikova zadocnjenja, i to samo onda, ako vjerovnik postupa po § 62. III. (prethodna opomena). Pita se, da li ovako mogu oživjeti samo tražbine, koje su utvrdjene pravosnažnim izvršnim naslovom (po § 60. ili inače) ili i ostale tražbine. Zakon ne čini razlike, pa bi se moralo uzeti, da i onakove tražbine, koje nisu utvrdjene, mogu oživjeti radi zadocnjenja. No treba uvažiti, da neutvrdjene tražbine mogu biti prijeporne, pa da ih dužnik ne plaća jedino s toga razloga, jer ih ne priznaje. Bude li kasnije njihova opstojnost utvrdjena presudom, bilo bi nepravedno, da dužnik za njih gubi pogodnosti iz poravnanja samo zato, što ih nije platio držeći, da su neopstojne; dakako nakon pravomoćnog utvrdjenja, koje naknadno uslijedi, morat će dužnik platiti (kvotu) u roku predvidjenom u presudi, inače će vjerovnik i protiv njega moći postupati po § 60.[8])

Ako je u sadržaj poravnanja ušlo tumačenje, da će posljedice zadocnjenja nastupiti prema svim vjerovnicima i onda, ako dužnik zadocni makar prema jednome (§ 62. II. in fine), tada se ništavost poravnanja proteže i na one tražbine, koje još nisu utvrdjene. Bude li vjerovnik za takovu tražbinu kasnije stekao izvršni naslov, morat će dužnik podmiriti čitavu prvobitnu tražbinu, a ne samo kvotu. Ako bi dužnik u parnici stavio prigovor, da je tražbina djelomično utrnula uslijed poravnanja, moći će vjerovnik odgovoriti, da je poravnanje prema svim vjerovnicima postalo ništavim radi zadocnjenja prema jednomu od vjerovnika.

b) Na koji način ostvaruje vjerovnik prvobitnu tražbinu nakon ništavosti poravnanja? Ako je tražbina, unešena u spisak, priznata, vodit će vjerovnik ovrhu za kvotu na temelju bilješke u spisku a za višak će morati podnijeti tužbu na ustanovljenje (po starom grpp-u na »priznanje«) ništavosti poravnanja i platež viška. Predmet parnice i dokaza nije opstojnost tražbine, nego samo da se utvrdi, da je dužnik zadocnio i da je vjerovnik postupao po § 62. III. Na temelju bilješke u spisku ne može se voditi ovrha za višak, jer poravnanje stvara izvršni naslov samo za kvotu.[9]) Da li je poravnanje postalo ništavim, ovisi o utvrdjenju istinitosti ili neistinitosti nekih činjenica: da li i kada je dužnik platio, da li i kada je opomena odaslana, da li ju je i kada ju je dužnik primio, te koji je njezin sadržaj, a to se sve može utvrditi samo u gradjanskoj parnici nakon formalno provedenih dokaza. Ovrha se može dozvoliti samo na temelju javnih isprava, iz kojih bezuslovno

[8]) Tako i Verona-Zuglia l. c. str. 503.; protivno rješidba vrh. suda u Beču od 9. svibnja 1928.

[9]) Rješidba vrh. suda u Beču od 2. kolovoza 1926.

Digitized by Google

kako se imadu pozvati: da li javnim objavljivanjem ili naročitim dostavljanjem ili na oba dva načina? Po tekstu zakona čini se, da bi trebalo pozive dostavljati vjerovnicima, a da objavljivanje nije potrebno.[3]) No onda bi se moralo dalje pitati: da li na novom ročištu treba utvrditi, da li su svi vjerovnici, kojima su pozivi otpravljeni, te pozive doista i primili (»da li su iskazane dostave«); pa ako za jednoga ili nekoje nije iskazana dostava, da li se ročište može obdržavati? Meni je poznat slučaj, gdje je sudac odložio (drugo) ročište s obrazloženjem, da nije iskazana dostava za nekoje vjerovnike.

Moje je mišljenje ovo: Pozivati vjerovnike na ročište pozivima, a onda obdržavati ročište bez obzira na to, da li su pozivi i dostavljeni, ne bi bilo dosljedno i ne bi ostvarivalo svrhu zakona: neka budu o drugom ročištu obaviješteni i oni vjerovnici, koji su prvo zanemarili. S druge strane se ne može (radi prekluzivnoga roka od 90 dana) činiti obdržavanje ročišta ovisnim o iskazanim dostavama, jer se tada nijedno poravnanje valjda ne bi svršilo u 90 dana; zato treba vjerovnike pozvati javnim objavljivanjem, dakle na način, koji sa sobom donosi fikciju, da su svi oni, kojih se oglas tiče, saznali njegov sadržaj.

Držim, da je to najvećma u skladu sa zakonom. U § 7. je propisano, da se »dan i mjesto ročišta za poravnanje« imade proglasom objaviti. Što vrijedi za prvo redovito ročište za poravnanje, mora da vrijedi i za drugo izvanredno. Bezuvjetno se mora tražiti javno objavljivanje onda, ako odlaganje biva radi toga, što je dužnik poboljšao svoju ponudu (§ 46. II.). Pojedini vjerovnici, koji nisu pristupili na prvo ročište, pristupit će na drugo, ako za ročište saznadu, i prihvatiti povoljnju ponudu.

4. O v j e r o v l j e n j e g l a s a. — a) Po §§ 37. i 41. mogu vjerovnici glasovati pismeno, ali njihov potpis na pismenom podnesku mora biti ovjerovljen (po javnom bilježniku, sudu ili odvjetničkom signaturom). Što je sa pismenim glasovima, koji nemaju propisnog ovjerovljenja? Po zakonu imade samo jedan odgovor: smatra se kao da glas uopće nije dan. To je za dužnika vrlo tvrdo, kada se radi o glasu za prihvat poravnanja: jer tada dužnik ne gubi samo ovaj glas, koji je za njega dan nego još i više: tražbina vjerovnika, koji je glasovao nepropisno za prihvat poravnanja, uračunat će se u zbroj tražbina, od kojega treba polučiti kvalifikovanu većinu, tako da ta tražbina zapravo tako broji, kao da je glasovala protiv prihvata poravnanja. Ipak se ne bi mogla odobriti praksa, koja ovakov nepropisni glas prethodno pripušta i ubraja te dužnika poziva, da u izvjesnom roku doprinese propisno ovjerovljeni glas.

b) Vjerovnik može glasovati takodjer po punomoćniku. Punomoćnik ne treba da bude odvjetnik, jer odvjetničko zastupanje nije obvezatno. Punomoćnik se mora iskazati punomoći, a ako nije odvjetnik ili javni bilježnik, mora potpis mandanta biti ovjerovljen kod suda ili javnoga bilježnika. To doduše u zakonu nije izričito rečeno, ali slijedi analogijom iz propisa §§ 37. II. i 41. III. Ako se ne bi prihvatilo ovo stanovište, izgubili bi citirani propisi svaki efekt. Oni očito imadu svrhu

[3]) Tako i V e r o n a-Z u g l i a l. c. str. 470., a praksa je nestalna.

Digitized by Google

onemogućiti dužniku ili kojemu trećemu licu za dužnika da falzifikovanim glasovima utiče na posljedak glasanja. Dosljedno ne može se dužniku omogućiti, da isti cilj postigne pomoću jednoga »Strohmanna«, kojega sa falzifikovanim punomoćima vodi na ročište i glasanje. Ista legalizacija, koja se traži za pismeni glas bez odvjetničke signature, mora se tražiti i za punomoć, za čiju istinitost ne vojuje javno povjerenje, koje po svojem staležu uživa odvjetnik.

5. Glasovi bliskih svojaka. — Glas bliskoga svojaka uzet će se u obzir kod ustanovljivanja poljetka, ako je glasovao protiv poravnanja (§ 43.), a ne će se uzeti u obzir, ako je glasovao za prihvat poravnanja. Ovdje treba dodati, da se tražbina bliskoga svojaka ne će kod ustanovljivanja posljetka uzeti u obzir ni onda, ako je on tražbinu prijavio, ali uopće nije glasovao. To proizlazi neposredno iz jasno stilizovanog zakonskoga propisa: »Kada glasuju protiv poravnanja, uzet će se u obzir njihove tražbine pri izračunavanju cjelokupne svote tražbina«. Bliski se svojak dakle ne razlikuje od drugih vjerovnika samo po tome, što se ne računa njegov glas, ako je dan za prihvat poravnanja, nego još i po tomu, što njegova tražbina ne utiče nepovoljno za dužnika na posljedak glasanja, ako je tražbinu prijavio, a onda uopće ne glasuje. Tražbina u tom slučaju ne ulazi u zbroj tražbina sa pravom glasa, dočim prijavljena tražbina drugoga vjerovnika, koji nije glasovao, povećava zbroj tražbina, od kojega dužnik mora polučiti kvalifikovanu većinu.

6. Posjedak pri osporenim tražbinama. — Po § 44. odlučuje sudac o tome, da li će priznati osporeni glas, ako utiče na posljedak glasanja. Može se desiti slučaj, da imade više osporenih tražbina, od kojih neke glasuju za prihvat poravnanja, a neke protiv prihvata odnosno uopće ne glasuju. Može se desiti takova konstelacija, da je i konačni posljedak jednak, ako se računaju svi osporeni glasovi, sa onim posljetkom, ako se ne računa nijedna od osporenih tražbina; a opet da su posljeci različiti, ako se pojedinim osporenim tražbinama prizna, a pojedinim ne prizna pravo glasa. To će osvijetliti slijedeći primjer, u kome brojevi u zagradi znače osporene tražbine.

Pro	A	2.000	Contra	D	1.000
	B	2.000		E	(1.000)
	C	(2.000)			

Ako se računaju svi osporeni glasovi ili nijedan od njih, poravnanje je u obadva slučaja prihvaćeno, jer je u prvom slučaju glasovalo za prihvat poravnanja $^3/_4$ a u drugom slučaju $^4/_5$ tražbine. No ako se vjerovniku E prizna pravo glasa, a vjerovniku C ne prizna, tada je poravnanje otklonjeno. Iz ovoga slijedi:

Ako imade osporenih tražbina odnosno glasova, nije dovoljno, da se nakon dovršenoga glasanja utvrdi, da li se postizava isti posljedak pri računanju svih tražbina sa posljetkom pri računanju samo onih tražbina, koje nisu osporene; nego treba ispitati još i to, da li ne može nastati obratan posljedak, ako se osporenim tražbinama djelomično prizna, a djelomično ne prizna pravo glasa. Ako se ukaže makar jedna permutacija, koja daje protivan posljedak, mora sudac da postupa po

Digitized by Google

§ 44. II., t. j. on mora za s v e osporene tražbine po redu riješiti, kojoj od njih priznaje, a kojoj ne priznaje pravo glasa i za koji iznos. Tada treba ponovno izračunati posljedak po tražbinama, kako im je sudac priznao pravo glasa.

7. T r o š k o v i o r g a n i z a c i j a z a z a š t i t u v j e r o v n i k a. — a) O njima govori zakon na dva mjesta: § 30. posl. al. i § 48. posl. al. Potonji propis se u prvi čas čini suvišnim, jer ako se svrsishodni troškovi organizacija imadu podmiriti prvenstveno (§ 30.), jasno je, da ne može biti ništav ugovor o platežu tih troškova (§ 48.). No postoji razlika izmedju jednoga i drugoga propisa: § 30. pogoduje samo ona udruženja, koja su priznata rješenjem nadležnih ministara; § 48. dozvoljuje ostalim udruženjima, da sa dužnikom ugovaraju naknadu primjerenoga troška. Da § 48. imade pred očima baš ova nepriznata udruženja, proizlazi iz toga, što bi inače bio suvišan; što on (u jasnoj opreci prema § 30.) ne govori o organizacijama »priznatim itd.«; što ne navodi u zagradi § 30., pa se vidi, da ove dvije ustanove nisu u savezu i da se ne odnose jedna na drugu.[4])

b) Udruženja za zaštitu vjerovnika, koja su pogodovana po § 30. (n. pr. Jugoslavensko društvo za zaštitu vjerovnika u Zagrebu), a i nepogodovana udruženja, čiji su članovi interesovani u velikom broju poravnanja u našoj državi (napose poznati Kreditorenverein von 1870 u Wienu), imadu svoja posebna odjeljenja za insolvencije, koja jednim naročitim činovničkim i upravnim aparatom (informacionom službom, statistikom, okružnicama, vlastitim novinama td.) stalno obavljaju radove, predvidjene u § 30.: izvidjanje imovinskoga stanja i pripreme poravnanja. Samo jedan dio tih troškova (napose ako društvo po svojem izaslaniku revidira imovinsko stanje dužnikovo), odnosi se na izvjesno jedno prinudno poravnanje; ostali troškovi — ukupnost upravnih troškova — ne dadu se razdijeliti na pojedina poravnanja, ona u cijelosti idu na teret svih poravnanja. Pri takovom stanju stvari nema druge mogućnosti, nego da udruženje svoje sveukupne troškove porazdijeli na sva poravnanja po izvjesnom ključu, a taj ključ je ukupnost tražbina, koju organizacija u dotičnom poravnanju zastupa. Organizacija dakle može svoj trošak izraziti i tražiti tako, da naznači jedan postotak zastupanih tražbina, koji traži u ime troška. Dugogodišnjim iskustvom našle su organizacije onaj postotak, koji moraju tražiti, da nadju pokriće za svoje uzdržavanje i za dalje obavljanje svojih funkcija. Ovakov trošak, izražen u postocima, mora se smatrati primjerenim (u smislu § 30. i 48., a da se od organizacije ne može tražiti, da za svaki slučaj posebno opredijeli i dokaže, koliko je svrsishodnoga troška uložila oko radova, napomenutih u § 30. i 48. Organizacije moraju dakle biti ovlaštene tražiti naknadu p a u š a l n o g a troška, a ne samo individualnoga troška, koji su u pojedinom predmetu imale.

4) Drugoga mišljenja očito V e r o n a-Z u g l i a 1. c. str. 474. bilj. 4., koji kod § 48. upućuju na § 30. No vidi: Eisner dr. Bertold (jedan od redaktora zakona): »Das Insolventsrecht Jugoslaviens« u. »Festschrift des Creditorenverines«, Wien 1930. str. 39. »Aber auch nicht besonders anerkannte Gläubigerschutzorganisationen können die Erstattung solcher Kosten vereinbaren. Derartige Vereinbarungen sind nach ausdrücklicher Vorschrift nicht als unzulässige Begünstigungen ansuschen (§ 48. III.)«

Digitized by Google

c) Organizacije pogodovane po § 30. mogu svoja prvenstvena potraživanja prijaviti u poravnanju. Ako budu priznata (§ 37., I.), dobivaju vjerovnici izvršni naslov (§ 60.)[5]) Ako se ne podnese prijava ili ako tražbina bude osporena, može organizacija tužiti na isplatu, dakako da će na prigovor morati dokazati primjerenost zahtijevanoga troška. Propust prijave ne oduzima organizaciji zahtjev na naknadu troška, jer je dužnikova obveza takova, koja ne nastaje ni ugovorom ni podnašanjem prijave, nego se osniva na samom zakonu.

Naprotiv ne mogu nepovlaštene organizacije prijaviti svoj trošak niti kao prvenstveni niti kao drugu tražbinu. One jedino sa dužnikom mogu sklopiti ugovor, kojim se ovaj obvezuje na naknadu troška. Tražbina, koja iz toga ugovora nastaje, ne smanjuje se poravnanjem (§ 29. I.). Da ovakov ugovor bude valjan i prema drugim vjerovnicima, morat će dužnik da traži odobrenje upravitelja poravnanja, jer takov ugovor ne spada u obično poslovanje. Ako dužnik ne ishodi takovo odobrenje, on se ipak ne će moći braniti protiv tužbe organizacije prigovorom, da ugovor nije odobren. (Odobrenje je potrebno samo za učinak prema trećim licima.) Naprotiv će uvijek protiv tužbe moći suprotstaviti prigovor neprimjerenosti, a to i onda, ako je u ugovoru opredijeljen iznos tih troškova: dužnik može — ma da se je obvezao na platež izvjesnoga iznosa — prigovoriti, da su troškovi neprimjereni, dakle obveza u pogledu neprimjerenoga viška ništava (»odgovarajuća nagrada« u § 48. III. savezno sa § 48. I.).

Ako nepovlaštena organizacija propusti ugovoriti sa dužnikom trošak, ne će ga moći od njega naknadno tražiti: ona naime može steći zahtjev na naknadu troška samo ex contractu, a ne ex lege.

8. 90-dnevni rok. — Postupak za poravnanje imade se obustaviti, ako ne dodje do prihvata za 90 dana poslije otvorenja postupka. (§ 56. I. 4.) Rok počima dakle teći danom otvorenja postupka (pribijanja proglasa na sudsku ploču, a ne podnašanjem molbe), a u tom roku mora se poravnanje prihvatiti (po vjerovnicima na ročištu, a ne i odobriti po sudu). Ovaj je propis valjda jedinstven u našem čitavom zakonodavnom sistemu: isticanjem roka nastaju za stranku štetne posljedice, ma da u tom roku nema jedino ona da poduzima izvjesne radnje, ili točnije, ma da ne ovisi jedino o njoj, hoće li se u tom roku postupak okončati. Krivnja trećih lica može da bude od nepopravljive štete za dužnika, a time i za vjerovnike. Meni je poznat slučaj, gdje je sudac nakon odlaganja prvoga ročišta — zabunom — odredio slijedeće ročište na rok od 2 mjeseca. Na sreću dužnikovu je jedan interesent opazio zabunu i pravodobno ishodio ispravak. U jednom se drugom slučaju upravitelj poravnanja dva dana prije ročišta podneskom zahvalio na dužnosti; u jednom daljem slučaju bio je dužnik pozvan na vojnu vježbu u udaljenu banovinu, a vjerovnici se nisu htjeli odreći njegova ličnoga prisustva na ročištu (§ 34.); na sreću se vratio 2 dana prije izminuća 90-dnevnoga roka. A što je sa 90-dnevnim rokom, ako prvi sud obustavi postupak, dužnik uloži utok, te viši sud ukine odluku prvoga suda? Niti to nije u zakonu predvidjeno.

5) Verona-Zuglia l. c. str. 498., bilješka 4.

Digitized by Google

da naknadi kriva stranka. Ako je postupak ukinut po višem sudu, a izbija očevidna gruba krivnja nižega suda, može se naknada troškova naložiti sucu pojedincu ili onim članovima vijeća, koji su odgovorni za tu očevidnu grubu krivnju (§ 153.).

Odluka, da je postupak ništav, ne smije se donijeti onda, kada joj u pogledu razloga ništavosti stoji na putu koja druga pravosnažna odluka, donesena bilo od istoga bilo od kojega drugoga domaćega suda (§ 108. st. 2.).

Za slučaj, da nedostatak izbija već u tužbi, § 325. propisuje: Pretsjednik vijeća, kojemu je pravna stvar upućena, odrediti će na osnovu tužbe ročište za usmenu raspravu (§ 334.).

Ali ako on misli, da tužba nije dopuštena zbog nenadležnosti suda, ili zbog nedostatka sposobnosti biti parničnom strankom, ili zbog nedostatka parnične sposobnosti, ili zbog potrebnoga zakonskoga zastupanja tužioca ili tuženika, iznijet će pred vijeće, da odluči: da li će se odrediti ročište ili će se izdati naredba po § 107. ili će se tužba odbaciti.

Ako se ima kakva parnična radnja preduzeti protiv parnično nesposobne stranke, koja nema zakonskoga zastupnika, a od odugovlačenja bi bilo opasnosti za protivnika te stranke, tada će parnični sud, po prijedlogu toga protivnika, postaviti parnično nesposobnoj stranci skrbnika. Skrbnik će za ovu stranku učestvovati u postupku, dok zakonski zastupnik ne stupi u parnicu. Osim toga, ako bi bilo potrebno, skrbnik će nastojati, da se toj stranci postavi zakonski zastupnik (§ 109.).

Kako se vidi iz tog naredjenja, ima mjesta postavljanju skrbnika na čin parnično nesposobnoj stranci, samo ako ta stranka uopće nema zakonskog zastupnika. To naredjenje nema dakle nikakve veze sa slučajem, kada je postavljeni zastupnik uredno pozvan na raspravno ročište, ali nije došao na ročište, ili je propusti okoju parničnu radnju. U tom su slučaju posljedice izostanka ili propuštanja iste, kao da se je to desilo kojoj parnično sposobnoj stranci (§ 106.).

O prijedlogu za postavljanje skrbnika parnično nesposobnoj stranci, koja uopće nema zakonskoga zastupnika, u smislu § 109. st. 1., odlučit će se zaključkom, i ako prijedlog nije stavljen na uusmenoj raspravi, bez prethodne usmene rasprave. No prije odlučivanja mogu se provesti potrebni izvidjaji. — U postupku pred zbornim sudovima odlučuje o prijedlogu, koji nije stavljen na usmenoj raspravi, pretsjednik vijeća, kome je upućena pravna stvar.

To isto vrijedi i za sve druge slučajeve, u kojima parnični sud ima po propisima gradjanskoga prava ili po gradj. par. post., da postavi skrbnika stranci u gradjanskim parnicama (§ 110.). Novi postupnik predvidja postavljanje skrbnika po parničnom sudu osim u § 109. još u §§ 310., 313., 315. i 482.

Troškove oko postavljanja skrbnika i njegovoga poslovanja snosit će stranka, koja je svojom parničnom radnjom dala povoda za postavljanje skrbnika, ali bez povrede prava na naknadu, koja bi joj pripadala (§ 111.). Taj propis spada u okvir općega pravila §-a 142., da će prethodno svaka stranka sama snositi troškove, koje je prouzrokovala svojim parničnim radnjama.

Digitized by Google

III. Punomoćnici.

I u propisima o punomoćnicima se ispoljava opća težnja novoga postupnika za nesmetanim odvijanjem parnice; no u njima dolazi do izražaja i druga, specijalna težnja, težnja za osiguranjem protivnika.

Težnja tih propisa za nesmetanim odvijanjem parnice i za osiguranjem protivnika ide dotle, da su njima štaviše izmijenjeni mnogi propisi opć. gradj. zakona o punomoćju (punovlasnom ugovoru — §§ 1002. i slijedeći o. g. z.), u koliko je u pitanju vanjska, javnopravna, strana punovlasnog odnošaja u parnici.

Kada novi parnični postupak ne naredjuje što drugo, mogu stranke parnične radnje preduzimati ili lično ili preko punomoćnika. No i ona stranka, koju zastupa punomoćnik, može doći pred sud sa svojim punomoćnikom i pored njega pred sudom davati usmene izjave i u onim slučajevima, gdje je propisano zastupanje pod odvjetniku (§ 127.).

Normiranje toga prava stranke je bilo potrebno samo za slučajeve obvezatnoga zastupanja po odvjetniku, jer u drugim slučajevima stranka i onako može sama preduzimati procesne radnje.

Općenito stranke moraju biti zastupane po odvjetniku u postupku pred zbornim sudovima sviju stepena, bilo da se parnica vodi pred vijećem bilo pred sucem pojedincem (§ 128. st. 1.).

Posljedica obvezatnoga zastupanja po odvjetniku je ta, da će se ročište smatrati propuštenim onda, kada stranka dodje bez odvjetnika na ročište za one parnične radnje, za koje je propisano zastupanje po odvjetniku (§ 197. stav 3.).

Prema § 249. sud može za usmenu raspravu naložiti obvezatno zastupanje po odvjetniku, ma da takovo zastupanje nije propisano zakonom. To je onda, kada stranka, koja je došla na raspravu bez punomoćnika, nije sposobna, da se razgovjetno izjasni o predmetu pravnoga spora ili usmene rasprave, ili kada se to desi punomoćniku koje stranke, a rasprava se ne može provesti zato, što stranka nije prisutna.

Od općega pravila obvezatnoga zastupanja po odvjetniku ima objektivnih i subjektivnih izuzetaka.

Objektivni izuzeci jesu prema 2. stavu § 128.: a) prvostepeni postupak u bračnim sporovima, b) prvo ročište (§ 334.), c) parnične radnje pred odredjenim ili zamoljenim sucem, u koliko postupnik ne naredjuje što drugo (§ 343.), d) pred predsjednikom vijeća i starješinom suda (t. j. sreskoga), e) one izjave i radnje, koje se vrše u sudskoj pisarnici (§ 128. st. 2.). — Valja napomenuti, da postupnik u drugim svojim naredjenjima pravi još neke izuzetke.

Subjektivni izuzeci jesu: 1. Zastupnici erara i javnih zaklada su izjednačeni u svemu odvjetnicima (§ 218. st. 3.). 2. Odvjetnici, javni bilježnici i profesori prava na sveučilištu uopće, a činovnici suda, drž. pravobranioštva, drž. tužioštva i ministarstva pravde, samo ako su sposobni za vršenje sudačke službe ili odvjetništva, mogu sami vršiti parnične radnje i ne trebaju odvjetnika ni u prvom ni u višem stepenu u parnicama svojim, svoje supruge i djece. kao ni u onim parnicama, u kojima su zakonski zastupnici drugih lica (§ 129.). Iz toga naredjenja izlazi, da to pogodovanje pristoji pomenutim licima samo dotle, dok aktivno vrše svoje zvanje odnosno službu.

Digitized by Google

Gdje nije propisano zastupanje po odvjetniku, naredjuje § 130. novoga postupnika, da se može postaviti za punomoćnika svako svojevlasno lice. Lica, koja su sudu poznata kao piskarači (nadripisari), ne mogu kao punomoćnici zastupati stranke ni na raspravi ni kod drugih parničnih radnja. Protiv odluke o tome nema mjesta zasebnomu pravnomu lijeku.

Za punomoćnike u slučajevima, gdje odvjetničko zastupanje nije obvezatno, novi postupnik traži jedino: 1. da je punomoćnik svojevlasno lice, 2. da nije sudu poznat kao piskarač; a po § 249. traži se još: 3. da je punomoćnik sposoban, da se razgovjetno izjasni o predmetu pravnog spora ili usmene rasprave.

Samovlasna lica su ona lica, koja su sposobna, da sami sebe zastupaju bez obzira, da li su muškoga ili ženskoga roda.

Prema § 120. zak. o odvjetnicima piskarač je onaj, koji uz nagradu zastupa stranke pred sudovima i drugim državnim i samoupravnim vlastima ili javnopravnim tijelima, ili koji u vidu zanata sastavlja za druga lica isprave o pravnim radnjama ili isprave, koje inače imaju da služe pred sudovima, osim općinskih sudova, a na to zakonom nije ovlašćen.

Prema novomu postupniku odvjetnici i drugi punomoćnici imaju pri prvoj parničnoj radnji, koju preduzmu u parnici, dokazati izvornim punomoćjem (§§ 388. do 390.) ili ovjerovljenim prepisom, da su ovlašćeni na zastupanje. Punomoćje se može kod suda zadržati (§ 131. st. 1.).

Ako je punomoćje dano privatnom ispravom i posumnja se o njezinoj istinitosti, može sud po prijedlogu ili po službenoj dužnosti narediti, da se podnese od suda ili bilježnika ovjerovljeno punomoćje. Protiv ove naredbe nema mjesta pravnomu lijeku (§ 131. st. 2.).

Prema novomu postupniku stranka, koja lično sa zastupnikom pristupi sudu, može na ročištu izjaviti, da daje punomoćje zastupniku, a sud će to usmeno opunomoćavanje zapisnikom utvrditi (§ 131. st. 3.). Stari postupnik ne pozna takve odredbe, zato je pozna malični postupak (§ 6.). Austrijski grpp dopušta zapisničko opunomoćivanje jedino pred sreskim sudom (§ 30. st. 3.).

Punomoćje će se vratiti stranci na njezin zahtjev, kada prestane razlog, poradi kojega se je kod suda čuvalo (§ 286. st. 3. nov. grpp.).

Od zamašitoga značenja je propis § 132. novoga grpp. Odvjetniku izdano punomoćje za vodjenje parnice (parnično punomoćje) ovlašćuje ga po sili zakona:

1. da podnese i primi tužbu i da vrši sve parnične radnje, koje se tiču parnice, računajući ovamo i one, koje prouzrokuje protivtužba, tužba zbog ništavosti ili tužba za obnovljenje, dalje prijedlog za privremene naredbe kao i tužbe u smislu § 117.;

2. da sklapa poravnanja (nagodbe) o predmetu parnice, da prizna protivnikove zahtjeve, da se odreče zahtjeva, koje je stavio njegov vlastodavac;

3. da izdejstvuje privremene naredbe;

4. da zahtijeva izvršenje (egzekuciju) radi obezbjedjenja i namirenja i da preduzme sve radnje, koje se u tom postupku pokažu kao potrebne;

5. da prima dosudjene troškove od protivne stranke i

6. da izdano mu parnično punomoćje prenese na drugoga odvjetnika

Digitized by Google

kako za pojedine radnje tako i za otsjeke postupka. Tamo, gdje je propisano zastupanje po odvjetniku, može ovoga po njegovom ovlašćenju zamijeniti odvjetnički pripravnik, koji je kod njega zaposlen i za zamjenjivanje po zakonu ovlašćen (§ 133.); a za one parnične radnje, za koje nije propisano zastupanje po odvjetniku, može postaviti i druge zamjenike.

Kako stari postupnik ne sadržaje propise o opsegu, učinku i trajanju parničnoga punomoćja, to su o tome odlučni propisi opć. gradj. zakona o punovlasnom ugovoru (§§ 1002. i slijedeći). Znači, da punomoćje za vodjenje parnice mora zato zasebice sadržati ovlašćenje za preduzimanje radnja navedenih u § 1008. o. g. z.

Prema novomu postupniku, naprotiv, punomoćje izdano odvjetniku imade po sili zakona odredjeni u § 132. opseg ovlašćenja, koji se spram suda i protivnika ne može sužiti sporazumom punomoćnika i stranke. Zato je dostatno, da stranka pismeno izjavi, da odvjetniku daje »parnično punomoćje« ili da ga ovlašćuje za vodjenje stanovitih parnica ili stanovite parnice. Istom kada bi stranka odvjetniku davala i ovlašćenja, koja nisu sadržana u § 132., n. pr. ovlašćenje, da imenuje izabranoga suca, moralo bi se to ovlašćenje naročito navesti.

Propis § 134. predvidja ograničenje zakonskog obujma parničnoga punomoćja. Ali to ograničenje je prema sudu i protivniku valjano:

1. samo u koliko se tiče ovlašćenja, označenih u § 132. pod br. 2. i 3.;
2. u koliko je ograničenje izraženo u punomoćju — i
3. u koliko je protivnoj stranci naročito saopćeno preko parničnoga suda.

Prema posljednjoj rečenici § 132. odvjetnik, komu je izdano parnično punomoćje, može za one parnične radnje, za koje nije propisano zastupanje po odvjetniku, postaviti i druge zamjenike, t. j. činovnike svoje pisarne.

Valja upozoriti, da taj propis ne važi u onom opsegu, koji izgleda po slovu zakona. Taj propis dobiva svoj pravi sadržaj naredjenjem § 26. zak. o odvjetnicima, prema kojemu činovnik odvjetničke kancelarije može odvjetnika zamijeniti samo kod izvršenje (ovršnih radnja). U raspravama pred sudovima može odvjetnika zamijeniti samo drug odvjetnik ili njegov odvjetnički pripravnik bez obzira, da li je zastupanje po odvjetniku obavezno ili ne (§§ 25. i 26. zak. o odvj.).

Propis § 133. odredjuje saobrazno propisu § 26. st. 2. i 3. zakona o odvjetnicima, koji odvjetnički pripravnici su ovlašteni na zamjenu.

Prema 4. stavu § 26. zakona o odvjetnicima u svima slučajevima zamjene odvjetnik nosi odgovornost za rad zamjenika. On je dakle odgovoran, iako mu se ne može upisati u grijeh culpa in eligendo (§ 1315. o. g. z.).

Licima, koja nisu odvjetnici, može stranka izdati parnično punomoćje ili ih ovlastiti samo za pojedine parnične radnje (§ 135. st. 1.). Prema tomu propisu stranka može dakle izdati odvjetniku samo parnično punomoćje.

Obujam, dejstvo i trajanje parničnoga punomoćja cijenit će se po propisima postupnika, a obujam, dejstvo i trajanje punomoćja za pojedine parnične radnje cijenit će se, u koliko zakonom nije što drugo naredjeno (vidi § 138.), po sadržini punomoćja i po gradjanskom pravu (§ 135. st. 2.).

Parnične radnje, koje punomoćnik preduzima na osnovu parničnoga punomoćja, imaju prema protivniku isto pravno dejstvo, kao da ih je preduzeo sam vlastodavac. No to vrijedi za priznanje činjenica i druge činje-

Digitized by Google

proizlazi pravo ovrhovoditelja na ovrhu. To je u novom zakonu o izvršenju i obezbjedjenju izrično propisano. § 12. II. toga zakona propisuje: »Ako je izvršnost zahtjeva zavisna od toga, da nastupi izvjesna činjenica, koju, ako nije sudu zvanično poznata, ovlaštenik mora dokazati, onda tražilac izvršenja mora javnim ili javno ovjerenim ispravama dokazati, da je nastupila činjenica, koja je mjerodavna za dospjelost ili izvršnost činidbe«. A § 15. nadopunjuje ovu ustanovu: »Ako se ne mogu podnijeti dokazne isprave pomenute u § 12., tražilac izvršenja mora isposlovati s u d s k u p r e s u d u, kojom će se ustvrditi. da je nastupila činjenica, pomenuta u § 12.«

Što će vrijediti nakon stupanja na snagu novoga izvršnoga zakona po izričnoj zakonskoj ustanovi, vrijedi nesumnjivo prema općim ustanovama i po sadašnjem grpp. Dakle: na temelju izvršnoga naslova, koji daje likvidacija u poravnanju, ne može se voditi ovrha za otpušteni višak u slučaju ništavosti poravnanja[10]). Ovakova ovršna molba imala bi se — jer nije obložena valjanim izvršnim naslovom — o d b i t i u svakom slučaju ne čekajući na to, kako će se ovršenik braniti.[11])

Što vrijedi za izvršne naslove iz § 60., vrijedi jednako za druge zvršne naslove koji potiču iz vremena prije pravosnažnosti poravnanja. Pravosnažnošću poravnanja prestaje dužnikova obveza na platež otpuštenoga viška, a time za taj dio obveze prestaje valjanost izvršnoga naslova — jednako kao primjerice isplatom. Dakako iz isprave, koja sadržaje izvršni naslov, ne vidi se djelomično utrnuće, pa će ovršni sud, komu poravnanje nije zvanično poznato, morati ovrhu dozvoliti, ako se traži, ali po opozicionoj molbi opet dokinuti. I u ovom će slučaju tražilac izvršenja morati tužbom na utvrdjenje ništavosti stvoriti novi izvršni naslov za otpušteni i opet oživjeli višak.

Zastupnici stranaka po novom gr. p. p.

Napisao dr. M u h a M i r o s l a v, sudac banskoga stola.

I. Stranačka i parnična sposobnost.

1. S t r a n a č k a s p o s o b n o s t — Stranke su oni procesualnopravni subjekti, kojih se privatnopravni i prosenopravni zahtjevi i obaveze imadu utvrditi u gradjanskoj parnici — Parničnom strankom, veli novi gr. p. p., može biti svako fizičko i pravno lice u koliko ima pravnu sposobnost po propisima postojećih zakona, kao i udruženja i imovinske mase, kojima posebni zakonski propisi priznaju pravo, da budu parnična stranka (§ 102. st. 1.).

10) Protivno banski stol rješidbom od 10. rujna 1931. br. 32096: »uvaživ, da u slučaju, kada nastupe posljedice, predvidjene u § 62. al. II., oživljuje tražbina vjerovnikova u prvobitnom iznosu; uvaživ, da u koliko ovršnik drži, da prema ovrhovoditeljici nije u zakašnjenju sa ispunjenjem obveze iz prinudnoga poravnanja van stečaja, ima to utvrditi posebnom tužbom; obnašao je . . .«

11) Drugačije V e r o n a - Z u g l i a l. c. str. 504. »za slučaj potrebe, naročito, ako dužnik bude poricao . . . . utvrdit će se u posebnoj parnici.« No ovršna se molba rješava bez saslušanja dužnika, on nema prilike poricati.

Digitized by Google

Stranačku sposobnost imadu: 1. sva fizička lica, u koliko zakoni izričito ne prave izuzetak (§§ 18., 355. i 356. o. g. z.), 2. sva pravna lica, u koliko nisu po zakonima zabranjena (§ 26. o. g. z.) i 3. udruženja i imovinske mase, kojima naročiti zakonski propisi priznaju pravni subjektivitet.

Uvjetnu stranačku sposobnost imadu nerodjena djeca (§§ 22. i 274. o. g. z.).

Udruženja i imovinske mase razlikuju se od pravnih lica time, što su to tvorevine, koje se u privatnom pravu ne smatraju samosvojim pravnim subjektima, već se zapravo radi o mnoštvu lica, koja zbog naročitih zakonskih naredjenja mogu da tuže i da budu tužena pod kolektivnim imenom (n. pr. §§ 195. i 226. austr. trg. zak.) odnosio o imovinskim masama, kojima zasebni zakonski propisi priznavaju u parnici stranačku sposobnost (n. pr. steč. masa — § 2., 6., 7., 8. novog steč. zak., ležeća ostavina — § 811. o. g. z.).

2. P a r n i č n a s p o s o b n o s t. — Kao što je stranačka sposobnost procesualno p r a v n a sposobnost, tako je parnična sposobnost procesualno d j e l a t n a sposobnost.

Parničnu sposobnost naš novi parnični postupak označuje kao sposobnost za samostalno vršenje parničnih radnja pred sudom kao stranka. A tu sposobnost ima svako lice, u k o l i k o m o ž e s a m o s t a l n o u z i m a t i n a s e b e o b a v e z e (§ 102. st. 2.).

Kako zakon veli, da parničnu sposobnost imade svako lice, u koliko se može obvezati samostalno, to slijedi, da su procesualno sposobni naročito maloljetnici u pogledu one imovine, glede koje se mogu obvezati bez zakonskoga zastupnika (§§ 151., 246. i 247. o. g. z.). To je u austr. gradj. par. postupku u § 2. istaknuto zasebice; naš postupnik je to zasebno naredjenje izostavio kao suvišno.

Pod samostalnim preuzimanjen obaveze razumijeva se ugovorno preuzimanje obaveze, a nipošto drugačije (n. pr. delictuozno).

Glede ocjene djelatne sposobnosti, potrebe zakonskoga zastupanja, potrebe zasebnog ovlašćenja za vodjenje parnice ili za pojedine parnične radnje novi postupnik (§ 103.) ne donosi nikakov zaseban propis, nego upućuje na postojeće zakonske propise, što je i razumljivo, jer su to pitanja materijalnopravne a ne procesualnopravne prirode.

Različito od § 34. o. g. z. novi postupnik (§ 104. st. 1.) odredjuje, da će se inostranac, koji po pravu svoje države nema parnične sposobnosti, pred sudovima naše države smatrati parnično sposobnim, ako je parnično sposoban po zakonima, koji važe u našoj državi (§ 104. st. 1.)

No to ne sprečava, da ga zastupa zakonski zastupnik, koji je po zakonu njegove države na to vlašten, sve dotle, dok takov inostranac ne izjavi, da sam preuzima vodjenje parnice (§ 104. st. 2.). Ovisi dakle jedino o njegovoj volji, da li će on samostalno voditi parnicu ili pak po svojem zastupniku.

II. Zakonski zastupnici.

Zakonski zastupnik parnično nesposobne stranke ima jednako kao i punomoćnik (§ 131.) kod prve parnične radnje, koju vrši pred sudom, ispravom dokazati, da je zakonski zastupnik, a osi mtoga, u koliko je potrebno, i posebno ovlašćenje za vodjenje parnice (§§ 233., 282. o. g. z.), ako oboje nije već poznato kod suda. Tako isto valja dokazati potrebno i posebno

Digitized by Google

vlašćenje za preduzimanje pojedinih parničnih radnja (n. pr. odreka, nagoda — § 233. o. g. z.), kada se te radnje preduzimaju (§ 105.).

Vrlo je važna odredba § 106.: »Što zakon naredjuje za parnične stranke, to vrijedi i za njihove zakonske zastupnike, u koliko ovaj zakon ne čini razlike.«

Poznata je praksa prema staromu postupniku u pogledu zakonskih zastupnika: »Ako se skrbnik nepoznato otsutnoga tuženika, ma da je pravodobno pozvan na raspravu, ogluši, ima sud nemarnoga skrbnika prikladnim sredstvima pritjerati, da ispuni svoje skrbničke obaveze odnosno postaviti drugoga. Slično valja i za tutore maloljetnika.« Znači, da je prema toj praksi oglušna osuda spram stranke zastupane po zakonskom zastupniku isključena. Praksa je išla što više dotle, da nije zakonskomu zastupniku dopuštala ni priznavanje činjeničnih navoda protustranke protivno jasnomu pozitovnomu zakonskom naredjenju (§ 108. st. grpp.).

Toj praksi je naredjenjem § 106. novoga postupnika učinjen kraj. Sa zakonskim zastupnikom se postupa sa malo izuzetaka kao sa strankom, t. j. kao da on postupa u vlastitoj stvari, dok zapravo zastupa prava drugoga. Njegove procesne radnje i njegova procesna propuštanja vrijede kao radnje i propuštanja svake druge parnično sposobne stranke i imadu punovažni učinak spram zastupane po njemu stranke. Ako dakle zakonski zastupnik izostane od prvoga ročišta (§ 492.) ili ne preda na vrijeme odgovor na tužbu (§ 494.), sud će po prijedlogu protivnika donijeti oglušnu osudu.

Ako parnicu vodi zakonski zastupnik lica, koje stoji pod posebnom zaštitom zakona, onda se ostavlja sudu, da sasluša kao stranku (§ 467.) zakonskoga zastupnika ili, kada je to po § 468. dopušteno, ono lice, koje on zastupa ili oboje (§ 469. st. 1.). Isto tako i po m. p. (§ 61.) važi za zakonske zastupnike i propis § 262., prema kojemu onaj, koji unatoč opomene smeta raspravi, može biti uklonjen s rasprave, u kojem se slučaju može donijeti presuda zbog izostanka ili presuda po § 495. (djelimična ogluha) isto onako, kao da se je udaljio dobrovoljno.

Novi postupnik čini ove razlike izmedju stranke i zakonskoga zastupnika t. j. donosi glede zakonskoga zastupnika ove zasebne propise: 1. Zakonskim zastupnicima može sud po prijedlogu ili po službenoj dužnosti naložiti, da sami snose ili da iz svoje imovine naknade one troškove, koje su prouzrokovali svojom grubom krivnjom (§ 151.); 2. priznanjem siromaškoga prava dobiva stranka u toj parnici privremeno oslobodjenje od plaćanja potrebnih izdataka u gotovu novcu, koje učine postavljeni od suda zakonski zastupnici (§ 165. t. 5.); 3. ako zakonski zastupnik umre ili ako prestane njegovo ovlašćenje za zatupanje, a stranka nije postala parnično sposobna, prekida se postupak, osim ako je zakonski zastupnik postavio punomoćnika; 4. ako zakonski zastupnik nije sposoban, da se razgovjetno izjasni o predmetu pravnoga spora ili usmene rasprave, odgodit će se ročište na što kraće vrijeme i ujedno izdati potrebni nalozi, da se postavi sposoban punomoćnik (§ 249. st. 2.). No troškove te odgode ima da snosi, jer zakon drukčije ne odredjuje, sama zastupana stranka (§§ 150. i 206.).

Kazne zbog narušenja reda stižu dakako zakonskoga zastupnika, a ne zastupanu po njemu stranku.

Ma da austrijski postupnik (§ 5.) pozna istu odredbu § 106. našega novoga postupnika, ipak sudovi katšto odbijaju prijedlog protivne stranke

Digitized by Google

za donošenje oglušne osude protiv stranke zastupane po zakonskom zastupniku. To biva obično s razloga, što bi stranka inače pretrpjela nenaknadivu štetu. No kod toga sudovi gube iz vida, da nisu oni za to tu, da dijele »pravičnost« i milost, nego da primjenjuju zakon. Pravda i zakonitost, to su za suca dva sinonima, dva različita izraza za isti pojam.

Zakoniti zastupnik je prema zastupanoj po njemu parnično nesposobnoj stranci gradjanskopravno odgovoran za nanešenu joj štetu lošim zastupanjem. Ako zakonski zastupnik nema otkale da naknadi štetu, to se suda ne tiče s jednostavnog razloga, što je on samo ispunio svoju dužnost i primijenio zakon, kada je u predvidjenim zakonom slučajevima donio oglušnu osudu. Da su tvorci zakona mislili, da propis § 106. novoga postupnika odnosno § 5. austr. postupnika nije pravedan, ne bi donijeli taj propis, odnosno bili bi ga izmijenili. Osim toga valja imati na umu, da su tvorci austrijskoga postupnika, koji smo mi recipirali, dobro poznavali praksu po starom postupniku i da su spomenutim naredjenjem htjeli da uklone baš tu praksu.

Sud će u svakom stanju parnice, dakle i kod suda višega stepena, po službenoj dužnosti paziti na nedostatak stranačke sposobnosti kao i na nedostatak parnične sposobnosti, zakonskoga zastupanja, a isto tako i na nedostatak potrebnoga posebnoga ovlašćenja za vodjenje parnice (§ 107. st. 1.).

Ako se takov nedostatak može ukloniti, sud će po službenoj dužnosti izdati za to potrebne naloge i odrediti potreban rok, dokle će se odložiti odluka o pravnim posljedicama toga nedostatka. Ali kada je po stranku, kojoj nedostaje sposobnost biti strankom, ili po parnično nesposobnu stranku opasnost od odlaganja, može se toj stranci, u koliko nije potpuno parnično nesposobna (§ 865. o. g. z.), ili licu, koje je zastupa bez ovlašćenja, dopustiti, da i prije nego što proteče taj rok, preduzme potrebne parnične radnje s time, da naknadno ukloni nedostatak (§ 107. st. 2.). Odredjeni rok može se produžiti, samo ako se nedostatak ne da ukloniti zbog zapreka, koje su izvan domašaja stranke ili njezinog zastupnika (§ 107. st. 3.).

Nedostatak kod već preduzetih procesnih radnja može se sanirati samo tako, da ih ovlašćeni zakonski zastupnik naknadno odobri (§ 571. t. 5.). Vrlo je važna odredba § 571. poslj. st., da će se vodjenje rasprave smatrati naknadno odobrenim i onda, ako se zakonski zastupnik upusti u prizivni postupak podnošenjem priziva ili odgovora na priziv (§ 562.), n e i z n o s e ć i u n j e m u n e d o s t a t a k z a s t u p a n j a. Naknadno odobrenje može dakle uslijediti izričito ili prećutno time, što se dalje raspravlja bez pobijanja nedostatka.

Za više sudove je uvažavanje pomenutih nedostataka po službenoj dužnosti ponovno istaknuto u §§ 588. i 604. st. 3. — Nedostatak zakonskoga zastupanja je i razlog za pobijanje što više pravosnažne odluke prema propisu § 623. t. 2.

Ako se koji od spomenutih nedostataka ne može ukloniti, ili ako je za to odredjeni rok bezuspješno protekao, sud prvoga ili višega stepena, kod kojega se parnica vodi, odlučit će zaključkom, da je postupak ništav (§ 108. st. 1.).

U pravilu će se troškovi takvog postupka medjusobno prebiti, osim ako koja stranka ne nosi za to krivnju. U tom posljednjem slučaju troškove ima

Digitized by Google

nične izjave, samo u koliko ne budu odmah opozvane, dopunjene ili ispravljene od stranke, koja je došla zajedno sa punomoćnikom (§ 136.).

Što se tiče naredjenja prve rečenice valja podvući njezino zasebno značenje. Ponajprije se time htjelo svom mogućom jasnoćom isključiti svaku sumnju o tome, da stranka, koju je u parnici zastupao punomoćnik na osnovu parničnog punomoćja, ne može sudska rješenja donešena u takvoj parnici nikako pobijati s razloga lošega zastupanja. A u drugu ruku to je naredjenje istaknuto zato, što je od toga pravila u drugoj rečenici učinjen izuzetak. Stranka može naime s pravnim učinkom prema protivniku i sudu opozvati priznanje činjenica učinjeno po punomoćniku, a činjenične izjave (činjenične navode) punomoćnika opozvati, dopuniti ili ispraviti. No stranka to može, samo ako je došla na ročište zajedno sa punomoćnikom i ako je to odmah učinila.

Stranka mora dakle neposredno iza priznanja činjenica ili iza činjeničnih izjava svoga punomoćnika tražiti riječ u cilju opozivanja odnosno dopunjavanja ili ispravljanja, i samo kada ne bi i dobila odmah riječ, može to i docnije učiniti, čim joj je dana riječ. Svakako mora to učiniti, prije nego što je dotično ročište zaključeno. Valja upozoriti, da stranka može opozvati samo priznanje činjenica, ali ne može opozvati poravnanje, sklopljeno od punomoćnika, priznanje protivnikovoga zahtjeva (petita) ili odreknuće na tužbeni zahtjev.

To naredjenje, kako ne pravi razliku, važi bez obzira, da li je zastupanje po odvjetniku obavezno ili ne.

U već istaknutom cilju nesmetanoga odvijanja parnice i osiguranja protivnika novi postupnik propisuje, da parnično punomoćje ne prestaje smrću vlastodavca ni promjenom u pogledu njegove parnične sposobnosti ili njegovoga zakonskoga zastupstva. No pravni posljedak vlastodavca ili novi zakonski zastupnik parnično nesposobne stranke može u svako doba opozvati parnično punomoćje (§ 137.).

Za slučaj smrti vlastodavca § 23. st. 2. zakona o odvjetnicima nalaže odvjetniku i dužnost, da i onda, kada mu punomoćje glasi i na ime nasljednika, izvijesti o punomoćju poznate mu nasljednike, ili ako su nasljednici nepoznati, vlast za raspravu nasljedja. No povreda te dužnosti nema prema parničnome sudu i protivniku umrloga nikakov pravni učinak, već sačinjava istom disciplinsku krivicu odvjetnika.

Naredjenje § 137. novoga grpp. zgodno je dopunjeno propisom § 23. st. 2. zakona o odvjetnicima time, što i ostavinska vlast može opozvati punomoćje.

Propis § 137. se odnosi samo na parnično punomoćje. Zato u pogledu ovlašćenja za pojedine parnične radnje važe odredbe materijalnoga prava (§§ 1020.—1026. o. g. z.) i spram protivnika.

Ako se punomoćje za vodjenje parnice ili za pojedine parnične radnje opozove ili otkaže, to prema protivnoj stranci vrijedi tek onda, kada joj stranka p r e k o p a r n i č n o g a s u d a javi, da je punomoćje prestalo, a u parnicama, gdje je zastupanje po odvjetniku propisano, k a d a j o j s t r a n k a j a v i s v o g a n o v o g a p o s t a v l j e n o g a o d v j e t n i k a. J e d n o i d r u g o b i v a d o s t a v o m p o d n e s k a. U pogledu toga dostavljanja vrijedi naredjenje § 126.

Poslije otkaza punomoćja punomoćnik je dužan i ovlašćen još za mjesec dana, da radi za vlastodavca samo u toliko, u koliko je potrebno, da od

Digitized by Google

njega ukloni kakvu pravnu štetu (§ 138.). Isto propisuje § 23. odj. 1. zakona o odvjetnicima.

Naredjenje § 138. za razliku od § 137. obuhvaća koli parnično punomoćje toli punomoćje za pojedine parnične radnje. Prvi stav § 138. uredjuje učinak opoziva ili otkaza punomoćja u odnosu prema protivniku, dakle prema vani. A drugi stav § 138. uredjuje učinak otkaza punomoćnika u odnosu prema vlastitoj stranci, dakle prema unutrašnjoj strani.

Dok opoziv ili otkaz punomoćja nije protivniku priopćen onako, kako zakon propisuje, punomoćnik je ovlašćen na sve parnične radnje, na koje ga ovlašćuje parnično punomoćje ili punomoćje za pojedine parnične radnje, u koliko se tiče odnosa prema protivniku. Na slučaj naprotiv otkaza punomoćja, punomoćnik u odnosu prema svojoj stranci nije za propisano vrijeme od 30 dana ni ovlašćen ni dužan, da obavlja sve odnosne parnične radnje nego samo one, koje su potrebne, da njima stranku zaštiti od štetnih pravnih posljedica.

Sud će u svakom stanju postupka po službenoj dužnosti paziti na nedostatak punomoćja (§ 139. st. 1.) onako isto kao i na nedostatak stranačke i parnične sposobnosti, zakonskoga zastupanja i potrebnoga posebnog ovlašćenja za vodjenje parnice (§ 107. st. 1.).

Zakon predvidja dakle slučaj, gdje nije odmah zapaženo, da je za stranku preduzelo parnične radnje lice, koje na to nije bilo ovlašćeno pismenim punomoćjem. Kako da se postupa, ako je nedostatak zapažen još u prvom stepenu, to zakon ne veli. Ali kako na taj nedostatak valja paziti po službenoj dužnosti, to je nesumnjivo, da će se postupati shodno §§ 107. i 108., t. j. najprije će se nastojati, da se nedostatak ukloni, a ako to nije moguće, onda treba zaključkom odlučiti, da je postupak ništav. Za sudove viših stepena je to izrijekom propiano u §§ 571. st. 5., 588. i 604. I pravosnažna presuda se može poradi toga nedostatka pobijati tužbom zbog ništavosti (§ 623. t. 2.). Isto tako će se analogno primijeniti propis § 153. o trošku ukinutoga postupka.

Da se spriječe takve ništine, dužnost je suda, da u smislu § 131. od punomoćnika već kod prve parnične radnje zatraži podnošenje propisanoga punomoćja.

I po starom postupniku nedostatak punomoćja sačinjava ništinu (§ 339. t. 2.). Ali taj zakon ne sadržaje potanjih propisa, kako će se postupati bilo kod suda prvoga bilo kod suda višega stepena.

Ako u parnicama, u kojima je propisano zastupanje po odvjetniku, nije punomoćje podneseno već u tužbi odnosno u odgovoru na tužbu, a stranka u roku, koji će joj odrediti predsjednik vijeća, ne podnese punomoćje, koje je izdala odvjetniku, predsjednik vijeća će odbaciti tužbu odnosno odgovor. Nema mjesta produženju ovoga roka (§ 139. st. 2. novoga grpp.). To ne sprečava, da tužitelj pravovaljano podnese tužbu propisanim punomoćjem naknadno, u koliko nije podnešenje tužbe vezano za rok. Ako je naprotiv bezuspješno protekao rok u pogledu odgovora na tužbu, onda će sud na prijedlog tužioca izreći presudu zbog propuštanja prema propisu § 492. (§ 494.).

Kod pojedinih hitnih parničnih radnja može sud po svojoj ocjeni dopustiti, da za stranku privremeno izvrši parničnu radnju lice, koje nije podnijelo punomoćje i to, po nahodjenju suda, ili pošto ono protivnu stranku obezbijedi moguću štetu i troškove ili bez toga obezbjedjenja.

Digitized by Google

Sud će odmah narediti, da se naknadno podnese punomoćje za izvršenje parnične radnje, ili da se dobavi naknadno odobrenje za te radnje, a dok ne proteče za to odredjeni rok, zastat će se sa izdavanjem naredbe ili odluke. Pošto taj rok bezuspješno proteče, postupat će se bez obzira na tu parničnu radnju; protivna stranka ima pravo zahtijevati naknadu troškova i štete, prouzrokovane tim privremenim dopuštanjem ovakvoga zastupanja.

Osim odluke o naknadi troškove i štete ne mogu se zasebnim pravnim lijekom pobijati sudske odluke, izdane u smislu prednjih naredjenja (§ 140.).

U spomenutom zakonskom naredjenju predvidjen je slučaj, da se neko lice javi za izvršenje parnične radnje bez pismenog punomoćja. Prema §§ 131. i 139. sud ga ne bi smio pripustiti, no zakon pravi izuzetak od toga pravila: 1. ako se radi o pojedinoj parničnoj radnji; ne smije se dakle takvo lice pripustiti k izvršenju više parničnih radnja, a zacijelo ne smije se s njime provesti čitav postupak; 2. dotična parnična radnja mora da bude hitna zbog štete, koja prijeti stranci; 3. može se tražiti obezbjedjenje za troškove i štetu; 4. takvo lice prepušta se privremeno; po njemu izvršena parnična radnja važi samo uslovno, ako naime ne nastupi raskidni uvjet, da ne bude u odredjenom roku podnešeno punomoćje ili dobavljeno odobrenje stranke.

Protivna stranka ima pravo tražiti naknadu troškova i štete od lica, koje je bilo privremeno pripušteno, a ne od stranke, za koju je to lice radilo. Iz stava 3. § 140. jasno izlazi, da nema zasebnoga postupka glede te naknade već se o tome ima odlučiti tečajem odnosnoga postupka bez prethodne usmene rasprave, tek eventualno poslije saslušanja predlagača i navodnoga punomoćnika.

Stari postupnik je i u tom pogledu kao što uopće vrlo popustljiv, jer propisuje, da se u svima slučajevima, u kojima za tuženoga dodje takva osoba, koja nije vlasna raspravljati o predmetu tužbe, ima ročište odročiti i ponoviti poziv tuženoga s nalozima, koji se iziskuju za povedenje zakonitoga postupka (§ 42.). Dakle samo odgadjanje ročišta i zavlačivanje parnice i to u nedogled, jer stranka može i drugi i treći put i t. d. poslati na ročište lice bez punomoćja. Stari postupnik sadržaje vrlo manjkave propise o punomoćnicima i punomoćjima, a uopće ne sadržaje propisa o opsegu, učinku, trajanju, otkazivanju i opozivanju punomoćja i o privremenom pripuštanju navodnoga opunomoćenika k obavljanju parničnih radnja bez punomoćja, što vrlo zamršuje postupak, jer propisi gradjanskoga prava, koji jedini mogu doći do primjene, nisu udešeni prema potrebama parničnoga zastupanja.

Kao što glede zakonskih zastupnika (§ 106.) novi postupnik i glede punomoćnika odredjuje, da se njegova naredjenja o parničnim strankama odnose i na njihove punomoćnike, u koliko sam postupnik ne čini razliku (§ 141.).

Odnos naredjenja § 141. prema propisu § 136. je ovaj. Prema § 136. parnične radnje dakle pozitivni čini punomoćnika imadu prema vani isti pravni učinak, kao da ih je poduzeo sam vlastodavac. Prema § 141. se uopće svi propisi o strankama protežu i na njihove punomoćnike, u prvom redu dakle i na propuštanja. Što je propustio punomoćnik, to važi kao da je propust učinila sama stranka. Oba ta naredjenja sadrže očito suzbijanje načela staroga postupnika (§ 353. t. 1. i 2., § 354. i 360.), da propusti i po-

Digitized by Google

metnje punomoćnika (pravdopravnika) ne mogu škoditi stranci. Po novom postupniku mogu se propusti i pometnje punomoćnika sanirati samo u toliko, u koliko bi to bilo moguće, da ih je učinila sama stranka. Inače nikako.

Zakon glede punomoćnika čini razliku n. pr. u §§ 151., 243. st. 2., 186. st. 2., 264., 606. Valja konačno imati na umu i to, da se naredjenja postupnika o strankama ne će odnositi na njihove zastupnike ne samo tamo, gdje postupnik to izričito naredjuje, nego i tamo, gdje je očito, da je naredjenje prikrojeno samo za stranku. Taj se slučaj pojavljuje n. pr. kod naredjenja § 399. Punomoćnik u pogledu podnošenja isprave nije stranka već treće lice, glede kojega valja postupati po §§ 404. i 405., a ne po § 399.

Aktuelno pitanje imisija

Napisao Kolar Gjuro iz Zagreba.

U Dalmaciji je od stanice Drniš do Velušića izgradjena željeznička pruga za eksploataciju ugljenika »Dalmatia«, koja je sada vlasništvo firme »Monte Promina«. Na usjevima susjeda te pruge radjaju se požari od iskara, što ih izbacuje lokomotiva prigodom prevažanja robe vlasnika pruge ili drugih firmi, kojima je vlasnik pruge dopustio prevažanje po njoj. Jedan vlasnik susjednoga zemljišta je zametnuo parnicu protiv državnog erara za naknadu štete, budući da je požar nastao od iskre iz lokomotive državnih željeznica, kojom je prevožena spomenuta roba.

Kotar. sud u S. uvažio je tužbu i osudio tuženi državni erar na naknadu štete. Povodom priziva tuženika potvrdio je okružni sud u S. napadnutu prvostepenu osudu, a tako nije ni stol sedmorice, odjeljenje B., udovoljio reviziji tuženika. Tako je državni erar konačno osudjen na naknadu štete i pored tuženikovoga isticanja odredbe u § 364. a) noveliranoga, op. gradj. zakona. U razlozima rješidbe stola sedmorice, odjeljenje B, medju ostalim je rečeno: »Ali ... je prizivni sud utvrdio, da promet na kolosjeku rečenoga društva vrši državna željeznica sa svojim materijalom i svojim osobljem, a nije utvrdio, da se saobraćaj po tom kolosjeku vrši u ime rečenoga društva, na njegov račun i njegovu korist, po njegovom nalogu, kako to hoće revizija. Ako dakle štete, koje prelaze uobičajenu mjeru, mora u smislu §-a 364. ogz. naknaditi preduzeće, kako sama revizija razlaže, onda ta odgovornost pada na željeznicu kao preduzetnika« ... »ali je tužiteljevo potraživanje osnovano na odredbi § 10b) M. N. od 14. rujna 1854. (l. d. z. br. 238.). Šteta je naime prouzrokovana od željezničkoga saobraćaja, koji vrši državna željeznica, a nije šteta ta ni u kojoj vezi s gradjenjem ili održavanjem samoga kolosjeka, koji je vlasnost Monte Promina«.

Pitanje jamstva za štetu, nanesenu imisijom sa željezničke pruge odnosno s industrijskoga kolosjeka, načelno je pitanje, pa se stoga ne može šutke preći preko spomenutoga stanovišta suda.

Za podlogu sudjenja gore navedenoga slučaja uzeta je odredba u § 10 b) t. zv. koncesijskoga zakona. Da bi se moglo prosuditi, da li se uopće na željezničke pruge, a napose na industrijske kolosjeke može primijeniti koncesijski zakon u području naveliranog općega gradj. zakona, treba razmotriti pravnu prirodu željezničke koncesije i značenje koncesijskoga zakona.

Digitized by Google

Po § 1. koncesijskoga zakona treba razlikovati željeznicu, koju pothvatnik gradi samo za svoju upotrebu, od željeznice, koja je odredjena, da služi kao javno prevozno sredstvo osoba i robe. Za gradjenje prve nije potrebna koncesija, nego samo gradjevna dozvola, propisana općim zakonima. Za gradjenje željeznice, koja je odredjena, da služi kao javno prevozno sredstvo, potrebna je koncesija. Ta je akt vladareve vlasti, kojoj prethodi zakonodavna rasprava, koliko država preuzima financijske terete.

Željeznica namijenjena javnomu saobraćaju je važna za sav kulturni razvitak, za društvo, za gospodarski organizam i za državni život. Za to je ona dio javne uprave, pa makar bila u privatnim rukama. Radi važnosti toga javnoga, općeg interesa, po austrijskom je koncesijskom zakonu izdavanje koncesije bilo pridržano vladaru.

Gdje nema javnog interesa, gdje željeznica ne služi javnim svrhama nego je odredjena samo za privatni interes pothvatnika, tamo ne treba koncesije, nego treba gradjevna dozvola po općim propisima. Medju željeznice, kojima je jedina svrha privatni interes, spadaju redovno svi industrijski kolosjeci, koji se katkada nazivaju privoznom željeznicom (Schleppbahn). Tako je i u ugovoru, uglavljenom izmedju c. k. austrijskih željeznica i firme »Dalmatia« od 7. siječnja 1903., koji se odnosi na prugu Drniš—Velušić, taj industrijski kolosjek nazvan, privoznom željeznicom. No taj naziv nije odlučan, jer privožna željeznica može biti ili javna ili privatna — prema tome, da li služi javnim ili privatnim svrhama. Pruga Drniš—Velušić nije bila nikada javna željeznica, niti je to mogla biti, jer joj nikada nije izdana koncesija aktom vladarevim. Ona je uvijek služila samo privatnim, industrijskim interesima i zato se ona smatra samo industrijskim kolosjekom. Ona nije nikada bila pripadnost državne željeznice, nego je pripadnost rudničkoga pothvatništva.

Koncesijski se zakon odnosi samo na koncesionirane željeznice. To se vidi iz sviju odredaba koncesijskoga zakona, kojima su, pored postupka za samo izdavanje koncesije privatnim željeznicama namijenjenima javnom saobraćaju, utvrdjena njihova prava i dužnosti prema državnoj upravi. No i kad bi se dopustilo, da bi se na privatnu željeznicu, namijenjenu samo privatnim interesima, po analogiji prije mogla primijeniti odredba u § 10. b) koncesijskoga zakona, ona se danas u području noveliranog općeg gradj. zakona ne može na nju primijeniti, jer ta odredba danas nije aktuelna ni za privatnu željeznicu, namijenjenu javnomu saobraćaju, u pitanju naknade štete, nanesene imisijom.

Koncesijski zakon, koji spada u područje javnoga prava, nije bio pozvan urediti privatno pravne odnose. U § 10. koncesijskoga zakona je rečeno, da koncesionirana željeznička pothvatništva p r e m a d r ž a v n o j u p r a v i moraju ispuniti obveze, koje su niže u zakonu nabrojene. Privatno pravni odnosi normirani su u privatnom pravu, a naknada štete nanesene imisijom sa željezničke pruge je normirana propisom u § 364. a) o. g. z. Nema za to opravdanoga razloga pozivati se na koncesijski zakon pri prosudjivanju jamstva za štetu nanesenu imisijom sa željezničke pruge, koji, pored spomenutoga, nije ni općenit, jer se ne odnosi na državne željeznice, niti na privatne pruge namijenjene privatnomu saobraćaju. U ostalom nema potrebe spomenuto jamstvo prosudjivati po raznim propisima, kada ima opći propis, koji na mjestu, kuda i spada, i preciznije u sistemu privatnog

Digitized by Google

prava normira dužnost naknade, nego što je u koncesijskom zakonu, izvan sistema privatnoga prava, normirana samo natuknuta dužnost naknade pothvatništva koncesionirane željeznice, namijenjene javnom saobraćaju. Pogotovo nema, uz opći propis, opravdanog razloga primjena koncesijskoga zakona po analogiji.

Razloženo stanovište zastupa i dr. K l a n g u najnovijem tumaču općega gradjanskoga zakona.[1]) On kaže uz § 364. a) o. g. z. na str. 38.: »Željeznice treba smatrati kao napravu od oblasti odobrenu u smislu ovdje razloženom. Zato susjedu pripada samo zahtjev na naknadu ovdje normiran. Da li § 364. a) dolazi do primjene i na smetnje nastale gradjenjem željeznice, moglo bi biti i dvojbeno s obzirom na § 10. b) i § 13. željezničkoga koncesijskoga zakona; pitanje ipak treba potvrditi, j e r t a j z a k o n n i j e p o z v a n, d a u r e d j u j e p r i v a t n o - p r a v n e o d n o s e, n e g o u t v r d j u j e j e d i n o o b v e z e p o t h v a t n i š t v a n a p r a m a k o n c e s i j s k o j v l a s t i«.

Primjena § 10. b) koncesijskoga zakona za štete, nanesene imisijom sa željezničke pruge, nije dakle danas više osnovana. Po donošenju novele uz opći gradjanski zakon ta odredba odnosno pitanja naknade štete spada u prošlost.

Tko je za ovakve štete pasivno legitimiran, vidi se iz smisla zakonskoga propisa. § 363. o. g. z. govori o i z v r š i v a n j u prava vlasništva. Novelom uz § 364. o. g. z. su prema pravu susjeda postavljena ograničenja onome neograničenome izvršivanju prava vlasništva, koje je izraženo u propisu § 354. o. g. z., medju ostalim toliko, da vlasnik zemljišta nije dužan trpjeti one imisije sa susjedovoga zemljišta, koje prekoračuju običnu mjeru i bitno krnje upotrebu zemljišta običajnu u mjestu, nego mu ih može zabraniti, a ako zabranom ne bi ništa postigao, onda ga na propuštaj imisije može prisiliti negatornom tužbom. Iz toga slijedi, da je spomenuto presizanje u vlasništvo susjedovo protupravno.

No koliko presizanje na susjedno zemljište na način, koji prekoračuje spomenutu mjeru, uzrokuje rudnička ili oblasno odobrena naprava, onda je vlasnik zemljišta ovlašten, samo da na sudu traži naknadu nanesene mu štete, a nije ovlašten zabraniti imisije. Za to se ne može kazati, da je povreda prava ovakvo presizanje u susjedovu sferu, nego je ono opravdano: susjed ne može tražiti otstranjenje naprave, no radnja (Betrieb), i ako je dopuštena, ide na opasnost pothvatnika, koji susjedu treba naknaditi štetu doista nanesenu.[2]) Zato takov zahtjev nije zahtjev ex delicto, nego je samo zahtjev za naplatu, koji izlazi iz zakona; on je p r o t u v r i j e d n o s t z a o n o o g r a n i č e n j e v l a s n i š t v a, k o j e j e s u s j e d u n a m e t n u t o. Zato je takov zahtjev srodan sa zahtjevom na odštetu poradi eksproprijacije.[3])

Iz prednjih odredaba, donesenih poradi ograničenja izvršivanja prava vlasništva, sam se po sebi nameće zaključak, da je za štetu nanesenu imisijom na susjedovo zemljište u prvom redu pasivno legitimiran vlasnik rud-

[1]) Dr. H e i n r i c h K l a n g, Kommentar zum allgemeinen bürgerlichen Gesetzburch. Von dem Eigentumsrechte. Wien, 1930.

[2]) Dritte Teilnovelle zum alg. bürg. Ges. Wien 1913. Moritz Perles str. 62. Iz motiva uz vladin prijedlog.

[3]) Dr. Klang l. c. str. 40.

Digitized by Google

ničke naprave ili oblasno odobrene naprave, jer je za njihove interese, da nesmetano mogu i nadalje raditi u svome pothvatu, donesena odredba samo o naknadi štete za slučaj presizanja u susjedovo vlasništvo imisijom, a isključena je odredba o zabrani presizanja. Pored vlasnika može biti pasivno legitimirano i ono lice, kojemu je pothvatnik prepustio upotrebu cijeloga svoga pothvata lii nekoga njegovoga dijela, dakle i imalac služnosti na njemu i zakupnik, kad se radi o šteti, nanesenoj u izvršivanju njihovih interesa, poradi čega je razumno osnovano i njihovo jamstvo.

Dr. Klang nije obradio aktivne i pasivne legitimacije pri § 364. a) o. g. z., no osvrće se na nju kod propisa § 364. II. On kaže na str. 35. i sl.: »Aktivno je ovlašten na zabranu (untersagungsberechtigt) vlasnik zemljišta izvrženog imisiji. Ostali stvarni ovlaštenici nisu spomenuti u zakonu (oprečno njemačkomu pravu — §§ 1017., 1027., 1065.). Pored toga treba pravo zabrane prema smislu priznati i uživaocu, imaocu neke služnosti i prava gradjenja; založni je vjerovnik naprotiv ograničen na prava iz § 458. Prijeporno je, da li korisnik upotrebe (Bestandnehmer) može zabraniti posredne imisije. Sudska praksa odriče to uz obrazloženje, da samo vlasnik može biti pozvan prosuditi, da li neka naprava na susjednom zemljištu ugrožava ili pogoršava vrijednost vlasništva nepokretnine kao cjeline; to slabo uvjerava, jer se radi o zaštiti vlastitoga prava najamnika i zakupnika, kojom se ne pejudicira pravu vlasnika. Pored toga je vladajuća nauka, da korisnik upotrebe nema prava zabrane iz § 364. II. Razlozi, koji su za to odlučni, da se i stvarno ovlaštenima, koji nisu spomenuti u zakonu, primjenjivanjem po smislu priznaje to pravo, protežu se i na korisnika upotrebe, za njega mora stoga vrijediti isto.

Pasivno legitimirani (Verbotsgegner). Pravo zabrane upravljeno je protiv »susjeda«. Pod tim se ne razumijeva samo onaj posjednik nepokretnine, koji neposredno graniči; pravo zabraniti imisije ide naprotiv dotle, dokle se one uopće osjećaju. Ono se upravlja ne samo protiv vlasnika nepokretnine, nego protiv svakoga, koji svojim postupcima (Vorkehrungen) izazove nedopuštene smetnje na susjednom zemljištu, dakle protiv vlasnika, imaoca neke služnosti, korisnika upotrebe. Vlasnik može za imisija biti odgovoran i onda, kada ju uzrokuje neko drugi, ako je trpi, ma da je ustanju i ima prava spriječiti je«.

Po odredbi u § 364. II. aktivna i pasivna legitimacija ograničuje se dakle na imaoce stvarnih prava vlasništva i služnosti, a pored ovih samo na korisnika upotrebe. Dalja su lica isključena.

Pri razlaganju odredbe u § 364. a) nije se dr. Klang osvrnuo na pasivnu legitimaciju, kada se radi o naknadi štete, no osvrće se na nju pri razlaganju odredbe u § 523. prigodom raspravljanja o tužbi za slobodu vlasništva (Eigentumsfreiheitsklage, aktio negatoria). On kaže na str. 418.: »Naknada štete. Budući da se može tužiti već radi nekog objektivno protupravnog presizanja, potreban je naročiti pravni temelj za nastajanje potraživanja za naknadu štete. Pravilno dakle pripada ovakovo samo kraj tuženikove krivice. Protiv vlasnika oblasno odobrene naprave, koju smetani vlasnik mora trpjeti, pripada mu i bez krivice. Vidi tum. uz § 364a«.

Premda dr. Klang pri tužbi za naknadu štete kao pasivno legitimirano lice napominje samo vlasnika oblasno odobrene naprave, ipak se mora

Digitized by Google

zaključiti, da je tužba za naknadu štete dopuštena i protiv imaoca prava služnosti i korisnika upotrebe. Kada su ti pasivno legitimirani, ako je u pitanju zabrana, nema razloga, da ne budu pasivno legitimirani, ako je u pitanju naknada štete.

Po dosadašnjem razlaganju državna bi željeznica bila legitimirana na odštetu ex lege samo onda, kada bi ona bila vlasnik industrijskoga kolosjeka, ili kada bi ga imala u zakupu, ili kada bi bila imaoc prava služnosti na njemu.

Iz onoga, što je već spomenuto, izlazi, da je zališno dalje raspravljanje pitanja, da li je državna željeznica vlasnik spomenutog industrijskog kolosjeka. Državna ga željeznica nema ni pod zakupom, jer ga ne plaća. Naprotiv, ugljeničko društvo plaća državnoj željeznici zakup za onaj neznatni dio svoje pruge, koji se nalazi na zemljištu državnih željeznica.

Za razumijevanje odnosa državne željeznice prema vlasniku industrijskoga kolosjeka napominje se, da državna željeznica po faktičnom stanju samo po naručbi vlasnika kolosjeka i onih firmi, kojima je vlasnik dopustio upotrebu kolosjeka, njihovu robu po tome kolosjeku prevozi o d u s l u g e, a ne po zakonskoj dužnosti, propisanoj u § 3., i po redu vožnje, propisanom u § 4. željezničke saobraćajne uredbe. Prevozni se ugovor ne uglavljuje u Velušiću, nego tek u Drnišu. Zato željeznica robu od Velušića do Drniša ne prevozi na svoju opasnost, niti ju vežu odredbe trgovačkoga zakona odnosno saobraćajne uredbe. Ona dakle prevoženjem robe po tome kolosjeku n e v r š i s v o j e p o s l o v e, nego poslove vlasnika kolosjeka i firmi ovlaštenih na upotrebu. Ona je samo njihov najamnik (Dienstnehmer) i prima od njih za obavljeni rad zaradu u obliku dostavnih pristojbi. Za to državna željeznica nije pothvatnik na industrijskom kolosjeku, nego je pothvatnik njegov vlasnik, niti je državnoj željeznici oblasno odobrena naprava industrijskoga kolosjeka, nego njegovomu vlasniku, poradi čega bi se jamstvo državnih željeznica za štetu nanesenu imisijom moglo osnivati jedino na nedopuštenom djelu, koje ovdje nije u pitanju, a ne na jamstvu iz zakona. Ne smije se smetnuti s uma, da je jamstvo po § 364. a) jamstvo ex lege. Kad se radi o takvome jamstvu, onda za štetu ne jamči neposredni nanositelj štete, nego lice zakonom odredjeno. Tako je zakonom o dužnosti jamstva željeznice odredjeno »pothvatništvo«, a propisom u § 364. a) »susjed«.

Državna željeznica može pored poslova firminih na industrijskom kolosjeku vršiti i svoje poslove. Državne si željeznice pri uglavljivanju ugovora sa vlasnicima industrijskih kolosjeka običavaju pridržati pravo besplatne upotrebe industrijskoga kolosjeka izuzetno i na kraće vrijeme od mjesec dana.[4]) Koliko se radi o beplatnoj upotrebi, po srijedi je bezimeni k o n t r a k t sličan zakupnomu odnosu. Ako drž. željeznica industrijski polosjek upotrebljava za svoje svrhe, onda je ona (odnosno državni erar) isto tako kao i korisnik upotrebe ex lege pasivno legitimirana za naknadu štete, nanesene imisijom na susjedovo zemljište, uz uvjet, da bude dokazana uzročna veza izmedju štete i upotrebe kolosjeka za poslovanje državne željeznice. Samo onda, kad državna željeznica obavlja svoje poslove, može se smatrati pothvatništvom. Za svoje poslovanje upotrebljavaju državne željeznice industrijski kolosjek poradi deponiranja vagona ili razvrstavanja, kada je sta-

[4]) U ugovoru odnosno kolosjeku Drniš—Velušić iz god. 1903. nema ovakve odredbe.

Digitized by Google

nica zatrpana. To se rijetko dogadja i na stanici Drniš, no ne na duljem prostoru od 200 m. od te stanice, duž kojega prostora nikada nije bilo požara.

Napokon preostaje pitanje prava služnosti. Prava služnosti izmedju državne željeznice i industrijskoga kolosjeka nema, jer nema gospodujućega i služećega zemljišta, niti se u sličnim slučajevima u zemljišnim knjigama bilježi pravo služnosti.

Po prednjem se razlaganju dolazi do zaključka, da državne željeznice mogu ex lege biti legitimirane, da naknade štetu nanesenu imisijom iz stroja sa industrijskoga kolosjeka samo onda, kada je šteta nanesena vršenjem vlastitih poslova željeznice. Inače je za naknadu ovakve štete legitimiran »susjed«.

Pravosudje

Gradjansko

Tužba na naknadu po § 1042. o. g. z. zastaruje u redovitom zastarnom roku od 30 godina po § 1479. o. g. z., a ne u kraćem roku od 3 godine po §§ 1480. i 1489. o. g. z.

Rješidba stola sedmorice od 29. rujna 1932. br. 3128.

(Osuda kotar. suda u Sušaku od 29. ožujka 1931. br. 8162/gr. P 130/29. i bans. stola od 9. rujna 1931. br. 29.874/31.)

Kotarski sud u Sušaku u parnici tužitelja A je osudio tuženu upravu državnih monopola u Beogradu na platež svote od 4.800 D sa 6% kamata od 8. lipnja 1928. do plateža s naslova dužnih nuzpristojba na najamnini i to najamnoga filira i vatrogasnoga prireza, dok je tužitelja odbio s viškom zahtjeva od 9.600 D sa 6% od 1. siječnja 1926. do plateža kao i sa 6% kamata na 4.800 D za vrijeme od 1. siječnja 1926. do 7. lipnja 1928. — uz preboj troška — iz ovih razloga:

Razlozi: Neprijeporno je medju strankama, da je tužena držala u kući tužiteljevoj u najmu lokal od 1. siječnja 1924. do 31. prosinca 1925. za mjesečnu najamninu od godišnjih 60.000 D. Ali tuženi poriče, da bi bio dužan platiti najamni filir i vatrogasni prirez u iznosu od 14.400 D, jer da je ugovorena bila najamnina od 60.000 D, u koji iznos su već bili uračunati i svi mogući dužni prirezi. Prigovara zastaru od 3 godine, jer je tužba prikazana 5. svibnja 1928., a potraživanje je iz godine 1924. i 1925. Tužitelj pak tvrdi, da je molbom kod gradskoga poglavarstva u Sušaku za refundaciju najamnog filira i vatrogasnoga prireza, predanom 24. prosinca 1925. pod br. 1576 gradskoj blagajni, prekinuta zastara.

Vidivši, da iz priloženoga i neprigovorenoga ugovora slijedi, da je najamnina (zakupnina) bila ugovorena sa 5.000 D mjesečno — vidivši, da tužena nije uspjela dokazom, za svoju tvrdnju, da su u toj najamnini već bile ugovorene i sve ostale nuzpristojbe t. j. najamni filir i vatrogasni prirez — uvaživši, da se dokazi tužiteljevi glede prekida zastare t. j. da je tražio od tužiteljice refundaciju tih pristojbi preko gradske blagajne svjedocima nisu proveli, jer su suvišni, pošto i onako molba kod gradskoga poglavarstva ne može prekinuti zastaru glede tužbenoga prava; — vidivši, da se tu radi o nuzpristojbama i prirezima na periodičnim podavanjima t. j. najamnini, koji se također periodički uplaćuju i dospijevaju, valjalo je uvažiti prigovor zastare po § 1497 o. g. z. glede svote od 9.600 D t. j. do 5. svibnja 1925.; ako se pak uvaži, da je prema pravilniku gradske općine Sušak o ubiranju najamnoga filira u području gradske općine Sušak dužan, da najamni filir snosi i plaća najmoprimac, a tako i 2% vatrogasnoga prireza za grad Sušak; vidivši, da je tužitelj doista za tuženoga uplatio za razdoblje od godine 1924. i 1925. iznos od

Digitized by Google

14.400 D, kako je to dokazano svjedočbom gradske blagajne u Sušaku od 4. svibnja 1928, br. 1877/28., kojoj tuženi nije prigovorio; vidivši, da od toga iznosa na razdoblje od 1. svibnja 1925. do 31. prosinca 1925. otpada iznos od 4.800 D, to je u tom dijelu valjalo tužbi udovoljiti, a sa viškom tužitelja odbiti. — Presuda na naknadu parbenih troškova temelji se na § 575. gr. p. p.

Banski stol je otputio tužiteljev priziv i potvrdio napadnutu osudu prvoga suda iz ovih razloga: Napadnuta osuda prvoga suda je dovoljno obrazložena, te prema stanju spisa opravdana i na zakonu osnovana, naročito obzirom na propis § 1480. o. g. z. i propise § 4. pravilnika B—I. i § 5. pravilnika C—I. koli u pogledu glavne stvari toli u pogledu izreke o preboju parbenog troška. Valja stoga tužiteljev priziv otputiti i napadnutu prvosudnu osudu potvrditi. Trošak pravnog lijeka ima snositi sam tužitelj, jer nije s njime uspio.

Stol sedmorice je osudio: Povodom izvanrednoga previda tužitelja A preinačuju se obje suglasne nižestepene osude, pa je tužena uprava državnih monopola u Beogradu dužna platiti tužitelju A s naslova dužnih nuzpristojba na najamninu i to najamnog filira i vatrogasnog prireza iznos od D 14.400 sa 6% kamatima od 1. siječnja 1926. do plateža tekućina, i naknaditi tužitelju parnični trošak od 2.108 D te trošak priziva od 250 D i izvanrednoga previda od 350 D — sve to u roku od 14 dana pod prijetnjom ovrhe.

Razlozi: Nižestepeni sudovi odbijaju tužbu glede iznosa od 9.600 D za vrijeme od 1. siječnja 1924. do konca travnja 1925., uvažujući prigovor zastare po § 1480. o. g. z. Medjutim ovaj pobijani dio suglasnih nižestepenih osuda temelji se na pogrješnom tumačenju i primjeni § 1480. o. g. z., 1479. i 1042. o. g. z. Propis § 1480. o. g. z. glede trogodišnje zastare se ne odnosi na javne daće i njima slične državne i općinske poreze i namete, nego je zastarni rok za potonje odredjen posebnim propisima Po § 85. zak. čl. XI.:1909. o rukovanju javnih poreza zastaruje državni porez za 5 godina od dana, kada je porezna obveza nastala. Ovaj zastarni rok važi i za općinski namet, koji su gradske općine po § 71. t. 7. i § 76. t. 6. zakona o ustroju gradskih općina od 21. lipnja 1895. (Zbor. br. 34) vlasne raspisivati. Prema tomu dužnost plateža najamnoga i vatrogasnoga prireza ne zastaruje za tri nego za pet godina.

Tužitelj medjutim temelji svoj tužbeni zahtjev na propisu § 1042. o. g. z., jer da je platio prirez za tuženu, koju taj prirez tereti i koji je platež izvršio ovlašten § 4. pravilnika B—I unutar zastarnoga roka. Budući da i sam pravilnik kao što i § 1042. o. g. z. ovlašćuje tužitelja na naknadu za tuženu plaćenoga prireza i budući da zastara nije do tužbe nastupila ni za sam prirez, a kamo li za naknadu po § 1042. o. g. z., za koju važi redoviti rok zastare, to je prema takovomu stanju valjalo uvaženjem izvanrednoga previda op § 335. gr. p. p. pobijani dio suglasnih nižestepenih osuda preinačiti i tužbenomu zahtjevu u cijelosti udovoljiti. — Izreka o naknadi parničnog troška osniva se na § 573. gr. p. p.

Priopćio dr. Kraljić Ante, odvjetnik u Sušaku.

Kupac ne može i zadržati kupljenu stvar i uskratiti platež kupovnine radi prikrate preko polovice prave vrijednosti.

Rješidba banskoga stola od 5. kolovoza 1931. br. 29044/1931.
(Osuda kotar. suda II. u Z. od 3. rujna 1929. br. 14661/gr.)

Kotarski sud II. u Z. je sudio: Tužitelj J. F. odbija se sa tužbom, da mu je tuženi V. Č. dužan s naslova ostatka kupovnine platiti D 500 sa 6% kamatama od 5. svibnja 1925. do plateža i parbeni trošak prema sudbenomu obredjenju u roku od 8 dana pod prijetnjom ovrhe. — Naprotiv je tužitelj dužan tuženomu naknaditi trošak ove parnice obredjen za 355 D u roku od 8 dana pod prijetnjom ovrhe.

Razlozi: Suglasnim izjavama stranaka ustanovljeno je, da je tužitelj tuženomu prodao, a ovaj od njega kupio, jedan sat od amerikanskoga zlata za iznos od 1500 D, te da je tuženi odmah dao tužitelju na račun kupovnine iznos od 1000 D, a 500 D mu je ostao dužan.

Tužitelj tvrdi, da je taj sat prodao tuženomu na njegovu molbu bez ikakvoga

Digitized by Google

jamstva, da sat precizno ide, da o jamstvu medju njima nije bilo ni govora te, da mu je tuženi obećao preostatak kupovnine od 500 D za koji dan isplatiti, pa pošto toj dužnosti nije udovoljio, to stavlja zahtjev kao u tužbi.

Tuženi naprotiv tvrdi, da je sat kupio na nagovaranje tužitelja, a napose uz njegovo jamstvo, da sat precizno ide, jer ga je kupio samo radi toga, što precizan sat treba u svojoj željezničarskoj službi, pa baš obzirom na tu okolnost je izmedju stranaka utanačeno, da će tuženi tužitelju preostatak kupovnine isplatiti istom za neko vrijeme, kada vidi, da li sat točno ide. Medjutim je poslije par dana ustanovio, da sat točno ne ide, te o tome obavijestio tužitelja, dapače dao je sat pregledati po jdenom stručnjaku, koji je konstatovao, da je sat loš, da imade loš stroj i da vrijedi najviše 300 do 400 D. Uslijed toga je mnogo puta pozvao tužitelja, da sat uzme natrag i da mu vrati danih 1000 D; ali se tužitelj tome uvijek oglušivao. Prema tomu tuženi tvrdi, da je po tužitelju zaveden u bludnju, a naročito stavlja prigovor prikrate preko polovice prave vrijednosti sata, pa je glede te okolnosti ponudio vještački očevid. Ali tužitelj sve te navode poriče.

Provedenim vještačkim očevidom, odnosno saslušanjem vještaka J. E. je ustanovljeno, da taj sat vrijedi najviše 400 D, da imade stroj lošije kakvoće i da ne odgovara satu, koji bi morao precizno ići. Konačno je i preslušani svjedok I. B. takodjer kao stručnjak iskazao, da taj sat ne vrijedi više od 300 do 400 D.

Pošto stranke za svoje navode ne imadu nikakovih dokazala, zamoliše obje, da budu radi dokazivanja pod zakletvom saslušane (§ 5. mp.). Obzirom na okolnost, da je tužitelj izjavio, da glede toga sata nije dao nikakovo jamstvo, da ga to tuženi u ostalom nije ni tražio, nadalje da on vrijednost toga sata ne zna, jer da ga je dobio na dar; nadalje obzirom na okolnost, da je tuženi željezničar, da u vršenju svoje službe mora da imade točan sat, pa baš radi toga, da je taj sat i kupio za tako visoku svotu, a nedvojbeno je, da kad je za taj sat dao toliku svotu, da je i tražio neko jamstvo, tim više što se istom nakon nekoga vremena može vidjeti, da li sat točno ide, ili ne ide, pa je baš obzirom na te okolnosti tuženi saslušan pod zakletvom; napokon s obzirom na to, da je tuženi za svoje navode pružio dokaz vještačkim očevidom, kojim je ustanovljeno, da je vrijednost sata daleko ispod polovice prave vrijednosti, valjalo je tužitelja sa tužbom odbiti. Presuda o parbenom trošku osniva se na § 71. mp.

Banski Stol je povodom ništovne žalbe tužitelja obnašao napadnutu osudu prvoga suda ukinuti i suditi, da je tuženi dužan tužitelju s naslova ostatka kupovnine platiti 500 D sa 6% kamatima od 5. svibnja 1925. do plateža i naknaditi prouzročeni parbeni trošak od 889 D, te trošak pravnoga lijeka od 125 D, sve to u roku od 8 dana pod prijetnjom ovrhe, kao i platiti u ime sporne i hartijske takse po T. br. 173. i 174. zakona o taksama u taksenim markama 46 D, sve to iz slijedećih razloga:

Izjavama samih stranaka neosporno je utvrdjeno, da je tužitelj prodao tuženomu, negdje u proljeću godine 1924., jedan sat od amerikanskog zlata za svotu od 1500 D, na obal koje je tuženi odmah isplatio 1000 D, dok je preostatak od 500 D imao isplatiti nakon nekoga vremena. Neosporno je dalje, da tuženi toga iznosa, premda i prije tužbe opomenut, sve do danas platio nije, a to s razloga, jer je prema njegovu prigovoru sat kupio na nagovaranje tužitelja, a napose uz njegovo naročito jamstvo, da sat precizno ide, jer mu samo takov u vršenju njegove željezničke službe treba. Medjutim, da je kasnije konstatovao, da sat točno ne ide, o čem da je obavijestio i tužitelja; dao je pače sat po stručnjaku pregledati, te je utvrdjeno, da sat imade loš stroj, te da najviše vrijedi 300—400 D, što je u ostalom dokazano i preduzetim sudbeno vještačkim očevidom, pa se s obzirom na to i poslužio prigovorom prikrate preko polovice vrijednosti.

Taj potonji prigovor je mališni sudac i usvojio, te je napadnutom osudom zbog toga tužitelja sa njegovim potraživanjem odbio. Ali to stanovište maličnoga suca nije na zakonu osnovano, te su ustanove materijalnoga prava očito po njemu krivo shvaćene i uporabljene. U koliko se je naime tuženi htio poslužiti prigovorom jamstva u smislu § 923. o. g. z. i u koliko je nedostatak odnosnoga sata, koji daje povod jamstvu, takov, da se ukloniti ne može, i smeta uredovnoj stvari, mogao je po § 932. o. g. z., ali uz rok od 6 mjeseci predvidjen u § 933. o. g. z., tražiti ukinuće pogodbe, čega nije učinio, nego je taj prigovor stavio istom iza tužbe, dakle

Digitized by Google

nakon tri godine, te pače sam sat sve do danas kod sebe zadržao, pa je uslijed toga propusta prestalo svako pravo jamstva (§ 1489 o. g. z.), te dosljedno ne može sada više taj prigovor pravno ni do uvaženja doći. Tko se pak hoće da služi prigovorom skraćenja preko polovine, ima po § 934. o. g. z. tek pravo zahtijevati razrješenje pogodbe i uspostave prijašnjega stanja, ali nikako nije vlastan zadržati primljenu stvar i uskratiti platež obećane cijene, a uz to imade se po § 1487 o. g. z. taj prigovor izvesti naravski opet pod gornjim pretpostavama u roku od 3 godine, koji je opet ovdje za tuženika minuo.

Valjalo je stoga povodom žalbe ništovne tužitelja F. J. zbog ništine točke 11. § 75. m. p. napadnutu prvu osudu po § 78. al. 2. m. p. ukinuti i mimo neosnovano iznešenih tuženičkih prigovora suditi prema opravdanju zahtjeva tužbe.

Parbeni trošak i trošak pravnoga lijeka dosudjen je po § 71. m. p., a platež takse utemeljen je na T. br. 173. i 174. zakona o taksama.

Priopćio dr. Vedriš Ivo, odvjetnik u Grubišnom polju.

Društvene vijesti

DRUŠTVO »PRAVNIK« U LJUBLJANI otvorilo je anketu istaknutijih slovenskih pravnika o pitanju: »Kako da se uredi zakon o prekršajima za Kraljevinu Jugoslaviju?« U tu svrhu razaslalo je upitne arke pedesetorici od prilike slovenskih pravnika s ovim pitanjima:

1. Je li shodno današnje stanje zakonodavstva na temelju zakona o privremenome produljenju valjanosti zakonskih propisa o kažnjavanju prekršaja od 31. XII. 1931. br. 107.278? Ako nije, koji su najveći nedostaci?

2. Što bi imalo biti prekršaj u smislu projektiranog jedinstvenog zakona o prekršajima?

3. Kakve sankcije da se propišu za prekršaje?

4. Kojim vlastima da se povjeri sudjenje o prekršajima?

5. Kako da se izjednače dosadanje pravne norme o najnižim vrstama delikta s raznim stranim zakonima?

Društvo »Pravnik« namjerava priopćiti odgovore u društvenom glasilu, na što bi se vodila diskusija na društvenim sastancima, na kojima bi se zaključila i rezolucija za zakonodavstvo.

Društvo »Pravnik« obratilo se i naše »Pravničko društvo«, da bi i ono otvorilo takvu anketu. Ono misli, da bi se na taj način upoznalo pravo mišljenje pravnika u državi, što da bi potaklo naše zakonodavstvo, da zadano pitanje riješi onako kako treba.

Udovoljujući želji slovenskoga društva otvaramo evo anketu. Odgovori, što precizniji, neka se šalju uredništvo »Mjesečnika«.

I. KONGRES PRAVNIKA SLAVENSKIH DRŽAVA bit će u Bratislavi 10—11 IX. 1933. Generalni sekretariat (dr. Ćiril Bařinka, odvjetnik u Bratislavi) uprave je dovršio organizaciju naučnog dijela toga kongresa. Za obradbu 15 naučnih pitanja odabran je skup referenata od 67 istaknutih pravnika iz svih slavenskih država. Za ovu organizaciju trebalo je četiri godine, za nju je odaslano 14.339 dopisa, njoj su bila namijenjena putovanja gen. sekretara, i to dva u Poljsku, dva u Bugarsku i tri u Jugoslaviju. Referenti imadu da predadu pismene radnje do kraja mjeseca ožujka 1933. Tijekom travnja bit će radnje tiskane i razaslane prijavljenim učesnicima Kongresa, da ih prouče i stave svoje primjedbe.

Prema tome je naučni uspjeh Kongresa osiguran. Sada ga treba i materijalno osigurati; to je zadaća 70.000 pravnika iz slavenskih država, koji će ju izvršiti tako, da se prijave za Kongres i da na njemu učestvuju, jer Kongres ne dobiva od nikoga subvencija. U najskorije vrijeme razaslat će gen. sekretarijat pozivnice svim pravnicima u slavenskim državama, da bi se mogao saznati broj zainteresovanih i da bi se ovima moglo poslati kongresne publikacije, pozivnice, kongresni program i sve ostalo. Nakon toga će se pristupiti administrativnoj organizaciji Kongresa. Bit će

Digitized by Google

izabrano počasno predsjedništvo i predsjedništvo, redatelji, pročelnici i članovi pojedinih naučnih odbora.

Za vrijeme Kongresa održat će svoj prvi zbor i pravnički podmladak slavenskih država, i to već u subotu, dne 9. IX. 1933., prije podne. Popodne će održati svoj prvi zbor i javni bilježnici iz slavenskih država.

Pravnički podmladak učestvovat će u znanstvenome radu tako, da će dati voditelje zapisnika za deset stručnih odbora. Za svaki odbor trebat će bar po 3 voditelja zapisnika iz svake države, dakle u deset odbora ukupno 120.

Iz Jugoslavije učestvovat će na Kongresu kao referenti odnosno koreferenti ovi pravnici: sveuč. prof. dr. Gregor Krek iz Ljubljane o izjednačenju obveznoga prava u slavenskim državama; sveuč. prof. dr. Živojin Perić iz Beograda o izjednačenju ženidbenoga prava u slav. državama; dr. Ivan V. Subbotić, šef odjeljenja u minist. vanjskih poslova u Beogradu, o hipoteci na riječnim brodovima; sveuč. prof. dr. Pavao Rastovčan iz Zagreba o trgovačkom i mjenbenom pravu; dr. Hugo Werk, odvjetnik iz Zagreba, o izjednačenju propisa o ovrsi, prinudnome poravnanju i stečaju u slav. državama; sveuč. prof. dr. Metod Dolenc iz Ljubljane o odgovornosti za čine izvršene na zapovijed pretpostavljenoga; sveuč. prof. dr. Toma Živanović iz Beograda o potrebi i opsegu izjednačenja kaznenoga prava u slavenskim državama; dr. Lav Henigsberg, semptemvir u Zagrebu, o suradnji laičkog elementa u kaznenome sudovanju; sveuč. doc. dr. Otmar Pirkmajer iz Ljubljane o jedinstvenim načelima za sticanje državljanstva i zavičajnosti u slavenskim državama; sveuč. prof. dr. Ivan Krbek iz Zagreba o administrativnome sudovanju; doc. dr. I. Belin, gen. tajnik burze u Zagrebu, o gospodarskoj saradnji slavenskih država; sveuč. prof. dr. Stanko Lapajne iz Ljubljane o jedinstvenoj primjeni medjunarodnoga privatnoga i procesualnoga prava u slavenskim državama; sveuč. prof. dr. Čeda Mitrović iz Beograda, o odnosu crkve prema državi u slavenskim državama; sveuč. prof. dr. Čeda Marković iz Subotice o pitanju: Preporučuje li se i kako daleko ograničenje privatnoga prava vlasništva?

PREDAVANJA U PRAVNIČKOM DRUŠTVU. — Tečajem slijedećih mjeseci god. 1933. održat će se u Pravničkom društvu slijedeća predavanja:

Dr. Ivšić Milan, profesor ekonomsko-komercijalne visoke škole u Zagrebu: »Problem seljačke imovine«. — Čini se, da u skoroj budućnosti ne će biti izdan jedinstveni gradj. zakonik za cijelu državu. No ipak je u izgledu donošenje unificiranoga zakona o porodičnim zadrugama, da se po njem uzmogne ravnati bar naš stari i domaći tip kolektivne seljačke imovine. Ali i taj novi i unificirani zakon bi mao biti tek prelazna etapa do stvaranja »seljačkoga zakonika«, koji bi imao da danas sutra — pored gradj. zakonika — upravlja sve socijalne i imovinske privatnopravne odnose seljačkoga staleža. Gosp. dr. Ivšić, koji se je problemom seljačkoga zakonika bavio već kroz više godina i iznio o njem i u javnosti svoje mišljenje, govorit će ovaj puta poglavito o pravnim tipovima seljačke imovine. Od prijeke je potrebe, da se o ovom važnom pitanju izgrade jasni pogledi naročito kod pravnika, jer su pravni odnosi seljačke imovine najodlučniji za cjelokupnu gospodarsku i pravnu strukturu i svih drugih staleža.

Dr. Andrassy Juraj, sveučilišni profesor u Zagrebu: »Problemi razoružanja«. Predavač će iznijeti neke od mnogih problema psihološke, pravno-organizatorne i tehničke naravi koji se pojavljuju u radu oko smanjenja oružanja, a koji taj rad kompliciraju i otešćavaju.

Dr. Lunaček Valdemar, tajnik komore za trgovinu i industriju u Zagrebu: »Problem reforme tečevine«. Pitanje poreznih tarifa uopće, a napose kod tečevine. Odnos izmedju poreznih stopa i fiskalnog uspjeha oporezovanja. Porezne tarife tečevine i dohodarine u drugim državama. Sistem tečevine po našem zakonu o neposrednim porezima od 8. veljače 1928. Iskustva, stečena primjenom toga sistema u pogledu fiskalnog efekta, porezne pravednosti i adekvetnosti oporezovanja. Ta iskustva dovode do spoznaje, da postojeći sistem ne zadovoljava s gledišta nijednoga od navedenih osnovnih načela. Prijedlozi za reformu tečevine kod nas u pogledu porezne tarife i načina razrezivanja.

Predavanja će se održati na sveučilištu, prvi kat, dvorana III. Dan i sat javit će se pravodobno u našim javnim glasilima.

Digitized by Google

Literatura

KOMENTAR GRADJANSKOG PARNIČNOG POSTUPKA s uvodnim zakonom. Knjiga I. Uvodni zakoni i §§ 1—320. zakonika o sudskom postupku u gradjanskim parnicama. Beograd. Izd. knjižarnica Gece Kona, 1933. — Napisao dr. Franja Goršić. Jedva je prošla godina dana, što nam je gosp. dr. Goršić dao komentar zakonu o izvršenju, da nam eto pruži svoje novo djelo pod gornjim naslovom. Opsežna je to knjiga; ima 700 stranica velikog oktav formata. Ako se uvaži, da je tu protumačen samo jedan dio novoga postupka (§§ 1—32.), onda će se u poredbi s opsegom knjige vidjeti, koliko je tu sabrano gradiva i koliku je pomnju pisac posvetio svakome pojedinome zakonskome propisu. Novi postupnik nije još dobio obaveznu snagu; — imao bi ju za pravno područje banskoga stola dobiti dne 1. travnja 1933.; — ali naši pravnici imadu već dosad razmjerno obilnu domaću literaturu, da im posluži kod primjene novoga zakona. Spomenut ćemo samo komentar Verona-Zuglia, Sistem dra. Huge Werka, Sistem dra. Arandjelovića, Praktički prikaz dra. Godine, i eto sada Komentar dra. Goršića. Od toga prva dva djela izdana su latinicom, a ostala tri ćirilicom.

TRGOVAČKI I OSTALI PRIVATNI NAMJEŠTENICI prema službodavcima i zakonu. Na temelju zakona o radnjama od 5. studenoga 1931. razložio dr. Ivo Politeo. — Jedan od zakona, koji je izazvao najveće promjene u našoj privredi, jest zakon o radnjama od 5. studenoga 1931. Izašlo je mnogo njegovih izdanja, ali nijedno s tumačem. A ipak je ovaj kraj novih načela i pogleda, koje zakon unosi u naš pravni i privredni život, bio potreban. Ta se potreba naročito osjećala za onaj dio zakona, koji se tiče pomoćnog osoblja. Pisac ove knjige nastojao je udovoljiti toj potrebi. Dio zakona o pomoćnome osoblju opširno je protumačen. Ako se uvaži, da knjiga ima skoro 300 stranica, od kojih, doduše, od prilike polovica otpada na razne zakonske tekstove, ali da je tumač tiskan petitom, onda će se vidjeti, kako je tumač opširan. Može se reći, da je ova knjiga i sumarni prikaz našega radnoga prava, jer je pisac u nju uvrstio i zakon o zaštiti radnika, te onaj o inspekciji rada kao i uredbe o radnome vremenu. Knjiga stoji broširana D 40, u platno vezana D 59, a naručuje se kod nakladnika: Tiskara Merkantile Zagreb, Ilica 35, ali se dobiva i u knjižarama. Dodatak za poštarinu D 5.

KOMENTAR ŠTAMPARSKOG PRAVA. Napisao dr. Lav Hönigsberg, sudac stola sedmorice u Zagrebu. Beograd, Izdavačka knjižarnica Gece Kona. Cijena D 60 (u povezu D 80). — Unatoč naslovu knjige ona nije samo komentar, ona je i sistem štamparskoga prava, i ako vrlo zbijeni (naime na prvih 67 stranica). Sam komentar takodjer je dosta kratak, kraći nego u prvome izdanju, koje je izašlo god. 1926. u Zagrebu latinicom. Unatoč toj kratkoći pisac daje točne, odredjene i često nove upute (n. pr. onu o predaji žalbe nakon dostave a ne nakon proglašenja osude). Šteta da se pisac rijetko osvrće na judikaturu, i ako bi ova često dala povoda mnogim zanimljivim pitanjima, osobito ako se ima pred očima neke protuslovne rješidbe naših najviših sudova (n. pr. stajalište stola sedmorice A i B o potrebi tužbe protiv svih odgovornih lica).

SAOBRAĆAJNA POLITIKA. Od dra Mije Mirkovića, Beograd. Naklada Gece Kona. Str. 268. — U ovoj knjizi obradio je pisac ekonomsko-političke probleme svih velikih oblasti saobraćajne politike. Ona je zapravo zbirka predavanja, što ih je pisac održao na pravnome fakultetu u Subotici u ljetnim semestrima 1928./29. i 1921./32. Prema tome je knjiga u prvome redu namijenjena djacima.

SORODNI ODMEVI ČRNOGORSKIH PRAVNIH ZGODIC IN SLOVENSKEGA OBIČAJNEGA PRAVA. Napisao dr. Metod Dolenc. U toj raspravi obradjuje odlični slovenski pravnik materijal, što ga je sabrao gosp. Mićun Pavičević u poznatim crnogorskim pričama i anegdotama, koje su — u koliko su pravnoga značaja — izašle u našemu »Mjesečniku« god. 1930.—31. Taj material obradio je dr. Dolenc sa pravnoga stanovišta, izlučivši iz priča pravnu i sociološku srž, da nam na temelju toga predoči ono, što je zajedničko slovenskome i crnogorskome pravu.

Digitized by Google

NAVIRE ET PATRIMOINE DE MER, Bordeaux 1932. Napisao dr. Mirković Djordje. — Interes za pomorsko pravo sve je veći kod nas. Tako je i pravo, jer more i morska trgovina važan su čimbenik svagdje, a pogotovu u našoj državi, gdje imademo vrlo dugu, lijepo razvijenu morsku obalu. Dok si pred nekoliko godina na prste i to jednom rukom mogao da prebrojiš lica, što se interesuju za pomorsko pravo, danas je drukčije. Na zadnjem pravničkom kongresu u Dubrovniku je bilo u pomorsko-pravnoj sekciji ne samo mnogo slušača, jer je vijećnica trgovačko-obrtničke komore bila gotovo puna, nego i učesnika u raspravi. U Zagrebu postoji, kako je poznato, Udruženje za pomorsko pravo, a imademo danas već i vrijedan podmladak, koji se bavi studijem pomorskoga prava. S veseljem pozdravljamo opširno djelo g. dra. Mirkovića »O brodu i morskoj imovini«, takodjer dokaz za oživjeli interes za ovu važnu granu pravne znanosti. — Stvarna kritika knjige gosp. dra. Mirkovića će biti vjerojatno priredjena za slijedeći broj »Mjesečnika«.

Dr. J. M.

PREGLED SUDSKOG ZAKONODAVSTVA. — Urednik beogradskoga »Pravosudja« i beogradski sudac gosp. Stojan Jovanović priopćio je u broju 10.932. »Braniča vrlo zgodan pregled sudskog zakonodavstva (u užem smislu), objavljenoga u »Službenim Novinama« od 1. travnja 1929. do 30. lipnja 1932. Sada je taj pregled izašao kao posebna knjižica, koja će u praksi udovoljiti čestoj potrebi.

UGOVORNI ODNOSI I OBAVEZE U ŽITNOM REŽIMU 1931./32. godine. Napisao dr. Stojan Jeremić, odvjetnik u Novom Bečeju.

TABELA 23%-TNE STOPE za banovinski prirez. Sastavio Stanko Savretić. Cijena D 5.

SLOVENSKI PRAVNIK, br. 11—12. ima ovaj sadržaj: Univ. prof. Aleks. Macklecov: Očuvalne odredbe modernoga prava; Dr. Joso Jurković: Samouprava in avtonomija; Dr. Gorazd Kušelj: Akademija za meddržavno pravo v Haagu; Dr. Vladimir Ravnihar: Kodifikacija mednarodnoga prava; Dr. Rudolf Sajovic: Peta skupščina kongresa jugoslovanskih pravnikov v Dubrovniku; — zatim slijedeće književne i razne vijesti.

ARHIV za pravne i društvene nauke u Beogradu, br. 5 za studeni t. g. ima ovaj sadržaj: Dr. Dragoljub Arandjelović: Dokaz saslušanjem stranaka po novom zak. o sud. post. u gradj. parnicama; Dr. Metod Dolenc: Osvrt na referate o zadatku i značenju institucije istražnog sudije za V Kongres pravnika Kralj. Jugoslavije; Dr. Franjo Goršić: Stranke u našim novim izvršnim postupcima; Ljubomir Radovanović: Tolerancija u bračnim odnosima; Dr. Milan F. Bartoš: Mala napomena na primjedbu G. Ljub. Radovanovića; Dr. Aleks. Jovanović: Saradnja balkan. zemalja na naučnom proučavanju privrede; Branislav Bor. Todorović: Interkalarni interes; — zatim slijede sudska kronika, književni pregled, ocjene i prikazi te bilješke.

PRAVOSUDJE, časopis za sudsku praksu, br. 11. za studeni t. g., ima ovaj sadržaj: Dr. Slavko Kiršner: Kada se ima otvoriti stečaj, ako nije uspjelo prinud. porav. van steč.; Dr. M. Ruždić: Pouzdanje u zemljišne knjige i ovršna sticanja;*) Frano Sardelić: Sudsko priznanje u našem procesnom pravu; Dr. Ikica Franić: Uvjerenja opština po zak. o zašt. zemljoradnika; Dr. Milan Bakanjac: Ovjeravanje potpisa lica, koja ne znaju čitati; Dr. I. Matijević: Povlastice nekih novč. ustanova u pogledu naplaćivanja njihovih potraživanja; Dr. Ferdo Čulimović: Sticanje prava na fizičkim dijelovima zgrada; Vitomir D. Rajčević: Može li se zadrugaru poglecom na zakon o zemlj. knjigama opteretiti založ. pravom idealni dio u zadruž. nepokretnostima?; Božo Rukavina: O suočenju u kriv. postupku; M. D. Paračanin: O tumačenju §-a 92. stav. 3. zak. o kriv. sud. postupku; Blaža Milačić: Kako se ima razumjeti § 391. k. p.; — zatim slijede sudske odluke, pregled knjiga i bilješke.

BRANIČ, organ Adv. komore u Beogradu, broj 11. za studeni t. g., ima ovaj sadržaj: Živojin M. Perić, univ. prof.: Medjunarodno običajno pravo. — Sudac Bu-

*) Ovaj je članak slučajno istodobno otisnut i u zadnjem dvobroju »Mjesečnika«, gdje na str. 489. u 16. retku odozgor iza riječi »i onda« valja dodati »kada u zemljišnim knjigama nisu evidentirani slučajevi, u kojima su treća lica stekla samo pravo na pojedine upise, nego samo onda«,

Digitized by Google

dimir Plankalović: O istražnom zatvoru. — Sudac Miodrag Stojanović: § 57. Zak. o prin. por. van stečaja i § 45. toč. 1. i 3. steč. zak. — Iz sudske prakse. — Iz Adv. komore.

ODVJETNIK, organ Adv. komore u Zagrebu, prosinački broj (10), ima ovaj sadržaj: Zapisnik o skupštini Adv. komore 30. X. 1932. — Posljedak skrutinija. — Zapisnik o skupštini Mirov. fonda A. K. od 30. X. — Pravilnik Mirov. fonda. — Upute Pravilniku Mir. fonda. — Utjecaj bivše sudačke službe na odvjetništvo. — Iz Advokatskih komora. — Vijesti Adv. Komore u Zagrebu. — Razno.

DAS PRIVATRECHT DER ZUKUNFT. Von Dr. Ernst Swoboda, Universitätsprofessor und Oberlandesgerichtsrat im Graz. 1932. Berlin-Gruenewald Dr. Walther Rothschild. — Zisac, poznati istraživač Kantea, misli, da je današnje privatno pravo dospjelo u krizu i da treba naći moderniji temelj za nj. Pravu ili, točnije, zakonima treba dati snagu dinamike, koja će ih pokretati i dovadjati u sklad s vremenom. Regulativno načelo zakonodavstva vidi u harmoniji. Talijanski Codice civile smatra uzorom za izgradnju privatnoga prava budućnosti.

Svaštice

HOĆE LI POMORSKI TRGOVAČKI ZAKON BITI DIO OPĆEGA TRGOVAČKOGA ZAKONA? — Raspravljajući o hipoteci na morske brodove pravnički je kongres u Dubrovniku, kako je to javljeno i u zadnjem broju »Mjesečnika«, stvorio rezoluciju, kojom preporuča hitno donošenje trgovačkoga zakona. »U tom cilju«, kaže se ondje, »kongres pozdravlja dosadanji rad oko donošenja zakona i izražava želju, da se ovaj rad što skorije okonča i novi zakon obnaroduje. Ovaj zakon, za koji kongres preporučuje, da ne bude dio općega trgovačkoga zakona, treba da obuhvati cjelokupnu materiju pomorskoga trgovačkoga prava, a naročito hipoteku na brodove«.

Prvobitno se naime mislilo, da bi uputno bilo, a i nakana je vlade bila, da pomorski trgovački zakon bude dio općega, kao što je to primjerice u Njemačkoj i Francuskoj, dok je drukčije u Italiji. Sastavljači našega nacrta osnove pomorskoga trgovačkoga zakona računali su dakako s time, tek se mislilo, da će se sastati, čim se dovrši nacrt općega trgovačkog zakona, obje komisije ili barem njezini delegati, pak da će se u pogledu jezika, stila i pojedinih tehničkih naziva izjednačiti oba projekta ili bolje nacrt pomorskoga zakona prilagoditi nacrtu općega trgovačkog zakona. Medjutim se uvidjelo, da će još dosta vremena proći, dok se svrši nacrt trgovačkoga zakona, dapače je riječ o tom, da se taj rad ne može dovršiti, dok nije gotov obvezni dio gradjanskoga zakona. Prema tomu sasvim je nesigurno, kada ćemo dobiti trgovački zakon, a kada bismo o njegovu sudbinu vezali pomorski, bilo bi očito isto tako nesigurno i to, kada ćemo taj zakon dobiti. To bi pak bilo vrlo nezgodno i zato, jer bi nacrt osnove, koji je pred više mjeseci podnesen ministarstvu pravde, do onda zastario, kao što je zastario bio i nacrt, što ga je prva komisija sastavila bila pred osam godina.

To je eto vodilo pomorsku sekciju kongresa pravnika u Dubrovniku, da preporuči na prihvat rezoluciju, prema kojoj treba da se pomorsko trgovačko pravo posebno uzakoni izvan sklopa trgovačkoga zakona.

Ministarstvo pravde uvažit će, kako nam je usmeno saopćeno, stanovište kongresa, pa se sada umnožava nacrt, i u najkraće vrijeme razaslat će ga ministarstvo na mišljenje zainteresovanim nadležnim licima i korporacijama.

Priopćio dr. Julije Mogan, odvjetnik i privat. docent u Zagrebu.

*

U zadnjem dvobroju na str. 529. ispod članka »O usmenim oporukama« je ispalo kod prelamanja sloga ime pisca: Stanoš Ivo, kr. javni bilježnik u Biogradu na moru.

U član. »O akuz. nač.«, str. 496 20. redak odozgo, spada medju riječima »se« i »otvara« riječ »ne«.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

ADVOKAT
VLADIMIR PREŠEČKI
SAMOBOR KRAJ ZAGREBA
TELEFON BR. 12

Digitized by Google

Digitized by Google